TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN

(Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)

MATRAKÇI NASUH

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 118

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi: 17

Kitabın Adı : Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen
TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN
(Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)

Müellifi : Matrakçı Nasuh (ö. 1560'tan sonra)

Hazırlayan : Dr. Göker İnan

Editör : Prof. Dr. Erhan Afyoncu

Son Okuma : İsmet İpek, Yazma Eser Uzmanı
Uğur Öztürk, Yazma Eser Uzmanı

Arşiv Kayıt : Avusturya Milli Kütüphanesi Cod. Mixt. 339
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2438

Kapak Görseli : Sultan Süleyman Tasviri
Hans Eworth, Ahşap Üzerine Yağlı Boya, 1549

Kitap Tasarım : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 203, Sultanahmet-İstanbul
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org

Baskı : İmak Ofset Basım Yayın
Akçaburgaz Mah. 137. Sk. No: 12 Esenyurt/İstanbul
Tel: 444 62 18 www.imakofset.com.tr / Sertifika No. 12531

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2019

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Matrakçı Nasuh
Rüstem Paşa Tarihi, *Târîh-i Âl-i Osmân*

1. Osmanlı Tarihi, 2. Osmanlı Devleti, 3. Avrupa Tarihi, 4. Göker İnan

ISBN: 978-975-17-4140-0

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

RÜSTEM PAŞA TARİHİ OLARAK BİLİNEN

TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN

(OSMANLI TARİHİ 699-968/1299-1561)

(İNCELEME - TENKİTLİ METİN)

MATRAKÇI NASUH
(ö. 1560'tan sonra)

Hazırlayan
Göker İnan

Editör
Erhan Afyoncu

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
ÖNSÖZ 15
KISALTMALAR 17
GİRİŞ 19
A. Matrakçı Nasuh'un Hayatı 19
B. Tārīh-i Āl-i Osmān Nüshaları 21
1. Viyana Nüshası 21
2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası 24
3. Diğer Nüshalar 26
C. Tārīh-i Āl-i Osmān'ın Müellifine Dāir 27
1. Matrakçı Nasuh'un Mecmaü't-Tevārih İsimli Taberī Tarihi Tercümesi 27
2. Mecmaü't-Tevārih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Cāmiü't-Tevārih ve Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un İlişkisi 29
3. Tārīh-i Āl-i Osmān ile Matrakçı Nasuh'un Eserleri Arasındaki İlişki 32
3a) Nasuh'un Tārih-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm ile Minyatürlü Tārih-i Sultān Bāyezīd İsimli Eserleri ve Tārīh-i Āl-i Osmān ile Olan Münasebetleri 32
3b) Nasuh'un Süleyman-nāme'si ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki 35
3b.1. Matrakçı Nasuh'un Muhtelif Parçalar Hālinde Olan Süleyman-nāme'sinin Nüshaları 36
3b.2. Süleyman-nāme'nin 1520-1537 Yıllarını İhtiva Eden Birinci Bölümü ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki 37
3b.3. Nasuh'un Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmū'-ı Menāzil) Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki 38
3b.4. Nasuh'un Fetihnāme-i Karaboğdan İsimli Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki 41
3b.5. Nasuh'un Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolniBelgrad İsimli Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki 43
3b.6. Nasuh'un Süleyman-nāme'sinin Altıncı Kısmı ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki 45

4. Tārīh-i Āl-i Osmān'ın (Rüstem Paşa Tarihi) Gerçek Müellifine Dair 48
5. Müellifin Rüstem Paşa Olabilme İhtimali 48
5a) Eserde Rüstem Paşa'nın İsminin Geçtiği Yerler 48
5b) Eserin Müellifinin Rüstem Paşa Olması Meselesi 52
D. Tārīh-i Āl-i Osmān Diğer Mehazlarına Dāir 55
1. Tārīh-i Āl-i Osmān ile Cihānnümā Arasındaki İlişki 55
2. Tārīh-i Āl-i Osmān'da İstanbul ile Ayasofya'nın Tarihleri ve Mehazlarına Dair 60
3. XVI. Asırda Yazılmış Anonim Bir Tārih-i Āl-i Osman ile Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi) Mukāyesesi 62
SONUÇ 65

TENKİTLİ METİN

Tevārīh-i Oğuz Hān ve Cengīz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān 71
Zikr-i Cülūs-ı Dib-kakoy bin Bulcās bin Yāfes bin Nūh aleyhisselām 71
Zikr-i Cülūs-ı Kara Hān bin Dib-kakoy bin Bulcās 71
Zikr-i Cülūs-ı Oğuz Hān ber-Serīr-i Saltanat 72
Cülūs-ı Gün Hān bin Oğuz Hān 72
Zikr-i Cülūs-ı Kayı Hān bin Gün Hān 73
Zikr-i Cülūs-ı Salur Hān bin Dağ Hān bin Oğuz Hān bin Kara Hān bin Dib-kakoy bin Nūh ez-Cānib-i Meysere 73
Cülūs-ı Mūsā bin Çatak Hān 74
Cülūs-ı İbn-i Ömer Boğda Hān bin Hārūn bin Süleymān 74
Cülūs-ı Ahmed Hān bin Ebū Nasr bin Ali 74
Cülūs-ı Arslan Ebu'l-Muzaffer bin Mansūr bin Ali 74
Cülūs-ı Kadr Hān bin Yūsuf bin Boğda Hān 75
Cülūs-ı Kara Hān bin Yūsuf 75
Zikr-i Mülūk-i Āl-i Selçuk bin Dukāk bin Lokmān 76
Zikr-i Cülūs-ı Sultān Mes'ūd bin Sultān Mahmūd-ı Sebüktegin 78
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Ebū Tālib Tuğrul Beğ Muhammed bin Selçuk 79
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Alp Arslan Muhammed bin Çağrı Beğ bin Mīkā'īl bin Selçuk 81
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Melikşāh Muhammed [bin] Alp Arslan Muhammed 82
Zikr-i Cülūs-ı Berkyaruk bin Melikşāh 83

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Muhammed bin Melikşāh 85
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Sencer bin Melikşāh 86
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Mahmūd [bin Muhammed] bin Melikşāh 89
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Tuğrul bin Muhammed bin Melikşāh 89
Zikr-i pādişāh şoden-i Mes'ūd bin Muhammed bin Melikşāh 89
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Melikşāh [bin Mahmūd] bin Muhammed bin Melikşāh 92
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Muhammed bin Mahmūd bin Melikşāh 92
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Süleymān bin Muhammed bin Melikşāh 95
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Arslan bin Tuğrul bin Muhammed 95
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Tuğrul bin Arslan 98
Zikr-i Selātīn-i Selçukıyye-i Rūmī 105
İbtidā-yı Zuhūru'l-Karamanīn Min Etrāk-ı Ermenāk 109
Zikr-i Ensāb-ı Āl-i Osmān 113
İbtidā-yı Devlet-i Osmāniyye 117
Haslet-i Osmān Gāzī 117
Hurūc-ı Osmān Gāzī 119
Hikāyet-i Vākı'a-i Hazret-i Osmān Gāzī der-Hāne-i Şeyh Edebālī 119
Feth-i Karacahisār 121
Hikāyet-i Feth-i Bilecik 123
Feth-i Yarhisār 125
Kānūn-ı Osmān-ı Evvel 127
Feth-i Burusa 131
Zikr-i Saltanat-ı Orhan Gāzī bin Osmān Gāzī 134
Feth-i Göynük ve Mudurnı 138
İbtidā-yı Ubūr-ı Osmānī be-Cānib-i Rūmili 140
Vefāt-ı Orhan Gāzī ve Süleymān Paşa 143
Zikr-i Cülūs-ı Murād Hān Gāzī bin Orhan bin Osmān 143
Rūz-ı Muhārebe-i Kosova 164
Zikr-i Cülūs-ı Sultān Yıldırım Bāyezīd Hān bin Murād Hān bin Orhan bin Osmān 168
Feth-i Sivas ve Tokad 170
Muhārebe-i Kostantıniyye ve Engürüs 171
Sebeb-i Hurūc-ı Timurlenk 175

Āmeden-i Timur be-Rūm ve Cenk-Kerden-i Sultān Yıldırım Bāyezīd ve Vākı'a Şod 177
Cülūs-ı Emīr Süleymān bin Bāyezīd Hān 179
Zikr-i Ahvāl-i Sultān Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān 180
Firistāden-i Elçi-yi Timurlenk be-Sultān Muhammed 187
Teveccüh Nümūden-i Timur be-Vilāyet-i Hod 190
Muhārebe-i Dīger-i Īsā Beğ bā-Sultān Muhammed 193
Muhārebe-i Sālis-i Īsā Beğ bā-Sultān Muhammed 194
Muhārebe-i Rābi'-i Īsā Beğ bā-Sultān Muhammed 195
Muhārebe-i Sultān Muhammed bā-Emīr Süleymān 199
Reften-i Mūsā Çelebi be-Rūmili be-İcāzet-i Sultān Muhammed 201
Vefāt-ı Emīr Süleymān ez-Dest-i Mūsā Çelebi 202
Muhārebe-i Sultān Muhammed bā-Mūsā Çelebi 204
Vefāt-ı Mūsā Çelebi ez-Dest-i Sultān Muhammed 206
Reften-i Sultān Muhammed ilā Engürüs ve Feth-i Kal'a-i Sevarin 212
Hurūc-ı İbn-i Kādı-yi Simavne 214
Zikr-i Cülūs-ı Sultān Murād Hān bin Muhammed Hān bin Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān 216
Muhārebe-i Düzme Mustafa 216
Hurūc-ı Kücücek Mustafa ve Muhārebe-i Birādereş bā-Sultān Murād Hān 218
Muhārebe-i İsfendiyār ve Feth-i Kastamonı 219
Binā-yı Cisr-i Ergene 224
Muhāsara-i Engürüs ve Güğercinlik 226
Teveccüh Nümūden-i Sultān Murād be-Cānib-i Engürüs 227
Teveccüh-Kerden-i Sultān Murād Hān be-Cānib-i Arnavud 228
Muhāsara-i Belgrad ve Feth-i Semendire 228
Feth-i Hisār-ı Germe 229
Harb-i Derbend-i İzladi 231
İclās-ı Murād Hān ibn Muhammed Hān 231
Muharebe-i Kosova 234
Vefāt-ı Sultān Murād Hān 236
Cülūs-ı Sultān Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Bāyezīd Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī 237

Bünyād-ı Boğaz-kesen 238
Feth-i Kostantıniyye 238
İbtidā-yı Bünyād-ı Kostantıniyye 240
Feth-i Enez 258
Muhāsara-i Belgrad 260
Feth-i Mora 261
Feth-i Semendire 262
Feth-i Amasrı 263
Feth-i Sinob ve Trabuzon ve gayrihi 263
Gazā-yı Eflak 266
Feth-i Midillü 267
Feth-i Bosna ve Yatsa 268
Āmeden-i Küffār be-Yatsa ve Mora ve Midillü 270
Ahvāl-i Evlād-ı Karaman 270
Gazā-yı Arnavud 272
Azm-Kerden-i Sultān Muhammed be-Cānib-i Karaman 272
Vākı'a-ı İnez ve Feth-i Ağrıboz 273
İrsāl-i Asker şoden be-Karaman 274
Feth-i Alāiyye ez-Dest-i Gedik Ahmed 275
Feth-i Silifke 275
Muhārebe-i Hasan-ı Dırāz 277
Mukābele-i Hasan-ı Dırāz ve İnhizāmuhū 279
Feth-i Kefe 280
Gazā-yı Karaboğdan 281
Feth-i İskenderiyye 283
Reften-i Gedik Ahmed Paşa be-Pulya ve Mesīh Paşa be-Rodos 283
Cülūs-ı Sultān Bāyezīd Hān bin Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī 286
Āmeden-i Sultān Cem ez-Hicāz ve Muhārebe-i Sultān Bāyezīd 287
Tevüccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd be-Cānib-i Sofya 287
Teveccüh-i Sultān Bāyezīd be-Cānib-i Karaboğdan ve Feth-i Kili ve Akkirman 288
Āmeden-i Asker-i Mısır be-Cānib-i Adana ve Giriftār Şoden-i Hersek-zāde 289

Teveccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd be-Gazā 291
Muhārebe-i Ya'kūb Paşa 292
Teveccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd ve Feth-i İnebahtı 292
Feth-i Moton ve Koron 293
Hādise-i Kızıl Kaya ve Ali Paşa 295
Azīmet-i Sultān Selīm be-Cānib-i Kefe 297
Cülūs-ı Sultān Selīm Hān bin Bāyezīd Hān bin Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī 306
Teveccüh-i Sultān Selīm be-Cānib-i Sultān Ahmed 308
Teveccüh-i Sultān Selīm be-Cānib-i Şāh İsmā'īl-i Sürh-Ser-i La'īn 310
Muhārebe-i Kara Hān 318
Teveccüh-i Sultān Selīm be-Cānib-i Şark ve Feth-i Mısır 320
Muhārebe-i Canberdi der-Nezd-i Gazze 324
Cülūs-ı Sultān Süleymān Hān bin Selīm Hān bin Bāyezīd Hān bin Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan Gāzī bin Osmān Gāzī 333
Teveccüh-i Sultān Süleymān Hān be-Cānib-i Engürüs ve Feth-i Belgrad 334
Vefāt-ı Sultān Murād ve Sultān Mahmūd 337
Feth-i Rodos 337
Reften-i İbrāhīm Paşa be-Mısır 345
Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Cānib-i Engürüs 346
Hurūc-ı Bozoklı 354
Hurūc-ı Celālī-yi Dīğer 354
Hurūc-ı Kalender Şāh 355
Teveccüh-i Sāni-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Engürüs 356
Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Alaman 357
Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Şark be-Kasd-ı Şāh Tahmāsb 360
Āmeden-i Elçi ez-Basra İtā'at-ı Kādı Hān 366
Āmeden-i Süleymān Paşa ez-Mısır 370
Muvāsalat-ı Mezkūrīn 371
Giriftār-ı Pervāne Beğ 373
Āmeden-i Donanma-i İspanya be-Tūnus be-Hayreddīn Paşa 374

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Cānib-i Körföz 375
Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Cānib-i Karaboğdan 377
Firistāden-i Süleymān Paşa be-Hindistān 380
Reften-i Hayreddīn Paşa be-Deryā 380
Āmeden-i Küffār be-Kal'a-i Nevā 382
Reften-i Hayreddīn Paşa be-Neva 382
Vefāt-ı Ayas Paşa 383
Reften-i Pādişāh be-Şikār 383
Āmeden-i Süleymān Paşa be-Hind 384
Āmeden-i Elçi-yi Peç 384
Āmeden-i Elçi-yi Venedik 384
Reften-i Pādişāh be-Edrine 385
Reften-i Süleymān Paşa be-Artuk-ābād 386
Teveccüh-i Sultān Süleymān Hān be-Gazā-yı Estabur 386
Āmeden-i Elçi-yi Françe ve Vefāt-ı Hüsrev Beğ 387
Reften-i Hayreddīn Paşa be-Deryā 387
Āmeden-i Elçi-yi Portukal 391
Āmeden-i Elçi-yi Françe 391
Āmeden-i Küffār be-Budin 391
Reften-i Pādişāh be-Edrine 393
Teveccüh-i Sultān Süleymān Hān be-Cānib-i Peç 393
Āmeden-i Ulak ez-Murād Beğ 394
Āmeden-i Vefāt-i Bālī Beğ 395
Āmeden-i Tatar Hān 399
Mülākāt-ı İskender bā-Eflātūn 400
Feth-i Ustorgon 403
Āmeden-i haber ez-Hayreddīn Paşa 405
Feth-i İstol-Belgrad 407
Vefāt-ı Şehzāde Sultān Muhammed 408
İbtidā-yı Binā-yı Cāmi-i Şehzāde 409
Āmeden-i Elçi-yi Françe 409
Āmeden-i Elçi-yi Portukal ve Ulak-ı Diyār-ı Bekr 409
Ahvāl-i Hayreddīn Paşa der-Frengistān 410
Reften-i Pādişāh be-Edrine 410
Reften-i Pādişāh be-Şikār 411

Reften-i Pādişāh be-Şikār 411
Vefāt-ı Hayreddīn Paşa 412
Ahvāl-i Basra 412
Haber-i Elkās Mīrzā Birāder-i Tahmāsb Şāh-ı Surh-Ser ki Āmed be-Kostantıniyye-i Mahmiyye 419
Reften-i Pādişāh be-Şikār 428
Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Şark be-Kasd-ı Tahmāsb Şāh-ı Kızılbaş Def'aten Sāniyeten 428
Ahvāl-i Yemen 431
Ahvāl 434
Āsī-Şoden-i Pehlevān Hasan 438
Katl-i Veys Paşa 440
Katl-i Pehlevān Hasan Beğ 446
Feth-i Kal'a-i San'ān 456
Teveccüh-i Sultān Süleymān def'an be-Diyār-ı Şark 468

EKLER 487

KAYNAKÇA 495

DİZİN 497

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihi araştırılırken göz ardı edilmemesi gereken kaynaklardan biri de bu sahada yazılmış kroniklerdir. Bilhassa müellifin kendi yaşadığı dönemdeki hadiseleri eserinde anlatması ayrı bir önem taşımaktadır. İlk kez 1923 senesinde Ludwig Forrer tarafından *Die Osmanische Chronik des Rustem Pascha* adıyla ilim ālemine tanıtılan ve literatürümüzde *Rüstem Paşa Tarihi* olarak bilinen eser, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Bu kronik Oğuz Han'dan başlayarak Osmanlılara kadar gelen muhtasar bir Türk tarihi içermekte ve ardından Ertuğrul Gazi'den Rüstem Paşa'nın vefat tarihi olan 1561 senesine kadar Osmanlı tarihindeki önemli hadiseleri anlatmaktadır. Eserin en önemli nüshası Avusturya Milli Kütüphanesi'nde Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlıdır. Söz konusu yazmanın zahriyesinde yer alan "Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān, te'līf-i Rüstem Paşa" ifadesi, bu eserin Kanuni devri sadrazamlarından Rüstem Paşa'ya ait olabileceği fikrini hatıra getirmektedir. İlk olarak Hüseyin G. Yurdaydın tarafından ortaya atılan ve eserin o dönemin tanınmış simalarından Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği görüşü ise son derece dikkate değerdir.

Kitabımızın birinci bölümünde Yurdaydın'ın ileri sürdüğü tez üzerinden Matrakçı Nasuh'un tarih sahasında yazdığı bütün eserler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve araştırma neticesinde söz konusu kroniğin Rüstem Paşa'ya değil; Matrakçı Nasuh'a ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan literatürde süregelen yanılgının önüne geçmek için Viyana nüshasının zahriyesindeki "Tārīh-i Āl-i Osmān" ifadesi de esere isim olarak seçilmiştir. Bundan dolayı çalışmamızı adlandırırken *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tārīh-i Āl-i Osmān* ifadesi tercih edilmiştir. Bu itibarla minyatür, silahşörlük ve tarih sahasında önemli çalışmalara imza atan Matrakçı Nasuh'un eserleri arasına *Tārīh-i Āl-i Osmān* da eklenmiş bulunmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmı ise kroniğin tenkitli metnini içermektedir. En önemli iki nüsha (Avusturya Milli Ktp Cod. Mixt. 339 ve İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. TY 2438) edisyon kritik yapılmak suretiyle metin inşa edilmiştir.

Tārīh-i Āl-i Osmān hazırlanırken şüphesiz çok sayıda kişinin katkısı olmuştur. İlk olarak fikir ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren, ayrıca eserin de editörlüğünü üstlenen kıymetli hocam Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya teşekkür etmeliyim. Metni mukabele usulüyle satır satır kontrol ettiğimiz Şaban Er hocamın da hakkını ödemekten aciz olduğumu burada belirtmek isterim. Eserin son okumasını mesai arkadaşlarım Uğur Öztürk ve İsmet İpek üstlendi ve basım aşamasında Arafat Aydın ve Ahmet Özer'in değerli katkıları oldu, kendilerine minnet borçluyum. Son teşekkür de kültür tarihimize önemli hizmetleri geçen Türkiye Yazma Eserler Kurumu (YEK) başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit ve Çeviri Yayım Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı hocaların şahsında bütün kurum çalışanlarınadır.

Dr. Göker İnan
İstanbul 2019

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
A.g.n.	:	Adı geçen nüsha
A.g.t.	:	Adı geçen tez
A.g.y.	:	Adı geçen yazar
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	:	Hicrī
Haz.	:	Hazırlayan
İA	:	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Ktp.	:	Kütüphanesi
m.	:	Miladī
No.	:	Numara
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
TSMK	:	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TY	:	Türkçe Yazmalar
Üniv.	:	Üniversitesi
vr.	:	Varak

GİRİŞ

A. MATRAKÇI NASUH'UN HAYATI

Tarihçi, silahşör, ressam ve matematikçi taraflarıyla tanınan Matrakçı Nasuh[1] geride önemli eserler bırakmasına rağmen hayatı hakkında bilinenler çok azdır. Kendisi de kaleme aldığı eserlerde yaşamı hakkında etraflı bilgiler vermemiş, bazı te'lif ve tercümelerinde ismini bile zikretmemiştir. Diğer taraftan bazı te'liflerinde ismi ve künyesi yazılırken babasının adının Abdullah veya Karagöz[2] şeklinde geçmesi ailesinin devşirme kökenli olduğuna işaret etmektedir. Enderun'a girdikten sonra burada iyi bir eğitimden geçen Nasuh, bilhassa savaş talimi olan matrak oyununda ve bunun eğitiminde ileri bir seviyede olduğundan kendisine Matrakçı ya da Matrakī nisbeti verilmiştir. Bu sebeple kaynaklarda yaygın olarak Matrakçı Nasuh olarak zikredilir.

Sultan II. Bayezid devrinde Enderun'a girmiş olduğu anlaşılan Nasuh'un buradan ne zaman mezun olduğu meçhuldur. Onu Yavuz Sultan Selim zamanında da faal olarak görmekteyiz. Bu devirde Osmanlı Devleti'nin māliye ve muhasebe kayıtlarında kullanılan dīvān rakamlarını kātiplere öğretmek amacıyla yazmış olduğu *Cemālü'l-Küttāb* (İst. Üniv. Ktp. TY 2719) onun bilinen ilk eseridir. 1520 senesinden önce Hayrbay'ın valiliği sırasında Mısır'a gittiği ve oradaki ünlü cündīlere karşı silah ve mızrak oyunlarında başarılar göstererek takdir topladığı bilinmektedir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman onun bu muvaffakiyetini h.936/m.1530 tarihli bir berātı ile tasdik etmiştir[3]. Hayrbay tarafından da bu üstünlüğü kabul edilmiş ve kendisine Arapça bir temessük verilmiştir.

Matrakçı Nasuh'un 1533 senesinde Sultan Süleyman'ın Safeviler üzerine düzenlediği Irakeyn Seferi'ne bizzat katılması önemlidir. Zira ordunun sefer esnasında uğradığı menzil ve konaklar onun *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i Irākeyn* isimli eserinde minyatürlerle desteklenerek gösterilmiştir. Minyatürdeki kabiliyetinin yanında Arapça tarihlerden yaptığı tercümeler onun bu alana da vakıf olduğunu gösterir.

---

1 Nasuh'un hayatı hakkında bkz: Hüseyin G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, Ankara, 1963.; A.g.y., "Matrakçı Nasuh", *DİA (TDV İslam Ansiklopedisi)*, XXVIII, s. 143-145; A.g.y., "Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, XXIX, sy. 114, 1965, s. 330-334.; Nasūhu's-Silāhī (Matrakçı), *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultān Süleyman Han*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, 1976, s. 1-3.; Davut Erkan, *Matrakçı Nasūh'un Süleyman-nāmesi (1520-1537)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 19-23.; Davut Erkan, "Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *İSAM Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 37, İstanbul, 2011, s. 181-197.

2 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 16, 17, 50.

3 Berātın tam metni için bkz: Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 70-71.

Tuhfetü'l-Guzāt adlı risalesi ise beş kısımdan mürekkep olup birinci bölümde yay ve okun, ikincide kılıcın, üçüncüde topuzun, dördüncüde kalkanın ortaya çıkışı ve kullanılışı, nihayet son kısım olan beşinci bölümde ise Nasuh'un 1529'da Kanuni'nin şehzadeleri için düzenlenen sünnet düğününde sergilediği "İki Kale Oyunu" anlatılmaktadır[4]. Onun bu silahşörlük alanındaki mahareti kendisinin es-Silāhī nisbetiyle de anılmasını sağlamıştır. Fakat bazı kaynaklarda onun matrak oyununu bulan kişi olarak gösterilmesi hatalıdır; zira kendisinden önce bu oyun mevcut olup sonraki devirlerde de değişikliklere uğrayarak devam etmiştir.

1537'deki Korfu ile 1538'deki Karaboğdan ve 1543'teki Şikloş seferlerine dair de çizimler yapmış olmasına rağmen Nasuh'un bu seferlere katılıp katılmadığına dair kesin bilgi için daha etraflı araştırmalar gerekmektedir. Fakat *Süleyman-nāme* adlı eserinden yola çıkılarak Nasuh'un Mehmed adında bir oğlu olduğu ve Korfu seferine katıldığı anlaşılmaktadır[5].

Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 2984'te kayıtlı *Umdetü'l-Hisāb* adlı eserden Matrakçı Nasuh'un 1560 senesinde hayatta olduğu anlaşılıyorsa da[6] Hüseyin G. Yurdaydın'ın 1561'de son bulan *Tārīh-i Āl-i Osmān*'dan hareketle ve *Sicill-i Osmānī*'deki kayda istinâden Nasuh'un 1564'te vefat ettiğini söylemesi son derece ihtiyatla karşılanması gereken bir bilgidir. Zira *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın tahlili yapılırken de görüleceği üzere eserdeki son noktayı Matrakçı Nasuh'un koyup koymadığı bilgisi şüphelidir.

Nasuh'un *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)* adlı eserinin yanında matematik ve hesaba dair *Cemālü'l-Küttāb* ve *Umdetü'l-Hisāb* adında iki risālesi, harp sanatlarına dair *Tuhfetü'l-Guzāt*, meşhur *Taberi Tarihi*'nin tercümesi olan *Mecmaü't-Tevārīh*; aynı eserin muhtasarı şeklinde olan *Cāmiü't-Tevārīh*; müstakil kronikler olarak ele alınabilecek *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*, Irakeyn Seferi'ni anlattığı *Beyān-ı Menāzil* ve Kanuni'nin seferlerini kaleme aldığı *Süleymān-nāme* adında te'lif ve tercümeleri bulunmaktadır. Bunlardan tarihe dair olanlar *Tārīh-i Āl-i Osmān* incelenirken daha etraflı olarak ele alınacaktır.

---

4 Eser üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Ümran Kaya, *Matrakçı Nasūh ve Eseri Tuhfetü'l-Guzāt*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2013.

5 "*Bu zikr olan konağa gelinirken şehremīni Hasan Çelebi oldı ve Matrākçı Nasūh Beğ oğlu Mehmed on akça ile sağ bölüğe ilhāk olundı.*" Erkan, a.g.t., s. 200.

6 Matrakçı Nasuh'un kaleminden çıktığı anlaşılan eserin ferağ kaydındaki tarih şu şekildedir: "tahrīren fī evāhir-i ramazān el-mübārek sene 967." Buradan hareketle onun en azından Haziran 1560'ta hayatta olduğunu söyleyebiliriz.

B. TĀRĪH-İ ĀL-İ OSMĀN (RÜSTEM PAŞA TARİHİ) NÜSHALARI

Bu bölümde eserin bilinen nüshalarına dair tespitler yer almaktadır. İlk olarak metni hazırlarken esas aldığımız en kāmil iki nüsha olan Viyana ve İstanbul Üniversitesi nüshaları tedkik edilecek, ardından *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın diğer kütüphanelerde bulunan nüshaları hakkında bilgi verilecektir.

1. Viyana Nüshası

Fizikī Durumu

Viyana'da Avusturya Milli Kütüphanesi'nde (Österreichische Nationalbibliothek) bulunan nüsha, Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlıdır. Tespit edilen nüshalar arasında en çok vak'ayı içeren budur. Varak 1b'deki unvan sayfasında başlık ortalanmıştır ve şu şekildedir: "Tevārīh-i Oğuz Hān ve Cengiz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān." Başlık vişne çürüğü renginde ve hat süslemelidir. Satır sayısı 21 olan sayfalar ayrıca sürhī biçimde cetvelle tahdid edilmiştir. Bu şekliyle varak 275a'nın sonuna kadar devam etmektedir. Buradan sonra varak 293b'ye kadar satır sayıları 19'a inmekte ve cetvelle sınırlandırma kalkmaktadır. Sayfalardaki başlıklar, āyet ve hadisler sürhle yazılıdır. Ayrıca metnin içine dāhil edilmeyen bazı başlıklar ve tarihler de genellikle sürhle, bazen de siyah olarak ve derkenar biçiminde imla olunmuştur.

Nüshanın ferağ kısmı "fī sene dokuz yüz seksen" ifadesiyle bitmektedir ki bu da eserin tamamlanma veya nüshanın istinsah tarihi olan 1572/1573 senesini bizlere vermektedir. Rüstem Paşa'nın vefat tarihinin 1561 olduğu hatırlanacak olursa aradaki yaklaşık on yıllık zaman farkı oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca eserin daha Rüstem Paşa hayattayken belli bir yere kadar yazılmış olabileceği görüşü biraz sonra etraflıca incelenecektir. Bütün bunlar Viyana nüshasının istinsahtan ziyāde müellif hattı olabileceğine dair önemli karinelerdir. *Tārīh-i Āl-i Osmān'ın* metni tesis edilirken gayet önemli olan bu nüsha esas kabul edilmiş ve edisyon kritik yapılırken nüsha kısaltması dipnotta "Vi" şeklinde gösterilmiştir.

Nüshanın İçeriği

Tārīh-i Āl-i Osmān'ın Viyana nüshası diğerlerine nispeten daha farklı bir konumdadır. Onun böyle olması cevabı kolay olmayan birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Bir yere kadar Rüstem Paşa henüz hayattayken yazıldığı belli olan eserin, Paşa'nın vefatından sonra başka bir kalem tarafından tekrardan devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple söz konusu nüshaya birden fazla kalemin

değmiş olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. 1923 senesinde Ludwig Forrer bu nüshanın ilk 151 varağını atlayarak ve geri kalan yerleri de bazen muhtasar ve bazen de aynen almak suretiyle Almancaya tercüme etmiştir[7]. Kendisi eserin başında yaptığı yaklaşık üç sayfalık bir tahlilde söz konusu nüshaya üç ve hatta dört ayrı kalemin değdiğini belirtmektedir[8]. Bizim de metin üzerinde yaptığımız tedkikler bu durumun gerçekten böyle olduğu göstermektedir. Zira bu nüsha, Rüstem Paşa'ya atfedildiği ve henüz kendisi hayatta iken kaleme alınmaya başlandığı için önemlidir. Eserin varak 1a'sında bulunan ve biri Paşa hayattayken, biri de ölümünü müteākip eklendiği anlaşılan iki kayıttan ilki şu şekildedir: "Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān te'līf-i Rüstem Paşa yessera'llāhu lehū mā-yeşā. Āmīn[9]."

İkinci ve muahhar bir tarihte Paşa'nın ölümünü müteākip eklenen kayıt ise şöyledir: "Tevārīh-i Rüstem Paşa bi't-tamām. Sahīh nüshadur[10]."

Birinci kayıtta yapılan duā ve temenniler (yessera'llāhu lehū mā-yeşā. Āmīn[11]) Rüstem Paşa'nın eser hazırlanırken henüz hayatta olduğuna delālet eder. Ayrıca "Te'līf-i Rüstem Paşa" kaydı bu eserin Rüstem Paşa tarafından kaleme alındığı izlenimini uyandırmaktadır. Belki de bu sebeple söz konusu eser, araştırmacılar tarafından Rüstem Paşa'nın telifi olarak kabul edilmiştir. Bu noktada hemen söylemek gerekir ki, yazma üzerinde yapılan tedkikler, söz konusu eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkmış olduğuna dair tahminlerin sadece bu kayıttan ibaret olduğunu ve geriye kalan bütün karinelerin bunun aksini ispatladığını göstermektedir.

Nüsha etraflıca incelendiğinde burada üç farklı kalemden söz etmek mümkündür:

1. kalem: Varak 1b ile 187b arasını,

2. kalem: Varak 187b ile 275b arasını,

3. kalem: Varak 275b ile 293b'yi yazmıştır. Burası da zaten eserin sonudur[12].

Bunlara ek olarak bir de dördüncü bir kalem vardır ki, bu da eseri baştan sona kadar okumuş ve hatta kontrol etmiştir. 1-275 varakları arasında kalan sayfalara da derkenarlar ilāve etmiştir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in ölümünü müteākip varak 151b ve 152a'da boş bulunan iki sayfaya manzum ve mensur karışık bir bölüm daha eklemiştir ki söz konusu kişinin düzensiz bir hatta sahip olduğu

---

7 Eser için bkz: Ludwig Forrer, *Osmanische Chronik Des Rustem Pascha*, Leipzig, 1923.
8 A.g.e., s. 4-6.
9 Viyana nüshası vr. 1a.
10 A.g.n., vr. 1a.
11 Allah onun için dilediği gibi kolaylaştırsın.
12 Forrer'in bu konu hakkındaki görüşleri için bkz: Forrer, *Osmanische Chronik,* s. 2-3.

buradan ve eklemiş bulunduğu derkenarlardan anlaşılabilir[13]. Bu kalemin eklediği muahhar bir not da varak 1b'de karşımıza çıkmakta olup bunun da Kanuni Sultan Süleyman ve Rüstem Paşa'nın vefatından sonra eklendiği anlaşılmaktadır. Derkenar şeklinde eser başlığının hemen yanındaki notta şu ibareler yer almaktadır: "Zuhūr-ı Osmān Gāzī'den mefhar-ı Āl-i Osmān merhūm Gāzi Sultān Süleymān aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān hazretlerinün evāhir-i saltanatlarına gelince vezīr-i a'zam ve düstūr-ı mükerrem olanlar[dan] elli altıncısı merhūm Rüstem Paşa'dur[14]."

Dördüncü kalem adeta birinci kalemin atladığı yerleri ikmāl etmiş ve gerekli gördüğü yerlere başlık, not ve tarihler ilave etmiştir. İleride *Tārīh-i Āl-i Osmān* (*Rüstem Paşa Tarihi)* ile Neşrī'nin *Cihānnümā*'sı arasındaki ilişki mukayese edilirken de görüleceği üzere Ertuğrul Gazi'nin Sultan Alaeddin'in ordusuna yardım ettiği kısım anlatılırken, *Cihānnümā*'da bulunup da *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da yer almayan bir beyit, bu dördüncü kalem tarafından sayfanın en altına sonradan ilāve edilmiştir. Varak 32b'de yer alan beyit şu şekildedir:

Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevāb[ı] kim
Vaktinde çāre-sūzāna ide def'-i ızdırāb[15]

Kalem tasniflerini, ihtivā ettikleri konular bağlamında incelediğimizde 1. kalemin kenara çekildiği sayfa, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta cülus ettiği tarihtir (vr. 187b). İkinci kalem buradan itibaren alarak h.955/m.1549'e kadar eseri getirmektedir (vr. 275b). Bu kısım ise İskender Beğ'e Van beylerbeyliğinin verilmesi, Kanuni'nin Halep'e geçişi, padişah tarafından Şah Tahmāsb'ın kardeşi Elkas Mirza'ya yollanan emir mūcebince hudut kalelerine yapılan akınlar ve Elkas'ın Şah'ın hazinesini Keşan Kalesi'nde ele geçirip gāret edilmesiyle son bulmaktadır. Ondan sonra üçüncü kalemin eseri ikmāl niyetiyle 1548'ten 1561'e; yani Rüstem Paşa'nın vefātına kadar olan hādiseleri yazıp getirdiğini görüyoruz. Bu bölüm 275b ile 293b varakları arasını ihtiva etmektedir. Burada belirtilmesi gereken husus, bu üçüncü kısmın *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın edisyon kritikte de kullanmış olduğumuz Üniversite Nüshası hariç tespit edilen diğer nüshaların hiçbirisinde yer almamasıdır. Zira diğer nüshalar arasında en ileri tarihe ulaşanlar h.955/m.1548'e kadar gelmektedir[16].

13 Bu kısım için bkz: Metinde vr. 151b-152a.
14 Viyana nüshası vr. 1b.
16 Bkz: "Diğer Nüshalar" başlığı.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Şehzade Mustafa'nın 1553'te idam edilişinin bu üçüncü kısımda işlenmesidir. Şehzadenin boğdurulması hadisesi her fırsatta Rüstem Paşa ile ilişkilendirildiği için bu vak'anın eserde nasıl geçtiği ister istemez hatıra gelmektedir. Rüstem Paşa'nın ölümünü müteakip esere eklenen üçüncü kısımda Paşa ve şehzadenin ölümü hakkında şu ifadeler kullanılmaktadır: "İşbu takdīr-i İlāhī ve hükm-i şehenşāhī bi-hasebi'z-zāhir Rüstem Paşa'nun fitne vü keydiyle vücūd bulup..."[17] Rüstem Paşa adına yazılan bir kronikte Şehzade Mustafa'nın ölümünün açık bir şekilde Paşa'nın hilesiyle olduğunun belirtilmesi söz konusu eseri daha ilginç bir hale getirmektedir.

Buna bināen ikinci kalemin varak 247b ve 248a'sında Rüstem Paşa'nın Elkas Mirza tarafından İstanbul'da ağırlanması anlatılırken Rüstem Paşa için yapılan dualar ikinci kalem ile üçüncü kalemin farklı kişiler olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca genel olarak sāde bir üslupla kaleme alınan eser, istisnaî biçimde sadece bu kısımda ağdalı bir nesre dönüşmekte ve Paşa için çok sayıda övgü sözcüğü sarfedilmektedir[18]. Bu nokta da eser hakkında hüküm verilirken gözden uzak tutulmamalıdır.

2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası

Fizikī Durumu

TY 2438 numarada kayıtlı eser nesihle kaleme alınmıştır. 1b'de bulunan başlık büyükçe ve ortalı bir şekilde yazılıdır. Bu unvan kısmı "Hāzā Kitāb-ı Tevārīh-i Āl-i Osmān" şeklindedir ve vişne çürüğü rengindedir. Viyana nüshasından farklı olarak bu nüshada varaklar cetvelle tahdid edilmemiştir. Her sayfa 20 satırdan oluşmaktadır. 297 varak olan eserin ferağ kısmındaki ifade şu şekilde olup tarihsizdir: "Temmeti't-tārīhü'l-mülūk bi-avni'l-Meliki'l-Alīm." Sayfalardaki başlıklar, āyet ve hadisler sürhle yazılmıştır. Ayrıca metnin içine dāhil edilmeyen bazı başlık ve tarihler de Viyana nüshasında olduğu gibi derkenar olarak belirtilmiştir.

---

17 Metinde vr. 278b.

18 "İrtesi mīrzā-yı izzet-me'āb, devlet-i i'āb cenāb-ı rükn-i ālīşān ve sadr-ı āsaf-nişān, nāmūs-ı [**248a**] esrār-ı saltanat-ı kāhire ve kāmus-ı bihār-ı ma'delet-i zāhire müşīr-i efham ve vezīr-i a'zam Rüstem Paşa *yessera'llāhu mā-yeşā* hazretlerinün sa'ādet-hānelerine varup mülākāt olup ve vezir-i sāhib-re'y dahi āyīn-i sadāret ve kānūn-ı vezāret üzre ri'āyet idüp subh-ı ümīzi matla'-ı murāddan tebessüme ve andelīb-i dili gülşen-i şādānīde terennüme āgāz idüp gurre-i kadri bedre irişdükden sonra girü menzil-gāhına revāne oldı." Metinde vr. 247b-248a.

Nüshanın İçeriği

Nüshanın zahriye kısmında boş sayfalar mevcut olup sonraki sayfalarda muahhar tarihlerde eklenmiş yazılar yer almaktadır. Kapaktan sonraki ilk varağın sol tarafında kitabın mülkiyetine dair olduğu anlaşılan "Hāzā kitabu Seyyid Muhammed Necīb Paşa-zāde / Harc-ı Hāssa ve Şākird-i Muhāsebe, fī 11 Muharrem 1203 [1788]" ifadesi okunmaktadır. Aynı tarihin hizāsına tekabül eden yerde düzensiz bir şekilde yazılmış "*Cihānnümā - Tārīh-i Neşrī*" ifādesi geçiyorsa da bu ibarenin üstü karalanmıştır. Zira ileride de değinileceği üzere *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın II. Bāyezid zamanına kadar gelen kısmı hazırlanırken Neşrī'nin *Cihānnümā*'sından veya her ikisinin de müştereken mehaz kabul ettiği bir eserden fevkalāde istifāde edilmiştir. Muhtemelen bu husus, söz konusu nüshayı daha sonra eline geçiren birinin dikkatinden kaçmış olacak ki eserin baş kısımlarındaki ifadelerden *Tārīh-i Āl-i Osmān*, Neşrī'nin *Cihānnümā*'sı zannedilmiş ve buraya böyle bir kayıt düşülmüştür. Neşrī'nin tarihinde de aynen mevcut olan mukaddime kısmı; peygamberler, ümerā ve ulemānın vazifelerine ve ayrıca tarih ilminin faziletlerine dāirdir. Bu görüşü destekleyen bir diğer husus da zahriyeye yazılan bu bilgilerin baş tarafına "(x)" şeklinde bir dipnot işareti konmuş ve bu simgeyi takip eden referansta sayfanın en altına gayet silik bir hatt ile "Veliyyüddīn Efendi 2351 numaralı nüshadan alınmıştır" ibaresi eklenmiştir.

Dikkatten kaçırılmaması gereken diğer bir husus da Üniversite nüshasının varak 281a'sında yer alan ve muahhar olduğu anlaşılan bir derkenardır. Buna göre söz konusu nüsha istinsah edilirken en az iki nüshadan istifāde edilmiştir. Çünkü bu varağın alt kısmında yer alan ve silik olarak eklenen notta, "Müze-i Hümāyun Kütüphānesi 480 numaradaki nüsha buraya kadardır." ibaresi bize bu konu hakkında ipucu vermektedir. Burası da Viyana nüshasında üçüncü kalemin varak 275b'ten itibaren alarak 293b'ye, yani eserin sonuna kadar getirdiği yerdir. Üniversite nüshasında Viyana nüshasında olduğu gibi Rüstem Paşa'nın hayatta olduğuna dair kayıtlar mevcut değildir. Bu sebeple Viyana nüshası gerek yazılış tarihi ve gerekse de Rüstem Paşa henüz hayattayken kaleme alındığı için bütün nüshalar arasında ayrı bir öneme sahiptir.

İstanbul Üniversitesi nüshası tenkitli metin kurulurken dipnotta **İ** şeklinde kısaltılmıştır.

3. Diğer Nüshalar

1- Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan İki Nüsha

a) No. 167 (Og. 6.33)

Kütüphanenin "E. G. Browne - *Hand-list of Muhammeden Manuscript*" isimli kataloğunda her iki nüsha beraber gösterilmektedir. Bunlardan No. 167'de kayıtlı olan Og. 6.33, h.955/m.1548 tarihine kadar gelmektedir. 21 x 14.6 ebatlarında olan yazmanın satır sayısı 17'dir. 381 varaktan müteşekkildir. İstinsah tarihi hakkında herhangi bir kayıt yoktur.

b) No. 168 (Dd. 4.31)

168 numarada kayıtlı olan nüsha ise 25 x 17.5 ebatlarında olup eksiktir. Yazmanın sonu No. 167'de kayıtlı olan nüshanın varak 86b'sine tekabül etmektedir. 60 varak olan eserin satır sayıları 18'dir. Bu nüshanın da istinsah tarihi hakkında bilgi yoktur.

2- British Museum Or. 12.592

Rüstem Paşa'ya atfedilen bu eser British Museum Or. 12.592'de kayıtlıdır. Matrakçı Nasuh'un *Taberī Tarihi*'ni *Mecmaü't-Tevārih* ismiyle çevirdiği tercümesinin 3. cildinde bulunan ve Osmanoğullarının zuhurunu müteakip Ertuğrul Gazi'nin Karacahisar'ı alışının anlatıldığı kısımların *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*'nin bu British Museum'daki nüshasının varak 27b'sinde yer alması önemli bir noktadır[19]. 538 varak olan *Mecmaü't-Tevārih* isimli tercümenin son sayfasındaki başlığın British Museum'daki Rüstem Paşa'ya atfedilen tarihin 27b'si ile olan yakınlığı bu noktada *Tārīh-i Āl-i Osmān* müellifinin kim olabileceği hakkında bizlere önemli ipuçları verir.

3- Paris Milli Kütüphanesi No. 54

Bibliothèque Nationale de France'da 54 numarada kayıtlı olan nüsha aslında Kanuni Sultan Süleyman devri sadrazamlarından Ayas Paşa'ya atfedilmektedir. Fakat Yurdaydın bunun Rüstem Paşa'ya atfedilen eserden farksız olduğunu belirtmekte, söz konusu nüshanın h.932/m.1526'ya kadar geldiğini kaydetmektedir[20]. Eser "*Tārīh-i Āl-i Selçuk ve Āl-i Osmān*" adıyla bilinmektedir.

19 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 6.

20 Bkz. E. Blochet, *Catalogue des Manuscripts Turcs*, Paris, 1933, II p. 133. Babinger'in bu esere ait bir nüsha olarak "Bibl. Nat., Anc. fds. Turck 94"- göstermesi bir zuhul neticesidir. Zira 94 numarada kayıtlı nüsha Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Künhü'l-Ahbār*'ına ait bir yazmadır. *Menāzil*, s. 54.

C. TĀRĪH-İ ĀL-İ OSMĀN'IN (RÜSTEM PAŞA TARİHİ) MÜELLİFİNE DĀİR

Nüshalarında *Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān*[21], *Tevārīh-i Rüstem Paşa*[22], *Tevārīh-i Oguz Hān ve Cengiz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān*[23] ve *Tevārīh-i Āl-i Osmān*[24] başlıklarıyla tesmiye olunan ve bizim de değerlendirmede *Tārīh-i Āl-i Osmān* ve kimi zaman da literatürdeki yaygın şekliyle *Rüstem Paşa Tarihi* olarak anacağımız bu eseri kimin yazdığına dair kat'ī bir bilginin bulunmaması, bu zamana kadar söz konusu eser hakkında yanlış bilgilerin yerleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu konu hakkında ilk isabetli görüşü ileri süren 1965 senesinde *Belleten*'de yayınladığı bir yazısı ile Hüseyin Gazi Yurdaydın olmuştur[25]. *Rüstem Paşa Tarihi* hakkında Matrakçı Nasuh'a atıfta bulunan yazar, Nasuh'un kaleme aldığı eserler ve yaptığı tercümeler üzerinden böyle bir tez ileri sürmüştür. Çalışmamızı da alakadar ettiği için bu husus adım adım ve etraflı bir şekilde ele alınacaktır.

1. Matrakçı Nasuh'un Mecmaü't-Tevārih İsimli Taberī Tarihi Tercümesi

Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1520 senesinde tahta cülūsunun ardından padişahın emriyle meşhur müfessir ve tarihçi Muhammed bin Cerīr et-Taberī'nin[26] (h.224-310/m.838-923) "*Tārīh-i Caferī*" veya daha yaygın şekliyle "*Taberī Tarihi*" olarak bilinen eserini "*Mecmaü't-Tevārih*" ismiyle Türkçeye tercüme etmeye başlamıştır. Aslı Arapça olan eserin Nasuh'tan önce yapılmış tercümeleri de bulunmaktaydı[27]. Eseri orijinalinden tercüme eden Nasuh'un tercümeyi tamamlandıktan sonra esere bir zeyl yazarak çalışmayı genişletmeyi düşündüğü ve adeta umumi bir dünya tarihi kaleme almak istediği anlaşılmaktadır. Zira *Mecmaü't-Tevārih* ismiyle giriştiği bu tercüme işi birkaç ciltte tamamlanmış ve kendi zamanına kadar (h.958/m.1551) kronolojik olarak gelmiştir.

---

21 A.g.e., vr. 1a.
22 Viyana Nüshası, vr. 1a.
23 A.g.e., vr. 1b.; Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi nüshaları No. Gg. 6.33 ve Dd. 4.31, vr. 1b.
24 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası, vr. 1b.
25 Hüseyin G. Yurdaydın, "Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, XXIX, S. 114, 1965, 329-354.
26 Hayatı hakkında bkz: Mustafa Fayda, "Taberī, Muhammed bin Cerīr", *DİA*, XXXIV, s. 314-318.
27 Hilkatten h.302/m.915 senesine kadar gelen *Taberī Tarihi* daha telifinin üzerinden kırk sene geçmeden m.963 senesinde Sāmānoğulları hükümdarı Mansur bin Nūh'un emriyle vezir Ebū Ali Muhammed el-Belamī tarafından muhtasar biçimiyle Fasrçaya, buradan da değişik adlarla Türkçeye çevrilmiştir. *Taberī Tarihi*'nin Türkçeye ilk çevirisinin ise Belāmī'nin Farsça çevirisi üzerinden 1310-11 yılında Hüsāmeddīn Çelebi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkçeye ikinci tercüme ise yine Belāmī'nin Farsça tercümesi üzerinden 1477'de Hüseyin b. Sultan Ahmed tarafından yapılmıştır. Bir nüshası TSMK Revan, No. 1366'da kayıtlıdır. Yurdaydın, *Taberī Tarihi*'nin üçüncü çevirisinin Nasuh tarafından yapıldığını söylemektedir. *Menāzil*, s. 3.

Avusturya Milli Kütüphanesi'nde Cod. Mixt. 1187 numarada kayıtlı nüsha, Nasuh'un Taberī'den naklen *Mecmaü't-Tevārih*[28] isimli tercümesinin birinci cildini ihtiva eder. Söz konusu nüshanın varak 4b'sindeki "Bāis-i tahrīr-i kitāb-ı müstetāb" başlığı altında Taberī'nin kendi ismiyle anılan tarihini Abbasī halifelerinden Mu'tasım Billah'a kadar yazdığını belirtmekte ve ardından "...Nasūh eş-şehīr bi-Matrākī eydür ki...[29]" ifadesiyle söze başlamaktadır. Nasuh, Süleyman aleyhisselamın vefatıyla bitirdiği bu cildin sonunda, eğer ömrü yeterse ikinci cilde Keykubad'ın padişahlığı ile devam edeceğini söyler[30].

Bundan sonra *Mecmaü't-Tevārih* isimli tercümenin ikinci cildi Fransa Milli Kütüphanesi'nde karşımıza çıkmaktadır.[31] Yazmanın başında müverrih kendisini yine "Nasūh eş-şehīr bi-Matrākī[32]" şekliyle tanıtmaktadır. Ayrıca nüshayı gören E. Blochet eserin baş tarafında Kanuni Sultan Süleyman için övgü dolu ifādelerin bulunduğunu belirtmektedir[33]. Yukarıda da değinildiği üzere birinci cildin Süleyman Peygamberin ölümü ile tamamlandığı, bu ikinci cilde de Keykubad padişahlığı ile başlandığı ifade edilmektedir. Bunu müteakip yazmanın son varağı olan 213a'da, üçüncü cilde Hazret-i Muhammed'in doğumu ile başlayacağını söylemektedir[34].

Matrakçı Nasuh tercümesinin bu üçüncü cildinin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih koleksiyonu 4278 numarada kayıtlıdır. İşte bu nüsha bizim için önemlidir. Zira mevlid hadisesi ile başlayan eserin 504b-538b varakları arasında Türklerin menşe'i, Gazneliler, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi zamanında Karacahisar'ın zaptına kadarki olaylar anlatılmaktadır. Önce *Taberī Tarihi*'ni tercüme ederek işe başlayan Nasuh'un -ona da gerekli yerlerde eklemeler yaptıktan sonra[35]- eserin bittiği yerden devam ederek 1551'e kadar gelen bir Osmanlı tarihi yazma isteğinin evveliyatı bu Karacahisar'ın zabtının anlatıldığı nüshada kendisini göstermektedir. En azından bu kısımda onun tasarladığı tarihe bir başlangıç yaptığını görüyoruz. Bunlara ek olarak Nasuh'un 1533'teki Irakeyn Seferi'ne katıldığını ve 1537'de seferin menzillerini anlatıp resmettiği *Mecmū-ı Menāzil* isimli bir eser kaleme aldığını biliyoruz. Söz

---

28 *Mecmaü't-Tevārih* ismiyle yapılan tercümenin iki nüshası Avusturya Milli Kütüphanesi'ndedir: Nat. Bibl., Cod. Mixt. 999 ve 1187 numaralar. *Menāzil*, s. 4.
29 Avusturya Nat. Bibl. No. 1187. vr. 4b. *Menāzil*, s. 4.
30 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 32.
31 Bibliothèque Nationale de France, *Mecmaü't-Tevārih*, No. 50. *Menāzil* s. 6.
32 A.g.e., s. 6.
33 Edgar Blochet, *Catalogue des Manuscripts Turcs*, Paris, 1932, s. 21.
34 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 6.
35 Bu tashih ve eklemelere bir misal olarak bkz: Yurdaydın, *Menāzil*, s. 5.

konusu eserin varak 1b'sinde görülen "Tevārīh-i Āl-i Osmān" ibāresi, Nasuh'un bir Osmanlı tarihi vücuda getirmek niyetinde oluşunun bir diğer göstergesidir[36].

Yukarıdan beri verilen etraflı bilgileri şu şekilde toparlayabiliriz: Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusunu müteakip *Taberī Tarihi* olarak bilinen eseri tercüme etmeye başlamıştır. Bu tercümenin üç cilt halinde olduğu anlaşılmaktadır. Matrakçı Nasuh söz konusu tercümeye *Mecmaü't-Tevārih* adını vermiştir ve tercümede gerekli gördüğü yerlere eklemeler yapmıştır. Birinci cilt -ki buna dair iki nüsha Avusturya Milli Kütüphanesi'ndedir- Süleyman Peygamberin vefatı ile son bulmaktadır. İkinci cilt -Fransa Milli Kütüphanesi'ndedir- Keykubad devrinden Nuşirevan zamanına; yani 578'e kadar gelmektedir. Bu cildin sonunda, üçüncü cildi Hazret-i Muhammed'in doğumu ile başlatacağını belirtir. Üçüncü cilt de Süleymaniye Ktp. Fatih 4278 numarada kayıtlıdır. Burada *Taberī Tarihi* tercümesi son bulmakta ve Nasuh'un ilaveleri kısmı başlamaktadır. Türklerin menşe'inden ve diğer Türk devletlerinden bahsettikten sonra varak 535b'den 538b'ye kadar Osmanoğullarını anlatmıştır. Önemli bir nokta olarak şunu da söylemek gerekir ki üçüncü cildin sonlarında bahsi geçen Türklerin kökeni, diğer Türk devletlerinin muhtasar tarihi ve Osmanoğullarının zuhūru aynı zamanda *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*'nin başlarında da tekrar edilmektedir.

2. Mecmaü't-Tevārīh'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Cāmiü't-Tevārih ve Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un İlişkisi

British Museum'da kayıtlı olan bir eser[37] Nasuh'un Taberī Tercümesi olan *Mecmaü't-Tevārih* ve *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile yakından ilgilidir. Nüshayı gören Hüseyin G. Yurdaydın söz konusu eser hakkında özetle şu tespitlerde bulunmuştur:

British Musesum'da üç cilt halinde bulunan bu eser 430 varaktır. Aslında Nasuh'un *Taberī Tarihi* tercümesinin ilk cildine ait nüsha durumundadır. Fakat bu kez eserin ismi *Mecmaü't-Tevārih* değil, *Cāmiü't-Tevārih*'dir. *Cāmiü't-Tevārih* içerik bakımından *Mecmaü't-Tevārih*'in aynen tekrarı olmasına rağmen, dilinin daha sāde bir hususiyet taşıması dikkat çekmektedir. İki eser arasındaki diğer önemli fark ise yazılış tarihleridir. Önceden de değindiğimiz gibi *Mecmaü't-Tevārih* Kanuni'nin tahta cülusunu müteakip hazırlanmaya başlanmıştı. Buna mukabil *Cāmiü't-Tevārih*'in yazılışı Rüstem Paşa'nın teşvikleriyle 1551 senesindedir. Yazmanın ilk cildinin girişinde "Lu'bet-i matrākda iştihār bulan Nasūh..." ifadesi

36 *Menāzil*, s. 6. İleride *Menāzil-i Sefer-i Irakeyn* ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* mukayese edilecektir.
37 Yurdaydın'ın belirttiğine göre *Cāmiü't-Tevārīh* adını taşıyan eser British Museum Or. 12.879 numarada kayıtlıdır.

vardır ki Nasuh bu kez matrak oyunundaki şöhreti ile takdim olunmaktadır. Ayrıca kitapta Rüstem Paşa için de övücü ifadelere yer verilmektedir. Burada önemli olan bir diğer husus, Nasuh'un *Taberī Tarihi* tercümesini bitirdikten sonra Oğuz Han'ın evlat ve ensābından başlayarak Cengizoğulları, Selçuklular, Osmanlılar ve son olarak da h.957/m.1551 yılına kadar gelen Kanuni devrinin anlatıldığı bir tarih yazdığıdır. Bu ifade de Nasuh'un kendi zamanına kadar uzanan bir Osmanlı tarihi kaleme aldığını ispatlamaktadır[38]. Ayrıca müellif, eserin başında kendi yaşadığı devirler hariç, önceki kısımları yazarken "tārih-i muhtār" ve diğer tarihlerden istifāde ettiğini belirtmektedir. Yurdaydın "Tārih-i Muhtār" terkibini henüz nüshaları bulunamayan bir eser olarak anlamıştır[39]. Fakat bize göre söz konusu tamlama, yazılmış muayyen bir eseri ifade etmeyip; "seçilmiş tarih kitapları" anlamında kullanılmıştır. Zira aynı terkibe *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın varak 1b'sinde de tesadüf ediyoruz. "Tevârih-i muhtarda eydür ki...[40]" ifadesiyle başlayan metin, yukarıda verdiğimiz anlamı kuvvetlendirmektedir. Kısaca Nasuh, 1520 yılında *Mecmaü't-Tevārīh* ismiyle yaptığı *Taberī Tārihi* tercümesininin birinci cildini, otuz yıl kadar sonra 1551 senesinde bu kez *Cāmiü't-Tevārīh* adıyla; fakat muhtasar ve daha sāde bir dille Rüstem Paşa için hazırlamıştır[41].

Cāmiü't-Tevārīh'in Nasuh tarafından Rüstem Paşa'ya atfen kaleme alındığı anlaşıldıktan sonra bu noktada Paşa ile Nasuh arasındaki münasebete işaret eden bir eserden daha bahsetmek yerinde olacaktır. Bu eser, Kanuni'nin 1548-1549 II. İran Seferi münasebeti ile kaleme alınmıştır ve müellif yine Nasuh'tur[42]. Eserin başında müellif, Sultan Süleyman'ın h.926/m.1520 yılındaki cülusundan 1547 yılına kadar on gazāsını yazdığını belirtmektedir[43]. Ancak Nasuh bu kez eseri Rüstem Paşa'nın teveccühünü kazanmak için yazdığını söylemektedir. İfāde şu şekildedir: "...ol vezīr-i nām-dār ve müşīr-i ālī-mikdārun hüsn-i iltifāt-ı bī-gāyeti sāye-perver olması ümīdiyle...[44]" Söz konusu yazmayı Matrakçı Nasuh'un Kanuni Sultan Süleyman devrini etraflı olarak anlattığı *Süleyman-nāme*'lerinden biri olarak değerlendirebiliriz. Burada yalnızca II. İran Seferi anlatılmaktadır. Ayrıca Orta Asya'nın Sünnī hükümdarlarına

38 *Menāzil*, s. 21.
39 Hüseyin. G. Yurdaydın, "Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, C.XXIX, S. 114, s. 348.
40 Viyana nüshası, vr. 1b.
41 *Menāzil*, s. 21.
42 Eser, Marburg, Staatsbibliothek'te Hs. Or. Oct. 955 numarada kayıtlıdır. Yazma için bkz: Barbara Flemming, *Die Turkische Handschriften*, Wiesbaden, 1968, s. 113.
43 *Menāzil*, s. 20.
44 A.g.e., s. 20.

gönderilmiş bazı mektup sūretleri de vardır[45]. Eserin yukarıda ilk olarak zikrettiğimiz *Cāmiü't-Tevārīh*'ten hemen önce yazıldığı anlaşılmakta, hatta Nasuh'un eseri paşaya takdimde muvaffak olup böylelikle *Cāmiü't-Tevārīh*'e başladığı fikri hatıra gelmektedir. Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un münasebetleri bağlamında son olarak şu da söylenebilir: II. İran Seferi'nin anlatıldığı Marburg nüshasının başında belirtildiği üzere Rüstem Paşa ile Nasuh arasında iyi bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca Yurdaydın, Safevi hükümdarı Şah Tahmāsb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın İstanbul'a gelişi münasebetiyle Rüstem Paşa ile Mirza'nın huzurunda Nasuh'un türlü matrak ve silahşörlük oyunları sergilediğini söylemektedir[46]. Herhangi bir isim zikredilmese de *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bu tarz bir gösterinin anlatıldığı tespit edilmiştir[47]. Diğer yandan arşivdeki bir belge de bu durumu teyit etmektedir. Gösteriden sonra Nasuh'a terakki de verilmiştir[48]. Zaten Nasuh'un kendi zamanında silahşörlüğe dair nam salmış biri olduğunun bir diğer göstergesi h.936/m.1529 senesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünlerinde yaptığı gösteridir. Devrin tarihçilerinden Celalzāde bu hadiseyi anlatırken Nasuh'un ismini bizzat zikretmekte ve kendisinden "Üstad" olarak bahsetmektedir[49]. Buna mukabil Nasuh, Kanuni devrini etraflıca anlattığı *Süleyman-nāme*'sinin birinci bölümünün varak 169a ve 170b'sinde kendisinden düğün münsabetiyle ismen bahsetmez[50]. Aynı şekilde üzerinde çalıştığımız eserde de kendine dair bir bilgi mevcut değildir[51].

---

45 A.g.e., s. 20

46 A.g.e., s. 21.

47 "...germiyyet-i ziyāfet ve cem'iyyet-i işret esnāsında dilāverān-ı cenk-cūy ve mübārizān-ı sā'ika-hūy lu'bet-bāzlardan gürz-girān ve nīze-i cān-sitān ve tīr-i tīz-nişān ve debūz-ı şemşīr-i hūnfeşān kerr ü ferr ile dürlü dürlü hünerler arz idüp ziyāfet ehline bir vechle inşirāh-ı hātır oldı ki beşāşetden felekler raksa girüp sāz-ı pür-sūzlara mihrle māh ellerinde dā'ire tutarlardı." Metinde vr. 248b.

48 BOA, K.K defter No. 208, s. 138. "Rüstem Paşa hazretlerinin sa'ādet-hānelerinde Elkās Mirzā[ya] ziyāfet olduğu günde silahşörlük edenlerdir: Matrakçı Nasūh, iki [akça] terakkī." İlk kez Erhan Afyoncu tarafından tespit edilen kayıt daha sonra Davut Erkan tarafından bir makalede zikredilmiştir. Davut Erkan, "Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 37, İstanbul, 2011, s. 185.

49 ...ve matrākçılarun pehlivānı, dilīrlik arsasınun hüderdānı, erlik pīşesinün arslanı, sürūrluk gevherinün kaplanı, dilāverlik meydānınun çābük-süvārı Üstād Nasūh ki zamānında ferīd olup fenninde sāhib-i fütūh, merdānelik kalıbında cān, şehbāzlık teninde rūhdur. Celāl-zāde, *Tabakatü'l-Memālik ve Derecātü'l-Mesālik*, Viyana, Nat. Bibl., No.H.O. 31, vr. 136a.

50 ... Sultān Mustafa ve Sultān Muhammed ve Sultān Selīm sünnet itmek içün sene dokuz yüz otuz altı Zil'ka'desinün onunda evkāt-ı şerīfe ve sā'at-ı münīfde ol husūsun etemmisine mübāşeret-i tām ve hüsn-i ikdām gösterüp, ol cem'ün işāreti zemīn-i rezmine müştehir ve ol hatene beşāreti hatā vü hutana münteşir olup At Meydānı'nda yigirmi gün mikdārı cem'iyyetler ve ālī ziyāfetler olup itmām buldu. Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 169a-170b.

51 ...ve andan soñra hudāvendgār hazretleri şehzādeleri içün dügün tedārük eyleyüp cemī'-i ümerāyı okıyup azīm ziyāretfer eyledi. Sultān Mustafā'yı ve Sultān Muhammed'i ve Sultān Selīm'i sünnet idüp yigirmi gün gice ve gündüz acāyib ü garāyib temāşālar olup konukluklar oldı. Metinde vr. 203.a

3- Tārīh-i Āl-i Osmān ile Matrakçı Nasuh'un Eserleri Arasındaki İlişki

Bu kısımda *Tārīh-i Āl-i Osmān* (*Rüstem Paşa Tarihi)* ile Nasuh'un kaleme aldığı eserler arasındaki ilişki ele alınacaktır. Nüshalar hakkında bilgi verdiğimiz bir önceki bölümde belirtildiği üzere *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın Sultan II. Bayezid devrine kadar olan kısımları -yaklaşık 153 varak- hazırlanırken XV. asır müverrihlerinden olan Neşrī'nin *Cihān-nümāsı*'ndan veya her ikisinin de müştereken mehaz kabul ettikleri bir eserden önemli derecede istifade edilmiştir. Diyebiliriz ki *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da II. Bayezid devrine kadar olan kısım bazı kelime ve cümle farklılıklarıyla *Cihan-nümā* ile neredeyse aynıdır. Her iki eser arasındaki yakınlık ileride başka bir başlık altında değerlendirileceğinden burada yalnızca eserin II. Bayezid devrinden sonrası hazırlanırken hangi eserlerden yararlanıldığını göstereceğiz.

3a) Nasuh'un Tārih-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm ile Minyatürlü Tārih-i Sultān Bāyezīd İsimli Eserleri ve Tārīh-i Āl-i Osmān İle Olan Münasebetleri

British Museum'da Sultan II. Bayezid ve Yavuz Selim devirlerini anlatan bir yazmanın[52] Nasuh'a ait olduğu Yurdaydın tarafından tespit edilmiştir. Nasuh'un Kanuni devrine kadar hazırladığı Osmanlı tarihinin bu iki padişah dönemini ihtiva eden yazmayı tedkik etme fırsatı bulduk. Tek cümleyle belirtmek gerekirse, söz konusu 190 varaklık eser, konu bütünlüğü bakımından *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile tam bir uyum hālindedir. Şu farkla ki yazma, Nasuh'un kaleme aldığı diğer eserler gibi tumturaklı ve musanna bir dile sahiptir. Öte yandan eser, Nasuh'un kısımlar hālinde mevcudiyetinden haberdār olduğumuz "*Süleyman-nāme*"leri ile benzer üsluptadır. Çoğu zaman kullandığı terkip ve bağlaçlar bile benzerlik arz eder. II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim devirlerinin anlatıldığı bu yazmadaki müktesebātın, bir görüş olarak *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ihtisar edilmiş şekilde yer aldığını da tespit ettik. Bu husus Nasuh'un *Tārīh-i Āl-i Osmān* müellifi olduğu görüşünü kuvvetlendiren ilk delildir.

Yazmanın zahriyesinde "Kitāb-ı haber-i cülūs-ı Sultān Bāyezīd Hān ber-serīr-i saltanat fī hādi ve işrīn şehr-i Reb'īi'l-evvel sene 886" yazılıdır. Yavuz Sultan Selim'in tahta cülusu ise şu başlıkla verilmektedir: "Zikr-i cülūs-ı Sultān Selīm Hān ber-serīr-i saltanat ve itā'at-i ümerā be-emr-i cihān-mutā." Eserde II. Bayezid devrinin önemli bir kısmını Şehzade Selim'in babası ve kardeşleriyle yaptığı saltanat mücadelesi teşkil etmektedir ki aynı husus *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da 161b'den Selim'in tahta oturduğu 167a'ya kadar benzer şekilde devam etmektedir. Padişah ile oğlu ara-

52 Eser için bkz: *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*, British Museum, Or. Dem. 23.586.

sındaki haberleşmeler, görüşmeler, Mevlana Nureddin'in Yavuz'u teskin etmek için kendisine gönderilmesi[53], ardından Sultan II. Bayezid'in tahttan ferāgat edip yerini oğluna bırakması gibi hadiselerin hepsi hem Nasuh'un eserinde hem de *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da zikredilmektedir. Hadiseler kronolojik ve içerik olarak aynıdır; fark yalnızca kullanılan üslup ve tercih edilen lisandadır. Bir de bu eserde sık sık manzumelere yer verilmektedir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise manzumeler oldukça azdır.

Yavuz Sultan Selim devrine bakıldığında yine her iki eserde de tam bir bütünlük ve benzerlik karşımıza çıkmaktadır. Hatta hadiselerin birbirini takip ediş sırasına kadar bu ilişki devam etmektedir. Fakat bazı hadiseler Bayezid ve Selim devirlerinin anlatıldığı eserde daha etraflı ele alınmaktadır. Örneğin Sultan Bayezid'in Dimetoka için yola çıkışı ve yolda vefat edişi *Tārīh-i Sultan Bāyezid Hān ve Sultān Selīm Hān*'da ayrı bir başlık altında anlatılmaktadır[54]. Cülusu müteakip devlet erkânının Yavuz'a bağlılıklarını arz ettikleri kısım aşağıda da görüleceği üzere hemen hemen her iki eserde de aynıdır:

Tārīh-i Āl-i Osmān

Sene-i mezbūre rebī'ü'l-āhirinün evāyilinde sābıkan irsāl olınan hükm-i şerīf muktezāsınca mecmū'-i Rūmili beğleri atebe-i ulyāya gelüp vüsūl buldılar. Dahi her birine avātıf-i hüsrevānīden sancakları artup ināyet-i bī-gāyete mazhar vāki' olmağla her biri hizmet kemerin şemşīr-vār iki yerden bağlayup Sultān Selīm Hān'un yolında cān ü baş oynamağa sābit-kadem oldılar.

Metinde vr. 167b-168a.

Tārih-i Sultān Bāyezid ve Sultān Selīm

Rebīü'l-āhirinün evāyilinde sābıkā irsāl olan hükm-i şerīf-i āli-şān mūcebince cümle Rūmili beğleri atebe-i ulyāya gelüp cebīn-i ubūdiyyeti zemīn-i tazarru' ve inābet üzre vaz' idüp avātıf-ı hüsrevānīden sancakları artup ināyet-i bī-gāyete mazhar vāki' olmağla her biri hizmet kemerin şemşīr-vār miyānlarına iki yerden bağlayup āyīne-i hātırların sırr gibi gerd-i tegayyürden mücellā vü musakkā eylediler. Hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār hazretlerinün yoluna alem gibi sābit-kadem olup...

Tārih-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm, vr. 97b

Nasuh'un *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*'inde Yavuz Selim'in Mısır fethi hazırlıkları varak 140b'den itibaren başlamaktadır. Aynı husus *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da varak 176a'ya karşılık gelmektedir. Yine her iki eserde de benzerlikler karşımıza çıkmaktadır. Hazırlıklara başlanırken Şehzāde Süleyman'ın Edirne'de kāim-makām bırakılması, Pīr Mehmed Paşa ve Rumeli defterdarı Şemseddin'in İstanbul emniyet ve āsāyişi için görevlendirilmesi ve ardından Veziriazam Sinan Pa-

53 Metinde 161b.

54 *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*, vr. 93b. "Zikr-i azīmet-kerden-i Hazret-i Hudāvendgār Sultān Bāyezīd-i nām-dār be-cānib-i Dimetoka."

şa'nın serasker tayin edilerek Elbistan'a gönderilmesi hem eserde[55] hem de *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da[56] yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Rodos için bir sefer hazırlığı içinde oluşu, bunun akabinde seferden feragat ederek Edirne'ye teveccühü de her iki eserde benzer şekillerde geçmektedir[55].

Hülāsā her iki eserdeki kronolojik benzerlik ve hadiselerin anlatılış şekli birbirinin aynıdır. Benzer durum başka bir müstakil eser hüviyetinde Nasuh'a ait olan minyatürlü *Tārīh-i Sultān Bāyezīd* için de geçerlidir. Bu eser yalnızca II. Bayezid devrine münhasırdır ve farkı, içerisinde minyatürlere yer verilmiş olmasıdır. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmında mevcut olan eser[58] satır satır az önce tedkiki yapılan British Musuem'daki *Tārīh-i Sultān Bāyezid ve Sultān Selīm*'in ilk kısmıyla aynıdır. Bu ayniyet II. Bayezid devrinin anlatıldığı kısım boyunca devam etmektedir. Minyatürler ise Mora ve sāir fethedilen kalelerin tasvirinden ibarettir. Bu itibarla minyatürlü *Tārih-i Sultān Bāyezīd* ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki ilişki, British Museum'daki nüshada olduğu gibidir.

Tekrar *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm* isimli esere dönecek olursak, Yavuz Sultan Selim dönemi hādiselerinin nihayet bulduğu yerde, varak 186b'den itibaren "Matla'-i dāsitān-ı Sultān Süleymān Hān ve Gaza-nāme firistāden-i sudūr-ı dīvān, taleb-kerden-i ū berāy-ı nişesten ber-serīr-i sāhib-kırān" başlığı ile Kanuni devri hādiseleri anlatılmaya başlanmış; fakat biraz sonra eser nihayete ermiştir. Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan *Süleyman-nāme*'nin[59] başlangıcı az önceki başlıkla örtüşmektedir. Yani başlıktan itibaren 186b-191b arasındaki kısımlar, *Süleyman-nāme*'nin başındaki kısımlar ile birebir aynıdır. Bu durum da Nasuh'un genel bir Osmanlı tarihine devam etmek istediğini göstermektedir.

Bu bölümü toparlayacak olursak, *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm* isimli eser, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın aynı padişahların anlatıldığı kısımlarıyla konu, hadiseleri ele alma ve kronolojik süreklilik bakımından benzerlik göstermektedir. Aralarındaki tek fark, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da daha sade bir üslup kullanılması ve

---

55 A.g.n., vr. 140b-141a.

56 Metinde vr. 176a.

57 Bu husus *Tārīh-i Sultan Bāyezīd ve Sultān Selīm*'de şöyle mevcuttur: "...asker ve azeb ve kürekçiler cem' olup zikr olan kürekçiler ve azebler donanma gemilerine tevzī' olınup müretteb ü mükemmel lāzım olan mühimmātlar görilüp tamām oldukdan sonra zikr olan kal'anun fethi āyīne-i takdīrde sūret-i te'hīrde müşāhede olınmağın sāhib-kırān-ı devrān ve kutb-i dāire-i zamān hazretleri kürekçiye ve ālātcıya destūr virüp seferden ferāgat eylediler." vr. 185a.; Buna mukabil *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da aynı hādise şöyle geçmektedir: "...cemī'-i umūr-ı sefer hāzır olup görüldükde azeb ve kürekçi gelüp gemilere girecek mahalde girü ol gazā Sultān Selīm'e müyesser olmayup gelen kürekçiye ve azebe icāzet virilüp ol sefer-i hümāyūn te'hīr olundı." Metinde vr. 185b-186a.

58 TSMK Revan No. 1272.

59 TSMK Revan 1286 numarada kayıtlı bu eser 302 varak olup h.926-944/m.1520-1537 yılları arasındaki olayları ihtiva etmektedir.

gerekli görülmeyen ayrıntıların esere dahil edilmemesidir. Ayrıca Nasuh'un üslup özelliği olarak sayabileceğimiz mensur yazıları manzumelerle kesme, *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*'de de karşımıza çıkmaktadır. Binaenaleyh *Tārīh-i Āl-i Osmān*'a söz konusu manzumeler alınmamıştır.

Nasuh'un bizatihi idrak etmeye başladığı II. Bayezid devrinden Kanuni devrinin 1551'ine kadar orijinal bir Osmanlı tarihi kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bu eserler dünya kütüphanelerinde parçalar hālinde bulunmakta ve ādeta bir yapboz gibi birbirlerini tamamlamaktadır. Bu itibarla *Süleymān-nāme* olarak adlandıracağımız muhtelif parçalar hālindeki eseri *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*'in bir devamı olarak kabul etmek gerekmektedir. Öyleyse Nasuh'un muhtelif eserlerinde 1551'e kadar uzanan bir Osmanlı tarihi kaleme aldığını belirtmesi bir hakikat olarak ortaya çıkmaktadır.

Bundan sonra Nasuh'un Kanuni devrini anlattığı *Süleyman-nāme*'si ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki yakınlık incelenecektir.

3b) Nasuh'un Süleyman-nāme'si ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Matrakçı Nasuh'un *Mecmaü't-Tevārih* ismiyle tercüme ettiği ve Süleymaniye Ktp. Fatih nüshasının sonunda Ertuğrul Gazi'nin Karacahisar'ı zabtetmesine kadar getirdiği eserini daha da ilerletmek istediği önceki kısımlarda belirtilmişti. Nihayet II. Bayezid ve I. Selim devirlerini anlattığı müstakil eser de biraz önce kritik edilmişti. Fakat Karacahisar'ın zaptından II. Bayezid devrine kadarki olayların anlatıldığı ve Nasuh'a ait olduğu bilinen müstakil bir eser henüz tespit edilememiştir. Fakat böyle bir tarih yazmış olabileceği *Süleyman-nāme*'nin birinci kısmının varak 50b'sinde geçen "...tafsīl sābıkā Sultan Muhammed emāretinde tahrīr olunmışdur...[60]" ifādesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu cümle bizi, Nasuh'un Ertuğrul Gazi zamanından Fatih devrinin sonuna kadar bir tarih yazdığı, fakat nüshalara henüz ulaşılamadığı düşüncesine sevketmektedir.

Sultan Selim devrinden sonra Matrakçı Nasuh'un 1520'den 1551'e kadar uzanan ve yalnızca Kanuni devrini anlattığı *Süleyman-nāme*'si karşımıza çıkmaktadır. Bu eser parçalar hālinde muhtelif kütüphanelerde bulunmaktadır. Altı parça hālinde olan eser üzerine ilk tespitleri yapan Hüseyin G. Yurdaydın, daha önce anonim olarak bilinen bu nüshaların aslında Nasuh'a ait olduğunu tespit etmiştir[61]. *Süleyman-nāme* parçaları ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki ilişkiye geçmeden önce söz konusu *Süleyman-nāme*ler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

---

60 Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 50b.
61 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 38-48.

3b.1. Matrakçı Nasuh'un Muhtelif Parçalar Hālinde Olan Süleyman-nāme'sinin Nüshaları621

- Matla'-ı Dāsitān-ı Sultān Süleymān Hān: *Süleyman-nāme*'nin ilk kısmı olan bu eser Kanuni saltanatının 1520-1537 yılları arasını ele almaktadır. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmında kayıtlı olan nüsha 302 varaktır[63]. Davut Erkan tarafından I. Irakeyn Seferi bölümü hariç tutularak yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır[64].
- Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i Irakeyn başlığı altında müstakil olarak ele alınabilecek bu bölüm aslında *Süleyman-nāme*'nin Revan kısmındaki birinci bölümünün içerisinde mevcuttur. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde minyatürlü bir nüshası vardır[65]. *Mecmū'-ı Menāzil* adıyla da bilinmektedir. Kanuni'nin h.940-942/m.1533-1535 yıllarında gerçekleşen Irakeyn Seferi'ni yol üzerindeki menzil ve konaklarıyla anlatmaktadır. 1537'de padişaha sunulmak üzere kaleme alınmıştır. Bu eser Hüseyin G. Yurdaydın tarafından hazırlanarak tıpkıbasımıyla birlikte ilk olarak 1976'da Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır[66].
- Fetihnāme-i Karaboğdan: *Süleyman-nāme*'nin ikinci bölümü olarak değerlendirilebilecek bu eser, Kanuni'nin h.945/m.1538 senesinde çıktığı Karaboğdan Seferi'ni anlatmaktadır. Topkapı Sarayı'nda kayıtlı bulunan yazma, Nasuh'un kendi elinden çıkmıştır[67].
- Tārih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrad: 1542-1543 yılları arasındaki fetihleri konu alan eser 143 varak olup nüshaları mevcuttur[68]. Söz konusu eser ısrarla Sinan Çavuş'a atfedilmişse de aslında Nasuh'a ait olduğu Yurdaydın tarafından tashih edilmiştir[69].

---

62 Matrakçı Nasuh'un eserleri için bkz. Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul, 2018, s. 14-15, 34, 37-38.
63 TSMK, Revan No. 1286.
64 Davut Erkan, *Matrakçı Nasūh'un Süleyman-nāmesi (1520-1537)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.
65 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 5964.
66 Nasūhü's-Silāhī (Matrakçı), Beyān-*ı Menāzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultān Süleymān Hān*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, 1976. Eser 2004 senesinde TTK tarafından yeniden basılmıştır.
67 TSMK Revan, No. 1284/2.
68 TSMK Hazine, No. 1608.; Hekimoğlu Ali Paşa No. 700.; Avusturya Milli Kütüphane No. 1003.
69 Söz konusu eser Sinan Çavuş adına iki kez basılmıştır. Sinan Çavuş, *Tārih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul, 1987. İkinci baskı için bkz: A.g.e., İstanbul, 1998. Bu konu hakkında bkz: Yurdaydın, Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, C.XXIX, S. 114, s. 346-347.

- Nasuh'un h.955-956/m.1548-1549 İkinci İran Seferi münāsebetiyle Rüstem Paşa'nın teveccühüne nāil olabilmek için yazdığı eser daha önce zikrolundu[70].
- Süleyman-nāme'nin altıncı ve son kısmı olarak alabileceğimiz *Süleyman-nāme*'nin Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 379 numarada mevcut olup h.950-958/m.1543-1551 tarihleri arasını anlatmaktadır. Müsvedde durumunda olup 185 olan eser Sinan Çukuryurt[71] ve Ahmet Toklucu[72] tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Yukarıda ismi geçen *Süleyman-nāme* parçalarından başka yalnızca 1539-1541 tarihleri arasındaki vak'aları anlatan kısma şimdilik tesadüf edilmemiştir. Bununla birlikte verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Matrakçı Nasuh tarafından Kanuni devrini anlatan ve 1551'e kadar uzanan bir Osmanlı tarihi yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan sonra adı geçen eserler ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki münāsebete geçebiliriz.

3b.2. Süleyman-nāme'nin 1520-1537 Yıllarını İhtiva Eden Birinci Bölümü ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Bu mukayesede de öne çıkan husus, daha önceden yapılan *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*'deki karşılaştırmadan çok farklı değildir. Hadiseler her iki eserde de kronolojik olarak birbirini takip etmektedir. Yeni padişahın İstanbul'a vusul bulduğu günün akabinde babası Sultan Selim'in cenazesi payitahta getirildiğinde iki eser de bu manzarayı benzer teşbihlerle tasvir etmektedir. Ardından yapılan ilk icraat Cafer Ağa'nın idam edilmesidir[73]. Bu hadiseyi müteakip Canberdi Gazali'nin isyan haberi İstanbul'a ulaşmakta ve Ferhad Paşa kumandasında yollanan birlik bu isyanı ber-taraf etmektedir. Her iki eserde de anlatılan mevzular ana hatlarıyla aynıdır. Fakat *Süleyman-nāme* söz konusu devri anlatan müstakil bir eser olması hasebiyle üslup ve ayrıntı bakımından tabii olarak daha hacimlidir. Örneğin Canberdi isyanını ele alacak olursak, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da mezkūr isyan yaklaşık bir sayfa ile geçiştirilirken[74] *Süleyman-nāme*'de aynı mesele müstakil bir başlık altında musanna ve tumturaklı bir lisanla anlatılmaktadır. İsyandan önce bölgedeki ahval ve Canberdi'nin teşebbüsleri, Ferhad

---

70 Bu eserde bkz: "Mecmaü't-Tevārih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Cāmiü't-Tevārih ve Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un İlişkisi" başlığı.

71 Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh Süleyman-nāme (1a-95b)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2003.

72 Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nāmesi (96a-185b),* Yayınmlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

73 Metinde vr. 188a.; Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 12b-13a.

74 Metinde vr. 188b.

Paşa ve diğer kuvvetlerin olay yerine nasıl intikal ettikleri, iki ordunun karşılaşması gibi olaylar daha ayrıntılı ele alınarak varak 13a-36a arasında sadece bu isyan işlenmektedir. Yine bunu müteākip padişahın Belgrad üzerine düzenlediği sefer-i hümayun her iki tarihte de müstakil başlık altında ele alınmıştır. Burada sefer boyunca gerek paşalar gerekse de padişahın refakatinde alınan kaleler her iki eserde benzer olarak art arda anlatılmaktadır.

Fethi müteākip her iki eserde zikredilen vefat haberi, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'daki Kanuni döneminin Nasuh'un *Süleyman-nāme*'sinin bir özeti ve sadeleştirilmesi māhiyetinde olduğunu ispatlar niteliktedir. Söz konusu haber, Kanuni'nin oğulları Şehzade Murad ve Şehzade Mahmud'un vefatlarıdır. *Süleyman-nāme*'de bu haber "Haber-i vefāt-ı şehzādegān-ı Sultān Murād ve Sultan Mahmūd tābe serāhümā[75]" biçiminde *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise "Vefāt-ı Sultān Murād ve Sultān Mahmūd[76]" şekliyle müstakil birer başlık altında ele alınmaktadır.

Macaristan'a düzenlenen seferlerden sonra Anadolu'da çıkan bazı isyanlar her iki eserde de müstakil başlıklar altında anlatılmıştır. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da "Hurūc-ı Bozoklı[77]" olarak verilen başlık, *Süleyman-nāme*'de "Haber-i Hurūc-ı Celāli-i Bozok[78]" olarak gözükmektedir. Mesele her iki eserde de aynen işlenirken aralarındaki fark; teferruat, manzum parçalar ve üslup bakımındandır. Bu iki isyanın hemen ardından Kalender Şah isyanına[79] yer verilmesi, 1529'da Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünleri[80], Kanuni'nin Alaman seferi[81] *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da taslak, başlıklandırma, verilmek istenen mālumat noktalarından *Süleyman-nāme*'nin bir muhtasarı olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

3b.3. Nasuh'un Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmū'-ı Menāzil) Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Daha önce de belirtildiği gibi Nasuh, 1533 senesinde Osmanlı Devleti'nin Safeviler üzerine düzenlediği ve literatürde Irakeyn olarak bilinen sefere iştirāk etmiştir. Onun bu iştirāki gayet istifadeli geçmiş ve nihayet h.944/m.1537 yılında orduyla beraber konaklanan menzil ve ziyaret edilen mahalleri *Beyān-ı Menāzil-i*

75 Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 45b.
76 Metinde vr. 190a.
77 Metinde vr. 201a.
78 Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 134a.
79 Metinde vr. 201b.; Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 140a.
80 Metinde vr. 203a.; Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 169b-170a.
81 Aynı yer.

Sefer-i Irakeyn (Mecmū'-ı Menāzil) adlı eserinde mensur olarak anlatmış, diğer taraftan minyatürler halinde bu yerleri tersim etmiştir. Bu eserde sefer menzillerini ismen görebildiğimiz gibi tasvirler yardımıyla da o havāli hakkında görsel mālumata sahip olabilmekteyiz. *Beyān-ı Menāzil*'de Nasuh kendisini "bu fakīr-i bī-pāye ve hakīr-i bī-sermāye gulām-ı şāhī ve bende-i pādişāhī Nasūh es-Silāhī eş-şehīr bi-Matrākī...[82]" şeklinde tanıtmaktadır.

Mecmū'-ı Menāzil eserin yazar tarafından konulan ismidir. Zira varak 12b'de yer alan manzume eserin ismini şu şekilde gösterir:

Bu resmi cem' iden menzil-be-menzil
Didi adına *Mecmū'-ı Menāzil*[83]

Eser *Süleyman-nāme*'nin birinci kısmı içinde yer almaktadır ve *Süleyman-nāme*'de 206b ile 282b arasına tekabül eder. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise Irakeyn Seferi 204b ile 214b arasında anlatılmaktadır.

Gerek Nasuh'un kaleminden çıkan *Mecmū'-ı Menāzil* ve gerekse de *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da Irakeyn Seferi'nin anlatıldığı bölüm birbirlerinin neredeyse aynıdır. Aralarındaki fark yine üslupta ortaya çıkmaktadır. *Mecmū'-ı Menāzil* hadiseleri etraflıca işlerken *Tārīh-i Āl-i Osmān* basit ve özü tercih etmektedir.

Tārīh-i Āl-i Osmān'da Kanuni'nin sefere çıkma sebebi *Mecmū'-ı Menāzil*'de sadece birkaç kelime fazlasıyla aynen verilmiştir.

Tārīh-i Āl-i Osmān	**Mecmū'-ı Menāzil**
...diyār-ı Şark'da tebdīl-i āyīn-i şerī'at-i Muhammediyye iden re'īs-i ru'ūsü'l-ahmer Tahmāsb Şāh bin İsmā'īl bin Şeyh Haydar nām şāh-ı dāll ve mudillün vücūd-ı habīsini safha-i rūzgārdan izāle ve hakk itmesini farz ü lāzım gördüği ecilden ol şāh-ı gümrāhun kal'ı vü kam'ına ve fesādı def'ine...	...diyār-ı Şark'da tebdīl-i āyīn-i şerī'at-i Muhammediyye...re'īsü'l-ru'ūsü'l-ahmer Tahmāsb Şāh bin İsmā'īl bin Şeyh Haydar nām şāh-ı dāll ve mudillün vücūdı... safha-i rūzgārdan izāle vü hakk... mühim olduğı ecilden müşārünileyh şāh-ı gümrāhun kal'ı vü def'i içün...
Metinde vr. 204b.	**Yurdaydın'ın yayına hazırladığı *Mecmū'-ı Menāzil* metninde vr. 2a-2b.**

Bundan başka Osmanlı ordusu Irak-ı Acem'deki Sultaniye denen bölgeye gelinceye kadar bulunan menziller her iki eserde de birkaç isim farkıyla aynen verilmektedir:

82 *Menāzil,* Metin kısmı, vr. 4b.
83 A.g.e., 12b.

Târīh-i Āl-i Osmān

...tertīb-i sāhib-kıran ve āyīn-i cihān-bānī üzre rāyāt-ı aʻlām-ı İslām-ı zafer-encām ile ol aradan göçüp * Saʻd-ābād'a * ve Hān Abbās'a * ve Kend-i Türkmen'e * ve Kara-depe'ye * ve Miyāne'ye * ve Kaplān[i]ye'ye * ve Serçehān'a * ve Hān Nikbāy'a * ve Kasaba-i Zengān'a * ve Sultāniye'ye ...

Metinde vr. 206a.

Mecmūʻ-ı Menāzil

...Sultaniye'ye varınca vāki' olan menāzil bunlardur:

Sa'd-ābad * Ücān * Hān Abbās * Türkmen kendi * Kara-depe * Miyāne * Kaplaniye * Serçehān * Hān Nikbāy * Kasaba-i Zengān * Sultāniye...

***Mecmūʻ-ı Menāzil* vr. 29a**.

Tārīh-i Āl-i Osmān'nda Irakeyn Seferi anlatılırken *Mecmūʻ-ı Menāzil*'in mehaz kabul edildiğine dāir bir diğer örnek de Bağdat'a giren padişahın yaptığı kabir ziyaretlerinde kendisini göstermektedir. Her iki eserden yapacağımız bu son iktibas *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın Nasuh'un eserlerinden hazırlandığını göstermesi bakımından önemli bir delildir. Zira burada ziyāret edilen türbe isimlerinden başka, söz konusu zevāt için kullanılan sıfatlar birbirinin aynısıdır:

Târīh-i Āl-i Osmān

Andan sonra hudāvendgār hazretleri saʻādetle mahrūse-i mezbūrede türbe-i şerīfleri ziyāret itmeğe niyyet idüp meşāyih-ı izām ve sulehā-yı kirāmdan şeyhü'l-İslām, kutbü'l-enām Hazret-i Şeyh Abdülkādir-i Geylānī ve muhaddis-i ehādīsü'n-nebeviyyeye vāris-i mevārisü'l-Mustafaviyye İmām-ı Muhammedü'l-Gazzālī ve Şeyh Şihābüddīn-i Sühreverdī ve Şeyh Ebū Necmeddīn-i Sühreverdī ve Hazret-i Şeyh Sirācüddīn ve Şeyh Muhammedü'n-Nuʻmānī ve Şeyh Muhammed Fetevī ve Şeyh Ebu'l Verd-i Zühhād'ı ve Hazret-i Şeyh Burhāneddīn ve Şeyh Fazlan Ābid ve Hazret-i Şeyh İbrāhīm ve Cömerd Kassāb ve Şeyh Remzī-i Affānī ve Kamber Ali ve Ümmü Sitte Gülsüm bint Ali bin Ebī Tālib ve bint Nāzım Ümmü-Mūsā Kāzım ve sālik-i mesālik halvet-hāne-i erbāʻīn Hazret-i Şeyh Zahīrüddīn *rıdvānullāhi teʻālā aleyhim ecmaʻīn* ziyāretlerine varup hayrāt u hasenātla harāb-ābādanların āsār-ı imāretle maʻmūr ve fakīr ve sulehālarınun hātırların envār-ı tasaddukātla rūşen ü pür-nūr eyledi.

Metinde vr. 208b.

Mecmūʻ-ı Menāzil

...Sonra hüdāvendgār-ı gerdūn-iktidār hazrerleri saʻādele mahrūse-i mezbūrede ...türbe-i şerīfleri meşāyih-i izām ve sulehā-yı kirāmdan şeyhü'l-İslām, kutbu'l-enām...Şeyh Abdülkādir-i Geylānī ve muhaddis-i ehādīsü'n-Nebeviyye vāris-i mevārisü'l Mustafāviyye... İmām-ı Muhammedü'l-Gazzālī ve ...Şihābüddīn-i Sühreverdī ve... Şeyh Ebū Necmeddīn-i Sühreverdī ve... Hazret-i Şeyh Sirācüddīn ve... Şeyh Muhammedü'n-Nuʻmānī ve... Şeyh Muhammed Fetevī ve... Şeyh Ebu'l-Verd Zühhād'ı ve... Hazret-i Şeyh Burhāneddīn ve... Şeyh Fazlān Ābid ve... Hazret-i Şeyh İbrāhīm ve... Cömerd Kassāb ve... Şeyh Remzī Affānī ve... Kamber-i Ali ve... Ümmü Sitte Gülsüm bint Ali Esedi'llāhi'l-Gālib ve... Ümmü Mūsā Kāzım ve sālik-i mesālik-i halvet-hāne-i erbaʻīn Hazret-i Şeyh Zahīrüddīn *rıdvānullāhi teʻālā aleyhim ecmaʻīn* ziyāretlerine...hayrāt u hasenātla üzerlerine varup harāb-ābādların āsār-ı imāretle maʻmūr ve fukarā-yı bī-iktidār ve sulehā-yı ibādet-güzārlarun hātırları.. envār-ı tasaddukātla rūşen ü pürnūr eyledi.

***Mecmūʻ-ı Menāzil* vr. 48b-52a.**

3b.4. Nasuh'un Fetihnāme-i Karaboğdan İsimli Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1284/2 numarada kayıtlı bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın h.945/m.1538 tarihindeki Karaboğdan seferini anlatan eserin ismi *Fetihnāme-i Karaboğdan*'dır. Yapılan mukayese neticesinde söz konusu eserin *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile büyük ölçüde ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Nasuh'un hattı ile kaleme alınan eserin ferağ kısmında yer alan 23 Cemāziyel-āhir 945[84] (16 Kasım 1538) tarihi kitabın tamamlanış zamanını göstermektedir. Bu eser 1520-1537 tarihleri arasını anlatan ve *Süleyman-nāme*'nin birinci kısmı olarak belirtebileceğimiz TSMK Revan 1286 numarada bulunan eserin devamı mahiyetindedir. Çünkü söz konusu birinci kısım şu ifadelerle nihayet bulmaktadır:

"*Eyle olsa padişāh-ı ālem-penāh hazretlerinün dāsitān-ı evveli bu zikr olan Korfos seferi ile tamām oldı. Bundan sonra dāsitān-ı sānīsi Karabuğdān seferi ile ibtidā olunur inşāallāhu te'ālā*[85]"

İşte bu bitiş cümlesi *Fetihnāme-i Karaboğdan* isimli eserin *Süleyman-nāme*'nin ikinci kısmı olduğunu göstermektedir. Bu durum açıklık kazandıkdan sonra *Fetihnāme-i Karaboğdan* ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki münāsebete geçebiliriz.

Kanuni'nin Karaboğdan Seferi, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da "Teveccüh-i Sultān Süleymān be-cānib-i Karaboğdan[86]" başlığı altında verilmektedir. *Fetihnāme*'de ise varak 216b ile 218b arasında bu sefer anlatılmaktadır. Her iki eserde de benzer ifadeler yer almaktadır. Mesela padişahın sefere çıkış sebebi ve hazırlık safhası her ikisinde aşağıdaki gibi verilmiştir. Sağ sütunda üç nokta ile boş bırakılan yerler, şahısların sıfatları için seci sanatına uygun olarak kullanılan kelimelere aittir. Nasuh'un *Süleyman-nāme*'sinde tabii olarak karşımıza çıkan bu tür bir üslup *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da daha sāde bir şekilde tezāhür etmektedir. *Fetihnāme-i Karaboğdan*'dan müsecca ve musanna üslubu tamamlayan bu sıfatları kaldırdığımız zaman metnin aynısının *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da birebir şekilde yer aldığı görülecektir:

---

84 TSMK Revan, *Fetihnāme-i Karaboğdan*, No. 1284/2 vr. 122a
85 Erkan, a.g.t., Metin kısmı vr. 302b.
86 Metinde vr. 216a.

Târîh-i Âl-i Osmân

...tavāyif-i müşrikīn ve fırka-ı şeyātīnden Karaboğdan vilāyetinün voyvadası Patri nām ki atebe-i ālem-penāha mütābeʿat ve mühālesat idegelüp āsūde-hāl iken iblīs-i pür-telbīsün idlāl ü iğvāsın ısgā idüp ve isyāna kadem basup aʿdā-yı küffār-ı bed-girdārla birlikde ve ittifākda olup hedm-i dīn-i İslām kasdına eyyām-ı fursata hāzır u muntazır olduğı maʿlūm olıcak ol ashāb-ı tugyān bahr-i mevvāc gibi kaynayup taşmadın āb-ı tīğ-i mīgla söyündürmeğe azm-i rezm tasmīm kılınup mukaddemā Rūmili dilāverlerine ve Anatolı serdārlarına ve Arug Hān fürūğından Deşt-i Kıpçak vilāyetine tācdār u sipeh-sālār olan Sāhib Girāy Hān hazretlerine fermān-ı vācibü'l-izʿānlar irsāl olınup emr olındı ki hadem ü haşem ve tuğ u tabl u alem ve sāz u selb ve āhenk-i cenk-i müretteb ile Tuna sahrāsına varup cemʿ olalar..[87]

Metinde vr. 216a.

Fetihnāme-i Karaboğdan

...tavāyif-i müşrikīn ve fırka-ı şeyātīnden Kara Boğdan vilāyetinün voyvodası Patri nām... atebe-i ālem-penāha... mütābeʿat ve ihlās... göstermeğin... āsūde-hāl iken iblīs-i pür-telbīsün idlāl ü igvāsın ısgā idüp dahi cādde-i isyāna kadem basup cumhūr-ı küffār-ı bed-girdārla birlikde ve ittifakda ve hīle-i nifākda olup hedm-i dīn-i İslām... kasdla... eyyām-ı fursata nāzır... olup tururken...devlet-i ikbāle ma'lūm olıcak ol ashāb-ı tugyān bahr-i mevvāc gibi kaynayup taşmadın ... āb-ı tīg-i mīgle söyündürmeğe ...azm-i resm-i tasmīm idüp kılunup mukeddemā Rūmili... dilāverlerine ve Anatolı... serdārlarına ve Arug Hān... fürūgından ... Deşt-i Kıpçak meşhūr-ı āfāk vilāyetine tāc-dār u sipeh-sālār olan Sāhib Girāy Hān hazretlerine... irsāl olunup emr olındı ki hadem ü haşem ve tuğ ve tabl ü alem ve sāz u selb ve āhenk-i cenk-i müretteb ile Tuna sahrāsına varup cemʿ olalar..[88]

***Fetihnāme-i Karaboğdan*, vr. 107a-108a.**

Eserin sonlarına doğru alınan mahal ve kaleleri müteākip padişahın Edirne'ye teveccühü her iki eserde şu ifadelerle verilmektedir:

Târîh-i Âl-i Osmân

Andan sultānü'l-İslām dahi ol mahalden göçüp Dobruca kurbından ubūr ve Balkan'un Çalık-Kavak nām derbend-i saʿbu'l-ubūrından mürūr idüp on altıncı menzilde mahrūse-i Edirne'ye gelüp...[89]

Metinde vr. 218a.

Fetihnāme-i Karaboğdan

Sultan... hazretleri Dobruca kurbından ubūr ve zikr olan Balkan'un Çalık-Kavak dimekle ma'rūf derbend-i saʿbu'l-ubūrından mürūr idüp on altı menzilde mahrūse-i Edirne'ye gelüp...[90]

***Fetihnāme-i Karaboğdan*, vr. 121a.**

Eserin son nüshasında Matrakçı Nasuh kendi ismini açık bir şekilde yazmaktadır: "*El-muhtāc ilā-rahmeti'llāhi'l-Bākī Nasūh eş-şehīr bi-Matrākī'nün murād-ı küllīsi ve maksūd-ı aslīsi budur ki...*[91] Bu durum söz konusu eserin Nasuh'un āidiyeti noktasında şüphe bırakmamaktadır.

Bundan sonra *Süleyman-nāme*'nin üçüncü kısmı olarak nitelendirebileceğimiz *Târîh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrād* isimli eserinin tedkīkine geçelim.

87 Metinde vr. 216a.
88 *Fetihnāme-i Karaboğdan* vr. 107a-108a.
89 Metinde vr. 218a.
90 *Fetihnāme-i Karaboğdan* vr. 121a.
91 A.g.n., vr. 121b.

3b.5. Nasuh'un Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolniBelgrad İsimli Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

TSMK Hazine kısmı 1608 numarada bulunan ve *Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrad* ismiyle kayıtlı olan bu eserin Matrakçı Nasuh'a āit olduğu Hüseyin G. Yurdaydın tarafından tespit edilmiştir[92]. Söz konusu eser h.949-950/m.1542-1543 yılları arasındaki seferleri ve fetihleri konu almaktadır. Bununla beraber içerisinde bulundurduğu 32 minayatür ile tarihī bakımdan ayrı bir ehemmiyeti hāizdir. Eser Barbaros Hayreddin Paşa'nın Fransa'ya yardım için Nice ve Tulon'a gitmesi ve ayrıca Kanuni'nin 1543 II. Macaristan Seferi münasebeti ile düzenlenen harekātı ele almaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere Şikloş, Estergon ve İstolnibelgrad'ın alınışları işlenmektedir. Nihayet bu eserin Nasuh'un hazırladığı ve muhtelif parçalar hālinde bulunan *Süleyman-nāmesi*'nin bir kısmı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat eserin varak 20b ile 21a'sında iki sayfaya yayılarak çizilmiş olan minyatür farklı soruları da beraberinde getirmektedir. Resmin sağ-üst tarafına: "İşbu Kal'a-ı İnteb'e gelüp vusūl bulduk" notu kaydedilmiştir. Bu ifade Nasuh'un Barbaros Hayreddin Paşa kumandasındaki donanma ile sefere katıldığına işaret etmektedir. Söz konusu mesele ancak eser üzerinde yapılacak ciddi ve etraflı bir tahlilden sonra açığa kavuşacaktır.

Yapılan tedkik neticesinde *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da 1542-1543 yıllarının anlatıldığı kısımlar ile *Tārīh-i Şikloş* arasında açık benzerliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Padişahın 23 Nisan 1543'te Peşte kuşatmasının duyulması üzerine, yanında Şehzāde Bayezid olduğu halde Macaristan'a hareketi iki eserde de aynı şekilde (Muharrem'in on sekizi Hızır-İlyas günü[93]) verilmektedir. Buna mukābil Filibe'ye varıldığı anda İbrahim Paşa'nın kuvvetleriyle birlikte orduya iltihāk etmesi de benzer ifadelerle yer almaktadır. Tabii olarak Edirne'den Filibe'ye varıncaya kadar menziller *Tārih-i Feth-i Şikloş*'da daha etraflı zikredilmektedir[94]. Ardından Pojega sancakbeyi Murad Bey tarafından ulakların gelişi hadisesi de yine aynıdır. Hatta her iki eserde şahıs ve mekanlar için kullanılan sıfatlar da benzer durumdadır:

---

92 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 42-47.

93 Metinde vr. 226b.; Sinan Çavuş, *Tārih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul, 1998, tıpkıbasımda vr. 37b.

94 *Süleyman-nāme*'deki bu menziller şu şekilde gösterilebilir: Çirmen-18 Muharrem, Eski Hisārlık-19 Muharrem, Çakır Ağa Değirmenleri-20 Muharrem, Karye-i Güllik ve Tataz Köyü arası-21 Muharrem, Akpınar-22 Muharrem, Küpsi Suyı Köprüsi-23 Muharrem, Mahrūse-i Filibe-24 Muharrem, *Tārih-i Feth-i Şikloş* tıpkıbasımda vr. 39b-41b.

Târīh-i Āl-i Osmān

Pojega Sancağı beği Murād Beğ'den ulaklar ve diller gelüp Kal'a-ı Şikloş nām kaviyyü'l-bünyād ki etrāfına yağı ayağın basdırmazlardı, içinde olan Deyak Mihal nām bed-fi'āl Pojega Sancağı'ndan olan re'āyāyı nār-ı gāret ile yakup yıkmağa bin mikdārı müsellah pelīdi gönderüp...

Metinde vr. 226a.

Târih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrad

Pojega Sancağı beği Murād Beğ'den diller gelüp... Kal'a-ı Şikloş... kaviyyü'l-bünyādlarınun pīrāmenine yağı ayağın basdırmazlardı ve kal'a-i mezbūrede mütemekkin... Deyak Mihal nām bed-fi'āl Pojega Sancağı'nda vāki' olan re'āyāyı nār-ı gāret... ile yakup yıkmağa mükemmel ü müsellah bin mikdārı pelīdi gönderüp...

Sinan Çavuş adına basılan Târih-i Feth-i Şikloş..., tıpkı basımda vr. 43a.

Hadiselerin devamında da benzerlikler sürmektedir. Kanuni Sultan Süleyman Şehzāde Bayezid ile Filibe Yaylası'ndayken Macaristan topraklarından haberlerin ulaşması, ardından Aden'de Portekizlilerin Cidde, Zebīd ve Yemen bölgelerine yaptıkları saldırı haberinin gelmesi benzer şekilde zikredilmektedir[95].

Diğer bir benzerlik de Kanuni'nin Estergon'u fethinden sonra aynı bölgeyi alan Makedonyalı İskender ile Eflatun arasındaki münasebette kendisini göstermektedir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da "Hikāyet-i İskender-i Yūnānī" başlığından itibaren varak 230b ile 232a arasında bu rivayet yer almaktadır. Aynı hikāye Nasuh'un *Tārih-i Feth-i Şikloş*" isimli eserinde de bulunmaktadır. Benzerlikleri göstermek için her iki eserden de birer kısım aşağıya alınmıştır:

Târīh-i Āl-i Osmān

Ve ezmān-ı sālifede İskender-i Yunānī'den gayri bu sāhib-i şemşīre boyun virmemişdi ki rüvāt-i ahbār ve sikāt-ı ahyārdan menkūldür ki İskender'ün kabz u feth eyledüğine sebeb dīn ü dünyā sa'ādeti mücāleset-i ulemā ve mu'āmelet-i hükemā ile olur, ana bināen İskender-i Yunānī murād idindüği bir feylesof-ı kāmil ve bir ālim ü fāzıl kiyāsetle ma'rūf ve firāsetle mevsūf bir kimesne bulup umūr-ı dünyevīde ana mürāca'at ve ahvāl-i uhrevīde anunla müşāveret olına. Bu makūle kimseyi iş ve teftīş itdüklerinde haber virdiler ki "Engürüs vilāyetinde Ustorgon nāhiyesinde esrār-ı hikmetde vukūf ve ahvāl-i ibretde ehl-i keşf Eflatūn adlu bir hekīm-i zū-fünūn ve alīm-i reh-nümūn vardur" denilicek İskender hazretleri sohbetine tālib ve hizmetine rāgıb olup havāssından bir merd-i suhan-dānı da'vet içün risālete gönderdi.

Metinde vr. 230b-231a.

Târih-i Feth-i Şikloş...

Ezmān-ı sālifede İskender-i Yunānī'den gayri bir sāhib-i şemşīre... boyun virmemiş... idi, ki rüvāt-ı ahbār ve sikāt-ı ahyārdan menkūldür ki... İskender-i Yunānī varup kabza-i feth u teshīrine alduğuna sebeb dīn ü dünyā sa'ādeti mücāselet-i ulemā ve mu'āmelet-i hükemā ile olur. Bu emre bināen İskender-i Yunānī murād idindi ki bir feylesof-ı kāmil ve bir ālim ü fāzıl kiyāsetle ma'rūf ve firāsetle mevsūf bir kimesne bulup umūr-ı dünyevīde ana mürāca'at ve ahvāl-i uhrevīde anunla müşāveret eyleyüp... bu makūle kimesnenün fikrini iş ve memleketden teftīş iderken haber verdiler ki Üngürüs vilāyetinde Ustorgon nāhiyesinde esrār-ı hikmete vukūf ve ahvāl-i ibretde ehl-i küşūf Eflatūn adlu bir hekīm-i zū-fünūn ve bir ālim-i reh-nümūn vardur. İskender-i Yunān ma'lūm idinicek sohbetine rāgıb olup havassından bir merd-i sühan-dānı ve bir kāmil-i ehl-i beyānı da'vet içün risālete gönderdi.

Târih-i Feth-i Şikloş vr. 84b-85a.

95 Metinde vr. 227a.; *Tārih-i Feth-i Şikl*oş tıpkıbasımda vr. 46a.

Bu başlık altında verilenleri kısaca toparlayacak olursak; Nasuh'un hazırladığı *Süleyman-nāme*'nin bir bölümü olarak değerlendirebileceğimiz ve aynı zamanda müstakil bir eser hüviyetinde olan minyatürlü "*Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolnibelgrad*" isimli eser, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bu kısımların anlatıldığı 1542-1543 yıllarındaki vak'aların zikriyle çok bāriz benzerlikler ihtiva etmektedir. Aradaki fark, diğer eser mukāyeselerinde de belirtildiği gibi *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'ta hadiselerin daha etraflı ve musanna bir üslupla, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise sade ve muhtasar bir biçimde anlatılmasındadır. Aynı zamanda *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'ta *Süleyman-nāme*'nin genel bir hususiyeti olarak manzumelere sıklıkla yer verilirken *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bu manzumelere tesadüf edilmemektedir.

3b.6. Nasuh'un Süleyman-nāme'sinin Altıncı Kısmı ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Nasuh'un *Süleyman-nāmesi*'nin bilinen son kısmı İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi'nin 379 numarasında kayıtlı olan nüshadır. Bu nüsha 185 varaktır ve görüntüsünden bir müsvedde olduğu anlaşılmaktadır. H.950-958/m.1543-1551 yılları arasından bahsetmektedir. Nesih ile her sayfa 19 satır olarak yazılmıştır. Ciltsiz ve 22.5 x 31.7 ebatlarındadır. Eser Sinan Çukuryurt ve Ahmet Toklucu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır[96].

Süleyman-nāme'nin son kısmı addedebileceğimiz bu eserle *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki münāsebet de tedkik edildikten sonra artık müellif hakkında genel bir kanaat oluşacaktır. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaklaşık sekiz yıllık saltanatını anlatan bu altıncı kısım 1543 senesiyle başlamakta ve 1551 yılında nihayet bulmaktadır. İçerisinde genel olarak Kanuni'nin Avrupa'ya yaptığı seferler, Tahmāsb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın Osmanlı Devleti'ne ilticası, Şehzade Mehmed'in vefatı ve Şehzade adına yapılan külliye[97] ile Kanuni'nin Safevilere karşı düzenlediği seferleri, seferler esnasındaki sevk, idare, iāşe ve ibāte konuları yer almaktadır[98].

Arkeoloji nüshasının baş tarafı aynı *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'da olduğu gibi Barbaros Hayreddin Paşa'nın Fransa'ya yardım için Nice ile Tulon şehirlerine gitmesini[99] ve Kanuni'nin 1543'te düzenlediği II. Macaristan seferini anlatmaktadır. Kullanılan ifadeler ve cümlelerin aynīliği bakımından bu husus da *Tārīh-i*

96 Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh Süleyman-nāme (1a-95b)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2003.; Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nāmesi (96a-185b),* Yayınmlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

97 Çukuryurt, a.g.t., s. IX.

98 Ahmet Tokluca, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nāmesi (vr. 96a-185b.)*, s. IV.

99 Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 2a.

Feth-i Şikloş'un Sinan Çavuş'a değil, Matrakçı Nasuh'a ait olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Yukarıda *Tārīh-i Feth-i Şikloş* ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* mukayese edilirken iktibas edilen Pojega sancakbeyi Murad Bey'den gelen ulaklar için kullanılan cümleler satır satır Arkeoloji nüshası ile aynıdır[100]. Ayrıca Büyük İskender'in Macaristan'ı almasından sonra rivayeten anlatılan Eflatun'u kendisine musāhip edinme hadisesi, hem *Süleyman-name*'nin Arkeoloji nüshasında[101], hem *Tārih-i Feth-i Şikloş*'da[102] hem de *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da[103] benzer ifadelerle beyan edilmektedir. *Süleyman-nāme*'nin altıncı kısmı olan Arkeoloji nüshasının *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile benzer olduğu yukarıda verilen misaller ve mukayeseler bağlamında açıklık kazandığı için Macaristan Seferi'nden sonraki bölümleri ele almakta fayda vardır.

Süleyman-nāme'de II. Macaristan Seferi'nden sonra Şehzade Mehmed'in vefatı "Haber-i vefāt-ı merhūm Şehzāde Sultān Mehmed *tābe serāhū*" başlığı altında verilmektedir[104]. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da da benzer bir başlık yer almaktadır[105]. Her iki eserde de Rumeli beylerbeyi Ahmed Paşa Sofya tarafına yollanmaktadır[106]. İlerleyen kısımlarda Hayreddin Paşa'nın vefatı müstakil başlıklar altında ele alınmaktadır[107]. Şehzāde Bayezid'in Konya vilayeti için vazifelendirilmesi, Basra'da yaşanan hādiseler bir bütünlük ve benzerlik içinde verilmektedir[108]. Elkas Mirza'nın kardeşi ile mektuplaşmaları, aralarının bozulması ve nihayet Elkas'ın kaçarak Kefe üzerinden İstanbul'a gelişi her iki eserde de muhteva bakımından aynen tekrar edilmektedir[109]. Aralarındaki tek fark üsluptaki sanattadır.

Bu meyānda *Süleyman-nāme*'nin varak 76b'sinde Mirza'nın Rüstem Paşa tarafından ağırlanması müstakil bir başlık altında verilmektedir[110]. Söz konusu kısımda Paşa için kullanılan övgü dolu ifadeler hem *Süleyman-nāme*'de hem de *Tārīh-i*

---

100 *Tārih-i Feth-i Şikloş*, tıpkıbasımda vr. 43a.; Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 5b.
101 Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 24b- 26a.
102 *Tārih-i Feth-i Şikloş*, tıpkıbasımda vr. 84b.
103 Metinde vr. 230b.
104 Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 53b.
105 "Vefāt-ı Şehzāde Sultān Muhammed", Metinde vr. 236b.
106 Metinde vr. 236b; Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 54a.
107 Metinde vr. 238b; a.g.t., metin kısmı vr. 56b.
108 *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da varak 238b'de "*Ahvāl-i Basra*" başlığı altında olaylar anlatılmaya başlanırken *Süleyman-nāme*'nin varak 58b'sinde "*Haber-i meftūh-şuden-i ez-Basra ez-dest-i mīr-i mīrān-ı Bağdād Ayas Paşa-i sāhib-ictihād*" başlığı ifade olunmaktadır.
109 *Süleyman-nāme*'de varak 68b ile 79b Elkas Mirza işlenmektedir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise varak 243b-250a arasında Elkas'ın ahvali ele alınıyor.
110 Başlık şu şekildedir: "Haber-reften-i Elkās be-dārü's-saāde-i Rüstem Paşa *yessera'llāhu mā-yeşā* ve in'ām u ihsān-kerden-i pādişāh-ı memleket-güşā", Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 76b.

Āl-i Osmān'da bir-iki kelime farkıyla aynıdır[111]. Bu tespit dikkat çekici olduğu kadar mühimdir de.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki ilerleyen satırlarda *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da "Ahval-i Yemen" başlığı altında verilen ve bu havālide gerçekleşen olaylar, İmam isyanı, Yemen valisi Veys Paşa'nın emrinde olan Özdemir Bey, Musa Bey ve Cafer Bey'e gönderilen emirler, İmam'ın kuvvetleri ile vuku bulan çarpışmalar, Pehlivan Hasan isyanı, Veys Paşa'nın öldürülmesi, Özdemir Bey'in mücadeleleri, fetihleri ve asayişi temini gibi mevzular *Süleyman-nāme*'nin Arkeoloji nüshasında yer almamaktadır.

Bundan sonra Elkas Mirza'nın görev yerine giderek Şah'ın kalelerini ele geçirmesi, verdiği mücadeleler, ardından Elkas'ın ihāneti ve Osmanlı donanmasının yaptığı seferler işlenmektedir. Yine bunlar *Süleyman-nāme*'de etraflı ve tumturaklı bir lisanla ele alınırken, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da sade bir dille işlenmektedir. Aynı yere tekabül eden bir diğer önemli vak'a, Şehzade Mustafa'nın 1553 senesinde öldürülmesi hadisesidir. Fakat *Süleyman-nāme* h.958/m.1551 tarihinde nihayet bulmaktadır. Bunun için Nasuh 1551'de müsvedde olduğu düşünülen Arkeoloji nüshasını bitirmektedir. Arkeoloji nüshasının müsvedde durumunda olduğunu kuvvetlendiren deliller, eserin ciltsiz ve özensiz bir hat ile yazılmış olmasıdır. Ayrıca diğer *Süleyman-nāme* parçalarından farklı olarak bu son kısımda ötekilerine nispeten daha az şiire yer verilmektedir. Bu da sanki daha sonra yeniden tertip edilecekmiş fikrini hatıra getirmektedir. Nasuh'un söz konusu eseri mürettep şekliyle hazırlamış olması da mümkündür; fakat buna dair herhangi bir nüsha şu an için tespit edilmemiştir. Böyle bir nüshanın ortaya çıkması durumunda Nasuh'un Arkeoloji Müzesi nüshasında zikretmediği; fakat *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da etraflıca ele alınan Yemen'deki hādiseler ve Özdemir Paşa'nın icraatlarının da o nüshada yer alması ihtimal dahilindedir.

Bu bölümü toparlayacak olursak, Nasuh'un Arkeoloji Ktp. 379 numarada müsvedde şeklinde kayıtlı bulunan ve *Süleyman-nāme*'sinin altıncı kısmı olarak addebileceğimiz nüsha ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasında diğer parçalarda olduğu gibi açık benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu benzerlikler kimi zaman satır satır kendisini gösterirken, çoğu zaman sadelik ve sanatlı olmak bakımından ayrılmaktadır. Arkeoloji nüshası 1551'de nihayet bulmakta, *Tārīh-i Āl-i Osmān* ise 1561'e

111 *Süleyman-nāme*'deki ifāde şu şekildedir: "Yarındası Mirza-yı izzet-me'āb cenāb-ı rükn-i ālişān ve saf-der-i āsaf-nişān bir Bercīs-i habīs-i burc-ihtişām ve nāhid-i evc-i ihtirām nāmus-ı esrār-ı saltanat-ı kāhire ve kāmūs-ı bihār-ı ma'delet-i zāhire müşīr-i efhām ve vezīr-i a'zām Rüstem Paşa yessera'llāhu mā-yeşā hazretlerinün sa'ādet-hānelerine varup..." A.g.t., metin kısmı vr. 76b.; *Tārīh-i Āl-i Osmān*'daki ifādeler için bkz: Metinde vr. 247b-248a.

kadar devam etmektedir. Şu an için Nasuh'un 1551'den sonra *Süleyman-nāme*'sini devam ettirip ettirmediğine dair kesin bir bilgi mevcut olmadığından 1551'den sonraki vak'aların *Tārīh-i Āl-i Osmān*'a *Süleyman-nāme*'den muhtasaran yazılıp yazılmadığı hususu muallakta kalmaktadır.

4. Tārīh-i Āl-i Osmān'ın (Rüstem Paşa Tarihi) Gerçek Müellifine Dair

Yukarıda etraflıca yapılan mukayese ve tespitler neticesinde *Tārīh-i Āl-i Osmān* müellifinin kim olduğuna dair kat'i sayılabilecek bilgiler ortaya çıkmıştır. Bu kişinin Matrakçı Nasuh olduğu çok kuvvetli bir şekilde kendisini göstermektedir. Fakat söz konusu mesele hakkında -nüshalarda veya başka bir birincil kaynakta açık bir kayıt bulunmadığından- kesin bir hükme varmak yerine müellifin bir başkası olabileceğine dair ufak da olsa bir ihtimal payı bıraktığımızı belirtelim. Fakat bunun çok düşük bir olasılık olduğunu da vurgulamamız gerekir. Zira karineler yardımıyla varılan neticeler *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın Nasuh'a ait olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Viyana nüshasının başında "Te'lif-i Rüstem Paşa" ifadesi yer aldığından eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkma ihtimalini de tartışmak yerinde olacaktır.

5. Müellifin Rüstem Paşa Olabilme İhtimali

Rüstem Paşa'ya atfedilen bu eserin gerçekten de Paşa tarafından yazılıp yazılmadığı sorusu tabii olarak hatıra gelmektedir. Onun için meseleyi müstakil bir başlık altında incelemek faydalı olabilir. Fakat öncesinde hem genel bir manzara sunabilmesi hem de umumi bir kanaatin oluşabilmesi için eserde Rüstem Paşa'nın[112] isminin nerelerde ve nasıl geçtiğini göstermekte fayda vardır:

5a) Eserde Rüstem Paşa'nın İsminin Geçtiği Yerler

İlk olarak Rüstem Paşa'nın ismi Ayas Paşa'nın 1539'da veba salgınından öldüğü sırada kendisine vezerat verildiğinde karşımıza çıkmaktadır.

> Çün Ayas Paşa mat'ūn olup vefāt itdi, Lütfī Paşa vezīr-i a'zam oldı. Ve sene-i mezbūrda **Rüstem Paşa** Anatolı beğlerbeğisi iken vezāret virildi[113].

Paşa'nın ismi ikinci kez, Süleyman Paşa'nın deniz seferinden dönüşüne değinildiği esnada zikredilmektedir:

---

112 Erhan Afyoncu, "Rüstem Paşa'nın Veziriazamlıktan Önceki Yılları", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul 2013, s. 180-187.

113 Metinde vr. 220a.

> Ol mahalde Süleymān Paşa Hindistān seferinden gelüp İstanbul'a vusūl buldı ve vezāretde mukarrer olup erkānda Lütfī Paşa ve Süleymān Paşa ve Muhammed Paşa ve **Rüstem Paşa** oturdılar[114].

Rüstem Paşa'nın isminin geçtiği diğer bir yer ise Kanuni'nin kızı Mihrümāh Sultan'la izdivācı esnasındadır:

> Peç beği olan Ferenduş kıralınun elçisi gelüp pādişāhun elin öpdi. Ve andan pādişāh hazretleri düğün tedārükin idüp cemī'-i etrāfun ümerāsın okıyup māh-ı mezkūrun on dördinde ibtidā olınup on yedi gün ālī ziyāfetler olınup vüzerā vü ümerā, ulemā vü sülehā, küberā ve gurebā ri'āyetler olınup ve envā' dürlü dürlü temāşālar oldukdan sonra Sultān Bāyezīd ve Sultān Cihāngīr sünnet olınup ve kızları sultānı, **Rüstem Paşa**'ya virdiler[115].

Rüstem Paşa'nın isminin dördüncü kez zikri, padişahla beraber çıktıkları av sırasında görülmektedir:

> Sene-i mezkūr şevvālinün altısında pādişāh hazretleri Lütfī Paşa'yla ve **Rüstem Paşa**'yla ve muhkem tecemmülātla çıkup Malgara ve İpsala etrāfların avlayup andan Edrine Sarāyı'na varup birkaç gün dīvān eyledükden sonra...[116]

Bir sonraki örnek, Kanuni'nin 1543'de düzenlediği II. Macaristan Seferi'ne değinilirken görülmektedir:

> Budin ile Ustorgon mābeyninde Kal'a-i Vişgorad yolların kat' idüp gemiler dahi lengerin bırakup durmışlardı, fi'l-hāl emr vardukda gelüp vusūl buldılar ve hemān Anatolı ve Rūmili beğleri topları gemilerden çıkarup kal'anun cānib-i şimālīsinde Muhammed Paşa ve Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa tevābi'iyle ve cānib-i şarkīsinde Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa ve yeniçeri ağası ve cenūbından Bosna Sancağı beği Ulama ta'yīn olınup Vezīr-i a'zam Süleymān Paşa ile **Rüstem Paşa** dahi hisārun tedbīrine mübāşeret ü müdāvemet idüp gice ve gündüz ikdām-ı tāmm üzre oldılar. Dahi metrisler kurılup ve toplar çekilüp ve her kūşeler, dilīrler ve mübārizlerle ārāste olup ve tüfenk-endāz yeniçerilerle pīrāste kılınup neberd-i kār-zāra şürū' eylediler[117].

Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1543'te vefatını müteākip inşāsını başlattığı caminin senesinde Rüstem Paşa Kanuni ile beraber gözükmektedir:

---

114 Metinde vr. 220b.
115 Metinde vr. 220b.
116 Metinde vr. 221a.
117 Metinde vr. 231b-232a.

> Merhūm Sultān Muhammed'ün üzerine binā olınan cāmi'nün bināsı bırakılup ol gün bī-hadd kurbānlar ve tasaddukātlar olındı. Andan pādişāh-ı İslām hazretleri Şehzāde Sultān Bāyezīd ve vālideleri ve hemşīreleriyle ve Süleymān Paşa ve **Rüstem Paşa** ile Burusa cānibine azīmet buyurulup...[118]

Ardından Rüstem Paşa'ya veziriazamlık pāyesi tevcih edilmektedir:

> Ve andan mübārek ramazānun on üçinde Vezīr-i a'zam Süleymān Paşa ve Hüsrev Paşa azl olınup Mısır'da hükūmetleri zamānlarını teftīş olınmasına emr olınmış kethüdāları irsāl olındı. Ve māh-ı mezbūrun on yedisinde **Rüstem Paşa** hazretleri vezīr-i a'zam olup ve Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa vezīr-i sālis ve Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa vezīr-i rābi' oldı[119].

1547'de Safevī hükümdarı Şah Tahmāsb'ın kardeşi Elkas Mirza İstanbul'a geldiğinde Mirza'yı ağırlayanlar arasında Rüstem Paşa da bulunmaktadır. Burada Rüstem Paşa için kullanılan sıfat ve temenniler eserin bütünü göz önüne alındığında daha sanatlıdır. Diğer taraftan Rüstem Paşa'nın konağında düzenlenen törende Matrakçı Nasuh da hazır bulunmuş ve silahşörlük gösterisi yaparak terakki almıştır[120].

> İrtesi mīrzā-yı izzet-me'āb, devlet-i i'āb cenāb-ı rükn-i ālīşān ve sadr-ı āsafnişān, nāmūs-ı esrār-ı saltanat-ı kāhire ve kāmus-ı bihār-ı ma'delet-i zāhire müşīr-i efham ve vezīr-i a'zam **Rüstem Paşa** *yessera'llāhu mā-yeşā* hazretlerinün sa'ādet-hānelerine varup mülākāt olup ve vezir-i sāhib-re'y dahi āyīn-i sadāret ve kānūn-ı vezāret üzre ri'āyet idüp subh-ı ümīzi matla'-ı murāddan tebessüme ve andelīb-i dili gülşen-i şādānīde terennüme āgāz idüp gurre-i kadri bedre irişdükden sonra girü menzil-gāhına revāne oldı[121].

Şehzade Mustafa hadisesi cereyanından biraz önce Rüstem Paşa'nın İstanbul'a dönüşü:

> Ol esnāda sipāhī-oğlanları ağası dahi İstanbul'dan gelüp leşkerün dönmesine icāzet getürdi ve İskender Paşa cānibinden iki dil ve başlar gelüp **Rüstem Paşa** anları alup ve dönüp İstanbul'a revāne oldılar[122].

---

118 Metinde vr. 237a.
119 Metinde vr. 238a.
120 Erkan, a.g.m., s. 185.
121 Metinde vr. 247b-248a.
122 Metinde vr. 277b.

Metnin en önemli noktalarından biri aşağıdaki iktibastır. Burada Şehzade Mustafa'nın h.951/m.1553'de öldürülmesi anlatılırken Rüstem Paşa'nın bu işte parmağı olduğu açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu kısım üçüncü bir kalem olarak tavsif ettiğimiz ve eseri 1548'ten itibaren alarak 1561'e getiren kişi tarafından yazılan son kısımda yer almaktadır.

> Andan hazāyin ü emvāli zabt olınup ve merhūmun vālidesini ve oğlancuğını Burusa'ya gönderilüp anda oturmaların emr eylediler. İşbu takdīr-i İlāhī ve hükm-i şehenşāhī bi-hasebi'z-zāhir **Rüstem Paşa**'nun fitne vü keydiyle vücūd bulup sāir vüzerānun bu husūsda rızāları olmamağın husūsan Haydar Paşa, sāhib-i sa'ādetinün ol serv-i nihāl-güstere mütezeccir ü mütehayyir olup mezkūr **Rüstem Paşa** ile kīl u kāl idüp muhāsama vü mücādele eyleyicek pādişāh-ı peleng-intikām hazretleri ikisin dahi vezāretden azl idüp karār-gāhlarına **[İ 285a]** irsāl eyledi. Andan sonra **[279a]** Ahmed Paşa vezīr-i a'zam olup İbrāhīm Paşa vezīr-i sānī ve mahrūse-i Mısır vālisi olan Alī Paşa da'vet olınup vezīr-i sālis ve Rūmili beğlerbeğisi Muhammed Paşa vezīr-i rābi' olup Pertev Ağa yeniçeri ağalığından Rūmili beğlerbeğisini ve Kapucı-başı Ferhād Ağa yeniçeri ağası oldı[123].

Rüstem Paşa sadaretten azl olunup daha sonra tekrar veziriazam olmuştur:

> Bu esnāda Vezīr-i a'zam Ahmed Paşa'dan ba'zı muhālif nesne sādır olınmağın katl olınup **Rüstem Paşa** yine vezīr-i a'zam oldı[124].

Şehzade Bayezid'in İran'a sığınmasından sonra Tahmāsb tarafından musālaha için elçi gönderilmişir. Rüstem Paşa elçiyi karşılayan devlet erkānı arasındadır:

> Böyle oldukdan sonra elçi-yi mūmā-ileyhe ziyāfetler ve ri'āyetler olınup **Rüstem Paşa** ve Ali Paşa dahi elçiye başka başka ziyāfetler eyleyüp ve hil'at-i fāhireler giydürüp ve envā'-i tezyīnātla atlar ve pīşkeşler gelüp muhkem ri'āyetler olındukdan sonra şāhun nāmesine cevāblar yazılup dahi elçiye teslīm olınup ve gitmesine icāzet virildi[125].

Son varakta Rüstem Paşa'nın vefatı ile eser nihayet bulmaktadır.

> Ve sene-i mezkūr şevvāli yigirmi sekizinde **Rüstem Paşa** fevt olup Yeni Sultān Muhammed Cāmi'inde defn eylediler[126].

123 Metinde vr. 278a-279a.
124 Metinde vr. 281a.
125 Metinde vr. 292b.
126 Metinde vr. 293b.

Bunlardan başka bir de varak 248a'da mevcut olan bir derkenarda Elkas Mirza'nın ağırlanması sırasında Rüstem Paşa'nın adı geçmektedir.

5b) Eserin Müellifinin Rüstem Paşa Olması Meselesi

Yukarıda Rüstem Paşa ile ilgili verilen iktibaslardan sonra eserin Paşa'ya ait olup olmadığı mevzusu daha rahat şekilde ele alınabilir. Öncelikle *Tārīh-i Āl-i Osmān* hazırlanırken temel ittihaz ettiğimiz Viyana nüshasının varak 1a'sında geçen iki kayıt dikkat çekicidir. Bunlardan ilki: "*Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān te'līf-i Rüstem Paşa yessera'llāhu lehū mā-yeşā. Āmīn*[127]." şeklindedir. Bu kayıt eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıktığını göstermektedir.

İkinci ve muahhar bir tarihte Paşa'nın ölümünü müteākip eklenen kayıt ise şöyledir: "*Tevārīh-i Rüstem Paşa bi't-temām. Sahīh nüshadur*[128]." Bu kaydı düşen aynı kalem, varak 1b'nin serlevhası yanına şu ifadeleri de yazmıştır: "*Zuhūr-ı Osmān Gāzi'den mefhar-ı Āl-i Osmān merhūm Gāzi Sultān Süleymān aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān hazretlerinün evāhir-i saltanatlarına gelince vezīr-i a'zam ve düstūr-ı mükerrem olanlar[dan] elli altıncısı merhūm Rüstem Paşa'dur*[129]."

Son kaydın Rüstem Paşa'nın ölümünü müteākip eklendiği açıktır. Fakat ilk kayıtta geçen "te'līf-i Rüstem Paşa" ifādesi müellifin Rüstem Paşa olduğunu düşündürmektedir. Binaenaleyh söz konusu ibarenin yanıltıcı olduğunu da söylemek gerekir. Zira yapılan araştırma neticesinde anlaşılan, eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkmış olma ihtimalinin çok düşük olduğudur. Viyana nüshası üzerine 1923 senesinde bir çalışma yapmış olan Ludwig Forrer[130] ve Matrakçı Nasuh üzerinde en etraflı çalışmaları yapan Hüseyin G. Yurdaydın[131] da bu fikirdedirler. Fakat bu tezleri daha da kuvvetlendirmek şu şekilde mümkündür: Eserde Rüstem Paşa'ya dair orijinal bir bilgi mevcut değildir. Bununla beraber eğer müellifin Rüstem Paşa olduğunu farz etsek bile eserde birinci tekil şahıs tarafından belirtilen en ufak bir malumat dahi bulunmamaktadır. Yani Rüstem Paşa kendisinden "ben" zamiriyle hiçbir işinden, terfi'inden veya azlinden bahsetmemektedir. Aksine bunların bir başka kişi tarafından belirtildiği çok açıktır. Paşa'nın ismini müteākip kaydedilmiş olan Arapça dualar da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca bir önceki başlıkta metinden iktibaslar

127 Viyana nüshası vr. 1a.
128 A.g.n., vr. 1a.
129 A.g.n., vr. 1b.
130 Forrer, *Chronik Des Rustem Pascha,* s. 2.
131 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 22-25.

yapılarak Paşa'nın isminin geçtiği yerler gösterilmiş, burada da müellifin Rüstem Paşa olduğuna dair bir ipucuna rastlanmamıştır. Zaten Rüstem Paşa'nın telifatla meşgul bir devlet adamı olmadığı da bilinmektedir. Eğer kendisine ait bir veya birkaç eser bulunsaydı, devrinin bir başka veziri olan Lütfi Paşa'nın yazdığı tarih[132] gibi bu zamana kadar intikal ederdi.

Daha önce de değindiğimiz üzere Elkas Mirza'nın İstanbul'a gelişi ve bu münasebetle Rüstem Paşa'nın onu ağırlaması esnasında edilen dua ve temenniler ancak bir başka kalem tarafından üst rütbeli bir kişiye söylenebilecek ifadelerdir[133]. Bu ifadelerin Rüstem Paşa'nın kaleminden kendisi için söylenmiş olabileceğini düşünmek doğru olmaz. Tüm bunlar da yazarın bir başkası olduğunu göstermektedir.

Eser 1561 senesinde; yani Rüstem Paşa'nın vefatı ile bitmektedir. Ölmüş olan birinin eserini tamamlamış olamayacağı da ortadadır. Fakat bu noktada şu hususu hatırlatmak gerekecektir. Eserde üçüncü bir kalem olarak tavsif ettiğimiz kişi, eseri h.955/m.1548 tarihinden alarak 1561'e kadar getirmiştir. Bunun kim olduğu veya olabileceği çok açık değildir ve araştırmacıları hataya düşürebilmektedir. Söz konusu kişinin az önce de belirtildiği gibi Rüstem Paşa olamayacağı kesin olmakla birlikte bu noktada ilk akla gelen isim Matrakçı Nasuh'tur. Çünkü bu tarihten sonraki hadiselerin anlatımında yine önceki kısımlarda olduğu gibi üslup kendisini bazı ufak farklılıklar ile muhafaza etmektedir. Aynı zamanda bu son kısımdaki olayların beyanı, Nasuh'un 1551'e kadar gelen *Süleyman-nāme*'sinin altıncı ve son kısmı ile de kronolojik bakımdan benzerlikler göstermektedir. Yani bu bölümün de Nasuh tarafından kaleme alındığı tahmin edilebilir. Fakat bundan sonra hatıra Şehzade Mustafa'nın katli mevzusu gelmektedir. 1553'te öldürülen Şehzade Mustafa hadisesinde Rüstem Paşa için kullanılan "*bi-hasebi'z-zāhir Rüstem Paşa'nun fitne vü keydiyle vücūd bulup...*[134]" ifadesi, onun açık bir şekilde suçlu olduğunu ilan etmektedir. Fakat Rüstem Paşa'nın teşvik ve iltifatları neticesinde bu eserin vücuda geldiğini kabul edersek, Matrakçı Nasuh'un Paşa için bu tarz ifadeleri kullanması ve

---

132 *Lütfi Paşa ve Tevārih-i Āl-i Osman*, Haz. Kayhan Atik, Ankara, 2001.

133 İrtesi mīrzā-yı izzet-me'āb, devlet-i i'āb cenāb-ı rükn-i ālīşān ve sadr-ı āsaf-nişān, nāmūs-ı esrār-ı saltanat-ı kāhire ve kāmūs-ı bihār-ı ma'delet-i zāhire müşīr-i efham ve vezīr-i a'zam Rüstem Paşa yessera'llāhu mā-yeşā hazretlerinün sa'ādet-hānelerine varup mülākāt olup ve vezir-i sāhib-re'y dahi āyīn-i sadāret ve kānūn-ı vezāret üzre ri'āyet idüp subh-ı ümīzi matla'-ı murāddan tebessüme ve andelīb-i dili gülşen-i şādānīde terennüme āgāz idüp gurre-i kadri bedre irişdükden sonra girü menzil-gāhına revāne oldı. Metinde vr. 247b-248a.

134 Metinde vr. 278b.

ardından eseri ona takdim etmiş olması makul görünmemektedir. Öyleyse şöyle bir görüş ileri sürülebilir: Eğer eserin bütünü Nasuh'a aitse kendisi Rüstem Paşa'nın ölümünü görmüştür ve en azından 1561 tarihinden sonra vefat etmiştir. Böylelikle kitabın h.955/m. 1548'e kadar olan kısmını daha Rüstem Paşa hayatta iken yazmış ve onun ölümünün ardından 1548-1561 yılları arasındaki hadiseleri sonradan tamamlamıştır. 1553'te vuku bulan Şehzade Mustafa'nın katli bu aralığa denk geldiği için bu kısmı Paşa'nın ölümünden sonra yazabilmiştir. Çünkü eserin Rüstem Paşa henüz hayattayken bir tarihe kadar yazıldığı kesin bir bilgidir. Bunu, onun için söylenen "yessera'llāhu lehū mā-yeşā[135]" temennisinden ve daha buna benzer tavsif ve dualardan çıkarabilmekteyiz. Bu tür ifadelerin hayatta olan birisi için kullanılacağı açıktır.

Son kısım hakkında karışıklığın tam anlamıyla çözülememesindeki en önemli sebeplerden bir tanesi de Matrakçı Nasuh'un ölüm tarihinin kesin olarak bilinmemesidir. Hüseyin G. Yurdaydın Nasuh'un 1564'te vefat ettiğini kaydetmişse de[136] bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Yurdaydın'ın Nasuh'un 1560'ta hayatta olduğuna dair verdiği bilginin mesnedi, Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 2984 numaradaki *Umdetü'l-Hisāb* adlı nüshadır. Matrakçı Nasuh'un kaleminden çıktığı anlaşılan bu eserin ferağ kısmındaki "tahrīren fī evāhir-i ramazān el-mübārek sene 967 (Haziran 1560)" kaydından Matrakçı Nasuh'un en azından bu tarihte hayatta olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Fakat Yurdaydın'ın *Sicill-i Osmānī*'den aldığı kayıttan hareketle Nasuh'un 1564'te öldüğünü kesin olarak belirtmek sıhhatli bir görüş değildir[137]. Zira bu hususu destekleyen sağlam karineler elimizde mevcut değildir.

Diğer taraftan *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da Şehzade Mustafa'nın katli anlatılırken Rüstem Paşa'nın açık bir şekilde suçlanması bu satırların en azından Rüstem Paşa hayatta iken yazılamayacağına işaret eder. Çünkü artık net bir şekilde anlayabiliyoruz ki Matrakçı Nasuh söz konusu eseri Rüstem Paşa'nın iltifatına kavuşmak için veyahut ihsanlarının bir meyvesi olarak hazırlamıştır. Bu durumda bir müellifin bir şahıs için yazdığı eserde ona en ağır ithamlarda bulunabilmesi pek makul görünmemektedir. Diğer taraftan belli bir vakitten sonra Rüstem Paşa ile Nasuh'un arasının bozulmuş olabileceği ihtimali de hatıra gelmektedir. Fakat bu görüşü kuvvetlendirecek herhangi bir delil elde mevcut değildir.

---

135 Viyana nüshası, vr. 1a-1b. Metinde vr. 248a. "Allah onun için dilediği gibi kolaylaştırsın."
136 Hüseyin G. Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh", *DİA*, XXVIII, s. 143-145; A.g.y, *Menāzil*, s. 10
137 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 30.

Bu noktada Rüstem Paşa'nın Nasuh'un eserlerinden yola çıkarak muhtasar bir tarih hazırlamış olabileceği ihtimali de Paşa'nın hayat hikayesi ve karakteri bilindiğinden mümkün gözükmemektedir. Aksine Nasuh'un Rüstem Paşa için kendi eserlerinden çıkartarak muhtasar bir tarih yazdığını kabul etmek zorundayız[138]. Zira Rüstem Paşa -Lütfi Paşa gibi- hayatı boyunca hiçbir şekilde te'lif faaliyetinde bulunmamıştır. İşte yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı bu tarihin Rüstem Paşa tarafından yazıldığını söylemek imkansızdır.

D. TĀRĪH-İ ĀL-İ OSMĀN'IN DİĞER MEHAZLARINA DĀİR

Bu başlık altında *Tārīh-i Āl-i Osmān* hazırlanırken istifade edilen kaynaklar gösterilecektir. Bunlar arasında ilk olarak Neşrī'nin *Cihānnümā*'sı zikredilebilir.

1. Tārīh-i Āl-i Osmān ile Cihānnümā Arasındaki İlişki

Tārīh-i Āl-i Osmān ile Neşrī'nin umūmī bir dünya tarihini anlattığı; fakat yalnızca altıncı kısmının bugüne ulaştığı *Cihannümā*'sı[139] arasında büyük benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu benzerlik her iki eserin de ilk varaklarından itibaren başlamakta ve nihayet *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da II. Mehmed'in vefatına kadar devam etmektedir.

Fatih'in ölümü ile beraber benzerlik kesilmekte ve orijinal bir II. Bayezid devri başlamaktadır. Bununla beraber *Neşrī Tarihi*'nin Theodor Menzel tarafından hazırlanan; fakat araştırmacının ömrü vefa etmeyerek Franz Taschner tarafından tamamlanmak suretiyle tesis edilen mukayeseli *Cihānnümā* metni de h.890/m.1485 tarihinde son bulmaktadır[140]. Fatih'in vefātı da h.886/m.1481 yılında olduğu için takriben bir dört sene daha anlatılarak eser tamamlanmaktadır. *Tārīh-i Āl-i Osman*'ın müellifi, Fatih'in ölümünü müteakip dört senelik II. Bayezid devrini ihtivā eden nüshayı ya görmemiş yahut da görüp göz ardı etmiştir. Zira II. Mehmed'in ölümünden sonra eserin *Cihannümā* ile ilişkisi kesilmektedir.

---

138 Bkz: "Mecmaü't-Tevārih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Cāmiü't-Tevārih" başlığı.

139 Neşri'nin kaynakları üzerine bkz: Ménage, *Neshri's History of the Ottomans. The Sources and development of the text*, London, 1964, s. 9-15.

140 Eserin mukāyeseli çalışmaları için bkz: Mehmed Neşri, *Cihānnümā*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008.; Mehmed Neşri, *Kitāb-ı Cihān-nümā*, haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Ankara, 1987.

Tārīh-i Āl-i Osmān'ın varak 1b'si "*Tevārih-i Oğuz Hān ve Cengiz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān*" başlığıyla başlar. Eserin İstanbul Üniversitesi nüshasının 1b'sinin başlığı ise "*Hāzā Kitābu Tevārīh-i Āl-i Osmān*" şeklindedir. İkisi de sayfanın üst ortasına büyükçe yazılmıştır. Yukarıda nüshalar tanıtılırken de belirtildiği üzere Üniversite nüshası daha sonraki bir tarihte Neşrī'nin *Cihānnümā*sı zannedilerek kitabın baştaki boş sayfalarına farklı bir kalemden eklemeler yapılmıştır. İkmāl kısmının Bayezid Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 2351 numaralı nüshadan yapıldığı, biraz silik bir hatt ile eserin boş olduğu anlaşılan ve daha sonraları eklenen metindeki dipnottan anlaşılmaktadır.

Neşrī'de bu başlık biraz farklı olarak "*Evlād-ı Oğuz Hān ve ensāb-ı Oğuz Hān beyānındadur*" şeklindedir. Bundan başka *Cihānnümā*'da bir mukaddime kısmı mevcuttur ki *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bu bölüm ihmal edilip doğrudan Türklerin Hazret-i Nuh'a dayanan şeceresinden başlanmıştır. Bu başlangıç şu şekilde gösterilebilir:

Tārīh-i Āl-i Osmān

Tevārīh-i muhtārda eydür ki Etrāk-ı Oğuz Hān esnāf-ı kesīre olup baʿzı esnāf-ı müdün-i hasīn ve baʿzı cibāl ü sahrā-nişīndür. Ve bunlarun kimisi şemse ve kimisi nāra, kimisi saneme ve kimisi bakara ve kimisi şecere ve kimisi hacere taparlardı. Ve baʿzıları dahi vardur ki dīn ü diyānet ve āyīn-i millet bilmezler, harīr giyüp ve tāc-ı müzehheb urınurlar. Ve bahādur tāife-dururlar. Ve bunlar Bulcās bin Yāfes bin Nūh aleyhi's-selām evlādındandur. Bulcās'un dört oğlı vardı. Dib-kakoy, Türk, Oğuz, Moğol. Bunlarun evlādı çok olup meskenleri āb-ı Ceyhūn ile Çin arasında bilād-ı Türkistān'da idi.

Metinde vr. 1b.

Cihānnümā

Tevārih-i muhtārda eydür: Bu Etrāk ki vardur, esnāf-ı kesīredür. Baʿzı eshāb-ı müdün u husūndur ve ba'zı eshāb-ı veberdür. Yaʿnī derim evler ile rü'ūs-ı cibālde ve sahrālarda mütemekkin olurlar. Ve bunlarun dahi kimi şemse tapar ve kimi nāra ve kimi saneme ve kimi bakara ve kimi şecere ve kimi hacere taparlar. Ve baʿzılar dahi var ki hīç dīn ü diyānet bilmezler. ...Harīrler giyüp tāc-ı müzehheb urınurlar. Bu tāife gāyet bahādur olur ve bunlarun mecmūʿı Bulcas Hān bin Yāfes bin Nūh Nebī *aleyhi's-selām* evlādındandur.

Ve bu Bulcas'un üç oglı vardur: Birisi Türk ve biri Oguz ve biri Mogol. Ve bunlarun evlādı ve ensābı gāyet kesir olup.. Ve bunlarun menāzili Ceyhūn'la Çīn arasında bilād-ı Türkistān'dur. [141]

Neşrī - Cihānnümā (haz. Necdet Öztürk) metin kısmı s. 6

141 Mehmed Neşri, *Cihānnümā*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008, s. 6.

1923 senesinde *Rüstem Paşa Tarihi*'nin Almanca olarak bir tür özetini hazırlayan Ludwig Forrer[142] eser üzerine yaptığı kısa bir değerlendirmede *Cihānnümā* ile *Rüstem Paşa Tarihi* arasındaki ilişkiye değinmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Fatih'in ölümüne kadar olan kısım hemen hemen Neşrī'nin aynısı olduğundan Forrer de toplamda 150 varak olan buraya kadarki hadiseleri "İnhalt der Chronik" başlığı altında vermiştir. Ayrıca yazmadaki her başlığı *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*'nin Viyana'da bulunan nüshasına tekabül eden varaklarıyla göstermiştir. Örneğin Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi şu şekilde verilmektedir: -51b. İbtida-i ubur-i-i Osmani be dschanib-i Rumili (Neschri 54b).

Tārīh-i Āl-i Osmān'da varak 31b'den itibaren Osmanlı tarihine giriş yapılmaktadır. 31b'de yer alan "Zikr-i Ensāb-ı Āl-i Osmān" adlı başlığın altında hanedanın şeceresi verilmektedir ki bu da Neşrī'deki şecere ile birebir aynıdır. Akabinde Ertuğrul Gazi'nin Anadolu'ya gelişi, Sultan Alāeddin'in ordusuna yardım edip kendisine Söğüt ve Domaniç'in verilişi, müteakiben tahta geçişi sadece bazı ufak kelime ve üslup farklılıkları ile her iki eserde benzerdir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da okuma rahatlığı ve anlatılan vak'alara daha kolay ulaşılabilmesi için yapıldığını düşündüğümüz başlıklandırma, Neşrī'ye nispeten daha çoktur. Ayrıca dördüncü bir el olarak tavsif ettiğimiz kātip, sayfaların kenarlarına eklediği başlık, not ve tarihlerle bu hususa destek vermiştir. Bu noktada söz konusu dördüncü elin eseri en baştan okuduğu, belki de kontrol ettiği görüşü ortaya çıkmaktadır. Çünkü varak 32b'deki bir ayrıntı bu görüşü kuvvetlendirmektedir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın 32b'sinin alt kısmında muahhar bir tarihte eklendiği anlaşılan beyit, birinci kalem tarafından atlanmıştır. Bu dördüncü el, *Neşrī Tarihi*'ni de görmüş olacak ki bu beyti daha sonra kendisi eklemiştir. Beyit Ertuğrul Gazi'nin askerleriyle Sultan Alāeddin'e muāveneti esnasında zikredilmektedir ve şu şekildedir:

Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevāb[ı] kim
Vaktinde çāre-sūzāna ide def'-i ızdırāb[143]

Fatih'in tahta cülusu ise her iki eserde de şu şekildedir:

142 Ludwig Forrer, *Osmanische Chronik Des Rustem Pascha*, Leipzig, 1923. Metin incelenirken Avusturya Milli Kütüphanesi 339 numaradaki yazma esas alınmıştır.
143 Bu beyit İstanbul nüshasında yer almamaktadır.

Cülūs-ı Sultān Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Bāyezīd Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī

Bu Sultān Muhammed Hān hicretün sekiz yüz otuz üçünci, recebün yedinci güni cum'a-irtesi vücūda gelmişdi. Ve hicretün sekiz yüz elli beşi muharreminün on altıncı güninde tahta geçüp āleme nizām virmeğe ibtidā itdi.

Ol esnāda haber geldi ki Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ'ün karnından harām-zāde oğlanlar doğup kimine "Germiyan-oğlıdur" diyüp Germiyan'a gönderdi ve kimine "Aydın-oğlıdur" diyüp Aydın-ili'ne gönderdi ve kimine "Menteşe-oğlıdur" diyüp Menteşe-ili'ne gönderdi ve kendüsi Alāiyye'ye yürüdi didiler. Ve ol vakt Evrenos-oğlı Īsā Beğ, Anatolı beğlerbeyisiydi, Karaman-oğlı gelüp il urıcak Īsā Beğ Sultān Muhammed'e ādem gönderüp Karaman-oğlı'yla cenk itmeğe destūr diledi. Yüz ağartmaya diyü destūr virmeyüp anı azl eyledi ve andan İshāk Paşa'ya hil'at giydürüp ve Anadolu beğlerbeğilin virüp gönderdi. Sultān Muhammed dahi devlet atına süvār olup yürüyüp Burusa'ya gelicek ol harām-zāde oğlanlar kaçup yine ataları Karaman-oğlı karnına girdiler. Andan Sultān Muhammed yürüyüp Akşehr'e ve Beğşehri'ne çıkdukda halkları gelüp itā'at itdiler ve Karaman-oğlı İbrāhīm kaçup Taş'a gidüp yine yalvarmağa başladı. "Günāhlaruma tevbe ve işlerüme peşīmān oldum" diyüp tazarru' eyledi.

Metinde vr. 120b.

Cülūs-ı Sultān Mehemmed bin Murād Hān

Sultān Mehemmed seher-i şeb-i sebtde Receb'ün yedinci güninde, hicretün sekiz yüz otuz üçinde vücūda gelüp, sekiz yüz elli bişinde Muharrem'ün on altıncı güninde serīr-i saltanatı müşerref kıldı.

Hikāyet-i hurūc-ı Sultān Mehemmed ilā-Karaman

Çünki Sultān Mehemmed tahta geçüp, āleme nizām virmege ibtidā itdi. Haber geldi kim Karaman-oglı İbrāhīm'ün karnından haram-zāde oglanlar togup, kimin Germiyan-oglı diyüp, oglın bile koşup Kütāhiyye'ye Menteşe-oglı tesmiye idüp, Menteşe-iline gönderüp, Alāiyye'ye kendüsi yüridi. Ol vakt Ozgur-oglı **[179]** Īsā Beğ, Anatolı beglerbegisiydi[144]. Karaman-oglı gelüp il urıcak, hünkāra ādem gönderüp, Karaman-oglı'yla ceng itmege destūr istedi. Yüz agartmaya diyü destūr virmeyüp, anı azl idüp, def'ī İshāk Paşa'ya hil'at geyürüp, Anatolı beglerbegilin virüp gönderdi. Mehemmed Han dahi devlet atına süvār olup Bursa'ya varup ol haram-zāde oglanlar kaçup, yine anlar Karaman-oglı karnına girdiler. Andan Sultān Mehemmed yüriyüp, Ak-şehr'e çıkup, Ak-şehr ve Beg-şehri halkı gelüp, itā'at idüp, istikbāl itdiler. Karaman-oglı İbrāhīm Beg kaçup, Taş'a girüp, yalvarmaga başlayup, "Günahlaruma tevbe ve itdügüm işlerüme peşīmānum" diyüp tazarru' itdi.

Cihan-nümā, metin kısmı s. 308

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından alınışı da her iki eserde "Feth-i Kostantıniyye" başlığı altında şu şekilde verilmektedir:

144 *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bu isim اورنوس olarak geçmesine rağmen *Cihānnümā*, Menzel nüshasının 178. sayfasında اوزغور olarak gösterilmektedir.

Feth-i Kostantıniyye

Rivāyet olunur ki çünki ol yıl asker kalʿanun yerağını hāzır u müheyyā eyledilerdi. Bahār olduğı gibi Sultān Muhammed, Halīl Paşa'ya eyitti: "Lala! Bu yıl İstanbul'da yayların" diyüp cemīʿ-i etrāfun leşkerin cemʿ idüp İstanbul'a müteveccih oldı. Bu cānibde İstanbul'un tekvurı, vezīri olan Kir Luka nām kāfiri **(121b)** elçiliğe gönderüp emān diledi. Hudāvendgār elçiye hīç iltifat eylemedi. Hemān cemīʿ-i ālet ihzār olınup İstanbul'un üzerine düşdiler. Etrāf-ı ālemden kendü gelen sünnī leşkerün hod nihāyeti yoğdı. Hemān İstanbul'un kurudan yanasın Anatolı askeri kuşatup ve deryā tarafından dahi dört yüz pāre gemi ihāta eyledi. Ve yetmiş pāre gemi dahi kalʿanun üsti yanından yelken açup savaşcılar içinde ayağın tururken kurudan bir tasnīfle gemileri yürüdüp getürüp hisārun dibine denize indürdiler ve deniz üzerine köpri düzdiler. İstanbul tekvurı bu hāli göricek, vüzerāsıyla müşāvere eyleyüp kalʿayı virmek isteyicek, içinde hayli Frenk vardı, anlar virmeğe komadılar. Ve'l-hāsıl elli gün tamām gice ve gündüz cenk olup āhir elli birinci gün Hudāvendgār-ı gerdūn iktidār hazretleri yagma buyurup yürüyiş eylediler. Hicretün sekiz yüz elli yedinci, rebīʿü'l-evvelinün on beşinde ibtidā eylemişlerdi. Sene-i mezbūrun cemāzi'l-āhiri yigirmisi se-şenbih güni subh-ı sādık vaktinde feth olundı. Gāzīler şehre girüp tekvurun başını kesdiler ve Vezīr Kir Luka'yı dahi taʿallukātıyla esīr itdiler. Ve dahi kalʿada bir kimse vardı, Osmānlu neslinden geçinürdi, anı dahi bulup depelediler ve şehri yağma idüp gāzīler mübālağa doyum oldılar. Anda olan ganāyimi eger zikr itsevüz sözler uzar. Bu fethde hādiseler vākiʿ olmuşdur ki kalem tafsīlinde kāsır ve diller takrīrinde ācizdür. Andan sonra etrāfda olan Kumburgoz'ı ve Bigatos'ı feth itdiler. Ve Silivri'nün miftāhı gelüp itāʿat itdiler ve hudāvendgār hazretleri cemīʿ-i taʿallukātıyla Halīl Paşa'yı habs eyledi ve andan Cumʿa güni İstanbul'da Ayasofya icinde Cumʿa namāzın kıldılar[145].

Metinde vr. 121a-121b.

Feth-i Kostantınıyye

Çün kalʿanun cümle yeragı ol kış tamām oldı. Hemān bahār oldugı gibi Sultān Mehemmed, Halīl Paşa'ya eyitdi: "Lala! Bu yıl İstanbul'ı yayların." Çünki Hünkār İstanbul'a müteveccih oldı. Tekfurı Kir-Luka nām kāfir, vezīrin ilçilige gönderüp amān diledi. Hünkār iltifāt itmedi. El-hāsıl yüriyüp esbābı ihzār idüp asākir-i azīme cemʿ idüp İstanbul'un üzerine düşdiler. Etrāf-ı ālemden kendü varan askerün hod nihāyeti yogıdı. İstanbul'un kurudan yanını Anatolı kuşayup, dört yüz pāre gemi dahi deryā tarafından kuşadı. Yetmiş pāre gemi dahi kalʿanun üstin yanından yelkenin açup, tasnīfile savaşçıları içinde ayagın tururken, kurudan yüridüp denize hisār dibine indürdiler. Ve deniz üzerine köpri dahi yapdılar. Tekfur, vezīri Kir-Luka'yıla müşāvere itdi ki, kal'ayı vire. Fireng komayup, "Biz ceng iderüz, virmezüz" didiler. Elli gün leyl ü nehār ceng itdiler. Elli birinci gün Hünkār, İstanbul'a yagma buyırup, yüriş olundı. Eydürler ki, hicretün sekiz yüz elli yedinci yılında Rebīüʿl-evvel'ün Se-şenbih gün subh-ı sādık vaktinde feth olundı. Gāziler şehre girüp, tekfurun başın kesdiler. Ve Kir-Luka'yı taʿallakutātıyla esīr itdiler. Ve dahi bir düzme varıdı, Osmān-oglı dirlerdi, anı dahi depelediler. Şehri yagma idüp, mübālaga doyumluklar oldı. Hattā darb-ı mesel olmışdur, bir kişiyi gınāya nisbet itseler, "İstanbul yagmasına mı tuş geldün" dirler. El-kıssa anda olan doyumluklar tamām zikr idersevüz, kelām tatvīl olur. Ve bu cengde niçe hādise olmışdur ki, kalem tafsīlinde kāsır ve diller vasfında ācizdür. İstanbul'dan kaçan köke varup Silivri'ye girdi. Andan Silivri'nün miftāhın gönderüp, Hünkār'a itāʿat itdiler. Andan **(181)** Karaca Beg varup, Kumburkoz'ı ve Bigatos'ı feth itdi. Andan çehār-şenbih gün Halīl Paşa'yı cemīʿ-i taʿāllukātıyla "Hisār'ı bekle ve Bukos'ı müşerref kıl" diyü emr olundı. Bunlarun hikāyeti uzundur ammā kaziyyeleri maʿlūmdur. Vākıʿa-i Halīl Paşa ālemde meşhūrdur. Andan Cumʿa güni Ayasofya'da Cumʿa namāzın kılup, Mehemmed Hān adına hutbe-i Muhammedī okundı.

Cihānnümā, metin kısmı s. 310-314

145 Metinde vr. 121a, 121b.

Fatih Sultan Mehmed devrinin anlatıldığı diğer kısımlarda da aynı benzerlikler devam etmektedir. Hemen hemen bütün bölüm başlıklarında anlatılan hadiseler sadece ufak bazı kelime ve cümle farklarıyla birbirinin aynıdır. Mesela Fatih'in Belgrad'a yaptığı sefer her iki tarihte de "Muhāsara-i Belgrad[146]" başlığı altında zikredilmektedir. Neşrī'de bu husus "Muhassal Hakk te'ālā fethin takdīr itmemişdi. Yohsa cenge taksīr olunmadı. Hünkār dahi eline kılıç alup cenge ikdām itdi, çāre olmadı. Āhir göçüp topları döküp gidüp yine vilāyet-i İslām'a müteveccih oldı" [147]. şeklinde anlatılırken *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da "Sultān Muhammed kendüsi el kılıca urup kāfirün üzerine hücūm eyleyüp niçe kāfir pāreleyüp üzerine kāfir galebe idicek girüsine çekildiler. Ve andan yeniçeri ağasını şehīd eylediler. Ve'l-hāsıl bir mertebede cenk-i azīm oldı ki kābil-i vasf değül. Amma eğerçi Rūmili ikdām itmeyüp tekāsül eylediler lākin takdīrde Belgrad'un fethi müyesser olmaduğından Sultān Muhammed hazretleri cemī' topları anda döküp dönüp vilāyet-i İslām'a müteveccih oldı... [148]" şeklinde verilmektedir.

Neşrī'nin *Cihānnümā*'sında Fatih dönemi anlatılırken verilen başlıkların birçoğu *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile aynıdır. Fark şuradadır ki Neşrī, bazı hadiseleri "Hikāyet" adı altında zikretmiş ve olayları parça parça kısımlandırmayı tercih etmiştir. Böylelikle *Neşrī Tarihi*'nde başlık sayısı, bu bölüm için *Tārīh-i Āl-i Osmān*'dan çok olmuştur. Muhtemelen bunun sebebi de Matrakçı Nasuh'un Neşrī'den istifade ederken kendine uygun bir yöntem izleyerek bazı kısımları başlıklandırmaya lüzum görmemesidir. Nitekim bu düzen başlıklarda kendini gösterdiği gibi müellifin bazı tarihī anekdotları almayıp doğrudan atlamasında da göze çarpmaktadır. Ayrıca Nasuh Neşrī'deki kimi cümleleri aynen değil, değiştirerek ve bazı zaman da basitleştirerek eserine almıştır.

2. Tārīh-i Āl-i Osmān'da İstanbul ile Ayasofya'nın Tarihleri ve Mehazlarına Dair

Tārīh-i Āl-i Osmān'da İstanbul'un fethini müteakip yaklaşık yirmi beş sayfalık bir bölüm başlar. Osmanlı tarihlerinin birçoğunda tesadüf edildiği üzere bu eserde de söz konusu kısım, İstanbul'un fetihten önceki tarih ve efsanelerine dairdir. Bu noktada II. Bayezid devrine kadar *Neşrī Tarihi*'nden veya müşterek bir kaynaktan büyük ölçüde istifade edildiği açık olan *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın bu ilk kısmı hazırlanırken *Cihānnümā*'dan başka eserlerin de görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Çünkü *Neşrī Tarihi*'nin Viyana, Manisa, tespit edilebilen en eski tarihli nüshası olan Kastamonu ve diğer Paris ve İstanbul nüshalarının[149] hiçbirisinde İstanbul'un ve Ayasofya'nın

146 Metinde vr. 136a; Öztürk, *Cihānnümā*, s. 320.
147 *Cihānnümā*, s. 321.
148 Metinde vr. 136b.
149 Nüshaların mukāyeseli metin tesisi için bkz: Neşri, *Cihānnümā*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008.

efsanevī tarihine dair bu çeşit bilgiler yoktur. Neşrī'de "Hikāyet-i ibtidā-i imāret-i Kostantıniyye" ismi altında bir başlık veriliyorsa da burada fethin akabinde İstanbul için tatbik olunan iskān politikasından söz edilmektedir.

İstanbul'un tarihi ve efsanelerine dair bilgiler *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da "İbtidā-yı Bünyād-ı Kostantıniyye" başlığı altında verilmektedir. Bu kısım varak 122a'dan başlayıp 135b'nin başında son bulur. İstanbul'un fethini müteakip II. Mehmed bu şehrin kendisinden önceki tarihi hakkında bilgi istemiş, Rum ve Frenk ve sāyir tavāyiften istifsār edilerek[150] mālumāt edinilmesini emretmiştir. Metindeki bu kısım Hazret-i Süleyman'ın peygamberliğinden itibaren alınarak Fatih devrine kadar yaşanan hadiseleri bazı zaman etraflı, bazı zaman sathī olarak anlatır. Bu ilk kısımlarda bilhassa şehrin kuruluşu ile Ayasofya'nın yapılışı anlatılırken mebzul miktarda efsaneye yer verilir. Son kısımlara doğru ise ilk dönem İslam devletlerinin İstanbul'a yaptıkları akınlar ve muhasaralar zikredilmekte ve nihāyetinde Kostantıniyye'ye hākim olan hükümdarların bir şeceresi verilmektedir.

Eserlerinde İstanbul'un Türkler tarafından alınışına yer veren birçok Osmanlı kroniği, fethin hemen ardından şehrin yukarıda geçen tarihini de yazarlar. Bunlardan en erken döneme ait olanlar Giese'nin neşrini hazırladığı *Anonim Tevārih-i Āl-i Osman*, Kıvāmī'nin manzum-mensur karışık *Fetihnāme*'si ve *Oruç Beğ Tarihi*'dir. Kıvāmī hāriç olmak üzere her iki eserde de en az *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da olduğu kadar etraflı bilgiler yer almaktadır. Daha sonraki dönemlere ait kroniklere bakıldığında *Lütfi Paşa Tarihi*'nde[151] bu bölümün satır sayısı az, dört beş varak ile geçiştirildiği göze çarpmaktadır. Yine XVI. asır müverrihlerinden Mustafa Ālī, *Künhü'l-Ahbār*'ında secili ve sanatlı bir üslupla İstanbul'un bu nev'i bir tarihine yer verir. Ālī, kaynak olarak İbrahim bin Hanīf Şāh'ın *Acāibü'l-Küberā*'sını[152], *Dürr-i Meknūn* isimli eseri[153], *Heşt-Behişt* müellifi İdris-i Bitlisī'yi[154] ve çoğu zaman adını vermeyip yalnızca "tevārīh" olarak zikrettiği eserleri referans gösterir. Aynı konuyu işleyen muahhar tarihler arasında Hoca Sadeddīn Efendi'nin *Tācü't-Tevārih*'i ve *Solakzāde Tarihi* de zikredilebilir.

Anonim Tevārih ve *Künhü'l-Ahbar*'ın sonunda Doğu Roma hükümdarlarına ait şecere verilirken Müverrih Zeynü'l-Arab, Tirmizī, Kurtubī ve *Mesābih Şerhi* gibi eserlerden bahsedilir. Bunlardan yalnızca *Mesābih Şerhi*[155], *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da geçmektedir.

---

150 Metinde vr. 122a.
151 *Lütfi Paşa ve Tevārih-i Āl-i Osman*, Haz. Kayhan Atik, Ankara, 2001.
152 Mustafa Ālī, *Künhü'l-Ahbār*, Süleymāniye Ktp., Fatih, No. 4225, vr. 82b.
153 A.g.n., vr. 86b.
154 A.g.n., vr. 90b.
155 Hadislere dāir bu eser için bkz: Şihābüddīn Fazlullāh bin Hüseyn et-Türbiştī, *el-Müyesser fī şerhi Mesābihu's-sünne.*

Tārīh-i Āl-i Osmān'da bu kısımda zikredilen bir diğer kaynak Şems-i Harābātī'nin Yunancadan Farsçaya çevirdiği eserdir. Kostantıniyye isminin nereden geldiği anlatılırken bu tercümeye temas edilmektedir:

"Andan sonra Kostantin Alaniyye, Āsafiyye ile Kostantıniyye'yi imāret idüp anlar komışlardur Kostantıniyye diyü ad. Niçe müddet bunun içinde olup Ayasofya'yı dahi bunlar binā eylemişdirler. Lākin bunda ihtilāf var. Zīrā merhūm u mağfūrun-leh Sultān Muhammed zamānında Şems-i Harābātī dimekle meşhūr olan kimesne Ayasofya'nun tārīhin Yunan diliyle bulup pādişāh-ı merkūmun emriyle Fārisīye terceme eylemişdi[156]."

Şems-i Harābātī'nin bu Fārisī tercümesi *Tārīh-i Binā-i Ayasofya* ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3025 numarada kayıtlıdır. Fransızca çevirisi F. Tauer tarafından 1954'te yapılmıştır[157].

Bununla beraber Kātip Çelebi İstanbul'un fethinden sonra Ahmed Cīlānī adlı birinin Ayasofya māzisi hakkında bir kitabı Yunancadan Farsçaya tercüme ederek Fatih'e takdim ettiğini, bu eserin daha sonra Nimetullah bin Ārif adlı biri tarafından da Türkçeye tercüme edildiğini belirtir[158].

İlk dönem Ayasofya tarihi tercümelerine diğer örnekler olarak Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2057/2 ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (TY 2545/2, 88a-103b) Yusuf bin Musā el-Balıkesrī adlı biri tarafından Yunancadan Türkçeye tercüme edilen tarihler de mevcuttur[159]. Bu noktada *Tārīh-i Āl-i Osmān* için söylenebilecek kaynaklar ise *Şems-i Harābātī Tercümesi*, *Mesābih Şerhi*'dir.

3. XVI. Asırda Yazılmış Anonim Bir Tārih-i Āl-i Osman ile Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi) Mukāyesesi

XVI. asırda yazıldığı anlaşılan anonim bir *Tārīh-i Āl-i Osman* üzerine yapılan çalışma[160] söz konusu kroniğin Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği ihtimalini hatıra getirmiştir. Nasuh'un Rüstem Paşa'nın teşvik ve taltifiyle meydana getirdiği *Cāmiü't-Tevārih*'te Oğuz Han'ın zamanından 1551'e kadar gelen bir Osmanlı tarihi yazdığını söylemesi, bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir[161]. *Anonim Tārih-i*

156 Metinde vr. 126b.
157 Eser, Fransızca'ya "Les versions persanes de la légende sur la consctruction d'Aya Sofya" adıyla çevrilmiştir. Byzantinoslavica XV (1954), s. 1-20.
158 Kātib Çelebi, *Keşfu'z-Zünūn*, I, İstanbul, 1943, s. 286.
159 Daha geniş bibliyografya için bkz: Stefanos Yerasimos, *Kostantiniyye ve Ayasofya Efsaneleri*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, 1993, s. 270-271.
160 Eser için bkz: Mustafa Karazeybek, "Tārih-i Āl-i Osmān" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
161 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 21.

Āl-i Osmān, Osmanoğullarının zuhūrundan itibaren başlamakta ve h.956/m.1549 senesine kadar gelmektedir. Toplamda 208 varak olan eserin Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği zannı, araştırmacı tarafından şuna istinad edilmektedir: Eserin 177b'sinden itibaren anlatılan ve h.954/m.1547 senesine tekābül eden hadiseler Nasuh'un *Süleymān-nāme*'si ile benzerlik arz etmektedir. Yani *Anonim Tārih-i Āl-i Osmān*'ın 177b ile 208b varakları arasındaki kısımlar İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve Hüseyin Gazi Yurdaydın tarafından Matrakçı Nasuh'a ait olduğu tespit edilen *Süleymān-nāme*'nin[162] 81b'sinden itibaren benzerlikler göstermektedir. Bunlardan yola çıkarak söz konusu eserin Nasuh'un Rüstem Paşa için kaleme aldığı *Cāmiü't-Tevārih*'in Osmanlı tarihine ait kısmı olma ihtimālini doğurduğu ve *Anonim Tārih*'in Nasuh'un Osmanlı tarihine ait muhtelif eserlerini daha sāde bir dile indirmesiyle meydana gelmiş olabileceği görüşü ileri sürülmektedir[163].

Anonim Tārih-i Āl-i Osman'ın Matrakçı Nasuh'a aidiyeti mevzusuna son derece ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Zira söz konusu *Anonim*'in, Nasuh'un Rüstem Paşa için kaleme aldığı ve *Mecmaü't-Tevārih* adıyla bilinen *Taberī Tarihi*'nin bir muhtasarı olan *Cāmiü't-Tevārih*'in bir başka şekli olduğunu kabul etmeye yetecek deliller mevcut değildir. Diğer taraftan bu eser, Giese'nin tertibi olan *Anonim Tevārīh-i Āl-i Osmān* ile hemen hemen aynılik göstermektedir. Eserin başından itibaren görülen bu benzerlikler, II. Murad devri hariç olmak üzere Kanuni'nin II. İran Seferi'ne kadar devam etmektedir, şu farkla ki bazı kısımlar Giese neşrinde muhtasar olarak geçilirken *Anonim*'de biraz daha teferruatlı anlatılmaktadır. Her iki anonim tarihte de II. Murad devri ve Fatih'in saltanatının ilk yıllarına ait bazı rivayetlerde değişiklikler göze çarpar. Binaenaleyh diğer kısımlar için ise sadece bazı ufak üslup ve ifade farklılıkları vardır. Eser boyunca sürekli rāvilerden rivāyetler söz konusudur. Nasuh'un Sultan II. Bayezid devrinde sarayda ve Yavuz Sultan Selim döneminde olgun bir yaşta olduğu bilindiğine göre, müellif bu dönemleri anlatırken niçin kendi bilgilerini esere koymak yerine sürekli rāvilerden nakletme ihtiyacı hissetsin? Eserin başından sonuna kadar hemen hemen bütün konu başlıklarının rivāyetle başlaması gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Bundan başka önceki bölümlerde Nasuh'un müstakilen II. Bayezid ve I. Selim devirlerini anlatan eserinden söz edilmişti. Burada Matrakçı Nasuh rāvilerden istifade etmemiş, bizzat kendi idrāk ettiği devri anlatmıştır. Nitekim *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm* ismiyle anılan bu eserin

162 Eser için bkz: Matrakçı Nasuh, *Süleymān-nāme*, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No:379.
163 Bu görüşler için bkz: Karazeybek, *A.g.t.*, s. 4-13; A.g.y.,"Kānūnī Döneminde Yazılmış Bir Tārih-i Āl-i Osmān", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 4, İzmir, 2000, s. 183-198.

Tārīh-i Āl-i Osmān ile çok yakından alākası bulunduğu da tespit edilmiştir[164]. Fakat bu benzerlikler söz konusu *Anonim Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bulunmamakta hatta kronolojik olarak farklılıklar göze çarpmaktadır.

Ayrıca şu hususlardan dolayı da *Anonim Tārih*'in Nasuh'un olduğu görüşü şüpheyle karşılanmalıdır: Matrakçı Nasuh kendi yazdığı eserlerden yola çıkarak muhtasar bir Osmanlı tarihi hazırlamıştır. Eğer bu tarih kitabı Nasuh'a ait olsaydı taslak ve muhteva bakımından diğer eserleriyle benzerlikler arz etmesi gerekirdi. Fakat *Süleyman-nāme* ile *Anonim Tārih* arasında bilgi faklılıkları göze çarpmaktadır. Örneğin *Süleyman-nāme*'nin birinci cildinde Kanuni'nin tahta geçişi 18 Şevval olarak gösterilirken *Anonim*'de aynı hadise 17 Şevval olarak tarihlenmiştir. Kanuni'nin Belgrad Seferi'ne çıkışı *Süleyman-nāme*'de 927 senesinin Receb ayının başları olarak verilirken, *Anonim Tārīh-i Āl-i Osmān*'da 27 Cemāziyelevvel'dir[165]. Cemaziyelevvel ile Receb ayları arasındaki bir ay civarı fark gözden uzak tutulmamalıdır.

Ek olarak, eserde sıklıkla "rāvi" kullanılmaktadır[166]. Matrakçı Nasuh'un 1534'te Safeviler üzerine düzenlenen Irakeyn Seferi'ne katıldığını ve minyatürlerle birçok menzili tasvir ettiğini biliyoruz[167]. *Anonim Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise bu bölüm "*rāviyān-ı ahbār şöyle rivāyet iderler kim...*[168]" ifādesiyle başlamaktadır. Şāyet Nasuh, söz konusu eserin müellifi olarak kabul edilecek olursa bizzat kendi içinde bulunduğu bir vak'ayı anlatırken niçin rāvi ifadelerini kullandığına da makul bir açıklama getirmek icap edecektir.

Ayrıca 1560 senesinden sonra kaleme alındığı anlaşılan *Anonim Tārih*'in[169] *Süleyman-nāme* ile benzerlik gösteren son iki yıllık bölümünün (h.954-956) daha sonradan kātip veya müstensih tarafından eklenmiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Zaten Matrakçı Nasuh'un 1560'lı yıllarda hayatta olduğu bile kesin değildir. İşte bu gibi çıkarımlardan ötürü söz konusu eserin Nasuh'a ait olduğunu iddia etmek zor görünmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi bu eser, daha çok Giese'nin tertibi olan *Anonim Tevārih-i Āl-i Osman*'ın bir başka versiyonu olarak kendisini göstermektedir. Zira muhteviyat ve hadiselerin belirtildiği kronolojik anlatımda her iki eser tam bir uyum içindedir. Sadece *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın son iki yıllık kısmı Nasuh'un *Süleyman-nāme*'sinin son kısmı olan Arkeoloji nüshası ile benzerlik göstermektedir. Fakat yaklaşık 350 sayfa olan daha önceki kısımlar için bu durum söz konusu değildir.

---

164 Bkz: "Tārīh-i Āl-i Osmān ile Nasuh'un Eserleri Arasındaki İlişki" başlığı.
165 Bu farklılıklar için bkz: Erkan, *A.g.t*, s. 39-40.
166 Rāvi ve rāviyān tābirlerinin değerlendirmesi için bkz: Karazeybek, *A.g.t.*, s. 8.
167 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 10.
168 Karazeybek, *A.g.t.*, s. 330.
169 Bu tahminler hakkında bkz: A.g.t., s. 9-10.

SONUÇ

Tarihī dönem içerisinde Rüstem Paşa tarafından kaleme alındığı zannedilen ve çok kez Paşa'nın ismiyle beraber *Rüstem Paşa Tarihi* olarak zikredilen *Tārīh-i Āl-i Osmān* çalışmamızın konusu olmuştur. İlk kez 1923 senesinde Ludwig Forrer isimli bir oryantalistin tavassutuyla isminden söz edilerek Rüstem Paşa'ya atfedilen bu kronik, aynı araştırmacı tarafından muhtasaran Almancaya tercüme edilmiştir.

Tārīh-i Āl-i Osmān'da Sultan II. Bayezid'den önceki hadiseler, bazı ufak ifade ve cümle farklılıkları hāricinde Neşrī'nin *Cihan-nüma*'sı ile aynılık göstermektedir. Fakat bu devirden, eserin sonu ve aynı zamanda Rüstem Paşa'nın vefatı olan 1561'e kadarki tarihī olaylar ayrı bir önem arz eder.

Kroniğin ihtiva ettiği olaylar bakımından bilinen en kāmil iki nüshası Avusturya Milli Kütüphane (Österreichische Nationalbibliothek) Cod. Mixt. 339 ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2438 numarada kayıtlı olanlardır. İngiltere ve Fransa kütüphanelerinde bulunan diğer nüshalar ya eksik yahut da en geç h.955 /m.1549 senesinde son bulmaktadır. Bu itibarla Viyana ve İstanbul nüshası edisyon kritik yapılarak eserin metni inşa edilmiştir. Bunlardan Viyana nüshası, Rüstem Paşa henüz hayatta iken kaleme alınmaya başlanmış ve muayyen bir yere kadar tahrir edilmiştir. Paşa'nın vefatından on sene sonra ise diğer kısım ikmal edilmiştir. Bunun için söz konusu nüshanın müellif kaleminden çıkmış olma ihtimali oldukça yüksektir. Metin kısmı hazırlanırken Viyana nüshası temel alınmıştır. Görülebilen diğer eksiklikler istinsah tarihi belli olmayan; fakat tam bir metin olan İstanbul Üniversitesi nüshası ile tamamlanmıştır.

Rüstem Paşa'ya atfedilen eserin müellifine dair kat'i bir bilginin mevcut olmaması, bu konu hakkında etraflı bir çalıştırmayı gerektirmiştir. Eserin XVI. asrın velut simalarından olan ve matematik, silahşörlük, minyatür, tarih gibi alanlarda önemli eserler veren Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği görüşü ilk kez 1965 senesinde yine aynı müverrih üzerinde en etraflı çalışmayı yapmış olan Hüseyin Gazi Yurdaydın tarafından ileri sürülmüştür. Yurdaydın'dan önce 1923 senesinde Rüstem Paşa'ya atfedilen tarih hakkında Almanca müstakil bir çalışma yapmış olan Ludwig Forrer böyle bir tespitte bulunmamıştır. Yurdaydın akademik mesāisini önemli bir kısmını Matrakçı Nasuh'a ve eserlerine hasretmiştir. Fakat daha çok Nasuh'un muhtelif parçalar halinde bulunan ve bazısı isimsiz olan *Süleyman-nāme* nüshalarının tespiti, tahlili ve bir araya getirilmesi üzerine çalıştığından Rüstem Paşa'ya atfedilen tarih hakkında yaptığı tedkikler birkaç sayfayla sınırlı kalmıştır. Bunun için Nasuh'un bütün eserleri tarafımızca neredeyse satır satır tedkik

edilmiştir. Söz konusu incelemeler sonucunda, bu çalışmaya kadar bir zan olma hususiyetini koruyan *Tārīh-i Āl-i Osmān* (*Rüstem Paşa Tarihi*)'nin Nasuh'a āidiyeti mevzusu neredeyse kesinlik kazamıştır. Ayrıca Paşa'nın adına izafe edilen kroniğin yazarının Rüstem Paşa olup olamayacağı konusu da değerlendirilerek müellifin Rüstem Paşa olmadığı açıkça ortaya konulmuştur. Yalnızca h.955/m.1549 tarihinden sonra Rüstem Paşa'nın ölümünü müteākip eklendiği tahmin edilen ve 1561 yılında Paşa'nın vefatı ile nihayet bulan bölümün Nasuh tarafından mı yoksa başka bir kişi tarafından mı esere derc edildiği hususu muğlak kalmıştır. Bu bölümde kātibin değiştiği muhakkaktır. Ayrıca 1553'de vuku bulan ve her fırsatta Rüstem Paşa ile beraber zikredilen Şehzade Mustafa'nın katli mevzusu söz konusu aralığa denk gelmekte ve mezkūr hadise anlatılırken vak'anın "Rüstem Paşa'nın fitne ve keydiyle (hile, tuzak) vücud bulduğu" ifadesi kullanılmaktadır. Bundan önceki kısımlarda ise Rüstem Paşa her fırsatta hayır dua ve temennilerle anılmaktadır. İlerleyen zamanlarda Nasuh ile Rüstem Paşa'nın arasının bozulmuş olabileceği ihtimali hatıra gelirse de bu zannı kuvvetlendirecek herhangi bir delil mevcut değildir.

Tahlil kısmında da ele alındığı üzere Nasuh'un *Tārih-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm* ile bazıları müstakil eser hüviyetinde olmakla beraber altı parça halinde bulunan *Süleyman-nāme*'sinin bir muhtasarı olarak görebileceğimiz *Tārīh-i Āl-i Osmān* (*Rüstem Paşa Tarihi*), devrin hadiselerine tanık olmuş bir kişinin kaleminden çıkması sebebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır.

Metin Tesis Edilirken Takip Edilen Metod

Tārīḫ-i Āl-i Osmān'ın metni iki esas nüsha üzerinden oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Matrakçı Nasuh ve Rüstem Paşa henüz hayattayken kaleme alınan ve Avusturya Milli Kütüphanesi Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlı olandır. Metnin temelini bu yazma oluşturmakta olup neşir esnasında varak numaraları köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

Edisyon kritikte kullanılan ve aynı zamanda tam olma özelliği taşıyan diğer tek nüsha ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2438'deki yazmadır. Her iki nüsha karşılıklı olarak kontrol edilmiş ve kelime farkları dipnotlarda belirtilmiştir. Viyana/Avusturya nüshası için (Vi); İstanbul Üniversitesi nüshası için (İ) kısaltması kullanılmıştır.

Eser günümüz harflere aktarılırken hem metnin aslına sadık kalmak hem de okuyucu yormamak esas alındığından tam transkripsiyondan kaçınılmış; yalnızca Arapça ve Farsçadaki bütün uzatmalar istisnasız olarak gösterilmiştir. Kelime ortasında ve sondaki 'ayn' (ع) harfi çeviriyazıda (') ile; hemze ise (') işaretleriyle imla olunmuştur.

Her iki yazmadaki derkenarlar dipnotta **[Der-kenār]:** ifadesinden sonra verilmiştir.

TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN

(Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)

TENKİTLİ METİN

MATRAKÇI NASUH

Tevārīh-i Oğuz Hān ve Cengīz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān[1]

[1b][2] **[İ 1b]** Tevārīh-i muhtārda eydür ki Etrāk-ı Oğuz Hān esnāf-ı kesīre olup ba'zı esnāf-ı müdün-i hasīn ve ba'zı cibāl ü sahrā-nişīndür. Ve bunlarun kimisi şemse ve kimisi nāra, kimisi saneme ve kimisi bakara ve kimisi şecere ve kimisi hacere taparlardı[3]. Ve ba'zıları dahi vardur ki dīn ü diyānet ve āyīn-i millet bilmezler, harīr giyüp ve tāc-ı müzehheb urınurlar. Ve bahādur tāife-dururlar. Ve bunlar Bulcās bin Yāfes bin Nūh aleyhisselām evlādındandur. Bulcās'un dört oğlı vardı. Dib-kakoy, Türk, Oğuz, Moğol. Bunlarun evlādı çok olup meskenleri āb-ı Ceyhūn ile Çin arasında bilād-ı Türkistān'da idi. Ortag ve Digertag dimekle ma'rūf dağlarda yaylarlardı. Ve Karukyan ve Kurum ve Kara Sarım nām şehirlerde kışlarlardı. Hākānlarınun tahtgāhı Talas nām şehirdür.

Zikr-i Cülūs-ı Dib-kakoy bin Bulcās bin Yāfes bin Nūh aleyhisselām

Mezkūr Bulcās fevt olup oğlı Dib-kakoy yerine kāim-makām olup şevket ü salābeti babasından ziyāde oldı. Ve bunun dahi dört oğlı oldı[4]. Kara Hān, Orhan, Güzhān ve **[2a]** Oğuz Hān. Sadr-ı ikbālde savlet-i devleti ve şevket-i saltanatı yüz yigirmi yıl istizhār buldukdan sonra dārü'l-fenādan dārü'l-bekāya rıhlet eyledi.

Zikr[5]-i Cülūs-ı Kara Hān bin Dib-kakoy bin Bulcās

Oğlı Kara Hān babası yerine pādişāh olup Türkistān'dan bilād-ı şarka ve şimāle müstevlī oldı ve hem ziyāde cebbār kopdı. Anun dahi Oğuz adlu bir oğlı oldı. Hakk Te'ālā[6] kemāl-i kudretinden anı tevhīde irşād idüp esnāf-ı Etrāk'dan evvelā kelime-i tevhīdi getürüp "Lā ilāhe illallāh" diyen oldur. Vaktā kim ālem-i racūliyyet irişdi, ammuları ileri kızlarından bir kıza tezvīc eyledi. Cemīl ve mehīb ve kerīm **[İ 2a]** kişiydi ve nūr-ı İslām yüzinde lāmi' idi. Cemī'-i halāyık anun hüsn-i cemāline ta'accüb iderdi. Kavmini Allāhu Te'ālā'ya evvel da'vet iden oldur. Halkı Hakk'a da'vet eyledüğiyçün atası Kara Hān ile adāvete düşdi. Ol sebebden tevābi' ve levāhıkıyla taraf-ı cenūba varup vatan tutdı ki şimdi ana Türkistān dirler. Oğuz, atasıyla dīn yolında yetmiş yıl cenk eyledi. Āhirü'l-emr atasın tutup katl eyledi.

---

1 Tevārīh-i Oğuz Hān ve Cengīz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān Vi : hāzā kitābu Tevārīh-i Āl-i Osmān İ

2 **[Der-kenār]:** Zuhūr-ı Osmān Gāzī'den mefhar-i āl-i Osmān merhūm Gāzī Sultān Süleymān aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān hazretlerinün evāhir-i saltanatlarına gelince vezīr-i a'zam ve düstūr-ı mükerrem olanlar[un] elli altıncı[sı] merhūm Rüstem Paşa'dur. (Bu der-kenār İ nüshasında yoktur.)

3 taparlardı İ : taparlar Vi

4 oldı Vi : vardı İ

5 zikr Vi : - İ

6 te'ālā Vi : te'ālānun İ

Zikr-i Cülūs-ı Oğuz Hān ber-Serīr-i Saltanat

Atası yerine Oğuz Hān pādişāh olıcak cümle memleketin zabt idüp adl ü dāda ve tavtīn-i ibāda[1] ve ta'mīr-i bilāda musırr olup şarkdan garba varınca rūy-i zemīne müstevlī oldı. Hattā bunlarun ecdādı Hazret-i İbrāhīm Peygamber aleyhi's-salātü ve's-selām zamānında anlar īmān getürmişdi. Etrāk şöyle fikr iderlerdi ki Hakk Sübhānehū ve Te'ālā Kur'ān-ı Kerīm'de [2]﴿قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ﴾ diyü zikr itdüği meğer bu Oğuz Hān'dur dirdi. Ve bu Oğuz Hān'un altı oğlı vardı: Gün Hān, Ay Hān, Yıldız Hān **[2b]** Gök Hān, Dağ Hān, Dingiz Hān. Ve bu altı oğlunun dörder oğlı var idi ki cümle bunlar yigirmi dört olup cemī'-i Etrāk-i müvahhidīn ki el-ān bilād-ı Türkistān'da ve Māverāünnehr'de ve Horāsān'da ve Fārs'da ve Irāk ve Arab ve Acem'de ve Rūm'da ve Şām'da ve Mısır'da ve Mağrib'de sākin olanlar ebnā-yı Oğuz'un yigirmi dört evlādınun zürriyātındandur. Ve Türkistān'a Oğuz ile kaçan ebnā-yı a'māmun neslindendür ve Oğuz ile adāvet idüp Türkistān'a bile varmayanlar yedi tāifedür. Uygur, Kayıklı, Kıpçak, Karluk, Kalaç, Agacuy[3], Irkadi. Bunlar bilād-ı iklīm-i sābi'a varup mütemekkin oldılar. Ol yerlere şimdi Moğolistān dirler. Tevārīh-i muhtārda eydür "Vaktā ki Oğuz Hān Çin ve Hıtā'ya ve Gūr ve Gazne ve Hindistān ve Frengistān'a ve Deylem ve Bābil'e ve Rūm ve Rus'a ve Şām ve Hicāz ve Yemen'e ve Habeş ve Nūbe'ye ve Berber'e müstevlī oldı, yine vatan-ı aslıyyesin anup Ortag ve Digertag'dan rücū' idüp oğlı Gün Hān'ı ve Ay Hān'ı ve Yıldız Hān'ı yemīne ve Gök Hān'ı ve Dağ Hān'ı ve Dingiz Hān'ı meyserede **[İ 2b]** koyup gitdi. Medīne-i Sayram'da istikrār idüp nāsa adl ü dād gösterüp tertīb-i saltanata meşgūl oldı. Sadr-ı saltanatda yüz yigirmi yıl istizhār buldukdan sonra [4]﴿وَسَارِعُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ emrine itā'ati kendüye vācib bilüp vefāt eyledi.

Cülūs-ı Gün Hān bin Oğuz Hān

Atası vasiyyetiyle Gün Hān serīr-i saltanata cülūs idüp esās-ı ahkām-ı hilāfeti ve binā-yı şerāyit-ı adl ü re'feti ol nasāyıh ü vesāyā ki atası Oğuz Hān itmişdi, anun üzerine icrā itdürüp melik-i muvahhid ve ādil ve ākıl kopdı. Dahi bilād-ı **[3a]** şarkıyye ve şimāliyyeyi zabt idüp rāyet-i şevket ü iktidār ve dest-i tecebbür ü istikbārla efrāşte olmazdı ve kerr ü ferr-i saltanat ve iftihār u istizhār-ı kesret-i a'vān ü ensārla sūret bulmaz diyü etrāf-ı vilāyeti ve eknāf-ı memleketi adl ü adāletle ve dīn ü diyānetle imāret idüp bir[5] tamga vaz' eyledi ki karındaşları hiçbir emirde

1 ve tavtīn-i ibāda Vi : - İ
2 "Ey Zülkarneyn dedik..." Kehf 18/86. āyetten nākıs iktibas.
3 Agacuy Vi : Agaduy İ
4 "Rabbinizden büyük bir mağfirete koşun." Āl-i İmrān 3/133. āyetten nākıs iktibas.
5 bir Vi : bu İ

buna muhālefet itmeyeler. Ve anun zamānında Türkistān'da ve gayri vilāyetlerde niçe şehirler binā olınup ma'mūr oldı. Andan sonra [1]﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ birle rūh-ı pür-fütūhı[2] nişīn-i bedende tayerān idüp azm-i dārü'l-bekā itdi.

Zikr-i Cülūs-ı Kayı Hān bin Gün Hān

Gün Hān vefāt idicek oğlı Kayı Hān atası yerine pādişāh olup tahta cülūs eyledi. Atası, dedesi tarīkinden munharif olmayup bīdār-ı baht u fīrūz-rūz ve ra'iyyet-nüvāz ve mezālim-sūz olup gerden-i arūs-ı memleketi hilye-i bezl ü ma'deletle āreste ve çehre-i muhaddere-i vilāyeti hükm ü siyāsetiyle pīrāste eyledi. Devrān ana dahi bākī kalmayup vefāt eyledi.

Zikr-i Cülūs-ı Salur Hān bin Dağ Hān bin Oğuz Hān bin Kara Hān bin Dib-kakoy bin Nūh ez-Cānib-i Meysere

Evlād-ı Kayı Hān münkarız olup cānib-i Meysere'de Salur Hān nesline serīr-i saltanat intikāl idüp ekāsire-i mülūk-i Fārs mābeyninde Hātemü'l-enbiyāi ve'l-mürselīn ve Seyyidü'l-evvelīni ve'l-āhirīn Hazret-i Muhammed Mustafa sallallāhü aleyhi ve sellem zamānında muhārebāt-ı kesīre ve mukātelāt-ı azīme vākı' olup sonra[3] hicret-i hazret[4]-i risālet-menziletün yüz beşinde āhir hulefā-yı Benī Ümeyye'den Kāim Bi-Hakkıllāh Ebū Abdilmelik Mervān[5] **[İ 3a]**[6] hilāfetinde mezkūr Salur'un neslinden Çatak Hān'a pādişāhlık nakl idüp iki bin nefer ādemiyle İslām'a **[3b]**[7]

---

1 "Yeryüzünde bulunan herkes fānidir." er-Rahmān 55/26.

2 pür-fütūhı Vi : fütūhı İ

3 ekāsire-i mülūk-i Fārs mābeyninde Hātemü'l-enbiyāi ve'l-mürselīn ve Seyyidü'l-evvelīni ve'l-āhirīn Hazret-i Muhammed Mustafa sallallāhü aleyhi ve sellem zamānında muhārebāt-ı kesīre ve mukātelāt-ı azīme vākı' olup sonra Vi : - İ

4 hazret İ : - Vi

5 **[Der-kenār]:** Mezkūr Abdülmelik dört yıl bir ay hilāfet idüp Harrān'da vefāt idüp Dımaşk'da defn itdiler. Ba'dehū Hişām bin Abdilmelik on dokuz yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Sene hamsün ve ışrīne ve mie. Elli üç yıl ömr sürmiş.

6 İ nüshasında bu kısımda eksik varak vardır. Hilāfetinde... Yemen'e: - İ

7 **[Der-kenār]:** Velīd bin Yezīd bin Abdilmelik bir yıl iki ay ve yigirmi gün hilāfet idüp katl olundı. Fī sene sittün ve ışrīne ve mie. Kırk iki yıl ömr sürüp Dımaşk'da defn eylediler. Ba'dehū Yezīd bini'l-Velīd bin Abdilmelik beş ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki kırk yaşında idi. Ba'dehū İbrāhīm bin Velīd bin Abdilmelik yetmiş gün hilāfet idüp nefsini hal' eyledi. Ba'dehū Mervān bin Muhammed bin Mervāni'l-Evvel beş yıl bir ay hilāfet idüp arz-ı Mısır'da Nāhiye-i Ebū Sabr'da katl eylediler ki āhir-i hulefā-yı Benī Ümeyyedür. İbtidā hilāfet-i Abbāsiyye ki evveli Seffāh'dur. Fī Sene 132. Dört yıl sekiz ay Irāk'da hilāfet idüp vefāt eyledi ki otuz iki yaşında idi. Ba'dehū karındaşı Ebū Caferi'l-Mansūr yigirmi iki yıl hilāfet idüp vefāt eyledi ki Mekke kurbında ihrām giymişdi. Fī sene 153. Altmış üç yıl ömr sürüp sene Bağdād'ı bunlar binā eylemişlerdür. Ba'dehū el-Mehdī Muhammed Velidi'l-Mansūr on yıl bir ay ve bir gün hilāfet idüp vefāt eyledi ki kırk iki yaşında idi. Ba'dehū Mūse'l-Hādī bini'l-Mehdī bir yıl ve bir buçuk ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki yigirmi dört yıl yaşında idi. Ba'dehū Hārūnu'r-Reşīd ki karındaşıdur, yigirmi üç yıl ve on dokuz gün hilāfet idüp vefāt eyledi ki kırk beş yaşında idi. Ba'dehū Muhammedü'l-Emīn ibni'r-Reşīd dört yıl yedi [ay] hilāfet idüp hal' olınup katl olundı. Fī sene 198 ki yigirmi dokuz yaşında idi.

gelüp mü'min ve muvahhid oldı. Dahi Tatar arasında adına buna Türk-īmān dinildi. Edebe ri'āyet iden Türkman didiler. Ol vaktden berü Türkman diyü ad kaldı. Ammā ömri nihāyet bulup vefāt eyledi. Hicretün yüz otuz beşinde idi.

Cülūs-ı Mūsā bin Çatak Hān[1]

Türkman vefāt idicek sene-i mezbūrun zilka'desi evāyilinde oğlı Mūsā yerine tahta geçüp pādişāh oldı. Ol dahi ziyāde sālih ve ādil olup etrāfdan ulemāyı cem' idüp anlar içün mesācid ve medāris ve hānkāhlar ve zāviyeler ve imāretler bünyād itdürüp anlardan tefādül-i mehāsin-i ahlākı istifsār idüp gūş-ı hūşı cevāhir-i ābdār-ı kelimāt-ı hikmet-nisārla müstefīd olup adl iderdi. Hicretün yüz kırk altısında ol dahi vefāt eyledi.

Cülūs-ı İbn-i Ömer Buğra Hān bin Hārūn bin Süleymān

Çünki vefāt eyledi ammisi oğlı Buğra Hān yerine tahta geçüp oturdı. Kāşgar'a ve Balasagun'a tā hudūd-ı Hıtā ve Hoten'e varınca melik olup hükm ü hükūmet eyledi. Ol zamānda Buhārā Sāmānīler hükminde idi. Varup Buhārā'yı dahi zabt eyledi. Hicretün yüz altmış dokuzında ol dahi vefāt eyledi.

Cülūs-ı Ahmed Hān bin Ebū Nasr bin Ali

Buğra Hān vefāt eyleyicek yerine Ahmed Hān bin Ebū Nasr tahta cülūs idüp pādişāh oldı. Ol dahi gāzī fī sebīlillāh ve mücāhidün li-vechillāh olup niçe yıllar Etrāk-ı küffāra ekser gazā iderdi. Etrāk-ı küffārdan çok tāife īmāna getürdi. Anun müddet-i ömri āhirine irüp hicretün yüz seksen altısında vefāt eyledi.

Cülūs-ı Arslan Ebu'l-Muzaffer bin Mansūr bin Ali

Karındaşı olan Arslan Hān yerine tahta geçüp **[4a]**[2] pādişāh oldı. Mezkūr, Etrāk-ı bilād-ı şarkıyyeye gālib olup Māverāünnehr'ün küllīsine mālik oldı ve Şe

---

1 Bu başlıktan "Zikr-i Mülūk-i Āl-i Selçuk bin Dukāk bin Lokmān" başlığına kadar olan kısım Üniversite nüshasında yer almamaktadır.

2 **[Der-kenār]:** Ba'dehū karındaşı Abdullāhi'l-Me'mūn yigirmi yıl beş ay hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 218. Kırk sekiz yaşında idi. Ba'dehū karındaşı Muhammedü'l-Mu'tasım sekiz yıl sekiz ay hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 227. Kırk sekiz yıl ömr sürdi. Sene 233. Ba'dehū Hārūnü'l-Vāsık bini'l-Mu'tasım beş yıl dokuz ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki otuz altı yaşında idi. Ba'dehū Ca'ferü'l-Mütevekkil bini'l-Mu'tasım on dört yıl dokuz ay hilāfet idüp katl olundı. Fī sene 237 ki kırk bir yaşında idi. Sene 272. Ba'dehū Muhammedü'l-Muntasır babası katl olundukdan sonra altı ay hilāfet idüp vefāt eyledi. Ahmed bin Muhammed bini'l-Mu'tasım üç yıl dokuz ay hilāfet idüp kendüyi hal' eyledi dahi katl eylediler. Otuz bir yaşında idi. Ba'dehū Muhammedü'l-Mu'tezz bini'l-Mütevekkil üç yıl yedi ay hilāfet idüp kendüyi hal' eyledi. Ba'dehū Muhammedü'l-Mühtedī bini'l-Vāsık on bir ay hilāfet idüp katl olundı ki otuz dokuz yaşında idi. Ba'dehū el-Mu'temed Alellāh Ahmed bini'l-Mütevekkil yigirmi üç yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 279. Elli üç yaşında idi.

refüddevle diyü mülakkab oldı. Ve bahādur kişi olup çok gazālar ve feth-i nusretler eyledi. Anun dahi ömri āhirine irüp hicretün yüz doksan dokuzda vefāt eyledi.

Cülūs-ı Kadr Hān bin Yūsuf bin Buğra Hān

Ol dahi vefāt idicek sene-i mezbūr şa'bānının üçinde yerine Kadr Hān pādişāh oldı. Bilād-ı küffārdan niçe şehirler ve kal'alar feth idüp kabza-i tasarrufına aldı. Ulemāyı gāyet severdi. Yanında bir kişi bir aşr-ı Kur'ān okısa bin altun virürdi. Gazv ü cihāda ve teshīr-i bilāda musırr olup yürürdi. Āhirü'l-emr hicretün iki yüz otuz üçinde āhirete intikāl eyledi.

Cülūs-ı Kara Hān bin Yūsuf

Çünki Kadr Hān vefāt eyledi, yerine oğlı Kara Hān pādişāh oldı. Memleketinde hükm [ü] hükūmet iderken karındaşı olan Muhammed bin Yūsuf gelüp Kara Hān ile cenk idüp cenk içinde Kara Hān'ı tutup habs eyledi. Āhirü'l-emr meclisde ikisi dahi zehirlenüp helāk oldılar. Memleket hālī kalup evlād u ensābdan saltanata müstehık kimesne kalmaduğı ecilden Semerkand hānı Tafgac Hān Ebū İshāk bin İbrāhīm bin Nasr İlik Hān gelüp vilāyeti zabt idüp pādişāh oldı. Hicretün iki yüz yetmiş ikisinde hayli müddet pādişāhlık idüp āhir vefāt idicek yerine oğlı Şemsülmelik pādişāh oldı ammā ömri vefā itmeyüp bir yıl pādişāhlık idicek vefāt itdi. Yerine karındaşı olan Hızır Hān tahta geçüp pādişāh oldı ammā dünyā ana dahi pāydār olmayup bu dār-ı fenādan ol dahi rıhlet eyleyüp yerine Ahmed Hān bin Hızır Hān pādişāh oldı. Ve Melikşāh ile cenk idüp münhezim olup Melikşāh, Ahmed Hān'ı tutup habs eyledi. Sonra girü koyıvirüp **[4b]**[1] iklīmine gönderdi. Varıcak "Askeri mülhiddür" diyü öldürdiler. Yerine Kadr Hān bin Cibrīl pādişāh oldı. Dahi Sultān Sencer bin Melikşāh ile cenk idüp āhir Sencer, Kadr Hān'ı tutup öldürdi. Yerine Muhammed Hān bin Süleymān'ı getürüp nasb eyledi ki salta-

1 **[Der-kenār]:** Ba'dehū Ahmedü'l-Mute'kıd bini'l-Vefk dokuz yıl dokuz ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki kırk altı yaşında idi. Ve ba'dehū Aliyyü'l-Müktefī ibni'l-Mu'tezıd altı yıl altı ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki otuz bir yaşında idi. Ba'dehū el-Muktedir Ca'fer bini'l-Mu'tezıd yigirmi dört yıl ve on bir buçuk ay hilāfet idüp katl olundı. Fī sene 320 ki otuz sekiz yaşında idi. Ba'dehū el-Kāhirü'l-Mu'tezıd bir yıl altı ay hilāfet idüp hal' olundı. Dahi vefāt eyledi ki elli iki yaşında idi. Ba'dehū er-Rāzī Muhammed bini'l-Muktedir altı yıl on ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki otuz sekiz yaşında [idi]. Ba'dehū el-Muttekī İbrāhīm bini'l-Muktedir üç yıl on bir ay hilāfet idüp hal' olınup vefāt eyledi ki altmış yaşında idi. Ba'dehū el-Müstekfī Abdullāh bini'l-Müktefī bir yıl dört ay hilāfet idüp hal' olınup vefāt eyledi ki fī sene 388 ki kırk altı yaşında idi. Ba'dehū el-Fadlü'l-Mutī'u lillāh ibni'l-Muktedir yigirmi dokuz yıl dört ay hilāfet idüp hal' olundı. Ba'dehū Abdülkerīm ez-Zāyi' bini'l-Mutī' on yedi yıl dokuz ay hilāfet idüp hal' olundı. Fī sene 393. Sene 383. Bu tārīhde Abdülkerīm ez-Zāyi' halīfe idi. Ba'dehū el-Kādiru Billāh Ahmed bin İshāk bini'l-Muktedir kırk bir yıl üç ay hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 322 ki seksen altı yaşında idi.

nat-ı Türk Hān āhir olup nihāyet buldı. Muhtārda eydür ki "Mülūk-i hāniyye ve selātīn-i hākāniyyelerden ma'lūm olanlar bunlardur ki kā'ide-i hān ve hākāniyye üzre ki halk içinde zikr olınur. Hān ve hākān mülūk-i Türk'e ve fağfūr mülūk-i Çin'e ve rāy mülūk-i Hind'e ve kisrā mülūk-i Fārs'a ve kaysar mülūk-i Rūm'a ve fir'avn mülūk-i Mısır'a ve tübba' mülūk-i Yemen'e **[İ 3a]** ve necāş mülūk-i Habeş'e ve afşīn mülūk-i Afrūsiyye'ye ve sol mülūk-i Cürcān'a ve isbehīd mülūk-i Āzerbāycān'a ve reslān mülūk-i Tāberistān'a ve ahşīd mülūk-i Karaman'a dirler.

Beyt: Götür bī-dādla kānūn-ı mühri
Temāşā kıl cihāndārān-ı dehri[1]
Ki urmışdur yüzin her biri hāke
İder müşgīn-serīrini simāke
ve's-selām[2].

Zikr-i Mülūk-i Āl-i Selçuk bin Dukāk bin Lokmān

Tevārīh-i muhtārda eydür ki saltanat-ı Türk Hān bi'l-külliye selātīn-i Selçukıyyeye intikāl eyledi ki bunlar Meysere'de olan Kınık bin Dingiz Hān bin Oğuz neslindendür. İklīm-i sābi'ün kefere-i Etrāk-ı şimālīsinden īmāna gelüp sāhib-i re'y ü tedbīr ve şücā' u dilīr kimesneler idi. Bunlardan evvel İslām'a gelen Dukāk bin Lokmān idi. Etrāk-i küffār ile Baykur Hān cenk eyledüği vaktde Dukāk'un hüsn-i re'yiyle idüp dāyim mansūr u muzaffer olurdı. Hicretün üç yüz seksen üçinde Dukāk fevt olup Selçuk adlu bir oğlı kaldı. Eser-i devlet ve necm-i sa'ādet nāsıyesinde tāli' ü lāmi' idi. Racūliyyete irişüp bahādur kişi oldı. **[5a]** Ol sebebden melik-i Türk askerini ana koşup cenge gönderürdi. Sonra anun şecā'atinden ve heybetinden havf idüp Selçuk'un katline kasd eyledi. Selçuk dahi āgāh olıcak Kadr Hān bin Hārūn yanına varup bilād-ı kefere-i Etrāk'e gazā kılmaklığı anlardan istimdād eyledi. Kadr Hān dahi Selçuk'a asker koşup küffāra havāle eyledi. Niçe zamān cenk ü cidāl ve harb u kıtāl idüp ömri yüz yedi yaşa varmışdı, hicretün üç yüz doksan dokuzında küffār elinde şehīd oldı. Ve iki oğlı kaldı, birisi ki İsrā'īl ki Arslan dimekle ma'rūfdur ve birisi Mikā'īl idi. Selçuk yerine kāim-makām Mikā'īl oldı. Māverāünnehr'de ve gayri yerlerde olan etrāklar bunlara intisāb idüp Buhārā'nun ve Semerkand'un otlakların tutmışlardı. İttifāk Hind meliki Sultān Mahmūd-ı[3] Sebüktegin āb-ı Ceyhūn'ı geçüp Māverāünnehr'e varup İlik Hān ile

1 dehri Vi : mühri İ
2 ve's-selām Vi : - İ
3 Mahmūd Vi : - İ

musālaha eyledüklerinde İlik Hān Sultān Mahmūd'a şikāyet idüp eyitdi ki[1] "Niçe yıldur ki bir cemā'at Türkistān'dan memleketimize gelüp Buhārā'nun **[İ 3b]** ve Semerkand'un otlakların tutmışlardur. Re'īslerine Mikā'īl bin Selçuk bin Dukāk dirler. Bunlardan emīn olmak cāiz değüldür" didi. Sultān Mahmūd'a dahi bu söz eser idüp anlarun tedbīrine meşgūl oldı ve bunlara ādem gönderüp eyitdi ki "Bunca zamāndur konşuluğumuzdasız. Sizlerle dostluk itmeğe iştiyākımuz vardur ammā cümlenüz bir yerden gelmeğe müte'azzirdür lākin birinüzi ihtiyār idüp gönderün ki biz bunda iken gelüp müşerref olavuz" diyicek bunlar dahi Sultān Mahmūd'un bu asıl ma'kūl sözin işidicek "Ulü'l-emre itā'at vācibdür" diyü İsrā'īl'i gönderdiler. Gelüp bende-nüvāzlık gösterüp merāsim-i ta'zīmi yerine getürdükden sonra Sultān Mahmūd dahi bunun **[5b]** salābetine ve heybetine[2] ta'accüb idüp murād idindi ki seferden avdet idicek bunı Horāsān'a götürüp kendü hizmetinde eyleye. İsrā'īl dahi fikr-i āfiyetde sūret-i ākıbete nazar idüp didi ki "Hükemā buyurmışdur ki ka'r-ı deryāda neheng āgūş itmek ve leb-i mār-ı dem-i berīdeden katarāt-ı zehr nūş itmek mülāzemet-i sultāndan selāmete akrebdür ve takarrub-ı mülūkden emn-i ferāgat evlā vü ensebdür ki hizmet-i erbāb-ı saltanatda hatar-ı bīsyār ve mübāşeret-i a'māl-i memleketde zarar-ı bī-şumār vardur. Zīrā kim atalar pādişāhları āteşe teşbīh eylemişlerdür. Eğerçi pertev-i ināyetleriyle külbe-i tārik-i ümmīz-vārları rūşen iderler ammā şu'le-i siyāsetleriyle dahi hırmen-i sevābık-ı hukūk-ı hizmetkārları külhan iderler. Akl-i sahīh katında vāzıhdur, her kim ki[3] āteşe kurb-ı ziyāde ola, eser-i zarardan ziyāde müşāhede kıla. Ve anlar ki ırakdan nūrāniyyetin temāşā iderler, ihrākdan bī-haberlerdür" diyü İsrā'īl, Sultān Mahmūd'un hizmetin kabūl itmeyicek Sultān Mahmūd dahi gazaba gelüp tutup habs idüp alup Gazne'ye iletdi. Andan Hind kal'alarından Kalincer nām kal'aya gönderüp anda habs itdürdi. Yedi yıl anda mahbūs kalup āhir anda fevt oldı. Ol cihetden Sultān **[İ 4a]** Mahmūd ile Āl-i Selçuk arasında vahşet ve adāvet vākı' oldı. Lākin Sultān Mahmūd mādām ki hayātda idi, harekete aslā kādir olmadılar. Sonra İsrā'īl'ün Kutalmış adlu bir oğlı kaldı. Babasınun vefātı haberin işidicek Sīstān'a ve andan Buhārā'ya varup ammisi[4] Mikā'īl'e ve dayılarına haber virdi. Çün bu haberi işitdiler, Sultān Mahmūd'a ādem gönderdiler ki "Bize bu yerler dardur, davarlarımuza kifāyet itmez. Bize destūr vir ki āb-ı **[6a]** Ceyhūn'ı geçüp Nişābūr'la Nāverd arasında makām idinelim." Bu haberi Tosun Melik Arslan işidüp Sultān Mahmūd'a[5]

1 idüp eyitdi ki Vi : itdi ki İ
2 salābetine ve heybetine Vi : salābet ve heybetine İ
3 kim ki Vi : kimle İ
4 ammisi Vi : ammusı İ
5 Mahmūd'a Vi : Mahmūd İ

haber gönderdi ki "Savāb değüldür anlara yol viresiz ki Horāsān'a geçeler. Zīrā çokluk tāife dururlar. Nāgāh bir fesāda sebeb olalar" diyicek Sultān Mahmūd, Tosun Melik'ün sözine iltifāt itmeyüp destūr virdi, geçdiler. Gelüp Mikā'īl bin Selçuk Etrāk ile Horāsān'da karār tutıcak Sultān Mahmūd anlarun çokluğından havf idüp anlara geçmeğe icāzet virdüğine peşīmān[1] oldı. Āhirü'l-emr niçe müddetden sonra Sultān Mahmūd'un dahi ömri āhire irüp raht-ı ikāmetini menzil-i fenādan dār-ı bekāya çeküp rıhlet eyledi, hicretün dört yüz on sekizinde idi[2].

Zikr-i Cülūs-ı Sultān Mes'ūd bin Sultān Mahmūd-ı Sebüktegin

Sultān Mahmūd vefāt idicek sene-i mezbūre zilhiccesi gurresinde Sultān Mes'ūd atası yerine pādişāh olup asker çeküp Māzenderān cānibine sefer itdi. Andan gelüp Cürcān'da karār eyledi. Ol hīnde Mikā'īl bin Selçuk dahi vefāt eyledi. Dört oğlı kaldı, biri Ebū Tālib Muhammed Tuğrul Beğ ve biri Dāvūd ve biri Çağrı ve biri Süleymān. Āl-i Selçukıyye'nün etrāki Ebū Tālib Muhammed Tuğrul Beğ'e ittibā' idüp baş kaldurup asker cem' itmeğe başladılar. Bunlarun cem'iyyetlerin[3] Sultān Mes'ūd işidicek havf eyledi. Zīrā üzerlerine varmağa kudreti yoğdı ki askeri[4] Māzenderān seferinden za'īf çıkmışlardı ve hem Hind cānibinden dahi düşmen belürmişdi. Āhir askerine nā-çār bir ser-asker idüp bunlarun üzerine gönderdi ve kendüsi Hind tarafına **[İ 4b]** müteveccih oldı. Bu cānibe giden asker siper-i ikdāmı başlarına ve kemer-i ihtimāmı bellerine bağlayup Ebū Tālib'le muhkem savaş **[6b]** ve gereği gibi uğraş eylediler. Āhir Mes'ūdīler münhezim olup Selçukīler mansūr u muzaffer oldılar. Muttasıl kuvvetleri ve şevketleri ziyāde olup pādişāhlık alāmeti bunlarda zāhir oldı. Sultān Mes'ūd[5] dahi Hindistān'dan gelüp Gazne'ye irişicek askeri münhezim olup Selçukīlere devlet yüz tutduğın göricek bahr-i gazabı cūş u hurūşa gelüp dahi emīr-i Horāsān'a emr eyledi ki asker ile Selçukīlerün üzerine varup şemşīr-i ābdārla vücūdların sahīfe-i rūzgārdan hakk idüp gidere ve askerine itdükleri ihānetinün intikāmın yerine getüre. Emīr-i Horāsān dahi yanında olan asākir-i a'dā-şikārla üzerlerine varup mukābele olduklarında Selçukīler anı dahi sıyup askerin kılıcdan geçürüp vilāyeti zabt eylediler.

1 peşīmān Vi : pişmān İ
2 idi Vi : - İ
3 cem'iyyetlerin Vi : cem'iyyetin İ
4 askeri Vi : asker İ
5 Sultān Mes'ūd Vi : Sultān İ

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Ebū Tālib Tuğrul Beğ Muhammed bin Selçuk

Çünki Ebū Tālib Tuğrul Beğ Horāsān askerin sıdı, hicretün dört yüz yigirmi dördinde Nişābūr'a varup Sultān Mes'ūd'un tahtına geçüp oturdı. Ol tārīhde Bağdād'da halīfe Kāim bi-Emrillāh[1] idi. Devlet-i saltanat Tuğrul Beğ'e yüz tutup Nişābūr tahtına geçüp oturduğın Sultān Mes'ūd bin Mahmūd-ı Sebüktegin işidicek asker cem' idüp Horāsān'a müteveccih oldı. Ol vakt Tuğrul Beğ Nişābūr'dan Tūs'a gelmişdi. Sultān Mes'ūd üzerine geldüğin işidicek karşu varup Serahs'la Merv arasında karşulayup azīm cenk eylediler. Kudret-i İlāhī Sultān Mes'ūd'un askeri münhezim olup kendüsi dahi Selçukīler elinde tutsak oldı. Dīvān-hāne-i ezelde fermān-ı kazā cereyān-ı zuhūr bulmış ola, ana tedbīr ile çāre bulınmaz. Zīrā ki kār-ı dest-i ihtiyār mehār-i kabza-i iktidārda olmaz. [2]إذا جاء القدر بطل الحذر dür. **[7a]** Tuğrul Beğ vilāyeti tutup tedrīcle Horāsān'a ve Irāk'a ve Īrān'a varınca dokuz ayda tamām müstevlī oldı. Andan karındaşı **[İ 5a]**[3] Çağrı Beğ ve ammisi Mūsā bin Selçuk ki Yabgu-yı Gilān dimekle meşhūr idi ve sāir ammi-zādelerin ve ulurların ve beğlerin cem' idüp fikr-i ākıbete nazar idüp didi ki "Mādām ki biz yalnız olavuz, her ednā bize kasd ider ve mādām ki ittifāk üzre olavuz, hiçbir ferd bize zafer bulmaz ve her kaçan bizüm ortamuzda adāvet ve muhālefet ola, memleket açılmaz ve hasm bize gālib olup devlet ve saltanat elümüzden gider" diyü nasīhatler ve istimāletler eyledi. Anlar dahi ittifāk itdiler ki birbirine adāvet ve muhālefet itmemesine ve birbirine arka olmasına ahd ü peymān eylediler. Andan sonra muktezā-yı akl-ı kifāye üzerine Emīrü'l-mü'minīn Halīfe Kāim bi-Emrillāh hazretlerine mektūb yazup gönderdiler ki "Biz Āl-i [Selçuk] tāifesiyüz. Hazret-i Risālet-menziletün kulları ve hafīle hazretlerinün devlet-hāhları idük ve hemīşe gazv ü cihāda ve sa'y-i ictihāda meşgūl olup Ka'be-i Şerīfe şerrefehallāhu te'ālānun ziyāretine mülāzemet iderdük. İsrā'īl adlu bir ammimüz vardı. Aramızda mukaddem ve muhterem idi. Sultān Mahmūd-ı Sebüktegin ahd ü emānıyla anı da'vet idüp getürdüp bī-günāh tutup Kalencer Kal'ası'na gönderüp anda yedi yıl mahbūs idüp āhir anda fevt oldı. Ve andan gayri çok ta'allukātımuzı tutup müteferrik kal'alara gönderdi. Çün Sultān Mahmūd dünyādan rıhlet eyledi, oğlı Sultān Mes'ūd yerine oturup nā-meşrū' işlere mübāşeret idüp umūr-ı memleket mu'attal olup kaldı. Lā-cerem a'yān-ı Horāsān cem' olup bizden istimdād idindiler ki bunlarun himāyetine ve memleketin refāhiyyetine ikdām idevüz. Ve andan sonra

1 Sene 323. Ba'dehū Kāim bi-Emrillāh Abdullāh Velid el-Kādir kırk dört yıl sekiz ay hilāfet eyledi. Vefāt eyledi ki fī sene 367'de altmış yedi yaşında idi.
2 "Kader geldiğinde tedbir iptal olur."
3 İ nüshasında bu kısımda eksik varak vardır. Çağrı Beğ... pādişāhı : - İ

Sultān Mes'ūd askerle üzerimüze teveccüh idüp **[7b]** kebūter-i sefīd-bāl subh āşiyāne burūc-ı āsumāndan fezā-yı cihāna tayerān itmedin ve zāg-ı siyāh-fām-ı şeb-i Ankā-sıfāt Kūh-ı Kāf-ı ademe gitmedin şebhūn ile bir gice gelüp kal'amuza ikdām eyledi. Hakk'un ināyetiyle fursat bizüm olup tāc u tahtını ve mülk-i bahtı bize koyup gitdi. Bu ni'metün şükri içün Allāhu Te'ālā dergāhına şükrler kılup re'āyāya adl ve insāf-ı selātīn-i māziye üzre ola ki emīrü'l-mü'minīn hazretlerinden icāzet olup hayr-ı nasīhatlerin işidevüz" diyü gönderdiler. Ve andan sonra vilāyeti ve memleketi kısmet idüp Çağrı Beğ ki ulu kardaşıydı, Horāsān'ı dārü'l-mülk idindi. Ve Mūsā Yabgu-yı Gilān, Hire'yi ve Sīstān'ı ve andan öte ne kadar feth idebilürse kendü adına idindi. Ve Çağrı Beğ'ün ulu oğlı Kavurd Kirmān'ı tutdı. Ve Sultān Tuğrul Beğ Irāk tarafına müteveccih oldı. Çünkim Rey şehrini feth itdi, anı kendüye dārü's-saltana idindi. Ve İbrāhīm bin İnal'ı ki anabir karındaşıydı Ebher'e ve Zengān'a ve Āzerbāycān'a gönderdi ve ammisi oğlı Kutalmış'ı Gürgān'a ve Damgān'a gönderdi ve Çağrı Beğ oğlı Alp Arslan Muhammed'i kendü yanında alıkoyup musāhib idindi. Ol cānibde Sultān Tuğrul Beğ'in nāmesi emīrü'l-mü'minīn halīfe hazretlerine Bağdād'da varup yetişicek halīfe hazretleri şādān u ferhān olup emr eyledi ki minberlerde hutbeyi Sultān Tuğrul Beğ adına okıyalar ve hem sikkede adını ta'yīn idüp ve elkābını *es-Sultānü'd-Devle Ebū Tālib Tuğrul Beğ Muhammed bin Mikā'īl bin Selçuk bin Dukāk an Emīri'l-Mü'minīn* didiler. Ve hicretün dört yüz otuz yedisi idi ki halīfe, Tuğrul Beğ'e Hibetullāh bin Muhammedi'l-Me'mūn'ı gönderdi ve ısmarladı ki "Anı tergīb kıl ki gelüp Bağdād'ı **[8a]** müşerref eylesün." Çün Hibetullāh bin Muhammed Bağdād'dan Tuğrul Beğ hazretlerine yetişdi, nihāyetde ta'zīm ü tekrīm idüp ahd eyledi ki Bağdād'a varup halīfe ile mülākāt ola. Ve andan sonra üç yıl mikdārı memālik feth itmekde olup fursat bulmadı ki Bağdād'a varalar. Āhir hicretün dört yüz kırkında Bağdād'a varup halīfe ile mülākāt olup Irākeyn'ün ve Kūhistān'un ve sāir memālikün istihkākıyla vazīfenün icāzetiyle müstakil pādişāhı **[İ 5a]** oldı ve girü halīfe rızāsıyla memleketine revāne olup gitdi. Böyle olıcak Bağdād askerinün sipeh-sālārı Besāsirī Halīfe üzere yüriyüp tutmak kasdın[1] eyledi. Halīfe dahi Sultān Tuğrul Beğ'e ādem gönderüp ahvāli i'lām eyledi ve "Tīz irişmek gereksün!" diyicek hemān Sultān Tuğrul Beğ kalkup Bağdād'a teveccüh eyledi. Besāsirī dahi işidüp askeriyle Şām beği İbrāhīm bin İnal yanına vardı. Ol dahi sultāna āsī olup memleket kasdına Hemedān'a vardılar. Sultān dahi ardın tutup yetişdi. Cenk-i azīm olup āhir İbrāhīm'i tutup öldürdiler. Besā-

1 kasdın Vi : kasd İ

sirī Bağdād'a gelüp Musul pādişāhı Karavaş bin el-Mukalled ile ittifāk idüp Bağdād hareminde halīfeyi tutup Temtā Kal'ası'na gönderüp habs eyledi ve bir yıl mikdārı Bağdād'da hutbeyi Mısırlu adına okutdılar. Sultān Tuğrul Beğ dahi bu ahvāle muttali' olıcak askeriyle Irāk cānibine müteveccih olup Allāhu Te'ālā'nun ināyetiyle gelüp Besāsirī'yi ele getürüp Bağdād kapusında asakodı ki hicretün dört yüz elli birinde idi. Ve Bağdād'dan Āzerbāycān'a ve andan Rey tarafına müteveccih oldı. Varup vusūl bulduğı gibi savlet-i devleti āhir bulup dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıhlet eyledi ki hicretün dört yüz **[8b]** elli beşi idi.

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Alp Arslan Muhammed bin Çağrı Beğ bin Mīkā'īl bin Selçuk

Tārīh-i mezbūr zilhiccesinde Çağrı Beğ oğlı Alp Arslan Muhammed tahta geçüp pādişāh oldı. Ammisi zamānında dahi atası Çağrı Beğ vefāt idicek Horāsān'da pādişāhdı. Andan yüriyüp memālik fethine kasd idicek Fārs'ı feth itdi ve Şebānkār'ı gāret idüp çok halk kırdı ve andan Rūm gazāsına kasd eyledi. Rūm meliki Armanos altı yüz bin askerle dār-ı İslām'a yürüdi. Sultān Alp Arslan dahi on iki kez yüz bin ādemle karşu varup azīm cenk eylediler. Hakk Te'ālā nusret virüp Rūm askeri sınup Armanos bir Rūmīnin elinde tutsak olup sultāna **[İ 5b]** getürdiler. Meğer ki sultān Bağdād'da "Asker yoklan!" diyü buyurmışdı. Ol emr üzre askeri bir bir yoklarken ittifāk çeri içinde bir hakīr kul geçdi. Kātib bunun adın yazmamak istedi. Sultān eyitdi "Bunı dahi yaz, ola ki Rūm melikini bu tuta" didi. İttifāk eyle vākı' olup Rūm leşkeri sınup kaçıcak Armanos'ı bu kul tutup getürdi. Sultān dahi Armanos'ı öldürmeyüp yılda bin sikke altuna kesüp kulağına halka takup koyıvirdi. Andan sultān kasd eyledi ki Māverāünnehr'e geçüp hān ile cenk ide. Zīrā ki sultānun atası bu hānlar neslinden idi. Hicretün dört yüz altmış beşinde Ceyhūn'ı geçüp Nerzem Suyı kenārında bir muhtasar kal'a vardı, anı feth eyleyüp kal'anun beğin tutup sultāna getürdiler. Öldürmeğe emr eyleyicek ol beğ fursat bulup bıçak ile **[9a]** sultānı mecrūh eyledi. Öyle olıcak sultānun on oğlı vardı ve[1] aralarında Melikşāh nām oğlını velīahd eyledi ve[2] vefāt eyledi[3], hicretün dört yüz altmış yedinci yılında idi.

1 ve Vi : - İ
2 ve Vi : - İ
3 eyledi İ : - Vi

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Melikşāh Muhammed [bin] Alp Arslan Muhammed[1]

Sene-i mezbūr cemāzilevvelinde Melikşāh tahta geçüp pādişāh oldı. Çünki babasına bu vākı'a oldı, Horāsān'dan Irāk'a geldi. Dahi ammisi Kavurd bin Çağrı Beğ "Pādişāhlık benümdür" diyü azīm askerle Kirmān'dan Irāk cānibine müteveccih oldı. Sultān Melikşāh dahi leşker ile bunı karşulayup Kereç katında mukābil olup üç gün üç gice cenk eylediler. Āhir Melikşāh mansūr u muzaffer olup Kavurd'ı tutup zehirledi. Andan göçüp Hemedān'a ve andan Irāk'a gelüp ārām eyledi. Ve hicretün dört yüz yetmiş birinde Moğol hān kasdına Irāk'dan Horāsān'a varup leşker cem' idüp Semerkand'un üzerine düşdi. Bir niçe gün muhāsara idüp āhir cebrle alup ve Moğol hān içinde idi, tutdılar ve Semerkand'dan **[İ 6a]** göçüp Isfahān'a vardılar. Ve Moğol hānı bile alup gitdiler. Ve Moğol hāna nesne itmeyüp girü Semerkand'un emāretin virüp Semerkand'a gönderdi. Ve sultān, askeriyle Ceyhūn'ı geçdüğinde vezīri Nizāmülmülk askerden ba'zı kimesnelere hükmler virüp ulūfelerin Antākıyye'den havāle eyledi. Bunlar Sultān Melikşāh'a şikāyet itdiler ki "Eğer bizden bir yigit bundan Antākıyye'ye vara, girü gelince pīr olur. Bize andan ulūfe gerekmez." Sultān vezīre "Bu ne işdür ki sen itmişsin?"[2] diyicek[3] vezīr eyitdi "Bu işi senün saltanatınun ta'zīmi ve memleketinün çokluğını izhār itmek içün eyledüm ki halk bileler ki rub'-ı meskūn tamām pādişāhun **[9b]** elindedür." Sultān Melikşāh vezīrün tedbīrini ve firāsetini beğenüp tahsīn eyledi. Andan sonra iki kerre Antākıyye'den Özkend'e vardı. Āhir-i nevbet hicretün dört yüz[4] seksen birinde girü Antākıyye'ye ve andan Lāzikıyye'ye varup atlarına deryādan su virdiler ki pādişāhlığı şarkdan Deryā-yı Mağribe varınca idi disünler ve kullarına Şām aksāsından Bahr-i Muhīt'e dāhil olınca tīmār virdi ve Rūm'ı Rükneddīn bin Süleymān'a virdi ve Haleb'i Kasīmüddevle[5] Aksungur'a virdi ve Rūhā'yı İmādüddevle Bozān'a virdi ve Musul'ı Şemsüddīn'e virdi ve dahi kendüsi kalkup Semerkand'a vardı. Ve Semerkand'ı alup Süleymān Hān'ı esīr eyledi. Dahi Özkend'e ve Hıtā ve Hoten hudūdına varınca her şehre ki vardı, bir vāli nasb eyledi ve zulm ü bid'atları götürdi. Her gāh ki atlansa katında kırk bin mükemmel ve müsellah ādem bulınurdı lākin tīmārları müteferrik idi. Ve sultānun adl ü siyāseti bir hadde idi ki anun zamānında hiç şikāyetçi olmazdı. Olduğı takdīrce kendü görürdi. Ve Hicāz

1 idi Vi : - İ **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Muktedī Billāh Abdullāh bin Muhammed bini'l-Kāim on dokuz yıl ve beş ay hilāfet idüp vefāt eyledi ki fī sene 487. Seksen üç yaşında idi.
2 sen itmişsin Vi : itmişsiz İ
3 diyicek İ : - Vi
4 yüz Vi : - İ
5 Kasīmüddevle Vi : Kısmuddevle İ

yolında olan bācı götürmişdi. Ve şikār ehli pādişāhdı. Henüz Māverāünnehr'de ve bādiye-i Arab'da ve Horāsān'da ve Isfahān'da anun avı[1] eserleri bākīdür. Kendüsi Isfahān'ı dārü'l-mülk ihtiyār itmişdi. İçinde ve taşrasında **[İ 6b]** çok imāretler binā itmişdi. Vezīri Nizāmülmülk idi ki gāyetde ulu ve muhterem kişiydi. Pādişāhı dāyim adl ü dāda ve ta'mīr-i bilāda kandırurdı. Terken Hātun ki Tamgac Hān'un kızıydı, sultānun hātunıydı. Andan Mahmūd adlu bir oğlı vardı. Diledi ki sultān anı velīahd idine ammā kiçirekdi ve Emīr Yākūt kızı Zübeyde Hātun'dan Berkyaruk adlu bir oğlı dahi vardı. Andan sonra **[10a]** Melikşāh Isfahān'dan Bağdād'a geldi. On sekiz gün olıncaya değin dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıhlet idüp raht u bahtı koyup gitdi. Hicretün dört yüz seksen altısında oldı.

Zikr-i Cülūs-ı Berkyaruk bin Melikşāh

Sene-i mezbūrda Berkyaruk, babası yerine tahta geçüp pādişāh oldı ki henüz on üç yaşında idi. Ol vakt Isfahān'da bulundı. Terken Hātun Bağdād'da Emīrü'l-mü'minīn Muktedī Billāh'dan istimdād eyledi ki kendü oğlı Muhammed bin Melikşāh'ı sultān ide. Halīfe kabūl itmedi. Āhirü'l-emr kabūl idüp Mahmūd'ı sultān kıldı. Andan Terken Hātun Emīr Kürboğa'yı Isfahān'a gönderdi ki Sultān Berkyaruk'ı tutup hakkına koya; oğlı Mahmūd, sultān olup kala. Kürboğa dahi Bağdād'dan Isfahān'a varup irişdüği gibi Nizāmülmülk'ün kulları Berkyaruk'ı alup Atabeğ Gümüştegin yanına iletdiler. Ol dahi Rey'e iledüp tahta geçürdi ve Rey'ün vālisi Ebu'l-Müslim Sultān Berkyaruk'un başına bir murassa' tāc urdı. Dahi sultānlık sūretin buldı. Terken Hātun işidüp oğlı Sultān Mahmūd ile Bağdād'dan gelüp Isfahān'ı kal'a idindiler. Sultān Berkyaruk dahi Rey'den asker cem' idüp Isfahān'un üzerine gelüp karındaşı Sultān Mahmūd'ı taleb eyledi. Terken Hātun hayli māl ulaşdırdı ki üzerinden Berkyaruk'ı def' ideler. Āhir Nizāmülmülk ve Tācülmülk nām vezīrler ve isfehsālār ulu emīri ki Melikşāh'un mukarreb kulıydı, ittifāk itdiler ki Berkyaruk'a **[İ 7a]** babasınun mīrāsından beş yüz bin filori vireler, tā ki Isfahān'dan göçüp gide. Berkyaruk dahi kabūl idüp Isfahān'dan kalkup Hemedān'a müteveccih oldı. Terken Hātun Melik İsmā'īl'i ki Berkyaruk dayısıdur, askerle üzerine gönderdi. Ol dahi **[10b]** varup Kerec Sahrāsı'nda buluşup hayli cenk eylediler. Fursat Berkyaruk'un olup İsmā'īl'i tutup öldürdi. Andan sonra Berkyaruk'un ammisi[2] Alp Arslan'un oğlı Tutuş hurūc idüp Kūhistān'a geldi. Berkyaruk'un yanında asker az idi. Varup Tutuş ile mukāvemet idemezdi. Ol hīnde Terken Hātun dahi fevt olmışdı. Diledi ki karındaşı Sultān Mahmūd ile ittifāk ide.

1 avı Vi : adı İ
2 ammisi Vi : ammusı İ

Kalkup Isfahān'a geldi. Karındaşı Mahmūd dahi istikbāl idüp getürüp kondurdılar. Melikşāh'un kulları ki Sultān Mahmūd hizmetinde idiler, ittifāk idüp Berkyaruk'ı tutup yarındası gözlerine mīl çekmeği tedbīr idüp habs eylediler. Takdīr-i İlāhīye tedbīr ne müfīd olur ve kazā-yı Rabbānīye zihn ne güne çāre kılur ki beyābān-ı takdīrden menzil-i tedbīre irişmeğe mümkin değül. Nāgāh Sultān Mahmūd ol gün mat'ūn olup hasta oldı. Hāl niçe olur diyü tavakkuf itdiler. İttifāk[1] ol günün irtesi Sultān Mahmūd āhirete intikāl eyledi. Andan Berkyaruk'ı habsden çıkup tekrār tahta geçürdiler. Müstakil pādişāh oldı. Dahi asker cem' idüp ammisi[2] üzerine teveccüh itdi. Gelüp Hemedān'da hicretün dört yüz seksen sekizinci saferinün evāyilinde cenk eyledi. Sultān Berkyaruk mansūr u muzaffer oldı. Ol aralıkda Horāsān'dan Fahrülmülk ve Nizāmülmülk gelüp mübālağa pīşkeşler getürdiler. Sultāna gāyet hoş gelüp vezīri Müeeyyedülmülk'i azl idüp vezāreti Fahrülmülk'e virdi. Andan sonra Hemedān'dan göçüp ammisi Arslan Argun ki Horāsān'da baş çekmişdi, anunla uğraşmağa gidüp karındaşı Sencer'i Atabeğ Komaç ile önince gönderüp kendüsi ardınca gitdi. O cānibde dahi **[İ 7b]** Arslan Argun[3] azīm askerle Merv'e gelüp nüzūl eyledüği hīnde kudret-i **[11a]**[4] İlāhī bir kul bıçakla urup öldürdi.[5] Berkyaruk dahi hazīnesiyle ensābın alup Tirmid'e göçüp geldi. Anda dahi ne kadar māl u hazīne varsa alup zabt eyledi. Dahi karındaşı Sencer'i Horāsān'a beğ nasb idüp kendüsi Irāk'a ve andan Rey tarafına teveccüh eyledi. Karındaşı Sultān Muhammed bin Melikşāh kethüdā idi, saltanat talebine Horāsān cānibine teveccüh idüp asker cem' eyledi ve andan Hemedān'a gelüp kūs u nekkāre çaldurup pādişāh olup tedbīr-i mülke meşgūl oldı. Sultān Berkyaruk dahi Horāsān'dan ve Gürgān'dan ve Rey'den asker cem' idüp Sultān Muhammed üzerine yürüdi. Gelüp mukābil olıcak hayli cenk eylediler. Āhir Sultān Muhammed münhezim olup kaçdı. Sonra dahi niçe def'a mukābil olup cenk eylediler.[6] Her bār ki cenk iderlerdi, Berkyaruk gālib olurdı. Āhirü'l-emr bir def'a dahi cenk eylediler. Fursat Sultān Muhammed'e değüp Berkyaruk'ı ele getürüp helāk eyledi. Hicretün dört yüz doksan sekizinde Sultān Berkyaruk'un berg-i hayātı bād-ı hazān mergiyle soldı.

---

1 ittifāk Vi : - İ
2 ammisi Vi : ammusı Tutuş'un İ
3 Argun Vi : Argun ki İ
4 **[Der-kenār]:** Urdı bir kul bıçak ile ānı / Çıkdı ol aradan anun cānı. (Bu beyit İ nüshasında yoktur.)
5 urup öldürdi Vi : urup İ
6 Horāsān'dan ve Gürgān'dan ve Rey'den asker cem' idüp Sultān Muhammed üzerine yürüdi. Gelüp mukābil olıcak hayli cenk eylediler. Āhir Sultān Muhammed münhezim olup kaçdı. Sonra dahi niçe def'a mukābil olup cenk eylediler Vi : Horāsān'dan asker cem' idüp Sultān Muhammed üzerine gelüp hayli cenk eylediler. İ

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Muhammed bin Melikşāh

Sene-i mezbūrda Muhammed bin Melikşāh kardaşı[1] Berkyaruk yerine tahta geçüp pādişāh oldı. Dīn ü diyānetle mevsūf ve adl ü adāletle ma'rūf kopdı. Karındaşınun kulı oğlanlarundan Sadaka ve Ayas āsī olup Bağdād'da asker cem' idüp hāzır oldılar. Sultān Muhammed dahi askerle anlarun muhārebesiyçün Bağdād tarafına müteveccih oldı. Varup mukābil oldukda cenk itdiler. Sadaka'yı cenkde düşürdiler ve Ayas'ı tutdılar. Sadaka'nun başını sultān-ı Horāsān'a karındaşı Sencer'e gönderdi. Ol eyyāmda ki Sultān Muhammed ile Berkyaruk arasında ihtilāf **[11b]** vardı, melāhide zuhūr idüp hayli kuvvet ü şevket tutmışlardı ve her şehre ādemler gönderüp ihfā ile halkı ilhāda da'vet iderlerdi. Isfahān'da Abdülmelik-i Attāş adlu bir kişi vardı, ibtidāda kendüyi Şī'a'ya nisbet itdürdi sonra ana[2] ilhād töhmetin **[İ 8a]** itdiler. Ol dahi Isfahān'dan Rey'e varup Ahmed adlu bir oğlı vardı ki Isfahān'da kalmışdı, otuz bin mikdārı mülhid cem' idüp buldıkları müslimānları helāk iderlerdi. Sultān Muhammed Sadaka ile Ayas cenginden fāriğ olıcak Isfahān cānibine müteveccih olup varup melāhideye vusūl bulıcak Isfahān öninde Dizkūh adlu bir kal'a vardı, cümle melāhide ol kal'aya girüp neberd-i kārzāra mütesaddī oldılar. Sultān Muhammed dahi Isfahān halkıyla kal'ayı muhāsara idüp tamām yedi yıl beklediler. Āhir kal'ayı feth idüp Ahmed bin Attāş'ı tutup bir deveye berkitdiler. Envā' dürlü siyāsetle ve teşhīrle şehre getürüp asakodılar ve sāir melāhide ihānetle cümlesin depelediler ve andan Sultān Muhammed Emīr Şīrgīr'e asker koşup Sahrā-yı Alamūt'a gönderdi ki andaki melāhideyi dağıda. Emīr Şīrgīr varıcak hisāra girdiler. Ol dahi hisārı muhāsara eyledi. Sultānun vezīri olan Hāce Ahmed bin Nizāmülmülk Seyyid Ebū Hāşim'e ki Hemedān'un re'īsiydi, zāmin olmışdı ki sultāna beş yüz bin filori vire şol şartla ki Seyyid Ebū Hāşim'i tutup eline vire. Sultān dahi rāzı olup tutmağa ādem gönderdi. Seyyid Hāşim dahi bu ahvālden haberdār olup üç oğlıyla Hemedān'dan Isfahān'a varup sultāna eyitdi ki "İşitdüm ki Hāce Ahmed, Nizāmülmülk'ün beş yüz bin filorisin alup beni ana virsen gerekdür. İmdi hāşā **[12a]** sultānun adlinden ki Peygamber evlādını metā'-i dünyāya sata. Ol beş yüz bin virürse ben sekiz yüz bin vireyim. Sultān anı benüm elüme virsün" diyicek sultān bu bāzāra rāzı olup ādem koşdı ki altunı alup Hāce Ahmed'i teslīm ideler. Varan ādem cemī' altunı alup Hāce Ahmed'i teslīm idicek Seyyid Hāşim envā'-i siyāsetle Hāce'yi öldürdi. İttifāk bu esnāda **[İ 8b]** Sultān Muhammed'e dahi ecel-i mukadder irişüp vefāt eyleyicek ol cānibde Şīrgīr,

1 kardaşı Vi : karındaşı İ
2 ana Vi : - İ

sultānun vefātı haberin işidüp melāhide kal'asınun muhāsarasından ferāgat idüp döndi. Hicretün beş yüz on birinde idi.[1]

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Sencer bin Melikşāh

Sene-i mezbūrda Sultān Sencer karındaşı yerine tahta geçüp pādişāh oldı[2]. Bunun saltanatın hiçbirisi itmemişdür. Zīrā buna on dokuz mu'azzam şehrün fethi müyesser oldı. Ve Sultān Mahmūd-ı Sebüktegin oğlanlarından Behrām Şāh ki Kazvīn pādişāhıydı, anı dahi tutup girü beğ dikmişdi, şol şartla ki memleketün hāsılından günde bin sikke altun vire. Ve Berkyaruk vefāt eyledüğinden sonra Ahmed Hān āsī olup Semerkand vilāyetini ki tutmışdı, askerle üzerine varup dört ay mikdārı Semerkand'ı muhāsara idüp ve alup Ahmed Hān'ı tutup atası Melikşāh'un vilāyetini zabt eyledi. Sīstān'ı ve Hārezm'i Atsız bin Muhammed bin Nuştegin'e virdi. Nīmrūz'ı Tācüddevle Emīr Ebülfazl'a virdi ki dāyim cenklerde pehlevān oldı. Kazvīn'in cenginde niçe pehlevānlıklar itmişdi. Karındaşı Sultān Muhammed ki vefāt eyledi, Sultān Sencer Irāk'a gelüp Sultān Muhammed'ün oğlı Sultān Mahmūd anda **[12b]** sultāndı. Yanındaki beğler tahrīk idüp Sultān Sencer ile muhārebe idüp münhezim olup kaçup Isfahān'a vardı. Sultān Sencer dahi memāliki müsahhar idüp adl ü dāda meşgūl oldı. Sonra Sultān Mahmūd gelüp sultānun hizmetinde olıcak sultān dahi Irāk'un saltanatını ana erzānī kıldı. Dahi Sultān Sencer'ün azameti evc-i felekde istizhār bulup hutbesi Kāşgar serhaddinden Yemen'ün aksāsına ve Mekke ve Tāif'e ve Ummān'a ve Āzerbāycān'a tā Rūm sınurına varınca okınurdı. Ve gāyetle dīndār pādişāhdı. Çünki cümle cihān ana müsellem olup mülūk-i etrāf-ı şark u garb fermānında oldı, ulu beğler gördiler ki bunun eyyām-ı devletinde kendülerden gayri **[İ 9a]** ulular yok, her biri mağrūr olup etrāfdan hemān isyān dağına urūc idüp zulm elin uzatdılar. Sultān Sencer dahi hicretün beş yüz otuz beşinde memleketin görmeğe Merv'den Semerkand'a gelüp adl ü dād eyledi. Hıtāy'dan İlhan kāfiri bilād-ı İslām'a kasd ider diyü āvāze olup dahi Māverāünnehr'ün halkı Horāsān leşkerinden ve beğlerün zulminden hayli rencīde olmışlardı. Ol sebebden "Kāfire yürüsünler!" diyü hufyeten haber göndermişlerdi. İttifāk İlhan kāfiri bī-hadd askerle Hıtāy'dan yüriyüp gelüp mukābil olıcak Horāsān askeri inhizām bulup dört binden ziyāde ulu beğler düşüp Sultān Sencer ol gün mütehayyir kalup ardın önin kāfir almışdı. Tācüddīn

1 idi Vi : - İ

2 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Müsterşidü'l-Fadl bini'l-Müstezhar on dokuz yıl hilāfet idüp katl olundı. Fī sene 529. Kırk üç yaşında idi. Ba'dehū er-Rāşidu Billāhi'l-Mansūr bini'l-Müsterşid bir yıl hilāfet idüp hal' olundı. Ba'dehū el-Muktefī bi-Emrillāh Muhammed bini'l-Müstezhar yigirmi beş yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 555. Altmış altı yaşında idi.

Ebülfazl ki Nīmrūz pādişāhıydı, Sultān Sencer'e "Duracak zamān değüldür, cenk itmen gerekdür!" diyü cevāb eyleyicek sultān dahi üç yüz nefer ādemle kāfir askerine urup bir tarafından çıkup bakup gördi ki kendüsiyle ancak on **[13a]** beş ādem kurtulmış, nāçār kaçup Belh vilāyetine gelüp Tirmid Kal'ası'na girüp oturdı. "Nīmrūz pādişāhı cenkde Sultān Sencer yerine durup muhkem cenk eyledi. Anun bahādurlığına Hıtā askeri hayrān oldılar. Āhirü'l-emr cenk içinde nā-gāh Nīmrūz pādişāhını tutup İlhan Hān'a getürdiler. İlhan Hān dahi gereği gibi ri'āyet eyledi ve Terken Hātun ki Sultān Sencer'ün anasıydı, ol dahi bile tutulmışdı. İlhan Hān Māverāünnehr'i kendüye zabt eyleyüp bir yıldan sonra Nīmrūz pādişāhıyla Terken Hātun'ı Sultān Sencer'e gönderdi. Bu esnāda Hārezm şāhı Atsız āsī olup Merv ile Şābūr'ı yağma eyledi. Sultān Sencer dahi asker cem' idüp erkān-ı devleti ve a'yān-ı saltanatı yerine gelüp yedi yıl bunun üzerine geçicek hicretün beş yüz kırk **[İ 9b]** üçinde Rey şehrine gelüp ve etrāfdan elçiler vārid olup her birin ri'āyetle girü yerlerine gönderdi. Ve Sultān Mes'ūd Gaznīn'den Gūr pādişāhı Sūrbīn'ün başın kesüp göndermişdi, sultān dahi cümle Irāk beğlerine hil'atler virüp girü Horāsān'a geldiler. Sonra Gūr'un beği Hasan bin Hüseyin Herāt'un beği Ali Çetri'yle āsī oldılar. Sultān Sencer dahi askeriyle Herāt nevāhīsine gelüp anlarla mukābele vü mukātele eyledi. Sultān gālib olup Ali'yi tutup helāk eyledi ve Hüseyin'i habsle Horāsān'a getürdi. Ve ol esnāda Guzlar Vākı'ası oldı. Anun keyfiyyeti budur[1] ki Belh yöresinde[2] bir bölük Türkman tāifesi vardı ki otlakları ve yaylakları anda olmağla sultānun matbahına her yıl dört bin koyun virürlerdi. İttifāk ol yıl getüricek ādem vardukda bunlara ziyāde te'addī itdüğinden urup öldürmişler. Koyun gelecek vakt oldukda **[13b]** koyun gelmeyicek, sultāna arz eylediler ve Belh'ün vālisi olan Komaç eyitdi "Guzlar baş çeküp āsī olmak isterler. Eğer sultān bunlarun zabtın ben kulına sadaka iderse koyunı otuz bin gönderirüm[3]" diyicek sultān kabūl idüp Guzlar'ı ana ısmarladı. Guzlar bu ahvāle vākıf olıcak isyānlarun āşikāre itdiler. Emīr Komaç dahi oğlı maşrık meliki Alāüddīn ile leşker cem' idüp Guzlar'un üzerine vardıklarında Guzlar bunlarunla muhkem cenk idüp bunları sıyup Komaç ve oğlını öldürdiler. Çünki bu haber sultāna yetişdi[4], erkān-ı devlet eyitdiler "Bu asıl işe igmāz itmek cāiz değüldür. Bunlara eğer mikdārların bildürmezsen bunlar ziyāde olup ālem ahvāli harāba varur" didiklerinde sultān bunlarun söziyle Guzlar'dan yana teveccüh eyledi. Çünki bunlar sultānun hareketin işitdi-

1 budur Vi : oldur İ
2 yöresinde Vi : ba'desinde İ
3 gönderürüm Vi : getürem İ
4 yetişdi Vi : irişdi İ

ler, elçiler gönderdiler ki "Biz pādişāhun tā evvelden kullarıyuz. Sultān bizüm günāhımuzı afv eylesün. Yüz bin filori ve bin mahbūb **[İ 10a]** oğlan pādişāha gönderelüm. Birinün adını Komaç kosun" didiler. Pādişāh bunı işidicek kabūl kıldı ammā beğler kabūl itmeyüp pādişāhı cebrle kaldurup bunlarun üzerine iletdiler. Bunlar dahi ne kadar avretleri ve oğlanları ve kızları ve karıları varsa önlerince idüp tazarru'la ağlaşup sultāndan afv taleb idüp ve "Evden eve beş batmān gümüş virelüm" didiler. Sultān tarahhüm idüp dönmek isteyicek Emīr Mü'eyyed ve sāir beğler sultānun dizginin tutup "Dönmek cāiz değüldür" diyicek bunlar dahi gördiler ki kābil değül, nāçār cānların ve hānmānlarından saklamak içün cenge mukayyed oldılar. Sultānun ekser leşkeri Mü'eyyed'i sevmezlerdi, "Bunun söziyle oldı" diyü cenkde ihmāl itdiler. Bir sā'at **[14a]** geçmedi ki sultānun[1] leşkeri münhezim olup kaçdılar. Guzlar dahi ardlarına düşüp ekserin kılıçdan geçürüp sultānı tutdılar ve alup Merv'e geldiler. Ve Merv Çağrı Beğ zamānında dārü'l-mülk olup hazāyin ü defāyin topdoluydı. Cemī'isin yağmalayup ve halāyıka envā'-i işkenceler itdiler ki "Dahi nerede gizlü nesne vardur?[2]" diyü fi'l-cümle yer yüzinde ve yer altında nesne komayup aldıklarından sonra Nişābūr'dan yana teveccüh itdiler. Ve üç-dört kendüler kadar dahi leşker cem' idüp Nişābūr halkın dahi kırup cāmi'lerin ve mescidlerin avret ve oğlan dopdolu iken od urup yakdılar ve kalan halkın esīr idüp cemī' yerleri harāb itdiler. Mü'eyyed'ün bu hareketi ucından hattā Şeyh Muhammed Ekkāf ve Muhammed bin Yahyā ki ol zamānun ulemāsı ve muktedāları idi, anlarun ağızlarına toprak doldurup öldürmişlerdi. Sāirine hod ne i'tibār! Çünki Guzlar bu ahvāli itdiler, şehirde gāyet kaht ve vebā vākı' olup Guzlar'un kılıcından ve işkencesinden kurtılan dahi açlıkdan ve tā'ūndan helāk oldılar. Nişābūr içinde acebā ev var mıydı yok mıydı ve ol mesācid ve medāris içleri **[İ 10b]** koyun yatağı ve yaban cānevarları mekānı oldı. Horāsān'un cemī'-i şehirlerini bu vechle harāb itdiler, illā Herāt sarp[3] olduğından ana giremediler. Sultān Sencer bunlarun elinde iki yıl zebūn olup kaldı. İttifāk Guzlar Belh katına geldiler ve sultān halkından dahi ba'zı kimesne gelüp Guzlar'un sultānına[4] müvekkel olanlara hufyeten mübālağa nesneler va'd itdiler. Anlar dahi mukayyed olmayup bir gün hemān Ceyhūn'dan kaçup Tirmid Kal'ası'na düşdi. Cemī'-i etrāf sultānun kaçduğın duyıcak yanına hayli ādem cem' oldı ve Merv'den yana müteveccih olup ahvāl-i memleket ted-

1 sultānun Vi : sultān İ
2 vardur Vi : var İ
3 sarp Vi : harāb İ
4 sultānına İ : sultāna Vi

bīrine **[14b]** başladı. İttifāk bir-iki ay geçmedi[1], zaʻf-ı insān ve endīşe-i nefsānī mukārin olup[2] hicretün beş yüz elli birinde dār-ı āhirete nakl itdi.

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Mahmūd [bin Muhammed] bin Melikşāh

Sene-i mezbūrda Sultān Mahmūd tahta geçüp pādişāh oldı ki sāhib-i maʻārif ve hamīdü'l-hısāl kişiydi. Ammisi Sultān Sencer Irāk'a geldükde bunı tahrīk itdiler ki ammisiyle muhārebe ide. Āhir idüp kaçdı, girü ammisi bunı katına getürdüp nevāht idüp ve kendünün kızın virdi ve Irāk'un sultanlığın tefvīz eylemişdi. Ol zamān Emīrü'l-Mü'minīn Halīfe Müsterşid Billāh idi, āhir mābeynlerinde bir cüz'ī nesne içün vahşet olup muhārebeye mü'eddī oldı. Halīfe Bağdād'a girüp Sultān Mahmūd Bağdād'ı muhāsara itdi. Āhir bin zorla alup halīfe ile girü musālaha kıldılar. Bu Sultān Mahmūd avretler katında[3] çok oturmağın bir maraz ārız oldı, āhir andan helāk oldı.

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Tuğrul bin Muhammed bin Melikşāh

Sultān Tuğrul bin Muhammed ādil ve sāhib-i hayā pādişāhdı, ancak üç yıl pādişāhlık idüp Hemedān'da vefāt itdi. Karındaşı Mahmūd mādām ki hayātda idi, Irāk'da sultān olup Tuğrul ammisinün hizmetinde idi. Mahmūd vefāt itdükde ammisi Sultān Sencer buna tefvīz idüp Irāk'a **[İ 11a]** geldüğinde karındaşı Mesʻūd ile muhārebe itdiler. Niçe defʻa gālib olup āhir bir defʻada mağlūb olup kaçarken Hūzistān'a uğrayup Hāce Kıvāmüddīn'i tutup Lişter'ün kapusında asakodı.

Zikr-i pādişāh şoden-i Mesʻūd bin Muhammed bin Melikşāh

Sultān Mesʻūd gāyet bahādur olup yalunuz bir arslanı basardı. Karındaşı Tuğrul vefāt itdükde ol Bağdād'da bulınup ve sultān Dāvūd Tebrīz'de olup ikisine bile habīr olup Sultān Mesʻūd evvel yetişüp saltanat ana **[15a]** mukarrer oldı ammā Halīfe Müsterşid Billāh Bağdād'dan çıkup Tuğrul'un memleketi kasdına Irāk'a ve Horāsān'a ve Kūhistān'a yürüdi ve Sultān Dāvūd'la ve Atabeğ Karasungur'la vaʻde kılmışlardı ki bu leşker rāst gelmeyüp Mīhengüşt'de Sultān Mesʻūd'la buluşup ve uğraşıcak halīfe leşkeri münhezim olup Bağdād beğleri kaçdılar. Halīfe yalunuz bir depe üzerinde kalıcak sultān anı gördükde Hācib Tatar'ı gönderdi ki "Var önünde yer öp ve dur, tā kimse ana küstahlık itmeye" didi ve buyurdı, halīfe içün otaklar kurılup kondırdılar ve ālāt-ı matbah ve tertīb-i sohbet kurılup sultān gelüp halīfe ile sohbet iderdi. Andan sonra sultān Āzerbāycān'a teveccüh idüp halīfeden

1 geçmedi Vi : geçmedin İ
2 olup Vi : - İ
3 katında Vi : yanında İ

ayrılup Merāga'ya geldükde nā-gāh melāhideden bir tāife halīfenin sürādikına girüp otağında şehīd itdiler. Sultān işitdükde müte'ellim olup çok cehd eyledi, ol melāhideyi ele getürmeğe kābil olmadı. Bir zamāndan sonra işitdi ki halīfenin oğlı Rāşid leşkerle sultāna babası kanın taleb itmeğe gelür[1]. Sultān hod halīfe kanından müberrāydı, ol dahi ağır leşkerle Bağdād'a yürüdi ve Rāşid işidicek Isfahān'a kaçup hisār idindi. Ve Sa'düddevle Isfahān'ın vālisiydi, hizmetinde melāhideden bir kişi vardı. Bir gün fursat bulup Rāşid'i bıçagla urup öldürdi. Çünki sultān işitdi, Müsterşid'ün Bağdād'da Musaffā adlu bir kardaşı[2] **[İ 11b]** vardı, anunla bī'at idüp halīfe idindi ve Hemedān'a geldi. Ve Karasungur'a buyurdı ki kardaşı Selçuk Şāh'ı varup Fārs'da bekleye. Karasungur Selçuk Şāh'ı alup A'lem adlu yeri geçüp Seg Mergazārın'da konıcak Karasungur sultāna haber gönderdi ki[3] "Bu hizmete varmazın tā hazīnedārın başını ve sağ elini bana göndermeyince." Sultān bu haberden müte'ellim **[15b]** olıcak cemī' beğler eyitdiler "Ol vakt değüldür ki şimdi Karasungur'ı münfa'il idesin. Ne dirse itmek gerekdür" didiler. Āhir başını ve sağ elini kesdürüp Karasungur'a iletdiler. Ol dahi Fārs'a varup meliki Mengübers ile cenk idüp sıdı ve Selçuk Şāh'ı beğ diküp girü döndi. Mengübers Karasungur'un gitdüğin göricek girü Fārs'a yürüdi. Selçuk Şāh hasta bulınup mukāvemete mecāli olmaduğından mahfeye binüp kaçıcak Mengübers gelüp yetişüp atından inüp mahfesi öninde yer öpüp eyitdi "Vilāyet senündür. Niçün gidersin?" diyüp alup Selçuk Şāh'ı şehre getürdi ve Kal'a-i Sepīd'e gönderdi. Āhir anda āhirete ulaşdı ve Karasungur'a dahi sultān Āzerbāycān'ı virüp gönderdi. Ol dahi giderken yolda vefāt eyledi. Ve Sultān Mes'ūd Rey'e teveccüh itdi. Meğer Sultān Sencer'di, Melik-i Abbās'a fi'l-cümle mütegayyir olduğından Sultān Mes'ūd'a buyurmışdı ki varup Rey'i ala. Çün Sultān Mes'ūd Rey'e geldi, Rey beği Abbās istikbāl idüp pīşkeşler çekdi. Sultān dahi utanduğından[4] nesne itmeyüp girü Hemedān'a ve Isfahān'a vardı. Ve Bozaba, Abdurrahmān ve Abbās tahrīkiyle Muhammed'i ve Melikşāh'ı ki Sultān Mes'ūd'un karındaşı ve Sultān Mahmūd'un oğlanlarıydı, alup Isfahān'a götürdi. Ve sultānun katında hiç leşker yoğ idi. Sultān İldeniz ki Āzerbāycān'da idi, ādem gönderdi, ta'cīl leşkerleriyle sultāna buluşa. Ve sultān dahi Hemedān'dan çıkup Āzerbāycān'dan yana gitdi. Ve Bozaba gelüp **[İ 12a]** Hemedān'a yetişdi ve Atabeğ İldenüz mübālağa leşkerle gelüp Kirmānşāh'da sultānı karşuladı. Hilvān'da bir kar yağdı ki kimse görmemişdi. Ol ecilden sultān dört ay Bağdād'da oturup an-

1 gelür İ : gelüp Vi
2 kardaş Vi : karındaş İ
3 ki Vi : - İ
4 utanduğından Vi : - İ

dan Āzerbāycān'a vardı. Melik Arslan ve Melikşāh bin Selçuk'ı Tikrīt Kal'ası'nda **[16a]** Emīr Mes'ūd'a ısmarladı ve andan Merāga'ya ve Zengān'a geldiler. Ve Abbās, sultānun kardaşı Melik Süleymān'la A'lem Nāhiyesi'nde nüzūl itmişlerdi. Mübālağa leşkerle ve Bozaba dahi Muhammed'le ve Melikşāh'la anda gelüp sultānla mu'āraza kıldılar. Ve sultānun leşkerleri bunlardan ihtiyāt iderlerdi ammā sultān Allāh'a[1] sığınup oturdı. Ol gice Melik Süleymān duramayup kalkup Rey'e gitdi. Abbās göricek ol dahi ardına düşüp gitdi. Çünki Bozaba bunlarun gitdüğin gördi, eyitdi "Bize bir rüsvāylık olmadın hemān kaçmak gerekdür" diyicek Muhammed'i ve Melikşāh'ı alup Isfahān'dan yana gitdi. Çünki sultān bunlarun kaçduğın işitdi, gāyetle ferhān olup Çavlı'yı leşkerle bunlarun ardınca gönderüp[2] kendüsi Rey'den yana müteveccih oldı[3] ve Abbās kaçup Ardahan'a girdi. Ve Melik Süleymān sultāna karşu gelüp yer öpdi ve Abbās dahi gelüp özrin diledi ammā sultān eyitdi "Bunlardan gāfil olmak cāiz değüldür." Buyurdı ki "Bunlar oturduğı yerden çıkmayalar, anda mahbūs gibi oturalar." Ve andan Abdurrahmān, Melik Muhammed'i sultāna getürdi ve[4] sultān dahi ana kızın virüp velīahd eyledi ve Bozaba ile Fārs'a gönderdi. Ve sultān Bağdād'dan yana teveccüh itdi ve Abbās, Halīfe Muktefī birle ittifāk itdi ki bayram güni sultān ki namāza gelür, anda tutalar. İttifāk ol gün ziyāde yağmur yağup hiç kimse evinden taşra çıkmağa mecāli olmaduğı ecilden ol şerr sultāndan def' oldı ve sonra sultān bu ahvāli duyup Abbās'ı getürdüp başın kesdi. Ve çün Bozaba bu haberleri işitdi, leşker cem' idüp Melik**[İ 12b]**şāh'ı ve Muhammed'i alup Isfahān'a geldi. Ve Isfahān'un şahnesi Muhammed'i tahta geçürdi, sultān dahi leşkerle Hemedān'a geldi. Ādem gönderdi ki tīz Īrān ve Gence leşkeri yetişe ve Emīr Şīrgīr'e dahi ki Āzerbāycān **[16b]** leşkeriyle yetişe. Ve Bozaba ki sultānun üzerine yürürdi, ittifāk sultānun leşkerleri da'vet oldukda gelüp Hemedān'da cem' oldılar ve Bozaba ile mukābele idüp be-gāyet cenk itdiler. Nāgāh sultān leşkerinün sol kolın sıdılar. Bu aralıkda Bozaba atından ayrılup Rüstem adlu bir karakola rāst geldi. Karakola eyitdi "Fārs beğliğinün yarısını sana vireyim, meded bana bir at" didi. Karakol "Ey elüme girdün" diyüp[5] tutup bunı sultāna getürdi ve sultānun kılıcıyla Hāsbeğ[6] Bozaba'yı iki pāre eyleyüp ve başını Bağdād'a gönderdi, halīfenün sarāyı kapusında asakodılar. Ve sultān Hemedān'a gelüp kasd eyledi ki ammisi Sultān Sencer'i varup göre. Hem öyle idüp cemī'-i leşkeri ve ağruğı Esedābād'da koyup

1 Allāh'a Vi : Allāhu te'ālā hazretlerine İ
2 gönderüp Vi : gönderdi, dahi İ
3 müteveccih oldı Vi : gitdi İ
4 ve Vi : - İ
5 diyüp Vi : diyü İ
6 Hasbeğ Vi : hāsıl İ

kendüsi ammisi hizmetine vardı ve on sekiz gün Sultān Sencer ile müsāhabet eyledi. Ve sultān[1] cemī‘ beğleri hil‘atleyüp i‘zāz u ikrāmla girü gönderdi ve andan Bağdād'a ve Horāsān'a vardı ve Āzerbāycān'a uğrayup ve andan gelüp Merāga'yı muhāsara eyledi. İki günde feth idüp şehrini harāb eyledi. Ve andan sultāna bir maraz ārız oldı. Etıbbā çāre bulamadılar, āhir āhirete intikāl eyledi.

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Melikşāh [bin Mahmud] bin Muhammed bin Melikşāh

Sultān Melikşāh kuvvetlü ve şevketlü pādişāhdı. Sultān Mes‘ūd'dan sonra dört ay pādişāhlık eyledi. Bir def'a dahi Isfahān'da on altı gün pādişāhlık eyledi. Ammisi vefāt itdüğinden[2] sonra hemān girü azl olmışdı. Sebeb dahi bu olmışdı ki Sultān Melikşāh beğlere ol kadar iltifāt itmezdi. Ol ecilden Hāsbeğ bunun hakkında yavuz sanup **[İ 13a]** fursat gözedürdi ammā sultānun dahi murādı bir gün Hāsbeğ'i odasına getürüp[3] tutaydı. Sultān Melikşāh Cemāl adlu **[17a]** bir avret severdi. Hāsbeğ kendüye sultānun fikrini duyup ol mukaddem sultāna haber[4] eyledi ki sohbet yerağını kılup ol avreti ve musāhiblerini düzdi ki sultānı alup Hāsbeğ'ün odasına geldiler. Anda sohbet iderken Hāsbeğ sultānı tutup habs eyledi ve Sultān Muhammed'e ādem gönderdi ki Hūzistān'dan[5] gelüp Hemedān'un köşkinde tahta geçdi ve Sultān Melikşāh'ı dahi katına getürdi. Birkaç günden sonra bir gice hācethāneden iple inüp Hūzistān'a kaçdı. Mādām ki kardaşı sağdı, bu anda idi, kız kardaşı[6] Gevher Neseb gāh gāh Isfahān'dan Hūzistān'a varup buna yüklerle filori iletürdi ki "Leşker cem‘ idüp kardaşunla uğraş" dirdi. Sultān Muhammed āgāh olup Atabeğ Ayāz'ı leşkerle gönderdi. Vardılar, Melikşāh'un cem‘iyyetin tārumār itdiler. Sultān Muhammed vefāt idicek Süleymān Şāh Hemedān'da tahta oturdı. Melikşāh Isfahān'ı tutup saltanat tarīkin izhār idüp dilerdi ki Süleymān'la mu‘āraza ide. Ömri vefā itmeyüp on beş günden sonra Allāh rahmetine vāsıl oldı.

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Muhammed bin Mahmūd bin Melikşāh

Sultān Muhammed gāyet hūb-şekl ve çābük pādişāhdı. Çünki karındaşı Melikşāh'ı Hemedān'da tahta geçürdiler ve Hāsbeğ tedbīriyle girü azl idüp habs itdiler ve Hācib Cemālüddīn'i Sultān Muhammed'i Hūzistān'dan getürmeğe gönderdiler, varup getürürken yolda eydürdi ki "Hemedān'a vardukda Hāsbeğ'i tutmak

1 sultān Vi : Sultān Sencer İ
2 itdüğinden Vi : itdükden İ
3 getürüp Vi : getüri İ
4 haber İ : - Vi
5 Hūzistān'dan Vi : Horāsān'dan İ
6 kardaşı Vi : karındaşı İ

gereksün. Zīrā ki kardaşına[1] ne itdiyse sana dahi anı idecekdür. Ve kavl eylemişdür ki pādişāhlığı halīfeye vire, Selçukīler hānedānın ortadan götüre[2]" dirdi. Bu sözler Sultān Muhammed'e eser itmişdi. **[17b]** Çünki Hemedān'a yetişdiler, cemī' beğler istikbāl idüp pīşkeşlerin çekdiler[3]. Çünki ba'zı beğler gidüp Hāsbeğ kalup pādişāhlık tarīkin ve saltanat tedbīrin **[İ 13b]** gösterdi, hemān tutup Hāsbeğ'ün başını kesüp aşağa bırakdılar. Cemī'-i halk varup Hāsbeğ'ün hazīnesini ve cemī'-i esbābını yağmaladılar. Ol vakt ki Sultān Mes'ūd vefāt eyledi, karındaşı Süleymān Şāh yedi yıl idi kim Ferzīn Kal'ası'nda mahbūsdı. Kal'anun bir emīni vardı, ittifāk bir gice Süleymān'ı salıvirdi. Süleymān varup Āzerbāycān'a düşüp anda olan beğleri kendüye münkād[4] eyledi. Sultān Muhammed çünki Hāsbeğ'i götürdi, Süleymān Şāh anı işidüp ağır leşkerle Hemedān'a yürüdi. Sultān Muhammed'ün leşkeri azdı, gördi ki düşmen gālib ve kendü yanında olanlarun dahi alacakları var, kimseye i'timād idemedüğinden bir gice bir hās atına binüp ve götürdi. Bildüğince hazīneden dahi alup çıkup bir yana[5] gitdi. Hiç kimse bu hālden haberdār olmayup saltanat ve mülk ü māl cemī'isi yerinde kaldı. Çünki sabāh oldı, beğler dīvāna gelüp gördiler ki sultān yok, ızdırāba düşdiler. Fitne vü gavgā olup sultānun gitdüği ma'lūm olıcak külliyā hazīneyi ve sāir rahtı yağmalayup her biri bir yana dağıldılar. Çünki bu haber Sultān Muhammed'e[6] yetişdi, evvel hīle eyleyüp sonra kalkup ferah u şādī birle Hemedān'a azm eyledi ve gelüp tahtında mukarrer oldı. Ol vakt ki Süleymān Şāh[7] Hemedān'dan kaçup Māzenderān'a vardı ve andan Horāsān'a vardı, hiç kimesne i'tibār itmedi. Ve andan bir mikdār atluyla Isfahān'a geldi ve beğinden meded istedi. Isfahān beği eyitdi "Bu vilāyet kardaşun oğlı[8] Muhammed'den bana emānetdür. Ben emānete hıyānet itmezem. Evvel var ana cevāb vir, andan gel Isfahān ve dahi cümle vilāyet senün olur" didi. Andan dahi **[18a]** nevmīz olup Bağdād'a geldi. Halīfe Muktefī'den konşulık taleb itdi. Halīfe dahi kabūl idüp ālāt u esbāb düzivirüp ve sultānlık adın virüp Āzerbāycān'a gönderdi. Süleymān[9] dahi doğrı Atabeğ İldenüz katına vardı ve Aksungur dahi Sultān Muhammed'den[10] hoşnūd değüldi, ol dahi bunlara muvāfakat eyleyicek

1 kardaşına Vi : karındaşına İ
2 götüre Vi : götüreler İ
3 çekdiler Vi : çeküp arz-ı ubūdiyyet itdiler İ
4 münkād Vi : mutī' ü münkād İ
5 yana Vi : yana dahi İ
6 Sultān Muhammed'e Vi : Süleymān Şāh'a İ
7 Süleymān Şāh Vi : Sultān Muhammed İ
8 kardaşun oğlı Vi : karındaşun İ
9 Süleymān Vi : Sultān Muhammed İ
10 Sultān Muhammed'den Vi : Süleymān Şāh'dan İ

yanlarına hayli leşker cem‘ oldı. Bu haber Sultān Muhammed’e[1] yetişicek mübālağa **[İ 14a]** leşkerle bunlardan yana teveccüh eyledi. Gelüp Aras’ı geçdiklerinde mukābele idüp cenk itdiler. Süleymān’un leşkeri duramayup sınup dağıldı. Ve Süleymān kaçup Musul’a düşdi ve Atabeğ İldenüz gelüp sultānun öninde baş kodı ve[2] yer öpüp özrin diledi. Sultān Muhammed dahi kabūl idüp Irāk’a gönderdi. Çün sultān emīn olup Bağdād’a teveccüh eyledi ve Ali-i Kūcek dahi Dicle’yi geçüp firāvān leşkerle irişdi, dahi Bağdād’un üzerine düşdiler. Halīfe Muktefī içinde idi. Sultān ve hāsekīler ve Zeynüddīn-i Gaznī tarafına konup ve Kıymaz-oğlanları ve Atabeğ Ayāz ve Şerefüddīn şarkī tarafına kondılar ve sāir leşker ırmağa karşu konup ve Irāk’dan Muzafferüddīn-i Cemād’un oğlanları dört yüz gemiyle dopdolu ādem ve silāh getürdiler. Hayli leşker cem‘ olup her gün cenk olurdı. Bu esnāda iken haber yetişdi ki Melikşāh, Atabeğ İldenüz’le Hemedān’a yürüdiler. Öyle olsa sultānun leşkeri bölük bölük kaçmağa başladılar, sultān gördi ki zabta mümkin değül,[3] hemān kendüsi dahi gitmeğe niyyet eyleyicek leşker bunı işidüp içlerine fetret düşüp her kişiye başı kayusı olup kıyāmetün bir güni oldı[4] ve niçe esbābları yağmalanup sultān at üzerine gelüp bin dürlü belāyla cemī‘-i askeri geçürüp bir ferseng[5] mikdārı yerde kondılar. Eğerçi ki sultān **[18b]** hayli şikestelik ile geçdi lākin Bağdād halkında dahi kudret yoğdı ki bunlarun ardınca varup bir iş ideler. Ve andan sultān Hemedān’a müteveccih oldı ve yolda İldenüz dönüp kaçdı ve Melikşāh Hūzistān’a[6] gitdi. Sultān dahi gelüp köşkine kondı. Bağdād’un üstine düşdüğinden hemīn bu kadar zahmet çekmek oldı. Andan sonra ırak yere gitmeğe heves itmeyüp kışın Sāve’ye ve yazın Hemedān’a gelürdi. Bundan mukaddem Şihābüddīn ve İmām-ı Şeybānī’yi göndermişdi ki Kirmān Hātun’ı Kirmān’dan nikāh idüp getüreler. Dahi gelmedin pādişāha bir hastalık ārız oldı ve Kirmān Hātun dahi geldi, beş ay sultānun katında durdı. Hastalık sebebinden sultān ana yakınlık ide-[**İ 14b**]medi, āhir vefāt itdi[7]. Hātunı girü mehriyle yerine iletdiler. Hicretün beş yüz elli dördinci yılında bu kadar hādiseler Sultān Sencer’ün vefātından mukaddem vākı‘ oldı.

---

1 Sultān Muhammed’e Vi : Süleymān Şāh’a İ
2 baş kodı ve İ : - Vi
3 değül İ : dahi Vi
4 oldı Vi : ol idi İ
5 ferseng Vi : fersah İ
6 Hūzistān’a Vi : Horāsān’a İ
7 āhir vefāt itdi Vi : - İ

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Süleymān bin Muhammed bin Melikşāh

Sultān Süleymān hūb sūretlü pādişāhdı ammā devleti nā-müsā'id olup ancak altı aylık pādişāh oldı. Niçe def'a tahta geçüp girü indi. Ne kadar ki cidd ü cehd eyledi, fāyide olmadı. Çün Sultān Muhammed āhirete nakl itdi[1], cemī' beğler İnanç meşrevetiyle Süleymān'a saltanatı mukarrer itdiler. Süleymān ol vakt Musul'da idi. Getürdüp Hemedān'da tahta geçürdiler. Çünki sultān oldı, adl ü dāda ve tarīk-i saltanata meşgūl oldı. Ve Melik Arslan ki Sultān Muhammed'ün oğlı oğlıydı, Atabeğ İldenüz'ün katında idi, anun ri'āyet-i hātırıyçün velīahd idindi ve hutbe ve sikkeyi anun adına bile kıldı ammā vüzerā ve beğler Süleymān'a me'nūs olımadılar. Zīrā Süleymān dāyim ayşa meşgūl idi. Çünki Sultān Süleymān bildi ki beğler kendüden vahşet itdiler **[19a]** bunlara ādem gönderüp eyitdi ki "Çün hātırınuz Melik Arslan'ı ister, bana mühlet virün, çıkayum gideyüm" didi. Beğler İnanç ile meşveret eylediler, İnanç "Sabr eylen" dirdi. Hemān Atabeğ İldenüz Melik Arslan birle yetişüp getürüp tahta geçürdiler ve Süleymān'ı bāğlar arasında bir köşkde habs itdiler. Sonra Sultān Arslan Isfahān tarafına müteveccih olup Süleymān'ı Alāüddevle Kal'ası'nda habs itdiler. Āhir ol habsde vefāt itdi[2].

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Arslan bin Tuğrul bin Muhammed

Sultān Arslan gāyet hayālu, halīm ve ahlākında kerīm pādişāhdı. Zamānında ne kadar bāclar ve zulm ü bid'atler varsa def' itdi[3]. Atası Tuğrul bin Muhammed vefāt itdükde bu ve ammisi[4] oğlı Melikşāh bin Selçuk henüz birer yaşında idi. Sultān Mes'ūd bunları mektebe virüp dāyim kendüyle olurlardı, tā ki Bağdād'dan derbend yolınca Bozaba'nın def'ine teveccüh itdi ki Melikşāh'la **[İ 15a]** Arslan'ı Tikrīt Kal'ası'na gönderdi. Niçe yıl anda kaldılar. Bunca takallüb-i etvār ve tegayyür-i ahvāl oldı ve Sultān Mes'ūd dahi dünyādan nakl itdi. Sonra Melikşāh bin Muhammed dört ay tahtında oturdı, andan Sultān Muhammed bin Mahmūd'ı Hāsbeğ Hūzistān'dan getürüp pādişāh eyledi. Ve Sultān Muhammed bir müddetden sonra Bağdād'da halīfe ile cenk itmeğe Tikrīt Kal'ası'ndan Arslan'ı çıkarup askere baş diküp göndermişdi ammā anlara ruhsat virdüğine sultān sonra peşīmān olmışdı. Fi'l-cümle bunlar leşkerle Bağdād üzerine varıcak Halīfe Muktefī kendüsi çıkup bunlarunla cenk eyledi. Āhir bunları sıyup Arslan kaçup Māhkī Kal'ası'na düşdi.

---

1 itdi Vi : eyledi İ

2 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Müstencid Billāh Yūsuf bini'l-Muktefī on bir yıl hilāfet edüp vefāt eyledi. Fī sene 566. Kırk sekiz yaşında idi. Ba'dehū el-Müstezā bi-Nūrillāh bini'l-Müstencid dokuz yıl bir ay hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 575.

3 İtdi Vi : eyledi İ

4 ammisi Vi : ammusı İ

Alpgūş alup Melik Arslan'ı sakladı. Alpgūş **[19b]** vefāt idicek İldenüz ki vālidesin almışdı, ol gāyet hoş görüp Arslan'ı ri'āyet birle gözedürdi,[1] tā ki Sultān Muhammed dünyādan āhirete nakl eyleyüp[2] nevbet Süleymān'a değdi, Süleymān dahi İldenüz hātırıyçün ki Arslan'ı velīahd itmişdi, çünki baht Süleymān'a müsā'ade itmeyüp ma'zūl olıcak Sultān Arslan gelüp Hemedān tahtını müzeyyen kıldı. Cihān anun adl ü siyāseti birle revnak tutdı. Etrāfdan ümerā kulluk kılādesin boyınlarına geçürüp ve re'āyā zıll-i ma'delet ü ātıfetde müreffehü'l-hāl oldılar. Ve Sultān Arslan Kīrmān Hātun'ı nikāh idüp hātun idindi ve Atabeğ ile Sāve'den Isfahān'a vardılar. Ve Emīr İzzüddīn Satmaz ve Hüsāmüddīn İnanç, Melik Muhammed'e meyl iderlerdi. Ve Emīr İzzüddīn Fārs'a Melik Muhammed'e ādem gönderüp isyānların izhār idüp sultān katından gitdiler ve Melik Muhammed'i karşulayup mülākāt oldılar ve Hemedān'un üzerine yürüdiler. Ve Sultān Arslan dahi askeriyle yüriyüp Kābil'e mukābele olup muhkem cenk itdiler. Āhir Melik Muhammed leşkeri münhezim olup Muhammed Hūzistān'a düşdi ve yanında olan İzzüddīn-i Satmaz Kum tarafına düşdi ve İnanç, Rey tarafına düşdi[3]. Sultān dahi İnanç'un ardına düşicek ol **[İ 15b]** dahi Kirmān'a kaçdı. Bu esnāda Atabeğ Āzerbāycān'ı koyup sultānla muhārebede eğlenicek ol diyāra yakın kāfir pādişāhı vardı, memālik-i İslām'a tama' idüp çok müslimānlara zarar eyledi. Sultānı işidicek bī-hadd leşkerle gelüp kāfirle muhkem cenk itdiler. Hakk Te'ālā ināyet idüp bir mertebede kāfirleri kılıçdan geçürdiler ki hīçbir tārīhde olmış değül idi. Cemī'-i mālın ve rızkın yağma itdiler.[4] Bu aralıkda Kazvīn'de melāhide fursat bulup dağ içinde üç pāre kal'a yapdılar. Gicelerde taş ve kirec taşıyup hufyeten bir-iki ay içinde **[20a]** muhkem hisārlar eylediler. Kazvīn halkı muttali' olup sultāna bildirdiklerinde sultān hemān gelüp bu hisārların üzerine düşüp dört ay muhāsara idüp kal'aları alup içindeki cemī'-i melāhideyi kırdılar ve andan Kehāb vilāyetine geldiler ki sultān zamānında anda dahi melāhide bir kal'a yapmışdı, Cihān-güşā diyü ad virmişlerdi. Hattā Sultān Mes'ūd ol kal'anun üzerine varup feth itmek sadedinde iken beğleri arasında ihtilāf düşmeğin koyup gitmişlerdi. Melāhide dirlerdi ki "Sultān Mes'ūd gelüp bu kal'ayı alımadı, buna kimse[5] zafer idemez" diyü i'tikādları vardı. Öyle olsa Sultān Arslan gelüp sehl-vakt anı dahi feth eyledi. Bu fetihler ki[6] sultāna müyesser oldı,

1 ri'āyet birle gözedürdi Vi : ri'āyet iderdi İ
2 eyleyüp Vi : eyledi ve İ
3 ve İnanç Rey tarafına düşdi Vi : - İ
4 kılıçdan geçürdiler ki hīçbir tārīhde olmış değül idi. Cemī'-i mālın ve rızkın yağma itdiler İ : kılıçdan geçürdiler ve cemī'-i mālını yağma itdiler Vi
5 kimse Vi : kimesne İ
6 fetihler ki Vi : fetihlerle İ

küffāra ve melāhideye gāyet musībet oldı. Andan sultān girü Isfahān'a geldiler ve andan Rey'e vardılar ve kendünün beği Şerefüddīn Māzenderān pādişāhı ile dostluk idüp sultāna[1] elçiler gönderdiler ki Sāve'yi ve Cerbādekān'ı ve Rey'i istediler. Sultān dahi elçilere mukayyed olmayup iltifāt itmedi ve Rey'ün beğliğini Ömer Ali Bār'a virdi. Ömer dahi gelüp Taberek Kal'ası ki harāb idi, imāret eyledi ve sultān Zencān'a geldi. Dahi İnanç Hārezmşāh'dan leşker[2] isteyüp vāfir leşkerle Rey'e gelüp Taberek Kal'ası'nı muhāsara itdi; ammā gördi ki hayr idemez, zīrā gāyet[3] muhkem idi. Kalkup **[İ 16a]** Ebher'den ve Zengān'dan yana teveccüh eyledi ammā ol vilāyetlerden çok nesne talan idüp alup gitdiler ve Gürgān'a vardılar. Ve Rey vālisi Ömer Ali Bār, Taberek Kal'ası gibi muhkem kal'a elinde olmağla dimāğı fesāda varup isyāna meyl eyledi. Ve sultān muttali' olıcak zarāfetle hemān bir gün getürüp habs eyledi. Ve İnanç bunun habs olduğın işidicek girü Rey'e kasd eyledi ve hayli leşkerle gelicek sultān dahi emīr-i hācibi hayli **[20b]** leşkerle İnanç'un üzerine gönderüp dağıtdılar ammā sultān bile olmamağla leşker zabt olınmayup döndiklerinde İnanç girü bunlarun üzerine düşüp çok yerleri harāb idüp girüye geldi ve içine girüp muhkem hisār idindi. Ve Atabeğ bunı işidüp hayli leşkerle gelüp Rey'i muhāsara itdi. İnanç bunı göricek nā-çār Atabeğ'e elçiler gönderdi ki musālaha eyleye, çıkup Atabeğ ile Sultān Arslan'a varalar, Atabeğ dahi anda ahd eyleye. Rāzı olıcak irtesi hisārı açup çıkmak niyyetinde iken ol gice İnanç'ı ölmiş buldılar. Pes Atabeğ'e Rey müsellem olup Sultān dahi Rey'e gelüp buyurdı, Rey Kal'ası'nı harāb itdiler. Ve niçe müddetden sonra memleketin gezüp Hemedān'a gelicek ol mahalde kāfir meliki Ahbāz mübālağa leşkerle hareket idüp İslām üzerine[4] yürüdi. Sultāna dahi haber olıcak cemī' beğlerini cem' idüp tedārük itdiler ki bunlar melik-i Ahbāz üzerine yüridiler. Nāgāh[5] sultāna hastalık ārız olup kendüsi varmağa kādir olmayıcak Atabeğ ile leşkeri Ahbāz üzerine gönderüp kendüsi Aras kenārında gelüp oturdı ve Atabeğ, Ahbāz'un üzerine vardukda Ermen pādişāhı dahi hayli leşkerle gelüp İslām'a muvāfakat eyledi. Allāh'un[6] ināyetiyle Ahbāz melikini sıyup kaçurdılar ve Akşehir ki ziyāde ma'mūr şehir idi, anı ve vilāyetini yağma ve harāb idüp gelüp girü Nahcivān'da sultānla mülākāt eylediler ki sultān henüz hasta idi, her birini hil'atleyüp i'zāz u ikrāmla girü vilāyetlerine gönderdi ammā

1 sultāna İ : - Vi
2 leşker Vi : leşkerle İ
3 gāyet Vi : - İ
4 İslām üzerine İ : İslām'a Vi
5 sultāna dahi haber olıcak cemī' beğlerini cem' idüp tedārük itdiler ki bunlar Melik Ahbāz üzerine yüridiler. Nāgāh Vi : - İ
6 Allāh'un Vi : Allāhu te'ālā hazretinün İ

Sultān Arslan'un dahi ömri āhir olmışdı ki ol hastalıkdan vefāt eyledi. Hicretün **[İ 16b]** beş yüz yetmiş birinde[1] cemī'-i āsāyiş-i azamet ve rüsūm-ı saltanatın koyup gitdi.

Zikr-i Pādişāh Şoden-i Tuğrul bin Arslan

Sultān Tuğrul bir pādişāhdı ki[2] hemān beşiğinde[3] tahta **[21a]** geçmişdi[4] ki atabeğ-i mu'azzam Muhammed bin İldenüz'ün hüsn-i tedbīriyle hemān evvel def'ada Fārs'a ve girü Isfahān'a yüriyüp cümle vilāyeti müsahhar eylemişdi. Ve şol beğler ki serkeşlik iderlerdi, cümlesin te'ennī ile ele getürüp zabt eyledi. Ve altmış sancağın kendü kulları çekerdi ammā sonra aralarında ihtilāf olup Irāk vilāyetini fesāda virüp yağma eylediler. Irāk'da ol işleri itdiler ki Hārezmīler itmemişdi. Meselā yağma itdükleri esbābdan birin[5] bāzāra satmağa götürüp dellāle virdiklerinde içinden üçdört aylık bir oğlancık düşerdi. Bu asıl nā-ma'kūl işler eylediler, zīrā Atabeğ bu asıl ahvāller olacağından haberi yoğdı ki oğlanlarına ve kızlarına gāyetde mā'ildi. Her oğlana bir memleketi[6] virüp[7] ve her kızın virdüği kişiye dahi bir memleket virürdi. Bununla memālik elinden çıkup zabtına mümkin olmadı ve hicretün beş yüz seksen birinde Salāhüddīn ki gazāyla meşhūrdı, Musul'a gelüp Atabeğ'den icāzet diledi ki melāhide üzerine varup Kazvīn'de ve Bistām'da ve Damgān'da olan melāhide kal'alarına vara. Ammā Atabeğ bundan üşenürdi lākin muhārebe mü'eddī ola diyü nā-çār icāzet virdi ammā bu gussadan kendüye bir maraz ārız oldı ve oğlanları ki Taberek Kal'ası'nda olurlardı, anda gelüp eğlenmeyüp Atabeğ vefāt eyledi. Sultān Tuğrul dahi bu fursata muntazırdı ki[8] bu dururken kendüsi hükm ü hükūmet idemezdi ki henüz tāze idi ammā Kızıl Arslan dahi yanında olup cemī' beğleri kerem ve lütufla kendüden hoşnūd eylemişdi, Sultān Tuğrul dahi halāyıkun ana meylin göricek cemī'-i husūsın ve atabeğliğin ana tefvīz idüp ve kalkup Hemedān'a **[İ 17a]** geldiler ve andan Rey'e vardılar. Meğer Ayebe ve Rus isyān sūretiyle çıkup gitmişdi, Atabeğ'e varup getür-**[21b]**ürdiler. Ol dahi "Mevāzi'de ola" diyü ihtiyāten varmadı lākin sonra sultān fursat bulup bunca[9] hademle Ayebe'ye vardı ve kalkup Māzenderān'a vardılar ve Māzenderān sultānı rāfızīydi. Cemī'-i revāfız

1 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde en-Nāsır Ahmed bini'l-Müstezā kırk yedi yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 622. Altmış dokuz yıl ömr sürdi.
2 ki Vi : - İ
3 beşiğinde Vi : beş günde İ
4 geçmişdi Vi : geçmedi İ
5 birin Vi : bir yere İ
6 Memleketi İ : memleket Vi
7 virüp İ : virürdi Vi
8 ki Vi : - İ
9 bunca Vi : bir niçe İ

re'īsleri Irāk'da dururlar. Ol ecilden bunlar dahi sultāna tābi' oldılar ve Atabeğ dahi Āzerbāycān'dan müteveccih oldı ve gelüp Hemedān'un öninde[1] gelükondı. Ol gice gāyet soğukdı. Hemedān'un emīri Alāüddevle damı üzerinde çok od yakdı. Atabeğ anı görüp sultān geldi sanup kalkup Āzerbāycān'dan yana revāne oldı ve Irāk beğleri kaldılar. Ve bu haberi sultān işidüp Hemedān'a geldi ve Ayebe ile Rus arasında adāvet düşdi. Bir gice Rus odasında mest yatarken ādem gönderüp tutdırup cemī'-i esbābını yağmalatdı ve Alāüddevle Kal'ası'nda habs eylediler. Nāgāh haber geldi ki Isfahān halkı "Atabeğ Ebū Bekr'i ve bilesinde ne kadar beğler var ise çıkardılar ve üzerine galebe itdiler" diyü sultāna haber geldi. Sultān dahi bunlarun üzerine hayli leşker gönderdi. Varup mukābele olduklarında bunlar sultānun leşkerlerini ihāta idüp bir mertebede kırdılar ki bir cān kurtılmadı. Bunlardan sultāna hiçbir haber gelmeyicek sultān ādem gönderdi. Ahvāli bilmedi ki bunlar niçe oldılar. Varup ahvāli görüp sultāna i'lām olınıcak sultāna eyü fāl olmayup hayli muzdarib oldı. Ol kış anda durup hareket itmedi, tā ki bahārda dārü'l-hilāfeden Atabeğ Kızıl Arslan'a hil'at gelüp halīfe buyurmış ki "Uşda bizüm leşkerimüz. Hazret-i vezāret-penāhla vardılar. Sen dahi bunlarunla buluşup Kirmānşāh'la ittifāk idesiz. Sultān Tuğrul'ı Hemedān'dan süresiz, Hemedān'ı **[İ 17b]** bizüm nā'iblerimüze teslīm idesiz" diyü mübālağa leşker göndermiş. Sultān dahi bu hādiseleri duyup hemān dahi Kızıl Arslan **[22a]** anlarunla buluşmadın üzerine yürüdi. Ve Ayebe meymenede ve İzzüddīn meyserede olup ve sāir beğler halīfe leşkeriyle bir vechle muhārebe itdiler ki Irāk leşkeri ömrlerinde anun gibi savaş görmemişlerdi ammā sultān leşkeri münhezim oldı. Zīrā halīfe askerinün acīb yerakları vardı. Meselā çuvaldūz atarlardı; ādemi, atı[2] helāk iderlerdi. Sultānun çetrine ol kadar urmışlardı ki çuvaldūzdan çetr görinmezdi. Ve sultān gördi ki hāl ayruksı oldı, hemān Rüstem gibi na'ra urup eline bir ağır gürz alup kafādārlarına buyurup bir aradan halīfe leşkerine hamle itdiler ve ser-leşker[3] olan vezīrini tutdılar. Leşkere dahi hezīmet vākı' olup tārumār oldılar. Sultānun leşkerleri bunları bir mertebede yağma itdiler ki Hemedān'da bir tāzī atı bir dīnāra bir kimse almazdı ve Bağdādlu kılıcdan geçdiler. Kurtulup halās olanı Bağdād'a vardılar,[4] ammā bu münhezimlikle kanā'at itmeyüp bundan sonra on def'a dahi[5] savaş idüp sındılar ve yağmalanup tārac oldılar. Bu fetihleri etrāfdan beğler işidüp sultāna her birisi envā'-i pīşkeşler ile dest-būsa geldiler ve Merāga'dan Alāüddīn dahi gelüp sultān ana hayli

1 gelüp Hemedān'un öninde İ : Hemedān'un öninde gelüp Vi
2 atı Vi : ve atı urup birbir yanına geçüp İ
3 ser-leşker Vi : ser-asker İ
4 vardılar Vi : vard[ı] İ
5 dahi İ : - Vi

iʿzāz idüp oğlı Berkyaruk'ı ana ısmarladı. Ve sultānun leşkeri dāyim Atabeğ ile cenk itmeğe ārzū iderlerdi. Nāgāh Kızıl Arslan dahi hayli askerle Hemedān'a gelüp sultānla mukābele kondı. Cenge cür'et idemeyüp bir gün kalkup gitdi. Sultānun Ayebe'ye iʿtimādı olmaduğından ardınca varımadı. Birkaç günden sonra sultān gördi ki bunlardan haber[1] gelmez, Ayebe'yi tutup öldürdi. Ve sultānun ulemāya iʿtikādı olduğı cihetden Zahīrüddīn-i **[İ 18a]** Belhī ile hayli mahabbeti vardı ve dāyim anunla sohbet iderdi ve her gāh Zahīrüddīn eydürdi[2] ki **[22b]** "Bu beğler ki katundadur, cemīʿisi senün devletün düşmenleridür. Gerekdür ki cemīʿini tutup mālları kendü kullaruna viresüz, tā ki sana ihlāsla hizmet ideler" dirdi. Ve beğler dahi bunun telkīnin bilüp dāyim yolda[3] ihtiyāt üzre olurlardı. Andan ittifāk idüp Alāürrü'yā'ya rukʿa gönderdiler. Yolda giderken nāgāh bu kişi tutılup rukʿası sultāna gelüp bu ahvāllere sultān muttaliʿ olıcak bunlarun her birini bir kulına taʿyīn idüp irtesi dīvānda bunları tutıcak ol taʿyīn olan[4] kullar boyunların urup[5] her birinün mālın ve esbābın alalar. Öyle olsa irtesi cemīʿ-i ümerā dīvāna gelicek sultān her birin bu rukʿa sebebiyle rüsvāy idüp her biri inkār idicek rukʿaların gördüklerinde mülzem olduklarından sonra sultān buyurup cümlesin Alāüddevle Kalʿası'nda habs idüp mālların taʿyīn olınan kimesneler zabt itdiler. Andan bu mahbūslar Zahīrüddīn-i Belhī'ye ādem gönderdiler ki "Bize çāre eylesün. Bize māl ü menāl gerekmez ancak birer hırkaya kā'ilüz. Varup imāmun rikābına hizmet[6] idelim" didiler. Zahīrüddīn sultāndan dilek sadedinde iken bir gün sultān temāşā itmeğe kalʿaya[7] girdi. Bunlarun birisi sabr idemeyüp hayli küstahāne kelimātlar itdüği ecilden sultān buyurdı, bunun söziyle cemīʿini kılıcdan geçürdiler. Alāüddevle'yi dahi kirīşle boğdılar. Dahi sultān Hemedān'un havālīsinde yürürdi, memleket istikāmet tutmazdı. Bir gün Atabeğ Āzerbāycān'dan hareket itdi. Mukāvemete sultānun dahi mecāli olmaduğından dārü'l-mülki koyup Āzerbāycān'a teveccüh itdi[8]. Atabeğ dahi üzerine yürüdi. Sultān gördi ki leşkerde vefā yok ve ammiler ve ammizādeler etrāfında hareket idüp aʿdā çoğaldı, kendüde kuvvet ü kudret olmaduğı ecilden bi'z-zarūrī cemīʿ-i rahtını ve esbābını yağma buyurup kendü içün Kıfçak'a kaçdı. Ve Atabeğ bunı **[İ 18b]** bilicek cemīʿ-i Hemedān'a **[23a]** ve Irāk'a ve etrāfa tamām müstevlī oldı ve halāyıkı incidüp nerede māl var ise aldı. Bir

1 haber İ : hayr Vi
2 ve her gāh Zahīrüddīn eydürdi Vi : - İ
3 yolda İ : - Vi
4 olan İ : - Vi
5 boyunların urup İ : varup Vi
6 hizmet İ : - Vi
7 kalʿaya Vi : - İ
8 teveccüh itdi Vi : gitdi İ

zamāndan sonra sultān bir mikdār leşker cem‘ idüp Kıfçak’dan Āzerbāycān’a geldi. Atabeğ tamām kuvvet tutmışdı, varup mukābele olıcak Kıfçak leşkeri sındı. Sultān gördi ki devlet müsā‘ade itmez, seng-i mihnet her tarafdan atılur, pes saltanat ārzūsından vaz gelüp oğlını halīfe hizmetine gönderüp kendüsi ehllullāhdan olup ecdādı türbesine Hemedān’a gelüp oturdı. Ve andan Atabeğ üzerine gelmedi lākin ba‘zı beğlerle muvāza‘a idüp birkaç beğ Hemedān’a sultāna gelüp eyitdiler “Atabeğ’den incindük. Andan ferāgat idüp senün hizmetüne geldük ki kulluğunda olavuz” didiklerinde sultān dahi epsem durmayup bunlara gılāz u şidād itdürüp çıkup çetr-i hümāyūn kurup bunlarunla buluşdı. “Bunlar hod ittifākla gelmişlerdür, hemān çetri ihāta idüp Atabeğ’e varmak gereksün” didiler. Ve Fahrüddīn Kutlug bir cemā‘atle çetri pāreleyüp sultānı tutup Mār Kal‘ası’na iletdiler. Ve Atabeğ dahi akībince Hemedān’a gelüp ve Sencer bin Süleymān ki kal‘ada mahbūsdı, çıkarup anı saltanat tahtına geçürdiler ve etrāf-ı memālik beğlerine menşūrlar ve tīmārlar gönderildi. Ve andan Isfahān’a gelüp İnanç, hātunıyla muvāka‘at vākı‘ oldı ve andan dārü’l-hilāfeden Atabeğ’e haber gelürdi ki “Gerekdür saltanat tahtına ki sen geçesin, niçün taksīrlik idersün” diyü[1] öyle olsa bu dahi Sencer’i tutup girü kal‘aya gönderdi ve tahta kendüsi geçüp veliyy-i ni‘metlerinün makāmına kasd itdi, ni‘metlerine küfrān gösterdi. Lā-cerem ol hareket mübārek olmayup bundan sonra devleti çok mümted olmadı ve İnanç, hātun ve Irāk beğleri eyitdiler “Çünki saltanatı bu kendüye kabūl itdi, bize dahi i‘timād olmayup ortadan götürmek kasdın ider. **[23b]** Ol bize itmedin biz anun tedbīrin idelüm” diyüp bir gice mest kılup yaturdılar. Dahi ol gice öldürdiler. Ve Atabeğ Ebū Bekr ki Kızıl Arslan’un karındaşı oğlıydı, **[İ 19a]** Kızıl Arslan’un nişānlarını ve yüzüklerini alup Āzerbāycān’a gitdi. Anda olan kal‘aları ve hazīneleri kabzına alup ve Ārā’nun ve Āzerbāycān’un beğleri emrine münkād olup ve hükmine mutī‘ oldılar. Ve Kutlug İnanç ve Irāk beğleri Irāk’ı kısmet idüp ve Āzerbāycān’ı Atabeğ Ebū Bekr’e kodılar ve her birisi vilāyetinde mukarrer oldılar ammā Dizmār’un vālisi Hüsāmüddīn ve Emīr Bār ittifāk idüp Sultān Tuğrul’ı kal‘adan çıkarup cüz’ī leşkerle Irāk leşkerinün üzerine yürüdiler. Bu hareket Irākīlere masharalık gelüp kendülerün şevketi ve azameti ziyāde olduğından bunlara iltifāt itmeyüp yeraksız gelmişlerdi. Öyle olsa mukābele olıcak sultānun cüz’ī leşkeri bunlara gālib olup bunları münhezim kıldılar. Zīrā bunlarun atları ekser buğday yediklerinden iş virmeyüp yayak olup kaçdılar. Sultān nicesini esīr idüp hayli ganīmetle girü Hemedān’a geldiler. Girü

1 diyü Vi : - İ

mülk ve pādişāhlık Sultān Tuğrul'a mukarrer olup etrāfında[1] kullar hizmetine teveccüh gösterdiler ammā Irāk beğleri ser-nigūn olup āvāre oldılar. Ve Fahrüddīn Kutlug ki sultānun çetrini pāreleyüp tutmışdı, sultān emr idüp anı iki pāre eylediler. Hicretün beş yüz seksen dokuzıncı yılıydı ki girü hānedān-ı saltanat müzeyyen olup memleket revnak ve şeref buldı. Ve çün sultān Hemedān'a gelicek melikü'l-ümerā Ebe'yi ve Emīr-i Bār oğlı Alp[2] Argun'ı tutup envā' dürlü işkenceler ile öldürdi. Ve Kazvīn Kal'ası'nı Hāseki Şemsüddīn Mübārek'e ısmarladı ve kendü hazīnelerin dahi ol kal'aya gönderdi. Ol vakt Hārezmşāh Rey'e gelmişdi ve İnanç Hātun kaçup Sercāhān'a varmışdı. Bahār olıcak **[24a]** sultān varup Taberek Kal'asın muhāsara kılup hisārun nāyibi olan Tamgac Harezmī'yi öldürdiler. Andan sultān Hāce Mu'īn'i Rey'de koyup kendü Hemedān'a gelicek Hārezmīlerden ba'zı ki Gürgān ve Bistām **[İ 19b]** ve Damgān nevāhīsinde idiler, cem' olup Hāce Mu'īn'ün üzerine gelicek Hāce dahi kaçup sultānun katına geldi ve sultānı kaldurup Hārezmīlerün mukābelesine vardılar. Hayli cenk oldukdan sonra Hārezmīler münhezim olup yigirmi beş yarar beğin esīr itdiler ve Alāüddevle'ye muhkem işkenceler idüp beş yüz bin dīnārın aldukdan sonra kendüyi Ferzīn Kal'ası'na gönderdiler. Çünki Sultān Tuğrul gördi ki devleti izdiyādda, düşmeni zilletde oldı ve zūr-ı bāzūsı dahi nihāyetde olup gürzi otuz batmān idi. Bir darbla bir kişiyi atıyla[3] helāk iderdi ve kılıcı dahi[4] yedi batmān idi. Bir tulumun üzerine yedi çukal giydürürlerdi, bir kerre çalup iki pāre eylerdi[5]. Bu asıl kuvvetine dayanup kimseden ihtiyāt itmeyüp muttasıl īş u işrete meşgūl oldı. Nāgāh Hārezmşāh ki evvelden küfrān-ı ni'met-i selātīn ki bunlara mevrūsdur, isyān alemini āşikāre kılup da'vā-yı saltanat idüp Irāk'a müteveccih oldı. Sultān hod bāzūsına dayanup lākin mülūkden kendüye muvāfık kimse yoğ idi, Kutlug ile İnanç müttefik idi, bir gün hemān geldi didiler. Sultānun leşkeri muzdarib olup çıkup mukābele oldılar. İki cānibden hamle olınup iki def'a Sultān Tuğrul kendüsini leşkere urup ne kadar ki men' iderlerdi, def' olunmazdı. Āhir meğer ömri tamām olmışdı, atından ayırup öldürdiler ve başını Hārezmşāh'a getürdiler ki hicretün beş yüz doksanında idi ki Hārezmşāh Irāk beğleriyle gelüp Hemedān'da tahtda oturdı ve Irāk beğlerin hor ve zelīl idüp kimsede[6] māl komayup **[24b]** Irāk'ı harāb eyledi. Bir müddetden sonra Isfahān'ı Kutlug İnanç'a virdi ve Rey'i Yūnus Hān'a virdi ve kendü girü Hārezm'e

1 etrāfında Vi : etrāfdan İ
2 alp İ : - Vi
3 atıyla İ : - Vi
4 dahi İ : - Vi
5 eylerdi Vi : iderdi İ
6 kimsede Vi : kimesnede İ

geldi. Melikü'l-Emr Ayebe Ferzīn Kal'ası'nun üzerine yüriyicek fi'l-hāl kal'a halkı kal'ayı teslīm eylediler ve Kutlug İnanç ve sāir Irāk beğleri **[İ 20a]** girü isyānların izhār idüp Bağdād tarafına yüz tutdılar. Hārezmşāh'un oğlı Yūnus Hān bunlara mukābil varup cenk itdiler. Āhir Irāk leşkeri münhezim olup Bağdād'a halīfeye varup Vezīr Müeyyedüddīn'i niçe bin leşkerle yardım alup Yūnus Hān ardınca yürüdiler. Yūnus Hān Gürgān'dan yana yürüyüp babasına haber gönderdi. Dahi birkaç günden sonra Irāk leşkeri Müeyyedüddīn'e dahi āsī olup kaçup Rey'e girdiler. Ve Müeyyedüddīn dahi Bağdād leşkeriyle Rey'i muhāsara eyledi. Rey'ün içi ekser rāfizī olup Bağdādīlerde hod revāfız çok olduğından bunlara meyilleri olup andan Rey'ün bir kapusın açuvirdiler. İçine Bağdādīler dolup Irākīleri öldürüp şehri yağma eylediler. Kutlug ve İnanç ve birkaç Irāk beğleri bin belāyla cān kurtarup kaçdılar. Hemedān'a gelüp ve andan Kerec'den yana revāne oldılar ve leşker cem' idüp girüye varmak murād idinicek Cemālüddīn eyitdi "Fāyide yokdur şimden sonra nikbet-i eyyāmdur. Ferāgat evlādur ki nuhūset sa'ādete mübeddel ola" didi. Kutlug ve İnanç eslemeyüp girü Rey cānibine müteveccih oldılar ammā Yūnus Hān'un hātunı Sultān Tuğrul kızıydı, bunlardan babasınun kanın isterdi. Bir gün Hārezmīler haber çıkardılar ki Bağdād'dan leşker gelürmiş. Kutlug ve İnanç'un ne kadar leşkeri varsa taşra karavul çıkarup kendüler tenhā kalıcak tutdılar. Kutlug'ı ve İnanç'ı koyun gibi boğazladılar. Ve Müeyyedüddīn Hemedān'a gelüp Isfahān'a ādem gönderdi. Anda Sadr-ı Hucendī vardı, hayli zahmet **[25a]** virürdi, anun başın getürdiler. Ve Müeyyedüddīn bir müddet beğlik eyleyüp çok bid'atler ihdās eyledi ammā eğlenmeyüp vefāt eyledi. Kimse duymasun diyü gice ile defn itdiler. Hārezmşāh'un Meyacuk adlu sipehsālārı vardı, Hārezmşāh'a ol haber gönderüp "Rey'ün **[İ 20b]** üzerine yürünüz" didi. Ve kendüsi Bağdād üzerine yüriyüp mukābil[1] oldukda niçe def'a şikestelik vākı' olup āhir Bağdādīler münhezim olup Meyacuk vāfir ganāyimle gelüp Müeyyidüddīn'i gömüldüği yerden çıkarup başını kesüp Hārezmşāh'a gönderdi. Ve Hārezmşāh dahi Hemedān'a gelüp Bağdādīlerden esīr olanları salıvirüp hayli adālet eyledi ve "Halīfe hazretlerinün biz dahi bir kuluyuz" diyüp hayli istimāletler virdi. Ol esnāda halīfeden Huceyr-i Bağdādī adlu bir kişi Hārezmşāh'a risālet gelüp eyitdi ki "Halīfe şöyle buyurur ki senün atan ve deden bizüm kapumuzdan zuhūr bulmışdur. Hārezm memleketi sana yeter. Kanā'at idüp fuzūlluk itmeyesin. Yoksa cemī'-i halāyıkı başuna üşürürün" diyicek Hārezmşāh elçiye ri'āyet idüp başına bir tabak altun saçup ve atı ayağına niçe atlāslar döşeyüp eyitdi ki "Halīfe hazretlerinün ben dahi bir kuluyum

1 mukābil Vi : mukābele İ

lākin bu cāniblerde benüm düşmenüm çok olduğından ben çerisiz olımazum. Şimdi benüm yüz seksen bin müsellah kulum vardur. Bunlara dirlik gerekdür. Halīfe hazretleri lutf idüp Hūzistān'ı bana virsün" diyüp elçiyle ādem koşup gönderdi. Ve kendüsi Irāk'ı kısmet idüp Hemedān'ı oğlı Yūnus Hān'a virdi ve andan Isfahān'a varup ve Hārezm'e vardı ve Müeyyedüddīn'ün oğlını tutup gözine mīl çekdi ki kendüden sonra baş çekmeye. İttifāk olup [ol] esnāda kendü oğlı Yūnus Hān'un gözlerine karasu inüp kör oldı, zīrā ki iden bulur. Ve andan Hārezm'e varup ve Zencān'a geldi. Ve andan emīr-i alem ve Hüsām Cāndār halīfe hazretlerinden Ebū Kīlic Semīn'i leşkeriyle **[25b]** mu'āvenet isteyüp alup Hemedān üzre gelüp Özbek içinde idi, bunlar içinde idi. Bunlar muhāsara idüp aldılar ve Cemālüddīn Ayebe içinde idi[1]. Ol **[İ 21a]** gice çıkup Rey'e kaçdı. Ve Nūreddīn Gökçe Atabeğ Ebū Bekr'e varup istişfā' idüp ol dahi Özbek'den[2] Gökçe'ye girü Hemedān'un niyābetin aluvirdi. Çünki hicretün beş yüz doksan beşinci yılı oldı, Özbek'ün sultān kızından bir oğlı olup adını Tuğrul kodılar. Ol tārīhde Meyacuk Isfahān'a varup Hārezmşāh'un leşkerin tahrīk idüp Kāşān'un üzerine varıcak bin dürlü va'deler ile ve istimāletlerle alup girü yağma idüp harāb eylediler. Böyle olıcak[3] Özbek ve Gökçe ve Nāsırüddīn ittifāk idüp bununla mukābele yerağın kıldılar. Ve Cemālüddīn Ayebe'ye haber gönderüp "Bizümle bile olsun" didiler. Ol kabūl itmeyüp "Anlarun işi zulmdür. Zulmle olan iş başa çıkmaz" didi. Meyacuk dahi hemān leşkeriyle yetişüp ki avretlerine dahi zırh giydürmişdi, gelüp Irāk leşkeriyle mukābil olduklarında evvel def'ada Hārezmīleri götürüp yağmaladılar. Ve Meyacuk'un avreti hātunlar leşkeriyle bir cānibinden anlar dahi hamle idüp şol kadar Irākī kırdılar ki avret oldı ki altmış Irākī depeledi. Özbek ve Gökçe duramayup Zencān'dan yana kaçdılar. Dahi Meyacuk feth u ganīmet birle Hemedān'un öninde Hemedān'un ulemāsına ve ekābirine i'zāz u ikrām eyleyüp ve Hārezmşāh'un fermānını arz eyledi. Bunlar dahi emrine itā'at eyleyüp inkıyād gösterdiler. Meyacuk dahi her şehre nāyibler gönderüp zabt itdükden sonra zulm elin uzadup Irāk'da ne kadar māl varsa alup müslimānlara işkenceler itmeğe başladı. Ve Cemālüddīn Ayebe bu zulme sabr idemeyüp Atabeğ Ebū Bekr'e varup Āzerbāycān leşkerin alup Meyacuk'un üzerine gelicek Meyacuk tākat getüremeyüp münhezim olup kaçdı ammā Atabeğ'ün üzerine Hārezmşāh şebhūn itmeğe geliyor diyü sadā olıcak Atabeğ'ün leşkeri az olmağın kalkup **[26a]** Āzerbāycān'a gitdi. Ve Meyacuk

1 idi İ : - Vi
2 Gökçe'ye girü Hemedān'un niyābetin aluvirdi. Çünki hicretün beş yüz doksan beşinci yılı oldı, Özbek'ün sultān kızından bir oğlı olup adını Tuğrul kodılar. Ol tārīhde Meyacuk Vi : - İ
3 olıcak Vi : varıcak İ

girü memleketine gelüp zulmüni dahi ziyāde eyledi. Pes Irāk'un a'yānı mütehammil olmayup Hārezmşāh'dan istimdād taleb itdiler. Hārezmşāh dahi leşkerle Irāk'a teveccüh idicek Meyacuk Lişter tarafına revāne oldukda Hārezmşāh **[İ 21b]** irişüp bir ulu ırmak vardı, Meyacuk gördi ki mukāvemete mecāl yok, cemī' davarını seğirleyüp ve ālāt ve esbābını suya döküp yalnız Ardahan Kal'ası'na düşicek Hārezmşāh üzerine varup kal'ayı alup Meyacuk'ı tutup leşkerin kılıçdan geçürdi. Ve andan Kazvīn'e varup anda melāhide kal'aları vardı, anları feth idüp girü Hārezm'e gelüp[1] Meyacuk'ı Hārezm'de[2] berdār eyledi ve nidā itdürdi ki "Ni'met hakkın bilmeyen kişinün cezāsı budur" didi. Ve kendüsi dahi Selçukīlerin ni'metine küfrān olmışdı. Bu husūs kendüye dahi eyü fāl olmayup bir ay geçmeden[3] kendü dahi helāk oldı. Ve Melik Özbek ve Gökçe Irāk'da ne kadar Hārezmī var ise kılıçdan geçürdiler. Ve Atabeğ Ebū Bekr Isfahān'a gelüp Irāk'ı kısmet idüp Hemedān'ı Melik Özbek'e virdi. Bu zamānda Irāk'da Selçukīlerden kimesne yoğ idi. Sultān Gıyāseddīn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan ki Sultān İzzüddīn'ün atasıdur ve İzzüddīn Sultān Alāüddīn'ün atasıdur, ol vakt Diyār-ı Bekr'de idi ve Ermen ki kāfiristāndı, Ligon adlu bir tekvurı vardı, Sultān Keyhüsrev Diyār-ı Bekr'i feth idüp ve ol mel'ūnun üzerine varup öldürüp cemī'-i mā-melekini yağma eyledi. Ve andan Rūm şehirlerinden dārü'l-küfr çok şehirler feth eyledi. Bu Keyhüsrev İsrā'īl bin Selçuk'un yedinci oğlıdur ki Keyhüsrev bin Kılıç Arslan bin Mes'ūd bin Kılıç Arslan[4] bin Süleymān bin Gāzī bin Kutalmış bin İsrā'īl bin Selçuk'dur.

Zikr-i Selātīn-i Selçukıyye-i Rūmī

Şimden girü Āl-i Selçuk'un Rūm cānibine düşenlerün ahvālin beyān idelüm ki Āl-i Selçuk'dan Konya'ya ve Aksarāy'a ve Niğde'ye ve Engüri'ye ve gayri bilāda evvel mālik olan Sultān Rükneddīn **[26b]** bin Süleymān bin Kutalmış bin Arslan bin Selçuk bin Dukāk'dı ki Melikşāh bin Alp Arslan bin Dāvūd bin Mīkā'īl bin Selçuk bin Dukāk'un eyyām-ı devletinde anun kıbelinden nāyib olup Rūm'a dāhil olup müstevlī oldı. Hicretün dört yüz yetmiş yedisinde **[İ 22a]** ve andan Süleymān Antākıyye'ye varup Nasārā elinden Antākıyye'yi feth itdi ve sāhib-i Haleb olan Müslim bin Kureyş el-Ukayl'e hicretün dört yüz yetmiş sekiz saferinin yigirminci güninde Süleymān'la cenk idüp Süleymān mansūr olup Müslim'i öldürüp Haleb'e dahi mālik oldı. Sonra[5] Dımaşk pādişāhı olan ammisi oğlı Tutuş bin Alp

1 gelüp Vi : geldi İ
2 Hārezm'de İ : - Vi
3 geçmeden Vi : geçmedi İ
4 bin Mes'ūd bin Kılıç Arslan Vi : - İ
5 sonra Vi : cenk İ

Arslan ki Melikşāh'un karındaşıdur, gelüp Haleb altında uğraşup Süleymān'ı öldüricek yerine oğlı Kılıç Arslan bin Süleymān kāim-makām oldı. Lākin aglez-i nās olduğından bunun zamānında küffāra bilād-ı Rūm'dan fütūhāt-ı kesīre vākı' oldı ammā bu dahi hicretün dört yüz doksan dokuzında fevt olup oğlı Mes'ūd bin Kılıç Arslan yerine cülūs itdi ki melik-i şecī' u kerīm ve kesīrü'l-gazvi'l-cihād idi. Mevālī içün Amāsiyye kurbında Simre nām bir şehr bünyād idüp mescid ve medreseler ve hānkāhlar eyleyüp anda tavattun[1] eyledi. Ve bunun eyyām-ı devletinde Türk, İstanbul karşusına değin gelüp melik-i Kostantıniyye'den cizye ve harāc aldılar. Ve Sultān Mes'ūd dahi elli bir yıl pādişāhlık idüp hicretün beş yüz elli birinde vefāt idüp oğlı Sultān İzzüddīn Kılıç Arslan bin Mes'ūd bin Kılıç Arslan bin Süleymān kāim-makām oldı[2]. Bunun dahi eyyāmında niçe memleketler mütābe'at eyledükden sonra bu cānibde Melik Şeref ve Alaman Gorgu nām kāfir ki Despot dimekle ma'rūfdur, yüz kırk bin müsellah kāfir Fārsların cem' idüp yayasının hod haddi olmayup bu sūretle verā-yı Kostantıniyye'den hurūc idüp Rūmili'ne müstevlī olup gelüp Kostantıniyye tekvurını cebrle çıkarup kendüye mutī' **[27a]** itdükden sonra oğlunı ve kardaşını ve akrabāsından kırk kişiyle rehn alup dahi elli kantār altun ve elli kantār gümüş ve bī-kıyās kumāşlar alup İstanbul'da olan gemilerle Gelibolı boğazına iletdirüp ve denizi geçüp Kılıç Arslan memleketine dāhil olup uçda olan Türkmanla kıtāl-i azīm[3] idüp **[İ 22b]** otuz üç günde bunları sürüp Konya'ya götürdi. Melik Kılıç Arslan oğlı Kutbüddīn dahi asker cem' idüp mukābil oldukda Despot, Kutbüddīn'i münhezim kılup gelüp Konya'ya hücūm idicek müslimānlar çıkup cenk içinde[4] çok müslimānlar helāk olup āhir Kılıç Arslan emān dileyüp Despot dahi emān virüp şehrin a'yānından yigirmi kişiyi rehn alup Tarsūs yolından Beytü'l-Makdis'e hacc itmeğe gidüp Cihān Suyı'na vardukda konup ittifāk suya girmek murād idinüp giricek mizāc-ı habīsine bir maraz ārız olup üç gün ol aradan kalkmayup mürd oldı, في النار، في السقر[5]. Hicretün beş yüz seksen altısında oğlı askerin yine memleketine götürdi. Andan sonra hicretün beş yüz seksen sekizinde Sultān Kılıç Arslan bin Süleymān katl olınup vefāt itdi ammā zamānında çok fetihler olup otuz yedi yıl saltanat sürüp gazālar eyledi. Sonuna on bir oğlı kalup her biri bir memleketin melikiydi. Melik Rükneddīn Süleymān Şāh

1 tavattun Vi : vatan İ
2 **[Der-kenār]:** Kal'a-i Sīme'de Sultān Mes'ūd bin Kılıç Arslan binā itmişdür. Hāliyen Simre şehr-i vāsi'dür. Bir tarafında Tatar kal'asıdur ki bi'l-fi'l harāb olup ma'mūr olan Gevherī Kal'asıdur ki sa'bu'l-urūc olmağın zamān-ı fethinde bu ana gelince adū izārından bi-ināyetillāh masūndur.
3 kıtāl-i azīm Vi : cenk-i azīm
4 içinde Vi : idüp İ
5 "Ateşte, sekar cehenneminde."

sāhib-i Tokad idi ve Melik Nāsıruddīn Berkyaruk Şāh sāhib-i Niksār idi ve Melik Mugīsüddīn Tuğrul Şāh sāhib-i Elbistān idi ve Melik Nūreddīn Sultān Şāh sāhib-i Kaysariyye idi ve Melik Kutbüddīn Melikşāh sāhib-i Sivas idi ve Melik Mu'izzüddīn Kaysār Şāh sāhib-i Malātıyye idi ve Melik Şücā'üddīn Seher Şāh sāhib-i Erākliye idi ve Melik Muzafferüddīn Arslan Şāh sāhib-i Niğde idi ve Melik Nizāmüddīn Argun Şāh **[27b]** sāhib-i Amāsiyye idi ve Melik Muhyiddīn Mes'ūd Şāh sāhib-i Engüriyye idi ve Melik Gıyāseddīn Keyhüsrev sāhib-i Baraklu idi. Çünki Kılıç Arlan müteveffā oldı, Gıyāseddīn-i Asgar'ı atası velīahd idinmişdi, atası yerine kāim-makām olıcak karındaşı sāhib-i Tokad olan Rükneddīn Süleymān Şāh, Gıyāseddīn Keyhüsrev'le cenk idüp münhezim kılup havāssıyla ve evlādıyla bilād-ı Ermeniyye'ye kaçıcak sāhib-i Sīs ve sāhib-i **[İ 23a]** Elbistān gāyetle ikrām itdiler. Ve Malātıyye'ye varup ve andan Şām'a ve andan Āmid'e ve Ahlāt'a ve Canik'a ve andan İstanbul'a varup Fasliyos yanında ehl ü evlādıyla olıcak Melik Alāüddīn Keykūbād ve Melik İzzeddīn Keykāvūs'la ikāmet itdiler. Şol zamāna değin ki karındaşı Rükneddīn Konya'da hicretün beş yüz doksan dokuzunun zilka'desinde müteveffā oldı ki müddet-i saltanatı on bir yıl oldı ve yerine oğlı İzzeddīn Kılıç Arslan kāim-makām olup beş ay pādişāhlık eyledi ki bunun zamānında Kal'a-i İsparta feth olındı[1]. Ve andan sonra Gıyās Muzafferüddīn ve Mahmūd Zahīrüddīn ile ve Bedreddīn Yūsuf uç beğlerinden ittifāk idüp Hācı Zekeriyyā bilād-ı Fasilyos'da Gıyāseddīn[2] Keyhüsrev'e gönderüp kalbini mutma'in kılup Rūm'a gelmeği tahrīk kıldılar. Gıyāseddīn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan dahi hicretün altı yüzinde Konya'ya duhūl idüp bunun zamānında karındaşı oğlı İzzeddīn ki nevāhīye-i Tokad'da idi, deniz kenārında olan Antākıyye'yi Frenk elinden feth idüp hicretün altı yüz sekizinde Amūriyye kurbında bilād-ı Leşkerī'de şehīd oldı ki saltanat-ı ūlāsı bir yıl iki ay olup ve saltanat-ı uhrāsı yedi yıl bir ay oldı ve andan sonra Sultān İzzeddīn Keyhüsrev bin Keyhüsrev atası yerine pādişāh **[28a]** oldı ve dahi karındaşı Alāüddīn Keykubād'un üzerine varup tutup Malātıyye'de habs eyledi. Ve İzzeddīn zamānında ki hicretün altı yüz on biri cemāzi'l-āhir yigirmi altısında Sinop feth olundı. Ve hicretün altı yüz on altısında İzzeddīn Haleb'ün üzerine yüriyüp Melikü'l-eşref dahi āgāh olup İzzeddīn dahi yine rücū' idüp Sivas'a vāsıl olıcak ol yılda müteveffā oldı. Karındaşı Alāüddīn bin Keykubād bin Keyhüsrev cülūs eyledi ki celīlü'l-kadr ve azīmü'ş-şān olduğından saltanat ve şevketi ziyāde olup bilād-ı Ermeniyye-i a'lānun küllīsine ve Ca-

1 olındı İ : oldı Vi
2 Gıyāseddīn İ : Gıyās Vi

nik'e ve bilād-ı Ermeniyye-i esfele ve bilād-ı Dilisger'e ve bilād-ı Fasliyos'a tā İskender Boğazı'na **[İ 23b]** gelince müstevlī oldı. Ve bunun eyyāmında müslimānlar[1] Sinop'dan Kıpçak tarafına geçüp Soğdak'ı feth idüp nevāhīsine mālik oldılar ve hicretün altı yüz on sekizinde Sultān Alāüddīn Konya'yı ve Sivas'ı yapup elkābında en-nāsırü'd-dīn es-sultānü'l-a'zam ziyāde oldı. Ve bunun eyyāmında Kal'a-i Kili ve Rus ve deniz kenārında olan Alāiyye feth oldı. Ve hicretün altı yüz yigirmisinde Celālüddīn Hārezmşāh'la bilād-ı Ermeniyye'de cenk idüp Celālüddīn sınup Āzerbāycān'a kaçdı. Ve bu Sultān Alāüddīn zamānında mü'minler bilād-ı Kerec'e müstevlī olup otuz mikdārı kal'a feth itdiler. Ve andan sonra Sultān Alāüddīn altı yüz otuz dört şevvālinün dördi yekşenbe güni dārü'l-āhirete rıhlet eyledi[2]. Āsār-ı adlinün nihāyeti olmayup on dokuz şehir bünyād idüp her birinde niçe cāmi'ler ve medreseler ve hānkāhlar binā eyledi. Ve eyyām-ı ma'deletinde ulemā ve sulehā çoğalup hattā Mevlānā Celālüddīn-i Rūmī kaddesa'llāhu sirrahu'l-azīz bunun zamānında idi. Ve etrāf-ı ālemden bunun sāye-i saltanatına gelürlerdi. Zīrā Moğol Īrān'a müstevlī olup ālemde huzūr kalmayup emn ü emān ancak Rūm'da vardı. Niçe def'a Tatara gālib olmuşdı. Çünki **[28b]** müteveffā oldı, oğlı Gıyāseddīn Keyhüsrev bin Keykubād kāim-makāmı oldı. Bunun zamānında Tatar Rūm'a kasd idüp mukābele oldukda Gıyāseddīn akbah-ı hezīmetle münhezim olup hicretün altı yüz kırk dördi ki dünyādan āhirete[3] rıhlet eyledi[4]. Müddet-i saltanatı on yıl olup bunun mevtiyle saltanat-ı bilād-ı Rūm Āl-i Selçuk'dan münkarız olup Devlet-i Āl-i Selāçıka münkarız oldı. Bundan sonra mālik olanlar Tatarun taht-ı tasarrufında ve hükminde makhūr olup mağlūb olmışlardı. Ve bi'l-cümle çünki Gıyāseddīn fevt oldı, iki oğlı kaldı. Biri İzzeddīn Keykāvūs ve biri Rükneddīn Kılıç Arslan. Bunlar mütenāzi' olup ba'zı **[İ 24a]** leşker İzzeddīn'e ve ba'zı Rükneddīn'e mā'il olup birbiriyle mukābil[5] olup İzzeddīn Rükneddīn[i] sıyup[6] Rükneddīn dahi kaçup Hülāgū'ya varup taht-ı hükūmetine itā'at göstericek Hülāgū dahi buna asker koşup gelüp İzzeddīn'i Rūm'dan sürüp Kal'a-i Alāiyye'ye kaçurdı. Ve andan İzzeddīn gemiye binüp evlādı ve havāssıyla İstanbul'a geçüp Fasliyos yanında dur-

---

1 müslimānlar İ : müslimānlara Vi

2 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde ez-Zāhir Muhammed bini'l-Müstensır dokuz ay hilāfet idüp vefāt eyledi. Altmış yaşında idi. Ba'de'l-Müstensır Ahmed bin Muhammed on yedi yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 639.

3 āhirete İ : - Vi

4 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Musta'sım Muhammed bini'l-Müstensır on yedi yıl hilāfet idüp katl olundı. Fi sene 656. Bunların katli sebebiyle hilāfete nakz irişüp Bağdād harāb oldı, dahi üzerlerine Tatar müstevlī oldı.

5 mukabil Vi : mukābele İ

6 Rükneddīn[i] sıyup Vi : - İ

dı tā şuna değin ki sāhib-i Kıpçak u Deşt Bereket Hān bin Tūşī bin Cengīz Hān gelüp Fasliyos'un elinden İstanbul'ı alup İzzeddīn Keykāvūs'a saltanat-ı Kırım'ı ve selhiyātı virdi. On sekiz yıl İzzeddīn anda emīr olup hicretün altı yüz yetmiş dokuzında müteveffā oldı[1]. Ve bi'l-cümle çünki İzzeddīn Rūm'dan gidüp karındaşı Rükneddīn Rūm tahtına cülūs kıldukda nāyibler bilād-ı Rūm'a müstevlī olup Rükneddīn'in bir kurı adı olup Moğol elinde mağlūb kalup hicretün altı yüz seksen dördünde bir kavilde seksen altısında Mu'īnüddīn Süleymān bin Ali bin Muhammed ki Pervāne dimekle ma'rūfdur, **[29a]** Moğol tarafından ki Rūm'a nāyibdi, Rükneddīn Kılıç Arslan'ı depeleyüp tahtına oğlı Gıyāseddīn Keyhüsrev-i sānī bin Kılıç Arslan'ı geçürdi ki henüz iki buçuk yaşında idi. Bilād-ı Rūm'da Pervāne mütemekkin olup leşker-i Rūm ana itā'at gösterüp şevketi ziyāde olup Gıyāseddīn Keyhüsrev-i sānī taht-ı yedinde idi. Āhir Moğol'da Kāzān Hān zamānında ki hicretün yedi yüzinde müteveffā oldı ve bunun eyyāmında ki hicretün altı yüz yetmiş beşinci yılında sultān-ı Mısır'a Melikü'z-zāhir Bendkarārī oğlı Melikü'l-mes'ūd Muhammed bin Seyfeddīn Kalavun kızın alıvirüp cemāzi'l-ūlā beşinde düğün itdükden sonra asākir[2] cem' idüp şevvālin on yedisinde vilāyet-i Dımaşk'a dāhil olup andan bilād-ı Rūm'a azm idüp zilkā'denin dokuzıncı güni asākir-i Mısır Elbistān'a karīb bir cibāle su'ūd idüp Tatar askeri dahi gelüp sultān-ı Mısır dahi cibālden inüp iki asker birbirine mukābele olıcak bir mertebede **[İ 24b]** kıtāl-i[3] azīm vākı' olup Tatarı her cānibinden ihāta idüp bir mertebede kırdılar ki belāyla Pervāne kendü nefsini kaçırup kurtardı. Mısır sultānı Melikü'z-zāhir yine Kaysariyye'ye dāhil olup hutbeyi kendü adına okutdı. Bu vākı'alar Abaka Hān'a ma'lūm olıcak gāyet hışm-nāk olup Pervāne'yi Mu'īnüddīn bin Süleymān bin Muhammed'i depelemek buyurdı ki müslimān olmağın sultān-ı Mısır'a meylin anlayup hicretün altı yüz yetmiş altı yılınun muharremi aşr-ı evvelinde öldürdiler ki elli yaşından geçmiş kişiydi. Ve dahi Mısır sultānına makarr-ı izzetine rücū' idüp muharremün yedinci güni Dımaşk'a gelüp karār eyledi.

[29b] İbtidā-yı Zuhūru'l-Karamanīn Min Etrāk-ı Ermenāk

Rivāyet olınur ki Moğol gelüp Īrān'a müstevlī olıcak Etrāk'dan bir tāife Moğol'dan kaçup Ermenāk civārında mütemekkin olup kefere-yi Varsak ile müdārā

1 **[Der-kenār]:** Hicretün altı yüz elli dokuzında el-Müstansıru's-sānī Mısır'a vāsıl olup hilāfet içün bey'at itdiler. el-Melikü'z-Zāhir Baybars Şām'a vardı, dahi hilāfet ayrıldı. Şām'dan Irāk'a müteveccih oldı, anda katl eylediler. Mukarrer olımadı. Ba'dehū el-Hākim Ahmed bini'l-Emīri'l-Hasani'r-Rāşidi'l-Abbās nesebin sābit idüp hilāfet Mısır'a mukarrer olduğı ecilden halīfe oldı. Dahi kırk yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Sene 701 ki altmış üç yaşında idi.

2 asākir Vi : asker İ

3 kıtāl-i Vi : - İ

idüp "Şol aracıkda duralum. Her ne kim eküp biçersek öşrin ve her bid'atin size virelüm" diyü itā'at göstermişlerdi. Anlarun re'īslerine Nūre Sūfī dirlerdi ki bir pīrdi, her emirde ana itā'at iderlerdi. Ve bu Nūre Sūfī'nün evlādı çok olup[1] büyük oğlına Karaman dirlerdi. Gürbüz ve tüvānā kişiydi. Bu tāife gelüp Nūre Sūfī'ye eyitdiler ki "İçümüzde yiğit çokdur, yenilmeyüp niçe hādiseler iderler. Bu[2] büyük oğlun Karaman'ı bize virüp üzerümüze[3] emīr kıl ki anun emrinden tecāvüz itmeyelüm. Şenā'at idenlerümüzün ol[4] hakkından gelsün" didiklerinde Nūre Sūfī dahi "Siz benüm oğlumu beğliğe kabūl idesiz, ben rāzı olmayacak değülem" diyüp Karaman'ı bunlara virüp üzerlerine hākim kıldukda[5] bunlar dahi cemī'-i umūrların Karaman'a tefvīz idüp kendülerine beğ idüp emrine imtisāl eylediler[6]. İttifāk bu esnāda keferenün panayırı olup Ermenāk kāfirleri dahi panayıra varup bu Karamanīler cem' olup birbirine eyitdiler ki "Bize niçeye dek bu kāfirlere itā'at idüp **[30a]** harāc virevüz. Fursatdur ki kāfirler panayırdadur" diyüp gelüp **[İ 25a]** taşrada bir alay kāfir bulup hemān kılıçdan geçürüp ve libāsların çıkarup kendüler giyüp kal'a kapusına gelüp ittifāk yağmurlu gün idi ki kendülerin bürüyüp kal'aya koyuldılar. Kapucılar dahi bunları bilmeyüp bunlar girüp kal'ayı aldılar. Ol zamān Sultān Alāüddīn bu kazıyyeyi işidüp igmāz eyledi. Zīrā kefere-i Varsak Sultān Alāüddīn'e dahi boyun eğmezlerdi. Ol ecilden Sultān Alāüddīn Ermenāk kāfirine bu iş olduğından hazz idüp nesne tınmadı[7] ammā Nūre Sūfī böyle olduğına bunlar küstāhāne Ermenāk'i feth itdüklerinde havf idüp Karaman'un elin alup Sultān Alāüddīn'e götürdi, eyitdi "Şāhā! Karaman sultānumun kulıdur. Sehvle bir iş ki itmişdür, sultānuma getürdüm. Gerek öldürsün ve gerek āzād eylesün" diyicek Sultān Alāüddīn dahi nesne dimeyüp āzād eyleyüp kılıç kuşatdı. Sonra eğlenmeyüp Sultān Alāüddīn vefāt idicek Karaman dahi yuvasında muhtefī olup şevket bulmamışdı. Āhir Karaman dahi vefāt bulup[8] oğlı Muhammed Beğ atası yerine Ermenāk'da cülūs idüp karār itdi, tā şuna değin ki Gıyāseddīn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan zamānında Rūm'da feterāt olup Mısır sultānı gelüp Tokad'ı dileyüp Pervāne'yi ki Abaka Hān depelemişdi, **[30b]** ol sebebden taht-ı Konya'yı hālī bulup Cimri-i Hāricī'yi vezir idinüp gelüp Konya'ya müstevlī oldı. Ve dirler

1 olup Vi : çokdı İ
2 bu Vi : - İ
3 virüp üzerümüze İ : vir Vi
4 ol İ : - Vi
5 üzerlerine hākim kıldukda İ : - Vi
6 kendülerine beğ idüp emrine imtisāl eylediler Vi : kendülerine hākim olduğın kabul kıldılar ve emrine imtisāl eylediler İ
7 tınmadı Vi : dimedi İ
8 bulup Vi : olup İ

ki Gıyāseddīn Loras Dağı'nda yaylakda idi, kovup sāhibin Karahisār'a bırakdı. Andan sonra Sāhibü's-sa'īd Şemseddīn Çūbī Sultān Gıyāseddīn'le gelüp Karamanoğlı Muhammed Beğ vezīri olan Cimri-i Hāricī'yi uydurup Konya'dan çıkup kaçdı. Sultān Gıyāseddīn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan dahi Muhammed Beğ'i iki kardaşıyla vezīri Cimri'yi dahi tutup depeledi. Hemān devlet Karaman'dan yüz döndürdi. Zīrā Muhammed Beğ'ün yerine cülūs ider kimse kalmayup Mahmūd adlu beşikde hemān **[İ 25b]** bir oğlı kalmışdı. Lākin hayli zamān geçdükden sonra Mahmūd racūliyyete irişüp[1] taht-ı Ermenāk'a cülūs idicek Karaman'un devleti yine kıyām gösterüp devletlerinün ibtidāsı gūyā Mahmūd'dan olduğıyçün tevkī'lerinden el-Bedrī yazarlardı. Sonra Osmān Gāzī eyyām-ı devletinde iki oğlı vardı[2], birine Yahşi Beğ ve birine Süleymān Beğ dirlerdi. Atası yerine Yahşi Beğ cülūs idüp andan yerine Süleymān Beğ kāim-makām olmışdı. Çünki bu hādiseler vākı' oldı, Mes'ūd bin Keykāvūs bin Keyhüsrev bin Keykubād ta'allukātı ve evlādıyla gemiye binüp bilād-ı Hārezm'e kaçup andan Kırım'a, andan Sinop'a, andan melikü't-Tatar Abaka Hān bin Hülāgū Hān yanına vardı. Abaka Hān dahi Mes'ūd'ı Ermeniyye'ye ve Sivas'a ve Malātıyye'ye beğ eyledi. Lākin bunlardan kendüye hīç fāyide yoğ idi. Hemān saltanat adından gayri nesneye mālik değüldi. Eydürler ki kesret-i mutālebe ve dıyk-ı hālden müte'ezzī olup Olcaytu bin Argun zamānında **[31a]** kendüyi depeledi. Andan sonra devlet Āl-i Selçuk'dan munkatı' olup rūy-i zemīnden bunlarunçün sikke ve hutbe kalmadı. Ehl-i Rūm fırkası müteferrik olup her fırkaya bir melik ve bir sikke ve her medīneye bir emīr ve bir hutbe oldı. Bu sebebden sevāhil-i Rūm mütegallibe elinde kalup Aydın ilinde kışlayan Türklere Aydınoğlı mutasarrıf oldı. Ve Menteşe ve Hamīd ki selātīn-i Selçukıyye'nün beğleri oğlanlarıydı, ol memlekete anlar müstevlī oldı. Teke ve İğde kethüdāsı oğlıdur ve Saruhān ve Karesi ki Sultān Mahmūd nökerlerindendür, dolanup Kastamonı'ya varınca her biri bir memlekete müstevlī oldılar. Ve İsfendiyār'un atası Kötürüm Bāyezīd dahi ulalup Karamanoğlanları ehl-i Şām mu'āvenetiyle Lārende'yi alup ammā hutbe ve sikke girü melik-i Şām adına idi lākin Osmān Gāzī bin Ertuğrul Gāzān Hān zamānında Rūm'dan Kal'a-i Bilecik'i feth idüp aldılar[3] ve andan gayri **[İ 26a]** yedi pāre[4] kal'asını feth eylemişdi ammā evāyilde Hārūnu'r-Reşīd dahi hicretün yüz doksanında feth itmişdi lākin yine kāfir eline düşmişdi. Anlarun elinden Osmān Gāzī feth idince hicretün yedi yüz kırk ikisinde hulefā-yı Abbāsiyye

1 irişüp Vi : yetişüp İ
2 vardı İ : - Vi
3 feth idüp aldılar Vi : - İ
4 pāre İ : - Vi

neslinden Mısır'da halīfe el-Hākim bi-Emrillāh[1] idi ve sultān-ı Mısır ve Şām ve Haleb el-Melikü'n-Nāsır Muhammed bin Kalavun idi. Ve Malātıyye'ye ve Sivas'a ve Harput'a Sultān Gıyāseddīn Mes'ūd bin Keykāvūs idi ve bilād-ı Konya'ya ve sevāhile ve Engüri'ye Sultān Mes'ūd'un karındaşı oğlı Sultān İzzeddīn idi. Ve Osmān Gāzī bunlarun zamānında Sultān Alāüddīn'den kılıç kuşanup atası Ertuğrul tarīki üzerine gazāya nasb-ı nefs[2] idüp ve niyyeti hayra olup "Mahzā etmeğümi gazādan çıkarayın" dirdi ve "Hiçbir melike ihtiyāc göstermeyeyin[3] **[31b]** ve[4] hem dünyā ve hem āhiret elüme girsün" dirdi. Bunun zamānında olan sultān-ı izām ve mülūk-i kirām görürlerdi ki Osmān Gāzī'nün sıdk u niyyeti ve hulūs-ı taviyyeti var, ol sebebden Bilecik'i feth idicek ana kimse māni' olmayup "Kāfirlerden her ne feth iderse ana helāl olsun" didiler. Ol vakt Osmān'a ve evlādına anunçün gāzī dinildi. Zīrā bunlarun bünyādı sāir mülūk ve selātīn gibi bilād-ı mü'mine tegallübe olmayup hemān mahzā gazā vü cihādla olmağın fi'l-vākı' gāzīlik adına bunlarun istihkāk-ı zātīsi ismi müsemmāya mutābık oldı. Ve bu mezkūrdan zāhir oldı ki Osmān Gāzī'nün Āl-i Selçuk'dan idrāk itdüği Mes'ūd bin Keykubād bin Ferāmürz bin Keykāvūs'dur ki buna dahi Sultān Alāüddīn dinilür lākin Alāüddīn-i sānīdür, ve Sultān Alāüddīn Keykubād bin Keyhüsrev ki bānī-yi Konya'dur, Sultān Alāüddīn-i evvel budur. İkisi müşārik olmağın Osmān Gāzī Sultan Alāüddīn Keykubād bin Keyhüsrev-i evvele yetişdi sanılur ammā yetişmedi. Ba'zılar eydür bu Oğuz tāifesi ki Hazret-i risālete i'tikādları muhkem idi, Māhān şehrinde idiler. Ebu'l-Müslim dahi bu nesildendür dirler. Cengiz Hān ki Hıtāy vilāyetinden çıkup **[İ 26b]** gelüp Belh şehrini ve Horāsān vilāyetini ki harāb itmişdi ki ol zamānda ol vilāyetlerün pādişāhı Hārezmşāh'dı, Sultānu'l-ārifīn Hazret-i Mevlānā Celāleddīn nevverallāhu kabrehū ol vakt dört yaşında idi. Çün Cengiz Hān ol vilāyetleri harāb eyledi ve oğlı Ögetay Hān gelüp Bağdād'ı harāb eyledi, Abbāsīleri kırup tahtı Abbāsīlerden alup memleketleri Cengīziyān tutup ālem karış murış oldı. Ve āl-i Selçuk'dan Sultān Alāüddīn dahi Acem vilāyetine karīb Rūm vilāyetine teveccüh idüp Yunan vilāyeti ki Karaman vilāyetidür, gelüp ol vilāyetleri tutup pādişāh olmışdı. Sivas'ı ve Konya'yı binā eylemişdi ve Cengiz feterātından Oğuz tāifesi ki göçmel tāife idiler, pādişāhları Süleymān Şāh'dı. Kasd itdiler ki göçüp Yunan

1 **[Der-kenār]:** Mezkūr el-Hākim bi-Emrillāhi's-sānī Ahmed bini'l-Müstekfī on bir yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 743.
2 nasb-ı nefs İ : nasb Vi
3 **[Der-kenār]:** Tevārihde [mestūrdur ki] el-Müstekfā Billāh Süleymān bini'l Hākim kırk bir yıl hilāfet eyledi dahi hal' olundı. Fī sene 742.
4 ve İ :- Vi

memleketine gelüp oturalar ve anda küffāra gazā eyleyeler[1]. Bu Sultān Alāüddīn-i evvele Ertuğrul Gāzī yetişmişdür ve anun zamānında niçe işler itmişdür.

Zikr-i Ensāb-ı Āl-i Osmān

Rāviyān-ı ahbār ve nākılān-i āsār şöyle rivāyet itdiler ki işbu neseb-i bozurgvār Oğuz bin Kara Hān'a yetişür ki işbu nesl üzre Ertuğrul bin Süleymān bin Kaya Alp bin Kızıl Boğa bin Baytemür bin Aykutlug bin Tuğra bin Fezay bin Sakur bin Bulgay bin Sungur bin Toktemür bin Yasak bin Çemendur bin Aykutlug bin Turak bin Kazhān bin Yasuv bin Yalvac bin Bay Beğ bin Tuğra bin Toğmış bin Güç Beğ bin Artuk bin Karatay bin Cemkeymür bin Turac bin Kızıl Boğa bin Yamak bin Baş Boğa bin Cumur-mir bin Baysu bin Sevinc bin Çarboğa bin Kurtılmış bin Korhav bin Balçık bin Komas **[32a]** bin Kara Oğlan bin Süleymān bin Korhalu bin Bozlugan bin Baytemür bin Tortumış bin Gökalp bin Oğuz bin Kara Hān bin Dib-kakoy bin Bulcās bin Yāfes bin Nūh'dur, aleyhisselām. Ve Kara Hān'dan murād Iys'dur ve Oğuz Hān Iys bin İshāk bin İbrāhīm aleyhisselām oğlıdur dirler, **[İ 27a]** ammā hatā itdiler. Zīrā Iys Rūm-ı Asfar atasıdur ki Rūm-ı sāniyedür. Erfehşād bin Sām neslinden Oğuz ve Türk ve Moğol ve Rūm-ı evvelī gibi evlād-ı Yāfes'dendür. Ve kütüb-i tevārīh-i muhtārda mezkūr u menkūldür, ba'zılar eydür: Bu Oğuz tāifesi ki Hazret-i Risālet'e i'tikādları vardı[2], Māhān şehrinde idiler. Ebu'l-Müslim dahi bu nesildendür dirler. Cengīz Hān ki Hıtāy vilāyetinden çıkup gelüp Belh şehrini ve Horāsān vilāyetini harāb itmişdi ki ol zamānda ol vilāyetlerün pādişāhı Hārezmşāh'dı, Sultānü'l-ārifīn Hazret-i Mevlānā Celālüddīn nevverallāhu kabrehū ol vakt dört yaşında idi. Çün Cengīz ol vilāyetleri harāb eyledi ve oğlı Ögetay Hān gelüp Bağdād'ı harāb idüp[3] Abbāsīleri kırup tahtı Abbāsīlerden alup memleketi Cengīzīler[4] tutup ālem karış murış olmışdı[5]. Ve Āl-i Selçuk'dan

1 Māhān şehrinde idiler. Ebu'l-Müslim dahi bu nesildendür dirler. Cengiz Hān ki Hıtāy vilāyetinden çıkup gelüp Belh şehrini ve Horāsān vilāyetini ki harāb itmişdi ki ol zamānda ol vilāyetlerün pādişāhı Hārezmşāh'dı, Sultānu'l-ārifīn Hazret-i Mevlānā Celāleddīn nevverallāhu kabrehū ol vakt dört yaşında idi. Çün Cengiz Hān ol vilāyetleri harāb eyledi ve oğlı Ögetay Hān gelüp Bağdād'ı harāb eyledi, Abbāsīleri kırup tahtı Abbāsīlerden alup memleketleri Cengīziyān tutup ālem karış murış oldı. Ve āl-i Selçuk'dan Sultān Alāüddīn dahi Acem vilāyetine karīb Rūm vilāyetine teveccüh idüp Yunan vilāyeti ki Karaman vilāyetidür, gelüp ol vilāyetleri tutup pādişāh olmışdı. Sivas'ı ve Konya'yı binā eylemişdi ve Cengiz feterātından Oğuz tāifesi ki göçmel tāife idiler, pādişāhları Süleymān Şāh'dı. Kasd itdiler ki göçüp Yūnān memleketine gelüp oturalar ve anda küffāra gazā eyleyeler İ : - Vi

2 vardı Vi : muhkem idi İ

3 idüp Vi : eyledi İ

4 Cengīzīler Vi : Cengīziyān İ

5 olmışdı Vi : oldı İ

Sultān Alāüddīn dahi Acem vilāyetinden kopup[1] Rūm vilāyetine teveccüh idüp Yūnān vilāyeti ki Karaman vilāyetidür, gelüp ol vilāyetleri tutup pādişāh olmışdı. Sivas'ı ve Konya'yı binā eylemişdi. Ve Cengīz feterātından Oğuz tāifesi ki göçmel tāife idiler, pādişāhları Süleymān Şāh'dı, kasd itdiler ki kopup Yūnān memleketine gelüp oturalar ve andan küffārla gazā eyleyeler. Pes[2] göçüp Erzincān'a geldiler ve andan Amāsiyye tarafı ki Rūmīler idi, anda çok gazālar eylediler. Ākıbet andan dahi kopup Haleb'e **[32b]** geldiler. Haleb'e geldüklerinde anun geçidinde Süleymān Şāh suya boğulup Hakk rahmetine ulaşdı. Ve anlarda zikr olunduğı üzre bunun yukarusında zikr olunmışdı.

Hikāyet: Şol vakt ki Sultān Mahmūd-ı Sebüktegin "Āl-i Selçuk'ı yüz bin mikdārı Etrākle Horāsān'a geçür" didi, Āl-i Selçuk'a müntesib olan Etrāk'dan Gök Alp Hān evlādından davarlu ve rızklu bir tāife bilād-ı Ermeniyye'den nevāhī-i belde-i Ahlāt'a nüzūl idüp yüz yetmiş bin[3] mikdārı ādem vatan tutdı[4], tā Cengīz hurūcına dek anda kalmışlardı. Cengīz Hān hicretün altı yüz on altısında hurūc idüp Belh'e dek gelüp Yemen'e ve Sīstān'a musallat olup bilād-ı Acem'de huzūr kalmaduğı ecilden göçer evlü Etrākun cümlesi elli bin hāne olup re'īsleri Süleymān Şāh bin Kaya Alp'a uyup gelüp Rūm'a döküldiler. Ol Sultān Alāüddīn bin Keyhüsrev ki Selçukīlerdendür, Acem vilāyetinden gelüp Rūm vilāyetini tutup ulu pādişāh olmuşdı. Sultān Alāüddīn-i evveldür ki bānī-yi Konya'dur, Rūm'da pādişāh olduğınun ibtidāsıydı, bu elli bin göçer evlü Rūm'da ve Erzincān'da birkaç yıl yazın yaylayup ve kışın kışlayup ol etrāfun kāfirlerinden kopup yürürlerdi. Āhir müzāyaka-i emkineden ve[5] tavarı iniş ve yokuş çekmekden incinüp vilāyet-i Acem'de dahi vākı'ātun olacağı olup Süleymān Şāh dahi vatan-ı aslıyyesine müteveccih olup Haleb diyārından gitmek kasdın idüp varup Ca'ber Kal'ası önine çıkıcak anda Furāt kenārına geldükde Süleymān Şāh geçit[6] taleb idüp atın suya depdi. İttifāk bir çirkin yarmış, hemān-sā'at atı sürçüp Süleymān Şāh atıyla suya düşüp[7] ecel-i mukadderi anda imiş, Allāh emrine vardı. El-hükmü lillāhi'l-vāhidi'l-kahhār. İnnā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ūn. Ve[8] dahi Kal'a-i Ca'ber'ün altında defn

1 vilāyetinden kopup Vi : vilāyetine karīb İ
2 pes göçüp Erzincān'a geldiler ve andan Amāsiyye tarafı ki Rūmīler idi, anda çok gazālar eylediler. Ākıbet andan dahi kopup Haleb'e geldiler. Haleb'e geldüklerinde anun geçidinde Süleymān Şāh suya boğulup Hakk rahmetine ulaşdı Vi : - İ
3 bin Vi : yıl İ
4 ādem vatan tutdı İ : - Vi
5 ve Vi : - İ
6 geçit Vi : geçmeğe İ
7 düşüp Vi : gark olup İ
8 El-hükmü li'llāhi'l-vāhidi'l-kahhār. İnnā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ūn. Ve İ : - Vi

itdiler. Şimdiki hālde dahi ol yere Mezār-ı Türk dirler. **[33a]** Ve ol Etrākden[1] **[İ 27b]** bir tāife anda mütemekkin oldılar ki el-ān Kal'a-i Ca'ber'e ol Etrākun neslinden hükm iderler. Sonra ol Etrāk müteferrik olup beriyye cānibine gitdiler ki şimdi Şām Türkmanı dirler. Ve kimisi dahi Rūm'a geldi ki şimdi Rūm'da göçer evlü anlarun neslindendür.

el-Kıssa: Çünki Süleymān Şāh müteveffā oldı, dört oğlı kalup biri Sungurtekin ve biri Gündoğdı ve biri Ertuğrul Gāzī ve biri Dündār. Etrākden ba'zı bu dört karındaşa uyup yine Rūm'a dönüp Furāt başında Pasin Ovası'na ve Sürmelü Çukurı'na vardılar. Ertuğrul, Dündār'la dört yüz mikdārı göçer evlü ile kalup ol iki karındaşı vatanlarına rücū' itdiler. Dahi Ertuğrul bir niçe eyyām anda yaylayup kışladukdan sonra yine Rūm'a azm idüp gelüp Engüri'ye karīb Karacadağ'a[2] nüzūl itdiler. Andan Sultānöyüği'ne rıhlet itdiler. Ba'zı kimseler nakl itdiler ki ol vakt ki Ertuğrul dört yüze yakın erle Rūm'a azm idicek, Sultān Alāüddīn-i evvel ba'zı a'dāsıyla cenk üzerinde olup bunlar dahi göçmel gelüp ittifāk Sultān Alāüddīn'ün[3] şol hāline yetişürler ki Tatar, Sultān Alāüddīn'i bunaldup sıyayorur. Ertuğrul yanında dahi birkaç yüz bahādur yoldaşı vardı, Ertuğrul eyitdi "Yārenler çünki bu cenge tuş geldük, yanımuzda kılıç dahi getürevüz. Avret gibi geçüp gitmek erlik değüldür. Elbetde şunlarun birine mu'āvenet itmek gerekdür. Lākin gālibe mi idelüm yohsa[4] mağlūba mı idelüm?" diyicek eyitdiler "Mağlūba mu'āvenet asīrdür, zīrā ādemimüz azdur" didiler. Ertuğrul eyitdi "Bu söz merdānlar[5] kelāmı değüldür. Erlik oldur ki zebūna yardım idevüz" didi. **Beyt:**

Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevāb[ı] kim
Vaktinde çāre-sūzān[a] ide def'-i ızdırāb[6]

Dahi hemān **[33b]** Ertuğrul[7] etbā'ı ile el kılıca urup Sultān Alāüddīn'ün mukābelesine gelüp Tatara bir mertebede kılıç urdılar ki şāhin kargaya girer gibi fi'l-hāl adūyı münhezim eylediler. Sultān Alāüddīn anı[8] göricek Ertuğrul'a istikbāl gösterdi. **[İ 28a]** Ertuğrul dahi atından inüp Sultān Alāüddīn ile görişüp

1 Etrākden İ : Etrākde Vi
2 Karacadağ Vi : Kocadağ İ
3 Alāüddīn'ün İ : Alāüddīn Vi
4 idelüm yohsa Vi : veyāhud
5 merdānlar Vi : merdāneler İ
6 Beyt: Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevāb[ı] kim/ Vaktinde çāre-sūzān[a] ide def'-i ızdırāb Vi : - İ
7 Ertuğrul Vi : - İ
8 anı Vi : bunı İ

Sultān Alāüddīn dahi hil'at-ı fāhir giydürüp[1] tevābi'ine dahi atālar eyleyüp Söğüt nām yeri halkına kışlak, Domalic ve Ermenī dağlarını yaylak virdi ki Osmān Gāzī'nün zuhūrı Söğüt'den olmasına hikmet budur. Ve ol vakt Karacahisār dahi feth olunmamışdı ammā Karacahisār ve Bilecik Sultān Alāüddīn'e itā'at iderlerdi. Ol taraflar uç idi. Mā-hasal Sultān Alāüddīn Ertuğrul'un şecā'atin ki gördi, ol ucı ana virdi. Ertuğrul ol vakt henüz cevāndı ammā mehābetinden Sām ve Nerīmān kan kaşanurdı. Andan sonra Ertuğrul Söğüt'i mekān idinüp ol zamānda Sāhibün Karahisārı'nda Germiyān papası Alaşir vardı, Cavdar nām Tatarla gāh gāh gelüp Karahisār'ı incidürlerdi. Ertuğrul Söğüt'de mütevattın olmağla ol vilāyet emīn oldılar ammā birkaç yıldan sonra Karacahisār'un küffārı Ertuğrul'a huzūr virmeyüp adāvet izhārına başlayıcak Ertuğrul dahi Sultān Alāüddīn'e varup gazāya tahrīk idüp Rūm leşkeriyle Sultān Alāüddīn gelüp Karacahisār'un üzerine düşicek ol vakt dahi vilāyet-i Kütāhiyye kal'asıyla[2] keferenün elinde idi, Sultān Alāüddīn cānib-i cenūbın Ertuğrul'a tefvīz idüp ol tarafda ittifāk hayli cenkler olmağın kāfir bunalıcak Sultān Alāüddīn'den sulh taleb itdiler. Sultān Alāüddīn sulhı kabūl itmeyüp "Elbette kal'ayı virün" dirken haber **[34a]** geldi ki Bayıncar Tatar gelüp Ereğli'yi gāret eyledi. Sultān Alāüddīn fi'l-hāl göçüp ba'zı leşkeriyle Ertuğrul'ı kal'a üzerinde koyup gitdi. Bu yanadan Tatar gelüp sultānı karşulayup Boğaöyüği'nde[3] mukābele olup Tatarı bir vechle kırdı ki hisāba gelmez. Hattā bunda bir latīfe nakl iderler: Sultān Alāüddīn buyurdı ki diri Tatarlarun hāyelerini kesüp derilerini birbirine dikdirüp bir sāyebān itdiler. Şimdiki hālde dahi ol sahrāya Taşak Yazusı dirler. Öyle **[İ 28b]** olıcak bu tarafda Ertuğrul dahi ikdām-ı belīğ idüp kal'ayı feth idüp tekvurını tutup ve kal'ayı yağma idüp humusın ihrāc itdükden sonra māl-ı ganāyimi guzāta kısmet idüp ve humusını beşāretle Sultān Alāüddīn'e gönderdi. Andan sonra Ertuğrul Gāzī iki yıl, üç ay ve dört gün gazā idüp Sultān Alāüddīn vefāt eyledi. Yukaruda dahi zikr olunmışdur, bunda tekrār anılduğından murād Ertuğrul'la olan kazıyyeleri i'lām olunmak idi. Sultān Alāüddīn müteveffā olıcak oğlı Gıyāseddīn Konya tahtına cülūs kıldı. Sonra melik-i Tatar Balcu Rūm'a gelüp Gıyāseddīn ile cenk idüp Gıyāseddīn'i münhezim kılıcak Tatar Rūm'a dahi müstevlī oldı. Mülūk-i Selāçıka'nun hemān bir adı kalup Ertuğrul dahi Söğüt'de sükūt idüp mütekā'id oldı. Ol diyārı yurt idinüp küffārla müdārāya başladı, tā Alāüddīn Keykubād bin Ferāmürz bin Keykāvūs zamānına dek kaldı ki Sultān Alāüddīn-i sānīdür, Bilecik fethiyle Karacahisār'un feth-i evveli arasında yetmiş

1 giydürüp Vi : gidüp İ
2 kal'asıyla Vi : kal'ası İ
3 Boğaöyüği'nde Vi : Beğöyüğinde İ

yıla karīb zamān geçdi. Zīrā Sultān Alāüddīn-i evvel'ün defa'ātla Karacahisār elinden çıkmışdı. Anunçün ki Sultān Alāüddīn yine tekvurını içinde ibkā idüp harāca kesmişdi.

İbtidā-yı Devlet-i Osmāniyye

Çünki Ertuğrul Söğüt'de sālhā sākin oldı, Hakk Te'ālā celle celāluhū Ertuğrul'a üç oğul virdi. **[34b]** Biri Osmān Gāzī, biri Gündüz ve biri Saruyatı. Ve evlād-ı Ertuğrul'dan Osmān Gāzī bahādur olıcak halk dahi Osmān Gāzī'ye izzet idüp Etrākun yiğidi yenli avda ve şikārda cem' olurlardı. Evvel-i pādişāh-ı a'zam Gāzān Hān bin Ergun Hān Rūm'a müstevlī olıcak Āl-i Selçuk'dan Mes'ūd bin Keykāvūs'la Keykubād bin Ferāmürz bin Keykāvūs'ı taht-ı hükūmetinde kılup yine Rūm'da mukarrer idüp Rūm mülkin Mes'ūd bin[1] Keykubād'a niyābeten virdi. Bunlar Rūm'a Gāzān Hān kıbelinden mutasarrıf olup Āmid'e ve Sivas'a ve Harput'a Mes'ūd mutasarrıf **[İ 29a]** olup Konya'ya ve sevāhil-i Rūm'a Keykubād mutasarrıf olup Rūm'un mahsūlātın bunlar cem' idüp Gāzān Hān'a gönderürlerdi. Ol zamānda Ertuğrul gāyet pīr olduğından ol yerün kāfirleri ana ve evlādına izzet iderlerdi. Ve Ertuğrul'un bu Sultān Alāüddīn Keykubād bin Ferāmürz'la dahi münāsebet-i tāmmesi vardı. Ahyānen evlādı Sultān Alāüddīn-i sānīye pīşkeşlerle varup gelürlerdi. Ve Sultān Alāüddīn-i evvel vefātından sonra Āl-i Selçuk'dan Rūm'a kim melik olsa Ertuğrul'a nazar-ı himāyetlerin dirīğ itmezlerdi. Ve Ertuğrul dahi gāyet dīndār ve nāmdār ve şecā'atle mevsūf kimesne idi. Ve bi'l-cümle Ertuğrul pīr-i fānī olup oğlı Osmān karındaşlarıyla kendü boyları içinde hākim olup tamāmet göçer evlü Etrāk anun mahkūmı[2] oldılar. Ol vakt Sultān Alāüddīn-i sānīnün Sultānöyüği'nde İnöyüği'nde ve Eskişehir'de nāyibleri vardı. Osmān Gāzī bunlara varup gelüp dostluk iderlerdi.

Haslet-i Osmān Gāzī[3]

Ve bu Osmān Gāzī dahi gāyet sālih ve dīndār kişi olup ādetiydi ki üç günde bir ta'ām pişirüp fukarāya ve sulehāyı cem' idüp it'ām iderdi[4] ve yalıncakları giydürüp ve avretlere dāyim sadaka virürdi. İttifāk bir köyde bir gice karye imāmı evinde konuk olup otururdı. Ardında bir pençere vardı, meğer anda bir mushaf **[35a]** komışlar imiş. Sāhib-i hāne Osmān Gāzī'ye eyitdi "Küstāhlık olmasun, lutf eylen ardunuzda nesne var, alayın" diyicek Osmān Gāzī eyitdi "Ne nesnedür?"

1 Mes'ūd bin Vi : Mes'ūd'la İ
2 mahkūmı Vi : mahkūmı ve zabt altında İ
3 haslet-i Osmān Gāzī İ : - Vi
4 it'ām iderdi Vi : ta'ām yedirürdi İ

Ol eyitdi "Bizüm nebīmüz āhir zamān peygamberi Muhammed Resūlullāha sallallāhü aleyhi ve sellem inen kelāmullāhdur" didi. Osmān Gāzī artuk tınmadı, tā sāhib-i hāne uykuya varınca sükūt idüp andan kalkup gusl idüp[1] arı ābdest alup mushafdan yana müteveccih olup huzū' u huşū' ile tā sabāha dek el kavşurup örü durdı. Ve ev issi uyanıcak vakt olıcak "Benüm bu hālüme muttali' olmasun" diyü uyur gibi yatup yine mushafdan **[İ 29b]** yana müteveccih idi. Bu aralıkda uyhu gālib olup ımızganıcak ālem-i rü'yāda görür ki Hakk celle ve alā kıbelinden buna dinildi ki "Ey Osmān! Çün sen benüm kelāmuma hürmet ve ta'zīm idüp izzet ve ikrām eyledün, ben dahi seni ve evlādunı ve etbā'unı ālemde mu'azzez ve mükerrem kıldum."

Hikāyet: Rivāyet olınur ki āvān-ı şebābda Osmān Gāzī Eskihisār'a giderken İtburnı nām karyede Māl Hātun nām bir avret görüp mahabbet itdi. Atası Ertuğrul'dan uğrılayın ādem gönderüp anı helālliğe taleb kıldı. Māl Hātun dahi "Biz kandan sizün gibi ālī-cenāb[2] kandan!" diyüp rızā virmeyicek sonra bir gün Osmān Gāzī Eskihisār beği meclisinde ol hātuna āşık olup isteyüp gelmedüğin hikāyet eyledükde ol beğ dahi Māl Hātun'un hüsn-i cemālin işidicek ol dahi tama' idüp[3] almak mülāhazasın eyleyüp Osmān Gāzī sāhib-i idrāk olup bundan tama' ahvālin anlayıcak fi'l-hāl meclisden kalkup ādem gönderüp kendü ta'allukātına getürüp bir emīn yerde koyucak bu beğ dahi Osmān Gāzī'nün Māl Hātun'ı aldırup kaçırduğın duyıcak Eskişehir beğine haber gönderüp Osmān Beğ'i İnöni beğinden taleb idüp bunlar dahi virmeyicek ol gazabla ol Sultānöyüği beği askerin cem' idüp gelüp **[35b]** İnöni'nde durup Osmān'ı taleb eyleyicek İnöni beğinün a'yānı "Osmān'ı virelüm ya virmeyelüm mi" diyü tereddüt idüp āhir muhārebe vechi görilüp karşu durdılar. Osmān Gāzī bunlarun ihtilāfın göricek karındaşı Gündüz ve yārenleriyle çıkup bu cemā'atle cenk idüp üzerinden def' idüp Söğüt'e müteveccih oldılar. Bunlar dahi girü Osmān'un üzerine yüriyüp Osmān dahi dönüp bunlar ile hayli cenk idüp Eskişehir beğinün halkı münhezim olup Harmankaya kāfirlerinün tekvurı Köse Mihāl'i tutdılar. Andan Osmān Beğ, bu Mihāl bahādur **[İ 30a]** olmağın öldürmeğe kıyamayup günāhın afv idüp āzād eyledi ve Köse Mihāl dahi cān u gönülden etbā'ıyla Osmān Beğ'e nöker oldı ve[4] gerçek muhibbi oldı[5]. Ol Harmankaya'ya dahi Köse Mihāl'ün oğul oğulları mālikāne mutasarrıflardur. İttifāk ol esnāda Ertuğrul Beğ doksan üç yaşında olup āhirete intikāl idüp

1 idüp Vi : eyledi İ
2 ālī-cenāb İ : ālī-cenāba Vi
3 tama' idüp Vi : āşık olup İ
4 oldı ve Vi : olup İ
5 oldı Vi : olup İ

Söğüt'de defn itdiler. Böyle olıcak göçer evler ba'zı Osmān'ı ve ba'zı Ertuğrul[1] karındaşı Osmān'un ammisi Dündār'ı beğ kılmak istediler ammā kendü kabīlesi Osmān'a[2] vech görüp el altından haber gönderüp söyleşdiler. Dündār dahi halk ortasına gelüp halkun Osmān'a meylin göricek beğlikden vazgelüp ol dahi Osmān'a bey'at itdi.

Hurūc-ı Osmān Gāzī[3]

Şöyle rivāyet olınur ki İnegöl tekvurı Aya Nikola nām kāfir Osmān'un halkı yaylaka gidüp gelürken üşendürürdi. Osmān dahi Bilecik tekvurına andan şikāyet idüp "Aya Nikola bizüm göçümüzi incidür oldılar. Yaylaya gidecek esbāblarımuzı hazretünüzde emānet koyalum" diyicek tekvur dahi kabūl idüp "Ammā şol şartla kim esbābı hātun kişiler getürüp kal'aya koyalar, hergiz Etrākdan bir ergin girmeye" diyüp kavl[4] eylediler. Dāyim esbāblarını bu tarīk[5] üzre kal'aya iletürlerdi**.** Dostluk **[36a]** idüp birbirlerine i'timādları[6] olurdı ammā Osmān'la İnegöl tekvurı arasında adāvet olup birbirlerinden ihtirāz iderlerdi. Bir gün Osmān Beğ diledi ki yetmiş kişiyle Ermenī Derbend'ini geçüp gelüp İnegöl'i yıkup yaka. Aya Nikola'nun cāsūsı vardı, gelüp tenbīh idüp pusuya bī-kıyās kāfir kodılar. Osmān'un bir martolosı gelüp Osmān'a haber virdi ki[7] "Pusuya kāfir kodılar, hazer eyle!" diyü. Osmān dahi Hakk Te'ālā'ya tevekkül idüp doğrı pusunun üzerine varup kāfirle cenk-i azīm eyleyüp Osmān'un karındaşı Saruyatıoğlı Bay Hāce anda şehīd olup Ermenī Beli dükendüği yerde Hamzabeğ **[İ 30b]** Köyi'nde defn eylediler. Şimdi mezārı civārında bir kārbān-sarāy vīrānesi vardur. Andan Osmān Gāzī gelüp yaylaka çıkup karār itdi.

Hikāyet-i Vākı'a-i Hazret-i Osmān Gāzī der-Hāne-i Şeyh Edebālī rahmetullahi aleyh[8]

Meğer Osmān'un halkı arasında bir azīz şeyh vardı, adına Edebālī dirlerdi. Dünyāsı bī-nihāyetde idi ammā dervīş sīretin tutardı. Hattā dervīş diyü mülakkab olup bir zāviye yapmışdı[9], āyende vü revendeye hizmet iderdi. Osmān dahi

1 Ertuğrul İ : - Vi
2 Osmān'a Vi : Osmān İ
3 **[Der-kenār]:** İbtidā ki Osmān adına hutbe okundı. Fī sene 687. Tārīh-i hurūca kavl-i esahh.
4 kavl Vi : kavl [ü] karār İ
5 tarīk Vi : hāl İ
6 birbirlerine i'timādları Vi : birbirleriyle i'tikādları İ
7 pusuya bī-kıyās kāfir kodılar. Osmān'un bir martolosı gelüp Osmān'a haber virdi ki Vi : - İ
8 hikāyet-i Vāk'a-i Hazret-i Osmān Gāzī der-Hāne-i Şeyh Edebālī rahmetullahi aleyh İ : - Vi
9 yapmışdı Vi : bünyād itmişdi İ

anun zāviyesinde gāh gāh müsāfir olurdı. Bir gice Osmān Gāzī rü'yāsında[1] görür ki bu şeyhün koynıdan bir ay çıkup gelüp kendünün koynına girdi ve hemān-dem göbeğinden bir ağaç bitüp ālemi tutdı. Ve ol ağacun gölgesinde dağlar ve dağlarun dibinde pınarlar çıkup revāne olmış. Ol pınarlarun[2] suyından kimi bāğın suvarur[3] ve kimi çeşmeler akıdur. Böyle olıcak yarındası gün Osmān Gāzī bu düşi gelüp ol azīze nakl idicek Şeyh eyitdi "Yā Osmān! Muştuluk olsun sana ve senün evlāduna ki Hakk Te'ālā celle ve alā sana[4] saltanat virdi ve mecmū'-ı ālem evlādun zıll-i himāyetinde olup ve kızum Bālā[5] Hātun sana helāl oldı" diyüp kızını Osmān'a tezevvüc itdi. Çünki Şeyh **[36b]** Osmān'un düşini ta'bīr eyledi, Dāvūd adlu şeyhün bir mürīdi vardı, anda hāzır olup[6] eyitdi "Yā Osmān sana pādişāhlık virildi, yā bize şükrāne ne virürsün?" diyicek Osmān eyitdi "Sana şükrāne bir şehir vireyüm" didükde dervīş eyitdi "Şol köyceğize[7] dahi rāzıyım" diyüp "Bana bir mektūb vir" didi. Osmān eyitdi "Ben yazı yazmak bilmezin. İşte bir maşraba ve bir kılıcum var. Sana vireyin, tā ki sana nişān olup anlar elünde dursun. Anlar elünde[8] oldukda ibkā ideler" diyüp ana virdi. Şimdi dahi pādişāh olanlar anı görüp ziyāret iderler ve ol dervīşün evlādına in'āmlar ve ihsānlar iderler. Ve bu Edebālī didüğimüz şeyh yüz yigirmi yaşında vefāt idüp ömrinde iki **[İ 31a]** hātun alup birin cevānlıkda ve birin pīrlikde. Evvelki hātunun kızın Osmān Gāzī'ye virdi, sonraki hātunı Tācüddīn-i Kürd kızıydı, Hayreddīn Paşa'yla bacanaklar idi. Ve bu menākıb Edebālī oğlı Muhammed[9] Paşa'dan nakl olundı. Çünki Edebālī Osmān'un düşini ta'bīr eyledi, hemān Osmān Gāzī dahi himmet kılıcın beline muhkem bağlayup bir gice yārenleriyle sürüp İnegöl'e gelüp yanında Kulaç nām kal'ayı oda urup kāfirini kırıcak sabāh ol ilün kāfirleri cem' olup Karacahisār tekvurına ādem gönderüp eyitdiler "Bu Türkler ki bunda gelüp vatan idindiler, bize el uzatmağa başladılar, eğer tınmazsanuz bu ilde ne siz kalursız ve ne bizi korlar. Lā-büddür ki bunları bu iklīmden sürüp çıkaravuz. Son peşīmānlık[10] assı itmez. Hemān bunlara bir çāre gerek[11]" didiler. Öyle olıcak Karacahisār tekvurı karındaşı Kalanoz'a leşker koşup İnegöl'e mu'āvin göndericek Osmān dahi guzātı cem' idüp İkizce'ye gelüp Do-

1 Osmān Gāzī rü'yāsında Vi : Osmān bir vākı'a
2 pınarlarun İ : pınarun Vi
3 suvarur Vi : - İ
4 sana Vi : - İ
5 Bālā İ : Lülüfer Vi
6 olup İ : - Vi
7 köyceğize Vi : köycüğeze İ
8 dursun. Anlar elünde İ : - Vi
9 Muhammed Vi : - İ
10 çıkaravuz. Son peşīmānlık Vi : çıkarun, zīrā son pişmanlık İ
11 gerek Vi : görün İ

malic belin aşdukda[1] küffārla buluşup cenk-i azīm itdiler. Osmān'un karındaşını anda şehīd itdiler. Ol yerde bir çam ağacı vardur, Kandīllü[2] **[37a]** Çam didiler. Zīrā gāh gāh anda bir şu'le görinür ki Saruyatı'yı anda şehīd itdiler. Ve ol Kalanoz kāfir dahi cenkde düşüp Osmān buyurdı ki karnını yarup dahi it gibi eşüp gömdiler. Ol sebebden şimdi ol yere İt-eşeni dirler. Andan Saruyatı'yı götürüp atası Ertuğrul yanında defn itdiler. Çünki Sultān Alāüddīn-i sānī Saruyatı'nun şehīd olduğın bilicek "Ma'lūm oldı ki Karacahisār tekvurı bize yağı olmış. Germiyānoğlı ol garībleri sevmezdi. Bu kāfirler ol sebebden ol gāzīleri[3] incidür" diyüp Eskişehir'i Osmān'a virdi, dahi destūr virdi ki Karacahisār'ı varup yağma ideler.

Feth-i Karacahisār

Pes Osmān Gāzī[4] dahi ol yörede olan mü'minleri Sultān Alāüddīn-i sānī işāretiyle cem' idüp **[İ 31b]** gelüp Karacahisār'ı feth idüp kāfirlerini kırup tekvurını tutup mālını[5] gāzīlere kısmet itdükden sonra humusını tuhfe ve teberrükātıyla karındaşı oğlı Aktimur'ı Sultān Alāüddīn-i sānīye gönderdi. Ol vakt Osmān Gāzī otuz beş yaşında idi. Çünki Osmān Gāzī Karacahisār'ı feth eyledi ve Eskişehir'e mālik oldı, karındaşı Gündüz'e eyitdi "Ne tedbīr idelüm ve ne vechle küffāra hurūc idelüm? Abes durmadan fāyide yokdur" diyicek Gündüz eyitdi "İmdi dāyiremüzde olan nevāhīyi uralum" didi. Osmān eyitdi "Bu re'y savāb değüldür. Zīrā Karacahisār bu vilāyetle ma'mūrdur. Şimdi ilini urıcak, şehir harāb olur ve kendü elimüzle şehrimüzi yıkmak revā değüldür, belki savāb oldur ki çevre konşılarımuzla müdārā idevüz." Ve bi'l-cümle çevre yanında olan kefere ile müdārā iderdi ammā Germiyānoğlı'yla muhkem adāvetleri vardı. Küffār dahi Osmān'un Germiyanoğlıyla adāvetinden safā sürerlerdi. Dahi Osmān Gāzī Eskişehir yöresinde ilçede bāzār durgurup etrāfun kāfirleri hafta bāzārına gelüp mesālihlerin görüp giderlerdi. Germiyān halkından dahi **[37b]** gāh gāh ba'zı kimesneler gelürlerdi. İttifāk bir gün Bilecik'den bāzāra kāfirler gelüp yükle[6] bardak getürmişlerdi ve hem Germiyānlu dahi gelmişdi. Bu Germiyānlu'nun birisi bunlarun gasbla[7] bir bardağın alup hakkın virmeyicek ol kāfir dahi Osmān'a gelüp şikāyet eyledi. Osmān dahi ol Germiyān Türki'ni getürdüp muhkem kötekten çeküp[8] kāfirün

1 aşdukda İ : aşdık yirde Vi
2 kandillü İ : kandillik Vi
3 gāzīleri İ : guzātları Vi
4 gāzī İ : - Vi
5 mālını Vi : mālını ve menālini İ
6 yükle İ : yüklü Vi
7 gasbla İ : gazabla Vi
8 kötekden çeküp İ : itileyüp Vi

hakkını alıvirdi. Ve yasak idüp çığırtdı ki kimesne Bilecik keferesine zulm[1] itmeye. Şol kadar adl gösterdi ki Bilecik[2] avretleri dahi bāzāra gelüp bāzārlıkların görüp giderlerdi. Osmān'a i'timād-ı küllī itmeğin emn ü emān içinde olmışlardı. Rivāyet olınur ki Köse Mihāl dāyim Osmān Gāzī'yle **[İ 32a]** bile olurdı ve gāzīlerün ekser hizmetin Harmankaya kāfirleri iderlerdi. Bir gün Osmān Gāzī, Köse Mihāl'e eyitdi "Taraklu Yenicesi'ne seğirdim itmek isterin. Sen dahi revā görür misin?" diyicek Köse Mihāl dahi revā görüp eyitdi "Sorkun üzerinden ve Sarukaya'dan ve Beştaş'dan geçelüm ki Sakarya Suyı'nı geçmeğe āsān ola[3] ve hem etrāfdan gāzīler gelmeğe mülāyimdür. Ve andan Mudurnı vilāyetini urmağa kolaydur ve Samsa Çavuş dahi ol araya yakındur. Ana dahi i'lām idelüm. Fursat vaktini bize tenbīh itsün" didi. Ve ol Samsa Çavuş didüğimüz Ertuğrul'la bile gelüp İnegöl kāfirinün arasından kaçup Mudurnı vilāyetinde mütemekkin olmışdı. Ve Sülemiş adlu bir karındaşı vardı ve yoldaşlığa yarar cemā'atleri çoğdı. Muhassal Osmān Gāzī, Köse Mihāl'ün bu vech-i tedbīrini savāb görüp guzātı cem' idüp gelüp Beştaş Zāviyesi'ne konup şeyhine Sakarya Suyı'nun geçüdin sordılar. Şeyh dahi eyitdi "Allāh avniyle şimdiki hālde her yer gāzīlere geçit virür. Pes bunlar ol gice at yemleyüp at yemin kesdüğünleyin[4] at üzerine **[38a]** gelüp su kenārına yetişüp Samsa Çavuş dahi hāzır bulınup Çavuş bunları sūretin üzerine iledicek ol yerün kāfirleri Samsa Çavuş ile āşinā olmışlardı, bunları göricek itā'at idüp istikbāl itdiler. Aralarında bir uluca kāfir vardı, Osmān Gāzī anı yanına alup ahd ü peymān itdi ki Samsa Çavuş her ne dirse anı kabūl ideler. Pes hemān ol aradan seğirdim idüp Göynük vilāyetini urup Taraklu Yenicesi'ni talan itdiler. Andan Gülkalanuz'a çıkup ve andan Harmankaya'ya gelüp Karacahisār'a irişdiler. Köse Mihāl önlerince kılavuz idi. Mübālağa māl ellerine girüp doyum oldılar. Çünki Osmān Gāzī bunun gibi gazāya başladı, etrāfun kāfirleri **[İ 32b]** Osmān Gāzī'den[5] ihtirāz idüp üşenür oldılar ammā Osmān Gāzī[6] Bilecik kāfirlerine ziyāde i'tibār u ihtirām iderdi. Sordılar ki "Ne aceb bunlara ziyāde ikrām idersin?" Eyitdi "Biz bu ile[7] garīb geldükde bunlar bizi hoşça tutup konşuluk itdiler. Biz dahi elden geldükçe ri'āyet iderüz" didi. Ve andan sonra Yenişehir civārındaki Köprihisār tekvurı Bilecik tekvurının üzerine hurūc idüp Bilecik tekvurı dahi Osmān'dan istimdād taleb idüp yoldaşlık taleb[8]

1 zulm Vi : zulm ü hayf İ
2 Bilecik Vi : Bilecik'ün İ
3 ola Vi : olsun İ
4 at yemin kesdüğünleyin Vi : ba'dehū İ
5 Osmān Gāzī'den İ : Osmān'dan Vi
6 Gāzī İ : - Vi
7 ile Vi : vilāyete İ
8 taleb Vi : recā İ

itdi. Osmān Gāzī[1] dahi ammisi Dündār'ı kethüdā idinüp[2] gāzīleri alup varup Bilecik tekvurına mu'āvenet idüp Köprihisārı tekvurını sıyup kırup hisāra kodılar. Andan Osmān Gāzī ikdām ile varup Köprihisār'ı muhāsara idüp feth eyleyüp tekvurını depeleyüp[3] Bilecik tekvurı şād olup geçit mukābelesinde İncirpınar nām köyün pınarı[4] üzerinde Osmān Gāzī'ye ta'zīm ve ziyāfet[5] idüp hil'at-i fāhire giydürüp gāzīlere dahi in'āmlar idüp elin öpüp durdı. Osmān Gāzī Bilecik tekvurının **[38b]** beğlenüp[6] kendünün elin öpdürdüğine gāyet incinüp diledi ki hemān-dem kovup[7] tekvurı tuta. Ammisi Dündar'la müşāvere idicek Dündar eyitdi "Öte tarafta Germiyanoğlı adū, berüde bu etrāf kāfirleri dahi bize adū. Bunı dahi düşmen mi idinürsün? Hemān bize duracak yer kalmaz" didi. Dündar'un bu sözi Osmān Gāzī'ye[8] güç gelüp kendünün hurūcına men'[9] anlayup okla Dündar'ı urup öldürdi. Anda yol kenārında yapma mezārı vardur. Köprihisārı'ndan Çakırpınar'a gider yol üzre yatur dirler ki tekvur bu hāle vākıf olmayup gelüp Bilecik civārında Kaldırık Deresi'ndeki pınarda sohbet idüp Osmān Gāzī'yi[10] yine da'vet itmiş ve Bilecik Kal'ası'na **[İ 33a]** tekvurun ekser halkı varup "Tekvur bu gice gelmez" didiler. Osmān ol gice zafer bulup tekvurı kırup kendüler anun[11] vaz'ında gelüp kal'aya girüp bu vechle feth itdiler ammā esahh oldur ki Dündar'un ölmesi feth-i kal'aya māni' olup sonra feth olundı.

Hikāyet-i Feth-i Bilecik

Rivāyet olınur ki Köse Mihāl kızı Külkalanoz'ı ilinün beğine virmeğe düğün yerağın görüp ol[12] etrāfun tekvurların düğüne okuyup ve haber gönderüp eyitdi ki "Düğüne gelün ve hem Osmān ile[13] bilişün ki size ākıbet anunla āşinālıkdan fāyide vardur. Ve bu cem'iyyet anunla āşinālığa sebebdür ki Türk'ün sāhib-i hurūcıdur. Anun şerrinden size emīn olmağa tarīkdür" didi. Bu cümle tekvurlar düğüne gelüp mübālağa saçular getürdiler ammā Osmān'un saçusı cümlesine gālibdür. Kalılar ve kilīmler ve yağlar ve süriyle koyunlar getürdi. Bu kefereler anı görüp

1 Gāzī İ : - Vi
2 kethüdā idinüp Vi : baş idüp İ
3 depeleyüp Vi : katl idüp İ
4 pınarı Vi : - İ
5 Osmān Gāzī'ye ta'zīm ve ziyāfet İ : Osmān'a azīm ziyāfet Vi
6 beğlenüp Vi : bekleyüp İ
7 kovup İ : kıruyup
8 Osmān Gāzī'ye İ : Osmān'a Vi
9 men' Vi : māni' İ
10 Osmān Gāzī'yi İ : Osmān'ı Vi
11 anun Vi : anlarun İ
12 ol İ : - Vi
13 Osmān'la Vi : Osmān Gāzī'yle İ

ta'accüb idüp birbirine eyitdiler "Bu Osmān'un tutumından şöyle gösterür ki az zamānda bunda birimizi komaya. Tedbīr oldur ki bunı kavrayup hemān tīzcek öldürevüz" diyü bu tekvurlar bu re'yi savāb görüp Osmān'un emrini Bilecik tekvurına **[39a]** tefvīz itdiler. Zīrā gāyet muhīl kāfirdi ve hem içlerinde andan büyük tekvur yoğdı. Osmān, Bilecik tekvurına envā'-i ihtirāmlar idüp tevāzu' ve meskenet gösterdi. Bilecik tekvurı dahi eyitdi "An-karībi'z-zamān biz dahi düğün iderüz. Lutf[1] idüp kadem-rencīde kılup gelüp bu muhibbinüzi dahi müşerref kılasız" diyicek Osmān dahi el başa koyup "N'ola[2]" didi. Ammā tekvurun garazı düğün bahānesine getürüp helāk itmekdi. Lākin Bilecik tekvurı Yarhisār tekvurunun kızın alsa gerekdi. Cümle tekvurları düğüne okuyup esbāb-ı arūsı müheyyā idüp ittifāk itdiler ki Osmān Gāzī'yi dahi düğüne okuyalar, geldüğünleyin tutup helāk ideler. Ve Köse Mihāl'i okudup **[İ 33b]** danışık itdiler. Osmān Gāzī'ye okuyucılığa gönderdiler. Bu yanadan Osmān Gāzī dahi okuyucı varmadın süriyle koyunlar gönderüp eyitdi ki "Tekvur karındaşum bu koyunları düğüne gelenlere yedürsün. İnşāallāh biz dahi varduğımuz vakt yine anlara saçu iletevüz" didükde Bilecik tekvurı dahi koyunları alup Köse Mihāl'i Osmān'a okuyucılıkla gönderüp hayli altun ve gümüş ve āvānlığın bile götürüp gelüp Osmān Gāzī'yi düğüne okuyup ve hem mahfīce kāfirlerün ittifākın bildirüp "Hazer üzre olmak gereksün" diyicek Osmān Gāzī Mihāl'e çok nesne okuyucılık virüp halk içinde eyitdi "Karındaşum tekvura benden selām idüp eyidesün[3] ki her yıl zahmetimüzi çekegelmişsiz. Yakında girü yaylağa gitmelüyüz, lutf idesiz[4] esbābımuzı girü kal'aya gönderelüm, emānet dursun, tā bu tarafda düşmenden emīn olup düğüne dahi hizmet idevüz ve hem kayın-anam ve hātunum tekvur hazretlerinün anasıyla buluşmak ve bilişmek isterler. Eğer buyururlarsa anları dahi bile düğüne iletelüm" didi. Köse Mihāl dahi bu sözleri gelüp tekvura i'lām idicek gāyetle **[39b]** sevinüp eyitdi "Türk cemī'-i mālı ve rızkıyla kabzuma gireyorur. Hemān bunun ardınca olmak gerekdür" diyüp Köse Mihāl'i yine Osmān'a gönderüp düğünün vaktin Osmān'a bildirdiler. Osmān Gāzī dahi Köse Mihāl'e eyitdi "Bizüm halkımuz sahrāya öğrenmişlerdür. Bilecik dar yerdür. Düğüni anda itmesünler, bir genince yerde itsünler" didi. Tekvur dahi bu sözleri hep kabūl idüp ve düğüni Çakırpınarı dirlerdi anda itdi. Va'de vaktinde Osmān dahi bir niçe öküzlere gicelerle mehārlar idüp içlerine raht-ı dīv ādemler

1 lutf Vi : lutf u ihsān İ
2 n'ola Vi : n'ola yüz üzerine İ
3 selām idüp eyidesün Vi : aşk eyidesün İ
4 idesiz Vi : idüp İ

koyup öküzleri sürdiler. Hemīşe bu[1] ādet idi ki öküzlere yükledüp kal'aya hātunlar koyarlardı. Yine ol ādet üzre **[İ 34a]** öküzleri kıtār kıtār idüp gice ile hisāra iletdiler. Bu hīle ile içerü girüp fi'l-hāl yüklerden gāzīler çıkup seğirdüp hisār kapularını depelediler[2]. Kal'ada hod ādem az idi, cümle düğüne gitmişlerdi. Bunlar bu arada hisārı feth itdiler. Bu tarafda Osmān Gāzī dahi bir niçe dilāverleri avret libāsına koyup tekvura gönderüp eyitdi "Lutf itsün karındaşum tekvur bu hātunları eyüce yere kondursun" diyicek Bilecik tekvurı ferah olup eyitdi "Avreti ve mālı eyü elüme girdi" diyü gāyet sevindi. Osmān Gāzī dahi ahşam vaktinde gelüp tekvur anı karşulayup ta'zīmle kondurup girü odasına müteveccih olup dahi varmadın Osmān Gāzī at üzerine gelüp Köse Mihāl bile kaçar gibi olup gidicek tekvura haber oldı ki "Osmān kaçdı!" didiklerinde tekvur dahi nīmmest at arkasına gelüp Osmān'un ardına düşüp Kaldırık dirlerdi, Bilecik'e yakın bir yer vardur, anda Osmān dahi katlanurdı, buluşup ve ol avret libāsına giren ādemler dahi tekvur ardından irişüp ortaya alup tekvurı ve yanında olanları kılıçdan **[40a]** geçürüp öldürdiler[3].

Feth-i Yarhisār

Dahi ol gice Yarhisār'a inüp ale's-sabāh tekvurunı tutup ve cemī' düğüne gelenleri bile tutup halkun ekserīni esīr itdiler. Ve andan sonra Turgud Alp'ı İnegöl'e salup varup muhāsara idicek ve Osmān cümle aldıklarını[4] Bilecik Hisārı'na iledüp ve yine tīzcek İnegöl'e yetişüp yağma buyurıcak gāzīler dahi tarfetü'l-ayn içinde hisāra girüp tekvurını pāreleyüp erkeğini kırup dişisini esīr itdiler. Zīrā bunlarun ucından çok müslimānlar şehīd olmışlardı. Rivāyet iderler ki ol gelin ki Yarhisār tekvurunun kızıydı, adına Lülüfer[5] Hātun dirlerdi, Osmān Gāzī anı Orhan'a virdi ki henüz **[İ 34b]** Orhan yiğit idi. Bir oğlı dahi vardı, anı göç üzerine müvekkel komışdı. Çünki Osmān Gāzī bu dört hisārı feth eyledi, vilāyetlerine adl ü dād gösterüp cemī' köyler yerlü yerinde mütemekkin olup vaktleri kāfir zamānından dahi yeğ oldı. Hattā Osmān Gāzī iklīminde emn ü emān ziyāde olmağın kalan yerün kāfirleri dahi anun iklīmine gelüp şenlik oldı. Bu Lülüfer Hātun oldur ki Burusa'da kapluca kapusına yakın yerde hisārun dibinde tekyesi vardur ve Lülüfer Köprüsi'ni dahi ol yapmışdur. Ol suya Lülüfer dimesine vech-i tesmiye oldur. Ve

1 bu İ : - Vi
2 depelediler Vi : kırdılar İ
3 öldürdiler Vi : kırdılar İ
4 aldıklarını Vi : aldıkları esbābı İ
5 Lülüfer İ : fer Vi

hem[1] Sultān Murād Gāzī'nün ve Süleymān Paşa'nun anasıdur. Ol hātun āhirete gidicek Orhan'la bile Burusa Hisārı'nda manastırda defn itmişlerdür. Bu fethün tārīhi hicretün altı yüz doksan dokuzında vākı' oldı. Çünki Osmān Gāzī Bilecik'i ve Yarhisār'ı ve İnegöl'i ve Yenişehr'i tevābi'iyle ve levāhıkıyla feth eyledi, bu kez varup İznik üzerine seğirdüp İznik'ün yollarını kesüp şehre taşradan nesne gelmez oldı. Şehirde ziyāde kızlık olup halk bunalıcak **[40b]** uğurlayın İstanbul'a mededci gönderüp istimdād itdiler. Öyle olsa İstanbul'dan dahi kāfirlere mededci gelicek Osmān Gāzī dahi leşkeriyle müşāvere idüp "Bizüm leşkerimüz azdur. Sultān Alāüddīn-i sānīden yardım taleb idelüm" didiklerinde Konya'ya ādem gönderüp cemī'-i ahvāllerin bildirüp Sultān Alāüddīn-i sānī dahi bu fetihleri işidicek şād olup tabl ve alem ve kılıç ve at virüp buyurdı ki "Sāhibün Karahisār'dan bir niçe bin halk Osmān'a mu'āvenete varalar." Bunlar dahi gelüp yetişmedin İstanbul'dan kāfir gelüp dilden geçmeğe başlayıcak Osmān Gāzī dil alup ale'l-gafle **[İ 35a]** gelüp diledüği kāfire dün baskunın idüp kimisini kırup ve kimisini denize gark idüp ve ekseri dönüp yine İstanbul'a kaçdılar. Ganāyimle gāzīler muğtenim olup İznik fethine mukayyed olmayup makarr-ı izzetine irişmeğe niyyet idüp göçdiler[2]. Vālidesi ve müte'allikātı Osmān Gāzī'ye bir-iki göç istikbāl idüp gelüp buluşdılar, "Gazā mübārek olsun!" didiler[3]. Ol esnāda iken Sultān Alāüddīn-i sānīden tabl ve alem ve kılıç ve at ve hil'at-ı şāhāne yetişüp hemān-dem erbāb-ı dīvān ve erkān-ı a'yān ārāste olup dīvān-ı sultānī müretteb[4] kılup sancak açılup tabl-hāne döğerlerken[5] Osmān Gāzī, Sultān Alāüddīn'e izzet ve livā-yı İslām[6] içün ayağın durup ve atasını dahi durgurup ber-kā'ide-i şāhāne ve kānūn-ı mīrāne nevbet-i Osmānī ve tabl-hāne-i hüsrevānī[7] uruldı. Ol zamāndan tā Sultān Muhammed bin Murād Hān zamānına değin resm-i Osmānī bunun üzerine cārī[8] idi ki her bār sefere hurūc itmeğe nevbet urulsa, pādişāhlar ayak üzerine gelüp ki gūyā īhām[9] iderlerdi, vakt-i hurūcdur diyü. Ve mādām ki sefer üzerine olalar, sabāh ve ahşam ki nevbet urula, pādişāh ve erkān-ı devlet nevbet tamām olunca ayağın dururlardı. Sultān

1 ve hem Vi : - İ
2 **[Der-kenār]:** Sultān Alāüddīn-i sānīden Osmān Gāzī hazretlerine tabl ve alem ve ahdnāme-i müselleme geldükde Pervāne hicretün altı yüz yetmiş altı yılında Abaka Hān elinde katl olmış idi. Vezīr İzzeddīn ki Āl-i Selçuk'un eben-an-ceddin vezīrler oğlı vezīrleridür ve Şeyh Edebālī'ye kızın vermişdür, Osmān Gāzī İzzeddīn kızının kızın almışdur.
3 gazā mübārek olsun didiler Vi : - İ
4 müretteb Vi : müzeyyen İ
5 sancak açılup tabl-hāne döğerlerken Vi : - İ
6 ve livā-yı İslām Vi : - İ
7 ve tabl-hāne-i hüsrevānī Vi : - İ
8 cārī Vi : - İ
9 īhām Vi : tenbīh İ

Muhammed'e gelicek eyitmişler "Bir bölük **[41a]** müfside ayağın durmak ne lāzımdur!" diyüp durmağı giderüp nevbet çalmak mukarrer kıldı. Çünki Osmān Gāzī hazretlerine tabl ve alem geldi, ol dahi māl-ı ganīmetden humusı çıkarup ve niçe tuhfe ve hedāyā ile kasd eyledi ki Konya'ya varup Sultān Alāüddīn'e buluşup ve safā-yı himmetin alup veliyy-i ahdi ola. Zīrā bu Sultān Alāüddīn'ün oğlı yoğ idi, Osmān'a tabl ve alem anunçün göndermişdi. Osmān Gāzī dahi Sultān Alāüddīn'e ri'āyet idüp sikkeyi ve hutbeyi anun adına kılurdı. Çünki Osmān Gāzī gitmek yerağın göricek nāgāh haber geldi ki Sultān Alāüddīn āhirete gidüp yerine vezīri geçdi. Osmān Gāzī[1] işidicek te'essüf idüp "El-hükmü li'llāhi'l-Aliyyi'l-Kebīr" diyüp hemān buyurdı ki "Tursun Fakīh Karacahisār'a **[İ 35b]** kādı ve hem hatīb ola!" Bu Tursun Fakīh Edebālī musāhiblerinden olup hayli azīzlerden idi. Evvel ki Osmān Gāzī adına hutbe okundı, budur ki Karacahisār'da okundı.

Kānūn-ı Osmān-ı Evvel

Çünki hutbe ve sikke Osmān Gāzī adına mukarrer olup kādı ve subaşı dikildi, Germiyān vilāyetinden bir kişi gelüp eyitdi ki "Bāzāra gelenün bācını bana satun!" Osmān eyitdi "Bāc nedür?" Ol kişi eyitdi "Her kim bāzāra yük getüre, andan akça alayum." Osmān eyitdi "Bre kişi! Bu bāzāra gelenlerde alma mı vardur ki akça alursun?" Bu kişi eyitdi "Her vilāyetde ādetdür, pādişāh içün her yükde akça alurlar." Osmān eyitdi "Bre bu tanrı buyruğı mıdur veya peygamber kavli midür?" diyüp gadaba gelüp "Yüri seni gözüm görmesün, yoksa helāk iderüm" didi. "Bir kişi mālını kendü elüyle kesb itmiş ola, ne borcı var ki bana rāygān akça vire?" diyicek halāyık eyitdiler "Ey hān! Size gerekmezse bu bāzārı bekleyenlere lāzımdur" didiklerinde **[41b]** Osmān eyitdi "İmdi her kişi ki bir yüki sata iki akça vire, eğer satmaya nesne virmesün. Ve kime kim bir tīmār virem anı bi-lā-sebeb kimse almasun. Ol[2] öldüği vakt oğlına virsünler. Eğer kiçirek kalursa hizmetkārları anun yerine sefere varsunlar, tā oğlan sefere varınca[3]. Her kim bu ādeti boza Allāhu tebāreke ve te'ālā idenden ve itdürenden rāzı olmasun" didi. Ve andan sonra Karacahisār Sancağı'nı oğlı Orhan'a ve subaşılığını karındaşı Gündüz'e virdi ve Yarhisār'ı Hasan Alp'a virdi ki yarar bahādur yoldaş olup kendüyle bile gelmişdi[4]. Ve İnegöl'i Turgud Alp'a virdi. Şimdi dahi

1 **[Der-kenār]:** Osmān Gāzī otuz beş yaşında iken Karacahisār'ı feth eyledi. Kırk üç yaşında iken nām-ı şerīfine hutbe okundı, akça kesüldi.
2 ol Vi : - İ
3 varınca Vi : varmağa yarar olınca İ
4 **[Der-kenār]:** Sene ihdā ve seb'a mie tārīhinde Gāzī Osmān Beğ Karacahisār'ı ya'ni Sultānöni'ni oğlı Orhan Beğ'e tefvīz idüp ve Yenişehr'i kendüye tahtgāh ta'yīn eyledi.

ana Turgud-ili dirler. Ve kayın-atası Edebālī'ye Bilecik hāsslarını tīmār virdi ve hātununı anasıyla Bilecik'de koyup kendüsi Yenişehr'e varup anı tahtgāh idinüp **[İ 36a]** gāzīlere buyurdı ki evler yapalar. Anunçün ana Yenişehr dinildi. Ve oğlı Alāüddīn Paşa'yı kendü yanında kodı ki Orhan'la gāh gāh dört yana seğirdirlerdi. Ve İznik'e dahi inerlerdi ve Köprihisār'a niçe def'a seğirdim idüp āhir yağmayla feth idüp andan Marmara vilāyetine varup kāfirleri gelüp itā'at eylediler. Osmān Gāzī dahi[1] adl idüp yerlerinde girü mukarrer kıldı. Ve andan bir niçe def'a İznik'e seğirdüp hisārun üzerinde azīm cenk idüp kapusın kapatdılar. Vilāyetini adl ile itā'at itdürüp tīmār erlerine virüp yine Yenişehr'e gelüp bir zamān karār itdiler. Böyle olıcak Burusa tekvurı bir gün cem'iyyet idüp eyitdi ki "Şol Türk[2] şol araya gelüp etrāfı yakup yıkup yürürler, tınmayıcak olursak cümlemüzi bu aradan götürürler. Buna bir tedbīr idelüm" diyüp bī-kıyās asker cem' idüp yürüdiler. Osmān Gāzī dahi işitdi ki Allāhu Te'ālā'ya sığınup guzātı **[42a]** cem' eyleyüp küffāra mukābele Koyunhisārı adlu yerde gelüp cenk iderek Dinyanoz gelüp ki şimdi ana Dimyoz dirler, anda küffār zebūn olup dağa arka virüp cenk idicek azīm kırgun olup Osmān Gāzī'nün karındaşı Gündüz oğlı Aydoğdı anda şehīd olup Dinyanoz'da Koyunhisārı'na gider yolda yatur. Mezārını taşla çevirmişlerdür. At sanculansa iledüp ol kabri tavāf itdürürler, Hakk Te'ālā şifā virür. Öyle olsa Hakk Te'ālā avniyle kāfiri sıyup Adranos tekvurı kaçup Kestel tekvurı katl olınup Burusa tekvurı hisārına girüp Kestel tekvurı Osmān Gāzī Ulubat Köprüsi'ni geçince kovup köprünün beri başında Osmān Gāzī durup Ulubat tekvurına haber gönderdi ki "Zebūnumı vir yoksa göl başından dolanup vilāyetüni harāb iderin!" diyicek Ulubat tekvurı eyitdi "Ahd eyle ki sen **[İ 36b]** ve neslün bir ehad bu köprüyi berü geçmeye, zebūnunı vireyin" didi. Osmān dahi rāzı olup bu dahi zebūn olan tekvurı virüp getürüp hisārı karşusında pāre pāre[3] eylediler. Ol zamāndan berü Āl-i Osmān ol ahdi sımayup köpriden geçmeyüp sudan kayıkla geçerler. Ve bu katl olan tekvurun hisārını dahi alup ol vilāyeti zabt itdiler. Ve ol eyyāmda defā'atle gazālar oldukdan sonra bir gün Burusa hisārınun kapusı önünde konup bir gün cenk idüp kal'a sarp olmağın nesne başarımayup niçe gāzīler şehīd oldılar. Osmān Gāzī gördi ki hisār sarp olup cenkle alınmaz, "Buna sabr gerekdür" diyüp tarafeynine havāle yapdırmak kasd idüp kapluca tarafına bir hisār yapup içine karındaşı oğlı Aktimur'ı kodı ve bir hisār dahi dağ tarafına yapup içine **[42b]** karındaşı kulı Balabancık bahādurı kodı. Bu

1 dahi Vi : - İ
2 şol Türk İ : - Vi
3 pāre pāre Vi : katl İ

iki hisār bir yılda tamām olup bunlar içine girüp Burusa nevāhīsi zabt olınup kāfir hisārdan taşra parmağın çıkarmayup ve bakmağa dahi[1] komaz oldılar.

Bunun üzerine birkaç yıl geçicek gāzīler gördiler ki nereye vardılarsa mansūr u muzaffer oldılar, Osmān Gāzī'ye eyitdiler "Şimden girü kāfirler mağlūbdur. Vakti zāyi' idüp epsem oturmak revā değüldür, gazāya meşgūl olalum" diyicek Osmān Gāzī "Hoş!" diyüp "Evvel Köse Mihāl'i okıyup İslām'a da'vet idelüm. İslām'a gelürse[2] hoş, eğer gelmezse evvel anun vilāyetini talan idelüm" didi. Ol sā'at Köse Mihāl'e[3] ādem gönderüp eyitdiler ki "Tīzcek gelmek gereksün. Azīm seferimüz vardur. Cümle hāzıruz, hemān sana muntazıruz" didiler. Ol dahi hemān ale'l-fevr Osmān'un huzūrında bulınup[4] el öpdüğinleyin cān u dille Osmān Gāzī'ye eyitdi ki "Bana īmān arz kıl ki müslimān olam" diyüp ol arada müslimān olup cemī' beğler şād **[İ 37a]** olup Osmān Gāzī Köse Mihāl'e bir alem ve ağır hil'at giydürüp oğlı Orhan'a koşup Karacahisār'a gönderdi. Ve Saltuk Alp dirlerdi bir bahādur vardı, anı dahi bile gönderdi, tā ki Karacahisār'ı Germiyānoğlı'ndan hıfz ideler. Ve andan Osmān Gāzī Leblebüci Hisārı üzerine varup tekvurı dahi karşu çıkup itā'at[5] idicek yine ana yerini[6] virüp oğlı vardı, anı alup Lefke'ye varup Lefke tekvurı ve Çadırlar tekvurı dahi istikbāl idüp mutī' oldılar. Samsa Çavuş anda bile idi, bunlarun vilāyetin isteyicek[7] Osmān eyitdi "Bu vilāyetleri sana virmek kande olur ki bunlar mahrūm kala" diyüp Lefke yanında dere ağzında Yenişehir Suyı kenārında bir hisārcık vardı, anı Samsa Çavuş'a **[43a]** virdi ki ol aranun adına Çavuşlarköy dirler. Ve andan sonra Mekece'ye vardılar. Anun dahi tekvurı itā'at idüp Akhisār'a bile geldi. Ammā Akhisār tekvurı niçe bin atluyla mukābele idüp azīm cenk itdükden sonra sınup kal'asına giremeyüp yabana kaçdı. Gāzīler hisārı yağma idicek tekvur dahi kaçarak Karaceyş Hisārı'na girdi. Gāzīler dahi dönüp Geyve'ye geldiler. Gördiler ki Geyve kāfiri hisārı boş komışlar ve haber geldi ki Kurı Deresi'nde kāfir niçe olup durur. Osmān hemān üzerlerine varup ve tekvurını tutup ganāyimle muğtenim oldılar ve ol vilāyetde bir ay mikdārı durup emn ü emān gösterüp köylerini gāzilere virüp halkını mukarrer kıldı. Öyle olıcak çünki Osmān Lefke Gazāsı'na gitdi, Germiyān'dan Çavdar Tatar gelüp Karacahisār'un bāzārına seğirdim idüp Orhan Eskihisār'da at na'llardırdı, işidicek fi'l-hāl at arkasına gelüp

1 dahi İ : - Vi
2 gelürse İ : - Vi
3 Köse Mihāl'e Vi : Köse Mihāl kāfire
4 bulınup Vi : bulınur İ
5 itā'at İ : - Vi
6 yerini İ : yerine Vi
7 isteyicek Vi : istedi İ

ve işiden yanına evüp göz açdurmayup Oynaşhisārı dirler dağ arasında bir vīrānece[1] hisār vardur, anda Tatar'a yetişüp alduğın bi-tamāmihī bırakdırup Tatar'un kimini kırup ve Çavdar Tatar'un oğlunı **[İ 37b]** tutup Osmān'a habs ile getürdiler. Osmān eyitdi "Bu zālimler müslimānlardur. Öldürmen![2]" And virüp āzād idüp yine iklīmine gönderdi, ol zamāndan Yıldırım zamānına değin adāvet itmediler. Şimdi ol nesilden dahi vardur, anlara Çavdarlu dirler. Eğerçi Osmān ahdle Tatar'ı koyuvirdi ammā Orhan'a eyitdi[3] "Gāfil olma! Tatar ahd tutar tāife değüldür. Ben oturayın, sen var gazā eyle!" diyüp Akçakoca'yı ve Konur Alp'ı ve Gāzī Abdurrahmān'ı ve Köse Mihāl'i bile koşup Karaceyş'e ve Karatekin'e gönderdi. Orhan'un ibtidāyī[4] seferi budur. Pes Orhan **[43b]** du'ā kılıcını beline muhkem bağlayup atasından safā-yı himmet alup doğrı Karaceyş'e müteveccih olup hisāra bir konak mikdārı[5] kalıcak Orhan, gāzīleri üç bölük idüp bir bölüğiyle kendü hisāra düşüp ve bir bölüğini hisārun ardına koyup ve bir bölüğünin hisārun yanında bir derede kodı. Orhan Gāzī hisārda birkaç gün cenk idüp zebūnlık sūretin gösterüp bir gün sıngun sūretinde çekilüp kaçıcak kāfirler görüp kal'adan çıkup ardlarına düşüp Orhan'la mukābele eğleyicek hisār dibindeki asker dahi hücūm idüp ve dere ağzındaki asker görinicek "Vāveylā askerün nihāyeti yoğmış!" diyü tekvur, hisāra kaçmak isteyicek gāzīler yetişüp tekvurı tutup ve hisārı feth idüp mālını gāzīlere kısmet itdiler ve aşağa yanında Apsuyı dirlerdi bir hisārcık vardı, gelüp emānla anı dahi aldılar. Bu iki hisāra ādem koyup muhkem berkitdiler. Karaceyş'i Konur Alp'a virüp ve Apsuyı'nı Akçakoca'ya virüp ve ol tekvurı sipāhīsiyle Akhisār'a götürüp halka emn ü emān gösterdi ammā Konur Alp gāh gāh çıkup Akyazı'ya seğirdirdi. Ve Akçakoca dahi Ayān Göli'nün suyı akduğı Beşköpri'de bir burgozcuk vardı, anda duraklanup ol arada Orhan ile olanlarla[6] seğirdirdi. Ve bi'l-cümle Orhan ol ucı berkidüp **[İ 38a]** tutsak olan kāfirleri atasına gönderdi ve kendüsi gelüp Karatekin hisārına düşüp tekvurına ādem gönderdi ki "Hisārunı bana vir ki hisārda yine seni ibkā ideyim" didi. "Zīrā benüm hemān garazum İznik'dür" diyicek kāfir dahi virmeyüp, Orhan yağma buyurıcak bir lahzada talan eyleyüp tekvurını tutup öldürdiler[7] ve mālını ve kızını Orhan, atasına gönderüp ve tutılan esīrleri **[44a]**

---

1 vīrānece İ : vīrānca Vİ
2 öldürmen Vi : öldürmek olmaz İ
3 **[Der-kenār]:** Sene seb'un aşara ve seb'a mie tārīhinde Osmān Gāzī oğlı Orhan Hān'ı velīahd idüp ser-leşkerlik ta'yīn eyledi. Ve Kocaili'nün küffārı gazāsına azm ü cezm itdi.
4 ibtidāyī Vi : ibtidā İ
5 mikdārı Vi : mikdār İ
6 olanlarla Vi : olanlar İ
7 öldürdiler Vi : katl itdiler İ

gāzīlerden Orhan satun alup emānla girü salıvirdi[1] ve Samsa Çavuş'ı hisārda koyup gitdi. Babasına gelicek Konur Alp'a ve Samsa Çavuş'a ādem gönderdiler ki İznik'e havāle olup huzūr virmeyeler. Anlar dahi bağların harāb iderlerdi. Ve andan Konur Alp Akyazı'da Tuz Bāzārı'nı alup Uzuncayol'da kāfire buluşup iki gün iki gice cenk idüp āhir kāfiri sıyup döndürüp yine Tuz Bāzārı'na geldiler. Ve Akçakoca Aktimur'la Akova'ya seğirdirdi ve Abdurrahmān İstanbul tarafına seğirdirdi. Niçe def'a İstanbul'dan leşker gelüp Abdurrahmān sıyup kaçururdı. Bu hālle dürişüp İslām yolında cān u baş oynarlardı. Andan sonra Osmān Gāzī çünki Burusa'nun iki cānibine havāle yapup gitmişdi, bir gün Osmān'a haber geldi ki "Burusa'nun içinde kāfirler açlıkdan ziyāde bunaldılar, sehil bahāneyle hisārı virürler" diyü. "Ammā pādişāhdan gayriye virmeğe ār iderler." Osmān Gāzī bu haberi işidicek Orhan'a eyitdi "Gel evvel Evrenos'a var! Ol kāfirün atası Denyanoz Gazāsı'nda Bālī Hāce'mün düşmesine ol sebeb[2] olmışdur" didi. Orhan yer öpüp yine Köse Mihāl'i ve Turgud Alp'ı bile yoldaş alup ve Şeyh Mahmūd dirlerdi bir azīz vardı, anun yanında Edebālī'nün karındaşı[3] Ahī Şemsüddīn oğlı Ahī Hüseyin'i Orhan atasından isteyüp bile alup gitdi. Ve Osmān Gāzī'nün ayağında nikrīs belirüp bile varımadı, tevakkuf eyledi. Anlar Burusa'ya dönicek **[İ 38b]** ol dahi göçdi. Orhan doğrı Evrenos'a varıcak tekvurı hisārı koyup dağa kaçıcak Orhan dahi gāzīleri piyāde idüp ardların sürüp dağa çıkıcak kāfirler gördi ki dağa çıkmağla Türk'den kurtıluş yok, nāçār dönüp itā'at itdiler. Ammā tekvurı dağa kaçarken bir sarp yere[4] **[44b]** uğrayup uçup pāre pāre olmışdı, gelüp kal'ayı dahi zabt itdiler.

Feth-i Burusa

Ve andan Orhan Burusa'ya gelüp Osmān dahi bile gelüp Pınarbaşı'nda suyun üzerinde kondılar. Derhāl Burusa tekvurına Köse Mihāl'i gönderüp hisārı istediler. Tekvur dahi eyitdi "Ahd idin ki bizi kimse incitmeye" didi. Köse Mihāl gelüp Osmān'a diyicek kabūl idüp yine gönderdi. Varıcak tekvur eyitdi "Bize birkaç ādem virsün, gelüp bizi saklasunlar ki kimse incitmeye" didi. Ve[5] Köse Mihāl "Hoş!" diyüp "Ammā ol sizi saklayanlara bir nesnecik gerekdür" didi. Öyle olıcak otuz bin altun gönderüp kendüler kal'adan çıkup gidicek müslimānlar tekbīr ü tehlīl ve zikr[6] ile kal'aya koyulup tekvurın şöyle isti'cālle çıkardılar ki dahi mālınun rub'ın

1 salıvirdi Vi : salıvirüp İ
2 ol sebeb Vi : sebeb ol İ
3 karındaşı Vi : oğul kardaşı İ
4 sarp yere İ : sarpa Vi
5 ve İ : - Vi
6 ve zikr İ : - Vi

almayup gemilerle İstanbul'a geçdi. Tekvurun kal'ada çok mālın buldılar. Gāzīlere kısmet idüp ammā kal'a kāfirlerin incitmeyüp bir çöpin almadılar. Ve tekvurun bir vezīri vardı, ol gitmeyüp anda kalup Osmān'a çok pīşkeşlerle gelüp Osmān ana su'āl eyledi ki "Neden bunalup hisārı virdünüz?" Ol eyitdi "Gördük ki devletinüz yevmen-fe-yevmen izdiyāddadur ve hem iki cānibimüze havāle yapdunuz, ilimüzi aldunuz. Şehrün devleti illedür. Ve hem gördük ki size itā'at idenler rāhatlıkda, biz dahi rāhatlığa heves itdük. Ve hem tekvurımuzun eğerçi çok mālı vardı lākin kal'anun yerağın vaktiyle almayup, almak isteyicek bulınmadı. Fikr itdük ki Türk elinden kurtılmak yokdur. Cebren elinde ölmekdense[1] emānla virüp halās **[İ 39a]** olmak yeğdür diyüp virdük" diyicek Orhan eyitdi "Bu kırgun kāfirler nedür?" Eyitdi "Cümlesi açlıkdan ölmişlerdür" diyü cevāb virdi. Ve bu feth tārīhün yedi yüz yigirmi ikisinde vākı' oldı. Andan sonra ba'zı müslimānlar gelüp mütemekkin olmağa başlayıcak **[45a]** Orhan'un mahremlerinden İl-eri Hāce dirler bir kimse vardı[2], Hāce Ahmed adlu bir oğlı beğün sarāy yanında hemān bir mescid binā eyledi. Burusa içinde yapılan mescidlerden evvel budur. Ve sonra Ahī Hasan dahi bu[3] mescid kurbında bir zāviye binā eyledi. Ammā burada şübhe vardur ki hīn-i fütūhda Osmān Gāzī hayātda mıydı değül miydi? Esahh budur ki hayātda idi. Zīrā kim oğlını kendüsi göndermişdi, kendünün nikrīsi olduğından varımadı. Ve hem kasdı bu idi ki oğlı Orhan kendü zamānında şevket tutup nāmdār ola. El-hāsıl pādişāhlığı Orhan'a teslīm idüp kendü pīr olmışdı. Ve bu cānibde dahi Konur Alp Akyazı'yı ve Konurpa ilini ve Mudurnı ilini temāmet müsahhar idüp girü Karaçeşme ve Apsu'ya gelüp ve Gāzī Abdurrahmān'ı anda koyup kendüsi gitdi. Ve ol cānibde Akçakoca dahi Kandıra'yı ve Ermeniyye'yi müsahhar idüp içlerine erler koydı. Ve andan Samandıra'ya düşüp ittifāk bu esnāda Samandıra tekvurınun oğlı ölüp cemī'-i kāfirler anun ölüsine cem' olıcak gāzīler fursat bulup hisārun öninde baskın[4] düşüp tekvurı tutup hisārı feth itdiler. Ve Aydos Hisārı'na karşu tekvurı iledüp eyitdiler ki "Gelün bu tekvurı size virelüm, siz bu kal'ayı bize virün." Anlar eyitdiler "Varun başını kesün, etini pişirüp yen" didiler. Bu tekvur eyitdi "Beni İstanbul'a satun" didiler. İstanbul'a haber gönderilicek anlar dahi istemeyüp hāzır olan leşkerleri müslimānlarla bir azīm cenk idüp Allāhu Te'ālā mü'minlere fursat virüp kāfirleri sıyup kovdılar.[5] Āhir ol tekvurı İznikmid tekvurı satun aldı. Andan Akçakoca Samandıra'yı hisār **[İ 39b]** iderdi. İstanbul ve Aydos

1 elinde ölmekdense Vi : alınmakdan ise İ
2 Hāce dirler bir kimse vardı İ : - Vi
3 bu Vi : bir İ
4 baskın İ : basık Vİ
5 kovdılar Vi : kırdılar İ

tekvurıyla dāyim cenk iderlerdi ve bir[1] zamān at arkasından inmezlerdi. Hikāyet iderler ki Aydos **[45b]** tekvurınun bir cemīle kızı vardı. Bir gice düşinde görür ki balçığa düşmiş çıkamaz. Karşusından bir hūb sūretlü yiğit gelüp eline yapışup çukurdan çıkarup mülevves libāsların çıkarup bedeni yuyup harīr libāslar giydürür. Kız hemān belinleyüp uyanup ta'accüb idüp ammā gördüği yiğidün hayāli fikrinden gitmeyüp vehm iderdi ki "Mukarrer ben bu hālden tegayyür bulup bu makāmdan gitsem gerekdür" diyü fikrler iderdi. Bir gün hisārlarına Türk gelüp niçe gün cenk idüp nesne başarımayıncağız bir gün bu kız burç kenārına gelüp Türk'ün cengine bakarken nāgāh gözi Abdurrahmān Gāzī'ye tuş olur[2]. Görse ol düşde gördüği yiğitdür. Hemān sabrı kalmayup Rūmca bir kāğıd yazdurup aşağıya bırakur. İttifāk Abdurrahmān'un önine düşüp[3] alup bir Rūmī'ye okıdur. Yazılmış ki "Koyup hisārı gidin. Fülān yerde i'timād itdüğinüz birkaç kişi gönderün, kal'ayı size alıvireyin" diyü. Mektūbun mazmūnına vākıf olup i'timād itdiler. Akçakoca eyitdi "Kimdür bu işe ki mübāşeret eyleye?" Abdurrahmān eyitdi "Ben başumı bu yolda komışam." Konur Alp eyitdi "İmdi gitmek gerek." Fi'l-hāl kalkup gidicek[4] hisār kāfirleri şādmān olup yimeğe[5] ve içmeğe meşgūl olduklarında Abdurrahmān Gāzī dahi bir niçe yarar gāzīlerle nısfu'l-leylde kız va'de itdüği yere gelüp kız dahi bunları gözedüp dururdı. Çünki Abdurrahmān Gāzī'yi gördi, tīzcek hisārdan aşağı kemend atıcak Abdurrahmān'un dahi sabrı kalmayup kemendün ucına yapışup ankebūt-vār yukaru çıkup nigārla buluşıcak kız bunı hisārun kapusına getürüp ālem ağyārdan hālī iken Abdurrahmān kapucıyı öldürüp kapuyı açıcağız gāzīler ki hāzır idi, içerü koyulup doğrı **[İ 40a]** tekvurun sarāyına gelüp tekvur sarhoş yaturken boğazını **[46a]** ele aldılar ve kal'ayı bu tarīkle feth eylediler. Ale's-sabāh Akçakoca dahi gelüp[6] yetişüp hisārı feth olmış göricek tekvurı ve ol kızı cümle esbāblarla Abdurrahmān Gāzī'ye virüp Orhan Gāzī'ye gönderdiler. Gelüp Akşehir'de Orhan Gāzī'ye buluşup beşāret haberin ve tekvurı ve kızın ve esbābları viricek Orhan dahi kabūl idüp ba'dehū[7] Orhan dahi kızı Abdurrahmān'a hayli ganāyimle bağışladı ki henüz bu zamānda dahi anun neslinden vardur ki Kara Rahmān dirler. İstanbul üzerinde ol dahi çok bahādurlıklar itmişdür. Ve dahi rivāyet olınur ki Osmān Gāzī'nün kayın-atası Edebālī vefāt idüp bir aydan sonra kızı Māl Hātun

1 bir Vi : her İ
2 olur Vi : olup İ
3 düşüp Vi : düşer İ
4 gidicek İ : gidiceğiz Vi
5 yimeğe İ : - Vi
6 gelüp Vi : - İ
7 ba'dehū İ : - Vi

ki Osmān'un hātunı ve Orhan'un anasıdur, vefāt idüp Osmān Gāzī kendü eliyle ikisin dahi Bilecik Hisārı'nda defn eyledi. Üç aydan sonra Osmān Gāzī dahi dünyā-yı fānīden āhiret-i bākīye rıhlet idüp yere emānet kodılar. Zīrā ol vakt Orhan Gāzī Burusa'da idi. İşidicek gelüp Osmān Gāzī'nün meyyitini[1] Osmān'un vasiyyeti üzere[2] manastırda kubbenün altında defn itdiler. Ve bir rivāyetde şöyle dir ki Orhan Burusa Hisārı'na düşdükde Osmān Gāzī ölüp Orhan ki hisārı muhāsara eyledi, Osmān vefāt eyleyüp Orhan dahi hemān atasın alup kal'a üzerinden göçicek fi'l-hāl bir kul kaçup Burusa tekvurına gelüp[3] didi ki "Ne durursuz! Türk'ün beği ölmişdür. Koman, fursatdur!" diyicek tekvur dahi leşkerle çıkup ardlarına düşüp yetişicicek Orhan, babası meyyitin ilerü gönderüp kendüsi pusuda durup tekvur gelicek hemān gāzīlerle pusudan çıkup[4] tekvurı tutup ve yanında olanları kılıcdan geçürüp dönüp kal'ayı feth idüp Osmān'un meyyitin getürüp manastıra defn eylediler. Ve bu Osmān Gāzī altmış dokuz yıl ömr sürüp **[İ 40b]** yigirmi yedi yıl pādişāh oldı. Ölicek Orhan'a **[46b]**[5] vasiyyet eyledi ki "Ben vefāt itdüğimde beni Burusa'da Gümüşli-kubbe'nün altında koyasız" dimişdi. Ol vakt ki kāfirden alındı[6] yeni örtmişlerdi, gümüş gibi yalap yalap iderdi. Ve dahi eyitdi ki "Bir kimesne ki sana tanrı buyurmaduğı işleri söyleye, sen anı kabūl itmeyesin ve tanrı buyurduğından taşra iş itmeyüp bilmedüğün nesneyi ulemādan istifsār idesin ve sana mutī' olanları hoş tutasın ve nökerlerüne in'ām u ihsān eksük itmeyüp dāyim iylükde olasın[7]." **[47a] [47b]**

Zikr-i Saltanat-ı Orhan Gāzī bin[8] Osmān Gāzī

Elhamdülillāhi rabbi'l-ālemīn. Ve's-salātü alā hayri halkıhī Muhammedin ve ālihī ecma'īn[9]. Rivāyet olınur ki çün Osmān'ı manastırda defn itdiler, Orhan ve karındaşı Alāeddīn Paşa bir araya gelüp Ahī Hasan ve ol zamānun azīzleri gelüp Osmān'un mālını oğlanlarına kısmet itmek istediler. Osmān'un hazīneden hiçbir

1 Osmān Gāzī'nün meyyitini İ : - Vi
2 Osmān'un vasiyyeti üzere Vi : - İ
3 gelüp İ : - Vi
4 gāzīlerle pusudan çıkup İ : koyulup Vi
5 **[Der-kenār]:** Osmān Gāzī'nün oğlı oğlı Süleymān Paşa Gāzī'nün şikār iderken Biga Ovası'nda şāhbāz-ı rūhı nesīm-i hayātdan pervāz idüp mu'nis-i cinān ve behişt-i cāvidān gülistānına vāsıl oldı.
6 alındı İ : alanda Vi
7 **[Der-kenār]:** Rızā-yı Hudā'ya vusūl, küffāra lā-yenkatı' gazā ile hāsıl olur. Saltanat-ı dünyā ālāyişine aldanmayup cihād-ı ictihāddan usanmayup kılıcun kınında paslandırmayup her senede kıtāl-i küffāra varıcı olasın.
8 bin İ : - Vi
9 elhamdülillāhi Rabbi'l-ālemīn. Ve's-salātü alā hayri halkıhī Muhammedin ve Ālihī ecma'īn Vi : - İ

nesnesi bulınmadı. Bu feth olan memālikden bir yenice sırtak tekelisi kaldı ve bir yancuğı ve bir tuzluğı ve bir kaşıklığı ve bir edüği kaldı. Ve sartuk tekeli dahi Donuzlu bezden[1] olup arkasını alemler iderlerdi. Ve şehrī ve ladin kızıl sançakları olup ammā birkaç tavīle eyü atları ve birkaç süri koyunları vardı. Şimdi Burusa nevāhīsinde yüriyen beğlik koyunlarun damızlığı ol koyunlardandur. Ve dahi Sultānöyüği'nde birkaç yükrük yundları ve bir niçe çift eyer depingüsi kaldı. Bu mezkūrdan gayri nesnesi bulınmadı. Orhan karındaşına eyitdi "Ne buyurursun?" Alāeddīn Paşa eyitdi "Bu vilāyete çobanlık itmeğe pādişāh gerekdür. Cemī'-i re'āyā ve sipāhīyi görüp gözede. Bu atlar ve koyunlar anun ola. Zīrā bunlar cümle esbāb-ı şāhīdür. Babamuz gazā içün saklamışdur. Bizüm mīrās idicek nesnemüz yokdur" didi[2]. Andan Orhan eyitdi "Ey karındaş! **[48a]**[3] Ol çoban sen ol" didi. Alāeddīn Paşa eyitdi "Atam hāl-i hayātında pādişāhlığı sana **[İ 41a]** tefvīz kılmışdur. Sen dururken bana ne iş düşer? Sen benüm hemān atam yerine ulu karındaşumsın" didi. Bu cem' olan azīzler bunun sözine tahsīn kıldılar. Andan Orhan eyitdi kim "Gel imdi bana vezīr ol!" Anı dahi kabūl itmeyüp eyitdi "Fodra adlu köyi bana vir, ol bana yeter" diyicek Orhan dahi anı, ana virdi. Alāeddīn Paşa dahi Burusa'da Kükürdlü'de bir tekye binā idüp ve kapluca kapusına giricek[4] yerde kal'a içinde bir mescid ve kapudan yukaru dahi bir mescid yapup ve yanında evler binā idüp kendü dahi anda sākin oldı. Bu zamāna değin anun evlādından vardur. Ve andan sonra eğlenmeyüp Akçakoca dahi[5] vefāt eyledi ki Kandıra nevāhīsinde bir dağ arasında yatur. Andan sonra Konur Alp dahi vefāt itdi. Orhan Gāzī ol ucun sancağını kiçi oğlı Murād Gāzī'ye[6] virdi. Ve andan asker cem' idüp İznikmid'e azm eyledi. Zīrā Abdurrahmān Gāzī geldüğinde kıssayı i'lām idüp İznikmid'ün ne vechle alınacağın dimişdi. Evvel Yenişehr'e gelüp andan Geyve'ye varup oğlı Süleymān Paşa'yı Apsuyı'nda bulup Ayān Göli kenārında ve Aydos'da olan gāzīler dahi anda gelüp Orhan'a yoldaş olup İznikmīd'e vardılar. Ol vakt İznikmid'ün sāhibesi bir hātundı, İstanbul tekvurına alākası vardı. Yalakova durduğı hisārda bir kāfir vardı, Yalkıne dirlerdi, Yalakova'nun sāhibiydi ve sırtda bir hisār dahi vardı ki şimdi ana Koyunhisārı dirler. Yalkıne'nün bir karındaşı vardı, Kalyon dirlerdi, ol

1 bezden Vi : bezinden İ
2 didi Vi : didiler ve İ
3 **[Der-kenār]:** Bir gün Orhan'a karındaşı eyitdi "Sen dahi ālemde bir nişān ko, leşkerüne kızıl börk giydür ve sen ak börk giy" didi. Orhan dahi ma'kūl kardaşınun sözin tutdı, leşkerine kızıl börk giydürdi. Ol zamānda Hācı Bektaş Sultān vardı, ana varup Orhan dest-i tevbe eyledi ve andan bir ak börk giydi ki ak börk ol zamāndan kaldı.
4 kapusına giricek İ : kapusın gezdik Vi
5 dahi İ : - Vi
6 Murād Gāzī'ye Vi : Murād Hān Gāzī'ye İ

hisārcık[1] **[48b]** anundı, çünki bu hisārlarun üzerine düşüp cenge başladılar, Yalkıne'nün göğsine ok dokınup ölicek ol esnāda Orhan dahi gelüp İznikmid'ün üzerine düşdi. Ol avret dahi a'yānın cem' idüp eyitdi "Biz bu Türkle çıkışamazuz, zīrā eğer bizden kimse ölürse yabana gider, eğer anlardan ölürse bizümle kan düşmeni[2] **[İ 41b]** olurlar, ebedī üzerimüzden Türk gitmese gerekdür. Çāresi bu kim kal'ayı emānla virevüz" didi. Cümle yanındakiler dahi savāb göricek ol hātun bir hāss ādemīsini Orhan'a gönderüp eyitdi "Eğer ahd idersen ki bize ziyānun değmeye, size kal'ayı teslīm idüp biz İstanbul'a gidevüz." Orhan dahi kabūl idüp ādem seçüp eyitdi ki "Olmaya ki bir kimse bir kāfirün habbesine değe!" Bu vechle yasağ idüp "Her kim ihtiyārıyla durur, dura" diyüp ol hātun dahi esbābını gemilere yükledüp İstanbul'a gitdi. Gāzīler kal'aya koyulup zabt olıncak Orhan Gāzī oğlı Süleymān Paşa'yı İznikmid'e koyup niçe kilisaları mescid eyleyüp ve bir ālī kilisayı medrese itdiler ki el-ān dahi medresedür. Ol zamānda Kara-mürsel dirlerdi bir bahādur vardı, ol kenārı ol Kara-mürsel'e virdiler ki şimdi ol yere Kara-mürsellü[3] dirler. Ve dahi Yalakova'yı tīmār erlerine üleşdürüp o kenārı saklayalar, tā İstanbul'dan gemi gelüp ol kenārı urmaya. Ve Akçakoca ile olan gāzīlere dahi ol vilāyetden virüp Ermenī-bāzārı'nı Yahşulu'ya ve Kandırı vilāyetini Akbaş'a virdiler. Ve bunlarun neslinden şimdi dahi vardur. Fazlullāh Kādı ki Gekbuze'de tekyesi vardur, ol Akçakoca neslindendür. Ve bundan[4] **[49a]** sonra bir gün Orhan Gāzī'ye karındaşı Ali Paşa eyitdi "Elhamdülillāh ki pādişāh oldun. Muttasıl leşkerün ziyāde olmadadur.

---

1 hisārcık Vi : hisār İ
2 düşmeni İ : düşmen Vi
3 Kara-mürsellü Vi : mürsellü İ
4 **[Der-kenār]:** Yalak-ābād ol vakt hālī olup sarp dağlar idi. Ma'mūr olmasına sebeb bunı beyān itmişler ki İstanbul tekvurınun bir cemīle kızı vardı, nāgāh yoldakılardan oldı. Sıhhatinde āciz oldılar. Nāçār anı Yalak-ābād dağlarına gönderdiler. Tanrı'dan ısıcak su vardı, anı gördi ki bir kara cānevar uyuz olmış, tüyleri dökülmiş. Gelüp ol ıssı suyun balcığına girdi. Bir zamān yatup gitti. Bir niçe kerre gelüp yatdukda kız gördi ki cānevarun tüyleri bitüp güzel oldı. Hemān kalbine bu düşdi ki "Ben dahi şol balcığa girüp yatayın." Fi'l-vākı' bir niçe kerre balcığa girdi. Hakk Te'ālā ol derdden kızı halās idüp sıhhat buldı. Atası gāyet severdi, kızun sıhhatin bilicek gelüp i'zāzla kızı aldılar ve ārā-yı şenlik eyledi. Ol suyun üzerine kubbeler ve dürlü dürlü binālar vaz' eyledi ki ol ara ma'mūr oldı. Ba'zılar eydür, o tekvur gün görmez tekvur idi. Hattā İstanbul'dan deniz altından kemerler ile dehlīzler idüp hattā ol hammāma varmağa yol eyledi dirler. El-ān hammāmdan denize gelince geçerler. Öyle yol vardur ammā deniz altından varduğın Allāh bilür. Şöyle beyān itmişler. Yalak-ābād böyle sebincik bir gün küffārın binā yeri oldı. Ol hammāmun üzerine niçe küffār cem' olup yiyüp içerlerdi. Nāgāh bir üryān dervīş gelüp bunları İslām'a da'vet eyledi. Ağacdan dervīşün bir kılıcı vardı, kāfirler sarhoş, dervīşün yanına gelüp dervīşi üryān olup ağac kılıcına ve bunları İslām'a da'vet eyledüğine masharaya alurlardı ve eydürlerdi ki "Bu kılıcun katı keskin midür?" Didi ki "Yavuz keskindür." Sarhoş ilerü gelüp eyitdi "Beni bu kılıcla çal göreyin niçe keskindür?" didi. Dervīş "Allāh!" diyüp kāfir ayak üzre dururken ol ağacdan kılıc çaldı ki belinden iki biçdi. Kāfirler buna mütehayyir oldılar ve kāfirler İslām'a geldiler. Dervīş çok zaman ol arada mütemekkin oldı. Çok kāfir müslimān eyledi. Āhir anda vefāt eyledi. Ol hammāmun kurbında defn eylediler. El-ān mezārı ma'lūmdur, ziyāret-gāhdur. (Her iki nüshada da mevcuttur.)

Gerekdür ki sen kendü askerüne bir nişān idesin tā ki sāir leşkerlerden[1] mümtāz olup devr-i kıyāmete değin anunla anılasın." Orhan eyitdi "Sen ne buyurursan ben kabūl ideyin" diyicek Ali Paşa eyitdi "Etrāfdaki beğlerün börkleri kırmızıdur. Senün hāss kullarınun börkleri ak olsun" didi. Orhan dahi kabūl idüp buyurdı ki Bilecik'de ak börkler itdürüp evvel kendi giyüp andan tevābi'i giydiler. Andan Orhan diledi ki leşkeri dahi ziyāde eyleye[2]. **[İ 42a]** Karındaşına danışdı, ol dahi eyitdi "Hayreddīn Paşa'ya[3] danışmak gerek." Ol zamānda Hayreddīn Paşa Bilecik kādısıydı ki Osmān kendü virmişdi ki sonra kādı-asker olup vezīr olsa gerek, bu ahvāli Orhan ana danışıcak ol eyitdi "Meğer ilden yaya yazup çıkarasız" didi. Öyle olıcak Orhan Gāzī dahi buyurup yazdılar ammā halk yaya yazulmağa şol kadar rağbet itdiler ki[4] kābil değül. Niçesi rüşvet virüp yazıldı. Bunlara yaya dimeğe bir latīfe nakl iderler: Meğer bir yaya bir kimesnenün iti eniğün uğurlamış. İttifāk anun issi enüği uğurlayanı bulup "Sen mi uğurladun benüm enüğümi bre enük yaya!" diyüp söğmiş. Anda bulınan yaya tāifesi bu söze gücenüp hayli gavgā eylemişler. Halk anlarun bu kelimāta gücendiklerin göricek dahi beter olup[5] "enük yaya" dimeği ādet idinüp ad komışlar. Ve dahi Orhan zamānında beğler dīvāna burma dülbendle varurlardı. Kim ki burma dülbend giyüp varmasa ana teşnī' iderlerdi ammā seferde ak börk giyerlerdi. Ve börk altında şeb-külāh giyerlerdi. Şeb-külāh **[49b]** oldur ki öni kısa ve ardı uzun ve ince deri kaplanmış bir takyedür. Ve dahi sakal kırkmak ol zamānda yoğdı. Vezīrlerde ve beğlerde ve sipāhīlerde güzel uzun sakallar olurdı. Pādişāh bir kişiye hışm eylese hürmetin düşürmek içün sakal kesdürürdi. Sonra sakal kırkmağı bu yere Frenk gelmeğe başlayıcak anlardan öğrendiler. Ve'l-hāsıl evāyilde olan töre ve erkān şimdikiye muhālifdi. Zīrā لِكلّ زمانٍ دولة و رجال و في كلّ عصرٍ عادات و خصال[6] dür. Ve dahi rivāyet olınur ki andan sonra Kara Tegin'i [feth] idüp İznik'e havāle komışlardı ki İznik içinde olanlara göz açdurmayup ve etrāfda köylerini emn ü emānla ehl-i tīmāra üleşdirüp memleket keferesini adāletle hoşnūd kılmışlardı[7]. Ol ecilden kal'aya zād u zevāde kimse iletmezdi. Hattā il kāfirleri gelüp **[İ 42b]** kal'aya karşu eydürlerdi ki "Ey miskīnler! Gelün Türk'e itā'at eylen, açlıkdan ölmeyüp emn ü emān içinde olasız" dirlerdi. Orhan Gāzī

1 leşkerden Vi : askerden İ
2 ziyāde eyleye Vi : ziyāde eyleye ve çok ola İ
3 Hayreddīn Paşa'ya İ : - Vi
4 ki İ : - Vi
5 olup Vi : diyüp İ
6 "Her zamanın bir devleti ve erkānı olduğu gibi her asrın da kendine ait gelenek ve hususiyetleri vardır."
7 **[Der-kenār]:** İznik Karadeniz kapusına karşu havāle bir hisār yapup adını Karadeniz koyup kal'adan kimesne çıkmağa komazlardı.

bunlarun açlıkdan bunalduğın bilicek kal'anun üzerine düşdi. Nā-çār İznik'ün tekvurı Orhan'a ādem gönderüp "Eğer bizi ahdle incitmeyecek olursanuz kal'ayı size virelüm" diyicek Orhan Gāzī kabūl idüp tekvur[1] dahi kal'a kapusın açup[2] İstanbul'a gitti ammā ekser-i sipāhīsi gitmeyüp Orhan'a istikbāl idüp kal'anun içine İgülüs adlu bir bağçeye kondurdılar. Andan Orhan'un önine bir alay hātunlar geldiler. Orhan dahi "Bunlar ne hātunlardur?" diyü sorıcak meğer bunlarun erleri cenkde düşüp ve açlıkdan kırılup bunlar dul kalmışlar[3]. Orhan dahi buyurdı, gāzīler bunları nikāh idüp hāzır evlerine girüp oturdılar. Bu feth hicretün yedi yüz otuz dördinde vākı' oldı. İznik'ün içinde bir ulu kilisa vardı, cum'a mescidi idüp ve bir[4] manastırı **[50a]** medrese idüp ve bir imāret dahi bünyād eylediler. Meşīhatin Edebālī mürīdlerinden Hācı Hasan'a virdiler. Şimdi dahi[5] meşīhat anun evlādı elindedür. Ve imāret yürüdüği vakt evvel ta'āmı Orhan kendü eliyle üleşdirüp ve çerāğın dahi kendü eliyle uyardı. Ve medresenün müderrisliğini Mevlānā Dāvūd-ı Kayserī'ye virdi ve cāmi'ün hıtābetin Kara Hāce'ye virüp niçe zamān İznik'i taht idindi. Ve dahi Āşık Paşa didikleri azīz anun zamānında idi.

Feth-i Göynük ve Mudurnı

Ve rivāyet olınur ki Orhan Gāzī İznikmid'i oğlı Süleymān Paşa'ya virüp Yenice'ye ve Göynük'e ve Mudurnı'ya havāle itmişdi. İznik feth olınıcak Burusa'yı oğlı Murād Hān'a virüp adını Beğ-sancağı kodılar. Ve Karacahisār'ı ammisi oğlı Gündüz'e virdi. Ve andan Süleymān Paşa'yı Taraklu Yenicesi'ne gönderdi. Varduğınlayın cenk **[İ 43a]** olınmayup ahdle hisārı virdiler. Göynük'i ve Mudurnı'yı dahi hem-çünān aldılar. Ve ol vilāyetde Süleymān Paşa bir mertebede adl eyledi ki çok kāfir İslām'a reşk idüp gelüp müslimān oldılar. Ve[6] ol zamānda Karesi-oğlı Aclān Beğ Karesi vilāyetine ki hākimdi, vefāt idicek iki oğlı kalup birine Tursun Beğ dirlerdi ki Orhan Gāzī yanına gelmişdi ve biri ki babası yanında bulınup[7] babası yerine Karesi halkı anı kabūl itmeyüp haber gönderüp Orhan yanında olan Tursun Beğ'i istediler. Ve Tursun Beğ dahi Orhan'a i'lām idüp "Varalum ol vilāyeti zabt idelüm. Balıkesr'i ve Bergama'yı ve Edremīd'i kime sadaka idersen it. Bana hemān Kızılca Tuzla ve Mahrem tarafı yeter" didi. Orhan dahi Ulubat'ı feth idicek tekvurını girü yerinde mukarrer kılup ol sebebden doğrı Gölbaşı'ndan yüri-

1 tekvur İ : tekvura Vi
2 açup Vi : açup koyup İ
3 kalmışlar Vi : kalmışlardur İ
4 bir İ : - Vi
5 dahi Vi : - İ
6 ve Vi : - İ
7 bulınup Vi : idi İ

yüp Balyoz'ı, Abolyond'ı alup Kirmāsti'ye çıkdı. Ol hisārun sāhibine Klamastorye **[50b]** dirlerdi. Ve bir kardaşı vardı, Mihalci dirlerdi, Orhan ol vilāyete varıcak bu iki kardaş istikbāl idüp pīşkeşlerle gelicek Orhan dahi hoş görüp yine yerlerinde mukarrer eyledi. Ve Ulubat tekvurınun hıyānetin duyup helāk eyledi. Ve andan Orhan Gāzī Balıkesri'ye varup anda olan Karesi-oğlı kaçup Bergama'nun hisārına giricek bunlar dahi üzerine vardukda Orhan yanında olan karındaşı kal'a kurbına vardı ki karındaşıyla söyleşe. Gāfilen kal'adan bir ok atup urup öldürdiler. Orhan böyle itdüklerine bī-huzūr olup fi'l-hāl nidā itdürdi ki "İl vilāyet ahd ü emānla şimden girü Orhan Gāzī'nündür. Kim ki itā'at itmez, kılıçdan geçürürüz" didiler. Halk bunı işidicek gelüp itā'at idüp memleket Orhan'a müsellem oldı, hicretün yedi yüz otuz beşinde. Ve Karesi vilāyeti böyle müsellem olıcak Karesi-oğlı'nı dahi ahd ü emānla kal'adan **[İ 43b]** çıkarup Burusa'ya gönderdiler. İki yıl anda diri olup sonra tā'ūndan vefāt eyledi. Andan sonra Orhan Gāzī ulu oğlı Süleymān Paşa'yı getürüp Karesi ilini ana mansıb virüp kendü Burusa'ya gitdi. Vardukda bir imāret yapdırup ve ba'zı dervīşlerden nā-ma'kūl fi'l sādır olup[1] dervīşleri teftīş itmeğe başladı. İnegöl yöresinde Keşīş Dağı yanında bir niçe dervīşler karār tutmışdı. İçlerinde bir dervīş vardı, dağda geyiklerle[2] yürürdi. Turgud Alp ana gāyet mahabbet idüp dāyim anunla musāhabet iderdi. Orhan'un dervīşler teftīş itdüğin işidicek ādem gönderüp eyitdi "Benüm köylerüm dā'iresinde bir niçe dervīşler tavattun itmişlerdür. İçlerinde bir dervīş vardur, dāyim geyiklerle musāhabet ider, hayvānlar andan kaçmaz" diyü medh eyledi. Orhan dahi "Kimün mürīdlerindendür, **[51a]** sorun!" diyicek varup sordılar. Dervīş eyitdi "Baba İlyās mürīdiyem ve Seyyid Ebu'l-Vefā tarīkındayam" didi. Gelüp haber viricek Orhan "Bunda getürün" diyü ādem göndericek dervīş eyitdi "Ne ben anda varurum ve ne Orhan bunda gelüp beni günāha koymaya" didi. Orhan "Niçün böyle iderler, bizüm anlardan murādımuz vardur" diyicek dervīş yine cevāb gönderdi ki "Dervīşler gözci olup du'ā vaktin gözedürler. İnşāallāh vaktinde beğ hazretlerine[3] varup du'ā idevüz" diyüp cevāb viricek birkaç günden sonra ol dervīş bir gün bir kavak ağacın omuzına urup getürüp Burusa Hisārı'nda beğün sarāy havlısınun kapusı[4] iç yanında bu kavağı dikmeğe başladı. Tīz Orhan'a haber itdiler ki ol dervīş bir kavak getürmiş dikeyorur. Orhan gelüp dervīşün yanına dahi nesne söylemedin dervīş eyitdi kim "Bizüm bu teberrükümüz oldukçadur ammā dervīşler du'ası

1 ve ba'zı dervīşlerden nā-ma'kūl fi'l sādır olup İ : - Vi
2 geyiklerle Vi : geyiklerle bile İ
3 hazretlerine Vi : hazretine İ
4 kapusı Vi : kapusınun İ

sana ve senün neslüne makbūldür" didi. Ve hemān du'ā idüp dönüp gitdi. Şimdi ol kavak ağacından dahi eser vardur ki gāyet yoğun ve büyük ağac olmışdur. **[İ 44a]** Andan sonra Orhan yine dervīşün mekānına varup "İnegöl'ün yöresi senün olsun" didi.[1] Dervīş eyitdi "Ey hān! Bu mülk ü mālı[2] Hudā ehline virür. Biz bunlarun[3] ehli değülüz. Yine māl sizlere lāyıkdur" didi. Orhan ibrām idüp eyitdi "Sözüm sınmasun kabūl eyle." Dervīş eyitdi "Hoş, şol karşuda duran depecikden beri yerceğizdür, dervīşlerün havlısı olsun" diyicek Orhan[4] "Hoş" diyüp yine[5] du'āsın alup gitdi. Sonra ol dervīş vefāt idicek Orhan Gāzī üzerine türbe yapup ve yanında bir cāmi' ve bir tekye binā eyledi ki şimdi ana Geyikli Baba dirler[6]. Andan sonra Orhan **[51b]** Gāzī'nün hātırına hutūr idüp kalbine bu düşdi ki "Kim ola ki Rūmili yakasına geçüp dīn-i İslām içün cān u baş oynaya?" Bu fikrde iken büyük oğlı Süleymān Paşa çıkagelüp Orhan dahi fikrini ana diyicek Süleymān Paşa eyitdi "Eğer buyurursan ben kemīne Allāhu Te'ālā ināyetiyle ve peygamberün sallallāhu aleyhi ve sellem[7] mu'cizātıyla geçüp ol diyārdan zulmet-i küfri götürüp nūr-ı İslām ile münevver kılayın" didi. Orhan Gāzī bunun[8] hüsn-i re'yine ve akl u kiyāsetine i'tikādı olmağın destūr virüp leşker cem' eyledi. Ve Karesi iline azm eyledi ki feth oldukda Orhan ana virmişdi.

İbtidā-yı Ubūr-ı Osmānī be-Cānib-i Rūmili

Anda vardukda bir gün seyr iderken Aydıncık'da temāşālığa varup temāşā iderken tefekkür bahrine dalup hiç kimseye söylemeyicek Ece Beğ dirlerdi bir bahādur vardı, ol eyitdi "Sultānum bir fikrinüz var ki gāyet tefekkürdesiz." Süleymān Paşa eyitdi "Bu deryāyı öte geçmeğe hiç dermān ola mı?" didi. Ece Beğ birkaç gāzīlerle eyitdiler "Eğer buyurursan biz geçelüm" diyicek Süleymān Paşa eyitdi "Nereden geçersiz?" Anlar eyitdiler[9] "Görelüm öte yakaya yakın nerede yer vardur?" diyüp sürüp Güğercinlik'den aşağı Vīrānca Hisār dirlerdi, Cimini Hisār'un mukābelesinde anda vardılar. Anda giceyle ağacdan bir sal düzüp Ece Beğ ol gāzīlerle üzerine binüp ol Cimini Hisār'un nevāhīsine çıkup bağlar ara-

---

1 yine dervīşün mekānına varup "İnegöl'ün yöresi senün olsun" didi Vi : bu dervīşe çok māl virdi İ
2 ey hān! Bu mülk ü mālı Vi : mālı İ
3 bunlarun Vi : bunun İ
4 Orhan Vi : Orhan yine İ
5 yine Vi : - İ
6 **[Der-kenār]:** Geyiklü Baba merhūmun zāviyesin ve türbesin ve cāmi'-i şerīfi Orhan Hān aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān binā idüp evkāf ta'yīn eylemişlerdür.
7 peygamberün sallallāhu aleyhi ve sellem İ : peygamber Vi
8 bunun İ : - Vi
9 eyitdiler Vi : eyitdi İ

sında bir kāfir bulup tutup sala bindürüp girü Süleymān **[İ 44b]** Paşa'ya geldiler. Süleymān Paşa bu kāfiri hil'atleyüp çok nesne virdi ve eyitdi "Hisārınuza kāfir duymadın hiçbir geçecek yer var mıdur?" didi. Kāfir "Gelün sizi bir yerden iledeyim ki hiçbir kimse duymaya" diyüp tīz birkaç sallar dahi düzüp Süleymān Paşa leşkerinden bir niçe dahi gāzīler seçdi. Dahi sallara koyup öte yakaya geçdiler. Ol Cimini Hisār'un bir tarafında **[52a]** bir yer vardı ki ters dökerlerdi, ol araya varup dahi Allāhu Te'ālā'ya sığınup Süleymān Paşa ol gāzīlerle ol terslikden hemān hisāra koyuldılar. Ol hīnde hisārun ekser kāfiri kimi bāğında ve kimi hırmeninde[1] bulınup hisār içinde cüz'ī ādem olmağın ve'l-hāsıl bunlar hisārı hemān[2] aldılar. Sancak ve tabl-hāne çıkarup nevbet urdılar ammā ol zamānda sancak ve nakkāre yoğdı. Kendüler bezden bir sancak düzüp ve dīvānda yemek yedikleri taslarun birin delüp nakkāre itdiler. Ve kāfirlerinün[3] birini incitmeyüp belki niçesine ihsān itdiler. Andan birkaç yararca kāfiri yalıda olan gemilere koyup öte yakada olan leşkere gönderdiler ve iki yüzden ziyāde dahi ādem geçürdiler. Süleymān Paşa anda bulınan atlara binüp Bolayır yanında Akça Limān'da olan gemilere varup yakup yine hisāra geldiler ammā Cimini'nün gemilerini hıfz itdiler ki anlarla bu cānibden muttasıl ādem geçürürlerdi. Ve'l-hāsıl askerün ekserīni yanlarında geçürdiler ki iki binden ziyāde ādem iletdiler. Cimini Hisārı'nun halkı dahi nāçār boğazīlerle bile her cānibe varırlardı. Ayaşline dirlerdi bir hisār vardı, bir gice fursat bulup Hakk Te'ālā'nun ināyetiyle varup aldılar, hisārları iki oldı. Muhkem hıfz eylediler. Ve Aydıncık'dan gemilerle hayli ādem dahi geldiler. Ve Süleymān Paşa buyurdı, bu hisārlarda olan sipāhī kāfirlerün evlerini Karesi vilāyetine geçürdiler, tā ki bunlardan bir mazarrat mütevehhem olınmaya. Anatolı'dan **[İ 45a]** gönüllü olan yiğitler durmayup geçerlerdi. Bir gün Gelibolı'nun keferesi cem' olup bunlarun üzerine gelmeğe kasd itdiler. Bunlar gelmedin gāzīlere haber olup[4] karşulayup bir muhkem cenk olup Hakk Te'ālā müslimānlara fursat virüp kefereyi sıyup hisārına koyup kapusın berkitdiler. Andan Süleymān Paşa Ece Beğ'e Gāzī Fāzıl dirlerdi, anı koşup bir niçe kāfirlerle[5] **[52b]** Gelibolı'ya havāle idüp kāfirün huzūrın komayup iskelesine ādem çıkartmaz oldılar. Ve Bolayır'da sākin olup Gelibolı ucını muhkem beklediler. Bu fetihler hicretün yedi yüz elli sekizinde vākı' oldı. Çünki Süleymān Paşa

1 kimi bağında ve kimi hırmeninde Vi : hırmeninde İ
2 hemān Vi : hemān fi'l-hāl İ
3 kāfirlerinün İ : kāfirinün Vi
4 gāzīlere haber olup Vi : gāzīler haber alup İ
5 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Mu'tesıt Ebū Bekr bini'l-Müstekfī on yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Fī sene 763.

Rūmili'ne geçüp bu asıl fetihler eyledi, babası Orhan'a haber gönderdi ki "Sultānımun himmetiyle bu asıl fetihler müyesser oldı ammā bu hisāra yarar gāzīler gerek ki kāfirlerün ziyāde perākendelikleri vardur" diyicek Orhan Gāzī ferah-nāk olup Karesi vilāyetinde göçer Arab vardı, anları yivirüp Rūmili'ne geçürdiler ki Gelibolı nevāhīsinde sākin oldılar. Ve Süleymān Paşa bir lahza durmayup Tekvurdağı cānibine varup bulduğı[1] hisārları kimin gasbla ve kimin müdārāyla feth idüp Od-gönlek Hisārı'nı uc eylediler. Ve andan Hayrabolı vilāyetine yüridiler. Ve bu Karesi vilāyetinden muttasıl her gün ādem gelmekde idi ve gelenler dahi yurt tutınup gazāya meşgūl olurlardı. Ve bi'l-cümle ehl-i İslām Hakk Te'ālā'nun ināyetiyle her ne tarafa ikdām itseler hiç önlerine küffār duramazdı.[2] Ol arada Konur Hisārı dirlerdi bir hisār vardı, tekvurına Kalakonya dirlerdi, bahādur mel'ūndı, Türk Rūmili'ne geçicek ol hiç at arkasından inmedi. Bu tarafda Ece Beğ Gelibolı'yı eğridüp muhāsara itmişdi. Bu Kalakonya bunlara hayli **[İ 45b]** teşvīş virüp gāfilen gāh gāh gelüp ādem alurdı. Bir gün Süleymān Paşa martoloslara cüstledüp kāfirler Gelibolı'dan çıkup ādem almağa girü gelicek Süleymān Paşa gāzīlerle gelüp hisārı kuşadup ve birkaç yerde pusu kodı ki kefere ādem alup girü hisāra dönerken hemān kavrayalar. Öyle olsa Kalakonya ki Ece Beğ'den gelüp girü ādemler alup dönicek Gāzī Fāzıl kāfirin ardına düşüp hücūm idicek kāfirler dahi hisārına müteveccih olup kaçdıklarında pusuda olan gāzīler karşu gelüp kāfirleri kılıçdan geçürüp ve tekvurı tutup hisārına karşu getürdiler **[53a]** ve başını kesdiler. Hemān hisār halkı emān dileyüp kal'ayı Süleymān Paşa'ya virdiler. İçinde olan ganāyimden bir mikdār Süleymān Paşa alup kalanın guzāta kısmet eylediler. Ve bu tarafda Gelibolı tekvurı gördi ki her tarafı Türk alıyor, kendü dahi ahd ü emānla Gelibolı'yı[3] teslīm eyledi. Ammā bir rivāyetde böyle nakl olınur ki Gelibolı'nun fethinden mukaddem Süleymān Paşa vefāt idüp ammā ovasını gāzīler tutmışdı[4] ve bi'l-cümle bu fütūhāt bir yılda müsahhar oldı. Ve ol vilāyeti Ya'kūb Ece Beğ'e virdiler. Şimdi dahi ol vilāyete Ece Ovası dirler. Ve Gāzī Fāzıl'a dahi tīmārı ol vilāyetlerde virdiler. Ve Ece Ovası'nun başında mezārları henüz ma'lūmdur.

---

1 bulduğı Vi : - İ
2 hiç önlerine küffār duramazdı Vi : fursat ve nusret bulup hīç önlerine küffārdan ve sāirden düşmen mukābele idüp mukāvemet idemelerdi. Günden güne ve yıldan yıla kuvvet ve kudretleri ziyāde oldı İ
3 Gelibolı'yı Vi : Gelibolı hisārını İ
4 tutmışdı Vi : tutmışlar İ

Vefāt-ı Orhan Gāzī ve Süleymān Paşa

Rivāyet iderler ki çünki Konur Hisārı feth olındı, Hācı İlbeğ'e virilüp Gāzī Evrenos'ı ana yoldaş koşdılar. Vilāyet-i Dimetoka'yı ve ol cānibleri çalup çarpmağa kodılar. Bunlar dahi varup ol cānibleri urup yine Konur Hisārı'na gelürlerdi. Ve Süleymān Paşa dahi Hayrabolı ve Çorlı etrāfını urup yakup yine Gelibolı'ya gelürdi. İttifāk bir gün Süleymān Paşa Bolayır'la Seydi Kavağı arasında bir yaban kazına doğan salup kendü ardınca seğirdirken **[İ 46a]** atıyla yıkılup Allāh rahmetine ulaşdı. Hicretün yedi yüz altmışıncı yılıydı. Ve bir rivāyetde Orhan Gāzī dahi hemān ol eyyāmda vefāt eyledi dirler. Ammā esahh oldur ki Süleymān Paşa'dan iki ay sonra vefāt eylediler. Orhan Gāzī sāhibü'l-hayrāt pādişāhdı. İki imāret yapmışdur, biri Burusa'da ve biri İznik'de. Ve Burusa'da manastırı bir medrese itdürdi. Ve mahabbet itdüği dervīşlere zāviyeler yapdırurdı ve ıssuz yerleri ma'mūr idüp üzerine müslimānlar sürürdi. Hattā Burusa'da imāreti binā itdükde ol ara[1] bir harāb yerdi ki ādem varmağa vehm iderdi. Gökdere Suyı ol zamānda Balık Bāzārı'ndan **[53b]** akardı. Ve ehl-i ilmi ve huffāzı gāyetle severdi. Huffāza ve ehl-i vezāyife evvel ulūfeyi bu ta'yīn eyledi. Hattā kuzāta dahi ulūfe ta'yīn eyledi, tā kimse kimseden nesne almaya. Ve bi'l-cümle Orhan Gāzī zamānında ulemā ve fukarā ganī olduklarından kimse zekāt virecek kişi bulmazdı. Ol zamānda Mollā[2] Sinān, Orhan'a gelüp Orhan dahi ana şol kadar nesneler virdi ki Sinān Paşa dimekle ma'rūf oldı. Orhan Gāzī otuz dört yıl pādişāhlık idüp seksen yaşında vefāt itdi.

Zikr-i Cülūs-ı Murād Hān Gāzī bin Orhan bin Osmān

Çünki Murād Hān hicretün yedi yüz altmış yılında serīr-i saltanata geçüp pādişāh oldı, Hayreddīn ol vakt Burusa'da kādıydı, anı getürdüp kāzī-asker idindi. Dahi diledi ki leşker cem' idüp Rūmili'ne geçe. Bu etrāfun mülūki Burusa'ya kasd itdiler. Sultān Murād Hān[3] Gāzī işidüp ulemāyı cem' eyledi, eyitdi "İşbu leşkeri cem' eyledüm ki Gelibolı'dan geçüp küffāra gazā eyleyem. Bu tarafdan mülūk-ı zaleme[4] müslimīn üzerine kasd itdiler. Ne revā görürsiz? Kangı cānibe varayım?" diyicek ulemā eyitdi "Küffāra gazā nefīr-i āmm olmasa farz-ı kifāyedür. Ammā mü'minlerden mezālimi def' itmek farz-ı ayndur" didiler. Pes Sultān Murād Hān Gāzī, gazāyı te'hīr idüp **[İ 46b]** dönüp serhadd-i Rūm'da Kal'a-i Selāsil'e geldi ki şimdi ana Engüri dirler, gelüp anun müfsidlerin kam' eyledi. Dirler ki[5] evvel Engüri ahīler elinde idi. Sultān Murād yakın gelicek ahīler istikbāl idüp kal'ayı teslīm

1 ara Vi : ara yer İ
2 mollā Vi : mevlānā İ
3 hān İ : - Vi
4 mülūk-ı zaleme Vi : mülūk zulm kasdına İ
5 ki Vi : - İ

itdiler. Sultān Murād dahi gelüp şehre giricek üzerine akçalar nisār itdiler. Kullar ol akçaları yağmalaşmağa başlayıcak Sultān Murād eline bir çomak alup ol halkı kovdı ki "Hiç akça görmedünüz mi ki böyle kırılaşursız?" didi. Andan ol diyārun işin tamām eyleyüp Sultānöyüği'ne gelüp anda olan müfsidleri dahi itā'at **[54a]** itdürüp Burusa'ya geldi ve hicretün yedi yüz altmış ikisinde lalası Şāhin'i bile alup Rūmili'ne geçüp Geliboli'yı feth eyledi. Ammā yukaruda Süleymān Paşa feth itdi didük. Esahh budur ki Murād Hān feth idüp andan Bentuz Hisārı'na gelüp kāfirleri cenk itmeyüp teslīm itdiler. Murād Hān dahi kāfirin yine mukarrer eyleyüp ve andan Cederlü Hisārı'na vardılar. Onun kāfirleri muhkem cenk idüp āhir tekvurunun gözine ok tokınmağla zebūn oldılar. Gāzīler dahi hisāra koyulup mübālağa doyumluklar idüp hisārı yıkdılar. Andan Hüseynī Hisārı'na vardılar. Anun tekvurı Sultān Murād'a karşu gelüp pīşkeşler çekdi ve Murād Hān Gāzī, kısmet-i guzāt idüp oradan[1] göçüp Burgoz'a vardılar. Gördiler ki halk hisārı koyup gitmişler, gāzīler od urup yere berāber eylediler. Rivāyet olınur ki Hācı İlbeği ki Merīc kenārında bir kicirek bergozcuk alup[2] gündüz olıcak hisārda yatup ve gice ile ol etrāfun kāfirini rāhat komazdı. Meğer bir gice Dimetoka tekvurı hisārından çıkmış ki gāfilken Hācı İlbeği'ni karvaya[3]. Hācı İlbeği hod haberin alup tekvur dahi gelmedin bu tekvurı basup ve tutup hisāra yürüdi. Hisār halkı tekvurun tutulduğın göricek ahd ü emān dileyüp tekvurı dahi[4] koyuvirüp, halk dahi oğlını ve kızını **[İ 47a]** ve cemī'-i esbābını alup gitdiler. Bunı dahi bu tarīkle feth eylediler. Bu tarafda Gāzī Evrenos dahi Keşān Hisārı'nı alup İpsala'yı döğüp Keşān'a yürürdi.

Feth-i Edrine: Çünki Sultān Murād Hān Gāzī Burgoz'dan Eski'ye varup anun içini dahi boş buldılar, zīrā bunlarun halkı cümle Edrine'ye gitmişlerdi. Murād Hān dahi Şāhin Lala'ya leşker koşup Edrine'ye göndericek bī-nihāyet kāfir gelüp Şāhin Lala'yı karşulayup cenk-i azīm olup Hakk tebāreke ve te'ālā asker-i[5] İslām'a fursat virüp leşker-i küffār münhezim olup kaçup Edrine'ye girdiler. Şāhin Lala **[54b]** Murād Hān'a bir niçe baş gönderüp Hācī İlbeği ve Evrenos[6], Murād Hān'la Edrine'ye geldiler. Ve Edrine tekvurı dahi gördi ki hāl böyledür, kaçup Enez'e gitdi. Edrine'de olan küffār nā-çār Edrine'yi Murād Hān'a teslīm itdiler, hicretün yedi yüz altmış ikisinde vākı' oldı. Çünki Murād Hān Edrine'ye girüp oturdı, lalası Şāhin'e Zagra'yı ve Filibe'yi ve ol tarafları akın virdi. Ve Evrenos Gāzī dahi

1 oradan İ : - Vi
2 alup Vi : olup İ
3 Hācı İlbeği'ni karvaya İ : - Vi
4 dahi Vi : - İ
5 asker İ : - Vi
6 Hācī İlbegi ve Evrenos Vi : Hācı İlbeği Evrenos Beğ

İpsala'yı feth idüp bunlar yerlü yerinde uç beğleri oldılar. Kara Rüstem dirlerdi, Karaman vilāyetinden bir dānişmend gelmişdi ki şimdi Burusa'da türbesi vardur, Mevlānā Rüstem Türbesi dirler ve Hayreddīn Paşa ki ol zamānun kādı-askeriydi, bir gün Kara Rüstem kādı-askere eyitdi: "Efendi, niçün pādişāhlık bunca mālı zāyi' idersin?" Kādı-asker eyitdi[1] "Niçe zāyi' iderüm?" didi. Kara Rüstem eyitdi "İşbu gāzīler ki gazādan esīr çıkarurlar Tanrı buyruğıyla, humusı hod pādişāhundur" didi. Öyle olıcak kādı-asker bunı Murād Hān'a bildiricek Murād Hān eyitdi "Allāh buyruğı ise alun" didi. Kādı-asker dahi Kara Rüstem'i koyup geçidden geçen esīrden yigirmi beş akça aldurdı. Bu ihdāsı ol Karamanlu Kara Rüstem itdi. Böyle olıcak bunı gāzīler işidüp iskeleye esīr getürmeyüp gizler oldılar. Sonra Lala Şāhin'e ve Gāzī Evrenos'a ısmarladılar ki hemān akından çıkan esīrlerün **[İ 47b]** beşde birin pādişāh içün alalar. Anlar dahi bu tertīb üzerine birer kādı ta'yīn idüp "akıncı kādıları" diyü ad virdiler. Bu tarīkle hayli oğlanlar cem' idüp Murād Hān'a getürdiler. Hayreddīn Paşa eyitdi "Bunları Türk'e virelüm, hem müslimān olup Türkçe öğrensünler, sonra alup yeniçeri idelüm" didi. Hem öyle eyleyüp yevmen-fe-yevmen yeniçeri ziyāde olurdı. Getürüp ak börk giydürüp adını yeniçeri korlardı[2]. Pes yeniçeri Sultān Murād Hān zamānında oldı[3]. Andan Murād Hān **[55a]** bir zamān Edrine'de karār idüp yine Burusa'ya geldi ki evvel Lala Şāhin'e Rūmili beğlerbeğliğini virdi ve Evrenos'a[4] uçlarun beğlerbeğliğini virdi. İlbeği ol vakt Allāh emrine vardı ve Murād Hān Gelibolı'ya geldükde Hayreddīn Paşa'yı kādı-leşkerlikden[5] vezīr idindi ve gelüp Burusa'da oturdı. Lala Şāhin ol kış Zagra ilini ve Eski'yi feth eyledi. Ve bu tarafda Evrenos dahi Gümülcine'yi feth itdi[6]. Ve andan sonra bir gün Murād Hān Gāzī'ye haber geldi kim Sırf kāfiri cem' olup Edrine'ye yürümek isterler. Murād Hān[7] fi'l-hāl leşker cem' idüp Biga tarafına yürüdi. Biga'ya yakın gelicek Murād Hān eyitdi "Hey gāzīler! Himmet idün ki işbu gelen kāfiri Allāh virürse çāk bu aradan feth idelüm" didi. Andan buyurdı ki: "Gelibolı'da ve Aydıncık'da ne kadar gemi varsa donadup Biga'ya yürüyeler. Ve Murād Hān kurudan yürüyüp varup hemān "Yağma!" diyicek tarfetü'l-ayn içinde hisār feth olınup hoyradın kırup avretin ve oğlanın esīr itdiler. Ve hisārun cemī'-i mesālihini görüp kilisalarını mesācid idüp ve hālī kalan evlerin müslimānlar mes-

1 eyitdi İ : - Vi
2 adını yeniçeri korlardı Vi : anı yeniçeri odalarına korlardı İ
3 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Mütevekkil Alallāh Muhammed bini'l-Mu'tezid yigirmi iki yıl hilāfet idüp hal' olundı. Fi sene 785
4 Evrenos'a Vi : Gāzī Evrenos Beğ'e İ
5 kādı-leşkerlikden Vi : kādı-askerlikden İ
6 itdi Vi : idüp İ
7 Murād Hān Vi : Murād Hān Gāzī dahi İ

ken idindiler. Bu feth hicretün yedi yüz altmış altısında vākı‘ oldı. Ve bu hisārda müslimānlar niçe zamān oldukdan sonra bir gice kāfir gelüp Biga’da hayli **[İ 48a]** hādiseler idicek Biga harāb olup şimdiki Biga’yı anun yerine ta‘mīr eylediler. Ve ol cānibdeki Sırf kāfirleri cem‘ olup sürüp Edrine’ye yakın gelicek Lala Şāhin hāzır olan gāzīlerle[1] küffārı karşulayup ahşam karanusında davlunbāz[2] kakup Allāhu Te‘ālā’ya sığınup tekbīr getürüp kāfirlere hücūm idicek davlunbāz[3] āvāzın kāfirler işitdükde bārgīrleri[4] ürküp gice karanusında birbirine girüp birbirin kırmağa başlayıcak ve gāzīler kılıç koydukda[5] kāfirlerün ekseri Merīc suyına düşüp ve birbirin kırduğından gayri kaçan kāfirün dahi ardlarına düşüp ve yetişüp[6] kırdılar. **[55b]** Çünki Allāh’un avniyle küffār helāk[7] olup gitdi, bu tarafda Murād Hān işitdi kim küffār münhezim olmış, dönüp yine Burusa’ya gelüp oğulların sünnet itmeğe mukayyed oldı. Ve andan Yenişehr’de bir imāret yapup ve Postīnpūş nām dervīşe bir zāviye yapdı. Ve Bilecik’de dahi bir cum‘a [mescidi] yapdı ve kendüye Burusa hisārında sarāy kapusında bir cāmi‘ yapdı. Ve Kapluca’da dahi bir cāmi‘ yapup ve bir medrese eyledi. Ve andan sonra Germiyān-oğlı ki gāyetde pīr olmışdı, oğlı Ya‘kūb Beğ’i yanına getürüp eyitdi “Oğul, dilersen ki bu vilāyet senün elünde kala, Osmān-oğlı’yla birlik ol. Kızumun birini anun oğlı Yıldırım Bāyezīd’e vir” diyüp vasiyyet eyledi[8]. Hemān İshāk Fakīh’i Sultān Murād’a elçilige gönderüp a‘lā atlar ve pīşkeşlerle saldı. Ol zamānda Anatolı’da altun ve gümüş az olurdı. Mu‘teber olan Donuzlu beziydi. Bir kimseye hil‘at geyürseler ol bezden niçe pāre hil‘atler dikdürüp hāzır dururdı, mahall vākı‘ oldukda geydürürlerdi. Bu İshāk Fakīh ol bezlerden mübālağa getürmişdi. Murād Hān’a eyitdi “Sultānum, eger revā görürsen kızumuzı oğlun Sultān Bāyezīd’e karavaşlığa virürüz ve birkaç hisārı cihāzına tutavirelüm ki Kütāhiyye ve Simāv’ı ve Eğrigöz’i ve Tavşanlı’yı” diyicek Murād Hān dahi “Hoş ola!” diyü kabūl idüp **[İ 48b]** kavl u karārı muhkem idüp[9] Germiyān-oğlı’nun kızı Sultān Hātun’ı Yıldırım Bāyezīd’e yavuk itdiler. Andan sonra hemān Sultān Murād Hān düğün esbābın müheyyā idüp etrāfun beğlerine okıyıcılar gönderüp Karaman-oğlı’nı ve Hamīd-oğlı’nı ve Menteşe-oğlı’nı ve Sarūhān-oğlı’nı ve Kastamoniyye’de İsfendiyār’ı ve Mısır sultānını düğüne okudı-

1 gāzīlerle Vi : gāzīler ki İ
2 davlunbāz Vi : tabılbaz İ
3 davlunbāz Vi : tabılbaz İ
4 bārgīrleri Vi : atları İ
5 koydukda Vi : koyup İ
6 ve yetişüp İ : - Vi
7 helāk Vi : hāksār helāk İ
8 vasiyyet eyledi İ : - Vi
9 muhkem idüp Vi : berkitdiler İ

lar ve kendü vilāyetinde olan beğleri dahi okuyup ve Evrenos Gāzī'ye dahi "Gel!" didiler. Ve andan düğüne ibtidā olınup etrāfun beğlerinden saçular **[56a]** ve tuhfeler gelmeğe başlayup eyü atlar ve kıtārla develer ve dürlü dürlü acāyib tuhfeler gelüp ve Evrenos Gāzī'nün pīşkeşi dahi kendüsiyle[1] gelüp ki esbābdan gayrı yüz mahbūb oğlan ve yüz mahbūb cāriye ki cümlesi murassa'larla ārāste, her birinün elinde altundan ve gümüşden tepsi ve tepsi[2] içinde üsküre[3] dolu altun ve tepsi içinde kızıl filori[4] ve bi'l-cümle bir vechle saçu getürdi ki cemī' beğler mütehayyir oldılar. Andan Murād Hān bunlarun her birini mertebesince oturdup Mısır sultānınun elçisini cümlesinün üzerine tasaddur idüp her birini envā' dürlü ri'āyet itdükden sonra Evrenos'un getürdüğini dahi bunlara üleşdürdiler ve sāir beğlerden[5] Evrenos'a dahi bir tavīle at virüp ve'l-hāsıl ulemāya ve fukarāya şol kadar nesneler virdiler ki anda olan dervīşler ganī olup gitdiler. Ve andan sonra gelin almağa Burusa kādısı Karaca Efendi ve kapu-kullarından emīr-i alem Aksungur Ağa ki evlādından şimdi dahi vardur ve çavuş-başısını ve oğlı Temur Hān'ı ve kapu halkından bin yarar sipāhī gönderdiler. Ve hātunlardan dahi Karaca Efendi hātunı ve Bāyezīd Hān'un dadısı[6] Dād Hātun ve Aksungur hātunı ve bunlarun emsāli bir niçe yüz hātunı[7] dahi bile gönderdiler. El-hāsıl üç bin mikdārı ādem varup Germiyān-oğlı dahi bunlara istikbāl idüp getürüp kondurup ziyāfetler idüp her birine mikdārınca atālar idüp kızını Aksungur Ağa'nun **[İ 49a]** hātunıyla Bāyezīd Hān'un dadısına teslīm idüp ve kendünün çāşnigīr-başı[8] Paşaçuk Ağa'yı gelinün atını yetmeğe bile koşup[9] ve hātunı yenge idüp gönderdi. Ve ol va'de olınan hisārlarun içine kendüler ādemin koyup dahi gelini Burusa'ya getürdiler. Sonra Paşaçuk Ağa'yı Bāyezīd Hān kayın-atasından dilek **[56b]** idüp koyuvirmedi. Çāşnigīr-başı idinüp sonra oğlı Elvān Beğ dahi çāşnigīr-başı olup Osmān kapusında mukarrer oldılar. Ve bu cümle hādisāt hicretün yedi yüz seksen üçinde vākı' oldı. Rivāyet olınur ki bu düğün cem'iyyetine ki Hamīd-oğlı'nun elçisi gelmişdi, anunla va'de olınmışdı ki Hamīd-oğlı Hüseyin Beğ, vilāyetini Murād Hān Gāzī'ye sata. Murād Hān hemān ol ahd üzere olup yüriyüp Kütāhiyye'ye vardı. Hamīd-oğlı işidüp bildi kim kendüye gelür, ādem gönderüp eyitdi "Ben ol ahd üzereyim. Akşehr'i ve Beğşehr'i ve

1 dahi kendüsiyle Vi : kendüsiyle bile ŞİV
2 ve tepsi İ : - Vi
3 üsküre Vi : - İ
4 ve tepsi içinde kızıl filori Vi : - İ
5 beğlerden Vi : beğlerden gelenlerden İ
6 dadısı Vi : dadısı olan İ
7 hātunı Vi : hātunları İ
8 başı Vi : başısı İ
9 koşup Vi : - İ

Seydişehri'ni ve Yalvac'ı ve Karaağacı ve Isparta'yı bu altı pāre şehri hüccet-i şer'iyye ile satu bāzār itdiler. Murād Hān ol şehirlere kendü ādemlerin koyup zabt eyledi, hicretün yedi yüz seksan üçiyle dördi arasında vākı' oldı. Ve andan sonra Sultān Murād Hān[1] Gāzī leşker cem' idüp Bāyezīd Çelebi'yi Kara Timurtaş'la Anatolı'da koyup kendüsi def'a-i sāniyede[2] Gelibolı'dan geçüp Malgara'ya varup Gāzī Evrenos ve Şāhin Lala dahi Rūmili'nün cemī'-i leşkerin cem' idüp gelüp buluşdılar. Andan Evrenos Gāzī'yi Lala Şāhin'e koşup Ferecik üzerine gönderdiler, varduklarında feth itdiler. Bu tarafda Murād Hān dahi Sırf iline vardı. Umardı ki Lazar gelüp uğraşa, zīrā cem'iyyetleri vardı. On dört gün oturdılar, hiç adūdan nesne zāhir olmadı. Murād Hān vüzerāsıyla tanışık itdi, eyitdiler[3] "Bu vilāyetün kilidi Kal'a-i Niş'dür. Anun üzerine düşmek gerekdür" didiklerinde Murād Hān dahi anı savāb görüp Niş'ün üzerine düşüp muhāsara **[İ 49b]** itdiler. Murād Hān, Kara Timurtaş oğlı Yahşi Beğ'e eyitdi "Bu hisārun alınmasına bir tedārük gör!" diyicek Yahşi Beğ kal'anun etrāfını göricek eyitdi "Sultānum, devletinde ok irer yerleri vardur, tīr-bārān kılmağa emr olunsun[4], ümīzdür ki feth olınur" didi. Pes pādişāh dahi emr idüp[5] gāzīler **[57a]** ok yağdurup yürüyiş itdiler. Hemān ol hīnde feth itdiler. Lazar işidüp eyitdi "Andan muhkem hisārum yoğdı. Ol böyle olıcak kalanına ne i'tibār!" diyü havf idüp "Türk ile barışmak gerek" diyü elçi gönderdi. Yılda bin cebelü ve elli bin vakıyye gümüş virecek olup Hudāvendgār'a tazarru' idicek Hudāvendgār dahi andan kalkup Çatalca üzerine vardı. Elçi gelicek Sultān Murād Hān dahi bu sulha kā'il oldı. Andan sonra Murād Hān Şāhin Lala ile dolanup gelüp İncüğez üzerinde Poline dirlerdi bir hisār vardı, şimdi ana Tanrı-yıkduğı dirler, Murād Hān anun üzerine varup ol vilāyetün halkı kaçup[6] ana girmişlerdi, bir niçe gün üzerinde cenk olındı, āhir alınmayup üzerinden göçüp eyitdi: "Bu hisārı meğer Tanrı yıka!" didi. Andan yüriyüp Devletlü Kabaağac didikleri yere gelüp kondılar. Murād Hān ol kaba ağaca arkasın virüp oturıcak bir lahzadan sonra ādem geldi ki "Hakk Te'ālā kudretiyle ol hisār yıkıldı" didi[7]. Murād Hān dahi Şāhin Lala'yı gönderdi, varup mübālağa māl getürdi. Ve sipāhīler ol kal'ada altun taslar bulup başlarına giydiler. Ol vaktden berü üsküf hādis oldı. Andan halkına istimālet idüp emān virdi. Dahi Murād Hān eyitdi "Bu ağac devletlü kaba

1 hān İ : - Vi
2 sāniyede Vi : sāniye İ
3 itdi eyitdiler Vi : itdiler İ
4 emr olunsun İ : - Vi
5 pes pādişāh dahi emr idüp İ : pes Vi
6 kaçup İ : - Vi
7 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Mu'tasım Amr bini'l-Vāsık İbrāhīm bini'l-Müstetmsik Muhammed üç yıl hilāfet idüp vefāt eyledi. Sene 788.

ağacıdur ki bunda bunun gibi hayr haber geldi" didi. Ol ağaca Sultān Murād'un sözi vech-i tesmiye oldı. Ol ağac şimdiki hīnde dahi vardur ammā kütük olmışdur. Dibinde bir kapusı vardur, Murād Hān ol aradan gelüp Edrine'ye girdi. Hayreddīn Paşa'ya **[İ 50a]** emr itdi ki varup Evrenos'la ol vilāyetleri feth ide. Evrenos dahi ol hīnde Gümülcine'yi uç idüp oturup Borı'yı ve İskete'yi ve Marelye'yi feth itmişdi. Ve haracını dāyim **[57b]** Murād Hān'a gönderürdi. Ve gayrı yirlere dahi seğirdim iderdi. Ve Delü Balaban'ı Siroz'un üzerinde komışdı. Hayreddīn Paşa varup Kavala'yı ve Zıhne'yi ve Drama'yı ve Siroz'ı ale'l-infirād ahdle alup kānūn-ı pādişāhī neyse yerine getürdi. Ve andan Karaferye'ye varup cemī'-i tevābi'iyle feth idüp tīmār erlerine üleşdirüp kāfirlerine harāc ta'yīn idüp Murād Hān Gāzī Siroz'ı Evrenos'a uc virdiler. Bu fütūhāt hicretün yedi yüz seksen yedisinde vākı' oldı. Çünki Murād Hān bu fethleri idüp Edrine'ye gelicek haber geldi ki "Karaman-oğlı Alāeddīn Beğ bin İbrāhīm bin Mahmūd bin Muhammed bin Karaman bāğī olup gelüp memleketi urdı" didiler. Murād Hān işidüp gamgīn olup a'yān-ı devleti cem' idüp eyitdi "Görün şol zālimün işlerin. Ben Hakk yolında dīn gayretine çalışup memleketi koyup bir aylık yol kāfir içine girüp ömrümi gazāya sarf idüp belā ve zahmeti ihtiyār idüp çalışurum, ol gelüp mazlūm müslimānları incidür. Şimdi beni gazādan men' idüp müslimān üzere kılıç çekmeği lāzım getürdi" diyüp nā-çār Hayreddīn Paşa'yı Rūmili'nde koyup guzāta re'īs kılup Rūmili'ni ana ısmarladı[1]. Ve Hayreddīn Paşa'nun oğlı Ali Paşa ol vakt henüz cevāndı, anı vezīr idinüp kalkup Anatolı'ya geçüp Burusa'ya gelicek ittifāk Mısır sultānından bir ağır elçi geldi. Murād Hān Gāzī dahi gāyetle i'tibār idüp elçiye[2] azīm ziyāfetler itdi[3]. Ve elçi dahi sultāndan bu haberi getürdi kim "Sultānu'l-guzāt ve'l-mücāhidīn hudāvendgār hazretlerinün du'ācısıyım. Beni oğullığa kabūl ide, oğlı Bāyezīd'den hiç vechle beni fark itmeye. Egerçi sūretā anlardan ırağum ammā kurb-ı ma'nevī vardur. Anlara mahabbetüm ve iştiyākum **[İ 50b]** hadden ziyādedür. Elümden gelse varup gazāyı anlarla bile eylesem" diyüp bu asıl envā'-i tevāzu' ve hulklar arz idüp **[58a]** ve esnāf-ı tezellülāt göstericek Murād Hān Gāzī dahi dürlü dürlü telattufāt[4]

1 **[Der-kenār]:** Merhūm Hayreddīn Paşa oğlı Ali Paşa vezīr olduğında Yıldırım Bāyezīd Hān'a varup Süleymān'a vezīr-i a'zam olup Timur geldükde asker ile zindegāne kaldurdılar. Lākin ser-askerlikde māhir olmayup ekser-i evkāt sāde-rūlar maslahatına mā'il ve ehl-i ilm olup cāhiller ile muhāsebet eyleyen hilāf-ı şer' niçe nā-ma'kūl ve gayr-i makbūl kānūn ihtirā' eyleyüp nihāyet devrāna dilbend la'nete müstehak olmışdur. Mahallinde tafsīl olınur. Ākiller; uğurluya yoldaş ol yavuz seni görmeye ve esrārını hıfz eyle, devletüne noksān irmeye demişlerdür. Ol mezkūr akrānı beyninde senāverlikle ma'rūf u meşhūr olup pādişāha hizmet itmişdür. Üçi dahi düşmen elinde fevt olmışdur.

2 elçiye Vi : - İ

3 itdi Vi : eyledi İ

4 telattufāt Vi : telattuf İ

ve tenezzülāt gösterüp iştiyāk-nāmeler yazup elçiye bī-hadd ihsānlar idüp gönderdi. Ve ol kış Murād Hān Burusa'da kışlayup bahār olıcak hicretün yedi yüz seksen sekizinde leşker-i azīm ile Karaman'a kasd eyledi. Karaman-oğlı dahi işidüp Tatar'ı ve Türkman'ı ve Varsak'ı ve Turgud'ı ve Bayburd'dan leşker-i bī-kıyās cem' eyledi. Ve ulusın Tatar beği Teberrük ve Samagar-oğlı Hızr Beğ ve Barambay ve Cagazen ve Saf ve Tesıga, bu cümle Tatar beğleri Karaman-oğlı Alāeddīn Beğ yanına cem' oldılar. Dahi Karaman-oğlı, Sultān Murād Hān Gāzī'ye elçi gönderüp eyitdi "Leşkerüm leşkerünce vardur. Eğer barışursan barışurum ve eger uğraşursan uğraşurum. Derdüne derd ve mergüne merg virürüm" diyicek Sultān Murād Hān Gāzī dahi cevāb virüp eyitdi ki "Bre hey müfsid ve zālim! Benüm işüm gice ve gündüz gazāya dürişmekdür. Ben gazāda iken müslimānları incidürsin, beni gazādan men' idersin. Ahd ü emān bilür ādem değülsin. Seni kam' itmeyince ben huzūrla gazā idemezüm. Niçe barışmak ki māni'-i gazāya gazā itmek gazā-yı ekberdür" diyüp "Hāzır ol vaktüne uşda vardum" didi. Andan Karaman-oğlı bu haberi işidüp baş baş beğleri okıyup istimāletler virdi. Beğler dahi Karaman-oğlı katında yer öpüp her biri yüz döndürmemeğe ahd idüp andlar içdiler. Bu cānibde Murād Hān, Hayreddīn Paşa'yı[1] ki Rūmili'nde koyup gitmişdi, ittifāk Hayreddīn Paşa eğlenmeyüp vefāt idicek oğlı Ali Paşa ki vezīrdür, Murād Hān anı göndermişdi ki varup babasınun ahvālin görivirüp henüz dahi gelmemişdi. Murād Hān Gāzī "Tīzcek gelüp yetişesün" diyü ādem gönderüp **[İ 51a]** ol dahi eğlenmeyüp vusūl bulıcak Murād Hān, Ali Paşa'yı hüsn-i re'y **[58b]** tedbīri olduğından gāyet severdi. Hemān kalkup ol aradan Kütāhiyye'ye çıkdılar. Karaman-oğlı işidicek gerü elçi gönderüp hayli tenezzül idüp barışmak taleb eyledi. Sultān Murād Hān eyitdi "Bir ay evvelden olsa vechi vardı. Ammā çünki askerümle bu araya geldüm, iş bir yana olmayınca olmaz. Zīrā Karaman-oğlı niçe kez benümle ahd u emān eyleyüp yine sımışdur. Ben anun gibi varup ilden at ve eşek ve deve ve katır sürmezem. Gelsün uğraşalum. Hiç arada fukarāya ziyān gelmesün" diyü cevāb viricek girü elçi eyitdi "Ma'lūm olsun ki Karaman-oğlı'nun yanında bir vechle asker vardur ki sultān leşkerinden kalmaz. Barışalum didüğümüzden garaz, aralıkda at ve ādem hasāret olmasun dimekdür. Çünki barışmazsız, dürüşmeğe ve uğraşmağa biz dahi durmışuz" diyicek Hudāvendgār hazretleri elçinün cevāblarına incinüp "Bre hey çil köftehor herze vü hezeyān söyleme! Var ol hāyin Karaman-oğlı'na di, kuvvetin bāzūsına getürüp ne hüneri varsa göstersün, işi bir yana idelüm. Bu yıl çünki gazādan kalduk, inşāallāh müslimānlardan anun şerrini def' ideyim" diyüp elçiyi

1 paşayı İ : paşa Vi

kovdı ve irtesi göçüp azm idüp Karahisār'a geldiler. Karaman-oğlı elçisi dahi gelüp Karaman-oğlı'na kovulduğın ve Hudāvendgār'un kendüye gazab itdüğin diyicek Karaman-oğlı dahi kakıyup yanında olan Turgud'a ve Tatar'a ve Türkman'a ve Varsak'a eyitdi "Beğler! Anun kasdı bizüm Lārende'müzedür. Biz cehd idelüm ki anun Burusa'sına mālik olavuz" diyü şānına lāyık mühmelāt söyleyüp lāf u güzāf kıldı. Ve andan elçiye eyitdi "Ne mikdār asker var ola?" diyicek elçi eyitdi "Kendü ağzından işitdüm ki yetmiş bin erdür" didi. "Ammā cümlesi pür-hüner ve dilāverlerdür" diyicek Karaman-oğlı **[59a]** şād olup[1] eyitdi "Benüm leşkerüm **[İ 51b]** andan ziyādedür[2]. Osmān-oğlı gelüp benümle uğraşmağa tākati yokdur. Eger gelürse dahi yeğ" diyüp bıyığın burup germ oldı. Ve bu cānibde Murād Hān Gāzī leşkerine istimāletler virüp her birine va'de-i haseneler idüp gāzīler dahi Hudāvendgār'a ikdām-ı belīğ gösterdiler. Dahi hemān sā'at[3] göçüp Karaman'un yazusına irüp kondılar. Karaman-oğlı dahi bir göç beri göçüp aralarında bir konak mikdārı yer kalup ol gice iki çeriden karavul çıkup sabāha değin beklediler. Çünki sabāh oldı, Hudāvendgār buyurdı ki gāzīler at arkasına gelüp sāflar düzilüp bār u bengāh berkinüp meymene vü meysere ārāste[4] olup kalb ve cenāh peyveste ola ve kendüsi havāssıyla kalbde durup yayayı önine ve atluyı ardına koyup hāzır durdı. Ve büyük oğlı Bāyezīd Çelebi'yi sol kola koyup Fīrūz Beğ'le Hāce Beğ'i Kastamonı çerisiyle sola[5] cenāh idüp ve Laz'dan gelmiş kāfir leşkerin meysere ucında kodı ve sağ kola kiçi oğlı Ya'kūb Çelebi'yi koyup Karesi Beğ'i İnebeğ Subaşı'yı ve Eğirdir Subaşı'yı sağa cenāh idüp Sarāc ile Köstendil'i meymene ucında kodı. Leşker-keş olan Kara Timurtaş'ı Germiyān çerisiyle göğüse koyup[6] Ahmed Çavuş'la Sivrihisār subaşısını Timurtaş çerisinün ardına koyup yaya başları Saruca ve İnçecik ve Balaban ve Toyça ve İlyās ve Müstecāb subaşıları cümle sağa ve sola kodı. Ve bi'l-cümle çeriye müretteb tertīb virüp ve esbāb u ālāt müheyyā olup yürüdi. Ve bu cānibde Karaman leşkeri dahi Tatar ve Türk ve Varsak ve Turgud ve Bayburd koşun olup at arkasına süvār olup gelüp[7] Karaman-oğlı Alāeddīn Beğ kalbde durup Samagar ve Cagazan ve Barambay sağ kola ve sol kola durup Türk meysereye cenāh oldı. Dahi Teberrük'le Savacı Ağa sağa **[İ 52a]** durup **[59b]** Varsak meymeneye cenāh oldı. Muhassal Karaman-oğlı dahi saflarını bezeyüp meymene vü meysereyi

1 şād olup Vi : tevakkuf idüp ba'dehū İ
2 ziyādedür Vi : ziyāde İ
3 sā'at Vi : sa'ādetle İ
4 ārāste Vi : ārāste vü pīrāste İ
5 sola Vi : sol İ
6 koyup Vi : - İ
7 süvār olup gelüp İ : gelüp Vi

berkidüp koşun olup yürüdi[1]. İki tarafdan sancaklar çözilüp kūs-i harbīler döğülüp nefīr ve nakkāreler cenk güninde olan ecel ünin ırlayup yürüyiş olup birbirine mukābil oldılar. Allāhu ekber kebīrā! Tarafeynden at kişnemesinden ve ādem gulgulesinden ve kūs ve nefīr gürüldüsinden niçeler evvel emirden cān virüp halās oldılar. Hemān Karaman-oğlı tarafından Samagar depinüp Timurtaş ana mukābele olup Teberrük dahi sağ koldan hareket idüp Tatar ve Varsak ok yağdurmağa başlayıcak Bāyezīd Çelebi bunı göricek atdan[2] inüp Hudāvendgār öninde yer öpüp eyitdi "Sultānum bana destūr vir ki sabrum kalmadı ki Allāh buyurursa Karamanīlerün kanın yere dökem" diyicek Hudāvendgār dahi destūr virdükde Sultān Bāyezīd hemān arslan-vār ınrayup ejderhā gibi gıjgırup yıldırum gibi yetişüp sanki Karaman askeri bir mīşe idi, āteş düşdi ve yanmağa başlayıcak anı görüp Fīrūz Beğ ve Hāce Beğ ve Kanluca Beğ ve İnebeğ[3] Subaşı hemān sağ koldan hücūm itdiler. Sadrdan Timurtaş dahi hamle idüp ve Saruca Paşa ve İlyās Beğ ve Müstecāb bu zikr olınan[4] beğler bir uğurdan at depüp[5] iki çeri birbirine karışup sanasın iki deryā birbirine koyulup telātum-ı emvācun temevvücātıyla Bahr-i Ahzer hūn ile Kulzüm-i Ahmer oldı. Niçe başlar ol günde kan denizine galtān u perrān olup gūyiyā[6] hūt ve hayye ve mār-ı māhī Bahr-i Ahmer'de kemāhī idi ve bi'l-cümle Karamanīlere bir mertebede kılıç urdılar ki hizbi döndürdiler, yüzlerin ters itdiler[7]. Samagar ve Kula ve Barımbay ve Cagazan ve Suga ve Teberrük ve Kazan ve Tosbaga bu cümlesi yüz döndürüp "Bun deminde kaçmak dahi erlikdendür" diyüp kaçmağa yüz dutıcak Karaman-oğlı bī-çāre yalnız kalıcak Timurtaş Paşa ki anun mukābilinde idi, **[60a]** üzerine **[İ 52b]** hücūm idicek Karaman-oğlı dahi hiç vecihle sabra mecāli olmayup hemān üzdi. Kösteği öyle olıcak Hudāvendgār çerisi Karaman-oğlı'nun ordusını yağmaya urup[8] ve'l-hāsıl Karaman-oğlı bir vechle sındı ki dille beyān ve kalemle ayān olmaz[9] ve bi'l-cümle Karaman-oğlı kaçup cemī'-i esbābın Murād Hān Gāzī'ye getürdiler. Ve Sultān Bāyezīd ve Ya'kūb Çelebi ve Timurtaş Paşa cemī'-i dilāverler[10] gelüp Hudāvendgār'un elin öpdiler. Ve Hudāvendgār hazretleri Hakk Te'ālā'ya şükürler idüp ve beğlere ve gāzīlere ve sāyir

1 yürüdi Vi : yürüdiler İ
2 atdan İ : - Vi
3 beğ İ : - Vi
4 olınan İ : olan Vi
5 at depüp Vi : Karaman askerine at salup İ
6 gūyiyā Vi : gūyā İ
7 yüzlerin ters itdiler İ : - Vi
8 yağmaya urup Vi : yağma idüp İ
9 dille beyān ve kalemle ayān olmaz Vi : beyāna mümkin değül İ
10 dilāverler Vi : dilāverlerle İ

leşkere in'āmlar idüp Karaman-oğlı'nun esbāb ve ālātın bi'l-külliye Timurtaş Paşa'ya bağışladı. Ve bu cānibde[1] Karaman-oğlı sınup kaçarak gelüp Konya'ya girdi. Sultān[2] Murād Hān Gāzī dahi buyurdı ki Konya'yı muhāsara itdiler. Ammā yasak eyledi ki bir ehad kimsenün habbesine te'āruz itmeye. El-hāsıl on iki gün Konya'yı muhāsara idüp oturdılar. İçerüden Karaman-oğlı tenezzülāt idüp girü elçi gönderüp tazarru' ve niyāz eyledi ve çok ağlayup özrler diledi[3]. Kabūl olınmayup elçisini kovdılar. Ve Sultān Murād Hān'un[4] hod kızı Karaman-oğlı Alāeddīn Beğ'ün hātunıydı, Alāeddīn Beğ gördi ki Sultān Murād Hān'un gazabı var, hātunı[5] Sultān Hātun'a haber gönderüp eyitdi ki "Eğer beni babandan dilek itmezsen Konya'yı alup beni helāk eyler. İmdi bana yārlık demidür. Lutf idüp[6] varup babanun elin öp ve beni dilek eyle, tā ki günāhumı afv itsün[7]" diyicek Sultān Hātun dahi varup babasınun ayağına ve eteğine[8] düşüp tazarru' idicek Sultān Murād Hān Gāzī dahi Karaman-oğlı'nun günāhın afv idüp eyitdi[9] "Gelüp elüm öpüp tenezzül eylesün, iklīmini yine kendüye vireyim" diyicek Sultān Hātun[10] dahi Alāeddīn Beğ'e **[İ 53a]** haber gönderüp "Tīz gel,[11] Hudāvendgār'un mübārek elin öp!" diyicek Karaman-oğlı işitdükde sevinüp ale's-sabāh Konya'dan çıkup gelüp Hudāvendgār'un elin[12] öpüp **[60b]** ayağında baş koyup bin dürlü özrler eyledi. Sultān Murād Hān Gāzī dahi bunun itdüğine kalmayup iklīmini yine virüp[13] Karaman-oğlı'na bu asıl kerem ve lutf idüp ve andan göçüp Beğşehri üzerine varup anı dahi feth eyledi. Ve andan eyitdiler "Tekvur yağıdur." Sultān Murād eyitdi "Anun ne kudreti var ki bana yağı ola? Şimdi biz ana varmak ārdur. Şāhine sivri sinek konmak gibidür" diyüp hemān Burusa'ya azm eyledi. Kütāhiyye'ye gelicek çeriye[14] destūr virüp devletle kendüsi Burusa'ya geldi ve etrāfda yağı[15] kalmayup mutī' oldılar. Ve tekvur dahi Hudāvendgār'a hisārların virüp yalvarup barışdı. Ve andan sonra işitdük

1 cānibde Vi : cānibden İ
2 sultān İ : - Vi
3 tazarru' ve niyāz eyledi ve çok ağlayup özürler diledi İ : tazarru' eyledi Vi
4 Hān'un Vi : Hān Gāzī'nün İ
5 hātunı Vi : hātunı olan İ
6 lutf idüp Vi : lutf idüp kerem idüp İ
7 öp ve beni dilek eyle, tā ki günāhumı afv itsün Vi : öpüp beni dilek eyle ki günāhumı ve suçumı bağışlasun ve illā kendümi helāk iderüm İ
8 ayağına ve eteğine İ : ayağına Vi
9 eyitdi Vi : -İ
10 hātun Vi : hazretleri İ
11 tīz gel Vi : tīzcek gelüp İ
12 elin Vi : mübārek elin İ
13 iklimini yine virüp Vi : memleketini yine virdi İ
14 çeriye Vi : askere İ
15 yağı Vi : düşmen İ

ki Karaman cenginde Murād Hān ile Laz leşkeri vardı. Anda[1] kimse incitmeyeler diyü ki yasak olınmışdı, ol Laz askerinden ba'zı kāfir, müslimānlara mute'ārız olduğından Hudāvendgār anlarun birkaçına siyāset itmişdi. Çünki çeriye destūr oldı, Laz'un voyvodası varup Laz'a eyitdi "Ne revādur ki Türk'e Zaboga diyüp bizi Türk'e mu'āvin gönderesin. Siyāseti bize idüp ve yağıda bizi öne tutup dürlü dürlü cefāyı bize kıla. Andan senün ne eksüğün var? Husūsan yağıda yüz ağırdan biz idük. Türk'ün nihāyet leşkeri elli bin var ola, yüz bin tut. Eğer sen leşker cem' idesin, Türk'ün leşkerince on olur. Husūsan dīn gayretine ve Mesīh izzetine etrāfun mülūki dahi sana mu'āvenet iderler" diyüp Laz'ı başdan çıkarup āsī eyledi[2]. Andan Bosna tekvurına ādem gönderüp hāli i'lām idicek Bosna tekvurı eyitdi "Evvelden benüm sözümi tutsan iş böyle olmazdı" didi. **[İ 53b]** "Türk'e çeri ve harāc virüp adumuzı yere depdün. Eğer senün çerün Türk'e mukābil olmazsa benüm olur[3]" didi. "Şimden[4] girü fāyide yok. Hemān uşda benüm sipāhum. Cümle müheyyā, senünle bir olalum, Türk'e kılıç uralum" diyüp bu iki mel'ūn kavl u karār eylediler. Bosna ucında İskenderiyye nām bir kal'a vardı **[61a]** tekvurı Hudāvendgār'a mutī' olup harāc virürdi, ol tekvur bir gün Hudāvendgār'a gelüp Bosna ahvālin beyān eyleyüp eyitdi ki: "Hudāvendgār eğer ben kulına bir bahādur kulın koşa, varayın[5] Bosna vilāyetini alıvireyin ve müslimānları ganī kılayım" didi. Bu sözler Hudāvendgār'a ma'kūl gelüp ve tekvurı hil'atlayup ve Lala Şāhin'i ana bir niçe bin leşkerle koşup gönderdi. Ve Sultān Murād kendüsi Yenişehr'e gelüp azīm düğün idüp İstanbul tekvurınun kızın alup ve iki kızın dahi iki oğlına alıvirüp ve büyük oğlı Bāyezīd'ün üç oğlın sünnet eyledi. Ve Yazıcı-oğlını Mısır'a elçiliğe göndermişdi, ol esnāda ol dahi gelüp sultān-ı Mısır'dan çok armağanlar getürdi. Çünki Şāhin Lala İskenderiye tekvurına uyup Bosna vilāyetine varup akın idüp mübālağa doyumlukla yine döndiler, Şāhin Lala bin mikdār ādemle ancak dururdı. Henüz gāzīler dahi cem' olmamışlardı. Nā-gāh otuz bin mikdārı gök demürlü kāfir kanda imiş gelüp belürdi. Gāzīler Şāhin Lala ile danışık itdiler ki niçe ideler. Şāhin Lala eyitdi "Sa'y idüp gice olınca bunlara görinmemek gerek" didi. Çeride ba'zı azeb vardı "Anlar hücūm idüp elbette şimdi buluşavuz, ne olursa olsun" diyüp men' olınmadılar. Ve kāfirle buluşup ahşama değin cenk-i azīm olup sonra kāfirler gālib olup müslimānları zebūn eyleyüp ve akından küllī duranları dahi bir bir ele getürürlerdi. Şāhin Lala bu ahvāli göricek "Yalunuz taş **[İ 54a]** dīvār olmaz"

1 anda Vi : - İ
2 eyledi Vi : eylediler İ
3 mukābil olmazsa benüm olur Vi : mukābele olmazsa benüm işüm tamām olur İ
4 şimden Vi : imdi şimden İ
5 varayın Vi : - İ

diyü "Hemān baş kurtarmak gerekdür" didi ve çekildi[1]. Akına varan yigirmi bin erden beş bin mikdārı ancak kurtuldı. Ol İskenderiyye tekvurı olan mel'ūn bunlar ile müttefik olup gelmiş imiş. Hudāvendgār hazretleri bu ahvāli işidicek gāyet incinüp "Zehī mel'ūn!" deyüp gazabı ziyāde olup hemān Ali Paşa'ya buyurdı ki etrāfa ādemler varup leşker cem' ola. Şöyle kasd eylediler ki kışa ve yaza bakmayup Laz'ı yaza çıkmağa komayalar. Andan Karaman'a ve Teke'ye ve Aydın'a **[61b]** ve Menteşe'ye ve Saruhān'a ve cemī'-i mülūk-i mücāvirīne bu ahvāl i'lām olınup cemī'isi kabūl idüp gazāya bel bağladılar ve Hudāvendgār katına cem' oldılar. Ve Sultān Murād Hān oğlı Bāyezīd'e dahi haber gönderüp "Gazā-yı ekber iderüm, yerağun görüp gelesin" didi ki Kütāhiyye'yi ve Hamīd-ili'ni virdi. Gelüp ol dahi cem' olındukdan sonra buyurdılar ki "Ne kadar harāc-güzār kāfir ki vardur, anlar dahi hāzır olalar." Köstendil ve Sarāc dahi hāzır oldılar. Ammā iki kāfir, āsī olup gelmediler. Biri Kelaksandros-oğlı Sasmanoz ki Laz tekvurınun kızını oğlına alıvirmişdi ve biri Dobruca-oğlı. Bu iki mel'ūn Hudāvendgār'a āsī olup gelmediler. İttifāk ol esnāda Şāhin Lala fevt olup beğlerbeğliği Kara Timurtaş'a virüp buyurdı ki "Varup Saruhān'da göçer-evleri sürüp Siroz'a geçüre." Kara Timurtaş dahi öyle idüp ve andan Selānik vilāyetini tā Karluca iline dek gāret idüp gelüp yine Hudāvendgār'a kavuşdı. Andan sonra Sultān Murād Hān Ali Paşa'ya buyurdı ki otuz bin erle denizi geçüp Sasmanoz vilāyetini yakup yıkup talan ide ve bu cānibe dahi göz kulak tutup onat tedārük eyle deyüp göndericek Murād Hān dahi hemān karār itmeyüp Rūmili'ne geçüp **[İ 54b]** ve cemī'-i leşker cem' olup Timurtaş-oğlı Yahşi Beğ ve Rūmili'nün yaya-başısı Ulu Beğ ki Saruca Paşa dimekle ma'rūfdur ve Kara Mukbil ve Bāzārlu Doğan ve İncecik Balaban ve Sekbānbaşı Müstecāb ve Papas-oğlı Şāhin ve Kutluca ve Ulu Şāhin ve Paşa Yiğit, bu zikr olan beğler askerlerin derüp cümlesi Paşa yanına cem' oldılar. Otuz bin mikdārı er on sancak Ali Paşa yanına cem' olup Sasmanoz iline azm itdiler. Bu kemālün Sündürüs-oğlı Sasmanoz iklīmi Tuna ırmağınun kenārında Edrine tarafına düşmişdi. Eflak mukābelesinde Tuna'nun öte tarafı Eflak ve beri tarafı Sasmanoz iliydi[2]. Gāyetle şenlik vilāyet idi. Bal ve yağ ve koyun cemī'-i āleme andan **[62a]** giderdi. Ve otuzdan ziyāde muhkem kal'aları vardı. Çenge ve Pravadi ve Madara ve Kaçan ve Derice ve Meçka ve Efleka ve Gözka ve Krapçe ve Kıraşdavça ve Ösek ve İstanbulluk ve Şumnı ve Çernoz ve Mikloc ve Eymenoz ve Kosova ve Yürükova ve Tırnovi ve Nigebolı ve Tunburgoz ve Ziştova ve Nükesri ve Dıraka ve Silisre. Bu hisārlarun

1 çekildi Vi : - İ
2 iliydi Vi : memleketiydi İ

ekseri Tuna kenārına vākı‘ olmışdur. Çünki Ali Paşa bu asker-i mansūrla Edrine'den kalkup Aydos'a geldi ki Pravadi subaşısı Hüseyin Subaşı eğerçi kāfirdi ammā keremle ma‘rūf kişiydi, paşayı karşulayup istikbāl idüp paşa irtesi Kamçı Suyın geçüp cenk hisārına geldi. Ol gün anda ārām idüp irtesi Pravadi kurbına nüzūl idicek fi'l-hāl Timurtaş-oğlı Yahşi Beğ ile beş bin er koşup Pravadi'ye gönderüp ol dahi vardukda Pravadi kurbında konmak isteyicek kış güniydi, kar yağardı, Hüseyin Subaşı anları esirgeyüp yine geldüklerin bilmeyüp hisārun varoşına kondurdı. Bunlar dahi Taş-hisār'a giricek gice ile uğurlayın kal‘anun içine girüp feth eylediler. Paşaya Murād nām kimesne ile beşāret haberin **[İ 55a]** göndericek paşa dahi göçüp Pravadi'ye gelüp kal‘anun içine ādem girüp mü'ezzin ezān okıyup namāz kıldılar. Ve andan paşa göçüp Vençene'ye kondı. Kal‘a halkı paşanun geldüğin göricek kal‘anun kilidin getürdiler. Andan irtesi Madara'nun ve Şumnı'nun dahi kilidin getürdiler. İrtesi paşa dahi varup Madara'yı ve Şumnı'yı zabt eyledi. Andan sonra bu cānibde Sultān Murād Hān Gāzī dahi cemī‘-i esbābın müheyyā idüp bahār olıcak Gelibolı'dan geçmeğe başlayup Anatolı'da beş bahādur beğ koyup biri [Timur]taş Paşa ki Işıklu ve Sanduklu ve Kütāhiyye vilāyetinün emīridür, ikinci Fīrūz Beğ ki Engüri Sancağı beğidür, üçünci Timurtaş Subaşı ki Sivrihisār'ı ve Sakarya kenārınun emīridür, dördünci **[62b]** Kutlu Beğ ki Eğridir beğidür, beşinci Hāce Beğ[1] ki Akşehir beğidür, bu beş emīri Anatolı'da koyup kendüsi asker-i azīmle Gelibolı'ya geldi ve Gelibolı beğine bin azeb virüp anda kodı ki gemiler ile kāfir gelürse gözedüp ol etrāfı sakla[2] diyüp Hudāvendgār devletle[3] kalkup Edrine'ye geldi. Ve bu cānibde Ali Paşa Hudāvendgār'un devlet ü sa‘ādetle[4] Edrine'ye geldüğin işidicek ol dahi göçüp Zihne'ye yakın yerde konup ol gice ārām eylediler. Çeriden iki kişi Zihne'ye azık almağa vardılar. Zihne kāfiri didükleri mel‘ūnlar bunlarun[5] birin öldürüp biri kaçup paşaya gelüp kaziyyeyi i‘lām eyleyicek paşa gazab idüp buyurdı leşker'e, Zihne'yi yakup yıkup halkını esīr eylediler. Ve Dobruca-oğlı'nun Varna nām bir hisārı vardı ki tahtı idi, bir gün iki kāfir Ali Paşa'ya gelüp eyitdiler ki "Varna ululları ittifāk idüp and içdiler ki tekvurı tutup hisārı paşaya vireler." Paşa bu söze gāyet ferah olup Timurtaş-oğlı Yahşi Beğ'e eyitdi "Var gör! Eğer gerçekse kal‘ayı al, yine bana gelüp kavuş!" didi. Yahşi Beğ dahi bir mikdār askerle ol iki kāfire uyup gelüp Varna'ya yakın yerde konup **[İ 55b]** ol iki kāfiri gönderdiler. "Varun, bize doğrı haber getürün. Eğer gerçeksenüz size

1 beğ İ : - Vi
2 sakla Vi : saklayalar İ
3 devletle İ : - Vi
4 devlet ü sa‘ādetle İ : - Vi
5 didükleri mel‘ūnlar bunlarun İ : - Vi

hil'at ve ni'met virem" diyü göndericek ol kāfirler gidüp ayruk gelmediler. Yahşi Beğ bunlarun hīlesin görüp dönüp girü paşaya kavuşup paşa dahi göçüp Hudāvendgār'a irişmeğe ivdi. Hudāvendgār Yanbolı'ya gelicek Ali Paşa dahi gelüp Hudāvendgār'a kavuşup olan fütūhātı bir bir haber virdi. Bu cānibde Sasmanoz gördi ki[1] elinden vilāyeti çıkup gider, erkān-ı devletiyle müşāvere idüp cümlesi varup Hudāvendgār'a itā'at itmeği hoş gördiler. Hemān kalkup gelüp Yanbolı'da Hudāvendgār'un atı ayağına düşüp envā'-i tazarru'āt idüp eyitdi "Silisre'den eyü hisārum yokdur, sultānuma vireyin ve ben dahi ebedī kulı olayım. Sultānum benüm günāhumdan geçsün" didi. Hudāvendgār **[63a]** dahi afv idüp izzet ile hil'atlayup yine iklīmine gönderdi. Andan Ali Paşa'ya eyitdi "Yüri var Silisre'yi zabt idüp Timurtaş-oğlı Yahşi Beğ'i anda ko!" didi. Andan paşa ba'zı leşkerle Şumnı Hisārı'na gelüp Sasmanoz'a ādem gönderüp "Kal'a-i Silisre'yi teslīm eylesün" diyicek ol la'īn kal'asını virmeğe ikdām idemeyüp āsī olup ahdinden rücū' idüp fāriğ olıcak paşaya gelüp haber virdüklerinde paşa eyitdi "İnşāallāh anun fursatın bulam" diyüp Şumnı'da birkaç gün karār eyledi. Yine ol esnāda Drama'dan birkaç kāfir gelüp paşaya eyitdiler "Drama Hisārın virelüm, ādem gönderün" didiler. Paşa dahi Yahşi Beğ kulı Murād'ı[2] birkaç yüz ādemle gönderüp eyitdi ki "Var Drama Kal'ası'nı zabt eyle inşāallāhu'r-rahmān Hudāvendgārla gazādan dönicek seni muhkem ri'āyet idevüz" didi. Murād[3] dahi Drama'ya varıcak kāfirleri yine peşīmān olup virmediler. Murād[4] hemān kal'a etrāfını çalup çarpup yine paşaya gelüp ahvāli i'lām idicek ol kāfirler hemān **[İ 56a]** girü geldiler. Paşa bunlara gazab idicek bunlar İncīl'e and içdiler ki gelsünler zabt itsünler diyü. Paşa girü Murād'ı[5] göndericek Murād[6] dahi varup kal'anun içine girüp zabt eyledi ve andan Ali Paşa kalkup Deriçe'ye gelicek küffār kilidin karşu getürdiler. Ve andan göçüp Görice'ye gelüp anı dahi feth itdiler ve andan Kosova tekvurına ādem gönderdiler. Ol mel'ūn itā'at itmeyüp eyitdi "Biz beğimüze āsī olup Türk'e itā'at itmezüz" didi. Paşa Bāzārlu Doğan Beğ'e bin ādem virüp eyitdi "Var Kosova'yı yakup yıkup avretin ve oğlanın esīr eyle" diyicek Bāzārlu Doğan dahi varup eyle idicek küffār gelüp paşaya eyitdiler "Alınan esīrleri yine virün, Kosova hisārın virelim." Paşa dahi cemī' alınan esīri[7] devşirüp **[63b]** yine anlara virüp hisārı zabt eylediler. Ve andan ol virdikleri

1 ki İ : - Vi
2 Murād'ı Vi : Murād Beğ'i İ
3 Murād Vi : Murād Beğ İ
4 Murād Vi : Murād Beğ İ
5 Murād'ı Vi : Murād Beğ'i İ
6 Murād Vi : Murād Beğ İ
7 cemī' alınan esīri Vi : cemī' esīrler ki alınmışdur İ

esīrleri yine sāhiblerine buyurup viricek gāzīler ferah olup her biri yine kāfirden bulup aldılar. Ve andan paşa kalkup Sasmanoz'un tahtı olan Tırnavi üstine varup kondı. Kāfirler anun dahi kilidin getürdiler ve andan Çernovi'ye varup anı dahi feth itdiler. Ve andan Böğri ve Gedağza ve Çay'a varup anları dahi alup ve anda Yörükova'nun dahi kilidin getürdiler. Andan Tuna kenārına yüriyüp Burgoz Hisārı'nı dahi alup ve Ziştova tekvurına ādem gönderdiler. Ol itā'at itmeyüp cenge ikdām eyleyicek üzerinde birkaç gün cenk olup āhir bi'z-zarūrī ol dahi gelüp itā'at idüp teslīm eyledi. Ve andan paşa Tuna kenārında Eflak'a geçüp burgozlardan[1] alup ve halkını esīr idüp ve gelüp Nigebolı'nun üzerine düşdi ki Sasmanoz anun içinde idi ki andan muhkem hisārı yoğ idi, paşa bunun dahi alınmasına ikdām idicek Sasmanoz korkup çıkup[2] kefen-ber-gerdān idüp oğlını bile alup gelüp[3] paşanun ayağına düşicek paşa dahi afv idüp hemān Hudāvendgār'a kavuşmağa kasd eyleyüp **[İ 56b]** Sultān Murād Hān Yanbolı'dan geçüp Tavaslı'da karār tutmışdı, paşa dahi anda gelüp Hudāvendgār'la mülākī olup bu fütūhātı i'lām eyledi. Ve andan sonra Sultān Murād'un Evrenos adlu bir bahādur subaşısı vardı ki Hicāz'a gitmişdi, tavāf-ı beytullāh itdükden sonra ol esnāda gelüp Hudāvendgār'a vāsıl oldı. Andan Hudāvendgār Rūmili leşkerine Ali Paşa'yı ser-leşker diküp Laz vilāyetine gönderdi. Ammā Merīc ırmağı taşgun olup geçit virmedüğinden paşa iki ay anda mütemekkin oldı. Ve Ya'kūb Çelebi ki Anatolı'da kalmışdı, emrle **[64a]** ol dahi gelüp babasına yetişdi. Çünki Sultān Murād Hān bu ağır cem'iyyetle Filibe üstine geldiler, Laz tekvurı işidüp içine od düşüp eyitdi "İy dirīğ! Uyur yılanun kuyruğın basup başuma belāyı satun aldum. Ammā ne fāyide! Son pişmānlık çāre itmez. N'itmek gerekdür? Ölünce çalışmakdan gayrı çāre kalmadı" diyüp kendünün taht-ı hükūmetinde olan kāfirleri cem' itdükden sonra etrāfında olan banlara ve tekvurlara elçiler gönderüp eyitdi "Türk, asker-i azīmle hücūm itdi. Fürū-mānde ve der-mānde kaldum. Eğer bana mu'āvenet itmezsenüz Türk ne bizi[4] ve ne sizi kor!" didi. Ve andan güyegüsi Vılk ve Yund-oğlı Dimitri ve Bosna tekvurı bir yere cem' oldılar. Dahi cemī'-i küffāra ādem gönderüp mu'āvin taleb itdiler. Eflak'dan ve Engürüs'den ve Çeh'den ve Sırf'dan ve Arnavud'dan ve Bulgar'dan[5] ve Frenk'den, bu cümleden mu'āvin gelüp bir cem'iyyet oldı ki "Bu asıl küffār cem'iyyeti bir zamānda[6] olmamışdur" dirler ki yüz binden ziyāde kāfir idi. Laz ilinde iki su vardı.

---

1 burgozlardan Vi : burgozların İ
2 çıkup Vi : - İ
3 gelüp İ : - Vi
4 bizi İ : beni Vi
5 ve Bulgar'dan Vi : - İ
6 bir zamānda İ : - Vi

Birine Ulu Morava ve birine Kiçi Morava dirlerdi. Laz askeri Murād'un[1] yanına cem' oldılar ve bu cānibde Ali Paşa Sasmanoz ilin tamām idüp Şehirköy dirlerdi Laz sınurında Sasmanoz'un bir muhkem hisārı vardı, Ali Paşa anı dahi almışdı. Laz Yund-oğlı Dimitri'ye leşker **[İ 57a]** koşup buyurdı ki varup Şehirköy'i Türkden yine ala. Bu Dimitri bahādur mel'ūndı, hemān bir niçe yarar kāfirle Şehirköy'e gelüp içinde olan kāfirlerle ittifāk idüp kāfirler dahi hisārı Dimitri'ye virdiler. Bu tarafdan Hudāvendgār işidüp İnebeğ Subaşı'ya ve Saruca Paşa'ya on bin er koşup Şehirköy'e göndericek gelüp etrāfını yakup yıkdılar. Laz bunı işidüp yeğenini **[64b]** yigirmi bin erle gönderüp eyitdi "Var Şehirköy'ün ve ilinün kāfirlerini bunda getür, Türk'e olmasun" diyü göndericek bu ahvāl Hudāvendgār'a ma'lūm olup anlar dahi tekrār Timurtaş-oğlı Yahşi Beğ'e yigirmi bin er virüp eyitdi "Var Şehr-köy'i yıkup ilinün halkını sür. Eğer kāfir leşkerine rāst gelürsen göreyin seni ki niçe kılıçdan geçürürsin" didi. Yahşi Beğ dahi fi'l-hāl sürüp Şehr-köy'e yakın gelicek meğer kāfirün leşkeri bundan evvel yetişmiş, dahi içinden ve etrāfından cemī'-i kāfirin cem' idüp kaçup hisārı yakup gitmişler. Yahşi Beğ dahi böyle olduğın Hudāvendgār'a bildürüp ve "Ardlarınca varayın mı?" diyüp icāzet isteyicek Hudāvendgār ardınca varmasın cāiz görmeyüp "Gel git!" diyü emr olıcak ol dahi gelüp Hudāvendgār'a mülākāt oldı. Andan çünki küffār cem' olup müşāvere itdükde, Türk'le cenk itmeği söyleşdükde, kimi uğraşalum diyüp ve kimi barışalum diyüp ve kimi "Türk'e emān virmeyüp üzerine varalum" ve kimi "Yok bunda duralum" didiler. Ve kimi eyitdi "Çünki bu kadar leşker cem' oldı, Türk'e zaboga dimek ne lāzım, te'hīr itmeyüp hemān uğraşmağa ikdām idelüm. Yoksa eğlendükçe Türk'ün hengāmesi ziyāde olur. Ve Türk hīle ehlidür. Evvel bir elçi gönderelüm, varup ahvālin ve etvārın ve murādların bilüp bize haber getürsün" diyüp Laz oradan kalkup Morava'nun beri yanına konup Hudāvendgār'a elçi gönderdiler. Bu cānibde Hudāvendgār dahi Filibe'den göçüp İhtimān **[İ 57b]** Ovası'na konıcak Surac Tekvur leşkeriyle anda gelüp Hudāvendgār'a kavuşdı. Ol arada yol iki olup biri sağ kola ki varup Sofya'ya çıkardı ve biri sol kola gider, Sultān Murād tereddüd idüp "Kangısı evlā ola?[2]" diyüp Sarāc tekvurınun yararlarından su'āl olındukda cümlesi sol kolı evlā göricek Hudāvendgār göçüp sol kola teveccüh idüp üçünci gün gelüp **[65a]** Alāeddīn Ovası'na anda iki gün ikāmet idicek Köstendil dahi leşkeriyle anda gelüp Hudāvendgār'a kavuşdı. Sultān Murād'un gāyet doğrusı olduğından leşkere anı kulavuz emr itdiler. Andan göçüp Köstendil'e gelicek bu Köstendil ki anun mem-

1 Murād'un Vi : Morava'nun İ
2 evlā ola Vi : evlādur ola İ

leketidür, ni'met-i bī-nihāye hāzırlamış, götürüp Hudāvendgār'a bezl itdükden sonra andan dahi kalkup Ulu Ada'ya konıcak Hudāvendgār Ali Paşa'ya eyitdi "Bize bir kişi gerek ki önce varup kāfirden bize dil getüre." Hemān Hacı Evrenos, Gāzī Hudāvendgār öninde yer öpüp eyitdi "Ben kuluna buyurursan varayın, Hakk avniyle ol işi başarayın" diyicek Hudāvendgār dahi "Uçlarun kolayın sen yeğ bilürsin" diyüp göndericek Evrenos Gāzī dahi kırk yoldaş alup Üsküb Hisārı'na seğirdüp varup andan birkaç dil alup getürdiler. Bu yanada Hudāvendgār kalkup Kara Donlı nām yere gelicek Laz'un elçisi gelüp Hudāvendgār'a buluşdı. Ve eyitmiş ki "Üç aydan berü ben hāzırum. Gel beri uğraşalum. Eğer sen gelmezsen hāzır ol, varurum" diyüp herzeler söyleyicek Hudāvendgār bu sözlere incinüp "Eğer elçiye ölüm olsa seni pāre pāre eylerdüm. Ol mel'ūn dahi İslām kılıcın görmemişdür ve kimse tabancasın yimemişdür. Kedi karanu evde kendüsini arslan sanur. İnşāallāh Türk'ün erliğin ana göstereyin" diyüp buyurdı. Cemī'-i leşker at arkasına gelüp cebe ve cevşenlerin giyüp ve ālāt ve esbāb ve silāhların **[İ 58a]** mükemmel takınup elçiye cebe göstereler. Böyle olıcak elçi-yi dīn-mel'ūna bir vechle havf u dehşet gelüp içine lerze düşüp berg-i hazān gibi ditreyicek ammā kendüsini gayretiyle divşürüp eyitdi "Ey şāh! Eğerçi bana leşker gösterdün lākin bizüm leşkerümüz on sizce vardur" didi. Evvelā beş yüz bin müsellah giyimlü ve geçimlü gömgök demürden erümüz vardur **[65b]** ve her erümüz bin Türk'e tıpdur" diyicek Hudāvendgār hemān elçiye gazab idüp "Ey habīs mel'ūn, cehennem iti pelīd! Eğer cihānun leşkeri dahi sizünle olursa Allāh'un ināyeti ve Muhammed'ün mu'cizātı inşāallāh bizümledür. Cümlenüzün kanın yere dökem" diyüp elçiyi kovup ve leşkeri kondurdılar. Andan sonra Hudāvendgār hazretleri erkān-ı devleti ve a'yān-ı saltanatı bir yere cem' idüp müşāvere eyleyüp[1] dahi kimseye söylemeden Hacı Evrenos Beğ'e hitāb kılup[2] eyitdi "Bu kāfirle niçe buluşup cenk itmek gerek? Bu işün āsānı ne vechle olur ki bu uçlarun ahvālini sen yeğ bilürsin. Kāfirün ahvālin sen çok görüp durursın" diyüp su'āl itdükde Evrenos Beğ dahi du'ā kılup ve yer öpüp eyitdi ki "Ey devletlü ve sa'ādetlü pādişāh gāzī! Ben kemīnenün ne fikri ve ne re'yi ola! Süleymān öninde karıncanun ne bilisi ola ki söz söyleye. Çeri basmak ve cenk eylemek sultānum hakkında gelmişdür" diyüp "Ammā ben kulunun anlaması bu kadar vardur ki Hakk Te'ālā'ya tevekkül idüp kāfirden evvel yerün[3] eyüsin alavuz, mel'ūn sonra gele. Ve andan sonra iveceklik itmeyevüz. Evvel cenge anlar ikdām eyleye. Zīrā küffār ictimā'ıyla durıcak demürden bir hisār olur, ana zafer

1 eyleyüp Vi : idüp İ
2 kılup Vi : idüp İ
3 yirün İ : yük İ

bulmak ve dağıtmak güç olur. Lākin cenge mübāşeret itdüklerinde birbirinden ayrılup anlara koyulmak āsān olur. Benüm bildüğüm budur, kalanını sultānum yeğ bilür" diyüp durıcak Hudāvendgār dahi eyitdi[1] "Bārekallāh! Benüm dahi fikrüm bunun üzerinde idi[2]." Oğlı Sultān Bāyezīd'e nazar idüp "Ey ciğer-kūşem! Sen ne dirsin?" diyicek Bāyezīd Hān-ı **[İ 58b]** cihān-ārā dahi eyitdi "Söz, sultānumun gönlindeki ve Evrenos Beğ'ün didüğidür" diyicek Hudāvendgār, Ali Paşa'ya dahi nazar idüp "Sen ne evlā görürsin?" didükde Ali Paşa dahi "Cümle erkān eyitdiler, hemān fikr oldur" diyüp Evrenos Beğ'e ahvāli tefvīz **[66a]** itdiler. Andan Hudāvendgār buyurdı ki "Sabāh asker göçsün. Ammā Gāzī Evrenos, Paşa Yiğid'le önürdi gidüp derbendi geçüp gāzīlere yol eylesün" diyicek irtesi Evrenos Gāzī, Paşa Yiğid'le birkaç dilāver alup karavul vaz'ında gidüp derbende irüp ol hīnde Laz dahi otuz bahādur kāfir gönderüp derbendi Türk'den evvel almağa göndermişdi. Bunlar derbendün beri cānibinde mahfī durduğından gāzīler bī-haber olup kāfirlerden hemān birisi Evrenos Gāzī'ye at salup üzerine sünü havāle eyleyicek Evrenos Beğ[3] dahi sünüsin def' idüp kāfirün göğsine bir ok urup arkasından çıkıcak[4] yıkıldı. Bir kāfir dahi gelüp ol dahi eyle olup ve'l-hāsıl kāfirün birkaçın öldürüp birkaçın diri tutup Hudāvendgār'a[5] getürdiler. Hudāvendgār şād olup andan göçüp Kiçi Morava kenārına varup kondılar. Bu cānibde Laz elçisi ki Hudāvendgār'a gelmişdi, cemī'-i evzā'ın ve etvārın gelüp Laz'a söyleyüp eyitdi "Ey kospodar! Türk'ün leşkeri didükleri gibi değül. Bizim leşkerimüz üç ol kadar vardur" diyüp ve Hudāvendgār'a söyledüği sözleri ve Hudāvendgār'un ana itdüği gazabın diyicek kāfir kuyruğın kabardup ve germ olup lāf urmağa başladı. Ve yanında olan tekvurlar dahi herze vü hezeyān söyleyüp ve Vılk-oğlı eyitdi "Türk'e yalnuz ben yeterüm. Gayrı kimse gerekmez" diyüp her biri niçe mühmelāt söylediler. Böyle olıcak Hudāvendgār Sultān Murād Hān Gāzī Morava'dan geçüp bin mikdār alemleri çözüp ve tabl ve nakkāreler çalınup saflar düzilüp ve alaylar bağlanup erenler ve bahādurlar ve gāzīler müsellah pür-yerağla yüriyüp her birinün gözine Rüstem-i dāstān **[İ 59a]** sivrisinekçe görinmezdi. Evvel Ali Paşa ve andan Bāyezīd Çelebi ve ardınca İnebeğ Subaşı ve andan Ya'kūb Çelebi ve andan Saruca Paşa ve andan sonra Hudāvendgār hazretleri devletle ve azametle gelüp Gümüş Hisārı **[66b]** öninde kondılar. Ol gün anda karār idüp irtesi giderken kāfirden dil alup getürdiler. Hudā-

1 eyitdi Vi : - İ
2 idi Vi : idi diyüp İ
3 beğ İ : - Vi
4 çıkıcak Vi : çıkup İ
5 hudāvendgāra Vi : pādişāha İ

vendgār[1] eyitdi "Kāfirün leşkeri kandedür? Yoksa kaçdılar mı?" diyüp sorıcak ol dil dahi[2] eyitdi "Sizden Laz kaçar mı ola? Ol dahi size muntazırdur. Uşda şol arada oturıyorur" diyicek Hudāvendgār buyurdı, boynını urdılar ve andan bir hūb yere kondılar. Ve Evrenos Beğ'e emr olındı ki varup kāfir leşkerin göre. Ol dahi varup görüp gelüp Hudāvendgār'a haber virdi. Hudāvendgār dahi "Hemān dürişmek[3] gerekdür" diyicek Evrenos Beğ eyitdi "İnşāallāh yarın tekbīr getürüp ve Allāh'a sığınup sultānumun öninde cān u baş terkin uravuz" didi. Hudāvendgār dahi ma'kūl görüp oğlı Bāyezīd ile atlanup bir yüksek yere çıkup küffār leşkerine nazar eyledi. Gördi ki bir ovayı başdan başa kaplamış leşkerden yeryüzi görinmez. Bu leşkerün içinde yüz tekvur vardı ve asker dahi tamām beş yüz bin yarar ve mükemmel er idi. Hudāvendgār gördükde ta'accüb idüp dahi[4] "Bu mel'ūn ne çok leşker cem' eylemiş. Bu mel'ūnun iki bizce leşkeri var. Biz bizüm leşkerümüzden ziyāde leşker olmaz sanurduk" diyüp Hakk Te'ālā hazretine nāliş idüp eyitdi "İlāhī! Nūr-ı Muhammed hürmetiyçün bu mü'minlere sen ināyet kıl! Beni bu mü'minlerün helākine sebeb kılma" diyüp tazarru' eyledi ve girü otağına gelüp a'yān-ı devleti girü yanına getürdüp[5] evvel oğlı Bāyezīd Çelebi'ye nazar idüp eyitdi "Ey cān-pezīr! Bu kāfirlerle uğraşmak hakkında sen ne revā görürsin? Bu kāfiri ben böyle tasavvur itmezdüm, iğen bī-kıyāsdur. Leşkerümüz önine deve tutsak cāiz midür?" diyicek Bāyezīd Çelebi eyitdi "Hudāvendgār'un fikrine bizüm tedbīrümüz irmez. **[İ 59b]** Ammā ben bendeye şöyle gelür ki niceyledür kāfirle cenk iderüz. Hiç önümüze deve tutmaduk. Şimdi dahi **[67a]**[6] tutmazuz. Kāfirün çerisi ne denlü çoğısa ināyet-i Hakk İslām'ladur. Eğer Hakk Te'ālā ināyet iderse ben benden, yalnuz bu kāfirün hakkından gelem. Şimdiye dek her cenkde mansūr u muzaffer olduk. Şimdi dahi Allāhu Te'ālā ināyet eyleye. Gam yimenüz, nusret-i Hakk sizünledür" didi. "Hele ben hiç teşvīş çekmezem. Eğer öldürürsevüz sa'īd ve eğer ölürsevüz şehīd oluruz" diyicek Sultān Murād Hān Gāzī dahi Bāyezīd Hān'un hüsn-i re'yine tahsīn u āferīn idüp sözini kabūl kıldı. Zīrā bu Bāyezīd Hān sāhib-i şecā'at ve ehl-i tedbīr ve ālī-himmet pehlevāndı. Ammā Hudāvendgār girü Ali Paşa'ya dönüp nazar idüp "Önümüze deve tutmakda zarar ne ola?" didi. Ali Paşa eyitdi "Ey sa'ādetlü pādişāh! Kāfirün azından ve çoğından[7] kayurmak revā değüldür. Hakk Te'ālā

1 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
2 dahi Vi : - İ
3 dürişmek Vi : durışmak İ
4 dahi Vi : - İ
5 getürdüp Vi : getürüp İ
6 **[Der-kenār]:** Bitürmedüği işi şemşīr / Bitürür anı re'y ile tedbīr
7 azından ve çoğından Vi : azında ve çoğında İ

buyurur: [1]﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللهِ وَاللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ İş Allāh'un ināyetine menūtdur, aza çoğa iʿtibār yokdur. Ve hadīs-i sahīhde dahi menkūldür "Kaçan İslām leşkeri kāfirle cenk eylese feriştehler Hakk'a niyāz iderler ki 'Yā Rabb! Bu ortada olan hicābı götür, tā ki biz dahi görelüm İslām leşkeri küffāra ne kılur' derler. Çünki melā'ike Hakk'dan bizüm hālümüze vākıf olmağiyçün refʿ-i hicāb taleb iderler, biz kendümüz önümüze hicāb getürmek ne revādur? İmdi devletlü Hudāvendgār, hemān Hakk Teʿālā'ya sığınmak gerekdür. Şükr Hudā'ya ki bunca ömr içinde mansūr u muzaffer olduk. Ümmīzdür ki yine nusret bizüm ola. Hāşā ki Celle ve Alā hazretleri kemāl-i kereminden bu İslām leşkerini kāfir iklīminde helāk eyleye" didi. Hudāvendgār dahi Ali Paşa'nun cevābların beğenüp Evrenos Beğ'e teveccüh idüp "Senün dahi bu bābda fikrün nedür?" didi. Evrenos Beğ eyitdi "Fikr sultānumundur. Bizüm ne kudretümüz ola! Ammā küstāhlık idüp ben benden dahi bir söz **[İ 60a]** söyleyeyüm" diyicek "Söyle!" diyü buyurdılar. Eyitdi "Eğerçi ki öne deve **[67b]** tutmak Hudāvendgār hazretleri eyü fikr itdi. Zīrā kāfirün atı deveye girmez. Deve bize kalʿa gibi olur ammā kāfir leşkeri gürüldümlü geldüğinden deve dahi[2] belinleyüp[3] ürkerse evvel bizi sıyan ol olur" didüğinde[4] Hudāvendgār hazretleri dahi çünki bunları istimāʿ eyledi, deve tedbīrinden vaz gelüp eyitdi "Pes savāb oldur ki evvel tīr-endāzları öne tutup sağa ve sola ok yağduralar. Andan gāzīler dahi bir uğurdan tekbīr getürüp küffāra hücūm ideler. Ya taht ola, ya baht!" didi. "Dirliğün āhiri ölmek oldukdan sonra eyü adla şehīd olmağa ne teşvīş!" diyüp karavul çıkarup ol gice emīn ü sākin ārām eylediler. Rivāyetdür ki çün gice oldı, gāyet karanuluk olup ifrātla duman olup muhkem yel esüp bir toz oldı ki at ve ādem seçilmez oldı. Murād Hān Gāzī dahi yel sākin olduğınca[5] sabr idüp andan durup abdest alup iki rekʿat hācet namāzın kılup ve yüzin yire sürüp nāliş ü tazarruʿ idüp eyitdi "İlāhī, seyyidī ve mevlā'ī! Bir niçe kerre duʿāmı kabūl idüp beni mahrūm itmedün. Yine ben kulunun duʿāsını kabūl idüp rahmetünle bir yağmur vir ki bu zulümātı ve bu gubārı defʿ idüp ālemi nūrānī kıla. Tā ki kāfir leşkerini muʿāyene görüp muvācehe cenk idevüz. Yā İlāhī! Mülk ve kavl senündür[6]. Sen kime dilersen virürsin. Ben dahi bir zaʿīf, āciz ve kāsır kulunum. Benüm fikrümi ve esrārumı sen bilürsin. Mülk ve māl içün gelmedüm. Bu araya belki hālis senün

1 "Allah'ın izni ile niçe az bir topluluk birçok büyük topluluğa galip gelmiştir. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir." Bakara 2/249. āyetten nākıs iktibas.
2 kāfir leşkeri gürüldümlü geldüğinden deve dahi İ : deve dahi kāfir leşkeri gürüldümlü geldüğinden Vi
3 belinleyüp Vi : - İ
4 didüğinde Vi : didi İ
5 olduğınca Vi : olınca İ
6 mülk ve kavl senündür İ : Mülk senündür ve kavl senündür Vi

rızān içün geldüm. Yā Rabb! Beni bu mü'minlere kurbān eyle. Tek bu müslimānları küffār elinde mağlūb idüp helāk eyleme ki bunca nüfūsun katline ben kulunı sebeb eyleme. Bunları mansūr u muzaffer eyle! Ben cānumı mü'minler içün kurbān eylerüm ki evvel beni gāzī kıldun, āhir dahi beni şehīd kıl!" diyüp bu resme feryād ve ağlamağla du'ā **[68a]** idicek Hakk subhānehū ve te'ālā du'āsın müstecāb idüp hemān āsumānı bulut ihātā idüp yağmur yağup **[İ 60b]** yer yüzini rahmete müstağrak idüp duman dahi müslimānlarun üzerinden kalkup küffārun üzerine çökdi. Bu cānibde küffār dahi ol gice süciler içüp Türki sımak ve almak hayālin iderlerdi. Ve her bir mel'ūn, sarhoş olup niçe dürlü lāf ü güzāf ururlardı. Laz-ı dīnmel'ūn bunlarun lāfın işidicek eyitdi "Aceb bu gice Türk'e dün baskunın itsek revā görür misiz?" didi. Cümlesi revā göricek Böke adlu bir kāfir vardı, doksan bin ere mālikdi, eyitdi "Hey kospovadar! Bu Türkceğizleri ne ürküdürsin. Bu kadar Türk'e dahi ne i'tibār ki şebhūn idesin? Ko bunları sabah dipdiri tutalum, kimisin esīr idüp[1] satalum ve kimisini öldürelüm" diyüp ol mel'ūn mest olup Türk'i gözine kestürmedi ve bi'l-cümle küffār anun sözine uyup şebhūndan ferāgat itdiler.

Rūz-ı Muhārebe-i Kosova

Rivāyet olınur ki çünki sabāh oldı, āfitāb-ı ālem-tāb kāf kullesinden baş götürüp ālem nūrānī olup ve vuhūş u tuyūr rızk talebine meşgūl oldılar, andan Sultān Murād Hān Gāzī buyurdı Kūs-ı harbīler çalınup her tarafdan sūrnā ve nefīr ve nakkāre āvāzı ayyūka çıkardılar. Ve erenler dahi at arkasına gelüp çavuşlar çağrışup nidā itdiler ki "Hey merdāneler ve hey gāzīler! Bugün ol gündür ki kāfirün bağrını hūn ve kanını ceyhūn idüp bağırsakların perrān ve başların galtān idevüz" didiler. "Bunca yıldur ki Sultān Murād Gāzī Hān'un[2] nān u nemeğin yerüz, her gün ata binüp ve kılıç kuşanuruz. Bir niçe[3] rūzgārı ayş u işretle ve şādī vü sohbet birle geçürdüğümüz hemān bugün içündür ki gayret demi ve hamiyyet eyyāmıdur" didiler. Ve bi'l-cümle erenler at arkasına **[68b]** ālāt-ı harble müretteb ve esbāb-ı cenkle müzeyyen ve silāh-ı āhenīn ile müsellah olup tamām alaylar bağlanup ve sāflar düzilüp kalb ü cenāh, bār u bengāh, meyvene vü meysere ārāste kılınup **[İ 61a]** kimi öne ve kimi arda durmağa başladılar. Andan şehinşāh-ı a'zam ve sultān-ı mu'azzam, kutb-ı dā'ire-i zamān, iftihār-ı āl-i Osmān Sultān Murād Hān dahi kalbde sedd-i İskender gibi durup mülūk-i kirām ve[4] selātīn-i izām dā'iresine hem-

1 esīr idüp İ : - Vi
2 Gāzī Hān'un Vi : Hān Gāzī'nün İ
3 bir niçe Vi : bunca İ
4 ve İ : - Vi

çü-hāle-i māh müstedd oldılar. Ve kapu-kulları dahi Murād Hān'a cānların fedā kılmağıyçün yanına cem' olup durdılar. Büyük oğlı Bāyezīd Hān ki heybetinden Sām u Nerīmān cān virürdi, ol dahi alay bağlayup sağ kola durdı ve kiçi oğlı Ya'kūb Çelebi alayla sol kola durdı. Ve Gāzī Evrenos Beğ sağa cenāh olup ve İnebeğ Subaşı sola cenāh oldı. Ve Saruhān ve Aydın çerisi Saruca Paşa ki yaya başıdur, anunla meyserede durdılar. Ve azeb ağası meymenede durdı ve İncecik Balaban'la Turca Balaban ve Sırf Hamza, bunlar dahi sağa ve sola durdılar. Topçı Haydar sadrda durup top atmağa hāzır oldı. Ve andan sonra ağrığı ve yüki ve yayı ve orduyı bāzār halkına kafaya kodılar[1]. Bu vechle cemī' beğler sāf sāf, alay alay olup durdılar. Andan Sultān Murād Hān ve Bāyezīd Hān çeri halkına istimāletler idüp in'āmāt-ı celīle ve ihsānāt-ı cemīle ile va'de-i kerīmeler kıldılar. Ve andan düstūrü'd-devrān ve āsafü'z-zamān Ali Paşa-yı kāmrān, subh nāmazın kılup kelām-ı kadīmi ve furkān-ı azīmi eline alup ihlāsla du'ā okıyup Kur'ān fālin açıcak bu āyet geldi ki [2]﴿يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ Ali Paşa bu āyeti göricek şād olup hemān atına binüp gelüp Hudāvendgār'a haber virdi. Andan sonra bu tarafda Laz-ı azgun ve seg-i mel'ūn dahi askerine buyurdı ki "At arkasına geleler." Sā'īr leşkerden **[69a]** gayrı üç yüz bin çukallu ve at geçimlü eri vardı. Her yüz bin erden bin er seçüp kendü yanına aldı ve ādetince yayasını dahi ardına kodı. Andan güyegüsi Vılk-oğlı'yla yeğenin sağa koyup Yund-oğlı'yla Bosna'yı sola kodı. Freng'i ve Eflak'ı ve Arnavud'ı **[İ 61b]** ve Engürüs'i ve Çeh'i ve Bulgar'ı cenāhlar idüp safların[3] ārāste kıldı. Seherden her biri birkaç kadeh çeküp nīm-mest olup birbirine nasīhat idüp dirlerdi ki "Ele giren Türk'i diriyle tutun, Frenge satalum, akçaların şaraba virelüm." Ve her kāfir, belinde bir urgan getürmişdi. Kimi eydürdi ki "Benüm urganum otuz arşundur", kimi eydürdi ki "Benüm dahi ziyādedür. Hemān cehd eylen ki Türk'i dirice tutup urgana düzelüm." Kimi eydürdi ki "Türk yavuzdur, urgan tutmaz. Benüm zencīrüm vardur" diyüp serhoşlıkla herzeler söylerlerdi. Rivāyet olınur ki çün iki çeri mukābil olup sāflar bezenüp alaylar düzildi, Murād Hān Gāzī buyurdı ki bin mikdār okcı sağ kola durdı ki re'īsleri malkocdı ve bin okcı sol kola durdı ki re'īsleri Hamīd-oğlı'nun oğlı Mustafa idi. Ve andan Hacı Evrenos, Hudāvendgār'un nazarına gelüp eyitdi "Eğer kāfirle uğraşurken kaçarlanursam devletlü Hudāvendgār bizi gerçek kaçar sanup ta'yīb itmesün" didi. "Zīrā kāfir cenginün hīlesi vardur" didi. Hudāvendgār eyitdi "Kāfirün cengi ahvālin sen yeğ bilür-

1 kodılar İ : koylar Vi
2 "Ey Nebī, kāfirlerle ve münāfıklarla cihad et." Münāfikūn 63/11. āyetten nākıs iktibas.
3 safların İ : saflar Vi

sin[1]" didi. Andan Hudāvendgār hazretleri tīr-endāzlara eyitdi "Hemān bismillāh diyüp niyyet-i gazā kāfire ok sepün!" diyicek gāzīler dahi her cānibden ok atup küffār dahi çoknaşup[2] kūh-ı āhenīn-mānend dururken tīr-bārān olıcak harekete gelüp güm güm gümüldeyüp deniz gibi çalkanup[3] Kulzüm-i Ahmer gibi mevc urmağa başlayıcak hemān soldaki tīr-endāzlarun üzerine hücūm idüp anları dönderüp göğse uğradı. Sāfları yara yara geçüp **[69b]** artdaki ordu bāzār halkını kırabırakdılar. Leşkerün ardı mīşe idi. Küştelerle dolup sol kolı dahi tamām sıyup dururlardı. Tarafeynden kūs-i harbīler ve sūrnā ve nefīr āvāzesinden zehreler çāk ve niçeler cān virürlerdi. Muhassal iki deryā birbirine **[İ 62a]** karışup kılıçlar berk-ı hātıf gibi olup sünülerden yil olsa esmezdi ve at ayağından seyl olsa akmazdı. Ve figān u feryād yerden göğe[4] duhān gibi çıkardı. Böyle olıcak küffārun vardukça şevketi ziyāde olup cenge germiyyetleri nihāyetde olıcak Bāyezīd Hān sağ kolda kūh-mānend ayrılmayup dururdı. Gördi ki iş ayruksı olup az kaldı ki leşker-i İslām münhezim ola, hemān bozdoğancılar çağrışmağa başladılar ki "Hāy gāzīler ne durursız! Kāfir sınup kaçdı" didiler. Ol vakt kaba āvāzlu kişilere artucak[5] ulūfe iderlerdi. Gāzīler kāfirler ile mukābil olıcak gāzīleri kıvandurmagiçün "Kāfir sındı, kaçdı!" diyü leşkerün her tarafında çağırurlardı. Hemān Bāyezīd Hān dahi ol demde yıldırım gibi yetişüp kurd koyuna ve şāhin kargaya girür gibi tekbīr idüp "Yā Allāh!" diyüp dokunıcak fi'l-hāl kāfir leşkerin dağıtmağa başlayıcak anı görüp Ali Paşa dahi Ali-vār[6] kendüyi kāfir leşkerine urdı. Ve andan Evrenos Beğ ve Yahşi Beğ ve Şāhin Beğ ve Īsā Beğ ve Saruca Paşa ve İnebeğ ve Kara Mukbil ve İncecük Balaban ve Turgud Balaban, bu zikr olan gāzīler her biri her cānibden hamle idüp çalışurken ol esnāda Bāyezīd Hān'un atı cenk itmekden yorılup sürçüp düşicek fi'l-hāl hāzır olan yedeği çekdiler. Bāyezīd Hān binüp yine kāfiri kırmağa başladı. Ol evvel sınmağa yüz tutan bunlarun hareketin göricek kuvvetlenüp cānları yerine gelüp kāfire kılıç urmağa başladılar. Allāhu ekber! Bu gāzīler kāfiri ele alup bir vechle kırarlardı[7] ki **[70a]** devr-i ādemden berü bu vechle vākı' olmamışdı. Hūn-ı kāfirden ālem garka varup Nīl-vār akardı. Henüz gün zevāle irişmemişdi ki kāfir leşkeri bi-avnillāhi te'ālā zevāle irüp küşteler püşte püşte olup başlar çakıl taşı gibi yığıldı. Rāvī böyle rivāyet ider ki küffār leşkeri bu vechle kırılıcak bi'z-zarūrī sınup

1 kāfirün cengi ahvālin sen yeğ bilürsin İ : kāfir sen yeğ bilürsin Vi
2 çoknaşup Vi : çalkanup İ
3 çalkanup Vi : kaynayup İ
4 göğe İ : gökden Vi
5 artucak İ : - Vi
6 Ali Paşa dahi Ali-vār İ : Ali Paşa dahi var Vi
7 kırarlardı Vi : kırdılar İ

[İ 62b] kaçmağa yüz tutıcak[1] gāzīler dahi[2] ardlarına düşüp kıra kıra gitdiler. Ammā Murād Hān Gāzī kendünün şehīd olmasına cezm itmişdi. Çünki kāfir sındı, ta'accüb idüp birkaç hāsekilerle gelüp bu hār-püşte[3] olan küşteleri seyr iderken bir kāfir vardı, adına Miloş Kobile dirlerdi, gāyet bahādur kelbdi, meğer "Laz'un sohbetinde ben varayın, Türk'ün beğini öldüreyüm" diyü da'vā idüp kendüsinde bir hançer saklayup bu kasda gelürken ittifāk bu kāfir, gāzīlere duş gelüp bunı mecrūh iderler. Bu dahi mecrūh-ı hūn-ālūde olup küşteler içinde kendüyi pinhān ider. Çünki Murād Hān Gāzī bu kāfirün üzerine gelür, kāfir dahi hayrān durup Hudāvendgār'a müteveccih olıcak çavuşlar men' itmek istedükde Hudāvendgār "Burakun gelsün. Bir maksūdı var ola" diyicek ol mel'ūn dahi gelüp yeni içinde ki hançeri vardı, pādişāhun üzengüsin öper gibi olup hemān Hudāvendgār'ı sançdı. إذا جاء القدر عمي البصر[4] dur, çün eceli anda mukadder imiş, hemān hümā-yı rūhı melek-misāl Firdevs-i berīne pervāz eyledi[5]. Ve Murād Hān Gāzī mutlak şehīd-i muhakkak oldı. Ol kāfiri ol demde pāre pāre eylediler, ne fāyide! Tīzcek dahi Murād Hān'un üzerine çadır tutup Sultān Bāyezīd'i sancak dibine getürdiler ve Ya'kūb Çelebi'yi "Gel, baban seni ister" diyü çadıra koyup anı dahi hakkına kodılar. Dahi ittifāk Laz-ı dīn-mel'ūnı ve oğlını tutmışlardı, getürüp ol mahalde depelediler[6]. Ol gice leşker içinde hayli ızdırāb olup **[70b]** irtesi Sultān Yıldırım Bāyezīd'i tahta geçürdiler. Bu kaziyyeler hicretün yedi yüz doksan birinde vākı' oldı. Ve Gāzī Murād Hān'un altmış sekiz yıl ömri olup merhūm Orhan vefātında otuz yedi yaşında idi ve müddet-i saltanatı otuz bir yıl oldı. Dahi götürüp kaplucada defn eylediler. Bu ol Sultān Murād'dur ki Gāzī Hudāvendgār dimekle meşhūrdur. Ve bu Gāzī Hudāvendgār Sultān Murād, **[İ 63a]** atası gibi sahib-i hayrdı. Ādil ve kāmil ve dīn-perver ve adl-güster ve ālī-himmet ve kesīrü'l-menfa'at, sāhib-i re'y ve ehl-i tedbīr pehlevān[7] ve dilīr kimesne idi. Ömrini hasbeten-lillāh gazāya sarf idüp nesl-i Osmān'da buna vākı' olan gazālar hiçbir pādişāha müyesser olmadı. Bundan çok nesneler sādır olmışdur. Cümleden biri budur ki bir gün elinde bir doğan tutardı. Uçup imāreti kubbesine konup okuyugördi, gelmedi. Gördi ki gelmez, "Anda kuruyu kal imdi!" didi. Ol doğan anda kuruyup kaldı. Belki henüz anda

1 tutıcak Vi : tutup İ
2 dahi İ : - Vi
3 hār-püşte İ : hārişte Vi
4 "Kader geldiğinde göz kör olur."
5 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Mütevekkil bini'l-Mu'tezıd tekrār halīfe olup on yedi yıl hilāfet eyledi. Dahi vefāt eyledi. Fī sene 808. Altmış sekiz yıl ömr sürdi. On oğlı kaldı. Kendüden sonra beş nefer halīfe oldı.
6 depelediler Vİ : köpek gibi depelediler İ
7 pehlevān İ : pehlevāndı Vi

eseri vardur. Merhūmun velāyetinde şübhe yoğdı. Şol kadar himmeti ve sehāsı gālibdi ki hiçbir ehad kapusına gelüp mahrūm gitmezdi. Ve avı ve şikārı gāyet severdi. Ve niçe altun ve gümüş halkalu itleri ve doğanları vardı. Burusa'da Kapluca İmāretin ol yapmışdur. Ve hem cāmi' ve hem medrese ve hem imāretdür. Ve dahi mahabbet itdüği dervīşlere zāviyeler yapıvirürdi. Ve cum'a namāzından sonra ādetiydi, fukarāya akça üleşdürürdi. Menākıbınun nihāyeti yokdur. Ehl-i basīrete bu kadar kāfīdür.

Zikr-i Cülūs-ı Sultān Yıldırım Bāyezīd Hān bin Murād Hān bin Orhan bin Osmān

Rivāyet böyledür ki Bāyezīd Hān bin Murād Hān hicretün yedi yüz doksan biri ramazānınun dördinci güni tahta geçüp karār itdi. **[71a]** Dahi Laz vilāyetine ve Kıratova ma'denlerine ve nevāhīlerine ādemler gönderüp zabt itdiler. Üsküb'e dahi Paşa Yiğid Beğ'i ki İshāk Beğ'ün efendisidür, anı gönderdiler. Ve Vidine'ye Firūz Beğ'i gönderdiler. Ve bi'l-cümle Laz vilāyetinün ekserin zabt idüp āhir yine Edrine'ye geldiler ve Murād Hān'un meyyitini Burusa'ya gönderdiler. Ammā Bāyezīd Hān Rūmili'nde iken Karaman-oğlı harāmīlik itmişdi, Evrenos Beğ'i yine Siroz'da koyup ol dahi varup Vidine'ye ve Çitroz'ı feth itdi. Ve Firūz Beğ dahi Vidin'den geçüp Eflak'a seğirdim idüp mübālağa doyum geldi. Ve vilāyet-i Bosna'ya dahi Paşa Yiğit meşgūl oldı. Bāyezīd Hān dahi ol **[İ 63b]** kışı Edrine'de idüp bahār olıcak yine Burusa'ya geldi. Ve Kara Timurtaş'ı Edrine'de komışlardı, zīrā beğlerbeğiydi. Ana haber gönderdiler ki Burusa'ya gele ve andan sonra Alaşehir ki Bāyezīd Hān Gāzī pādişāh olduğında vilāyet-i İslām içinde kalmışdı, dizdārı kāfir olup Aydın-oğlı'yla müdārāyla zindegānī iderdi, Bāyezīd Hān hemān niyyet-i gazā diyüp yürüdi. Ammā şöyle yasak eyledi ki "Kimse kimsenün habbesine ziyān itmeye ve illā siyāsete müstehak olur!" didi. Pes hisārun üstine düşicek küffār hisārı yapup cenge şürū' eyledi. Sultān Bāyezīd Hān hemān yağma diyicek kāfir emān dileyüp kal'ayı virdi. Andan Aydın-oğlı dahi gelüp itā'āt idüp vilāyetinün ba'zısın girü kendüye virdiler ammā hutbe ve sikke Sultān Bāyezīd Hān adına oldı. Dahi Aydın-oğlı'nun evkāfına ve tīmārına Sultān Bāyezīd Hān mutasarrıf olup Aydın-oğlı'nı Ayaslug'dan Tire'ye getürdiler ve bu vech üzere ahdi muhkem berkitdiler. Andan Bāyezīd Hān Saruhān iline varup anı dahi bu sūretle feth eylediler. Eğlenmeyüp ol beğ vefāt idicek **[71b]** Saruhān ilini Karesi iline zamm idüp oğlı Ertuğrul'a virdi. Ve andan Menteşe iline varup Menteşe-oğlı kaçup Timurlenk'e gidüp ol vilāyetün sipāhīleri ve beğleri Menteşe-oğlı'ndan

müteşekkī olmışlardı. Cemī‘isi Bāyezīd Hān’a geldiler. Her birini yine tīmārlu tīmārında mukarrer eyledi. Ve Sultān Bāyezīd Hān bu cümle vilāyetleri kendüye adl ile müsahhar kıldı. Çünki adl yüzin gösterdi, cemī‘-i etrāf ana itā‘at itdiler ve fütūh hicretün yedi yüz doksan ikisinde oldı. Ve bundan evvel işitdük ki Karaman-oğlı gelüp il urmışdı, Hudāvendgār bu fethleri idicek Hamīd-ili’nün halkı Hudāvendgār’a gelüp Karaman oğlanların[1] şikāyet eylediler. Hudāvendgār dahi hemān Teke ilinden Karaman-oğlı’nun üzerine hücūm idüp Germiyan-oğlı Ya‘kūb Beğ gelüp istikbāl itdüğinleyin **[İ 64a]** tutup İpsala zindānına gönderdi. Ve andan Hudāvendgār Karaman’a çıkıcak Karaman-oğlı kaçup Taş-ili’ne gitdi. Yıldırım Bāyezīd Hān Konya’nun üzerine konup girü yasak itdi ki kimsenün habbesine değmeyeler[2]. Andan hırmen vaktiydi, leşker halkı “Gelün bize arpa saman satun” dirlerdi. Kal‘adan ba‘zı kimesneler çıkup gelüp bunlarla satu bāzār iderlerdi. Şehrün halkı bunlarun hiç kimseye zararı ve ziyānı değmedüğin göricek şehri Hudāvendgār’a teslīm eylediler. Karaman-oğlı gördi ki tilkü gibi in içinden bakmak[3] olmaz, hemān Hudāvendgār’a elçi gönderüp envā‘-i tazarru‘āt ve tezellülāt idüp Çehārşenbih Suyı’ndan ötesi kendünün ola ve berüsi Hudāvendgār’un ola. “Tek cürmümi sultānum afv itsün” diyicek Hudāvendgār dahi bu kavle rāzı olup sınur ta‘yīn olınup Karaman-oğlı’yla musālaha itdiler. Ve andan alınan vilāyetlere kullar **[72a]** gönderüp kendüsi yine devletle Burusa’ya avdet eylediler. Bu cānibde Menteşe-oğlı ki kaçup Kastamonı’da Kötürüm Bāyezīd’e varmışdı, ana tahrīk idüp ba‘zı memālik-i mahmiyyede ehl-i İslām’ı gāret idüp sūret-i isyān izhār idicek Hudāvendgār hazretleri dahi asākir-i mansūreyi cem‘ idüp Kastamonı’ya müteveccih oldı. Ve bu cānibde Eflak voyvodası pādişāhun harāc-güzārı iken Tuna’yı beri geçüp Karin-ovası’nı gāret idüp ehl-i İslām’dan ba‘zı kimesneyi şehīd idüp ve ba‘zı kimesneyi esīr idüp yine Eflak’a kaçdı. Hudāvendgār bu işden haberdār olıcak Kastamonı’ya gitmeği te’hīr idüp dönüp Edrine’ye gelüp anda akıncı cem‘ idüp Nigebolı’dan Eflak’a geçüp yakup yıkup gāzīler ganāyimle muğtenim olmışken Arakşi nām mevzi‘de emīrci gelüp ehl-i İslām’la uğraşup evvel-i def‘ada münhezim olup ve askerinün ekseri kılıcdan geçüp emīrci itdüğine peşīmān olup Hudāvendgār’a geldi. Yalvarup hāce iltizām idüp itā‘āt eyledi ki hicretün yedi yüz doksan üçinde **[İ 64b]** idi. Rivāyet olınur ki Hudāvendgār bundan evvel Kara Timurtaş’ı Anatolı’ya beğlerbeği nasb idüp ol vilāyeti zabt itmeğiçün ki komış gitmişdi, ol esnāda Karaman-oğlı Alāeddīn

1 oğlanların Vi : oğlından İ
2 değmeyeler Vi : el uzatmayalar İ
3 bakmak Vi : bakmağla İ

Beğ bir gice ale'l-gafle Timurtaş Beğ'i basup tutup bağlayup Konya'da habs eyledi. Sultān Bāyezīd Hān gazādan mansūr u muzaffer dönüp Burusa'ya gelicek Karaman-oğlı'nun içine āteş-i havf düşüp tīz Timurtaş Beğ'i habsden çıkarup fāhir hil'atler virüp gereği gibi istimāletler idüp ve özrler dileyüp envā'-i hedāyāyı tuhfeler birle azīm elçi tertīb idüp dürlü dürlü tazarru'ātla Hudāvendgār'a gönderdi. Hudāvendgār dahi elçiye hiç iltifāt itmeyüp buyurdı "Rūmili ve Anatolı askeri **[72b]** tamāmet cem' olup Karaman-oğlı üzerine müteveccih olalar." Bu cānibde Alāeddīn Beğ dahi işidüp ne denlü Varsak ve Turgudlı ve Bayburdlı ve Samagarlı varsa cem' idüp gelüp Akçay'da Hudāvendgār'la buluşup ve cenk eyleyüp tākat getürimeyüp kaçıcak leşker-i Osmānī ardına düşüp kovarken kazā-yı āsumānī yetişüp Alāeddīn Beğ'ün atı sürçüp yıkılınca hemān merdāneler yetişüp bend idüp Hudāvendgār'a götürdiler. Ve iki oğlını bile tutup gelicek Hudāvendgār[1] Karaman-oğlı'nun bu iki oğlını muhkem bend idüp Burusa'ya gönderdi. Ve Alāeddīn Beğ'i Timurtaş Beğ'e ısmarladı. Ol dahi amān virmeyüp varup Karaman-oğlı'nı ber-dār eyledi. Bāyezīd Hān işidicek müte'ellim oldı. Zīrā garazı katl itmek değüldi. Andan Hudāvendgār Konya'ya varup feth eyleyüp ve andan Aksarāy'a ve Develi'nün Karahisār'ını Hudāvendgār'a teslīm eylediler. Her birine ādemler konılup andan Lārende'yi feth eylediler. Ve andan Akşehr'e gelüp anı dahi feth eylediler. Ve andan yine Burusa'ya müteveccih olıcak Kādı Burhāneddīn ki Sivas'da bir sūretle emīr olup Rūm'ı bi'l-külliye taht-ı tasarrufında kılmışdı, **[İ 65a]** izhār-ı muhālefet kılup Mısır sultānına ilticā itdüği[2] ahvāli[3] Sultān Bāyezīd Hān'un sem'-i şerīfine[4] yetişicek hiç tevakkuf[5] itmeyüp hemān ol cānibe azm itdi.

Feth-i Sivas ve Tokad

Ve bundan evvel Kırkdilim adlu bir yerde Hudāvendgār ile Kādı Burhāneddīn'ün bir vākı'ası olmışdı, ol esnāda Kādı Burhāneddīn vākı'aya uğrayup oğlı yerine geçüp Sivas halkı Hudāvendgār'a haber gönderdiler[6]. "Sultānum devletle[7] gelüp bu vilāyeti zabt itsün" diyü ādem gönderdiler. Hudāvendgār dahi kalkup Amāsiyye'ye varıcak sāhibi gelüp istikbāl idüp şehri teslīm eyledi. Zīrā

1 hudāvendgār İ : hudāvendgāra Vi
2 itdüği Vi : idüği İ
3 ahvāli İ : ahvāl Vi
4 şerīfine Vi : şerīflerine İ
5 tevakkuf İ : teveffuk Vi
6 gönderdiler Vi : gönderdiler didiler ki İ
7 devletle İ : - Vi

Kādı Burhāneddīn anları incitmiş idi. Andan Hudāvendgār Sivas'a yakın varıcak Kādı Burhāneddīn **[73a]** oğlını Zülkādir-oğlı Nasreddīn Beğ'e gönderdi. Zīrā Kādı Burhāneddīn Zülkādir-oğlı'na kızın virmişdi. Çünki Hudāvendgār Sivas'a geldi, alup zabt idüp oğlı Emīr Süleymān'a virdi. Ve Tokad'ı ve Amāsiyye'yi bi'l-külliye mecmū'-ı Rūm'ı hükūmetinde kılup sıhhat ü selāmetle dönüp yine ol kışı gelüp Burusa'da eyledi. Çünki ol kış geçüp bahār oldı, sultānü'l-İslām yine leşker cem' idüp Kastamonı'ya hücūm eyledi. Ol esnāda Kötürüm Bāyezīd vefāt eyledi, Hudāvendgār dahi yıldırım gibi Taraklu Borlı'ya çıkup feth idüp Kastamonı'ya varıcak Kötürüm Bāyezīd oğlı İsfendiyār kal'adan çıkup Sinob'a kaçdı. Ve Hudāvendgār'a elçi gönderüp ve tazarru' idüp eyitdi[1] "Sultāndan ümmīzüm oldur ki işbu oturduğum yerceğizi bana sadaka ide. Ata cürmiyçün oğlına siyāset revā değüldür" diyicek Sultān Bāyezīd dahi rahm idüp tazarru'ını kabūl idüp Kırım yolından aşağasın sınur idüp İsfendiyār'a virdi. Kastamonı'yı ve Osmāncuk'ı ve Canik'i ve Samsun'ı taht-ı hükūmetinde kılup ve ol tārīhde Teke ve Germiyān vilāyetleri ve Karahisār ve Beğşehr ve Seydişehr feth olınup a'yānları serīr-i saltanata gelüp kal'aların teslīm idüp hil'atler giyüp ve mansıblar alup gitdiler. Andan Hudāvendgār **[İ 65b]** Kastamonı'yı dahi Emīr Süleymān'a bağışlayup ve Menteşe-oğlı kaçup Timurlenk yanına vardı. Andan Hudāvendgār göçüp yine Burusa'ya geldi. Hudāvendgār hazretleri Burusa'da oturup ayş iderken haber geldi ki "Frenk gemiyle çıkup Rūmili yalılarında il urup deniz kenārları harāb oldı" diyü. Hudāvendgār hemān-dem yanında olan leşker ile yortup dahi bahār olmadın Rūmili'ne geçüp ve Rūmili askerin dahi cem' idüp Selānik üzerine **[73b]** yürüdi. Varıcak mecāl ü emān virmeyüp hicretün yedi yüz doksan altı cemāzi'l-āhirinün on dokuzıncı güni Selānik'i feth eyledi. Andan Yenişehr'e ve Atina'ya varup anları dahi feth idüp[2] devlet ü sa'ādetle yine Burusa'ya gelüp ol kışı anda kışladı.

Muhārebe-i Kostantıniyye ve Engürüs

Şöyle rivāyet olınur ki Bāyezīd Hān Selānik vilāyetin feth idicek Frenkle adāvet vākı' oldı. Evvel-bahār oldukda azīm leşkerle Gelibolı'dan geçüp yine Edrine'ye vardı. Kasdları buydı ki Engürüs'e gazā ide. İttifāk ol esnāda İstanbul'un bir cāsūsı tutılup mektūbıyla Hudāvendgār'a getürdiler ki[3] Engürüs'e eyitmiş "Ne durursın Türk üzerüne varıyor, yerağunla hāzır olasın" diyüp ve cāsūs dahi

1 idüp eyitdi Vi : itdi İ
2 idüp Vi : eyleyüp İ
3 ki Vi : - İ

doğrusın didükden sonra "Benden mukaddem bir cāsūs dahi varmışdur. Kāfir gāfil değüldür" diyicek Beğlerbeği Kara Timurtaş eyitdi "Hey devletlü sultānum! Bize vācibdür ki evvel İstanbul'un üzerine varavuz ki bu İstanbul tekvurı gāyet müfsid mel'ūndur. Ümmīzdür ki ele getürevüz" diyicek Bāyezīd Hān dahi bu sözi ma'kūl görüp hemān geçüp İstanbul'un üzerine düşdi. Dahi buyurdı ki Gelibolı'dan gemiler gelüp denizden[1] yanadan dahi ādem dökeler. Ve bi'l-cümle İstanbul'ı almağa ikdām-ı belīğ gösterdiler. İttifāk bu esnāda nā-gāh haber geldi ki Engürüs tekvurı yüz otuz bin erle Eflak'dan Tuna'yı geçüp İstanbul tekvurı tahrīkiyle gelüp Nigebolı'yı muhāsara eylemiş, hemān-dem **[İ 66a]** Hudāvendgār buyurdı, "Mancınıkları oda urup kalkup Engürüs'ün üzerine yürüdiler. Tırnovi'ye varıcak Evrenos Beğ'i dil almağa gönderdiler. Kāfir, leşkerini bir vechle hıfz itmişdi ki Evrenos Beğ dil almağa kādir olımayup girü Hudāvendgār'a gelüp "Bu kāfirden gāfil olmamak gerekdür" diyü cevāb viricek ol gice Bāyezīd Hān sūret-i tebdīl idüp varup kāfir **[74a]** Nigebolı'nun üzerinde iken bir yüksek yerden dizdāra çağırıcak kal'ada Doğan adlu bir kulı vardı, ol Hudāvendgār'un āvāzından bilüp gelüp Hudāvendgār'la söyleşüp[2] eyitdi ki "Hudāvendgār devletinde zebūn değülüz." Hudāvendgār eyitdi "Gayret idün ki bi-hamdillāh gelüp irişdük" diyüp yine dönüp leşkere geldiler. İrtesi hemān leşkerle Nigebolı'ya varup kāfir leşkerine mülākī olıcak küffār, leşkerini iki bölük idüp leşker-i İslām'ı ortaya almak fikrin eylediler. Sultān Bāyezīd Hān dahi leşkeri iki bölük idüp kendüsi[3] pusuda durdılar. Cum'a güniydi, ittifāk hemān bir bölük hücūm idüp Engürüs'ün üzerine yüriyicek bir bölüği dahi bir cānibde yüriyüp küffārı ortaya alıcak Hudāvendgār dahi pusudan çıkup tekbīr idüp bir kezden küffārun üzerine hücūm eyledüklerinde kāfirler gördi ki Türk'ün nihāyeti yok, hemān donuz gibi ürküp münhezimliğe yüz tutdı ve andan gāzīler kıralı basup kāfiri kırmakdan āciz olup kimini esīr eylediler. Ammā kıral-ı mel'ūn birkaç kāfirle kaçup baş kurtardı. Bu gazā hicretün yedi yüz doksan yedisinde vākı' oldı. Hudāvendgār dahi andan dönüp Burusa'ya gelüp Şile Hisārı'nı ahdle alup Boğazkesen'ün üstinde bir hisār yapup adını Güzelce Hisār kodılar. Ve andan İstanbul tekvurına ādem gönderdiler ki "Yā kal'ayı bize vir, yāhūd üzerüne vardum!" diyicek tekvur dahi nā-çār elçi gönderüp harāca rāzı olup tazarru'āt eyledi. Sultān Bāyezīd dahi şol vechle rāzı oldı ki İstanbul'un içinde bir kādı oturup bir müslimān mahallesi ile bir mescid olup **[İ 66b]** ve yılda on bin filori harāc vire.

1 denizden İ : deniz Vi
2 söyleşüp İ : söyleyüp Vi
3 kendüsi Vi : kendüsi dahi İ

Tekvur dahi rāzı olup bu tarīk üzre sulh eylediler. Andan Hudāvendgār buyurdı ki Taraklu Yenicesi **[74b]** Hisārı'nun halkını sürüp Kostantıniyye'ye getürüp bir mahalle kılup ve bir mescid yapıvirüp dahi bir kādı nasb itdiler. Bāyezīd Hān'a Timurlenk vākı'ası oldukda ol mescidi yıkdılar. Ammā ol nesl-i halkdan şimdi dahi vardur ki Göynüklü dirler ve bu hicretün yedi yüz doksan sekizinde idi. Andan sonra Bāyezīd Hān yüriyüp Nigebolı'ya varup ve Silisre'yi feth idüp andan Mora tarafına varup Karaferye'de oturup etrāfa akın saldırup yakup yıkdurıcak mübālağa fetihler olup Karaferye'de bir imāret bünyād eyledi. Andan Edrine'ye gelüp bir imāret dahi anda[1] bünyād eyledi. Ol zamān ki Laz ortadan gidüp vilāyetine Bāyezīd Hān ki hākim oldı, Vılk-oğlı mübālağa pīşkeşlerle elçi gönderüp ve tahtı kutlulayup ve bir cemīle kız karındaşı vardı ki Laz'un kızıydı, Sultān Bāyezīd'e virmeğe va'de olınmışdı. "Şimden girü karavaşunı al, varsun hidmetünde olsun" diyicek Bāyezīd Hān dahi kabūl idüp getürdüp maksūd hāsıl oldı. Ve andan Vılk-oğlı Semendire Hisārı'nı Sultān Bāyezīd'den dilek idüp recā eyledi. Sultān Bāyezīd Hān dahi kabūl idüp Semendire'yi ve Güğercinlik'i sadaka eyledi. Sultān Bāyezīd Hān ol zamāna değin şarāb içmeği bilmezdi, Laz'un kızından öğrendi. Yohsa Osmān[ī]ler ol zamāna değin şarāb n'idüğin bilmezlerdi. Ve andan Burusa'da karār idüp mühendisler ve mi'mārlar cem' idüp bir ulu cāmi' bünyad eyledi ve şürb-i hamrdan ferāgat idüp ulemā-yı izāmla musāhabet idüp icrā-yı şer'-i kavīm üzere müstakīm olup adl ü dāda yüz tutup cemī'-i ālem anun zıll-ı himāyetinde bir[2] vechle āsūde-hāl oldılar ki[3] etrāf-ı memālik Osmānlu'ya hased iderlerdi. Ol esnāda Ahmed Celāyir ki eben-an-ceddin Bağdād'un pādişāhıdur, **[75a]** saltanat-ı Irāk ki irsle Sultān **[İ 67a]** Ahmed'e değmişdi ve Kara Yūsuf bin Muhammed ki Kara Koyunlu'nun emīriydi, Timurlenk şerrinden terk-i vatan idüp bu ikisi Şām vilāyetine gitmişlerdi. Sultān-ı Mısır ikisin dahi habs idicek envā'-i hīle ile Mısır habsinden halās bulup kaçup Sultān Bāyezīd Hān hizmetine gelüp Sultān[4] Ahmed Celāyirī iki ay mikdārı dergāh-ı cihān-penāhda olup andan icāzetle yine vatan-ı me'lūfına varup Sultān Bāyezīd Hān takviyetiyle Irāk'da mütemekkin oldı. Ammā Kara Yūsuf ki Kara Koyunlu emīridür, sekiz ay mikdārı Hudāvendgār hizmetinde olup Hudāvendgār'ı Arabistān'a tahrīk idüp āhir Sultān Bāyezīd'i kaldurup leşker-i azīmle hicretün sekiz yüzinde Malātıyye'yi ve Divriği'yi ve Derende'yi ve Behisni'yi feth

1 anda Vi : andan İ
2 bir Vi : bu İ
3 ki Vi : - İ
4 sultān : Vi : - İ

idüp Mısır sultānınun divītdārın öldürüp ol vilāyeti harāb idüp Erzincān tarafına varıcak Taharten Beğ istikbāl idüp Hudāvendgār'a itā'at gösterdi ve Hudāvendgār Erzincān hisārını Kara Yūsuf'a girü döndürdi. Kara Yūsuf on altı gün beğlik idüp Erzincān kavmiyle mu'āmele idemeyüp kendü irādetiyle Erzincān'ı terk idüp Erzincān kavmi girü evvelki beğlerin isteyicek Hudāvendgār dahi yine Taharten Beğ'i bunlara emīr nasb eyledi. Ammā ehl-i beytini sürüp Burusa'ya getürdi. Ol mahalde ittifāk kuzāt tā'ifesi azup rüşvet almağa başlayup halk anlardan şikāyet eylediler. Ol zamāna değin tezvīrāt ve mefāsidāt ve rüşvet-horluk yoğ idi. Hemān ki Kara Rüstem Karaman'dan geldi ve Candarlu Halīl ile halk bunları ululayup izzet ü ikrām eyleyüp "Mevlānā" didiler. Ol zamāna gelince kimseye mevlānā dimezlerdi. Zīrā katı okumış kimseler yoğıdı. Bunlar gelicek ululandılar ve ālemi hīle ile **[75b]** doldurdılar. Ve Candarlu Halīl'ün oğlı Ali Paşa vezīr oldı. Anun zamānında dānişmend çoğaldı. Āl-i Osmān bir sulb[ī] kavm idi, bunlar envā'-i hīleye başladılar. Takvā götürildi, dürlü dürlü fetvāya āgāz eylediler. Ve eski akça ile satu bāzār itmeği yasak idüp yeni akça kesdürdiler. Hīle ve bid'at ihdās **[İ 67b]** olup kādılar dahi ilmiyle amel itmeyüp rüşvet almağa başladılar. Halāyık şikāyet idicek Bāyezīd Hān teftīş idüp her birinde bir dürlü fesād bulıcak buyurdı ki "Bunları cem' idüp bir eve koyup etrāfına odun yığup od uralar, tā ki bu zālim kādılar yanup gideler." Hayreddin Paşa oğlı Ali Paşa ol vakt vezīr-i a'zamdı, mütehayyir olup hiçbir tarīkle bunları halās idemeyicek Hudāvendgār'un bir mashara arabı vardı, Ali Paşa ana eyitdi "Arab, eğer işbu kādıları halās idesin, işte sana bin filori!" didi. Hemān mashara arab, evine varup[1] bir çabük don giyüp sürüp Hudāvendgār'a geldi. Hudāvendgār eyitdi "Arab, ne çabük düşmişsin[2]." Arab eyitdi "Ey hān! Beni İstanbul'a elçiliğe gönder." Hudāvendgār eyitdi "Anda n'eylersin?" Arab eyitdi "Varayın İstanbul tekvurından keşīşler isteyeyin[3]." Bāyezīd Hān eyitdi "Bre devletsüz! Keşīşleri n'eylersin?" Arab eyitdi "Kādıları kıralum, keşīşleri kādı idelüm." Bāyezīd Hān eyitdi "Keşīşlere virince kullaruma viresiz[4]" diyicek Arab eyitdi "Kullarun okumış değüllerdür, cāhillerdür." Bāyezīd Hān eyitdi "Yā bu kādılar okumışlar mıdur?" Arab eyitdi "Okumışlardur ve bu keşīşler hod niçe yıllar ilm tarīkinde çalışup tahsīl itmişlerdür. Sen kādıları kırup Kur'ān'un eczāsın götürürsün. İncīl dahi hakdur, bārī bu keşīşler İncīl ahkāmını ibkā itsünler" didi. Hudāvendgār'a ara-

1 evine varup İ : - Vi
2 düşmişsin Vi : düşmişsin didi İ
3 isteyeyin Vi : isteyeyin didi İ
4 viresiz Vi : viresiz olmaz mı İ

bun sözi te'sīr idüp **[76a]** eyitdi "Yā bre arab! Hāl niçe olur, niçe idelüm?" didi. Arab eyitdi "Ben kethudā değülüm. Anı paşalar bilür" didi. Hudāvendgār dahi tīz Ali Paşa'yı okıyup getürtdi ve eyitdi "Ali! Bu kādılar hod okumışlardur, niçün okudukların tutmayup rüşvet alurlar?" Ali Paşa eyitdi "Devletlü sultānum, düşelekleri azdur" didi. Hudāvendgār dahi ol ecilden anları āzād idüp anlara resm akçasın ta'yīn eyledi. Kādılar ki binde yigirmi akça resm alurlar, Ali Paşa himmetidür. Andan sonra Saruhān ilinde göçer evler vardı, Menemen Ovası'nda kışlarlardı, ol yerlerde tuz yasağı vardı, anlar tutmazlardı, Hudāvendgār'a bildürdiler. Hudāvendgār dahi Ertuğrul'a haber gönderdi ki Menemen Ovası'nda ne kadar **[İ 68a]** göçer evler varsa sürüp Filibe Ovası'na geçüresin." Ertuğrul dahi atası emrine imtisāl idüp cümle göçer evleri Filibe Ovası'na gönderdi. Şimdi Filibe yöresinde olanlar anlardur. Andan[1] ol vakt ki Bāyezīd Hān Malātıyye'yi Türkman'dan ve Divriği'yi Kürd'den aldı, bunlar kadīmī pādişāhlar değüllerdi, Bāyezīd Hān ol vilāyetleri alıcak anlar kaçmışdı. Bāyezīd Hān'a Timur hādisesi olıcak Mısır sultānı sebebiyle bunlar yine yerlü yerine gelüp karār tutdılar. Ol vaktden berü ol vilāyete Mısırlu hükm ider oldı.

Sebeb-i Hurūc-ı Timurlenk

Şöyle rivāyet iderler ki çünki Yıldırım Bāyezīd Hān Rūm vilāyetini ümerāsınun elinden alup ki zabt eyledi, her melik bir vechle kaçup Timurlenk'e vardılar. Germiyān-oğlı İpsala habsinden vezīriyle kurtılup maymuncılara uyup vardı. Ve Menteşe-oğlı sakalın yülidüp ışık sūretinde vardı ve Aydın-oğlı çericilik idevardı. Ve Taharten Beğ İsfendiyār elçisine nöker olup vardı. Ve bi'l-cümle **[76b]** bunlar Timurlenk'e varup hāllerin arz idüp Timur'ı Rūm'a tahrīk eylediler. Timur eyitdi "Ey beğler! Sizün[2] sözünüz yalan mı gerçek mi bilmezüm[3], inanmazum. Zīrā ol bir gāzī pādişāhdur, yok yere zulm itmez ve sizi bī-günāh incitmez, şāyed siz ana muhālefet idersiz" diyicek Germiyān-oğlı eyitdi "Sultānum, sen sāhib-kırānsın. Osmān-oğlı bir zālim kişidür ve anun iklīmi dahi sen pādişāha lāyıkdur" diyüp niçe buna benzer[4] herzeler söyleyüp kalan müfsidler[5] dahi ana mu'āvenet idüp Timur'a[6] iğvā idüp[7] Rūm'a gelmesin tahrīk itdiler. Ti-

1 andan Vi : - İ
2 sizün Vi : - İ
3 bilmezüm İ : - Vi
4 buna benzer İ : - Vi
5 kalan müfsidler İ : - kalanı Vi
6 Timur'a İ : - Vi
7 idüp Vi : virüp İ

mur'un dahi dimāğında sahib-hurūclık vardı, dahi ziyāde oldı. Ammā Timur eyitdi "Hele evvel bir elçi gönderüp ağzı ölçüsini alalum" diyicek ittifāk ol esnāda işitdi kim Sultān Ahmed ve Kara Yūsuf sultān-ı Mısır habsinden halās olup Yıldırım Bāyezīd'e varmışlar. Timur, elçisine tevakkuf idüp göndermedi, tā bunlarun hāli neye varur, göre. Zīrā bunı tasavvur itdi ki bunlar Bāyezīd Hān'ı tahrīk idüp **[İ 68b]** kendünün üzerine getüreler. Bunlar hod eğlenmeyüp yine vatanlarına gidicek pes Timur bir ağır pīşkeşlerle Bāyezīd Hān'a elçi gönderdi. Bāyezīd Hān'a gelicek aslā elçisinün yüzine bakmayup ve armağanlarına iltifat eylemedi. Fi'l-hāl bir cevāb-nāme yazup elçisinün eline virüp gönderdi. Çünki elçi gitdi, Bāyezīd Hān vüzerāsına eyitdi "Tīz leşker cem' idün! Timur üzerine varup vilāyetini harāb idevüz" didi. Paşalar eyitdi "Ey hān! Ne lāzım leşkerümüze ta'b çekdürevüz, Timur bunda gelsün. Bir gözi bağlu çeridür. Şöyle kıralum, hiçbir dil çıkmasun" didiler, "İnşāallāh" dimediler. Öyle olıcak leşker cem' itmeğe meşgūl oldılar. Bu tarafda Timurlenk kalkup hicretün sekiz yüz üçinde Sivas'a gelüp lağımla hisārı alup halkını esīr eyledi. Bu mahalde Mısır leşkeri **[77a]** dahi gelüp Haleb'e iricek çünki Timur işitdi, hemān dönüp Şām'a teveccüh idüp Haleb'e vardı. Haleb yanında Mecnūn Tabak yazusında Mısırluyla buluşup uğraşup Mısır leşkeri Timur'a mukāvemet idemeyüp münhezim oldı. Dahi Mısır sultānı kaçup Mısır'a gitdi. Timur Haleb üzerine varup halk hisārı virmeyicek cenk olınup mübālağa ādemler kırılup āhirü'l-emr darbla hisārı alup zulmi kemālinde eyledi. İşler işledi ki dile almağa kābiliyyet yok. Zīrā bu Timur a'zam-ı eşerr idi. Andan Hamā'ya varup anı dahi Haleb'den bed-ter itdi. Andan Humūs'a varup anda mezārlar görüp sorıcak eyitdiler "Hālid bin Velīd ve Amr bin Ümeyye-i Damrī işbudur" diyü mezārların gösterdiler. Timur bunlarun hürmetine Humūs'ı incitmeyüp halkından bī-kıyās māl alup Ba'albek cānibine gidüp varup[1] anı dahi yağma eyledi. Ve andan sürüp Dımaşk'a geldükde[2] Dımaşk'un Hisārı'nı yapup cenk itmeğe şürū' olıncak iki tarafdan mübālağa ādem hasāret olup[3] āhir yağma itdürüp anda Yezīd'ün kabrini buldurup çıkarup oda yakdurdı ve kabrine neces doldurdı. Ve ekser Şām'a kahrı Yezīd'ün kabri anda olduğından idi ki **[İ 69a]** bu husūslar hicretün sekiz yüz üçinde oldı. Ve dönüp Kara Bağ'a gelüp kışladı.

1 varup Vi : - İ
2 geldükde Vi : geldüğin İ
3 olup Vi : olınup İ

Āmeden-i Timur be-Rūm ve Cenk-Kerden-i Sultān Yıldırım Bāyezīd ve Vākı'a Şod

Rivāyet şöyledür ki yaz olduğınlayın hemān Timurlenk Rūm cānibine müteveccih olup evvel Erzincān'a gelüp İsfendiyār dahi karşulayup Saru Kamış'a değin bile gelüp andan yine İsfendiyār bir gice dönüp Kastamonı'ya gitdi. Andan Timur Engüri'ye doğrıldı. Bu tarafda Bāyezīd Hān vezīrleri ve beğleri tedbīri üzerine ber-karār olup durmadan leşker cem'iyyetine mukayyed oldı. Ve gayrı yerlerden **[77b]** gayrı İstanbul'dan dahi hayli leşker gelüp ve hem serehor dahi çıkarmışlardı. Rūm'da serehor çıkarmak evvel bunda vākı' oldı. Bāyezīd Hān vezīri Ali Paşa tedbīriyle üç oğlın bile alup gitdi ki biri Emīr Süleymān'dı ki Aydın-ili ve Karesi ve Saruhān sancakların yerdi ve biri Mustafa Çelebi idi ki Hamīd-ili'ni ve Teke-ili'ni yer idi. Ve biri Muhammed ki Sultān Çelebi dimekle ma'rūfdur ki Amāsiyye'de olurdı, cemī'-i Rūm leşkeri anunla gelmişdi ve bi'l-cümle kendü leşkerinden gayrı Tatar'dan ve küffārdan dahi mu'āvin[1] gelmişdi. Cümle kalkup yüriyüp Engüri'de Timur'a mukābil olup kondı, Timurlenk dahi Yezīd-vār pençşenbe güni bir su üzerine kondı. Ve Bāyezīd Hān ol gün ikindüden sonra Hüseyin-vār Kerbelā-veş bir susuz yerde kondı. Çün[2] iki leşker birbirine mukābil kondılar, Timurlenk dāyiresine hendek kazdurup ve cum'a güniydi, iki cānib de cum'a namāzın kıldılar. Andan Bāyezīd Hān[3] sancakların çözüp ve kösler döğilüp sāf sāf alaylar düzilüp meymene vü meysere ārāste olup cenāh ve bār u bengāhlar bağlanup mukābil oldukları gibi hemān evvel emirden Bāyezīd Hān tarafından Tatar hāyin oldı, zīrā Erzincān beği ki Taharten Beğ'dür ki Timur'la bileydi, anunçün Tatar ol cānibe döndi. Ve Germiyān-oğlı dahi hem-çünān ol cānibe döndi. Muhassal her vilāyetün leşkeri Bāyezīd Hān'ı koyup beğleri Timur'da olduğından ötürü[4] ol cānibe döndiler. **[İ 69b]** Bāyezīd Hān gördi ki her taraf kendü kolayına gitdi ve bir oğlı ki Mustafa Çelebi'dür, atından ayrılup belürsüz oldı ve Emīr Süleymān'ı dahi paşalar erkinden çıkardılar, gitdi ve Sultān Muhammed dahi gördi kim hāl böyle oldı, hemān Amāsiyye leşkeriyle Amāsiyye'ye gitdi ki ol vakt hemān on bir yaşında idi, Bāyezīd Hān hemān **[78a]** kapu halkıyla yalunuz kalıcak kul arasından taşra çıkup ve atını depüp birkaç yaya oğlanlarla ve birkaç solaklarla dahi Çağatay'un alayın birbirine urup kırmağa başladılar. Bir azīm cenk itdiler ki az kalmışdı ki Çağatay'un leşkeri münhezim olaydı. Bu hālde iken Germiyān-oğlı Bāyezīd Hān'ı

1 mu'āvin Vi : mu'āvenete İ
2 çün Vi : çünki İ
3 hān İ : - Vi
4 olduğından ötürü Vi : olmağla İ

görüp bildi. Hemān çağırup eyitdi ki "Hāy ne dururs̱ız? İşbu cenk iden Bāyezīd Hān kendüdür" didi. Fi'l-hāl irişüp atınun dört yanına sarmaşup tutup Timur'a götürdiler. Timur çādırdan çağırdı ki "Hāy zinhār atından indürmen! Gelün benüm koltuğuma girün, çādır kapusına varayın." Eyitdiler "Ey hān! Ata bin!" Eyitdi "Ata binüp nereye varayın? Pādişāhlar ata binüp bahādurlık itmek cāiz değüldür" didi. Andan koltuğına girüp Timurlenk'i çādırı kapusına getürdiler, dahi Bāyezīd Hān'ı[1] ta'zīmle atdan indürdiler. Timur karşu yüriyüp biribiriyle görişdiler. Andan ikisi bir halınun üzerine oturdılar. Bu husūs hicretün sekiz yüz dördi dāhil olmazdan üç gün öndin idi. Çünki ahvāl böyle vākı' oldı, Timurlenk, Yıldırım Hān'la geçen ahvāli söyleşdiler ve musāhabet eylediler. Timur, Yıldırım Bāyezīd'e eyitdi "Ey hān! Hakk Te'ālā'ya şükr itmek gerek. Virdüği ni'meti bilmek gerekdür. Ben ki bir aksak kötürüm kişiyim, Hindistān'dan tā Sivas kapusına dek ben za'īfe virdi. Sivas kapusından tā Rūm ve Engürüs vilāyetine varınca sana virmiş idi. Şükrini bilmedün, ol ecilden sana bu hāl vākı' oldı" diyüp Yıldırım Bāyezīd'i tesellī eyledi. Andan eyitdi "Ey hān! Eğer Hakk Te'ālā bu fursatı sana vireydi **[İ 70a]** sen beni niçe ideydün?" didi. Yıldırım Hān gönüllü kişiydi, ucb ve gazabla eyitdi "Eğer sen benüm elüme gireydün seni bir demir kafes içine koyup alup giderdüm" didi. Çünki Timur, Yıldırım Hān'un sözini işitdi, Timurlenk çağırdı ki "Ayruk asker cenk itmesün." **[78b]** Çünki Sultān Bāyezīd Hān mahbūs oldı ve beğlerinden dahi Minnet Beğ ve Mustafa Beğ ve Hāce Fīrūz Paşa ve dahi niçe bunun emsāli beğler esīr oldılar, Timurlenk Bāyezīd Hān içün taht-ı revān sūretinde bir kafes düzdürüp içine koyup iki at arkasında götürürlerdi. Göçseler Timurlenk yanınca bile yürürdi ve kaçan kim konsalar kendü çādırı yanında kondururdı. Andan sonra Timurlenk-i gaddār, Rūm'da çok dürlü zulmler idüp ol kışı Aydın-ili'nde kışladı ve oğlını Burusa'ya gönderdi. Burusa'ya geldükde şehri talan idüp ve yakup yıkup ve sarayda olan hazīneyi alup ve niçe zulmler eyledi. Bu dahi babasından artuk bī-dīn olup cāmi'-i kebīrün içine ādemler konup atlar bağlanup ve odlar yakup yemekler bişürdiler. Ol vakt ehl-i İslām'un üzerine bir hāl geldi kim haftanun günlerini unudup cum'ayı yavu kıldılar ve bi'l-cümle ol zālimün leşkeri ayağı basduğı yerler harāba vardı. Ve andan sonra Timurlenk her vilāyeti beğlü beğine virüp Osmān vilāyetin Tatar'a virdi. Bāyezīd Hān işidicek bī-huzūr oldı. Göç üzerinde giderken Timur Bāyezīd'e gelüp gāh gāh selām virürdi. Bir gün Bāyezīd Hān Timur'a eyitdi "Timur Beğ, senden bir dileğüm var" didi. Timur eyitdi "Söyle, kabūl ideyin" didi. Bāyezīd Hān eyitdi "Tatar'ı bu vilāyetde koma, gider" didi.

1 Bāyezīd Hān'ı İ : Bāyezīd'i Vi

Timur eyitdi "Kabūl itdüm ammā kaçan kim seni Semerkand'dan yine bu vilāyete gönderem, ol vakt seni vilāyetüne Tatar götüre" didi. Bāyezīd Hān hemān ki bu sözi işitdi, gāyet gam-nāk olup eser-i hummā ārız oldı. Ve hem gāyetle ārlu ve gayretlü kişiydi, hemān gün günden za'f müstevlī oldı. Rivāyet olınur ki Bāyezīd Hān'ı **[İ 70b]** Timurlenk habs idicek ekābir-i Rūm ittifāk itdiler ki Bāyezīd Hān'ı Timurlenk'den satun alalar. Ādem gönderdiler, Timur'la söyleşüp doksan bin filoriye rāzı olıcak ol ādem Timur'a eyitdi ki **[79a]** "Rūm'da nesne kalmamışdur. Varup Kostantiniyye tekvurından istikrāz idüp getüreyin" diyüp gidicek ol kişi henüz İstanbul'a gelmedin işidildi ki Hudāvendgār Bāyezīd Hān hummā-yı muhrikadan vefāt eylemiş, rahmetullāhi aleyhi, rahmeten vāsi'aten. Bu cenkden sonra merhūmun vefātı birkaç aydan sonra oldı. Kaçan ki Timur göçüp kendü vilāyetine gitdi, Bāyezīd Hān dileği içün Tatar'un cemī'isini sürüp memleket-i Rūm'dan çıkardı. Andan Kırşehri'ni ve Sivrihisār'ı ve Beğbāzārı'nı Karaman-oğlı'na virdi. Ve Kastamonı'yı ve Kankırı'yı ve Kal'acık'ı yine İsfendiyār'a virdi. Bāyezīd Hān öldükden sonra Timur umardı ki Bāyezīd Hān'un oğlanlarından birisi kendüye gelüp vilāyet-i Osmān'ı yine ana mukarrer ideydi. Gördi ki hiçbirisi gelüp iltifāt itmedi, ol dahi çıkup kendü vilāyetine gitdi. Timurlenk Acem vilāyetinde kırk yıl beğlik eylemişdür ve bu mācerālarun tārihi hicretün sekiz yüz dördinde vākı' oldı. Rivāyet olınur ki Bāyezīd Hān Burusa'da bir cāmi'-i kebīr ve bir ālī imāret ve iki medrese ve bir dārü'ş-şifā binā itdürdi ve ardında dahi bir cāmi' ve bir imāret ve bir medrese yapdurdı. Ve her nereye teveccüh itse berk-ı hātif gibi yetişürdi. Andan ötürü Yıldırım Bāyezīd dimekle mülakkab oldı. Salāhı ve zühdi ve ulemāya ve sulehāya i'tiyādı ziyāde idi.

Cülūs-ı Emīr Süleymān bin Bāyezīd Hān

Rivāyet olınur ki Yıldırım Bāyezīd Hān'un yedi oğlı vardı: Biri Ertuğrul ve biri Mustafa ve biri Süleymān ve biri Muhammed ve biri Īsā ve biri Mūsā ve biri Kāsım. Ertuğrul, atası hayātında Kādı Burhāneddīn vākı'asında Allāh emrine varmışdı ve Mustafa dahi Timurlenk cenginde nā-bedīd oldı. Ve Kāsım küçükdi[1] dahi **[İ 71a]** sarāyda olurdı. Öyle olsa Emīr Süleymān'ı[2] Ali Paşa ve İnebeğ ve Hasan Rūmili'ne alup **[79b]** gitmeğe niyyet itdiler. Ve Sultān Muhammed yine Amāsiye'ye gitmişdi. Ve Īsā Beğ gelüp Burusa'yı taht idinüp nevāhīsiyle zabt eyledi. Ve Mūsā atasıyla bile giriftār olmışdı. Andan Emīr Süleymān Burusa'ya gelicek Īsā kaçup Karaman'a gitdi. Emīr Süleymān kız kardaşı Fātıma Hātun'la karındaşını

1 küçükdi İ : kiçirekden Vi
2 Süleymān'ı İ : Süleymān Vi

İstanbul'a rehn kodı ve ahd itdi kim hiç vech ile yağılık itmeye. Āhirü'l-emr Emīr Süleymān yine Rūmili'ne geçdi. Bunun dahi tārihi hicretün sekiz yüz beşinde idi. Bu cānibde Sultān Muhammed, karındaşı Emīr Süleymān'un tahta geçdüğin işidicek elçi gönderüp eyitdi "Emīrüm[1] sağ olsun! Atamuz gitdiyse emīrüm bize ata yerindedür" didi ve eyü atlar gönderdi. Ve Emīr Süleymān dahi kabūl idüp niçe oğlanlar ve cāriyeler gönderdi.

Zikr-i Ahvāl-i Sultān Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān[2]

Çünki Bāyezīd Timurlenk ile bu asıl vākı'aya uğradı, Sultān Muhammed ol eyyāmda on bir yaşında olup Tokad'da olurdı. Timur cenkde gālib olıcak bu dahi sancağın alup ve leşkerin önine bırakup gelüp Tokad'a yetişdi. Ol gün hemān işitdi ki babasınun giriftār olduğın ve[3] karındaşı nā-bedīd olduğın ve memleket-i İslām düşmenün ayağı altında pāy-māl olduğın. Hemān gayret odı yüreğin yakup ve mübārek gözleri yaşla dolup āh idüp eyitdi ki "Ey dirīğ memleket-i Osmān'a ki düşmenün ayağı altında helāk ola ve dirīğ[4] re'āyāsına ki düşmen elinde ser-gerdān olmışlardur. Ve sultān babam dahi adū elinde giriftār olup ol geçen ayş u nūş, nīş olup ferah teraha mübeddel olmışdur" didi ve ağladı. Andan sonra hāsslarıyla müşāvere eyledi ki kendüyi Timurlenk'ün askerine ura, yā bir tarīkle atasın kurtara veyāhūd anun yolında **[80a]** helāk ola. Bunlar eyitdiler ki "Şāhā! Bizüm cānumuz ve başumuz senün yolunda fedā olsun. Bu nesne ki buyurursız, gāyet hoşdur. Ammā ākılāne maslahat oldur ki bu düşmen ki bu vilāyete **[İ 71b]** müstevlī oldı, be-gāyet çok askerdür, buna yakın olmak revā değüldür. Maslahat oldur ki bunları ırakdan gözedüp duravuz. Bolay ki Timur'ı halvet bulavuz" didiler. Sultān Muhammed dahi bu tedbīri beğenüp leşker-i Rūm'la kalkup aşağa tarafa gitdi ve giderken İsfendiyār'un yeğeni Kara Yahyā, bin mikdārı geyimlü ve geçimlü yarar erle Sultān Muhammed'ün önine gelüp eyitdi "Ey yiğit! Ne kişisin ve ne yere gidersin? Ben İsfendiyār'un yeğeni Kara Yahyā'yum. Cihāngīrler benüm tīr-i hadengümden sīnelerin delük delük idüp ve pehlevānlar zehrelerin çāk idüp[5] benüm heybetümden bu tarafdan kuş dahi uçmaz. Muhammed kimdür ki benüm memleketüme gire" diyüben durdı. Sultān Muhammed bunun haberin işidüp mukay-

---

1 emīrüm Vi : emīr İ
2 **[Der-kenār]:** Timur-ı Gürganī Rūm'a geldükde Sultān Muhammed bin Sultān Bāyezīd on bir yaşında olup at ilminde [ve] dilāverlikde bī-nazīr idi.
3 babasınun giriftār olduğın ve Vi : babası giriftār olup İ
4 dirīğ Vi : hayf u dirīğ İ
5 idüp Vi : ider İ

yed olmayıcak Kara Yahyā kakıyup hemān Sultān Muhammed'ün önine gelüp hamle eyledi. Sultān Muhammed dahi yanındaki serverlere eyitdi ki "Ey benüm yiğitlerüm! Vaktidür ki bunları karga-misāl dağıdalum" diyüp elin kılıca urup ve tekbīr getürüp bir uğurdan düşmene hamle idüp ol bütün cem'iyyeti iki nīm eylediler. Kara Yahyā gördi ki iş didüği gibi olmadı, leşkerine "Hāy durun" diyügördi. Başarımayup[1] bir lahza dahi durmağa tākatları olmayup münhezim oldılar. Kara Yahyā hemān dönüp kaçdı. Sultān Muhammed dahi ardına düşüp ele girenin helāk idüp mālın yağmaladılar. Sultān Muhammed'ün çünki evvelki fethi böyle vākı' oldı, envār-ı sa'ādet-āsārı çehresinde lāmi' olup devlet ü sa'ādetle Gerede'ye iricek anda birkaç gün tevakkuf idüp Timurlenk'ün leşkerine cāsūs gönderdiler ki varup göre, atası Yıldırım Hān Timur katında mıdur ve keyfiyyet-i ahvāl nicedür görüp gele, haber vire. **[80b]** Çünki peyk revāne olup gitdi, Sultān Muhammed beğleriyle müşāvere idüp eyitdi "Çünki ālem bu vechle yüz gösterdi, n'itmek gerek, maslahat nedür?" didi. Beğler eyitdi "Maslahat oldur ki bu aradan kalkup aşağa tarafa gidevüz. Sarp dağlara çıkup ālemün hāline nazar idevüz. Timur hod bu ili zabt **[İ 72a]** idüp bu yerde karār ideceği ma'lūm değüldür. Ve bizi dağdan dağa taleb ideceği yokdur." Ve ba'zılar eyitdiler ki "Bu maslahat değüldür. Aşağası hatar-nākdür. Yine memleketümüze çıkup Amāsiyye'de duralum, çevre yana nazar idelüm. Görelüm takdīr-i Rabbānī ālem-i gaybdan ne izhār ider. Elhamdülillāh, Allāh'un ināyetinde ve sultānumuz devletinde vaktümüz hoşdur. Kendü ilimüzde yüriyelüm. Eğer yağı gelürse men' idelüm" didiler. Dahi Sultān Muhammed bu tedbīri ihtiyār idüp Rūm tarafına gitmek tedārükinde iken Timur'a giden cāsūs dahi gelüp Sultān Muhammed'e du'ā idüp eyitdi "Hakk Te'ālā celle ve alā pādişāh-ı İslām'un ömrini ziyāde idüp a'dā-yı devletini[2] makhūr u mahzūl eylesün. Atan Yıldırım Hān Gāzī'yi gördüm, sağ ve selāmetdür lākin cehd idüp yanına varımadum. Ve Timur Rūm vilāyetini tamām zabt idüp bu yıl Aydın-ili'nde kışlasa gerekdür" didi. Sultān Muhammed bu haberi işidicek tevakkuf itmeyüp hemān Rūm tarafına müteveccih oldı. Giderken haber geldi ki "Kara Devlet Şāh memleketi tutup kendüye musahhar ideyorur. Timur'dan elinde bir hükmi var, her yere ki varur, gösterür 'Bu mülki Timur Hān bana virdi' dir. Halk dahi ihtiyātından ana uymağa başladılar. Her kim ki uymasa helāk eyler[3] ve mālların gāret eyler[4]. Eğer anun tedbīrin itmeyicek olursanuz cümle memlekete hükm

1 başarımayup Vi : başarımadı İ
2 a'dā-yı devletini Vi : a'dānun devletini İ
3 eyler vi : idüp İ
4 eyler vi : eylerdi İ

ider" diyicek Sultān Muhammed be-gāyet kakıyup etrāfına nazar idüp eyitdi ki "Ey beğler, ne dirsiz? Bu işün kaydını niçe yirsiz?" Bunlar eyitdiler "Sultān devletinde niçe olsa gerekdür? Kara Devlet **[81a]** Şāh ile dürişürüz. Bugün doğduk, bugün ölsek gerekdür" didiler. Sultān Muhammed dahi bunlarun kelimātın işidicek āferīn idüp "Sizden dahi[1] umduğum budur. Merdānelik vaktidür. Kara Devlet Şāh [ne] seg-i bī-dīndür [kim] benüm memleketüme girüp reʿāyāya zahmet vire" didi. Pes bu tedbīrle leşker cemʿ idüp ve cenk itmek yerağında olup[2] cāsūs gönderdiler ki düşmenün ahvālini varup görüp haber getüre. Çünki cāsūs gidüp az zamānda **[İ 72b]** düşmene varup Kara Devlet Şāh'ı gördi ki bir yerde konup oturur, yanında ādemi dahi az. "Bunun gibi vakt ele girmez, fursatı ganīmet bilmek gerekdür" diyüp tīzcek Sultān Muhammed'e gelüp haber virdi. Hemān Sultān Muhammed dahi leşkerin müretteb ve mükemmel idüp esbāb-ı ceyş ve ālāt-ı harble yüriyüp Kara Devlet Şāh fāriğ ve bī-haber otururken yetişüp bī-tevakkuf üzerine at salıcak Kara Devlet Şāh'a hāl maʿlūm olıcak hiç ihtiyāt itmeyüp hemān atına süvār olup ve Sultān Muhammed'e mukābil olup āvāz-ı bülendle çağırup eyitdi ki "Sen henüz bir tıfl oğlansın. Anan südi dahi ağzunda kokar. Ne liyākat ve ne istiʿdādla adunı sultān koyup memleket taleb idersin? Yüri bu sevdādan fāriğ ol! Kendü maslahatuna git ki henüz atan ve kardaşun mahbūsdur. Senün memleket daʿvāsın itmen gāyet baʿīddür. Eğer bu sevdādan geçmeyicek olursan şimdi sana ne eyleyeceğüm maʿlūm olur[3]" didi. Çün Sultān Muhammed bu kelimātları işitdi, Kara Devlet Şāh'ı yanına okıyup ve kakıyup eyitdi ki "Ey pīr-i ahmāk! Bunca hāy u hūyı idüp kendüni bir ādem mi sanursın? Benzer ki sakalunı değirmende ağardup kimsenün darbın yimemişsin. Babam mahbūs ise Allāh halās ide. Ammā niʿme'l-halef benüm ki şimdi sana seni gösterüp niçe ideceğüm göresin" diyüp ve Allāh'a sığınup dahi kılıcın yalın idüp hemān düşmene hamle eyledi. Ve ol anda kılıç darbı ve çomak sadāsı **[81b]** ayyūka çıkup bir cenk-i azīm oldı ki dimelü değül. Pes kullardan bir şāh-ı cihāngīr Kara Devlet Şāh'ı gözleyüp bir tīr revāne eyleyicek Allāh rāst getürüp Kara Devlet Şāh'un gözine dokınup ensesinden çıkup gidicek hemān ol sāʿat atından yıkıldukda sultān kulları yetişüp pāre pāre eylediler ve yanında olanlarun kimini kırdılar ve kimini kaçurdılar ve kimi gelüp Sultān Muhammed'e bende oldı. Sultān Muhammed gördi ki feth iki oldı, şād u hurrem olup ve Allāh'a şükürler eyledi ve vilāyetine **[İ 73a]** gelüp oturup dört tarafa nāzır oldı. Birkaç günden sonra nā-gāh haber geldi ki "Kubad-oğlı bī-nihāye leşkerle

1 dahi Vi : - İ
2 olup Vi : oldılar ve İ
3 maʿlūm olur Vi : maʿlūmdur İ

Niksār'ı muhāsara idüp gice gündüz cenk ider. Eğer yetişmezsen hisār elden gidüp il vilāyet harāb olur." Sultān bu haberün istimā'ından gāyet münfa'il olup ve atına süvār olup yanında olan askerün esbābın müretteb ü mükemmel idüp dahi durmayup yetişmek ardınca oldı. Kubad-oğlı Niksār'un üzerinde bunlardan fāriğ dururken bunlar Rūm serverleriyle hemān yetişüp ve Allāh'a tevekkül idüp bir yerden hamle idicek Allāh'un avniyle Kubad'un askerin sıyup tārumār itdiler ve māl u esbābın yağma itdiler. Kubad-oğlı tenhā, dalālet sahrāsına düşüp kaçup başın kurtarup gitdi. Öyle olıcak Sultān Muhammed dahi Kubad-oğlı'nun şehrin kılā'ın feth idüp ol vilāyeti teshīr itmeğe ikdām idicek Felenbil adlu bir kal'a vardı, gāyet muhkem ve sa'b idi. Sultān Muhammed anun fethine dahi ikdām idicek hemān ol gün kal'aya yürüyiş idüp ber-nevbet kal'a cengi oldukda kal'a halkından ve leşkerden hayli kimesne mecrūh olınup evvel hamlede feth olınmaduğına Sultān Muhammed ta'accüb idüp buyurdı, tabl-ı āsāyiş urılup ol gice āsūde oldılar. Sabāh olıcak Sultān Muhammed vezīrlerin katına okıyup kal'anun fethi bābında müşāvere **[82a]** olıcak her biri bir dürlü kelimāt eyitdükden sonra Sultān Muhammed eyitdi ki "Bilürüm bu kal'ayı ikdāmla tutulıcak feth olınur. Bu kal'a bana gerekdür. Cenkle alınıcak ba'zı yeri yıkılmak lāzım gelür. Buna tahammülden gayri çāre yokdur" diyüp sabr eylediler. Bir niçe günden sonra[1] gördiler ki hiç halk-ı kal'a itā'at idüp kal'ayı teslīm itmeğe safāları yok. Sultān Muhammed emr eyledi ki kal'a dizdārına bir mektūb yazılup hufyeten ileteler. Ve içinde envā'-i istimāletler idüp rīş-handeler yazalar. Hem öyle idilüp bir ādemün eline virilüp elçi sūretinde dizdāra gönderdiler. **[İ 73b]** Varıcak, dizdār gelen ādeme izzetler idüp ve ziyāfetler itdükden sonra mektūb sunılup dizdār mazmūnına muttali' olıcak eyitdi "Ben sultānun kulıyum lākīn bu kal'ayı alup bir kulına sadaka itse gerekdür. Ben kulına sadaka itsün, tā ki ben dahi veliyy-i ni'metüme hıyānet itmemiş olam" diyü gelen ādeme cevāb viricek ol dahi dönüp gelüp Sultān Muhammed'e cevāp virüp hemān Sultān Muhammed gazab atına süvār olup buyurdı ki "Tīz metrisler kurup kal'aya yürüyiş ideler." Muhassal bir vechle ikdām idüp yüridiler ki leşkerden ve kal'adan bī-hadd ādemler helāk oldukdan sonra nā-çār kal'a halkı amān amān diyüp tazarru' itdüklerinde Sultān Muhammed dahi ārām idicek kal'a kapusın açup teslīm eylediler. Ve Sultān Muhammed dahi günāhların afv idüp a'yānlarına hil'at giydürüp ve istimāletler eyleyicek bunlar dahi cān u gönülden Sultān Muhammed'e bende oldılar. Ve andan Sultān Muhammed hisāra kendü kullarından dizdār virüp ve sāir mesalihin gördükden sonra kalkup sa'ādetle girü Tokad'a gelüp karār idüp

1 sonra İ : - Vi

Timur cānibine nāzır oldılar. İttifāk birkaç gün geçicek bir gün haber geldi ki İnal-oğlı yigirmi bin mikdārı erle gelüp ili vilāyeti urup hasāret idüp bi'l-fi'l Kaz Ovası'nda oturıyorur. Da'vāsı bu ki gelüp sultānun üzerine yā cenk vākı' ola yāhud sultān anı **[82b]** yılda bir mikdār nesneye kesime kese veyāhud memleketden çıkup memālikin zabt eyleye. Çünki Sultān Muhammed bu haberlere muttali' oldı, gāyetle gam-nāk olup eyitdi "Dirīgā! Memleket a'dā ayağı altında pāymāl olur. Eğer koyup gidersem hayli müşkildür. Eğer durup mukāvemet idersem çokluk leşkerle mukābele hayli azīm işdür" diyüp vezīrlerin yanına cem' idüp eyitdi "N'itmek gerek, bunun tedbīrine ne çāre itmek gerek?" diyüp ızdırābın bunlara arz eyledi. Vüzerā dahi Sultān Muhammed'ün bu kadar hiddetin ve ızdırābın göricek eyitdiler "Sultānum, mübārek **[İ 74a]** hātırunuza gam getürmeyüp bu asıl Türkman içün teşvīşlenmen. İnşāallāhu'l-azīz eğer Hakk Te'ālā fursat virürse anlarun leşkeriyle bir vechle darb u harb idelüm ki cemī'-i ālemde destān ola ve düşmenün gözine ālem dar olup mütehayyir kala. Ammā mukaddemā bir elçi gönderün[1] ki bu sūretle memlekete girüp re'āyāyı böyle incidüp emvāl-ı müslimānı gāret itmekden maksūdı ve murādı nedür, tamām tahkīk itdükden sonra biz dahi ana göre tedārük idüp üzerine hücūm idelüm. Eğer yüzi suyıyla çıkup giderse hoş ve illā ana bir iş idelüm ki ol dahi göre." Sultān Muhammed dahi vezīrlerün ve beğlerün bu vechle ikdāmların ve şecā'atların göricek bin evvelki kadar mahabbeti ziyāde olup ve cemī'-i melāleti zā'il olup buyurdı ki "İnal-oğlı'na mektūb yazıla ve cemī'-i elkābından sonra diyeler ki ansuzdan gelüp memleketün içine girüp re'āyāyı bilā-sebeb rencīde idüp ve mālların gāret idüp ve teşdīd-i ahvāl-i müslimīne meşgūl olmak ehl-i İslām'dan ba'īddür. Pes revā oldur ki leşkerünle memleketümden hurūc idüp gidesin, tā mazlūmlara hasāret olınmaya ve illā eğer sözümi eslemeyüp lecūclık idüp bu vilāyeti hālī tasavvur idecek olursan bi-avnillāhi te'ālā leşker-i zafer-peykerümle üzerüne varup sana bir iş iderüm ki görürsin. **[83a]** Son pişmānlık fāyide itmez" diyü mektūb yazılup ve ba'zı armağanla bir yarar kulını İnal-oğlı'na elçiliğe gönderdi. Ba'd-i zamān elçi, İnal-oğlı'na vusūl bulıcak görür ki bir sahrāda leşker-i bī-pāyān tahrīb-i bilāda ve ta'zīb-i ibāda meşgūl olup oturur. Dahi bu cānibde İnal-oğlı'na haber itdiler ki Sultān Muhammed'den elçi geldi. Aslā iltifat itmeyüp bir vech ile nazar itmedi. Āhirü'l-emr bir iki Türkman gelüp elçiyi alup İnal-oğlı katına iletdiler. İnal-oğlı dahi unfla kelimāt idüp "Muhammed şimdi kandedür?" diyü sorıcak elçi dahi mektūbı çıkarup İnal-oğlı'na sunıvirdi. Ol dahi mektūbı açup mazmūnına vākıf olıcak be-gāyet kakıyup **[İ 74b]** elçiyi

1 gönderün Vi : gönderelüm İ

öldürmek istedi. Beğleri araya girüp "Elçiye zevāl yokdur" didükleri ecilden vaz gelüp buyurdı ki mektūba cevāb-nāme yazalar. Eyitdi ki "Ey Muhammed! Niçün benümle böyle hareket idersin? Kendü haddünden geçüp kendüni ādem yerinde korsın? Henüz bir tıfl oğlansın. Adunı sultān koyup benümle pençe urmak sana mülāyim değüldür. Benüm senün māluna ve başuna zararum yokdur. Öyle gerekdür ki memleketden çıkup gidesin. Benüm maksūdum budur ki sen memleketden gidüp memleketi sāir memleketüme ilhāk idem. Eğer inād idersen hāzır olasın ki senünle işüm vardur" diyü mektūb yazılup elçinün eline virilüp gönderildi. Bu cānibe gelüp Sultān Muhammed'e vāsıl olıcak Sultān Muhammed biraz münfa'il oldukdan sonra beğlerine istimāletler virüp "Her kim önürdi baş getürüp yoldaşlık eyleye, inşāallāh lutf-ı şāhānemden gereği gibi ri'āyetler idüp ve beğliğe irişdürem" diyü hemān kendüsi evvelā cebe vü cevşen giyüp ve serverleriyle müretteb [ve] müsellah ve mükemmel olup gice ve gündüz ārām itmeyüp nā-gāh bir sabāh Kaz Ovası'na yetiştiler. Ol tarafdan İnal-oğlı dahi Sultān **[83b]** Muhammed'ün geldüğin işidicek fi'l-hāl atına binüp bī-hadd Türkman atlanup alaylar bağlayup Sultān Muhammed'[e] karşu yürüdi. Sultān Muhammed dahi bin mikdārı Rūm serverleriyle gelmişdi, İnal-oğlı katında hod on binden ziyāde hemān Türkman vardı, birbirine mukābil oldılar. İnal-oğlı Sultān Muhammed'ün leşkeri az olduğına mağrūr olup hemān yüriyicek Sultān Muhammed dahi serverleriyle Allāh'a tevekkül idüp cān u gönülle gayret kuşağın bellerine bağlayup ve kılıçların yalın idüp hamle itdiler. Çünki iki leşker birbirine mukābil tokışup cenge duhūl itdiler, birbirine nīze ve kılıçlar urup bir cenk-i sultānī olup birbirinden bir gün ve bir gice ayrılmadılar. Āhir avn-i rabbānī ve tāli'-i sultānī gözüküp Türkman leşkeri sınup bār u bengāhı koyup münhezim oldılar. Alemleri başı aşağa **[İ 75a]** olup İnal-oğlı kaçıcak, Sultān Muhammed dahi cemī'isin yağma itdürüp bir vechle feth-i mübārek müyesser oldı ki İnal-oğlı fitnesinden ālem halās oldı. Andan Sultān Muhammed ol aradan kalkup bir hoş sahrāya konup Allāh'a şükürler ve senālar eyledi. Ne fāyide bu gavgādan. Sonra yine haber geldi ki "Gözler-oğlı sekiz yüz mikdārı kişiyle göçmel kalkup Karahisār'un üzerine düşüp hisārı muhāsara itdi" didiler. "Eğer sultān yetişmezse hisār elden gidüp memleket harāba varur" diyü cevāb oldukda Sultān Muhammed dahi vüzerāsına eyitdi ki "Gözler-oğlı kimdür ki benüm memleketüme girüp hisārum üstine düşe!" diyüp hemān yerağa girüp atlarına süvār oldılar. Ol gice yortup sabāh olınca düşmene vardılar. Bu cānibde Gözler-oğlı'na haber virdiler ki "Uş Sultān Muhammed yetişdi. Ne dermānun varsa

gör!" didiler. Gözler-oğlı hayli ta'accüb idüp "Hayfā!"[1] didi. "Ben umardum ki tīzcek hisārı alup **[84a]** içine gireydün. Çünki bunlar yetişdi, çāre kalmayup bi'z-zarūrī cenk itmek gerekdür" diyicek gördi ki hemān tuğlar ve alemler çıkup kūs u nakkāreler āvāzı āleme dolup Sultān Muhammed dahi arslan-misāl sağında ve solında Rūm bahādurları ejderhā-hıyāl gelüp meymene vü meysere saflar bağlanup durdılar. Andan Sultān Muhammed nazar idüp gördi ki düşmen değül belki bir hāzır halvādur, hemān "Bī-tevākkuf yürün!" diyü işāret idince Rūm serverleri dahi aç kurd niçe ki koyuna girer, bir uğurdan hamle eylediler. Sabāhdan öyleye değin cenk-i azīm idüp düşmenün gözine ālemi teng itdiler. Gözler-oğlı gördi ki iş hadden aşdı, bir lahza tevakkufa mecāli olmayup bār u bengāhın koyup hemān ayağı götürüp kaçup gitdi. Sultān Muhammed askeri dahi bu fethi ganīmet bilüp cemī'-i esbābı yağma idüp doyum ve ferah birle ol aradan dahi kalkup girü Tokad'a geldiler. Birkaç gün ayş u nūş idüp otururken nā-gāh bir kul gelüp Sultān **[İ 75b]** Muhammed'ün önine baş koyup ve bir mektūb sunıvirdi ki içinde yazılmış "Köpek-oğlı nām kelb, ilimüze[2] gelüp şehirleri urup ve vilāyeti yakup Kaz Ovası'na döndürdi. Maksūdı bu ki sultānı ilden çıkarup memleketi kendünün idine" diyicek Sultān Muhammed dahi bu ahvālleri işidicek biraz münfa'il olup girü Hakk Te'ālā'nun takdīrine havāle idüp eyitdi ki "Ey beğler! Bu dahi ne belādur bize? Elden ne gelür, Hudā'ya sığınduk. Memleket dahi Hudā'nundur. Kime dilerse ana virür. Hemān tīz durun, yerağunuz görüp müretteb hāzır olun. Göz açdurmayup Köpek-oğlı'nun Hakk Te'ālā ināyet iderse hakkından gelelüm" diyüp hemān devlet ü sa'ādetle evvel kendüsi süvār olup ve Rūm merdānelerin yanına alup gice ve gündüz dimeyüp yortup bir sabāh **[84b]** Artuk Ova nām bir sahrāya irüp gördi ki adū leşkeri fāriğ, il ü gün kendünün oldı diyüp āsūde-hāl olmış oturur. Köpek-oğlı bu cānibde Sultān Muhammed'i göricek ki leşkeri kendüyi kuşatmış, hemān atlarına eyer salup süvār olalum diyince bu cānibden Sultān Muhammed ārām itmeyüp ele kılıç alup merdāneleriyle hamle idicek Köpek-oğlı leşkeri, ata binmeğe mecālleri olmayup ve başları kayusı olup bār u bengāhların koyup birer atla kaçup gitdiler. Sultān Muhammed cemī'-i hānümānların yağma itdürüp leşker bir vechle muğtenim oldılar ki kābil-i vasf değül. Andan yine şükürlerin Allāhu Te'ālā dergāhına ziyāde idüp göçüp girü Tokad'a geldiler. Vüzerāsıyla ve beğleriyle oturup sohbet iderken bir gün nā-gāh bir kişi gelüp Sultān Muhammed öninde baş koyup du'ā itdükden sonra eyitdi ki "Mecmū'-ı memleketi a'dā elinden halās idüp

1 hayfā Vi : hayfā dirīgā İ
2 ilümüze Vi : ilden İ

eyyām-ı devletünde re'āyā du'ācılarun müreffehü'l-hāl olup otururlardı. Şimdiki hālde Mezīd nām bir harāmī Sivas'da Sultān Mescidi dimekle ma'rūf bir mescidi kal'a idinüp her gāh çıkup ol etrāfda harāmīlik idüp memleketi harāb ider. Gice olıcak gelür, ol mescide **[İ 76a]** girer, yatur" didi. Sultān Muhammed bunı işidicek beğlerine nazar idüp Bāyezīd Paşa dimekle ma'rūf bir vezīri vardı, anı katına okıyup buyurdı ki "Tīz halkunla var, ol Mezīd'i eğer eylükle ve eğer yavuzlıgla alup katuma getür" didi. Bāyezīd Paşa işidicek bin dürlü zevk u şevkle halkını cem' idüp Mezīd'den yana müteveccih oldı. Bu cānibde Mezīd dahi paşanun geleceğin işidicek kal'asına girüp oturdı. Bāyezīd Paşa gelicek evvel emrden ādem gönderüp eylükle da'vet eyledi. Mezīd itā'at itmeyüp mescid içinden cenge şürū' eyledi. Paşa dahi gördi ki bu eylükle olur iş değül, hemān emr eyledi ki mescidin dā'iresin kazmağa başladılar. Mezīd bu hāli göricek mescidün mināresine çıkup **[85a]** biraz andan cenk eyledi. Bunlar dahi aşağıdan yukaru mināreye od urıcak nā-çār Mezīd aşağa inüp yalvarmağa başladı. Bāyezīd Paşa dahi tutup kayd-bendle Sultān Muhammed'e getürdi. Sultān Muhammed gāyet şād olup "Bunu öldürmen!" buyurıcak ehl-i dīvānun her biri Mezīd'i öldürmek bābında bir nesne didiler. Andan Sultān Muhammed, Mezīd'e eyitdi[1] "Sen ne dirsin?" Mezīd baş aşağa idüp eyitdi "Mezīd eli bağlu ve ciğeri dağlu, sultānun bir kemter kulıdur. Devletine lāyık ne ise anı itsün" diyicek Sultān Muhammed dahi Mezīd'ün tazarru'ına merhamet idüp ve günāhların afv idüp niçe māl ve at ve don bağışladı. Ve Sivas ilini dahi virdi ki varup yapup ma'mūr ide. Mezīd dahi sultānun bu vechle in'āmın ve ihsānın göricek cān u gönülden kulı olup ve du'ālar idüp çıkup maslahatına gitdi. Ve sultān ayşa meşgūl oldı.

Firistāden-i Elçi-yi Timurlenk be-Sultān Muhammed[2]

Şöyle rivāyet olınur ki çün Sultān Muhammed'ün bu vechle fütūhāt sadāsı āleme dolup cihāngīrliği ve pehlevānlığı Arab u Acem söylendi, Timurlenk Aydın-ili'nde kışlarken bir Tatar gelüp eyitdi ki "Ey hān! Bugün ālem içinde **[İ 76b]** Sultān Muhammed gibi pehlevān ve bahādur yiğit yokdur. Bu, atasından sarp yağıdur. Leşkeründen çok kişinün başın almışdur. Yolda durup ele girenin mecāl virmeyüp helāk ider" didi. "Eğer mukayyed olmazsan korkarum ki seni dahi ol cānibe geçürmeye" didi. Timurlenk bu haberi işidicek münfa'il ve muzdarib olup ammā kimesneye ārından nesne açmadı. Meclisinde her gāh eylükle anup eydürdi ki "Eğer Sultān Muhammed yanuma gelse ben anı oğul idinüp ihtirām iderdüm"

1 eyitdi İ : - Vi
2 Muhammed İ : Muhammed ra Vi

diyüp ahsen-i vech gösterüp bī-huzūrlığın iş'ār itmezdi. Bir gün Timur yine meclisinde eyitdi ki "Sultān Muhammed'e elçi gönderelüm, ana münāsib pīşkeşlerle da'vet idelüm. Eğer gelürse memleket-i Rūm'ı ana tefvīz idüp ve hātır içün **[85b]** babasını dahi koyuvirüp kendüsine kızum virüp güyegü idinem" didi. Babası Bāyezīd Hān ol mahalde dahi sağdı. Timur, meclisinde bu sözleri diyüp gice olıcak Bāyezīd Hān'ı habsden yanına da'vet idüp oğlı Sultān Muhammed'ün ef'ālin ve bahādurlığın ve niçe askerleri sıduğın diyüp ve anun hakkında kendünün eyü fikrlerin didi. Bāyezīd Hān eyitdi "Hāşā anun elinden bunun gibi işler gelmez" diyü inkār idegördi. Āhir "Fermān sizündür" didi. Andan Timurlenk gılāz u şidādla ve envā'-i eymānla yemīn idüp Sultān Bāyezīd'i inandurdı ki "eğer Sultān Muhammed gelecek olursa benüm ana kat'ā zararum ve ziyānum yetişmeyüp kızumı ana virüp güyegü idinüp seni yine memleketüne göndereyim" didi. Ve bunun üzerine mukarrer olup birbiriyle inanışup ikisi dahi Sultān Muhammed'e mektūb yazup Hāce Muhammed adlu Timur'un bir ādemi vardı, mektūbları anun eline virüp eyü hil'atlerle Sultān Muhammed'i da'vet itmeğe gönderdi. Birkaç günden sonra gelüp yetişicek Sultān Muhammed'e eyitdiler "Babandan ve Timur'dan elçi geldi." Sultān Muhammed işitdükde şād u handān olup buyurdı ki elçiye istikbāl ideler. Cemī' beğler dahi karşu varup kemāl-i i'zāzla **[İ 77a]** elçiyi getürüp kondurdılar. Ve Sultān Muhammed dahi meclis idüp a'lā ziyāfetler ihzār olınup elçiyi katına getürdiler[1]. Elçi dahi babasınun ve Timur'un selāmın değürüp ve mektūbları viricek Sultān Muhammed mektūbları görüp ve mazmūnların bilüp Timur'a gitmek ahvālin beğleriyle müşāvere idicek cemī' beğler vech görmediler ki Sultān Muhammed Timur'dan yana bir kadem müteveccih ola. Eğer Timur bu cānibe gelmeğe ikdām idecek olursa dağlara gideler. Sultān Muhammed, beğlerinden bu haberi işidicek kendünün fikrini bunun üzerine mukarrer itdi ki "Elbette Timur'un da'vetine icābet idüp varmak gerekdür" diyüp "Hakk Te'ālā celle ve alā, **[86a]** ezel-i āzālde başuma ne yazdıysa görem" didi. Vezīrler çünki Sultān Muhammed'i Timur'a gitmekden men' idemediler, nā-çār kendüleri dahi sultāna mutī' olup yerakların görüp ve ağır armağanlar düzüp elçiyle kalkup Tokad'dan Amāsiyye'ye geldiler ve andan göçüp Osmāncık'a ve andan Dervāz'e geldiler. Ve anda sadā oldı ki Yıldırım Bāyezīd Hān ve Timurlenk, Sultān Muhammed'i da'vet itmiş ki memleket-i Rūm'ı ana mukarrer idüp Timur kızını virüp güyegü idine. Ol ecilden Sultān Muhammed dahi cüz'ī ādemle gideyorurken ittifāk İsfendiyār'un yeğeni olan Kara Yahyā ki evvel def'ada sultānun tabancasın

1 getürdiler Vi : getürüp ba'dehū

yimişdi, Sultān Muhammed'ün bu haberin işidicek "Eyü fursat elüme girdi" diyü şād u handān fi'l-hāl Abdullāh birle İsfendiyār'un askerin cem' idüp ale'l-gafle Sultān Muhammed'ün üzerine geldi. Çün Sultān Muhammed, Kara Yahyā'yı gördi, tebessüm idüp eyitdi "Bu devletin sınamış, yine mi üstüme geldi? Ār u gayretin bilmeyicek bunun onat hakkından gelmek gerekdür" diyüp yanında olan halkına "Koman!" diyince hemān cemī'isi yalın kılıç idüp Kara Yahyā'nun üzerine hamle itdiler. Bir sā'at içinde Kara Yahyā'nun niçe ādemi kılıçdan geçüp ve kendüsi yine götürdi ayağı. Sultān Muhammed ol aradan dahi kalkup Mürtāz Ova nām yire gelüp kondı. Meğer anda Tatar beğlerinden **[İ 77b]** Ali Beğ adlu bir kimesne vardı ki Savcı-oğlı dirlerdi, bir kan dökici zālim kişiydi, Sultān Muhammed'ün geldüğin işidicek ol dahi çerisin cem' idüp Mustafa adlu bir müfsid kulı vardı, anı Sultān Muhammed'e elçi sūretinde cāsūslığa gönderdi ki çerinün azlığın ve çoklığın görüp bir iş ide. Andan elçi olan cāsūs gelüp Sultān Muhammed'ün çerisin görüp gelüp Ali Beğ'e haber viricek Sultān Muhammed dahi elçinün gelmesi hīle idüğin bilüp hemān bin mikdārı ādemle elçinün ardınca Ali Beğ'ün üstine yürüdi. Bu cānibde Ali Beğ elçisinden Sultān Muhammed'ün **[86b]**[1] şevketin ve şecā'atin işidicek mukābele olmağa tākat getürimeyüp kalkup Kal'a-i Selāsil'e kaçdı. Sultān Muhammed gelüp Ali Beğ'ün kaçduğın duyıcak gönline hayli nesne gelüp Timur'a gitmekden ferāgat idüp oturdı ve girü göçüp yola müteveccih oldılar. Lākin yola doğrı gitmeyüp dağ tarafın tutdılar ve gelüp bir dağ içine kondılar. Dahi Sultān Muhammed, Timur'un elçisini getürdüp sohbete meşgūl oldılar ve andan eyitdi ki "Görür misiz Timur Hān'a giderken ne vechle başumuza akabeler geldi? Eğer anda varursak Allāh bilür ki dahi başumuza[2] neler gele. Ve'l-hāsıl ihtiyāt

1 **[Der-kenār]:** *Tārīh-i Ravzatü's-Safā*'da Timur-ı Gürganī vilāyet-i Rūm'a sene erba'un ve semānu mie recebinin nısfında teveccüh eyleyüp sene-i mezbūrede zilhiccesinün cum'a güninde takdīr olan galebe asākīr-i Timur'a vākı' olup sene hamsetün ve semānu mie şa'bānınun on dördünci yek-şenbe güninde merhūm Sultān Bāyezīd Akşehr'de vefāt eyleyüp Timur, merhūmı āyīn-i saltanat üzre techīz ü tekfīn idüp Akşehr'den emānet koyup Burusa'da olan merkad-ı münevverine irsāl eyledi. Timur'un Muhammed Sultān nām veled-i erşedi ki evlādınun ilteri ve dilāverlerinün safderi asker-i şeyātīn-rehberün hāmīsi ve vilāyet-i Rūm'da vākı' olan zulm u hayfın bā'isi idi. Merhūm u mağfūr Yıldırım Bāyezīd 755 senesinde dünyāya gelüp yedi yüz doksan bir senesinde Kosova'da pādişāh olup ol bir niçe dem āh ve feryād-ı mazlūm ile nişāne-i tīr-i belā ve mübtelā-yı renc ü adā olup etıbbā ilāc-pezīr olmayup helāka karīb oldı diyü haber gelicek Timur'un haber-i müdhişden be-gāyet hātırı perīşān ve müşevveş olup ılgarla Ahşehr'den Mūsā Çelebi ile mahbūs olan beğleri ve asākirden olanları habsden ihrāc idüp envā'-ı ri'āyet nevāzişler ve fāhir hil'atler ve zer-kemer ve hançer ihsān idüp merhūmun meyyitin imāreti kurbında binā eyledüği türbeye defn içün teslīm eyleyüp ba'dehū ta'cīl-i tāmm ile ol bed-fercām oğlı cānibine cān atup revān oldı. Karahisār kurbına vardukda ciğer-kūşesin bī-cān buldı. O vākı'a-i hāyile sene hamsün ve semānü mie şa'bānınun on yedi dü-şenbihinde vākı' oldı. Pāk-dem dokuz yaşında cevān ve sezā-vār-ı tāc imiş.

2 başumuza İ : - Vi

iderüm, ol cānibe gitmekden ferāgat eyledüm. Kerem ve lutf eyle, Timur Hān'a bu vākı'alarumı i'lām eyle ve babama benden selām eyle ve senünle ādem koşayın" diyüp meğer Sūfī Bāyezīd adlu bir kāmil u ākil hācesi vardı, ana mektūblar virüp cemī'-i ahvāli yazup ve bildürüp elçiye koşup gönderdi. Bu cānibde gelüp Timur'a vāsıl olduklarında Sultān Muhammed'ün mektūbın Timur'a sundılar ve mābeyninde su'āl ve cevāb her ne vākı' olmış ise tamām arz olınup Timur dahi Sultān Muhammed'ün mektūbına ta'zīmāt u tekrīmāt idüp ve elçiye eyitdi "Kendüler sağ olsun, ataları Yıldırım Hudāvendgār dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıhlet eyledi" didi ki hicretün sekiz yüz beşi idi ve Sultān Muhammed'ün hācesin gitmeğe **[İ 78a]** komayup kendü yanında alıkodı ve mektūbla Sultān Muhammed'e babasınun vefātı haberin i'lām eyledi. Sultān Muhammed işitdükde hayli ceza' ve feza' idüp bir niçe gün mātem tutdı. Ve andan beğleri nasīhat idüp mātemin çıkarup hil'at-i şāhānesin geyüp yine atına süvār oldı. Ve dağlar başın seyr idüp atası hasretinden dāyim gözlerinden yaş akıdurdı, tā şol hadde değin ki Timurlenk tamāmet Germiyān ve Saruhān memleketin urup ve gāret idüp oğlanlarınun büyüklerin esīr idüp ve küçüklerin **[87a]** kılıçdan geçürdi. Ve Yıldırım Hān'ı Akşehr'de koyup Germiyan-oğlı Ya'kūb Beğ'e ısmarladı ki "Eğer Muhammed bunda gelüp atasın ve karındaşın taleb idecek olursa Yıldırım'ı ve oğlı Mūsā Çelebi'yi viresin. Zīrā Yıldırım Hān öyle vasiyyet itmişdir" diyüp kendüsi leşkeriyle kalkup Tatar'a çıkup ve Tatar'ı dahi gāret idüp dahi ārām itmeyüp vilāyetine azm itdi.

Teveccüh Nümūden-i Timur be-Vilāyet-i Hod

Şöyle rivāyet olınur: Çün Timurlenk göçüp Erzincān'a yetişdi, ol demde Sultān Muhammed Uruş adlu bir yerde idi. Emīr Ya'kūb anda Sultān Muhammed'e gelüp gazā idüp elin öpdi. Bāyezīd Hān içün biraz ağlaşdılar. Andan vüzerā eyitdiler "Bu ara duracak yer değüldür" diyüp kalkup Mudurnı'ya gelüp anda birkaç gün durdılar. İl ü şehr gelüp anda Sultān Muhammed'e du'ālar idüp ve andan dahi göçüp Burusa'ya müteveccih oldılar. Ve Ermenī Derbendi'ne gelmeğe yaklaşıcak haber geldi ki "Karındaşun Īsā Beğ şimdi gelüp derbendün ağzın bağlar" didiler. Sultān Muhammed bunı işidicek "Domaliç yolı eyüdür" diyü ol yola gitdiler. Yine gördiler ki önlerin Īsā Beğ leşkeri bağlamış, "Allāh onara" diyü görmeze urup uğradılar. Anlar dahi bunlarun bu sūretle geldüklerin göricek mukābele itmeğe ikdām idemeyüp mukayyed olmadılar, bunlar dahi geçdiler. Sultān Muhammed, Emīr Ya'kūb'a eyitdi ki "Şimden girü bizi hemān dayuna değin ilet ki biz anda varmayınca bize beğlik ele girmez" diyü yortup **[İ 78b]** Ya'kūb Beğ'ün dayısı İnebeğ Subaşı'ya yetişdiler. İnebeğ dahi Sultān Muhammed'ün geldüğin işidicek istikbāl

idüp atı ayağı altına harīrler döşeyüp izzetle alup şehre iletdi. Birkaç gün durdukdan sonra leşkerin cem‘ idüp kalkup Ulubad’a kondılar. Ol tarafda Īsā Beğ dahi **[87b]** Sultān Muhammed’ün geldüğin işidüp asker cem‘ idüp gelüp Ulubad’un Burusa’dan tarafın tutup kondı.

Muhārebe-i Sultān Muhammed bā-Īsā Beğ

Çün Sultān Muhammed’ün kardaşı Īsā Beğ leşkeriyle gelüp kardaşıyla cenk itmeğe ikdām eyledi, Sultān Muhammed vüzerāsıyla müşāvere eyledi, “Ne kılmak gerekdür ve ne tarīkla cenk itmek gerekdür?” diyicek İnebeğ Subaşı, cengi tecvīz görmeyüp şöyle maslahat gördi ki mābeynleri ıslāh olına. Burusa’yla andan anarusı Sultān Muhammed’ün ola ve aşağası ki Aydın ve Saruhān ve Germiyan ve Karesi’dür, Karaman iliyle Īsā Beğ’ün ola. Bunun üzerine Īsā Beğ’e mektūbla elçi gönderilüp varup nāme, Īsā Beğ’ün eline virilicek mektūbun mazmūnı ma‘lūm olındukdan sonra Īsā Beğ şöyle cevāb virdi ki “Şimdi ulu karındaşumun tahtı benüm elümdedür. Ol henüz bir genc oğlandur, beğlik anun nesine gerekdür. Uş hāzır olsun ki memleketden anı niçe ihrāc itsem gerekdür, görsün” didi. Çünki elçi, Īsā Beğ’den cevābın aldı, gelüp Sultān Muhammed’e bir bir nakl eyledi. Andan Sultān Muhammed dönüp İnebeğ Subaşı’ya eyitdi ki “Bu beğle lā-cerem cenk itmek gerekdür” didi. “Hele bizden suç gitdi” diyüp serverlerine istimāletler virdi. “Göreyin sizi ki niçe cenk idesiz” diyüp hemān at arkasına gelinüp iki tarafdan iki asker hurūşa gelüp birbirine mukābil olup saflar ārāste kılınup meydān erenleri ilerü yüriyüp iki kardaş birbirine kılıç havāle idüp “Acabā devlet kangı tarafa müteveccih ola?” dirken hemān-sā‘at bir uğurdan iki cānibden hamle olıcak niçeler at arkasından yıkılup ve niçeler korkusından cān virüp **[İ 79a]** sabāhdan öyleye değin bir cenk-i azīm oldı ki ikisi dahi yüz çevirmeyüp cenk itmeğe taksīrāt itmediler. Nā-gāh devlet-i Yezdānī ve ināyet-i Rabbānī Sultān Muhammed leşkerine karīn olup Īsā Beğ’ün leşkeri mukāvemet **[88a]** idemeyüp sūret-i firārı ihtiyār idüp münhezim oldılar. Īsā Beğ dahi gördi ki fesād varduğınca ziyāde olur, durmağa mecāli kalmayup gayret idüp cenk iderken kazā-yı āsumān ile cenk içinde İnebeğ Subaşı’ya tuş olup kılıcıyla çalup anı şehīd eyledi. Ve andan Īsā Beğ kaçup deniz kenārın tutup gemiye girüp İstanbul tekvurınun hizmetine yetişdi. Sultān Muhammed leşkeri dahi Timurtaş’ı yetüp tutup sultāna getürdiler. Sultān Muhammed gazabından buyurdı, başın kesdiler ve gövdesin bir ağaca asakodılar ve başını Emīr Süleymān’a gönderüp ve Īsā Beğ’ün ahvālini i‘lām eylediler ve Īsā Beğ sınıcak cemī‘-i esbābın yağma itdürüp ve Sultān Muhammed devlet ü sa‘ādetle

Burusa'ya gelüp tahta geçüp oturdı. Ulemāsına ve fuzalāsına ve cemī'-i re'āyāsına in'āmlar ve ihsānlar idüp bir vechle halkı ri'āyet eyledi ki cemī'-i halāyık cān u gönülden bendesi olup du'ācısı oldılar. Ve andan Burusa'dan kalkup İznik'ün üzerine varıcak mecāl virmeyüp feth eyledi. Ve andan Yenişehr'e gelüp birkaç gün tevakkuf idicek Karesi ve Saruhān ve Aydın vilāyetlerinün halkı ve sipāhīleri gelüp taht u devlet mübārek olsun diyüp mecmū'ısı cān u gönülden hizmetine bende oldılar. Andan Sultān Muhammed buyurup Germiyan-oğlı Ya'kūb Beğ'e mektūb yazup ādem gönderdi ki atası Yıldırım Hān'un tābūtın ve karındaşı Mūsā Çelebi birle göndereler. Mektūb Ya'kūb Beğ'e yetişüp mazmūn-ı şerīf mūcebiyle amel idüp Yıldırım Hān'un tābūtını tamām ta'zīm u tekrīm birle ve Mūsā Çelebi ile yarar ādemlere koşup alup gelüp Burusa'da olan mevzi'-i şerīfinde defn itdiler ve üzerinde yedi gün hatmeler **[İ 79b]** okınup ve ta'āmlar bişürilüp ve ihsānlar olındı ki cemī'-i fukarā ganī oldılar ve imāret-i masālih içün mülkler ve köyler vakf olınup ol maslahatı dahi tamām itdiler. **[88b]** Ve andan Sultān Muhammed kalkup memleketini dolaşup her nereye vardıysa gelüp mütāba'at itdiler ve andan Tokad'a çıkup bir yazı anda yazlayup andan Niksar'a vardılar. Cemī' il ü gün gelüp itā'at itdiler. Sultān Muhammed[1] kendü hālinde oturup īş u nūşa meşgūl iken karındaşı Emīr Süleymān tamām Rūmili'ni zabt idüp Edrine'yi taht idinmişdi. Çünki işitdi ki karındaşı Sultān Muhammed, Īsā Beğ'i ilden çıkarup İstanbul'a kaçurmış ve şimdiki hālde Anatolı'yı ve Rūm'ı tamām zabt idüp kendünün idindi, bu husūs Emīr Süleymān'a güç gelüp beğlerine eyitdi ki "Benüm hātırum şöyle diler ki Anatolı tarafına geçüp ol vilāyeti dahi zabt idem. Zīrā Muhammed karındaşum Īsā'ya eyü iş itmemiş, anı memleketden çıkarup redd idüp kendüsi cemī' Anatolı'yı zabt idüp atamun tahtına geçmiş. Ol henüz bir tıfl oğlandur, tahta ol kaçan lāyık olur!" didi. "Hātırum şöyle ister ki geçüp tahtını elinden alam. Eğer mukābil olmak isterse ana görmedüği işleri gösterem" didi. Vezīrler ve beğler eyitdiler "Ey şāh-ı cihān! Eyü dirsiz ammā iş Allāh'undur ve mülk Allāh'undur. Her kime dilerse ana virür" didiler. Ve dahi eyitdiler "Ey şāhā! Eğerçi Muhammed yaşda kiçidür, velī devletde uludur. Kişi ki anunla mukābil oldı, āhir münhezim olup sındı ve görmedünüz mi Timur Beğ ne vechle aldamak istedi, kendüyi ele virmedi" didiler. "Pes ana tedbīr oldur ki İstanbul tekvurına mektūb yazup elçi gönderevüz ki Īsā Beğ karındaşunuzı bize vire. Anı Sultān Muhammed tarafına havāle idevüz, ola ki biri gidüp biri kala. Pes düşmen bir kalıcak iş āsāndur, anı sürüp ilden çıkarmak olur" didiler. Emīr Süleymān dahi bunı maslahat görüp Kostantıniyye tekvurına

1 Muhammed İ : - Vi

[İ 80a] mektūb yazup ādem gönderdiler. Tekvur bitiyi görüp mazmūnın anlayıcak Īsā Beğ'i hemān gönderdi ve Īsā Beğ gelüp Emīr Süleymān'a vusūl bulıcak hemān tevakkuf itmeyüp Gelibolı'dan geçüp tamāmet Karesi vilāyetini zabt eyledi. **[89a]** Andan nereye teveccüh itdiyse il vilāyet mecmū'ı gulüvv idüp eyitdiler "Var, evvel karındaşun birle bir yana ol. Andan devlet her kangınuzun ise bizüm cānumuz başumuz yolunuzda komış dururuz. Şimdi memleket gezmekden ne fāyide!" didiler. Īsā Beğ bu sözi be-gāyet beğenüp hemān ol aradan buyurdı, il üzerinde seyr iderek Beğbāzārı'na yetişüp anda kış yerağın görüp oturdı. Andan karındaşı Sultān Muhammed'e elçi gönderüp mektūb yazdı ki "Birāder-i azīzüm ve serverüm ve mahdūmum! Şöyle ma'lūm ola ki şükür kim tapunı sultān gördüm, ben dahi uş ilüne ve gününe mihmān irdüm" didi. Mektūb Sultān Muhammed'e iricek mazmūnın ma'lūm idindükden sonra cevāb-nāme yazup dürlü dürlü nevāziş gösterüp "Hayr-ı mukaddem merhābā, hoş geldün ki kendü memleketüne geldün. Ne minnetün vardur?" diyü elçiyi hil'atleyüp ve envā'-i tuhfeler gönderüp ve ol kışun yerağın dahi buyurdı. Çün Īsā Beğ kışı Beğbāzārı'nda eyleyüp bahār olıcak Sivrihisār'a vardukda andan seyr iderek Karaman'a varup birkaç def'a Karamanīlerle cenk eyleyüp āhirü'l-emr Karaman'da bir havāle yapup yine dönüp seyr iderek Burusa'ya geldi. Ve her yere kim varurdı, Sultān Muhammed'ün mektūbın gösterürdi, anunla duhūl idüp yürürdi. Burusa'da dahi ancılayın nāme çıkarup gösterdi ve didi ki "Ben karındaşumla bir olup anunla musālaha itdük. Uş nişānı!" diyüp hisāra girmek isteyicek Burusa halkı kabūl itmeyüp cemī'-i halk kal'aya girüp kapusın yapdılar. Īsā Beğ taşra kalup bin dürlü müdārā idegördi. Halk itā'at itmedi. Īsā Beğ āhirü'l-emr kakıyup şehri oda urup uçdan uca yakup kara yir itdi. Bu tarafda Sultān Muhammed'e haber oldı ki karındaşun **[İ 80b]** Īsā Beğ ile ve güne girüp kendüye mutī' olanın hoş görüp ve mutī' olmayanın yakup yıkup emvāl-i Müslimānı hasāret **[89b]** itmeğe başladı" didiler. Sultān Muhammed bu haberi işidicek yanında olan vezīrleriyle ve beğleriyle meşveret idüp yerak görüp Rūm serverleriyle fi'l-hāl Tokad'dan yortup on günde Burusa'ya gelüp yetişdi.

Muhārebe-i Dīger-i Īsā Beğ bā-Sultān Muhammed

Çünki Sultān Muhammed Burusa kurbına geldi, Īsā Beğ'e haber oldı ki "Ne dururs̄ın? Uş Sultān Muhammed geldi." Īsā Beğ işitdükde Sultān Muhammed ile mukābele idemeyeceğin bilüp gāyetde müte'ellim olup beğlerine "niçe itmeğin gerekdür?" diyü meşveret idicek beğler eyitdiler "Olıcak oldı. Hemān buluşmakdan gayrı çāre yokdur" didüklerinde Īsā Beğ'ün yanında on bin atlu vardı. Cem' idüp cenk itmeğe şürū' idicek bu cānibde Sultān Muhammed'ün yanında üç bin

mikdārı Rūm serverleri vardı. Zīrā Tokad'dan gidicek acele ile gitmişdi. Ve hem Īsā Beğ ol def'ada sınmağın iltifāt itmeyüp az leşkerle gelmişdi, çün Sultān Muhammed Īsā Beğ'ün askerin gördi, yine hiç vech ile ihtiyāt itmeyüp Hakk'a tevekkül idüp yanında olan askeriyle hemān at salup Īsā Beğ dahi yüriyüp iki leşker birbirine buluşup tokışup sabāhdan öyleye değin bir cenk-i sultānī oldı ki dimek olmaz. Āhirü'l-emr Hakk celle ve alā Sultān Muhammed'e girü fursat virüp Īsā Beğ'i sıdı. Andan Īsā Beğ ār u nāmusı terk idüp beş-on atluyla kaçup Bednos Beli'nden Küreli'ye yetdi. Gördi ki il kendüye üşüp tutmasına kasd iderler ve vehm idüp ol yerde dahi tevakkuf itmeyüp dağdan dağa dolaşup giderek İsfendiyār memleketi Kastamonı'ya yakın varıcak İsfendiyār'a haber olur. Fi'l-hāl süvār olup istikbāl idüp izzet ü ta'zīm birle alup şehre kondurdı ve envā'-i ziyāfetler idüp karşusına el bağlayup durdı. Zīrā İsfendiyār, Īsā Beğ'ün atasına hayli hizmet **[İ 81a] [90a]** itmişdi. Ol sebebden ol aralıkda olan hukūk-ı sābıkayı gözedüp tamām ri'āyet itdi. Bu cānibde Sultān Muhammed, Īsā Beğ sınup kaçıncak envā'-i ferah u şādī birle ol aradan kalkup Burusa'ya geldi ve Burusa'nun yanduğın göricek bī-huzūr olup şehrün ekābirine gazab idüp eyitdi "Niçün ben gelince düşmenle müdārā itmedünüz, şehrümi harāb itdürdünüz" didi. Yine vüzerā ıslāh idüp şehr halkınun fukarāsına hayli in'āmāt idüp şehri girü yapmağa emr eyledi.

Muhārebe-i Sālis-i Īsā Beğ bā-Sultān Muhammed

Çünki İsfendiyār, Īsā Beğ'i tamām ri'āyet idüp birgün sohbet iderken Īsā Beğ, İsfendiyār'a eyitdi "Ey kardaş! Senden dilerüm bana mu'āvenet idesin, bu oğlanla bir def'a dahi cenk idem, ālemi gözine teng itmeğe ikdām idem" diyicek İsfendiyār, Īsā Beğ'ün tazarru'ına rahm idüp "N'ola, elümüzden geldükçe mu'āvenet idelüm" didi. Hemān hāzır olan leşkeri cem' idüp Kal'a-i Selāsil'den yana müteveccih oldılar. Bu tarafda Sultān Muhammed fāriğ otururken haber geldi ki "Uş Engüri'ye irdiler." Hemān ol dahi hāzır yanında[1] bulınan askeriyle ki üç bin mikdārı vardı, müretteb ü mükemmel, hemān tevakkuf itmeyüp düşmenden yana yüriyicek yine haber geldi ki "Uş Gerede'ye geldi" didiler. Bunlar dahi yortup Gerede'ye yakın yerde kondılar. Ol tarafda Īsā Beğ'e dahi haber vardı ki "Uş Sultān Muhammed irişdi." İsfendiyār eyitdi "N'itmek gerek? Bizüm didüğümüz olmadı ammā çünki geldiler, buluşup cenk itmekden gayrı dahi çāre yokdur" didi. Pes vezīrleri ve beğleri bir araya getürüp Īsā Beğ bunlara eyitdi "Bu derdün devāsı nedür, ne dirsiz?" diyicek bunlar dahi her birisi bir söz söyleyüp eyitdiler ki "Sizün devletünüzde an-

1 hāzır yanında İ : - Vi

larun kaydın yiyelüm" didiler. Ve kimi eyitdi "Anlarun bunda gelmeğe ne cānları vardur? Gelür didükleri **[90b]** yalandur" didiler. Ve bunun emsāli her kişi kendü bildüğin diyüp andan biraz er[1] seçüp karavula gönderdiler. Bir lahzadan karavul kaça gelüp eyitdiler ki "Uş Sultān Muhammed geliyorur." Çünki hakīkat bildiler, bunlar dahi **[İ 81b]** cenge hāzır oldılar. Sultān Muhammed bu tarafdan hemān tabl u nakkāresin çalup ve alemlerin çözüp ve nefīre ve sūrna āvāzesi āleme dolup Rūm serverleriyle yetişüp anlara mukābil kondı. İsfendiyār göricek kuvveti kesilüp "Erlik ve bahādurlık ancak olur" diyüp Sultān Muhammed'e tahsīn eyledi. Andan ol gice ol iki asker birbirine tınmayup irtesi iki tarafdan cenk-i harbīler çalınup alaylar bağlanup bahādurlar ve mübārizler meydāna girüp birbirine nīzeler sunışup cenk iderken Sultān Muhammed bu meydānı görüp cūş u hurūş idüp tekbīr idüp hemān bir yerden hamle eylediler. Bir cenk-i azīm itdiler ki vasf olınmaz. Āhirü'l-emr feth-i sultānī karīn olup İsfendiyār leşkeri sınup tārumār oldılar. Vāy anun başına ki devlet müsā'id olmaya! Hemān İsfendiyār ve Īsā Beğ beşer-altışar atluyla kaçup "Kandesin Kastamonı?" diyüp yetişdiler. Bu cānibde İsfendiyār'un leşkerinden bī-hadd kimesne kırılup mālı ve esbābı gāret olınup Sultān Muhammed leşkeri yine bī-add muğtenim oldılar. Ol aradan kalkup yine Burusa'ya geldiler. Birkaç günden sonra yine Tokad'a azm eylediler. Anda īş u nūş iderken Karaman-oğlı, kādı-askerin elçiliğe gönderüp ve Zülkādir-oğlı cānibinden dahi elçi gelüp aralarında mahabbet-i tāmm olup ortadan adāvet götürilüp barışıklık itdiler. Ve ol hīnde Zü'l-kādir-oğlı'nun kızına yavuk olup tuhfeler ve armağanlar ile nişān gönderdiler.

Muhārebe-i Rābi'-i Īsā Beğ bā-Sultān Muhammed

Çünki Īsā Beğ bu asıl bī-huzūrlığla Kastamonı'da otururken işitdi ki Sultān **[91a]**[2] Muhammed Tokad'da īş u nūşa meşgūldür, hemān girü sabr idemeyüp bir-iki yüz kimesne ile kalkup dağdan dağa düşüp il içine girüp bu kerre ilden ve re'āyādan hiç kimesne iltifat itmeyüp ba'zı kimesne karşu varup cenk idüp içlerine koymadılar. Ol dahi bin belāyla yalvarup "Bunda bir mikdār sākin **[İ 82a]** olayım" diyü dürlü dürlü hīlelerle kovdılar. Hemān Sultān Muhammed'e girü haber yetişdi ki "Īsā Beğ gelüp yine il içine girüp şimdi Mihālic'e vardı ola" didiler. Fi'l-hāl

1 er Vi : ādem İ

2 **[Der-kenār]:** Fīrūz bin Yezdicerd saltanatında yedi yıl kaht-ı azīm vākı' olup Ceyhūn ve Āb-ı Dicle kurudı. Mezrū'āt dāne-dār olmayup eşcār u esmār meyveden ārī olup ekl-i hubūb içün cerād-ı bī-dād dürüdi. Fīrūz-i ādil re'āyādan harācı ref' idüp hoş-dil eyledi ve fukarāya hazīneden vesī'a ma'āş ta'yīn idüp dıyk-ı hāllerin zā'il eyledi. Ol pādişāh-ı kesīrü'l-insāf merhamet ve şefkat-ittisāf adāleti mukābelesinde Hazret-i Rabbü'l-erbāb ba'dehū seb'a sinīn bārān eltāfından ni'metler ve ucuzlıklar ihsān eyledi ki yedi yıllık kahtın kusūrın itmāmā irişdürdi.

Sultān Muhammed dahi on bin mikdār bahādur Rūmīlerle Tokad'dan Īsā Beğ'ün üzerine müteveccih oldı. Gelüp Mihālic'e yetişdüğinleyin Īsā Beğ'e haber olıcak kaçup İzmir'e varup istimdād taleb eylemeğe İzmir-oğlı dahi işidicek çıkup istikbāl idüp bin dürlü ta'zīmle getürüp kondurdı ve hūb[1] ziyāfetler idüp hālin ve kālin sorup hātırın tesellī kılıcak Īsā Beğ, İzmir-oğlı'na tazarru' ve zārī kılup eyitdi ki "Ey karındaş! Size geldüm ammā bī-nihāye zahmet getürdüm ve memleketüne ulu gavgā tahsīl itdüm. Bana yoldaşlık ve karındaşlık vaktidür. Lutf u kerem eyle, tāli'ümi bir def'a dahi sınayayın. Eğer bu def'a dahi tāli'üm vefā itmezse varup derd ile bağrumı pāre pāre idüp bir nā-ma'lūm yerde mütemekkin olam" didi ve zārī zārī ağladı. İzmir-oğlı'nun ciğeri pāre pāre olup terahhum idüp didi ki "Ağlama ey şāhzāde! Allāh'a tevekkül idüp sabr it. Eğer devlet sana yār olıcak olursa taht girü sana müyesser olur. İnşāallāhu'l-azīz diyüp[2] bir azīm leşker cem' idüp karındaşunla bir def'a dahi muhkem duruşalum. Eğer Hudā fursat vire, anun tahtını sana alıvirem" didi. Īsā Beğ bu sözi işidicek "Kerem senündür" diyüp yer öpdi. Andan İzmir-oğlı, Aydın ve Saruhān ve Teke ve Menteşe-oğlanlarına mektūb ve elçiler gönderüp eyitdi ki "Lutf idüp her birünüz taht-ı tasarrufātunuzda olan **[91b]** vilāyetün ahālīsinden cem' idüp gelüp Īsā Beğ'e mu'āvenet be-gāyet mahāldür" diyicek bunlar dahi ittifāk idüp cenge yarar ādemler cem' idüp yeraklarıyla müretteb gelüp yigirmi bin mikdārı erle İzmir'e yetişdiler. Bu cānibde Sultān Muhammed dahi bu hāli işidüp "Gavgā dahi ziyāde olmadın yetişmek gerekdür" diyüp ol on bin kişiyle İzmir'e yetişüp **[İ 82b]** hemān Īsā Beğ'ün ve İzmir-oğlı'nun üzerine yüriyüp alemlerin çözüp ve tabl u nakkārelerin çaldurup ve alaylar müretteb olup mecāl virmeyüp yürüdiler. Çünki iki leşker birbirine mukābil olup pehlevānlar ve mübārizler atların meydāna sürüp cenge şürū' itdiler, Sultān Muhammed dahi Hakk Te'ālā'ya tevekkül idüp tekbīr getürüp bir yerden hamle eylediler. "Fursat ne cānibe ola" dirken nā-gāh Sultān Muhammed'ün leşkerine nusret karīn olup Īsā Beğ leşkeri yine münhezim oldılar. Hemān Īsā Beğ bir yerde ārām idemeyüp kaçup Karaman'a düşüp ol yerde nā-bedīd oldı. Ve ana mu'āvenete gelen beğler her biri bir yana gidüp tārumār oldılar. Andan İzmir-oğlı Sultān Muhammed'e gelüp tevbe ve istiğfār idüp ve ayağına düşüp bilmezlikle itdüği işe i'tizār idüp hükm-i pādişāhīye itā'at idüp bende-vār durdı. Sultān Muhammed dahi bunun tazarru'ından şād olup günāhını afv idüp ol iklīmi yine ana mukarrer eyledi ve andan sonra yüriyüp Aydın'a ve Saruhān'a ve Teke'ye ve Menteşe'ye ve Germiyan vilāyetlerine

1 hūb Vi : - İ
2 diyüp İ : - Vi

varup cümlesin feth idüp yine Burusa'ya avdet idüp taht-ı sa'ādetinde mütemekkin olup īş u işrete meşgūl oldı. Nā-gāh bir gün haber gelür ki "Karındaşun Emīr Süleymān bī-hadd leşker cem' idüp denizi berü geçedurur, tā ki gelüp memleketi elünden alup tahtı zabt eyleye." Sultān Muhammed bunı işidicek gāyet muzdarib olup **[92a]** vezīrlerin ve ulu beğlerin cem' idüp "Bu işün tedbīri nedür ve ne itmek gerekdür?" diyüp meşveret eyledi. Vüzerā ve beğler cümlesi bunı maslahat gördiler ki Emīr Süleymān'la mukābil olup cenk itmeyeler. Belki kolayın gözedüp önince gidüp bir fursat bulup ele girenlerin helāk idüp tā kendüye dahi duhūl ideler. Bu tedbīri Sultān Muhammed beğenüp hemān kalkup Engüri tarafına müteveccih oldılar ve etrāf-ı āleme mektūblar irsāl olındı ki cemī' Anatolı leşkeri Engüri'de cem'iyyet ideler ve Tuyuran Beğ **[İ 83a]** askeriyle Sultān'a yetişe. Andan bir haber dahi geldi ki Emīr Süleymān yer gök götürmez askerle gelüp yetişiyorur. Sultān Muhammed işitdükde vüzerāsına ve beğlerine girü eyitdi "Şimdi n'itmek gerek? Benüm bildüğüm budur ki düşmenden kaçmak ma'kūl değüldür. Gelün hemān gayret kuşağını berk idelüm, dahi dönüp düşmenün üzerine hücūm idelüm. Devlet her kangımuzun başında ise taht anun ola" didi. Vezīrler bu sözde iken Akbel Subaşı eyitdi ki "Ey sultān-ı ālem! Bu gelen ulu kardaşundur. Anunla savaş itmen cāiz değüldür. Maslahat oldur ki Fīrūz-oğlı Ya'kūb Beğ'i kal'a bekçisi koyup biz şehirden çıkup il içine gidüp ili koruyavuz. Eğer kardaşun gelüp şehir halkı ana taparsa gamm değül ki iç hisārı bizümdür" diyicek Sultān Muhammed dahi kabūl idüp Kal'a-i Selāsil'den gitdi. İttifāk şehrün bir yanından Tuyuran Beğ didükleri Tatar çıkup illeri yıkup ve kanlar döküp gitdi. Sultān Muhammed'le itdüği ahdleri andak[1] sıyup bunca hakk ni'meti zāyi' idüp hıyānet üzre gidicek Sultān Muhammed, yanında olanlarla ılgar idüp Tuyuran Beğ-i bī-dīn Tatar gāfil yaturken basup mālın ve esbābın yağma idüp kendüsi bin belāyla kurtulup kaçdı **[92b]** ve ehl-ü ıyālin esīr idüp Kal'a-i Selāsil'e gönderdi. Ve bu cānibde Emīr Süleymān leşkeriyle Anatolı'ya geçüp Burusa'ya geldükde iki gün tevakkuf idüp andan Engüri'ye gelicek Ya'kūb Beğ kal'anun kapusını yapup cenk içün hāzır durıcak şehir halkı cem' olup meşveret idüp maslahat bunı gördiler ki Emīr Süleymān'a mütāba'at ideler. Zīrā eğer itmezlerse cāizdür ki kılıçdan geçeler. Ve hem "Bu dahi pādişāhumuz oğlıdur" diyüp Emīr Süleymān'a istikbāle çıkup bin dürlü i'tizār itdiler. Emīr Süleymān bunları be-gāyet hoş görüp her birine istimāletlerle gelüp şehre kondı ve kal'anun bekçisi Ya'kūb Beğ'e ādem gönderüp kal'ayı taleb eyledi. Ya'kūb Beğ bunlara yüz virmeyüp bunlarla beş-altı gün cenk eyledi. Emīr Süleymān eyitdi

1 andak Vi : - İ

"Çünki hüsn-i rızāyla kal'a alınmadı, şimden girü cebrle alınmak gerekdür" diyüp her tarafına nerdübānlar dayayup kal'aya yürüdiler. **[İ 83b]** Ya'kūb Beğ bu ahvāli göricek tīz Sultān Muhammed'e mektūb yazup İne Hāce ve Bulgur Ağa'yla gönderüp "İmdi gāyetle muzdarib olduk. Eğer yetişmezsen kal'a elden gider" diyü mektūb varıcak Sultān Muhammed dahi kaziyyeyi görüp ol dahi mektūb yazup gönderdi ki "İşünde merdāne olup hisārı onat hıfz idesin. İnşāallāhu'l-e'azz yarın öyle vaktinde ben dahi yetişüp maslahat bir yana ola" diyü. Andan İne Hāce ve Bulgur Ağa mektūbı alup gelürken ikisin dahi yolda tutup Ali Paşa'ya getürdiler. Bunlara haber sorup zarāfetle haberlerin ve mektūbların alup mazmūnına muttali' olduklarında bunlara rīş-handlık idüp Sultān Muhammed'ün mektūbın tebdīl idüp yine[1] İne Hāce'ye ve Bulgur Ağa'ya virüp gönderdiler. Bunlar dahi bu mektūbı Sultān Muhammed'ün sanup kal'aya iletüp Ya'kūb Beğ'e virdiler. İçinde yazılmış ki "Ya'kūb Beğ, kal'anun **[93a]** ahvālin bildürmişsin. İmdi ol bābda bizden mu'āvenet taleb itme, biz anda varımazuz. Yüzün ak olsun, şimdiğe değin eyledün ammā çünki hāl[2] bu vechle oldı, cengi koyup hisārı ulu kardaşuma viresin" diyü. Bu mektūb Ali Paşa hīlesiyle Ya'kūb Beğ'e vāsıl olıcak hemān kal'anun kapusın açup gelüp Emīr Süleymān'un elin öpüp kal'ayı teslīm eyledi. Bu cānibde Sultān Muhammed kal'anun bu hīlesin duyıcak gāyet münfa'il olup hemān-lahza ol aradan kalkup Beğbāzārı'na ve andan Amāsiyye'ye kondı ve ol yazı anda yazladı. Emīr Süleymān dahi ardın sürüp gelüp yetişicek Sultān Muhammed kal'asın berkidüp oturdı. Emīr Süleymān bin cehd idüp Amāsiyye'nün bir taşını koparımayup leşkeriyle yine dönüp Burusa'ya gelüp oturdı. Bu cānibde Sultān Muhammed, Emīr Süleymān gidicek ardınca cāsūs gönderdi, nereye varur göre ve bir fursatın bulup haber getüre. Niçe günden sonra nā-gāh birgün ol cāsūs çıkagelüp eyitdi ki "Devletlü sultānum! Burusa'ya vardum, **[İ 84a]** kardaşunı gördüm ki beş-altı yüz kişiyle ancak fıska düşüp gice ve gündüz ayş ider. Şöyle ki bir hammāmı beğene, içine girüp niçe zamānlar içinde sohbet eyler. Bu vechle fursat ele girmez" diyicek Sultān Muhammed gāyet ferah olup eyitdi ki "Beğler, oturmağla olmaz ve devlet uyur kişiye karşu gelmez. İşde ben gitdüm, benümle gelen gelsün, gelmeyen hergiz gelmesün!" didi. Andan vezīrler ve beğler Sultān Muhammed'ün bu ikdāmın göricek bir yerden du'ā idüp eyitdiler ki "Ey şāh-ı ālem! Sen kande isen biz anda hāzıruz. Cānumuz ve başumuz ve mālumuz menālümüz yolunda fedādur" didiler. Dahi Sultān Muhammed'le kalkup azm-i Burusa eylediler. Bir niçe günden sonra

1 yine İ : - Vi
2 hāl Vi : - İ

ki Sakarya Suyı'na geldiler, ittifāk Emīr Süleymān'un beğlerinden Süleymān Subaşı dirler bir ādemīsi vardı, **[93b]** il yazmağa çıkup ol yere gelmişdi, nā-gāh Sultān Muhammed'ün leşkerin göricek birkaç atluyla ilerü gelüp çağırup eyitdi ki "Ey ādemler! İl misiz, yağı mısız?" Bu cānibde birkaç Rūm yiğitleri fi'l-hāl at depüp kimdüğümüz bilesin diyüp Süleymān Subaşı'nun üzerine yüridüklerinde ol dahi hāl n'idüğin bilüp hemān durmayup Emīr Süleymān'a yetişdi. Emīr Süleymān dahi ol hīnde hammām içinde sohbet idüp īş iderdi. Ol hammāmdur ki şimdi anun öni tahıl bāzārı olmışdur, subaşı hemān içerü girüp Emīr Süleymān'a haber idicek elinde cāmın yere urup eyitdi "Hayfā! Düşmen fursat bulup hücūm itdi. Ne çāre itmek gerek? Maslahat oldur ki dönüp hemān Rūmili'ne gitmek gerek. Ol dahi bunda karār itmeyüp girü Rūm vilāyetine gitse gerekdür. Ol vakt Hudā müyesser iderse ben dahi Rūmili askerin cem' idüp yine bu tarafa geçem" didükde Ali Paşa işidicek eyitdi ki "Ey şāh! Bu itdüğün tedbīr eyü değüldür. Sen bundan Rūmili'ne dönicek, düşmen arduna düşüp ad yavuzlığı olur. Maslahat oldur ki ol kişiyi Yenişehr'de karşulayavuz. Ol bize kıyışmaz ve hem il bizümledür. **[İ 84b]** Anlara zevāde virmezüz, anlar dahi birkaç gün durup açlığa tahammül itmeyüp dönüp gider" didi. Çünki Emīr Süleymān Ali Paşa'dan bu sözi işitdi, fi'l-cümle gayret idüp Yenişehr'e varup bu cānibe karavul içün Hācī Evrenos'ı gönderdiler. İttifāk Sultān Muhammed cānibinden dahi Cebel-oğlı Muhammed ve Horos-oğlı Ahmed karavul içün çıkmışlardı. İki karavul birbiriyle buluşıcak cenk olınup hayli kimesne helāk oldı[1]. Āhir, Emīr Süleymān'un karavulı sınup kaçup haber getürdi ki "Sultān Muhammed uş sekiz bin mikdārı yarar atlu ile gelüp yetişdi. **[94a]** Ana bu yerağla cevāb virilmez. Tedbīr idüp baş yerağın görmek gerek" diyicek bunlar bu sözde iken hemān alemler başı görinüp ve tabl u nakkāreler sadāsı āleme dolup ve Sultān Muhammed alem dibinde pehlevān ve yarar serverleriyle çıka geldi.

Muhārebe-i Sultān Muhammed bā-Emīr Süleymān

Emīr Süleymān, Sultān Muhammed'ün heybetle ve salābetle geldüğin göricek havf idüp hemān kaçmağa yüz tutdı. Fi'l-hāl Ali Paşa hīle idüp tīz bir mektūb yazup bir kulıyla Sultān Muhammed'e gönderüp eyitdi ki "Ey sultān-ı ālem! Bilmiş olasın ki katunda olan beğlerün sana yavuz kasdları olup bizümle ittifākları vardur. Seni tutup ele virseler gerekdür. Atanun çok ni'metin yiyüp dururum ve seni severüm. Uş sana haber virdüm, bir nesne olıcak olursa hele benden günāh

1 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Müsta'īn Ebu'l-Fazli'l-Kıyās on dört yıl hilāfet eyledi. Ba'dehū tutup İskenderiyye'de habs olınup anda vefāt eyledi.

gitdi" diyicek Sultān Muhammed dahi nāmeyi alup ve mefhūmına muttali‘ olıcak nāmeyi pāre pāre idüp ve yabana atup hiç kimesneye nesne açmayup hemān atına süvār oldı. Ve buyurdı ki kūs u nakkāreler döğülüp cenge yürüdiler ve bu tarafdan dahi nā-çār mukābil olup cenge şürū‘ eylediler. Ve'l-hāsıl altı gün cenk-i azīm itdiler, birbirine zafer bulımadılar. Zīrā Emīr Süleymān bir sarp yerde oturup cenk iderdi, ol sebebden zafer bulınmazdı[1]. Ve bu altı gün içinde ziyāde yeller esüp yağmurlar yağardı. Ol ecilden ikisi dahi zebūn olup birbirine bir nesne idemezlerdi. Bu esnāda Sultān Muhammed'ün İlyās adlu bir şarabdārı Emīr **[İ 85a]** Süleymān'a kaçdı. Sultān Muhammed, bu hālete gāyet incinüp vüzerāsına eyitdi ki "Görür misiz gitdükçe bizüm işümüz sarplandı. Ali Paşa'nun sözi gerçek değülmisse bu kul kaçmazdı." Vüzerādan Bāyezīd Paşa eyitdi ki "Ey sultan-ı ālem! Kulun elinde ne vardur? İş takdīründür. Görürsiz ki bunca gün sa‘y iderüz, hiç rāst gelmez. Şimdi **[94b]** maslahat budur ki bu işi te‘hīr idevüz. Ola ki Hakk Te‘ālā ināyet idüp sonı hayra döne" diyicek Sultān Muhammed dahi kabūl idüp ferāgat idüp dönüp yine Tokad'a müteveccih oldı. Emīr Süleymān dahi karındaşınun gitdüğine gāyet şād olup ol dahi dönüp Burusa'ya geldi ve etrāfa nāmeler perākende idüp "Azīm seferüm vardur. Ale't-ta‘cīl gelüp cem‘ olasız" didi ve kendü dahi muhkem cenk yerağında iken birgün Sivrihisārı'ndan haber geldi ki "Eğer şehriyār bu cānibe gelicek olursa kal‘ayı ana teslīm idelüm." Emīr Süleymān işidicek fi'l-hāl Sivrihisār'un üzerine varup ol haberün netīcesin taleb eyledi. Gördi ki eser belürmeyüp kal‘ayı virmediler, Emīr Süleymān dahi kakıyup hisārı muhāsara eyledi. Bu tarafda Karaman-oğlı bu hāle vākıf olıcak fursatı ganīmet bilüp leşkerin cem‘ idüp Emīr Süleymān'un üzerine yürüdi. Gelüp irişicek tecessüs itdürüp mukāvemete ikdām idemedüği ecilden girü dönüp çavdı. Bu tarafda Emīr Süleymān dahi Karaman-oğlı'nun bu hareketin duyıcak bir mikdār leşkerle Hācı Evrenos Beğ'i ardınca saldı. Karaman-oğlı hemān Aksarāy'a düşdi. Ve Sultān Muhammed'e mektūb yazup gönderdi ki Kırşehri'nde Cemāle Kal‘ası'nda buluşalar. Birbirinün dostına dost ve düşmenine düşmen olalar, vilāyet ikisinün olup Emīr Süleymān'ı ilden çıkaralar. Bu ahvāle Hācı Evrenos Beğ muttali‘ olup gelüp Emīr Süleymān'a i‘lām idüp dahi eyitdi ki "Düşmen evvelkiden ziyāde oldı. Bizüm bu arada bulınduğumuzun fāyidesi yokdur. Hemān Kal‘a-i Selāsil'e değin **[İ 85b]** gitmek gerekdür" diyicek Emīr Süleymān dahi ma‘kūl görüp kalkup Engüri'ye müteveccih oldılar.

---

1 zīrā Emīr Süleymān bir sarp yerde oturup cenk iderdi, ol sebebden zafer bulınmazdı Vi : - İ

Reften-i Mūsā Çelebi be-Rūmili be-İcāzet-i Sultān Muhammed

Çün Emīr Süleymān Engüri'de **[95a]** mütemekkin oldı, bu tarafda Sultān Muhammed dahi düşmenden fāriğ olup beğleriyle oturup işret iderken yanında olan karındaşı Mūsā Çelebi esnā-yı sohbetde ayağ üzre durup Sultān Muhammed'ün elin öpüp eyitdi ki "Ey sultān-ı ālem! Bilürsiz ki karındaşumuz Emīr Süleymān bize ne vechle işler idüp te'addīler itmişdür. Eğer ben kulına destūr olursa İsfendiyār'dan varup gemi isteyüp Rūmili'ne geçem, Allāhu Te'ālā fursat virürse anda beğ olam. Ve Emīr Süleymān dahi işidicek ol tarafa teveccüh gösterecekdür. Ol takdīrce sizler bu memlekete müstakil pādişāh olursız ve eğer anda pādişāh olursam hutbe ve sikke girü sultānum adına olup sultānumun eyyām-ı devletine du'ālar olına" diyicek bunun üzerine yemīnler olup ahd ü peymān itdiler. Andan Sultān Muhammed, Mūsā Çelebi'ye bī-hadd at ve don virüp gönderdi. Mūsā Çelebi dahi ol aradan kalkup İsfendiyār'a müteveccih olındukda İsfendiyār dahi işidüp istikbāl eyleyüp bir hoş makāmda ziyāfetler eyledi. Ve birkaç gün bile oldukdan sonra nesne içmeyüp andan kalkup Karaman-oğlı'na müteveccih oldı. Ol dahi haberdār olup beğleriyle istikbāl idüp izzet ü hürmet birle kondurup azīm ziyāfet ve ta'zīm [ü] ihtirām ne ise yerine getürüp Mūsā Çelebi dahi birkaç gün anda īş u işrete meşgūl oldı. Rivāyet böyledür ki Mūsā Çelebi Karaman'da īş iderken Rūmili'nde Eflak kāfiri Rūmili akıncısından gāyet zebūn olup huzūrları kalmaduğı ecilden beğleri bunı fikr itdiler ki İsfendiyār'a ādem gönderüp Mūsā Çelebi'yi taleb ideler ve Mūsā Çelebi'ye kızın virüp memlekete beğ eyleyeler. Çünki bu tedbīr üzre İsfendiyār'a elçi vardı, ol dahi elçiyi Karaman-oğlı'na gönderdi. Mūsā **[İ 86a]** Çelebi dahi Eflak beğinün mektūbın görüp mazmūnın ma'lūm idinicek ferah olup **[95b]** eyitdi ki "Maksūd dahi buydı." Hemān ol yerden kalkup yine İsfendiyār'a geldi ve andan gemiler alup geçüp Eflak cānibine müteveccih oldı. Eflak beği işidicek gāyet ferahla kalkup Mūsā Çelebi'yi karşulayup i'zāz u ikrāmla getürüp kondurdı ve envā'-i ziyāfetler idüp mübālağa nesneler bağışladı. Ve andan kızını dahi virüp memlekete anı hākim eyledi. Çünki Mūsā Çelebi Eflak'da beğ oldı, az zamān içinde tamam Rūmili'ne hākim oldı. Bu cānibde Emīr Süleymān'a bu ahvāller ma'lūm olıcak gāyet müte'ellim olup başı kayusı oldu. Ve Ali Paşa dahi anda fevt olmışdı, hemān ārām itmeyüp Engüri'yi Ya'kūb Beğ'e ısmarlayup ve beğlerbeği idüp vüzerāsıyla şöyle maslahat gördiler ki Rūmili'ne geçüp Mūsā Çelebi'nün hakkından gele. Ale't-ta'cīl göçüp Kostantıniyye'ye gelüp[1] tekvurına iller

1 gelüp İ : - Vi

adayup[1] geçüp Mūsā Çelebi'ye azm eyledi. Bu cānibde Emīr Süleymān'un geldüği Mūsā Çelebi'ye ma'lūm olıcak leşkeriyle karşu varup bir sahrāda mukābil oldular. İki asker birbiriyle cenk iderken ba'zı Rūmili beğleri Mūsā Çelebi yanından kaçup varup Emīr Süleymān'a itā'at itdiler. Mūsā Çelebi buna muttali' olıcak ziyāde cenk eyledi. Āhir[2] münhezim olup kaçup dağlara düşüp harāmī oldı. Andan[3] Emīr Süleymān Edrine'ye gelüp tahta oturdı ve bu cānibde Sultān Muhammed, Emīr Süleymān Rūmili'ne gidicek Ya'kūb Beğ'e mektūb gönderüp Ya'kūb Beğ dahi Sultān Muhammed'e mektūb gönderüp eyitdi ki "Ey pādişāh-ı ālem! Devletün yine yārī kılup uyur bahtun uyandı. İl ü gün mübārek cemālüni görmek isterler" diyicek Sultān Muhammed dahi fi'l-hāl Engüri'ye revāne olındı. İnal-oğlı ve Köpek-oğlı gelüp Sultān Muhammed'ün elin öpüp kalkup Burusa'ya geldiler. Ve andan Karesi ve Aydın **[96a]** ve Saruhān ve Menteşe ve Teke ve Germiyan vilāyetlerin mecmū' dolaşup yine Burusa'ya gelüp işrete meşgūl oldı.

Vefāt-ı Emīr Süleymān ez-Dest-i Mūsā Çelebi

[İ 86b] Rivāyet olınur ki çün Emīr Süleymān Mūsā Çelebi'yi sıyup kendüsi dönüp gelüp[4] Edrine'de oturmışdı, andan sonra Mūsā Çelebi niçe kerre bunun üzerine gelüp cenk idüp yine sınup kaçup dağlara giderdi. Birkaç kerre böyle oldukdan sonra bir gün Mūsā Çelebi yine gayret idüp "Bir dahi şununla buluşayın" diyüp hemān yüriyicek Emīr Süleymān'a dahi haber oldı ki "Uş Mūsā Çelebi gelüp çevre yanumuzı aldı" didiler. Emīr Süleymān ol hīnde hammām içinde sohbet iderdi. Bu haberi getüren kişiye muhkem let urup yine kendüsi[5] ayşa meşgūl oldı. Hemān Mūsā Çelebi gelüp iki tarafdan girü cenge mübāşeret olıncak Hācı Evrenos Beğ hammāma girüp Emīr Süleymān'a eyitdi ki "Ey şāh-ı ālem! Mūsā Çelebi gelüp hayli ādem perākende eyledi" diyicek eyitdi "Ey Hācı Lala! Beni sohbetümden ayırma. Anun ne cānı var ki bunda gelüp bana mukābele eyleye." Hācı Evrenos dahi çıkup Hasan Ağa'ya eyitdi ki "Yüri var içerü gir. Ola ki senün sözün tutup çıka" didi. Hasan Ağa dahi hiddetle içerü girüp söyleyeyin sınadı, sözi katı gelüp emr eyledi ki Hasan Ağa'nun sakalın yüldürdi. Hasan Ağa dahi taşra çıkup eyitdi "Ey beğler! Bu kişiden devlet ü sa'ādet gitmişdür, şöyle bilmiş olasız" didi. Hasan Ağa ol vakt yeniçeri ağasıydı ve "Bilmiş olasız ki ben Mūsā Çelebi yanına

1 adayup İ : edā idüp Vi
2 āhir Vi : āhir-i kār Mūsā Çelebi İ
3 andan Vi : - İ
4 dönüp gelüp İ : - Vi
5 urup yine kendüsi Vi : urdı dahi yine

giderüm" diyüp atına binüp[1] çavdı ve kendüye tābi‘ olan kapu oğlanlarıyla varup Mūsā Çelebi'nün hizmetinde durdı. Anı görüp hayli beğler dahi ahdleşüp Mūsā Çelebi'ye vardılar ve eyitdiler "Karındaşun hammāmda halvetdür" didiler. Mūsā Çelebi işidicek atın depüp hammāmun üzerine vardı. Hemān içerüye haber oldı ki "Uş karındaşun **[96b]** geldi!" Hemān kaziyye ne olduğın bilüp elindeki cāmın yere çalup eyitdi ki "Ey dirīgā! Nefs elinden neng ü nāmı yabana saldum" diyüp dahi taşra çıkup atına süvār olup sarāyına yetişdi ve Mūsā Çelebi ardın kovup **[İ 87a]** varup sarāyın ihātā eyledi. Emīr Süleymān içerüde eydürdi ki "Eyvāh! Ne müşkil işe tuş olup aceb belāyı mürtekib olduk" diyüp gice olınca tahammül eyledi. Andan atlanup İstanbul yolın tutup hufyeten gitdi. İttifāk gice karanu olduğından bir Türkman kulağuz tutup yanında dahi hemān Kara Mukbil ve Karaca Beğ bileydi, andan kulağuz "İstanbul yolıdur" diyü gayrı yola çekdi. Sabāh olınca bunları ol arada devr itdürdi. Çünki sabāh oldı, bir yere irdiler ki ana Düğünci-ili dirlerdi, andan ol kulağuz olan Türkman ilerü varup birkaç kendü ecnāsı[2] Türklere eyitdi "İşbu kaçup giden Emīr Süleymān'dur. Gāfil olman, tutun!" didi. Hemān bu Etrāk dahi[3] bunları ortaya alup Karaca Beğ'i yaralayup ve Kara Mukbil'i öldürüp ve Emīr Süleymān'ı tutup bağladılar. Ve Etrākün kimi eyitdi "Bunı[4] bunda öldürelüm" ve kimi eyitdi "Yok anda iletelüm" diyü gavgā iderken nā-gāh Mūsā Çelebi Emīr Süleymān'un ardın sürüp bu gavgāya irişicek "Hāy nedür?" diyince gördi ki Emīr Süleymān'ı tutup bağlamışlar. Mūsā Çelebi şād olup Koyun Mūsāsı'nun[5] eline virüp "Var bunun işin bitür" didükde Koyun Mūsāsı dahi varup anı boğup şehīd eyledi. Hicretün sekiz yüz beşinci yılında cülūs itmişdi. Sekiz yıl on ay ve on yedi gün beyān olduğı üzere beğlik idüp hicretün sekiz yüz on dördinde vefāt eyledi ki gāyetle hūb sūretlü ve sehāvetde bī-misl ve şecā‘atda bī-nazīr ve adl ü dād issi pādişāhdı. Hattā Mevlānā Ahmedī[6] anun zamānında şüyū‘ bulup anun adına *İskender-nāme*'yi nazm eyledi. Öyle olıcak **[97a]** hemān Mūsā Çelebi tahta geçüp Emīr Süleymān'un meyyitini Burusa'ya gönderdi ve Rūmili vilāyetin zabt idüp ve beğlerinden be-nām olan māl-dārların tutup helāk idüp mālların almağa başladı. Hattā dīvānında oturan beğlerden ba‘zı kimesneye "Şol arada filori

1 binüp İ : - Vi
2 ecnāsı Vi : - ehibbāsı
3 bu Etrāk dahi Vi : bir alay Etrāk
4 bunı Vi : - İ
5 **[Der-kenār]:** Mezkūr Koyun Mūsā, Mūsā Çelebi'ye vezīr-i müşīr ve cemī‘-i umūrında husūsā zamān-ı felāketinde sāhib-tedbīri idi. Merhūm Şeyh Abdüllatīf bin Fethullāh Çelebi ki merhūm Şeyh Mahmūd Çelebi'nün dil-me'vāsı ve halīfe-i halīfesidür, zikr olan Koyun Mūsā merhūmun cedd-i a‘lāsıdur.
6 Ahmedī Vi : Ahmed İ

kohar" diyü öldürüp mālın alurdı. Şol ecilden ki "Karındaşum Emīr Süleymān'a ne sadākat itdünüz, bana dahi ne idesiz" didi **[İ 87b]** ve etrāfında olan beğlere elçiler gönderüp ve ba'zından harāc taleb idüp dürlü dürlü bid'atlar ihdās eyledi. Ve vezīri olan İbrāhīm Paşa'yı İstanbul tekvurına harāc istemeğe gönderdi. Ol mahalde İbrāhīm Paşa cemī' beğlerle danışup eyitdi ki "Bu kişinün yaramaz fi'li var. Cemī'imüzi öldürüp mālumuzı almak ister. Öyle olsa Sultān Muhammed'i da'vet itmek evlādur" diyicek cemī' beğler bu fikri savāb görüp ol umūrı İbrāhīm Paşa'ya tefvīz eylediler. İbrāhīm Paşa dahi kalkup İstanbul'a varıcak Sultān Muhammed'e Mūsā Çelebi'nün ef'āl-i kabīhasın i'lām idüp ve beğler andan nefret itdüklerin bildüricek Sultān Muhammed dahi İbrāhīm Paşa'ya hil'at gönderüp kendüye da'vet idicek İbrāhīm Paşa dahi icābet idüp Sultān Muhammed'e müteveccih oldı.

Muhārebe-i Sultān Muhammed bā-Mūsā Çelebi

Çünki İbrāhīm Paşa Burusa'ya varup Sultān Muhammed hizmetine irişdi, Sultān Muhammed envā'-i izzet eyleyüp vezīr-i a'zam idindi ve Rūmili'ne gitmeğe tedārük olınup etrāf-ı āleme nāmeler perākende kılınup on beş bin mikdārı leşkerle kalkup İstanbul'un karşusına kondılar ve tekvura ādem gönderüp ahd ü musālaha eylediler ki eğer Rūmili'ne dahi beğ ola, tekvurı tamām ri'āyetler idüp kat'ā mābeyninde[1] adāvet **[97b]** olmaya. Bu peymān üzre tekvur dahi gemiler ihzār idüp Sultān Muhammed'i geçürüp envā'-i ziyāfetler ve esnāf-ı pīşkeşlerle gönderdi. Bu cānibde Mūsā Çelebi işidicek askeriyle yortup İnceğiz'de Sultān Muhammed'i karşuladı. Ol gice iki cānibden karavul çıkup birbiriyle buluşup cenk idicek Mūsā Çelebi karavulı sınup girü leşkerlerine gelicek bunlar dahi geleni Sultān Muhammedī sanup havflarından kaçmak istediler. Yine karavul idüğine muttali' olduklarında karār idüp durdılar. Çün sabāh oldı, cānibeynden askereyn[2] mukābil olup alaylar düzilüp meymene vü meysere müretteb olup **[İ 88a]** mecmū'-ı halk müsellah u mükemmel[3] olup yürüdiler. Ve iki tarafdan şol kadar cenk oldı ki gövdeyi kan götürürdi. Ol mahalde Mihal Beğ-oğlı, Mūsā Çelebi katına gelüp eyitdi ki "Bana birkaç yarar yoldaş koş, varup karındaşunı muhkem sıkışdurup[4] ālemi gözine dar ideyim" diyicek Mūsā Beğ gerçek sanup "Sen bilürsin" didi. Anun hod ba'zı beğlerle ittifākı vardı, murādı anlarla buluşmakdı. Cenk içinde cenk ider gibi olup varup Sultān Muhammed'ün yanına durdılar ve eyitdiler ki "Karındaşun

1 mābeyninde İ : - Vi
2 askereyn Vi : askerler İ
3 müsellah u mükemmel Vi : müsellah İ
4 muhkem sıkışdurup İ : biraz sıkup Vi

be-gāyet halvetdür, yürümek gerekdür" didiler. Bu cānibde Mūsā Beğ gördi ki baş beğleri gitdi, lā-ya'kıl olup şaşıcak hemān askeri münhezim olup kaçdı. Fikr itdi ki Mūsā Çelebi dahi kaça. Yanında yedi bin kapu oğlanı vardı, anlar kaçmağa komadılar, "Sen gidicek bizi dahi helāk iderler" didiler. Ve Sultān Muhammed'ün yanında dahi ancak üç yüz mikdārı ādem kalmışdı, cümlesi sınan halkun ardına düşmişlerdi. Çünki Sultān Muhammed Mūsā Çelebi'nün leşkeri sınduğı[1] göricek "Fursatdur" diyüp at salup hemān tutmak üzre oldı, anun yanında olan yedi bin kapu halkı Sultān Muhammed'ün üzerine bir mertebede ok serpdiler ki **[98a]** Sultān Muhammed'i ve atını mecrūh itdiler. Andan girüye dönmek isteyicek ara yeri kesilmiş gördi. Çünki ortada Sultān Muhammed kendüsin yalınuz göricek cān başına sıçrayup bir iki yüz atluyla hemān İstanbul yolın tutup kaçdı. Ol gün varup İstanbul'a düşicek tekvur gemi hāzır itmişdi, geçüp hemān Burusa'ya müteveccih oldı. Bu tarafdan Mūsā Çelebi Sultān Muhammed'ün kaçduğın göricek fi'l-hāl Sultān Muhammed'ün yerine varup durdı. Sultān Muhammed leşkeri dahi Mūsā Çelebi leşkerin kovup gelicek Mūsā Çelebi'yi, pādişāhları Sultān Muhammed sanup yanına cem' oldılar. Andan Mūsā Beğ'ün yanındakılar bunları bir bir tutup öldürmek istedüklerinde Mūsā Çelebi eyitdi[2] "Bunlarun suçı **[İ 88b]** yokdur" diyüp "Hemān savın ve salıvirün" didi[3]. Bu cānibde Sultān Muhammed Burusa'ya gelüp otururken bir gün haber geldi ki "İzmir-oğlı çıkup Aydın-ili'ni alup Ayaslug üzerine gelüp hisār itmişdür. Eğer yetişmezsen cemī' Saruhān ilini alur." Sultān Muhammed işidicek vüzerāsına eyitdi "Tīz memlekete nāmeler perākende eylen, tā ki leşker cem' ola, tā İzmir-oğlı'na kendüyi bildürem" diyicek vüzerā dahi mektūblar[4] gönderüp leşker cem' eylediler ve Sultān Muhammed hemān kalkup İzmir'e revāne olındı. İzmir-oğlı işitdükde kaçup kal'asına girüp i'tizār itmeğe başladı ve Sultān Muhammed anun ilini ve vilāyetini alup kendüye döndüricek İzmir-oğlı, Sultān Muhammed'e ādem gönderüp ve özrler idüp eyitdi ki "Bir kemīne kemter kulunum, suçumı afv eyle. Bir dahi küstāhlık itmeyüp hazretinün emrinden tecāvüz itmeyem" diyüp yalvarıcak Sultān Muhammed, suçından geçüp özrin kabūl itdükde İzmir-oğlı dahi gelüp ayağına düşdi ve kerīm olduğından girü memleketin mukarrer eyledi, şol kavl üzre ki hutbe ve sikke Sultān Muhammed adına ola. Ve andan sa'ādetle girü Burusa'ya geldiler. Ve bir müddetden sonra Sultān Muhammed kalkup Engüri'ye **[98b]** müteveccih oldı. Anda olan Ya'kūb

1 leşkeri sınduğı Vi : leşkerün sıngun İ
2 eyitdi Vi : - İ
3 didi Vi : - İ
4 mektūblar İ : mektūb Vi

Beğ, İzmir-oğlı'na varmak içün Sultān Muhammed da'vet itdükde varmamışdı ammā özrin dilemişdi, şimdi Sultān Muhammed Engüri'ye varduklarında Ya'kūb Beğ'i halvet yanına okuyup eyitdi ki "Ben senden hıyānet anladum, elbette senün helākün lāzımdur" diyicek Ya'kūb Beğ dahi sultānun hışmını görüp "Fermān pādişāhundur. Eğer bī-günāh beni öldürürsen vebāle girersin. Zīrā ben sultānumun hālis kulıyın" diyüp elin ardına çevürdi. Sultān Muhammed, Balta-oğlı'na buyurdı ki "Dur, bunun elin ayağın demürleyüp Tokad'a gönder, anda habs itsünler" didi. Hem öyle itdiler ki bu ahvāl hicretün sekiz yüz on dördi yılında vākı' oldı. **[İ 89a]** Andan Sultān Muhammed Tokad'a geldi ve eğlenmeyüp Amāsiyye'ye vardı. Ve andan yine Rūmili'ne azm idüp ammā[1] Mūsā Çelebi'yle cenk idüp yine[2] münhezim olup kaçup Burusa'ya vardı ve[3] fikr eyledi ki bu kadar askerle karındaşı Mūsā Çelebi'yle cenk idüp galebe idemez. Kayın atası Zü'l-kādir-oğlı'na nāme gönderdi ki "Rūmili'ne bir ālī seferüm vardur, sizün dahi ālī himmetünüz bizümle bilece olsun!" diyüp istimdād taleb eyledi.

Vefāt-ı Mūsā Çelebi ez-Dest-i Sultān Muhammed

Çünki Sultān Muhammed'ün elçisi Zü'l-kādir-oğlı'na yetişdi, mektūbun mefhūmını ma'lūm idinicek kemāliyle izzetleyüp kendüden istimdād ve du'ā eyledüği hoş gelüp eyitdi ki "Ey sultān-ı ālem! Her nereye teveccüh idersen Hakk mu'āvinün ola inşāallāhu'l-azīz. Eğer hidmetine varmayacak olursam oğlum kulunı gönderem" diyü mektūb yazup elçiyle göndericek Sultān Muhammed dahi[4] çeri cem' içün Amāsiyye'ye varmışdı, elçi gelüp vusūl bulıcak Sultān Muhammed Engüri'ye vardı. Cemī'-i etrāfun leşkeri gelüp anda cem' oldı ki haddi ve hasrı yoğdı, andan cebe vü cevşen givirüp azm itmek isteyicek "Zü'l-kādir-oğlı dahi uş geldi" didiler. Andan beğler ve ulular istikbāl idüp **[99a]** ta'zīmle getürüp bir yerde kondurdılar. Andan Sultān Muhammed bī-hadd u bī-kıyās ni'metler ve ziyāfetler idüp ve sohbet esbābın hāzır ve meclis ahvālin müheyyā itdiler. Andan kapucı-başısı varup Zü'l-kādir-oğlı'nı getürüp Sultān Muhammed'ün elin öpüp karşusında huzū' birle oturıcak sohbete şürū' olınup Sultān Muhammed germ olup geydüği donın ve bindüği atın ve ne denlü meclis āleti varsa akdāhdan ve sürāhīden, altundan ve gümüşden cümlesini Zü'l-kādir-oğlı'na bahşīş eyledi ve beğlerine, ağalarına hil'atler virüp bī-nihāye in'āmlar eyledi ve eyitdi "Ey beğler! Bilün ki Rūmili'ne

1 ammā İ : - Vi
2 yine Vi : - İ
3 vardı ve Vi : varduğın İ
4 dahi Vi : - İ

seferüm vardur. Benüm dahi bir atum ve bir kılıcum ve bir nemedüm vardur ki bana bunlar kifāyet ider. Bākī ne ele girerse cemī'-i yārāna der-miyāndur" diyüp mübārek **[İ 89b]** sakalın eline alup eyitdi ki "İnşāallāh bu yolda babamun tahtın yā alsam gerekdür veyā bu yolda ölsem gerekdür" diyicek ol sohbetde olan halk, cemī'isi ayag üzre durup Sultān Muhammed'e du'ālar idüp eyitdiler ki "Ey sultān-ı ālem! Başumuz ve cānumuz yoluna fedādur. Her nereye teveccüh idersen Hudā yarıcun olup feth u nusret karīnün ola!" didiler. Çünki bu resme sözler sādır olup tamām ahdleşüp ol aradan kalkup Burusa'ya geldiler ve andan Yalak-ābād'a varup leşkeri yoklayup andan İstanbul cānibine teveccüh eyledi. Çünki tekvur, Sultān Muhammed'ün geldüğin işitdi, istikbāl idüp izzet ü ikrāmla getürüp envā'-i ziyāfetler idüp ve yardıma bir mikdār leşker koşup gönderdi. Sultān Muhammed dahi Vize Suyı'na gelicek Evrenos Beğ'den mektūb geldi ki "Sultānum hazretleri kerem ve lutf idüp Mūsā Beğ'le şimdi buluşmayasız. Laz iline girüp Burāk Beğ'i ve Paşa Yiğid'i ve ba'zı beğleri kendünüze rabt itmek üzre olasız. Ve inşāallāh mülākat oldukda[1] biz bendenüzi dahi hidmetde bilesiz." Sultān Muhammed mektūbun mefhūmın göricek hazz **[99b]** idüp getürene hil'at geydürüp girü gönderdi[2]. Andan kalkup yüriyicek yolda bir mikdār asker görindi, "Kim ola?" diyü Mīhāl-oğlı ilerü varıcak gördi kim Kara Halīl imiş. Birbiriyle cenk olıcak Kara Halīl münhezim olup kaçdı. Andan Sultān Muhammed yüriyüp Edrine'ye vardılar. Edrine halkı karşu çıkup eyitdiler ki "Biz sana hisārı virmezüz, tā birbirünüzle bir yana olmayınca" didiler. Sultān Muhammed dahi bu söze rāzı olup Zağra Ovası'na indi. Ol arada Mūsā Çelebi yetişüp bunları cāsūslayup bildi ki bu def'a bunlarunla mukābele olmaz[3], hemān kendüyi ağaç arasına urdı. Sultān Muhammed görüp mukayyed olmadı. Andan Filibe'ye vardılar, **[İ 90a]** İzmir-oğlı Hamza Beğ'le Paşa Yiğit iki bin mikdārı leşkerle ardlarından yetişüp[4] bunlardan Mihal-oğlı bir iki bin erle dönüp bunlara bir kılıç urdılar ki durmağa mecālleri olmayup sınup kaçdılar. Bunlar girü sultānun ardınca karavul olup gitdiler ve önince Bāyezīd Paşa yüriyüp Balkan Dağı'nı aşdılar ve Sofya'ya irdiler. Mūsā Çelebi yine ol arada görinüp dahi kıyışmayup yine kenāra urdı ve bunlar yine kalkup Şehirköy Ovası'na vardılar. Anda Paşa Yiğit'den ve Burāk Beğ'den ve Tırhala beğinden haber geldi ki "Ey sultān-ı ālem! İşde biz üç binüz ve üç bin yarar ādemümüz vardur. Bize mülākāt olmak ardınca olasız. Sultān Muhammed bunı işidüp girü hemān kalkup sür'atle

1 oldukda İ : idüp Vi
2 girü gönderdi Vi : ve gönderdi İ
3 olmaz Vi : olınmak mümkin değül İ
4 yetişüp Vi : yetişicek İ

yüriyüp derbendi çıkup kondılar. Girü[1] Mūsā Çelebi tebdīl-i sūret idüp başına bir külāh ve eğnine bir nemed giyüp gelüp Sultān Muhammed'ün leşkerin görüp yine kenāra urdı. Sultān Muhammed girü mukayyed olmayup Morava Suyı'na kondı. Andan Bāyezīd Paşa'yı Laz-oğlı'na gönderüp yardım içün leşker istedi ve Paşa Yiğit ve Burāk Beğ ve Tırhala Beği gelüp askere lāhik oldılar. Ve Hācı Evrenos Beğ va'desine vefā idüp sancağıyla gelüp **[100a]** vusūl buldı ve Kör Tekvur-oğlı dahi anunla bile geldi ve andan Laz-oğlı dahi geldi. Sultān Muhammed bunlarun her birine izzetler ve ikrāmlar eyleyüp andan kalkup Yellü Dere'ye ve Kurşunlu-öni'ne ve Vılk-iline vardı. Vılk-oğlı dahi gelüp memleketin Sultān Muhammed'e teslīm eyledi ve andan Kosava'ya ve Tekvur-gezer iline vardı. Ve ol arada İzmir-oğlı ve Hamza Beğ beş yüz atluyla gelüp Sultān Muhammed'ün elin öpdi ve Mūsā Çelebi yanında beğlerden kimse kalmaduğın bildürdi. Andan kalkup Karasu'ya ve Alāeddīn-oğlı Sahrāsı'na konup ol etrāfun dahi halkı gelüp itā'at itdiler. Ve Mūsā Çelebi ihtimāmına varup leşkeriyle kondı ve ol arada beğlerin hıyānetleyüp Tamacı-oğlın ve Süci-oğlın bağlatdı ve kalan beğleri bunları **[İ 90b]** görüp her biri nefret idüp Mūsā Çelebi'den gidüp Sultān Muhammed'e geldiler. Ve andan dahi kalkup Çamurlu'nun üstinde konup iki gün ārām eyledi, tā ki Mūsā Çelebi'nün beğleri yüz çevirüp Sultān Muhammed'e geldiler. Mūsā Çelebi'yle hemān yedi bin kapu-kulı kalup āheste āheste yüriyüp Sultān Muhammed'den yana gelüp cenge ikdām eyledi. Bu tarafda Sultān Muhammed'e haber geldi ki "Uş Mūsā Çelebi üzerüne yürüdi" diyicek hemān karşudan bir toz kopdı. Varurak toz büyük olup iki şakk olup içinden bir alay zāhir oldı. "Kim ola!" dirken gördiler ki önce Mogal yiğitleri ve ardınca yedi bin kapu halkıyla Mūsā Çelebi alemlerin çeküp gelüp ve gülbank idüp "Ha yiğitlerüm ve merdānlarum, göz açdurmayup yürün!" diyince hemān bir yerden yalın kılıç idüp yürüdiler. Ve bu tarafda Sultān Muhammed leşkeri dahi şīrāne hareket idüp bir yerden anlar dahi hamle itdiler. Evvel nevbetde Mūsā Çelebi'nün alayların dağıdup bir muhkem cenk itdiler ki az kaldı ki Mūsā Çelebi'nün leşkeri inhizām bulaydı. Mūsā Çelebi bu hāli görüp **[100b]** ve beğlerinün bölük bölük karındaşı yanına gitdüklerine yüreği yanup eyitdi "Ey dirīgā! Devlet benden yüz çevirdi ki ulu karındaşuma bunun gibi işler itdüm" diyüp hemān kendüyi meydāna atdı. Tatar'ı basup Türkman içine girüp cenk itmeğe başladı. Cenk iderken Bāyezīd Paşa anı bilüp Engüri yiğitlerine "Koman!" diyince Mūsā Çelebi'yi ortaya aldılar. Mūsā Çelebi gördi ki girdāba düşüp mukāvemete ihtimāl kalmadı, hemān kaçmak sūretin gözedüp ol aradan atın kalkıdup girü kapu-kulına geldi. Ve

1 girü Vi : - İ

anda dahi āciz kalup gördi ki etrāfdan gulüvv idüp tutmak kasdın iderler. Kapu-kulında dahi çāre bulmayıcak eyitdi "Ben giderüm, sizi Allāh'a ısmarladum" diyüp atın sıçradup kaçdı. Çamurlu adlu bir yere varup anda çeltik azığı vardı, atın yanamayup çamura uğrayıcak **[İ 91a]** atdan düşdi. "Yine bineyin" diyince Bāyezīd Paşa ve Mihal-oğlı ve Burāk Beğ yetişüp tutup bend itdiler. Ol hīnde leşker dahi yetişüp ba'zı terahhum idüp ve ba'zı "Fesād münkatı' olduğı yeğdür" diyüp dururken Balta-oğlı[1] yetişüp eyitdi "Bilür misin Emīr Süleymān Beğ'e n'eyledük?" diyüp ol lahza hemān boğdurdı[2]. Andan ölisin alup[3] Sultān Muhammed'e getürdiler. Sultān Muhammed göricek gözlerinden yaş akıdup ağladı. Merhūm Mūsā Çelebi Rūmili'nde iki yıl ve yedi ay ve yigirmi gün pādişāhlık eyledi. Hicretün sekiz yüz on altısında şehīd oldı ve Sultān Muhammed ol tārihde serīr-i saltanatda müstakil pādişāh oldı. Ve bunlar bu hālde iken Anatolı'da Karaman-oğlı Muhammed Beğ hücūm idüp gelüp Sivrihisār'ı alup ve etrāfın[4] yaka yıka Burusa'ya geldi. Ve Hācı İvaz Paşa ki Burusa subaşısıydı, Karaman-oğlı gelmeden şehr halkına eyitdi "Pādişāhumuz Rūmili'ndedür. Uş Karaman-oğlı geliyor, imdi yerağı olan hisāra girsünler ve yerağı olmayan yok yere mahbūs **[101a]** olmayup başı kaydın görsünler" diyüp halk dahi ana göre itmişlerdi. Karaman-oğlı zālim, Burusa'ya geldüği gibi şehri oda urup hisāra savaş yüritmeğe[5] başlayup mübālağa cenkler oldı. Zafer olmayıcak hisārun su pınarı başında biriküldi, anı kesmek istedi. Hācı İvaz Paşa duyup anı men' eyledi. Ve'l-hāsıl otuz bir gün cenk-i azīm oldı. Hisār halkından dahi taşra çıkup[6] Karamanīlerden hayli ādem alurlardı. Kimin kırup ve kimin Karaman-oğlı'na karşu diriyle hisārdan başı aşağa asa kodılardı. Ve Karaman-oğlı bir gice bir hīle bünyād idüp ordusınun halkına tenbīh eyledi ki ordu içinde yer yer odlar yakalar. Ve ordu halkını ol gice dağa gönderüp irtesi tabl u alemlerle hāy u hūyla gelüp eyitdiler, Karamanīler ferah birle çağırdılar, "İşde bize dahi yardım geldi, yarın hisāra yürüyiş idevüz" didiler. İttifāk Hācı İvaz Paşa bu ahvālden āgāh olup **[İ 91b]** orduyı tecessüs itdürdükde "Halvet kimse yok" diyü cevāb gelicek tīz bir niçe yarar yiğitler kapluca kapusın açup orduya yetişicek fi'l-hāl ordunun bir tarafın yağma idüp ol hīle idüp gelenler bunlara irişmedin bunlar şikārların alup gelüp yine hisāra girdiler. Bu asıl hādiseler idüp gerçi Karaman-oğlı ba'zı hīleler bünyād eylerdi lākin Hācı İvaz Paşa kal'anun içinde olmağla çok ma'kūl nesneler

1 Balta-oğlı Vi : Balta-oğlanları İ
2 boğdurdı Vi : boğdılar İ
3 alup Vi : - İ
4 etrāfın Vi : etrāfda İ
5 hisāra savaş yüritmeğe Vi : hisār savaşın itmeğe İ
6 taşra çıkup İ : çıkarlardı Vİ

ve[1] tedbīrler idüp düşmenün hīlesin battāl iderdi. Bu esnāda[2] nā-gāh haber geldi ki "Mūsā Çelebi'nün meyyiti Kapluca İmāreti'ne geldi" didiler. Karaman-oğlı fi'l-hāl atlanup meyyitün üzerine gelüp tabutı açdurup Mūsā Çelebi'yi görmeyince inanmadı. Hemān ol gice kuyruk göte kısup çıkup kaçdı ve Burusa halkı kal'adan hey urup "Osmānlunun ölüsinden böyle korkdunuz, vāy eğer dirisi geleydi" didiler. Ve'l-hāsıl Karaman-oğlı bir vech ile kaçup gitdi ki ardınca niçe Türkler esbābın uğurlayup ve niçe hakāretler iderlerdi. Ol hiç mukayyed **[101b]** olmayup giderdi. Bu vākı'āt hicretün sekiz yüz on altısında vākı' oldı. Rivāyet olınur ki Emīr Süleymān Allāh emrine varıcak oğlını İstanbul'a gönderüp durdı. Sultān Muhammed Mūsā Çelebi'ye giderken tekvur vehm idüp Emīr Süleymān'un oğlını kabūl itmezlendi. Ol sebebden oğlan İstanbul'dan gidüp Karan Ovası'na varmışdı ki andan Eflak'a gide. Ol diyārda akıncılar vardı, oğlanı Eflak'a gitmeğe komayup hayli akıncı gelüp yanına eyitdiler ki "Biz sana mu'āvinüz" diyüp tahrīk idüp Yanbolı'ya getürdiler. Bu haberi Sultān Muhammed işidicek Mūsā Çelebi'den sonra gelüp oğlanun üzerine hücūm eyleyicek oğlanun yanından akıncılar tārumār oldılar. Oğlanun bir lalası vardı, adına Zağanos dirlerdi, oğlanı alup Sultān Muhammed'e getürdi. Sultān Muhammed dahi oğlanun iki gözlerin çıkarup kendüyi **[İ 92a]** Burusa'ya gönderdi ve kendü dahi eğlenmeyüp Burusa'ya vardı. Ve merhūm Emīr Süleymān'un bir kızı vardı, ol kızı dahi bir sancakbeğine virdi. Ve a'mā olan oğlana Geyve kurbında Akhisār dirler bir kāfir köyin tīmār virdi ve her vakt Sultān Muhammed ki Burusa'ya gelse Emīr Süleymān'un oğlın getürdüp hayli nesneler atālar iderdi, "Karındaşum oğlıdur" diyüp gönülcüğin ele alurdı. Kız karındaşına dahi atāsın eksik itmezdi. Dahi Sultān Muhammed Rūmili'nde iken Karaman-oğlı gelüp Burusa'ya itdüği ahvāllere vākıf olıcak hemān İsfendiyār'a elçi gönderüp eyitdi ki "Ya sen gelüp veya oğlanlarundan birisini asker-i mansūruma gönderesin. Yok dirsen hāzır olasın ki uş vardum" didi. İsfendiyār dahi bu haberi işidicek hemān oğlı Kāsım'ı bir iki bin leşkerle gelen elçiye koşup gönderdi ve Germiyan-oğlı'na dahi elçi gönderüp eyitdi ki "Karaman-oğlı'nun harekātın hod gördün, üzerine varsam gerek. Eğer benümle dostluğun varsa inşāallāh ben Seydī Gāzī'ye doğrı çıksam gerekdür. Sen dahi **[102a]** asākir-i mansūreme vilāyetünden azık gönderesin" didi. Ve "Eğer vaktüne tekāsül idersen hāzır olasın" didi. Germiyan-oğlı bunı işidicek "Ben dahi varayın ve azuk dahi göndereyin" diyüp mübālağa azıklar gönderdi. Andan Sultān Muhammed hicretün sekiz yüz on yedisinde azīm leşker cem'

1 nesneler ve Vi : - İ
2 idüp düşmenün hīlesin battal iderdi. Bu esnāda İ : iderlerdi Vi

idüp Akşehr'e çıkup ve andan Beğşehri'ne ve Seydī Şehri'ne ve Okluk Hisārı'na ve Sa'īd-ili'ne bu cümle kılā'ı feth idüp gelüp Konya'yı muhāsara eyledi. İttifāk ziyāde yağmurlar olup azīm seyller geldi, çok yerleri harāb idüp ve orduyı dahi seyl aldı. Ve andan Sultān Muhammed Karaman-oğlı'yla sulh idüp gitdi. Hicretün sekiz yüz on sekizinde ve andan Kastamonı ve Canik vilāyetlerin feth eyledi. Ve ol esnāda girü haber geldi ki Karaman-oğlı il urup yine yağı oldı. Andan Sultān Muhammed yine Karaman-oğlı üzerine niyyet idüp Engüri'ye **[İ 92b]** gelicek Sultān Muhammed'ün mizāc-ı şerīflerine fi'l-cümle inhirāf vākı' olup hastalandı. Ne kadar etıbbā varsa gelüp ilāc itdiler, aslā müfīd olmadı. Āhirü'l-emr beğlerden birisi eyitdi "Germiyan-oğlı'nun bir tabībi vardur, Hakīm Sinān dirler ki Eflātūn-ı sānīdür" diyicek fi'l-hāl ādem varup Hakīm Sinān'ı getürdiler[1]. Sultān Muhammed'ün nabz-ı şerīfine el urıcak eyitdi "Ey Sultān-ı ālem! Senün hastalığun ol hastalık değüldür ki tabīb ilāc ide. Zinhār ma'cūn ve şerbet cinsinden nesne isti'māl itmen" didi. "Bu marazun devāsı hemān bir nesneye sevinmekdür" didi. Bu söz Sultān Muhammed'e hoş gelüp hakīmi yanından hiç koyuvirmedi. Andan Karaman-oğlı'na Sultān Muhammed varımayıcak vüzerāsı müşāveresiyle Bāyezīd Paşa'yı gönderdiler ki Anatolı beğlerbeğisiydi, Bāyezīd Paşa Karaman-oğlı'yla dāyimā dostluk iderdi. Ana bināen bir mektūb yazup mahfīce gönderüp eyitdi ki "Ne durursın! Sultān Muhammed katı hasta oldı, hemān bir nefesi kaldı. Ne merdānelik varsa vaktidür. Bu cānibe irmek ardınca **[102b]** olasın" didi. Karaman-oğlı dahi bu söze i'timād idüp fi'l-hāl şehirden taşra[2] çıkup Konya Ovası'na konup yanına ādem cem' itmeğe başladı. Bu yanadan Bāyezīd Paşa birer atlu ve birer yedeklü ādem seçüp yüritüp ale's-sabāh Konya Ovası'na yetişüp hāzır olan leşkeriyle uğraşup ve dağıdup Karaman-oğlı Muhammed Beğ'i ve büyük oğlı Mustafa Beğ'i tutup bend itdi. Karaman-oğlı eyitdi "Paşa! Bana ne yavuz kıydun?" diyicek paşa eyitdi "Eğer böyle itmesem kaçardun. Yüzüm ağırmazdı" didi. Öyle olsa bu haber Sultān Muhammed'e yetişicek "Yüzün ak olsun Bāyezīd'üm!" didi ve döşekden sapasağ oldı. Ve artuk Hakīm Sinān'a çok atālar idüp yine Germiyan'a gönderdi. Andan Bāyezīd Paşa Karaman-oğlı'nı alup gelüp Sultān Muhammed'e arz idicek Sultān Muhammed eyitdi "Be hey Karaman-oğlı! Şimdi **[İ 93a]** sana n'eyleyeyim?"[3] didi.

---

1 **[Der-kenār]:** Mezkūr tabīb *Hüsrev ü Şīrīn* nāzımı olan Mevlānā Yūsuf Şeyhī'dür ki fazl u kemāl ile ve asrında kendüden efdal ve a'dal kimesne olmayup belāgat ve fesāhatinden fazla tevārīh-i mülūk-i māziye mālik adālet ve insāfdan habīr u āgāh olduğı merhūm Sultān Murād'a ma'lūm olıcak envā'-i ri'āyetle kendüye vezīr ü müşīr idüp tedbīr eyledükde emr-i kādir ber-kemāl irişüp āhirete intikāl eyledi.

2 taşra İ : - Vi

3 şimdi sana n'eyleyeyim İ : şol seni ben niçe ideyim Vi

Karaman-oğlı eyitdi "Sultānumun eli bağlu, günāhkār bendesiyüm. Her ne siyāset ki ben kulına emr ide, anı ol kadar siyāsete lāyıkum. Bākī fermān sultānumundur" diyicek Sultān Muhammed kerīmü'n-nefs kişiydi, yine esirgeyüp yanına alup eyitdi "Karaman-oğlı! Gel yemīn eyle ki dahi Müslimānlara zarar itmeyesin." Andan Karaman-oğlı Muhammed Beğ "Baş üzerine" diyüp elin göğsine koyup "Mādām ki bu cān bu tendedür, memleket-i Osmān'a kat'ā yaramaz nazarla bakmayam. Eğer bakacak olursam Kelām-ı kadīm bana garīm olsun" didi. Sultān Muhammed bu yemīni göricek gönli hoş olup kendüye ve oğlına hil'atler geyürüp tabl-hāne ve alem ve tavīle atlar ve kıtārla develer ve katırlar virüp ve ol alınan şehirlerini sadaka idüp gönderdi. Hemān ki ordudan çıkup gitdi, sultānun atları durduğı çayıra yetişicek seyislerün ellerinde otarı durdukları beğlik atları alup eyitdi "Benüm ādāvetüm Osmanluyla kıyāmete değin bākīdür" didi ve gitdi. Ve Bacı Hisārı didükleri hisārı geçdüğinleyin yine Osmān **[103a]** ilin yaka yaka gitdi. Yanında olan beğleri eyitdiler "Beğ, niçün şöyle idersin? Kanı yeminünüz!" didiler. Karaman-oğlı eyitdi "Ol vakt koynumda bir güğercin vardı. Anun cānı üzerine and içmişdüm. Sonra güğercini salıvirdüm, ol and anunla bozıldı[1]" didi. Bu haberi Sultān Muhammed'e nakl itdiler, eyitdi "Ol and anı komaya inşāallāhu'r-rahmān" didi.

Reften-i Sultān Muhammed ilā Engürüs ve Feth-i Kal'a-i Sevarin

Sultān Muhammed hicretün sekiz yüz on dokuzında etrāfun leşkerini cem' idüp ve Karaman-oğlı leşker gönderüp ve İsfendiyar-oğlı Kāsım'ı gönderdi. Andan Sultān Muhammed devletle yüriyüp Rūmili'ne geçdi ve Tuna'ya varup geçüp bir köpri yapdurup geçüp İsakça'yı ve Yeni Sale'yi ma'mūr idüp ve etrāfa akıncılar saldı. Mübālağa doyumluklar olup ve Eflak beği elçisiyle harācın gönderüp itā'at eyledi ve oğlanlarını kapuya hidmete gönderdi. Ve andan kalkup Engürüs vilāyetine varılup Sevarin Kal'a'sını **[İ 93b]** feth eyledi. Küffār şevket-i İslām'ı göricek sulh idüp üç emīr-zādeyi Sultān Muhammed hidmetine gönderüp ve hācet oldukça leşker göndermeğe iltizām eyledi. Andan sonra küffārun ayruk hıyāneti zāhir olmadı. İttifāk ol yılda Sultān Muhammed atdan düşüp hayli zahmet çekdi. Andan kalkup yine dārü's-saltana Edrine'ye geldi. Ve bu husūslar hicretün sekiz yüz yigirmi birinde vākı' oldı. İttifāk ol esnāda Burusa'da ve diyār-ı Rūm'da azīm zelzele olup çok diyārlar harāb oldı. Ve andan hicretün sekiz yüz yigirmi ikisinde diyār-ı Rūm'da Amāsiyye ve Tokad dā'iresinde āşūb u fitneler zāhir oldı. Cümleden biri bu kim Kara-koyunlu'dan Kara Yūsuf Erzincān'dan Ermen diyārına gelüp Erzin-

1 anunla bozıldı Vi : anunladur İ

cān'ı alup Pīr Ömer'i anda nasb idüp kendüsi gitdi. Andan Pīr Ömer Karahisār'a tama' idüp gelüp muhāsara idicek **[103b]** Karahisār beği Hasan bin Melik Ahmed Sultān Muhammed'e ādem gönderüp meded taleb eyledi. Andan Hasan Beğ bin Alp Arslan, Cüneyd Beğ'i depeleyüp Canik'i aldı. Andan sonra İsfendiyār dahi Samsun'ı ve Bādire'yi alup oğlı Hızır Beğ'i anda nasb eyledi. İttifāk ol esnāda Kara Yūsuf vefāt idicek oğlı İskender yerine pādişāh oldı ve Şāhruh dahi gelüp İskender'e yüriyecek ol dahi kaçup İskender yerine pādişāh olup ve Türkman'ı gāret ve yağma eyledi. Ve bi'l-cümle çünki Sultān Muhammed diyār-ı Rūm'da bu fitneleri işidüp kasd itdi ki re'āyā üzerinden bunlarun zulmini def' eyleye. Çün Rūm'a azm eyledi, gelüp ol zalemeyi ba'zını unfla ve ba'zını lutfla def' eyledi. Andan Sultān Muhammed devletle dönüp yine Burusa'ya geldi. İsfendiyar-oğlı Kāsım Beğ Hudāvendgār'a eyitdi "Sultānumun kapusından ayruk gitmezüm." Sultān Muhammed dahi İsfendiyār'a elçi gönderüp eyitdi ki "Karındaşum Kāsım bunda kaldı. Ben dahi vilāyetümden **[İ 94a]** tīmār sadaka itdüm. İmdi sen dahi Tosya'yı ve Kangırı'yı ve Kal'acık'ı ve Kastamonı ve Bakırküresi'ni vir!" didi. Andan İsfendiyār dahi Hudāvendgār'a vezīri Bāyezīd Paşa'yı ve Vā'iz Muhammed dirlerdi bir azīzi gönderüp eyitdi ki "Lutf idüp Hudāvendgār'dan dilek idesiz ki benüm dirlüğüm Kastamonı'yla Bakırküresi'ndendür, anları bana bağışlaya. Sāirlerin lutf idüp kabūl kılalar. Ammā ben bunları Hudāvendgār hazretlerine virürüm, Kāsım'a virmesün ki bed-bahtdur." Bu kaziyyeyi Hudāvendgār'a didiler, kabūl idüp ol vech üzere Kāsım Beğ'e virdi. Kāsım Beğ müteveffā olıcak atasına virmeyüp Osmān eşiğünde kaldı. İttifāk bu esnāda Samsun kāfiri şehri oda urup kendüler gemiye girüp kaçdılar. Bu ahvāl Sultān Muhammed'e ma'lūm olıcak Rūm beğlerbeğisi Biçer-oğlı Hamza Beğ'i gönderüp varup kāfirün Samsun'ını zabt idüp Sultān Muhammed'e haber gönderdi ki "Şimdi kāfir Samsun'ından Müslümān Samsun'ını **[104a]** almağa kolay oldı" didi. Sultān Muhammed dahi hemān[1] hücūm idüp yürüdi. Biçer-oğlı dahi kāfir Samsun'ından kalkup Müslümān Samsun'ına gelüp her gün cenk iderdi. Sultān Muhammed Samsun'un üzerine gelicek İsfendiyār-oğlı Hızır Beğ içinde idi. Hemān kal'ayı Hudāvendgār'a teslīm eyledi. Biçer-oğlı Hamza Beğ, Hızır Beğ'e eyitdi "Kal'ayı niçün cenk itmedin virdün!" didi. Andan Hızır Beğ eyitdi "Bu şehrün zindegānīsi bu kāfirün Samsun'ıyla idi. Çünki kāfirün şehri harāb olup sizün elünüze düşdi, bunda şimden girü ne kadar huzūr ola dirsiz" didi. "Hemān sizünle bizüm dostluğumuz ördekle kaz konşulığına benzer" didi. Andan Hızır Beğ'e hil'atler geydürilüp Hudāvendgār'un elin öpüp yine atası

1 hemān İ : - Vi

yanına gitdi. Andan Sultān Muhammed kalkup Burusa'ya giderken İskele'ye uğradı. Ol vilāyetde çok Tatar evlerin göricek sordılar, "Tatar evleridür" deyü cevāb **[İ 94b]** virdüklerinde eyitdi "Bunlarun beği kandadur?" Eyitdiler "Tatar, Samagar-oğlı düğün eyledi, andadur" didiler. Sultān Muhammed, vezīri Bāyezīd Paşa'ya eyitdi "Timurlenk bu vilāyetden Tatar'ı alup gitdi dirlerdi, ya bu vilāyetde bunlarun beğleri olup düğün eyleyüp birbirine varış geliş itdükleri nedür?" didi. Hemān emr eyledi, cümlesin Filibe nevāhīsine geçürdiler.

Hurūc-ı İbn-i Kādı-yi Simavne

Rivāyet olınur ki ol vakt ki Sultān Muhammed Mūsā Çelebi'nün işin tamam eyledi, ol vakt Simavne kādısı oğlı, Mūsā Çelebi'nün kādı-leşkeriydi, Sultān Muhammed ana ulūfe ta'yīn idüp İznik'e sürmişdi. Ve bu Simavne kādısı oğlınun bir kethudāsı vardı, Börklüce Mustafa dirlerdi, ol Kara-burun'a varup hayli mürāīlik idüp Aydın vilāyetinün ekserin kendüye döndürüp ol yerde velāyet da'vāsın idüp halkı ibāhat mezhebine da'vet eyledi, hattā illerde meşhūr oldı. Simavne kādısı oğlı anı işidicek kaçup **[104b]** İsfendiyār'a varup andan gemiye girüp Eflak'a geçüp andan Ağaç Denizi'ne varup makām tutdı. Ammā bu Börklüce'nün ittifākı bileydi. Böyle olıcak Sultān Muhammed Bāyezīd Paşa'yı Börklüce'nün üzerine gönderdi. Varup buluşıcak mübālağa cenk olındı. Āhirü'l-emr cenk içinde Börklüce'yi öldürdiler. Andan paşa göçüp Ma'nisa'ya gelüp Torlak Kemāl'i anda bulup anı dahi bir mürīdi ile ber-dār eyledi. Ol mahalde Sultān Muhammed Siroz'a gelmişdi, fikri buydı ki Selānik'e düşeydi. Bu tarafda Simavne kādısı oğlı ki Ağaç Denizi'ne girmişdi, birkaç bed-baht sūfī adluları etrāfa gönderdi ki "Şimden girü bana gelüp mutī' olun! Pādişāhlık bana virildi. Kime ki sancak ve subaşılık gerek, yanuma[1] gelsün!" diyü nidā eyledi. Öyle olsa hayli ādem cem' eyledi. Bu cem' olan halk gördiler ki bu herīfde pādişāhlık eseri yok, hemān tutup Siroz'da Sultān Muhammed'e getürdiler. Sultān Muhammed dahi buyurdı, bāzāra iletüp Simavne-**[İ 95a]**oğlı'nı ber-dār itdiler. Andan[2] Sultān Muhammed yine Burusa'ya geldi ve andan bir mikdār ādem gönderdi. İznikmid'ün İstanbul'dan yana cānibini teftīş idüp göreler ki kime tābi'lerdür. Gelibolı'ya geldüklerinde cemī'-i kāfiri kaçup Gekbūze'yi hālī kodılar. Ve andan Eski Gekbūze'nün üzerine geldiler. Anda hayli cenk olınup āhir aldılar ve andan Darıcılar'a geldiler, anı emānla aldılar ve Pendik'e geldiler, anun dahi kāfiri bırakup kaçdı ve andan Kartal'a geldiler. Ve'l-hāsıl yalıda olan hisārcıkları feth itdi. Andan sonra Sultān Muham-

1 yanuma Vi : bana İ
2 andan Vi : - İ

med Burusa'da oturup Allāhu Te'ālā'ya şükürler eyledi ki bu Sultān Muhammed sāhibü'l-hayrāt ve erhamü'l-fukarā pādişāhdı. Burusa'da bir ālī imaret binā itmişdür ki nazīri yokdur. Yanında bir medrese dahi vaz' eylemişdür. Ve her yıl Beytullāh-ı şerīfeye ve Medīne-i münevvereye tasaddukāt gönderürdi. **[105a]** Çünki hicretden sekiz yüz yigirmi dört yıl ve beş ay oldı, Sultān Muhammed Edrine'de hasta olup büyük oğlı Murād Çelebi'yi velīahd eyledi ve vüzerā ve ulemāsını cem' eyledi ve eyitdi "Ben bu döşekden kalkamazum, tīz oğlum Murād'ı getürün" diyüp Çāşnigīr-başı Elvān Beğ'i gönderdiler ve eyitdi "Eğer Murād gelmedin ben ölürsem benüm vefātumı zinhār halka duyurman, onat tedārük eylen" didi ve Allāh rahmetine vāsıl oldı. Müddet-i saltanatı yedi yıl ve on ay[1] ve birkaç gün oldı. Çünki Sultān Muhammed vefāt itdi, Hācı İvaz Paşa ve Bāyezīd Paşa bir yere gelüp müşāvere itdiler. Hācı İvaz Paşa eyitdi "Evvel kulı bir maslahata gönderelüm, andan tedārük neyse görelüm" diyüp hemān dīvān idüp eyitdiler ki "Pādişāh, İzmir-oğlı'nun üzerine gitmek buyurdı. Kullarum ulūfelerin alup mukaddem varsunlar" diyüp ulūfelerin virüp yeniçeriyi hemān gönderdiler ve Anatolı beğlerbeğisine hükm gönderüp eyitdiler ki "Tīzcek leşkeri Biga'da cem' idesin ki devletle Hudāvendgār İzmir-oğlı'na gider" didiler. Ve andan **[İ 95b]** sonra her gün dīvān idüp sancaklar ve tīmārlar virüp alurlardı ve hakīmler girüp çıkarlardı. Ammā her gün Elvān Beğ'e ulaklar gidüp "Tīzcek gelesin" dinilürdi. İttifāk bir gün silahdārlar paşalarun üzerine gulüvv itdiler, "Pādişāhumuz dīvāna çıkmaz, elbette görelüm" didiler. Hācı İvaz Paşa nā-çār eyitdi "Bugün şerbet içmişdür, hakīmler hareket itmeğe komazlar. Yarın inşāallāh göresiz" didi. Gerdrān dirlerdi Acem'den gelmiş bir hakīm vardı ki Yıldırım Hān'un hakīmiydi, ol bir tasnīf idüp meyyitün arkasına bir oğlan kodı ki kimesne görmeden meyyitün elin hareket itdürüp meyyit eliyle sakalın sığardı. Çünki bu vech ile pādişāhı dīvāna çıkardılar, bu hakīm gelüp paşalar öninde dülbendin yere urup eyitdi ki "Komazsız pādişāhı ki tamām hoş ola. Eğer yine üzilürse bunca emekler zāyi' olur. Bu itdüğünüz **[105b]** ne işdür" diyicek İvaz Paşa eyitdi "Hāce hakīm hazretleri, lutf idüp ma'zūr tut! Ağalar Hudāvendgār hazretlerini görmek isterler ki şimden girü şübheleri kalmadı. Bi-hamdillāh ki mübārek mizācları eyücedür" didi. A'yān-ı devlet dahi Hudāvendgār'un kendü eliyle sakalın sığaduğın göricek her birisi mütesellī olup hāllerine gitdiler. Hukemā ve vüzerā dahi meyyitün koltuğına girüp yine içerü koydılar.

1 ay İ : -Vi

Zikr-i Cülūs-ı Sultān Murād Hān bin Muhammed Hān bin Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān

Rivāyet olınur ki Sultān Muhammed'ün beş oğlı vardı. Biri Murād ve biri Mustafa ve biri Ahmed ve biri Yūsuf ve biri Mahmūd. Mezkūr Ahmed, atası zamānında fevt olmışdı. Pes kendü vaktinde dört oğlı ve yedi kızı vardı. Yūsuf ve Mahmūd Burusa'da sonra tā'ūndan vefāt itdiler. Çünki Sultān Muhammed'ün bu sūretle kırk bir gün meyyiti saklandı, hemān ki oğlı Sultān Murād yetişüp gelüp Burusa'da tahta oturdı. Sultān Muhammed'ün hemān meyyiti zāhir oldı ve ālemde şerr ü şūr **[İ 96a]** ve fitne şāyi' olmağa başladı. İzmir-oğlı ve Menteşe-oğlı ve etrāfun beğleri yine harekete başladılar. Ve ol yılda Mısır sultānı Şeyhī Sultān vefāt idüp Tatar beği Mısır'a sultān oldı. Ve Menteşe-oğlı İlyās Beğ dahi müteveffā oldı ve dülengüsi yıl Tatar beği vākı'aya uğrayup Baybars Beğ Mısır'a sultān oldı.

Muhārebe-i Düzme Mustafa

Çünki Sultān Murād Burusa'da tahta geçdi, Yıldırım Bāyezīd oğlı Mustafa Çelebi ki Timurlenk'ün cenginde gāyib olmışdı, Selānik'de zāhir oldı ki Düzme Mustafa dimekle ma'rūfdur. Dahi Vardar Yenicesi'ne yürüdi. Evrenos oğlanlarınun ba'zısı yanına vardılar. Andan kalkup Siroz'a müteveccih oldı. Dahi varup hisārı urdılar, andan Edrine'ye **[106a]** geldi. Muhassal Rūmili'ne tamām müstevlī oldı. Bunun ahvāli Sultān Murād'a ma'lūm olıcak Rūmili beğlerbeğisi Bāyezīd Paşa'yı çağırup eyitdi ki "Rūmili'nün şimdiye değin balını sen yidün. Arusın dahi ko" didi. Bāyezīd Paşa dahi "Baş üzerine" diyüp hemān hāzır u müheyyā olup kalkup Gelibolı'dan geçüp Edrine'ye geldi. Varup Düzme Mustafa'nun elin öpüp ana tebe'iyyet gösterdi, ol dahi ana vezīrlik virdi. Andan Bāyezīd Paşa Rūmili'nün yayasını müsellem kılup ve ba'zını ba'zına harçlıkçı itdi. Ve dahi azeb çağırdup Gelibolı'nun gemilerini berkitdi ve ne kadar tovucılar varsa cemī'isini getürdüp yanına cem' eyledi. Ve hemān Edrine'den kalkup Sazludere'ye kondı ve Bāyezīd Paşa'ya i'timād eylemedüğinden anda öldürdi. Böyle olıcak bu cānibde Sultān Murād Hān dahi paşalarını beş eyledi ki biri İbrāhīm Paşa ve biri Hācı İvaz Paşa ve biri Timurtaş oğlanlarından Umūr Paşa ve biri Oruç Paşa ve biri Ali Paşa. Bu cümle vüzerā ittifāk itdiler ki Mihāl-oğlı Muhammed Beğ'i Tokad habsinden çıkarup Sultān Murād'a getürdeler. Ve Ulubad Köprüsi'ni **[İ 96b]** kesmiş idi. Gelüp köprinün başında kondı. Ve bu cānibde Düzme Mustafa dahi gelüp yetişüp köprinün beri cānibinde kondı. Andan Sultān Murād Hān, İvaz Paşa'yı göl başında kodı ki "Düzme Mustafa ol tarafdan geçmesün" didi. Ol mahalde Mihal-oğlı habsden gelüp Sultān Murād'un elin öpüp hemān doğrı su kenārına geldi. Evvel kelāmı

bu oldı ki "Bre Türk Turhān! Bre hā'in!" diyü çağırdı. Ve andan Gümli-oğlı'na ve Evrenos oğlanlarına çağırdı. Dahi cemī'-i Rūmillüler su kenārına gelüp ve selām virüp Mihal-oğlı'yla söyleşdiler ki "Bu Düzme Mustafa'dur" diyü ad çıkardılar. Ve andan sonra Hācı İvaz Paşa fi'l-hāl tabl u nakkāresin çaldurup Allāh Allāh diyüp göl başından yürüyiş itdi. Bu cānibde **[106b]** Düzme Mustafa havfından ditremek tutup atına bin belāyla binüp hemān götürdi ayağı. Ve anı görüp İzmir-oğlı dahi kaçdı. Ve Evrenoslu ve tovacalar ve Türk Turhānlu kaçmadılar. Dahi Hācı İvaz Paşa varup Düzme Mustafa'nun çadırına kondı ve bir köpri düzdürüp ve cümle leşker geçüp Düzme Mustafa'nun ordusına kondılar. Ammā kimsenün habbesine zarar itmediler. Dahi bu kaçmayan tāife gelüp Sultān Murād'un elin öpdiler. İbrāhīm Paşa eyitdi "Bunları hep kırmak gerekdür." Hācı İvaz Paşa eyitdi "Bunlar İzmir-oğlı fesādıdır" diyüp men' eyledi. Bu husūslar hicretün sekiz yüz yigirmi beşinde vākı' oldı. Andan sonra Düzme Mustafa ki ol vakt kaçup Biga Suyı'na gelicek geçmek diledi, geçidi başarımayup Biga kādısına mübālağa nesne virüp kādı efendü geçidi göstericek beş-on ādemle geçüp kaçdı. Dahi gelüp Gelibolı'dan geçüp ne kadar gemi varsa karaya çekdürüp emr itdi ki "Kat'ā öte yakaya bir gemi geçmeye!" Bu cānibde hod Sultān Murād ardına düşüp Biga'ya gelicek kādı geçid **[İ 97a]** gösterdüği içün geçid başında kādıyı[1] asakodı. Andan gelüp iskelede gördiler ki gemi yok geçmeğe. Ammā Ceneviz'den gelmiş bir kāfir göğesi vardı, hemān anı getürdüp içine ādem doldurup karşuya geçürdiler. Ve andan boşadup girü beriye gelicek hemān Düzme Mustafa anlarun üzerine gelüp muhkem cenk eyledi. Andan denizde olan gemi bir def'a dahi ādem iletdi. Düzme Mustafa bunlarun çoğalduğın göricek havf idüp çavdı. Sultān Murād dahi azametiyle ve cümle leşkerle geçüp Musallā'ya kondı ve kal'ayı taleb eyledi. Kal'adan toplar atıldı ki gelüp bir niçe çādır helāk eyledi. Āhir havf idüp Gelibolı kal'asın virdiler. Andan Sultān Murād göçüp Düzme Mustafa'nun ardına düşdi. Ol dahi kaçup Edrine'ye geldi ve Edrine'de karār itmeğe korkup andan dahi çavdı. Ve'l-hāsıl ol kaçdı, bunlar kovdı. **[107a]** Āhir Kızıl-ağaç Yenicesi'nde yetişüp tutup Sultān Murād'a getürdiler. Ol dahi hisār burcından aşağa asakodı ki cemī'-i ālem fitnesinden halās oldılar. Ve andan Sultān Murād Edrine'de oturup etrāfun beğlerine elçi gönderdi ve Vılk-oğlı'na dahi gönderüp ol dahi ziyāde ta'zīm idüp girü Sultān Murād'a pīşkeşlerle elçi gönderüp "Kızumı hazretüne vireyin" didi ve "Sofya'dan berisin bana vir, ben dahi anun hāsılından size çok nesne göndereyin" didi. Sultān Murād dahi kabūl idüp ahd ü peymānlar eylediler. Andan sonra Gekbuze kādısı Fazlullāh'ı Kostantıniyye

1 kādıyı İ : - Vi

tekvurına gönderdiler. Tekvur eyitdi "Ey Mevlānā! Vılk-oğlı'na bunca memleket virdünüz, bana dahi Vize'den berisün virün, tā ki barışavuz" didi. Fazlullāh bu cānibe i'lām idüp āhir Çorlu'dan sınur idüp İnceğiz'i virdiler. Andan Evrenos-oğlı'nı uçda koyup Fīrūz Beğ'i Eflak tarafında kodılar ki bu aralıkları dāyim akın idüp **[İ 97b]** doyumluklar iderlerdi.

Hurūc-ı Kücücek Mustafa ve Muhārebe-i Birādereş bā-Sultān Murād Hān

Rivāyet olınur ki Sultān Murād'un bir karındaşı vardı Mustafa adlu ki atası ana Hamīd-ilin virmişdi, Sultān Murād Düzme Mustafa'yı kova gidicek Germiyan-oğlı ve Karaman-oğlı tahrīk idüp ve leşker virüp bu Kücücek Mustafa'yı Burusa'ya gönderdiler. Burusa ululları işidicek akça cem' idüp ve bir niçe kumāşlar alup Kücücek Mustafa'nun lalası İlyās Beğ'e gönderdiler ve ileten kimesneye Ahī Ya'kūb ve Ahī Kadem dirlerdi, gelüp İlyās Beğ'e vusūl bulduklarında eyitdiler "Eğerçi bu dahi pādişāhumuz oğlıdur ammā karındaşı muhkem kal'ayı berkitmişdür. Hemān sizün gelmenüz re'āyāya hasāretdür. Kerem idün, bu yād leşkeri bu vilāyete basdurman, buna bir tedārük eylen!" didiler. İlyās Beğ dahi bunlarun sözin dinleyüp ve pīşkeşlerin alup andan kalkup İznik'e geldiler. Etrāfdan gelüp tīmār isteyenlere tīmārlar virüp hükm-i **[107b]** hükūmet itdiler. Bu cānibde Sultān Murād'a bu husūslar ma'lūm olıcak müşāvere olınup el altından paşalar İlyās Beğ'e mektūb gönderdiler ki "Sana Hudāvendgār hazretleri Anatolı beğlerbeğliğin virdi" diyüp ve berātın dahi bile gönderdiler ve eyitdiler ki "Cehd eyle, oğlanı eğleyedur bize varınca" didiler. İlyās Beğ dahi hıyāneti kabūl idüp ve bunlarun söziyle durdı. İttifāk Kücücek Mustafa'nun yanında olan Turgud oğlanları ve Germiyan beğleri İlyās Beğ'e eyitdiler ki "Beğ, gel şol oğlanı bize vir, yā Karaman'a yāhud Germiyan'a veyā İstanbul'a ulaşduralum. Senün hālün hod ma'lūmdur, bāri biz tuz etmek hakkın yerine getürelüm" didiler. Fāyda idemeyüp oğlanı alımadılar. Bu tarafdan Sultān Murād ale't-ta'cīl gelüp İznik'e irişdi. İttifāk ol mahalde Kücücek **[İ 98a]** Mustafa hammāmda bulındı. Köse Mihāl-oğlı Muhammed Beğ hemān hisārı muhāsara eyledi ve şehr halkı yalı kapusın açup cenk itmeğe başladılar. Mihāl-oğlı hemān kapudan içerü girdi. Meğer Tāceddīn-oğlı kapunun iç yanında dururdı, kılıçla çalup Mihāl-oğlı'nı depeledi ve anı dahi Mihāl-oğlı tāifesi pāre pāre eylediler. Bu, bu cenkde iken İlyās Beğ, Kücücek Mustafa'yı atı üzerinden kucaklayup alıcak "Hāy lala, n'eylersin!" didi. Eyitdi "Seni karındaşun Murād Hān'a iletürün." "Hāy zālim hā'in, beni ana iletme!" diyince ol, başın aşağa eyleyüp alup Hudāvendgār'un karşusına vardı ve emir-i āhūr başı Mezīd Beğ'e teslīm eyledi. Ol dahi tabl-bāz üzerine

koyup ve öpüp Sultān Murād'a getürdi. Murād Hān dahi "Hemān masālihin görün" diyicek Mezīd Beğ'ün elinden alup yol üzerinde bir incīr ağacı dibinde boğup meyyitini Burusa'da atası yanına gönderdiler. Bu vākı'ā hicretün sekiz yüz yigirmi altısında vākı' oldı. Ve bu yılda Sultān Murād Hān Kostantıniyye'yi muhāsara eyledi. Ve rivāyet olınur ki Sultān Murād Hān bu Kücücek Mustafa'yı gāyet severdi. Öldürdükden sonra sohbetde mest olıcak bunı anup Mezīd Beğ'e "Sen benüm **[108a]** kanlumsın" dirdi. Mezīd Beğ bunı işidicek kendüden geçdi. Hudāvendgār bu sözi ādet idinicek Mezīd Beğ birgün Hudāvendgār böyle didükde "Hāşā sultānum ki ben kulundan ana bir zarar yetişmiş ola" didi. Hudāvendgār, Mezīd Beğ'i gāyet sevdüğinden anun elinden ölmedüğin işidicek teftīş itdürdi kim boğduğın bulup boynın urdurdı.

Muhārebe-i İsfendiyār ve Feth-i Kastamonı

Rivāyet olınur ki Sultān Murād Hān çünki a'dāsını def' itdi, beş paşa çokdur diyüp Kara Timurtaş oğlanlarını giderdi. Evvel Umūr Beğ'i Germiyan-oğlı'na elçiliğe gönderdi ve Oruç Beğ'e beğlerbeğlik ve Ali Paşa'ya Saruhān **[İ 98b]** sancağın virüp gönderdi. İbrāhīm Paşa ile ve Hācı İvaz Paşa kaldı. Bu esnāda hemān feryādcı geldi ki İsfendiyār, Taraklu-borlı'nun üzerine düşdi. Pes Murād Hān işidüp kalkup Yenişehr'e çıkdı. İsfendiyār'un büyük oğlı Murād Hān ile bileydi. Eğlenmeyüp Sultān Murād İsfendiyār'un üzerine varıcak cenk-i azīm olınup āhir İsfendiyār'un leşkeri münhezim olup ve kendüsi dahi Kapucı-başı Yahşi Beğ elinden bozdoğan yiyüp ve kaçup Sinop'a girdi. Sonra ol bozdoğan darbından bir kulağı işitmez oldı. Ve andan Sultān Murād Hān Kastamonı'ya girüp zabt eyledi. Andan İsfendiyār gördi ki Murād Hān'un devleti terakkīdedür, oğlı Murād'ı elçiliğe gönderüp "Benüm küstāhlığum ma'zūr tutsun ki ataları ve dedeleri dāyim bize ihsān idegelmişdür. Kendü hod mürüvvet issidür. Her yıl seferine leşker göndereyim ve kızum dahi vireyim" diyüp tazarru'ları eyleyicek Hudāvendgār dahi kabūl idüp ve sulh eyleyüp yine Burusa'ya geldi. Bu vākı'āt hicretün sekiz yüz yigirmi sekizinde oldı. İttifāk ol esnāda Hācı İvaz Paşa'yı Hudāvendgār'a yavuz anlatdılar, hıyānet töhmet idüp hattā "Her gün kaftānı altına cebe giyüp dīvāna gelür" didiler. Bir gün atla giderken Hudāvendgār arkasına yapışup cebesine muttali' olıcak "Bu nedür?" diyü su'āl itdükde **[108b]** "Kuldan havf iderüm, anun içün giyerüm" diyicek Hudāvendgār, müfsidlerün sözini tasdīk idüp buyurdı, Hācı İvaz Paşa'nun gözine mīl çekdiler. Ve bunlar bu ahvāllerde iken Eflak-oğlı Silisre'ye geçüp çok bed-bahtlıklar itmişdi. Bu kaziyyeyi Hudāvendgāra i'lām eylediler "İnşāallāh anun dahi hakkından gelem" dimişdi. İsfendiyār cenginden dönüp gelicek Eflak-oğlı iki oğlın

alup Hudāvendgār'a gelüp özrin dileyüp oğlanların kapuda hidmetkār kıldı. **[İ 99a]** Hudāvendgār dahi[1] suçın afv idüp hil'atleyüp yine memleketine gönderdi. Ve andan sonra Murād Hān Arnavud'a kasd idüp evvel Evrenos-oğlın havāle eyledi ve kendü dahi Burusa'da İsfendiyār kızın almağa düğün yerağına meşgūl oldı. Çünki düğün yerağı müheyyā oldı, Çaşnigīr-başı Elvān Beğ'i kapu-kullarından hayli yarar kimesneler ile gönderüp ve iki hadım koşdı. Ve hātūnlar dahi Halīl Paşa hātunı ve Sultān Muhammed dadısı Dadı Hātun ve Meriç Bola ve Germiyan-oğlı Ya'kūb Beğ hātunı ki Hudāvendgār ana "Şāh-ana" dirdi, dahi niçe bunun gibi havātīn koşılup gönderdiler. İsfendiyār düğüni Devrekānī'de eylemişdi ammā varan dünürlere ağırlığı Kastamonı'da itdi. Andan kızı Beşe Kirece ile Dadı Hātun'a teslīm idüp bunlar dahi alup Burusa'ya getürdiler. Ve Hudāvendgār bu düğün ahvālinde iken Vılk-oğlı, uc sancağı beğinün bir oğlın tutdı ki adına Nişā Beğ dirlerdi, bir hisārda habs idicek Hudāvendgār hazretleri işidicek hemān ol tarafa müteveccih olup Laz vilāyetlerin feth eyledi ki hicretün sekiz yüz yigirmi sekizinde idi. Sultān Murād'un iki kardaşı Yūsuf ve Mahmūd Çelebi'dür ki Tokad'da mahbūsdı, anları getürdüp nazar-ı ināyet idüp Burusa'da ulūfe ta'yīn eyledi. Sonra eğlenmeyüp tā'ūndan ikisi dahi vefāt itdiler ve kız karındaşlarınun üçini dahi üç Karaman-oğlı'na virdi ki İbrāhīm Beğ ve Alāaddīn Beğ ve Īsā Beğ dururlar **[109a]** ve ikisin İsfendiyār oğlanlarına virdi ki İbrāhīm ve Kāsım'dur ve birin dahi Anatolı beğlerbeğisi Karaca Beğ'e virdi ki ol Varna gazāsında şehīd oldı. Ve birin dahi İbrāhīm Paşa oğlı Mahmūd Çelebi'ye virdi. Ol hātūn Mekke'de -şerrefeha'llāhu- vefāt itdi ki anda yatur. Andan sonra Timurtaş-oğlı Oruc Beğ ki Anatolı beğlerbeğisiydi, anı Aydın-ili'ne gönderdiler, tā ki ol yerde **[İ 99b]** olan hā'inleri ayırtlaya ki İzmir-oğlı Cüneyd Beğ sebebiyle Ayaslug ve Tire nevāhīsinün alacalığı eksik değüldi. Ol vakt Aydın-oğlı Īsā Beğ'ün kapuda oğıl oğlı vardı, tīmār yerdi, dāyim anun sözi buydı ki "İzmir-oğlı Cüneyd Beğ gitmeyince ol vilāyet sizün olmaz" dirdi. Ve Hudāvendgār Aydın-ili'ni ol vakt Yahşi Beğ adlu bir kulına tīmār virmişdi, ol dahi ahyānen İzmir-oğlı'yla uğraşurdı. Bir gün Yahşi Beğ'ün karındaşını İzmir-oğlı tutup öldürdi. Andan beğlerbeği Oruc Beğ'i Yahşi Beğ'e koşdılar ve gönderdiler. Bunlar varıcak İzmir-oğlı durmayup varup İpsala Kal'ası'na girüp oturdı. Bunlar varup ol vilāyetün ba'zısını aldılar ve girü dönüp geldiler ammā fesādı hergiz eksik olmadı. Ol ecilden bir gün Sultān Murād, vüzerāsına eyitdi "Şol İzmir-oğlı niçe bir hāyinlik idüp dursa gerekdür. Anun masālihin görün, yoksa Muhammed'ün pāk rūhı içün sizün masālihünüzi ben görürün" diyicek paşalar

1 dahi Vi : - İ

eyitdi "Ey pādişāh-ı ālem! Oruc Beğ kulun öldi." Zīrā ol yılda Oruc Beğ vefāt itmişdi, "Şimdi beğlerbeğliği Hamza Beğ kuluna virün. Bu Hamza Beğ gayretlü kimesnedür, Allāh ināyetiyle anun işin bitürür" didiler. Andan tīzcek beğlerbeği Hamza Beğ'e bu haberi bildürdiler ve eyitdiler ki "Hükm-i sultānī vāsıl olduğı gibi sen ve Yahşi Beğ ve Saruhān Sancağı ve Burusa sancağı bir yere cem' olup ale'tta'cīl İzmir-oğlı'nun üzerine varup beher-hāl buluşup elbetde bu işde kāhillik itmeyesin. Zīrā seni gāyetle **[109b]** medh idüp dururuz pādişāha" didiler. Ol dahi leşkerin cem' idüp İpsala hisārınun üzerine hücūm eyledi. İzmir-oğlı dahi işidüp leşkerin cem' eyleyüp bunlarunla mukābele olup bir muhkem cenk eylediler. **[İ 100a]** İzmir-oğlı Cüneyd Beğ'ün oğlı ki Kurt Hasan'dur, askerün bir tarafın götürdi ve İzmir-oğlı kendüsi az ādemle kalıcak hemān Hamza Beğ İzmir-oğlı'nun üzerine hücūm eyledi. İzmir-oğlı hod Cüneyd Beğ hisārına gitdi ve oğlı döndi kim gelüp bākī leşkeri dağıda, geldüğinleyin hemān boğazı ele virdi. Anı tutup sürüp hisārı üzerine vardılar. Hayli müddet hisārı eğirtdiler, āhir ahdle Cüneyd Beğ'i hisārdan çıkarup eyitdiler "Seni Hudāvendgār'a gönderelüm. Hudāvendgār seni hoş görür" didiler. Andan İzmir-oğlı Hamza Beğ'ün çadırına geldi, gördi kim oğlı Kurt Hasan dahi anda oturur. Andan Yahşi Beğ gelüp Cüneyd Beğ'i yakasından karvayup kendü çādırına getürdi. Fi'l-hāl oğlını Cüneyd Beğ'e karşu boğazlayup eyitdi "Kanı benüm karındaşum? Sen de ölüm acısın gör a!" diyüp Cüneyd Beğ'ün dahi başını kesüp karındaşınun kanını aldı. Andan ikisinün dahi başlarını hisārına karşu gösterdiler, hisār halkı dahi hemān hisārı virüp miftāhın teslīm itdiler[1] hicretün sekiz yüz yigirmi dokuzunda. Zīrā Menteşe-oğlı vākı'ası bundan öndindür ammā ikisini bile "Bu yıldadur" dirlerdi. Rivāyet böyledür ki Menteşe-oğlı Ya'kūb Beğ ölicek iki oğlı kaldı. Biri İlyās ve biri Mahmūd. İlyās sonra vefāt itdi ammā Mahmūd hayatda idi. Bu Mahmūd Beğ'ün iki oğlı Hudāvendgār kapusında hidmet iderdi. Biri Ahmed ve biri Veys idi. Sonra Mahmūd Beğ oğlı bu oğlanlarına Tokad'da tīmār virdiler ve Menteşe vilāyetini Balaban Paşa'ya virdiler. Bir gün bu Menteşe-oğlanları tīmārlarında atlarına kuru otlık getürtdiler, otlık getürene "Bu azdur, dahi getür" didiler. Bu kişi dahi varup bir çuval çürük otlık getürdi. Bunlar dahi almayup yine getürene virdiler, **[110a]** ol dahi alup gitdi. Andan evvelin **[İ 100b]** gelen otluğı Ahmed Beğ çuvala koyup ve Veys Beğ ırgad sūretinde çuvalı arkasına urup "sokranı sokranı cānuma geçdi" diyüp kakıyarak ve "Bunlarun elinden ve bāzārlıklarından āciz kaldum, nesne beğendürimezin. Bunları Osmān-oğlı saklayup n'eyler" diyüp söyleni söğe Ahmed Beğ hisārdan taşra çıkdı ve eline bir at

1 virüp miftāhın teslīm itdiler İ : virdiler Vi

girdi. Hemān arkasına gelüp revāne oldı. Ol vakt Kara Yülük, yaylasından dönmişdi, ana değin gitdi. Ammā Veys Beğ kaçmadı, nereye gideceğin bilimedi ve hem eline at dahi girmedi. Çünki irtesi oldı, Veys Beğ'i hisār kapusında ele getürdiler ammā Ahmed Beğ gitmişdi. Bu kaziyyeyi Hudāvendgār'a bildürdiler. Veys Beğ'i ve zindāncıyı, ikisin dahi tamām itdiler. Ammā Ahmed Beğ Kara Yülük'de dahi durmayup yine vilāyetine azm idüp anda dahi nesne başarımayup sonra Acem vilāyetine gitdi. Andan sonra Hudāvendgār hicretün sekiz yüz otuzında Rūmili'ne geçüp gazāya meşgūl oldı. Laz'ı feth iderken Karaman-oğlı Muhammed Beğ varup Atalya hisārınun üzerine düşüp cenk iderken hisārdan bir topla urdılar, pāre pāre oldı. Sultān Muhammed'ün öninde itdüği yemīn yolına geldi. Andan Karamanīler pārelerin devşirüp bir sanduka koyup Karaman'a iletdiler. Ve ol top ki anı urmışdı, anı hisārun kapusında "Gāzī topdur" diyü asakodılar. Andan Karaman-oğlı Muhammed Beğ'ün üç oğlı kaldı: İbrāhīm ve Īsā ve Alāeddīn. Ve bu Muhammed Beğ'ün bir karındaşı vardı, Bengī Ali Beğ dirlerdi, karındaşı Muhammed Beğ'ün yerine tahta geçmek istedi, ba'zı halk kabūl itmediler. Āhir Sultān Murād İbrāhīm Beğ'e sancak virüp kılıç kuşatdı ve iki karındaşın kapuda alıkodı. İbrāhīm Beğ, babası Hamīd-ili'nden ne aldıysa yine Sultān Murād'a virüp ve Okluğı bile virdi. Bu ahd ü peymān üzerine hayli zamān durdılar, dahi Hamīd-ili'ni Şarabdār İlyās'a virdiler. **[İ 101a]** Ve ol yılda Mihāl-oğlı ve Kāsım-oğlı Melik Beğ ve Rūmili beğlerinün vākı'ası olup ve Şām **[110b]** çerisi Kıbrūz'ı feth eyledi. Ve dahi Amāsiyye ve Tokad vilāyetlerinün Kızıl Koca oğlanları Türkmanlarından leyl ü nehār hiç rāhatlıkları yoğdı. Bir şehirden bu şehre cemā'at-i kesīre olmayınca gidemezlerdi. Sultān Murād bunlarun hālin bilicek Yörgüç Paşa'ya tefvīz eyledi. Bu Yörgüç Paşa gāyet yavuz kişiydi. Şöyle kim adına akça dahi kesdürmişdi. Andan Yörgüç Paşa fikr eyledi ki eğer bunlara leşkerle varup buluşursa arada çok ādem hasāret olur. "Hemān bunlara bir hīle gerekdür" diyüp bir gün Hudāvendgār ağzından bir mektūb yazup ve mübālağa armağanlarla bir elçi düzüp gönderdi. Mektūbda eyitdi "Lutf idesiz lalam Yörgüç ile varup Alp Arslan Canik'ini urun, talan idün, andan Artuk-ova'ya gelün, ol sizün tīmārunuz olsun" didi. Andan Yörgüç Paşa dahi yarar kullarından ādem koşup bir elçi dahi kendü koşdı. Andan bu iki elçi gelüp Kızıl-koca oğlanlarını Çorumlu vilāyetinde buldılar. Yörgüç elçisi Yörgüç mektūbın virüp ve Hudāvendgār elçisi Hudāvendgār mektūbın virdi. Bunlar her biri mektūbları okıyup şād oldılar ve ne kadar Türkman harām-zādesi varsa gelüp cem' oldılar. Andan bu dört kardaş mahfīce ittifāk itdiler ki ol ili urdukdan sonra eğer Yörgüç Paşa bunlara fi'l-cümle ta'addī gösterüp karşu gelürse

kılıç koyup bunları kırup ekālimini uralar. Andan bunlar göçüp Merzvān Ovası'na gelüp konup anda yatdılar. Yörgüç Paşa gelmedi, bunlar sorup "Yörgüç niçün gelmedi?" diyicek "Hastadur" didiler. Andan ol aradan kalkup Amāsiyye'ye girmelü olıcak Yörgüç Paşa'nun oğlı bunlara karşu gelüp gāyetde melālet gösterüp Kızılkoca-oğlanlarına eyitdi **[İ 101b]** "Ma'zūr dutasız, babam hoşrak değüldi, koyup gelimedük, hidmetde kāsıruz" didi ve "Lutf idün, siz dahi şehirde birkaç gün dinlenün. Sizünle yiyelüm içelüm ve hem babam sizi müsāferet itmek ister" didi. "Bolay ki hoşça ola" didi. "Eğer olmazsa ben sizünle bile gidem ve Sonusa'da dahi hāzır **[111a]** leşkerümüz vardur, babama dahi ihtiyāc yokdur sizün sağlığunuzda" diyüp ta'zīmle bunları iledüp her birini bir ālī sarāya kondurdı. Ve'l-hāsıl bunları bölük bölük Amāsiyye içine sepişdürdi. Yörgüç Paşa dahi bunlarun içün şarāblar ve ni'metler gönderdiler. Bunları mağrūr idüp sarhoş olup yatıcak vakt, basup karvadılar. Evvel dört karındaşı bend eylediler ve başların kesdiler ve anlardan gayrı dört yüz mikdār ādemlerini tutup bend eyleyüp Yörgüç Paşa'ya getürdiler. Yörgüç Paşa dahi buyurdı, Amāsiyye'nün kesme kayadan bir zindānı vardı, boşaldup elleri ve ayakları bendde iken bunları içine koyup ve zindān[1] içine mübālağa dütün eyleyüp ve kapusını muhkem sıvayup kodılar. Yedi gün yatdukdan sonra bir karıcuk Yörgüç Paşa'ya gelüp feryād idüp eyitdi ki "Bana hayf oldı ki oğlancuğum bunlarla biledür. Ol hod anlardan değüldi. Bir terzī-yi fakīrdi anlara iş işlemeğe varmışdı" didi. Yörgüç Paşa eyitdi "Şimden girü niçe idelüm?" Karıcuk eyitdi "Ölüsine dahi kā'ilüm " diyicek Yörgüç Paşa buyurdı ki zindānı açup bunun oğlını aradılar, birkaç kişi altında bulup çıkardılar, henüz ölmemiş. Ta'accüb itdiler ki mazlūmduğın hükm itdiler. Andan bunları çıkarup Amāsiyye ırmağına bırakdılar. Bundan sonra Yörgüç Paşa fi'l-hāl süvār olup Türkman'un evlerine vardı. Çorumlu yöresinde otururken basup hayli Türkman kırdı ve cümle neleri varsa yağma itdürdi, avretleri ve oğlanları etrāfa yayılup dilenci oldılar. Ve Yörgüç **[İ 102a]** Paşa nidā itdürdi "Her kim ki Kızıl Koca neslinden kimse getüre, bir hil'at vireyim" didi. Hayli kimse bulup getürdiler, ve'l-hāsıl köküni kırdılar. Rivāyet olınur ki Osmāncuk nevāhīsinde Zeytūn'da bir hisār vardur ki ana Koca Kayası dirler, Haydar Beğ elinde idi, gāyet sarp hisārdı. Haydar Beğ vāfir azık koyup hiç hisārdan çıkmazdı. Kāsım adlu oğlını tuhfelerle beğlere gāh gāh gönderürdi ammā oğlı idüğin bildürmezdi. Beğlerden hiç kimse anı alıkoyamazdı. **[111b]** Bir gün oğlan eyitdi "Baba, eğer beni varduğum yerde duyarlarsa niçe olur?" didi. Haydar Beğ eyitdi "Ben seni Allāh'a ısmarladum" didi. Yörgüç Paşa bu hisārı almağa gāyet sa'y

1 zindān İ : - Vi

iderdi. Ol hisārda Taygur Çelebi dirlerdi Haydar Beğ'ün bir dostı vardı. Yörgüç Paşa bu Taygur Çelebi'ye çok nesneler virmekle kendüye döndürmişdi. Bir gice azık-hānesine Taygur Çelebi od koyup cemī'-i hisārun azuğı yandı. Hemān Yörgüç Paşa hisārun üzerine düşdi, nā-çār Haydar Beğ hisārı ihtiyārıyla çıkup virdi. Hudāvendgār ana tīmār sadaka eyledi ve andan sonra Yörgüç Paşa düğün idüp Alp Arslan-oğlı'nı düğüne okıdı. Alp Arslan-oğlı Yörgüç'ün hīlesini bilüp haber gönderdi ki "Bilürüm murādun benüm. Ben kendü ihtiyārumla Hudāvendgār'a varurum" diyüp çıkup gelicek Yörgüç dahi tutup Hudāvendgār'a gönderdi, Burusa'da habs itdiler.

Binā-yı Cisr-i Ergene

Rivāyet olınur ki bu Ergene Köprüsi'nün yeri evvel ormanlık ve balçıklık ve çökeklik yer idi. Harāmīler yatağı olup her zamān anda ādem öldürürlerdi. Sultān Murād Hān bī-hadd hazīne harc idüp ol arayı pāk idüp yüz yetmiş kemerlü bir köpri yapup ve iki başını ma'mūr eyledi. Bir cānibine kasaba idüp bir ālī imāret yapdurdı. Tamām oldukda Sultān Murād mübārek eliyle çerāğın yakup ve aşın üleşdürdi. **[İ 102b]** Ve andan Sultān Murād Edrine'de otururken bir gün "Germiyan-oğlı karındaşunuz Ya'kūb Beğ geliyorur" didiler. Hudāvendgār Burusa'ya haber gönderdi "Gāyetle ta'zīm idüp bana haber gönderesiz" didi. Ya'kūb Beğ dahi Burusa'ya gelicek halkı nihāyetde ta'zīm itdiler. Dahi geçmiş pādişāhlarun mezārına varup vāfir akçalar tasadduk eyledi. Ol hīnde Hazret-i Emīr kaddesa'llāhu sırrahu'l-azīz hayātda idi. Devlet-hānesine varup elin öpdi ve andan Edrine'ye azm idüp Ergene'ye gelicek Hudāvendgār, paşaları istikbāle **[112a]** gönderdi. Varup getürüp bir ālī makāma kondurdılar. İrtesi gelüp Hudāvendgār'un elin öpüp Hudāvendgār hil'atleyüp vāfir atālar idüp yine vatanına gönderdi. Bu Germiyan-oğlı gāyet sehī olduğından Hudāvendgār'un virdüği ihsānları Edrine'den köpriye gelince yidi ve yidürdi. Gelibolı'ya geldükde Hudāvendgār'a ādem gönderdi ki "Gemiye virecek nesnemüz kalmadı, karındaşum bize harçlık virsün." Sultān Murād dahi vāfir akçalar gönderdi. Andan bir yıl olınca Germiyan-oğlı vefāt idüp memleketi Hudāvendgār'a vasiyyet eyledi. Ve bu cānibde Sultān Murād uçları ki bahādur beğlere ısmarlamışdı, Laz ucını dahi İshāk Beğ'e ısmarlamışdı, İshāk Beğ kaçan ki akın itmek istese Vılk-[oğlu] duyup küffāra haber idermiş. Ol ecilden iğen doyum çıkmazlardı. İshāk Beğ bu haberi duyıcak Sultān Murād'a i'lām eyledi. Hudāvendgār dahi Vılk-oğlı'na her ne ki virmişdi, alup kendü kullarına virdi. Vılk-oğlı dahi böyle olduğına havf idüp Hudāvendgār'a elçi gönderüp eyitdi ki "Devletlü sultānum lutf idüp kızumı cāriyeliğe kabūl eylesün. Zīrā dedenüz dahi bizden kız al-

mışdı" diyü mübālağa nesneler gönderdi ve paşalara ayru ayru pīşkeşler gönderdi. Paşalar **[İ 103a]** dahi Hudāvendgār'ı rāzı idüp Alaca Hisār'dan anarusını ana virdi ve kendü vilāyetine harāc vaz' eyledi ki her yıl göndere ve Engürüs'e dahi kefīl oldı ki hergiz zararı dokunmaya. Hemān siz anı incitmeyesiz. Andan sonra akını Bosna vilāyetine doğrultdılar. Çünki Vılk-oğlı'yla bu vech üzerine muhkem kavl eylediler, Sultān Murād dahi Laz vilāyetin zabt idüp her yıl harāccılar varup harāc getürür oldılar. Bu fütūhāt hicretün sekiz yüz otuz birinde vākı' oldı ve gelesi yıl Laz-oğlı mürd olup Vılk-oğlı yerine oturdı. Andan sonra Sultān Murād Güğercinlik'i muhāsara eyledi ve Engürüs çerisi gelüp Rūmili çerisi **[112b]** varıcak Engürüs çerisi duramayup kaçdukda Rūmili çerisi keferenün sonından vāfir doyum oldılar. Andan Gündüz-oğlı vākı'ası oldı ve andan ol yılda Burusa'da tā'ūn-ı ekber olup Emīr Seyyid hazretleri vefāt eyledi, rahmetullāhi aleyh. Ve Hudāvendgār'un karındaşları Yūsuf ve Mahmūd Çelebi ol yılda vefāt eylediler. Ve Emīr Süleymān'un oğlı Orhan Beğ ve İbrāhīm Paşa ve Hacı İvaz Paşa ve Çorak Beğ ve Şeyh Fahreddīn oğlanları ve Şemseddīn ibn Fenārī bu cümle ol yılda vefāt oldılar. Ve ol yılda Şām çerisi Kara Yülük üzerine varup Urhā şehrin harāb idüp Yülük-oğlı Hābil'i esīr itdiler. Andan Kara Yülük varup Şāhruh'ı getürüp Kara Yūsuf-oğlı İskender üzerine gelüp Kara Yūsuf-oğlı kaçup Şāhruh dahi Türkmanlarun oğlanların ve kızların ve avretlerin esīr idüp ve ordusın gāret eyledi. Ve Irak vilāyetin harāb idüp sonra ziyāde kızlık ve kaht olup ol sebebden çok halk helāk olup ve ba'zı dahi gelüp Rūm'a dönildi. **[İ 103b]** Birgün Sultān Murād Hān emr eyledi ki "Tīz sefer yerağın görün" diyüp toplar ve tüfekler götürüp ve Gelibolı'dan gemiler getürdüp "Niyyet-i gazā" diyüp Selānik üzerine düşdiler. Bir niçe gün cenk olınup alınmayıcak Hudāvendgār yağma çağırtdı. Gāzīler yağma işidicek fi'l-hāl nerdübānlar koyup kāfire göz açdurmayup hisāra koyuldılar. Allāh'un ināyetiyle feth eylediler, vāfir doyumluklar aldukdan sonra Vardar Yenicesi'nün halkını Selānik'e sürdiler, dārü'l-küffār iken dārü'l-İslām oldı hicretün sekiz yüz otuz üçinde. Ve ol yılda Sultān Muhammed dünyāya geldi ve kāfir gemileri gelüp Gelibolı Boğazın tutup Emīr Süleymān burgozın hisār idüp çok cenk ü kıtāl olup andan Sultān Murād'la musālaha olup dönüp gemiler gitdi. Ve andan Emīr Süleymān boğazın ki burgozdur, anı harāb eylediler hicretün sekiz yüz otuz dördinde. Ve Mısır sultānı Baybars Beğ, Hamīd şehrinde Kara Yülük üzerine varup yine sulh **[113a]** idüp gitdi. Ve hem ol yılda husūf-i küllī vākı' olup gün tamām tutıldı ki gündüzin yıldızlar zāhir oldı ve ziyāde kızlık olduğından çok kimesne kendiyi helāk eyledi.

Muhāsara-i Engürüs ve Güğercinlik

Rivāyet olınur ki Sultān Murād Hān [diledi kim] Selānik gazāsından sonra Engürüs'e gide. Zīrā Engürüs harāmīsi Vidin'den geçüp çok fesād iderdi. Bunlar bu fikrde iken nā-gāh Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ'ün haberi geldi ki Hamīd-ili içinde Beğşehri'ne düşüp şehri alup sancağı beği olan Şarābdār İlyās Beğ'i tutup habs eyledi. Bu tarafda Engürüs dahi yürüdi. Karaman-oğlı'nun ve Vılk-oğlı'nun ve Engürüs'ün birbiriyle ittifākları varmış. Sultān Murād Hān[1] bunları göricek hiçbir tarafa yürimeyüp **[İ 104a]** oturdı. Hattā Engürüs Güğercinlik üzerine düşüp topın urmağa başladı. Hudāvendgār dahi Rūmili beğlerbeğisi Sinān Beğ'i karşu gönderdi. Vardukda öylelik yol mikdārı berüde kondılar. Vidin Sinānı dirlerdi bir bahādur vardı, Vidin'ün beğiydi, ol dahi anda idi. Çağırup eyitdi "Bre beğler! Biz Hudāvendgār'un hāinleriyüz" didi. Beğlerbeği Sinān Beğ bunı işidüp gazaba gelüp eyitdi "Hāy bu ne sözdür ki söylersiz!" didi. Andan Vidin Sinānı eyitdi "Pes eğer biz hāin olmasavuz şol arada kāfirler Hudāvendgār'un kal'asını topla döğüp dururken biz bunda epsem oturmazduk. Husūsan gelen kāfir ola, bu niçe gayret-i İslām olur" didi. Andan beğlerbeği eyitdi "Bu uç senündür, var dil getür" didi. Andan Vidin Sinānı eyitdi "Bu kadar yere ne dil gerek ki top āvāzından atlarumuz pāybend ve köstek komadı." Andan Vidin Sinānı çağırup eyitdi "Hāy gāzīler! İçinde gayret-i İslām olanlar! Oturmak avrete yaraşur" didi. Hemān cümle akıncılar ve yiğit olanlar at üzerine geldiler. Bu haberi beğlerbeği işidüp ol dahi zarūrī Vidin Sinānı ardınca göçüp ale's-sabāh küffār üzerine çıkavardılar. Hemān bir kezden tekbīr getürüp küffāra **[113b]** hücūm eyleyicek küffār biribirin basarak kaçmağa başladılar. Kıral-ı mel'ūn[2] dahi durımayup cemī'-i esbābını bırakup güçle başın kurtardı. Gāzīler ziyāde doyum olup hattā Edrine'de bir mahbūb oğlanı üç yüz akçaya satdılar. Ve bu feth hicretün sekiz yüz otuz yedisinde oldı. Ve bu cānibde Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ ki bu hareketi eylemişdi, Sultān Murād leşker cem' idüp Karaman-oğlı Īsā Beğ ve Zü'l-Kādir-oğlı Süleymān Beğ ve Kādı Beğ ve Burhāneddīn-oğlı **[İ 104b]** Zeynelābidīn ile Akşehr'e çıkup alup ve Konya'ya varup anı dahi alup andan Beğşehri'ni alup el-hāsıl Karaman'un İç-il'den gayrısın virüp ve andan gayrı cümle gelüp Sultān Murād'a itā'at eylediler. Andan Sultān Murād şöyle kasd itdi ki baltacılar sürüp Taş-ili'ne[3] yol idüp Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ'i ele getüre. Karaman-oğlı fi'l-hāl Mevlānā Hamza'yı gönderüp "Hudāvendgār hazretleri lutf idüp küstāhlığumuzı ma'zūr tutsun. Bu kerre dahi suçumuzı afv itsün"

1 hān İ : - Vi
2 mel'ūn İ : - Vi
3 Taş iline İ : Taş'a Vi

diyüp tazarru'āt idicek Hudāvendgār eyitdi "Mevlānā Hamza! Hoş senün hātırun içün bu suçın dahi bağışladum. Ammā bu vilāyeti ana ben virdümdi. Şimden girü karındaşı Īsā'ya virürin" didi. El-hāsıl Hudāvendgār Karaman-oğlı'nun suçını afv idüp Mevlānā Şükrullāh'ı bile gönderdi ki varup and virdi, min-ba'd hergiz yağılık itmeye. Andan sonra Hudāvendgār yine dārü's-saltanaya geldi ki hicretün sekiz yüz otuz dokuz yılıydı ve ol yılda Fenārī-oğlı Muhammed Şāh[1] Paşa vefāt itdi ve Karaman-oğlı Īsā Beğ vākı'aya uğradı. Ve andan sonra Vılk-oğlı'nun fesādını ki eylemişdi, uç beği olan İshāk Beğ ki Hudāvendgār'a bildürmişdi, anlar dahi leşker cem' idüp Vılk-oğlı'nun üzerine varmak fikrinde iken الخائِن خائِف[2] muktezāsınca duyup hemān elçi gönderüp "Kızumun cihāzı tamām oldı. Ādem **[114a]** gönderün gelüp alsunlar" diyicek Hudāvendgār dahi Hadım Reyhān Ağa'yı ve Özbek Ağa'yı Üsküb'e gönderdüp İshāk Beğ'ün hātunıyla geleni getüreler. Pes bunlar dahi hayli ādemle varup Semendire'ye karīb olıcak Vılk-oğlı dahi kāfir beğlerinün hātunlarını gönderüp karşuladup bunları Semendire'ye ta'zīmle getürdüp kondurdı ve muhkem ziyāfetler **[İ 105a]** itdükden sonra kızun cihāzı defterini Özbek Ağa'ya virüp ve gelini teslīm idüp Edrine'ye getürdiler. Hudāvendgār eyitdi "Bu kāfir kızından ötürü düğün itmek ne lāzım" diyüp itmedi. Kız dahi Hudāvendgār yanında sehl zamān durdı. Andan Burusa'ya gönderdi, kendü işrete meşgūl oldı. Birgün Hudāvendgār, Evrenos-oğlı Ali Beğ'e eyitdi "Kim ola Engürüs vilāyetinün yollarını eyüce bilür?" Ali Beğ eyitdi "Eğer sultānum buyurursa ben kulun varup göreyim, yine sultānumun ayağı toprağına geleyim" didi. Hudāvendgār eyitdi "İmdi Rūmili ve Anatolı bile geçsün" didi. Ali Beğ eyitdi "Sultānumun himmetiyle bana akıncı kullarun yeter" diyicek Hudāvendgār eyitdi "Sen bilürsin." Hemān[3] Ali Beğ akıncı cem' idüp Tımışvar'dan geçüp yürüdiler. Engürüs vilāyetine geçüp bir ay mikdārı çigzindiler, hiçbir düşmen belürmedi. Bunlar acāyib doyumluklar idüp dönüp Hudāvendgār'a geldiler. Ali Beğ eyitdi "Hayf değül mi devletlü Hudāvendgār, ol asıl vilāyet kāfir ilinde ola" didi. Dahi Hudāvendgārı rāzı idüp kaldurdı.

Teveccüh Nümūden-i Sultān Murād be-Cānib-i Engürüs

Sultān Murād Engürüs vilāyetine niyyet idüp evvel Vılk-oğlı'na ādem gönderüp eyitdi "Semendire'den Engürüs'e geçüp yerak göresin." Ve Eflak-oğlı Drakula'ya dahi ādem gönderilüp ana dahi buyurıldı ki "Tīzcek leşkerün cem' idüp gelesin. Eğer gelmezsen ben sana varmağa erinmezin" didi. Andan Drakula eyitdi

1 şāh Vi : - İ
2 "Hain korkaktır."
3 hemān Vi : - İ

"Varmak değül, eğer[1] buyurursan atunı ve itüni yedem" didi. Pes Hudāvendgār azīm leşkerle Vidin'e vardı. Laz-oğlı kulavuz **[114b]** olup Vidin'den'den anaru cemī'-i leşkeri alup gitdi ve Engürüs vilāyetinden bir niçe hisārlar alup Zibin'e değin vardılar. Ve'l-hāsıl kırk beş gün Engürüs vilāyetinde gezüp ve ağnayup envā'-i ganāyimle muğtenim **[İ 105b]** oldılar. Andan Drakula'yı kulavuz kılup Eflak'dan sağ u selāmet çıkup Eflak-oğlı dahi Hudāvendgār'ı mübālağa pīşkeşlerle ziyāfetler idüp gönderdi. Bir ehad mu'āraza itmeyüp ve andan Yir-göği Kal'asın yapup içine ādemler konılup[2] mansūr u muzaffer yine Edrine'ye geldiler ki hicretün sekiz yüz kırk biri idi.

Teveccüh-Kerden-i Sultān Murād Hān be-Cānib-i Arnavud

Andan sonra Hudāvendgār birgün eyitdi "Kocacık Hisārı'na sefer idelüm" diyüp önce Īsā Beğ'i gönderdi. Īsā Beğ dahi akıncılarla gidüp Arnavud'un künç illerine girüp seğirdim idüp akın itdiler. Ammā küffār gāfil değülmişdi, yolları bağladılar. İskender dirlerdi Arnavud beği oğlından ki Hudāvendgār'un iç oğlanı olup Hudāvendgār dahi ana ol vilāyetde tīmār virmişdi, sonra āsī olup ol yerde duraklanmışdı ki akıncılarun yolını ol bağlamışdı, bunlar dahi yanında olan esīrlere kılıç koydılar. Ve andan şol kadar kāfir kılıçdan geçürdiler ki[3] kılıçları çöngeldi ammā gāzīlerden dahi[4] hayli ādem şehīd oldı. Lākin çok vilāyet feth eylediler, hicretün sekiz yüz kırk altısında vākı' oldı.

Muhāsara-i Belgrad ve Feth-i Semendire

Sultān Murād Hān Engürüs vilāyetini seyr itdükde eyitdi "Bu vilāyetün kapusı Belgrad'dur." Murād eyledi[5] ki ol kapuyı aça. Leşker cem' idüp Belgrad üzerine vardılar. Cenk ider gibi olup Sava'yı geçüp Zibin'e akın saldılar. Bir mertebede doyum oldılar ki bir çizmeye bir esīr virürlerdi[6]. Lākin Belgrad'a dahi çok ikdām itdiler ammā müyesser olmadı. Andan Sultān Murād Hān[7] göçüp Üsküb'e geldi ve andan Edrine'ye gelüp kışladı ve İshāk Beğ destūr dileyüp Mekke'ye **[115a]** gitdi. Ve Vılk-oğlı'nı kapuya da'vet itdiler, gelmedi. Ammā Drakula iki oğlıyla bile geldi, hemān Hudāvendgār dahi bunları tutup Gelibolı Hisārı'nda habs eyledi. **[İ 106a]** Ve yaz oldukda Hudāvendgār girü Semendire'ye düşdi, Vılk-oğlı hisārlarını berki-

1 eğer İ : - Vi
2 Bir ehad mu'āraza itmeyüp ve andan Yir-göği Kal'asın yapup içine ādemler konılup Vi : - İ
3 andan şol kadar kāfir kılıçdan geçürdiler ki Vi : kāfirleri dahi şöyle kırdılar ki İ
4 dahi Vi : - İ
5 eyledi Vi : idindi İ
6 virürlerdi Vi : virildi İ
7 hān İ : - Vi

düp iki oğlın Semendire'de koyup kendüsi Engürüs'e gitdi. Andan Hudāvendgār buyurdı, Laz ilini urdılar. Ol esnāda İshāk Beğ dahi Mekke'den gelüp[1] yetişdi ki Semendire dahi alınmamışdı. Hudāvendgār, İshāk Beğ'e emr eyledi ki "O birünün üzerine varunuz." Mübārek sancağını bile koşdılar. Birgün hemān İshāk Beğ at arkasına süvār oldı, gördiler ki bir alay kāfir çıkageldi, yayaların önine komış ve atlusı ardında. Şöyle kim kapkara āhen-pūş olup gelürdi. Gāzīler hemān tekbīr getürüp at saldılar. Ve'l-hāsıl şol kadar kāfir kırdılar ki gāzīlerün atları kāfir ölüsi üzerinden yürürdi. Ve andan bir ay mikdārı Semendire üzerinde cenk olup āhir feth olınup içine ādemler ve kādılar nasb olındı. Ve içinde cum'a namāzı kılınup ve Turhān Beğ'e virdiler ve Vılk-oğlı'nun iki oğlını tutup getürüp Dimetoka'da habs itdiler. Ve andan girü çıkarup Balaban Paşa ile Tokad'a gönderüp anda gözlerine mīl çekdiler. Ve andan sonra Sultān Murād yine Edrine'ye gelüp cemī'-i Laz vilāyetinün hākimi oldı. Bu husūslar hicretün sekiz yüz kırk yedisinde vākı' oldı. Ve dahi ol yılda Timur Hān oğlı Şāhruh, Kara Yūsuf oğlı İskender Beğ'ün üzerine gelüp İskender Beğ dahi kaçup Rūm'a geldi. Şāhruh cemī'-i Irāk'ı gāret idüp harāb eyledi ve Cihān Şāh varup Irāk vilāyetlerine pādişāh oldı. Kara Yülük, İskender elinde helāk oldı ve İskender dahi Alınca Kal'ası'nda kendü oğlı ve avreti elinde helāk oldı. Ve andan Mısır ve Şām çerisi Rūm'a gelüp Engüri hisārın harāb idüp ve Erzincān ve Sivas üzerine varup ve sonra dönüp **[İ 106b]** yine Şām'a gitdi. Ve Mısır sultānı Baybars Beğ **[115b]** vefāt idüp oğlı, yerine Mısır sultānı oldı. Andan emīr-i āhūr Çakmak Baybars Beğ oğlın tutup Mısır tahtına kendü sultān oldı.

Feth-i Hisār-ı Germe

Birgün Sultān Murād Hān, Turhān'a eyitdi "Bu Germe Hisārı'nun fethine bir fikr it!" didi. Turhān Beğ eyitdi "Bu Germe Hisārı bir garīb hisārdur ki önünde germesi vardur. Bu germeye beş hisār yapmışlardur ki mübālağa yerakları vardur." Ve andan Sultān Murād Hān[2] eyitdi "Dilerüm ki Mora vilāyetine gazā idem" diyüp hemān leşkerle müteveccih oldılar. Ve mukaddemā Turhān Beğ'i gönderdiler ve ardınca Hudāvendgār dahi varup yetişüp Germe'nün üzerine vardılar. Gördiler beş hisār yerağla ārāste birbirine mu'āvin, hemān toplarla[3] döğmeğe başladılar ve anda dahi hayli top döğdiler ki mukaddemā hāzır bakır[4] götürmişlerdi ve ol hisārlarun dā'ireleri hendek idi. Hudāvendgār buyurdı, ol hendekleri doldurdılar ve

1 gelüp İ : - Vi
2 hān İ : - Vi
3 toplarla Vi : toplar çeküp İ
4 hāzır bakır İ : bakır ihzār Vi

Hudāvendgār hisārları yağma buyurdı. Hemān tarfetü'l-ayn içinde hisārları feth itdiler, mālını ve esbābını yağma itdiler. Ve etrāfına akınlar olup azīm doyumluklar eylediler ki hicretün sekiz yüz kırk yedisi idi. Ve dülengüsi yılda Şehābeddīn Paşa elinden Nevabri şehri feth oldı. Ve ol vakt ki emīr-i āhūr Mezīd Beğ vākı'aya uğradı, Kula Şāhin Rūmili'ne beğlerbeği idi. Hudāvendgār'a eyitdi "Ol Yanko diyen kāfir, Mezīd kuluna hayli iş itdi. Eğer ben kuluna buyurursan varayın kāfirden Mezīd Beğ'ün[1] intikāmın alayın!" didi. Hudāvendgār dahi icāzet viricek ol dahi yeniçeriyi ve Rūmili'yi ve Anatolı'dan dahi ba'zını alup Eflak vilāyetine vardı **[İ 107a]** ve yimeğe içmeğe[2] meşgūl oldı ve Kula Şāhin'e eyitdiler "Bu ara düşmen ağzıdur, yiyecek ve içecek yer değüldür" didiler, eslemedi. Birgün hemān Engürüs leşkeri belürdi. Kula Şāhin ağzındaki lokmayı yudamayup hemān atına binüp dönüp kaçmağa yüz tutdı. Beğler eyitdiler **[116a]** "Hāy n'eylersin bunda niye geldün!" didiler. Kula Şāhin'i salıvirmediler. Andan Kula Şāhin eyitdi "Bu gice sabr eylen ki dün yarısında ben anun hakkından gelem" didi. Ahşam karanusı olıcak Kula Şāhin'e düşmen kaygusı olmayup börkin düşmene bağışlayup ve kendü "Tuna Suyı yakın mıdur?" diyü sora sora götürdi ayağı. Ve'l-hāsıl bir vechle asker-i İslām münhezim olup kırıldı ki dimelü değül. Bu cānibde Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ İslām leşkerinün bu inhizāmını işidicek gāyet ferah olup hemān yüriyüp Emir-dağı'na yaylaya gelen ili urmağa başladı. Ve andan Beğ-bāzārı'nı urup ve'l-hāsıl ayağı basduğı yirleri şöyle eyledi kim kāfir dahi öyle itmezdi, kanda kaldı müslimān[3]. Ve bi'l-cümle Kütāhiyye'ye gelince ve andan Engüri'ye varınca ve Sivrihisārı ve Bolvadin'i cümle harāb eyledi. Ve kendünün Akhisār'ın ve Akşehr'in ve Beğşehr'in[4] kendü eliyle vīrān eyledi. Çünki Sultān Murād bu ahvāllere vākıf oldı, ne kadar kendüye tābi' kāfir askeri varsa yanına cem' idüp sürüp hemān Konya'ya çıkdı, Karaman-oğlı dahi kaçup Taş-ili'ne gitdi. Alāeddīn Çelebi bin Murād Hān babasıyla yüriyüp Karaman illerini yaka yıka[5] Lārende'yi ve Konya'yı harāb eylediler. Ol vakt ol kadar mezālim oldı ki Osmānīlerden birisi itmiş değüldi ammā bunlara sebeb Karaman-oğlı olmışdı. Böyle olıcak Karaman-oğlı hātunı ki Sultān Murād'un kız karındaşıydı, anı ve vezīri Kara Server'i Hudāvendgār'a gönderdi ki "Tevbe eyleyem, ayruk bunun gibi nā-ma'kūl itmeyem" diyü gelüp tazarru' eylediler. Ve Hudāvendgār'un kız karındaşı eyitdi "Çünki erümi **[İ 107b]** böyle idecek idünüz, beni buna niye virdünüz?" diyü ağladı. Hudāvendgār

1 beğün Vi : kulunun İ
2 yimeğe içmeğe İ : içmeğe ve yimeğe Vi
3 kanda kaldı müslimān İ : - Vi
4 ve Beğşehr'in Vi : - İ
5 yaka yıka Vi : yaka yaka İ

dahi terahhum idüp Kara Server'e eyitdi "Sen boynuna alır mısın ki ayruk fesād itmeye" didi. Kara Server eyitdi "Sultānum, hep Turgud oğlanlarınun iğvāsıyla eylemişdür. Benüm boynuma, ayruk nesne itmeye" diyicek Hudāvendgār dahi afv idüp dönüp gitdi. Ve bu hadīsāt **[116b]** hicretün sekiz yüz kırk sekizinde vākı' oldı. Ve bu yıl içinde Sultān Murād'un oğlı Alāeddīn Çelebi ve Fenārī oğlı Yūsuf Bālī ve Kādı Burhāneddīn oğlı Zeynelābidīn vefāt itdiler.

Harb-i Derbend-i İzladi

Rivāyet olınur ki çün Semendire alınup içi ehl-i İslām doldı, küffār karın ağrısına uğrayup Vılk-oğlı varup Engürüs'ün eteğine yapışdı ve hem Karaman-oğlı'nun Engürüs'e elçisi vardı, eyitdi "Sen öteden ben berüden yüriyelüm, Rūmili senün ve Anatolı benüm olsun" didi ve "Osmānluyı[1] ortadan giderelüm" didi ve Vılk-oğlı'na dahi Memleketini alıvirelüm" didi. Andan hicretün sekiz yüz kırk dokuzında Engürüs kıralı cemī'-i leşkerin Yanko ile Vılk-oğlı'na koşdı. Bunlar gelüp Belgrad'dan geçüp Alaca Hisār'ı ve Niş'i ve Şehirköy'i yakup yıkup tā İzladi Derbendi'ne değin harāb eylediler. Sultān Murād, Karaman-oğlı'yla musālaha itdükden sonra varup kāfiri karşuladı. Ammā kāfir İzladi Derbendi'nün içine girüp otururdı. Hudāvendgār varıcak kış olmağın uğraşmağa mecāl olmayup ārām eylediler. Kāfir derbend içinde oturmakdan zebūn olup bir gice hemān kalkup gitdi. Ol hīnde beğlerbeği olan Kāsım Paşa "Kāfir kaçdı" diyü ardına düşdi. Kāfirün hod pusuı varmış, bunları ortaya alup Halīl Paşa karındaşını Mahmūd Çelebi tutup alup gitdi. Ve Vılk-oğlı, Rūmili beğlerine çok nesneler virüp Hudāvendgār'ı **[İ 108a]** yine rāzı itdiler ki Vılk-oğlı'na yine yerlerin virüp ve Tokad'da habs olan iki oğlını gönderdiler. Ve andan Sultān Murād Edrine'ye gelicek kız karındaşı ki Mahmūd Çelebi'nün hātunıydı, mātem sūretinde gelüp Hudāvendgār'un elin öpüp ve tazarru' eyleyüp Mahmūd Çelebi'nün halāsı[2] içün yalvardı. Hudāvendgār dahi özi göynüp kāfirden satun aldı.

[117a] İclās-ı Murād Hān ibn Muhammed Hān

Çünki Sultān Murād Hān Edrine'ye geldi, Halīl Paşa'ya eyitdi "Oğlum Muhammed'i hayātumda[3] tahta geçüreyin, tā ki gözüm bakarken görem ne vechle pādişāhlık ider" didi. Sultān Muhammed Ma'nisa'da idi, hemān getürtdiler. Ve Turhān Beğ'i tutup Tokad'da Bedevī Çardağı'na gönderdiler. Andan Sultān Murād

1 Osmānluyı Vi : Osmānluları İ
2 Çelebi'nün halāsı İ : Çelebi'yi halās Vi
3 hayātumda Vi : hāl-i hayātumda İ

kendü ihtiyārıyla oğlı Sultān Muhammed'i tahta geçürüp ve Halīl Paşa'yı vezīr idüp ve Mevlānā Hüsrev'i kādı-asker itdi. Ve Sultān Murād kendüsi Şarābdār Hamza Beğ'i ve İshāk Paşa'yı ve sāir musāhibleriyle varup Ma'nisa'da oturdı. Bu cānibde Karaman-oğlı ve Vılk-oğlı işidicek ferah-nāk oldılar. Hemān Karaman-oğlı Engürüs'e ve Vılk-oğlı'na elçiler gönderüp eyitdi "Ne durursız? Fursat sizün ve benümdür" didi. Ve'l-hāsıl bunları harekete getürdi ve kıralı dahi tahrīk idüp "Türk'e bundan eyü fursat mı bulursız? Osmānoğlı delü olup oğlını tahta geçürdi. Kendüsi çalıcı avretlerle bāğlar bucağında yiyüp içüp yürür" didi. Muhassal Yanko Kıral'un önine düşüp yürüdiler. Ve bu kıral ol kıralun oğlıdur ki Güğercinlik'e gelmişdi. Pes doğrı[1] Varna'ya yürüdiler. Andan Sultān Murād'a memleket halkı gulüvv idüp eyitdiler ki "Kendü elünle memleketüni harāba virdün. Hayf değül midür, ne durursın?" didiler. Hemān Sultān Murād Hān'un cān başına sıçrayup sürüp Gelibolı'ya[2] gelüp gördi ki boğazı **[İ 108b]** küffār gemileri tutmış, sürüp Koca-ili'nden Akça[3] Hisār'a geldi. Ve bu tarafda Halīl Paşa Murād Hān'ı karşulayup gelüp hisār karşusına çādır kurup oturdı, andan leşkeri anda cem' itdiler. Hudāvendgār hemān Allāh'a tevekkül idüp göçüp küffāra karşu varup yollarını bağladı. Muhassal Varna Dağı'nda kāfirle buluşup cenk-i azīm eylediler. Yanko Anatolı leşkerine yüriyüp tozutdı ve Anatolı beğlerbeğisi şehīd oldı ve niçe sancakbeğleri düşdi. Rūmili leşkeri bu hāli göricek çekilüp dağıldılar. Hudāvendgār hemān kapu halkıyla yalnız kalıcak kasd itdi ki ol dahi **[117b]** kaça. Fi'l-hāl Dayı Karaca Beğ bu hale vākıf olup atından inüp Hudāvendgār'un atına muhkem yapışup eyitdi "Devletlü sultānum, n'eylersin? Eğer sen gidesin kāfir ardumuzca Edrine'ye dek gelür" diyüp Hudāvendgār'ı koyuvirmedi. Ve atından yedüp bir yüksek yere çıkup durdı. Ol vakt Kazancı Doğan dirlerdi bir yeniçeri ağası[4] vardı, Karaca Beğ'e kakıyup eyitdi "Bre kara yüzlü gidi! Sultān Alāeddīn'i öldürdün, bu kerre beğümüze kasd itdün. Ko gitsün!" didi. Karaca Beğ hiç mukayyed olmadı. Sultān Murād kāfirīni sıdı. Karaca didükçe Karaca Beğ "Biz anları sıruz inşāallāh" dirdi. Ve ol yerde tepe olup yer dar olmağın leşker bir yere cem' olmağa mümkün değüldi. Pes dönen asker gördiler ki Hudāvendgār'un sancağı ber-karār durup tabl-hānesi durmayup döğilür ve çavuşlar "Hāy gāzīler, ne durursız! Kāfir sındı" diyü çağrışurlar, fi'l-hāl bunlar dahi dönüp gayret kuşağın berk idüp girü kāfire kılıç koydılar. Bu hālde cenk olup dururken Yanko yortup kırala

1 dığrı Vi : durdı İ
2 Gelibolı'ya Vi : - İ
3 Akça Vi : - İ
4 ağası Vi : - İ

gelüp eyitdi "İşde Türk'i sıduk, ne durursın! Sultān Murād'un üzerine sen var ki bana beğ gerekdür" didi. **[İ 109a]** Bu Yanko kıralun beğlerbeğisiydi, bir hīle-bāz mel'ūndı, murādı Engürüs'e kıral olmakdı. Pes kıral dahi Yanko'nun sözine uyup eline bir gönder alup Hudāvendgār'un alayına at[1] depdi. Nazar eyledi, Hudāvedgār'un yanında olan ādem gözine[2] az gözükdi. "Eyü fursat buldum, Türk'ün beğini tutayım" diyüp "Kamu kamu Murād!" diyüp yürüdi. Yeniçeri dahi yarılup kıral gelüp aralığa girdi. Fi'l-hāl atını sinirleyüp atından yıkdılar. Koca Hızır inüp başını kesmek isteyicek "Kospodar Murād, kospodar Murād!" diyü çağırdı. Hızır mecāl virmeyüp başını kesüp göndere dikdi. Dahi bir kezden tekbīr getürdiler. Gāzīler kıralun başını gönderde göricek dört yana kāfirleri kırmağa başladılar. Bīkıyās[3] kāfir depeleyüp urbaların yağma eylediler. Ve küffārdan bir mikdār varup bir yerde cem' olup durdılar. Gāzīler varup ol cem'iyyeti dahi dağıtdılar. Ehl-i İslām şād olup küffār-ı melā'īni inhizām itdiler. Bu ferāhiyyetde **[118a]** Hudāvendgār'dan dilek idüp Turhān Beğ'i Tokad habsinden kurtardılar. Çünki kāfir kaçdı, Rūmili beğlerbeğisi Dāvūd Beğ kāfirün ardınca düşüp bir gün ve bir gice gitdi, çok kāfir helāk eyledi. Andan Sultān Murād kıralun başını Burusa'ya gönderdi ve cemī'-i memleketi donatdılar. Andan Sultān Murād dönüp gelicek buyurdı "Ol cenk yüzinde kaçan beğlere avret tonın geydürüp tahkīr eylen!" didi. Yine beğler dirilüp eyitdiler "Devletlü sultānum, bunun gibi hāl-i aceb olmaz. Bi-hamdillāh ki mansūr u muzaffer oldunuz" didiler. Sultān Murād dahi ferāgat idüp afv eyledi ve etrāfun beğlerine kāfir esīrleri gönderdiler. Hattā Mısır sultānına Azeb Beğ'i gönderüp hayli cebelü kāfir dahi gönderüp cebe gösterdiler. Sultān-ı Mısır bunları göricek "Allāhu yensuru İbn Osmān!" diyüp ol cum'a mescidlerde hutbeyi Sultān Murād **[İ 109b]** adına okıdılar ve Azeb Beğ'e çok nesne virdiler. Andan Sultān Murād Edrine'ye gelüp oturdı ve Sultān Muhammed'i yine Ma'nisa'ya gönderdiler. Ve dirler ki Halīl Paşa ve İshāk Beğ ve Īsā Beğ ve sāir beğler ittifāk idüp Sultān Muhammed'e eyitdiler "Atanı tahta teklīf[4] eyle. Ol hod geçüp oturmaz, atalık hakkı yerine gelsün" didiler. Sultān Muhammed sabāh dīvāna gelicek atasını da'vet eyledi, Sultān Murād dahi geçmezlenüp vüzerādan yana nazar eyledi. Halīl Paşa eyitdi "N'ola sultānum buyurun. Hudāvendgārumuzun hātırcığı hoş olsun" didi. Andan Sultān Murād izz u nāzla tahta geçüp oturdı. İrtesi ava çıkdı, vüzerāya emr itdi ki Sultān Muhammed'ün masālihi neyse görün" didi. Andan Saruca Paşa

1 at İ : - Vi
2 gözine İ : - Vi
3 bī-kıyās Vi : bī-hadd ü bī kıyās İ
4 teklīf İ : tekellüf Vi

ile İbrāhīm Paşa'yı koşup girü Ma'nisa'ya gönderdiler. Sultān Muhammed Halīl Paşa'nun bu hīlesine mütehayyir olup eyitdi "Eğer Allāhu Te'ālā bana devlet müyesser iderse sana idem Halīl!" diyüp gönlinden kīn bağladı. Ve andan Zağanos Paşa'yı dahi azl eylediler. Varup Balıkesir'de mütekā'id oldı.

Muharebe-i Kosova

Andan sonra birgün Arnavud beği İskender Beğ'ün ammisi oğlı Hamza Beğ Sultān Murād'a eyitdi **[118b]** "Devletlü sultānum, Arnavud vilāyetinün ba'zısı İskender'e yağı oldılar. Eğer sultānum buyurursa varayın, hisārı alıvireyin" didi. Hudāvendgār paşalarla müşāvere idicek paşalar eyitdi "Belki sultānum bile varmak dahi ma'kūldur." Pes hemān yerak görüp Sultān Muhammed'i dahi Ma'nisa'dan getürüp ol sefere bile alup gitdi. Menzil-be-menzil Akça Hisār'un üzerine varduklarında muhāsara eylediler. İki ay mikdārı cenk olup alınmayıcak āhir suyınun yolını buldılar, suyı yabana saldılar. Susuzlıkdan bunalup hisārı virdiler. Ve ol hisār feth olınmasıyla çok yerler itā'at eyledi. Bu feth hicretün sekiz yüz **[İ 110a]** elli birinde idi. Andan Sultān Murād diledi ki çeriye destūr vire. Nāgāh Vidin tarafından haber geldi ki "Engürüs mübālağa askerle geliyorur" diyü. Hemān Hudāvendgār durdı[1], Sofya'ya yürüdi ve Rūmili çerisine destūr virdi ve Anatolı'ya eyitdi "Siz ādem gönderün, önüzden haraclık getürdün" didi. Ve kendü Sofya'da bir mikdār karār eyledi. Girü haber geldi ki "Sultānum! Belgrad'dan geçen kāfirün haddi ve hasrı yok" didiler. Sultān Murād eyitdi "Yine bu Vılk-oğlı'nun şeytānlığıdur!" didi. Andan "Hele ādem gönderün, bu gelen kimdür bilün" didi. Ādem varup haber getürdi ki "Biri Leh banıdur ve biri Çeh banıdur ve biri Lek banıdur ve biri Sekvat banıdur. Bunlarun her biri Engürüs vilāyetinün ulu pādişāhlarıdur. Her biri kırala mānend banlardur" didiler. "Ammā önince gelen Yanko'dur, getüren oldur" didiler. Sultān Murād işidicek "Tevekkeltü alellāh" diyüp hemān Sofya'dan kalkup yürüdi. Ammā cemī'-i vilāyetün askeri cem' olmışdı. Karaman-oğlı'ndan dahi gelmişdi. Andan Hudāvendgār yolda cebelüyi cebesizden ayırmak istedi, cemī'-i leşkeri görüp tamām[2] itdükden sonra Karaman-oğlı leşkerini dahi gördi ki cümle kaltak eyerlü, yırtmaç kürkli, örmeç kuşaklu, kalpak takyelü, üzengüsi kayışı ve kılıcı bağı ipden. Turgudlu'nun ne kadar at uğrusı varsa anları göndermiş. Sultān Murād bunları görüp **[119a]** eyitdi "Leşkerini dahi ana tek dilin tutup nifāk itmese epsem yerinde otursa" didi. Andan hemān düşmenün üzerine niyyet-i gazā idüp yürüdi. Kurşunlı Kilisa'ya varıcak kāfir Kosova'ya gelüp

1 durdı Vi : doğrı İ
2 tamām İ : - Vi

dururken[1] Sultān Murād cum'a güni gün[2] doğarken hemān buluşdı. Çünki kāfiri gördi, Sultān Murād atından inüp iki rek'at hācet namāzın kılup Allāhu Te'ālā'ya niyāz idüp yüzin toprağa sürdi ve eyitdi "Yā İlāhī, Seyyidī ve Mevlā'ī! Bir bölük bī-çāre mü'min kullarını benüm günāhum **[İ 110b]** çoklığından ötüri küffār elinde zebūn itme! Habībün hürmetiyçün ümmeti sen sakla ve sen mansūr u muzaffer eyle" diyü başın kaldurup niyāzdan[3] fāriğ olıcak hemān "niyyet-i gazā" diyüp atına süvār oldı ve hemīn küffāra hücūm eyledi. Ol dem acāyib cenk olup küffārun niçe sancağı alındı ve ol gice irteye değin cenk oldı ve niçe beğler şehīd oldı ve küffārun dahi niçe banları katl olınup ve niçelerin diri tutdılar. Ve Yanko mel'ūn yine kaçdı ve Lek ban oğlanlarıyla kaçdı ve Sekvat ban düşdi ve Leh ban esīr oldı. Ve sāir kefere kimi kırılup ve kimi esīr oldı[4] ve Çeh ban dahi esīr olmış[5], Hudāvendgār'a getürdiler, Hudāvendgār eyitdi "Ben sizünle düşmenlik itmedüm. Siz niçün böyle eyledünüz?" didi. Çeh ban eyitdi "Gözümüze gözükecek vardı, anunçün oldı" didi. Andan eyitdi "Her yıl beş bin er ile Hudāvendgār'un kulluğına geleyim ve on pāre kal'a vireyim ve haraççı gelüp cemī'-i vilāyetümden harāc cem' eylesün ve memleketümde senün kānūnun yürüsün" didi. Hudāvendgār eyitdi "Bu söyledüğün nesnelere hiç benüm ihtiyācum yokdur" didi ve kendü kılıcını çıkarup cellādun eline virüp "Boynını ur!" didi. Ol ban ağlayup eyitdi "Sultānum! Senün elünde öleyin" didi. Hudāvendgār eyitdi "Benüm elümde ölmekden fāyide ne ola?[6]" Ban eyitdi "Ben yerümde ulu pādişāhum. Dilerüm ki beni pādişāh öldüre." Andan Hudāvendgār **[119b]** gülüp cellāda "Çal!" diyüp cellād dahi çalup başını önine bırakdı. Bu gazānun tārihi hicretün sekiz yüz elli ikisinde idi ki Sultān Muhammed dahi[7] bu gazāda bileydi. Andan Sultān Murād Edrine'ye gelüp Halīl Paşa'ya eyitdi "Dilerüm ki oğlum Muhammed'i everem. Şol[8] Zü'l-kādir-oğlı Süleymān Beğ bir hoş Türkman'dur. Bizümle hayli sadākat ve dostluk ider. Anun kızın alıvirmek isterin" didi. **[İ 111a]** Halīl Paşa dahi "N'ola lāyıkdur" diyicek derhāl Amāsiyye'den Hızır Ağa'nun hātunın gönderdiler, Elbistān'a Süleymān Beğ'e vardı. Süleymān Beğ'ün ol vakt beş kızı vardı. Cümlesin bu hātunun önine getürdiler. Hātūn birin beğenüp elin yapışup iki gözlerinden öpdi. Andan gelüp Hudāvendgār'a Süleymān Beğ'ün keremin ve itā'atın ve kızınun hüsnin ve hulkın

1 dururken Vİ : konup otururken İ
2 gün Vi : - İ
3 niyazdan Vi : niyāz ve tazarru'
4 ve sāir kefere kimi kırılup ve kimi esīr oldı Vi : - İ
5 olmış Vi : oldı İ
6 ola İ : - Vi
7 dahi i : - Vi
8 everem şol Vi : evlendürem İ

haber virdi. Sultān Murād Hān[1] dahi kabūl idüp tekrār Hızır Ağa hātunıyla Rūm a'yānlarınun hātunlarını ba'zı beğlere koşup gönderdi. Varduklarında Süleymān Beğ bunlara karşu gelüp azīm hürmetle dünürleri i'zāzla kondurup ağırladı. Ve andan kızı Hızır Beğ hātunına teslīm idüp gönderdi, anlar dahi alup Edrine'ye getürdiler. Ve Hudāvendgār geline bī-kıyās nesneler i'tā eyledi. Andan düğün itmeğe etrāfun beğlerini da'vet itdiler. Ve cemī' beğler ve kādılar ve ālimler ve fakīrler anda cem' olup Hudāvendgār'un envā'-i ihsānıyla fukarā bay olup ālem ni'mete müstağrak oldı. Zīrā bu Sultān Murād Hān zamānında ulemā ve sulehā ve fukarā müreffehü'l-hāl ve muntazamu'l-ahvāl idiler. Ve etrāf-ı ālemi ma'mūr itmede sā'iydi. Ve Edrine'de bir cāmi'-i a'zam ve bir imāret ve iki medrese binā eylemişdür. Ve Burusa'da bir imāret ve bir medrese yapdurdı. Ve Rūmili'nde Ergene nām bir kasaba yapup anda dahi bir imāret ve yüz yetmiş dört kantaralu bir köpri yapdurdı. Ve niçe ribātāt ve hammāmāt ve hānkāhlar binā eyledi ki mülūk-i māziyede bu kadar āsār kimse **[120a]** itmemişdür. Ve Mekke-i Şerīfe'ye ve Medīne-i Münevvere'ye ve Kudüs-i Şerīf'e her yıl üç bin beş yüz filori ta'yīn eylemişdür. Ve dahi fukarāya tasaddukātınun nihāyeti yokdur.

Vefāt-ı Sultān Murād Hān[2]

Rivāyet olınur ki Sultān Murād birgün adaya seyre varmışdı. Dönüp sarāyına gelürken ada köprüsinün başında bir dervīş **[İ 111b]** otururdı. Sultān Murād yakın gelicek bu dervīş eyitdi[3] "Hāy Sultān Murād Hān pādişāh! Günāhlaruna tevbe eyle ki va'den yakındur" didi. Sultān Murād dervīşden bu haberi işidicek Saruca Paşa yanında idi. Dönüp ana eyitdi "Saruca! Sen tanuk ol ki ben cemī'-i günāhlaruma tevbe itdüm" didi. Ve bir yanında dahi İshāk Paşa giderdi. Andan yana dahi dönüp eyitdi "Sen dahi tanuk ol ki ben cemī'-i günāhlaruma tevbe itdüm" didi. Andan eyitdi "Şol dervīş kimdür bilür misiz?" didi. Eyitdiler "Emīr Seyyid mürīdlerindendür" didiler. Andan Hudāvendgār sarāyına gelicek hemān baş ağrısı ārız oldı. Vasiyyetnāmesin yazdurmışdı. Oğlı Sultān Muhammed'i vasī idüp Halīl Paşa'yı nāzır itmişdi. Hemān üç gün hasta olup hicretün sekiz yüz elli beşinde gurre-i Muharrem'de rūh-ı azīzi civār-ı Hakk'a yetişüp vefāt eyledi. Otuz yıl, altı ay ve yedi gün pādişāhlık eyledi. Ve altı oğlı olmışdı: Biri Ahmed ve biri Ali ve biri Muhammed ve biri Hasan ve biri Orhan ve biri dahi Ahmed ki İsfendiyār kızından idi. Bu ki Küçücek Ahmed dirlerdi, sarāyda bile olurdı. Ve ol büyük

1 hān İ : - Vi
2 aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān İ : - Vi
3 eyitdi İ : - Vi

Ahmed Amāsiyye'de ölüp anda Sultān Muhammed bin Bāyezīd Hān evlādı türbesinde defn itdiler. Ve Sultān Alāeddīn dahi Amāsiyye'de fevt oldı. Anun meyyitini Burusa'ya getürdiler. Hasan ve Orhan, ikisi Edrine'de fevt olup Dārü'l-Hadīs'de defn itdiler. Muhassal çünki Murād Hān vefāt itdi, üç[1] gün meyyitini sakladılar, yine hükm ü hükūmet iderlerdi. Muharremün on altıncı güni pençşenbe gün **[120b]** Sultān Muhammed gelüp sa'ādetle tahta geçdi. Ol gün Murād Hān'un öldüğin bildiler ve atasınun meyyitini Burusa'ya gönderdi. Ve ol Küçücek Ahmed ki **[İ 112a]** sarāyda bile olurdı, anı dahi Hakk rahmetine ulaşdurup kendüsi yalnız kalup serīr-i saltanatı müşerref eyledi. **[120b]**[2]

Cülūs-ı Sultān Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Bāyezīd Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī

Bu Sultān Muhammed Hān hicretün sekiz yüz otuz üçünci, recebün yedinci güni cum'a-irtesi vücūda gelmişdi. Ve hicretün sekiz yüz elli beşi muharreminün on altıncı güninde tahta geçüp āleme nizām virmeğe ibtidā itdi. Ol esnāda haber geldi ki Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ'ün karnından harām-zāde oğlanlar doğup kimine "Germiyan-oğlıdur" diyüp Germiyan'a gönderdi ve kimine "Aydın-oğlıdur" diyüp Aydın-ili'ne gönderdi ve kimine "Menteşe-oğlıdur" diyüp Menteşe-ili'ne gönderdi ve kendüsi Alāiyye'ye yürüdi didiler. Ve ol vakt Evrenos-oğlı Īsā Beğ Anatolı beğlerbeyisiydi, Karaman-oğlı gelüp il urıcak Īsā Beğ Sultān Muhammed'e ādem gönderüp Karaman-oğlı'yla cenk itmeğe destūr diledi. Yüz ağartmaya diyü destūr virmeyüp anı azl eyledi ve andan İshāk Paşa'ya hil'at giydürüp ve Anadolu beğlerbeğilin virüp gönderdi. Sultān Muhammed dahi devlet atına süvār olup yürüyüp Burusa'ya gelicek ol harām-zāde oğlanlar kaçup yine ataları Karaman-oğlı karnına girdiler. Andan Sultān Muhammed yürüyüp Akşehr'e ve Beğşehri'ne çıkdukda halkları gelüp itā'at itdiler ve Karaman-oğlı İbrāhīm kaçup Taş'a gidüp yine yalvarmağa başladı. "Günāhlaruma tevbe ve işlerüme peşīmān oldum" diyüp

1 üç Vi : on üç İ

2 [**Der-kenār**]**:** Merhūm Sultān Muhammed sekiz yüz otuz üçinci recebinün yedinci güni, cum'a-irtesi dünyāya gelüp sekiz yüz elli beş muharreminün on altıncı güninde tahta cülūs eylemişlerdür. Zamān-ı cülūsda sinn-i şerīfleri yigirmi iki yaşında idi. Cülūsları senesinde Karaman-zāde Beğ'i tecdīd-i sulh idüp irtesi sitte yılında Yeni-hisār Kal'ası'nı bünyād urup vilāyet beğlerin ve asākir-i heykel-āmiz cem' oldılar. Binā hidmetine ta'yīn idüp kal'anun kulle-i kebīrin dört vezīrin açmağa ta'yīn idüp kemāl-i ihtimāmla itmāmını sa'y olmağın dört ayda tamām olup ve nevvār ve yarar dilāver bahādur yiğitler kal'a erenleri ta'yīn olınup server-i sürūr-encāmun cem'-i cevānını yerag u yanlı cenge kābil esbāb u ālātlı tertīb u tezyīn ve gāyet mehīb u tīz toplar ve batalu şıkkalar getürüp delüp paşalar eliyle çekdirüp münāsib olan mahalde vaz' olınup cedd-i a'lāları zuhūrından cülūs-ı Sultān Muhammed Hān'a dek böyle tīz ve yerag-ı azīm [ü] mehīb kal'a binā olduğı ve bu vechile hazīne konulduğı istimā' olınmayup ve selātīn-i sābıkaya dāhi müyesser olmamış diyü. (Bu derkenār İ'de yoktur.)

tazarru‘ eyledi ve “Kızumı dahi vireyim ve her yıl seferine varayım” diyicek Sultān Muhammed dahi suçunı afv eyledi ve Kassāb-oğlı Mahmūd Beğ’i gönderdiler ki varup Karaman-oğlı’na and virdi ki ayruk[1] adāvet eylemeye ve Sultān Muhammed dönüp yine Burusa’ya **[121a]**[2] karīb gelicek yeniçeri alay bağlayup hudāvendgāra karşu durup ihsān taleb itdiler. Hudāvendgār **[İ 112b]** bunlara gāyet incindi ammā izhār itmeyüp mukayyed olmadı. Andan Turhān Beğ ile Hadım Şehābeddīn Paşa bunlarun nesne taleb ittüğin hudāvendgāra i‘lām eylediler. Hudāvendgār dahi on kīse akça in‘ām itdi. Ammā birkaç günden sonra Kazancı Doğan’ı ki ol vakt yeniçeri ağasıydı, anı muhkem let urup azl eyledi ve ağalığı Mustafa Beğ’e virdi. Ve dahi yaya-başlarına dahi let urup andan Burusa’ya geldi ve İshāk Paşa’yı Menteşe-ili’ne gönderdi. İshāk Paşa dahi varup Menteşe-oğlı İlyās Beğ’i ilden sürüp çıkarup yine Kütahiyye’ye geldi ve oturdı.

Bünyād-ı Boğaz-kesen

Sultān Muhammed diledi ki Gelibolı’dan geçüp Edrine’ye gide. Eyitdiler “Devletlü Sultānum! Şimdiki hālde Gelibolı Boğazı’nı kāfir gemileri bağlamışdur” diyü. Hudāvendgārı alup Koca-ili’ne İstanbul’un üstün yanında Akça Hisār’a getürdiler. Babası geçdüği yerden geçüp Akça Hisār’un karşusına kondı. Andan Halīl Paşa’ya eyitdi “Lala! Bunda bir hisār gerek.” Fi’l-hāl Yenice’yi yapdırup karşusına burgozlar yapdırup toplar kurdırup hiçbir vechle gemi geçmeğe komadı. Çünki hisār tamām oldı, Akçaylu Muhammed’i gönderüp varup İstanbul’un kapusundan ādem karvayup tavarlarını[3] sürüp kapularını yapdırdı. Ol yıl muhkem kal‘a yerağını gördiler. Evvelden dahi kal‘a yerağı emr olmışdı lākin ardınca olup düşdiler.[4] Bu mācerā ve Yenice Kal‘ası’nun yapılması hicretün sekiz yüz elli altısında vākı‘[5] oldı[6].

Feth-i Kostantıniyye

Rivāyet olunur ki çünki ol yıl asker kal‘anun yerağını hāzır u müheyyā eylediler, bahār olduğı gibi Sultān Muhammed Halīl Paşa’ya eyitdi “Lala! Bu yıl İstanbul’da yayların” diyüp cemī‘-i etrāfun leşkerin cem‘ idüp İstanbul’a müteveccih oldı. Bu cānibde İstanbul’un tekvurı vezīri olan Kir Luka nām kāfiri **[121b]** elçiliğe gönde-

1 ayruk İ : - Vi
2 **[Der-kenār]:** Yeniçeri Sultān Muhammed’ün yolın alup bahşīşler istedükleri içün Kazancı Doğan azl olınup yaya-başılarına yüzer ağaç urıldı. (Bu derkenār İ’de yoktur.)
3 tavarlarını İ : tavallarını Vi
4 düşdiler Vi : dürişdiler İ
5 vākı‘ İ : - Vi
6 oldı Vi : - İ

rüp emān diledi. Hudāvendgār elçiye hiç iltifat **[İ 113a]** eylemedi. Hemān cemī'-i ālet ihzār olınup İstanbul'un üzerine düşdiler. Etrāf-ı ālemden kendü gelen sünnī leşkerün hod[1] nihāyeti yoğdı. Hemān İstanbul'un kurudan yanasın Anatolı askeri[2] kuşatup ve deryā tarafından dahi dört yüz pāre gemi ihāta eyledi. Ve yetmiş pāre gemi dahi kal'anun üsti yanından yelken açup savaşcılar içinde ayağın dururken kurudan bir tasnīfle gemileri yürüdüp getürüp hisārun dibine denize indürdiler ve deniz üzerine köpri düzdiler. İstanbul tekvurı bu hāli göricek vüzerāsıyla müşāvere eyleyüp kal'ayı virmek isteyicek, içinde hayli Frenk vardı, anlar virmeğe komadılar. Ve'l-hāsıl elli gün tamām gice ve gündüz cenk olup āhir elli birinci gün hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār hazretleri[3] yağma buyurup yürüyiş eylediler. Hicretün sekiz yüz elli yedinci rebī'ü'l-evvelinün on beşinde ibtidā eylemişlerdi. Sene-i mezbūrun cemāzi'l-āhiri yigirmisi se-şenbih güni subh-ı sādık vaktinde feth olındı. Gāzīler şehre girüp tekvurun başını kesdiler ve Vezīr Kir Luka'yı dahi ta'allukātıyla esīr itdiler. Ve dahi kal'ada bir kimse[4] vardı, Osmānlu neslinden geçinürdi, anı dahi bulup depelediler[5] ve şehri yağma idüp gāzīler mübālağa doyum oldılar. Anda olan ganāyimi eğer zikr itsevüz sözler uzar. Bu fethde hādiseler vākı' olmışdur ki kalem tafsīlinde kāsır ve diller takrīrinde ācizdür. Andan sonra etrāfda olan Kumburgoz'ı ve Bigatos'ı feth itdiler. Ve Silivri'nün miftāhı gelüp itā'at itdiler ve hudāvendgār hazretleri cemī'-i ta'allukātıyla Halīl Paşa'yı habs eyledi ve andan cum'a güni İstanbul'da Ayasofya icinde cum'a namāzın kıldılar. Andan Sultān Muhammed İstanbul'un ma'mūr olmasını murād idinüp etrāf-ı āleme çagırtdı ki "Gelüp İstanbul'da yer tutalar." Hiç kimesne gelmeyicek, hudāvendgār buyurdı, her vilāyetün ganīsinden ve fakīrinden sürdiler. Andan **[122a]** hudāvendgār buyurdı ki kendüyçün İstanbul'un icinde bir sarāy yapılup kal'a-veş bir harem çevürdiler ki **[İ 113b]** şimdi "Eski Sarāy" dirler ve bir kulle dahi bünyād itdiler ki hazāyin anda mahfūz ola. Ve bu Eski Sarāy'da tavattun itmeyüp bir kal'a dahi yapdırup içinde āli sarāylar yapdırup taht-gāh idindi. Ol yere kāfir zamānında "Zeytūnlık" dirlerdi. Ve'l-hāsıl Sultān Muhammed İstanbul'un ta'mīrine çalışup Ayasofya ki evvelden kilisaydı, anı cāmi' ittiğünden gayri bir ālī cāmi' dahi ki etrāfında medreseler ve tetimmeler ve imāretler tīmār-hāneler[6] yapdırup ve niçe hammāmlar ve kārbān-sarāylar ve çeşmeler binā eyledi ve taşrasında Hazret-i Ebū Eyyūb-i Ensārī olduğı yerde dahi

1 hod İ : - Vi
2 askeri İ : - Vi
3 gerdūn-iktidār hazretleri İ : - Vi
4 kimse Vi : kimesne İ
5 depelediler Vi : katl itdiler İ
6 ve tīmār-hāneler İ : - Vi

cāmi‘ ve imāret yapdırup ve [Ebū] Eyyūb-i Ensārī üzerine türbe yapdurdı. Muhassal İstanbul'ı bir vechle ma‘mūr eyledi ki ālemde bī-nazīr oldı.

İbtidā-yı Bünyād-ı Kostantıniyye

Sultān Muhammed hazretleri İstanbul'ı feth idüp bu azīm ihāta olunmış kal‘anun burc u bārūların göricek buyurdu ki "Rūm ve Frenk tāifesinden ve sāir tavā'ifden istifsār idüp göreler ki evvelā bu Kostantıniyye'yi kimler binā itmişdür?" Keşīşler ve ruhbānlar getürdiler. Anlar dahi kendülerinün tevārīh kitāblarında gördükleri ve bildükleri üzere cevāb virüp eyitdiler ki "Hakk Sübhānehū ve te‘ālā ki Süleymān Peygamber'e aleyhisselām peygamberlik virüp cemī‘-i ins ü cinne ve vuhūş u tuyūra ve dīv ü perīye hākim eyledi, bu mecmū‘ısı Süleymān'a mutī‘ oldılar ammā Frengistān vilāyetinde bir ulu pādişāh vardı, adına Ankūr dirlerdi, ol boyun eğmedi. Süleymān hazretleri buyurdı "Ankūr'un üzerine azīm leşker vara." Günlerde bir gün Ankūr'un üzerine vardılar[1]. Hemān vardukda Ankūr dahi leşkeriyle çıkup mukābil olup muhkem cenk olınup āhir Ankūr'ı tutup Süleymān'a getürdiler. Süleymān dahi īmān arz eyledi. Kabūl itmeyicek Süleymān Peygamber[2] buyurdı, başın kesdiler. **[122b]** Ve Ankūr'un hazīnesini zabt eylediler ve bu Ankūr'un bir sāhib-cemāl ve mergūbü'l-hısāl kızı vardı. **[İ 114a]** Adı Şemsiyye idi. Çünki Süleymān'a getürdiler, hüsnüne āşık olup nikāh itdürüp hātun idindi. Bir gün Süleymān'a[3] bu Şemsiyye Hātun[4] eyitdi kim "Benim-çün bir sarāy yapdur ki ālemde nazīri olmaya." Süleymān dahi gāyet severdi. Dīvlere ve cemī‘-i mahlūkāta emr eyledi ki "Bir hevāsı latīf ve kazāsı şerīf yer bulun ve bir ālī sarāy yapun ki ālemde bī-misl ü bī-hemtā ola'" didi. Dīvler ve perīler dahi ālemi geşt idüp vilāyet-i Rūm'da, Akdeniz kenārında bir havāsı hūb yer buldular ki Aydıncık'da "Temāşālık" dirler, ol yeri beğenüp Süleymān Peygamber buyurdı ki her vilāyetden bir yādigār getürüp anda köşk ve bir kasr ideler. Dīvler dahi ol yādigārun mermerlerden bir köşk yapdılar ki ālem halkı gördükde hayrān olur. Çünki sarāy tamām oldı, Şemsiyye gelüp içinde niçe zamān ārām eyledi. Anda dahi karār itmeyüp Süleymān'a eyitdi ki "Beni Beytü'l-Makdis'e ilet." Süleymān dahi Beytü'l-Makdis'e iletdi. Bu Şemsiyye oldur ki Süleymān Peygamber'ün yüzüğini dīve virüp Süleymān'un başuna bunca akabeler getürdi. Süleymān Peygamber āhir dünyādan nakl idicek, dünyāya niçe pādişāhlar gelüp gitdükden sonra kaysar tah-

1 günlerde bir gün Ankūr'ün üzerine vardılar İ : -Vi
2 peygamber İ : - Vi
3 Süleymān'a Vi : Süleymān Peygambere İ
4 hātun İ : - Vi

tında bir pādişāh kopdı ki adına Yanko bin Madyan dirlerdi ki Īsā Peygamber'den dokuz yüz yıl öndin idi ki Ād neslinden olup Amelāk oğlanlarından idi. Vilāyet-i Yunan'a ve Kaysar'a ve Rūm ve Frenk'e ve Engürüs kapusuna varınca hükmi geçerdi. Ve Acem ve Semerkand'a dahi hükm idüp Arab[dan] harāc alurdı[1]. Ve Hıtā ve Hoten ve Çin, Māçīn ve Hindistān Denizi'nden Deşt-i Kıpçak ve Aygun ve Moğol, Türkistān ve Fāris vilāyetleri dahi eli altında idi. Ve Deşt vilāyetinden berü Çerkez ve Kefe ve andan anarusı ki Leh tāifesidür, vilāyet-i Aporsapu ve Karaboğdan ve Rus **[123a]** ve berüsi ki Eflak ve anarusı Engürüs'dür ve dahi Anarus'ı Çeh ve Çasār anlardan anarusı ki ādemi-zād olmayup hālīdür, bu cümle anun hükmine tābī'lerdi. Ve ol yerden aşağası ki **[İ 114b]** Latin ve Alaman'dur, bu Bosna ile Engürüs aralığında bir tāife dururlar, cümlesi bu Yanko bin Madyan'un emrine rām idiler. Bu Yanko Madyan gāh Kaysari tahtında ve gāh bu Aydıncık'da binā olınan köşkde olurdı. Bir gün bu Yanko Madyan vüzerāsına eyitdi "Āleme her kim ki geldi bir yādigā[r] koyup gitdi. Ben dahi dilerüm ki bu yer yüzinde bir nesne binā eyleyem ki kıyāmete dek benim dahi adum anıla" didi. Zīrā bu Yanko cemī'-i āleme hükm itmişdi. Hattā Kudüs'de Buhtunnasr ile dahi uğraşup Buhtunnasr'ı sımışdı. Fikr iderdi gice ve gündüz ki nerede bir şehr bünyād eyleye? Bir gece vākı'asında gösterdiler ki "Karadeniz, Akdeniz'e buluşıcak yerde ki deryā[2] samsa-şekl olur, ol arada yap!" diyü işāret eylediler. İrtesi vüzerāsıyla danışup ol düşinde gördüği yeri bulmağa kābil olmayıcak bir gice döşeğinde uyurken döşeğiyle kapup ol mevzi'e getürdiler ve eyitdiler "Ol yapacak şehri bunda yap" didiler. Yanko Madyan dahi uyhudan uyanıcak tahtı üstinde ve döşeği içinde kendüyi bir deniz kenārı beyābān yerde buldı. Ve mütehayyir olup etrāfa gezmeğe gidüp yürürken nāgāh bir ādeme rāst gelür ki ol yerde beğ idi, ol dahi bunı göricek bilür ki Yanko Madyan'dur, ana bin cānla hidmet idüp ve izzet eyleyüp memleketine ādem ve haber gönderüp vüzerāsına bunun ahvālin i'lām eyler. Anda olan beğleri dahi gelüp Yanko Madyan'ı bulurlar ve bu dahi ahvāli bunlara söyler ki ol şehri bu arada yapmağa işāret eylediler. Öyle olıcak vüzerā ve cemī' beğler[3] ve a'yān [ve] mi'mārlar cem' idüp bu şehrün esbābına ve taşına ve sāir[4] levāzımına şürū' iderler. Ve'l-hāsıl yedi yıl bunun taşını ve kirecini ihzār eylediler **[123b] [İ 115a]** ve her vilāyete elçiler gönderürler ki şol asıl bir şehir bünyād itsem gerek. Vilāyetünüzde olan bennāları ve mi'mārları ve sāir yādigārları gönderesiz diyicek, etrāfun ādemi cem'

1 ve Acem ve Semerkand'a dahi hükm idüp Arab[dan] harāc alurdı Vİ : - İ
2 deryā İ : - Vi
3 beğler ve İ : - Vi
4 sāir İ : - Vi

olup kırk bin bennā ve iki yüz bin ırgad ve bi'l-cümle[1] kırk kez yüz bin leşker cem' olup bu hisārun temelin kazdılar. Tamām kırk arşun kazdukda nā-gāh bir kubbe çıkdı. Ol kubbenün dāiresini kırk arşun dahi kazdılar, kapusın bulamadılar. Āhir kubbeyi deldiler, içine girüp hiçbir nesne bulamadılar. Ammā yedi yerde yedişer kerkes şekli var, mıknatısdan düzmişler, elmasla üzerini zeyn eylemişler ve bu altı yerde olan kerkeslerün başları yok. Yedinci bölük kerkesün dahi başun yok. Hemān iki kerkesün başı var. Bu kerkeslerün başı üzerinde bir levh asılmış. Ol levhe nazar itdiler, gördiler ki yazılmış, Hakk Te'ālā bu dünyāda evvelā bir tāife yaratmış ki girü Hakk Te'ālā'dan gayri kimse bilmez ki ol ne tāifedür? Ol tāife bin yıl geçicek, bir kerkes düzüp bu kubbe içine korlarmış. Bin yıl dahi geçicek bir kerkes dahi düzüp bunun başını kesüp ol kerkesi dahi kubbe içine korlarmış. Ve'l-hāsıl her bir bin yıl geçdükde bir kerkes dahi düzüp korlarmış. Çün yedi bin yıl tamām olıcak Hakk Te'ālā ol mahlūkı giderüp bir mahlūk dahi yaratmış. Anlar dahi hākezā her bin yılda bir kerkes korlarmış. Bu husūslardan bu anlandı ki bu dünyāya altı kerre altı tāife gelmişler. Ol yedinci kerkesi Ādem Peygamber'ün gelmesine vaz' itmüşler. Ve bu tafdīl üzere bunlarun ibtidāsından berü kırk sekiz bin yıl olmış diyü cevāb virdiler. İmdi bu husūslara mübālağa dimeyüp i'timād cāizdür. Zīrā Hakk Te'ālā'nun sun'ına nihāyet yok. Kādir pādişāhdur. Öyle olsa çünki temeli[2] kazup tamām eylediler, Yanko bin[3] Madyan müneccimlerine buyurdı ki bir mübārek sā'at bulalar ki bünyāda **[İ 115b]** ibtidā ideler. Müneccimīn dahi ittifāk itdiler ki otuz yılda bir sā'at gelürmiş. Anı gözetüp durdılar ve mīller **[124a]** bünyād idüp üzerine çanlar asdılar ki ol sā'at geldükde ol çanları çalup hemān bu kırk bin bennā bir kezden binā bırakalar. Bunlar ol sā'ate müntazır iken nā-gāh havāda bir laklak, ya'nī leylek[4] bir yılanı alup giderken düşürür. Yılan inüp çanlara dokınur. Çanlar dahi ötdükde bennālar bināyı bırakurlar ki şenbih güni olup mirrīh sā'atiydi, bunlarun tedbīrini takdīr bozup nā-çār yapmağa meşgūl olurlar. İşleri rāst gelmedüğinden bilürler ki bu şehrün āhiri harābdur. Ve'l-hāsıl bu kadar ādem kırk güne dek bu hisārun dāiresini tamām itdiler ve üç yüz altmış burgoz idüp ve her burgoz mābeyninde otuzar beden eylerler ve altmış yerde kapu eylerler ve bunun içinde yüz kilisa ve yüz hammām ve beş yüz kārbān-sarāy ve altmış bin ev bünyād itdiler ve bu hisārun dāiresinde üç yüz altmış pāre hisār dahi itdiler. İçlerine yüz bin yarar atlu kodılar ki bunlar bu şehr-i mu'azzamı hıfz ideler ve bu

1 bi'l-cümle İ : - Vi
2 temeli İ : - Vi
3 bin İ : - Vi
4 ya'nī leylek İ : - Vi

Yanko Madyan bu şehrün içinde mīller itdürdi ve bir mīl üzerinde bir bakır at kodırdı ve bir ejderhā vaz‘ idüp Yanko kendinün sūretin ol ejderhāya nakş idüp ol bakır atun üzerine kodılar. Ve bu şehrün içinde bir ālī kilisa itdiler ki bin hücresi vardı. Her hücre içinde yedi keşīş sākin olup İncīl okurlardı. Ol zamānda edyān-ı muhtelife çok olduğından kimi Tevrāt ve kimi Zebūr dahi okurlardı. Ve Beytü'l-Makdis'de bin beş yüz yaşında bir keşīş vardı. Yanko bin[1] Madyan ol keşīşi dahi getürüp ol kilisada kodı ki yedi bin ruhbāna ulu eyledi. Ve bu kadar ruhbānun gıdāsı zeytūndı. Bunlara bī-nihāye zeytūn lāzım olduğından ötüri Mağrib diyārından bir kimesne bulup **[İ 116a]** getürdiler ki ol kişi İdrīs Peygamber aleyhisselām şāgirdleründen idi ki ilm-i nücūmda pehlevān olup tılısmātda bī-nazīr idi ki Rukya-yı Mağribī dirlerdi. Çünki bu şehre gelüp bu kilisayı teferrüc eyledi **[124b]** ve fikr eyledi ki bu dahi nām içün[2] bir yādigār ide[3]. Vardı mıknatısdan sığırcık şeklinde bir tasvīr düzdi ve üstüni elmasla zeyn itdürdi. Ve bu sığırcığun ağzında elmasdan bir zeytūn çekirdeği kodı ve elmāsdan bir levh idüp üzerine İdrīs Peygamber aleyhisselām ve İbrāhīm Peygamber aleyhisselām havāsslardan nesneler yazup ol kilisanun kubbesinde ol sığırcığa karşu asakodı ve Isfahān nevāhīsinde olan sığırcık suyunı getürüp ardınca anda olan sığırcıkları getürmek içün bakırdan yüz kumkuma düzdi. Ve ol vilāyete gönderüp her kumkumaya beşer yüz dirhem su koydurdı ve getürüp bu kilisanun içinde kumkumaları zencīrlerle asakodı. Dahi bu suyun ardınca niçe yüz bin sığırcık gelüp hisārun dā'iresinde[4] yayıldılar. Pes her kaçan zeytūn vakti olsa bu cemī‘ sığırcıklar varurlardı. Mısır'dan ve Şām'dan ve Mağrib vilāyetinden ve sāir yerlerden her sığırcık üçer dāne zeytūn alup iki dānesin iki minkārına[5] ve bir dānesin ağzına alup ol levhde olan havāss-ı hāssasıyla getürüp ol tılısmun üzerine korlardı. Kırk güne dek bī-nihāye zeytūn hāsıl olurdı ki bu ruhbānlara bir yıldan bir yıla vefā iderdi.

İttifāk bu zeytūn hādisesi cemī‘-i āleme çav olup Mağrib diyārına dahi yetişdi. Meğer anda bir kişi vardı ki bu Rukya ile bir usta şāgirdleri idi. İşitdi ki[6] Rukya varup bu asıl bir nesne bünyād eylemiş, ol dahi Mağrib diyārından kalkup bu şehre gelüp Rukya'ya buluşdı ve anda olan yādigārları **[İ 116b]** temāşā eyleyüp diledi ki kendü dahi bir nesne bünyād eyleye, tā ki ālemde yādigār kala. Tuçdan bir hüsrevānī küp düzdi. İçini mücevvef idüp jīveyle doldurdı. Dahi mıknatısdan

1 bin İ : - Vi
2 nām içün : - Vi
3 yādigār ide Vi : yādigār idüp koya gide İ
4 dā'iresinde Vi : dā'iresine İ
5 minkārına Vi : ayağına İ
6 ki İ : - Vi

bir balık düzdi. Üzerini havāssla müzeyyen eyledi ve ol küpün içine koydı ve deniz kenārında bir mīl **[125a]** idüp üzerine ol küp şeklinde bir top idüp[1] ol topı asakodı ve bu gice gündüz yigirmi dört sā'at olup bunlarun içinde bir sā'at olurdı ki deniz içinde ne kadar balık varsa gelürlerdi, ol topun öninde bakup dururlardı. Nitekim koyanlar[2] ol kerre bakarlar, kaçan kim gün ıssı olsa ol topun içindeki jīve ısınup içinde olan ol balık harekete gelürdi. Deryāda olan balıklar dahi ol topun havāssından harekete gelüp kendülerin[3] deryādan taşra atarlardı. Her gün bu vech ile olup tā ağustos geçince böyle olurdı. Ol ecilden bī-nihāye balık hāsıl olup bu kilisanun keşīşlerine bir yıldan bir yıla vefā iderdi. Çünki Yanko Madyan'un kilisasına bu iki pehlevān biri zeytūn tasnīfin ve biri balık tasnīfin itdiler,[4] Yanko Madyan dahi ruhbānlarun gıdāsı levāzımından kurtulup emīn oldı ve her hafta gelüp ol bakırdan düzdürdiği atun üstine binüp güneşe secde iderdi. Yanko Madyan üç yüz yıl bu tarīkle ömr geçürüp bir gün ki nevrūzdı, cemī'-i leşker gelüp ol bin beş yüz yaşında olan keşīşi ki ziyāret iderlerdi ve Yanko düzdürdiği mīlün üzerine çıkup güneşe secde iderdi ve Şemsiyye sarāyında bir büt bulmışdı, anı eline alup şeytān ol büt içinden söylerdi. Andan Yanko inüp keşīşün ziyāretine vardı ki yedi bin ruhbān ve üç yüz altmış bin kāfirün beğleri cümlesin Yanko Madyan haberle ol büte secde itdürdi. Hemān ol Gayūr pādişāh kazā-yı mübrem ile bir bād-ı akīm virdi. Hakk Te'ālā'nun kudretiyle bir hışmlu rüzgār esüp[5] yağmurlar ve dolular yağup ve yıldırımlar şakıyup bir azīm zelzele vākı' oldı ki Nūh ve Sālih Peygamber **[İ 117a]** aleyhime's-selām zamānın andurdılar. Pes bu zelzeleden ol kilisa yıkılup aşağa geçdi ve Yanko Madyan ve cemī' beğler ve keşīşler ve ol bin beş yüz yaşında olan keşīş, cümlesi helāk oldılar. **[125b]** Ve ol tılısmlar ve tasnīfler cümle harāb olup yıkıldı. Hattā ol zelzeleden Beytü'l-Makdis harāb olup yıkıldı dirler. Bu ahvāl Hazret-i Resūl sallallāhu aleyhi ve sellem dünyāya gelmezden bin yüz kırk yıl mukaddem vākı' olmışdı. Çünki Yanko Madyan helāk oldı, Yozanzın[6] adlu bir oğlı kaldı. Şehrün böyle harāb olduğın göricek çıkup Engürüs vilāyetine gitdi. Engürüs ve Çeh ve Sas ve Çasar ve Latin ve Bosna ve Bulgar tā Frengistān'a varınca bu vilāyetlere kırk yıl pādişāh oldı ve Kostantıniyye

1 bir top idüp İ : - Vi
2 koyanlar İ : koyan Vi
3 kendülerin İ : kendüleri Vi
4 çünki Yanko Madyan'un kilisasına bu iki pehlevān biri zeytūn tasnīfin ve biri balık tasnīfin itdiler Vi : - İ
5 Hakk Te'ālā'nun kudretiyle bir hışmlu rüzgār esüp Vi :- İ
6 Yozanzın Vi : Bozantın İ

şehri kırk yıl[1] ıssuz yatup içi yılan ve çıyan ve ejderhālık oldı. Bu Yozanzın[2] Engürüs'e giderken belinde bir kılıcı vardı ki Ād'dan kalmışdı. İrsle gelüp buna intikāl eylemişdi. Bu kılıcı zamānında Salsāl dahi götürmişdi. Zīrā Salsāl dahi Engürüs'den kopmışdı ki altmış arş kāmeti vardı. Ve'l-hāsıl Yozanzın ol kılıç belinde iken Tuna'yı geçerken kılıcı Tuna'ya düşürdi. Kābil olmadı çıkaramayup ol zamānda Tuna içinde kaldı. Hicretün sekiz yüz seksen dokuzıncı yılında Sultān Bāyezīd zamānında Tuna'da balıkçılar balık avlarken ağları kılıcun balçağına geçüp kılıç ağla bile çıkmış. Görmişler ki kılıcun on beş karış uzunı ve bir karışdan ziyāde eni[3] üç karış kabzası[4] ve üç karış balçağı var. Bunı bir kāfir bāzārgānı görüp satun almış. Ve'l-hāsıl bu kılıç çok yer gezüp āhir Engürüs elçisi Sultān Bāyezīd'e getürmiş. Sultān Bāyezīd bunı göricek ta'accüb idüp "Ne asıl kılıç ola?" diyü cemī'-i kefere tāifesine göstermişler. Āhir Frenk ruhbānlarından **[İ 117b]** bir keşīş göricek üzerinde olan yazusın görüp okudı ki bu kılıcı Şeddād bin Ād düzdürmişdür. Sultān Bāyezīd merhūm hayli hazz idüp eyitmiş "Şükr Hudā'ya ki Kostantıniyye'nün fethi babama nasīb oldı ve bize Şeddād bin Ād kılıcı nasīb oldı" dimişler. Dahi **[126a]** hazīneye koyup hıfz eylemişler. Öyle olsa çünki Yozanzın[5] Engürüs'de beğ oldı, fikr eyledi ki gelüp Kostantıniyye'yi girü ta'mīr eyleye. Etrāfdan girü bennālar cem' idüp gelüp niçe yıl çalışup yine ma'mūr eyledi. Bu dahi bir mīl düzdürdi. Üzerinde bakırdan bir fīl düzdürüp üzerine kendünün şeklini tasvīr itdürdi. Zīrā bu Yozanzın'ı[6] at çekemezdi, file bindüğinden ötürü mīl üzerine fīl itdürdi. Ammā gāyet zālim kāfir idi. Etrāfdan halkı getürüp kendüye tapdurdı. Her kim tapmasa ol mīlden aşağa atturdı. Bu asıl zulmler iderken bir tā'ūn peydā oldı. Ol tā'ūndan Yozanzın ve niçe halk helāk olup gitti. Tā'ūndan kurtılan halk dahi şehirden çıkup āhar memlekete dağıldılar. Şehir girü[7] ıssuz kalup harāb oldı. Yozanzın'un[8] bir oğlı vardı, adına Kir Mihal dirlerdi, bu tā'ūnda[9] şehirde bulunmadığından kurtulmışdı. İskender-i Zülkarneyn zamānında beğ idi. Ol dahi mürd oldı. Yozanzın[10] neslinden Kostantin bin Alaniyye adlu bir pādişāh oldı ki Engürüs vilāyetinden çıkmışdı. Ol dahi bu şehri ma'mūr itmek istedi. Ol vakt Kaysar pādişāhı

1 yıl İ : - Vi
2 Yozanzın Vi : Bozantın İ
3 bir karışdan ziyāde eni Vi : - İ
4 kabzası İ : kabtanası Vi
5 Yozanzın Vi : Bozantın İ
6 Yozanzın'ı Vi : Bozantın'ı İ
7 girü İ : - Vi
8 Yozanzın'un Vi : Bozantın'un İ
9 tā'ūnda İ : tā'ūndan Vi
10 Yozanzın Vi : Bozanzın İ

Harkıl idi. Bu şehri ma'mūr itmeğe komadı. Kostantin Alaniyye dahi bununla mukābele vü mücādele itmeğe kādir olmaduğından çıkup Mısır'a vardı. Ol vakt Mısır'da Havariyyūn'dan Şem'ūn dirlerdi du'āsı makbūl bir kimesne vardı, ana ahvālin diyüp Harkıl'dan şikāyet idicek, Şem'ūn buna çokluk leşker koşup gemilerle **[İ 118a]** deryā yüzinden gelüp Rūm vilāyetine çıkıcak Harkıl dahi bī-hadd leşker cem' idüp Kostantin Alaniyye'ye karşu çıkup bir azīm cenk eylediler. Āhir Şem'ūn du'āsı berekātında Harkıl'un leşkeri münhezim oldı. Harkıl gördi kim[1] böyle oldı, nā-çār Kostantin Alaniyye ile barışup sulh eyledi. Andan Harkıl'un bir güzel müstesnā kızı vardı, ol kızı Şem'ūn, Kostantin Alaniyye'ye alıvirdi ki **[126b]** kızın adı Āsafiyye idi. Şem'ūn anı Īsā dīni üzerine Kostantin Alaniyye'ye nikāh eyledi. Bu kez Kostantin Alaniyye, Āsafiyye ile gelüp İstanbul'ı girü ma'mūr itdiler. Kilisalar ve mīller yapdurdılar ve ol zamānda dahi bir üstād-ı kāmil kişi gelmişdi, anun adına Marko dirlerdi, ol dahi Mağrib'den gelmişdi. Fikr eyledi ki tuçtan bir ejderhā peydā ide ve üzerini tılısmāt ile müzeyyen eyleye ve getürüp At Meydānı'nda bir yerde dikdiler. Hāssası oldı ki ol şehir harāb olup kalıcak yılandan kimesne yürimezdi. Bu tuçtan erjerhā-şekl ki dikildi, hemān cemī' yılanlar helāk olup kırıldılar. Hattā ol zamāndan bu zamāna değin İstanbul içinde kimse görmemişdir ki yılandan bir[2] kimseye zarar gelmiş ola. "Ol tılısmun olmasıyladur" dirler. Andan sonra Kostantin Alaniyye, Āsafiyye ile Kostantıniyye'yi imāret idüp anlar komışlardur Kostantıniyye diyü ad. Niçe müddet bunun içinde olup Ayasofya'yı dahi bunlar binā eylemişdirler. Lākin bunda ihtilāf var. Zīrā merhūm u mağfūrun-leh Sultān Muhammed zamānında Şems-i Harābātī dimekle meşhūr olan kimesne Ayasofya'nun tārīhin Yunan diliyle bulup pādişāh-ı merkūmun emriyle Fārisī'ye terceme eylemişdi. Nākilān-ı esrār-ı hikmet ve rāviyān-ı ahbār-ı fıtnat şöyle nakl eylemişler ki Hazret-i Ādem aleyhisselām[3] hubūtından beş bin ve yetmiş iki yıl ki geçdi, yer yüzine **[İ 118b]** Vezantın nām bir pādişāh hükm ü hükūmet idüp bir kal'a-ı güzīn binā itdi ki bi'l-fi'l Sultānü'l-İslām ve'l-müslimīn Ebu'l-Feth Hān Muhammed Gāzī kendülere bārgāh binā itmişlerdür ki Sultāniyye dirler. Mezkūr Vezantın pādişāhdan sonra neslinden on iki kimesne ol hıttada hükūmet sürdiler. Çünki tārīh hubūt-ı Ādem aleyhisselāmdan beş bin yedi yüz elli oldı, Kostantin nām bir pādişāh vilāyet-i Rūmetü'l-Kübrā'dan asker çeküp Kal'a-ı Vezantın'a geldi. **[127a]** Ol vakt ol kadar ādem yoğdı ki mukābeleye ve mukāteleye

1 kim Vi : ki İ
2 bir İ : - Vi
3 aleyhi's-selām Vi : aleyhi's-salātü ve's-selām İ

kādir olalardı. Kādir[1] olımayup[2] bi'z-zarūrī cümlesi mutī' u münkād olup kazāya rızā gösterüp emrine rām oldılar. Kostantin dahi ol ārā-yı dil-güşāyı göricek bu mertebede mahabbet eyledi ki Rūmetü'l-Kübrā'dan ferāgat-ı küllī idüp ol arayı ma'mūr itmeğe āgāz eyledi. Evvelā Meydān-ı Esb ki bi'l-fi'l mevcūddur, dīvān-hāne idüp ta'mīr itdi. Sonra Deyr-i Azrāīl'i binā itdi ki merhūm Sultān Muhammed Cāmī'nün cenb-i cenūbında bakıyyesi mevcūddur, andan Deyr-i Yahyā aleyhisselāmı binā eyledi. Anun dahi bakıyyesi ve sütūnları Ayasofya önünde mevcūddur. Ve dahi niçe kilisalar ve ma'bed-hāneler ve hammāmlar ve kārbān-sarāylar binā eyleyüp ta'mīr eyledi ve bu şehr-i mu'azzamun dā'iresine sūr çeküp bir hisār binā itdi ki tafsīlātı tevārīh-i mülūkde mufassaldur.

Çünki devr-i Kostantıniyye'den yüz seksen yıl ki geçdi, hükm ü hükūmet Estonyano nām bir cevān pādişāha intikāl idüp bu şehre hākim oldı ki mezheb-i Īsevī idi. Ol vakt tavā'if-i muhtelifeden āteş-perestler ve büt-perestler çoğdı. Çünki ahter-i saltanat Estonyano'nun ufk-ı sa'ādetinden evc-i burc-ı eyāleti üzre irişdi, kevākib-i mevākıb[3]-i şehen-şāhī **[İ 119a]** fark-ı fırak-dān üzre çekilüp memālik-i etrāf-ı memleket pādişāhāne tuhfeler ile tehniyet-i saltanata geldiler ve itā'at kemerin bellerine bağlayup atebe-i hidmete yüz sürdiler. Pādişāh Estonyano dahi cemī'isine ta'zīm ü tekrīm tebliğ idüp latīf ziyāfetler ve nazīf hil'atler ile nevāhat idüp her birisinün rüsūm-ı mu'ayyenelerin evvelkiden ziyāde idüp girü makarr-ı memleketlerüne gönderdi. Bir niçe müddet geçdükden sonra cemī'-i vilāyetün ululların ve kıssīslerin cem' idüp Meydān-ı Esb ki dīvān-hāne idi, bahs-i edyān eyleyüp dīnleri ahvālinden bahs olundukda münāza'a ve münāzara olıyorken tāife-i Aryano ya'nī āteş-perestler **[127b]** nizā' eyleyüp gavgā peydā itdiler. Her tarafdan kılıç çekilüp cenge mübāşeret eylediler. Ol gün beş bin kāfir mürd olup hāke düşdi ve Aryano tāifesinden dahi çok kimesne helāk olup bākī kalanın dest-beste pādişāh nazarına getürilüp enbiyā-yı mürsel ve kitāb-ı münzel hükmine itā'at itmedükleri ecilden pādişāh emr idüp cümlesin āteşe ihrāk itdiler ve Ayasofya'nun yerinde bir kilisa vardı, zamān-ı sābıkdan kalmışdı, ol şehrün büt-perestler ol kilisada büte taparlardı, pādişāhun emriyle ol yeri dahi yıkup harāb eylediler ve içinde olan bütleri deryāya dökdiler. Ba'dehū Estonyano erbāb-ı dīvān ile sarāyına gelüp ol gice yatdukda bir pīr-i latīf-sīmā görüp sarāyınun damı üzre seyr eyler. Pīr, pādişāhı gördükde hitāb idüp eyitdi ki "Yā Estanyano! Eğer istersen cemī'-i tavā'if-i Īsevī'yi kendüne mutī' u münkād idesün. Gerekdür ki üstüvār-ı esās-ı dīn-i

1 kādir İ : - Vi
2 olımayup Vi : olmayup İ
3 mevākıb İ : - Vi

Īsā aleyhisselām içün bir deyr bünyād idesün, tā dükeli ālemün ibādethānesi ola." Pādişāh bu kelimātı işidüp hābdan uyanup kalkıcak vākıʿāsın fikr idüp nezr eyler ki "Eğer Allāhu Teʿālā bana ecelden emān vire, ol deyri binā eyleyem." Bir gün Estanyano haşmet ü şevket **[İ 119b]** ve şükūh u şehāmet ile taht-ı saltanat üzre oturup serhengleri dīvān hānesinde yemīn ü yesār saflar bağlayup ümerā vü vüzerā ve ekābir-i dīvān her biri hidmetlerinde yerlü yeründe karār itmişlerdi. Pādişāh buyurdı, dükeli kıssīsleri hāzır itdiler. Cemīʿisine taʿzīm ü tekrīm olınup ve niʿmet-i bī-girān çekilüp yenildükden sonra pādişāh baş kaldurup eyitdi ki "Ey feylesofān-ı zamān ve ey mühendisān-ı devrān! Çün benüm ecdādum her biri selātīn-ı bārgāh-ı eyālet ve esātīn-ı āsumān-ı besālet oldılar, kendülerinün kadr-i kudretiyle bu hıtta-ı şerīfde bir yādigār koyup gitdiler. Ben dahi isterüm ki bir deyr bünyād eyleyem. Benden sonra yādigār **[128a]** kalup beni hayr duʿā ile yād ideler. Çünki bu kelimātı işitdiler, eyitdiler "أَطعنا لديك فالأَمر إِليك[1], ne ola ki bu fikrden savāb ola" didiler. Ol vakt mülūk-ı memālik-i Hind ü Sind ve vilāyet-i Arab u Acem ve kılāʿ-ı Rūm ve cezāyir-i Frenk cümlesi Estonyano hükminde olup emrinde rām idiler. Estonyano hemān buyurdı "Mülūk-ı rubʿ-ı meskūna elçiler gönderilüp nāmeler perākende oluna ki her nerede yādigār kısmından ki sengīn direkler ve rengīn mermerler ola, köhne kilisalardan veya maʿbedlerden çıkarup göndereler." Pes mülūk-ı ekālim-i sebʿa ittifāk itdiler ki bu ibādet-hānenün bināsında her birisi[2] mikdārlarınca muʿāvenet eyleyeler. Her pādişāh ki vilāyetinde mermer maʿdeni ola, yā sütūnlar veyā tırāş mermeler ola. Mühendisler cemʿ idüp her tarafdan āsān tarīkle deryā kenārlarına irişdürüp büyük gemilere koyup gönderdiler. Ol sebz-renk mermerler ki ekser direkler andandur[3] şehr-i Ayaslug'da buldılar. Ve ol ak mermerler ki vardur, cezīre-i Marmaraʿdan[4] getürdiler ve kızıl mermerleri[5] nāhiye-i Mihālic'den getürdiler ve zerd-renk mermerler ki sefīde **[İ 120a]** māyildür, maʿdenini vilāyet-i Karaman'da bulup getürdiler. Ol hurde-nakş yeşil mermerler ki vardur, memālik-i Arab'dan gönderilmişdür ve ol summākī mermerler ki dört kūşede ikişer ikişer vardur, vilāyet-i Habeş'den gönderdiler. Ve'l-hāsıl her yādigār bir memleketde bulunup bir yere cemʿ eylediler.

Pādişāhun Agnadyos nām bir üstād miʿmārı vardı ki ilm-i hendesede zamānınun feylesofuydı. Pādişāh emr eyledi ki ol deyr ki Ayasofya'nun yerinde idi, anı yıkup esbābın ve sengīn mermerlerin çıkarup ol yeri pāk eylediler. Ve havālīsinde

1 "Sana itaat ettik, emir sana aittir."
2 birisi Vi : biri İ
3 mermerler ki ekser direkler andandur İ : - Vi
4 Marmaraʿdan İ : Marmaraʿda Vi
5 kızıl mermerleri İ : kızıl mermerler ki vardur İ

olan hāneleri bināya vüs'at olmağıyçün sütün eylediler. Amma her hāne sāhiblerinün rızāsıyla aldılar. Meğer ol mahalde Kirāne[1] nām bir tul hātunun evi vardı ki seksen lidre[2] altun bahā virdiler, kabūl eylemedi. "Yüz lidre dahi virürsenüz, virmezüm" didi. Pādişāh bi'z-zāt havāss u avām ile **[128b]** hātuna varup her nesne ki virdiler, kabūl eylemedi. Pādişāh hātuna ziyāde tazarru' u temellük eyleyicek hātun eyitdi "Ey pādişāh-ı ālem! Ne'm varsa hazretinündür. Benüm bundan murādum ol değüldür ki evüme ziyāde bahā isteyem. Velī işitdüm ki pādişāh bir deyr binā itmek istermiş ki ālemün ibādethānesi ola. Ben fakīre dahi ümmīz iderim ki benüm bidā'at-i müzcātum mahall-i kabūlde buyurıla, tā ol Bārī-yi bī-çūnun rahmet-i bī-nihāyetinden mahrūm olmayam. Bu sarāy-ı fānīden başımı āsitān-ı bargāh-ı bākīye ki koyam, bu benüm hāk-i tenüm ol hāne-i pākde defn oluna. Ola ki dūzah-ı ukūbātdan makām-ı emnde olam." Estonyano hātunun sözin işiticek kabūl idüp hātun dahi ol kavl ile evin pādişāha teslīm eyledi. Ākıbet ol hātun öldükde mihrāb tarafında defn itdiler. Bākī hāneler ki aldılar, her birin hüsn-i rızā ile alup binānun yerin hem-vār itdiler. Andan sonra sābıku'z-zikr olan Mi'mār Agnadyos ki eli altında **[İ 120b]** yüz mühendis pehlevānı vardı ki her biri etrāf-ı ālemden gelüp mānendleri yoğdı, cümlesi bir yere gelüp bināyı resm eylediler. Çünki resmi bir yere[3] mukarrer kıldılar, Estonyano ol zamānun batrīkleriyle ve kıssīsleriyle binā üzerine hāzır olup ol gün berāy-ı mübāreke-i binā on bin koyun ve bin sığır kurbān idüp ve üç bin kendnār dīnār fukarāya sadaka itdiler ki her kendnār ıstılāh-ı Rūmī'de bin altuna dirler. Re'is-i batrīkān du'ā idüp cemī'-i kıssīsler āmīn diyüp pādişāh kendü eliyle bināya ibtidā idüp dahi eyitdi ki "Ey Darrān! Allāhu Te'ālā hakkıyçün ve Hazret-i Īsā hakkıyçün eğer bu ibādethāne benüm elümde ki tamām ola, otuz kendnār altun dahi fukarāya sadaka eyleyem ve[4] ol vilāyetler ki benüm hükmümdedür, zindānlarında olan mahbūsları halās eyleyem. Siz şāhid olun" didi. Ba'd-ez-ān buyurdı ki ol binānun kurbında bir deyr-i muhtasar bünyād eylediler ki suver-i enbiyā-yı selef ile **[129a]** musavver ki bi'l-fi'l ol deyri Sultān Muhammed Gāzī aleyhi rahmetü'l-Bārī meremmet itmişdür. Ayasofya civārında Kal'a-ı Sultāniyye önünde mevcūddur. Andan her gün pādişāh binānun üstüne gelüp üstādlarun ve mi'mārlarun işine nazar iderdi. Kankısınun ki işi temīz ve ter u hūb-ter olaydı, ana in'ām u ihsān iderdi ki her[5] üstād cān u dille işleyeler ve bu

1 Kirāne Vi : Kirā İ
2 lidre Vi : - İ
3 yere Vi : yerde İ
4 ve Vi : - İ
5 her İ : - Vi

binādan sarāyına gelince bir dehlīz ittirdi ki içinden sarāyından bināya gelüp gide[1] tā[2] andan kimse haberdār olmaya. İşitdüğüz ki yüz mi'mār-ı mühendis ki cem' olunmışdı, bunlarun her birinün taht-ı yedinde yüz nefer üstād-ı kāmil vardı ki on bin nefer olup ve beş bin seng-tıraj üstād vardı ki cümlesi on beş bin nefer olup cümlesinün re'īsi Agnadyos idi. Dahi bu bināyı doksan dokuz pāye üzerine ibtidā eylediler **[İ 121a]** ve dükeli pāyeler seng-i āteşden olup her pāyeden pāyeye azīm kemerler devr idüp altında mu'azzam dehlīzler itdiler ki yağmur yağıcak cemī'-i kıbābın suyı ol dehlīz içine cem' ola. Üstādlar[3] şöyle tahmīn itdiler ki ol dehlīzler doldukdan sonra eğer ki on yıl yağmur yağmaya, ol dehlīzlerün suyı ol buk'ada sākin olanlara vefā eyleye. Bu tarīk ile çünki binā yer yüzine geldi, üstādlar ve mühendisler mihrābun ve kıbābun taksīminde ihtilāf itdiler. Her mi'mār ki kendü dest-i tasarrufıyla bir resm iderdi ki pādişāha hoş gelmeyüp beğenmezdi. Dükeli mi'mārlar bu taksīmde āciz olıcak pādişāh ittifāk ol gice yatdukda vākı'asında görür ki bir pīr-i sebz-pūş binānun divarı üzerinde seyr eyler. Elinde ham gümüşden bir levh tutar. Ol levh üzerinde bir resm nakş olmış. Pādişāh ol levhün üzerinde resmi göricek hātırına hoş gelüp gönlünden eydür "Bu resm elüme girse bu bināyı bu resm üzerine iderdüm." Pādişāh bu fikrde iken pīr levhi pādişāh eline virüp eyitdi ki "Ayasofya'yı bu resm üzerine mi itmek istersün?" Pādişāh **[129b]** eyitdi "Ayasofya nedür yā şeyh?" Pīr eyitdi "Bu ibādet-hāne ki binā idersün, rūz-ı ezelde bunun adı Ayasofya olmışdur." Ākıbet ki adı Ayasofya oldı. Rūmīler ıstılāhında Ayasofya "Beytullāh" dimekdür ve ehlullāh cem' olıcak hāneye dahi dirler. Pādişāh vākı'asında böyle göricek hābdan hemān bī-dār olup Allāhu Te'ālā'ya şükürler eyler. İttifāk re'īs-i mi'mārān olan Agnadyos dahi bi-aynihī bu vākı'ayı görüp pīrün elinde bu dahi resmi temāşā idüp uyhudan uyanıcak tīz gördiği resmi bir kāğıd üzerine nakl idüp ki zamīri sahīfesinde münakkaş idi, getürüp pādişāha arz eyledükde pādişāh gördi ki kendü hābda gördiği resmdür. Ta'accüb idüp başın aşağa itdi. **[İ 121b]** Bir zamān fikrden sonra baş kaldurup eyitdi "Bu resmi kande buldun ki bu resm ne görülmiş ve ne işidülmişdir?" diyüp mütehayyir oldılar. Çünki ol nigār-hānenün nakş-bendi zerrīn-i āfitāb bir şemse-i sīm-gūn āsumānun levhası üzre nakş eyledi, kārgāh-ı kazā ve kadr-i mühendisi dahi hurşīdün āyine-i cām-ı cihān-nümāsı gerdūn-ı bī-sütūnun evc-i burcı üzerine dikdi. Pādişāh Estonyano şād ü handān divānun ulularıyla binānun üzerine gelüp Agnadyos'a buyurdı ki "Ol levhi getür." Çün getürüp gördiler cemī'-i halk ta'accüb idüp bu işde hayrān

1 bināya gelüp gide Vi : binaya dehlīz içinden gider gelürdi İ
2 tā İ : - Vi
3 üstādlar İ: üstād Vi

oldılar. Andan pādişāh eyitdi "Ey hāzırān! Āgāh olun ki bu binānun rāsimi ve resmi ālem-i gaybdan gönderilmişdür" diyicek hāzır olanlar "Mübārek olsun!" diyü duʿālar itdiler. Ol asrdan bu devre gelince Ayasofya'ya vech-i tesmiye budur ki zikr olındı. Andan sonra miʿmārlar ve üstādlar işlü işine mukayyed olup çalışdılar. Tā şol vakte değin ki sütūnlar dikilüp nīm-kubbeler ve bākī kıbāb dehlīzler tamām oldı. Hemān kubbe-yi bozurg kaldı. Dükeli nāzırān ve defter-nüvīsān pādişāh nazarına geldiler. Ol mahalle gelince binānun ihrācātı defterlerin cemʿ idüp arz itdiler ki iki bin dört yüz elli kendnar dīnār harc olınmış[1] buldılar ve hazīnedārlar **[130a]** dahi gelüp eyitdiler "Ey pādişāh! Ömr ü devletün ziyāde olsun. Hazīnede zer ü sīm cinsinden hīç nesne kalmayup cümlesi sarf olındı" diyicek pādişāh bu sözde endūh-gīn olup bī-huzūr oldı. Baʿd-i zamān eyitdi "Ben bu ibādethāneyi Hakk rızasıyçün binā iderüm. Ümmīdüm budur ki böyle ebter kalmaya" diyü cevāb virdi. Bunun üzerine yedi gün geçüp sekizinci gice pādişāh vākıʿasında girü ol pīri görür ki binānun üzerinde namāz kılur. Pīr namāzdan fāriğ oldukda pādişāh pīrün önüne **[İ 122a]** varup eydür ki "Ol Hudā Teʿālā ki dükeli ālemleri zulumāt-ı ademden sahrā-yı vücūda getürmişdür, anun hakkıyçün digil bana, kimsin?" Pīr cevāb virüp eyitdi ki "Ben Hızır Nebī'yüm. Hak Teʿālā'nun emriyle fürūmāndelere dest-gīr olurum. Bu vaktde bana fermān şöyle olmışdır ki bu ibādet-hānenün mesālihin ālem-i gaybdan yerine getürem." Pādişāh bunı işitdükde eyitdi "Ey hūb-sīret ve sāhib-kudret! Hazretüne maʿlūmdur ki bināya harc itmek içün hazīnemde zer ü sīmden bir nesne kalmamışdur. Niçe eyleyem?" didükde pīr eyitdi "Gam yime. Vaktī ki subh-ı sādık ola, devlet semendine süvār ol. Dahi ukalā kimesnelerün ile dervāze-i harsiyyeden taşra git. Yaʿnī dervāze-i Silivri ki meşhūrdur, ol yerde ki üç peşte vardur[2], ol peşteler kurbında gök ruhāmdan bir sütūn vardur. Emr eyle ki ol sütūnı yerinden koparup çıkaralar. Ol sütūnun altında her ne ki bulursan çıkarup bu ibādet-hāneye harc eyle" diyü haber vericek, pādişāh hābdan bī-dār olup Allāhu Teʿālā'nun kerem ve mürüvvetine şükürler eyler. Çünki ser-hengāne-i kazā vü kader-hāverün rūz-ı efrūz-ı livāsını sīm-gūn-ı āsumānun meydānına dikdi, Estonyano buyurdı ki Agnadyos ve ol vaktün batrīkları dahi niçe erbāb-ı dīvān-ı hāsslarıyla esb-i bād-reftārlara süvār olup harsiyye dervāzesinden taşra gitdiler. Çünki ol sütūna irişdiler, pādişāh buyurup kazdılar. Bir dehlīz buldılar. İçinde bir āhenīn kemer altun kilid ile **[130b]** mukaffel üzerinde miftāhı asılup durur. Hemān pādişāh ilerü varup eliyle miftāhı alup zerrīn-ki-

1 olınmış Vi : olmış İ
2 ol yerde ki üç peşte vardur Vi : - İ

lidi açup erbāb-ı devlet ile içine girdiler. Gördiler ki kūb māl-ā-māl zer-i meskūk ile dolu[1], hemān-dem buyurdı niçe katar develer ve niçe katar katırlar getürüp her deveye beş[2] kendnar ve her katıra sekiz[3] kendnar altun yükledüp şehre gönderdiler. Ve ol gün **[İ 122b]** At Meydānın zīb u zīynet ile ārāste kıldılar. Ümerā vü vüzerā[4] ve aʿyān-ı dīvān ve merdān-ı şehr cemīʿisi ol gün meydānda cemʿ olup her tarafa sımāt-ı şāhī derpīş-i şehrī vü sipāhī çekdiler. Pādişāh ol gün bulınan gencden beş kendnar altun fukarāya sadaka eyledi. Andan üstādlar yine işlerine şürūʿ eyleyüp mühendisler ve bennālar ittifāk itdiler, kubbenün kireci gāyet hafīf gerekdür ki[5] bülend olındukda muhkem-ter[6] ola dinilicek cemīʿ-i vilāyetün ve cezāyirün toprağın getürüp tartdılar. Cümleden cezīre-i Rodos'un toprağı sebük-ter ve latīf-ter geldi. Böyle olıcak pādişāh buyurdu ki "Tuhfehā-yı garīb ve hedāyā-yı acīb ile Rodos pādişāhına elçi vara." Nāmeler yazılup bir niçe kerpic-perdāzān ile elçiyi gönderdiler. Çünki Rodos pādişāhına irişdiler, arz olındukda hezār arzū-mend ile kabūl idüp bu hidmeti kendünün cānı üzre minnet bildi. Dahi bir kār-hāne vazʿ eyledi. Ve kerpic işlemeğe āgāz eylediler. Andan lisānü'l-usfūrı ve cevz-i hindīyi suyla kaynadup süzdiler. Kireci ve horāsānī ol suyla karışdurup terkīb itdiler, tā iki kerpicün ortasına konılup yapışdukda şöyle muhkem olurdu ki yek-pāre olurdı. Çünki bir zamān geçüp kerpiçler bu minvāl üzre hāzır oldı, getürdiler. Dahi ol dört tāk ki kubbe-i bozurgun kürsīsidür, anı yapup kaldurdılar. Dahi kubbenün dā'iresine ibtidā itdiler. Her kerpici ki birbirine yapışdırup korlardı. Āhenīn çubuklar ile bağlarlardı. Dahi her on iki kerpic ortasında peygamberān-ı selef izāmından bir pāre üstühān **[131a]** bile korlardı. Bu tarīk ile kubbenün bināsını tamām idüp kilitlediler. Andan sonra bilgil ki kubbe-i bozurgun altındaki pencereler itdiler. Çārçeveleri ve camları ham gümüşden olup ve büyük kubbenün **[İ 123a]** ve bākī kubebün içlerin esfeden eylediler. Yani hurde sırçaları mutallā idüp yapışdurdılar ki bakıyyeleri henüz mevcūddur. Dahi halkalar ve silsileler ki kındīller asılmışdur, cemīʿisin sīm-i hālisden itdiler. Ve rengārenk mermerleri zād idüp yapışdırdılar ki her iki tahtasın birbirinden biçüp münakkaş döşediler ki ol ferşe nazar olındukda deryā gibi kaynardı[7] ve ol üskūfler üzerinde sipihr-i rahşān gibi yıldırurdı ve dört kūşesinde rengārenk mermerden kavs-kārī dört şemse döşe-

1 dolu İ : - Vi
2 beş Vi : sekiz İ
3 sekiz Vi : beş İ
4 ümerā vü vüzerā İ : emr üzre Vi
5 ki İ : - Vi
6 ter Vi : - İ
7 kaynardı Vi : kızdı İ

diler ki işlerinde akıllar hayrān olurdı. Ve mihrāb tarafında batrīklar içün bir mahfel düzdiler. Sīm-i hāmdan yedi direk üzerine tahtaları ve nerdübān ayakların dahi gümüşden idüp mutallā eylediler. Ve ol mahfel üzre zer-i hālisden kubbeye bir zencīr asdılar ki bahāda altı yüz bin dīnāra idi. Dahi her direk mābeyninde zerrīn trabuzonlar dikdiler. Her parmakları arasında altundan birer çelīpā kodılar. Cevāhir ile murassa‘ ki her biri bahāda harāc-ı rub‘-ı meskūndı. Dahi hakkākān ve zer-girān çepeçevre kubbeye sīm u zerden cevāhir ile murassa‘ şukūfeler düzdiler ki semen ü yasemen sīm-i hālisden itdiler. Gonceleri ve erguvānı la‘l ü yākūtdan idüp yaprakları zebercedden ve zümürrüdden itdiler. Ve mihrābun sol cānibinde bir minber düzdiler. Direkleri summākī mermerden, minberün başı billūrdan ve içine bir çelīpā kodılar. Zerrīn dā’iresinde murassa‘ sīmden zer ile mutallā trabuzonlar kodılar. Her taraflarına zerbeftden perdeler asdılar ve mihrābda zer-i hālisden Hazret-i Īsā aleyhisselāmun heykelin düzdiler. İki tarafına on iki nefer havāriyyūn, önleründe birer cild İncīl, sīmden kürsīler üzerine kodılar ve mihrābun iki tarafına altundan **[131b]** dört şamdān kodılar. Dört şamdān dahi billūrdan kodılar ki ayakları altundan idi ve dört şamdān **[İ 123b]** gümüşden ki her birinün üzerinde birer şem‘-i kāfūr dikilmişdi. Ve ol dört ayak ki büyük kubbenün altındadır, her bir ayak öninde sīmden mutallā bir kürsī kodılar. Her kürsīnün üzerinde bir cīld İncīl, her birin on kıssīs sabāhdan akşama değin nevbetle okıyalar. Ve her kürsīnün önünde sīmden bir buhūrdān ki her biri beş bin dirhem idi ve kubbenün altında altun ve gümüş ile murassa‘ altı bin kındīl asdılar ve iki bin müzehheb āyine top asdılar ve sırçadan rengārenk on bin dahi kındīl asdılar. Ve büyük kubbenün üst tabakasınun dā’iresinde sīmden şamdānlar düzdiler ve mihrāb üstinde olan dervāzeyi teberrüken Hazret-i Nūh aleyhisselām gemisi tahtalarından düzüp zerrīn elvāhlar ile örtdüler. Ve bākī dervāzeleri kimi ācdan ve kimin abanosdan füsūs-kārī musanna‘ itdiler. Ol sebz direkleri ki tabaka-ı bālādadur, her birinün mābeyninde sīmden trabuzon kodılar. Ve dahi Ayasofya’nun dört köşesinde dört havz itdiler. Yadigār mermerlerden ol dört havz her gün şīr u şarābla dolduralar. Her kimse ki ziyārete gele, ol havzdan içüp yarlıganmak taleb eyleye ve hirem ortasında surh mermerden yek-pāre bir şādervān vaz‘ itdiler ki ol şādervān Yunan vilāyetinden gelmişdi. Ol şādervānun dā’iresine sekiz serv vaz‘ eylediler ve üzerine bir kubbe çevirdiler. Ol kubbe üzerine Īsā aleyhisselāmun meclis-i sūretin on iki nefer havāriyyūn ile ve Kostantin devrinden Pādişāh Estonyano ahdine gelince cemī‘-i pādişāhlarun heykelin yazdılar. Ve şādervān havālīsinde hucurāt itdiler; kıssīsler içün ki batrīklerden İncīl okıyalar. Ve şādervān cāniblerinde iki havz

eylediler ki cemī‘-i merdān-i şehr ol havzlarun üzerine cem‘ olurlardı. **[İ 124a]** Mahbūbān-ı sīm-endāmlar [**132a**] fūtahā-yı müşkīn-hāmlar ile içine girürlerdi. Bu husūslarda kelimāt mā-lā-nihāyedür. Eğer ki tafsīl oluna müstemi‘lere sudā‘ hāsıl[1] olur. Ve dahi çünki Ayasofya bu tarīkle sābıku'z-zikr olan üstādlar yedi buçuk yılda cemī‘-i esbābın hāzır idüp ve sekiz yıl on ayda bināsın yapup tamām itdiler ki cümle on altı yıl ve dört ayda nihāyet buldı, ba‘dehū pādişāh içün zikr olan şādervān üzerinde bir taht kurdılar. Ümerā vü vüzerā ve erkān-ı dīvān anda cem‘ olup binānun hayr ile tamām olduğiyçün beş bin koyun ve iki bin sığır ve altı yüz āhū ve üç bin kaz ve beş bin tavuk kurbān olınup ve yüz otuz[2] bin müdd-i Bağdādī ve otuz bin kendnar altun kıssīsler ve batrīklere ve şehrün fukarā vü gurebāsına üleşdürdiler. Ve ol asrun batrīkleri üç bin nefer kimesne ellerine birer şem‘-i kāfūr alup yakup pādişāhun önine mübārek-bāda geldiler. Pādişāh dahi batrīklerün eline yapışup erbāb-ı dīvānla ve kıssīsler ile Ayasofya'nun içine girdiler. Ve pādişāh elin kaldurup eyitdi ki "Minnet Hudā'ya ki fazl u ināyetiyle yer yüzünde bu asıl bir ibādet-hāne binā eyledüm ki devr-i Ādem'den berü hiçbir pādişāha müyesser olmamışdur" diyü şükürler eyledi. Ve ol gün batrīkler mahfeller üzerine çıkup ahşama değin sohbetler eylediler. İrtesi olıcak kātibān ve defter-nüvīsān cem‘ olup pādişāha cemī‘-i ihrācātı arz eylediler. Etrāf-ı mülūk tuhfelerinden mā‘adā üç yüz bin ve dört yüz kendnar altun harc eyledi diyü cevāb virdiler ki her kendnar bin altundı. Andan sonra bunun vakf-nāmeleri yazılup ve et‘ime-i müsāfirān içün üç yüz şehr bilād-ı Arab ve Acem'den ve vilāyāt-ı Rūm ve Frenk'den ki cümle mahsūlātların Ayasofya içün vakf eylediler. Bu ibādet-hānenün sīt ü sadāsı ekālīm-i seb‘aya münteşir olup ol asrun beğleri her tarafdan ziyārete gelürlerdi. **[İ 124b]** Bunun üzerine altı ay geçicek, pādişāhun vücūd-ı cevheri üzre **[132b]** maraz ārız olup ol kadar ki mu‘ālece itdiler, sıhhat müyesser olmadı. Cemī‘-i havāss u avāmı cem‘ idüp vasiyyet eyledi ki bir birāder-zādesi vardı, adına Ostunyos dirlerdi, "Anı yerüme pādişāh ideler ve Ayasofya'nun öninde bir amūd bünyād ideler. Bakırdan tasvīrimi düzüp anun üzerinde bir elümde bir elma tutup ve bir elimi açuk koyasız. Temāşā idenlere ma‘lūm ola ki rub‘-ı meskūnun hükūmeti bu elma gibi elümde iken āhir ol bir elümün boşluğı gibi tehī kaldum" diyü kelimāt iderken nā-gāh murg-ı cānı perrān idüp āşiyān-ı āhire[3] intikāl eyledi. Çünki kazā vü kader tabl-bāzı[4] felek gūşına bir gayri āhenk ile dest urdı, dahi perde-nüvāzın cihāngīrlik āvāzesin kānūn-ı rūzgārla nām-ı dīgere ısmarladı.

1 hāsıl İ : - Vi
2 beş bin koyun ve iki bin sığır ve altı yüz āhū ve üç bin kaz ve beş bin tavuk kurbān olınup ve yüz otuz Vi : - İ
3 āşiyān-ı āhire Vi : āhirete İ
4 bāzı İ : bārī Vi

Beyt: Ez-hurūş-ı kūs-i şāhān īn nidā āmed be-gūş
K'īn serā her pādişāhī-rā be-nevbet mī-resed[1]

Bezirgān-ı erbāb-ı dīvān Pādişāh Estonyano vasiyyeti üzre Ostunyos'ı taht-ı saltanata geçürdiler[2], pādişāh eylediler. Bunun üzerine iki yıl geçicek Allāhu Te'ālā fermānıyla bir penç-şenbih gün, altı sā'at geçdükden sonra nā-gāh Ayasofya'nun kubbe-i bozurgı yek-pārece aşağa geçüp yıkıldı. Ammā sāir kubbelere zarar olmadı. İçinde olan acāyib ü garāyib yādigārlar ve mahfel ve minberler küllīsi hurd oldı. Ruhbānlardan dört yüz kırk nefer ve avāmdan niçe bin kimesne kubbe altında kalup helāk oldı. Pādişāh ve cemī'-i halāyık asl-ı binā böyle olduğına mütehayyir kaldılar. Pādişāh, mi'mār olan Agnadyos'a suāl eyledi. Mi'mār eyitdi "Bu binānun ta'mīrinde isti'cāl olındı ve kubbe-i bozurg mikdārından bülend çevrildi[3]. Pādişāha ol kadar ki söyledim, kabūl itmedi. Āhir böyle vākı' oldı" diyicek, dükeli **[İ 125a]** havāss u avām ve erbāb-ı dīvān du'ā eyleyüp eyitdiler "Ey pādişāh! Binā-yı devlet ü izzet üstüvār olsun. Ne olaydı böyle olmayaydı. Çünki oldı ne fāyide! Pādişāh devletinde yine ma'mūr ola" didiler. Andan pādişāh buyurdı, yine cezīre-i **[133a]** Rodos'a üstādlar gönderilüp kireçler düzilüp cemī'-i esbābı müheyyā olınup evvelki mertebeden beş zirā' aşağa kubbe[4] çevirdiler ve mahfel ve minberi ve sāir nesneleri evvelki üzre itmeğe güçleri yetmeyüp ol nesne ki altundan idi, gümüşden ve gümüşden olanı pirincden, ruhāmdan itdiler. Hurd olan altun ve gümüşleri meremmete sarf eylediler. Çünki bu tertīb üzre yine ta'mīr oldı, Ostunyos buyurdı, Estonyano'nun sūretin pirincden düzdiler. Öyle ki vasiyyet eylemişdi, vakti ki tamām oldı, Pādişāh Ostunyos hātırında bağlamışdı, Mi'mār Agnadyos'a bir mazarrat irişdüre, ol kubbe yıkılduğı ecilden. Ammā katına girmek lāyık görmedi. Lākin şöyle itdiler ki vakti ki bu sūreti ol mīl üzerine iledüp[5] hidmeti tamām olıcak ser-bend-hāhları aşağa çeküp anı ol mīl üzerinde koyalar, tā andan açlıkdan helāk ola. Āhirü'l-emr böyle eylediler. Agnadyos bildi ki kendüyi ma'raz-ı helāke bırakdılar, hiç tınmadı. Gice oldukda kendüyle bile bir ince resīmān vardı, bir ucın aşağa sarkıdup ve bir ucın sūretün ayağına bağlayup sıyrılup aşağa indi. Kaftanların çıkarup[6] mīl üzerinde ādem gibi kodı. Irakdan görenler, ādem durur gibi sanurlardı ve aşağıdan ol resīmāna āteş urdı. Aşağasından tā yukarısına varınca yan-

1 Şahların köslerinin gürlemesinden bu ses kulağa geldi: Bu sarayda padişahlık herkese nöbetleşe ulaşır.
2 geçürdiler İ : geçirüp Vi
3 çevrildi İ : çözildi Vi
4 kubbe Vi : - İ
5 iletüp Vi : eyleyüp İ
6 çıkarup İ : - Vi

dı, eseri kalmadı. Dahi gelüp ta'allukātıyla vedā' idüp rāhibler kisvetine girüp deyr-i Azrā'īl'de sākin olur, āleme şöyle münteşir olur ki "Mi'mar **[İ 125b]** Agnadyos mīl üzerinde açlıkdan helāk oldı." İmdi ma'lūm ola ki Ayasofya'nun ahvāli bu tarīk üzre olup binā olınmışdur. Andan sonra hātem-i enbiyā Hazret-i Resūlullāh sallallāhü aleyhi ve sellem ki vücūda geldi, cemī'-i deyrlerle bile Ayasofya'nun kubbe-i bozurgun nısfı ki mihrāb tarafıdur, aşağa geçdi ki Nuşirevān-ı Ādil zamānıydı. Vāfir māl harc idüp yine yapdılar. Andan sonra dünyā-yı denī **[133b]** Ostunyos'a dahi kalmayup fevt oldukda İlya dirlerdi bir oğlı kaldı. Yerine ol pādişāh oldı. Ol dahi eğlenmeyüp mürd olıcak yerine Harkıl adlu bir oğlı pādişāh oldı. Ol Harkıl adl ü dād issi kimse idi. Hattā Hazret-i Risālet sallallāhu aleyhi ve sellem dünyāya geldükde bu Harkıl Kostantıniyye'de pādişāhdı. Harkıl dahi dünyādan gidicek yerine oğlı Yorgi pādişāh oldı. Sonra hicretün kırk üç yılında ki Mu'āviye zamānıydı, Bişr ibn Ertāl'ı iki yüz pāre gemiyle Kostantıniyye üzerine gönderdi. Gelüp Kostantıniyye'nün dā'iresini yakup yıkup çok fütūhlar eylediler. Dönüp giderken Frengistān'dan gemiler gelüp yetişüp birbirine yakın gelicek, iki leşker dahi karaya dökülüp azīm cenkler olup āhir Bişr ibn Ertāl, Muhammed aleyhisselām mu'cizātıyla kāfirlere fursat bulup sıyup kāfir denize dökülüp ekseri helāk oldılar. Mansūr u muzaffer[1] bunlar girü sıhhatle Şām'a geldiler. Andan sonra hicretün elli ikisinde Ebū Eyyūb-i Ensārī elli bin erle Abdullāh ibn Abbās ve Abdullāh ibn Zübeyr beş yüz pāre gemiyle gelüp Kostantıniyye'ye düşüp altı ay cenk eylediler. Āhir yürüyiş eylediler. Ol yürüyişde Hazret-i Eyyūb'un alnına ok dokunup mecrūh olıcak kendüsi dahi bildi ki dünyādan nakl idiserdür. Vasiyyet eyledi ki "Kılıçlarınuzı **[İ 126a]** yalın eylen, uğraşur gibi olup beni defn eylen" didi. Fi'l-vākı' eyle eylediler. Yorgi Tekvur bunları görüp[2] duyup ādem gönderüp eyitdi "Sizin ölünüz oldı. Bize niçün göstermezsiz!" diyü bunlara gazā tonın gönderdi. Bunlar dahi āhir sulh olınur diyü döndiler. Hemān ardlarından vāfir kāfir gelüp bunlara koyulıcak[3] bunlar dahi dönüp cān u dille çalışup bir cenk itdiler ki vasfa ve ta'bīre[4] kābil değül. Āhir[5] Allāhu Te'ālā'nun ināyetiyle kāfiri sıyup kaçurdılar. Bunlar dahi mansūr u muzaffer dönüp yolda iki kal'a dahi alup girü Şām'a geldiler. Yorgi Tekvur bu gussadan helāk **[134a]** olup yerine Kostantin adlu bir oğlı beğ oldı. Ol esnāda meğer Eyyūb-i Ensārī kabri üzerinde nūr berk ururdı. Kostantin anı görüp ol nūrun üzerine bir kubbe yapdurdı ve yanında bir pınar çıkdı. Ol pınarun suyunı her ne derde içirseler şifā bulurdı.

1 mansūr u muzaffer İ : - Vi
2 görüp Vi : - İ
3 āhir sulh olunur diyü döndiler. Hemān ardlarından vāfir kāfir gelüp bunlara koyulıcak Vi : - İ
4 ve ta'bīre İ : - Vi
5 āhir İ : -Vi

Hattā ol suyı alup Frengistān'a iledürlerdi. Çünki hicretün doksan ikisi oldı, Benī-Ümeyye zamānında Süleymān bin Abdullāh kız karındaşı oğlı Muhammed ibn Abdülazīz'i seksen bin erle ve bī-hadd gemilerle Kostantıniyye üzerine gönderdi. Gelüp çok çalışup alımayup āhir etrāfını harāb idüp girü Şām'a geldiler ve andan hicretün doksan yedisinde Süleymān bin Abdülmelik, Mesleme'yi bin pāre gemilerle ve niçe bin leşkerle Kostantıniyye üzerine gönderdi. On ay cenk idüp alınmayup kış gelüp Aydıncık'da kışladukdan sonra yazın girü Kostantıniyye üzerine düşdiler. Şöyle kızlık vākı' oldı ki müslimānlar ot otladılar ve kāfirler birbirinün necesini yirlerdi ve it ölüsini yirlerdi. Āhir Ömer bin Abdülazīz gazāya kendü bile geldi. Anda Kostantıniyye karşusında Galata'yı yapdurdı. Ol vakt Galata'ya Medīnetü'l-Kahr diyü ad virdi ki Kostantıniyye'ye havāle oldı ve zebūn eyledi. **[İ 126b]** Sonra Ömer bin Abdülazīz koyup gitdi. Kāfirler Mesleme ile sulh idüp Kostantıniyye'yi virdiler. Mesleme'yi dahi yılda elli bin filori harāca kesdiler, şol şartla ki aldukları esīrleri girü virdiler. Andan Mesleme dönüp Şām'a gelürken meğer tekvur haber göndermiş imiş, bī-nihāye gemiler gelüp Mesleme'nün yolını bağladılar ve ardından Kostantin gemileri dahi gelüp Mesleme'yi ortaya aldılar. Niçe gün cenk itdüklerinden sonra karaya döküldiler. Anda dahi üç gün üç gice cenk idüp āhir Hākk Te'ālā müslimānlara fursat virüp kāfiri sıdılar. Mihal tekvurı ve yarar kāfir beğlerin tutup halīfeye getürdiler. Halīfe **[134b]** dahi cümlesin berdār eyledi ve bu Kostantıniyye tekvurınun iki oğlı kaldı. Birine Yorgi ve birine Estefan dirlerdi. Yorgi marīz idi. Estefan babası yerine beğ oldı. Eğlenmeyüp bir yıldan sonra ol dahi mürd oldı. Anun oğlı yoğdı. Ol marīz Estefan'un Ternedefil adlu bir oğlı vardı, anı beğ eylediler. Ol dahi denizde gark oldı. Kimsesi kalmadı. Amma Estefan'un bir avreti vardı, hāmile kalmışdı. İttifāk bir oğlan doğurdı. Adını İlyan kodılar. Ol ulu beğ olup tamām Frengistān'a hākim oldı. İttifāk Şām'da halīfe vefāt idüp yerine gayrı halīfe olıcak hicretün yüz altmış beş yılında yüz elli bin ādemle gelüp Kostantıniyye'yi altı ay hisār itdi. Ol vakt İlyan ölüp yerine Harkıl adlu oğlı beğ olmışdı. Muhkem cenkler olup āhir kāfir zebūn olup sulhla kal'ayı virdiler. Şol şartla ki Müslümanlar içinde mescid yapup namāz kıldılar. Ve yılda yetmiş bin filori harāca kesüp yine dönüp Şām'a geldiler. Andan sonra hicretün iki yüz otuz yılı olıcak Yahyā bin Ali hilāfetinde ol dahi elli bin erle gelüp **[İ 127a]** Malātıyye'yi feth idüp Kostantıniyye üzerine geldi. Çok cenkler eyleyüp āhir alımayup girü dönüp Şām'a geldi. Ol Tekvur Harkıl dahi mürd olup yerine İlyan adlu oğlı beğ oldı. Anun zamānında Hārūnu'r-Reşīd halīfe idi. Ol dahi yüz elli bin erle gelüp Kostantıniyye'yi muhāsara eyledi. Ol zamānda dahi sulhla alınup

içinde mescidler yapdılar. Ol vakt Seyyid Gāzī, pelīdī kāfirlerle şol şartla sulh eyledi ki sığır güni mikdārı yer tutalar. Kāfirler rāzı olup bunlar dahi ol sığır günini kiriş gibi dilüp uzatdılar. Dahi şehrün bir kūşesinde bu kirişi çevirdiler. Bir hayli yer olup anda olan kāfir evlerini giderüp Müslüman evleri eylediler ve on **[135a]** mescid yapup ve kāfirden on yıllık harāc aldılar ve girü dönüp Şām'a geldiler. Kostantıniyye'de kāfir girü hāin olup anda olan müslimānları harāca kesdiler. Anlar dahi mütehammil olmayup Ayasofya içinde bir muhkem cenk itdiler. Niçe müslimānlar hasāret olınup āhir İlyan'ı katl itdiler. Andan sonra Yagfur bin Elyan beğ oldı. Dahi Hārūnu'r-Reşīd zamānı idi. Girü Seyyid Gāzī elli bin erle gelüp Kostantıniyye'yi muhāsara eyledi. Üç gün üç gice cenk-i azīm olup girü feth itdiler. Cemī'-i kāfirīni öldürüp[1] Yagfur Tekvurı halīfeye götürdiler. Halīfe dahi mel'ūnı[2] ber-dār eyledi. Ve Kostantıniyye'nün içinde olan cemī'-i küffārı kılıçdan geçürüp bir ehad komayup şehir şöyle hāli kaldı. Ol vakt Yagfur Tekvur'un avreti Frengistān'a kaçmışdı. Anun bir oğlı kalmışdı. Adına Katnoz dirlerdi. Girü Kostantıniyye'yi ma'mūr idüp Katnoz'ı getürüp beğ eylediler. Ol vakt Kostantıniyye ve Galata Frenk elinde idi. Sonra Kostantıniyye Frenk elinden gidüp Rūmlar doldı. Amma Galata Frenk elinde kaldı. **[İ 127b]** Kostantıniyye ibtidāsından hākimi olan beğleri bunlardur ki zikr olınur:

Katnoz bin * Yagfur bin * Elyan bin * Harkıl bin * Elyan bin* Terendefil bin * Estefan bin * Mihal bin * Kostantin bin * Yorgi bin * Harkıl bin * Elyan bin * Estanyanos bin * Estefan bin * Estanyanos bin * Elyan bin * Kostantin bin * Kir Mihal bin * Terendefil bin * Yozanzın bin * Amelak bin * Kir Mihal bin * Yanko bin Madyan bin * İrem bin * İvaz bin * Sām bin * Nūh Peygamber aleyhisselām.

Bu mecmū'ı Kostantıniyye'ye pādişāh oldılar. Tevārīhde bu üslūb üzre bulınup Sultān Muhammed'e nakl eylediler. Ve dahi *Mesābih Şerhi*'nde dinilmişdür ki Deccāl çıkmazdan öndin Kostantıniyye bir dahi alınsa gerekdür. Ve Mehdī **[135b]** hurūc idicek gelüp girü alsa gerekdür. Ve bi'l-cümle Frenk ve Rūm ma'mūr idüp altı yüz yıl hükm eyledüklerinden sonra Sultān Muhammed Gāzī gelüp feth eyleyüp zīnet-i İslām ile müzeyyen eyledi ki bundan mukaddem tafsīl olındı.

Feth-i Enez

Rivāyet olunur ki Kostantıniyye feth olındukdan sonra bu Enez'ün kāfiri Fere ve İpsala'yı incidüp Sultān Muhammed'e i'lām eylediler. Sultān Muhammed dahi deryādan birkaç gemi ve kendüler kurıdan sa'ādetle varduklarında Enez tekvurı

1 öldürüp Vi : kırup İ
2 mel'ūnı İ : - Vi

gelüp Sultān Muhammed'e itā'at eyledi ve hudāvendgār dahi ana dirlik eyleyüp cemī'-i ta'allukātına tīmār virdi. Ve Enez'ün içine mescidler yapdırup ve kilisalarnı yıkdırup ve Enez'ün karşusunda ada içinde Taşsuz adlu bir hisārcık vardı, anı dahi feth eylediler ve ol cānib cümle meftūh oldı hicretün sekiz yüz elli sekizinde. Ve İstanbul fethinde Vılk-oğlı'nun elçisi bileydi, varup bu fütūhātı Vılk-oğlı'na hikāyet idicek Sultān Murād feth itdüği kılā'un ba'zısın ki Vılk-oğlı girü zabt eylemişdi, ol kal'aları yine Sultān Muhammed'e havfından teslīm eyledi. Amma yine devletsizliğini **[İ 128a]** komazdı. Hattā Laz-ili'nden Üsküb'e kimse gelmez olmışdı. Piriştine kādısı Sultān Muhammed'e i'lām idicek, hudāvendgār devletle kalkup ol cānibe revāne oldı[1]. Varup Seferiçe Hisārı'nun üzerine düşüp feth eyledi. Ve akıncılar etrāfa seğirdüp vāfir doyumluklar eylediler. Bundan akdem Sultān Semendire'yi üzerine varup bir nevbet cenk olınmışdı. Vılk-oğlı işidicek Semendire içinde olan mün'im ü mal-dār kāfirleri bu Seferiçe Hisārı'na göndermişdi. Hudāvendgār hazretleri ol ahvāle vākıf olup varup Seferiçe Kal'ası'nı feth idüp mübālağa ganāyim hāsıl eylediler. Andan dönüp devletle Edrine'ye gelüp Mevlānā Gürānī'yi kādı-askerlikden azl idüp Fahreddīn'i kādı-leşker idüp Mahmūd Paşa'yı vezīr idindi ve Vılk-oğlı'ndan elçi gelüp yılda otuz kez yüz bin **[136a]** akça harāc viricek olup hudāvendgār dahi kabūl idüp ol kışı Edrine'de kışladı. Ve andan sonra yine Sultān Muhammed kalkup niyyet-i gazā diyüp Üsküb'e çıkup Kara Donlı Dağı'nı aşıcak İshāk Beğ oğlı Īsā Beğ gelüp hudāvendgārun elin öpicek hudāvendgār eyitdi "Var Nikoperi Hisārı'nı[2] dizdārdan iste!" didi. Īsā Beğ dahi varup taleb eyledükde dizdār eyitdi "Bosna kıralunun avreti, despotun kızıdur. Ol kız[3] bizüm pādişāhımuzdur. Bizim dīnimüzde pādişāha hıyānet itmek yokdur" diyü cevāb viricek Īsā Beğ eyitdi "Ey delü kāfir! Hiç bilür misin bu gelen kimdür? Buna[4] Sultān Muhammed dirler, İstanbul'a n'eylediğün işitmedün mi?" diyicek, dizdār eyitdi "Hele gelsün görelüm." Hudāvendgār gelicek beş gün cenk olınup hisārı feth eylediler ve içinde Vılk-oğlı'nun mübālağa mālın bulup zabt eylediler ve hisar içine müslimānlar koydılar. Tamām feth oldukdan **[İ 128b]** sonra içine ādem koyup[5] ve andan Tirepçe Hisārı'na vardılar. Varduklarında dış hisārını feth eylediler. Kalası birkaç gün dahi cenk idüp āhir anı dahi aldılar. İçlerinde mübālağa hazīneler bulınup cümlesin pādişāha zabt eylediler. Andan anaru hisārcık dahi vardı, Evrenos-oğlı Īsā Beğ'i ana gönderdiler. Ol dahi varmadın hisārun kāfiri çıkup kaçmışdı ve bi'l-cümle

1 revāne oldı Vi : revāne olındı İ
2 Nikoperi Hisārı'nı Vi : Nikoperi Hisārı İ
3 kız İ : -Vi
4 buna İ : bu ki Vi
5 tamām feth oldukdan sonra içinde ādem koyup İ : - Vi

Laz vilāyetinde ne kadar kal'a varsa feth olındı ve hudāvendgār dönüp Kosova'da Gāzī Hudāvendgār şehīd olduğı yerde gelüp rūhıyçün vāfir ni'metler bişürdüp[1] ve bī-hadd atālar eyledi ki hicretün sekiz yüz elli dokuzıncı yıl idi[2].

Muhāsara-i Belgrad

Rivāyet olunur ki Sultān Muhammed İstanbul'ı feth itdükde içinde bulduğı bakırātı ve haçları ve çanları toplar dökdürüp ve Tuna'da gemiler gönderüp ve kendü bī-nihāye asker cem' idüp niyyet-i gazā diyüp Belgrad'a müteveccih oldı. Varduklarında ol toplarla Belgrad'ı döğmeğe başladılar. Rūmili beğlerbeğisi olan Tay Karaca, hudāvendgārdan icāzet istedi ki Tuna'yı geçüp Belgrad'un öte cānibine vara. Beğler rāzı olmadılar ki **[136b]**[3] Belgrad feth olıcak bize akın itmeğe yer kalmaz diyü. Böyle olıcak bir gün gördiler ki beğlerbeği geçmek istedüği yere vāfir küffār gelüp[4] Yanko-i dīn-mel'ūn dahi önlerince bile gelüp ve Sava Suyı'ndan dahi hayli gemiler geldi. Fesād uzayup cenk ziyāde oldı. Ve hisārdan bir top gelüp metrisi yıkup gelüp beğlerbeği Karaca Beğ'i şehīd eyledi ve bu gelen gemiler çok müslimānlar[5] helāk eylediler. Andan hudāvendgār gāzīlere "Yürün!" diyü buyurdukda[6] hemān yürüdi. Kapu-kulları yürüyüp Rūmili'yi ihmāl eylediler, anda dahi çok kimesne **[İ 129a]** helāk oldı. Tekrār Sultān Muhammed hazretleri yürüyiş idüp ve içine hayli ādem girüp muhkem cenkler olıcak kāfirün ardı eşelenüp müslimānları tüskiricek, Sultān Muhammed kendüsi el kılıça urup kāfirün üzerine hücūm eyleyüp niçe kāfir pāreleyüp üzerine kāfir galebe idicek girüsine çekildiler. Ve andan yeniçeri ağasını şehīd eylediler. Ve'l-hāsıl bir mertebede cenk-i azīm oldı ki kābil-i vasf değül. Amma eğerçi Rūmili ikdām itmeyüp tekāsül eylediler lākin takdīrde Belgrad'un fethi müyesser olmaduğından Sultān Muhammed hazretleri cemī' topları anda döküp dönüp vilāyet-i İslām'a müteveccih oldı ki bu gazā hicretün sekiz yüz altmışında vākı' oldı. Ve bu yılda iki azīm kuyruklu yıldız zāhir oldı, biri şarkda ve biri garbda. Andan Sultān

1 bişürdüp Vi : bişürüp İ
2 **[Der-kenār]:** Bu tārīhde el-Müstecid-billāh Ebu'l-Meccāş Yūsuf bir yıl hilāfet idüp dahi hilāfet munkatı' oldı, sene 859.
3 [**Der-kenār]:** Eyle rivāyet iderler ki Sultān Muhammed Hudāpenāh kal'a-ı Belgrad-ı kaviyyü'l-bünyādın feth itmeğe sūret-i te'hīre müşāhede olıcak çağında āgāh oldı. Asker-i İslām'ı göçürmek erkān-ı devletden tedbīr alup hayli kīl ü kāl eyledi. Be-nigāh-ı bār u bengāh hayme-i hārgāh ta'bīr-i tüfenk ve ālāt-ı harb u cenk götürmek içün mahsūs şehzādeyi su'āl eyledi. Topları defn idüp eskāli tahfīf iderek küffāra hevl ü evhām içün cemī'-i hıyāmı koyup nısf-ı leyl-i pür-veyl gamām-ı zalām iken idiler. Pādişāh-ı gayūr mürūr u ubūr itmeyüp hayme vü hār-gāhdan kenāra küffāra kılduğına ruhsat göstertmeyüp bir tarīk ile göçelüm ki küffār zerre mikdār olmaya. Andan kopup gitdiler. (Bu derkenār İ'de yoktur.)
4 gelüp İ : - Vi
5 müslimānlar Vi : müslimān İ
6 buyurdukda İ : - Vi

Muhammed Edrine'ye geldükde oğlı Bāyezīd'i Amāsiyye'den ve Mustafa Çelebi'yi Ma'nisa'dan getürdüp sünnet eğlemeğe düğün yerağın gördi ve buyurdı, beğleri ve ulemā ve kuzātı okıyıcılar varup okıdılar. Ve bi'l-cümle cemī'-i ganī vü fakīri Edrine'de cem' eylediler ve pādişāhun otağlardan ve eyvanlardan[1] idāde kurdılar ve pādişāh-ı ālem-penāh kendüsi dahi otağında oturup cemī'-i halkı tertībi ile ziyāfetler idüp ve ehl-i ilm mübāhaseleri olup ve Kur'ānlar okunup bir vechile cem'iyyet oldı ki ta'bīre[2] kābil değül. Ve'l-hāsıl şānına lāyık bir düğün eyleyüp cemī'-i halkı ganī eyledi ki hicretün sekiz yüz altmış birinci yılıydı.

[137a] Feth-i Mora

Rivāyet şöyledür ki bir gün bir kişi Siroz'dan emānla Ballubadra'ya varup görür ki bir niçe müslimān avretlerini kāfirler kullanup zecr iderler. Ale't-ta'cīl bu ahvāl Sultān Muhammed'e i'lām olınıcak[3] hemān gayret-i İslām cūşa gelüp leşker cem' olınup niyyet-i gazā diyüp Mora cānibine azm olındı. Yenişehr'e varduklarında anda Filke nām bir kal'aya düşdiler. Feth eyleyüp **[İ 129b]** karşusunda Becene'de hayli kāfir var imiş, anlar gelüp itā'at eylediler. Andan göçüp Bafrova Hisārı'na vardılar. Anı dahi feth idüp kāfirini İstanbul'a sürdiler. Andan Tomak Hisārı'na vardılar. Anlar cenk idüp inād itdiler. Āhir anı dahi feth itdiler. Halkunun ellerini ve ayaklarını tokmağla kırdılar. Andan Menclü Kal'ası'na varup üç gün anda dahi cenk olınup anı dahi feth itdiler. Ve andan Körföz'e vardılar, anı dahi feth itdiler. Muhassal cemī'-i Mora vilāyetini meftūh u musahhar eylediler. Andan sa'ādetle dönüp Üsküb'e geldiler. Sultān Muhammed Gāzī Mora'ya gidicek Mahmūd Paşa'yı Laz vilāyetünün bākīsin feth itmeğe göndermişdi, Mahmūd Paşa dahi yürüyüp varup Güğercinlik Hisārı'nı ve Sava'yı ve Kürüce'yi ve Brance'yi dahi niçe buna benzer hisārları alup ol vilāyeti tamām zabt idüp Belgrad'da olan havālīye varup meremmet idüp muhkem berk eyledi. Andan tolaşup Üsküb'de hudāvendgāra mülākāt oldı. Andan Engürüs cem'iyyetin mülāhaza itdiler. Fi'l-vākı' eğlenmeyüp haber geldi ki Engürüs'den mübālağa kāfir gelüp Belgrad'dan geçeyorur. Andan hudāvendgār leşker yoklayup hemān kalkmak sadedinde iken girü haber geldi ki küffār Tahtalu'ya geldi. Anda[4] hod hayli gāzīler vardı, kāfirün haberin olmayup hemān Tahtalu'ya yürüyiş idicek gāzīler kāfirün sancakları dibinde[5] sancağını az kimesne göricek hemān üzerine hücūm eylemişler. Kāfir dahi gāzīleri duyıcak "Hāy

1 otağlardan ve eyvanlardan Vi : otağların İ
2 ta'bīre İ : - Vi
3 olınıcak Vi : olıcak İ
4 anda Vi : andan İ
5 sancakları dibinde İ : sancağını Vi

Türk bunda imiş" diyü kaçmak fikrin eylemişler. Ve'l-hāsıl anda[1] gāzīler çok kāfir kırup ve niçe banlar tutup sancaklarıyla hudāvendgāra getürdiler. Hudāvendgār **[137b]**[2] dahi cümlesin kılıçdan geçürtdi ve andan leşkere icāzet verildi. Ol sefer uzak olmağın sipāhīye emr olındı ki re'āyādan çift akçasın otuz **[İ 130a]** ikişer akça alalar ki yigirmi iki alınurdı, ol zamāndan ihdās oldı otuz ikişer almak. Ol yılda Mevlānā Gürānī Arabistan'dan tekrār gelmişdi, girü ol seferde Burusa kādılığın virdiler ve andan ol kışı Edrine'de kışlayup bahār olıcak yine Semendire'ye müteveccih olındı ki girü fethi müyesser olmayup Amasrı'ya varıldı ve andan Mora'ya varup ol cānibde dahi hayli yerler feth olındı, hicretün sekiz yüz altmış üç yılında. Rivāyet olunur ki Mora ağzında ki Germe Hisārı vardı, Sultān Murād anı yıkmışdı, sonra deryādan kāfir gemileri gelicek anlar yine yapmışlardı. Ol vakt ol hisārlarda çok kimesne kalmışdı. Sultān Muhammed'e i'lām olundukda Mahmūd Paşa'ya Rūmili leşkeri koşılup gönderildi. Mahmūd Paşa dahi Germe'nün üzerine varıcak birkaç günden sonra Sultān Muhammed dahi yetişdi. Mahmūd Paşa'nun geldüğin kāfirler gördükde hemān gemiler ihzār idüp kaçmak tedārükin eyleyicek, henüz gemilere girerken Mahmūd Paşa'ya dahi haber olur, yetişüp kāfirden çok kimesne alup ol arada konup hudāvendgāra muntazır oldı. Pādişāh dahi yetişüp varup Mesuri'yi ve Levendere'i ve Yıldız'ı feth eylediler. Ve'l-hāsıl ol seferde altı pāre hisār feth itdiler ve bu hisārlar Germe'ye tābi' idi ve ol ile Karlu-ili dilerdi. Ve bu hisārlarun beğlerine Karlu Oğlanları dirlerdi, pādişāha gelüp anları dahi tamām itdiler ve andan gelüp Ağrıboz nevāhīsine uğradılar ve bu husūs hicretün sekiz yüz altmış üçinde idi. Bu esnāda Burusa şehri oda yanup hark-ı kebīr olup çok Müslimānlar māllarıyla helāk oldı.

Feth-i Semendire

Bundan evvel Sultān Murād Hān zamānında Semendire bir def'a feth olunmışdı **[İ 130b]** ammā yine kāfire virilmişdi. Halīl Paşa karındaşı Mahmūd Çelebi'yi almağıyçün çünki Sultān Muhammed **[138a]** Edrine'de kışladı, bahār olıcak Sofya'ya müteveccih oldı. Ol zamānda Semendire'ye Bosna kıralı hükm iderdi. Hudāvendgār Sofya'ya geldükde Semendire kıralı işidüp şöyle tasavvur eyledi ki "Hudāvendgār girü Semendire üzerine gelür, ondan havf idüp üzerime gelmesün"

1 anda İ : andan Vi

2 [**Der-kenār]:** O sefer-i ibret-nümūn sāir seferlere nisbet zahmet ü meşakkatde efzūn ve bilād-ı İslām'dan ba'īd ü dūn olup ol senede vāku' olan kışı asākir-i deryā-salābet hezār-belā vü meşakkat ile anda kışlamağın sipāhīleri mahsūlümüz kalīl, seferimiz ba'īd ü tavīl olmak ile biz bunda alīl vü kalīl ve evlād u ehlimiz feryād-zārī pādişāh-sitān-sipāhdan harçlık eyledükleri ecilden resm-i çift ü zirā'at ile akça alınurken otuz iki alınmağa emr ü icāzet eyledi. Fī sene 863 (Bu derkenār İ'de yoktur.)

diyüp hudāvendgāra ādem gönderdi ki "Semendire'yi size virdüm. Ādem gönderün, gelsün zabt eylesün" didi. Ol hīnde Mahmūd Paşa'nun karındaşı Semendire içinde olurdı. Mahmūd Paşa ile dili vardı, andan hudāvendgār Semendire'ye ādem gönderdi. Varıcak teslīm eylediler. Cümle kilisalarını yıkup mescid ve cāmi' eylediler ve Laz vilāyeti cümle meftūh oldı ki hicretün sekiz yüz altmış dördi idi.

Feth-i Amasrı

Amasrı Karadeniz kenārında ehl-i İslām arasında bir hisārdur. Pādişāhı Frenk idi. Cemī' Anatolı'nun esīri ki kaçsa ana varup kurtulurdı. Ve bu Amasrı'nun kāfiri gāh gāh deniz yüzine çıkup harāmīlik dahi iderlerdi. Hudāvendgār anun ahvāline vākıf olıcak tedārük idüp hayli gemiler tonadup Amasrı'ya gönderdi. Hudāvendgār dahi karadan yürüyüp Ak-yazı'ya vardı ve andan Bolı'ya vardı. İsfendiyār-oğlı İsmā'īl Beğ işidicek kaçup Sinob'a girdi. Ammā hudāvendgāra vāfir pīşkeşler gönderdi. Andan hudāvendgār varup Amasrı'nun üzerine oturdı ve deryādan gemiler dahi gelüp Amasrı'nun limanına girdiler. Amasrı'nun tekvurı gördi ki kal'ayı cebren ve kahren feth iderler, müşāvere eylediler ki "Oğlımuz ve kızımuz esīr olmadın kendümüz virelüm" diyüp tekvur kal'adan çıkup gelüp hudāvendgārun **[İ 131a]** elin öpüp kal'ayı teslīm eyledi. Hudāvendgār bunlarun yararların cem' idüp İstanbul'a gönderüp[1] nesnelerin almadı ve Iflagan ucında hudāvendgārun bir hisārı vardı, anun halkını sürüp Amasrı'ya koydılar ve bir büyük kilisayı bir ālī cāmi' idüp ol cum'a andan cum'a namāzın kıldılar. Bu dahi hicretün sekiz yüz altmış dördünde vākı' oldı.

Feth-i Sinob ve Trabuzon ve gayrihi

Rivāyetdür ki **[138b]** bir gün Sultān Muhammed, Mahmūd Paşa'ya eyitdi "Benüm birkaç niyyetüm vardur. Umarum ki Hak Te'ālā ben za'īfine[2] müyesser ide. Biri şol İsfendiyār vilāyetidür ki benüm huzūrımı bunlar giderür ve biri şol Trabuzon ki bir cünüb kāfir yiyüpdürür" didi. Mahmūd Paşa eyitdi "Devletlü sultānum! Ol yana müteveccih olunduğunlayın Allāh ināyetiyle cümlesi hāsıl olur" didi. Ve andan hudāvendgār gemiye binüp Burusa'ya geçdi. Mahmūd Paşa dahi yüz pāre gemi donadup Sinob'a gönderdi ve İsmā'īl Beğ'e dahi ādem gönderdi ki "Gemilerimüzün anda her ne mesālihi olursa göriviresün" didi. Ve andan Mahmūd Paşa Edrine'ye varup Rūmili'nün leşkerini ve azebini ve serehorını alup cem' idüp varup Gelibolı'dan geçüp gelüp Burusa Ovası'nda kondı. Ol vakt Mahmūd

1 gönderüp Vi : gönderdi İ
2 za'īfine Vi : za'īfe İ

Paşa'nun azamiyyeti evc-i rif'atde idi. Gūyā pādişāh, saltanatını ana ısmarlayup kendüsi fāriğ olmışdı. Ve andan Anatolı beğlerbeğisine emr oldı ki Anatolı'yı dahi cem' eyledi. Andan İsmā'īl Beğ'e yine ādem gönderildi ki "Oğlun Hasan Beğ'i yarar yoldaşlarla Engüri'ye gönderesün, gelüp benümle buluşa" didi. Ol dahi imtisāl idüp Hasan Beğ'i gönderdi. Ve Karaman-oğlı dahi oğlına hayli leşker koşup gönderdi. Ve hudāvendgār Engüri'ye varıcak İsmā'īl Beğ oğlı Hasan Beğ gelicek hemān tutdılar. Ve İsmā'īl Beğ karındaşı Kızıl Ahmed ol vakt hudāvendgār yanında idi, Bolu Sancağı'nı yirdi ve Mahmūd Paşa ana[1] "Karındaşınun iklīmini sana alıvireyin" dimişdi. **[İ 131b]** Belki hudāvendgāra diyüp berātın yazdırmışdı. Hemān-dem İsmā'īl Beğ'ün sancağını Kızıl Ahmed'e virüp Kastamonı'ya gönderdiler. Ahmed Beğ dahi Kastamonı'ya varup halk ana itā'at itdiler. Ve İsmā'īl Beğ gördi ki hāl böyle oldı, kaçup Sinob'a girdi ve hudāvendgār Kastamonı'ya varup andan Sinob'a yürüdi. Mahmūd Paşa Kızıl Ahmed ile hudāvendgārdan mukaddem Sinob'un önine varup kondılar. Andan Mahmūd Paşa atlanup kal'a dibine varup İsmā'īl Beğ'i çağırup bārū üzerinde söyleşdiler. Eyitdi "Niçün böyle idüp **[139a]** kaçarsın? Cemī'-i ālem bildi ki bu vilāyet kardaşuna virildi. Sen bir kuru hisār içinde n'eylesen gerek. Husūsā limanın dahi aldılar." İsmā'īl Beğ eyitdi "Niçe ideyin, pādişāhdan korkarın ki beni ve oğlanlarumı helāk ide" didi. Andan Mahmūd Paşa eyitdi "Hāşā pādişāhdan ki bunun gibi fi'l sādır ola." Vel-hāsıl[2] Mahmūd Paşa İsmā'īl Beğ'i inandırup ahd itdi kim kendünün hāsslarından ne kadar māl olursa vireler ve kendü gönli istedüği yerde tīmār dahi vireler. İsmā'īl Beğ bu söze inanup kabūl itdi. Andan Mahmūd Paşa gelüp bu kazıyyeleri hudāvendgāra haber virdi. Hemān hudāvendgār dahi göçüp hisāra karşu kondı ve İsmā'īl Beğ hisārdan çıkup gelüp hudāvendgārun elin öpmek isteyicek hudāvendgār eyitdi "Hāy İsmā'īl Beğ! Sen benüm ulu karındaşumsın. Revā mıdur ki elüm öpesin!" diyüp elini öpmeğe komayup birbiriyle kucaklaşup görişdiler. Hudāvendgār, İsmā'īl Beğ'e mübālağa izzetler eyledi. Andan oğlı Hasan Beğ'e Bolı sancağın virdi. Hudāvendgār dahi hisāra girüp her ne kim murādıydı, tahsīl itdi. Andan İsmā'īl Beğ, Dürekānī'ye varup cemī'-i ta'allukātını yanına getürdi ve oğlı Hasan Beğ'i hudāvendgār ile **[İ 132a]** gönderdi. Ve hudāvendgār Kastamonı vilāyetünün leşkerini cem' idüp Kızıl Ahmed'e koşdı. Andan İsmā'īl Beğ Dürekānī'den esbābını ve oğlanlarını ve kızlarını tavarlarına yükledüp vezīri Şehābeddīn Ağa'yı yanına bırakup Burusa vilāyetinde Yenişehr'e geldiler. Zīrā hudāvendgārdan Yenişehr'i ve

1 ana İ : - Vi
2 ve'l-hāsıl İ : el-hāsıl Vi

İnegöl'i ve Yarhisār'ı dilemişdi, anunçün anda mütemekkin oldı ve ammā Karaman-oğlı'nı hudāvendgār sefere bile alup gitmedi. Hemān hil'atleyüp yine atasına göndermişdi. Hudāvendgār ol aradan Koylıhisārı'na vardı. Karaman-oğlı, İsmā'īl Beğ'e haber gönderüp eyitti "Hāy Tanrı kulı! Yenişehr'e varmadan girü Kastamonı vilāyetine var. Osmānlunun şimdi gāyet fursatıdur. Ben sana mu'āvin olayın, sen dahi Kastamonı vilāyetinden halk çıkar. Oğlun Hasan Beğ'e dahi[1] ādem gönderelüm. Ol dahi andan hareket etsün, **[139b]** Osmanluyı aradan[2] götürelüm." didi. İsmā'īl Beğ bunı işidicek eyitdi "Müslimanlığa lāyık değüldür. Buna münāfıklık dirler ki ol şimdi gazāya gideyorur. Biz anı yoldan alıkomak revā değüldür" diyicek Karaman-oğlı dahi nevmīz olup epsem oturdı.

Sultān Muhammed Koyluhisār'a varmazdan evvel hisārun bir beği vardı, Hüseyin Beğ dirlerdi, Uzun Hasan anı bir gün sahrāda av avlarken tutup bend idüp hisārına karşu getürüp çār u nā-çār olup Hüseyin Beğ hisārı Hasan Beğ'e teslīm itmişdi. Hudāvendgār dahi işitdi kim Koylıhisār'ı Uzun Hasan almış, hudāvendgār dahi Rūmili beğlerbeğisi Hamza Beğ'e buyurdı ki "Rūmili leşkerin alup ve ilden azeb dahi çıkarup Koyluhisār üzerine varalar. Eğer feth idemeyecek olursanuz vilāyetini yakup yıkasız, tā ki niçe zamān ma'mūr olmaya." Andan Hamza Beğ, hudāvendgārun emriyle hisāra[3] varup üzerine düşdi. Bir niçe gün muhkem cenkler eyledi. Āhir gördi kim feth olunmaz[4], **[İ 132b]** etrāfını talan eyledi. İttifāk bir niçe azebler Ermeni köyine varup birkaç Ermeni karısını ve kocasını bulup bunlara nā-meşrū' fi'ller itmişler. Bu Ermeni kişileri dahi varup Uzun Hasan'a şikāyet itdiler. "Senün gibi azametlü pādişāh zamānında bize bunun gibi mühmel hāller vākı' oldı" diyüp Uzun Hasan'ı tahrīk itdiler. Bu cānibde Hamza Beğ ili urdukdan sonra kendü vilāyetine geldi. Bunun üzerine bir mikdār zamān geçdükden sonra Sultān Muhammed Sinob'ı ve etrāfını feth itdükden sonra Koylıhisār'un üzerine düşüp her tarafına toplar kurup hisārı döğmeğe başladı. Birkaç top tokınıcak hemān hisārı teslīm itdiler. Hudāvendgār dahi zabt idüp içine ādemler koydı. Ve andan Āzerbāycān tarafına müteveccih oldı. Andan Hasan-ı Dırāz, atasını anasını Şeyh Hasan ile Sultān Muhammed'e elçiliğe gönderdi.[5] Gelüp Bulgar Dağı yanında hudāvendgāra buluşdılar. Hudāvendgār pīşkeşlerin alup ve hayli ta'zīm eyledi. Uzun Hasan'un anasına "Ana" diyüp ve Şeyh Hasan'a "Baba" didi. İkisin dahi alup

1 dahi Vi : - İ
2 aradan Vi : ortadan İ
3 hisāra İ : hisārun Vi
4 olınmaz Vi : olmaz İ
5 andan Hasan-ı Dırāz atasını, anasını Şeyh Hasan ile Sultān Muhammed elçiliğe gönderdi Vi : andan Hasan-ı Dırāz atasını, Şeyh Hasan'ı ve anasını Sultān Muhammed'e elçiliğe gönderdi İ

Trabuzon'a gitdi. Çünki **[140a]** Bulgar Dağı'na çıkup Trabuzon tarafında iner oldılar, gāyet sarp olduğından hudāvendgār ekserī[1] yeri yayan indi. Sāre Hātun hudāvendgāra eyitdi "Hāy oğul! Bu Trabuzon içün bunca zahmetler çekilmek nedür?" didi. Hudāvendgār eyitdi "Bu zahmetler Trabuzon içün değüldür. Bil ki Allāh içündür. Zīrā elümüzde İslām kılıcı vardur. Eğer bu zahmeti ihtiyār itmeyevüz, bize gāzī dimek lāyık olmaz ve hem yarın hazretde hacīl oluruz[2]" didi. Andan Trabuzon üzerine inilicek Sāre Hātun eyitdi "Oğul! Bu kal'ayı bana bağışla ki gelinüme müte'allikdür" didi. Sultān Muhammed hiç cevāb virmedi. Andan Sultān Muhammed Sinob'da gemiler gelince sabr eyledi. **[İ 133a]** Gemiler gelicek hemān cenge āgāz eylediler. Bir mikdār cenk olıcak hisārdan emān dilediler, ve'l-hāsıl hemān feth olındı. İçinde olan şol ki pādişāha lāyıkdur, getürdiler ve hudāvendgār, tekvurını ve yarar ādemlerini gemiye koyup İstanbul'a gönderdi ve bu hisārdan çıkan nesnelerden Hasan-ı Dırāz'un anasına ve Şeyh Hasan'a çok yādigār virdiler ve yine oğlına gönderdiler. Ve hudāvendgār Trabuzon'da hayli mescidler yapdırup ve ehl-i İslām ile doldurdı. Ve andan sālim ü gānim Sonusa'ya vardı. Andan Kızıl Ahmed hudāvendgārdan destūr dileyüp eyitdi "Varayın Bolı'dan evümi divşerüp hāzır ideyin. Hudāvendgār geldükde Rūmili'ne bile[3] kaçayın" didi. Hudāvendgār dahi destūr virüp bir gice hemān Karaman yolın tutup Karaman'a gitdi ve Karaman-oğlı, Kızıl Ahmed'e harçlık virüp kendünün yanında alıkomak istedi. Kabūl itmeyüp Hasan-ı Dırāz'a gitdi, tā Sultān Bāyezīd devri gelince anun yanında oldı. Çünki Kızıl Ahmed kaçdı, hudāvendgār "İsmā'īl Beğ dahi kaça" diyü Yenişehr'den göçürüp[4] Filibe'ye göçürtdi[5]. Ve bu vākı'ātun tārīhi hicretün sekiz yüz altmış beşinde vākı' oldı.

Gazā-yı Eflak

Rivāyet olunur ki çün Sultān Muhammed Trabuzon seferinden **[140b]** İstanbul'a geldi, İshāk Paşa dahi Edrine'den gelüp[6] hudāvendgāra buluşdı ve etrāfdan elçiler gelmeğe başladı. Ve İshāk Paşa, Eflak-oğlı'ndan şikāyet eyledi. Eflak-oğlı'nun dahi elçisi gelmişdi, elçiye bir kul koşdılar. Eflak-oğlı'nı kapuya da'vet itdiler. Kul vardukda Eflak-oğlı eyitdi "Eğer şimdi ben burayı koyup gidersem, memleket halkı Engürüs'i getürüp bunda beklerler, memleket elden çıkar. Ammā pādişāh

1 ekserī Vi : ekser İ
2 oluruz İ : olur Vi
3 bile Vi : bilece İ
4 göçürüp Vi : kadurup İ
5 göçürtdi Vi : göçürdi İ
6 gelüp İ : - Vi

bir beğ gönderüp bu vilāyeti zabt eyleye, ben dahi devlet eşiğine varup yüzler sürem" didi. Hudāvendgār bu ahvāle muttali‘ olıcak hīle itdüğin anlamayup sözine **[İ 133b]** i‘timād idüp Nigebolı beği Hamza Beğ'i gönderdi ki varup etrāfı hıfz eyleye. Tuna dahi donmışdı, varup Tuna kenārında konıcak Dırakula-oğlı ki Kazıklu Voyvoda dirler, ale'l-gafle nısfu'l-leylde buzdan geçüp Hamza Beğ'i şebhūn idüp niçe müslimānları helāk idüp ve Hamza Beğ'i tutup ve Yūnus Beğ'i şehīd eylediler ve sonra Hamza Beğ'i dahi şehīd eylediler. Ve ol vilāyeti urup hayli haram-zādelik eylediler ve Hamza Beğ'ün başını kırala gönderüp "Türkle ben adū oldum, bilmiş olasız" didiler. Çünki hudāvendgār, mel‘ūnun bu ahvāline vākıf oldı, hemān leşkeri cem‘ idüp niyyet-i gazā diyüp Eflak cānibine müteveccih oldı. Vardukda cemī‘-i Eflak halkı gelüp itā‘at eylediler. Ammā Kazıklu Voyvoda nā-bedīd oldı. Hudāvendgār ol vilāyetde gezerken nā-gāh[1] bir gice bir toz belürdi. Pādişāhun kulları hāzırdı, bildiler ki Kazıklu Voyvoda'nun şebhūnıdur. Aslā hareket itmeyüp durdılar, tā ki kāfir gelüp orduya irişdi. Hemān gāzīler dahi tekbīr getürüp bir kezden hamle eyleyüp kāfire[2] kılıç koydılar ve cümle kāfiri kırdılar ki takrīre[3] kābil değül. Gördi ki olmaz, hemān Kazıklu Voyvoda götürdi ayağı, kaçdı. Sabāh olıcak Ali Beğ'i ardınca gönderdiler. Ol leşker ki Kazıklu Voyvoda ile bile döküldi[4], anlar hudāvendgāra gelüp itā‘at eylediler. Ve Kazıklu Voyvoda'nun hudāvendgār yanında bir karındaşı vardı, Eflak'un beğliğin ana virdiler ve dönüp **[141a]** sa‘ādetle tahtına revāne oldılar. Bu husūs hicretün sekiz yüz altmış altısında vākı‘ oldı.

Feth-i Midillü

Hudāvendgār Eflak gazāsından gelicek, leşkere destūr virüp kendüsi doğrı Gelibolı'ya varup emr itdi ki[5] Gelibolı'nun ve İstanbul'un gemilerini ne kadar varsa donadalar. Pes Midillü'ye gazā itmeğe niyyet eyledi. Hemān-dem **[İ 134a]** ol ayda gemiler hāzır olup Midillü üzerine yürüdiler. Hudāvendgār dahi kurudan[6] yüriyüp Ayazmend'e varıcak kondı. Gemiler Midillü Hisārı'nı kuşadup toplar kurılup her tarafdan cenge başladılar. Midillü tekvurı bu hāli göricek hemān kal‘adan çıkup Mahmūd Paşa'ya geldi ve eyitdi "Cemī‘-i esbābumı ve avretümi ve oğlanumı ve başumı alup devlet eşiğine geldüm. Hudāvendgār beni gerek öldürsün, diler āzād eylesün" didi. Andan Mahmūd Paşa tekvurı hil‘atle-

1 nā-gāh Vi : - İ
2 kāfire İ : - Vi
3 takrīre İ : - Vi
4 dökildi Vi : dökildiler İ
5 ki İ : - Vi
6 kurudan Vi : karadan İ

yüp ve çāder virüp yanına kondırdı. Andan vardılar, hisārun mālını zabt idüp ve cemī‘-i halkını defter eylediler ve kal‘aya lāzım olan husūsları idüp ve kilisalarını cāmi‘ idüp ve içine kādı nasb idüp ve sancağı bir beğe virdiler. Bu feth Eflak fethinden[1] iki ay sonra vākı‘ oldı.

Feth-i Bosna ve Yatsa

Rivāyet olunur ki Semendire feth olıcak Hudāvendgār Bosna kıralına ādem gönderüp eyitdi "Yā harāc vir ve yāhūd vaktüne ki hāzır ol, vardum" didi. Zīrā niçe def‘a fesādı zāhir olmışdı ve harācını dahi göndermemişdi. Elçi varıcak pādişāhun hükmini kırala virüp kıral dahi içindeki ahvāle vākıf olıcak eyitdi "Tīz bu Türk'i öldürün!" didi. Yanında bir ākil kāfir vardı, eyitdi "Hāy kıral! N'eylersün? Kendü elünle kendüni helāk eyledün" didi. "Bu Türk'i şimdi öldürürsen sonra ne cevāb virürsin?" didi. Kıral bu sözi işidicek öldürmeden ferāgat idüp habs itmek buyurdı. Āhir birkaç günden sonra koyıviricek elçi gelüp hudāvendgāra sergüzeştin takrīr eyledi. Hemān hudāvendgār gazab idüp leşker cem‘ eyleyüp niyyet-i gazā diyüp Üsküb cānibine müteveccih **[141b]** oldı. Andan Kara-tonlı'ya geçüp Vılk-ili'ne girüp Vilçitrini'ye varıcak **[İ 134b]** Ali Beğ'den ulak geldi ki Bosna kıralı Ağac-hisārı'nı yakdı. Hudāvendgār münfa‘il olup Mahmūd Paşa'yı ilerü gönderdi. Andan pādişāh dahi varup Moboca'nun[2] üzerine düşdi. Üç gün içinde alup kāfirini çıkarup İstanbul'a sürüp ve içine ādem kodı. Ve andan kalkup Bosna kıralı üzerine müteveccih oldı. Andan Mahmūd Paşa'ya haber geldi ki kıral Kuluc-hisārı'na gitdi. Mahmūd Paşa dahi kıralın ardına düşüp kıralı yemek yirken gāfilen yetişüp üzerine hücūm idicek, kaçamayup nā-çār cenk ider gibi olup bin cānla Kuluc-hisārı'na girdi. Hudāvendgār dahi Yatsa-hisārı'nun üzerine varup muhāsara eyleyüp oturdı. Mahmūd Paşa dahi kıral olduğı hisārun üzerine düşüp kırala haber gönderdi ki "Bir yarar ādemün gelsün, sözüm var ana diyeyim" didi. Andan kıral dahi bir kāfir gönderüp gelüp[3] paşayla buluşıcak Mahmūd Paşa eyitdi "Sen kıralun yanında ne işdesin?" didi. Bu kāfir eyitdi "Ben kıralun atasından kalmış nökeriyem ve hem onun mahremiyem" didi. Andan Mahmūd Paşa eyitdi "İmdi hīç bilür misün bu gelen kimdür?" Kāfir eyitdi "Türk'ün beğlerindendür" didi. Mahmūd Paşa eyitdi "Hāy! Onat anlamadun! Bu gelen pādişāh Kostantıniyye ve Trabuzon ve Laz-ili'ni ve Midillü'yi ve Mora'yı feth idüp pādişāhlarını zebūn idüp ve iklīm-

1 Eflak fethinden İ : Eflak'dan Vi
2 Moyoca'nun Vi : Moboca'nun İ
3 gelüp İ : - Vi

lerini darbī alup kullarına virendür[1]. Aklunuz başınuza devşirün. Eğer sizi size gerekse benüm nasīhatum kabūl idün ve illā siz bilürsiz" didi. Andan kāfir eyitdi "Buyur, ne dirsiz?" didi. Paşa eyitdi "Var kırala de, gelsün pādişāhun elin öpsün ve harāca itā'at itsün ve hisārlarun ba'zısın hudāvendgāra virsün ki devletle dönüp gide" didi. "Eğer sözüm tutmazsanuz size ziyāndur" didi. Muhassal kāfire, paşa çok ahdler **[İ 135a]** eyleyüp göndericek, kāfir dahi varup kırala paşanun sözini bir bir nakl idüp ve ahd ü peymānı arz eyledi. Kıral dahi nā-çār kabūl eyledi. Zīrā kal'ada kafese girmiş kargaya dönüp ve hem hudāvendgārun **[142a]** vasfın işitmişdi. El-hāsıl Mahmūd Paşa'nun ahd ü peymānına inanup kıral hisārdan çıkup gelüp paşaya buluşdı. Paşa dahi kıralı tesellī idüp alup hudāvendgāra getürdi. Hudāvendgāra, Mahmūd Paşa'nun kıralla ahd itdüği hoş gelmedi[2]. Zīrā emr idi, bu kal'aları cebren ve kahren[3] darble[4] alup kıralını öldürüp vilāyeti zabt itmekdi. "Böyle olıcak kıralun fesādı yine bākīdür"[5] didi. Dönüp eyitdi "Mahmūd! Bu vilāyet hod āsānluğa alınurmış, yā niçün akıncılar saldun ki vilāyeti harāb ideler?" didi. Ve dirler ki pādişāhun Mahmūd Paşa'ya evvel melāmeti[6] ve gazabı bu sebebden oldı. Ve andan kıral tutılup bir karındaşı dahi tutıldı. Andan kıralı Yatsa Kal'ası'na iledüp[7] gösterdiler, hemān halk kal'a'yı[8] teslīm eylediler. Ve kıralun vilāyetine muttasıl Kuvaç-ili dirlerdi, bir beği[9] vardı, anun oğlı pādişāh yanında idi ve biri dahi Paflı-oğlı[10] dirlerdi, ol dahi hudāvendgār yanında idi, andan ol kıralı ki Mahmūd Paşa getürdi, anı bu iki beğ-zādelerle kapucılar odasında habs itmişlerdi. Hudāvendgār ile bir azīz vardı Şeyh Ali-i Bistāmī neslinden. Hudāvendgār bu kāfirlerün kanını andan istifsār eyledi. Şeyh eyitdi "Anları öldürmek gazā-yı ekberdür" diyicek, hudāvendgār buyurdı, kıralı ve ol iki beğ-zādeyi öldürdiler[11] ve ol kal'alarun mālını hudāvendgār içün zabt itdiler ki mübālağa nesne buldılar. Ve akına giden gāzīler dahi muhkem doyum geldiler ve bu kal'alarun içine ādemler koyup ve hudāvendgār ol tarafdan Hersek vilāyetine müteveccih oldı. Ve anda dahi hayli yerler feth idüp devletle dönüp İstanbul'a geldi. Bu fütūhāt hicretün sekiz yüz altmış yedisinde vākı' oldı.

---

1 virendür Vi : virüp üleşdirmişdür İ
2 hudāvendgāra Mahmūd Paşa'nun kıralla ahd ittiği hoş gelmedi Vi : Mahmūd Paşa'nun ahd itdüği hudāvendgāra hoş gelmedi İ
3 cebren ve kahren İ : - Vi
4 darble Vi : - İ
5 bākīdür İ : nā-kayd Vi
6 melāmeti Vi : melāleti İ
7 iledüp İ : - Vi
8 kal'ayı İ : - Vi
9 beği İ : beğ Vi
10 Paflı-oğlı Vi : Pavlı-oğlı İ
11 öldürdiler Vi : katl itdiler İ

Āmeden-i Küffār be-Yatsa ve Mora ve Midillü

[İ 135b] Çün Sultān Muhammed Bosna'yı feth idüp Minnet-oğlı'na virdi ve Yatsa'nun içine ādem koyup gitdi, Engürüs gelüp Yatsa üzerine düşdi. İçinde olan ādemler kal'ayı kāfire virdiler. Ve kāfir Yatsa'yı muhkem meremmet idüp kodı. Ve andan deryādan Mora'ya hayli gemiler gelüp Germe'yi yapup muhkem eylediler ve girü gitdiler. Bu husūslara hudāvendgār **[142b]** vākıf olıcak Mahmūd Paşa'ya Rūmili leşkerin koşup gönderdi. Paşa dahi Mora'ya varıcak Germe'nün halkı hisārı koyup kaçdılar. Mahmūd Paşa dahi Germe'yi yakup zīr u zeber eyledi. Ve hudāvendgār dahi kalkmışdı, Mahmūd Paşa dönüp gelüp hudāvendgāra kavuşıcak haber geldi ki Midillü üzerine vāfir kāfir gemileri gelüp düşdi. Hemān-sā'at hudāvendgār Mahmūd Paşa'yı İstanbul'un ve Gelibolı'nun gemileriyle Midillü'ye gönderdi. Varup kāfirün gemilerini dağıtup Midillü'yi muhkem yapup yine hudāvendgāra geldi. Çünki hicretün sekiz yüz altmış sekizi oldı, hudāvendgār yine leşker cem' idüp Yatsa'nun üzerine revāne oldı. Varıcak Hakk Te'ālā müyesser itmemiş, alınmayup dönüp Üsküb'e geldi. İttifāk bu esnāda Engürüs kāfiri bī-nihāye leşkeriyle gelüp İzvornik üzerine düşüp topla kal'ayı muhāsara eyledi. Ve Mihal-oğlı İskender Beğ kal'ada bulunmağın muhkem cenkler oldı. Kış dahi gelüp yetişicek kāfir gitmeyüp yer içinde evler idüp oturup bekledi. Bu cānibde hudāvendgār bu ahvāli duyıcak Rūmili askeri ile[1] Mahmūd Paşa'yı koşup kāfirün üzerine gönderdi ve kendüsi dahi ardlarınca revāne oldı. Andan Mahmūd Paşa gelüp kal'aya irişicek küffār dahi bunlarun geldüğin görüp cemī'-i esbābın ve tecemmülātın döküp hemān kuskuna kuvvet diyüp çavdı. Ve cümle esbābı yağma idüp[2] gāzīler kāfirün ardına düşüp hayli kāfir alıkodılar **[İ 136a]** ve muhkem muğtenim olup dönüp yine pādişāha mülākāt oldılar.

Ahvāl-i Evlād-ı Karaman

Rivāyetdür ki ittifāk Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ vefāt idüp yedi oğlı kaldı. İshāk ve Ahmed, Karaman, Kāsım ve Alāeddīn, Süleymān, Nūre Sūfi. Bu Süleymān ile Nūre Sūfi kiçirekdi, mukaddemā kaçup Sultān Muhammed'e gelmişlerdi. Mā'adāsı Karaman'da idi. Bu oğlanlarun küllīsi Sultān Muhammed bin Yıldırım Bāyezīd Hān binti Sultān Hatun'dan idi. Ammā İshāk cāriyeden idi ve hem cümleden büyük idi. Ve İbrāhīm Beğ hāl-i hayātda himmeti buna idi. Zīrā İshāk Beğ'den gayrinde[3] "Osmānluluk **[143a]** alacası vardır" diyü sev-

1 ile İ : - Vi
2 idüp Vi : olup İ
3 gayrinde Vi : gayrinden İ

mezdi. Ve bi'l-cümle Karaman-oğlı hasta olıcak bu Sultān Hātun'dan olan oğlanlar ittifākla atalarınun üzerine gelüp Konya'yı muhāsara itdiler ve atalarını çıkarup Gevele'ye komak istediler. İttifāk Gevele-kapusu'na gelicek İbrāhīm Beğ fevt oldı. Andan bu oğlanlar ittifāk idüp İshāk'ı sürdiler ve Ahmed'e didiler ki[1] "Sen ulu karındaşımızsun. Senün emrüne mutī' ve münkāduz" didiler. Bunlarun husūsı mufassaldur, biz müfīd ü muhtasar idelüm. Muhassal İshāk, İç-il'e varup Silifke'yi taht idinüp oturdı ve babasınun hazīnesi dahi anda idi ve Ahmed Konya'da otururdı[2]. Andan İshāk Beğ, Uzun Hasan cānibin tutup eyitdi "Gel kardaşlarumı vilāyetden sür[3] çıkar. Bana alıvir, tā buraya gelince her göçüne bin filori vireyin" didi. Hasan-ı Dırāz filori āvāzın işidicek kabūl idüp hemān-dem Erzincan'dan yürüyüp Sivas'ı geçicek, İshāk Beğ istikbāl idüp önine düşüp Karaman'a götürdi. Pīr Ahmed'i karındaşlarıyla sürüp ilden çıkardılar. Pīr Ahmed dahi kaçup gelüp Sultān Muhammed'ün[4] ayağına düşdi. Bu cānibde Hasan-ı Dırāz, Karaman'da çok bed-bāhtlıklar idüp hayli zulmler eyledi. Her yerden māl-ı emān diyüp yağmaya yakın **[İ 136b]** işler işledi. Ve Beğşehri'ni gāret idüp cebrile davarların alduğından sonra otuz altı bin akça māl-ı emān deyü aldı. Ve kıs alā gayri hāzā[5]. Muhassal hemān deve cinsinden yigirmi binden ziyāde deve alup gitmiş idi. Ve'l-hāsıl İshāk Beğ'i Karaman'da beğ idüp gitdi ve Kızıl Ahmed'i dahi bile yoldaş koşdı. Öyle olıcak İshāk Beğ Sultān Muhammed'e Saru Ya'kūb-oğlı Ahmed Çelebi'yi elçiliğe gönderüp eyitdi "Karındaşlarumı üzerime gelmeğe koma! Akşehr'i ve Beğşehri'ni sana vireyim" didi. Hudāvendgār dahi çavuşbaşıyı İshāk Beğ'e elçiliğe gönderüp eyitdi "Bu iki şehir evvelden hod satun alınmış mülkümüzdür. Ana ne minnet eğer dilersen ki karındaşlarunı üzerüne göndermeyem. Çehār-şenbih Suyı sınur olsun. Ötesi senün ve berisi benüm olsun" didi. Çavuşbaşı ahvāli i'lām idicek **[143b]** İshāk Beğ kabūl itmeyüp rāzı olmadı. Andan çavuşbaşı gelüp hudāvendgāra haber viricek, Atalya beğini ve Karahisār beğini ve birkaç sancakları dahi Pīr Ahmed'e koşup gönderdi. Pīr Ahmed dahi Sıklan Hisārı'nı ve Kaysar[iyye]'yi hudāvendgāra virdi ve bi'l-cümle bunlar varıcak Ermenek'de İshāk Beğ'e buluşup hayli cenkden sonra İshāk'ı sıyup kovup ilden çıkardılar. İshāk dahi cemī'-i hazīnesin alup Uzun Hasan'a gitdi. Ammā bir oğlıyla avretin Silifke'de kodı. Pīr Ahmed dahi Karaman'da beğ olup Silifke'den gayrisini zabt

1 ki İ : - Vi
2 otururdı İ : oturdı Vi
3 sür İ : - Vi
4 Sultān Muhammed'ün İ : Sultān Muhammed Vi
5 Diğerlerini buna kıyas et.

itdi. İttifāk İshāk eğlenmeyüp Uzun Hasan yanında vefāt eyledi. Pīr Ahmed çünki istiklāli bun oldı, kuyruğın bulamağa başladı. Ilgun yanında olan Tanrıdan Hammāmı'nı hudāvendgārdan diledi ve evvelki ahdleri bozup nāzlanmağa başladı. İbrāhim Beğ'ün vefātı hicretün sekiz **[İ 137a]** yüz altmış sekizinde vākı' olmışdı ammā bu husūslar altmış tokızda vākı' oldı.

Gazā-yı Arnavud

Rivāyet böyledür ki kadīmden Arnavud beği olan İskender Beğ, hudāvendgāra harāc virürdi. Sonra vesāvis-i şeytān dimāgın fesāda virüp gelüp Kalkandelen Tağı'nda yaylakdan hayli koyun sürüp niçe ādemler hasāret eyliyicek, serīr-i saltanata i'lām olunur[1]. Hudāvendgār dahi leşker-i İslām'ı[2] cem' idüp ol cānibe revāne olındı. İskender Beğ işidicek Dırāc'dan Frengistān'a kaçup nā-bedīd oldı. Hudāvendgār dahi Arnavud iline girüp etrāfına akıncılar salup doyumluklar oldı ve andan hudāvendgār, Arnavud'un ortasında bir hisār yapup adını Yil-basan kodı ve gāzīlerle hisārı toldırdı ki hicretün sekiz yüz yetmiş yılında idi. Ve hudāvendgār dahi[3] dönüp gelüp Rūm Muhammed Paşa'yı vezīr idindi. Çünki hudāvendgār gelüp kışı İstanbul'da kışladı, evvel-bahār[4] olıcak yine Arnavud'un feth olunmayan yerleriyçün girü ol cānibe müteveccih oldı. Varup Arnavud'un bakıyyelerin dahi feth idüp iki sancak idüp iki kuluna virdi. Girü dönicek ittifāk şehirlerde tā'ūn olup hudāvendgār şehirlere girmeyüp Karadeniz kenārlarına müteveccih **[144a]** oldı. Tā'ūn savulınca Ruūs-i Kaysarī[5]'den ve Aydos'dan girü İstanbul'a geldi.

Azm-Kerden-i Sultān Muhammed be-Cānib-i Karaman

Rivāyet olunur ki Karaman-oğlı Pīr Ahmed hudāvendgāra İstanbul'a geldükde şöyle ahd itmişdi ki vechen mine'l-vücūh pādişāha muhālefet itmeyeydi. Ve hem Zülkadr-oğlı Şehsuvār Beğ dahi bu ahdde yalan çıkdı. Zīrā bu ikisinün ahdi böyle idi ki pādişāhdan ne vakt ki işāret ola, hāzır olalar ve nereye emri derse varalar. Zīrā pādişāhun dahi fikri buydı ki Uzun Hasan'un üzerine varaydı. Zīrā çok nā-şāyeste işler itmişdi. Cümlesinden[6] **[İ 137b]** biri Karaman'a gelüp bunca işler itmişdi ve Koylu-hisārı dahi incitmişdi. Ve biri dahi ki bu Hasan-ı Dırāz babası Ali Beğ ile Sultān Murād'a ihtiyāc idüp gelüp hidmet itmişlerdi. Sonra saltanat da'vāsın idüp

1 olunur Vi : olınup İ
2 leşker-i İslām'ı Vi : asker İ
3 dahi İ : - Vi
4 evvel-bahār İ : bahār Vi
5 Ruūs-ı Kaysarī Vi : Rus-ı Ka'ri İ
6 cümlesinden Vi : cümleden İ

istiklāl gösterüp temerrüdlük itdüğine Sultān Muhammed incinmişdi. Bu husūslar içün üzerine varmak[1] īcāb itmişdi. Hemān Sultān Muhammed leşker cem‘ idüp Anatolı'ya geçdi. Umardı ki bunlar ahdlerine durup hudāvendgāra istikbāl idüp karşu[2] geleler. Serkeşlik idüp gelmediler. Hudāvendgār dahi Uzun Hasan'ı koyup Karaman'a yürüdi. Karaman-oğlanları dahi işidüp kaçup Lārende'ye vardılar. Hudāvendgār dahi varup Gevele'yi feth idüp ve Konya'yı zabt idüp andan Lārende'ye vardı ve Mahmūd Paşa'yı Pīr Ahmed üzerine gönderdi. Varup buluşup muhkem cenk oldukda Pīr Ahmed sınup kaçdı. Dirler ki Mahmūd Paşa mukayyed olmadı, yoksa Pīr Ahmed'i ele getürürdi. Hattā azline sebep bu oldı dirler. Ve bi'l-cümle Karaman sipāhīlerinden çok kimesne tutılup hudāvendgāra getürilicek cümlesinün boynını urdılar ve hudāvendgār Mahmūd Paşa'ya eyitdi "Turgud-oğlı'nun kandeliğin bil." Dahi üzerine vardı. Turgudlu hod Bulgar Tağı'na çıkmışdı, Mahmūd Paşa bilüp üzerine yüridi[3]. Bunlar duyıcak kaçup Tarsūs yüzine aşdı. Paşa dahi ardından yetişüp alabildüğin alup kalanı kaçup Tarsūs vilāyetine girdiler. Ve andan hudāvendgār buyurdı ki Lārende'den **[144b]** ve Konya'dan İstanbul'a evler süreler. Ehl-i sınāyi'den hayli kimesne sürdiler. Ve'l-hāsıl Lārende'yi yıkup harāb itdiler.

Andan hudāvendgār Karaman-oğlı'yla barışur gibi idüp Konya'nun Ahmedekin ki İbrāhīm Beğ yıkmışdı, yine yapdırup ve berkidüp içine hisār-eri **[İ 138a]** koyup Gevele'yi dahi berkidüp içine ādemler koyup kendi ve andan Sultān Muhammed Karaman'ı, Sultān Mustafa'ya virüp[4] dönüp Kara-hisar'a gelicek buyurdı, Mahmūd Paşa'nun çāderini başına yıkup vezāretden azl idüp cebehānesini kendü tavarlarına yükledüp pādişāh cebehānesine katdılar. Ve Rūm Muhammed Paşa Küpeli-oğlı'nı kādı-askerlikden azl ittirüp Mevlānā Vildān kādı-asker oldı. Bu vākı‘āt sekiz yüz yetmiş ikisinde idi.

Vākı‘a-ı İnez ve Feth-i Ağrıboz

Çünki hudāvendgār Karaman seferinden İstanbul'a geldi, nā-gāh haber geldi ki İnez'i Frenk gāret eyledi. Meğer Frenk beği, Cendral nām bir kāfiri elli[5] altmış pāre[6] kadurga ile deniz yüzine göndermişdi. Ol mel‘ūn gelüp İnez'i urup kādısını ve niçe Müslimanları alup Frengistān'a gitdi. Hudāvendgār dahi gāyet gazab-nāk olup evvel-bahārda leşker cem‘ idüp Ağrıboz'a müteveccih oldı.

---

1 varmak Vi : varmağı İ
2 istikbāl idüp karşu İ: - Vi
3 yüridi Vi : yüriyüp İ
4 virüp Vi : virdi İ
5 elli Vi : - İ
6 pāre İ : - Vi

Ve bundan evvel Mahmūd Paşa'ya Gelibolı sancağın virüp buyurdı ki "Ne kadar gemi varsa cümlesin tonadup hāzır ide ve ne vakt emrüm varursa alup Ağrıboz'a revāne olasun" didi. Ve hudāvendgār karadan varup ve Mahmūd Paşa gemilerle denizden varup Ağrıboz'un üzerine düşdiler. Toplarla azīm cenkler olup dururken deryādan bī-hadd kāfir gemileri gelüp mu'āvin olmak lāzım gelicek hudāvendgār hemān yağma buyurup gāzīler her tarafdan ikdām-ı tāmm idüp hisāra koyulmağa başladılar. Mahmūd Paşa deryādan dahi mukaddem kal'aya koyulup ve'l-hāsıl tarfetü'l-ayn içinde Ağrıboz feth olınup üç gün üç giçe yağma olındı. Şol kadar doyumluklar oldı ki haddi hasrı yoğdı. Ve o Ağrıboz'un karşusında deniz içinde Kızıl-hisār adlu bir burgoz vardı, kāfirün **[145a]** hazīnesi anda idi, **[İ 138b]** anı pādişāh içün zabt itdiler. Andan kal'ayı müslimānlarla doldurup kilisaların mescid idüp içine bir kādı nasb idüp ve sancağını bir kimesneye virdiler ve bu[1] fethün tārīhi hicretün sekiz yüz yetmiş dördünde idi.

İrsāl-i Asker şoden be-Karaman

Bir gün Sultān Muhammed kapu-kulların Anatolı'dan bir niçe sancaklar ile Rūm Muhammed Paşa'ya koşup Karaman'a gönderdi ve eyitdi "Karaman-oğlı'nı varup ol memleketden ihrāc kıl" didi. Andan Muhammed Paşa dahi çıkup Lārende'ye varup mescidleri ve medreseleri harāb idüp şehrün avretin ve oğlanın soydurup üryān itdürdi. Ve andan Ereğli'ye varup anı ve etrāfını dahi yıkup harāb itdürdi. Ve ol vilāyetün halkı gelüp eyitdiler "Hāy zālim! Bu vilāyet Medīne-i Resūle vakfıdur. Yarın kıyāmet güninde ne cevāb virürsün?" didiler. Mukayyed olmayup andan Varsak vilāyetine vardı. Avyaz Beğ dirlerdi, bir Varsak beği vardı, diledi ki anı dahi ele getüre. Ammā ol Muhammed Paşa'ya bir kara taşlu yerde gelüp bir iş itdi ki Karaman'dan bile bī-zār itdi. Zulmlerle aldığu harām mālları anda döküp ve yanında olanları kırdurup kendüsi yalnız kaçdı. Sultān Muhammed gördi ki bu yüz ağartmadı, İshāk Paşa'ya emr eyledi ki "Var Karaman-oğlanlarını vilāyetinden sen bāri çıkar. Bu Rūm devletsüzi varup hayli bed-bāhtlıklar itmiş. İş dahi başarımamış. Ola ki sen Karaman'un müfsidlerini nush idesin" diyicek İshāk Paşa dahi kalkup Lārende'ye varıcak Karaman-oğlı Pīr Ahmed kaçup Uzun Hasan'a gitdi ve karındaşı olan Karaman hudāvendgāra geldi. Hudāvendgār dahi Çirmen sancağın virüp anda vefāt itdi ve Alāeddīn çokdan vefāt itmişdi. Ve Kāsım, Karaman etrāfını geşt idüp yürürdi. Muhassal İshāk Paşa çünki Ak-**[İ 139a]**sarāy'a vardı, hudāvendgārdan hükm geldi ki

1 bu İ : - Vi

Aksarāy'dan İstanbul'a ev süre. Ol dahi emr üzre hayli ev çıkarup sürdi ki İstanbul'da şimdi Aksarāy Mahallesi dirler, anlardur. Ve bu mācerā hicretün sekiz yüz **[145b]** yetmiş beşinde vākı' oldı, ve's-selām.

Feth-i Alāiyye ez-Dest-i Gedik Ahmed

Hudāvendgār Gedik Ahmed'e eyitdi "Bre Ahmed! İşbu Rūm'ı Alāiyye'ye gönderdüm. Varup nesne başarımayup boş geldi. Bu kerre sen var! Bolay ki āsānlıgla şol kal'ayı sen ele getiresin" diyicek Gedik Ahmed "İnşāallah" diyüp kalkup bir mikdār kapu-kulı ve ba'zı Anatolı askerin alup müteveccih oldı. Varup Alāiyye'nün üzerine topların kurıcak ol vakt Alāiyye beği Latīf Beğ oğlı Kılıç Arslan'dı, Alāiyye'nün halkı ana didiler ki "Bu gelen Karaman-oğlı gibidür sanman! Bununla cenk itmek fāyidesi yokdur." didiler. Andan Kılıç Arslan Beğ eyitdi ki "Fikr idün, niçe itmek gerek?" diyicek, şehrün a'yānı Gedik Ahmed'e çağırup eyitdiler ki "Berü gel, senünle sözimüz vardur" diyicek, Gedik Ahmed dahi burca yakın vardı. Bunlar içerüden eyitdiler "Bu kal'a eğer lutfla ve eğer cebrle alursan beğümüzi nidersün?[1]" didiler. Gedik Ahmed eyitdi "Eğer lutfla virürse hudāvendgārdan ana beğendüği bir yerden tīmār alıvireyin ve eğer cebrle alursam, işi hod ma'lūmdur" didi. El-hāsıl Ahmed Paşa bunları bir vechile tesellī eyledi ki Kılıç Arslan çıkup Ahmed[2] Paşa'ya gelüp hisārı teslīm eyledi. Ve Ahmed Paşa dahi hisārun cemī'-i ahvālini görüp ve içine ādemler koyup içinde bulduğı hazīneyi ve beğini alup Sultān Muhammed'e getürdi. Kılıç Arslan Sultān Muhammed'i göricek ayağına düşüp tazarru' eyledi. Pādişāh eyitdi "Hāy korkma! Benüm sana ziyānum tokunmaz" diyüp Gümülcine'yi nevāhīsiyle tīmār virüp ve hil'at geyürüp hātunına ve oğlına çok atālar eyledi. Andan Kılıç Arslan **[İ 139b]** Gümülcine'ye vardı. Bir gün deryā kenārına bir gemi gelür, meğer Kılıç Arslan dahi yalıda seyr eylermiş, hemān gemiyi göricek içine girüp avretin ve oğlanın bırakup gitdi. Sonra avreti ve oğlanı bunda vefāt eyledi. Bu ahvāl hicretün sekiz yüz yetmiş altısında oldı.

Feth-i Silifke

Rivāyet olunur ki Karaman-oğlı İshāk Beğ Uzun Hasan cānibine[3] **[146a]** gitdükde ki avretini ve bir oğlunı Silifke'de komışdı, sonra Pīr Ahmed dahi Uzun Hasan'a kaçıcak bu İshāk Beğ'ün oğlı Sultān Muhammed'e haber gönderdi ki

1 n'idersün Vi : n'eylersün İ
2 Ahmed Vi : - İ
3 cānibine Vi : - İ

"Kal'ayı size virdüm. Ādem gönderün gelsün, zabt eylesün" diyicek Sultān Muhammed dahi Gedik Ahmed'e "Var!" dimişdi[1]." Gedik Ahmed dahi Silifke üzerine varıcak İshāk Beğ oğlı çıkup hisārı teslīm eyledi. Ol hīnde Karaman-oğlı Kāsım Beğ Uzun Hasan'a varmışdı. Uzun Hasan dahi buna leşker koşup gönderdi. Bu tarafda Gedik Ahmed Silifke'yi zabt idüp Mutun Hisārı'nda oturdı ve İshāk Beğ'ün oğlı dahi bileydi ve Karaman-oğlı İbrāhīm Beğ oğlı Muhammed Beğ'ün dahi bir mahbūbe kızı hisār içinde bileydi ve andan Gedik Ahmed Lule'ye düşüp anı dahi alup bu Pīr Ahmed'ün cemā'atıyla gelüp İstanbul'a revāne oldı. Hicretün sekiz yüz yetmiş altı yılında bu cānibde Uzun Hasan ki Pīr Ahmed'e ve Kāsım'a asker koşup Erzincan'a gelicek Sultān Bāyezīd'e haber gönderdiler ki "İcāzetinüzle biz Zülkadr iline giderüz, tā ki Kılıç Arslan oğlını atası yerine iletevüz" didiler. Beğlerbeği Hamza Beğ ol vakt Tokad'da idi. Bu giden ādem Sultān Bāyezīd'e varmadan toğrı Hamza Beğ'e gelüp [bu] haberi ana dahi didi. Hamza Beğ ol söze i'timād idüp "N'ola geçsünler" didi. Hemān ki Sivas'dan bir niçe gün göçdiler, **[İ 140a]** Bir gün ale'l-gafle sabāh vaktinde Tokad'un üzerine düşüp Tokad'ı yağma itdiler ki kāfirāne hareketler itdiler. Andan sonra bunlarun kimi Uzun Hasan'a gitdi ve kimi Karaman-oğlanlarını alup vilāyetine iletdiler. Sultān Muhammed'ün oğlı Sultān Mustafa ki Konya'da otururdı, ana Sultān Muhammed haber gönderdi ki varup Kara-hisār'da otura. Ve andan hudāvendgār devletle Anatolı'ya geçdi. Ol zamānda Mahmūd Paşa Gelibolı sancağın yirdi, getürüp yine vezīr edindi. Andan Karaman vilāyetine hücūm itdiler. Bu cānibde Karaman-oğlanları Uzun Hasan'un Yūsuf İmirze nām bir beğiyle asker cem' idüp Akşehr'e gelüp Hamīd-ili'ne yürüdiler. Sultān Mustafa dahi Kara-hisār'dan yürütüp gelüp **[146b]** Beğşehr ile Akşehr arasında bunlara buluşup bir cenk-i sultānī eylediler. Āhir Yūsuf İmirze ki Uzun Hasan'un ammusı oğlıdur, anun boynına ip takup yetdiler. Ve Karaman-oğlı Pīr Ahmed kaçup yine Uzun Hasan'a gitdi ve Kāsım Beğ İç-il'e girüp Silifke'yi uğurladı. Andan Sultān Muhammed Gedik Ahmed'i tekrār Silifke üzerine gönderüp darb-ı destle yine alup İstanbul'a geldi ki hicretün sekiz yüz yetmiş yedisiydi. Bu fütūh cümle Gedik Ahmed elinden vākı' oldı. Ammā feth-i Ermenek ve Karaman bi'l-külliye feth olunmak hicretün sekiz yüz yetmiş dokuzında vākı' oldı.

1 dimişdi Vi : dimiş İ

Muhārebe-i Hasan-ı Dırāz

Rivāyet olunur ki Uzun Hasan aslda Akça-koyunlu'dan āsitāne-i sa'ādet-āşiyānın gözedici bir kimse iken envā'-i hīle ile Acem beğlerinden Cihān Şāh gibi kişiyi helāk idüp ta'ayyün bulup memālik-i Acem'e müstevlī olup āhir hazāyin-i Acem'e dahi mālik oldı. Sonra Sultān Ebū Sa'īd-i Semerkandī üzerine hücūm idüp gelicek anı dahi per-dāht idüp[1] hazāyinine mutasarrıf olup ta'ayyün bulıcak bu kerre Rūm diyārına el uzatmağa başlayup Karaman-oğlanlarından **[İ 140b]** Kāsım'ı ve Pīr Ahmed'i ve İsfendiyār-oğlı Kızıl Ahmed'i ve Canik-oğlı'nı ve niçe bunun emsāli müfsidleri cem' idüp ve Emīr Beğ nām bir kimesneyi baş diküp ammisi oğlı Yūsuf İmirze'yi Karaman-oğlanlarıyla gönderüp gelüp Tokad'ı ki harāb itmişlerdi, andan Kayseriyye üzerine düşüp anda nesne başarımadılar. Emīr Beğ dönüp andan Hasan-ı Dırāz'a gidüp Yūsuf İmirze Rūm diyārında kalkup fesāda meşgūl oldı. Ve bi'l-cümle çünki Uzun Hasan mel'ūnlık eyleyüp Tokad'ı urdurdı, Sultān Muhammed dahi işidicek üzerine varmağa niyyet eyledi. Andan Mahmūd Paşa'yı ve Gedik Ahmed Paşa'yı ve Mustafa Paşa'yı bir yere cem' idüp eyitdi "Uzun Hasan üzerine varmağa[2] tedbīr eylen, görelüm" diyicek, paşalar birbirine bakup sükūt eylediler[3]. Hudāvendgār bunlara "Niçün söylemezsiz?" diyicek Mahmūd Paşa eyitdi "Sultānuma ne diyelüm? Devletlü hudāvendgārun aklı bizden ziyādedür ve a'lemdür" didi. Sultān Muhammed eyitdi "Hele siz dahi **[147a]** birkaç kelām idün" diyicek, Mahmūd Paşa eyitdi "Uzun Hasan'un huşūneti ve kabāhati ve fitneleri hod ma'lūmdur. Kendüyi bilmeyene bildürmek gerek. Eğerçi bu Uzun Hasan, sultānumun bir oğlına mukābil olacak kimesne değüldür. Ammā ihtiyāt şartdur. Muhkem yerak idüp asākir-i azīme cem' itmek gerekdür" didi. Andan Gedik Ahmed Paşa eyitdi "Şimdi bir kulunı akıncılarla gönder, varup memleketini yıkup yakup talan itsünler. Tokad intikāmın alsunlar ve keyfiyyet-i hāl zāhir olsun" didi. Andan hudāvendgār eyitdi "Mihal-oğlı Ali Beğ'i gönderün. Varsun ol vilāyeti eli erdüği yere değin yıksun ve esīr ideceğin itsün" didi. Pes hemān Ali Beğ Rūmili akıncılarıyla ve güzīdeleriyle varup Kemāh vilāyetini urup ermenilerini esīr idüp **[İ 141a]** mübālağa doyumluklar eyledi. Hudāvendgār dahi asākir-i mansūreyi cem' idüp Sultān Bāyezīd ve Mustafa Çelebi'yi bile alup gitdi. İslām leşkeri yüz binden ziyāde olup ve kāfir askeri dahi bī-nihāye idi. Ve'l-hāsıl çünki Sivas'a vardılar, Uzun Hasan'ı Sivas'a gele dirlerdi, gelmedi. Andan yürüyüp Karahisār'a vardılar. Andan dahi

1 idüp Vi : - İ
2 varmağa Vi : varmağı İ
3 eylediler Vi : itdiler İ

gelmedi. Andan Mahmūd Paşa eyitdi "Bu Karahisār'ı alalım. Ümmīzdür ki bunda gele" diyicek, Hudāvendgār eyitdi "Mahmūd! Ben bunda hisārcık almağa gelmedüm. Bana düşmeni buluvirün" didi. Andan hemān Erzincān'a çıkdılar. Düşmen yine belürmedi. Ammā hudāvendgārun karavulı bir gün düşmene buluşup mübālağa cenk olup āhir düşmeni kırdılar ve andan Tercān'a vardılar. Anda dahi gelmedi. Anda hudāvendgār Rūmili beğlerbeğisi Hās Murād'a eyitdi ki "Yüri sen Mahmūd'la ilerü var. Ne hāldür gör" didi. Anlar dahi hemān-dem ilerü yürüdiler. Ammā birbirin gözlemediler. Fırat Suyı'nun kenārına geldiler. Mahmūd Paşa eyitdi "Mūrad Beğ! Bu suyı geçmeyelüm. Gafletle yakamuz düşmen eline virmeyelüm" didi. Hās Murād eyitdi "Ali Beğ gibi kişi ilerü vardı. Biz varıcak ne var!" diyüp fi'l-hāl Fırat Suyı'nı öte geçdi. Mahmūd Paşa dahi nā-çār olup ol dahi geçdi. Hās Murād'a yine eyitdi "Sen şunda dur, ben şol depe üstine çıkup göreyin düşmen var mı?" didi. Andan Hās Murād durup Mahmūd Paşa birkaç atluyla ilerü **[147b]** yürüdi. Nā-gāh gördi ki Ali Beğ kaça kaça gelür, andan eyitdi "Hāy Paşa! Düşmen uş önimüzde. Ammā biz mukābil olacaklayın değül" didi. Mahmūd Paşa Ali Beğ'ün sözüne iltifat itmeyüp depe başına çıkduğı gibi düşmene buluşıcak Ali Beğ dahi Mahmūd Paşa'yı halās itmek ardınca oldı ve Hās Murād'dan[1] hīç haberleri olmadı. Düşmen hod Hās Murād'ı ortaya alup nā-bedīd **[İ 141b]** itdiler, andan Turhān Beğ'i, oğlı Ömer Beğ'i ve Hācı Beğ'i ve Fenārī-oğlı Ahmed Çelebi'yi niçe subaşılarıyla tutup habs itdiler. Uzun Hasan bu üç bellü kişiyi alıkoyup kalanını Bayburd'a gönderdi ve andan Uzun Hasan çāderinde oturup īş iderken mest olup Türkman beğlerine eyitdi ki "Osmānlu'nun hele ayağın aldum" diyicek Turhān Beğ-oğlı Ömer Beğ mukayyed iken eyitdi "Hāy Hān! Eyle dime! Gūyā denizden[2] bir katre aldun. Pādişāhun[3] yüz bin benüm gibi ve Murād gibi kulı vardur" didi. Eyle olıcak Uzun Hasan kakıyup "Bak bu kavadı, şol hālde iken dahi neler söyler!" diyü gazaba gelüp "Bunı öldürmeli ya!" didi. Andan Ömer Beğ eyitdi "Hāy Hān! Beni ayıplama. Osmān-oğlınun çok nān u nemekin yidüm. Şimdi ana āsī mi olayın? Ölince ta'assubın[4] komazam" didi. Andan eyitdi "Ammā insāf idicek şimden girü hudāvendgārun işe yarar leşkeri kalmadı. Eğer anlar kaçmadan bir hüner idersenüz dağıdup murādunızı hāsıl idersiz" didi. Eyle diyicek Uzun Hasan germ olup

1 **[Der-kenār]:** Kostantıyye'de Ak-sarāy bāzārı kurbında cāmi'i ve imāreti ve medresesi olan Rūmili beğlerbeğisi Hās Murād Uzun Hasan elinde şehīd olup Turhān Beğ oğlı Ömer Beğ'i ve Hācı Beğ'i ve Fenārī-zāde Ahmed Çelebi'yi ve niçe subaşılar giriftār oldılar, kaldılar. Vi : - İ

2 denizden Vi : deryādan İ

3 pādişāhun İ : - Vi

4 ta'assubın Vi : gayretin İ

eyitdi "Ömer Beğ bana toğrı söyler hem merdliğe dahi münāsib budur ve nān u nemek hakkın bilürmiş" didi.

Mukābele-i Hasan-ı Dırāz ve İnhizāmuhū

Çünki Hās Murād vākı'ası oldı, andan sonra hudāvendgār altı göç dahi göçüp çehār-şenbih güni Üç-ağız dimekle ma'rūf yerde konmak tedārükinde iken nāgāh Uzun Hasan leşkerinden Kāfir İshāk nām bir kimesne göründi. Dāvūd Paşa ol vakt Anatolı beğlerbeğisiydi, fi'l-hāl ana varup münhezim kılup ilerü yüriyüp Uzun Hasan üzerine hücūm idicek, Uzun Hasan cānibinden çarhacı gelüp Dāvūd Paşa'ya hamle kılup bunlar dahi merdānelik idüp girü dönderdi. Ol hīnde Sultān Muhammed Hān dereye inüp **[148a]** dururlardı. **[İ 142a]** Dāvūd Paşa adūyla Hamza-mānend cenk iderdi. Hattā dirler ki Dāvūd Paşa Uzun Hasan leşkerini[1] yigirmi beş kerre girüye tüskürdi. Andan hudāvendgāra ma'lūm olıcak hudāvendgār dahi hemān yeniçeriyle bir depe üzerine çıkmağa sa'y eylediler. Bu tarafdan Sultān Mustafa Kör Zeynel'ün üzerine hücūm itdüğin gördiler, fi'l-hāl Kör Zeynel'ün başını kesdiler. Ve bu tarafdan Sultān Bāyezīd Hān dahi Hasan-ı Dırāz üzerine hücūm idüp Dāvūd Paşa savaş itdüği yerün yanına vardı. Ol vakt İbrāhīm Paşa Sultān Bāyezīd'e lalaydı, leşker-i Rūm'a istimālet idüp Sultān Bāyezīd içün sa'y-ı cemīl iderdi ve bi'l-cümle Sultān Bāyezīd Hān, Uzun Hasan'un üzerine dilāverlerle hücūm idüp gözüne ālemi teng idüp yakın kalmışdı ki Uzun Hasan münhezim ola. Hattā sancakları harekete gelüp inhizāma meyl itmişdi. Ol esnāda Gedik Ahmed Paşa gelüp Sultān Bāyezīd'ün alayını Uğurlu Muhammed üzerine dönderüp gūyā ki Hasan-ı Dırāz'un inkisārı Sultān Bāyezīd adına ola, diyü hased itdi. Çünki Sultān Bāyezīd Uğurlu Muhammed üzerine müteveccih oldı, Uğurlu Muhammed dahi alayını dağıtmayup yürüyüvirdi. Andan Uğurlu Muhammed'ün durduğı yerün altında Muhammed Bākır bulunup Sultān Bāyezīd anı basup sancağın aldı. Eyle olıcak Sultān Muhammed yeniçeriyle bir yüksek yere çıkınca Uzun Hasan yeniçeri alayların Sultān Muhammed öninde görüp aklı şaşup hemān sıvış tedbīrin idüp "Boz atı getürün ki baş kurtarandur" didi. Hemān süvār olıcak dere-tepe gözetmeğe başladı. Ol vakt Pīr Ahmed, Uzun Hasan'un yanında idi. Hemān Hasan-ı Dırāz rāh-ı dırāzı eline alup havā-yı Tebrīz'i heves idüp Pīr Ahmed dahi yanına düşüp at yarışdırup[2] biri birin geçe kaçarlardı ve depeyi **[İ 142b]** sıçrayup geçerlerdi. Andan yeniçeriler Türkman'un bu hālin göricek hāy urup eyitdiler ki "Bre

1 leşkerini Vi : leşkerin İ
2 yarışdırup Vi : koşup İ

hāin Türkmanlar! Dahi kılıç çıkarup[1] cenk olmadan muhanneslük idüp kaçarsız" diyü çağrışdılar. Ve Uzun Hasan hemān başın kurtarmağa rāzı olup çavdı. Andan sonra birkaç beğlerin tutdılar. Biri **[148b]** Ömer Beğ'di ki Çekerlü tāifesinün ulusıydı ve iki kardaşlar dahi ki Timur neslinden idi ve Rūm'dan Acem'e şugla giden Ditreyük Sinān Beğ'ün oğlı[2] ki Uzun Hasan yanında idi ve bunlardan dahi gayri üç bin mikdārı tutsak getürdiler. Kırılan Türkman'un hod hesābını Allāh bilür[3]. İttifāk ol esnāda hudāvendgār bir azebi gördi ki bir bıçak elinde ölüler arasında gezer. Hudāvendgār eyitdi "Bre anda n'eylersün?" Azeb eyitdi "Devletlü Sultānum! Türkmanlarun kulaklarında mengūşları vardur, anları devşirürin" diyicek hudāvendgār gülüp eyitdi "Der-kār bāş" didi. Andan ol tutulan tutsakları İstanbul'a gönderdiler. Ammā Ditreyük Sinān Beğ-oğlı'nun boynın urdurdı. Ve'l-hāsıl çünki cenkden fāriğ oldılar, andan sonra hudāvendgār bir ehada te'addī itmedi. Ol demde hudāvendgār eğer yürüseydi tamāmet Acem vilāyetini feth idüp Uzun Hasan'ı tamām iderdi ammā ādet-i kadīme gözleyüp itmediler. Andan sonra hudāvendgār devletle yine Rūm'a teveccüh eyledi. Yol üstinde Kemāh'un Karahisār'ı vardı, Hudāvendgār'un bir nazar-ı heybetiyle feth olındı. Andan gelüp sa'ādetle İstanbul'a girdi. Ve hemān girü Mahmūd Paşa'yı azl itdi. Andan Mahmūd Paşa varup Hāsköy'de oturuken nā-gāh Sultān Mustafa'nun ölüsi haberi gelüp Sultān Muhammed yine İstanbul'a gazāya geldi. Hudāvendgār hemān incinüp Mahmūd Paşa'yı tutup Yedikule'de habs idüp ve andan **[İ 143a]** salb idüp hakkına kodı.

Ve Uzun Hasan ol kişidür ki Bayındır Hān neslinde Turhān Beğ oğlını ve Bayındırlı'dan ve[4] Taranlu'dan İmirze Cihān Şāh'ı basup başların kesdi. Ve Çağatay'dan Ebū Sa'īd'i sıyup helāk eyledi[5]. Ammā Sultān Muhammed Gāzī'nün nazar-ı heybetine tākat getüremedi ve hem āhir bu tasadan helāk oldı. Ve bu fethün tārīhi hicretün sekiz yüz yetmiş sekizinci rebī'ü'l-evvelinün on dokuzıncı güni cum'a güni vākı' oldı, ve's-selām.

Feth-i Kefe

Rivāyet şöyledür ki çünki Sultān Muhammed etrāfun a'dāsına kılıç urup her birine ki gālib oldı, diledi ki Karadeniz kenārında **[149a]** olan hisārları dahi feth eyleye. Pes Gedik Ahmed'e buyurdı ki "Tīz gemi yerağını gör. Seni gazāya gönderürin" didi. Andan Gedik Ahmed Paşa üç yüz pāre gemi tonadup ve pādişāhun

1 çıkarup İ : çıkup Vi
2 Sinān beğün oğlı Vi : Sinān Beğ-oğlı İ
3 hod hesābını Allāh bilür Vi : hod hesābı yoğdı İ
4 Bayındırlı'dan ve Vi : - İ
5 eyledi Vi : itdi İ

emr-i hümāyūnıyla gemilerün palamarların alup ve sancakları diküp ve topların atup niyyet-i gazā diyüp çala çala azm-i Kefe itdi. Andan Karadeniz yüzi leşker-i İslām'la fülkü'l-meşhūn olup bir rūzgār-ı latīfle Kefe'nün limanına irişdiler. Dahi Gedik Ahmed Paşa yetmiş bin gāzī ki gemide idiler, istimālet kılup eyitdi "Ey gāzīler! Gayret demidür. Himmet eylen ki Kefe'yi dahi dārü'l-İslām idevüz" diyüp hemān kal'aya cenk-i sultānī yüritdiler. Üç gün üç giçe muttasıl cenk itdiler. Āhir şehrün a'yānı tekvura eyitdiler "Niçe idersin bu Türkleri?" Tekvur mütehayyir olup eyitdi "Siz ne dirsiz?" Bunlar eyitdiler "Bu Türklerün kasdları bu kal'ayı almakdur ve hem almağa dahi kudretleri vardır. İmdi darb-ı destiyle alup[1] avret ve oğlanımuz esīr idüp bizi kırmakdansa iyilükle virmek yeğdür" didiler. Andan tekvur eyitdi "Siz bilürsiz. Ben muhālefet itmezen" didi. Eyle olsa hemān emān dileyüp hisārun kapusın açdılar. Ahmed Paşa dahi İslām sancağını Kefe'nün kullesine diküp nevbetler çalındı. **[İ 143b]** Andan sonra kilisaların yıkup cāmi'ler ve mescidler itdiler ve ezānlar okınup namāzlar kıldılar ve cum'asında Sultān Muhammed adına hutbe okundı. Ve andan Ahmed Paşa gāzīlere hil'at giyürdi ve hazīnesinde olan mālı zabt idüp ve şehrün sipāhīsin ve agniyāsın ve fukarāsın bi'l-külliye defter itdi ve cemī'-i ahvālin gördükden sonra etrāfına gemiler gönderip ol kenārda olan kal'aları dahi feth itdürdi. Ve andan Ahmed Paşa Mengü Beğ üzerine dahi varup toplar kurup almasına şürū' eyledi. Kal'a tekvurı gördi ki Kefe'yi alanlar kendünün dahi[2] üzerine geldiler, istedi ki kal'ayı vire. İçinde bir hasmı vardı, ol māni' olup cenge mübāşeret itdiler. Gedik Ahmed Paşa gördi ki hisār cenkle alınmaz, üzerinde leşker koyup kendü devlet eşiğine müteveccih oldı. Bu asker bir niçe günden sonra hīle idüp gider gibi oldılar. Bir yerde pusı oldılar. Kala'nun keferesi **[149b]** "Türk gitdi" diyüp kal'ayı açup girüp çıkmağa başladılar. Ol esnāda gāzīler fursat bulup yürüyüp kal'ayı[3] feth itdiler ve hazīnesini zabt eyleyüp cemī'-i halkını defter itdiler ve kilisalarını yıkup mescidler ve cāmi'ler itdiler. Bu fütūhāt hicretün sekiz yüz seksen yılında vākı' oldı.

Gazā-yı Karaboğdan

Çünki Sultān Muhammed etrāfun beğlerini zebūn idüp kendüye müsahhar kıldı, Karaboğdan tekvurına dahi ādem gönderüp eyitdi "Bu yıl harācını sen kendün getür. Nitekim Eflak-oğlı kendüsi getürür" diyicek Karaboğdan tekvurı hudāvendgārun sözini kulağına koymayup kabūl itmedi. Hemān hudāvendgār

1 alup İ : - Vi
2 dahi Vi : - İ
3 kal'ayı İ : - Vi

Rūmili beğlerbeğisi Hadım Süleymān Beğ'e eyitdi "Varasun Karaboğdan'un vilāyetine gir. Görelüm senünle mu'āmelesi ne yüzden olur" diyicek, Süleymān Beğ dahi Rūmili leşkerin alup Karaboğdan'a müteveccih oldı. Vardukda kıralı olan mel'ūn, leşker-i **[İ 144a]** İslām'ı gāfil basup muhkem cenk olınup çok müslimān şehīd eyledi ve niçesin tutsak eyledi. Bu ahvāl Sultān Muhammed'e ma'lūm olıcak gayret-i İslām hareket idüp muhkem gazā yerağın görüp ve mübālağa asker cem' idüp ve İstanbul'dan gemiler dahi gönderüp tā ki Tuna'dan varalar ve kendüsi dahi hemān müteveccih oldı ve Boğdan vilāyetine varup niçe gün Boğdan vilāyeti içinde gezüp düşmenle buluşmadılar. Āhir bir gün bir yere gelüp gördiler ki Boğdan askeri derbend içine konup ve atluların[1] yaya idüp cenge hāzır olmışlar. Sultān Muhammed dahi bu mel'ūnlarun bu vechle cenge[2] ihtimāmların göricek hemān gāzīlere istimālet idüp sāflar düzilüp ve alaylar bağlanup küffārun üzerine hücūm itdiler. Kāfirler dahi hamle idüp toplar ve pırangalar atmağa başlayıcak gāzīler gayret-i İslām'ı muhkem idüp küffārun topuna ve tüfengine bakmayup kāfirün gözin açdurmayup kemāl ile muhkem cenk eylediler. Kāfirler araba ile toplar atardı, bununla çok kimesne şehīd itdiler. Ve'l-hāsıl gāzīler arabalara bakmayup sabāhdan beyne's-salāteyn olınca cenk-i **[150a]** azīm olup ahir ināyet-i Bārī yārī olup leşker-i İslām fursat bulup bir mertebede küffārı kırdılar ki nihāyetin Allāh bilür ve mübālağa kāfir esīr eylediler ve ol etrāfı yakup yıkup talan itdiler. İki ay mikdārı ol vilāyetde doyumluklar itdiler. Sağ u sālim dönüp girü beri yakaya geçdiler ve bu gazānun tārīhi hicretün sekiz yüz seksen birinde idi. İttifāk bu esnāda haber geldi ki Engürüs kāfirleri Tuna kenārına ağaçdan bir hisār yapdı ve içine azīm yeraklar kodı. Kasdı bu ki İslām ucında durup müslimānları incide. Sultān Muhammed bunı işidicek hemān yürüdi. Kudret**[İ 144b]**ullāhı gör, ol kış gāyetle muhkem oldı, şöyle at çığırdan çıkamayup kar üzengiye berāber idi. Tuna hod muhkem kalın tonmışdı. Leşker varup buz üzerine kondılar, hemān-dem hudāvendgār "Ol hisārlara yağma!" diyüp ol gün akşama değin cenk olıcak kāfirler emān dileyüp hisārı ahd ile teslīm eylediler. Hudāvendgār dahi ahdine durup küffāra destūr virdi. Diledikleri yere gitdiler ve ba'zın hisārda kodılar ve ba'zın hıyānetin tuyup satdılar. Ol hisārları dahi yakup yıkdılar, zīrā ağacdan idi. Bu feth Karaboğdan'dan iki buçuk ay sonra vākı' oldı. Andan hudāvendgār İstanbul'a gelüp dülengüsi yıl İstanbul'da hudāvendgār sarāyı dā'iresine bārū çekdiler, ve's-selām[3].

1 atluların İ : atluları Vi
2 cenge Vi : - İ
3 ve's-selām Vi : - İ

Feth-i İskenderiyye

Sultān Muhammed bir gün vüzerāsına eyitdi "Şol İskenderiyye Hisārı ne asıl hisārdur ve nerededür?" didi. Eyitdiler "Gāyet sarp yerdedür ve muhkem kal'adur" didiler. Andan hudāvendgār eyitdi "Elbette ana bir tedārük idün. Ümizdür ki Allāh'un avniyle ol dahi feth ola" didi. Andan Evrenos-oğlı Ahmed Beğ'e leşker koşup İskenderiyye'ye gönderdi. Ol dahi varup üzerine düşüp çok cenk idüp zafer bulınmadı. Hudāvendgār Karaboğdan gazāsından dönicek İstanbul'da İskenderiyye'nün tedārükine meşgūl oldı ve Gedik Ahmed Paşa'ya eyitdi "Sen var İskenderiyye'nün üzerine düş" didi. Gedik Ahmed Paşa hudāvendgārun bu sözlerine ihmāl eyledi. Pādişāh dahi Gedik Ahmed'i tutup Boğaz-kesen Hisārı'nda habs eyledi. Andan leşker-i **[150b]** İslām'ı cem' idüp hudāvendgār devletle İskenderiyye üzerine yürüdi. Varup üzerine toplar kurup niçe müddet cenk-i azīm idüp ve ba'zı burcların yıkup bir-iki def'a yürüyiş idüp Hakk nasīb itmedüği sebebden alınmayup üzerine bir havāle **[İ 145a]** yapup ve içine yarar ādemler koyup berkitdiler ve vilāyetini sürüp ve etrāfında olan hisārları feth idüp hemān İskenderiyye yalnız kaldı. Andan hudāvendgār[1] dönüp İstanbul'a gelicek İskenderiyye Hisārı'nı havālede olan halk bunaldup zebūn idüp taşra çıkartmaz olıcak İskenderiyye kāfiri haber gönderüp ahdleşüp kal'ayı virdiler. İçine ādemler konup[2] ve mescidler olup[3] İskenderiyye dahi dārü'l-İslām oldı. Hicretün sekiz yüz seksen üçünde vākı' oldı.

Reften-i Gedik Ahmed Paşa be-Pulya ve Mesīh Paşa be-Rodos

Rivāyet olunur ki Sultān Muhammed artuk gazā itmeyüp hemān İstanbul'da oturup Gedik Ahmed Paşa'yı Pulya'ya ve Mesīh Paşa'yı Rodos'a gönderdi. Ahmed Paşa dahi ehl-i İslām ile Pulya vilāyetine geçüp birkaç pāre kal'a feth idüp tā Sultān Muhammed āhirete nakl idince Pulya'da olup Sultān Muhammed'ün vefātın işidicek Ahmed Paşa gelüp Sultān Bāyezīd'e istikbāl eyledi. Ammā Pulya'da çok kimesne[4] kalmışdı, kāfirler anları incidüp çok iş eylemiş. Ve'l-hāsıl anda olanlarun kimisi kırılup ve kimisi bin dürlü belāyla halās olup gelüp çıkdılar. Ve Mesīh Paşa dahi Rodos'a varup kal'anun üzerine düşüp toplar çekdirüp hisārun her tarafına kurdurup muhkem cenkler eyleyüp ve bir tarafını[5] yıkup yürüyiş eyleyicek çok ādemler helāk olup āhirü'l-emr alınması müyesser olmayup dönüp girü geldi ki hicretün sekiz yüz seksen beşinci yılıydı. Ve bu yılda Mevlānā Hüsrev ve Şeyh

1 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
2 konup Vi : koyup İ
3 olup Vi : yapup İ
4 kimesne Vi : ādem İ
5 tarafını Vi : tarafın İ

Kutbuddīn-oğlı āhirete nakl eylediler[1]. Sultān Muhammed Hān gāyetle kerīm ü ādil ve şecī‘ u fāzıl ve muhibbü’l-ulemā pādişāhdı. Her kande ki bir ehl-i ilm işitse yanına getürüp ri‘āyetler iderdi. Hattā Semerkand’dan Mevlānā Ali Kuşçı’yı cemī‘-i ta‘allukātıyla getürüp bī-kıyās atālar idüp māla gark itmişdi[2]. Ve ehl-i meskenet olup bir dervīş görse **[İ 145b]** ana tevāzu‘ ve meskenet[3] gösterirdi. [**151a]** Ve anun[4] zamānında ulemā vü fuzalā ve şu‘arā vü fukarā refāhiyyette[5] idi. Ve fevāhişi sevmeyüp töhmet-i zīnādan ötüri eri ve avreti helāk iderdi ve her kişi anun korkusundan kan kaşanurdı. Ve Sultān Muhammed’ün ekser āsārı İstanbul’da idi ki mukaddemā zikr olındı ve Edrine’de dahi bir ālī kasr yapdurdı ki kimesne mislin görmemişdür[6]. Ve etrāf-ı memālikde niçe kılā‘ yapdurdı. Ve bi’l-cümle ālemi ma‘mūr itmeğe sāyi‘ idi. Ve anun āsārı selātīn-i sābıkadan tefaddüli bu yeter ki İstanbul gibi şehri darb-ı destiyle küffār elinden[7] alup imāret eyledi. Rivāyet böyledür ki hicretün sekiz yüz seksen altıncı saferinün yigirmi yedinci güninde İstanbul’da Anatolı cānibine geçüp Gekbūze tarafında Tekvur Çayırı dirler bir yerde konup sene-i mezbūre rebī‘ü’l-evvelinün üçünci güni penç-şenbih gün ikindü vaktinde sā‘at-i mirrīhde āhirete intikāl itdi, rahmetullāhi aleyhi rahmeten vāsi‘aten. Ki ol vakt Sultān Bāyezīd Amāsiyye’de ve Sultān Cem Karaman’da idi. Merhūm Sultān Muhammed otuz bir yıl, iki ay, üç gün pādişāhlık eyledi. Atası kendüyi tahta geçirdüğinde[8] yigirmi yaşında idi. Çelebi iken tahta geçüp otuz dört yıl adına hutbe okundı ki ömri elli bir yıl, iki ay, üç gün oldı. Çünki Sultān Muhammed Üsküdar cānibinde vefāt etdi, yeniçeri dahi anda bileydi. Yeniçeriden korkulup Üsküdar’dan berüye geçmeği gemicilere yasaklar olınup āhir yeniçeri tāifesi bir gemi bulup darbı içine girüp İstanbul’a geçicek Nişāncı Muhammed Paşa’nun başını kesüp ve rızkını yağma idüp ve İstanbul’ı dahi yağma ve talan eylediler. Sultān Bāyezīd’e haber gitmişdi. Eğlenüp **[İ 146a]** gelmeyicek gördiler ki ālem harāba vardı, Sultān Korkud’ı tahta geçürdiler. Çünki rebī‘ü’l-evvelün on dokuzı oldı, şenbih gününde Sultān Bāyezīd dahi devletle yetişüp İstanbul’a geçüp gelüp babasınun namāzın kılup cāmi‘-i şerīfinde defn itdürdi. **[151b]**[9] Şehenşāh-ı sāfī-i‘tikād ve pādişāh-ı gazā-mu‘tād Ebu’l-Gāzī Sultān Muhammed bin merhūm

1 eylediler İ : eyledi Vi
2 itmişdi Vi : eylemişdi İ
3 meskenet Vi : - İ
4 ve anun İ : - Vi
5 refāhiyyetde Vi : huzūrda İ
6 görmemişdür Vi : görmemişdi İ
7 küffār elinden İ : - Vi
8 kendüyi tahta geçrdüğinde Vi : kendü tahtına geçürdiğinde İ
9 Bu sayfa İ nüshasında yoktur.

Sultān Murād hicret-i Nebī aleyhi efdalü's-salavāt ve ekmelü't-tahiyyāt sekiz yüz otuz üçünci yılınun recebü'l-müreccebinün yedinci cum'a-irtesi vücūda gelüp ve sene-i hicrī 831'de sünnet olup ve sene 855 muharremminün on altıncı güninde saltanat tahtına geçüp pādişāh oldı. Eyyām-ı adālet-encāmında her ne cānibe müteveccih oldıysa feth-i nusret istikbāl idüp ālem sürūr u safāyla toldı. Kostantıyye-i kübrā ki bī-mesel ü bī-hemtā ve acāib ü garāyible a'cūbe-i dür-i dünyādandur, eyyām-ı saltanatında feth oldı. Ol fetihde müyesser olan māl ve ganāyim ile Cāmi'-i Cedīd ve Semāniyye nām medārisi binā idüp ulemāya vü fuzalāya mecma' oldı. Rūy-i zemīn bu sadā-yı cān-fezā ile memlū olup mevālī-yi Arab ve fuzelā-yı Acem celā-yı vatan idüp rağbet-i tāmm ile Kostantıniyye'ye müteveccih olup birkaç yıla dek ehl-i irfānla şehr içi dolup reşk-i Firdevs-i berīn oldı. Pādişāh-ı adālet-penāh hicretün sekiz yüz seksen altı saferinün yigirmi yedinci gününde İslāmbol'da gazā niyyetine Anatolı cānibine Tekvur Çayırı dimekle ma'rūf fezā-yı cennet-misālde za'īfü'l-bāl ve şikeste-hāl olup bu dār-ı gurūrdan sarāy-ı sürūra irtihāli mukarrer bilicek āhiret levāzımına ihzār ve kelime-i şehādeti dilinde tekrār iderek cān-ı azīzin sene-i mezbūre rebī'ü'l-evvelinün üçünci penç-şenbih güni ikindi zamānında cān-ı azīzi Hazret-i Vāhibü'l-āmāle nisār eyledi rahmetullāhi rahmeten vāsi'aten. Tārīh-i vefāt olmadı Şeh Muhammed bin Murād. Belki bākī cihānı kıldı seyr merhūm Sultān Muhammed Hān. İşi hayr olduğıyçün halka, oldı tārīh ana "duā-yı hayr" = 886 aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān.

Çünki merhūm Sultān Muhammed rahmet-i Rahmān'a vāsıl oldı, iki oğlı kaldı. Biri Bāyezīd ki ve biri dahi Cem Sultān ki taht-ı Yūnān'a hākim oldı. Merhūm fevt oldukda hāzır olan vüzerā tedbīrde garaz ile hatā eyleyüp evvelā Nişāncı Paşa mahfī bir kulunı Cem Sultān'a gönderüp **[152a**[1]**]** pādişāhun vefātın bildirüp tahta da'vet eyledi. Ve Sultān Bāyezīd ehibbāsından bir dilīr ba'zı ukalāyla tedbīr eyleyüp "Fi'l-hāl gelün, Mustafa irsāl eyledi, vusūl buldukda isti'cālle gelesin" diyü arz-ı ubūdiyyet eyledi. Ba'dehū Nişāncı Paşa ve Ma'nisa Çelebisi Paşa, kādı-askerler ile yeniçeriden havflarında hatā idüp "Pādişāhı himāye eylerüz" diyü arabaya koyup ılgarla yüriyüp cum'a güni sabāh olmadın İslāmbol'a getürüp sarāya teslīm itdiler. İrte "Dīvāndur pādişāh hammāma girür, birkaç günden girü gider" diyü nā-merbūt kelimātlar eylediler. "Kul İslāmbol'a geçmeye" diyü cemī' gemileri hıfz idüp ve acemī-oğlanları Tesbine Köprisi'ne ark kurmağa gönderdiler. Ba'de "Şehir kapuların kapan" diyü emr eylediler. Evvelā pādişāhun arabası ılgarla Üsküdar'a bir gice geldüğinden ahvāl n'idüği ma'lūm olup yeniçerinün çoğı paşalardan

1 Bu sayfa İ nüshasında yoktur.

mukaddem şehre girüp āniden ālem sıyt u sadāyla dolup ve cihān halkı eyvāyla memlū olup evvelā Nişāncı Muhammed Paşa'nun evin basdılar, māl u menālin yağma idüp başın kesdiler. Ba'dehū ālem karış muruş olup şehr içi fitne vü şūriş ile dolup müslimānlar mahallesi ve kefere ve yahūdī mālun cümlesi yağma ve talan, sūk- ı sultānī ve çārsūlar ile bezzāzdānı dahi gāretden sonra āteş yakarlar diyü şāyi' oldukda hükkāmdan biri taşra çıkmağa kādir olmayup ve men' u def'e yol bulmayup āhir Mevlānā Gürānī ki merhūm pādişāhun hācesi ve üstādı [idi], İshāk Paşa ve ulemā vü fuzalānun merci'i ve istinādı olmağın anlar ile cem'iyyet ve vākı' olan şerr u şūrun def'ine tedbīr ü himmet eylediler. Āhir tedbīrlerinün nihāyeti ve cümlenün sa'y ü himmeti ana müncer oldı ki şehr-i sa'īd Sultān Bāyezīd evlādından Sultān Korkud ki ol zamānda Sarāy-ı Atīk'de dört yaşında idi, pādişāh gelince anunla bey'at idüp bekleyeler, anunla def'-i şerr idüp eşirrāyı şakāvetden eğleyeler. Sultān Korkud'u Saray-ı Cedīd'e iledüp tahta geçürdiler.

[152b][1]

[153a][2]

[153b] Cülūs-ı Sultān Bāyezīd Hān bin Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī

Çünki ol hulāsa-i selātīn-i zevi'l-iktidār Hazret-i Sultān Bāyezīd-i şehriyār serīr-i saltanata cülūs eyledi, Rūmili beğlerbeğisi Dāvūd Paşa'yı azl idüp yerini Yahyā Paşa'ya virdi. Sultān Bāyezīd emr eyledi Yahyā Paşa'ya ve Anatolı beğlerbeğisi Arnavud Sinān Paşa'ya ki taht-ı livālarında olan askerle varup Sofya sahrāsında cem' olalar. Bunlar dahi emr-i vācibu'l-inkıyād mūcebince varup cem'iyyet eyledüklerinde Sultān Cem dahi Karaman vilāyetinde da'vā-yı saltanat idüp Karaman müfsidleriyle cem'iyyet idüp Burusa cānibine azm eyledi ve gelüp Burusa'da bulduğı hazīneyi alup ve Burusa'nun a'yānından ve bāzergānından karz-ı hasen diyü hayli māl cem' ideyorken bu cānibde Sultān Bāyezīd'e ahvāl ma'lūm olur. Hemān Sofya'dan beğlerbeğleri getirüp yanına iki bin yeniçeri koşup ve sekbān-başını bile Sultān Cem üzerine gönderdükde varup Sultān Cem'e mukāvemet itmeğe tākatları olmayup acz izhār eyledüklerinde Sultān Bāyezīd Hān devlet ü salābetle cemī'-i leşkerin cem' idüp İstanbul'dan Üsküdar yakasına geçüp azm-i Cem eyledi. Ol cānibde Cem Sultān hod Burusa'ya gelüp zabt idüp adına hutbe okınup saltanat üzre mücidd ü musırr olup dururdı. Bu cānibden Sultān Bāyezīd varıcak Yenişehr

1 Bu sayfa boş bırakılmış.
2 Bu sayfa boş bırakılmış.

Ovası'nda mukābele **[İ 146b]** olınup cenk-i azīm vākı' oldukda Cem Sultān'a hezīmet vākı' olup firārı karāra tebdīl idüp Karaman'a azm eyledi. Hudāvendgār dahi ardına düşicek ve'l-hāsıl bu arada hādise çokdur, Cem Sultān Karaman'da dahi durmayup Mısır **[154a]** sultānı cānibine müteveccih olup çıkup gitti. Sultān Bāyezīd dahi oğlı Abdullāh'[ı] Karaman'a beğ nasb idüp kendü dönüp İstanbul'a avdet eyledi. Ol vakt Karaman-oğlı Kāsım Beğ, İç-il'de idi. "Nā-gāh bir fitne ola" diyü Gedik Ahmed Paşa'ya leşker koşup girü Karaman'a gönderdiler. Ol dahi doğrı Lārende'ye çıkup ve andan Varsak ilini yakup yıkup Kāsım Beğ ile dahi[1] ahd u emān eyledi ve andan girü Lārende'ye geldi. Ve deryā yüzinde Frenk gemileri gelüp girü kal'aların alup içinde olan müslimānları esīr idüp Frengistān'a gönderdi ki hicretün sekiz yüz seksen altısı idi.

Āmeden-i Sultān Cem ez-Hicāz ve Muhārebe-i Sultān Bāyezīd

Çünki Sultān Cem Mısır vilāyetine varup andan Beytullāh-ı şerīf'e gidüp Hac eyleyicek girü ārzū-yı saltanat hurūş idüp ol vilāyetlerde ārām idemeyüp Rūm vilāyetine azm idicek Sultān Bāyezīd dahi Cem'ün[2] ahvālin tecessüs idüp ahvālini ma'lūm idinicek asker-i a'dā-şikārı cem' itmeğe mübāşeret eyledi. Bu cānibde Karaman-oğlı Kāsım Beğ, Gedik Ahmed Paşa'yla eyledüği ahdi sıyup ırakdan Cem'e mektūblar ile ifsād-ı ālemi ilkā eyledi. Ve'l-hāsıl Cem[i] getürdüp ve Engüri beği olan[3] Muhammed beği ve niçe mefāsideyi yanuna alup Cem Sultān'a istikbāl idüp alup Engüri'ye getürdi. Bu cānibden Sultān Bāyezīd iki konağı bir idüp sürüp Cem'ün üzerine varıcak ol dahi cemī' **[İ 147a]** Varsak'ı ve kendüye tābi' hayli beğleri cem' idüp muhārebeye vü mukāteleye niyyet idüp dururken Sultān Bāyezīd dahi varup iki asker birbirine mukābil olup saltanat arzūsı içün muhkem cenk oldukda Cem Sultān yine sabra tākat getüremeyüp nā-çār azm-i Rodos idüp andan Frengistān'a ve andan Kal'a-i Nis'de mütemekkin oldı. Sultān Bāyezīd Hān Karaman'da Sultān Abdullāh[ı] girü mukarrer idüp dönüp darü's-**[154b]**saltana İstanbul'a avdet eyledi ki hicretün sekiz yüz seksen yedisi idi. Ve bu yılda Sultān Bāyezīd Edrine'ye varup Gedik Ahmed Paşa'yı anda katl eyledi.

Tevüccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd be-Cānib-i Sofya

Sultān Bāyezīd Hān Gedik Ahmed yerine Dāvūd Paşa'yı vezīr idüp ve askerle Edrine'den kalkup Sofya'ya varıcak Rūmili ve Anatolı beğlerbeğilerine emr eyledi

1 dahi Vi : - İ
2 Cem'ün Vi : Cem Sultān'un İ
3 olan İ : - Vi

ki Sultān Muhammed Tuna kenārında kāfirden alup harāb itdüği iki ağaç hisārına varup ta'mīr eyleyeler. Bunlar dahi varup emr-i şerīf üzre kal'aları yapup girü Sultān Bāyezīd'e gelüp Sofya'da mülākāt olup andan Edrine'ye ve andan İstanbul'a gelüp karār itdiler. İttifāk ol esnāda Karaman'da Kāsım Beğ ve Sultān Abdullāh vefāt eyleyüp haberleri gelicek Sultān Bāyezīd dahi Sultān Şehenşāh'ı Karaman'a beğ idüp gönderdi ki hicretün sekiz yüz seksen sekizi idi. Ve bu yıl içinde Edrine şehri bi'l-külliye ihrāk olup helāk oldı.

Teveccüh-i Sultān Bāyezīd be-Cānib-i Karaboğdan ve Feth-i Kili ve Akkirman

Sultān Bāyezīd diyār-ı küffāra gazā itmeğe niyyet idüp hayli gemiler tonadup Karadeniz'den Tuna cānibine gönderdükden sonra kendüsi dahi asker-i İslām'ı cem' idüp Karaboğdan vilāyetine niyyet-i gazā diyüp İstanbul'dan bir sā'at-i mübāreke ile çıkup Edrine'ye vusūl bulıcak Edrine'de olan cāmi'-i şerīflerinün bināsını mübārek elleriyle bıragup ve andan **[İ 147b]** Karaboğdan cānibine müteveccih oldı. Sene-i mezbūre cemāzi'l-āhirinün ikisinde İshāklu nām yerden gemiler ile Tuna'yı geçüp Kili Kal'ası'na azm eyledi. Devlet ü sa'ādetle varduklarında ārām itmeyüp hemān metrisler ve toplar kurup on iki gün mikdārı hisārı döğüp cenk iderken içinde **[155a]** olan küffār-ı hāksār, nā-çār hisārı virüp meftūh olındı. Andan pādişāh-ı İslām ol aradan göçüp Akkirman üzerine müteveccih olıcak Eflak leşkeri ve Kefe cānibinden Mengli Girāy Hān dahi Tatar askeriyle gelüp pādişāha mülākī oldılar ve andan Akkirman'ı muhāsara idüp ve hendekleri memlū idüp on beş gün mikdārı üzerinde cenk-i azīm olıcak bi-ināyetillāhi te'ālā sene-i mezbūre recebinün on altısında emānla kal'a virilüp içine İslām sancakları dikilüp zabt olındı. Andan Sultān Bāyezīd Hān Gāzī[1] mansūr u muzaffer dönüp İstanbul'a gelüp karār itdi. Bu fütūhāt hicretün sekiz yüz seksen dokuzında vākı' oldı Andan Sultān Bāyezīd Hān Gāzī[2] Edrine cānibine Çöke Yaylası'na varup şikārda iken Mısır elçisi ve Hindistān elçisi ve Engürüs elçisi gelüp hudāvendgārla ahdleşüp girü gitdüklerinden sonra Sultān Bāyezīd, Beğlerbeği Ali Paşa'yı kapu halkıyla ve Rūmili leşkeriyle ve Eflak çerisiyle Karaboğdan'a gönderdi. Varduklarında Karaboğdan[3] müvāceheye tākat getürimeyüp kaçıcak leşker-i İslām ol vilāyete akınlar idüp ve memleketi harāb idüp azīm doyumluklar idüp dönüp geldiler ki hicretün sekiz yüz doksan yılıydı. Ve girü

1 Hān Gāzī İ : - Vi
2 Hān Gāzī İ : - Vi
3 Karaboğdan'a gönderdi varduklarında Karaboğdan İ : Vi

Mihāl-oğlı ve İskender Beğ ve Malkoç-oğlı Boğdan'a akın eylediler. Muhkem doyum olup geldiler.

Āmeden-i Asker-i Mısır be-Cānib-i Adana ve Giriftār [İ 148a] Şoden-i Hersek-zāde

Bu esnāda Mısır sultānı azeb leşkerin cem' idüp ve Şām ve Haleb askeriyle gönderüp ser-asker olan Divitdār Özbek ve Timürz Beğ gelüp Adana ve Tarsūs üzerine yüriyicek bu cānibde Sultān Bāyezīd'e haber olur, Anatolı çerisiyle güveygüsi Ferhād Beğ'i ve Karaman beğlerbeğisini cümle Anatolı sancaklarıyla gönderüp Tarsūs kurbında Arab leşkerine mukābil olup bunlar gāfil iken Arab leşkeri [**155b**] hücūm idüp çok hādiseler olup cenk-i azīm içinde Ferhād Beğ belürsiz olup çeriye şikest vākı' olıcak girü Sultān Bāyezīd Anatolı leşkeriyle Hersek-oğlı'nı gönderdi. Varup mukābil olduklarında tekrār muhārebe-i kesīre vākı' olup nā-gāh Hersek-oğlı atdan tekerlenicek Arab leşkeri hücūm idüp tutup Özbeğ'e iledüp ve bu cānibün askeri sınup tārumār oldı. Bu ahvāller dahi Sultān Bāyezīd'e ma'lūm olıcak vezīri olan Dāvūd Paşa'yı Rūmili ve Anatolı askeriyle ve hayli gāzīler gönderüp bunlar dahi Karaman diyārına varıcak Arab leşkeri dönmiş bulunup[1] Dāvūd Paşa dahi Arab'un gittüğin göricek Varsak üzerine varur ve Zülkadr-oğlı Alāüddevle[2] Dāvūd Paşa'ya gelüp mülākī olur. Ve andan Dāvūd Paşa ba'zı Varsak beğlerini tutup öldürdükden[3] sonra Turgud-oğulları ve Ramazān-oğulları gelüp paşaya itā'at itdiler ve anlarunla muhkem ahdleşüp dönüp gelüp Vize'de Sultān Bāyezīd'e mülākāt eyledi. Ol hīnde Engürüs'den Yahşi-oğlı nām bir ağır elçi gelüp haracların getürüp sulh u salāhıyyet olup girü gitdi. Semendire sınurına varıcak Gāzī Mustafa adlu bir dilāver vardı, meğer karındaşını bu Yahşi-oğlı öldürmiş imiş, ol dahi bunı gözler imiş, dönüp geldükde hemān Yahşi-oğlı'nun üzerine [**İ 148b**] at salup kılıçla başında ve gözinde çalup depeledi. Ve ol Gāzī'yi dahi anda şehīd eylediler ve bu husūs hicretün sekiz yüz doksan birinde vākı' oldı. Andan Sultān Bāyezīd Edrine'den İstanbul'a varup bayram idüp ve girü Edrine'ye varup cāmi'-i şerīf içün ālī ziyāfetler idüp fukarāyı ve gurebāyı ganī idüp devām-ı devleti içün ve izdiyād-ı ref' içün du'ālar ve senālar[4] olındı. Andan Sultān Bāyezīd, Ali Paşa'ya Rūmili ve Anatolı leşkerin [**156a**] koşup ve iki bin Yeniçeri ve altı bin azebiyle gönderüp Arab diyārına irsāl

1 bulunup Vi : bulunur İ
2 Dāvūd Paşa dahi Arab'un gittüğin göricek Varsak üzerine varur ve Zülkadr-oğlı Alāüddevle Vi : - İ
3 öldürdükden Vi : katl itdükden İ
4 ve senālar İ : - Vi

eyledi. Varup Adana'yı yeni yapup ve Tarsūs'ı ve ol cānibi zabt idüp dururken bu cānibde hudāvendgāra Engürüs'den girü elçi geldi ve mesālihin görüp girü gidicek öte tarafda Ali Paşa ol vilāyetde iken girü Arab leşkeri gelüp hücūm ider. Gelüp mukābil olıcak hemān Anatolı leşkeri sınup ittifāk bunlarun içinde ba'zı dilāverler gayret idüp girü Arab'un leşkeri üzerine yüriyüp bir güzel cenk iderler. Arab leşkeri tākat getürimeyüp münhezim olur. Çün iki leşkere bile şikest vākı' olur, birbirinün hālini bilmeyüp girüye döndüklerinde Arab leşkeri tekrār ikdām idüp gelüp Adana'yı alup yakup yıkup harāb eyleyüp gitdiler, hicretün sekiz yüz doksan üçinde idi. Ve yine Sultān Bāyezīd Hān leşker cem' idüp Mihāl-oğlı İskender Beğ'e akıncı koşup ve Anatolı leşkeriyle Zülkadr-oğlı Pīr Budak'ı bile gönderüp Alāüddevle üzerine vardılar. Bizüm askerimüz gāfil iken Alāüddevle gelüp baskun idüp çok ādem helāk idüp İskender Beğ'ün bir oğlını düşürüp **[İ 149a]** ve bir oğlıyla kendüyi tutup Mısır sultānına gönderdi. Mısır sultānı İskender Beğ'e hayli izzet eyledi. Andan sonra okumağa virüp birkaç gün okudukdan sonra getürüp hil'atleyüp "Gāzīsün, gazādan kalma!" diyü girü koyuverdi ki hicretün sekiz yüz doksan dördi yılıydı[1]. Andan sonra Sultān Bāyezīd üç kızı içün ālī düğün idüp birin Uzun Hasan oğlı Uğurlu-oğlı Ahmed Beğ'e ve birin Nasūh Beğ'e ve birin Dāvūd Paşa'ya virdi. Ve andan Mısır sultānından ve Alāüddevle'den elçiler geldi. Sultān Bāyezīd hīç iltifat itmeyüp girü gitdiler. İttifāk ol esnāda ziyāde yağmurlar yağup yıldırımlar şakıyup sā'ikalar peydā oldı. **[156b]**[2] Güngörmez Kilisası'nun üzerine yıldırım inüp içi toptolu güherli idi, hemān kubbeyi penbe gibi havāya kaldurup yukarıdan aşağa taşları yağmur gibi ol mahalleyi harāb eyledi. Ve'l-hāsıl beş-altı bin nefs telef olup hādise-i uzmā vākı' oldı. Sultān Bāyezīd bu hādiseyi görüp Edrine'ye gitdi ve bu cānibde Mısır sultānınun haberi yoğ iken Arab beğleri ittifāk idüp gelüp Lārende'yi yakup yıkup niçe yerleri harāb eyledi. Sultān Bāyezīd yaylaya çıkmışdı, haber geldi ki Uzun Hasan öldi, oğlı yerine Sultān Ya'kūb pādişāh oldı, Uğurlu Muhammed kaçup Sultān Ahmed'e gelüp andan Sultān Bāyezīd'e geldi[3]. Sultān Bayezīd dahi hoş görüp riāyet eyledi. Meğer Sultān Ya'kūb atası yerine geçmiş iken anası kasd idüp ta'āmına zehr katmış. Sultān Ya'kūb bin Uzun Hasan tuyup ol ta'āmı evvelā anasına teklīf idüp anası dahi havfından alup yiyüp andan ol dahi anasınun yedüğin görüp ol dahi yimiş. İttifāk ikisi dahi helāk oldılar. Yerine Baysungur

1 yılıydı Vi : yılından İ

2 **[Der-kenār]:** Mısır elçisi İmām Ali Burusa kādısı iken getirdüp Mısır'a elçi gönderilmişdür. Sene 896. Saferü'l-muzafferinün nısfında gitmişdir. Geldükde kādı-asker olup sene seb'un ve tis'a miede azl idüp yevmī yüz akça vazīfe olmışdur.

3 geldi Vi : gelüp İ

[İ 149b] pādişāh oldı. Ve bu vākı'āt hicretün sekiz yüz doksan beşinde idi ve andan Sultān Bāyezīd Edrine'den İstanbul'a geldi. Ol esnāda girü Mısır'dan elçi geldi. Hudāvendgār[1] hayli ri'āyet idüp kendü dahi Mısır'a elçi gönderüp mābeynleri sulh u salāh olup Adana ve Tarsūs ve Gülek hisārların girü virüp sınur eylediler. Ve bu cānibden Engürüs kıralı mürd olup yerine Yanko-oğlı beğ olıcak Leh'ün beği hücūm idüp Yanko-oğlın giderüp kendü beğ olmak isteyicek Yanko-oğlın anı tutup habs itdi. Yanko-oğlın mukarrer beğ olup pādişāha elçisi geldi[2]. Ve bu tārīhde Mihāl-oğlı girü Engürüs'e akın eyledi. Birkaç hisār alup vilāyetin harāb eyledi ki hicretün sekiz yüz doksan altısı idi.

Teveccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd be-Gazā

[157a] Andan Sultān Bāyezīd Hān Gāzī[3] sa'ādetle Edrine'ye gelüp "Ulu gazām vardur" diyü leşker-i İslām'ı cem' idüp Sofya'ya vardı. İttifāk fikri rāst gelmeyüp leşkeri bozup Anatolı leşkeriyle Hersek-oğlı'nı Sofya'da koyup ve Dāvūd Paşa Üsküb cānibine gidüp ve Beğlerbeği Yahyā Paşa hudāvendgārun önine düşüp yanında olan leşkerle Yuvan vilāyetine azm itdiler ve deniz yüzinden dahi gemiler gelüp her tarafdan leşker yüriyüp Yuvan vilāyetini harāb itdiler. Ammā ol cānibün kāfiri kaçup Sırp'a gitdiler. Andan hudāvendgār gelüp bayramı Depedelen'de idüp girü Dāvūd Paşa ve Yahyā Paşa kāfirün niçelerini ihāta idüp yürüyiş eylediler. Bī-hadd doyumluklar eyleyüp Sultān Bāyezīd dönüp Manastır'a gelüp birkaç gün karār eyledi. Andan girü kalkup yola teveccüh olduklarında nā-gāh yolda bir nemed-pūş kulağı küpelü fedāyi ve boynu halkalu mel'ūn "Mehdī benüm" diyü eynünden nemedin bırakup elinde yalın kılıç hemān hudāvendgārun üzerine yürüdi. **[İ 150a]** Yakın varıcak İskender Paşa hāzır bulunup karşudan gelürken bozdoğanla baş[4] urup pāre pāre eylediler. Andan hudāvendgār Edrine'ye gelüp Rūmili'ni teftīş eylediler. Ne kadar ehl-i bid'at varsa sürüp Anatolı'ya geçürdiler ki hicretün sekiz yüz doksan yedinci yılıydı. Ve andan Sultān Bāyezīd İstanbul'a vardı ve ol esnāda Mihāl-oğlı Ali Beğ'e[5] Engürüs vilāyetine akın virdi. Varup niçe kal'aları harāb idüp

1 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
2 ve bu cānibden Engürüs kıralı mürd olup yerine Yanko-oğlı beğ olıcak Leh'ün beği hücūm idüp Yanko-oğlın giderüp kendü beğ olmak isteyicek, Yanko-oğlın anı tutup habs itdi. Yanko-oğlın mukarrer beğ olup pādişāha elçisi geldi İ : ve bu cānibde Engürüs kıralı mürd olup yerine Yanko Beğ-oğlı olıcak Leh'ün beği hücūm idüp Yanko-oğlı'nı giderüp kendü beğ olmak isteyicek, tutup habs idüp Yanko-oğlı mukarrer beğ olup hudāvendgāra elçi geldi Vi
3 gāzī İ : - Vi
4 baş Vi : başına İ
5 Mihāl-oğlı Ali Beğ'e Vi : Mihāl-oğlı Ali Beğ'i İ

doyum geliyorurken Engürüs leşkeri gelüp[1] ardın ve[2] önin bağlayup hayli ādem hasāret eylediler. İttifāk işleri[3] rāst gelicek Ali Beğ dahi bir tarafdan çıkup geldi.

Muhārebe-i Ya'kūb Paşa

Ya'kūb Paşa Bosna vilāyetinde hayli şevket tutmışken [**157b**] Bosna'dan bir benām kıral ki Derencil-bān dirlerdi, hayli kāfir leşkeriyle ki Ya'kūb Paşa kasdına yürimişdi, Ya'kūb Paşa üç bin mikdārı ādemle akından doyum gelirken rāst gelür, küffār gelüp hücūm idicek Ya'kūb Paşa dahi alaylar bağlayup ve Allāh'[a] sığınup gāzīlere istimālet virüp hemān koyulıcak Hākk Te'ālā gāzīlere fursat virüp leşker-i küffārı kırup ve Derencil-bān'ı diri tutup kayd-ı bendle ve başları aşağa sancaklarıyla ve niçe bin burunlar ile hudāvendgāra gönderdi ki hicretün sekiz yüz doksan sekizinde vākı' oldı. Ve andan Uzun Hasan oğlı Sultān Ahmed kaçup Acem'e vardı. Anda Sultān Rüstem'ün başını kesüp ve Tebrīz tahtına sultān olup[4] Sultān Bāyezīd'e muştucı göndericek Sultān Bāyezīd dahi şād olup şehirleri donanup ve kızı Sultān-zāde'yi Uğurlu-oğlı'na gönderdi. Yolda giderken nā-gāh "Uğurlu-oğlı'nı öldürmişler" diyü haber gelicek dönüp kızı girü götürdiler. Ve bu esnāda [**İ 150b**] Malkoç-oğlı Rus'a kış akın eyledi. Leşker harāb olup eller ve ayaklar düşüp askerün çoğı sovukdan kırıldı.

Teveccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd ve Feth-i İnebahtı

Sultān Bāyezīd Hān bir gün vüzerāsını cem' idüp eyitdi ki "Mora cānibine azīm seferüm vardur. Tīz leşkeri cem' idüp ve ağır donanma ihzār eylen" diyicek bunlar dahi muhkem tedārük idüp İznik'de ve Sinob'da gemiler yapılup husūsen iki azīm barça yapdılar ki Frengistān'da dahi akrānı yoğdı. Birin Kemāl Reīs'e ve birin Burak Reīs'e virdiler. Ve bi'l-cümle beş yüz mikdār[5] gemiyi ihzār idüp ve içini ādemle ve yerağla doldurup[6] ve Dāvūd Beğ'i kapudān idüp İnebahtı üzerine gönder-[**158a**]diler. Andan hudāvendgār dahi cemī'-i asker-i İslām'ı yanına cem' idüp niyyet-i gazā idüp[7] kurudan Mora cānibine müteveccih oldı. Bu cānibde gemiler deryā yüzinde gice ve gündüz yürüyüp Kızıl Hisār'a varıcak lenger bırakup sulanmağa taşra çıkarlar. Nā-gāh ol gice ale'l-gafle[8] bir muhkem rūzgār peydā olur.

---

1 gelüp Vi : - İ
2 ve İ : - Vi
3 işleri İ : - Vi
4 olup Vi : oldı İ
5 mikdār Vi : mikdārı İ
6 ve içini ādemle ve yerağla doldurup Vi : ādemle ve yerakla māl-a-māl idüp İ
7 idüp Vi : - İ
8 ale'l-gafle Vi : - İ

Her birinün başı kayusı olup lengerlerin süriyü rūzgār her birin bir tarafa perākende eyledi. Ammā Hakk Te'ālā ināyetiyle hiçbirine zarar olmayup kimi iki günden ve kimi üç günden sonra gelüp bir yere cem' oldılar ve ol aradan Mora cānibine müteveccih olunıcak deryā yüzinden hemān kāfir donanması zāhir olur. Gelüp yetişdükde iki tarafdan cenge şürū' olınur. Muttasıl cenk idüp sabāh göçerlerdi ve ahşam konarlardı ve birbirine muttasıl toplar atup cenk iderlerdi. Hattā bir gün Lordan nām kāfir barçasıyla yelken açup gelürken Burak Reīs'ün barcasına çatup birbirine muhkem sarmışdılar ve bir yanına dahi bir barça **[İ 151a]** gelüp Burak Reīs'ün barçası[1] iki barçanun ortasında muttasıl cenk iderken nā-gāh Burak Reīs'ün barçasından kāfir barçasına neft atarlar, hemān kāfir gemisi tutuşur[2]. Andan Burak Reīs'ün barçası tutuşur. Ve'l-hāsıl ayıramazlar. Üç barça dahi yanup helāk olur ve bi'l-cümle deryā yüzinde cenk ide [ide] İnebahtı'nun önine varurlar. Andan kāfir gemileri çekilüp gider. İslām gemileri hemān[3] İnebahtı'nun üzerine hücūm idüp topların yağmur gibi yağdurıcak bu tarafdan pādişāh dahi devletle irişür[4]. Kal'anun beği bu azametle pādişāhı göricek kefenin boynına dakup kal'anun miftāhın Bāyezīd Hān'a teslīm eyledi[5]. Hudāvendgār[6] dahi içini müslimānlarla doldurup ve kilisaların mescid idüp İslām zīnetiyle müzeyyen eyledi[7]. Bu feth hicretün dokuz yüz **[158b]** beşinci yılında vākı' oldı.

Feth-i Moton ve Koron

Anda Sultān Bāyezīd emr eyledi ki gemiler İnebahtı'da kışlaya ve kendüsi gelüp Edrine'de kışlayup evvel bahār olıcak girü Rūmili ve Anatolı askerin cem' idüp Edrine'den kalkup Mora cānibine müteveccih oldı. Ve deryādan gemiler dahi yüriyüp Moton Kal'ası'nun üzerine düşdiler ve hudāvendgār dahi[8] varup Moton'un üzerine toplar ve metrisler kurılup dövmeğe başladılar ve deryādan gemiler dahi topların yağmur gibi yağdurup kāfirler içerden, bunlar taşradan otuz üç gün cenk-i azīm oldı[9] ve andan sonra deryādan iki kadurga gelüp müslimān sūretinde Moton'un limanına giricek kāfirler[10] sevinişüp dahi "Yardım geldi" diyüp cengi dahi ziyāde eylediler. Sultān Bāyezīd kal'anun alınmayup eğlendüğin

1 barçası Vi : gemisi İ
2 tutuşur Vi : tutuşup İ
3 hemān Vi : - İ
4 irişür Vi : irişüp İ
5 eyledi Vi : itdiler İ
6 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
7 İslām zīnetiyle müzeyyen eyledi Vi : dārü'l-İslām eyledi İ
8 dahi Vi : - İ
9 oldı Vi : eylediler İ
10 kāfirler Vi : kāfir İ

göricek gāyet bī-huzūr olup "Bu ocağı yanası dahi alınmaz mı!" diyüp ahd eyledi ki "Hakk Te'ālā eğer kal'ayı viricek olursa cemī' erkeğin kılıçdan geçürem" didi. Ve dahi gāzīler gördi ki hisār **[İ 151b]** üstinde cenk iden kāfirler yaylaya inüp ol gelen iki kadurgaya vardılar, hemān "Allāhu ekber!" diyüp hisārun ol cānibine yürüyiş itdiler ve kemendler atup yukaru çıkmağa başladılar. Küffār dahi "Kal'aya Türk girdi" diyü sokaklar içinde seğirdişürken nā-gāh bir yerde top otı[1] varmış, üstine od düşer hemān kal'anun için tutuşup yanmağa başlar. Bu tarafda gāzīler dahi ikdām idüp koyulup hisārı feth iderler. Hudāvendgār dahi ahdi üzre emr ider, cemī' hoyradını kılıçdan geçürürler. Ve andan kilisalarınun çanlarını yıkup mescidler iderler ve içini leşker-i İslām ile doldurup cum'a namāzın kılurlar. Ve andan devletle Sultān Bāyezīd ondan kalkup Koron üzerine müteveccih oldı. **[159a]** Hemān evvel konak ki kondılar, itā'at olınup Koron'un miftāhını getirüp kal'ayı teslīm eylediler ki bu fetihler hicretün dokuz yüz altısında vākı' oldı. Sultān Bāyezīd dahi mansūr u muzaffer gelüp İstanbul'a karār eyledi. Bu esnāda Venedik kāfiri Françe'den vāfir gemi yardım alup gelüp Midillü üzerine düşüp döğmeğe başlayıcak hudāvendgāra haber olur. Tīz emr olur ki "Donanma çıka!" Ol zamāna dek azeb ve avārız olmazdı. Ol mahalde ziyāde acele olmağın hudāvendgār emr idüp azeb ve kürekci yazup çıkardılar ve ale't-ta'cīl gemileri doldurup ve müheyyā idüp Midillü cānibine gönderdiler. Ve bu tarafda Midillü'nün üzerinde kāfir toplarla döğüp kal'anun bir cānibini[2] yere berāber yıkup on sekiz gün yürüyiş idüp almayıcak hemān Allāhu Te'ālā ināyetiyle ki İslām donanması varup yetişür. Kāfir görür ki azīm donanma geldi, hemān kuskuna **[İ 152a]** kuvvet diyüp fi'l-hāl toplarını gemiye koyup Midillü'yi bırakup kaçdılar ve donanma dahi varup Midillü'nün yıkılan yerlerin[3] ta'mīr idüp ve[4] muhkem berkidüp dönüp İstanbul'a geldiler. Andan sonra Venedik beğleri nā-çār elçiler ve pīşkeşler gönderüp Sultān Bāyezīd'le barışdılar ki bu fütūhāt hicretün dokuz yüz altısında vākı' oldı. Andan sonra Sultān Bāyezīd İstanbul'da karār idüp oturak oldı. Hiçbir tarafa hareket itmeyüp kendü hāli üzre sākin oldı. Zīrā mübārek ayakları nikrīs zahmetine müstevlī olduğı ecilden hiç harekete kādir olmayup kūşe-i ferāgatde huzūrı ihtiyār eyledi. Dahi her tarafdan Hindistān'dan, Mısır'dan ve Acem'den ve Engürüs'den ve şarkdan ve garbdan elçiler gelüp giderdi. Her birine in'āmāt u ihsānāt olup sāye-i saltanatı rub'-ı meskūna müstevlī olmışdı. Ve ulemā vü kudāt ve meşāyih u

1 top otı Vi : bārūt İ
2 cānibini Vi : cānibin İ
3 yerlerin İ : yollarun Vi
4 ve Vi : - İ

ubbād her biri huzūrda **[159b]** ve refāhiyyetde olup pādişāhdan dāyim in'āmlar ve ihsānlar olurdı. Fakīr gelen ganī olup giderdi. Husūsan kābil değüldi ki şer'-i Muhammed aleyhisselāmdan taşra bir iş işlene. Bu üslūb üzre[1] sekiz yıl mikdārı dārü's-saltanatda oturup hiçbir tarafa sefer ü hareket itmedi. Hattā kapu halkı ve erbāb-ı tīmār refāhiyyetde olup atları ve kendüleri dinç ve re'āyā uyur arkada olduğı ecilden bir mertebede huzūra vardılar ki husūsan yeniçeri biribirine dimeğe başladılar ki "Kılıcımuz kınında paslandı. Avret gibi şehir içinden çıkmaz olduk"[2] ve uçlarda olan gāzīler dahi "Uçlar kapandı" diyü şikāyet itmeğe başladılar, tā şol kadar memālik-i İslām ve memālik-i küffār emn ü emān üzre olup huzūr iderlerdi. Nā-gāh hicretün dokuz yüz **[İ 152b]** on dördünci cemāzi'l-evvelinün yigirmi beşinci güni gicesi evvel uyhuda nefs-i İstanbul'da bir zelzele-i azīm vākı' oldı ki devr-i Ādem'den berü ancılayın vākı' olmamışdı. Ve'l-hāsıl Hakk Te'ālā kemāl-i kudretiyle sūret-i kıyāmeti mecmū'-ı halāyıka gösterdi ki anun velvelesinden kevn ü mekān havfından ditreyüp husūsan ebniye-i Kostantıniyye ki rif'ati sipihre hemser iken ekser yerleri hāke berāber olup harāb oldı. Ve niçe mināreler ve divārlar ve evler yıkılup altında bī-hadd nüfūs helāk oldı. Ve At Meydānı'nda dā'ire direkler ve Īsā Kapusı nām mevzi' ve niçe nişān-gāhlar yıkılup ma'dūm oldı. Muhassal her kişinün başı kayusı olup niçe ideceklerin bilmediler. Tā sabāha dek bir lahza durur durmaz muttasıl deprenürdi. Ol gice erkekden ve dişiden kimse uyumayup kimi feryād ü figān itmede ve kimi tesbīhe ve tehlīle ve kimi istiğfār u tevbeye meşgūl oldılar. Andan sonra bir ay mikdārı bu zelzele sākin olmayup gicede ve gündüzde durmayup hareket eyledi. Çünki İstanbul'un hāli böyle vākı' oldı, Sultān Bāyezīd dahi **[160a]** "Emr Hakk'un" diyüp buyurdı ki "Hükümler yazılup etrāfa perākende ola." Rūmili'nde ve Anatolı'da ne kadar sancaklar varsa bennādan ve ırgaddan seksen bin nefer cerehor çıkarup[3] sürdiler ve gelüp İstanbul'un meremmātına mübāşeret itdiler. Ve bunlarun üzerine yeniçeri ağası Yūnus Ağa'yı koyup Sultān Bāyezīd Hān devletle ve sa'ādetle göçüp Edrine'ye müteveccih oldılar. Cemī'-i harābeler ma'mūr olınca Edrine'de karār eyledi.

Hādise-i Kızıl Kaya ve Ali Paşa

Andan sonra Anatolı'da Teke-ili'nde Kızıl Kaya nām yerden **[İ 153a]** Hasan Halīfe dimekle ma'rūf ve oğlı[4] Şeytān Kulı ki kızılbaş imiş, Sultān Bāyezīd'ün

1 üzre Vi : üzerine İ
2 avret gibi şehr içinden çıkmaz olduk Vi : avret gibi şehr içinde oturup sefere çıkmaz olduk İ
3 çıkarup İ : çıkup Vi
4 oğlı Vi : - İ

ki her[1] yılda ana altı yedi bin akça tasaddukātı vardı ki bir mağara içinde olurdı, nā-gāh ol aralıkdan hemān bir gün hurūc idüp gelüp Anatolı'nun bāzārı güni bāzārını yağma vü talan eyledi ve şehrün kādısını tutup ve dört pāre idüp her pāresini bāzārun bir cānibinde asakodı[2]. Dahi etrāfa ādemler gönderüp "Şimden girü fursat bizümdür" diyü nidā itdüricek ne kadar gizlü dīn düşmenleri kızılbaşlar varsa cümle yanına cem' olup ve'l-hāsıl on bin mikdārı münāfık cem' oldı. Hemān göçüp Anatolı beğlerbeğisi Karagöz Paşa'nun üzerine varup azīm cenkler olup āhir Karagöz Paşa'yı tutup bend itdiler. Dahi götürüp Kütāhiyye Kal'ası'nun karşusında[3] kazuğa urup şehīd itdiler[4]. Dahi ba'zı sancakbeğleri ki vardı, birbiriyle uzlaşmayup mukāvemet idemeyüp sındılar. Andan sonra ol mel'ūn il güni ve gelüp Kütāhiyye'yi yakup yıkup mezbūr mel'ūnlar[5] hāşā seb'-i çehār-yār idüp ālemi fesāda virdiler[6] ve andan Aydın-ili cānibine müteveccih oldılar. Öyle olıcak **[160b]** Sultān Korkud bu ahvālleri Sultān Bāyezīd'e i'lām eyledi. Sultān Bāyezīd dahi Ali Paşa'ya ve Hersek-oğlı'na hışm idüp "Ne durursuz! Tīz Anatolı'ya geçüp mel'ūnun hakkından gelün ve illā sizün derünüz yüzerim" diyicek hemān Ali Paşa niçe bin kapu halkından ve bir mikdār[7] yeniçeriden alup Anatolı'ya geçüp ve Anatolı leşkerin cem' idüp Kızıl Kaya'ya varıcak Sultān Ahmed dahi gelüp Ali Paşa'ya mülākāt olup[8] anda birkaç gün karār itdiler. Ol Şeytān-kulı dīn-i kızılbaş mel'ūn dahi Karaman tarafına varup Karaman paşası Haydar Paşa ile Cündī Kemāl Beğ nām sancak-beğiyle buluşup muhkem cenkler olup āhir Haydar Paşa'nun ve Kemāl Beğ'ün **[İ 153b]** başın kesdiler ve andan sonra[9] Çubuk Ovası'na azm itdiler. Bu tarafda Ali Paşa'ya bu hādiseler[10] ma'lūm olıcak cān başına sıçrayup "Beni seven n'eylesün" diyüp ılgar eyleyüp Çubuk Ovası'na varıcak anlar dahi Osmānlu geldüğin görüp develerin hisār gibi tokad idüp ve içine girüp ve cenk içün bir kapu idüp hāzır-baş durdılar. Bu tarafda Ali Paşa dahi yanında olan halkıyla on dört gün ılgar idüp atları ve kendüleri yorgun olıcak yanında olan iş görmiş ādemlerle müşāvere itdiler ve "Varalum tokuşalum mı yohsa ne dirsiz?" diyicek Kara Mūsā dirlerdi ulūfecilerün bir kethüdāsı vardı, iş görmiş kişiydi, eyitdi "Sabr

1 ki her Vi : - İ
2 her pāresini bāzārun bir cānibinde asakodı İ : her pāresin bir cānibe asakodı Vi
3 karşusında Vi : mukābelesinde İ
4 itdiler Vi : eylediler İ
5 mezbūr mel'ūnlar İ : - Vi
6 hāşā sebb'-i çehār-yār idüp ālemi fesāda virdiler Vi : hāşā sebb'-i çehār-yār eylediler İ
7 bir mikdār İ : - Vi
8 olup Vi : oldı İ
9 sonra Vi : - İ
10 hādiseler Vi : hādise İ

eylen. Ardumızdan dahi leşker yetişsün ve Ramazān-oğlı dahi gelüp yetişsün" didi. Ali Paşa'nun hod aklı başından gitmişdi. "Ramazān-oğlı dahi kimdür?" diyüp söz eslemeyüp hemān cenge şürū' eyledi. İki cānibden muhkem cenge āgāz olıcak ittifāk ol aralıkda Hasan Halīfe dinilen[1] müfside yerak tokınup helāk olıcak[2] Tokad içinde bir figān kopdı. Ali Paşa dahi hemān at saldı **[161a]** ki kızılbaşun içine girdi. Üzerine hücūm olınup yerak üşürüp helāk itdiler. Çünki sāir leşker hāl böyle olduğın gördiler, zarūrī kaçmağa yüz dönderdiler. Andan ol mel'ūn oradan hemān göçüp kızılbaş cānibine müteveccih oldukda ittifāk yolda bir kārvāna rāst gelür,[3] def'i ol kārvānı kırup ve metā'ların yağma vü talan eylediler. Meğer bu kārvān Şāh İsmāil'ün kārvānı imiş. Muhassal bunlar hiç ārām itmeyüp Tebrīz'e vardılar. Re'īsleri olan mel'ūn varup **[İ 154a]** Şāh İsmā'īl'e buluşup secde kılıcak Şāh İsmā'īl bunlara eyitdi "Size kim buyurdı ki varup benüm āhiret[4] babamun, paşaların ve beğlerin kurb-ı ra'iyyetlerin içindesiz." Bunlar dahi eyitdi "Şāh yolında gazā idüp Yezīdīleri kırup hakkından geldük" diyü cevāb virdüklerinde Şāh eyitdi "Ya bu kārubānun günāhı ne idi ki katl-i āmm idüp rızkların talan idüp yağma itdünüz?" diyicek hīç cevāba kādir olmadukları ecilden Şāh İsmā'īl dahi buyurdı ki bunlardan otuz ve yigirmişer beğlerine üleşdirdiler ve ulularını korucılar eline virüp helāk itdiler. Bu hādisāt hicretün dokuz yüz on altısında vākı' oldı ve bu esnāda Sultān Bāyezīd'ün şehzādeleri her biri sancaklarında idi ki Sultān Şehenşāh Karaman'da idi ve Sultān Ahmed Amāsiyye'de idi ve Sultān Korkud diyār-ı Mısır'a gitmişdi. Ammā Sultān Selīm Trabuzon vilāyetinde olup himem-i āliyelerin cihād u gazāya masrūf kılmışlardı. Vilāyet-i Trabuzon ki her tarafı kefere ile māl-a-māldur, bunun eyyām-ı devletinde cemī'-i halāyık emn ü emān üzre olup müreffehü'l-hāl idiler.

Azīmet-i Sultān Selīm be-Cānib-i Kefe

Andan sonra[5] Sultān Selīm'ün hātır-i ātırlarına bu cārī oldı ki Kefe cānibine varup Sultān Süleymān'ı göreler. Hemān Trabuzon'da emr idüp gemiler yapdırup **[161b]** ve esbābların müheyyā idüp ve devletle içine girüp Kefe cānibine azm eylediler. Ve'l-hāsıl varup Sultān Süleymān ile dahi buluşup bir[6] niçe gün īş u işret ve teferrüc ü sohbet idüp etrāfı av ü şikār eyleyüp ve ahvāl-i ālemün umūr-ı tedbīrin idüp dahi Rūmili tarafına müteveccih oldılar. Ve andan Sultān Selīm tedbīr idüp

1 dinilen Vi : didükleri İ
2 olıcak Vi : oldı İ
3 gelür Vi : gelürler İ
4 āhiret Vi : - İ
5 sonra Vi : - İ
6 bir Vi : - İ

babası Sultān Bāyezīd'e ādem gönderüp **[İ 154b]** Rūmili'nde bir sancak taleb itdiler. Ammā Sultān Bāyezīd hazretleri Sultān Ahmed'ün kesret-i evlādı ve ensābı[1] olduğından vüfūr-ı şefkatleri dāimā anlara olup hattā murād-ı küllīleri bu idi ki Sultān Ahmed'i hāl-i hayātında saltanat tahtına geçürüp pādişāh ideler. Ol ecilden Sultān Selīm'e meyl ü muhābaları olmayup gelen ādemlerine iltifāt olınmayup vüzerā Sultān Bāyezīd'e eyitdiler ki[2] "Kānūn-ı Osmānī'de yokdur ki şehzādelerden kimseye Rūmili'nde sancak virile. Sāir şehzādeler dahi Rūmili'ne māyil olınup sancak taleb iderler. Ma'kūl olmayup āhiri bir fesāda bā'is olur. İmdi Sultān Selīm'i Rūmili'ne geçmeği ref' idüp girü eski sancakları mukarrer olup yerlerinde duralar" diyü evveli ve āhiri olduğın cevāb virdüklerinde Sultān Bāyezīd dahi "Ma'kūl" diyüp Mevlānā Nūreddīn ki Sarugörez dimekle meşhūrdur, anları Sultān Selīm'e nasīhat içün tesellī-yi hātır içün gönderdiler. Varup vusūl buldukda Mevlānā Nūreddīn, Sultān Bāyezīd'ün cemī'-i murādātın ve kelimātın Sultān Selīm'e edā idüp dahi "Pīrlik vaktlerinde babanızun bed-duāsın alman" diyü nasīhat eyleyicek Sultān Selīm dahi kemāl mertebede Mevlānā'ya izzet ü[3] ri'āyetler itdükden sonra eyitdi ki "Her şahsa üç yılda bir sılā-yı rahm itmek vācibdür. Ol ecilden bize dahi vācib olmışdur ki varup babam sultānun mübārek ellerin öpüp cemāl-i şerīflerin müşāhede eyleyem ki niyyet eyleyüp müteveccih oldum, dönmek kābil değüldür" diyü **[162a]** kat'ī cevāb virdüklerinde Mevlānā-yı mezbūr dahi dönüp Sultān Bāyezīd'e gelüp nakīr u kıtmīr her ne vākı' oldıysa cevāb virdiler. Sultān Bāyezīd dahi böyle olduğına bī-huzūr olup tefekkür bahrına dalup **[İ 155a]** Sultān Selīm'ün husūsında deryā-yı tedbīre müstağrak oldılar. Ve mukaddemā Sultān Korkud ki incinüp Mısır cānibine gidüp sultān-ı Mısır yanında idi, sultān-ı Mısır dahi muhkem ri'āyetler iderdi lākin "Sultān Korkud'un anda olduğın babası Sultān Bāyezīd irzā olurlar mı ki?"[4] diyü dāyim fikr iderdi. Āhir gönderilmesini[5] evlā görüp Sultān Korkud'ı envā'-i tuhaf ü hedāyālarla girü Sultān Bāyezīd'e gönderdi. Gelüp vusūl bulıcak gāyetle hoş görüp girü Teke vilāyetin virüp gönderdi. Varup Teke vilāyetine bir niçe zamān īş u işret idedururken ol diyārdan hazz itmedükleri ecilden Saruhān vilāyetin ārzū idüp hemān bir gün kalkup Saruhān cānibine azm eyledi ki bu husūslar mukaddemā vākı' olmışdı. Bu cānibde Sultān Bāyezīd Sarugörez'ün Sultān Selīm'den getürdiği cevābun tedbīrinde hayrān olup tekrār Sultān Selīm'e dönüp "Yerinde sākin olsun" diyü ādem gönderüp hiçbir vechle memnū' olmayı-

1 ensābı Vi : insānı İ
2 eyitdiler ki Vi : eyitdi ki İ
3 izzet ve Vi : - İ
4 Sultān Bāyezīd irzā olırlar mı ki Vi : Sultān Bāyezīd'ün rızāsı olur mı ki İ
5 gönderilmesini Vi : gönderilmesin İ

cak Boğaz-kesen Kalʿası'na hükm gönderildi ki "Sultān Selīm gemileri ile ol araya gelürse zinhār ondan beri geçürmeyesiz" diyü tenbīh ü te'kīd eylediler. Sultān Selīm hod hükmden mukaddem gelüp mezkūr kalʿanun üst yanında Balta Limanı'na vusūl bulmışlardı, bu cānibün kelimātını dinlemeyüp çıkup Edrine cānibine müteveccih olup etrāfdan yanına gelen ādemlere ulūfeler taʿyīn idüp muttasıl halk cemʿ iderlerdi[1] dahi mā-hasal[2] hayli kimesne cemʿ idüp gelüp Edrine kurbında olan Kazan Köyi'nde kondı. Sultān Bāyezīd bu ahvāli göricek efkār-ı fāsideler fikr idüp Edrine'den kalkup İstanbul'a müteveccih **[162b]** oldı ve hāzır olan Rūmili beğlerin koyuvirmeyüp yanınca bile alup gitdi. Sultān Selīm **[İ 155b]** dahi babasınun kalkup gitdüğin göricek eyitdi "Babamun Rūmili beğlerin bile alup gitdüğinden mukarrer murādı budur ki İstanbul'a varup karındaşum Sultān Ahmed'i getürüp tahtına geçürüp beğ eyleye. İmdi [3]المُقَدَّر كائن" diyüp hemān kalkup babası ardınca ol dahi revāne oldı. Sultān Bāyezīd hazretleri girü Sultān Selīm'e ādem göndermek fikrin idüp mukaddemā varan Sarugörez'i yine getürüp Sultān Selīm'e gönderüp döndermesine saʿy-i bī-fāyide eylediler. Mevlānā-yı mezbūr dahi varup dürlü dürlü nasīhatler ve vaʿdeler idüp aslā dönmeğe kābil idemeyüp girü cevāb getürdiler[4]. Öyle olıcak Sultān Bāyezīd dahi emr idüp dīvān-ı ālī olup bu husūslar içün tedbīr ü müşāvere itmek buyurılıcak vüzerā ve erkān-ı dīvān[5] eyitdiler ki "Pādişāhun yanında on-on beş bin mikdārı güzīde ādem vardur. Gerekdür ki Sultān Selīm'e muhārebe sūretin gösterevüz. Eğer havf idüp dönüp giderse hoş ve illā muhārebe ikdām iderse ihtiyār elinde" diyüp hudāvendgāra[6] bu asıl nā-maʿkūl fiʿl ilkā eylediler. Andan hudāvendgār dahi Rūmili beğlerbeğisi Hasan Paşa'ya emr eyledi ki tuğı alup bir menzil ilerü vara. Eğerçi tuğ alup gitmek kapucı-başılarınun maslahatı idi lākin havflarından beğlerbeğiye teklīf eylediler. Hasan Paşa dahi emr-i ālī mūcebince tuğı alup giderken nā-gāh Sultān Selīm'ün dahi tuğını görür ki ol dahi kalkup mütecevvih olmış. Hasan Paşa defʿi dönüp girü hudāvendgāra gelüp ahvāli iʿlām eyledi. Sultān Bāyezīd dahi hayrān olup tefekkür bahrına talup **[163a]** niçe ideceğin bilmedi. Nā-çār emr eyledi ki "Ale's-sabāh leşker-i mükemmel ü müsellah binüp yola müteveccih olalar." Emr-i ālī mūcebince kalkup hattā Sultān Selīm Hān'un leşkerin temāşā ide **[İ 156a]** gelüp Çukur-çayır nām mevziʿde kondılar ve bu cānibde Sultān Selīm dahi bir yüksek yerden babasını temāşā

1 iderlerdi İ : iderler Vi
2 dahi mā-hasal Vi : muhassal İ
3 "Takdir olan gerçekleşir."
4 getürdiler Vi : getürdi İ
5 erkān-ı dīvān Vi : erkān İ
6 hudāvendgāra Vi : pādişāha İ

idüp hareketinden ve cünbişinden[1] muhārebeye ikdāmları sūretin göricek[2] hemān Hakk Te'ālā'ya sığınup ol takdīrce yüz döndermemeğe[3] niyyet eyledi. Ve lākin ol dahi konup iki leşker ol gice ārām eylediler. Girü Sultān Selīm fikr eyledi ki hudāvendgāra ādem göndere.[4] Fi'l-hāl göndericek hudāvendgār dahi huzūr-ı şerīfine getürüp ne maslahat geldüğin su'āl idicek ol dahi eyitdi "Şöyle buyurdılar ki şu kadar mesāfe-i ba'īdeden hāk-i pāylarına yüz sürmeğe gelevüz, sebeb nedür ki anları görmeyüp mahrūm gidevüz? Ale'l-husūs ki harbe ve kıtāle mübāşeret olına, hāşā ki bunlar anlara münāsib-hāl ola. Bizüm murādımuz hod āsitāne-i ka'belerine yüz sürüp arz-ı hācet itmekdi. Bu denlü ihānete müstehak olmak neden? Hudāvendgārun diyānetlerine münāsib değüldür[5]" diyü cevāb viricek hudāvendgār[6] hayli bī-huzūr olup eyitdi ki[7] "İnşāallāh muzdarib olmasunlar. Cemī'-i murādātları[8] müyesser olur" diyü Mevlānā Nūreddīn'i girü ādemle Sultān Selīm'e gönderdiler[9]. Varup her husūsla tesellī idicek Sultān Selīm eyitdi "Bizüm murādımuz mübārek dest-būslarıyla müşerref olmakdı. Çünki müyesser olmadı, bāri Rūmili'nde bir sancak sadaka itsünler, varup devām-ı ömrlerine du'āya[10] müdāvemet gösterevüz[11]" diyicek ve'l-hāsıl niçe kerre varup geldükden sonra Semendire sancağını mukarrer kılup Sultān Selīm'e virdiler. Dahi hudāvendgār[12] hazretleri buyurdı ki birkaç zerrīn- **[163b]** külāh ve sīmīn-kemer oğlanlar ve niçe kıtār katırlar ve develer atlar ihzār olınup[13] Sultān Selīm'e gönderdiler ve bunun üzerine ahd dahi eylediler ki min-ba'd yerine **[İ 156b]** kimseyi ahd-i velī eylemeyüp[14] Allāhu Te'ālā'nun irādātına tefvīz eyleye. Böyle olıcak hudāvendgārun[15] yanında olan müfsidler ki bunca nā-ma'kūl hareketler anlarun tedbīr-i fāsidleriyle olurdı, girü sabr itmeyüp fi'l-hāl bu esnāda Sultān Ahmed'e mektūblar irsāl eylediler ki "İnşāallāh an-karīb bu cānibe gelmenüz vardur, karındaşınuz Sultān Selīm tesellī bulup anlarun ahvā-

1 ve cünbişinden Vi : - İ
2 muhārebeye ikdāmları sūretin göricek Vi : muhārebeye ikdāmlarını göricek İ
3 yüz döndermemeğe Vi : mukābeleye İ
4 göndere Vi : gönderüp İ
5 bu denlü ihānete müstehak olmak neden hudāvendgārun diyānetlerine münāsib değüldür Vi : bu denlü ihānete müstehak olmak neden lāzım geldi İ
6 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
7 ki İ : - Vi
8 murādātları Vi : murādları İ
9 Mevlānā Nūreddīn'i girü ādemle Sultān Selīm'e gönderdiler Vi : Mevlānā Nūreddīn'i bu ādemle girü Sultān Selīm'e gönderdiler İ
10 du'āyā İ : - Vi
11 gösterevüz Vi : üzre olavuz İ
12 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
13 olınup Vi : idüp İ
14 kimseyi ahd-i velī eylemeyüp Vi : şehzādelerden birin mukarrer iylemeyüp İ
15 hudāvendgārun Vi : pādişāh İ

li tamām oldı" diyü haberler gidicek[1], Sultān Selīm'ün dahi bunlarun içinde cāsūsı vardı, bu ahvāle muttali' olup gelüp Sultān Selīm'e bir bir nakl eyleyicek bildi ki memleketün müdebbirleri kābil-i ıslāh olmayup fikrleri gayrīdedür, sancağı zabt içün ādem gönderüp kendüleri gitmekden ferāgat idüp makarr-ı devletde mütemekkin oldılar. Hudāvendgār[2] yanında olan vüzerā bunun gitmedüğin göricek hudāvendgāra[3] eyitdiler ki "Muttasıl yanına halk cem' olur. Elbette hemān gönderün. Varsun[4] sancağına gitsün ve illā ma'kūl değüldür" diyüp kelimāt eyledüklerinde, girü ādem gönderdiler[5]. Eyitdiler ki[6] "Emr-i ālī mūcebince hazret-i şehriyārun tahtı eyāleti ki Semendire'dür, ol tarafun hıfzı mühim olmağın hudāvendgārun[7] emri budur ki inān-ı azīmetinüz ol cānibe olup tā ki memālik fitneden emīn ola" diyüp gönderdiler. Varup i'lām eyledükde Sultān Selīm eyitdi "Bizüm sancağa gitmemüz āsāndur lākin şimdiki hālde memleket içinde niçe müfsidler hurūc idüp anlarun def'i içün aksā-yı Rūmili'nden leşker gelmişdür. Biz dahi ol hizmete muntazıruz. İnşāallah ol mühim ki ber-taraf ola[8] biz dahi sancağımuza gidevüz" diyü cevāb viricek[9] bu cānibden[10] artık kelimāta kābiliyyet olmaduğı **[164a]** ecilden epsem olup[11] durdılar.

Andan sonra Sultān Selīm artık sabra **[İ 157a]** mecāli olmayup[12] emr eyledi ki hemān yanında hāzır olan leşkerāt arkasına gelüp bir mil mikdārı yerden babasınun askerin seyr eyledi ve andan bir cāy-gāha nüzūl idüp ümerā vü erkānıyla müşāvere idüp sancağına gitmesi ahvālini bunlarla söyleşüp fikr eyledi[13]. İçlerinden birisi eyitdi "Şimdi bu kadar leşker[14] ki cem' olınmışdur, her biri aksā-yı arzdan gelmişdür, eğer bunlarun ictimā'ı ıslāh-ı memleket ise niçün sizün dahi mu'āvenetinüz bile olmaya ve illā eğer[15] bunlarun Sultān Ahmed içün bir fikrleri[16]

---

1 haberler gidicek Vi : haber göndericek İ
2 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
3 hudāvendgāra Vi : pādişāha İ
4 gönderün varsun Vi : - İ
5 gönderdiler Vi : gönderüp İ
6 ki İ : -Vi
7 hudāvendgārun Vi : pādişāhun İ
8 ber-taraf ola Vi : def' ola İ
9 viricek Vi : göndericek İ
10 bu cānibden Vi : - İ
11 kābiliyyet olmaduğı ecilden epsem olup durdılar Vi : kābiliyyet olmayup epsem durdılar İ
12 artık sabra mecāli olmayup Vi : ziyāde tahammüle mecāli kalmayup İ
13 sancağına gitmesi ahvālini bunlarla söyleşüp fikr eyledi Vi : sancağa gitmesini bunlarla tedbīr eyledi İ
14 leşker Vi : asker İ
15 eğer Vi : - İ
16 fikrleri Vi : fikri İ

varsa bu asıl vaktde sancağa gitmek ne revā ola[1]" diyicek Sultān Selīm dahi bu sözi[2] kabūl idüp ol arada birkaç gün durmağa niyyet eylediler. Bu cānibde hudāvendgār[3] hazretlerinün yevmen-fe-yevmen marazları izdiyādda[4] olup umūr-ı memleke-te kat'ā kudretleri olmayup kendülere kūşe-i ferāgati min ba'dihī evlā göricek emrleri üzre bir gün dīvān-ı ālī olup cemī'-i a'yānı cem' eylediler ve eyitdiler "Ve'l-hāsıl oğlum Sultān Ahmed'i getürmeğe tarīk-i savāb her ne ise tedārükünde olun ki min ba'd pādişāhınuz oldur." Vüzerā ve cemī'-i a'yān bu sözi işidicek her biri "Sem'an ve tā'aten" diyüp[5] "Lākin bu husūsun husūli Rūmili beğlerine mevkūfdur" diyü her birine hudāvendgār[6] huzūrına bir bir getürüp gılāz-ı eymān-ı şeddād[7] itdürüp "Cānımuz ve başımuz hudāvendgār[8] yolına fedā" didiler. Öyle olsa bu ortalıkda olan vākı'ātdan dakīka fevt olınmayup[9] Sultān Selīmşāh[10] cümlesine vākıf olurdı[11]. Bu husūslara dahi vukūf bulıcak[12] gönlinden eyitdi "Bu müfsidler mābeyni ıslāh itmeden tamām oldı. Hemān tedārük-i ahvāl-i saltanat neyse mübāşeret itmesi[13] lāzım oldı" diyü fi'l-hāl emr etdi ki cemī'-i leşker[14] süvār ola ki rikāb-ı hümāyūnında hāzır olan otuz **[164b]** bin mikdārı ādem vardı, dahi hudāvendgārun **[İ 157b]** gitdüği cānibe müteveccih oldı. Ammā askerine muhkem tenbīh ü te'kīd eyledi ki aslā kimseye ta'arruz ve tecāvüz itmeyeler. Lākin ol tarafda hudāvendgār hizmetinde olan müfsidler hudāvendgāra[15] eyitdiler ki "Eğer bu def'a muhārebeye ikdām olınmayup ki cenkden ferāgat olına, mukarrer ırz-ı saltanata noksān ve Sultān Ahmed'e hırmān müte'ayyendür." Bu vechile anlarun cehdin göricek gerçi ihtiyārı ellerine virdi ammā nūr-ı dīdesine kasd itdüklerine be-gāyet dil-teng olup Hakk sübhānehū ve te'ālā hatarlardan[16] saklaya" diyü du'āya meşgūl oldı. Bu müfsidler dahi "Hudāvendgārdan[17] muhārebeye ve mukātele-

1 sancağa gitmek ne revā ola Vi : sancağa gitmek revā değüldür İ
2 bu sözi İ : - Vi
3 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
4 izdiyādda Vi : ziyāde İ
5 diyüp Vi : didiler İ
6 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
7 eymān-ı şeddād Vi : şeddād-ı eymān İ
8 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
9 olınmayup Vi : olmayup İ
10 şāh İ : - Vi
11 olurdı Vi : oldı İ
12 bu husūslara dahi vukūf bulıcak Vi : - İ
13 itmesi İ : itmesine Vi
14 cemī'-i leşker Vi : mecmū'-ı leşker İ
15 lākin ol tarafda hudāvendgār hizmetinde olan müfsidler hudāvendgāra Vi : lākin pādişāh yanında olan müfsidler pādişāha İ
16 hatarlardan Vi : hatādan İ
17 hudāvendgārdan Vi : pādişāhdan İ

ye emr oldı" diyü leşkere[1] istimāletler eylediler. Kırk bin mikdārı asker dahi işidüp bir yerden hücūm itmelerine niyyet eylediler. Sultān Selīm dahi atası hudāvendgārun ihsānına mazhar düşmek recāsında iken hemān gördi ki karşusından asker hareket idüp üzerine hücūm eylediler, ol kadar kasd eylediler ki gelenleri muhārebeden men' eyleye. Gördi ki kābil değül, hemān ol dahi tevābi'ine istimāletler idüp "Göreyin sizi dem bu demdür!" diyüp safların[2] ārāste ve alayların[3] pīrāste idüp sadā-yı darb u harble şark ü garb mütezelzel ve na'ra vü bānın kūsiyle kevn ü mekān serāsime oldı. Ve'l-hāsıl bir vechle harb ü katl vākı' oldı ki akıllar hayrān u ser-gerdān olurdı. Çünki Sultān Selīm gördi ki kendünün üzerine düşen leşkeri bī-şümār, hiç def'ine ve kam'ına çāre yok[4], hemān karārı firāra değişmeği niyyet idüp kendünün birkaç hās kullarıyla hengāmeden çıkup azm-i sahrā eyledi. Ve anda dahi karār itmeyüp hemān Karadeniz cānibine müteveccih oldı ve tevābi'i dahi **[İ 158a]** gördiler ki Selīm Hān durmayup gitdi, lā-cerem ardına düşüp her biri yetişmek ardınca olup[5] ve'l-hāsıl gemiler olduğı yere varınca Sultān Selīm'ün yanında iki-üç bin mikdārı asker cem' oldı. Dahi gemilere girüp **[165a]** hemān geldüği Kefe cānibine girü azm eyledi. Bu hādisāt hicretün dokuz yüz on yedisinde vākı' oldı. Sultān Bāyezīd dahi hemān göçüp İstanbul'a müteveccih oldı ve yanında olan Rūmili beğlerin koyuvirmeyüp Sultān Ahmed'ün gelmesine şürū' eylediler. Lākin girü fikr eylediler ki Sultān Selīm'le adāvet muhakkak olıcak "Sultān Ahmed'ün gelmesine mübāşeret cāiz değül" diyü sabr itmesine yüz gösterdiler. Andan Sultān Ahmed'ün ehibbāsı olanlar el altından mektūblar gönderüp havādis-i rūzgārı i'lām idüp gelmesini te'hīr eylediler ve bu cānibde Sultān Selīm'ün dahi muhibleri vardı, niçeler dahi mahabbet izhār idüp mektūblarla girü bu cānibe gelmesini tahrīk iderlerdi ammā Sultān Ahmed[6] gelen mektūblarun te'hīrin göricek sabra mecāli kalmayup hemān dārüs's-saltanata azm eyledi. Birkaç menzil geldükden sonra Sultān Bāyezīd'e mektūb gönderüp dest-būsa icāzet taleb eyledi. Hudāvendgār dahi icāzet virüp gelüp Maldepe nām mevzi'ye irişdi. Bunlar dahi her biri pīşkeşler hāzır idüp ve cümle ağız-bir idüp müttefik oldılar ki ale's-seher Üsküdar yakasına geçüp ve istikbāl idüp sa'ādetle Sultān Ahmed'i berü cānibe geçüreler ve andan sonra saltanat tahtında karār itdüreler. Ammā asker-i İslām'dan

1 leşkere Vi : askere İ
2 göreyin sizi bu demdür diyüp safların Vi : göreyüm sizi diyü sāfları İ
3 alayların Vi : alayları İ
4 üzerine düşen leşkeri bī-şumār hiç def'ine ve kam'ına çāre yok Vi : üzerine düşen askerini şumārun hīç def'ine ve kam'ına çāre yok İ
5 olup Vi : oldılar İ
6 Sultān Ahmed Vi : Sultān Ahmed'e İ

olan tavāyif-i yeniçeri bu ahvāle aslā kā'il ve rāzı olmayup Sultān Ahmed'ün serīr-i saltanata geçmesini revā görmedüklerinden vüzerā vü a'yānun üzerlerine **[İ 158b]** hücūm eylediler ki her birine sarāy-ı vāsi'ü'l-fezāsı teng ü tār olup sürūr-hāneleri gözlerine zindān oldı. Bu ahvāl Sultān Ahmed'e ma'lūm olıcak bī-huzūr ve me'yūs olup girü girisine dönmeği evlā görüp geldüği yere müteveccih oldı ve bu cānibde Sultān Selīm münhezim olup bu asıl felāketle ki Kefe cānibine vardı. الأُمور مرهونة بأَوقاتها[1] diyüp kendüyi fi'l-cümle tesellī idüp īş u işrete **[165b]** meşgūl oldı. Husūsan kış zamānıydı, tahammül idüp evvel bahār olınca sabr eyledi. Çünki vakt-i şitā geçüp eyyām-ı bahārla ālem rūşen oldı[2], girü ādem tedārük idüp babasına envā'-i[3] i'tizārlar idüp itdüği küstāhāne evzā'ın afvı recāsın eyledi[4]. Hudāvendgāra gelüp ādemler mülākī oldukda[5] nev'ā hazlar[6] idüp bu asıl nā-şāyeste hāllerle gidüp kimseye ve sāir[7] re'āyāya aslā bir nā-ma'kūl ve nā-sezā iş itmedüğiyçün gelen ādemīsine ziyāde[8] mahabbetler gösterdi ve bed-gümānlarun söziyle itdüği cemī' işlere[9] nādim ü peşīmān oldı. Husūsan mecmū' kapu-kullar[10] Sultān Ahmed'den i'rāz idüp Sultān Selīm'e intisāb itmişlerdi ve bu cānibde Sultān Ahmed ki girüye dönüp Karaman tarafına azm eylemişdi, varup Sultān Muhammed'ün üzerine düşüp Karaman'ı kendünün taht-ı tasarrufında[11] itmeği evlā gördüğini hudāvendgāra ve kapu-kullarına aslā hoş gelmeyüp her biri adāvet eylediler. Sultān Bāyezīd hemān bu husūsdan Sultān Ahmed'e perīşānü'l-hāl olup Sultān Selīm cānibine māyil ve rāgıb oldılar. Dahi ser-asker itmeğe dārü's-saltanaya da'vet olınması içün hükm-i şerīf ile yarar ādem irsāl olınıcak Sultān Selīm dahi vusūlinden mesrūr olup hemān da'vete icābet **[İ 159a]** gösterüp İstanbul cānibine müteveccih oldı. Ve andan bu ortalıkda olan mefāsideden ba'zı fi'l-hāl Sultān Korkud'a mektūblar irsāl eylediler ki "Hudāvendgār hāliyā Sultān Ahmed'den tamām i'rāz itmişdür. Şimdi saltanat emri[12] Sultān Selīm'e müteveccih olmışdur. İmdi eğer suhūletle taht-ı saltanatı elüne getürmek istersen gice ve gündüz ārām itmeyüp yetişmek ardınca olasın.

1 "Her iş gerçekleşeceği zamana bağlanmıştır."
2 çünki vakt-i şitā geçüp eyyām-ı bahārla ālem rūşen oldı Vi : çünki bahār eyyāmı ile ālem rūşen oldı İ
3 envā' Vi : - İ
4 ittüği küstāhāne evzā'ın afvı recāsın eyledi Vi : küstahlığınun afvın recā eyledi
5 hudāvendgāra gelüp ādemler mülākī oldukda Vi : pādişāha ādemler gelüp mülākī olduklarında İ
6 hazlar Vi : hazz İ
7 sāir İ : - Vi
8 ziyāde Vi: hayli İ
9 söziyle ittüği cemī' işlere Vi : söziyle olan işe İ
10 kapu-kullar Vi : kapu-kulları İ
11 tasarrufında İ : teferrukında Vi
12 saltanat emri Vi: - İ

İnşāallāh sa'ādetle gelicek hemān yeniçeriye mihmān olasun ki rikāb-ı hümāyūnuna yüz sürmeğe müterakkıb ve müntazırdurlar" diyü envā'-i hīleler iş'ār idüp gönderdiler. Ol dahi bilā-tevakkuf Mihālic'de gemiye **[166a]** girüp üç-dört kişiyle İstanbul'a gelüp yeniçeri odalarına varup karār eyledi ve[1] bu cānibde Sultān Selīm dahi gelüp İstanbul'a karīb olıcak lā-cerem Sultān Korkud dahi[2] karşu çıkup ve cemī'-i a'yān ki cümle istikbāle çıkmışlardı, Sultān Selīm hemān gelicek Sultān Korkud ilerü varup at üstinden merhabā idüp ve hayli musāhabetler vākı' olup birbirini tesellī eylediler. Ve girü ayrılup mübārek saferün gurresiydi ki Sultān Selīm'i getürüp Yeni-bağçe'de kondurdılar ve andan hudāvendgāra ma'lūm oldukdan sonra emr-i şerīfleri ile dīvāna varup hudāvendgārun mübārek ellerin öpicek anda[3] hudāvendgār dahi el kaldurup bi'z-zarūrī hayr du'ālar idüp girü Sultān Selīm makāmına da'vet[4] eyledi. Andan irtesi Sultān Selīm'de dīvān-ı ālī olup cemī' kul dīvāna cem' oldılar. Sultān Selīm paşaları bir bir halvetine koyup andan yeniçeri ağası Mustafa Ağa'yı koydılar. Ve'l-hāsıl maslahat neyse tamām gördiler[5]. Andan Sultān Selīm otağ önine çıkup oturdı. Dahi yeniçeri tāifesin[6] yanına da'vet eyledi. **[İ 159b]** Anlar dahi Sultān Selīm'i ihāta idüp "Emrüne mutī'üz" didiler. Andan Sultān Selīm eyitdi "Ben pādişāhlık içün gelmedüm. Sultān babamun mübārek ellerin öpmek içün gelmişdüm. Elhamdülillāh ki müyesser oldı" diyicek fi'l-hāl yeniçeriler[7] gulüvv idüp "Elbette bize seni gerek" diyü kelimāt eylediler. Sultān Selīm dahi eyitdi "Çün siz beni istersiz. Ben dahi sizi isterin. İnşāallāh müyesser olursa her birinüz eylükler müşāhede idesiz" diyü envā'-i vā'de-i kerīmeler olındı. Ve andan sonra bölük halkı dahi gelüp anlara dahi dürlü dürlü va'deler eyleyüp ve'l-hāsıl cümle askeri ahsen-i ahlākla kendüye mahabbet itdürüp cümlesi Sultān Selīm'ün devām-ı devletine du'ālar eylediler. Andan sonra **[166b]** bu ortalıkdan niçe dürlü kelimāt[8] sādır oldukdan sonra yeniçeriden on yaya-başı paşalara varup eyitdiler ki "İşbu gelen pādişāhımuzun oğlı Sultān Selīm'dür. Pādişāhımuz marīz olduğından ālem harāba müteveccih oldı. Arz eylen pādişāhlığın Sultān Selīm'e virsün ve illā taşra çıkıcak işünüz tamām iderüz" diyü gulüvv itdiler. Paşalar dahi ol yaya-başları bile alup içerü hudāvendgāra[9] girdiler ve bunlarun

1 ve Vi : - İ
2 dahi Vi : - İ
3 anda Vi : - İ
4 da'vet Vi : avdet İ
5 gördiler Vi : görilüp İ
6 tāifesin İ : - Vi
7 yeniçeriler Vi : yeniçeri İ
8 kelimāt Vi : kelimātlar İ
9 hudāvendgāra Vi : pādişāha İ

sözini arz eylediler. Pādişāh eyitdi "Nite ki ben hayātdayın, beğliğüm kimseye virmezin" didi. Öyle olıcak vezīr-i a'zam olan Mustafa Paşa eyitdi "İmdi devletlü hudāvendgār[1] bizi evvel sen helāk eyle ki biz taşra çıkıcak işimüz tamām olur" didiler. Hudāvendgār[2] eyitdi "Ben pādişāhlığum virmeyicek size n'eylerler?" diyü cevāb idicek muhassal bu arada kelimāt çok, nā-çār āhir[3] eyitdi "Pādişāhlığum oğlum Sultān Selīm'e virdüm" diyicek hemān paşalar[4] Sultān Selīm'e i'lām idicek[5] Sultān Selīm dahi devlet ü sa'ādet[6] ile dīvāna varup babasınun **[İ 160a]** mübārek elin öpüp taşra çıkıcak fi'l-hāl solaklar eteklerin kaldurup bellerine sokdılar ve yayaların omuzlarına cemī'-i[7] erkān-ı devlet ber-muktezā-yı saltanat Sultān Selīm Hān'un önine düşüp Yeni-bağçe'de otağına getürdiler. Dahi ādet-i Osmānī üzre kūs-i sultānī çalınup "Pādişāhlık mübārek olsun!" didiler. Eyle olıcak[8] hicretün dokuz yüz on sekiz yılı saferinün sekizinci güni ki dü-şenbih güniydi, şevket ü azamet ile tahta geçüp pādişāhlıkda karār eyledi.

Cülūs-ı Sultān Selīm Hān bin Bāyezīd Hān bin Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan bin Osmān Gāzī

Çünki Sultān Selīm Hān tārīh-i mezbūrda babasınun elin **[167a]** öpüp pādişāhlık mukarrer oldı, girü Yeni-bağçe'ye gelicek dīvān-ı ālī idüp cemī'-i erkān-ı devlet ve a'yān-ı saltanat hāzır olup mesālih-i saltanat-ı İslām ve mefātīh-i taht-ı adālet-istihkām görüldükden sonra emr eylediler ki[9] cemī'-i etrāfda olan ümerā bi'l-külliye dergāh-ı ālīye geleler. Ve karındaşı Sultān Korkud'a dahi Midillü sancağın tevcīh eyledi ve cemī' kapu halkına biner akça bahşīş virüp her biri şād ü hürrem olup devām-ı devletine hayr du'ālar itdiler[10]. Ve ol gün bir yeniçeriyi üsküfle ve bir ulūfeciyi istihkākları olduğı ecilden buyurdı, ber-dār itdiler[11] ve babası Sultān Bāyezīd Hān husūsını girü[12] kendülere tefvīz eyleyüp "Murādları her ne ise ana mübāşeret olınsun" diyü emr-i şerīf eylediler ve Sultān Bāyezīd

1 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
2 hudāvendgār Vi : pādişāh İ
3 āhir Vi : - İ
4 paşalar Vi : - İ
5 i'lām idicek Vi : haber eylediler İ
6 ve sa'ādetle Vi : - İ
7 cemī' Vi : cem'an İ
8 olıcak Vi : olsa İ
9 eylediler ki Vi : eyledi ki İ
10 itdiler Vi : eylediler İ
11 itdiler Vi : eylediler İ
12 husūsını girü Vi : husūsın İ

hazretleri dahi Dimetoka cānibine gitmeği murād eyleyüp mesālihine mübāşeret eylemek göstericek Sultān Selīm Hān dahi Dimetoka'yı babalarına temlīk idüp ve Rūmili beğlerbeğisi Yūnus Paşa'yı ve Defterdār Kāsım Çelebi'yi hizmet-i şerīfinde **[İ 160b]** istihdām içün nasb idüp ve kapu halkından dahi lāzım olduğı mikdār bile gitmelerine sevk eylediler ve cemī'-i mesālihlerin ke-mā-yenbagī maksūd-ı tekmīl idüp ve hazīneden dahi kifāyet mikdārı virilmesine emr eylediler[1]. Ve andan sonra Sultān Selīm Hān buyurdı ki hükm-i şerīf yazulup nūr-ı dīdeleri Sultān Süleymān içün ki Kefe sancağın mutasarrıflardı, anlar dahi Bāb-ı sa'ādet-me'āba teşrīf buyuralar. Çünki cemī'-i mesālih-i mühimmāt ber-mūceb-i emr-i şerīf-i ālī-derecāt[2] görilüp Sultān Selīm girü babalarınun hayr[3] du'āların maksūd idinüp hizmet-i şerīfine vardılar, anlar dahi lafz-ı dürer-bārlarından şöyle buyurdılar ki "Oğul! Sana tahtumı cān u gönülden teslīm eyledüm. İmdi senden dileğüm ve sana nasīhatüm budur ki nā-hakk yere kimseyi öldürmeyesin ve bī-şer' nesne hükm itmeyüp şer'-i **[167b]** Muhemmedī'yi icrā idesin ve ecdādımuzdan sürelügelen kānūn-ı mukanneni tebdīl itmeyüp anunla āmil olasın" diyüp envā'-i tehdīdāt ü te'kīdāt itdükden sonra el götürüp hayr du'ālar idüp "Şimden girü taht-ı saltanat senündür. Gel yerinde otur diyicek" Sultān Selīm dahi eyitdiler ki "Benüm murād u maksūdum sizün hayr du'ānuz almakdur" didi ve girü Yeni-bağçe'ye revāne oldılar. Ve'l-hāsıl birkaç gün divānını Sultān Selīm Yeni-bağçe'de idüp Sultān Bāyezīd mecmū'-ı ahvāllerin göricek hemān göçüp Dimetoka'ya müteveccih oldılar. Dahi Sultān Selīm cemī'-i a'yān hazret ile önine düşüp babalarına ta'zīm ü tekrīm idüp İstanbul'dan taşra gönderdi, gitdiler. Anlar dahi araba içinden araba örtüsin kaldurup niçe hayr du'ālar ve nesāyihler eyledükden sonra vedā'laşup ayrılup gitdiler. Ve andan Sultān Selīm dönüp devlet ü sa'ādetle hemān gelüp taht-ı saltanatına oturdı ve Sultān Bāyezīd hazretleri **[İ 161a]** İstanbul'dan çıkıcak nakd-i ömrlerini isrāfla harc itmeğe başlayup sermāye-i vücūdların düketmeğe kasd eyleyüp kat'-ı menāzil ve tayy-i merāhil idüp gelüp Hafsa ile Sazlu-dere mābeynine vusūl bulıcak Hakk Te'ālā emriyle dār-ı fenādan dār-ı āhirete intikāl eyleyüp dünyā-yı bī-vefāyı terk eylediler, rahime'hullāh[4]. Fi'l-hāl bu musībet haberi Sultān Selīm'e vāsıl olıcak hātır-ı şerīfleri gāyet mahzūn ü gam-nāk olup "Ammā musāberāt-ı ālām-ı musībet efdal-i ibādet" olduğı mülāhazasıyla [5]﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ diyüp emr-i Hakk'a kemāl-i itā'ati

1 ve cemī'-i mesālihlerin kemā-yenbagī maksūd-ı tekmīl idüp ve hazīneden dahi kifāyet mikdārı virilmesine emr eylediler Vi : - İ
2 ālī-derecāt Vi : ālīdür İ
3 hayr İ : - Vi
4 rahime'hullāh Vi : rahmetullāhi aleyhi rahmeten vāsi'aten İ
5 "Şüphesiz biz Allah'a āitiz ve biz ancak O'na dönücüleriz." Bakara 2/156. āyetten nākıs iktibas.

teslīm eylediler ve emr-i şerīfleri cārī olup Sultān Bāyezīd'ün meyyitini getürüp ezel-i āzālde ki toprağın ol aradan almışlardı ve[1] anda cāmi'inde defn olınup dahi niçe bin akçalar üleşdirdiler[2] ve andan sonra sene-i mezbūre rebī'ü'l-āhirinün evāyilinde sābıkan irsāl olınan hükm-i şerīf muktezā-**[168a]**sınca mecmū'-i Rūmili beğleri atebe-i ulyāya gelüp vusūl buldılar. Dahi her birine avātıf-i hüsrevānīden sancakları artup ināyet-i bī-gāyete mazhar vākı' olmağla her biri hizmet kemerin şemşīr-vār iki yerden bağlayup Sultān Selīm Hān'un yolında cān ü baş oynamağa sābit-kadem oldılar.

Teveccüh-i Sultān Selīm be-Cānib-i Sultān Ahmed

Çünki cemī'-i leşker[3] İstanbul'a gelüp hāzır olmışlardı, Anatolı cānibine geçüp Sultān Ahmed üzerine gidilmesi emr olındı. İttifāk ol hīnde Sultān Süleymān hazretleri dahi yümn-i ikbālle Kefe cānibinden gemiyle gelüp İstanbul'a irişdi. Cemī'-i erkān istikbāl idüp gemiden çıkarup makarr-ı sa'ādete getürdiler. Yarındası ale's-sabah kānūn-ı kadīm üzre dīvān-ı ālīye varup babası Sultān Selīm'ün **[İ 161b]** dest-būs-ı şerīfiyle müşerref oldı. Andan sonra Sultān Selīm hazretleri dahi Şehzāde Sultān Süleymān'ı İstanbul'da yerine kā'im-makām koyup asker-i mansūre ile Anatolı cānibine müteveccih oldı ve ol cānibde olan şehzādeler ve beğler zıll-ı himāyetine gelüp tehniye-i cülūs-ı saltanatı yerine getürdiler. Çünki Sultān Selīm'ün Anatolı cānibine geçdüği haberi Sultān Ahmed'e yetişür, muztaribü'l-ahvāl olup ahvāl-i ālemün sonı neye varacağın fikr eyler ve mukāvemet tedbīrin eyleyüp lākin kendünün baht ü devleti nā-müsā'id idüğin bilüp fi'l-hāl Karaman diyārından nā-çār Amāsiyye cānibine revāne olup[4] bu cānibde[5] Sultān Selīm dahi ardına düşüp Engüri cānibine vusūl bulıcak Sultān Ahmed dahi diyār-ı Arab serhaddinde olan Malātıyye'ye azm eyledi. Lākin yanında olan ümerādan bir niçesi gelüp Sultān Selīm'e itā'at eylediler ve andan Sultān Selīm Malkoç-oğlı Turalı Beğ'i niçe bin ādemle Sultān Ahmed'ün ardınca gönderdi ve etrāfa hükmler irsāl olındı ki "Her nerede zulm **[168b]** ü ta'addī varsa görilüp pādişāh-ı ālem-penāha[6] i'lām olına" ve bu cānibde Sultān Ahmed eğerçi diyār-ı Arab cānibine müteveccih oldı velākin ızdırābından niçe ideceğin bilmeyüp āhir girü Sultān Selīm'e envā'-i tazarru'lar ile ādem gönderüp dürlü dürlü i'tizārlar eyledi. Lā-cerem Sultān Selīm

1 ve İ : - Vi
2 üleşdirdiler Vi : sadaka eylediler İ
3 leşker Vi : asker İ
4 olup Vi : olur İ
5 cānibde Vi : cānibden İ
6 pādişāh-ı ālem-penāha Vi : pādişāha İ

dahi irsāl olan[1] Malkoç-oğlı'nı girü dönmek içün hükm-i şerīf gönderüp kendüler sa'ādetle Burusa'ya müteveccih oldılar. Sene-i mezbūre ramazānında Burusa'ya[2] dāhil olup cemī' beğlere ve yeniçeriye icāzet virüp kendüler kapu halkıyla Burusa'ya varup[3] karār eylediler. Andan nizām-ı nazm-ı memleket ve intizām-ı nizām-ı **[İ 162a]** vilāyet içün sa'ādet burcunun mihr-i dırahşānları olan şehzāde-i cevān-bahtları getürüp birbirinün hayātların[4] safha-i rūzgārdan hakk eyledi. Andan vezīr-i a'zamı olan Mustafa Paşa'nun[5] dimāğında nifāk ü fesād anlayup anı dahi katl eyledi ve andan sonra Sultān Korkud'la olan mu'āhede-i sābıkasın tecribe itmek içün erkān-ı devlet cāniblerinden mektūb gönderüp "Taht u devlet sizündür" diyü i'lām eyleyicek ol dahi mektūbun mazmūnına i'timād eyleyüp cevāb virür ki "Eğer bana devlet müyesser olup Bārī yārī ola, leşker-i mansūrı ol kadar ri'āyet idem ki rūz-ı kıyāmete dek anıla" diyicek Sultān Selīm görür ki bunda evvelki ahdi yok, hemān anun dahi hakkından gelinmesine niyyet idüp mahrūsa-ı Burusa'dan kalkup Ma'nisā cānibine müteveccih olur. Öte cānibde[6] Sultān Korkud dahi ma'lūmı olıcak raht ü bahtını bırakup firārla Teke-ili cānibine varup bir mağara içine girüp oturdı. Sultān Selīm dahi Sultān Korkud'un bu vechle kaçduğın göricek ardınca Süleymān Ağa'yla Acemī Kāsım Beğ'i ele getürmekçün irsāl eyledi. Anlar dahi varup nā-gāh bulup Eğrigöz dimekle ma'rūf bir kasabaya **[169a]** getürdiler. Tekrār Sultān Selīm'den emrin ber-taraf itmeğe Karaçin-oğlı[7] varıcak hakkına koyup meyyitini Burusa'ya getürdiler ve andan Sultān Selīm gelüp ol kışı Burusa'da eyledi. Ve Sultān Ahmed içün dahi hīle idüp bu fikri eylediler ki a'yān-ı devlet ve yeniçeriler ağızından[8] bir niçe mektūblar düzüp eyitdi ki "Bu bir cellād pādişāhdur. Cümlemüz bunun havfından gice ve gündüz uyumazuz. Ve'l-hāsıl hazretinün gelmesine muntazıruz ve müştākuz" diyüp envā'-i pür-hīleli kelimātlar eyledi. Dahi bir muhlis **[İ 162b]** hevādārı ve maslahat-güzārı gönderdi. Varup vusūl bulıcak mektūblarun mazmūnın muhakkak bilüp sūret-i ākibete nazar itmeyüp hemān-dem leşkerin cem' idüp azīmet itmeğe yüz gösterdi. Ve Dāvūd Paşa oğlı Muhammed Beğ'i ser-leşker idüp kendünden mukaddem gönderdi. Ammā yanında olan beğleri çok men' eylediler ki "Varmak muhātaradur ve gelen mektūblara i'timād cāiz değüldür" didiler. Aslā memnū' olmayup müteveccih olı-

1 olan Vi : olınan İ
2 Burusa'ya İ : - Vi
3 Burusa'ya varup karār Vi : Burusa'da karār İ
4 hayatların İ : hayatları Vi
5 Mustafa Paşa'nun Vi : Mustafa Paşa İ
6 cānibde Vi : cānibden İ
7 Karaçin-oğlı Vi : Kara Yahyā-oğlı İ
8 a'yān-ı devlet ve yeniçeriler ağzından Vi : a'yān-ı devlet ağzından ve yeniçeriler ağzından İ

cak bu cānibde[1] Sultān Selīm dahi hemān göçüp Yenişehr Ovası'na vusūl buldı[2]. Öte cānibden Sultān Ahmed dahi da'vā-yı saltanat içün gelüp[3] yetişicek mezbūr ovanun içi iki askerün kesretinden dopdolu olup alemler ve bayraklar zīnetinden rūy-i zemīn lāle-vār müzeyyen oldı. Ol[4] dahi iki cānibden kūs-i harbīler çalınup saflar ve alaylar bağlayup ve dilāverler meydāna girüp cenge āgāz eylediler. Ve'l-hāsıl iki cānibden muhkem cenk olup āhir baht-ı nā-fercām müsā'ade itmeyüp Sultān Ahmed'i tutarlar ve hakkına koyup meyyitini[5] Burusa'ya getürüp anı dahi defn iderler ki bu vākı'āt hicretün dokuz yüz yigirmisinde vākı' oldı. Andan Sultān Selīm dönüp Burusa'ya geldi ve andan İstanbul'a gelüp karār eyledi. Ve İstanbul'da birkaç **[169b]** gün durdukdan sonra sayd u şikār içün sa'ādetle Edrine'ye müteveccih oldı. Devletle varup Edrine'yi müşerref idüp saydına vü şikārına meşgūl oldı.

Teveccüh-i Sultān Selīm be-Cānib-i Şāh İsmā'īl-i Sürh-Ser-i La'īn

Sultān Selīm Hān Edrine'de avda ve şikārda iken bir gün vüzerā ve ümerāsına eyitdi ki "Ābā vü ecdādum muttasıl gazā ve cihādda idiler. Lābüdd ben dahi rūzgārumı zāyi' itmeyüp bakıyye-i ömrümü gazāya munsarıf kılam ki hāliyā kızılbaş-ı bī-dīn memālikimüze yakın yerde oturup envā'-i dalāletle ma'rūf ve esnāf-ı habāsetle mevsūf bir pelīddür, **[İ 163a]** anun def'i ve kam'ı bize lāzımdur" diyü müşāvere tarīkiyle kelimāt idicek a'yān hazreti dahi eyitdiler "Şol nesne ki pādişāh-ı gerdūn-iktidārun hātır-ı şerīflerine hutūr itmişdür, mukarrer ilhām-ı Hakk'dur ve edāsınun vücūbı müstehakdur. Emr pādişāhundur" didüklerinde hemān Sultān Selīm dahi "İmdi fi'l-hāl anun tedārükin ve muhkem levāzımın görün" diyü emr eyleyicek vüzerā dahi emr-i celīlü'l-kadr muktezāsınca sefer mühimmātına şürū' idüp asker[6]-i nusret-me'āsiri cem' idüp ve on bin nefer-i azeb ihrāc olınup ve bī-nihāye nüzūl tedārük eylediler. Ve evvel bahārda hemān[7] Rūmili askeri Gelibolı'dan geçmesine emr idüp Sultān Selīm Hān hicretün dokuz yüz yigirmi muharreminün yigirmi üçinde mahrūsa-ı Edrine'den devlet ü sa'ādetle niyyet-i gazā diyüp ve tabl u kūslerin çaldurup kızılbaş-ı la'īnün def'ine müteveccih oldı. Dahi gelüp İstanbul'a vusūl bulup fi'l-hāl Üsküdar'a ubūr eyledi. Ve andan ferr ü şevketle ve cāh u azametle yüriyüp Konya'ya vusūl bulıcak buyurdılar "Kızılbaş-ı la'īne hükm-i hümāyūn irsāl olına. İçinde şöyle dinile ki: Sen ki

1 cānibde Vi : cānibden İ
2 buldı Vi : bulıcak İ
3 gelüp Vi : - İ
4 dopdolu olup alemler ve bayraklar zīnetinden rūy-i zemīn lāle-vār müzeyyen oldı ol Vi : - İ
5 meyyitini İ: - Vi
6 asker Vi : asākir İ
7 hemān Vi : - İ

Şāh İsmā'īl'sün. Habīr ü āgāh olasun ki senün ef'āl-i nā-ma'kūlundan ötürü cemī'-i ulemā vü fuzalā küfrine **[170a]** hükm eyleyüp ve katline fetvā virdiler. Ol ecilden kable's-seyf teklīf-i İslām şerī'at-i Resūl aleyhisselām olduğı ecilden sana tenbīh ü i'lām itdüm ki bilmiş olasun, itdüğün ef'āl-i kabīhaya an-samīmi'l-kalb nādim olup sünnī ve müslimān olursan devlet ü sa'ādet senün ve eğer itdüğün kabāyıha musırr olup lecc ü inād ve fitne vü fesāda sālik olursan leşker-i zafer-rehberümle şol kasda varurum ki Allāhu Te'ālā'nun ināyetiyle vücūd-ı habīsüni[1] dünyādan ma'dūm eyleyem" diyüp[2] bu tarīkle hükm-i şerīf irsāl olındukdan sonra dahi buyurdılar ki **[İ 163b]** "Leşker-i İslām'dan kırk bin er ifrāz olınup Sivas'la Kaysariyye mābeyninde dursunlar" diyü haber[3] gönderdiler ve andan sonra Konya'dan kalkup girü yola müteveccih oldılar. Ve andan tekrār hükm-i şerīf buyurdılar ki şāh-ı bed-fi'āle irsāl olına ve fehvāsında şöyle sebt oldu ki "Sābıkan irsāl olınan hükm-i vācibü'l-inkıyād īrādından garaz bu idi ki mukaddemā mütenebbih ve āgāh olup sen dahi tedārükinde olasun, sonra gāfil bulundum diyü özr ü behāne eylemeyesün. Ammā şimdiye[4] değin senden hiçbir gayret ü cür'et sādır olmadı. Ne aceb mestūrü'l-hālsün, vücūdun ve ademün ale's-sivādur. Ol ecilden asker-i İslām'dan kırk bin er ifrāz olınup Sivas'la Kaysariyye mābeynine gönderildi ki hasma mürüvvet yokdur, ancak olur eğer sende dahi gayret varsa gelüp mukābil olasun" diyü dürlü dürlü teşnī'-i kelimātlar tesvīd olınup irsāl olındı. Ve andan şāh-ı İslām, Acem serhaddi olan Āzerbāycān'a varup vusūl buldı ve hemān buyurdılar ki etrāfı yağma itmeğe mübāşeret eyleyeler. Ve andan dahi göçüp Çaldıran Ovası nām mevzi'e karīb varıcak Şāh İsmā'īl'ün gelmesi istimā' olındı. Hazret-i hudāvendgār cemī'-i leşkere cebehāneden Dāvūdī zırhlar ve derbendī **[170b]** cebeler ve pūlādī-cevşenler üleşdirdi ve ādet-i kadīme-i Osmānī ve kāide-i sābıka-i cenk-i sultānī muktezāsınca yemīn ü yesār alaylar bağlanup ve saflar yasınup ve Anatolı beğlerbeğisi Sinān Paşa tevābi'iyle sağ kola ve Rūmili beğlerbeğisi Hasan Paşa tevābi'iyle sol kola ve yeniçeri serverleri evvel safda durup ve karavullar ve dündārlar ta'yīn olınup "Tevekkeltü ale'llāh" diyüp pādişāh-ı ālempenāh hazretleri hemān yürüdi. Ve bu cānibde[5] Acem şāhı olan İsmā'īl **[İ 164a]** bu ahvāllerden haberdār olıcak gazabdan[6] her kılı şemşīre dönüp çeşminde olan müjeleri tīre dönicek hemān elden cāmı bırakup tīg-i hūn-efşānı destine alup ve

1 habīsüni Vi : habīsün İ
2 diyüp İ : - Vi
3 haber Vi : - İ
4 şimdiye İ : şimdi Vi
5 cānibde Vi : cānibden İ
6 gazabdan Vi : gazabından İ

serverlerini yanına cem‘ idüp çūş u hurūşla Acem diyārından sene-i mezbūr recebinün ikincisi çehār-şenbih güni şāh-ı şeyātīn sipāh-ı asker-i hezīmet-nigāhıyla zikr olan Çaldıran Sahrāsı’na duhā-yı sugrāda pür-heybet-i mehībe ve hey’et-i acībe[1] ile gelüp vusūl bulıcak hemān-dem leşkerin iki bölük idüp bir bölükine Diyār-ı Bekr beğlerbeğisi olan Ustacalu-oğlı Muhammed’i serdār idüp sağ kola[2] Anatolı üzerine mukābil koyup ve[3] kendü bākī askeriyle sol kola Rūmili leşkerine mukābil olup durıcak bu cānibde dahi Sultān Selīm yemīn ü yesār saflar ve alaylar bağlanup ve yasınup beğler ve ağalar ve sāir leşker-i zafer, kullar kollu kolında durup ve atludan[4] ve yayadan ve tavāyif-i azebden her biri yerlü yerinde hāzır-baş olup hemān yüridiler ve iki tarafdan dahi cenge şürū‘ olınup birbirine cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle başladılar ve erlik da‘vāsın iden dilāverler cān u gönülle[5] kılıçlar salup ve bī-hamiyyet olan muhannesler havflarından[6] kılıç tokunmadın cān virürlerdi. Ve’l-hāsıl iki deryā birbirine karışup hamiyyet-i İslām ve gayret-i nāmus u nām olanlar meydān-ı ma‘rekede başlar kesüp saltanat-[**171a**]penāha getürürlerdi ve niçeleri at ayağı altında pāymāl iderlerdi. Bu ortalıkda niçeler tabl ü nekkāre āvāzından kūs ü sūrnā sadāsından ve top ü tüfenk gavgāsından akılları çāk olup atdan yıkılurlardı. Ve ol cānibde kızılbaş-ı müfsid dahi deryā-yı ahzar gibi çūş idüp her birisi “Şāh’a kurbān olam” diyüp[7] ellerinde mīzelerle cān u baş oynadılar. Bu vechle iki cānibden cenk-i azīm olıcak[8] tevfīk-i ilāhī irişüp[9] sağ kolda olan Sinān Paşa’yı[10] cenk-i vegā Ustacalu-oğlı’nun **[İ 164b]** kolunı sıyup ve gāzīlerün birisi başını kesicek hemān a‘dā-yı devletün ol kolı tersine dönüp şāhdan yana sol kola gelüp şāhla Rūmili üzerine hücūm eylediler ki ana ekābir ü a‘yānı ve kādı-asker-i şerīfü’s-sadrı ve vekīlü’s-saltanatı Abdülbākī ve Bağdād hākimi Hülefā Beğ ve Horāsān hākimi Lala Beğ ve Hemedān hākimi Tekyelü Yegān Beğ ve Sultān Ali Beğ ve Köse Hamza Beğ ve Korıcıbaşı Saru Pīrī ve Meşhed-i Ali nakībü’l-eşrāfı ve Hazret-i Ali āsitānesi Muhammed Kirmānī ve Mugan hākimi Ağzıvar Beğ ve Gence ve Yerde hākimi Servār Beğ ve niçe bunlarun emsāli beğleri tu‘me-i şemşīr olup helāk oldılar. Ammā bu cānibde dahi Rūmili beğlerbeğisi

1 pür-heybet-i mehībe ve hey’et-i acībe Vi : pür-heybet-i mehībe-i acībe İ
2 sağ kola İ : - Vi
3 ve İ : - Vi
4 atludan Vi : atlu İ
5 ve erlik da‘vāsın iden dilāverler cān u gönülle İ : ve erlik da‘vāsın idüp ve gönülle Vi
6 havflarından Vi : havfından İ
7 diyüp Vi : diyü İ
8 olıcak Vi: oldı İ
9 irişüp Vi: yetişüp İ
10 Sinān Paşa’yı Vi : Sinān Paşa İ

Hasan Paşa'ya zahm tokınup şehādet müyesser oldı ve ardınca Mora sancağı beği Malkoç-oğlı Ali Beğ ve karındaşı olan Silisre beği Turali Beğ ve Pirezren beği Süleymān Beğ ve Karesi Sancağı beği Muhammed Beğ ve Kaysari beği Veys Beğ ve Niğde beği Yüriş-oğlı İskender Beğ ve Beğşehri beği Karlı-oğlı Sinān Beğ her biri biribirinün üzerinde düşüp ve bunlardan mā'adā niçe subaşlar ve niçe dilāverlerün āfitāb-ı ömrlerine zevāl irişüp zümre-i şühedāya vāsıl oldılar. Çünki kızılbaşun asıl yarar beğleri ve serdārları helāk olup **[171b]** ortalıkda kan deryā gibi akıcak şāh-ı bed-fi'ālün gözleri teng ü tār olup ızdırāba düşdi[1] ve leşker-i Osmānī vardukca galebe idüp leşker-i güm-rāhı harekete mecāl komayup önlerine katup taraf taraf kırmağa başladılar. Şāh-ı güm-rāh tāli'-i bed-ahterin görüp sitāre-i nühūsetine zevāl ireceğin bilüp artuk durmağa mecāli kalmayup karārı firāra tebdīl eyledi. Ve leşker-i şeyātīn-sipāhī dahi mağlūb u makhūr ters yüzlerine dönüp yanlarında olan yoldaşların cān alıcı sanup **[İ 165a]** muhassal cemī'-i hazīnesin ve ordusun ve avretin ve oğlanın koyup dahi kaçdı. Öyle olıcak Şehsüvār-oğlı Ali Beğ bir mikdār leşkerle şāhun ardına düşüp hayli nām-dār beğlerin ve yarar korıcıların esīr ü giriftār idüp getürdiler. Ve andan[2] pādişāh-ı İslām emriyle asker-i feth-i ālām kızılbaşun hazāyinin ve ordusın ve avretin ve oğlanın yağma idüp bir mertebede doyumluklar oldı ki āl-i Osmān'un hiç birisinün zamānında vākı' olmamışdı. Andan Sultān Selīm Gāzī buyurup anda otağlar kurılup ve tabl-ı āsāyişler çalınup ve asker dahi kollu kolınca konup Cenāb-ı Müfettihü'l-ebvāba bīhadd şükürler eylediler. Ve andan kūs-i fethler ve tabl-i şādīlerden ālem dolup ve envā'-i neşāt u sürūrlarla ol gice anda[3] olup yarındası dīvān-ı ālī olıcak āyīn-i Osmānī üzre a'yān-ı hazret gelüp dest-bus-i şāh-ı cihānla müstes'id olduklarından sonra etrāf-ı āleme beşāret-nāmeler yazılup memālik-i Osmāniyye'ye irsāl olındı. Andan pādişāh-ı ālem-penāh ol mevzi'den kalkup kasaba-ı Hoy'a ve andan mahrūse-i Tebrīz'e ki taht-gāh-ı selātīn-i Acem'dür, azm eyledi. Sene-i mezbūre recebinün on üçinde asker-i peleng-intikāmla Tebrīz'e vusūl bulıcak ol diyārun ulemā[4] vü fuzalāsı ve fakīri ü ağniyāsı ve cemī'-i ednā vü a'lāsı **[172a]** envā'-i ibtihālle pādişāhun rikāb-ı hümāyūnına yüz süriyü, hezār ta'zīm ü tekrīm itdüklerinden sonra sāhib-kırānun atı ayağı altına zībā dībālar ve atlaslar döşediler ve dahi şehre muttasıl Surh-ı Āb dimekle ma'rūf bir mahalde otağlar kurılup nüzūl eylediler ve andan cevāmi' vü mesācidde hutbe-i hilāfet-i hudāvendgār okınup ve

1 düşdi Vi : düşüp İ
2 ve andan İ : - Vi
3 anda İ : - Vi
4 ulemā Vi : ulemāsı İ

sikke-i saltanat unvān-ı adālet-cereyānına izāfet olınup ol makhūrun kavāid-i bātılasın **[İ 165b]** kuvve-i bāzū-yı devlet-i kāhiresiyle def‘ idüp icrā-yı evāmir ü nevāhī ve tenfīz-i ahkām-ı pādişāhī eyledi. Ve andan sonra ele giren melāhideyi getürüp durmadan[1] helāk itdiler ve re‘āyāsına ihsān ü şefkat ve tüccārına emān u merhamet idüp buyurdı ki şāh-ı güm-rāhun Tebrīz’de olan hızānesin ve cemī‘-i mā-melekin hızāne-i āmire içün zabt eylediler ve san‘atlarında üstād olan pehlevānlarından niçe yüz kimseyi ehl ü ıyālleriyle ve māl ü menālleriyle dārü’s-saltana İstanbul’a sürdiler. Ve’l-hāsıl Tebrīz’ün içinde dokuz gün[2] ārām idüp cemī‘-i levāzımātı gördüklerinden sonra mansūr u muzaffer girü Rūm cānibine teveccüh idüp ikinci menzilde kasaba-ı Mezīd öninde Āb-ı Aras’ı geçüp Nahçevān ve andan Sā‘at-çukurı’na ve andan Leşker Ovası’na ve andan Pāsine’ye ve andan Kal‘a-ı Kars’a gelüp nüzūl idicek hemān Gürci kal‘alarından İspir Kal‘ası üzerine müteveccih oldılar. Çünki Gürci vilāyetine karīb kūh u cibāl sahrā vü tilāl māl-ā-māl oldı, Gürci beği olan Çāpük Mīrzā memleketi pāy-māl olmadan itā‘at idüp İspir Kal‘ası’nun miftāhın elçisiyle karşu gönderdi. Hudāvendgār hazretleri dahi Çāpük Mīrzā’nun itā‘atin kabūl idüp askere yasak oldı ki hiçbir ehade müte‘ārız olmayalar ve andan sonra ol aradan Bayburd Kal‘ası’na **[172b]** azm olınup mukaddemā askerle Pīrī Paşa irsāl olındı. Varup muhāsara idicek pādişāh hazretleri henüz vusūl bulmadın Bayburd’un dahi miftāhı karşu geldi. Ve andan hudāvendgār dahi şevket ü azametiyle gelüp Bayburd sahrāsına konup ārām eyledi ve irtesi dīvān olınup Bıyıklu Muhammed Beğ’i ol vilāyetün hıfzıyçün niçe bin dilāverle anda konıldı. Andan hudāvendgār sa‘ādetle **[İ 166a]** ondan dahi geçüp Şarkī Kara-hisār’a ve andan Koylu-hisār’a ve andan Niksar’a ve andan Amāsiyye’ye azm eyledi. Lākin bu aralıkda ziyāde kahtlıklar vākı‘ oldı ki vasfa kābil değül. Ammā pādişāh-ı ādil ve şehenşāh-ı deryā-dilün eyyām-ı ma‘deletlerinde yine mesrūr u muğtenim oldılar. Dahi gelüp Amāsiyye’ye irişdüklerinde pādişāh-ı ālem kapu halkıyla anda kışlamağa niyyet idüp ve yeniçeriyle sāir leşkere İstanbul’a varup kışlamak içün emr itdiler. Öyle olsa Sultān Selīm Hān ki diyār-ı Acem’e sefer itdükde Engürüs vilāyetinün kıral-ı mel‘ūnı dergāh-ı ālem-penāha elçi göndermişdi, pādişāh-ı gerdūn-iktidār dahi Acem seferi ber-taraf olınmadan[3] icāzet virilmeyüp kalmışdı, ol gayretden kıral-ı mezkūr “Eyyām-ı fursatdur” diyü leşker cem‘ idüp niçe kendü gibi bān-ı nām-dārlara karışup Belgrad’un öninde olan havāleye gönderdi. Ol gelen melā‘īn dahi gelüp havāleyi kuşadup almak bābında tasav-

1 durmadan Vi : - İ
2 dokuz gün Vi : - İ
3 olınmadan Vi : olmadan İ

vur-ı bātıl ve ümmīd-i ātıllar eylediler. Ve etrāfına toplar kurup niçe gün döğüp kal'anun dört tarafını yıkup yüriş idicek zamānında Semendire Sancağı beği Bālī Beğ asker-i İslām'la yetişüp tabl ü nekkārelerin çalup ol melā'īnün üzerine hücūm idicek kal'a içinde olanlar dahi çıkup kefere-i fecere ile bir mertebede cenk eylediler ki hemān küffār-ı füccār durımayup kaçup gitdiler ve Bālī Beğ dahi ardlarınca kovup niçesin helāk idüp ve niçesin esīr **[173a]** idüp āsitāne-i gerdūn-penāha gönderüp i'lām eyledi. Bu haber-i beşāret Amāsiyye'ye gelüp[1] pādişāha vusūl buldı. Andan sonra Sultān Selīm Hān hazretleri kışı Amāsiyye'de kışlayup evvel-bahār olıcak asker-i İslām girü cem'iyyet idüp hicretün dokuz yüz yigirmi bir rebi'ü'l-evvelinün beşinde Amāsiyye'den **[İ 166b]** sa'ādetle kalkup medār-ı merkez-i kızılbaş olan Kemāh Kal'ası'na müteveccih oldı. Ol esnāda Mısır sultānı olan Kansu Gavrī izhār-ı mahabbet içün sāhib-kırān-ı devrānun āsitāne-i sa'ādet-iktidārına Akbay dimekle ma'rūf bir elçi gönderüp gelüp Sivas'da pādişāha mülākī olıcak pādişāh dahi gereği gibi elçiye ri'āyetler idüp girü gönderdükden sonra İskender Paşa'ya emr eyledi, hisār döğmek içün Sivas'dan iki azīm topı su sığırlarına çekdirüp ve kendüler dahi hemān azm-i Kemāh eyledi. Tantana-i şāhī ve demdeme-i şehen-şāhī ile varup Kemāh'un mukābelesinde konup oturdı. Dahi fi'l-hāl cenge mübāşeret olınup başlanıcak[2] içinde olan a'dā-yı dīn ü devlet cānlarından nāümīz olup kal'ayı virmek sadedinde iken girü nefsāniyye-i şeytāniyye galebe idüp hisārı virmekden ferāgat olınup isyān üzre musırr olup durdılar. Öyle olıcak hudāvendgār dahi hemān "Koman!" diyü işāret itdüklerinde ān-ı vāhidde hisārun üzerine niçe ādemler çıkup bayraklar dikdiler ve tekbīrler ve tehlīlle yürüyiş olup hisāra koyuldılar ve içinde olanlara kılıç koyup hayli adū kılıçdan geçüp hisārı feth eylediler. Ve içinde olan kızılbaşların ekserin kılıçdan geçürdiler ve cemī'-i mühimmātın görüp kal'aya ādemler kodılar. Böyle olıcak Diyār-ı Bekr ve Hamīd-ili serdārları ve Arabgīr ile Çemişgezek'ün vilāyeti mihterleri şu'le-i itā'atlerin kalblerine bırakup **[173b]** kefenlerin boyunlarına dakup āsitāne-i sa'ādet-medāra gelüp itā'at eylediler. Hudāvendgār dahi Arabgīr serdārını "Kızılbaş-ı la'īnle müttefikdür" diyü hedm ü hışm ile Āb-ı Furāt'a atup mā'adāsını[3] hil'atleyüp girü yerlerine gönderdi. Ve andan pādişāh girü ol yerden kalkup Sivas cānibine azm eyledi **[İ 167a]** ve sābıkan Sultān Selīm ki bu sefere şürū' itdükde Alāüddevle'ye hükm gönderilüp da'vet olunmışdı, gelmeyüp ve dahi mā-tekad-

1 gelüp İ : - Vi
2 başlanıcak Vi : başlayıcak İ
3 mā'adāsını Vi : mā'adāsın İ

demden Osmānī'ye[1] isyān üzre olduğı ecilden asker[2]-i zafer-peykerle hemān Alāüddevle üzerine müteveccih olındı. Ol düşmen-i bed-fi'āl olan Alāüddevle habīr ü āgāh olıcak mukāvemete tākati olmaduğın bilüp hemān memleketinden çıkup Haleb cānibine kaçdı. Varup bir derbend-i asīrü'l-ubūrda durdı ve pādişāh-ı ālem-penāh dahi Çerçin Boğazı dimekle mevsūf bir yere varup otağ-ı hümāyūnın kurup oturdı. Dahi Rūmili beğlerbeğisi Sinān Paşa'ya bir niçe bin tüfenk-endāz ve cenk-sāz leşker koşup ve Çirmen Sancağı beği Şehsüvār-oğlı Ali Beğ ile ol nikbet-me'ālün ardınca gönderdi. Varduklarında yüze yüz buluşup hayli cenk vākı' oldukdan sonra leşkeri bi'l-külliye kılıçdan geçüp ve kendüsinün dahi başını kesdiler. Dahi niçe başlarla südde-i sidre-esāsa getürdiler. Ve andan ol vilāyetde olan bilād ü emsār ve kılā' u hisār memālik-i Osmān-ı ālī-şāna mülhak oldukdan sonra mezkūr Çirmen Sancağı beği olan Şehsüvār-oğlı Ali Beğ'e ol vilāyetün hıfzı tefvīz olınup tevcīh olındı. Ve andan sonra Sultān Selīm Han hazretleri ol aradan[3] dahi göçüp Kaysariyye'ye gelicek kapu halkıyla yeniçeri tāifesine biner akça bahşīş[4] virüp ve icāzet dahi virdiler. Kendüler a'yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat ile avdet idüp kona göçe sa'ādetle **[174a]** gelüp İstanbul'a karār eylediler ki hicretün dokuz yüz yigirmi biri cemāzi'l-āhirinün beşiydi. Dahi mübārek-bād-ı feth [u] nusret içün Şehzāde Sultān Süleymān dergāh-ı saltanat-medāra varup hudāvendgārun ellerin öpüp ve Ma'nisā sancağı virilüp gönderildi. Ve ol cānibde kızılbaş olan **[İ 167b]** Şāh İsmā'īl-i bī-ār yine fitne vü fesāda urūc idüp Nūr-Ali bin Mülcem[5] nām nikbet-āmāle üç bin mikdārı kızılbaş ve Kal'a-ı Kemāh'un hākimi olan Yūsuf nām kallāş ile Erzincān üzerine gönderdi. Mukābelesinde Bıyıklu Muhammed Beğ ki niçe bin askerle hāzır idi, haberdār olıcak hemān yanında olan dilāverlerle ol Nūr Ali-i dīn-la'īnün[6] üzerine hücūm idüp Çemişgezek Sahrāsı'nda varup buluşdı ve fi'l-hāl anlara kılıc koyup kimin helāk ve kimin esīr-i gam-nāk idüp ve mezkūr Nūr-Ali'nün başı kesilüp mā'adāsı tārumār oldılar. Andan Nūr-Ali'nün başını niçe başlarla āsitāne-i sa'ādet-medāra gönderdiler. Ve öte cānibde dahi Engürüs-i menhūs Semendire cāniblerinde hareket idüp mücāhidān-ı dīndār gayret-i pādişāh[7]-ı İslām içün küffār-ı hāksārun üzerine hücūm idüp bir niçelerinün başların kesilüp anlar dahi serīr-i a'lāya irsāl olındı. Andan

1 Osmānī'ye Vi: Osmānlı'ya İ
2 asker Vi : asākir İ
3 aradan İ : arada Vi
4 bahşīş İ : - Vi
5 bin Mülcem Vi : - İ
6 Nūr Ali-i dīn-la'īnün Vi: Nūr Ali nām la'īnün İ
7 pādişāh İ : - Vi

sonra Sultān Selīm Hān devlet ü azamet ile karār idüp otururken Haleb melikü'l-ümerāsı olan Hayr Beğ ki Mısır sultānı Sultān Gavrī'nün kāim-makāmıdur, Sultān Selīm'ün azm-i hümāyūnların kendü üzerine mukarrer bilüp āteş-i kahrın āb-ı mütāva'atle teskīn itmek içün elçisin gönderüp arz-ı ubūdiyyet eyledi. Gelüp vusūl bulıcak hudāvendgār dahi elçiye kemā-yenbagī ri'āyetler idüp ve hil'atleyüp girü gönderdi. Ve andan sonra Adana ve Tarsūs beği olan Ramazān-oğlı Mahmūd Beğ dahi gördi ki pādişāh hazretlerinün taht-ı eyāletinde **[174b]**[1] ser-fitne-i fesād pāy-māl ve zıll-i himāyetinde olan muntazamü'l-ahvāldür, ser-i himmeti tāc-ı izzetle hem-ser ve kemer-i sa'ādeti hizmetinde miyān-beste idüp mübārek-bād-ı feth ü nusret ve pāy-būs-i taht u devlet içün der-i devlete gelüp arz-ı ubūdiyyet gösterdi. **[İ 168a]** Kānūn-ı pādişāhī üzre ol dahi ri'āyet olınup ve hil'atlenüp[2] girü Adana'ya gönderildi ve andan sonra Tatar hānı olan Muhammed Giray Hān bin Mengli Giray Hān'un elçisi gelüp mübārek-bād-ı feth ü nusret idicek hil'at-i fāhir giyüp ol dahi izzetle girü gönderildi. Andan sonra Rus vilāyetinün kıralı ve Moskof tahtınun çāsār-ı sāhib-iktidārı dahi elçiler[3] gönderüp arz-ı ubūdiyyetler itdüklerinden sonra Tatar'dan şikāyetler itdiler. Hudāvendgār dahi "İnşāallāh anlarun zulmı üzerinüzden def' olına" diyü cevāb virüp mahsūlü'l-merām girü gönderdiler. Andan sonra hicretün dokuz yüz yigirmi iki recebinün on yedinci gicesinde İstanbul'da ihrāk-ı kebīr vākı' olup bezzāzistān ve cemī'-i etrāfı ihrāk olınup hayli müslimānlara zarar müterettib olup ekserine iflās müstevlī oldı ve haftasından sonra[4] pādişāh gadab idüp İskender Paşa'nun ve Nişāncı Tācizāde'nün ve

1 [**Der-kenār]:** Merhūm Tācizāde Ca'fer-i Tevkī' fazl u kemālle nām-dār-ı asr ve ilm ü bedī' ü beyān ve inşā ile u'cūbe-i dehr idi. Fuzalā-yı Rūm-ı adālet-rüsūmdan Mevlā el-merhūm Hācı Hasanzāde ile Mevlā Kastalānī ve Mevlā Hatībzāde ile Hācezāde-i Nu'mān-ı sānī hidmetlerinde tahsīl-i ilm idüp şöhret-i kazā ile meşhūr-ı āfāk olmışlardı. Evvelā Mahmūd Paşa Medresesi'ne müderris olmışlardı. Ba'dehū tevkī'-i dīvān-ı ālī-şān ile nām u nişānı cemī'-i ālemi ve cumhūr-ı benī Ādem'i tutmışdur. Niçe yıllar devlet-i vāfir ve haşmet-i mütekāsir ile āsitānesi merci'-i hāss u āmm olmışdı. Meydān-ı fazl ü irfānda izz ü rif'at çevgānın olmışdı. Lākin devlet-i sa'ādetde bekā nādir ve şöhret-i şikāyetde ma'nā mütekeddir olmağın ol devlet-i rūz- efrūzın ayn-i nāile ser-nigūn nişāncılıkdan yevmī yüz akça vazīfeye tenezzül eylemişlerdür. Anı dil-fer-i gayret-i akrān ve şeref-i ilm ü irfān kabūle māni' olup Sultān Bāyezīd-i Bā-yezīd-haslet āzim-i rāh-ı āhiret olınca ihtiyārī tevekkül eylemişler. Ba'dehū serīr-i saltanat Sultān Selīm-i ālī-himmet ve muhibb-i kemāl ü ma'rifet ile müşerref olıcak mesfūr-ı meksūrü'l-hātırın tarafında vārid olan mektūb-ı acībü'z-zeyl hakkında Sultān Selīm-i zafer-nasīb anun husūl-i te'dīb ü tertībi bunlar tahmīn eylemişler muktezādur. Hakkü'l-insāf ol mektūb-ı me'ārif-hilāf makbūl-i inde'l-eşrāf-ı mahbūbetü'l-evsāfdur. Devr-i āl-i Osmān-ı sa'ādet-nişānda iki mektūb-ı mergūb u meskūb mülūk-ı memālik beyninde müstahsen ve hūb vākı' olmışdur. Biri nişāne-i Karamanī üzre biri Sultān Muhammed-i sāni līsānında yazupdur, hüsne lāyık mektūb Nişāncı Karamanī'dür. Sene dokuz yüz yigirmi iki recebünde Tācizāde kādı-asker olup hazret-i şāhī vezīr olmışdur.]

2 hil'atenüp Vi : hil'atleyüp İ

3 elçiler Vi : elçilerin İ

4 ve haftasından sonra Vi : andan sonra haftasından sonra İ

bostancı-başınun dīvān-ı ālīde boyınların urdurdı[1]. Andan sonra[2] Sultān Selīm'ün dil-i deryālarına fi'l-cümle jeng-i gam ārız olduğından tebdīl-i havā içün Edrine'ye müteveccih oldı. Sa'ādetle varup karār eyledüklerinde kızılbaş-ı bed-ef'ālün elçisi gelüp sene-i mezbūrede şa'bānun yigirmi sekizinde vusūl bulup envā'-i i'tizārlarla itā'at yüzlerin göstericek Sultān Selīm hazretleri dahi "Eski düşmen dost olmaz, bunun hīlesinden gaflet cāiz değüldür" diyü buyurdı ki "Gelen elçi habs olına." Emr-i vācibü'l-kabūl **[175a]** muktezāsınca habs itdiler[3] ve andan sonra girü sultān-ı Mısır'dan elçi gelüp bir fīl ile niçe tuhaf[4] u hedāyālar getürüp envā'-i mahabbetler arz eyledükden sonra āyīn-i Osmānī üzre mezkūr elçi dahi ri'āyet olınup girü gönderildi.

Muhārebe-i [İ 168b] Kara Hān

Ol vakt ki Bıyıklu Muhammed Beğ, Nūr-Ali-i dīn-mülhidi Çemizgezek sahrāsında helāk idüp askerini tārumār eyledi, bunun haberi Şāh İsmā'īl'e vusūl bulıcak Çaldıran'da düşen Ustacalu-oğlı Muhammed Hān yerine karındaşı olan Kara Hān'ı kāim-makām itmişdi, ana on iki bin güzīde yarar kızılbaş koşup göndericek Hamīd dilāverleri dahi pādişāh-ı adālet-penāha i'lām eylediler. Sultān Selīm Hān dahi bi'z-zāt kendü[5] Şark ve Horāsān ve Irāk-ı Gürcistān vilāyetlerine varmayınca ol cānib kızılbaşun fitne vü fesādından halās olmaz, diyü fi'l-hāl buyurdı "Etrāf-ı vilāyete hükm-i şerīfler vārid ola ki sefer-i hümāyūn içün asker[6]-i mansūre-i İslām hāzır ve müheyyā olup tekrār hükm-i cihān-mutā' vardukda mükemmel ü müretteb yerakla ve sābıkan Tebrīz seferine ihrāc olınan nüzūlle çıkup Kaysariyye'de müctemi' olup muntazır durasız" diyü Rūmili'ne ve Anatolı'ya ahkāmlar vusūl bulıcak imtisālen li'l-emri'l-ālī cemī'-i ümerā dahi hāzır ve[7] müheyyā olup vech-i meşrūh üzre Kaysariyye'de cem' oldılar ve mukaddemā Bıyıklu Muhammed Beğ'e emr olındı ki yanında olan ādemiyle Hamīd'e varup hıfz-ı memleket ve zabt-ı vilāyetde mücidd olup hāzır-baş ola. Ol dahi alā-tarīki'l-isti'cāl Hamīd'e vusūl bulıcak ol şehrün a'yānı vü erkānı karşu gelüp ikrām u ta'zīmle getürüp ve kal'ayı tefvīz eylediler. Ol dahi mesālih-i memleketde sāyi'

1 urdırdı Vi : urdı İ
2 andan sonra Vi : - İ
3 itdiler Vi : eylediler İ
4 tuhaf Vi : tuhfe İ
5 kendüm İ: kendü Vi
6 asker Vi : asākir İ
7 turasız diyü Rūmili'ne ve Anatolı'ya ahkāmlar vusūl bulıcak imtisālen li'l-emri'l-ālī cemī'-i ümerā dahi hāzır ve Vi : - İ

olup varduğı gibi Argun'la Harbut Kal'ası'nı[1] **[175b]** feth idicek ol Kara Hān denen bed-fi'āl asker-i hezīmet-āmāliyle gelüp zuhūr bulduğı der-i devlete arz olınur[2]. Mu'accelen Bıyıklu Muhammed Beğ'e mu'āvenet içün āsitāne-i sa'ādetden bin sipāhī oğlanı ve bin silahdār, ağalarıyla irsāl olınur. Andan ol cānibde Kara Hān dahi Kal'a-ı Mardin'den Kara Hamīd'e karīb Kazık-depe nām yere gelüp nüzūl eyleyicek Muhammed Beğ'ün yanında **[İ 169a]** hāzır olan süvārī ve piyāde asker Nehr-i Şatt'a varup adūyla elleşmek içün Saru Kaplan nām dilīre yedi yüz mikdārı kār-dīde dilāver koşup gönderdi ve kendisi Şatt'un köprisinde bir mikdār ārām idicek[3] adūdan hazer idüp varmağa ihtiyāt idüp dönüp girü Hamīd'e rücū' eyledi. Ammā Saru Kaplan ki adūya müteveccih olmışdı, tevakkuf çekmeyüp varup adū-yı kīne-cūya at salup gözlerine ālemi teng ü tār idüp tārumār eyleyicek anun mehābetinden ol ehl-i tugyān dahi şeyātīn-ı rücūm gibi üzerilerine hücūm idüp muhkem cenk u kıtāl eylediler. Āhir Saru Kaplan pehlevān gördi ki anlarla mukāvemet hadd-i imtināddadur, tedārük-i ahvāle mecāl bulımayup dönüp firārla köprüye gelicek görür ki etrāfı a'dā ihāta eylemiş. Nā-çār yanında olan dilāverlerle kendülerin Nehr-i Şatt'a urup anda şehīd oldılar. Düşmen dahi akablerince gelüp Kara Hamīd içinde Bıyıklu Muhammed Beğ'i hicretün dokuz yüz yigirmi ikisinde kuşadup oturdı. Bu cānibden mu'āvenet içün kapu halkının gelmesin istimā' idicek hemān kösteği urup girü Kazık-depe'ye varup oturdı. Bu cānibden leşker-i zafer-peyker gelüp vusūl bulıcak Bıyıklu Muhammed Beğ sancakların kaldurup ve tabl ü nekkārelerin döğüp ve Hazret-i Rabbü'l-ālemīne sığınup hemān ol melāhidenün üzerine yürüdi. Varup yetişüp ārām itmeyüp at salıcak ol tāife-i şūm dahi deryā gibi **[176a]** cūşa gelüp hücūm eylediler. İki tarafdan dilāverlik da'vāsın idenler cān u ser terkin urup bir vechile cenk eylediler ki vasfa kābil değül. Āhirü'l-emr Kara Hān denen la'īnün on iki yarar beğiyle meydān-ı dār u gīrde başları kesilüp bākī kalan leşkerin dahi kılıçdan geçürdiler. **[İ 169b]** Ve ol etrāfı kızılbaşdan fi'l-cümle pāk idüp Kara Hān'un başını ve sāir beğlerinün başlarını beşāret haberiyle der-i devlete irsāl eylediler. Vusūl bulıcak pādişāh-ı ālem-penāh hazretleri[4] dahi[5] safālar sürdi.

1 kal'asını Vi: kal'asın İ
2 olunur Vi : olınup İ
3 idicek Vi : eyleyicek İ
4 ālem-penāh hazretleri İ : - Vi
5 dahi Vi : - İ

Teveccüh-i Sultān Selīm be-Cānib-i Şark ve Feth-i Mısır

Hazret-i Sultān Selīm Hān şehzāde-i civān-baht Sultān Süleymān'ı makarr-ı hilāfet-i mahrūsa Edrine'de kāim-makām idüp memālik-i mahmiyenün kabz ü bastın anlara tefvīz eyledi. Ve dahi Pīr Muhammed Paşa'yı Rūmili defterdārı Şemseddīn ile mahrūse-i İstanbul'da koyup cemī'-i umūrı anlara ta'yīn eyledi. Ve Hersek-zāde Ahmed Paşa'yı mahrūse-i Burusa'da koyup andan yanında hāzır olan sipāh-ı nusret-penāhla hicretün dokuz yüz yigirmi iki saferinün onında niyyet-i gazā diyüp mahrūse-i Edrine'den kalkup girü surh-ser cānibine azm idüp İstanbul'a gelicek Fīl Çayırı'nda otağla konup ārām eyledi. Andan Vezīr-i a'zam Sinān Paşa'yı ser-asker ta'yīn idüp Yeniçeri Ağası Ayas Ağa, umūmen yeniçeriyle koşılup ilerü gitmeğe emr olıncak fi'l-hāl paşa-yı mezbūr tevābi'iyle İstanbul'dan Üsküdar yakasına geçüp kat'-ı menāzil ve tayy-i merāhille Kaysariyye'de cem' olan askere mülhak olup andan Elbistān vilāyetine azm eyledi. Bu cānibde Sultān Selīm dahi asākir-i nusret-encāmıyla akabince Beşiktaş'dan Üsküdar'a geçüp ādū-yı bed-āyīn cānibine müteveccih oldı ve öte cānibde Sinān Paşa Elbistān vilāyetine vusūl bulıcak Arab diyārı beğlerinün min-kadīmi'z-zamān āsitāne-i devlete ihtisāslarına bināen ol memālikün melikü'l-ümerāsına elçileriyle mahabbet-i tāmmeler yazup gönderdi. "Sizler ki Ka'be-i **[176b]** Şerīf şerrafeha'llāh ve Medīne-i **[İ 170a]** Münevvere nevveraha'llāh hādimlerisiz. Temennā vü istid'ā olınur ki himmet-i ālīnüz bu cānibe karīn ve du'ā-yı hayrınuz rehīn ola ki şāh-ı güm-rāhun itdüği mezālim ü mahāyifi mazlūmīn üzerinden def' olına" diyü. Ve andan gayri Malātıyye beğine iki sancak-beği dahi gönderilmişdi ki Furāt üzerine[1] köpri ihzār eyleyeler. Malātıyye beği olan Har Paşa'nun sözini istimā' itmeyüp[2] sıfatına lāyık cevāblar gönderüp ve köprinün ihzārına rızā virmeyüp didi ki "Bu suda köpri yapmakdan[3] mahzā maksūdunuz bu cānibe ulaşmakdır. İmdi uş sultān yetişdi. Sizi bunda bulmasun" diyü ol köpri içün varan beğlere cevāb viricek fi'l-vākı' Mısır sultānı Kansu Gavrī dahi Mısır'da yerine Toman Beğ'i kāim-makām koyup kendüsi ümerā-yı kalīle ve Çerākis-i zelīlesiyle Mısır'dan Şām'a ve andan Haleb'e gelüp yetişdi. Paşa dahi bu cemī'-i vukū'ı pādişāha irsāl idüp i'lām idicek Sultān Selīm hazretleri dahi buyurdılar ki "Çünki anlardan eser-i adāvet ve alāmet-i hıyānet sādır oldı, hemān Elbistān'da makdem-i hümāyūnuma muntazır olup durasun" diyüp dahi pādişāh devletle Kaysariyye cānibine azm eylediler. Dahi Rūmili kādı-askeri Mevlānā Rükn-üddīn'i Karaca Paşa ile niçe tuhfe vü hedāyāyla Mısır sultānına elçiliğe gönderdi.

1 üzerine İ : üzre Vi
2 istimā' itmeyüp Vi : kulağına koyumayup İ
3 yapmakdan İ : yapmak Vi

Bunlar dahi varup resm-i risāleti edā itdüklerinden sonra cemī‘-i sipāriş olınan kelimātları edā eyledüklerinde ol Çerākis-i nā-kesler adāvetlerin izhār idüp mezbūr elçileri habs idüp buğz u ināda ve harb ü kıtāle mütesaddī olup durdılar. Bu husūslar pādişāha ma‘lūm olıcak buyurdılar ki “Bunlarun kal‘ı vü kam‘ı kızılbaşdan evlādur.” Ashāb-ilm ü hüdā ve erbāb-ı zühd **[İ 170b]** ü takvā dahi bir niçe cihetle ol cānibün teveccühin ahsen ü elzem gösterdiklerinde kızılbaş tedbīrinden ferāgat olınup ol zāhir olan a‘dā-yı **[177a]** devletün hezīmetiyçün teveccüh-i hümāyūn gösterildi. Mürūr-ı eyyāmla varup Elbistan’da Sinān Paşa’ya vāsıl ve mülāhık olduklarında öte cānibde Mısır sultānı kūtāh-endīş dahi elçi gönderüp Elbistān ile Mar‘aş’ı istedi. “Eğer virürsenüz mahabbet-i ezelīmüz ke-mā-kāndur ve illā virmezsenüz cenk ü cidāle ve harb u kıtāle hāzır olun“ diyicek pādişāh hazretlerinün cevāb-ı şerīfleri bu misāl üzre cārī oldu ki “Bir pādişāh kendü tavrına lāyık olmayan umūra ikdām göstere, lā-cerem anun kendüye bildürmek lāzımdur. İmdi [1]المقدر كائن dür ve vaktüne hāzır olasun” diyü elçi ile cevāb gönderdi. Ve andan yümn-i ikbāl ile kalkup yürüyüp Malātıyye kurbünde olan Dere-kıyme Suyı nām mevzi‘de konup bir niçe gün ārām eyledi. Dahi Diyār-bekr beğlerbeğisi Muhammed Beğ yanında olan asker[2]-i zafer-rehberle gelüp vusūl bulıcak fi’l-hāl göçüp Ayntāb’a vardılar. Ve ol arada olan Malātıyye ve Divriği ve Derende ve Meşār ve Kermi ve Gerger ve Bihistī ve Kahta ve Rūm-kal‘a nām kal‘aları bi-ināyetillāhi te‘ālā[3] feth idüp zabt eylediler. Dahi etrāf ü eknāfdan izhār-ı ubūdiyyet idüp gelen beğler ecr-i azīme lāhık ve buğz-ı adāvet idenler zecr-i lehīme müstehak düşerlerdi ve dahi Sultān-ı Mısır’un elçisi varup sultānına vusūl bulup asker[4]-i İslām’ı tafsīl idüp şerh eyleyicek yanında olan Çerākis-i bī-temīzler sultānlarınun üzerine hücūm idüp eyitdiler ki “Sultān Selīm kimdür? Şāh İsmā‘īl’e tabanca urdıysa pençesi demirden değüldür. Ne havf itmek gerekdür. Kanı gayret-i **[İ 171a]** nāmımuz ve kanı ad u sanımuz? Muktezā-yı nām-dārlık ve iktizā-yı şehriyārlık bu mıdur?” diyüp “Düşmene cevelān ve hasma fursat ve meydān virmek olmaz” diyü lāf [ü] güzāf eylediler. Amma sultānları **[177b]** sūret-i ākıbete nazar idüp eyitdi ki “Devlet-i şāhī mevhibet-i İlāhī’dür. Kesret-i tīg ve ālāt-i harble olmaz. Gāh olur ki ol Kādir-i müte‘āl bir mūrı şīre nevāle virür ve gāh olur ki bir peşeyi pīle havāle kılur” diyicek anlar dahi eyitdiler “Bī-tevakkuf hemān üzerlerine at salalum” diyüp ve Haleb’den bir subh çıkup ki hicretün dokuz yüz yigirmi iki recebinün altısı

1 “Takdir olan gerçekleşir.”
2 asker Vi : asākir İ
3 te‘ālā İ : - Vi
4 asker Vi : asākir İ

şenbih güniydi, Hazret-i Dāvūd aleyhisselām türbesi olan Mercitābık nām sahrāda asker-i hezīmet-eserleri pūlād u āhene müstağrak ve bölük bölük olup durdılar ve bu cānibde dahi ādet-i Osmānī ve kā'ide-i cenk-i sultānī muktezāsınca yemīn ü yesār alaylar ve saflar bağlanup sağ kolda Anatolı beğlerbeğisi Zeynel Paşa ve sol kolda Rūmili beğlerbeğisi Sinān Paşa ve yeniçeri dilāverleri ön safda durup ve sāir beğler ve ağalar pādişāhun etrāfında yerlü yeründe durup kollu kolınca hāzır ve cenk ü harbe muntazır oldılar. Dahi hemān iki cānibden iki deryā-yı azīm cūşa gelüp birbirine karışup ve biriyle urışup cān u baş terkin urdılar. Dahi Şehsüvār-oğlı Ali Beğ ve Diyār-ı Bekr beğler[1] beğisi Bıyıklu Muhammed Paşa üzerlerine hücūm eylediler. Ol aralıkda muhkem cenk u cidāl olup çok kimesnenün bünyād-ı ömri[2] harāb olup Rūmili kolına hayli ızdırāb u inkılāb müstevlī olup asker-i zafer-peyker tamām tefrika olmak sadedinde iken Vezīr-i a'zam Sinān Paşa sağ kola ve Yūnus Paşa sol kola istimāletler eyleyüp cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle kandırdılar. Anlar dahi darba vü harbe mübāderet gösterüp **[İ 171b]** kılıçlar üryān olup meydāna giricek yeniçeri tāifesi dahi tüfenklerin bir yerden düşmene havāle idüp ve her koldan seng-dil toplar ve darbzenler ejderhālar gibi ağızlarından odlar saçup a'dānun üzerine kıyāmet kopardılar. Ve'l-hāsıl **[178a]** kuşluk vaktinden ikindüye değin cenk-i azīm olınup cündīleri ve Çerkesleri gürūh gürūh ve bölük bölük önlerine katup niçelerin şemşīr-i āb-dāra alef ve niçelerin sinān-ı cānsitānla telef kıldılar. Āhir nesāyim-i feth tenessüm idüp adū-yı devlet iki şakk olup biri Şehsüvār-oğlı Ali Beğ üstine düşüp ve biri Bıyıklu Muhammed Paşa üzerine düşüp gereği gibi muhkem savaş eylediler. Ol ādū-yı nākısu'l-efkārun kesreti bir mertebede idi ki zahm-nāk itmedük bir dilāver komadılar. Āhir asker-i nusret-eserün kemāl-i mehābetlerinden meydān-ı ma'rekede hayrān ü ser-gerdān olup bi'z-zarūrī karārı firāra tebdīl eyledüklerinde sultān olan Kansu Gavrī gördi ki hūn-ı ciğerle besledüği Çerākislerün yerleri pādişāh-ı kahramānun dilāverleri topdolu olmış, hudūd-ı pür-kesāfede ecel mukadder olup tedārük-i ahvāle mecāl bulmayup cihān gözine teng ü tār olup nā-gāh ecel zahmına giriftār oldı ve Şām nā'ibi Sipāyī ve Trablus nā'ibi Kanberdi ve Saft nā'ibi Tarabay ve Humus nā'ibi Arslan Beğ ve mukaddemü'l-ulūfden Baybars ve Sidon-i Acem ve Ulu Beğ ve İbn Çerkes Kansu ve emīr-i ahūr-ı sāni ve ikbā-yı tavīl ve hācib-i sāni-i Tomanbay ve kırk erlik beğlerden Emīr Süddūn ve Korkmaz ve Emīr-i Kaytı ve Cānī Beğ ve İkbāy ve Mamani ve Canberdi ve Taş Timur ve Hazīnedār Tomanbay el-Muhammedī ve

1 beğler İ : - Vi
2 bünyād-ı ömri İ : bünyādı Vi

Torbāliyyü's-süfūf ve Ürkmen Seyfi ve bir **[İ 172a]** on erlik beğlerden Emīr Kansu ve Emīr Perrās ve Magal Bay ve Erdiş ve Sibay ve Mısırbay ve Berdibek ve Kāşifü'ş-şarkıyye ve bunlardan gayri erba'ıyyāt ve ışruyyāt **[178b]** ve hāskilerden elli altmış mikdārı beğler yüz yire koyup meksūr u maktūl ve makhūr u mahzūl oldılar. Ve kılıçdan halās olanlar [1] أَين المفرّ diyüp kaçdılar. Andan sonra asker-i nusret-karīn orduyı yağma vü talan itmeğe başlayup cemī'-i leşker māl u ganāyimle muğtenim olup Hudā-yı bī-çūna şükr ü senālar, pādişāhun fursat u nusretlerine du'ālar eylediler. Ve bakıyyetü's-süyūf Haleb melikü'l-ümerāsı Hayr Beğ ve Zülkadr ulularından Abdürrezzāk ve Alāüddevle hasmı ki kaçup gitmişlerdi, Yūnus Paşa akablerince irsāl olınup niçelerin hākle yeksān idüp ve niçeleri istimāletlerle döndürüp getüricek mezkūr Hayr Beğ ki bile gelmişdi, zātında merdānelik ve ferzānelik āşikār olduğından müstehak-ı ātıfet idüp pādişāh-ı ālem anun günāhın afv idüp Köstendil Sancağı'nı sadaka eylediler ve sāir ināyāt-ı pādişāhiyye lāyık olanlar avātıf-ı hüsrevānīden behremend oldılar ve andan sonra bu fethün izhārıyçün beşāret-nāmeler yazılup etrāf-ı āleme irsāl eylediler. Andan pādişāh-ı ālem-ārā göçüp üç menzilde Haleb mukābilinde Gök-meydān nām mahalle varup otağla kondılar ve[3] Haleb'de olan hazīne ve mālı zabt idüp ve kal'anun hıfz u hırāseti içün ādemler ta'yīn eylediler. Ve andan sonra Bıyıklu Muhammed Paşa'yı Diyār-ı Bekr'ün hıfzıyçün gönderdiler ve andan sonra pādişāh-ı hilāfet-penāh on sekiz gün Haleb'de ikāmet idüp sene-i mezbūre şa'bānının gurresinde mahrūse-i Şām cānibine azm eylediler Ve mābeyninde **[İ 172b]** olan Hama ve Humus ve Trablus ve sāir kılā'-ı azīmü'l-irtifā'lar meftūh ü müsahhar olup hıfzlar içün **[179a]** sancak-beğleri ta'yīn olındı. Ve andan sa'ādetle Şām'a varılup Sultān Mastabası nām mevzi'e konılup ārām olındı ve pādişāh-ı felek-baht erkān-ı saltanatıyla şehre girüp kadīmü'l-eyyāmdan cārī olan āyīn-i fāsideyi bi'l-külliye ref' idüp kavā'id-i pesend-dīde-i şahāneyi temhīd idüp ve hutbe-i hilāfet nām-ı sa'ādetine okınup ve sikke-i saltanat unvān-ı adālet-cereyānla unvān-ı izāfet kesb idüp ve Şeyh Muhyiddīn-i Arabī'nün üzerine bir cāmi' bünyād itmek emr olınup[4] dahi ol vilāyetün harāb āsārını ma'mūr ve re'āyānun gönüllerini envār-ı lutfla mesrūr eylediler. Ve bu cānibde inhizāmla giden Çerākis-i bed-asl kaça kaça Mısır'a varup ciğerleri lāle-vār pür-dāğ olmışdı. Eyitdiler "Sultānlığa lāyık bir kimse gerekdür ki bize server ola" diyüp Ulu Divid-dār[5] Tomanbay'ı getürüp Kansu Gavrī yerine saltanat tahtı-

1 "Kaçacak yer neresi?"
2 eyne'l-mefer Vi : eyne'l-mısır İ
3 ve Vi : - İ
4 ve Şeyh Muhyiddīn-i Arabī'nün üzerine bir cāmi' bünyād itmek emr olınup Vi : - İ
5 ulu divid-dār İ : - Vi

na geçürdiler. Ol dahi āhir-i kārı fikr itmeyüp tehevvür atına süvār olup leşker cem‘ itmeğe mübāşeret idüp isyān u tugyān üzre mücidd olup durdı. Bu cānibde pādişāh-ı devrān Īsā Beğ-oğlı Muhammed Beğ’e iki bin mikdārı Rūmili dilāverin koşup Remle ile Gazze’nün fethine gönderüp dahi Mısır’da sultān-ı cedīd olan Tomanbay’a i‘lām ü tenbīh içün elçi gönderüp istimāletler eyledi. Elçi varıcak ol bed-fi‘āl tutup elçiyi katl idüp dahi meftūh olan Şām ve Haleb’i ve sāir bilād-ı Arab’ı zu‘m-i fāsidince Çerākis tāifesine tevcīh ve ta‘yīn eyledi. Ve Canberdi Gazzālī nām beğine Gazze beğliğin virüp ana bir niçe yarar beğ koşup ve yedi bin **[İ 173a]** mikdār asker koşup Gazze’ye gönderdi. Anlar **[179b]** dahi ale’l-gafle Gazze’de Īsā Beğ-oğlı Muhammed Beğ’i basmak niyyeti üzerine müteveccih olduklarında pādişāha ma‘lūm olur. Fi’l-hāl Vezīr-i a‘zam Sinān Paşa bir niçe bin ādemiyle Īsā Beğ bin Muhammed Beğ’e Gazze’ye mu‘āvenet içün irsāl olındı. Ve pādişāh-ı sa‘ādet-dest-gāh iki ay ve on gün Şām’da oturup sene-i mezbūre zilka‘desinün beşinde inān-ı azīmetlerin Mısır cānibine teveccüh itdiler. Ve ol cānibde a‘dā-yı devlet Gazze’ye karīb Arīş nām mahalle gelicek asākir-i mansūreden habīr ü āgāh olup mukābele itmeğe ikdām idemeyüp ol etrāfda halk cem‘ itmeğe mübāşeret idüp durdı. Ve bu cānibde[1] paşa-yı rūşen-re’yi yanında olan ümerāsıyla müşāvere idüp ol Kādiyü’l-hācāta tevekkül idüp ol gice Gazze’den göçüp Remle cānibine gider gibi oldı ve dönüp Hān-Yunus kurbında düşmen yaturken ale’l-gafle hemān basdı. Düşmen “Hod Sinān Paşa kaçdı” diyü hāb-ı gafletde yaturlardı, tasavvurlarından ziyān idüp fi’l-hāl iki bölük olup bir bölüği sağa ve bir bölüği sola ve Canberdi-i bed-fi‘āl ortada siper olup durdı. Bu cānibde dahi Teke-ili sancağı beği Ferhād Beğ, Anatolı askeriyle sağda[2] ve Gazze beği Muhammed Beğ Rūmili askeriyle solda durup Sinān Paşa kapu halkıyla sadırda durup cenge āgāz eylediler. Adū-yı hāksār bunları göricek mukābeleye gelmeyüp

Muhārebe-i Canberdi der-Nezd-i Gazze[3]

Leşkerün ardından ağırlığı basmak mülāhazasın idüp ādem göndericek paşa dahi bunun fikrini duyup bin mikdārı tüfenk-endāz seçüp dündār ta‘yīn eyledi. Ve sağa ve sola tüfenkciler koyup hāzır-baş durduklarında ol düşmen-i **[İ 173b]** bednihād hiçbir vechile hīleye yol bulmayup āsākir-i nusret-eseri **[180a]** bir sa‘b vādīye çekdi. Bu cānibden yeniçeri dilāverleri sür‘atle varup derenün öte cānibinde[4]

1 cānibde Vi : cānibden İ
2 sağda Vi : - İ
3 muhārebe-i Canberdi der nezd-i Gazze İ : - Vi
4 cānibinde Vi : cānibinden İ

önlerin alup ortaya alıncak paşa hemān üzerlerine at salup ve tabl ü nekkārelerin dövüp hasma kılıç koydılar. Muhassal sabāhdan ikindüye değin cenk ü cidāl olup niçe Çerākise beğleri kılıçdan geçüp nām-dārlarından Gazze nā'ibi Devlet Bay ve İskenderiyye beği Hudāverdi ve bunlardan mā'adā niçe niçe beğleri düşicek inhizāma yüz tutup feleğe kelek dimeyen cündīlerün dört bin mikdārı maktūl ü meksūr olup serdārları olan Canberdi mağlūb ve zahm-hurde olup münhezim olup kaçdılar ve asākir-i nusret-nümūn ardlarına düşüp ekserin kılıçdan geçürdiler. Ve Sultān Çavuş Kasravī ve Mısır vālisi Berd Beğ'i ve Cān Beğ'i ve Timur Beğ'i ve Aktavī ve Temrez Beğ'i dört bin mikdārı nām-dār cündīleri esīr ü giriftār ve sancakların nigūn-sār getürüp şād ü hürrem ve mesrūr u muğtenem oldılar ve andan paşa fetih-nāmeler yazup esīrlerle ve kesilen nām-dār başları pādişāha irsāl eyledi[1]. Pādişāh hazretleri hod sa'ādetle ardlarınca müteveccih olmışdı. Remle'ye karīb Celcūliyye'ye gelüp nüzūl eyledüklerinde Sinān Paşa'nun feth-nāmesiyle esīrler ve başlar serīr-i a'lāya vusūl buldı. Pādişāh hazretleri dahi anun sürūrından Remle'ye gelüp askeri anda koyup kendüler sa'ādetle Kudüs-i Şerīf ziyāretine varup zā'ir ü tā'if olup girü devletle Remle'ye geldiler ve[2] andan hemān göçüp üç menzilde Gazze'ye vusūl bulup Sinān Paşa'ya mülākī oldılar. Ve andan girü tenhā Halīl'ür- **[180b]** Rahmān ziyāretine varup bī-hadd ü pāyān ihsānlar eyledükden sonra yine Gazze'ye **[İ 174a]** geldiler. Andan beriyye mesāfātı ahvālinde ve Mısır fethi husūsında erkān-ı devletle müşāvere idüp ve Hudā-yı Rabbü'l-ālemīne sığınup Sinān Paşa'yı ileri gönderüp ve andan kendüsi dahi Mısır'a azm idüp Katya Kumı nām kuma müteveccih oldı ki aslā sudan eser olmayup su yerine kum akar bir azīm beyābānlardur, azm eyledüklerinde ol Kādir ber-kemāl gazā içün çalışanları susuz itmeyüp rahmetinden yağmurlar yağdurup asker[3]-i zafer-rehberün başlarına her gün bulutlardan sāye-bānlar kurup ve āb-ı hayāt gibi yağmur suların içdürüp on üç gün muttasıl gidüp Mısır'a karīb Bereketü'l-Hacc nām menzilde izz ü ikbālle nüzūl eylediler. Ol gice ārām idüp irtesi hudāvendgār hazretleri dergāh-ı bī-niyāza tazarru' ve niyāz idüp gazā niyyetine ve Mısır fethine atına süvār olup asākir-i zafer-āsārla Mısır'dan yana teveccüh gösterüp andan adū-yı hāksār dahi zāhir ü āşikār olup bu cānibün mehābetine kudret ü istitā'at eğlemeyen cündīler cānı ve başı korkusından itā'at ü inkıyād kemerin bağlanup[4] "el-amān, el-amān" diyü feryād ü figāna başladılar. Ve'l-hāsıl sene-i mezbūre zilhiccesinün yigirmi tokızıncı

1 kesilen nām-dār başları pādişāha irsāl eyledi Vi : kesilen başlarla pādişāha irsāl eyledi İ
2 ve İ: - Vi
3 asker Vi :asākir İ
4 bağlanup Vi : bağlayup İ

şenbih güninün, kuşluk vaktinde a'dā-yı devlet mukābil-i şehre muttasıl Ridāniyye nām sahrāya vusūl müyesser olup pādişāh-ı sāhib-kırān cānibinde ādet-i kadīme-yi Osmānī muktezāsınca sağlu sollu alaylar bağlanup Anatolı askeriyle beğlerbeğisi olan Mustafa Paşa sağ kola ve Rūmili askeriyle beğlerbeğisi Sinān Paşa sol kola durup ve sāir beğler ve ağalar hazret-i saltanat-penāhī etrāfından ihāta eyleyüp her kişi kollu kolında, vaktlü vaktine hāzır u nāzır olup durdı. **[181a]** Ve öte cānibde Mısır sultānı Tomanbay dahi cündīden ve Arab'dan ve Zengī'den yigirmi bin mikdārı ādem cem' eyleyüp ve Frengistān'dan gelmiş topçılardan **[İ 174b]** ve tüfenkçilerden tedārük idüp Ridāniyye'de asker-i İslām mukābelesine toplar ve prankalar[1] ve her cānibe tokatlar ve metrisler kurup kendüler dahi başdan ayağa pūlād u āhene gark olup asker-i muzaffer mukābeleye geldükde topların ve tüfenklerin atup cemī'-i himmetin sarf idicek mahalde hazret-i saltanat-ı destgāh bu hālden haber-dār olup dahi Cebel-i Mukattab nām yoldan yüriyüp toplarınun ve tüfenklerinün ardın alup cümlesin battāl idicek yeniçeri dilāverleri tīr ü tüfenki üzerlerine yağmur gibi yağdurup emān virmeyüp ve gözlerin açdurmayup prangaları ve darbzenleri a'dā-yı hāksār üzerine havāle idüp rūz-ı rūşenleri şeb-i deycūra mübeddel idüp ol zulmet içinde bir niçe def'a hücūm ve hamle olup Rūmili ve Anatolı beğleri ve atebe-i ulyā kulları āteş-fām ve hūn-āşām tīrān-ı kahr-intikāmı ve sāir ālāt-ı harbi düşmene havāle idüp her cānibden muhkem cenk ü kıtāl evc-i Süreyyā'ya urūc idüp ol fırka-i efāritün ekserin kılıçdan geçürüp ve erkān-ı devletinden Emīr Salāh Ürkmez ve Mīr-i meclis Yahşı-bay ve Mīr-āhūr Kebīr Agmaz-bay ve Hācibü'l-huccāb Tuhta-bay ve Emīrü'l-ümerā Arasta-bay, Timuru'l-ceyş ve bin başlarından Canpolat Tūr-ı Sīnā ve Tin Beğ, Necmī ve Yūsuf-ı Nāsırī ve Hayr-beğ el-mi'mār ve Dūydār Er Kebīr Allān ve Kansu Koğlu ve Divid-dār Sürrūn Ulu Beğ ve Kansu Ebū Sīnā ve Ebrek ve Kansu Gūdet ve Üzer Beğ, Neşf nām beğlerün kimi alef-i şemşīr ve kimi giriftār-ı zencīr olup bunlardan mā'adā kırk erlik ve on erlik beğlerden ve hāskilerden seksen mikdār **[181b]** beğleri yüz yere urup hāk olıcak lākin bu cānibde dahi Ramazān-oğlı Mahmūd Beğ ve Fulorina beği Yūnus Beğ ve sābıkan ser-hazīnedār olan Ali Ağa dār-ı fenādan dār-ı bekāya **[İ 175a]** rıhlet eylediler. Ve dahi niçe subaşlar ve yeniçeriler kimi mecrūh ve kimi maktūl olup āhir-i kār a'dā-yı devlet ayruk mukāvemete durımayup nā-çār cemī'isi Sinān Paşa üzerine hücūm eylediler. Ol arada ziyāde cenk olınup hattā hudāvendgār hazretleri sipāhī oğlanları[2] ağası Bālī Ağa'yı, paşa-yı

1 prankalar Vi : tüfenkler İ
2 oğlanları Vi : oğlanlar İ

mezkūre muʿāvenet içün gönderüp anlar dahi yetişüp düşmenün bir defʿā yüzin dönderüp ol esnāda nā-gāh Sinān Paşa'nun sīnesine zahm-ı sinān ve pehlūsına darb-ı peykān irüşüp hudāvendgār uğrına baş u cān[1] terkin urup zümre-i şühedāya vāsıl oldı. Hudāvendgār hazretleri hayli bī-huzūr olup sağ ve sol askere tesellīler ve istimāletler eyleyüp buyurdılar ki "Şimdi sıduğunuz Çerkes ve kırduğunuz hār u hās değüldür" diyüp tekrār hamleler urup ve alaylarına at salup niçesin hāk ile yeksān iderken ol mahalde Yūnus Paşa irişüp cenkler idicek ol müfsidlerün tākatleri tāk olup dahi hemān ol serdār-ı erbāb-ı fitne olan Tomanbay [2]أَين المفرّ diyü üftān u hayrān beş on nefer Çerkes ile Saʿīd-ili'ne ve Canberdi Gazzāli baʿzı cündīyle Sālihiyye tarafına firār ihtiyār eyleyüp āteş-i fitne vü fesād olanlar şemşīr-i hūn-bārdan bi'l-külliye geçdüklerinden sonra ordusın ve sāir raht u bahtın yağma vü gāret eyleyüp dahi Mısır'a girüp Çerkes beğlerinün evlerin tārumār idüp bīhadd defāyin ü hazāyin buldılar ve sipāhīlerün çāderleri serv-i gül-endām ve gonce-leb gulāmlarla dolup ve ol kadar Arabī atlar ele **[182a]** girdi ki voynuklar dahi tavīle ile atlar besler oldılar ve develere katırlara kim bakar. Ve'l-hāsıl bir mertebede doyumluklar ve Çerākisün cānına cezālar oldu ki ne dīde-i rūzgār görmiş ve ne semʿ-i felek işitmişdür. Andan sonra **[İ 175b]** şehre muttasıl İmāret-i Ādiliyye kurbında hudāvendgār hazretlerine otağlar kurılup nüzūl olındı. Ve andan sonra[3] hemān ol günden şehri ve kalʿasın hıfz itmeğe ādemler taʿyīn olınup[4] üç gün anda karār olındı. Ve anda Ümmü'l-Kıyās nām mevziʿde köşkler binā itdiler[5]. Andan sonra ol aradan[6] kalkup Nīl kenārında Cezīre-i Vüstānī nām neyīstān ve şekeristān mevziʿde otağla kondılar. Ve[7] dahi ol bekāyā-yı seyf yaʿnī Çerkesān-ı pür-havf, āciz ve dem-beste olduklarından efkār-ı fāsidelerince asākir-i mansūreyi[8] şebhūn kasdına müşāverāt-ı bātıla idüp ākibet Tomanbay yedi bin mikdārı ādemle şebhūn eyleyüp ve Mısır'un içine girüp bulduğı Osmānīleri helāk eyleyüp ve güzer-gāhlara seddler ve metrisler yapup ve baʿzı yerlerde pusular koyup her cānibi muhāsara ve ihāta eyleyüp durdılar. Bu cānibde pādişāh āgāh olıcak buyurdılar ki "Ol gice sabāha dek asker sāz u sözle çāderlü çāderinde vaktine hāzır olalar." Emr-i ālī mūcebince hāzır ü müheyyā olup ve ordunun güzer-gāhlarına karavullar ve yeniçeriler taʿyīn olınup cenk ü darba müntazır tuturlarken ol müfsidlerün işleri rāst gelme-

1 baş u cān Vi : başın can İ
2 "Kaçacak yer neresi?"
3 sonra İ : - Vi
4 olınup Vi : olup İ
5 ve anda Ümmü'l-Kıyās nām mevziʿde köşkler binā itdiler Vi : - İ
6 aradan İ arada Vi
7 ve İ : - Vi
8 mansūreyi Vi : mansūre İ

yüp sabāh olıcak Nīl kenārında olan iskeleleri beklemeğe ādemler konılup buldukları Çerkes'i ve cündīyi helāk idüp ve gemileri hark idüp andan vezīr olan Yūnus Paşa'ya asker-i İslām'ı koşup ve Nişāncı Hāce-zāde'yi ve Yeniçeri **[182b]** Ağası Ayas Ağa'yı ve Mīr-i alem Ferhād Ağa'yı ve ba'zı bölük ağaların ve yeniçeri tāifesin koşup Rūmili ve Anatolı askeri dahi her biri bir cānibden durmasını emr olınup paşayla şehirden yana a'dā-yı devlet üzre her cānibden yürüyiş itdiler. Mahallātda ve sokaklarda **[İ 176a]** buldukları tokatların ve havālelerin yakup ve seddlerin ve metrislerin yıkup ve tāt u fellāhı ve fesād u salāhı tīr-i kazāyla hāke berāber eyleyüp ve dīvārların bünyādından vīrān ve hānumānların āteş-i sūzān idüp ve yeniçeri tāifesi etrāfa tüfenk-endāz olıcak anlar dahi asker[1]-i nusret üzerine tīr ü tüfenk ve taş ve keski havāle idüp iki gün bu üslūp üzre kal'a cengi olup lākin dört bin mikdārı[2] cündī bu ortalıkda helāk oldı. Ve'l-hāsıl paşa-yı mezbūr ve sāir beğler ve ağalar ol kadar dilāverlikler eylediler ki vasfa kābil değül. Üçünci gün pādişāh hazretlerinün karārı kalmayup ki hicretün dokuz yüz yigirmi üçünci muharreminün yedinci güni ki cum'a idi, gazā niyyetine kılıç kuşanup bir şīr-savlet esbe süvār olup vezīr ü emīr ve ganī ve fakīr dā'iresine cem' olup dahi a'lām-ı zafer-i'lām ile şehirden yana yürüyüp ve feth ü zafer tabl ü nekkāreleri döğilüp dahi uğurda vākı' olan mevāzi'i ve emākīni yıkmağa ve yakmağa başladılar ve buldukların helāk idüp bu vechile yüriyüp kal'a ile Sultān Hasan Cāmi'i mābeyninde Rumeyle nām meydāna varılup her cānibde alaylar bağlanup dahi Sipāhī-oğlanları atlarından inüp esbāb-ı cenkle müheyyā olup ve kalkanların yapınup ve yeniçeri ser-bāzları birbirine mu'īn u zahīr olup taraf taraf mahallelere **[183a]** yayılup her kūşede a'dā-yı devletle harb ü kıtāl idişmede[3] olup sā'ıka-āvāz tüfenkleri ve prankaları atup cenk-i azīm eyledüklerinde anlar dahi cānı ve başı korkularından "amān amān" diyüp feryād u figān eyleyicek ve'l-hāsıl ol kadar cenk oldı ki kābil-i ta'bīr değül. Āhirü'l-emr Sultān Tomanbay makhūr ü münhezim ve hayātından kat'-ı ümīz idüp evden eve ve dīvārdan dīvāra kaçup Şeyhūniyye nām cāmi'e **[İ 176b]** girüp anda dahi fāyide bulmayup yedi-sekiz nefer cündiyle çıkup eski Mısır'dan yana kaçup ve bir gemiye girüp yine Sa'īd-ili'ne çavdı. Ve asker-i mansūre şehir içinde buldukları Çerākiseyi[4] ve cündīyi dest-beste getirüp pādişāh huzūrında boyunların urdılar. Ol gün Çerkes'den çok kimselerün başı kesilüp kökleri kırıldı. Mahallelerde küştelerden geçilmez olup hūn-ı adūdan bir niçe gün āb-ı Nīl içilmez oldı. Andan

1 asker Vi : asākir İ
2 mikdārı İ : mikdār Vi
3 idişmede Vi : itmekde İ
4 Çerākiseyi Vi : Çerkesi İ

sonra hudāvendgār sipāh-nusretiyle girü Cezīre-i Vüstāniyye'ye avdet idüp yemīn ü yesārda olan bahçelerde[1] bulınan Çerākiseyi dahi depelediler. Ve'l-hāsıl birisi emān bulmayup nām u nişānları belürsüz olup hāk ile yeksān oldılar. Andan irtesi olıcak dīvān-ı ālī olup vüzerā vü ümerā ve sāir erkān-ı devlet cem' olındukda her birinün dilāverlikleri ve merdānelikleri[2] ma'lūm olup kimine vezāret ve kimine emāret ta'yīn olınup Yūnus Paşa'ya vezīr-i a'zamlık virilüp ve tuğrāyı Muhammed Paşa'ya ve Rūmili beğlerbeğisi Sinān Paşa'ya vezāret ve Anatolı beğlerbeğisi ki Mustafa Paşa'dur, Rūmili beğlerbeğiliği ve emīr-i alem Ferhād Ağa'ya Anatolı beğlerbeğiliği tefvīz olınup ve sāir istihkāk olanlarun her birine mikdārınca irtifā'lar oldukdan sonra kaçup giden **[183b]** Çerkes beğlerinden Canberdi Gazzālī beriyyeliklerde hayrān u ser-gerdān gezerken dergāh-ı sa'ādet-dest-gāhdan emān istimdādına ādemler gönderüp pādişāh hazretleri özrin kabūl idüp emān-nāme ihsān idicek Canberdi-i mezkūr dahi gelüp pādişāhun yed-i sa'ādet-bahşlarıyla müstes'id olıcak Sofya Sancağı sadaka olındı. Ve'l-hāsıl ol mevzi'de on sekiz gün **[İ 177a]** durdukdan sonra māh-ı muharremün yigirmi üçinde ki se-şenbih idi, şehr içinde Kal'a-ı Yūsuf'a göçilüp karār olındı. Ve öte cānibde Tomanbay ki Sa'īd-ili'ne kaçmışdı, ol aradan pādişāha emān içün ādemler gönderüp emān-nāme taleb eyledi. Pādişāh dahi günāhın afv idüp Anatolı kethüdāsı olan Mustafa Çelebi'yi ba'zı kimesneler ile pend ü nasīhat içün emān-nāme dahi irsāl idüp gönderdi. Varup vusūl bulduklarında Tomanbay dinen ahmak yanında olan Çerākis-i bed-asıllarun sözine uyup varanlarun cümlesin helāk eyleyüp tekrār fitne vü fesād ihzār eyleyüp yine birkaç bin ādem cem' idüp mukābele vü mukātele kasdın idicek hudāvendgār hazretleri[3] dahi āgāh olup bir mikdār askerle Şehsüvār-oğlı Ali Beğ'i ve Rūmili beğlerbeğisi Mustafa Paşa'yı fi'l-hāl ardınca gönderüp kendü dahi Mısır'dan çıkup Nīl kenārında nüzūl eyleyicek girü Tomanbay'un firārı haberi gelüp hemān asker-i nusret dahi gemilere binüp ve sa'ādetle kendüler dahi Nīl'i geçüp a'dā-yı devletün hezīmeti içün ardına müteveccih olıcak Tomanbay dahi āgāh olup rūz u şeb kaçmak üzerine oldı. Asker[4]-i devlet dahi ardınca kovup İskenderiyye ile Reşīd mābeyninde yetişüp leşkerinün kimin kılıçdan **[184a]** geçürüp ve niçe beğlerin tutup dest-beste pādişāh huzūrına getürilüp boyunların urdılar[5]. Tomanbay el-makhūr baht-ı siyeh-kārıyla tek ü tenhā kalup Menhūr nām kasabaya karīb Muhabbere nām mevzi'e ki serhadd-i Mağribdür, yetişüp deryā-yı Nīl'i geçüp halās olmak

1 bahçelerde Vi : bakçalarda İ
2 ve merdānelikleri İ : - Vi
3 hazretleri İ : - Vi
4 asker Vi : asākir İ
5 boyunların urdılar Vi : boyunları urıldı İ

ümmizinde iken Şehsüvār-oğlı Ali Beğ sāir beğlerle yetişüp ol dahi cānında el yuyup kendüsin Nīl'e atup boğazına değin su içinde iken boğazına kemend atılup su içinden **[İ 177b]** çıkarılup[1] beste vü giriftār pādişāh hazretlerinün huzūrına getürdiler. Andan sonra hudāvendgār girü Mısır'a müteveccih olup sene-i mezbūre rebī'ü'l-evvelinün yigirmi birinde dü-şenbih güni getürüp Tomanbay'ı Mısır içinde Bābü'z-Züveyle'de salb eylediler. Andan sonra cemī'-i etrāflar zabt olınup ve pādişāh'un nām-ı şerīfine hutbeler okunup ve sikkeler urulup ve şehirler zīnet olınup ve etrāf-ı āleme dahi fetih-nāmeler ve beşāret-nāmeler irsāl olındı. Ve ol esnāda Diyār-ı Bekr beğlerbeğisinden dahi Kal'a-ı Mardin'ün fethi haberi geldi. Ve Trablus Sancağı beği İskender Paşa ve oğlı Mustafa Beğ cānibinden dahi ki ol vilāyetde isyān u tugyān itmişlerdi, anların inhizāmı ve kesilen başları dahi gelüp tekrār şenlikler ve şādlıklar eylediler. Ve'l-hāsıl a'dā-yı devletden bir kimse kalmayup nām u nişānları belürsüz oldı. Andan sonra Mekke-i mu'azzama[2] şerrafaha'llāh ve Medīne-i münevvere nevvereh'allāh cāniblerine teşrīfler ve hil'atler ve Haremeyni'ş-Şerīfeyn'e ādet-i kadīme üzre kisvetler ve ol memālike feth-nāmeler irsāl olınup anlar dahi şehirleri zīnet eyleyüp **[184b]** ve hutbe-i hilāfeti hudāvendgār hazretlerinün nām-ı sa'ādetine okıyup[3] muhassal bu fütūhāt ol memālike değül, belki hıtta-ı rub'-ı meskūne vāsıl oldı. Dahi memālik-i Mekke vü Medīne ve sāir bilād ü emsār ve kılā' u hisār aksā-yı mağribe ve Habeş ve Zengibār'a ve Yemen diyārına varınca memālik-i Osmāniyye'ye ilhāk olınup muhkem ü meftūh kılındı. Andan hudāvendgār hazretleri devletle Mısır'dan kalkup varup İskenderiyye ve Reşīd'i seyrān idüp ol kal'aların[4] temāşā eyleyüp ve cāmi'lerinde namāz[5] kılup girü sa'ādetle Mısır'a geldi. Ve andan **[İ 178a]** Mısır'un cemī'-i ahvālin bī-kusūr itdükden sonra niyābetin Yūnus Paşa'ya tefvīz idüp dahi Rūm cānibine azm eyledi. Lākin Yūnus Paşa'yı Hakk Te'ālā devlete lāyık ve Mısır tahtına muvāfık görmeyüp gurūrı ve hıyāneti pādişāha ma'lūm olıcak def' ü azl olınup Hayr Beğ'e sadaka olındı ki Hayr Beğ'ün sıdki āhir kendüyi Mısır'un saltanatına irişdürdi. Andan pādişāh-ı ālem-penāh Mısır'dan ikinci menzilde giderken emr inüp Yūnus Paşa'nun boynın urdılar. Ve andan Şām'a teveccüh olınup niçe günden sonra Şām'a geldüklerinde Şām'ı dahi Canberdi'ye virüp ol kışı Şām'da kışlayup bahār oldukda Rūm'a müteveccih oldı. Haleb şehrine geldükde vezīr-i a'zam olan Pīr Muhammed Paşa'ya emr eyledi ki "Furāt semtine varup her kande mīr-i serkeş ve kılā' varsa hakkından

1 çıkarılup Vi : çıkarup İ
2 mu'azzama Vi : mükerreme İ
3 okıyup Vi : okınup İ
4 kal'aların Vi : kal'aları İ
5 namāz Vi : namāzlar İ

gelüp feth ü zabt eyle" diyü asker-i mansūrı koşup gönderdi. Paşa-yı mezbūr dahi emr-i ālī mūcebince asker-i zafer-rehber ile emr olınan mahalle[1] müteveccih olup Furāt cānibine varup ol etrāfda niçe serkeş beğler gelüp paşaya itāʿat eyledi[2] ve Rūmili beğlerbeğisi Mustafa Paşa Rūmili dilāverleriyle Furāt'ı geçüp ve ol cānibi **[185a]** urup çok kızılbaşlar helāk idüp girü sıhhatle gelicek ol semtde Ane adlu bir saʿb kalʿa vardı, ana müteveccih oldılar. Varduklarında kalʿaya ādem gönderüp hisārı iylükle istediler. Beği olan Şeyh Ömer anda olmamağın içinde olan ehl-i kalʿa hisārı virmeyüp cenge āgāz eyledüklerinde paşa dahi leşker-i aʿdā-şikārla kalʿayı muhāsara idüp göz açdurmayup gice ve gündüz döğüp delük delük idicek nā-çār ehl-i kalʿa zebūn olup kalʿayı teslīm eylediler. Dahi paşa hazretleri[3] kalʿanun **[İ 178b]** cemīʿ-i levāzımın görüp ve ol memālikün ahvālin ber-taraf idüp yine Rūm'a müteveccih oldı. İttifāk ol esnāda İbn Haneş nām bir müfsid ki pādişāha itāʿat itmişdi, girü āsī olup fitne vü fesāda āgāz idüp yanına hayli ehl-i fesād cemʿ eyledi. Dahi Trablus beğiyle ata-oğlı geçindüklerinden ana ādem gönderüp icāzet taleb eyledi ki ol aradan geçüp diyār-ı Acem'e gide. Ol dahi "Tarīk-i āmme gitmek sözi var" diyü tavşan uyhusın virdükden sonra hufyeten Şām nā'ibi Canberdi'ye ve Hama beği Güzelce Kāsım Beğ'e haberler irsāl idüp dilāverler hāzır olındı. Dahi bu müfsid Trablus beğinün sözine inanup asker mühmelātıyla kalkup kızılbaş-ı melʿūna revāne olup geçerken, hemān Canberdi ve Kāsım Beğ arkarı gelüp ve Trablus beği dahi yetişüp ortaya aldılar. Bir güzel cenk olup İbn Haneş[4] denen melʿūnı helāk idüp yanında olan askerini kılıçdan geçürdiler ve mezkūrun başını ve bu fethün haberini pādişāha irsāl eylediler ve andan sonra Tırhal Kalʿası yanında bir gār vardı ki yatak olup içi müfsidler ve harām-zādeler ve ışıklar mecmaʿıydı, her nerede **[185b]** uğrı ve harāmī varsa varup anda sığınurdı, nā-gāh bunlar bir gün içlerinden bir münāfıkı beğ diküp māʿadāsı ana tābiʿ olurlar[5]. Ol melʿūn dahi "Ben[6] Mehdī'yüm" diyü daʿvā idüp çıkup ol etrāfı yağmaya ve talana başlarlar ve etrāfdan bunı işidüp her kande kızılbaş ve hırsız ve harām-zāde varsa yanına gelüp hayli ādem cemʿ olup etrāfı gāret itmeğe başlayıcak bu ahvāl hudāvendgāra maʿlūm olınup fi'l-hāl pādişāh dahi Ferhād Paşa'yı gönderüp yanına niçe asker koşup ol dahi **[İ 179a]** sancağın kaldurup ve tabl ü kūsın çaldurup azm-i Celālī idüp mü-

1 emr olınan mahalle İ : - Vi
2 eyledi Vi : eylediler İ
3 hazretleri Vi : - İ
4 İbn-i Haneş Vi : Haneş İ
5 olurlar Vi : olup İ
6 ben İ : - Vi

teveccih oldı[1]. Ol cānibde ol Mehdīlik da'vāsın iden[2] bed-asl Türk askerün teveccühin idicek Kal'a-ı Tırhal'ı koyup azm-i Tebrīz eyledi. Şehsüvār-oğlı Ali Beğ bunun kaçduğın göricek Ferhād Paşa'ya katlanmayup hāzır olan askerin cem' idüp ve etrāfı sürüp Mehdī olan Celālī'nün üzerine müteveccih oldı. Varup fi'l-hāl yetişüp önün alup ihāta eyleyicek ol müfsid dahi gördi ki hāl böyle oldı, dönüp cenge āgāz idüp cān korkusından tonuz gibi uğrayup bir azīm cenk eylediler. Āhir dilāverān-ı Osmānī ol Mehdī geçinen Deccāl'i depeleyüp ve tevābi'īni kılıçdan geçirdiler[3]. Ve ol vilāyeti anlarun şerrinden pāk idüp beşāret haberin serīr-i devlete i'lām eylediler ki hicretün dokuz yüz yigirmi beşiydi. Andan sonra Sultān Selīm hazretleri gāh İstanbul'da ve gāh Edrine'de av ü şikāra meşgūl olup bir gün emr eyledi ki "Rodos cānibine sefer-i hümāyūn içün tedārük görüle." İmtisālen li'l-emri'l-ālī fi'l-hāl gemiler ihzār olınup[4] ve kürekçiler ve azebler ihrāc olınup cemī'-i umūr-ı sefer hāzır olup görüldükde azeb ve kürekçi gelüp gemilere **[186a]** girecek mahalde girü ol gazā Sultān Selīm'e[5] müyesser olmayup gelen kürekçiye ve azebe icāzet virilüp ol sefer-i hümāyūn te'hīr olındı. Dahi muktezā-yı hikmetul'lāh iktizāsınca[6] Sultān Selīm Edrine cānibine müteveccih oldı[7]. Varup babası Sultān Bāyezīd Hān ile cenk eyledüği mahalle vusūl bulıcak nā-gāh ākile nām bir maraz ārız olup pādişāhun cism-i latīfini günden güne eridüp ol mahalde nā-gāh bir gün peyk-i ecel irişüp rūh-ı pür-fütūhını kapup **[İ 179b]** Sultān Selīm Hān dār-ı fenāyı terk idüp dār-ı bekāya rıhlet eyledi. Ol vakt ki merhūma bir maraz[8] müstevlī oldı, Pīrī Paşa'yı ve Ahmed Paşa'yı ve defterdārları Edrine'ye gönderüp mesālih-i İslām'un görülmesin tefvīz idüp kendü Ferhād Paşa'yla kalkup hükemā ve etıbbā mu'ālece idüp sıhhatine çalışırlardı. Hicretün dokuz yüz yigirmi altısı şevvālinün yedisinde vefāt idicek vefātları saklanup Ferhād Paşa fi'l-hāl Sultān Süleymān'a hufyeten mektūb irsāl idüp "Tīz yetişmek ardınca olasız" didükde mektūb vusūl bulıcak Sultān Süleymān hazretleri Ferhād Paşa'nun mektūbın görüp gayri paşalarun işāreti olmaduğından i'timād itmeyüp ihmāl eylediler. Ferhād Paşa dahi Pīrī Paşa'ya ve Ahmed Paşa'ya i'lām idüp ittifākla ale't-ta'cīl sipāhīler kethüdāsın gönderüp "Fetret olmadın yetişesin" didiler. Ol dahi revāne oldı.

---

1 müteveccih oldı Vi : gitdi İ
2 iden İ : ider Vi
3 geçirdiler Vi : geçürüp İ
4 olınup Vi : olup İ
5 Sultān Selīm'e Vi : Sultān Selīm hazretlerine İ
6 muktezā-yı hikmetullāh iktizāsınca İ : muktezāsıyla Vi
7 oldı İ : olındı Vi
8 bir maraz İ : - Vi

[186b][1]
[187a][2]

[187b] Cülūs-ı Sultān Süleymān Hān bin Selīm Hān bin Bāyezīd Hān bin Muhammed Hān bin Murād Hān bin Muhammed Hān bin Yıldırım Bāyezīd Hān bin Gāzī Murād Hān bin Orhan Gāzī bin Osmān Gāzī "rahmetullāhi te'ālā aleyhim ecma'īn"[3]

Hazret-i Sultān Süleymān mektūbları göricek ahvāli mukarrer bilüp hemān[4] Ma'nisā'dan azm-i İstanbul kıldı[5]. Üsküdar'a geldüklerinde berü cānibe i'lām olunur, yeniçeri ağası olan Kemāl Ağa ale's-sabāh yeniçeri gelüp ādet-i kadīm üzre kapu oldukda ağanun atı ihzār olınup dahi ağa yeniçerilere "Yoldaşlar, Sultān Selīm vefāt eyledi. Siz sağ olun. Pādişāhımuz Sultān Süleymān'un ömri ve devleti ziyāde olsun. Gelüp irişdi gelün, Üsküdar'dan geçeyorur. Varalum istikbāl idüp getürelüm" diyüp hemān **[İ 180a]** atına süvār oldı. Yeniçeri birbirine bakup her birine hayret tārī olup hiçbiri va'za kādir olmayup dahi iskeleye müteveccih oldılar. Dahi cemī'-i erkān ve havāss u avāmm bildiler ki Sultān Selīm vefāt idüp Sultān Süleymān'un geldüğine halāyık iskelede māl-ā-māl olup Sultān Süleymān dahi devlet ü sa'ādetle geçüp atına süvār olup Kemāl Ağa yanına yanaşup cemī'-i yeniçeri ve kapu halkı ardınca ve önince getürüp sarāy kapusına irişdüklerinde yeniçeri alay bağlayup ādet-i kadīme muktezāsınca in'ām taleb eylediler. Sultān Süleymān hazretleri dahi cemī'isin tesellī ve murādların kabūl idüp dahi sarāy-ı serīr-i a'lāya girüp dahi māh-ı mezbūrun on sekizinci gün ki yek-şenbih idi, taht-ı saltanatına geçüp karār eyledi. Yarındası cemī'-i cāmi'lerde salālar okınup merhūm Sultān Selīm'ün cenāzesine hāzır olmağiçün işāretler olınıcak mecmū'-i ekābir ü a'yān ve pīr ü cevān mātem libāsın giyüp ve Sultān Süleymān dahi müştemel ve mātem-zede atına süvār olup İstanbul'dan taşraya revāne olıcak gördi ki karşudan babasınun tabutı gelür, ke-ennehū havāda hazret-i Süleymān'un tahtıdur ki cevelānla **[188a]** getürürler ki yanında olan asker-i sipāhīler müstağrak olup āh [u] vāh ve feryād ü figānla alup getürüp Sultān Muhammed Cāmi'inde namāzın kılup Mīrzā Sarāyı'nda[6] defn eylediler. Dahi pādişāh hazretleri üzerine türbe ve cāmi' binā olunmasın emr idüp fukaraya bī-hadd akçalar sadaka eylediler. Andan Sultān

1 Vi nüshasında bu sayfa boş bırakılmıştır.
2 Vi nüshasında bu sayfa boş bırakılmıştır.
3 rahmetullāhi te'ālā aleyhim ecma'īn İ : - Vi
4 hemān Vi : - İ
5 kıldı Vi : idüp İ
6 sarāyında İ : - Vi

Süleymān tahta[1] cülūs idüp adl ü dāda ve ta'mīr-i bilāda āgāz idüp ve etrāf-ı āleme hükmler perākende idüp kendünün[2] pādişāhlığın ve adl ü dād izhārın irsāl eyledi[3]. Ve aslā zulme rızāsı olmayup **[İ 180b]** şer'-i şerīf-i nebeviyyeye sülūk idüp şer'dan hāric vaz'a rızā virmediler.

Ol esnāda Kapudān Ca'fer Ağa'nun ahvāline muttali' olup lākin tehevvür itmeyüp Sarugörez'e havāle eylediler. Şer' ile teftīş olınup katline hükm olındukdan sonra salb eylediler. Andan sonra irsāl olınan ahkām-ı şerīfler etrāfa vusūl buldukda cemī' beğler Sultān Süleymān'un emrine ve saltanatına itā'at eyleyüp lākin ol bed-asl Cānberdī Gazzālī hıyānetin izhār idüp ve yanına Çerākis tāifesin cem' idüp ve hutbeyi dahi nām-ı kabīhına okudup ve sikkeyi kendü adına eyledi ve etrāf-ı āleme ādemler salup yanuna da'vet eyledi. Muttasıl Arab'ı ve etrāfı cem' itmeğe başladı. Çünki bu hādisāt Sultān Süleymān Hān hazretlerine irişdi, fi'l-hāl Ferhād Paşa'ya emr eylediler ki "Bir mikdār yeniçeri alup ve silahdār bölüğini Anatolı askeriyle ta'cīl irişe." Ol dahi hemān emr-i ālī mūcebince asker-i mezkūr ile müteveccih olup niçe günden sonra Şām'a irişicek Canberdi dahi askeriyle çıkup ve cem'iyyet idüp Ferhād Paşa'ya mukābil geldi. Paşa dahi derhāl alaylar bağlayup saflar düzdiler ve yemīn ü yesār askeri yerlü yerinde[4] koyup ve Şehsüvār-oğlı Ali Beğ'i öne kodılar. Ve andan sonra tabl u kūsler döğilüp sūrnā vü nefīrleri çaldılar. Dahi bahādurān ü dilāverān cenge şürū' idüp her cānibden harbe hücūm eylediler. Ve ol cānibden dahi pulāda müstağrak a'dā hücūm idüp iki asker birbirine kılıç koyup cenge başladılar. Ve'l-hāsıl-ı kelām bir mikdār muhkem cenk olup āhir Hakk Te'ālā'nun ināyetiyle Canberdi hāini helāk idüp[5] cemī'-i leşkerin tārumār eylediler. Andan **[İ 181a]** paşa beşāret haberin serīr-i sa'ādete **[188b]** irsāl idüp girü Rūm'a müteveccih oldılar ki hicretün dokuz yüz yigirmi yedisinde vākı' oldı bu ahvāl.

Teveccüh-i Sultān Süleymān Hān be-Cānib-i Engürüs ve Feth-i Belgrad

Andan Sultān Süleymān hazretleri buyurdılar ki "Çünki ābā vü ecdādum ömrlerini gazā yolına sarf idüp gice ve gündüz cihāda çalışup cān u baş oynadılar, lā-büdd ben dahi ömrümi zāyi' itmeyüp gerekdür ki dīn yolında dürişüp küffārla muhārebe idevüz" diyüp[6] vüzerāya ve ümerāya ve cemī'-i etrāfun beğlerine emr

1 tahta Vi : tahtına İ
2 kendünün Vi : - İ
3 adl ü dād izhārın irsāl eyledi İ : adl ü dādın irsāl eyledi İ
4 yerlü yerinde Vi : yerinde İ
5 Canberdi hāini helāk idüp Vi : Canberdi hāinün başı kesilüp İ
6 diyüp Vi : diyü İ

eyledi ki gazāya hāzır olup mükemmel yeraklarıyla müheyyā olalar. Emr-i ālī mūcebince asākir-i İslām cem‘ olınup ve seksen bin akıncı ihrāc olınup ve bundan gayri iki fīlün üzerine iki kal‘a binā olınup ālāt-ı harble müzeyyen olınup anı dahi bile alup gidüp ve cemī‘ yerak ü yasak ihzār olınup dahi bir gün devlet ü sa‘ādetle Sultān Süleymān hazretleri niyyet-i gazā diyüp ve atına süvār olup azm-i Belgrad eyledi [1]. Niçe günden sonra Alaca Hisār'a irdiler. Anda birkaç gün ārām itdiler, tā cümle asker anda gelüp cem‘ olup ovalar ve yazular asker-i İslām'la topdolu olup darba vü harbe hāzır u müheyyā oldılar. Ve anda dīvān olınup hudāvendgār hazretleri Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'ya emr eyledi ki "Tevābi‘iyle mukaddemā varup Böğürdelen Kal‘asın muhāsara eyleye." Ol dahi kalkup sancağın kaldurup ve kūs u nefīrlerin çaldırup mezkūr Böğürdelen Kal‘ası'na azm eyledi. Dahi irişüp gördi ki bir kal‘a-i güzīn, top kurup yıkmağa kıyamayup hemān Rūmili dilāverlerine emr eyledi ki yürüyiş ideler. Anlar dahi cān u baş terkin urup hemān kal‘aya yüridiler. Ān-ı vāhid **[İ 181b]** içinde kal‘anun üzerine sancaklar diküp ve nerdübānlar urup Böğürdelen'i feth itdiler ve içinde olan küffār-ı hāksārı kılıçdan geçürüp ve pādişāha i‘lām eylediler. Ve andan pādişāh hazretleri Pīrī Paşa'yı ser-asker idüp Belgrad'un üzerine gönderdi. Anlar dahi varup muhāsara idüp ve etrāfına toplar kurup döğmeğe başladılar ve gice ve gündüz ol hisār-ı üstüvāra toplar ve darbzenler urılup ve yeniçeri bahādurları tüfenkler atup iki cānibden **[189a]** cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle āgāz eylediler ve bu cānibde hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār dahi sa‘ādetle göçüp tabl u kūslerin çaldurup ve diyār-ı Engürüs'e sadāların işitdürüp Sava kenārına irişicek köpri yapmağa emr olınup fi'l-hāl pehlevānlar köpri levāzımın ihzār idüp bir a‘lā köpri peydā itdiler. Emr olınup hemān leşker geçmek sadedinde iken nā-gāh yukarudan bir azīm seyl gelüp köprinün bir cānibini alup gitdi. Pādişāh bu hāleti göricek emr eyledi ki "Ol arada bulunan gemileri getirüp asker-i İslām gemilerle geçe." Gice gündüz dimeyüp muttasıl geçüp öte yaka askerle māl-ā-māl oldı ve Belgrad'un mukābelesinde Kal‘a-ı Zemīn nām bir hisār vardı, Hüsrev Beğ'e emr olındı ki varup anı muhāsara eyleye. Ol dahi Rūmili dilāverleriyle fi'l-hāl üstine varup muhāsara idüp iki gün iki gice muttasıl cenk ü harb

1 emr-i ālī mūcebince asākir-i İslām cem‘ olınup ve seksen bin akıncı ihrāc olınup ve bundan gayri iki fīlün üzerine iki kal‘a binā olınup ālāt-ı harble müzeyyen olınup anı dahi bile alup gidüp ve cemī‘-i yerak ü yasak ihzār olınup dahi bir gün devlet ü sa‘ādetle Sultān Süleymān hazretleri niyyet-i gazā diyüp ve atına süvār olup azm-i Belgrad eyledi İ : emr-i ālī mūcebince asākir-i İslām cem‘ olınup ve seksen bin akıncı ihrāc olınup ve cemī‘-i yerak ü yasak ihzār olınup dahi bir gün devlet ü sa‘ādetle Sultān Süleymān hazretleri niyyet-i gazā diyüp ve atına süvār olup azm-i Belgrad eyledi Vi

idüp āhir cebr ile alup cemī‘-i keferesin kılıçdan geçürüp ve kal‘ayı temelinden yıkup yerle berāber eylediler. Ve ana karīb Kopenek nām bir hisār vardı ki beği bir avret idi. Kal‘a-ı Zemīn’ün ahvālin göricek fi’l-hāl pādişāha elçi gönderüp itā‘at **[İ 182a]** gösterüp emān taleb eyledi. Hudāvendgār dahi avretün sözine ve elçisine i‘timād idüp emān virilüp[1] iki çavuş gönderildi. Meğer ol mel‘ūne cemī‘-i esbābın ve tecemmülātın hāzır idüp çavuşlar vardukda çavuşları tutup ve kal‘asından çıkup dahi kırala ol çavuşları[2] armağan alup gitdi. Bu hāle pādişāh āgāh olıcak akabince niçe bin ādem saldılar. Lākin yetişilmeyüp ol mel‘ūne bu hīle ile cān-ı habīsini kurtarup kaçdı. Andan Mustafa Paşa’ya emr olındı, İslām-kuman[3] nām hisārı muhāsara eyleye. Ve Yahyā Paşa-oğlı Bālī Beğ dahi bile[4] varup gördiler ki hisārun içinde kimse yok. Halkı koyup kaçmışlar. Hemān-dem hisāra āteş urdılar ve temelinden yıkup hāke berāber idüp harāb eylediler. Ve andan Kopenek Hisārı’n dahi kezālik harāb idüp vücūd ile ademlerin müsāvī eylediler. Dahi ol Sirem vilāyetini bir vechile yakup yıkup vīrān itdiler ki sıyt ü sadāsı kırala **[189b]** yetişüp gussa vü gama müstağrak olup yerinden hareket itmeğe tākat getürimeyüp nā-çār olup durdı. Ve bu cānibde Sultān Süleymān fikr eylediler ki Kal‘a-ı Belgrad’ı koyup kıralun ardınca gideler. Lākin Pīrī Paşa’yla müşāveret olındukda girü ferāgat olınup tekrār emr eylediler ki köpri yapılupdur, Açar sahrāsına geçmeğe[5] fi’l-hāl köpri ihzār olınup asākir-i İslām geçüp dahi Pīrī Paşa’yla etrāfdan hisārı döğüp kāfire göz açdurmayup cenk eylediler. Bir cānibden Pīrī Paşa ve bir cānibden Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa muttasıl bir niçe gün gice ve gündüz hisāra urdılar. Topı birkaç yerden yürüyiş itmeğe yol olıcak **[İ 182b]** hemān-dem emr olup yüridiler ve iki cānibden toplar atılup bu ortalıkda niçe gāzīlere şehādet müyesser olup nūr olurdı ve niçe kāfir cehenneme değin gidüp nār olurdı. Lākin gāzīler kāfirün topına ve tüfengine bakmayup hisāra yürüyiş itdüklerinde dış hisāra sancaklar dikilüp Hakk’un avn u ināyetiyle dış hisār feth olınup dahi iç kal‘aya hücūm eylediler. Ve andan pādişāh hazretleri[6] dahi kalkup beşāret kūslerin çaldurup dārat u azametle köpriden geçüp gelüp Belgrad’un karşusına otağ-ı gerdūn-nitākını kurdurup oturdı. Dahi etrāfdan ki iç kal‘aya topları urup yer yer yakarlardı lākin fethine çāre idemezlerdi. Gördiler ki böylelikle olmaz, fikr itdiler ki bir cānibden lağım ideler. Hemān Ahmed Paşa kendü cānibinde fi’l-hāl lağım bünyād idüp bir kullesinün

1 virilüp Vi : virüp İ
2 ol çavuşları İ : - Vi
3 İslām-kuman Vi : Kuman İ
4 bile İ : - Vi
5 geçmeğe İ : geçile Vi
6 hazretleri İ : - Vi

altını mücevvef idüp ve top otını doldurup āteş viricek gördiler ki iç kal'anun bir köşesi havāya perrān olup içinde olan keferesi dütün içinde sivrisinek uçar gibi gök yüzine kalkıcak kāfirün üzerine kıyāmet kopup n'olduğın bilmediler. Hayrān u sergerdān olup birbirine bakışup "Niçe idelüm!" diyüp feryāda başladılar. Āhir gördiler ki kıyāmet güni oldı, nā-çār "Amān amān![1]" diyüp tazarru' itmeğe başladılar. Hudāvendgār hazretleri[2] dahi emān virüp **[190a]** hisārun kapusı açılup gāzīler girüp feth sancakların dikdiler. Dahi her tarafdan[3] beşāret kūsleri çalınup ve içi müslimānlarla dolup kilisaların yıkup cāmi'ler eylediler ve içinde namāzlar kıldılar ve dār-ı İslām'a ilhāk eylediler ki bu fütūhāt hicretün dokuz yüz yigirmi yedi ramazānınun yigirmi altında vākı' oldı.

Vefāt-ı Sultān Murād ve Sultān Mahmūd

İttifāk **[İ 183a]** bu esnāda İstanbul'dan ulaklar geldi, şehzādelerin Sultān Murād'un[4] ve Sultān Mahmūd'un vefātları haberin getürdi. Eğerçi hātır-ı pādişāh-ı dil-i deryāları magmūm u mahzūn oldı lākin bu fütūhun sürūrı gālib olup girü ol vilāyetün ahvāline mübāşeret olınup buyurdılar, Kal'a-ı Belgrad'un yıkılmış yerlerini ta'mīr eylediler ve top ü darbzenlerle tezyīn eylediler ve Bālī Beğ'e emr olındı, ol etrāfda dahi kal'a varsa varup yakup yıkup haklarından gele. Ol dahi varup İn nām kal'a ve İrşova nām hisārı hāke berāber yıkup ve ol arayı küffārdan pāk eyleyüp gelicek Sultān Süleymān hazretleri dahi ol vilāyetün zabtını Bālī Beğ'e tevcīh idüp ana virdi ve andan pādişāh-ı İslām mansūr u muzaffer sa'ādetle dārü's-saltana İstanbul'a azm idüp gelüp karār eyledi. Ve Kāsım Paşa pīr olduğından tekā'üd taleb eyledi. Ol ecilden anlar ri'āyet olınup anun vezāreti Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'ya virildi. Ve andan İbrāhīm Paşa ki ol zamānda İbrāhīm Ağa'ydı, At-meydānı kurbında a'lā sarāylar bünyād idüp tamām oldukda pādişāh hazretlerini sarāyına da'vet idüp ve atı ayağı altına kumāşlar döşeyüp getürüp bir niçe gün ziyāfetler idüp girü gönderdi.

Feth-i Rodos

Andan sonra pādişāh-ı İslām epsem oturmağı revā görmeyüp girü etrāf-ı āleme hükmler revāne olup "Sefer-i hümāyūn içün hāzır olasız[5]" diyü emrler vārid oldı ve donanma yerağın görüp gemiler ihzār olınup azeb ve kürekçi ihrāc olup avārızlar cem' olındı. Ve'l-hāsıl ol kış cemī'-i mühimmāt görilüp evvel-bahārda donan-

1 amān Vi : - İ
2 hazretlert İ : - Vi
3 tarafdan İ : taraf Vi
4 Sultān Murād'un İ : Sultān Murād Vi
5 olasız Vi : olalar İ

ma-i hümāyūn müheyyā olup **[190b]** ve Mustafa Paşa donanmaya baş olup ve Parlak Mustafa kapudān olup hicretün dokuz yüz yigirmi sekizinci recebinün beşinci güni donanma-i hümāyūn ile Rodos'a **[İ 183b]** müteveccih oldılar. Ve hudāvendgār hazretleri dahi māh-ı mezbūrun yigirminci güni asākir-i İslām'la Anatolı'ya geçüp toğrı Menteşe cānibine azm idicek bu esnāda Şehsüvār-oğlı Ali Beğ'den hıyānet anlandı. Lā-cerem anun def'i vü kam'ı lāzım olduğından Ferhād Paşa'yı niçe bin askerle anun hakkından gelmesine gönderdiler. Ve hudāvendgār ki Anatolı'ya mürūr idüp yeniçeri tāifesin ilerü gönderüp kendüler dahi akablerince müteveccih olmışlardı ve Rūmili askeri beğlerbeğleri Ayas Paşa ile Gelibolı'dan ubūr idüp ve Anatolı beğlerbeğisi Kāsım Paşa dahi Sultān-öni'nde dernek itmişdi, bu cümle deryā-misāl asker cem'[1] olup yürüyüp Muğla kurbında Karabāğ nām mevzi'e gelüp ārām kıldılar. Bu cānibde Ferhād Paşa emr-i ālī mūcebince niçe günden sonra Sivas'a varınca vilāyet-i Karaman'un ve Rūm'un beğlerini cem' idüp ve Şehsüvār-oğlı'nı dahi da'vet idüp iki oğlıyla gelicek fi'l-hāl emr-i pādişāhī üzre haklarından gelüp ulakla haberin irsāl idicek, gelüp mezkūr Karabāğ'da Şehsüvār-oğlı'nun katli haberi hudāvendgār hazretlerine[2] vāsıl oldı. Mezkūr-ı makhūrun atası ki Şehsüvār ve ammisi Alāüddevle'dür, bu iki Türkman Sultān Muhammed'ün neşv ü nemāsıyla hāsıl olup vücūd bulmışlardı, anun sāyesinde Çerkes asrında Mısır beğlerine yedi-sekiz kerre gālib ü mansūr olmışlardı. Baht-ı rūz-efzūnları günden güne terakkī iderken sultān-ı cihāna izhār-ı isyān itdüği ma'lūm olıcak garīm-i kadīmi olan Şām'dan hücūm idüp Şehsüvār'ı bir niçe gün muhāsara idüp āhir darbla ve cebrle kal'asından çıkarup zencīre urup Mısır'a iletüp Bāb-ı Züveyle'de çengāle urmışlardı. **[İ 184a]** Alāüddevle dahi atası diyārına karındaşı Şehsüvār'dan sonra merkūm hudāvendgārun mu'āvenetiyle şehriyār olmışdı. Cengiz-i cihānşāhun evlādından Mengli Girāy Hān'la ikisine bir günde mezkūr sultān-ı heft-kişver alem-i zerrīn-ser virüp kılıc **[191a]** kuşatmışdı. Anı Deşt-i Kıpçak'da hān ve bunı Türkman iklīminde ecdādun bilād-ı kadīmine sultān idipdurdı. Ol hān olınca hakk-ı nāfi' gözetmiş ammā bu Türkman-ı gümān[3] ahd- i peymānı gözetmemişdi ki Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm zamānlarında mezkūr-ı mağrūrun isyānı zāhir olmışdı. Başı kesilüp Mısır'a irsāl olınup cezāsını bulmışdı. Ol ecilden taht-ı tasarrufında olan vilāyetler Sultān Süleymān Hān'a tefvīz olınup ve beş sancak olup her birini bir kulına sadaka eyledi. Eyle olsa Sultān Süleymān Hān mevzū'-ı mezkūrdan göçüp deryā kenārında Marmarus nām iskeleye ki mukad-

1 cem' İ : - Vi
2 hudāvendgār hazretlerine İ : hudāvendgāra Vi
3 Türkman-ı gümān Vi : Türkman İ

demā yeniçeri ve Rūmili ubūr idüp cezīre-i Rodos'a duhūl itmişlerdi, hudāvendgār dahi fi'l-hāl geçüp ol mecma'aya varup vusūl buldı. Andan pādişāh-ı İslām guzāt-ı zafer-encām ile ol Rodos denen kal'anun üzerine varup gördiler ki bir kal'a-ı üstüvār ki çarh-ı devvār gibi dīvārı kat kat sūr u kusūrınun sülüsānın deryā ihāta eylemiş bir hasīn ü metīn ki bin yıldan ziyādedür küffār-ı bed-girdārun hiç[1] kimseye boyun eğmeyen harāmīlerün ve bī-kārlarun makāmı ve me'vāsı olup deryā yolında reh-zen olup leyl ü nehār huccāc u tüccār yolın urup hiçbir zamān ehl-i İslām'dan içinde beş-altı bin ādemden eksük olmazdı. Elleri ayakları kayd u bendle kimine dīvār ref'ini terfī' ve kimine hendek-i vesī'ni tevsī' rūy-i **[İ 184b]** zemīnde anun nazīri kal'a ta'mīr olınmamışdı. Pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretleri[2] göricek hemān emr idüp ol sengīn topları ve āhenīn harbeleri kal'a-ı mezbūrenün etrāfına dizüp ve her cānibe vüzerādan biri durup ve Rūmili ve Anatolı pehlevānları yerlü yerinde karār idüp ve yeniçeri merdānleri tüfenklerin ellerine alup dahi bir yerden hücūm idüp top u tüfenki ve ālāt-ı harbi ol hısn-ı hasīne urdılar ve ol hevāyī toplarla içinün evlerin yıkdılar. Niçe günler bu tarīk üzre cenk olınup içinde olan kefere-i mahsūreler ve[3] pelīd-i mel'ūnlar dahi bu hāleti görüp hiç gözlerine göstermeyüp mağrūr u meyşūn anlar **[191b]** dahi cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle başlayup iki cānibden cenkler ve kıtāller olup aslā müfīd olmayıcak kal'anun mukābelesinde bir depe vardı, pādişāh buyurdı ki cemī'-i ekābir ü asāgir ellerine kazma ve kürek alup ol depeyi sürüp ve depe arduna kendüler sığınup karşudan kāfirün topları gelüp toprağa gömerlerdi. Bu üslūbla bu depeyi kal'anun dibine iledüp ve hendeklerin toldırup dahi dilāverler kal'anun dīvārın[4] dibinden delmeğe başladılar. Bu esnāda sābıkā niçe gemiler ki Mısır'a bakır iletmişlerdi, Mısır'un emīri olan Hayrbay mezkūr gemilere leşker koyup ve kendünün ser-āmedi olan Kayıtbay baş diküp göndermişdi, gelüp vusūl bulıcak anlar dahi emr-i ālī mūcebince Pīrī Paşa kolına mülhak ve munzamm olup gice ve gündüz gazā niyyetine çalışup ol kūh-misāl topları urup küffārun başına kıyāmeti kopardılar. Küffār-ı füccār dahi kusūr komayup muttasıl **[İ 185a]** çalışup çok kimesneler helāk idüp topların atarlardı. Husūsan ol Arab Kullesi denen kulle ki sevālif-i eyyāmda ve sevābık-ı a'vāmda kişver-i Arab'dan bir azīm leşker gelüp Kal'a-ı Rodos'ı muhāsara itmişdi ve ol Arab Kullesi'ni anlar Rodos'a havāle yapup niçe müddet döğüp ve cenkler idüp āhir fethine çāre bulmayup girü dönüp gitmişdi, ol kulle anda kalı-

1 hīç İ : - Vi
2 iktidār hazretleri İ : - Vi
3 ve İ : - Vi
4 dīvārın İ : - Vi

cak kefere-i fecere anı dahi kal'aya ilhāk idüp bir vech ile muhkem itmişlerdi ki ta'bīre kābil değül. Sultān Muhammed Hān dahi bunun fethine mübāşeret idüp Ahmed Paşa'yı Pulya'ya Otranda kasdına[1] ve Mesīh Paşa'yı asker-i azīmle Rodos fethine göndermişdi. Ahmed Paşa Pulya'da çok fethler idüp ammā Mesīh Paşa çāre bulmayup girü dönmişdi. Eyle olsa kal'a-ı mezbūreye Sultān Süleymān hazretleri tarīk-i meşrūh üzre tedbīrler idüp ve vüzerā vü ümerāsıyla ihāta idüp ve cemī'-i dilāverleriyle döğüp fi'l-cümle yüriyişe kābil ü imkān olıcak buyurdılar ki "Her tarafun beğleri ve pehlevānları cem'-i kesīr ile kollu kolından yüriyüp düşmenün gözlerine rūz-ı rūşeni şeb-i tār ideler." Ol ecilden sene-i mezbūr zilka'desinün üçinde [**192a**] asākir-i İslām çok çok pür-zevk ü şevk olup sadā-yı pür safāyla ra'd-āvāz kūs u nefīrler çalınup ve yağmaya salā olınup hücūm olındukda her tarafdan āb-ı cūş ve bād-ı hurūş gibi ve asker-i nücūm kal'a-i āsumāna üşer gibi hisāra üşdiler. Dilāverler būrclar üstindeki küffārla elleşirken niçe başlar ayağa düşüp ve niçeler tārumār olurdı. Ve bārūlar içi bedensiz başlarla pür olup niçelerün gövdeleri hisārdan aşağa düşmiş idi. Çünki ol hamleden leşker-i zafer-eser ikdāmla hisāra yürüyiş idüp gayretler idüp hisāra çıkup [**İ 185b**] sancaklar dikdiler lākin kīn-i kemīnede hāzır küffār-ı bed-girdār olup mukābele vü mukātele idüp muhkem cenk ü cidāl olınup beğlerden Teke beği Bālī Beğ ve Avlonya beği Ali Beğ ol vartada helāk olup çok kimesnelere şehādet müyesser oldı. Eğerçi ki vezīr olan Ahmed Paşa bu mahalde ziyāde ikdāmlar idüp fethine mücidd oldı lākin maksūda irilmeyüp ve hisāra girilmeyüp girü dönildi. Bu esnāda İstanbul'dan ulak-ı beşāret gelüp pādişāh-ı ālem-şāh hazretlerinün[2] bir ahter-i ferhunde-manzarı doğdığın i'lām idicek hudāvendgār dahi ismini Muhammed koyup ve gelene hil'at-i fāhir ve müjdegānī-i vāfir virilüp gönderildi. Ve Mısır cānibinden dahi ulak gelüp melikü'l-ümerā melīkü'l-Mısır Hayrbay'un vefatı haberin getürdi. Sultān Süleymān hazretleri dahi [3]الحكم لِلّٰه الواحد القهار diyüp buyurdı ki "Mustafa Paşa ale't-ta'cīl hadem ü haşemiyle[4] gemilere girüp varup Mısır vilāyetini zabt eyleye." Ol dahi fi'l-hāl emr-i mezkūr üzre gemilere girüp revāne oldı. Ve andan asākir-i İslām girü her küşeden cenge āgāz idüp ve topları urup muttasıl gice ve gündüz dimeyüp ururdı[5]. Ol melā'īn dahi içerden çalışup dakīka fevt itmeyüp ururdı[6]. Ol ecilden gāzīler yer altından hendekler kazup hisārun dibine yollar idüp ol yollardan varup gelirlerdi

1 Otranda kasdına Vi : - İ
2 pādişāh-ı ālem-şāh hazretlerinün İ : pādişāh-ı ālem-şāhun Vi
3 "Hüküm, vāhid ve kahhār olan Allah'ındır."
4 Mustafa Paşa ale't-ta'cīl hadem ü haşemiyle Vi : Mustafa Paşa hadem ü haşemiyle ale't-ta'cīl İ
5 ururdı Vi : ururlardı İ
6 ol melā'īn dahi içerden çalışup dakīka fevt itmeyüp ururdı İ : - Vi

ve[1] cenk idüp ururlardı ve[2] deryādan dahi ārām itmeyüp döğerlerdi ve Ahmed Paşa lağım ihzār idüp ve āteş urup küffārun başına ālemi teng ü tār itmişdi. Ammā küffār-ı bed-fi'ālün kesret-i ālāt-ı kıtāl u cidāli tavsīfe kābil **[192b]** olmayup darb u harbleri ve bezm-i rezmleri bī-hadd ü bī-şumār idi, lā-cerem āmme-i hadem ü haşem ve bende vü āzāde zahmete vü mihnete **[İ 186a]** kā'il olup etrāfdan topraklar getürüp toprakdan bir hisār bünyād itdiler ve küffār-ı hāksārun ciğerlerin pürdāğ itdiler. Ve bu esnāda Diyār-ı Bekr beğlerbeğisinden ulak gelüp ol vilāyetde ba'zı kılā'nun feth haberin getürdi ve kal'a-ı mezkūrun limanında olan donanma-i hümāyūna nā-gāh rūy-ı havā mütegayyir olup ve tūfān-ı bād hādis olup telātum-ı emvāc-ı deryāya yed-i bā'is oldukda bahr-i mevvācun mevci evc-i āsumāna irüp kūh-ı şükūh gemileri berg-gāh gibi oynadup ve lengerlerin kırdurup birkaç pāre geminün kimin kayaya ve kimin karaya çaldı ve andan sonra pādişāh-ı ālem-penāh dest-gāh-ı sa'ādetle[3] hicretün dokuz yüz yigirmi dokuzı muharremi ki duhūl eylemişdi, buyurdılar ki "Girü yürüyiş olına!" Bir subh-ı sādıkda cuyūş-ı deryā-cūş sehāb-ı pür-tāb gibi hurūşa gelüp ve sūrna vü nefīr sadāsı āfāka dolup küffār-ı bed-girdār dahi azm-i kār-zārdan haberdār oldılar. Mukābele vü mukāteleye hücūm idüp nücūm gibi burūca doldılar. Ol bed-nihād serkeşler pūlāda gark olup birbirinden fark olmazlardı ve fularları dahi uğraş işinden usanmazlardı. Bu def'ada livā-yı gazā Pīrī Paşa tarafında durup bezm-i rezm ol yerde kurılup ve kelleler sāgar-ı gülgūn-şerāb-ı hūn-ābla dolmışdı. Ādem başları top taşları gibi atılup ve top taşları ādem başları gibi çār-sū-yı hisāra dem-ā-dem atılurdı. Zahm-ı bī-rahm-i sinān ü harbe ile niçe sīneler sünilüp ney gibi nālān olup ve darb-ı gürz-girān-ı harb ü cenkle çeng gibi niçe beller bükilüp iki cānibden niçe bin sāhib-dilīr ol ortalıkda baş alup baş virdiler. Ve'l-hāsıl bu üslūbla niçe yürüyişler **[İ 186b]** olup tekrār Ahmed Paşa livā-yı gazāyı kaldurup Nīl-vār cūş u hurūş idüp darb ü harb-i şedīdle hücūm eylediler. Dilīr ü serdārlar kuvvetlerin bāzūlarına getürüp cenk-i azīm eylediler. Düşmen-i bed-fi'ālün esbāb-ı darb ü harbin ibtāl idüp ve bī-hisāb ricālin helāk eylediler. Ve hisārun niçe yerlerin çāk idüp şakk itdiler **[193a]** dahi ubūr idüp içine girdiler. Lākin asıl kal'anun içine girmediler, zīra ol bed-girdārlarun dārları başka bir hisār-ı üstüvār idi. Her köşesine toplar kurup içine ayak basdurmazlardı. Ammā küffār-ı bed-nihād gördiler ki dār u gīr neberdün[4] şīr-i merdleri cān ü başa kalmayup aç kurd koyun alayına girer gibi hisāra urūc iderler

1 ve Vi : - İ
2 ve Vi : - İ
3 dest-gāh-ı sa'ādetle Vi : - İ
4 neberdün Vi : yüzün İ

ve topları semāya ağardup başlarına taş yağdururlar ve altlarını delüp mücevvef eylediler. Nā-çār olup birbiriyle müşāvere idüp pādişāhdan emān alup hisārı virmeğe fikrin eylediler. Zīrā zād u zevādeleri kalmayup ve içindeki halkın kimi maktūl ve kimi mecrūh olmışdı. Ol ecilden ol rūy-ı siyāh gümrāhlar makām-ı itā'ate sülūk idüp içlerinden bir muhteşemlerin ihtiyār idüp pādişāh-ı felek-iştibāha gönderdiler ve itā'ate yüz gösterdiler. İttifāk ol mahalde deryādan ahşamdan sonra bir kalyon gelüp limana giricek ol mel'ūnları girü sökün[1] idüp birkaç gün cānların gezdirdiler. Eyle olıcak bu esnāda Ferhād Paşa ki Şehsüvār-oğlı maslahat içün gönderilmişdi, asker-i zafer-peykeriyle hurūş idüp ve deryā yüzin gemileriyle yüriyüp gelüp yetişicek hisārda olan ehl-i tugyān cānlarından[2] nevmīz olup akd-i ahd ü peymānı mü'ekked eymānla mücedded ve muhkem itdüklerinden sonra hisārun kapusın açdılar. Pādişāh-ı **[İ 187a]** adālet-penāh dahi "Ahd ü peymānı üzre ol iklīmün mukīmlerinden dārlarında karār ihtiyār idenleri koyup oturalar ve çıkup gitmek istiyenlere kimse māni' olmaya" diyü te'kīd eylediler. Andan sene-i mezbūrun saferi gurresinde turra-ı mutavvā-yı zaferle feth ü nusret mahalli olup kal'anun içi ehl-i İslām'la müzeyyen ve mücellā oldı ve zafer sancakları kal'anun bārūlarına dikilüp ve beşāret kūsleri çalındı. Ve ol diyārun hākimi ve sālārı olan Mihāl Mastūrī nām pelīd[3] gelüp hil'at-ı destūrı giyüp serīr-i a'lāya yüz sürdükden sonra ne vilāyete gitmeğe isterse icāzet virildi. Hemān yerağın yasağın görüp ve gemiye girüp ağlayarak çıkup gitdi. Malta nām cezīrede bir harābe kal'a vardı, [**193b**] anı ta'mīr itmek niyyetine ol cānibe revāne oldı. Meğer ol vakt[4] ol diyārda bir mec'ūl-i mechūlü'l-neseb vardı ki Āl-i Osmān'dan geçinüp ol vilāyetün halkı "Sultān Cem'ün oğlıdur" diyü i'tibār iderlerdi. Tahtalu nām hisārda olup kal'a-i mezbūrı alduklarında anun dahi işin tamām eylediler. Ve iki kal'a dahi vardı ki biri Şeytān-hisārı dimekle iştihār bulup ve birine Lendos derlerdi, ikisi dahi metīn u hasīn kal'alar idi, fi'l-hāl miftāh-ı cihādla ikisi dahi meftūh olup ol yerler zalām-ı şām-ı küfr-i deycūrdan dūr olup āsār-ı envār-ı misbāh-ı fütūhla mekşūf oldı. Ve me'ābid ü asnāmı, mesācid-i ehl-i İslām ve savāmi'-i küffār u füccār, cevāmi'-i erkān-ı īmān oldı. Dahi içinde beş-altı bin mikdārı İslām halkından ādem bulınup cümlesi kayd u zencīrden halās bulup pādişāhun eyyām-ı devletine du'āya iştigāl gösterdiler. Ve mezkūr makhūr u mahzūlun taht-ı eyāletinde olan İstanköy Adası ki letāfet-i havā ve nezāfet-i fezāyla **[İ 187b]** [meşhūr] idi, ol dahi meftūh olup pādişāhun kabza-i

1 sökün Vi : sükūt İ
2 ehl-i tugyān cānlarından İ : ehl-i tugyānun cānlardan Vi
3 Mastūrī nām pelīd İ : Mastūrī pelīd nām Vi
4 meğer ol vakt Vi : - İ

teshīrine girdi. Ve diyār-ı Menteşe civārında Akdeniz kenārında Bodrum nām kal'a dahi itā'at idüp hisārı teslīm eylediler. Ve hudāvendgār-ı ālī-mikdār hazretleri ol vilāyetün cemī'isin teshīr idüp on dört pāre kal'a alup içinde olan keferisinün diledikleri yere gitmesine icāzet virüp ve nām-ı şerīfine hutbeler okınup dahi mezbūr hisārlarun[1] harābını ta'mīr idüp ve yarar dizdārlar konılup ve kifāyet mikdārı müstahfızlar koyup ve etrāf u āleme tezyīn içün beşāret-nāmeler irsāl olındı. Ve bu fütūhun haberinden cemī'-i a'dā husūsan Engürüs ve Frenk tāifesi deryā-yı hayrete talup perīşān-hāl oldılar. Andan pādişāh-ı İslām-ı hayrü'l-enām mansūr u muzaffer dārü's-saltanaya müteveccih olup erkān-ı devletün kimi donanma ile deryādan ve kimi pādişāhla karadan gelüp sa'ādetle İstanbul'da karār eylediler. Ve andan pādişāh-ı İslām a'nī Sultān Süleymān vezīr-i a'zam olan Pīrī Paşa'ya oturak virüp İbrāhīm Ağa'yı içerüden çıkarup vezīr-i a'zam eyledi. Lākin vüzerādan **[194a]** olan Ahmed Paşa üzerine oturmağa kābil olmayup ortalıkda fitne vü fesād hāsıl ola diyü mezkūr Ahmed Paşa'ya Mısır'ı virüp gemilerle Mısır'a gönderdiler. Ol dahi harāretle varup yüzi suyıyla oturmadı. Tehevvür idüp şeytān-ı la'īnün iğvāsına uyup ve saltanat hevāsına düşüp hāin oldı. Ve Mısır içinde adına hutbeler okıdup ve nāmına sikkeler urdurup ve ādet üzre vezīrler ve kādı-askerler **[İ 188a]** idüp Mısır'un içinde āşub u fitne kaldurup pādişāhına āk oldı. Bu ahvāl gelüp pādişāha vusūl bulıcak fi'l-hāl Ayas Paşa'ya bir niçe bin yeniçeri ve cemī' bölüklerden bir mikdār ādem koşılup ve Anatolı beğlerbeğisin dahi bile koşup Mısır cānibine Ahmed Paşa üzerine gönderildi ve ol yanada Ahmed Paşa, Sultān Ahmed olup zu'm-i fāsidince efkār-ı nā-ma'kūller idüp ol vilāyeti birbirine koyup dururken bir gün hamāma girer. Anda hod yarar ādemler ve müstakīm kimseler vardı ki pādişāhun muhibb ü muhlisleri idi, bunun hammāma girdüğin gördüklerinde anda olan kula hafiyyen haber olup fi'l-hāl hammāmı basarlar ve ol hāini tutup başın keserler ve hemān der-i devlete pādişāh hazretlerine gönderdiler. Öyle olıcak Ayas Paşa dahi askere icāzet virüp yoldan dönüp girü İstanbul'a geldi ki hicretün dokuz yüz otuzında vākı' oldı. Ve bundan sābık Mısır'a ki emr-i ālī mūcebince Mustafa Paşa varmışdı, Diyār-ı Arab'da olan Çerākis-i bed-asl merhūm Hayrbay zamānında epsem oturup paşa-yı mezkūr varınca[2] niçe[3] fitne vü fesāda āgāz olınup her cānibde el altından fitne koparmağa şürū' idüp bu cümleden Hayrbayr'un emīr-i āhur-ı kebīri Kansu ve hazīnedār-ı sugrā Mısırbay ve tüfenkci-başısı Budak nām pelīdler ittifāk idüp mezkūr Kansu'yı sultān kılup ve her tāifeden fitne vü fesāda mā'il

1 mezbūr hisārlarun Vi : mezbūlarun İ
2 varınca Vi : varıcak İ
3 niçe Vi : girü İ

ve hüsrān u dalālete kā'il olan erbāb-ı şirret u inādı idlāl ü iğvā eyleyüp ittifāk eylemişler ki paşa-yı mezbūr bugün dīvānda otururken mezkūr Kansu bir niçe melā'īnle kal'aya hücūm idüp ve bir niçe melāhide dahi esvāk-ı Mısır'a yüriyüp **[194b]** Osmānīleri kılıcdan **[İ 188b]** geçürüp Mısır'ı zabt eyleyeler[1]. Bu vechle ārā-yı fāside ve efkār-ı kāsıdeleri mu'allem[2] olıcak zikr olan müfsidlerün her birin bir tarīkle ele getirilüp alā-mele'in-nās üçi dahi ortalarından biçilmişdi[3] ve bunlarun tevābi'inden biri ki Cānım-kāşif nām müfsiddür, üç kerre tarīk-i haccda emīr-i hāc olmışdı[4], sebīl-i Hakk'da hizmetler idegelmişdi[5], ol dahi pādişāh-ı İslām'a āsī olup a'rābdan ve mefāsideden iki bin mikdār melāhide cem' idüp ve Hudāvirdi nām kāşif dahi niçe bin hāinle varup mezbūre tābi' olup ve bir tarafdan Garbiyye kāşifi olan İnal nām Çerkes dahi Mahalletü'l-Kübrā nām kasabadan bir niçe bin ādemi cem' idüp bu mezkūrlar[6] bir yere cem' olup ekālīm-i Arab'da olan meşāyih u a'yāna mektūblar gönderüp re'āyānun bir yıllık harācını afv idüp ve min-ba'd dahi alınıcak harācı nısf itmek tarīkiyle āmme-i nāsı iğvā vü idlāl idüp ne denlü erbāb-ı fesād ve ashāb-ı fitne vü inād varsa cümlesi ayag üzre gelüp ol mel'ūnlara itā'at-ı küllī itdükleri fetret ü inkılāb bir dereceye müeddī oldı ki cemī'-i Mısır'un yolları maktū' u mesdūd olup Çerākise āsīleri ve Arab harāmīleri tüccārdan ve huccācdan ve sipāhīden katl eyleyüp ve esbābların gāret idüp bir vech ile fesād eylediler ki hiç vākı' olmış değüldi. Eyle olsa paşa-yı sāfī-zamīr ve āsaf-ı ehl-i tedbīr bu hādise-i uzmāyı göricek fikr eyledi ki bunlara mukābele vü mücādele hadd-i imtinā'da, lā-büdd anları tefrika itmek içün sāhib-re'y ve ukde-güşāy kimesneler gönderüp ol mel'ūnlar ile ahd ü eymān[7] eyleyen a'rābı va'deler ve istimāletlerle ol mel'ūnlardan alākaların kat' itdürüp **[İ 189a]** ve ümerā-yı a'rābun her birine istimālet-nāmeler gönderüp Mısır'a geldüklerinde fāhir hil'atler giydürülüp ve envā'-i nüvāzişler itdürilüp havātır-ı urbāna itmi'nān gelicek pādişāh-ı ālem-penāha mutī' u münkād olup min-ba'd isyān itmemek üzre kelām-ı kadīme yemīn itdüklerinde mahrūse-i Mısır'da olan umūmen dergāh-ı felek-iştibāh kulları ve tüfenk-endāz yeniçerileri gönülliyān ve sāir **[195a]** müstehfizān tāifeleri cem' olup üç-dört bin mikdār ādem olup kapu halkına ağa olan ser-asker ta'yīn olınup ve niçe top arabaları koşılup ol sultān olan müfsidün üzerine gönderildi. Bunlar

1 eyleyeler Vi : eyleye İ
2 mu'allem Vi : ma'lūm İ
3 biçilmişdi Vi : biçdiler İ
4 olmışdı Vi : olup İ
5 idegelmişdi Vi : idegelmişken İ
6 mezkūrlar İ : mezkūr İ
7 ahd ü eymān Vi : ahd ü peymān İ

tabl ü alem ile Nīl-i mübāreki geçüp Feyyūm nām kasabaya karīb varıcak ol mülhid dahi asker ile Mısır'a müteveccih olup gelürken askerün geldüğin[1] göricek "Mısır hālī kalmış" diyü fikr-i fāsid idüp dönüp beriyye cānibinden dolaşup gice ve gündüz dimeyüp ılgar idüp Nīl'e gelüp andan Nīl'i geçüp vilāyet-i şarkıyye ki menba'-ı fesāddur, ana duhūl idüp ve bu cānibde leşker-i a'dā-şikār dahi yetişüp iki asker birbirine mukābil olup cenk ü cidāl ve harb ü kıtāl olup āhir Hakk Te'ālā'nun ināyetiyle ol müfsidleri tārumār idüp kılıçdan geçürdiler. Ve her cānibde anlara mu'āvenet kasd idenleri bir bir ele getürüp haklarından gelmişlerdi.

Reften-i İbrāhīm Paşa be-Mısır

Öyle olıcak bu hādiseden sonra Ahmed Paşa isyānı dahi olıcak pādişāh-ı ālempenāh hazretleri buyurdılar ki İbrāhīm Paşa varup Mısır vilāyetin teftīş u tashīh ve ta'mīr u sahīh eyleye. İmtisālen li'l-emri'l-ālī mesfūr paşa dahi tevābi'iyle kadurgalara girüp deryādan Mısır'a müteveccih oldılar. Ammā gemiyle varmak nasīb olmayup deryāda gemilere muhālif yeller ve nā-müsā'id rūzgārlar olıcak bi'z-zarūri paşa, kadurgalardan çıkup **[İ 189b]** karadan Mısır'a vardılar. Andan nevāhī-yi Mısır'ı ve vilāyet-i Sa'īd'i teftīş ü tefahhus idüp vilāyet-i Mısır'da ve Şām'da ve Haleb'de ve cümle ol diyārlarda her nerede fitne vü fesāda bā'is eğer Çerkes ve eğer cündī, eğer a'rāb ve eğer fellāh varsa bir bir getürüp haklarından gelüp hattā Ömer-oğlı nām müfsidi tutup Bāb-ı Züveyle'de salb eyledi. Ve'l-hāsıl ol diyārı pāk idüp āyīn-i adālet ve kavānīn-i ma'delet üzre umūr-ı cumhūra nizām ü intizām virüp girü sağ u sālim İstanbul'a avdet eyledi ki hicretün dokuz yüz otuz biriydi. Ve andan hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār Mısır'ı Şām beğlerbeğisi Süleymān Paşa'ya virüp gönderdi. Paşa-yı mezkūr Mısır'a azm idicek **[195b]** pādişāh hazretleri virme-alma itmeyüp muttasıl ava ve şikāra mā'il olup Edrine'ye dahi av niyyetine vardılar. Anda Ferhād Paşa'nun boynın urdılar. Anda İstanbul'a geldüklerinde[2] yeniçeri arasında feterāt olup hemān bir gice varup Abdüsselām'un evin basdılar. Andan Ayas Paşa'nun basdılar[3]. Andan Mustafa Paşa'ya vardılar; lākin ana ziyān eylemediler. Andan İbrāhīm Paşa evine vardılar, anda nesne bulımadılar. Ammā güzel kapuların ve pencerelerin pāre pāre eylediler[4]. Ol ecilden hudāvendgār gazab idüp yeniçeri ağası Mustafa Ağa'nun boynın urdı.

---

1 askerün geldüğin Vi : - İ
2 geldüklerinde Vi : geldükde İ
3 andan Ayas Paşa'nun basdılar Vi : - İ
4 ammā güzel kapuların ve pencerelerin pāre pāre eylediler İ : - Vi

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Cānib-i Engürüs

Sultān-ı cihān-güşā hākān aʿnī Süleymān Hān-ı sāhib-kıran küffār-ı füccārun salātīn-i taht-nişīninden olan Engürüs vilāyetinün kıral-ı bed-fiʿāline gazā itmeğe kasd idüp ki salātīn-i selefden sultānü'l-merhūm Yıldırım Bāyezīd Hān zamānında ol Sirem Adası denen havāsı latīf ve fezāsı nazīf vilāyet-i dār-ı küffārdan infisāl **[İ 190a]** bulup dār-i İslām'a ittisāl bulmışdı ki[1] ol vilāyetün serdārlarından olan melik-i Laz Despot'un hisār-ı üstüvār-ı saltanatı yıkılup şemşīr-i cihāngīrün kabza-ı teshīrine girmişdi. Sonra Timur vakʿāsında ol kişverün ehli nakz-ı ahd idüp maʿmūre-i mezkūre yine dārü'l-küffār olmışdı. Emīr Süleymān zamānında Sultān Muhammed-i evvel devrānında ahvāl-i memlekete ve aʿmāl-i saltanata ihtilāl gelmişdi. Eyyām-ı fetihden ol tarafa el değmemişdi. Sonra Sultān Murād Hān hilāfetinde ol bilādun kıral-ı bed-fiʿālinün seyl-i pür-cūş-ı tugyānı niçe defʿa Tuna'yı berü geçüp leşker-i İslām'la meydānda merdāne tuduşmışdı. Sahrā-yı Varna'da ve Kosova'da hurūş-ı kūsı güş-ı sürūşa irgirüp āhir nār-ı zārla kār u bārı tutuşmuşdı. Andan Sultān Muhammed Hān-ı sānī zamānında ki feth-i Kostantıniyye vākıʿ olup savt-i mehābeti çarh-ı berīne irişdükden sonra inān-ı azīmetlerin ol tarafa sarf itmişlerdi. Kūs-i rıhletleri urılınca ol vilāyetün fethi arzusın iderlerdi. Lākin mezkūr-ı menhūslarun Kāvūs-şevket kıralları olup vilāyetlerine yağı ayağın [**196a**] basdurmazlardı. Meydān-ı mukātelede neheng-i āheng-i mukātele ile mukābele idüp Nehr-i Tuna hūnla gül-gūn olınca uruşırlardı. Andan sonra sultān-ı saʿīd merhūm Bāyezīd-i sānī zamānında birāderleri Sultān Cem kadem-i firārla küffāra kudūm idüp ol şūmların içinde olmağın nā-çār anlarunla girü dār-ı te'hīr olunmışdı. Müddet-i medīdden sonra takdīr-i ilāhī ile diyār-ı Arab'da ve etrāf-ı şarkda fitne vü fesād kalkup Arab'dan ve Acem'den Türk ve Deylem'den huzūr gidüp serhayl-i bī-meyl şehzāde-i Erdebil Şāh İsmāʿīl ilhāda sālik olup **[İ 190b]** ol ecilden Sultān Selīm dahi ol tāgī vü bāgīlerün defʿi vü kamʿı tedārükine meşgūl olup eyyām-ı saltanatları tamām olınca anlarun mesālihine kā'im olmışlardı. Öyle olsa Hazret-i Sultān Süleymān Hān Gāzī girü niyyet-i gazā idüp vüzerā vü ümerāsına emr idüp eyitdi ki[2] "Rūmili beğlerine ve Anatolı serverlerine ve sāir dār-i İslām metābiʿlerine hükmler[3] perākende oluna ki azīm sefer mühimmātı tedārük olınup ihzār olına." Ve diyār-ı Mısır'a ve Şām'a ve Haleb'e dahi ahkām-ı şerīfeler irsāl oldı ki ol diyārları[4] fitne vü fesāddan muhkem hıfz eyleyeler. Ve deryā hākimleri dahi

1 ki İ : - Vi
2 emr idüp eyitdi ki Vi : emr eyledi ki İ
3 hükmler Vi : nāmeler İ
4 ol diyārları Vi : ol diyārun İ

ki kapudānlardur, emr-i ālī muktezāsınca deryā muhāfazasında mücidd olup tüccārı vü hüccācı āyende vü revende ile gözedürler ve deryā-yı Şark beğlerine dahi emr olındı[1] ki ol vilāyeti muhkem zabt u rabt idüp fitne vü fesāddan ihtirāz idüp hāzır-baş olalar. Ve andan İstanbul'un hıfz u hırāsetin kapudān olan Kāsım Paşa'ya tevfīz olınup hālī mīrī tahsīli Defterdār Mahmūd Çelebi'ye teveccüh olındı. Öyle olsa bundan sābık Frençe beği ki āsitāne-i sa'ādete intisāb idüp İspanya beğinün pençesinden istihlāsı husūsında istimdād eylemişdi, bunun tafsīli budur ki melikü'l-emān ki mülūk-i tavāyif-i küffār anun elinden el-amān dirlerdi, civārında olan serdārlarına gālib olup ehl-i İslām üzerine hücūm-ı kadem-şūmlarıyla dārü's-selām-ı Rūm'a kudūme her zamānda hāzır ve fursata nāzır mel'ūnlardı. Hattā tārīh-i hicretün beş yüz seksen **[196b]** altısında ol zikr olan Alaman cinsinden hurūc idüp ve Kostantıniyye'den ubūr idüp uğradığı diyārı yakup **[İ 191a]** yıkup Konya sahrāsında Sultān Kılıç Arslan'ı basup sıyup Kudüs-i Şerīf'e varup ehl-i İslām'dan almağa niyyet eylemişdi. Antakıyye şehrine varıcak ol mel'ūnun ömri āhir olup tīg-i ecel ömrini kesüp tevābi'inün ekseri helāk olup mā'adāsı Frenk'e gitmişdi. Ol diyār ehlinün dillerince Karūne didükleri efser-i mu'teber ki salātīn-i taht-nişīn-i Nasārādan mümtaz olan ser-efrāz tāc-dārlar ol tācı giymek ki Alaman'a mahsūs idi ve ol esnāda Alaman fevt olup etbā'ından kimse kalmaduğından ol diyārları civārında olan İspanya beği ve Frençe beği kabzına alup tasarruf iderlerdi ve ol karūneyi dahi urunup cāsārlığa tāliblerdi. Mābeynlerinde niçe def'a muhārebe vü mukātele olup āhir kıral-ı Engürüs mu'āvenetiyle İspanya beği Frençe beğine gālib olmışdı. Ekser-i kal'aların elinden alup kaçup Frençe bir hisār-ı üstüvārına girüp mahsur yaturdı. Nā-çār olup vüzerāsıyla müşāvere idüp Sultān Süleymān hazretlerine elçi gönderüp tazarru' idüp istimdād eyledükde pādişāh-ı felek-iktidār dahi ahvāline vākıf olıcak rahm eyleyüp nazar-ı ināyātıyla manzūr olınması bābında[2] va'de-i kerīmeler idüp ve Engürüs kıralınun üzerine gazā itmesine niyyet idüp ve seferī mühimmātına mübāşeret eylemişlerdi. Hemān emr-i sābık üzre Rūmili beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa'yı vezīr-i a'zam gönderüp alemlerin kaldurup ve tabl ü kūslerin çaldurup İstanbul'dan çıkup bir hafta[3] sonra pādişāh-ı mu'azzam dahi asākir-i nusret-me'āsir ile māh-ı recebün on birinde devlet ü sa'ādetle gazā niyyetine azm-i küffār idüp müteveccih oldı. Ve paşayü'l-mezbūr Rūmili askerin kethüdāsına[4] ve defterdārına koşup ilerü gönderüp **[İ 191b]** kendüsi girü pādişāhun rikāb-ı hümāyūnında hāzır olup bile gidüp sābıkan Bulgar tahtı

1 olındı İ : oldı Vi
2 bābında Vi : yanında İ
3 hafta Vi : haftadan İ
4 kethüdāsına İ : kethüdā Vi

olan mahrūse-i Edrine'ye vardılar. Ve andan göçüp Filibos-ı Yunanī'nün ki **[197a]** Zülkarneyn-i sānī anasınun atasıdur anun dārü'l-mülki olan Filibe-i ma'mūreye vardılar ve andan zamān-ı sābıkda diyār-ı Laz'un meşhūr şehirlerinden olan Sofya'ya vardılar[1]. Ol mahalde Eflak'dan ve Sakız'dan tuhaf ü hedāyārla elçiler gelüp kānūn-ı Osmānī üzre her biri ri'āyet olındılar. Ve andan cemī'-i etrāfun askeri gelüp yetişüp ve Anatolı beğleri, Beğlerbeği Behrām Paşa ile Gelibolı'dan ubūr idüp pādişāhun akabince yüriyüp ve Rūmili bir konak ilerü yürümeğe emr olınup azm eylediler. Ve diyār-ı Engürüs'de kıral-ı menhūs pādişāh-ı İslām'un teveccüh-i hümāyūnın işidüp ol dahi ecnās-ı küffārdan mu'āvenet içün kefere-i fecere cem' idüp gurūr-ı fāsideleriyle hāzır ü müheyyā olup cenk ü harb niyyetine durdılar. Çünki pādişāh-ı ferhunde-āvān Niş'e vusūl buldı, Yahyā Paşa-oğlı Bālī Beğ gelüp şeref-i dest-būsla müşerref olup andan[2] emr-i ālī mūcebince İbrāhīm Paşa Rūmili'yle ilerü gidüp varup Belgrad öninde Sava üzerinde köpri ihzār idüp ve pādişāh dahi ardınca irüp sa'ādetle ubūr eylediler. Ve andan ol mahalde tertīb-i alaylar müretteb olup İbrāhīm Paşa Rūmili beğleriyle hudāvendgārdan bir konak ilerü yüriyüp ve cemī'-i asākir-i İslām pādişāh[ı] ihāta idüp yürüdiler. Bu asker-i azīmle ve heybet-i mehīb ile gelüp Aslankoman nām kal'aya irişdiler ki Belgrad fethinde ki nar-ı gāretle ihrāk olınup harāb olmışdı[3], andan Bālī Beğ'i dil almağiçün ilerü gönderdiler. Ol dahi varup Petervaradin nām kal'a civārında bir mikdār kāfire buluşup muhkem elleşüp ekserini kılıcdan geçürüp **[İ 192a]** birkaçını dil alup pādişāha getürüp haberin aldılar. Ve Bosna beği Hüsrev Beğ'den ulak gelüp Edik nām kal'anun itā'atle hisārını teslīm eyledüği haberin getürdi. Andan ber-mūceb-i emr-i ālī, İbrāhīm Paşa Rūmili beğleriyle Petervaradin Kal'ası'nun üzerine varup muhāsara itmek sadedinde iken kal'a-ı mezbūrun keferesi ki bī-hadd ü bī-nihāye idi, darb ü harb içün **[197b]** çıkup alaylar bağlayup paşa-yı mezbūre mukābil olup geldi ki kıral-ı bed-fi'ālün Tumur Pavli didükleri beğlerbeğisi olan papas mülakkab mel'ūndı, dahi paşa-yı a'zam bunlarun alayın göricek yanında olan Rūmili dilāverlerine ve sipāhī ve tüfenkci serverlerine hemān "Koman!" diyüp işāret eyledükde ol āhen-pūş tonuz gibi uğrar küffār-ı nikbet-ārāya hücūm idüp koyuldılar. Dahi iki cānibden katl-i azīm olup Hakk'un ināyetiyle küffār-ı hāksārı tārumār idüp hisārun üzerine vardılar ve muhāsara idüp kal'ayı küffārdan taleb eylediler. Ol mel'ūnlar dahi eyülükle virmeyüp cenge şürū' eylediler. Pādişāh dahi buyurdı, ol

1 ve andan zamān-ı sābıkda diyār-ı Laz'un meşhūr şehrlerinden olan Sofya'ya vardılar Vi : - İ
2 andan Vi : - İ
3 ihrāk olınup harāb olmışdı V : ihrāk olınup alınmışdı İ

azīm ü mehīb topları kal'anun etrāfına kurup her kūşe bir dilīre ısmarlayup[1] döğmeğe mübāşeret eylediler. Ol Bosna beği Hüsrev Beğ'den girü ulak gelüp Sirem Adası'nda olan Garagoriçe ve Bukas nām kal'alarun fethi haberin getürdi. Ve İzvornik Sancağı beğinden dahi ulak gelüp[2] Dimetrefçe ve Nogay nām kal'alarun fethi ve küffār-ı hāksārun inhizāmı haberin getürdiler. Ve andan sonra paşa-yı şīr-akdām kal'a-ı mezbūrenün fethine mübāşeret idüp ol sengīn toplarla gice gündüz dimeyüp bir niçe eyyām muttasıl döğüp cenk ü cidāl ve harb ü kıtāl eylediler. Ve ol araya donanma-i hümāyūn dahi gelmişdi. Āb-ı Sava'dan kal'anun etrāfından döğilüp niçe yerden **[İ 192b]** gedikler olup bir iki def'a yürüyiş olınup fethi müyesser olmayıcak āhir-i kār lağımlar ihzār olınup ve gāzīler ikdām u ihtimāmla çalışup ve ol kūh-peyker topları atup lağımlara āteş virilüp yürüyiş olıcak küffāra kıyāmet olup nā-çār cān-ı bed-gümānları istihlās içün fīgān-ı āmānı evc-i āsumāna irgürdiler ki hicretün dokuz yüz otuz biri şevvālinün on yedisi idi. Kal'ayı açup hisārı teslīm eylediler[3] ve burūc-ı urūclarına fetih sancakları dikilüp ve beşāret kūsleri çalınup ve hudāvendgār hazretleri dahi sa'ādetle geldiler. Ve dīvān-ı ālī olup İbrāhīm Paşa'ya fāhir hil'atler giydürilüp ve sāir gāzīler dahi hallü hālince[4] ri'āyet olındılar. Andan sonra paşa-yı mezbūr ol aradan kalkup Ayluk nām kal'anun üzerine müteveccih oldı. Ol dahi **[198a]** azīm kal'a olup burc-ı bārūları[5] ayyūka urūc idüp içi kāfirlerle dopdolu idi. Varduklarında fi'l-hāl muhāsara idüp etrāfdan toplarla döğüp fethine ikdām gösterdiler. Ol esnāda kıral-ı bed-fi'ālün leşker-i kesreti de hāzır ü müheyyā olup müntazır durduğı haberin getürdiler. Paşa dahi hemān kal'anun fethine mücidd olup ol ifrīt topları urup ve darb ü harb-i neberdi āsumāna irişdürüp küffār-ı hāksāra kıyāmet günini gösterdiler. Gördiler ki sabra tākat yok, nā-çār emān diyüp kal'ayı teslīm eylediler. Ol dahi feth olınup dār-ı İslām'a mülhak ve munzamm oldı. Ve andan sonra gāzīler etrāfa perākende olup cemī'-i cevānibi yağma vü gāret idüp ihrāk eylediler. Ve Deniz ve Sotin ve Lekvad(?) ve Orud(?) nām hisārlarun halkı çıkup kaçup anları dahi harāb **[İ 193a]** u yebāb eylediler. Ve hudāvendgār dahi ol araya gelicek Oynek nām kasabaya varup ārām eylediler[6]. Ve anda girü İzvornik beğinden Raçe nām kal'anun fethi haberi gelüp vusūl buldı. Ve öte cānibde kıral-ı bed-fi'ālün Felahyavan nām bir pelīdi zebān-gīrlik da'vāsına leşker-i zafer-rehbere gelicek duyılup bi-ināyetillāh mezbūrun

1 ısmarlayup Vi : ısmarlanup İ
2 ulak gelüp İ : - Vi
3 eylediler Vi : eyledi İ
4 hallü hālince İ : - Vi
5 burc-ı bārūları Vi : birkaç bārūları İ
6 ve hudāvendgār dahi ol araya gelicek Oynek nām kasabaya varup ārām eylediler Vi : - İ

tevābi‘i kılıcdan geçürilüp kendüyi tutup pādişāh-ı ālem-penāh hazretlerine[1] getürdiler. Kıralun ahvāli tefahhus olınup su’āl oldukda “Cemī‘-i ālāt ü esbābıyla cenge muntazır olup durur”[2] diyü cevāb viricek pādişāh hazretleri hemān sa‘ādetle göçüp azm-i a‘dā eyledi ve İbrāhīm Paşa ilerü yürüyüp Drava’ya varıcak fi’l-hāl gemilerden köpri īcād idüp bahr-misāl āb-ı Drava’yı geçüp pādişāh dahi gelüp azametle ubūr eylediler. Ve öte cānibde adū-yı menhūs āgāh olıcak yüz elli bin mikdārı siyah-pūş āhen ü pūlāda müstağrak askeriyle kalkup Mohac nām sahrāya gelüp ve ordusın kurup oturdı. Zīrā zāmān-ı sābıkda Tatarla ol arada bir def‘a cenk idüp murādına irmişdi. Ol arayı girü yümn tutup anda karār eyledi. Anun dahi ahvāli budur ki ol zamān ki Moğol-ı şūmun kudūmiyle huzūr u hubūr gidüp salātīn-i taht-nişīn-i Selçukiyye mülkinden dūr itmişlerdi. **[198b]** Ertuğrul bin Süleymān Hān[3] ki kadr-i hānedān-ı Kayı Hān[4] anun himmetiyle ābād olmışdı, makāmı diyār-ı küffāra yakın olup gāzīlerün sālārıydı, ümerā-yı Moğol’ı göricek kūşe-i ferāgati ihtiyār idüp Söğüt nām mahalde oturmışdı. Sevāb-ı cemīl ve ecr-i cezīle tālib ü rāgıb olanlar Sinob’dan ve Samsun’dan gemilerle Rūmili cānibine geçüp Dobruca didükleri yerde sāhib-i serīr-i velāyet olan[5] Saru Saltuk Sultān’un yanına müctemi‘ oldılar. **[İ 193b]** Dahi ferhān-ı vācibü’l-iz‘ānıyla diyār-ı Bulgar’a ve Eflak’a ılgar ve akın iderlerdi. Tāzī-süvār Oğuz gāzīleriyle gānim ü sālim yürürlerdi. Deşt-i Kıpçak, Cengiz Hān-ı cihān-güşānun tevābi‘inden olan Bereket Hān elinde idi ki İslām-ı nusret-encāmla Karaboğdan keferesine zafer bulmışdı. Tuna Yalısı, Akkirman ve Kili havālīsi ecnād-ı cihāda makarr-ı makām ve mahall-i ārām olup ki henüz künbedleri ve meşhedleri mu‘allemdür, Tarhān-yazusı ve Yalı Göli ve Kutlu Boğa Suyı ki[6] andan ma‘rūf yerlerdür, Tuna’nun berü yakasından Oğuz ve öte yakasından Tatar küffāra göz açdurmayup leyl ü nehār diyārın yıkarlardı. Ol zamānda idi ki Bereket Hān askerinden birkaç Eflak’dan geçüp ve Balkan’ı aşup diyār-ı Engürüs’e akın salmışlardı. Ol zamān küffār gālib olup asker-i İslām’ı almışlardı[7]. Hāliyā kıral-ı bed-fi‘āl ol zamānı fikr idüp sahrā-yı mezbūrede ārām eyledi ve andan pādişāh-ı İslām köpriden geçicek emr idüp köprüyi kesdiler. Ve ol cānibde kıral, hudāvendgārun geçdüğin işidicek Tumur Pavli denen mel‘ūnı gönderdi ki varup leşker-i İslām’un köprisin kesüp tā ki kaçmağa mecālleri olmaya.

---

1 kendüyi tutup pādişāh-ı ālem-penāh azretlerine getürdiler İ : kendüyi pādişāha getürdiler Vi
2 muntazır olup durur Vi : muntazırdur İ
3 hān İ : - Vi
4 kadr-hānedān-ı Kayı Hān Vi : - İ
5 olan Vi : - İ
6 ki İ : - Vi
7 almışlardı Vi : almışlar İ

Mel'ūn-ı mezbūr[1] gelüp köprünün kesildüğin görüp varup kırala haber viricek hayli bārī muzdarib olup fi'l-cümle akılları başlarına geldi. Ve konduğı yeri top arabaları ile ihāta itdürüp dā'iresini hisār itdi[2] ve andan ol sahrāyla Drava ortasında bir uzak ırmak olup **[199a]** azīm batak vardı, fikr-i fāsidi ol idi ki ol batağun bir cānibin tutup kimse geçirmemişdi. Ammā basīreti bağlandı, tedārük idemeyüp asker-i İslām fi'l-hāl varup batağı suhūletle geçdiler. Sultān-ı kişver dahi **[İ 194a]** asākir-i encām-şumārla tabl ü kūslerin çalup ol fezā-yı dil-güşāya azm eylediler. Dahi bir[3] sabāh cuyūş-ı deryā-hurūş sancakları ve tuğları kaldurup sipāh-ı zafer-penāh yemīn ü yesār ve cenāh-be-cenāh āreste olup süvār-ı kār-zān saflar bağlayup taraf taraf, kol kol durdılar. Ve Hazret-i sāhib-kırān arsā-yı meydānda meymene vü meysere kalb ü cenāh tertīb eyledüklerinden sonra ādem denizinün mevcleri bād-ı cihādla harekete gelüp ve demir dağlar gibi yerinden kopup yürürdi. Dahi ol yerün kurdı olan Bālī Beğ'i yanına getürüp "Cengi ne tarīkle itmek gerekdür?" diyü istifsār idicek ol dahi cevāb virüp eyitdi ki "Adū sarp adūdur. Te'enniyle tutılup fursat gözetmek gerekdür. Zīrā başdan ayağa pūlāda müstağrak olmışlardur. Hemān seyl gibi yürüdüklerinde gerekdür ki anlara yol virüp andan böğürlerinden girevüz." Çünki paşa-yı a'zam bu kelimātları işitdi, bir mikdār hayrete vardukdan sonra eyitdi ki "Gerekdür ki pādişāhun otağını konar gibi hemān[4] a'dāya karşu kuralar. A'dā[5] bizi kondı fikr eyleye." Bālī Beğ bu tedbīri gāyet beğenicek fi'l-hāl buyurdılar, otağları kurdılar ve[6] uç beğleri dahi kırk-elli bin akıncı ile bir kenārda tarh olup tavr alur, a'dānun leşkerine ardından koyulalar. Ve cemī'-i levāzım görüldükden sonra ol adū-yı meyşūmdan yana müteveccih olduklarında anı gördiler ki hemān bir top atılup gelüp karşudan alayun önine düşdi. Cemī'-i asākire salā-yı mehābeyi i'lām eyledi. Dahi kıral-ı bed-fi'āl berüsin ağırup ve nefīr sūrını[7] çağırdup yürüdi. Ve üç alay olup sanki ol sahrāda üç başlu ejderhā olup ağızın açdı ve cüyūş-ı İslām'un üzerine hücūm itdi ki henüz asākir-i İslām **[İ 194b]** kol kol konmağa meşgūl idiler. İbrāhīm Paşa ilerüde olup pādişāh hayli geride idi. Paşa küffārun hücūmın göricek dönüp hudāvendgāra gelüp haber virüp hudāvendgār dahi ilerü **[199b]** yürüdi. Dahi alemler baş kaldurup ve yalın kılıçlar ele alınup ve siperler göğsin girüp ve kemānlar kaşın çatup ve gönderler kolın uzat-

1 mel'ūnı gönderdi ki varup leşker-i İslām'un köprisin kesüp tā ki kaçmağa mecālleri olmaya. Mel'ūn-ı mezbūr Vi : - İ
2 itdi Vi : eyledi İ
3 bir Vi : - İ
4 hemān Vi : - İ
5 a'dā Vi : düşmen İ
6 ve Vi - İ
7 sūrını Vi : sūrı İ

dılar ve iki tarafdan kūs-i harbīler urılup ve sūrnā vü nefīrler çalınup meydān-ı kār-zārda dellāl-i ecel elinden kabā-yı bekā yok bahāya alındı. Mübārizlerün hamlesiyle hevā-yı vegā temevvüc idüp ve ciğerdārlarun yürekleri talb talb iderdi ve muhanneslerün yüzleri kılıç yalını tokundığundan güle dönmüşdi. Bezm-i rezm içinde cām-ı hāmı nūş iden bahādurlarun yüzi kızıl güle dönmişdi. Sākī-yi ecel elinden tīg-i kebūdun şarāb-ı zehr-ālūdın içmeyenlerün dökülmiş surāhī gibi kanları kaçdı ve içilmiş piyāle gibi benizleri uçdı. Emīr-i saf-der, vezīr-i āsaf-dāver Dāvūd Paşa-yı rezm-ārā-yı gazanfer-fer bu hāleti görüp kabasına sığışmayup gonce gibi yakasın çāk itdi. Ve aʿdā cānibinden dahi eksük konılmayup iki cānibden dahi cenk ü cidālleri ve harb ü kıtālleri olup iki leşkerden dahi çok ādemler helāk oldı ve aʿdāyı ortaya alup Semendire beğiyle Bosna beği ki akıncınun sālārlarıydı, cān u gönülle muhkem savaş idüp bu cānibde adūnun niçe bin helāk idüp kalanunun yüzin döndürdiler. Ammā kıral-ı bed-fiʿāl bilesince olan dīv nijādıyla hücūm idüp top arabalarına değin gelmişdi. Yeniçeri dilāverleri bir mertebe tüfenklerin bārān gibi yağdurup ve raʿd-āvāz topları atarlardı. Ol **[İ 195a]** bed-re'y dahi ol aradan dönüp sol kolun üzerine hücūm eyledi ve safları yarup içine girüp urışup koşdılar ve iki leşker birbirine karışup katışup cān u baş oynadılar. Ceyş-i bed-kīşün serdārı Lavuş Kıral dahi siyāvuş misāli nār-ı kār-zārda dilāver beğlerinün kimi düşüp kimi tutılınca gīr ü dārda dururdı. Şāh-ı cihān Sultān[1] Süleymān dahi gāh yüriyüp gāh dururdı. Kıral-ı bed-fiʿāl bu azamete hayrān olup kalmışdı. Dahi sol kola hücūm idüp muhkem dokunduklarında yeniçeriye işāret oldı, yüzlerin ol cānibe döndürdiler[2]. Bir demde yüzlerin değül **[200a]** binlerin cehenneme gönderdiler. Leh'ün ve Çeh'ün Rus'un ve Engürüs'ün, Hırvad'un ve Macar'un, Nemçe'nün ve Temeşvar'un Alaman'un ve Cesar'un ve İspanya'nun ve ol meydānda olan tavāyif-i küffārun şīr-i cenk-dilīrleri mağlūb u makhūr olup kiminün cānları tuʿme-i şemşīr ve kimisi esīr ü dest-gīr olup zencīre-gīr oldı. Ol bed-fiʿāllerün birisi ki Tumur Pavli nām sālār idi, meydān-ı darb ü harbde başı kesilüp göndere dikildi. Ve'l-hāsıl ol gün ki māh-ı zilkaʿdenün yigirminci güniydi, sabāhdan asra değin cenk-i azīm oldukdan sonra aʿdā-yı dīn-i İslām artuk mukāvemete kādir olmayup dönüp münhezim oldı ve bārū ve penāhını ve cemīʿ-i esbābını döküp gitdi ve meydānda küffār mürdleri peşte peşte olup kaldı ve ekserī Belgrad ve Semendire öninde seyl gibi akdı ve bir niçesi kılıç korkusından kendüyi Tuna'ya bırakdı. Andan sonra ahşamla yatsu mābeyninde sultān-ı keyvān içün otağlar kurı-

1 sultān Vi : - İ
2 döndürdiler Vi : döndürüp İ

lup leşker dahi konup ārām eylediler. İrtesi olıcak akıncı beğlerine emr olınup ol diyārları yakup yıkup **[İ 195b]** harāb itdiler. Ve pādişāh vüzerā vü ümerāsıyla ata binüp uğraş yerine ol küşteleri ve peşteleri seyerān idüp girü otağına gelüp dahi dīvān-ı ālī olup bu fethün beşāret-nāmeleri yazılup etrāf-ı vilāyete perākende eylediler ve ol irsāl olınan akıncı tāifesi ve Rūmili koçakları ol vilāyetleri urup yakup yıkup kıralun taht-gāhı olan Budin Kal'ası'na vardılar ki sene-i mezbūrun zilhiccesinün üçiydi. Bir kal'a gördiler ki dīvār-ı üstüvārı ahkāmda sedd-i İskender ve bārūları burūc-ı eflāke berāber ve kal'ası çarh-ı ahdara hem-ser Tuna Suyı kenārından cereyān iderdi. Ve mukābelesi dahi hisār idi ki bu zamāna değin ol yerlere yād ayak basmış değüldi[1]. Beğlerinün makhūr u mağlūbı haberin işitdüklerinde içinde olan küffār-ı bed-reftār çıkup kaçdılar. İçinde **[200b]** kalan halkı hemān emān diyüp kal'anun miftāhını getürdiler. Ve Paşa-yı ālī-mikdār dahi gelüp irişdi ve akabince pādişāh-ı ālem-dest-gāh dahi devletle yetişüp mevzi'-i dil-güşāda otağ-ı gerdūn-nitākla ārām eyledi. Dahi içinde hızāneden ve cebehāneden ve cemī'-i ālāt-ı harbden ne bulındıysa gemilere koyup Belgrad'a irsāl eylediler. Ve kıralun sarāyı öninde iki mehīb top ve üç garīb sūret vardı ki merhūm Sultān Muhammed Belgrad üzerine vardukda alınamayup ol topları anda nā-çār bırakmışdı, pādişāh emr idüp anları dahi alup Belgrad'a[2] gönderdiler. Ve andan pādişāh-ı ālem-ārā[3] sa'ādetle Budin'ün içine girüp temāşā eyledi. Kıralun sarāyını ve dürlü dürlü makāmını görüp bir niçe gün içinde gāh zevk u sohbet ve gāh etrāfında av u şikār **[İ 196a]** idüp Hakk Te'ālā'nun lütfına şükr eyledi. Ammā akıncı tāifesi karār itmeyüp ol vilāyetün öte cānibine irüp Cesar memleketine vardılar. Dahi uğradukları yeri nār-ı hasāretle gāret idüp harāb itdiler. Ve andan hudāvendgār Budin'den karşu yakaya Peşte nām hisāra dahi varup anı dahi temāşā eyledi. Ve andan Budin'e ve Peşte'ye odlaru urılup yakmaduk yıkmaduk yerlerin komayup harāb itdiler. Andan pādişāh ol aradan kalkup sağ kola müteveccih olup ve sol kola İbrāhīm Paşa'yı gönderdiler. Ve ol arada kıral-ı menhūsun bir kal'ası vardı ki diyār-ı Rus'dan gelür bir ırmağun kenārında idi, içi küffārla māl-ā-māl idi, varup anı dahi harāb itdiler. Ve andan Baçgameke nām kal'anun üzerine vardılar[4]. Ol dahi māl ile ve metā' ile māl-ā-māl idi. Anun dahi māl-ı ganāyimin ve esīrin alup ve kal'ayı ve etrāfını harāb itdiler ve andan Siyer ve Senet ve Panka ve Pīrlik ve Pesīr ve Kaminca ve Sencelemep ve Felekhas nām kal'alarun cümlesi paşa elinden feth olup cümlesin

1 değüldi Vi : değüldür İ
2 alup Belgrad'a İ : - Vi
3 pādişāh-ı ālem-penāh Vi : pādişāh-ı ālem-penāh İ
4 vardılar Vi : varup İ

ihrāk idüp ve bi'l-külliye ol vilāyeti harāb idüp girü döndiler. Ve andan Tise kenārında olan meşhūr u ma'rūf Tetel Kal'ası'na vardılar. Anun dahi ahālīsi havflarından çıkup kaçmışlardı [**201a**] anı dahi teshīr idüp etrāfını gāret eylediler[1]. Ve'l-hāsıl kış yetişicek pādişāh ol vilāyetleri yakup yıkup andan sa'ādetle dārü's-saltanaya dönüp gelüp karār eyledi ki bu fütūhāt hicretün dokuz yüz otuz ikisinde vākı' oldı.

Hurūc-ı Bozoklı

Pādişāh-ı İslām küffār ile gazā iderken vilāyet-i Anatolı'da Bozoklı içinden[2] kāfirden [**İ 196b**] eşedd bir müfsid ü mülhid hurūc idüp ol diyārun onmaduğını ve harām-zādesini ve kızılbaşını yanına cem' idüp zu'm-i fāsidince bir iş idem diyü āleme feterāt bırakup müslimānları gāret ve talan idüp ol sancağın beği ki Hersek-zāde idi, varup giceyle anı basup helāk eylediler. Ve mā-melekini yağma eylediler ve cemī'-i memleketi ayak üzre kaldurdılar. Karaman beğlerbeğisi Hürrem Paşa bu ahvāle vākıf olıcak fi'l-hāl yerinden kalkup tedārük itmeden tehevvür ile üzerine varıcak ol Bozoklı melā'īn oğlı tonuz gibi Karamanlu'nun üzerine hücūm idüp ān-ı vāhidün içinde Karamanlu'yı tārumār idüp Hürrem Paşa'nun başın kesdiler. Ve Karamanlu'nun[3] yahşı atlarına binüp ve kılıçların kuşanup ve cümle esbābların yağma idüp bu kez gidiler ādeme dönüp sipāhī sūretin bağladılar. Ve andan ol etrāfları dahi yakup yıkup kızılbaşa azm eylediler. Ve Hüseyin Paşa dahi bi-lā-tevakkuf bunlara arkarı gelüp mukābele ideyin sandı, anı dahi mecrūh idüp tevābi'in tārumār itdiler. Ol dahi eğlenmeyüp vefāt eyledi. Öyle olıcak ol melāhide varduğınlayın kabarup çoğalup bir azīm fitne olup ālemi fesāda virüp hemān kızılbaşa azm eyledi. Ol cānibün serdārı olan Hüsrev Paşa fursat gözleyüp dahi bunlara hücūm idüp ele aldı. Kolına kuvvet ol[4] mefāsideyi cümle kılıçdan geçürüp köklerin kırdı. Ol vilāyetler anlarun şerrinden emīn oldılar ki hicretün dokuz yüz otuz üç yılında vākı' oldı.

Hurūc-ı Celālī-yi Dīğer[5]

Ve anun akabince bir[6] Celālī dahi hurūc idüp ālemi ifsād eyledi. Ol etrāfları girü gāret idüp yolcı dimeyüp[7] [**İ 197a**] bāzergān dimeyüp bulduklarını urdılar.

1 eylediler Vi : itdiler İ
2 içinden Vi : içinde İ
3 içinde Karamanlu'yı tārumār idüp Hürrem Paşa'nun başın kesdiler ve Karamanlu'nun Vi : - İ
4 ol İ : - Vi
5 hurūc-ı Celālī-yi diğer Vi : - İ
6 ve anun akabince bir İ : bu Vi
7 yolcı dimeyüp İ :- Vi

[201b] Ol yerde serdār olan Ya'kūb Paşa tedārük idüp üzerine hücūm idicek mahalde ol melāhide[1] āgāh olup tīz deprenüp hemān götürdi ayağı, paşa-yı mezbūr ardına düşüp yetişemedi. Çıkup kızılbaşa kaçdılar. Bunlarun elinden dahi ehl-i İslām halās oldı[2].

Hurūc-ı Kalender Şāh[3]

Bu yana[4] Hācı Bektaş-oğlı Kalender Şāh nām bir pelīd-i mülhid ışık hurūc u zuhūr idüp ālemi birbirine urdı. Ammā mukaddemā vilāyet-i Anatolı'nun ahvāli[5] pādişāh hazretlerine ma'lūm oldukda vilāyet-i mezbūrenün ehl-i fesādını irtelemek içün İbrāhīm Paşa'yı göndermişlerdi. Mezbūr Kalender Şāh paşanun teveccühin işitdükde hayli muztarib oldı. Āhir girü eyitdi ki "Çünki bu husūsa mübāşeret idüp terk-i vatan itdük, baş u cān oynayup ālemde bir iş koyup gitmek gerekevüz" diyüp bulduğı kızılbaşı ve ehl-i fesādı yanına cem' idüp hayli cem'iyyet eyledi. Ve ol araları gāret idüp Karadağ'a vardı. Ve andan yüriyüp Artuk-ābād'a varıcak Kızıl Ahmed-oğlı Abdullāh Beğ mukābil gelüp mukāteleye şürū' idicek fi'l-hāl Abdullāh Beğ'i helāk idüp yanında olanları tārumār itdiler. Ve ol araya karīb bir yerde Koçi Beğ dahi konup oturmışdı, varup anı dahi basup helāk eylediler. Ol diyāra azīm āşūb ve fitne olup ehl-i İslām'un hāli mükedder oldı. Andan sonra Behrām Paşa birkaç beğlerle gelüp yetişüp fi'l-hāl göz açdırmayup "Yürüyelüm" didiler. Ol müfsidler hemān bunlardan mukaddem yüriyüp gelüp bunları birbirine urup bir iki sancak-beğin öldürdiler. Behrām Paşa bu hāli göricek girüsine çekilüp Tokad'a azm eyledi. Ol müfsidler dahi Niksār'a mütecevvih oldılar. Ol mahalde Mahmūd Beğ **[İ 197b]** ve Ya'kūb Beğ Behrām Paşa'ya yetişüp mülākī olıcak girü Kalender Şāh'un üzerine hücūm eylediler[6]. Tekrār azīm cenk ü cidāl eylediler. Çok kimesne helāk olup āhir Mahmūd Beğ'i dahi öldürdiler. Ve andan çekilüp sarpa gitdiler. Bu ahvāllerden sonra İbrāhīm Paşa yetişüp[7] yanında olan kapu halkından **[202a]** bir mikdār dilāver seçüp fi'l-hāl ol mel'ūnlarun ardına saldı ve kendü dahi ılgar idüp yetişüp ortaya aldılar. Cān u dille ol mel'ūnlara kılıç urup cümlesini helāk eylediler[8] ve ol diyārı anlarun şerrinden halās eylediler ki bu hādisāt hicretün dokuz yüz otuz dördi evvelinde vākı' oldı.

---

1 ol melāhide Vi : - İ
2 oldı Vi : olıcak
3 hurūc-ı Kalender Şāh Vi : - İ
4 bu yana Vi : girü İ
5 ahvāli Vi : - İ
6 eylediler Vi : itdiler İ
7 yetişüp İ : yetişür Vi
8 helāk eylediler Vi : kırdılar İ

Teveccüh-i Sāni-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Engürüs

Sābıkā kuvvet-i kāhire ile feth olınan[1] Kalʿa-i Budin tahrīr olınup koyup gidildükden[2] sonra Alaman kıralı olan Ferenduş laʿīn, asākir-i nikbet-hurūşla gelüp kalʿa-i mezbūrı zabt ve kendü memleketine rabt idüp fitne-i ālem ve ıztırāb-ı benī-ādem olduğı pādişāh-ı peleng-intikāma maʿlūm olıcak gayret-i İslām ve hamiyyet-i seyyidü'l-enām içün girü ol cānibe gazā olınmasına niyyet idüp etrāf-ı memālike ahkām-ı şerīfeler īrād olınup sefer tedārüki ve gazā mühimmātı ve asker cemʿiyyeti olınup bir sāʿat-i şerīf ve vakt-i latīfde İstanbul'dan teveccüh-i hümāyūn gösterüp Engürüs vilāyetine azm eylediler. Bir niçe gün gidüp Belgrad'a vusūl bulıcak bahr-misāl āb-ı Sava'ya köpri ihzār olınup pādişāh-ı kişver-güşā asākir-i memleket-ārāyla āb-ı Sava'yı geçüp Serim adasına mürūr eylediler. Ve andan Ösek'de dahi āb-ı Drava'yı geçüp katʿ-ı menāzil ve tayy-i merāhil ile Budin'a varılıcak fi'l-hāl muhāsaraya **[İ 198a]** mübāşeret olınup müfātahaya mübāşeret eylediler ve dā'iresine kūh-peyker topları[3] dizüp etrāfını vüzerāya kısmet idüp her kūşeyi birine taʿyīn eylediler. Dahi gice ve gündüz durmayup raʿd-āvāz topları urup cenk eylediler. Öyle olıcak dış hisārında mahsūr olan Engürüs-i menhūsun keferesi nāçār dış hisārı āmānla virüp teslīm eylediler. Ve andan iç kalʿanun fethine mübāşeret olınup ikdām olındı lākin içinde olan Alamanīler top u tüfenk ve sāir edevāt-ı cenk ile muhkem neberd-i āheng idüp muhārebe eylediler ve bu cānibde gāzīyān-ı adū-şikār dahi niçe gün top u tüfenk ile kalʿayı döğüp ve tahrībine ikdām u ihtimām eyledüklerinde mahsūr olan kefere bi'z-zarūrī emānla kalʿayı açup teslīm eylediler. Ammā guzāt-ı müslimīn emān virmeyüp **[202b]** ol niçe kefere-i fecereyi tuʿme-i şīr-i şemşīr kılup helāk eylediler. Ve andan Budin'i ve vilāyetini bend-i kemend-i itāʿata boyun viren Erdel-bān nāmla elsine-i enāmda mezkūr olan Yanoş kırala sadaka olınup sene-i mezbūre zilkaʿdesinün onında ol vilāyete kıral nasb eylediler. Ve andan pādişāh-ı İslām zıllullāhu ale'l-enām hazretleri satvet-i kāhire ve şevket-i bāhire ile kalʿayı Peç kasdına Budin'den māh-ı mezkūrun yigirmisinde yümn-i ikbālle ve saʿādet ü iclālle ikinci menzilde Estergon Sahrāsı'na varup ārām eylediler. Ve andan Tata'ya ve andan Bakyek-oğlı Kalʿası'na varup anı ihrāk eylediler ve ol arada Aksu dimekle maʿrūf bir suyı[4] ubūr idüp Batak Hisārı'na vardılar. Mezkūr hisār isyān üzre musırr olup müdāfaʿa kasdına toplarla asker-i zafer-reh-

1 olınan Vi : olan İ
2 gidildükden Vi : gitdükden İ
3 topları Vi : - İ
4 Bakyek-oğlı Kalʿası'na varup anı ihrāk eylediler ve ol arada Ak-su dimekle maʿrūf bir suyı İ : - Vi

berün **[İ 198b]** yolların kat‘ idüp durıcak bu cānibden dahi gāzīler muhārebeye ve mücādeleye āgāz idüp hisāra hücūm itdüklerinde kal‘a-i mezbūr āhir emānla itā‘at eyleyüp mutī‘ olıcak andan dahi geçilüp on ikinci menzilde meşhūr u ma‘rūf olan Peç Kal‘ası’na vardılar. Ve fi’l-hāl asākir-i nusret-iştihār kal‘anun fethine ve a‘dānun kam‘ına mübāşeret idüp hisārı muhāsara eylediler. Ve gice ve gündüz küffār-ı hāksārun gözin açdurmayup başlarına dürlü dürlü kıyāmetler kopardılar. Bi-ināyetillāh varoşunı alup asıl hisāra şürū‘ eylediler. Ana dahi çok ikdāmlar olınup on sekiz gün muttasıl döğüp ve külüngler ile[1] kal‘anun dibin söküp niçe yerlerin hāke berāber eylediler. Ve andan guzāt-ı müslimīn ve kümāt-ı muvahhidīn tekbīr ü tehlīl ile yürüyiş idüp ikdām-ı belīğ eylediler. Lākin kudretullāhda fethi müyesser olmaduğı ecilden etrāf-ı hisār ihrāk ve vilāyet nehb ü gāret oldukdan sonra hicretün dokuz yüz otuz beş muharreminün yigirmi ikisinde kasım güni vākı‘ olup hiddet-i hevā ve şiddet-i sermā müstevlī olıcak asker-i nusret-eser artık ol diyārda durmağa imkān olmamağın tārīh-i mezbūrde dönilüp māh-ı saferün on beşinde yine Budin’e vusūl bulındı. Budin kıralı olan Erdel-bān köpri ihzār itmişdi, fi’l-hāl geçilüp ve Kal‘a-ı Petervaradin dahi bir köpriden geçilüp Belgrad’a gelindi. Andan cemī‘-i leşkere icāzet virilüp sālim ü gānim dārü’s-saltanat-ı Kostantıniyye’ye **[203a]** müteveccih olınup gelüp ārām eylediler. Ve andan sonra hudāvendgār hazretleri şehzādeleri içün düğün tedārük eyleyüp cemī‘-i ümerāyı okıyup[2] azīm ziyāfetler eyledi. **[İ 199a]** Sultān Mustafa’yı ve Sultān Muhammed’i ve Sultān Selīm’i sünnet idüp yigirmi gün, gice ve gündüz acāyib ü garāyib temāşālar olup konukluklar oldı. Bunlar dahi hicretün dokuz yüz otuz altısında vākı‘ oldı.

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Alaman

Hazret-i hudāvendgār-ı memālik-sitān cuyūş-ı hurūş-ı ummān-nişān ile dāyim gazāya ve cihāda mā’il ü rāgıb oldukları ecilden girü küffār-ı hāksāra gazā niyyetine cünūd-ı deryā-mevc ve asākir-i kulzüm-fevc cem‘ idüp dārü’s-saltanadan diyār-ı Alaman niyyetine müteveccih ve mün‘atıf oldılar ve vilāyet-i küffārda İspanya kıralı Karlo nām pelīd ki pīşvā-yı gürūh-ı hāsirīndür, sāhib-kırānlık da‘vāsın itmişdi, tegallübi cihetinden Alaman tahtına cülūs idüp tahsīl-i cāh u nāmus itmişdi, mezkūrun karındaşı Ferenduş dahi Nemçe ve Çeh diyārlarınun müstakil kıralı ve hākimiydi. Mezbūr karındaşını anda kāim-i makām idinüp bir niçe yıldan berü ehl-i İslām’la harb u kıtāl itmek fikr-i fāsidlerinde mukarrer olmağın sāir kāfir beğlerin dahi kimine bezl-i māl ve kimine ibtāl-i ricāl itmekle la‘īn-ı mezkūra tamām mu‘āvenet ü

1 ile İ : - Vi
2 ümerāyı okıyup Vi : ümerā okınup İ

muzāheret itmişlerdi. Hazret-i pādişāhun sīt-i azm-i sa'ādetin işitdüklerinde havf galebe idüp bī-hadd ü bī-add pīşkeşler ile elçi gönderüp memālik-i mahmiyyeye dāhil olıcak hudāvendgār Niş kazāsına varduklarında elçi-yi mezkūr gelüp vusūl buldı. Andan ol mahalde dīvān-ı ālī olup cemī' beğler ve asker-i zafer-rehber anda hāzır olup dīvān-ı pādişāh-ı İslām tertīb ü tezyīn olındukdan sonra elçi getürilüp cevābın alup cevāb virdiler ve andan **[İ 199b]** girü göçülüp[1] niçe günden sonra Belgrad'a vusūl bulduklarında İbrāhīm Paşa bir gün ilerü gidüp varup köpriyi ihzār itmişdi, asākir-i a'dā-şikār vardukda fi'l-hāl köprüden Sava Suyı'nı ubūr idüp Serim'e mürūr **[203b]** eylediler[2]. Ve ol mahalde Françe'den dahi elçi gelüp irişdükde girü tertīb-i Osmānī ve āyīn-i sultānī-yi hākānī[3] üzre dīvān-ı ālī tertīb ü tezyīn olınup elçi-yi mezbūr gelüp cemī'-i murādātın edā itdükden sonra anun dahi ahvāli ma'lūm olup andan göçüp kat'-ı[4] menāzil ve tayy-ı merāhille Ösek nām kal'aya vusūl buldılar. Küffār-ı nām-dār beğlerinden Pirim Peteri nām pelīd sābıkda pādişāhun ināyetine mazhūr vākı' olmışdı, ol mahalde gelüp mülākī oldı. Ve andan kal'a-i mezbūr öninden nehr-misāl-i āb-ı Darede'yi köpri üzerinden geçüp ubūr eyledüklerinden sonra mukaddemā ol vilāyetün keferesi kal'a-i mezbūra girüp bāb-ı üstüvārın berkitmişlerdi, asākir-i mansūr mürūr itdüklerinde kal'a-i merkūmun varoşunı yağma ve talan eyledüklerinde kal'anun ehli emānla kal'anun miftāhını getürüp teslīm idicek ana karīb Kapoline nām bir kal'a dahi vardı, ana varılup anun dahi keferesi inād u isyānda mücidd oldukları ecilden guzāt-ı müslimīn üşüp anı dahi nehb ü hasāretle harāb u yebāb eylediler. Ve andan Bayruça ve Pilvar nām hisārlara varılup ki her biri bir hısn-ı metīn idi, anlar emānla meftūh u mekşūf olındı. Ve[5] andan Bezernice ve Vatoş nām kal'alar[6] ki burūc u bārūları evc-i semā ki ve esās-ı üstüvārları kasr-ı hāke irmişdi[7] ol kılā-ı mezkūrān dahi meftūh u müsahhar olındı. **[İ 200a]** Ve andan Rakan ve Katize nām kal'alara varılup hücūm olındukda ser-i şemşīr-i cān-sitān havfından emān çağırup kal'aların teslīm eylediler[8]. Ve andan dahi yümn-i ikbālle ve sa'ādet u iclālle kalkup Kabarkaka ve Beleşker ve Kamendvar ve Avem ve Mişter ve Egridar ve Hididik ve Sembotil nām kılā'larun üzerlerine varıldukda her birinün içi ki küffār-ı nikbet-şi'ārla māl-ā-māl idi, darb-ı şemşīr-i guzāt-ı müslimīne mütehammil olmayup birer ikişer günde

1 göçilüp Vi : - İ
2 eylediler Vi : itdiler İ
3 hākānī Vi : - İ
4 murādātın edā itdükden sonra anun dahi ahvāli ma'lūm olup andan göçüp kat'-ı Vi : - İ
5 ve İ : - Vi
6 kal'alar Vi : kal'alarun İ
7 irmişdi Vi : irişmişdi İ
8 eylediler Vi : itdiler İ

feth ü müsellem olınup müsehhar olındı. Ve andan hazret-i paşa-yı kal'a-güşāyı Semendire mübārizleri ve Rūmili dilāverleri ile ilerü giderken küffār-ı dalālet-füccārun Kösk nām kal'anun önine **[204a]** uğrayup geçerken içinden hayli atlusı çıkup guzāt-ı muvahhidīne mukābele gelicek asākir-i İslām dahi üzerlerine hücūm idüp muhkem cenk olundukdan sonra ekseri tu'me-i şīr-i şemşīr olup mā'adāsı hisāra girüp kaçıcak kal'ayı muhāsara itdiler. Kal'a-i mezkūr hayli sarp ve muhkem olduğı ecilden etrāfına toplar kurılup ve ba'zı yerlerine lağımlar urılup hayli zahmet çekildükden sonra içinde olan Nikolaş nām kāfir nā-çār olup emān çağırdup[1] ve kal'ayı açup çıkup pādişāh hazretlerine miftāhın teslīm eyledi. Ve andan dahi sālim ü gānim göçilüp Şobril ve Reşrekon ve Yundoruk nām kal'alara varıldukda her biri ahsen-i vech ile meftūh u müsahhar oldukdan sonra Kipriyeri nām kal'aya dahi varıldı. Anda mashūn u meşhūn olan kefere-i sekar-sükūn itā'at itmedüği ecilden asker-i peleng-intikām dahi mecāl virmeyüp şerer-i nār ile hark u harāb idüp kefere ve feceresini tu'me-i şemşīr eyleyüp vücūd-ı habīslerinden **[İ 200b]** ol cāyı tathīr eylediler. Ve andan sonra cemī'-i cevānibi ve etrāfı gāret ü hasāret ile harāb u yebāb eyleyüp pādişāh-ı vilāyet-güşā devlet ü sa'ādet ile girü dönüp Kal'a-i Belgrad'a müteveccih oldılar. Ammā akıncı tāifesiyle Mihal-oğlı'nun Kāsım nām voyvodası on binden ziyāde ādemle akına seğirtmişti, ziyāde doyumluklar olup döndüklerinde pādişāh hazretleri girüye dönmekle bir derbend ağzında mezkūr Kāsım Voyvoda'ya hayli cebelü kāfir gelüp ol gāzī tāifeyi ale'l-gafle basup cemī'ini kılıcdan geçürüp şehīd eylediler. Pes hudāvendgār hazretleri askere icāzet virüp kendüler sa'ādetle gelüp İstanbul'da karār eylediler ki bu fütūhāt dahi hicretün dokuz yüz otuz dokuzunda vākı' oldı. Pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretleri gazā-yı mezkūrede küffār ile cihād itmekde iken İspanya kāfirinün beği "Fursatdur" diyüp Andrie Tori nām kapudānına bir niçe yüz gemiler virüp ve Rodos'dan emānla kurtılan Mafalmastori nām mel'ūnlar beri girüp bākī Frengistān [**204b**] beğlerinün mu'āvenetiyle ulu donanma cem' olup ve içine yigirmi beş bin savaşcı kāfir koyup dahi gönderdi. Zikr olan melā'īn deryā yüzinden Mora cānibine gelüp ale'l-gafle Koron Kal'ası'nı alup ve andan Bādire'yi ve ol iki boğaz hisārların alup ve atlusı yayası çıkup Mora diyārını yağma ve talan idüp müslimānları esīr eylediler ve ehl-i İslām'a ziyāde hakāret ü hasāret vākı' oldı. Bu husūslar dahi sene-i mezkūrda vākı' oldı.

1 çağırdup Vi : çağırup İ

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Şark be-Kasd-ı Şāh [İ 201a] Tahmāsb

Hazret-i Sultān Süleymān e'azzallāhu ensārahū [1]﴿فَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ﴾ fehvāsınca gazve ve cihādı vesīle-i şāfiyye ve sa'y-i ictihādı zerī'a-i kāfiyye idinüp diyār-ı Şark'da tebdīl-i āyīn-i şerī'at-i Muhammediyye iden re'īs-i ru'ūsü'l-ahmer Tahmāsb Şāh bin İsmā'īl bin Şeyh Haydar nām şāh-ı dāll ü[2] mudillün vücūd-ı habīsini safha-i rūzgārdan izāle ve hakk itmesini farz ü lāzım gördüği ecilden ol şāh-ı gümrāhun kal'ı vü kam'ına ve fesādı def'ine niyyet-i gazā idüp cemī'-i etrāfun beğlerine ve serdārlarına ahkām-ı şerīfler irsāl idüp "Hāzır olasız" diyü tenbīh ü te'kīd eylediler. Ve mukaddemā hicretün dokuz yüz kırkı rebī'ü'l-āhirinün onında makarr-ı hilāfet-i cihān-bānī ve mesned-i hükūmet-i fermān-revānī cānibinden kā'im-makām-ı hüsrev-i sāhib-kırān ve leşker-keş-i Süleymān-ı zamān İbrāhīm Paşa'yı niçe bin süvār-ı cenk-sāz ve[3] piyāde-i tüfenk-endāz askerle gönderdiler. Ve bundan akdem ki küffār-ı füccār donanma ile gelüp Mora vilāyetine ehl-i İslām'a bu hasāreti ki itmişdi, ol esnāda Hayreddīn Re'īs nām gāzī ki hayli zamāndan berü Midillü Adası'ndan kopup Akdeniz'de korsanlık idegelüp niçe kerre kāfirle denizde cenk idüp deniz hālin bilür bir bahādur vardı ki niçe gemiye mālik gönüllüler tāifesiyle girüp deryāda kāfirün cānına odlar yakmış dilāver idi, mağrib-zemīnde Cezāyir nām bir kal'ayı Arab'un elinden alup yurd idinmişdi ki küffār mābeyninde Berberiçe dimekle ma'rūf olmışdı. Hattā Sultān Selīm-i merhūma niçe def'a pīşkeşleri **[205a]** gelüp meşhūr u müte'ārif kişiydi, Sultān Süleymān hazretleri **[İ 201b]** padişāh oldukda anlara dahi mübārek-bād idüp pīşkeşler göndermişdi, anlar dahi "Bu cānibe gelsünler" diyü buyurmışlardı. İmtisālen li'l-emri'l-ālī Hayreddīnü'l-mezbūr oğlını yerinde koyup kendüsi bir niçe pāre kadurga ile İstanbul'a der-i devlete gelüp vusūl buldı. Bu esnāda İbrāhīm Paşa şark cānibine müteveccih olmışdı. Pādişāh hazretleri cemī'-i umūrı anlara tefvīz idüp anun ma'rifetinsiz aslā bir iş işlemezlerdi. Mezbūr Hayreddīn gelüp pīşkeşler ile pādişāhun dest-būs-i şerīfiyle müstes'id oldukda paşa-yı mezbūrun ardınca Haleb cānibine gönderdiler. Varup Haleb kurbında paşaya yetişüp ana dahi pīşkeşin çeküp buluşıcak paşa ziyāde ri'āyetler idüp girü hudāvendgāra gönderdi. Gelüp vusūl buldukda pādişāh hazretleri Hayreddīn Re'īs'e deryā beğlerbeğliğin virüp adı Hayreddīn Paşa olup paşalara katıldı. Ve andan yüz pāre kadurga donadılup içine yerak ve asker koyup Hayreddīn Paşa'ya virüp sene-i mezkūr zilka'desi evāsıtında deryādan Mora cāni-

1 "Allah mallarıyla ve canlarıyla savaşanları oturanlar üzerine derece bakımından üstün kılmıştır." Nisā 4/95. āyetten nākıs iktibas.
2 dāll ü İ : - Vi
3 cenk-sāz ve İ : - Vi

bine gönderdi ki henüz küffār-ı füccār ol vilāyetlerde mütemekkin olup otururlardı. Donanma-i hümāyūnla paşa varıcak hemān anda olan melā'īn Koron Kal'ası'nı ve Mora diyārında aldukları yerleri terk idüp gemilerine girüp frengistāna kaçup gitdiler. Ol diyārlar girü hālī kalduğı hudāvendgāra i'lām olıcak dizdārlar ve müstahfızlar gönderilüp girü zabt olındı. Pes Hayreddīn Paşa kāfirün kaçduğın bilicek donanma ile Mağrib diyārına inüp ol meşhūr-ı benām Tūnus şehrini Arab elinden **[İ 202a]** feth idüp zabt eyledi ki bu husūslar dahi hicretün dokuz yüz kırkında olmışdı. Eyle olsa bu cānibde ki Sultān Süleymān hazretleri kızılbaşa niyyet idüp ki İbrāhīm Paşa'yı göndermişdi, bunun sebebi bu idi ki mukaddemā Acem beğlerinden Ulama nām bir beğ Acem şāhı Tahmāsb bin İsmā'īl'e āsī olup Rūm'a kaçmışdı, gelüp hudāvendgāra **[205b]** mutī' olıcak Kara-hamīd diyārında ana sancak sadaka olındı. Ve İstanbul'dan bir mikdār gönüllü yazılup mezbūra virilüp sancağına gönderildi. Ve ol cānibde olan beğlere ahkām-ı şerīfeler vārid oldı ki "Mezkūr Ulama'ya tābi' olasız." Varup vusūl buldukda Kara-hamīd askeriyle beğlerbeği olan Fīl Ya'kūb mezbūrun tevābi'inden olup cem' olduklarında hayli leşker olmışdı. Öyle olıcak ol cānibde Kürd beğlerinden Şeref Beğ'ün üzerine varup muhkem cenk olınup āhir Şeref Beğ'ün başını kesüp ve ol vilāyetleri zabt idüp Bitlīs üzerine azīm leşkerle otururken, bir gün hemān "Şāh geliyorur" diyü haber gelicek bir gün dahi durmayup fi'l-hāl göçüp niçe kalkdukların bilmediler. Dahi gelüp memleket içine girdiler. Bu mahalde İbrāhīm Paşa dahi gelüp mahrūse-i Haleb'e vusūl bulup āvān-ı şitā irişdüği ecilden anda kışlamışlardı, sene-i mezkūr ramazānının onında mezkūr Haleb'den kalkup Āzerbāycān cānibine müteveccih oldılar. Ve bu cānibde pādişāh-ı İslām hazretleri dahi yanında olan vüzerā vü ümerāsıyla guzāt-ı müslimīni ve kümāt-ı muvahhidīni cem' idüp sene-i mezbūre zilka'desinün yigirmi yedisinde dārü's-saltana olan İstanbul'dan diyār-ı **[İ 202b]** şarka teveccüh-i hümāyūn gösterdiler. Ve öte cānibde İbrāhīm Paşa mezkūr Ulama Beğ'i önine bırakup hicretün dokuz yüz kırk bir muharremi evāyilinde vilāyet-i Āzerbāycān ve arāzī-yi Tebrīz ve Hizān memleketlerine vusūl bulup hudāvendgār dahi gelmeden Ahlāt * ve Adilcevāz * ve Izmār * ve Vastān * ve[1] Vān * ve Amīk * ve Erciş * ve Taht-ı Tebrīz * ve Nevşar * ve Hoy * ve Nahcivān * ve Merend* ve Süfyān * ve Uşnī * ve Serdāru * ve Uri * ve Derāru * ve Hüsrev-şāh * ve Merāga * ve Serav * ve Erdebīl * ve Meyāne[2] nām kılā' u kasabātı feth idüp müsahhar eyledi. Lākin bu aralıkda Tahmāsb Şāh, İbrāhīm Paşa'yı basmak fikrin itdüği paşa-yı mezbūra ma'lūm olıcak

1 Tebrīz ve Hizān memleketlerine vusūl bulup hudāvendgār dahi gelmeden Ahlāt ve Adilcevāz ve Izmar ve Vastān ve Vi : - İ

2 ve Meyāne İ : - Vi

hayli muztarib olup belki niçe ideceğin bilmedi. Āhir pādişāha ahvāli i'lām eyledi. Hudāvendgār dahi iki konağı bir idüp ale't-ta'cīl yüriyüp Tebrīz kurbında Evcan nām yaylakda varup İbrāhīm Paşa'ya mülākī oldı. [**206a**] Ve anda otag-ı gerdūn-nitākları kurılup dīvān-ı ālī oldı. Geylān pādişāhı[1] olan Muzaffer Hān Sultān tūs-savlet ve kāvūs-şevket beğler ile gelüp itā'at eyledi. Pādişāh-ı adālet-şi'ār dahi mezkūra fāhir hil'atler giydürüp ve tevābi'ine ale'l-infirād biner akça in'ām eyledi. Ve andan dört gün anda karār eyledi[2]. Tertīb-i sāhib-kırān ve āyīn-i cihān-bānī üzre rāyāt-ı a'lām-ı İslām-ı zafer-encām ile ol aradan göçüp * Sa'd-ābād'a * ve Hān Abbās'a * ve Kend-i Türkmen'e * ve Kara-depe'ye * ve Miyāne'ye * ve Kaplaniyye'ye * ve Serçehān'a * ve Hān Nikbay * ve Kasaba-ı Zengān'a * ve Sultāniye'ye varup bu cümlesi[3] müsahhar olındı. Ve ol mevzū'da dört gün ikāmet olınup ol hasm-ı serkeşden nām u nişān belürmeyüp karārı firāra tedbīl eyleyüp Hemedān cānibine kaçduğı ma'lūm olınup ümerā-yı kalīl ve küberā-yı zelīlesinden olan Sıfāhān beğlerbeğisi Muhammed Hān dergāh-ı sa'ādet-penāha arz-ı ubūdiyyet ile ādemler gönderüp emān u istimdād idicek [**İ 203a**] pādişāh-ı ālem-penāh dahi özrin kabūl idüp gelen ādemlerine emān-nāme ihsān eyleyüp irsāl olındukda müşārün-ileyh Muhammed Hān dahi envā'-i tazarru' u tahaşşu' ile südde-i sidre-makām kıbeline gelüp pādişāhun yed-i sa'ādet-bahşiyle müstes'id oldukda sezā-vār-ı ināyet ve lāyık-ı şefkat görülmeğin sancak ināyet olınup Adilcevāz cānibine benderlerün hıfz u hırāseti içün irsāl olındı. Ve Ulama'yı dahi Tebrīz'le Vān cānibine hāzır u nāzır olup muhkem hıfz itmesine īsāl olındı. Ve mūmā-ileyh Muzaffer Hān Sultān'a in'āmlar ve ihsānlar olup vilāyeti ve memleketi olan Geylān cānibine irsāl olınup ana dahi tenbīh olındı ki "Ol serkeş ol cānibe gelürse gāfil olmayup hāzır-baş olasun." Andan Tebrīz'de pādişāh emr idüp Şām-kazan nām bir hisār yapılup ağır ve kötrüm yeraklar anda konılup ve üç sancak-beğiyle bir mikdār yeniçeri hıfzıyçün anda konıldı. Andan sonra hudāvendgār āheng-i kıtāle ikbāl ve cenk ü harbe ihtimāl virüp hasımla rezmi tasmīm idüp akabince Hemedān cānibine [**206b**] azm idüp menzil-be-menzil kona-göçe kasaba-ı Ebher'den ubūr ve āb-ı Kum'dan mürūr idüp dāmen-i kūhsār-ı Karakan-ı gerdūn-vakāra ki felek-gīrdār bir azīm kūh-sār idi, anun dibinde Karye-i Ak kurbında bir gün ārām olınup andan evvel gün felek-şükūhun bürūcına kemend-i himmetle urūcına ikdām olınup Dergüzīn sahrāsına varup nüzūl idicek şāh-ı bed-fi'āl vādī-i felāketde hayrān olup[4] dahi erkān-ı

1 geylān pādişāhı İ : geylān pādişāh Vi
2 eyledi Vi : idüp İ
3 ve Sultāniye'ye varup bu cümlesi Vi : - İ
4 olup Vi : olınup İ

bī-devletini cem‘ idicek eyitdiler ki “Her ne zillet ki bize irişür, kendü gurūr u gafletimüzdendür ki tarīk-i Hakk’ı koyup sebīl-i tugyāna sapduk. Eyle olsa ol sīmūrg-ı kāf-ı saltanat ve hümā-yı evc-i hilāfet ile mukābele **[İ 203b]** ümmīzin itmek bize hayāl-i fāsiddür. Efdal budur ki varup ol şāh-ı cihāna tavk-ı itā‘at ile mütābe‘at idevüz. Bākī emr şāh-ı merdānundur” diyüp sükūt itdiler. Şāh bu kelimātlardan ziyāde havf eyledükden sonra başın kaldurup eyitdi ki “Ey merdān-ı dilāverān-ı Tūrān ve ey kār-zārān-ı Īrān! Ol pādişāh-ı kādir ü müte‘āl ki anun saltanatı lā-yezāldür, bu[1] yohsa selātīn-ı mecāzī gāh terakkī ve gāh tenezzüldedür. Devlet-i şāhī mevhibet-i ilāhīdür. Kesret-i tīg u esbābla olmaz, memālik-i İslāmiyye’nün esāsı anlarun vücūd-ı sa‘ādet-nisāblarıyla üstüvār olagelmişdür ki gazā ve cihādı ve sa’y-ı ictihādı kendülere kār idegelmişdür. Eyle olsa hāl-i müslimīn ve māl-ı mü’minīn ecliyçün hasma meydān ve birkaç gün düşmene cevelān virüp İmām-ı Sehl Ali cānibine gidevüz, tā ki asker-i zafer-penāhdan halās bulavuz. Sonra fursat el virürse bu kadar memleket ifsādına bā‘is olan Ulama’nun yanına kalmaya. Şimdi birkaç gün esüp savursunlar” diyü cevāb viricek, her biri bir dürlü lāf [u] güzāf eyledüklerinden sonra hemān asker-i nikbet-me’āliyle Harūre’den Kūh-ı Ak üzerine ubūr ve Seg-i Verkeş’den mürūr idüp İmām-ı Sehl Ali cānibine kaçup gitdi. Hudāvendgār dahi akabince gitmeğe mümkin olmayup Dergüzīn’den Hemedān mukābelesinde La‘lin-çemen nām yere azm olınup evvel Ebher’e ve Zāviye- Pārsiyān’a ve Āb-ı Germ’e ve Kūh-ı Karakan’a ve Karye-i Hembenān’a ve Kasaba-i Dergüzīn’e ve Karye-yi Sāzīn’e ve andan Hemedān mukābelesinde La‘lin-çemen’e varıldı. Andan dahi Hemedān sahrāsına konılup birkaç gün ikāmet olınup şāhun kandalığı cüst u cū olındı. Sıfāhan cānibinden yana **[İ 204a]** İmām-ı Sehl Ali cānibine gitdüği ma‘lūm olup asker-i nusret-şi‘ārla akablerince varılması müte‘azzir olmağın husūsā fasl-ı şitā dahi gelüp irişüp Kūh-ı Hamūn’ı ve rub‘-ı meskūnı hiddet-i havā ve şiddet-i sermā gāret ve hasāret itdüği ecilden zarūret iktizāsı ve hikmet muktezāsı ile hasma meydān virilüp Sultān Süleymān hazretleri ecnād-ı cihād-cūş ve huyūl-i pīl-hurūşla Hemedān’dan makarr-ı hulefā-yı rāşidīn ve mesākin-i sulehā-yı sālihīn ki nehr-i Dicle ile mübeyyen ve nahl-i Hürrem’le müzeyyen olan dārü’s-selām-ı Bağdād cānibine inān-ı azīmetün münsarıf ü mün‘atıf idicek, hıfz-ı vilāyet ve hirāset-i memleket içün kızılbaş-ı nikbet-me‘āş cānibinden beğlerbeği ta‘yīn olınup Bagdād’da konılan Muhammed Hān, hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār hazretlerinün teveccühin ma‘lūm ve şāh-ı güm-rāhun tāli‘-i bed-ahteri āsumān-ı nühūset-güsteri ufkından tulū‘ idüp zillet ü nikbet irişdüği

1 bu Vi : - İ

ahvālleri mefhūm idindükden sonra tavk-ı itāʿatle fi'l-hāl vilāyet-i mezkūre kethüdāsı Hāce Hasan bin Danyāl nām kethüdāsın südde-i seniyye-i devlet-i ikbāl kıbeline irsāl idüp müşārün-ileyh kethüdā dahi ber-vech-i istiʿcāl türbe-i şems-i alemdār-ı seyyidü'l-mürselīnde vākıʿ olan derbend-i Cebel-i Hamr yanında gelüp hudāvendgāra arz-ı hāl idicek, inʿām ü ihsān ve hilʿat-ı Süleymān-ı zamānla riʿāyet olınup niçe gün asker-i zafer-rehberle göçüp Şemrān nām nehr-i azīm ki Dokuz Ölüm dimekle maʿrūf olan nehre geldükde haber geldi ki mezbūr Muhammed Hān fikr-i fāsid-i bī-me'āl ile tesvīlāt-ı şeytānīye uyup lecc ü ve inādla bī-ihmāl yüzleri aksine dönüp firār ihtiyār idüp medīne-i mezkūrdan meşhed-i seyyidü'ş-şühedā **[İ 204b]** emīrü'l-mü'minīn Aliyyü'l-Murtezā canibine varup nehreynü'l-müctemiʿayn ki Şattü'l-Arab nāmla mezkūrdur, ubūr idüp āl-i cenāhla āl-i **[207b]** Ebyaz'dan Cevāzirü'l Basrıyye ve enhār-ı devāyir-i Irākıyye'den Kalʿa-ı Tatga ve Sadvār ve Müşaʿşaʿ ve Cessān-ı Bedrī vilāyetlerinden geçüp Kalʿa-ı Bayat ve Kilāb ve Şuşter cānibine kaçup gitdi. Hāliyā belde-i tayyibe-i bī-misāl ki mesken-i ulemā-yı kirām ve merkad-ı evliyā-yı izāmdur, hālī kalup içinde olan halkı sāhibkırān sultāna müterakkıblardur diyü haber gelicek fi'l-hāl mezkūr Bağdād'un zabtıyçün İbrāhīm Paşa'yla sekban-başı mukaddemā irsāl olınup akabince hazret-i saltanat-penāh asker-i nusret-dest-gāhla müteveccih olup ol aradan Kasaba-i Sadāva'ya ve Derbend-i Menkūr'a ve Kasaba-ı Dīnever'e ve Kalʿa-ı Dilāver'e ve Hazret-i Veysel Karan'e ve Mayoş'a ve Kara Melik Mīşesi'ne ve türbe-i şems-i Alemdār'a ve Dokuz Yaylag'ına ve Kalʿa-i Şāhīn'e ve Yeni-İmām Suyı'na ve Kasr-ı Şīrīn'e ve ser-hadd-i Irāk olan kasaba-i Hānike'ye varup Şemrān'a ve Köşk-i Seylān'a ve Berdan'a ve Āb-ı Nārīn'e ve Karye-i Şervīn'e ve Elvendiyye'ye ve Şeyh Mekārim'e ve andan Hazret-i İmām-ı Aʿzam'a ki sultānü'l-ulemāi'r-rāsihīn ve üstād-ı eimme-i müctehidīndür, sene-i mezkūre cemāzi'l-evvelinün yigirmi birinde yümn ü ikbālle ve saʿādet ü iclālle varup nüzūl olındı. Diyār-ı mezbūr ve bilād-ı maʿmūrda ictihād-i cihāda zād u zevāde emri müteʿassir ve asker[1]-i mütekāsire ile kışlanması müteʿazzir olup Musul ve Hasankeyf ve Āmid ve Rūha ve Birecik ve Malātıyye ve Kahta ve Gerger cāniblerinde kışlanmak içün Anatolı ve Rūmili beğlerbeğlerine icāzet virilüp dahi hudāvendgār hazretleri ol emr-i şerīfin icrā ve ahkām-ı münīfin ibkā itdürmek içün **[İ 205a]** dīvān olup emīrü'l-ümerāi'l-kirām Şām beğlerbeğisi Hüsrev Paşa-yı peleng-intikāma mahrūse-i Mısır ve yeniçeri ağası olan Muhammed Ağa'ya Haleb sancağı ve ser-bevvābīn Ahmed Ağa'ya yeniçeri ağalığı sadaka olınup dahi evvel-bahārda şīr-i şemşīr-i sultānīden firārla halās olan ol ceyş-i bed-

1 asker Vi : asākir İ

kīş kızılbaşlarun üzerlerine inşāallahu'r-Rahmān varılması lāzım olup vilāyet-i mezkūre ve memleket-i ma'mūrede tahammül ve ıstıbār gösterüp dahi Diyār-ı Bekr'de olan beğlere ve leşkere ulaklar irsāl olınup tenbīh olındı ki hadem-i hayl-i haşem ve tuğ u tabl u alem birle āhenk-i **[208a]** cengi müretteb ü mükemmel idüp hāzır olup duralar[1]. Ve Arab'da olan melikü'l-ümerāya dahi ahkām gönderildi. Mısır'da ve Şām'da ve Haleb'deki efvāc-ı deryā-gerde ve emvāc-ı enbāh-şükūhla makāmlarında ārām ideler ki nā-gāh ol bilādda bir neheng-i āteş baş kaldura, āb-ı tīgle hayāt-ı bī-sebātların sevindüreler[2]. Ve sevāhil-i deryā-yı Rūm'dan Sa'īd'e varınca havālī-i cūybār-ı Nīl'de vākı' olan serdārlara ve Cidde ve Zebīd'de ve Aden'de ve Yemen'de olanlara ve sāir deryā-bāz serdārlarına i'lām olındı ki ol kişver benderlerün hıfzında ihtimām ideler ve haremeyn-i muharremeynün hüddāmlarına dahi emr olındı ki etrāf-ı ālemden hacc içün varan kimesneleri muhāfaza ideler ve Adana ve Tarsūs ve bākī Bilād-ābād, Çukur-ābād'da beğ adına olan Ramazānlu'dan tūs-ı savlet-sālārlara dahi emr olındı ki tamām-ı ihtiyāt üzerine duralar. Ve Kemāh ve Gürcistān ve Trabuzon ve Kūhistān, Elbistān ve Mar'aş hudūdlarında duran emīrlere dahi te'kīd olındı ki makām-ı hazerde ve hengām-ı hatarda müdāvim ü mülāzim olalar. Ve mīr-i mīrān-ı Rūm'a ve Karaman'a tenbīh olındı ki **[İ 205b]** taht-ı livā-yı vilāyetlerinde olan leşkerle her ne cānibe mu'āvenet ü muzāheret lāzım olursa bī-ihmāl isti'cāl eyleyeler ve küffār memleketlerinde dahi olan kefere beğlerine ki Eflak ve Boğdan'dur ve sāirlerine ve Budin'deki bāna ve Kırım'da ve Deşt-i Kıpçak'da dest-i saltanatda oturan Ahmed Hān'a fermān-ı vācibü'l-iz'ān gönderildi ki ol vilāyetlerün hıfz u hırāsetinde hāzır u nāzır olup mücidd u musırr duralar. Andan sonra pādişāh-ı gerdūn-penāh mahall-i mezkūrdan zikr olan Bağdād-ı hilāfet-ābāda girüp ulemā ve fuzelā ve sādāt-ı küberā ve eşrāf-ı ibād ve meşāyih ü zühhād envā'-i ta'zīm u tekrīmle istikbāl idüp dahi ol gün rūz-ı pīrūz ve rūzgār-ı dil-firūz olup ol şehr-i ābād ıyd-i sa'īde irüp nehri şādla toldı. Çünki mahrūse-i mezbūre sene-i mezkūre cemāzi'l-āhirinün gurresinde müfevvaz u müsellem olup nusret-i sa'ādet-kudūmları taht-gāh-ı hulefā-yı rāşidīne ki her kūşesi buk'a-i dil-ārā ve her tabakası cennet-i me'vā ve sarāyları ibret-nümā şekl-i būkalemūn gibi āreste vü pīrāste idi, varup şeref viricek, cevāmi' ve mesācidde hutbe-i hilāfet **[208b]** nām-ı sa'ādet-encāmına kırā'at ve sikke-i saltanat unvān-ı adālet-cereyānına izāfet olınup dahi ol ser-hayl-i bī-meyl ceyl-i dalīl Tahmāsb Şāh bin İsmā'īl'ün vaz' u ihdās ve tertīb-i mīrās üzre itdüği kavānīn-i bātılasın def' ü ref'

1 hāzır olup duralar Vi : hāzır u müheyyā olup duralar İ
2 sevindüreler Vi : sevindüre İ

idüp evāmir ü nevāhī muktezā-yı ahkām-ı ilāhiyye ile salāhı fesāddan temyīz idüp ādet-i pesendīde-i Osmāniyye ve kā'ide-i güzīde-i sultāniyye temşīd ü teşyīd olınup kāffe-i enām ez-havāss u avāmm Müfettihü'l-ebvāb ve müsebbibü'l-esbāb hazretlerine **[İ 206a]** hamd-i firāvān ve sāhib-i saltanatınun devām-ı devletine du'ā-yı bī-pāyān eylediler. Andan sonra etrāf-ı āleme ve esnāf-ı benī ümeme pādişāhun mahrūse-i Bağdād'da sükūn u karārları intişār olıcak;

Āmeden-i Elçi ez-Basra İtā'at-ı Kādı Hān[1]

Basra cānibinden Reşīd bin Magamis[2] istīlā-yı ru'b u hirāstan dest-i ıztırārla dāmān-ı emāna elçi tarīkiyle oğlı Müsāni'yi gönderüp ve şāh-ı dāll-i gümrāh ümerāsından Horāsān beğlerbeğisi Kādı Hān gelicek şānına lāyık sancak ile ri'āyet ve elçiye in'ām ü ihsānla icāzet olındı. Andan sonra hudāvendgār hazretleri sa'ādetle mahrūse-i mezbūrede türbe-i şerīfleri ziyāret itmeğe niyyet idüp meşāyih-ı izām ve sulehā-yı kirāmdan şeyhü'l-İslām, kutbü'l-enām Hazret-i Şeyh Abdülkādir-i Geylānī ve muhaddis-i ehādīsü'n-nebeviyyeye vāris-i mevārisü'l-Mustafaviyye İmām-ı Muhammedü'l-Gazzālī ve Şeyh Şihābüddīn-i Sühreverdī ve Şeyh Ebū Necmeddīn-i Sühreverdi ve Hazret-i Şeyh Sirācüddīn ve Şeyh Muhammedü'l-Nu'mānī ve Şeyh Muhammed Fetevā ve Şeyh Ebu'l-Verd-i Zühhād'ı ve Hazret-i Şeyh Burhāneddīn ve Şeyh Fazlan Ābid ve Hazret-i Şeyh İbrāhīm ve Cömerd Kassāb ve Şeyh Zemrī-i Affānī ve Kamber Ali ve Ümmü Sitte Kulsūm bint Ali bin Ebī Tālib ve binti Nāzım-ı Ümmü-Mūsā Kāzım ve sālik-i mesālik halvet-hāne-i erbā'īn Hazret-i Şeyh Tahīrüddīn rıdvānullāhi te'ālā aleyhim ecma'īn ziyāretlerine varup hayrāt u hasenātla harāb-ābādanların āsār-ı imāretle ma'mūr ve fakīr ü sulehālarınun hatīrların envār-ı tasaddukātla rūşen ü pür-nūr eyledi. Andan sonra sene-i mezbūr ramazānınun evāsıtında **[209a]** nevāhī-i Bağdād'da olan sadr-ı suffe-i nübüvvet ve mukannin-i kavānīn-i fütüvvet Hazret-i Yūşa' bin Nūhu'n-Nebī ve İmām-ı Mūsā bin İmām-ı Ca'ferü'l-Kāzım ve İmām-ı Muhammed bin Aliyü'l-Cevād ve İmām-ı **[İ 206b]** Ali bin Muhammedü'l-Hādiyyü'l-Emīn ve İmām-ı Hüseyin bin Aliyyü'l-Askerī ve sultānu'l-ulemāi'l-āfāk keşşāfü'l-müşkilāti'l-aklıyye ve miftāhu'l-mufaddalāti'n-nakliyye bānī-yi binā-yı İslām ve müstahric-i kavā'idü'l-ahkām el-imāmü'l-a'zam muktedāyü'l-mu'azzam Hazret-i İmām-ı Ebū Hanīfe ve seyyidü'l-fukahā ve'l-müctehidīn İmām-ı Ahmed bin Muhammed bin Hanbel, fahrü'l-muhaddisīn ve İmām-ı Ebū Yūsuf Sa'īdüddīn ve Hazret-i Hakīm-i Lokmān ve Hazret-i Şeyh Necmüddīn ve Şeyh Hazret-i Ebu'l-Mekārim ve Şeyh

1 āmeden-i elçi ez-Basra itā'at-ı Kādı Hān Vi : - İ
2 Magamis Vi : Megas İ

İbrāhīm bin İmāmü'l-Hasen ve Şeyh Ömer Kīmyānī ve Şeyh Seriyy-i Sekatī ve Ma'rūf-ı Kerhī ve Şeyh Hasen-i Belhī ve Şeyh Cüneyd-i Bağdādī ve Dāvūd-ı Tāī ve Şeyh Kamerüddīn ve Şeyh Avnī-i Mu'īn ve Şeyh Ebū Bahş-ı Nūrī ve Şeyh Şiblī-yi Mansūrī ve Hazret-i Behlūl-i Divāne ve Çirkin Abdāl ve Hallāc-ı Mansūr ve Hazret-i Sa'īd-i Serhānī ve Medāyin-i adālet ilinde vākı' olan Hazret-i Selmān-ı Fārisī ve Şeyh Sadīka-i Yemānī ve mahrūse-i Hille'de olan Muhammedü'l-Mehdī-i sāhibü'z-zamān ve Hazret-i Şeyh Ebu'l-Fadā'il ve Hazret-i Sultān Cümcüme ve Kerbelā'da vākı' olan Hazret-i sāhibü'l-mihne ve'l-belā eş-şehīdü fī arzı Kerbelā sa'dü'd-dāreyn Ebū Abdullāhi'l-Hüseyin ve Ali bin Hüseyin Zeynülābidīn ve makām-ı İmām Ca'fer bin Muhammedi's-Sādık ve ibn Ali-i Hazret-i Abbās ve sāhibü'l cūd ve'l-mihan[1] Ebī Muhammedü'l-Hasen ve nūreyni'l-ezhereyn ve dürreyni'l-envereyn, seyyideyni'ş-şehīdeyn, maktūleyni'l-mazlūmeyni'l-Aliyyü'l-ekber ve Aliyyü'l-asgar veledeyn-i Ebī Abdullāhi'l-Hüseyin **[209b]** ve Hazret-i Hurru'ş-şehīd ve Bahr-i Necef'de vākı' olan gevher-i lā-fetā sultān-ı sırr-ı hel etā kıbletü'l-ārifīn ve ka'betü't-tālibīn mefhar-ı Tāhā vü Yāsīn ibn-i amm-i Seyyidü'l-Mürselīn emīrü'l-mü'minīn Ali bin Ebī Tālib vāsıl-ı silsile-i bünyād-ı binā-yı ālemiyān ve sebeb-i vücūd-ı nesli ādemiyān makām-ı **[İ 207a]** Hazret-i Nebiyyullāh Ādem ve kātı'-i tūfān-ı ibtilā-makām Hazret-i Nebiyullāh Nūh ve Kūfe'de vākı' olan ebu'r-rusūli'l-ızām ve ceddü'l-enbiyāi'l-kirām celīlü'l-burhān makām-ı Hazret-i Nebiyullāh İbrāhīm Halīlü'r-rahmān ve mehdī-yi hādī, nūr-ı mahsūs-ı Tūr ve kelīmü'r-Rahmān makām-ı Hazret-i Mūsā bin İmrān ve Rūhullāhu'l-ekrem makām-ı Hazret-i Īsā bin Meryem ve makām-ı hātemü'l-enbiyā ve'l-mürselīn, seyyidü'l-evvelīn ve'l-āhirīn merve-i mürüvvet-safā makām-ı Hazret-i Muhammed Mustafa sallallāhu aleyhi ve sellem[2] ve Kūfe nevāhīsinde olan nebiyullāhi'l-meliki'l-ganī Hazret-i Yūnusu'n-Nebī ve Hazret-i Abdullāh bin Ebī Vefā ve Hazret-i Şeyh Atāullāh ve Munsalif'de menba'-ı envār-ı Muhammedī Hazret-i Zülkifl Nebī salavātullāhi ve selāmün aleyhim ecma'īn tavaflarına ve ırak-ı Arab'dan ma'dūd olan yerlerün seyrine zikr olan Kerbelā ve Hille ve Munsalif ve Kūfe ve Hannāne ve Sehle ve Bahr-i Necef zahmetleri kat'ına ve müştakları tayyıne ikdām-ı tāmm ve ihtimām-ı tamām ile nehreyni'l-a'zameyn olan Dicletü'l-cinān Furāt-ı hayāt-nişān ubūrlar içün alā-tarīki'l-isti'cāl cisrler müheyyā olınup yümn ü ikbālle Dicle ve Furāt'ı ubūr idüp teşneler cān virdiği yerlerde bī-hadd yağmurlar yağup tamām-ı müsā'ade üzre ziyāretler olınup envā'-i mesūbāt ile yine dārü's-selām-ı Bağdād'a

1 Bu sayfada bazı satırlardaki isimler mütekerriren yazıldığı için tekrarlar ihmal edildi.
2 sallallāhü aleyhi ve sellem İ : - Vi

avdet eylediler. Ve südde-i seniyye defterdārı ve leşker kethüdāsı olan İskender Çelebi'nün ba'zı evzā'ından ötürü paşa-yı ālī-mikdār ile bürūdet hāsıl idüp ma'zūl olıcak bu esnāda paşa-yı mezbūr İmām-ı Hüseyin ziyāretine gidüp pādişāh dahi mezbūr defterdārı ve kaynı Hüseyin Çelebi bir niçe gün habs itdükden sonra defterdārı getürüp Bağdād'un kapusı öninde salb idüp ve Hüseyin Çelebi'yi ol hīnde defterdār **[210a]** olan Nakkāş Ali niçe kerre örfler itdükden sonra boynın urdılar ve şāh dahi İmām-ı Sehl Ali cānibinden bir yere gelicek anda konılan beğler durmayup kaçıcak şāh-ı kallāş anda olan esbābı alup ve topları menkūr kesdürüp harçlık eyledi. Hemān ol esnāda Diyār-ı Bekr beğlerbeğisi Muhammed Paşa cānibinden ulaklar gelüp eşirrā-yı eşrār-ı kızılbaş fikr-i fāsid ve hayāl-i kāsıd idüp Ulama kasdına İmām-ı Sehl Ali cānibinden mahrūsa-i Tebrīz'e gelüp Ulama dahi Kal'a-ı Vān cānibine varup mesned ü me'vā idinüp karār idicek şāh dahi şemşīr-i zafer-nigār ve tīg-i hasm-şikār-ı hudāvendgārla feth olan Tebrīz'i ve Sultāniyye'yi **[İ 207b]** ve Der-Güzīn'i ve Hemedān'ı girü kızılbaşlara tevcīh idüp ecnād-ı şeyātīn ile Ulama'nun akabince varup Vān-ı mezbūrı muhāsara idüp muhārebeye āgāz eyledi. Mücāhidān-ı müslimīn dahi hisār bedenlerine nusret sancakların diküp tīr ü tüfenk ve sāir edevāt-ı cenk birle kıtāle āhenk olınup harbe vü cenge āgāz eylediler diyü haber viricek vüzerā-yı ālī-mikdār ve küberā-yı kifāyet-āsār ki memālik-i mahmiyyenün esās-ı devleti anlarun re'y-i savābları üstüvār ve ber-kārārdur, pādişāh anlarla müşāvere eyledükden sonra buyurdılar ki "Ahkām-ı şerīfe gönderün. Memālik-i mahmiyyeye müteferrik olan Rūmili ve Anatolı askeri Altun-köpri mukābelesinde Gök-Depe nām[1] mevzi'e gelüp mülākī olup bir yere geleler.[2]" Ve Diyār-ı Bekr beğlerbeğisine dahi emr olındı ki "Diyār-ı Bekr ve Ekrād askeriyle Kal'a-i Vān'da Ulama yanında olan askerle cem' olup Tebriz sahrāsına varasun." Ve andan sonra Bağdād-ı dārü's-selāmdan sultānü'l-İslām istilā-yı gayret-i dīn-i İslām içün semend-i cihāda süvār olup asākir-i encüm-misāl ve mübārizān-ı āşub-kıtāl ile teveccüh-i hümāyūn gösterüp Akbulum'a ve Dehle'ye ve Hadd-i Sa'leb'e ve Batta ve Bend-i Basta ve türbe-i Leylā'ya ve Şeyh Muhsin'e İftīhārlu'ya ve Sülūkan'a Leylānā ve Kal'a-ı Kevkek **[210b]** kurbına ve Gök-depe'ye ve andan Altun-köpri'ye varılup sene-i mezbūr şevvāli evāsıtında Gök-depe Sahrāsı'na nüzūl idüp karār olıncak emr-i sābık mūcebince asker[3]-i mezkūr gelüp pādişāha mülākī oldılar. Dahi hıyām-ı gerdūn-kıyām sipihr-i atlas-kām ve nīze vü sancak ve gūn-āgūn bayrakdan ol sahrā-yı hürrem-fezā gülistāna müşābih olup her tarafdan tabl u

1 nām İ : - Vi
2 mülākī olup bir yere geleler Vi : mülākī olalar İ
3 asker Vi : asākir İ

kūs **[İ 208a]** perde-i nāmūs ra'd-ı nev-bahār fi'l-leyli ve'n-nehār āhenk idüp kūh-ı şevket ü azametle ikāmete niyyet ve dīvān-ı adālete zīnet emr olınup Kürd beğlerinden Urula ve nevāhī-i Cezīle beği Erdeşīr bin Şīr-Ali ki sūretā atebe-i ālem-penāh cānibine mütābe'at gösterüp lākin hakīkaten adū-yı bed-hūyla birlikde ve ittifākda olup sultān-ı selātīnü'l-İslām asker-i nusret-kıyāmla adū-yı bed-encām cānibine müteveccih olıcak emīr-i mezbūr kendüye tābi' olanlarla Ardura'dan asker-i İslām'a zarar irişdürmek kasdına eyyām-ı fursata hāzır u nāzır olup dururken hīç vechile zarar irişdürmeğe fursat bulmaduğı südde-i sa'ādete ma'lūm olıcak dīvān-ı ālī olup dahi hüsn-i tedbīr ile ol emīr-i bed-gümānı dāne-i in'ām u ihsān birle dergāh-ı āsitāneye da'vet olınup gelicek fi'l-hāl anı ve iki yarar ādemīsini bā-şemşīr-i ser-tırāş ile safha-i rūzgārdan tırāş olınup kal'alarından Altun-köpri ve Ureyl ve Şaklan ve Cerr-i Zeyl nām kal'ayı bargāh-ı sa'ādet-i dest-gāha teslīm olındı. Ve andan sonra ol āşūb-ı fitne olan şāh-ı bī-dīne tenbīh ü i'lām içün hükm-i şerīf irsāl olındı ki "Sen ki sipeh-sālār-ı kızılbaş ve şehriyār-i nikbet-me'āşsın. Her zamānda erāzil-i bilāddan bir niçe etrāk ve evbāşları cem' idüp fısk u fesād ve tahrīb-i bilād idüp her diyāra ki kudūm-i mazmūnun ire, ol hıttadan revnak-ı ma'mūrı dūr olup ra'iyyet ü memāliki pāymāl ve makhūr olur. Ben ki sultān-ı cihānum. Adl u dād ve ta'mīr-i bilād üzre olup **[211a]** vilāyetleri ma'mūr ve memleketleri mesrūr idüp sipāh-ı nusret-penāhumla yüriyüp sahrālar yüzin bürüdüm. Habīr ü āgāh olasun, eğer gerdūn-ı itā'ati silsile-i inkıyāda **[İ 208b]** çeküp her hālde[1] Hakk'ı hāzır u nāzır bilüp ve vesāvis-i şeytāniyyeden nedāmet idüp eimme-i izām mezhebine zāhib olup ol kılā' ve bukā' ki leşkerimüzün hāk-i pāylarında yüz sürmişlerdi, memālik-i Osmāniyye'den add idüp teslīm idersen ināyet-i hüsrevānem ile behre-mend olup sa'ādet-i dü-cihānı bulursun. Ve illā lecc ü ināda musırr ü mücidd olursan müslimānlara eylediğün hayfı kendünde müşāhede idersün, inşāallāhu'r-Rahmān" diyü andan sonra şehr-i mezkūrun evāsıtında mahall-i mezbūrdan Kürdistān vilāyetinde olan kaviyyü'l-esās Hufyān nām kal'aya müteveccih olınup mukābelesinde olan Şah-ı Mārān sahrāsı nām mevzi'de Ayn-i Şemşād'da nüzūl olıcak a'dā-yı devletden olan kal'a-i mezbūrenün beği hayātından kat'-i ümmīz idüp nā-çār dāmān-ı emāna gelüp tezellülle ser-ber-zemīn idüp kal'anun miftāhın teslīm eyledi. Andan sonra kūh-ı Amr-ı kadreyn dibinde olan İskender Pınarı nām mahalle vusūl bulıcak Ekrād ümerāsından Mīr Sührāb dahi hevā-yı isyāndan rücū' idüp gelüp Düdān ve Harrān ve Sırça ve Harīr ve Şemrān ve Serucek ve Noy ve Maysala ve Zālim ve Vilke nām kılā'nun miftāhlarını getirüp teslīm

1 her hālde Vi : - İ

eyledi. Ve andan sonra pādişāh-ı ālem-penāh Şehr-i Zūr-ı sa'bü'l ubūrda ubūr idüp elsine-i enāmda nām-ı gülgün ile iştihār ve āb-ı Nīl-gūnla iftihār bulup sūr-ı ma'mūrı ve dīvār-ı üstüvārı ahkāmda sedd-i İskender'e berāber olan Kal'a-i Geklūn cānibine müteveccih olınup derbendlerinün ubūrı su'ūbetinden ser-asker olan İbrāhīm Paşa'yı iki menzil ilerü yüridüp pür-seng muzīk dağları ve seng-i surh sa'b derbendleri geçüp ol hısn-ı metīnün **[İ 209a]** sahrāsına vusūl bulıcak kal'a-i mezbūr dahi emānla itā'at idüp miftāhın teslīm eylediler. **[211b]** Ve andan sonra iki gün ol yerde ikāmet olınup cemī'-i levāzım görilicek;

Āmeden-i Süleymān Paşa ez-Mısır[1]

Sābıkā ki Hüsrev Paşa'yı Mısır'a göndermişlerdi, anda olan Süleymān Paşa tevābi'iyle gelüp ol arada hudāvendgāra mülākī oldı. Andan ıyd-ı adhā olup bīhadd tasaddukāt olınup kurbānlar olındı. Ve on üç gün anda duruldukdan sonra kalkup medār-ı merkez-i kızılbaş olan Kal'a-ı Sārim sahrāsında "iki su ortası" dimekle ma'rūf ve Āb-ı Çıganu, Āb-ı Meftuvv nām Nehr-i Nīl'e mevsūf olan mahalle nüzūl olınup birkaç gün ikāmet olındukda şāh-ı āşüfte-hāl fursat gözedüp dururken haber geldi ki uş sultānü'l-İslām leşker-i zafer-peykerle iki menzili bir itmekle gelüp yetişdi. Fi'l-hāl yanında olan asker-i nikbet-me'āliyle gazab rahşına süvār olup dört ay mikdārı Van kal'asın ki Ulama'yı ba'zı beğlerle muhāsara itmişdi, nesne başarımayup göçüp Tebrīz cānibine azm idüp taht-ı eyāletinde olan makhūru'l-kalb ümerāsına ve sāir sipāhīsine ādemler gönderüp azm-i mukābele ve niyyet-i mukātele eyleyüp "Tīr-i kazāya siper olasız" diyü emr idicek, anlar dahi cevāb virüp eyitdiler ki "İnāyāt-ı Sübhānī şol pādişāh hakkında lāyıh olur ki zu'efāya şefkat ü merhamet ve fukarāya ināyet ü himmet eyleye. Şimden sonra bizden istimdād umman" didüklerinde şāh-ı bed-nihād mühmelātınun kelimātın işitdükde azm-i müdāfa'a ve rezm-i mümāne'adan geçüp hud'aya ve hīleye pervāz idüp Emīr Şeyh bin Emīr Hasan'ı ve Eşek Ağası nām kimesneleri elçi idüp gönderdi. Kendüsi eyyām-ı fursata nāzır olup durdı. Elçiler gelüp Sārim-i mezbūrede pādişāha **[İ 209b]** vusūl bulup eyitdiler ki "Hazret-i sāhib-kırān-ı zamāna ma'lūm u mübeyyendür ki dünyā ve mā-fīhānun vücūdı ve ademi müsāvīdür. Anun sebebiyle hilāf ü kıtāl ve harb ü cidāl lāyık değüldür, sezā-vār olan budur ki eyyām-ı devletlerinde halāyık-ı rüzgār emn ü emānda olup rūz u şeb īş u işretde **[212a]** kāmrānlık ideler. Pūşīde buyrılmaya ki bu hakīrlerün gelüp maslahat gördükleri budur ki makām-ı itā'atde ikdām-ı itā'at üzerine duran şāhımuzun murādı yanın-

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

da olan jeng ü küdūreti saykal-ı musālehat birle bilesiz. Dahi erbāb-ı fesād olanlarun kelimātın istimā‘ itmeyüp Irākeyn’ün Irāk-ı Acem’i şāhun ve Irāk-ı Arab’ı pādişāhun olup sulh olına” didüklerinde cevāb böyle buyruldı ki “Eski düşmen dost olmaz, adūya mühlet ve zālime şefkat eylemek bātıldur. Anun kal‘ ü kam‘ı benüm zāt-ı gazanfer-savletime lāzım bil. Vācibdür ki naklen ve aklen anun katline icāzet olınmışdur. Hemān vaktine hāzır olsun” diyü elçilere icāzet virilüp gönderildi. Varup şāh-ı nikbet-me‘āşa vusūl bulduklarında hükm-i vācibü’l-i‘tibārı i‘lām idüp didiler ki “Nakkāş-ı kāināt suver-i benī-Ādem’i tasvīr eyledükde bu asıl nihāl-i saltanatı ve ikbāl-i hilāfeti vücūda getürmemişdür. Her diyār bunun hükmine muhkem olmışdur. Bir şehriyār ki rezm u harble memleketimüze ki hücūm itmişdür, şöyle ki varup mutī‘ olmazsız[1] kahırla vilāyetimüzi gāret u hasāret itmeyince komaz. Bākī fermān şāh-ı merdānundur” didüklerinde şāh-ı bed-fercām mānend-i keştī-i şikeste gird-āb-ı felāketde serkeşte-hevā olup māh-ı muhtelifü’l-edvār gibi ber-karār olmayup sultān-ı cihān semend-i zafer-nümāsıyla piyāde sürüp şāh-māt diyicek ma‘lūm bilüp murg-ı rūh-ı bī-fütūhın çengāl-i **[İ 210a]** şāhīn-i ecel-i perdāzdan halās itmek içün livā-yı nuhūset-nümāsını kāfile-i şakāvet-şi‘ārıyla nat‘-ı zemīnde ferzāne-vār kej-revlik tarīkın tutup dahi Isfahān’dan yana kaçup gitdi. Bu ahvāl hudāvendgāra ma‘lūm olıcak göçüp Nāhiye-i Leylān ve Kasaba-yı Meragam ve Kūh-ı Sehend dibinde[2] ve Tebrīz kurbında Sa‘d-ābād’a varup nüzūl eyleyicek, Kal‘a-ı Van cānibinden Diyār-ı Bekr beğlerbeğisi Muhammed Paşa gelüp mülākī olup dururken şāh-ı bed-fi‘ālün kandalığı ma‘lūm olınup[3] fi’l-hāl ser-asker-i **[212b]** serīr-i a‘lā İbrāhīm Paşa’yı tuğ u tabl u alem bā-sipāh-ı hıyel ü haşemle şāh-ı bed-encāmun akabince Isfahān’dan yana gönderildi ki hicretün dokuz yüz kırk iki muharreminün on yedisiydi.

Muvāsalat-ı Mezkūrīn[4]

Dahi akabince Sultān-ı ālem-penāh asākir-i nusret-i dest-gāhla kalkup Bustān’a ve Kal‘a-ı Bükan’a ve Karye-i Demirci’ye ve Gün-dolan’a ve Āb-ı Çağatavī’ye ve Suruc’a ve Kamış’a ve Benu Çayırı’na ve Kasaba-ı Merāğ’a ve Karye-i Kozluca’ya ve Kara-küçe’ye ve Beğ-yurdı’na ve Kırk-Bulak’a ve Sa‘d-ābād’a ve Acan’a ve Hān-Abbās’a ve Hān-Hammāl’a ve Kara-depe’ye ve Kasaba-ı Miyāne’ye ve Kızıl Uzun’a ve Hān Ser-çeşmin’e[5] ve Hān Yekbā’ya ve Kasaba-ı Zengān’a ve

1 olmazsız Vi : olınmazsa İ
2 dibinde Vi : belinde İ
3 olınup Vi : olup İ
4 Bu başlık İ’de derkenār olarak verilmiştir.
5 ve Hān Ser-çeşmin’e İ : - Vi

Sultāniyye'ye ve Kayder-i Peygāmber'e ve Cevder'e ve Taht-ı Süleymān'a ve Başsız Künbed'e ve andan Kasaba-ı Dergüzīn'e tekrār girü varılup sahrāsına nüzūl olıcak şāh-ı nikbet-āmāl ve düşmen-i bed-ahvālün keyfiyyet-i hāli tefahhus olundukda mukāteleye gelmek ihtimāli olmayup vücūdıyla ademi ale's-sivā olıcak pādişāh-ı zıllullāh hazretlerinün ābā vü ecādlarınun tābāyi' ve bedāyi'leri kaçanı komak ve zebūnı öldürmek ādet-i me'lūfeleri olmamağın Irāk-ı Acem ve Āzerbāycān memleketinün āb-ı rūyı olan Dergüzīn ve Sic'ās ve Sultāniyye ve Miyāne ve Serāve ve Erdebil ve Meragam **[İ 210b]** ve Uşnī ve Urmī ve Hüsrev-şāh ve Tebrīz ve Süfyān ve Mezīd ve Nahcivān ve Hoy ve Ercīş ve Van'ı etrāflarıyla asker-i āteş-fürūz ve leşker-i memleket-sūzıyla nehb ü gāret ve hedm ü hasāret olmak lāzım geldüği ecilden bi'l-cümle memālik-i mezkūre ihrāk ve pāy-māl olınup cilvegāh-ı tāvūs-ı behcet-nümā olan menāzil ü merāhil mesken-i kelāg u būm olup sene-i mezbūre saferinün beşinde pādişāh-ı rub'-ı meskūn a'lām-ı nusret-i İslām ile asākir-i zafer-encām ile inān-ı azīmetin medār-ı bār-gāh-ı sa'ādet cānibine munsarıf kılup Dergüzīn'den girü Tebrīz'e ve andan Ahlāt'a kat'-ı menāzille varup vusūl bulduğı şāh-ı nikbet-me'āle ma'lūm olıcak "Elhāmdülillāh" diyüp dahi fi'l-hāl Tebrīz'e gelüp tüccārdan ahz-ı māl eylemeğe mübāşeret eyledi. Ve Ekrād ümerāsından[1] Emīr Kılıc nām Kal'a-i Van **[213a]** muhāfazasında olan yeniçerilerle pādişāhun Ahlāt'a geldüğin işitdüklerinde anlar dahi kal'a-ı mezbūreyi etrāfıyla ihrāk eyleyüp āsitāne-i sa'ādet-āşiyāna azm itmelerin tasmīm kılduklarında emīr-i mezbūre isyānla kal'a-i mezkūreye girüp şāh-ı bed-nihāda "Eyyām-ı fursatdur. İrişmek ardınca olasız" diyü haber göndericek şāh-ı bed-fi'āl fi'l-hāl kal'a-i mezbūreye müteveccih olup vusūl bulıcak karındaşı Elkās Bahādur-lenk nām kızılbaşa bir niçe bin evbaşları koşup asker-i zafer-rehberün akablerince Ercīş cānibine gönderüp kendüsi Van cānibine gidüp Elkās ile gönderdüği leşker gelüp irişüp karavul olan Silisre sancağı beği Sinān Beğ'i basup çok kimesne ile şehīd eylediler. Bu husūs pādişāha ma'lūm olıcak Diyār-ı Bekr beğlerbeğisi Muhammed Paşa'yı iki bin beş yüz yeniçeriyle ve Diyār-ı Bekr ve Ekrād ve Ulama asākiriyle Şāh-ı bed-kīşün üzerine gönderildi. Varup Ercīş öninde leşker-i **[İ 211a]** a'dāya vusūl bulduklarında mukābeleye iktidārları olmaduğı ecilden kaçup şāhları cānibine gitmek üzre olduklarında leşker-i cevvār ardlarına düşüp niçelerin helāk itdükden sonra ol etrāfı ve kal'a-i mezbūrı ihrāk u hasāret idüp girü gelüp pādişāha mülākī oldılar. Ve ol cānibde şāh-ı bed-fi'āl Kal'a-i Van'da dururken Muhammed Paşa askerle varıcak ol bed-fi'āl dest-i gayretle kemān-i hamiyyeti kurup azm-i kıtāl ü cidāl cezmin idüp

1 ümerāsından Vi : ümerāsına İ

Derbend-i Hizān nām sa'bu'l-mürūrun kurbında durup hasm-ı şīr-i gīrle merdāne dürişmek üzre musırr olup müntazır oldukda bu cānibde paşa-yı mezbūr dahi derbend-i mezkūre duhūl idicek, adū-yı nikbet-me'ālün bīmden kalbi dönmeğe olup ve lākin girü neberd-i cenge süvār olup dahi üç alay olup sahrā-yı pür-vegāda üç başlu ejderhā gibi ağız açup şemşīr-i cān-sitānlarından odlar saçdılar. Asākir-i peleng-intikām dahi sahrā-yı vegāda mevc-i tīg-i mīg-i şihāb gibi **[213b]** pür-cūş olup harekete gelicek miyān-ı meydānda bāzār-ı kār-zār kurılup mübārizlerün bād-ı hamlesinden deryā-nümā temevvüc idüp kılıclar şimşek gibi yaladup nīzeler ellerin uzatmağa başladılar. Ve'l-hāsıl ol arada hayli cenk oldukdan sonra a'dānun galebesinden paşaü'l-mezkūr havf idüp dahi Ulama ile müşāvere idüp nā-sezā bir fi'l sādır olmadan dönüp pādişāha mürāca'at eylemeği evlā gördükleri ecilden firār tarīkiyle Ahtamar cānibine müteveccih olduklarında şāh-ı bed-encām dahi ardlarına düşüp hayli müzāyaka viricek Hamīd-ili sancağı beği Pervāne Beğ hamiyyet-i dīn-i İslām diyü dönüp ol adū-yı bed-encāmla muhkem mukātele idüp kendüsini pervāne-veş āteşe urıcak

[İ 211b] Giriftār-ı Pervāne Beğ[1]

Ol arada dahi hayli cenk ü harb oldukdan sonra mezbūr Pervāne Beğ'i adū-yı nikbet-āsārla getirüp dahi Kal'a-i Van'a azm idüp müteveccih oldılar. Bu cānibde sultānü'l-İslām Ahlāt'da müntazır olup dururlardı. Bu haber vusūl bulıcak efvāc-ı kūh-ı şükūfla göçüp Hizān vilāyetinden cārī olan Güzelce Dere'ye varıldukda düşmen-i güm-nejādun tefahhus içün Ekrād ümerāsından olan Seydī Ahmed bin Emīr Behrām nām beği bir mikdār sipāhī ile gönderilüp Kal'a-i Vāstān'a vusūl bulduklarında ol düşmen-i zelīle anda ārām idüp durmışdı, bunlarun geldüğin bilüp pādişāhun dahi ılgarla yetişiceğin mülāhaza idüp fi'l-hāl Van Kal'asın kızıl-başlarla doldurup ve Emīr Kılıc nām bed-fi'āli anlara serdār idüp kendüsi göçüp Bend-i Māhī nām mevzi'e varup ol mahbūs olan Pervāne Beğ'i anda şehīd idüp dahi Nevşār'a müteveccih olıcak bu cānibde emīr-i mezbūr dahi dönüp dergāh-ı felek-iktidāra gelüp düşmen-i nikbet-me'ālün kaçup gitdüğin arz eyledi. Pādişāh-ı ālem-ārā dahi akabince varılması asīr ve āvān-ı şitāda ol diyārda karār olunmasını yesīr görüp ol diyārun hıfz u hırāseti içün Gazze beği olan **[214a]** Hacı Beğ'i Kal'a-ı Adilcevāz'da konılup ol diyārun mühimmātı ana tefvīz olındı, andan sonra pādişāh-ı sipihr-ihtişām Kūh-ı Kalmes'e enīs olan Kal'a-i Bitlīs'den ubūr idüp Kefender ve Suy ve Amuy ve Zerko ve Heyzo ve Kandīl nām kılā'un derbend-i

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

su'ūbü'l-murūrlarundan geçüp Kal'a-i Āmid'e gelüp vusūl buldılar. Anda dīvān-ı ālī olup ve feth-nāmeler inşā vü imlā olınup etrāf-ı āleme irsāl olundukdan sonra cemī'-i ümerāya hil'atler giydürilüp Rūmili ve Anatolı asākirine icāzet virildi. Ve kendüler **[İ 212a]** kal'a-i mezbūrda yigirmi bir gün ārām eyledüklerinden sonra rikāb-ı hümāyūnlarında olan hadem ü haşemle Kal'a-ı Rūhā'ya varup celīlü'l-burhān Hazret-i İbrāhīm-i halīlü'r-rahmān makāmını ve Ayn-i Züleyhā nām mevzi'yi ziyāret idüp ve andan Şeyh Ebu'l-Müslim'e ve andan Kal'a-i Berecu'ya varup Furāt Suyı'nı geçüp ve andan Hazret-i Dāvūd aleyhisselāmdan Haleb'e müteveccih oldılar[1]. Ve anda makām-ı İdrīs-i Nebī'yi dahi ziyāret idüp yümn ü ikbālle ve sa'ādet ü iclālle sene-i mezbūr recebinün on üçinde gelüp dārü's-saltana İstanbul'a vusūl buldılar. Andan sonra pādişāh-ı peleng-intikām İbrāhīm Paşa'nun ba'zı evzā'ına[2] bī-huzūr olup husūsa kendüye "Ser-asker Sultān" didürdiğine incinüp dahi saltanatda hıyānet yüzlerin mülāhaza eyledüklerinde sene-i mezkūr ramazānının yigirmi ikinci gice paşayı sarāya da'vet idüp ol gice uyurken katl itdürüp mā-melekin bi-küllī ki zabt eylediler ve vezīr-i a'zamlığı Ayas Paşa'ya virdiler. Ve mukaddemā Hayreddīn Paşa ki deryā cānibine donanma-i hümāyūn ile varup Mağrib diyārında Tūnus şehrini Arab elinden alup ve gemilerini karaya çeküp fāriğ otururdı, mezbūr Tūnus'un eski beği İspanya'ya varup ahvālini i'lām idüp bu cānibe tahrīk eyledi.

Āmeden-i Donanma-i İspanya be-Tūnus be-Hayreddīn Paşa[3]

Ol dahi Frengistan beğleriyle müşāvere idüp ve ittifāk idüp her biri mikdārınca donanma çıkarup azīm donanma olup Andrie Tori'yi serdār **[214b]** idüp Hayreddīn Paşa'nun üzerine Tūnus'a gönderdi. Paşa-yı mezkūr bunu işidicek yanında olan iş görmiş re'īsleri getürüp müşāvere idicek, anlar cevāb virüp eyitmişler ki "Bir mikdār gemi ihzār idüp **[İ 212b]** deryā yüzine çıkalum." Paşa anlara eyitmiş ki "Eğer dülbendümi bir yüksek yirde kosam, küffār anı gördükde bir aylık yol girü kaçar, değül ki üzerime gele" diyü gurūrla ba'zı kelimāt eyleyüp durıcak fi'l-hāl gemilerle yetmiş-seksen bin küffār askeri gelüp Hayreddīn Paşa'nun üzerine hücūm itdiler. Paşanun hod yanında yedi-sekiz bin mikdārı ādem vardı, çıkup kāfirle kara savaşın idüp ziyāde cenk itdiler. Tahmīnen yigirmi bin mikdārı kāfir helāk olup kılıçdan geçdi[4] iki bin mikdārı müs-

1 oldılar Vi : olup İ
2 evzā'ına Vi : evzā'ından İ
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
4 kılıçdan geçdi İ : - Vi

limān[1] şehīd oldukdan sonra küffār ziyāde galebe itdüği ecilden[2] paşa, asker ile girü şehre gelicek hisār içinde on bin mikdārı Frenk mahbūsı vardı, bunlar cenkde iken anlar bendlerinden halās olup ve āsī olup ve burclara hāc-peyker sancaklar diküp İslām askerin hisāra komadılar. Çünki hāl böyle olup gemiler dahi elden gidüp Arab dahi āsī oldı, bu asıl şikestlik olıcak Hayreddīn Paşa şehrün tarafından çıkup yanında bulınan askeriyle beriyyeye düşüp gitdiler. Şehīrde olan hātunlar ve kızlar ve gelinler ıssı görmemiş yüzler kāfir korhusundan şehirden çıkup yüz-göz açuk kaçup ıssıya doymayup susızlıkdan ekserī helāk olup halās olanı kaçup Bedr-i İnāb'a geldiler. Paşa sabıkan ol Bedr-i İnāb'da on altı pāre kadurga baturmışdı, hemān anlara üşüp gice ve gündüz çalışup suyın döküp çıkardılar. Fi'l-hāl içine girüp sābıkan hükm itdüği Cezāyir'e gitdiler. Ve ol mahalde kāfir üzerlerine girü gelüp lākin havf idüp girü döndüklerinde paşa dahi Cezāyir'e varup ve gemilerini muhkem yeragla **[İ 213a]** ve ādemle doldurup Frenk yakasında İspanya'nun **[215a]** Mayorka nām bir kal'asın ale'l-gafle toplarla döğüp ve darble feth idüp cemī' oğlan ve kızın esīr idüp mālın ve rızkın alup tekrār Cezāyir'e gelüp anda yarar ādemler koyup kendüsi on sekiz pāre kadurga ile İstanbul'a geldi ki bunlar dahi sene-i mezbūrda vākı' oldı. Ve andan sonra pādişāh hazretleri hicretün dokuz yüz kırk üçi cemāzi'l-evvelinün sekizinde İstanbul'dan Edrine'ye gidüp ol kışı anda sayd u şikār ile geçürüp sene-i mezbūre şevvālinün yigirmi dördinde girü İstanbul'a gelüp karār eylediler Ve girü donanma-i azīm ihzār olınup ve azeb ve kürekci ihrāc olınup mübālağa gemilerle Hayreddīn Paşa'yı ve Lütfī Paşa'yı Akdeniz'e gazāya gönderdi.

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Cānib-i Körföz

Andan yine pādişāh-ı İslām zıllullāhi ale'l-enām hazretleri gazāya niyyet idüp Rūmili ve Anatolı askerine ve sāir vilāyet leşkerine ahkām-ı şerīfler irsāl idüp ihzār olınmasına emirler īsāl oldukdan sonra emr-i ālī muktezāsınca ümerā-yı mübārizān ve asākir-i dilāverān hāzır olup ve cem'iyyet idüp pādişāh-ı gerdūn-penāh dahi tuğ u alem ve fīl ü haşem birle tabl ü kūslerin çaldurup ve küffār-ı bed-girdār kasdına azm idüp İstanbul'dan çıkup küffār vilāyetine müteveccih oldılar ki sene-i mezbūr zilhiccesinün yedinci güniydi. Andan sonra vilāyet-i mezkūrlarun askerleri gelüp cem' olınup hudāvendgārla mülākāt olduklarından sonra Avlonya'ya varup vusūl buldılar. Ve deryādan dahi zikr olan donanma-i hümāyūn gelüp **[İ**

1 müslimān Vi : müslimānlar İ
2 ecilden Vi : - İ

213b] vāsıl oldı ve andan pādişāh hazretleri anda yaylağa çıkup otırup ve ol cānibde olan Arnavud'un āsīlerine akın saldı. Arnavud bu hāli göricek dağlara ve sarp yerlere çıkup pençeneler oldılar. Ol ecilden guzāt-ı müslimīn Arnavud'dan iğen hayr itmediler. Ve andan sonra pādişāh-ı ālī-mikdār emr idüp Rūmili askeriyle Lütfī Paşa'yı Pulya cānibine gönderüp anlar dahi varduklarında **[215b]** Pulya diyārınun hayli memleketin ve Otranto ile Kilibosu'nun mābeynin urup ve yakup yıkdılar. Ve mukaddema donanma-i hümāyūn Körföz Boğazı'ndan geçerken azık gemisinün birisini Körföz hisārından topla urup baturup helāk eylemişlerdi ve bundan gayri dahi niçe hıyānetleri ve isyānları Venedik'ün zāhir olıcak mābeyninde olan ahdler ve vereleri bozdukları ecilden pādişāh hazretleri dahi gazab idüp ve dahi Venedik'den kırk pāre kadurga isyān ile donanma-i hümāyūn üzerine gelüp mukābele olıcak öte cānibden Hayreddīn Paşa āgāh olup karşu vardukda beş pāre kadurgasın alup bākīsi kaçup Körföz'e gitdiler. Andan Lütfī Paşa donanma ile geldükde emr-i ālī mūcebince donanma ile varup Körföz'i muhāsara idüp ve Hayreddīn Paşa dahi gelüp irişüp Lütfī Paşa'ya mülākī olup Körföz'i döğmege başladılar. Ve andan hudāvendgār dahi yaylakdan Depedelen'e ve andan Delvina'ya ve andan Körföz mukābelesine varup bir niçe gün ol azīm toplarla döğerken Françe cānibinden on iki pāre kadurga ile Baron nām kapudān gelüp ve kış mevsimi geldüği ecilden Körföz'den ferāgat olınup cemī' topları girü gemilere koydılar ve Lütfī Paşa'yı battāl gemilerle İstanbul'a gönderüp ve Hayreddīn Paşa seksen pāre kadurga ile Venedik adalarına varup Eyne ve Mürtet ve Bare nām kal'aları alup Nakşa Adası'nı kesme kesüp ve andan Bölne'yi alup emr-i ālī mūcebince varup zikr olan vilāyetleri ve sekiz pāre Venedik'ün adasını gāret u hasāret idüp bī-hadd esīr çıkarup ili ve vilāyetin harāb u yebāb eylediler ve andan donanma-i hümāyūnı esīrler ile toldurup getirüp İstanbul'da Beşik-kaya'da kodılar ve andan nidā itdürüp cemī'-i ālem varup Rūm esīrlerin kimi iki yüz ve kimi üç yüz akça ziyāde a'lāsın beş yüz akçaya satdılar şu asıl bī-nihāye idi. Ve andan sonra pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretleri dahi ol vilāyetden dönüp ve asākir-i İslām'a icāzet virüp kendüler yanında olan hayl ü haşem ve tuğ u alem ile kona **[216a]** göçe ālemi seyrān idüp sālim ü gānim gelüp dārü's-saltana İstanbul'a karār idüp ārām **[İ 214a]** eylediler ki hicretün dokuz yüz kırk dördi idi.

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Cānib-i Karaboğdan

Çünki sultān-i selātīnü'l-İslām adū-yı dīnle mukābele vü mukātele ale'd-devām san'at ü pīşe idegelüp eyyām-ı hümāyūnlarında hālī oturmak ādetleri olmaduğından girü gazā niyyetin eyleyüp tavāyif-i müşrikīn ve fırka-ı şeyātīnden Karaboğdan vilāyetinün voyvadası Patri nām ki atebe-i ālem-penāha mütābe'at ve mühālesat idegelüp āsūde-hāl iken iblīs-i pür-telbīsün idlāl ü iğvāsın isgā idüp ve isyāna kadem basup a'dā-yı küffār-ı bed-girdārla birlikde ve irtifākda olup hedm-i dīn-i İslām kasdına eyyām-ı fursata hāzır u müntazır olduğı ma'lūm olıcak ol ashāb-ı tugyān bahr-i mevvāc gibi kaynayup taşmadın āb-ı tīğ-i mīgla söyündürmeğe azm-i rezm tasmīm kılınup mukaddemā Rūmili dilāverlerine ve Anatolı serdārlarına ve Urug Hān fürūğından Deşt-i Kıpçak vilāyetine tācdār u sipeh-sālār olan Sāhib Girāy Hān hazretlerine fermān-ı vācibü'l-iz'ānlar irsāl olınup emr olındı ki hadem ü haşem ve tuğ u tabl u alem ve sāz u selb ve āhenk-i cenk-i müretteb ile Tuna sahrāsına varup cem' olalar. Bākī āsitāne-i sa'ādet-āşiyānda dāyim ü kā'im olup dīn yolında dāyim cihāda çalışan güzīde ser-verler hāzır u müheyyā olup hudāvendgār hazretleri dahi hemān altun başlu alemleri kaldurup sa'ādetle İstanbul'dan çıkup Tuna sahrāsına müteveccih oldılar. Kat'-ı menāzil ve tayy-i merāhil ile Pravadi kurbında Tuna Pınarı nām mevzi'e vusūl bulduklarında öte cānibde adū-yı dīn-i İslām pādişāhun **[İ 214b]** azīmet-i hümāyūnın ma'lūm idinicek zemīn-i tezellülde zebān-ı tazarru'la dāmān-ı emanların tevessül idinüp dergāh-ı sa'ādet-aşiyāna Ungura bin Tula nām kapucı-başısın gönderüp kendüsi bisāt-ı ihtiyāt üzre sımāt-ı nedāmeti döşeyüp "Emr-i şerīf ne vech üzre sādır ola?" diyü müntazır olup durmışdı. **[216b]** La'īn-i mezbūr gelüp pādişāh hazretlerine mā-fi'z-zamīrini i'lām eyledükde dergāh-ı felek-rif'atden bu vechile cevāb sādır oldı ki "A'dā-yı küffāra mühlet ve fursat virmek cāiz değüldür. Anun kal'ı vü kam'ı farz ü lāzımdur" diyüp elçiye dahi bu vechile cevāb virilicek, elçi dahi ādemiyle öte cānibine i'lām eyledükde ol müfsid ü mel'ūn dahi nakş-ı muhāl-endīşin levh-i hayālinde münakkaş idüp taht-ı eyāletinde vākı' olan makhūrü'l-kalb ümerāsın ve küberāsın cem' idüp guzāt-ı zafer-encāmun memerrlerine Der-i Gaşşāre kurbında Pudşān dimekle ma'rūf bir kūh-ı gerdūn-vakārun asīrü'l-ubūrında hendekler kazup ve kazıklar kakup iki-üç mil mikdārı mezbūr dağun ağaçların kırındı idüp ol sahrā ve fezāda neberd-i kār-zār u berk-i āteş-şüvār itmeğe musırr olup durdığından sonra dergāh-ı ālem-penāha ma'lūm olur. Pādişāh hazretleri dahi Bābā'da āsūde-hāl olan Saru Saltuk Sultān ziyāretine varup tā'if oldukdan sonra yüriyüp

nehr-i Tuna iskelesi İshākça'ya varup sene-i mezbūre rebī'ü'l-evvelinün yigirmi dördinci güni mukaddemā tenbīh olınup gemiler üzre ihzār olınan köpriden hemān Rūmili beğlerbeğisi tevābi'inden olan Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ ve emīrü'l-ümerāyi'l-mezbūr Hüsrev Paşa, Rūmili dilāverleriyle ve Muhammed **[İ 215a]** Paşa Anatolı bahādurlarıyla Mihāl-oğlı akıncı tāifesiyle ubūr idüp ve andan sonra pādişāh hazretleri dahi sa'ādetle mürūr idüp Kahve Sahrāsı'na varup şeref virdüklerinde sipeh-sālār serdārlar umūmen, ceyş-i nusret-kīş husūsen başdan ayağa varınca atları ve kendüleri ber-güsterān-ı āhenle ve miğfer-i cevşenle bürinüp ve sağ ve sol alaylar bağlanup dahi dördinci menzilde adū vilāyetinde olan Prut nām nehr-i azīmün kurbına nüzūl olındukda nehr-i mezbūre dahi fi'l-hāl köpri ihzār olınup dahi yümn ü ikbālle geçilüp Pudan Suyı nām suya vusūl buldılar. Anda dahi köpri yapıldukdan sonra geçilüp düşmen-i menhūsun As-Bāzārı nām meşhūr bāzār-gāhı sahrāsına varup vusūl bulıncak emr-i sābıku'l-kabūl muktezāsınca Kırım **[217a]** cānibinden Sāhib Girāy Hān el-mezbūr yüz bin mikdār Tatar-ı seyl-i reftārla gelüp vusūl bulup ve meymene vü meysere sāflar bağlanup Rūmili ve Anatolı dilāverleriyle sahrālar müzeyyen olup ve ejder-i gırīv-mār-ten darbzenler ve tüfenkler atılup envā' şenlikler ile mahall-i mezbūr şeref buldukdan sonra dīvān-ı ālī olup vüzerā vü ümerā ve ekābir ü a'yān cem' olup Sāhib Girāy Hān hazretleri merāsim-i hizmeti edā idüp müstes'id oldukdan sonra yarındası şehsüvār-ı meydān-ı dīn ve[1] şehriyār-i zamān u zemīn hazretleri ceyş-i deryā-cūş ve asker-i ebr-i pür-hürūşla Nehr-i Esrat kenārından ve Berayil tarafından üzerlerine teveccüh göstericek, ol isyān bāğınun bāgīlerine kemāl derecede ızdırāb düşüp ve dīdelerine rūzgār teng ü tār olup dahi müşāvere itdüklerinde dāmen[2]-i meliki deşt ü beyābāna salıvirmek üzerine olıcak bir niçe bin dilāverān-ı mürd-efgen ve mübārezān-ı saf-şikenlerle Yahyā Paşa-oğlı **[İ 215b]** Muhammed Beğ'i akablerince gönderilüp hudāvendgār dahi iki menzili bir idüp sene-i mezbūre rebī'ü'l-āhirinün yigirmi ikisinde feth-i sayd-ı ankāya mümāsil ve istihlāsı kal'a-i sipihre mu'ādil olan Kal'a-ı Seçāv sahrāsına varup sa'ādetle nüzūl idicek, ol sahrā-yı hürrem-fezā ādem mevciyle deryāya dönüp ve hıyām-ı gerdūn-kıyāmdan pür-habāb olup hısn-ı mezbūrda mahsūn olan küffār-ı şūm ve şeyātīn-ı hücūm bu ahvāli müşāhede eyledüklerinde figānü'l-emānı evc-i āsumāna irişdürüp dahi hısānet ile mesdūd olan kal'anun kilīdi diliyle ki beyān-ı hālde nātık-ı sādıkdur ve[3] dāmān-ı emāna düşüp dergāh-ı ālem-penāh-

1 ve İ : - Vi
2 dāmen Vi : - İ
3 ve İ : - Vi

dan emān taleb eylediler. Bi-ināyetillāh aʿdāya zafer ve nusret bulınsa[1] afv u merhamet ve şükrāne-i kudret olduğına bināen ahālī-i kalʿaya emān virilüp kalʿa-ı mezbūrede āşikār u nihān bulınan genc-i firāvān hızāne-i āmireye zabt olınup dahi mezbūr Muhammed Beğ yanında olan asker-i zafer-rehberle adū-yı nikbet-āsārun üç dört günlik yerlerine değin varup adū-yı **[217b]** serkeşün vücūdı ki safha-i künīde-i aklām-ı sihāmla tasvīr ü tahrīr olınmışdı, āfitāb-ı devleti ufk-ı nikbete kurup ve defter-i bī-sūd levh-i sikkeden mahv olup dahi sābıkan zikr olan ümerā-yı kalīlesinden Miho Volgufat nām bed-nihādları vardı, felāketde hayrān u ser-gerdān iken emānla Muhammed Beğ gelüp itāʿat eyledüklerinde düşmen-i şikeste-bāl bī-ihmāl ü imhāl āhū-yı deşt ü beyābān gibi teng-nā-yı girddārdan kaçup ele girmeyicek vilāyet-i küffār-ı bed-girdārda edā-yı nākūs-ı liyām yerine, sadā-yı tabl u nekkāre-i İslām ve kūs-i hazret-i hayrü'l-enām çalınup meʿābid-i eʿnād ve küfr-şināsun bī-hadd u bī- **[İ 216a]** kıyās kenāyis-i maʿmūrü'l-esās ve eyvān-ı süst-binā ve nikbet-libāslarun miʿmār-ı hedm-i nār-ı elem ile yakup yıkdı ki ibtidā-yı İslām'dan berü bu vechile küffāra inhizām vākıʿ olmış değül. Öyle olsa düşmen-i nikbet-āsārun ele gelmesi sūret-i te'hīrde müşāhede olınmağın mezkūr Muhammed Beğ asker-i zafer-rehber ile gerdūn-iktidāra gelüp vusūl bulıcak dīvān-ı ālī olup hüsn-i tedbīr, zafer-i te'sīre bu vechile sülūk olındı ki vilāyet-i mezbūrenün cānib-i şimālinden cūyla münbasıt olan arzınun taraf-ı şark u garba mümtedd olan tūli ki kenār-ı cūy-bār-ı Nehr-i Prut'dan serhadd-i Kalʿa-i Kili'ye varup müntehā ve sāhili nehr-i Tuna'ya gelüp vāsıl olup ol gāyetde nihāyet bulur. Sāir iklīm-i azīme gibi iklīm-i kadīm-i Āl-i Osmān-ı ālī-şāna mülhak u mülsak olup nehr-i mezkūrun cānib-i şarkīsinden berü Deçin ile Kaliçin adlu iki kalʿa binā olınmağa emr olındı ki şemşīr-i cihān-gīr-i asrla ol diyār mahfūz u mesbūt ola. Māʿadā nehr-i mezkūrun cānib-i garbīsinden mağrib-zemīne mā'il olan nevāhī-i vilāyete kefere-i fecereden ve berüde nasb olına ki "Ulu'l-emre itāʿat itmeyen müfsidlere lisān-ı sinān-ı cān-sitānla cevāb vire" diyü mukaddemā vilāyet-i makhūre perverīde olup mürd olan Estafan fürūʿından āsitān-ı saʿādet-āşiyānda mülāzım olan Çetne ve Yuda nasb olınup ol diyār husūslarında **[218a]** cümle murādāt-ı hümāyūn pādişāh-i şerīʿat-nümūn hazretlerine dest-res olup vilāyet ü memleket tamām tarāvet ü revnak bulup ahsen-i nizāmla intizām buldukdan sonra mezbūr Sāhib Girāy Hān hazretlerine hilʿatle icāzet virilüp akabince sene-i mezbūr rebīʿü'l-evvelinün yigirmi yedisinde pādişāh-ı İslām avn-i ināyet-i Rabbānī ile inān-ı **[İ 216b]** azīmetlerin pāygāh-ı

1 bulınsa Vi : bulsa İ

taht-ı hilāfet cānibine munsarıf kılup sābıkan zikr olan Pūdşān derbendinden ubūr idüp andan Prut Suyı'nı dahi köpri ile mürūr idüp gelicek ol zerre-vār hāk-i felāketde mestūr olup vücūd-ı munsarif-ālūdesi seyf-i hayfle telef olmadın[1] halās bulan düşmen-i dalālet-āsār ki nār-ı hasret-i gül-zār-ı vilāyet-çün ciğeri lāle-vār pür-dāğ olmışdı. Kendü yerine nasb olan Çetne Voyvoda'yı ele getürmeğe kā'il ü mā'il olan ihvān-ı şeyātīn ile re'y-i karārı terk idüp pāy-ı ıstıbārı ihtiyār ve āheng-i kār-zārla neberd-i cenge süvār olup iki oğlıyla üç başlu ejderhā olup yüriyicek, mezkūr Çetne Voyvoda dahi tevābi'iyle karşu varup ol adū-yı nikbet-mālun ahrāb-ı melā'īnün tārumār idüp ve bir oğlınun başın kesüp dergāh-ı āleme gönderdi. Andan hudāvendgār hazretleri mahall-i mezbūrdan Tuna sahrāsına varduklarında hayme-i şāhī ve bār-gāh-ı pādişāhī kurılup beşāret-i feth-i zāhirü'l-āsār içün tabl u kūsler çalınup ve feth-nāmeler yazılup etrāf-ı āleme irsāl olındukdan sonra vüzerāya ve ümerāya hil'atler virilüp ve askere icāzet virildi. Andan sultānü'l-İslām dahi ol mahalden göçüp Dobruca kurbından ubūr ve Balkan'un Çalık-Kavak nām derbend-i sa'bu'l-ubūrından mürūr idüp on altıncı menzilde mahrūse-i Edrine'ye gelüp vusūl bulındı. Dahi ol kışı anda kışlayup av ü şikār eylediler. Andan dahi dārü's-saltana İstanbul'a nüzūl buldılar ki hicretün dokuz yüz kırk beşi zilka'desinün yigirmi dördi idi.

Firistāden-i Süleymān Paşa be-Hindistān[2]

Ve andan sonra Mısır beğlerbeğisi Süleymān Paşa'ya **[218b]** hayli asker virilüp ve yetmiş pāre gemiyle Mısır'a ve andan Hindistān Denizi'ne gönderüp **[İ 217a]** varup Yemen vilāyetin alup ve Dīv Kal'ası'na ki Portukal nām kāfir gidüp ol diyārları teshīr idüp ve Bıyıklu Muhammed Paşa'nun oğlı Mustafa Paşa'ya Yemen beğlerbeğliğin virdi. Ve sene-i mezbūr saferinün evvelinde donanma yerağı görilüp azeb ve kürekçi ihrāc olınup yüz elli mikdār kadurga tedārük olınup içine üç bin yeniçeri ile beş sancak-beğin koyup;

Reften-i Hayreddīn Paşa be-Deryā[3]

Dahi bu donanma-yı hümāyūnla Hayreddīn Paşa Akdeniz'e çıkup İspanya'nun ol meşhūr u ma'rūf olan Andrie Tori nām mel'ūn kapudānı olan hasmını isteyü müteveccih oldı. Bir niçe gün gice ve gündüz gidüp mel'ūn-ı mezkūrı bulıcak Frengistān'un ba'zı adaların urup ve ba'zı yerlerden ağırlıklar alup deryāda

1 olmadın Vi : olmadı İ
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

gezerken ittifāk mezkūr Andrie Tori, Venedik donanmasıyla biriküp yüz elli pāre kadurga ile seksen pāre barça cem‘ idüp ol dahi Hayreddīn Paşa ki Barbariça dimekle meşhūrdur, anı isteyü gezerken barçalarun direği üzerinden deryāda donanma-i hümāyūn ile Hayreddīn Paşa'yı görüp ve bulup dahi muvāfık rūzgārları olmağın dahi barçalarun ol azīm yelkenlerin açup ve kadurgaları ardına dizüp ki barçalar kadurgalar önine metris gibi olup ve hemān İslām donanması üzerine yüridiler. Bu cānibden Hayreddīn Paşa dahi kāfir donanmasını görüp bu kadar çok gemi rūzgārları dahi muvāfık geldüğin göricek hayli ızdırāb müstevlī olup ve'l-hāsıl hīç artuk tedārük itmeyüp hemān Allāhu Te‘ālā'ya istinād idüp ve Hazret-i Muhammed Mustāfā'dan aleyhi's-salātu ve's-selām[1] istimdād eylemeğe başlayup tazarru‘ itmeğe meşgūl olıcak fi'l-hāl Hakk Te‘ālā'nun ināyeti irişüp deryānun rūzgārı sākin olup limanlık eyledi. Ol barçalar āteş **[İ 217b]** gibi geliyorken duruvarup dahi ol kara dağ gibi barçalar Dobruca oyunı gibi deniz yüzinden gāh kıçı ve gāh başı **[219a]** dönüp oynamağa başladı. Dahi Hayreddīn Paşa bu fursatı göricek Hakk Te‘ālā'nun keremine ve lütfuna hamd-i firāvānlar idüp ve fi'l-hāl yüriyüp İslām gemileriyle gülbāng-ı Muhammedī çeküp küffār-ı hāksār[2] gemilerinün üzerine yüridiler ve kadurgalarun baş topların ol barçalara hemān armağan gönderdiler. Bi-ināyetillāh barçalardan kimini baturup ve kimini şikest idüp direğin ufatdılar. İçinde olan küffārun cānları kayusı olup denize dökülmeğe başladılar. Andan sonra paşa, barçaları koyup kadurgalara hücūm eyledi. Kadurga dahi barçalarun bir yanına dahi dolaşdılar. İslām donanması girü önin aldılar. Kāfir kadurgaları girü barçalarun bir yanına dahi dolaşdılar. Muhassal-ı kelām değirmen katırı gibi kāfir kadurgalarnı barçalarınun etrāfında dönderdiler. Ahirü'l-emr gördiler ki dönmekle olmaz, barçalarnı koyup fi'l-hāl kāfir kadurgaları kaçmağa başladılar. Paşa dahi gemilerle ardlarına düşüp kovarken bārān-ı rahmet gelüp hem ahşam irişmeğin karanulukda komakdan fāyide mülāhaza olınmayup deryādan hazer olınmağın dönüp yine Preveze kenārın urıldılar ve kāfirün birkaç parça kadurgasın alıkoyup barçalarun dahi kimi batup ve kiminün direği ufandı ve kimine od urup yakdılar. Kurtılanı dahi yıkuk ve delük kalbura dönmiş kimi körfese, kimi etrāfa dağıldı. Hayreddīn Paşa Andrie Tori'ye bu asıl iş idüp[3] muhkem doyum olup Hakk Te‘ālā'ya şükürler idüp sālim ü gānim girü İstanbul'a müteveccih olup sene-i mezbūr recebinün āhirinde gelüp karār eyledi.

---

1 aleyhi's-salātü ve's-selām Vi : sallallāhu aleyhi ve sellem İ
2 hāksār İ : - Vi
3 idüp Vi : idicek İ

Āmeden-i Küffār be-Kal'a-i Nevā[1]

Ve ol **[İ 218a]** cānibde küffār donanması Hayreddīn Paşa elinden kurtılup ve paşanun gittüğin bilüp dönüp dārü's-selāmdan Nevā Kal'ası'nun üzerine düşüp gemilerinden toplar çıkarup kal'a-ı mezkūrı muhāsara idüp darbla alup içindeki müslimānları envā'-i hakāretle alup Frengistān'a gönderdi ve kal'anun içine dört-beş bin mikdārı savaşçı yarar kāfir koyup ve muhkem yeraklar doldurup dahi Andrie Tori mel'ūn girü Frengistān'a **[219b]** gitdi. Bu ahvāl dahi sene-i mezkūrda vākı' olmışdı.

Reften-i Hayreddīn Paşa be-Neva[2]

Eyle olıcak bu hādise hudāvendgāra ma'lūm olur. Ziyāde gazab idüp tekrār donanma emr idüp azebler ve kürekçiler çıkarılup girü bir azīm donanma ihzār olınup içine üç-dört bin yeniçeriyle dört-beş sancak-beğin koyulup Hayreddīn Paşa yine deryāya çıkup mezkūr Neva Kal'ası cānibine müteveccih oldı. Ve andan pādişāh hazretleri Ulama Beğ'e beş sancak-beği koşup anları dahi karadan Neva Kal'ası üzerine Hayreddīn Paşa mu'āvenetine gönderdiler. Bir niçe günden sonra paşayü'l-mezbūr donanma-yı hümāyūnla deryādan ve Ulama Beğ tevābi'iyle karadan varup Neva Kal'ası'nun üzerine hicretün dokuz yüz kırk altı rebī'ü'l-evvelinün gurresinde irişdüklerinde fi'l-hāl kal'a-i mezbūrı muhāsara itdiler. Māh-ı mezbūrun yigirmi ikinci güninde kal'ayı feth idüp dört bin mikdārı hoyrad cenkde kırılup[3] bin mikdārı ancak kurtılmışdı, anları dahi tutup kadurgalara koyup küreğe koşdılar. Andan sıhhat ü selāmetle paşa donanma ile Preveze'ye gelüp dergāh-ı ālem-penāha arz idüp İstanbul'a varmasına icāzet taleb eyledi. Hudāvendgār hazretleri dahi "Preveze'de kışlansun" diyü hükm-i şerīf irsāl eylediler. Andan sonra sene-i mezbūr saferinün on yedinci gicesi penç-şenbih gicesinde ahşam **[İ 218b]** namāzı kılındukdan sonra İstanbul İskelesi'nün Yemiş Kapusı'nun taş yanında zindān dibinden bir ziftci dükkānına āteş vākı' olup yukaru çıkup zindān tutışup açılmağa kābil olmadığından içinde yedi yüz mikdārı mücrim ve medyūn ādem ihrāk olınup ve andan āteş yüriyüp ol bir zindāna varup anun tīz kapusı açılup içinde olan ummāl çıkdukdan sonra zindān yanup ve andan hisārun iç yüzine āteş yüriyüp Tahte'l-Kal'a'yı ve etrāfında **[220a]** olan mahzenleri yakup çıkup Bit Bāzārı'na dayandı. Ve bir cānibi Haseki Hammāmı'na ve bir cānibi Tahte'l-Kal'a

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
3 kırılup Vi : kılıcdan geçüp İ

ardında demirciler dükkānına değin yanup bī-hadd me'kūlāt ve esbāb u ālāt yanup paşalar ve cemī'-i ālem üzerine varup def'ine kābil olmayup irtesi ahşama değin yanup ziyāde zarar vākı' oldı. Ve tārīh-i mezkūrda muhkem tā'ūn dahi vākı' oldı. Ve māh-ı mezbūrun yigirmi birinde Şīrvān Şāh-oğlı'na Canik ve Trabuzon sancakları biriküp altı kerre yüz bin akça ile virilüp ve dört yüz mikdār tüfenkçi gönüllü yazup sancağına gitdi. Ve māh-ı mezbūrun yigirmi altısında bu hādisāt vākı' oldı.[1]

Vefāt-ı Ayas Paşa[2]

Çün Ayas Paşa mat'ūn olup vefāt itdi, Lütfī Paşa vezīr-i a'zam oldı. Ve sene-i mezbūrda[3] Rüstem Paşa Anatolı beğlerbeğisi iken vezāret virildi ve Rüstem Çelebi'ye kapu defterdārlığı virildi ve sene-i merkūm rebī'ü'l-evveli evāhirinde pīşkeşlerle Venedik elçisi gelüp pādişāh hazretlerinün elin öpüp barışmak taleb eyleyicek buyurdılar ki "Rūmili yakasında olan altı pāre kal'asını[4] virsün, barışalum." Elçi eyitdi "Ben kal'a virmeğe me'mūr değülüm. Beğler beni kal'a virmeğe göndermediler. Evvelki gibi barışıklık olup **[İ 219a]** mābeyn ıslāh olup girü evvelki gibi dostluk olınması içün gönderdiler" diyicek, hudāvendgār hazretleri "Kāfir, müslimāna dost mı olur? Kāfirün kal'ası benüm memleketümde n'eyler? İyilükle virmezse, kılıcımla alıbilirüm. Yıkılsun gitsün!" diyü cevāb virdüklerinde elçi dahi çıkup girü Venedik'e gitdi ve sene-i mezbūr cemāzi'l-evvelinün on beşinde;

Reften-i Pādişāh be-Şikār[5]

Pādişāh-ı ālem-penāh Koca-ili Sancağı'ndan yedi kādılık ādem yazup vezīr-i a'zam olan Lütfī Paşa'yla ve sağ-sol bölük ağalarıyla varup Yalak-ābād dağlardan şikār idüp ammā ziyāde yağmurlar olup ve seyller gelüp çok yerler harāb olup ve ba'zı ādemler dahi **[220b]** gark olduğı ecilden iğen av bulınmayup Burusa'ya vardılar. Burusa halkı atlara binüp pādişāha istikbāl eyledüklerinde pādişāhun mizāc-ı şerīflerine hoş gelmeyüp buyurdılar ki "Burusa halkı ata binmesünler, meğer sipāhī ola!" Andan sekiz gün Burusa'da durup ve cemī'-i türbeleri ziyāret itdükden sonra varup Boğaz-hisārların seyr idüp ve Gelibolı'dan geçüp ol tarafları seyr idüp recebün evvelinde sa'ādetle gelüp İstanbul'da karār eylediler.

---

1 bu hādisāt vākı' oldı Vi : - İ
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
3 mezbūrda Vi : mezkūrede İ
4 kal'asını İ : kal'ası Vi
5 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

Āmeden-i Süleymān Paşa be-Hind[1]

Ol mahalde Süleymān Paşa Hindistān seferinden gelüp İstanbul'a vusūl buldı ve vezāretde mukarrer olup erkānda Lütfī Paşa ve Süleymān Paşa ve Muhammed Paşa ve Rüstem Paşa oturdılar. Ve ol esnāda pādişāh hazretleri buyurdılar ki "Cum'aya veyā āhir bir gayri yere sa'ādetle bindüklerinde bölük halkı yanlarınca kılıcla ve bölük ile binüp pādişāh önince müsellah yüriyeler." Ve māh-ı mezbūrun on birinde;

Āmeden-i Elçi-yi Peç[2]

Peç beği olan Ferenduş kıralınun elçisi gelüp pādişāhun elin öpdi. Ve andan pādişāh hazretleri düğün tedārükin idüp cemī'-i etrāfun ümerāsın okıyup māh-ı mezkūrun on dördinde ibtidā olınup on yedi gün ālī ziyāfetler olınup vüzerā vü ümerā, ulemā vü sülehā, küberā ve gurebā ri'āyetler olınup **[İ 219b]** ve envā' dürlü dürlü temāşālar oldukdan sonra Sultān Bāyezīd ve Sultān Cihāngīr sünnet olınup ve kızları sultānı, Rüstem Paşa'ya virdiler. Ve sābıkda Şāh Tahmāsb'dan kaçup gelen Muhammed Hān ki Erzurūm beğlerbeğisi tebdīl olınup Karaman beğlerbeğliği virilüp anda olan Ferhād Paşa'ya Erzurūm beğlerbeğliği virildi. Ve Mar'aş beğlerbeği sisi Fā'ik Paşa azl olınup sābıkda nişāncı olup andan beğ olan Muhammed Beğ beğlerbeği oldı. Ve Hayreddīn Paşa dahi Neva Kal'ası fethinden ol esnāda gelüp İstanbul'a vusūl buldı. Sene-i mezkūr şevvālinün altısında pādişāh hazretleri Lütfī Paşa'yla ve Rüstem Paşa'yla ve muhkem tecemmülātla çıkup Malgara ve İpsala etrāfların avlayup andan Edrine **[221a]** Sarāyı'na varup birkaç gün dīvān eyledükden sonra Yanbolı cānibine varup ol etrāfları dahi şikār eyleyüp andan dönüp İstanbul'a müteveccih olduklarında mübārek ayağınun bir parmağı zahmet virüp ata binmeyüp araba ile İstanbul'a karīb geldüklerinde atla girüp karār eylediler ki zilhiccenün dokuzında mübārek arefe güniydi.

Āmeden-i Elçi-yi Venedik[3]

Ve ol esnāda Venedik'den girü elçi gelüp vāfir pīşkeşler çeküp hudāvendgārun elin öpdükde Anabolı ve Menekşe nām kal'aları ve üç yüz bin filori virüp barışdılar ve müşārün-ileyh Muhammed Hān Karaman'a gelicek el öpmek içün der-i devlete da'vet olındı. Geldiğinde Yanbolı Sancağı virildi. Ve Gāzī Hān nām ki kızılbaşdan gelüp itā'at idüp Kürdistān beğlerbeği virilmişdi, ba'zı müfsidlerün

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

ifsādıyla mezkūr isyān idüp taht-ı hükūmetinde olan halkdan dört bin mikdārı ev kaldurup sürüp girü kızılbaşa kaçdı ve anı görüp Hācı Beğ nām ki ol dahi şāhdan **[İ 220a]** gelüp sancak almışdı, ol dahi kaçdı. Ve on nefer beğ dahi ki sābıkda gelüp her birine sancak virilmişdi, anlar dahi kaçdılar. Ve Erzurūm nevāhīsinde on beğ dahi vardı, anlar dahi kaçdılar ki bunlarun isyānı hicretün dokuz yüz kırk yedisinde idi. Baʿdehū hudāvendgār Budin Kalʿasın feth itdükde Erdel-bān nām kāfire virmişlerdi, ol esnāda mezbūrun mürdi haberi gelüp ve "Beşikde bir oğlı kaldı" diyü iʿlām itmişler. Akabince elçisi gelüp Papas nām ol beşikde olan oğlanun bir ata-beği vāfir pīşkeş ile yigirmi beş bin filori getirüp her yıl bu kadar nesne virmek şartıyla Budin girü ana virilüp elçi hilʿatlenüp girü gitdi. Bir ay mikdār sonra Ferenduş kıral-ı melʿūnun dahi elçisi gelüp Papas'un virdüğinden ol kadar dahi ziyāde virmekle Budin'i taleb eyledi. "Eğer iyilükle virürsenüz hoş ve eğer virmezsenüz askerle Budin üstine düşerüm" diyü cevābı geldükde iki gün geçmeyüp hemān Budin'den feryādçı gelüp "Beç **[221b]** kıralı otuz bin mikdār askerle azīm toplar gönderüp kalʿayı muhāsara itmek üzerinde dururlar" didüklerinde pādişāh dahi on yarar sancak-beğine hükmler irsāl idüp "Ale't-taʿcīl Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ yanına varasuz" diyü emr eylediler ki bunlar sene-i mezkūr recebinün gurresinde vākıʿ oldı.

Reften-i Pādişāh be-Edrine[1]

Ve bundan sonra pādişāh devletle Edrine yerağı görilüp erkānla kışlamağa Edrine'ye müteveccih oldılar ki şaʿbānun ikinci güniydi. Ve[2] mübārek ramazānda Filibe'nün ekser yerine ihrāk vākıʿ oldı. Ve māh-ı mezbūrun yigirmi yedinci gice kadir gicesidür, İstanbul'da Eski Sarāy'un içi bi'l-küllī ihrāk oldı. Ve bu esnāda Rūmili beğlerbeğisi Hüsrev Paşa'ya ve Muhammed Paşa'ya bin beş yüz yigirmi ve bin sekiz yüz sipāhī koşılup ale't-taʿcīl Budin üzerine gönderdiler. **[İ 220b]** Ve andan pādişāh saʿādetle Edrine'den İstanbul'a geldiler. Ve Lütfī Paşa hātun-ı sultān ile mābeynlerinde burūdet vākıʿ olduğı ecilden pādişāh paşa-yı mezbūrı azl idüp gelesi dīvān yerini[3] Süleymān Paşa'ya virdi. Ve gelesi dīvān Hüsrev Paşa vezīr olup Rūmili beğlerbeğliği Ahmed Ağa'ya virilüp Budin'e gönderildi. Ve bu vākıʿāt hicretün dokuz yüz kırk yedisi içinde vākıʿ oldı.

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 ve İ : - Vi
3 yerini Vi : - İ

Reften-i Süleymān Paşa be-Artuk-ābād[1]

Andan sonra pādişāh hazretleri Süleymān Paşa'ya iki bin beş yüz yeniçeri ve iki bin bölük halkı koşup mübālağa yerak ve cebehāne virilüp Anatolı'da Artuk-ābād'a varup oturup ol etrāfı hıfz u hırāset itmek içün hicretün dokuz yüz kırk sekiz muharreminün yigirmi altısında irsāl olınup revāne oldı. Ve ol mahalde Mısır'dan ulaklar gelüp başlar getürdi. Meğer vilāyet-i Hind'den Portukal-ı la'īn donanma gönderüp gelüp Cidde'den geçüp Süveys'de olan pādişāhun kadurgaların ihrāk itmek niyyetine geldükde Mısır'da Dāvūd Paşa'ya i'lām olınur, fi'l-hāl Mısır sipāhīlerinden bir mikdār asker irsāl olınup ol mel'ūnlar asker geldüğin işidüp Kusayr nām mahalle varurlar. Anda dahi nesne başarımayup andan Tūr'a varurlar. Ve'l-hāsıl ol kenārlar mahfūz olmağın **[222a]** nesne hayr itmeyüp girü dönüp Cidde cānibine azm eylediler. Mekke-i mu'azzama şerīfi dahi Cidde'ye gelüp iskeleyi muhāfaza iderler. Hattā ol yıl hacc itmekden kalurlar. Ol mel'ūnlar Tūr İskelesi'ne vardukda mescid ile birkaç ev ihrāk idüp Medīne-i münevvere evkāfından iki gemi alup çıkup yıkılup gidüp "Mekrdīde nām mevzi'de bir kal'a binā itmeğe şürū' eylemiş diyü istimā' olındı" diyüp haber getürdiler.

Teveccüh-i Sultān [İ 221a] Süleymān Hān be-Gazā-yı Estabur

Andan sonra pādişāh-ı İslām hazretlerinün ādet-i me'lūfeleri muktezāsınca girü gazāya niyyet idüp etrāfa ahkām-ı şerīfler irsāl olınup "Hāzır u müheyyā olasız" diyü emrler olındukdan sonra cemī'-i sefer tedārükleri görilmesine şürū' eylediler. Dahi emr-i ālī mūcebince mecmū'-ı mesālih görilüp tamām oldukdan sonra sene-i mezkūr saferinün yigirmi beşinci güni dü-şenbih güni pādişāh-ı İslām zıllullāhi ale'l-enām hazretleri Şehzāde Sultān Muhammed'i ve Sultān Selīm'i bile alup asākir-i nusret-āsārla sancakların kaldurup ve tabl ü kūslerin çaldurup devlet ü sa'ādetle İstanbul'dan çıkup girü Budin niyyetine azm eylediler. Ol gün ki Halkalu Pınar'a kondılar, ittifāk ol gice yatsu vaktinden sonra havā mütegayyir olup ra'd u berk şakıyup yağmur yağup bir azīm seyl gelüp ol Halkalu Deresi'ne sığmayup çayırlara yayılup deryā-misāl olıcak niçe çāderler basup hayli esbāblar zāyi' olup[2] ve niçe atları ve develeri yuvalıyup niçeler gark olup ve niçeler uryān kurtuldı. Beş gün anda ikāmet olınup tekrār her kişi yerağın görüp andan müteveccih oldılar. Ve ol mahallerde[3] Defterdār Ebulfazl azl olınup sābıkda defterdār olup ma'zūl olan Haydar Çelebi'ye virilüp ardından dönderilüp İstanbul'da Mahmūd Çelebi

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 olup Vi : oldı İ
3 mahallerde Vi : mahalde İ

ile mesālih görmesine gönderdiler. Ve andan sonra ardından kalkup Rūmili ve Anatolı gelüp mecmū'-ı guzāt-ı müslimīn cem' olup kona-göçe Belgrad'a varılup köpri hāzır bulınup fi'l-hāl geçilüp Serim Adası'na ubūr eylediler.

Āmeden-i Elçi-yi Françe ve Vefāt-ı Hüsrev Beğ[1]

Ol esnāda Françe'den elçi gelüp ve vāfir pīşkeşlerle **[222b]** pādişāha buluşdı ve Bosna sancağı beği Hüsrev Beğ'ün vefātı **[İ 221b]** haberi gelüp Bosna sancağı Ulama Beğ'e virildi. Ve Budin cānibinde ki Pirim Petri nām mel'ūn elli-altmış bin kāfir-i fācir ile gelüp elli mikdār azīm büyük toplar getirüp Budin'ün etrāfına kurup muhāsara itmişdi ve yigirmi bin mikdārı tüfenkçisi dahi olup kal'a-i mezbūrı döğüp içinde olanları hayli zebūn itmişdi, niçe yerden gedikler idüp yürüyiş itdükde kal'ada olan Erdel avreti içindeki kāfirlere bī-hadd altunlar in'ām idüp istimāletler idüp gice ve gündüz içerden cenk idüp kal'ayı saklarlardı. Ve Türk Belen nām kāfir beği ki içlerinde bileydi ammā anun iki yüzlülüğün bilüp anunla dahi müdārā idüp muttasıl çalışırlardı. Bu esnāda Hakk Te'ālā'nun ināyetiyle Muhammed Paşa, Rūmili beğlerbeğisiyle gelüp yetişdükde küffār görüp içlerine ızdırāb düşüp Budin'ün üst yanında olan dağı çepeçevre hendek kazup muhkem istabur idüp ve ağaçları sivrildüp uçları taşra dā'ireye dizdi. Ve bir-iki yerden kuyu kodı. Ve bu cānibden leşker-i İslām varup vusūl buldukda gāzīler varup kāfirden er dileyüp cenk olmağa başlandı. Ve yeniçeriler metrisler kazup ellerinde tüfenkleri fursat gözedüp kāfirleri urup cehenneme göndermeğe başladılar. Ve bu cānibde hudāvendgār hazretine İspanya-yı la'īn bunlarla bile değül idüği mal'ūm olıcak İstanbul'a Hayreddīn Paşa'ya hükümler irsāl olındı ki elli pāre kadurga İstanbul'dan ve on beş pāre Gelibolı'dan ihzār olınup ve vilāyetden azeb ve kürekçi ihrāc olınup ale't-ta'cīl deryā yüzine çıkılup İspanya-i dīn-mel'ūnun **[İ 222a]** şerrinden deryā kenārında olan kal'aları muhāfaza itmek husūsıyçün emirler vārid oldı. Paşayü'l-mezbūr dahi imtisālen li'l-emri'l-ālī tarīk-i meşrū' üzre donanma-i hümāyūn ihzār olınup sene-i mezbūr cemāzi'l-āhirinün on dördünci gice;

Reften-i Hayreddīn Paşa be-Deryā[2]

Yümn ü ikbāl ile deryāya çıkup ol cāniblere müteveccih **[223a]** oldı. Ve pādişāh hazretleri gazā-yı mezkūre müteveccih olduklarında Boğdan beği Petri Voyvoda'ya ve Eflak beğine hükümler vārid oldı ki "Siz dahi Yahyā Paşa-oğlı Küçük Bālī Beğ ve Muhammed Hān ile varup Sebin Kal'ası üzerine düşün" diyü emr

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

olınmışdı, anlar dahi emr-i ālī üzre varup kal'a-i mezbūr kurbında Fokaruş nām kal'anun beği olan Maylat nām kāfir beğini diri tutup hudāvendgāra gönderdiler. Ve Budin üzerinde olan küffār-ı hāksār pādişāh-ı gerdūn-iktidārun şevket ü azametle Ösek kurbında Drava Suyı'nı mürūr idüp kendülerün üzerine hücūmın ma'lūm itdüklerinde bir gice beğleri olan mel'ūn, sāir beğleriyle Tuna Suyın geçüp hemān kaçmak üzerine olduklarında Muhammed Paşa ve Rūmili beğlerbeğisi vākıf olup hemān ol İslām dilāverleriyle atlara süvār olup küffārun istaburı üzerine yüriyüp ve yeniçeri koçakları dahi alaylar bağlayup dahi hücūm eylediler. Ol Pirim Petri denen mel'ūn durmayup Tuna'yı geçüp kaçıcak kalan küffār "Türk geldi!" diyü cān başlarına sıçrayup nā-çār cenge mübāşeret eylediler ve paşalar dahi İslām askeriyle el kılıca urup ve tabl u kūsler çalınup kāfire bir mertebede kılıç urdular ki kābil-i ta'bīr değül. Küffār dahi dayanup iki cānibden hayli muhkem cenk olınup[1] ve ziyāde kırgun olup kāfirün katından Tuna Suyı kıpkızıl olup revān oldı ve Allāhu Te'ālā'nun **[İ 222b]** ināyetiyle küffārun niçesi kılıçdan geçüp kurtılanı dahi kaçdılar. Bu cānibde hudāvendgār hazretleri Sava'yı geçdükde Tuna'dan akan kanı ve kāfir leşini gördüklerinde cenk olduğın ma'lūm idinüp anda bulınmaduklarına bī-huzūr oldılar. Andan öte cānibde Muhammed Paşa tevābi'iyle küffār-ı nikbet-şi'ārı sıyup bin beş yüz mikdārı kāfiri gemileriyle ve sancaklarıyla makhūr u mahzūl tabl u sūr nāleleriyle sancakları başı aşağa getirüp pādişāhun elin öpdiler ve andan Muhammed Paşa hudāvendgārun küffārun istaburı üzerine **[223b]** uğradup kāfirden kalan ol azīm ü mehīb yādigār topları seyr itdürüp ve andan kırılan kāfirleri temāşā itdürüp andan otag-ı gerdūn-nitākına getürdiler. Ve ol mahbūs u menhūs olan kefere-i fecereyi getürüp otag öninde bir bir boyınların urdılar ve andan sonra[2] Budin içinde olan Erdel avreti ki bu kadar zahmetler çeküp kal'ayı küffāra virmeyüp vāfir pīşkeşlerle oğlını kal'adan çıkarup birkaç yeniçerilerle hudāvendgāra gönderdükde emr olınup cemī' ağalar bölük halkıyla oğlana istikbāl idüp şöhret ve ta'zīmle divāna getürdiler ve oğlanı pādişāha koyduklarında hudāvendgār hazretleri dizine alup ve ohşayup ki ancak üç-dört yaşında oğlandı, bir cevherī kemer ve bir altun zencīrlü ve murassa' ayalarlu at ve dahi niçe yedekler oğlana in'ām olınup ve anasına dahi niçe ihsānlarla girü alup gitdiler. Amma ol Türk Belen nām kāfir beği ki bile gelüp avreti anun nifākını i'lām itmişdi, ana bināen emr olındı ki mezkūr kāfir alıkonılup cemī' ağalar ve yeniçeriler ta'zīmle girü kal'aya anasına oğlanı iletüp ve yeniçeri hemān kal'anun içine girüp ol gice

1 olınup Vi : olup İ
2 sonra İ : - Vi

kal‘ada oldılar. Ammā gözlerine **[İ 223a]** uyhu girmeyüp küffārdan ihtiyāt üzre olup gaflet üzre[1] olmadılar. Yarındası emr olındı ki Türk Belen’e tābi‘ olan küffārun yerağını ve yasağını alup taşra koyuvireler. Vech-i meşrūh üzre cemī‘ yerakları alınup kendüleri kovuvirdiler ve Erdel avretine ve oğlanına birkaç kal‘a ta‘yīn olınup kal‘adan çıkup “Anda var” diyü emr olıcak ol dahi cemī‘-i esbābını ve tecemmülātını arabalara yükledüp oğlıyla ve tevābi‘iyle çıkup ta‘yīn olınan[2] kal‘alara müteveccih oldı. Ve andan sonra Budin Kal‘ası’nun kilisalarınun çanlarını yakup ve müezzinler ezān okıyup pādişāh-ı İslām içine girüp cum‘a namāzın kıldılar ve cemī-i erkān-ı İslām’ı edā idüp yerine kodılar. Ve andan hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār[3] Budin’i beğlerbeğlik idüp Anatolı beğlerbeğisi Süleymān Paşa’ya virdiler ve Yahyā Paşa-oğlı **[224a]** Muhammed Beğ’e Anatolı beğlerbeğliği virilüp kendi kolına geçüp dīvānda sadrında otırup ve niçe gün virüp alma idüp defter itdükden sonra pādişāhdan oturak taleb idüp yüz otuz bin akça ile oturak virdiler. Ve bu esnāda Kāsım Paşa ki Mora Sancağı’nı yirdi, ana dahi oturak virdiler. Ve diyār beğlerbeğisi Bālī Paşa’ya dahi oturak virilüp yerini Hadım Ali Paşa’ya virdiler. Ve Mora’yı Muhammed Hān’a virdiler ve andan pādişāh hazretleri Budin’i muhkem kapu idüp ve yeniçeri ve azeb ve gönüllü yazılup ve’l-hāsıl yigirmi bin mikdār asākir ta‘yīn olınup konıldı. Ve ol kāfirden kalan yādigār topları ve yigirmi beş bin mikdār demür taş ki Budin Kal‘ası’na urmış idi, emr olındı, Rūmili ve Anatolı halkı niçe gün bunları çeküp kal‘a içine getürdiler. Ve Peç cānibinden elçi gelüp mutī‘ ve münkād olduğı ecilden girü vilāyetine gönderildi. Ve pādişāh hazretleri ol vilāyetün cemī‘-i ahvālini görüp **[İ 223b]** ve tedārükini idüp girü yümn ü ikbālle ve sa‘ādet ü iclālle dönüp Drava Suyı’na geldüklerinde Drava taşup ovaları ve yazıları tutup deryā olıcak geçilmeğe kābiliyyet olmaduğı ecilden iki yerde köpri vaz‘ eylediler. Biri birinden ıraklığı iki mīl vardı ve bir köpri dahi Drava üzerinde ihzār eylediler. Lākin ol köprilerden geçilmesi emr-i asīr olduğından pādişāh şehzādelerle bir gemiye girüp geçmek üzerine olduklarında asker görüp birbirine bakmayup mezkūr köpriden geçmeğe āgāz eylediler. Atıyla ve seyis-hānesiyle suya girüp gāh yüzdirüp ve gāh köpri üzerine çıkup kimi atıyla gark olup ve kiminün seyis-hānesi yıkılup esbābı gidüp her kişinün başı kayusı olup nefsī nefsī diyicek gemi ilminden bilen yeniçeriden çok kimesneler gelüp anda olan gemilere ve şāyıkalara ve çarıklara girüp ekābiri ve kapu halkını ve sāir müslimanları geçürüp selāmet yakasına çıkardılar. Cümle asker geçince pādişāh hazretleri durup anda sa‘ādetle

1 üzre Vi : üzerine İ
2 olınan İ : olan Vi
3 hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār Vi : hudāvendgār hazretleri İ

göçdiler. Ol vilāyetün pīrlerinden getirüp[1] Tuna'nun yağmur olmayup böyle **[224b]** taşduğın istifsār eylediler. "Otuz yılda bir bu asıl taşar" diyü cevāb virdiler. Andan hudāvendgār hazretleri kona-göçe Belgrad'a gelüp ol Türk Belen mel'ūnı Belgrad'da habs idüp ve andan cemī' beğler hil'atleyüp ve ri'āyetler olınup cümlesine icāzet virildi. Ve hudāvendgār şehzādelerle ve kapu halkıyla av ü şikār eyleyüp sağ u sālim gelüp sene-i mezkūr ṣa'bānı evāyilinde İstanbul'a taht-ı sa'ādetinde karar eyledi. Ve Anatolı cānibinden Süleymān Paşa dahi pādişāhdan yedi gün sonra gelüp İstanbul'a vusūl buldı ve pādişāh hazretleri gazā-yı mezkūrun niyyetine **[İ 224a]** müteveccih oldukların öte cānibde İspanya kıralı olan mel'ūn āgāh olup "Vilāyet tenhādur" diyüp fi'l-hāl seksen pāre kadurga ile iki yüz barça ve yüz elli karavula ve niçe kayık ve kalita ve şayka muhassal beş yüz pāre gemi donanup ve ihzār idüp mağrib-zemīnde olan Hayreddīn Paşa'nun tahtını Cezāyir'e gönderdi. Gemilerün içine niçe yerak koyup ve yigirmi bin mikdār at koyup ve yigirmi bin mikdārı tüfenkçi ve otuz bin mikdār cenkci kāfir doldurup ve niçe bin topçı toplar ve metrisler ve kazma ve kürekler ve cemī'-i ālāt ü esbāblar doldurup bir azīm donanma idüp şevketle ve mehābetle mezbūr Cezāyir'ün üzerine müteveccih oldılar. Tūnus Burnı nām yere geldüklerinde yelkenlerin aşağa koyup ve demir bırakup cemī' donanma bir yere gelüp cem' oldılar. Ve İspanya-yı la'īnün emriyle Cezāyir'de beğ olan Hasan Ağa'ya mektūb gönderüp eyitdiler ki "Ben ki İspanya beğiyüm. Sana mal'ūm olsun ki uş vardum. Ammā sana üç gün mühlet virdüm. Cemī'-i ādemünle oğlun ve kızlarunla ve cemī'-i ta'allukātunla esbāblarınuz ve tecemmülātunuz alup kal'adan çıkup varup gidesiz. Kal'ayı teslīm idüp tā ki size zararum değmeye ve illā hemān didiğüm gibi itmeyüp muhālefet idersen uş bu azametle geldüm. Darble ve harble kal'ayı alup cemī'-i halkını kılıçdan geçürüp oğlanını esīr iderüm" diyü gelüp bu haber Hasan Ağa'ya vusūl bulıcak mezbūr Hasan Ağa dīvān idüp kal'a içinde olan Rūmları ve Arab'ı cem' idüp ve bu mektūbı **[225a]** okuduklarında ehl-i İslām cemī'isi "Gayret-i dīn kande gitdi? Ne i'tibār kāfire. Öldürürsek gāzī, ölürsek şehīd oluruz. İhtiyārımuzla kāfire kal'a mı virürüz?" diyüp gelen elçiye cevāb virdiler ve andan Allāhu Te'ālā'ya sığınup hisārun muhkem yerağını gördiler. **[İ 224b]** Ve ol gelen mel'ūn haberin alup girü pādişāha varup cevāb viricek, ol mel'ūn gazaba gelüp emr idüp ol gün hemān kadurgalardan ve sāirinden atları ve topları ve metrisleri ve cemī'-i ālāt ü esbābını çıkarup taşra dökdiler ve kendüsi dahi halkıyla varup kal'ayı muhāsara itmek kasdına taşra çıkup ol gice anda çāderin ve otağın kurup dere ve depe askeriyle dolup yatılup sa-

1 getürüp İ : - Vi

bāh oldukda takdīr-i rabbānī ve emr-i sübhānī ile cānib-i şimālden bir acāyib tūfān zāhir olup ve yağmur yağup deryā yüzini karanulık basup bir muhkem rūzgār esdi ki göz açdurmayup ve tedārüki mecāl komayup küffārun başlu başı kayusı oldı. Karada olan gemilere dermān idemeyüp ve gemiler içinde kalan mel'ūnlar birbirine dermān yetişdirmeyüp gördiler ki demir üzerinde uş helāk olıyorlar, "Ölmekden dirlik yeğdür" diyüp demir urganlarına nacak urup deryāya salınmak ümmīziyle ol gün yüz elli pāre kāfir-i mahzūlün gemisi karaya urup helāk oldı. Ol vilāyetün Arab'ı bu ahvāli görüp kenārda olan kāfire hücūm idüp niçesini kırup ve niçelerini tutup Cezāyir'e getürdiler ve gemiler içinde bin mikdār müslimān bulınup ki kürek çekerlermiş, anları dahi halās eylediler ve niçe gemiler dahi demir üzerinde pāre pāre olup kurtulanı dahi delük ve harāb olmışlardı, mukaddemā pādişāhlarıyla kurıya çıkan kāfiri Arab ihāta idüp bir yüksek yerde becene olmışlardı, yiyicek azıkları kalmayup pādişāhları olan mel'ūn üç gün at etiyle geçinüp rūzgār sākin olıcak hemān ol halās **[İ 225a]** olan gemilere girüp dahi getürdiler. Ayağı Mayorka nām limana giderken kudretullāh girü bir tūfān dahi gelür. Bunları dönderüp mağrib **[225b]** yakasında Peçye nām limanına koyar ve birkaçı dahi anda helāk olur. Bu kadar toplar ve atlar ve esbāblar gidüp kāfirün bu asıl donanması helāk olup küffāra bu asıl hasāret vākı' oldı ki hicretün dokuz yüz kırk sekiz yılı içinde vākı' oldı.

Āmeden-i Elçi-yi Portukal

Ve andan pādişāh hazretlerine Portukal kāfirün elçisi gelüp barışup Sālih Re'īs nām kapudān ile deryādan Sedde Boğazı'na gönderdiler ki hicretün dokuz yüz kırk dokuzı dāhil olmışdı.

Āmeden-i Elçi-yi Françe[1]

Ve andan Françe elçisi dahi gelüp pādişāhun elin öpdükde pādişāhdan mu'āvenet içün donanma istedi. Hudāvendgār dahi yüz elli pāre kadurga gönderilmesine ahd idüp elçiyi girü gönderdiler.

Āmeden-i Küffār be-Budin[2]

Ve ol mahalde Budin'den girü ulak gelüp Kara-hersek nām bir mel'ūn "Niçe bin küffār-ı hāksār ile üzerimüze geliyorlar" diyü haber getürdiler. Hudāvendgār hazretleri bu ahvāli ma'lūm idicek fi'l-hāl etrāfa ahkām-ı şerīfler irsāl olındı. "Se-

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

fer-i hümāyūn içün hāzır-baş olasız" diyü bundan akdem emr-i vācibü'l-kabūl olmağın Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa Sofya'ya çıkup oturmışdı, ana dahi hemān ulak vardı ki "Budin'e kāfir gelmiş, tīz varup yetişmek ardınca olasun" ve yeniçeri kethüdāsına emr olındı ki "İki bin yeniçeriyle fi'l-hāl varup yetişe." Ammā kethüdā-yı mezbūr "Gitmezem" diyü muhālefet idüp pādişāha arz olındukda gazab olınup helāk olınmak buyurılıcak paşalar dilek idüp ve gitmeği ağaya teklīf eylediler. Ol dahi hemān İstanbul'dan çıkup azm-i Budin eyledi. **[İ 225b]** Ve Budin cānibinde ol mezkūr mel'ūn gelüp Budin karşusında Peşte'yi muhāsara idüp[1] topların etrāfına kurup döğmeğe başladı. Tekrār ulaklar gelüp küffārun galebesin i'lām idicek, sipāhī oğlanlar ağasına dahi emr olındı ki "Bölüğün ile tīz varup Budin'e yetiş!" İttifāk ol mahalde müjde-gānī haberi gelüp küffārun sınduğı haberin[2] getürdi. Meğer ol vakt ki kāfir gelüp Peşte'yi muhasara idüp döğerdi. Guzāt-ı müslimīn at arkasına gelüp **[226a]** kāfire karşu varup muhkem cenk olup mübālağa kāfir kırılup ve niçe müslimānlar dahi şehīd olup ve niçeler mecrūh dönüp girü kal'aya Küçük Ulama ve sekban-başı ve Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ ve oğlı Arslan Beğ ki[3] kal'a içinde olup küffār dahi kal'ayı ihāta idüp toplar urup ve gedikler açup niçe def'a yürüyişler dahi idüp İslām askeri içerüden kāfiri giriye tüskürüp kal'aya koymayup kāfir girü metrislerine girüp girü yürüyiş yerağın görmekde iken Tuna yüzinde azukla ve yerakla hayli gemiler gelüp Budin'den aşağı geçüp kal'aya gelicek azığı kesmek fikrin itmişlerdi. Gāzīler dahi Budin önünden arkarı Peşte'ye zencīr girüp gemilerini çekmeğe komadılar ve kal'anun topla yıkılup gedik olanları gāzīler taş ve toprak[4] taşıyup berkidürlerdi ve taşradan kāfir yıkardı. Āhir ol Kara-hersek dinen mel'ūn yanında olan melā'īnle danışup "Elbette ben bunı almayınca komazam. Yarın muhkem yürüyişüm vardur" diyü nidā itdürdi. Bu cānibde Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa, Budin'e varmağa üç günlük menzil kalmışdı ve yeniçeri ağası Belgrad'a karīb gelmişdi, ol cānibde küffār yürüyiş **[İ 226a]** itmeğe tenbīh idüp irtesi ale's-sabāh yüzlerin ağardup[5] ol bī-hadd kāfir bölük bölük hücūm idüp hisār gediklerine yüridiler. Kal'adan gāzīler dahi tüfenkler yağdurup muhkem cenk ve gayret idüp küffārı içerüye komadılar. Küffār ziyāde ikdām idüp lākin gāzīler muhkem dürişüp dayandılar. Kāfiri girüye dönderdiler. Küffār-ı melā'īn girü çāderlü çāderine ve metrislerine gelüp girü sāf bağlayup durdılar. İçlerinden birkaç kāfir gelüp hisāra karşu gāzīlere ve beğlere

1 idüp Vi : eyleyüp İ
2 haberin getürdiler İ : haberi getürdi Vi
3 ki İ : - Vi
4 taş ve toprak Vi : - İ
5 yüzlerin ağardup Vi : - İ

müjde-gānī haberin virüp "Kara-hersek'e tüfenk dokınup öldi" diyü cevāb virdiler. Küffār hemān eğlenmeyüp kalkup makhūr u mahzūl gitdiler ki bu ahvāl sene-i mezbūr şa'bānı evāsıtında vākı' oldı.

Reften-i Pādişāh be-Edrine[1]

Ve pādişāh bu ahvāli işidüp şād u mesrūr olup andan erkānla göçüp Edrine'ye ol kışı anda eylemeğe müteveccih oldılar ve öte cānibden yeniçeri ağası gelüp İstanbul'da karār **[226b]** eyledi ve Rūmili beğlerbeğisi Edrine'de hudāvendgāra mülākī oldı. Ve bu etrāfdan Acem pādişāhı olan Tahmāsb "Kalkup Bağdād üzerine yürüdi" diyü Bağdād beğlerbeğisinden ulaklar geldi. Ammā Şāh Tahmāsb'un murādı Hazret-i İmām-ı Hüseyin'ün mezārın ziyāret itmek imiş. Varup ziyāret idüp girü memleketine revāne olındı. Ve bundan sonra çünki Budin Kal'ası nevāhīsiyle ve vilāyetiyle muhkem zabt olındı, Nemçe ve Alaman ve İspanya kāfirleri bi'l-ittifāk tedbīr idüp eyitdiler ki "Eğer Türk'e mukayyed olmayup ruhsat virürsek oğul-kız bizüm değüldür, Türkledür[2]" diyü söyleşüp cem'iyyetler idüp muhkem yerak idüp "Girü Budin üzerine varalum, Türk'e huzūr virmeyelüm" diyü kavl ü karār eyleyüp hemān yerakların görüp müteveccih oldılar.

Teveccüh-i Sultān Süleymān Hān be-Cānib-i Peç

Çünki hazret-i pādişāh-ı **[İ 226b]** İslām, zıllullāhi ale'l-enām küffār-ı bed-encāmun bu asıl tedbīrin ma'lūm eyledi[3], lābüdd anlar[4] dahi gazā niyyetin idüp etrāf-ı memlekete hükmler ve kullar perākende kılup ve avārız salup "Fī-sebīlillāh küffāra ulu gazām vardur." Müslimānlardan mu'āvenet ve yardum taleb idüp yetmiş akça saldılar ve deryā yüzine donanma-i hümāyūn içün azeb ve kürekçi ihrāc olınup anun ahvālin dahi görmesine şürū' eylediler. Ve andan Rūmili dilāverleri ve Anatolı serverleri hāzır ve müheyyā olup hazret-i pādişāh-ı sāhib-kırān kapu halkıyla ve yeniçeri mübārızlarıyla ve sāir tevābi'iyle hicretün dokuz yüz elli muharreminün on sekizinde ki Hızrilyās güniydi, mahrūse-i Edrine'den sancak-ı zaferü'l-emn kaldurup ve tabl ü kūslerin çaldurup niyyet-i gazā diyüp küffār-ı hāksāra[5] müteveccih oldı. Ferr ü ikbālle ve sa'ādet ü iclālle Filibe'ye varduklarında Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa dahi gelüp mülākī oldı.

---

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Türkledür Vi : - İ
3 eyledi Vi : idindi İ
4 lābüdd anlar Vi : - İ
5 küffār-ı hāksāra Vi : küffār-ı hāksār üzerine İ

Āmeden-i Ulak ez-Murād Beğ[1]

Ol mahalde Pojega Sancağı[2] beği Murād Beğ'den ulaklar ve diller gelüp Kal'a-i Şikloş nām kaviyyü'l-bünyād ki etrāfına yağı ayağın basdurmazlardı, içinde olan Deyak Mihal nām bed-fi'āl Pojega Sancağı'ndan olan re'āyāyı nār-ı gāret ile yakup yıkmağa bin mikdārı müsellah pelīdi gönderüp geldüklerinde **[227a]** mezbūr Murād Beğ voyvodalarından keyvan Voyvoda bir niçe kār-dīde gāzīlerle ol küffār-ı hezīmet-āsāra mukābil olup darb-ı tīğ-i āteş-efşānlarından küll-i a'dā, berg-i hazān gibi yere dökilüp ve içlerinden bir niçesi dil içün alıkonılup der-i devlete irsāl olındı diyü i'lām eylediler. Mezkūr ulaklar ri'āyet olındukdan sonra girü Murād Beğ'e emr irsāl olındı ki "Küffār-ı bed-girdār kal'alarından Kal'a-ı Valpovak'a burc u bārūsı tāk-ı eyvāna berāberdür, İzvornik beği Hızır Beğ ve Bosna beği Ulama Beğ'le **[İ 227a]** Kal'a-ı Belgrad'dan ol ra'd-sadā[3] topları alup kal'a-i mezbūrun üzerine varasız" diyü haber gönderdiler. Ve andan pādişāh hazretleri, Şehzāde Sultān Bāyezīd'le Filibe Yaylası'na çıkup birkaç gün av u şikār idüp girü gelicek Kal'a-i Segsār sancağı beği olan Kāsım Beğ'den dahi ulaklar gelüp başlar getürdiler ki Haydar nām voyvodasını Kal'a-i İstol-Belgrad cānibine dil almağıyçün gönderdükde küffār-ı bed-kār beğlerinden Podan Kırkış nām kāfir bir niçe tüfenk-endāz kāfirle kal'a-i mezkūreye giderken voyvoda-yı mezbūr rāst gelüp hayli cenk olındukdan sonra mezkūr Podan Kırkış mel'ūn niçe bed-ef'āliyle meydān-ı dār u gīrde düşüp mā'adāsı tārumār olup bunlarun ahvāli serdārlarına ma'lūm olıcak içlerinden girü Navejdi Tomaş ile Kancılar-oğlı nām mel'ūnları bir niçe top u tüfenk-endāz kefere ile Kal'a-i Segsār'un üzerine göndermek istimā' olındı" diyü i'lām eylediler. Ve diyār-ı Aden'den dahi ulaklar gelüp haber getürdiler ki Portukal-ı bed-fi'ālün kapudānı Marko Dani[4] nām pelīd bir niçe pāre gemiyle Cidde ve Aden ve Zebīd ve Yemen cāniblerine çıkup nehb ü gāret ve adem ü hasāret üzre iken Aden Sancağı beği Abdurrahmān Beğ dilāverān-ı düşmen kam' ve mübārizān-ı Sürreya-cem' ile üzerlerine varup cenk ü neberd ile bir niçesini kılıçdan geçürüp kapudānların ele getirüp der-i devlete irsāl olındı[5] diyü i'lām itmişler. Öyle olsa pādişāh hazretleri dahi sa'ādetle ol aradan kalkup Sofya'ya **[227b]** varduklarında;

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 sancağı İ : - Vi
3 ra'd-sadā Vi : ra'd-dem İ
4 Marko Dani İ : - Vi
5 olındı İ : oldı Vi

Āmeden-i Vefāt-i Bālī Beğ[1]

Budin cānibinden ulaklar gelüp Küçük Bālī Beğ'ün vefātı haberin getürdiler. Andan hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār Nigebolı sancağı beği Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ'e Budin **[İ 227b]** beğlerbeğliğin ve anun yerini İskenderiyye beği Toygun Beğ'e ve anun yerini Cündī Sinān Beğ'e virüp mezbūr Muhammed Beğ'e "Hemān Budin'e yetiş!" diyü emr olındı. Ve andan pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāh[2] andan dahi göçüp Niş sahrāsına geldüklerinde Karaboğdan vilāyetinün voyvodası Petri Voyvoda ādemīsiyle harācın gönderüp gelüp anda hızāne-i āmireye teslīm olındı. Ve Pojega Sancağı beği Murād Beğ'den Hayreddīn nām çavuş gelüp Kal'a-i Şikloş mukābelesinde Āb-ı Drava üzerine köpri ihzār olınmasına mübāşeret olındukda mezkūr Şikloş ve ba'zı kal'alarun dahi kāfiri köprinün ihzār olınmasına[3] māni' olurlardı, "Bir mikdār yeniçeri lāzımdur" diyü haber getürdükde ol emr-i mühimmün husūliyçün bir niçe darbzenlerle beş yüz yeniçeri irsāl eylediler. Ve andan Murād Beğ ile Ulama Beğ'den dahi ulak gelüp emr-i ālī mūcebince varılup Kal'a-i Valpova muhāsara olındı. Ammā "Top otına muzāyaka vardur" didüklerinde fi'l-hāl top otı dahi gönderildi. Ve andan sultān-ı nām-dār hazretleri andan dahi göçüp bir niçe menzilde varup Belgrad sahrāsında otag-ı gerdūn-nitāk ile nüzūl idüp dīvān-ı ālī olup küffār-ı hāksārun def'i ve kam'ı içün yeraklar ihzār olınup anda olan bārū-kūb ve hisār-āşub ve sā'ika-āvāz ra'd-dem şaykalar ve ef'ī-zehr-i āteş-fem darbzenler ve emr-i sābık mūcebince cem' olan nüzūller donanma gemilerine tevzī' ü tahmīl olınup Silisre Sancağı beği Muhammed Beğ kapudān nasb olınup donanma ile Kal'a-i Budin cānibine irsāl olındı. Bākī kalan zahīreleri su sığırı arabalarıyla asker-i zefer-encāmun yanınca çekilmeğe emr olındı. Ve ol esnāda Bağdād cānibinden ulaklar **[228a]** gelüp kişver-i Āzerbāycān'da lāle gibi biten kızılbaş-i nikbet-inti'āş ki sābıkan Destyol Kal'asın Alāüddevle Beğ'den alup kabz u bast eylemişdi, **[İ 228a]** mecma'-ı fesāda cem' olan bed-nijādlarun menba'ı kal'a-ı mezbūrda Cessān-ı Bedrī ve Müşa'şa' ve Sadruddīn ve Tamga ve Dāyir-i Irākıyye ve Cevāzirü'l-Ba'riyye ve Āl-i Ebyaz ile Āl-i Cenāh'da olan nehreyni'l-müctemi'ayn ki Şattü'l-Arab dimekle meşhūrdur, ubūr idüp dahi Emīrü'l-Mü'minīn Ali ibn Ali Tālib radıyallāhu anh meşhed-i münevveresi cānibinden ve hazret-i İmām-ı A'zam'dan dolaşup girü Irak-ı Acem'e müteveccih oldı diyü Bagdād beğlerbeği Ayas Paşa i'lām eylemiş. Andan sonra pādişāh-ı vilāyet-güşā

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 pādişāh-ı sa'ādet-destgāh Vi : pādişāh sa'ādetle İ
3 mübāşeret olındukda mezkūr Şikloş ve ba'zı kal'alarun dahi kāfiri köprinün ihzār olınmasına Vi : - İ

hazretleri ol aradan göçüp Hazret-i Ādem aleyhisselām hubūtınun beş bin sekiz yüz elli üçinde Vezendo nām pādişāhun evlādından ve Valpo nām serdār binā eylediği Kalʿa-i Valpo cānibine inān-ı azīmetlerin münsarıf kılup mezbūr kalʿayı Murād Beğ ve Ulama Beğ ve Hızır Beğ muhāsara idüp ol mehīb toplarla döğülürdi. Küffār-ı dalālet-āyīn kalʿanun feth ü nusrete el sundurmayup pāy-ı tugyānı cāy-ı isyāna muhkem basup durdukların pādişāh-ı pelenk-intikāma maʿlūm olıcak Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'yı Rūmili askeriyle kalʿa-i mezbūrun üzerine gönderilüp revāne oldı. Ve Semendire Sancağı beği Teke-oğlı'na emr īrād olunmağın Āb-ı Sava üstine köpri ihzār olınmasına cemīʿ-i levāzımın tedārük eyleyüp köpriye mübāşeret olınmak sadedinde iken Āb-ı Sava taşup sābıkan olduğı yerde olmağa mümkin olmayup Kalʿa-i Böğürdelen kurbında Meyşar nām karye öninde köpri ihzār olınup mukaddemā Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa fi'l-hāl ubūr idüp mezbūr Valpova'nun üzerine müteveccih oldukda kalʿa-i mezbūredeki küffār-i füccārun bahtları ser-nigūn olup gāzīlerün mehābetinden ümmīz-i **[İ 228b]** hayātlarından me'yūs olup durduklarında mūmā-ileyh Ahmed Paşa vusūl bulup kalʿanun şimālinden ve Murād Beğ ile **[228b]** Hızır Beğ şarkīsinden ve Ulama Beğ garbīsinden hücūm itdüklerinde ikdām-i tāmm ile döğmeğe başladılar. Ve bu cānibde sefer-i zafer-eserün baʿzı mühimmātını ve Semendire'den toplar getürmek içün vezīr-i sāhib-tedbīr Muhammed Paşa girü Kalʿā-i Belgrad'a gönderilüp ve sene-i mezkūr rebīʿü'l-evvelinün dokuzında Sultān-ı ālem Mā-i Sava'yı geçüp Böğürdelen Kalʿası'nun öninde nüzūl eylediler. Bu cānibde Muhammed Paşa Kalʿa-i Belgrad'a vardukda kudret-i İlāhī olup Belgrad Kalʿası'nun üçinci varoşuna düşüp bi'l-külliye ihrāk olurken Anatolı beğlerbeğisi ki ol araya vusūl bulmışlardı, üzerine varup müslimānlarun māl ü menāllerin halās itmeğe muʿāvenet eylediler. Andan Muhammed Paşa varup ol topları gemilere tahmīl itdürüp ve cemīʿ-i mesālihi gördükden sonra İbrāhīm Paşa'yla iki menzili bir idüp hudāvendgāra mülākī olmak üzere oldılar. Sava'nun köprisine varduklarında[1] köprinün bir tarafı bozılup geçmeğe kābiliyyet olmaduğın pādişāha iʿlām eylediler. Fi'l-hāl askerden ne kadar bennā ve neccār varsa emīr-i āhūra koşılup irsāl olındı. Varduklarında taʿmīr olınup Muhammed Paşa ve İbrāhīm Paşa[2] tevābiʿleriyle geçüp Engürü Sancağı beği Kara Mustafa Beğ'i köpri muhāfazasıyçün anda konılup gelüp[3] pādişāha mülākī oldılar. Mezkūr Kara Mustafa Beğ'e girü emr-i şerīf irsāl olındı ki köpriyi bozup

1 iki menzili bir idüp hudāvendgāra mülākī olmak üzere oldılar. Sava'nun köprisine varduklarında Vi : - İ
2 İbrāhīm Paşa Vi : - İ
3 gelüp Vi : kendüler İ

Belgrad'a iledüp pādişāhun kudūmüne müntazır olup dura. Ve andan hudāvendgār hazretleri mezbūr Valpova cānibine müteveccih oldılar. Ve kal'a-i mezkūrun üzerinde olan dilāverler gice gündüz ārām itmeyüp ol sengīn toplarla döğüp niçe **[İ 229a]** gedikler eyledüklerinden sonra yürüyiş idüp ol gediklerden niçe kāfirler helāk ve niçe gāzīler şehīd oldılar. Āhir bi-ināyetillāh dış-hisār feth olınup İslām sancakları dikildükden sonra bārū-şiken ve kal'a-efgen topları iç-hisāra getürüp döğmeğe başladılar. Ve dış-hisārı ile iç-hisār mābeyninde hendekün içi suyla memlū olup amīkınun tūl-i muhīti **[229a]** ve arz-ı amīkı demir mīhlarla pür olup yürüyiş olmağa el virmeyüp içindeki küffār müdāfi' toplarla meydān-ı dār u gīrde neberd-i kār-zār idüp bahādurları fezā-yı ma'rekeden döndürdiler. Bu cānibde sāhib-kırān-ı zamān Kal'a-i Valpova'ya azm eyledüklerinde kal'a-i mezbūrun porkolabı Arka Mihal ve dizdārı Arnaboş nām pelīdler pādişāhun gelüp irişmek üzre olduğın istimā' eyledüklerinde hezār tezellül ü inkisārla Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'ya emān diyü a'yānlarından iki kāfir gönderüp paşa-yı mezbūr dahi hudāvendgāra gönderüp vusūl buldukda ellerine emān-nāme virilüp ve hil'atlenüp girü kal'alarına gönderdiler ki tahliye idüp teslīm ideler. Varup vusūl bulduklarında emr-i mezkūr üzre kal'ayı Ahmed Paşa'ya teslīm eylediler ve bu cānibde pādişāh-ı nusret-encām Ösek Sahrāsı'na varduklarında vüzerā-yı ālī-mikdārun her birisi pādişāha alayların arz idüp kerr ü ferrle yüriyüp varup Valpova sahrāsına vusūl bulduklarında anda dīvān-ı ālī olup Anatolı ve Rūmili beğlerbeğileri taht-ı livā-yı vilāyetlerinde olan alem-keş beğleriyle Āb-ı Drava'nun öte cānibinde olan bünyān-ı menba' ve burc-ı refī'-i Kal'a-i Şikloş üzerine gönderilüp kal' u kam' olmağa emr olındı ki mukaddemā Murād Beğ ve Hızır Beğ Drava Köprisi ta'mīr içün gönderilüp varup ihzār eylemişlerdi. Andan padişāh hazretleri Valpova Kal'ası'na **[İ 229b]** dizdār ve müstahfızlar ta'yīn idüp ve içinde bulınan zahīreleri ve top u tüfenkleri ve sāir edevāt-ı cenkleri defter idüp zabt eylediler ve içindeki me'ābid-i asnām mesācid-i İslām olup āsār-ı fethi ve kal'a-i bālāsında alem-i ālem-gīr-i cihādun nasbı etrāf-ı küffār-ı hāksāra şāyi' olıcak cān-ı nā-sipās ve cinān-ı bed-endīşlerine sehm-i vehm dolup dārü'l-küfr-i kadīm kal'alarından Peçuy ve Sazvar ve Malvar ve Aynvar nām kal'alarun ahālīsi tav'an ev kerhen itā'at şi'ārların izhār idüp a'yānlarından bir niçe kimseyi āsitān-ı devlet-nişāna gönderdiler. Geldüklerinde kānūn-ı kadīm üzre emān-nāmeler **[229b]** virilüp ve ri'āyetler olınup dahi Segsār Sancağı beği Kāsım Beğ'ün vālī-yi vilāyet ve hākim-i memleket ta'yīn olınup gönderildi. Ve andan vüzerā vü ümerāya emr olındı ki Valpova'yı döğen ejder-gıriv topları gemilerde olan toplarla Şikloş üzerine ileteler. Bināen alā-hāzā balyemez

nām topı Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa ve Mora beği Muhammed Hān ve Menteşe beği Muhammed Beğ ve Cündī Sinān Beğ ve Baltacı Muhammed Beğ bu topı Valpova'dan su sığırlarıyla çeküp tabl ü nekkāreler çalınup Sava Köprisi'nden geçürdiler. Ve gemilerde olan topları Vezīr-i a'zam Süleymān Paşa ve Rüstem Paşa ve Muhammed Paşa ve Hüsrev Paşa ve Rūmili beğlerbeğisiyle gemilerden çıkarup her biri bir topı İslām gayretine çeküp yolları ve bu çengālsitāna uğradı ki[1] eğer pīl-i dāmān ol yere uğrasa geçmekde omuzları sökülürdi. Sürçe düşe vüzerā vü ümerā ol topları geçürüp mezkūr Şikloş sahrāsına vardılar ki sivādından dīv-i bed-nihād vahşet ü nihādından tenīn-i sengīn-fuād-ı dehşet iderdi ki hubūt-ı Ādem'den aleyhisselām **[İ 230a]** beş bin iki yüz seksen üç yıldan berü küfr içinde durmışdı, içindeki rücūm-ı şeyātīn pīrāmun-ı hisāra yağı ayağın basdurmazlardı. Ol bī-dīnler asākir-i İslām'ı toplarla üzerlerine vardukların gördüklerinde hemān-dem sü'bān-ı āsumān-dehānlarından hisārlarınun tarafında vākı' olan varoşlarına āteş-efşān idüp yakdılar. Andan şeh-süvār-ı meydān-ı dīn hazretleri dahi Valpova sahrāsından göçüp Sava Köpri'sinden geçüp ol asīrü'l-mürūr çengelistānda konup yarındası devlet ü sa'ādetle mezkūr Şikloş Kal'ası'nun üzerine gelüp kuşadup kondılar. Yarındası ahālīyi kal'a da'vet olıncak ol melā'īn-i bed-encāmlar husūnlarınun hısānetine i'timād idüp inād üzre musırr olup durdılar. Fi'l-hāl emr-i ālī vārid olup asker-i kal'a-güşā ve dilāverān-ı neberd-ārā menziller ihzār eyleyüp cānib-i şarkīsinde vākı' olan **[230a]** varoşunı Muhammed Paşa ile Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa'ya ve taraf-ı şimālinden dış-hisār ile iç-hisārı müctemi' olduğı mahalli Hüsrev Paşa'yla Rūmili beğlerbeğisine ve yeniçeri ağasına tefvīz olınup cihād alemlerin[2] dikilüp ve ejderhā-girdār toplar kurılup leyl ü nehār nā'ire-i harb u kıtāl zuhūr bulup döğülirken kudret-i İlāhī birle āfet-i semāvī irişüp yağmurla bir azīm tolu yağdı ki hiçbir tārīhde görilmiş değül. Yarındası dış-hisārınun ba'zı kullelerine kumbaralarla āteş-efşān olup ihrāk ve ba'zı kullenün burūcı āhenīn seng-i kal'a-girāyla mānend-i kefgīr delinüp Muhammed Paşa kolından gedikler açıldı. Eyle olsa māh-ı rebī'ü'l-āhirün gurresinde paşa-yı mezbūr yürüyiş idüp guzāt-ı müslimīn dış-hisārına girüp duhūl idicek öte cānibden Hüsrev Paşa ve Muhammed Paşa dahi gediklerinden yürüyiş idüp **[İ 230b]** içerüsinde olan kefere-i mahzūl müdāfa'aya meşgūl olup harb u kıtāl eyleyüp mübārizlere tüfenk havāle eylediler. Guzāt-ı müslimīn gayret-i İslām idüp tīg-i āb-dār ve şemşīr-i cān-şikārla döne döne uğraş idüp başlar kesüp kanlar saçdılar. Bi-ināyetillāhi te'ālā dış-hisār feth olınup iç-hisārına nevbet dikildi.

---

1 yolları ve bu çengālsitāna uğradı ki Vi : yolları çengālsitāna bir sarp yere uğradı ki İ
2 alemlerin Vi : alemleri İ

Āmeden-i Tatar Hān[1]

Ol esnāda Kırım cānibinden Tatar Hān-oğlı Ahmed Girāy otuz bin Tatarla gelüp ve Budin cānibinden Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ şīr-i şikār gibi selāsil-i aglāle mukayyed dillerle başlar gönderüp "Küffār-ı hüsrān-āyīnün cem'iyyeti vardur" diyü haber virdiler. Ve andan lağımlar tedārük olınup ve iç-hisāra dahi toplar rahneler açup küffār-ı bed-āmāle ru'b ü hirās müstevlī olıcak nā-çār halāslarına istid'ā-yı emān eylediler. Bārgāh-ı zafer-dest-gāhdan dahi emān virilüp vüzerā vü ümerā asākir[2]-i deryā-mānend ile hisāra varılup küffār-ı füccār dahi hezār tezellül ile kal'anun kapusın açup teslīm eyledüklerinde kal'aya girilüp rāyāt-ı zafer-i hüsrevāne nasb olınup ve ezān okınup kenāyis-i küffār-ı dalālet-āyīn mesācid-i **[230b]** erbāb-ı dīn-i mübīne tebdīl olınup māh-ı rebī'ü'l-āhirün üçinde meftūh u müsahhar olıcak içindeki kefere ve fecereyi dış varoşuna çıkarılup yarar dizdār ve hisār erleri ta'yīn olınup bulınan ālāt-ı cenk dahi tahfīz olındı. Ve zāhir olan mürtedleri tu'me-i şemşīr kılınup kal'a-i mezkūr dahi müşārün-ileyh Kāsım Beğ'e ilhak olındı. Andan sonra kal'a-i mezkūrı kal' u kam' iden topları emr-i ālī mūcebince Anatolı ve Rūmili beğlerbeğisi çeküp gemilere koydılar. Ve Bosna beği Ulama ile Tatar Hān-oğlı'nı **[İ 231a]** küffār-ı hezīmet-āsārı Aksu cānibinde gāret ü hasāret eylemek içün gönderdiler ve Rūmili beğlerbeğisine dahi[3] emr olındı ki "Sābıkan bend-i itā'ata boyun viren Behoy Kal'ası cānibinden Kal'a-i Segsār'a varup sultān-ı iktidāra mülhak olalar." Anun akabince halīfe-i rūy-i zemīn hazretleri dahi asākir-i zafer-āsārla Kal'a-ı Budin sahrāsına azīmet idüp varup vusūl bulduklarında ādet-i kadīme muktezāsınca sağ-sol alaylar gösterilüp yürüdiler. Ve gemilerle toplar dahi gelüp irişüp envā' şenlikler eylediler. Ve kudret-i İlāhī birle ol mahalde çekirge askeri dahi a'dād-ı encüm-şümār sayısınca cem' olup anda hāzır u muntazır durmışlardı, hudāvendgār hazretleri māh-ı mezkūrun onında ol araya şeref virdükde Alaman ve Leh ve Nemçe ve Çeh vilāyetlerine ejder-i heft-ser gibi nigeh-bān olan Kal'a-i Ustorgon ki kavā'idi tahte's-serāya nüzūl ve me'ākıdı evc-i Süreyyā'ya vusūl bulup ki rūy-i zemīnde anun nazīri kal'a ta'mīr olınmamışdı. Ve ezmān-ı sālifede İskender-i Yunānī'den gayri bu sāhib-i şemşīre boyun virmemişdi ki rüvāt-i ahbār ve sikāt-ı ahyārdan menkūldür ki İskender'ün kabz u feth eyledüğine sebeb dīn ü dünyā sa'ādeti mücāleset-i ulemā ve mu'āmelet-i hükemā ile olur, ana bināen İskender-i Yunānī murād idindüği bir feylesof-ı kāmil ve bir ālim ü fāzıl **[231a]** kiyāsetle ma'rūf ve firāsetle mevsūf bir kimesne bulup umūr-ı

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 asākir Vi : asker İ
3 dahi İ : - Vi

dünyevīde ana mürāca'at ve ahvāl-i uhrevīde anunla müşāveret olına. Bu makūle kimseyi iş ve teftīş itdüklerinde haber virdiler ki "Engürüs vilāyetinde Ustorgon nāhiyesinde esrār-ı hikmetde vukūf ve ahvāl-i ibretde ehl-i keşf Eflatūn adlu bir hekīm-i zū-fünūn ve alīm-i reh-nümūn vardur." denilicek İskender hazretleri sohbetine tālib ve hizmetine rāgıb olup **[İ 231b]** havāssından bir merd-i sühan-dānı da'vet içün[1] risālete gönderdi. Kat'-ı menāzil ile varup vusūl bulduğında önünde zemīn-būs idüp ve du'ā-yı devlet-i şāhī eyledüğinden sonra Eflatūn el-mezbūr güftāra gelüp "İskender seni bize göndermeden murādı nedür?" didi. Resūl dahi cevāb virdi ki "Şehriyārimizün maksūdı izhār-ı muhālasat ve ittihād-ı musāhabet ve nush u pend ü nasīhat almakdur" diyicek, Eflatūn didi ki "Ol pādişāhun pīşesi dār u gīr ve endīşesi saltanat u cihān-gīrlikdür. Ben bir fakīr-i pīr-i uzlet-güzīnüm. Ana varmağa kudretüm yokdur" diyicek, resūl eyitdi "Ey pīr ü dānā ve ey hakīm-i tevānā! İskender kahrāmān-ı zamān ve sāhib-kıran-ı devrāndur. Anun fermānına muhālefet gerekmez. Ulu'l-emre itā'at vācibdür." Ol dahi eyitdi ki "Ol kimse ki uzlet-nişīn ve halvet-güzīndür, erbāb-ı izz u cāhla varup müsāhabet itmez. Zīrā her murg-ı zīrek ki dām-ı ināye varup kendü ayağıyla düşe. Sonra figān u feryādı kimden ider? Dānā oldur ki dāmı dāneden mukaddem fikr eyleye. İskender'e benden selām eyle. Eğer dīn ü devletde sūd-mend ü behre-mend[2] olmak dilerse sūret-i ākıbete nazar idüp ulemāya izzet ve hükemāya rağbet ve pīrlere şefkat eylesün." Resūl-i İskender bu Eflātūn'un kelimāt-ı hikmet-āmīzlerin varup İskender'e i'lām idicek, Eflātūn niyyetine tārīh-i hazret-i risāletden sekiz yüz üç yıl evvel İskender-i Yūnānī vilāyet-i Selçukıyān ve memleket-i Yūnān'dan asker-i enbūhla gelüp Ustorgon kal'asın feth idüp **[231b]** cenb-i cenūbında vākı' olan şehr-i azīmü's-sivādda ashāb-ı uzlet-güzīn içün niçe savāmi' u me'ābid binā olınmışdı, anlarun içinde Eflātūn dört yüz mürīdiyle sākin olup ilm-i hikmet ta'līm iderlerdi.

Mülākāt-ı İskender bā-Eflātūn[3]

İskender dahi Eflātūn ile cem' olup **[İ 232a]** kendüye vezīr ve hakīm-i müşīr idindi ki ol zamāndan bu kal'anun fethine gelince bin yedi yüz elli üç yıldur. Ve andan diyār-ı Alaman'a azm idüp āb-ı Tuna'nun üstine köpri bünyād eylediler ki şimdi İskender Köprisi dirler. Ol zamāndan berü mezkūr Ustorgon'un divār-ı üstüvārı çarh-ı devvār gibi kat kat olup dururdı. Eyle olsa pādişāh-ı İslām hazretleri hisār-ı üstüvāra mühim olan topları gemilerle Tuna'dan gönderüp ve karadan

1 da'vet içün Vi : - İ
2 ve behre-mend Vi : - İ
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

Rūmili beğlerbeğisi tevābiʿiyle irsāl olınup gitdüklerinden sonra kendüler dahi yümn ü ikbālle varup vusūl bulduklarında dīvān olınup mahsūr olan küffār-ı hüsrān-āyīni tavk-ı itāʿate daʿvet eylediler. Ol melāʿīn-i bī-dīnler pāy-ı isyānların[1] tugyānda muhkem basup neberd-i kār-zārı ihtiyār idüp harb ü kıtāle āgāz eylediler. Bu cānibde dahi emr olınup muhāsaraya ve mücādeleye āgāz olınup lākin gemilerle toplar gelüp vusūl bulmamışdı[2]. Budin ile Ustorgon mābeyninde Kalʿa-i Vişegrad yolların katʿ idüp gemiler dahi lengerin bırakup durmışlardı, fi'l-hāl emr vardukda gelüp vusūl buldılar ve hemān Anatolı ve Rūmili beğleri topları gemilerden çıkarup kalʿanun cānib-i şimālīsinde Muhammed Paşa ve Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa tevābiʿiyle ve cānib-i şarkīsinde Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa ve yeniçeri ağası ve cenūbından Bosna Sancağı beği Ulama taʿyīn olınup Vezīr-i aʿzam Süleymān Paşa ile Rüstem Paşa dahi hisārun tedbīrine mübāşeret ü müdāvemet idüp gice ve gündüz ikdām ü tāmm[3] üzre oldılar. Dahi metrisler kurılup ve toplar çekilüp[4] ve her kūşeler, dilīrler **[232a]** ve mübārizlerle ārāste olup ve tüfenk-endāz yeniçerilerle pīrāste kılınup neberd-i kār-zāra şürūʿ eylediler. Dahi ol ejderhā-yı āteşīn-dem toplarla **[İ 232b]** ol kalʿa-i metīni döğüp bünyād-ı pūlād-nihādını delük delük eyleyüp gülşen-i fethi temāşā eylemeğe revzenler açdılar. Küffār-ı nikbet-rehber dahi yıkılan rahnelerin berkidüp husūm-ı şeyātīn-rücūm gibi burūc-ı kulelden darbzenler yağdurup hisārlarınun fethine el sundurmayup dahi pādişāh-ı nusret-āyīnün üzerlerine geldüğin serdārları olan melik-i Alaman'a iʿlām itmek içün ādem gönderdiler. Varup iʿlām eyledükde ol bed-fiʿāller cemʿ olup mukābele vü mukātele emrinde müşāvere eylediler. Fikr-i nā-savābların bunun üzerine mukarrer eylediler ki nefīr-i āmm idüp küffār-ı Benī-Asfar'a ve ekbere vü asgara ol hāl-i musībet-āmāli iʿlām ideler, tā ki Leh'den ve Çeh'den istimdād olınup kıtāl ü cidāl bābında ihtimām ideler. Ve fi'l-hāl mahsūr olan bed-fiʿāllere istimdād içün yüz pāre gemi ālāt-ı harble doldurılup "Kalʿa-i Peç'den berü Burak nām kalʿaya varup göz kulak tutun ki ahvāli neye varur?" diyü gönderdiler ve "Kalʿa içinde olanlar gayret kemerin bellerine bağlayup ikdām ü ihtimām ile dursunlar" diyü sipāriş eylediler. Ve andan kendüsi sihām-ı ehl-i İslām'un havfından Peç'den anaru Letce nām kalʿa cānibine firārı ihtiyār idüp revāne oldı ve bu ahvāller bu cānibe maʿlūm olındukda muʿāvenete gelen gemilerün ubūr idicek yerlerün teshīri mühim olduğından gice ile bu cānibden donanma gemileri geçüp ol dārü'l-küfrün hisārı civā-

1 isyānların Vi : isyānlar İ
2 bulmamışdı Vi : bulmış idi İ
3 ikdām ü tām Vi : ikdām İ
4 toplar çekilüp Vi : toplara gelüp İ

rında olan gemileri tefahhus itmesine iki bin askerle Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Paşa irsāl olındı. Varup küffār kal'alarından Komaran ile Tata nām kal'a cānib-lerine vusūl bulduklarında tecessüs olınup ol la'īn-i nikbet-āyīnlerden eser ma'lūm olınmayıcak mezkūr gemiler ve leşker-i zafer-rehber **[İ 233a]** girü dönüp devlet-i iktibāsa mülākī oldılar. Dahi yer yer karavullar ve taraf taraf darbzenler ile [**232b]** yollar bağlanup mahsūr olan küffār-ı bed-girdārun cān-ı bed-gümānları nār-ı kahrla dağlanup andan sonra cānib-i garbīsinde vākı' olan cezīreden hisār-ı üstü-vārı top-ı pür-āşūbla döğmeğe Muhammed Paşa'ya emr olındı. Emr-i ālī mūcebin-ce Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ gemiler üzre toplar geçürüp hisārı döğmesine mübāşeret eylediler. Ve öte cāniblerde olan vüzerā her biri yerlü yerinde toplar atup kal'a burūclarınun derecelerini sıyup ve bārūlarını yere düşirüp hāke berāber eylediler. Lākin bir bedeni yıkıldukça yerine on pūlād-nihād kāfirler bedel olurdı. Ve füccār-ı hāksār meydān-ı dār u gīrde mübārizān-ı nusret-karīni darbzenlerle penbe gibi atarlardı. Ve andan Muhammed Paşa kolında gedikler açılup māh-ı cemāzi'l-āhirün gurresinde yürüyiş sadedinde iken kal'adan bir kāfir kaçup gelüp itā'at idüp kal'a içinde niçe def'a şedāyid ihzār olınup lağımlar ve metrisler ihzār olındığın i'lām eyleyicek ve hem Ahmed Paşa cānibinde gedikler murād üzre iriş-meyüp yürüyiş emri te'hīr olınmak gösterdi. Andan sonra ol kullesi gerdūna hem-ser ve başındaki hurūşı evc-i feleke berāber olan kilisanun esāsına Ahmed Paşa ve kapu üstinde yassu kullenün bināsına ve çan kullesinün bālāsına Ulama Paşa ve cezīreden sarāyınun der ü divārına Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Paşa ve Āb-ı Tuna cānibinden Anatolı beğlerbeğisiyle Muhammed Paşa ra'd-dem topları urup ve sā'ika-āvāz bedoloşkaları atup belā-yı nā-gehānī gibi vāsıl olup buyūt u esvākların küffārun başlarına yıkarlardı. Andan sonra hüsn-i tedbīr bunun üzerine olındı ki kal'anun hendek-i amīkı memlū olmak içün **[İ 233b]** cumhūr-ı asākir-i İslām sahrā vü hāmūnun berk ü tīşesin kesüp getürüp dökeler. Ana bināen deşt ü kūhun dırahtların kesüp getirüp dökdiler. Andan ubūr-ı guzāt-ı müslimīne kābiliyyet olup küffār-ı dalālet-āyīn dahi ihzār olan gedikleri muhkem yapup müdāfi' top-larla meshūn eylediler. Anlarun izālesi içün Muhammed Paşa cānibinden lağımlar ihzār olınup ve yürüyiş emr olınup **[233a]** bād-ı hurūş alaylar ve deryā-cūş saflar olınup gāzīler ve mübārizlar hāzır olup dahi sūr-ı nefīr kūslar çalınup ve yürüyiş topları atılup lağıma dahi āteş virildi. Fi'l-hāl kulle içinde olan küffārlar havāya perrān olup ve āleme zelzele vü velvele dolup ve gediklerden ra'd-āvāz toplar atılup ve guzāt-ı müslimīn küffārun top u tüfenklerine bakmayup gayret ü hamiyyetle tekbīr ü tehlīl ile göz yumup uğradılar ve içerüde ihzār itdükleri darbzenleri ve

tüfenkleri dahi gāzīlerün üzerlerine efşān-vār saçdılar. Dahi būrc u bārūlar üsti ve hendekler içi ten-i bī-ser ve ser-i bī-tenlerle dolup muhkem cenk-i kavīm ve katl-ı azīm olup lākin ol gün hisārun fethi müyesser olınmayup girü yerlü yerine dönüp ārām eylediler ve hisārda küffārun kuvvet-i kalbleri ziyāde olup donanma gemileriyle kapudān olan Silisre beği Muhammed Beğ kal'anun varoşı civārında otururken hisārdan üzerlerine top u tüfenkle hücūm idüp niçe gemileri helāk eylediler. Muhammedü'l-mezbūr kapudānlıkdan ref' olınup Ağrıboz Sancağı beği Ahmed Beğ'i kapudān eylediler[1]. Ve yarındası girü ceyş-i nusret-kīş-i İslām kal'a üzerine hücūm idüp hisār gediklerine yürüdiler ve emr olındı ki "Mukābelede çuvallardan bir kulle peydā olına." Hemān mübāşeret **[İ 234a]** olınup yürüyiş olmak üzerinde iken öte cānibden su kullesine dahi hücūm olınup küffār dahi her cānibine darbzenler ve metrisler ihzār idüp ve bārān gibi yağdurup cenge ihtimām gösterdüklerinde mübārizān-ı zafer-encām meydān-ı dār u gīrde pervāz urup niçelerin şīr-i pençe-i ācāle düşirüp niçelerin mahleb[2]-i Ankā'ya kapdurup helāk eylediler. Ve niçe kulleleri ser-i eşrār gibi galtān ve niçe bārūları dil-i füccār gibi vīrān eylediler. Su kullesinde olan keferenün kalblerine ızdırāb olup inhizāmla iç-hisāra kaçup guzāt-ı nusret-encām top u tüfenkleri bārān gibi akablerince yağdurup kullelerinde metrisleri **[233b]** tārumār eylediler. Bi-ināyetillāh ol gün su kullesi feth olınup küffār-ı dalālet-me'āle hizlān ü inhizām müstevlī olup nā-çār rūy-i tazarru'-ı hāk-i inkisāra koyup emān taleb eylediler. Pādişāh hazretleri dahi kimesne cānlarına ve māllarına dahl itmemesine emān-nāme virilüp māh-ı mezbūrun yedisinde kal'ayı teslīm eylediler.

Feth-i Ustorgon[3]

Bārūlarına İslām alemleri dikilüp āvāze-i nākūs ezān-ı seyyidü'l-enāma tebdīl olınup me'ābid ü kenāyis mesācid-i müslimīn olup içindeki kefere ihrāc olınup dizdār hisār erleri ta'yīn olınup ve içinde olan[4] top u tüfenk ve sāir edevāt-ı cenk merkūm u mahfūz[5] olındı. Ve andan pādişāh-ı İslām kal'anun fethiyçün vüzerāya vü ümerāya hil'atler giydürüp dahi emr olındı ki "Ol bārū-kūb topları Anatolı beğlerbeğisi gemilerle kal'a-i İstol-Belgrad[6]'a alup gide. Bākī bedoloşkalar donanma gemileriyle Kapudān Ahmed Beğ Ulama Paşa'yla adū-yı dīn kal'alarından

1 Ağrıboz Sancağı beği Ahmed Beğ'i kapudān eylediler Vi : Ağrıboz Sancağı beğini kapudān eylediler İ
2 mahleb Vi : çengāl İ
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
4 olan İ : - Vi
5 merkūm u mahfūz İ : mekūm u mahfez Vi
6 Kal'a-i İstol-Belgrad'a Vi : Kal'a-i Belgrad'a İ

Komaran ile Tata cānibine varalar ve Kalʿa-i Ustorgon'un harāb yerlerini termīm itmek içün Muhammed Paşa ile Teke-oğlı Muhammed Beğ'i ve Murād Beğ'i **[İ 234b]** taʿyīn idüp anda kodılar. Ve kalʿanun cenginde iken Leh'den elçi gelmişdi, anı dahi ziyāfet ve hilʿatleyüp gitmesine icāzet virdiler. Ve andan pādişāh hazretleri māh-ı cemāzi'l-evvelün on dördinde Kalʿa-i Tata'ya azm eyledi. Kalʿa-i mezbūrun küffār-ı hāksārı sāhib-kırān-ı zamānun teveccühin işitdüklerinde hayātlarınun infisālin yakīn ve memātlarınun ittisālin müteʿayyen bilüp sebīl-i itāʿata boyun virüp mukaddemā varan Ulama Beğ'e kalʿanun miftāhını karşu gönderüp ol dahi ādemiyle pādişāha irsāl eyledükde, ana dahi emān-nāme virilüp ve ādem koşılup girü kalʿaya gönderildi. Yarındası kalʿanun dizdārı ve Nemçe ve Ulama'nun porkolabı hisārdan çıkup gelüp hilʿatlenüp kalʿayı teslīm eylediler. Ve Kalʿa-i **[234a]** Komaran'a gitdiler. Eyle olıcak[1] donanma ile toplar Budin cānibine irsāl olındı ve andan kalʿa-i mezbūrun yıkılması emr olındı. Ana bināen vüzerā vü ümerā varup mezbūr kalʿayı yıkup hākle berāber eylediler. Ve ol arada İstol-Belgrad nām bir kalʿa dahi vardı ki belā-yı nā-gehānī nāzil olıcak yer hemān üstine üstine varılup görildi ki[2] üç tarafından üç varoşı üç başlu ejderhā gibi kalʿaya nigeh-bān ve pās-pān durmışlardı ki her birinün müstakil hendekleri olup ālāt-ı harble māl-a-māl idi. Hazret-i Ādem'ün hubūtından beş bin üç yüz yetmiş dört yıldan sonra Üstulyano nām bir pādişāh binā eylemişdi. Ol zamāndan berü Engürüs vilāyetinün kıralların mürd olduklarında anda defn idegelinüp yerlerine kıral olagelenler karūne didükleri efser-i muʿteberlerin andan Kiye gelüp kalʿanun içi leşker-i dalālet-āyīnle memlū olup ol vilāyete yād ayak basdurmazlardı. Fe-li-hāzā kalʿa-i mezkūrun fethine ve aʿdā-yı **[İ 235a]** İslām'un kahrına teveccüh olınup varup vusūl bulındı. Kalʿa-i mezbūrun atlusı ve yayası hāzır olup varoşları öninde āhen ü pūlāda müstagrak olup dururlardı. Bu cānibden ceyş-i zafer-kīş gāzīler bahr gibi cūşa gelüp meydān-ı kār-zārda küffār-ı hāksāra göz açdurmayup fi'l-hāl elleşüp ve topla dilleşüp muhkem cenk eylediler. Ve irtesi hemān kalʿaya metrisler ihzār olınup fethine vü kamʿına mübāşeret eylediler. Ve Anatolı beğlerbeğisiyle irsāl olınan topları ve ālāt-ı harbleri füccār-ı Leh nām mahalden su sığırlar bile getürdiler. Emr olındı ki "Muhammed Paşa ile Hüsrev Paşa tevābiʿleriyle ve yeniçeri ağası ve sekban-başı tevābiʿleriyle ol kalʿa-i mehībi muhāsara ideler." Vüzerā vü ümerā dahi ol hısn-ı hasīnün şimālinde olan varoşını ki içi Engürüs ve Muşkar'un ve Alaman ve Çesar'un ve İspanya ve Portukal'un ve rīm-pop ile Kızıl Elma'nun altı bin mikdārı

1 eyle olıcak Vi : eyle olsa İ
2 yer hemān üstine varılup görildi ki İ : yer hemān üsti vardı Vi

mükemmel ü müsellah tüfenk-endāz ve cenk-sāz kefere ile **[234b]** māl-a-māl olup durmışdı, zikr olan varoşun cānib-i garbīsinden Muhammed Paşa ve İbrāhīm Paşa ve yeniçeri ağasıyla ibtidā eylediler. Ve cānib-i kıbelīsinden Hüsrev Paşa ve Ahmed Paşa ve sekban-başıyla şürū‘ eylediler ve fi’l-hāl metrisler ve hendekler itmesine āgāz olınup ve cenk ü harbe mübāderet eylediler. Ammā varoş-ı mezkūrun içinde küffār-ı bed-āsār ceyş-i İslām’dan hisāra karīb bir kimse getürtmeyüp mecāl virmeyüp ururlardı. Āhirü’l-emr mübārizān-ı dīn ü devlet zemīn-i metīni yer yer yarup hendekler eyleyüp içinde yürürlerdi. Bir kimsenün ki başı gözükse fi’l-hāl kal‘adan ururlardı. Vüzerā vü ümerā ve sāir asākir[1]-i memleket-ārā yerlü yerinde ol gice muhkem metrisler ihzār idüp ve sā‘ika-gīrdār toplar kurup **[İ 235b]** yarındası hemān döğmeğe başladılar ve yeniçeriler dahi tüfenkleri bārān-veş yağdurup iki tarafdan dahi muhārabe vü mukātele olınup ve içinde olan kilisalara dahi toplar kurılup dīvār-ı üstüvārlarını tezelzül itdürirlerdi. Ve Hüsrev Paşa kolında gedikler açılup tevābi‘iyle yürüyişe ikdām idüp hisārdan aşağa darbzenleri ve tüfenkleri bārān-misāl yağdururlardı. Dilāverler ve mübārizlar ol ālāt-ı harbe bakmayup seyl gibi belāya göz yumup ve uğrayup ölürlerdi ve öldürürlerdi. Ol esnāda küffār-ı hezīmet-makrūn üzerlerine nāzil olan belānun def‘ine kābil olmaduğın gördiler, cānlarınun halāsıyçün kilisalarına od urup yakdılar. Ve guzāt-ı müslimīn üzre hücūm idüp top u tüfenki ve darbzen ü zenbereki atup niçelerin helāk ü yebāb iderlerdi. Eğerçi ki hisārları toprakdan idi lākin taşdan dahi muhkem idi, kābil olup fethine çāre idemediler. Andan sonra buyruldı ki “Hisārun hendeklerin doldurmağıyçün odun getirüp ve toprakdan kulleler bünyād olmak içün topraklar getireler.” Emr-i ālī üzere bī-hadd odunlar getirüp dökdiler **[235a]** ve çuvalları toprakla doldurup kulleler bünyād itdiler ve üzerlerine tüfenk-endāz yeniçeriler çıkup sūrlarınun içinde ve dışında cenk içün duran kāfirleri urup bakdırmaz oldılar.

Āmeden-i haber ez-Hayreddīn Paşa[2]

İttifāk bu esnāda Françe kıralı olan Franceşko nām la‘īnden ādem gelüp sābıkā ki donanma-i hümāyūnla Hayreddīn Paşa ki irsāl olınmışdı, varup Tolub[3] şehrinde kışlamak üzre olup ve Tūnus’ı sābıkā Hasan Cevān’dan ki alup zabt itmişdi, mezbūr Hasan Cevān İspanya’ya mütābe‘at idüp anun **[İ 236a]** sebebiyle la‘īn-i bed-fi‘āl Tūnus mukābelesinde Golte dimekle ma‘rūf kal‘asın alup Tūnus’ı girü Hasan Cevān’a virmişdi. Ol ecilden İspanya ile Hasan Cevān’un mābeynlerinde

1 asākir Vi : asker İ
2 Bu başlık İ’de derkenār olarak verilmiştir.
3 dolup Vi : - İ

ittihād vākı‘ olup İspanya Pulya anabolisine gelmek ihtimālin virüp Hasan Cevān istikbāl içün gemilerle Haçle'ye ve andan Pulya anabolisine geçüp ana tavakkuf idüp öte cānibde İspanya'nun gelmesine Françe māni‘ olup gelicek Hasan Cevān eğlenüp Tūnus'a varmaduğından ahālī-yi vilāyet oğlı Ahmed'i Tūnus'a beğ diküp Hasan Cevān işitdükde yedi pāre gemi satun alup İspanya keferesinden üç bin mikdārı ulūfeci tutup Tūnus cānibine azm eyledi. İspanya'ya tābi‘ kal‘a-ı Golte'ye gelicek hazīnesiyle haremin kal‘ada koyup gemilerin bir niçe ādemleriyle Tūnus üstine gönderüp kendüsi alup geldüği kāfirlerle karadan yüriyüp ol cānibde oğlı Ahmed "Babam livā-yı İslām'ı tahkīr idüp küffār-ı hāksārla birlikde ve ittifākda oldı. Anun hakkında emr-i İlāhī nedür?" diyü sāhib-i şerī‘asından istifsār eyledükde ulemā vü fukahāsı katline fetvā virdükleri ecilden mezkūr Ahmed, babasına meşāyih-i Arab'dan bir niçe kimseler istikbāl içün gönderdi. Levāzım-ı ta‘zīmi edā eyledüklerinden sonra mezbūr Ahmed üç bin mikdār ādemisiyle akablerince çıkup ol dahi istikbāle gelür gibi babası **[235b]** yanında olanlar hāb-ı gafletde iken baskun idüp babasını ele getirüp gözlerine mīl çekdi. Ve ol kāfirleri kırup bir mikdārı kaçup gemilerine girüp Golte Kal‘ası'na kaçdılar. Ve Françe'nün ümerāsından Duka Kılava nām serdārun kal‘alarından İspanya üç kal‘asın alup zabt eyledi diyü gelen ādem haber virdi. Andan hudāvendgār hazretleri dahi bunlarla Hayreddīn Paşa'ya **[İ 236b]** haber gönderdiler ki "Ol aradan kalkup dārü's-selām-ı İstanbul'a müteveccih olasun" diyü emr eylediler ve ol gelenleri ol aradan Dobravenik'e ve andan Venedik'e ve andan Talya'ya ve andan Nemzon vilāyetine varup Kal‘a-i Edol'de Nehr-i Tuna'yı geçüp Ezoçir memleketinde Şuzik nām kal‘aya varup andan Kal‘a-i Lutran'a ki Cenevre[1] dimekle ma‘rūf kal‘adur, varup Françe kal‘alarından Lebor Kal‘ası'na vusūl buldukda beş menzilde Françe'ye Felandere nām şehr-i azīmde mülākī olup mezkūr Françe Sultān Süleymān hazretlerinün[2] ahvālin sordukda ol varan dahi pādişāhun Engürüs vilāyetinde gördüği fetihleri bir bir haber virüp ve andan Tolon limanına azm idüp Hayreddīn Paşa'ya varup pādişāhun hükmin teslīm idüp ve ana dahi bir bir hikāyet eyledi. Ve andan paşayü'l-mezbūr emr-i ālī üzre yanında olan yeniçerilerle donanmayı ihzār idüp rūzgāra müntazır olup durdı. Eyle olsa bu cānibde emr-i pādişāhī üzre Ulama Paşa, Tatarla ve akıncıyla ki Aksu tarafına akına gönderilmişdi, varup ziyāde doyumlıklar olınup girü geldi ve sābıkda feth olan Valpova ve Şikloş kal‘alarınun keferesi varup Komaran cānibinde cem‘ olup Zadozvadi'ye gidenlerün yolların bağlayup askere müzāyaka

1 Cenevre Vi : Çetevre İ
2 hazretlerinün İ : hazretleri Vi

virürlerdi. Karavul içün duran Ulama Paşa tevābiʿinden Turhān bir niçe Tatarla varup ale'l-gafle basup ol bī-dīnlerün niçesin kılıçdan geçürüp niçesini diri tutup getürüp hudāvendgār huzūrında boyınların urdılar ve andan sonra sultānü'l-İslām hazretleri vüzerāya vü ümerāya buyur-**[236a]**dılar ki "Kalʿa-i mezkūrun fethine ikdām idüp hemān yürüyiş ideler." Emr-i ālī üzre **[İ 237a]** māh-ı cemāzi'l-āhirün evvelki güni hemān gāzīlere nidā olınup vüzerā vü ümerā ve sāir guzāt-ı müslimīn her biri yerlü yerlerinden ve gediklü gedüklerinden[1] yüriyüp ve yürüyiş topları atılup ve yeniçeri dilāverleri tüfenklerini bārān-vār hisār kullelerine[2] yağdurup ve pehlevānlar öldüklerine bakmayup ve cānlarını kayurmayup göz açdurmayup yüridiler. Ol gün kāfirlerün başlarına kıyāmetler kopup gözlerine ālemi teng ü tār eylediler. Bu ortalıkda niçe müslimānlara şehādet müyesser olup ve niçe küffār cehenneme değin gitdi. Ve'l-hāsıl ziyāde çok kāfir kırılup āhir dış-hisārı feth eylediler ve iç-hisāra mürācaʿat eylediler. Küffār-ı füccār bu ahvāli[3] göricek hayrān u ser-gerdān olup artuk muhārabeye mecālleri kalmayup hemān kalʿayı[4] virmesin evlā gördiler, dahi pādişāh-ı pelenk-intikāmdan istidʿā-yı emān taleb eylediler. Pādişāh hazretleri dahi emān virüp nehb ü gāretden halās oldılar. Māh-ı cemāzi'l-āhirün üçinde vākıʿ olmış.[5]

Feth-i İstol-Belgrad[6]

Çün Kalʿa-i Belgrad feth olınup teslīm olındı ve içindeki meʿābid ü asnām mesācid-i İslām'a tebdīl olınup cevāmiʿ erkān-ı īmān oldı, husūsan ol büyük azīmü'l-misāl kilisaları ki bedāyiʿ vü sanāyiʿ ile ārāste ve envāʿ-i garāyible pīrāste idi, cāmiʿ olup cemīʿ-i erkān-ı devlet ve aʿyān-ı saltanat anun içinde cumʿa namāzın kıldılar. Andan sonra pādişāh hazretleri kalʿa-i mezbūrun dahi levāzımın görüp ve içinde bulınan topları ve sāir ālāt-i harbleri merkūm u mazbūt itdürüp içinde dizdār ve hisār-erleri taʿyīn idüp ve nevāhīlerin meftūh u müsahhar idüp memālik-i İslām'a dāhil ve lāhık eylediler. Andan sonra pādişāh-ı felek-taht hazretleri kalʿa-i mezkūrdan inān-ı azīmetlerin[7] **[İ 237b]** medār-ı saʿādet ve pāy-ı taht-ı izzet cānibine münsarıf ve munʿatıf kılup dönüp girü Budin'e geldiler. Ve anda ihzār olınan köpriden ubūr idüp Peşte'ye mürūr eylediler. Ve irtesi anda divān-ı ālī olup **[236b]** aʿyān-ı devlet ve erkān-ı saltanat umūmen hilʿat giyüp ve bu fütūhātun

1 gediklü gedüklerinden İ : gediklerinden Vi
2 kullelerine Vi : kalʿalarına İ
3 ahvāli Vi : ahvālleri İ
4 kalʿayı İ : kalʿasınun Vi
5 vākıʿ olmış Vi : - İ
6 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
7 azīmetlerin Vi : azīmetin İ

beşāret-nāmeleri imlā vü inşā olınup cemī‘-i vilāyete ve memlekete irsāl eylediler. Ve andan vüzerā vü ümerā dest-būs-ı pādişāh-ı cihān ile müstes‘id oldukdan sonra ol diyārun hıfz u hırāsetiyçün Hüsrev Paşa bir mikdār askerle anda alıkonılup andan pādişāh yümn ü ikbālle ve sa‘ādet ü iclālle sālim ü gānim dönüp Kal‘a-yı Petervaradin öninde Tuna'yı dahi geçüp bir niçe günden sonra Belgrad'a geldiler[1] ve andan dahi devlet ü sa‘ādetle hicretün dokuz yüz elli recebinün yigirmisine Edrine'ye geldiler[2]. Birkaç gün anda ārām eyleyüp andan İstanbul'a müteveccih olduklarında kudret-i İlāhī ve hikmet-i Sübhānī birle pādişāh-ı arş-āşiyānun gül-sitān-ı sa‘ādetinden bir verd-i tāze ve bostān-ı siyādetinden bir berg-i pākīze ya‘nī oğlı Sultān Muhammed mülākāt-ı bād-ı ecel birle pejmürde olup dār-ı gurūrdan sarāy-ı sürūra irtihāl itdüği haberi māh-ı şa‘bān-ı mu‘azzamun gurresinde gelüp irişüp bu hādise-i azīme ve vākı‘a-i elīmenün vukū‘ından atası hudāvendgār hazretlerinün kalb-i fā'izu'n-nūrlarına melālet-i tāmme müstevlī oldı. Ammā ne fāyide ki her nefs bāb-ı fenāya dāhil ve herkes sarāy-ı bekāya rāhil olmak mukarrerdür, bu bābda teslīm-i rızā ve sabrun ale'l-kazā emr-i mukadderdür. Fe-li-hāzā hazret-i pādişāh dahi mefhūm-ı mezkūr ile āmil olup ve Hudā fermānına rāzı olup māh-ı mezbūrun **[İ 238a]** on üçinde gelüp dārü's-saltana İstanbul'a vusūl bulup karār eylediler.

Vefāt-ı Şehzāde Sultān Muhammed[3]

Ve andan sonra üçinci günde öte cānibden merhūmun meyyiti dahi gelüp namāzı kılınup eski odalarda defn eylediler ve üzerine türbe binā olınmağa şürū‘ olınup ve cāmi‘-i şerīf dahi binā olınmağıyçün levāzımına tedārük olınmasına mübāşeret eylediler. Ve sene-i mezkūr saferinün altısında Rūmili'nde Yenişehir'de zelzele-i azīm vākı‘ olup sūret-i hevl-i kıyāmet müşāhede olınup çok binālar harāb oldı. Ve andan sonra pādişāh hazretleri emr idüp Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa İstanbul'dan çıkup Sofya'ya azm eyledi[4]. Varup anda cem‘iyyet idüp oturdı ki Hızrilyās güninde çıkmışdı ve māh-ı mezkūrun on beşinde Budin **[237a]** cānibinden ulak gelüp Kal‘a-i Ustorgon fethinde baş indürmeyen ve Vişegrad'un bi-ināyetillāh müyesser olup fethi haberin getürdiler. Andan sonra sene-i mezbūr rebī‘ü'l-evvelinün dördinde;

1 Belgrad'a geldiler Vi : Belgrad'a vāsıl olup İ
2 Edrine'ye geldiler Vi : Edrine'ye vusūl buldılar İ
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
4 azm eyledi Vi : azm eylediler İ

İbtidā-yı Binā-yı Cāmi-i Şehzāde[1]

Merhūm Sultān Muhammed'ün üzerine binā olınan cāmi'nün bināsı bırakılup ol gün bī-hadd kurbānlar ve tasaddukātlar olındı. Andan pādişāh-ı İslām hazretleri Şehzāde Sultān Bāyezīd ve vālideleri ve hemşīreleriyle ve Süleymān Paşa ve Rüstem Paşa ile Burusa cānibine azīmet buyurulup varduklarında Şehzāde Sultān Selīm dahi Karaman'dan gelüp mülākāt olup bir niçe gün müsāhabet ü mücāleset ve av u şikār olındukdan sonra girü şehzāde-i mezkūr sancağına gidüp ve pādişāh hazretleri tevābi'leriyle māh-ı cemāzi'l-āhirün üçinde gelüp İstanbul'da karār eylediler.

Āmeden-i Elçi-yi Françe[2]

Ve andan Françe'den dört pāre kadurga ile elçi gelüp ve āhir pīşkeşler çeküp hudāvendgārun dest-būs-ı şerīfleri ile müstes'id olup girü vilāyetine müteveccih oldı **[İ 238b]** ve māh-ı mezbūrun on beşinde Cidde-i mā'mūre sancağı beği Hoşgeldi Beğ azl olınup yerine Mustafa Beğ nasb olınup irsāl olındı. Ve māh-ı mezbūrun yigirmisinde;

Āmeden-i Elçi-yi Portukal ve Ulak-ı Diyār-ı Bekr[3]

Portukal-ı bī-dīnden elçi gelüp murādın edā idüp girü revāne oldı[4] ve māh-ı mesfūrun on yedisinde Diyār-ı Bekr'den ulaklar gelüp Gürci beğlerinden Yekrat ve Görahat ve Dadyat ve Gurek[5] nām bed-fi'āller bir niçe bin asker-i bed-āmālleriyle gelüp Kal'a-ı Bardozi üzerine düşüp muhāsara eyleyicek, Diyār-ı Bekr beğlerbeğisi Ali Paşa ve Erzurūm beğlerbeğisi diger Ali Paşa āgāh olduklarında taht-ı tasarruflarında olan askerleri cem' idüp mezkūr düşmen-i nikbet-fi'ālün üzerine varup Zevin Kal'ası'na vusūl bulduklarında adū-yı hāksār dahi āgāh olıcak bir mikdār askerin bulup kal'anun üzerine koyup kendüleri asākir-i nusret-şi'ārun üzerine müteveccih olup gelüp Zevin-i mezbūrun sahrāsında asākir-i İslām'un üzerine rücūm-ı şeyātīn gibi hücūm idüp **[237b]** cenk ü cidāl ve harb u kıtāl olup āhir bi-ināyetillāh küffār makhūr u mahzūl olup karārların firāra değişüp ekserī kılıçdan geçürüp ve niçeleri esīr oldukdan sonra ahvāl-i beşāretleri irsāl olınup haber virdiler.

---

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
4 revāne oldı Vi : revāne olındı İ
5 Gurek Vi : Urel İ

Ahvāl-i Hayreddīn Paşa der-Frengistān[1]

Ve Hayreddīn Paşa ki diyār-ı küffārda olan Tolon'da[2] kışlamışdı, emr-i ālī mūcebince donanma-i hümāyūnla kalkup Kal'a-i Nis'e müteveccih olup ol esnāda İspanya-i la'īnün oğlan kapudānı yigirmi pāre kadurga ile Ceneviz'den gelüp paşa-yı mezbūrun üzerine yelken açup hücūm eyleyicek, bunlar dahi fi'l-hāl mukābeleye azm eyledüklerinde la'īnü'l-mezkūr mukāvemete kādir olmayup dönüp Ceneviz tarafına kaçup paşa dahi Ceneviz'e değin **[İ 239a]** kovup andan Kuşte nām limana gelüp ārām eylediler. Ol arada olan Elbe kal'asında Sinān Re'īs'ün oğlı mahbūsdı, paşa varup anı halās idüp ve andan donanma ile Salmenara ve andan Pulya anabolisine varup birkaç gün durup ve andan Kasriyye kal'asının üzerine düşüp pādişāh devletinde eğlenmeyüp feth idüp ve andan Kal'a-i Elbe'yi[3] muhāsara eyledi. Anı dahi on iki gün döğüp bi-ināyetillāh feth idüp andan sonra Mesina Boğazı'na gelüp birkaç gün ārām eyledi. Ve andan Pulya'ya tābi' Kal'a-i Karitsiye'nün üzerine varup muhāsara eyledi. Bir niçe gün ra'd-dem toplarla döğüp niçelerin yıkup āhir feth eyledi. Ve anı dahi gāret ü hasāret idüp andan dönüp Sante-marine'ye gelüp ve andan Körfös Adası'na ve İncir Limanı'na ve İnebahtı Boğazhisārı'na gelüp bir niçe gün ārām eyledi. Andan dahi kalkup İnebahtı'ya ve andan Sakız'a ve andan gelüp māh-ı mezbūrun yigirmi beşinde donanma-i hümāyūnla İstanbul'a vusūl buldı.

Reften-i Pādişāh be-Edrine[4]

Ve andan māh-ı şa'bānun evāyilinde pādişāh-ı ālem-penāh hazretleri erkān-ı devlet ve a'yān-ı saltanat ile Edrine'ye müteveccih olup ol kış anda eylemesine niyyet eyledi. Ve beğlerbeği dahi Sofya'dan gelüp Edrine'de pādişāha mülākāt oldı. **[238a]** Ve andan mübārek ramazānun on üçinde Vezīr-i a'zam Süleymān Paşa ve Hüsrev Paşa azl olınup Mısır'da hükūmetleri zamānlarını teftīş olınmasına emr olınmış[5] kethüdāları irsāl olındı. Ve māh-ı mezbūrun on yedisinde Rüstem Paşa hazretleri vezīr-i a'zam olup ve Rūmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa vezīr-i sālis ve Anatolı beğlerbeğisi İbrāhīm Paşa vezīr-i rābi' oldı. Andan sene-i mezbūr şevvālinün dokuzında;

---

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Tolon'da Vi : Tolok'da İ
3 Elbe'yi Vi : - İ
4 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
5 emr olınmış Vi : emr olınup İ

Reften-i Pādişāh be-Şikār[1]

Pādişāh-ı rūy-i zemīn Gümülcine cānibine[2] şikār içün müteveccih oldı. Ol etrāfları bir niçe gün sayd idüp māh-ı zilka'denün on yedisinde girü gelüp sa'ādetle ārām eylediler. Ol esnāda **[İ 239b]** Françe'den elçi gelüp hudāvendgārun dest-būs-ı şerīfleriyle müstes'id oldı. Ve andan pādişāh-ı sa'ādet-nisāb Eflak voyvodasın habs idüp āsitāne-i gerdūn-iktidāra mülāzım olan Merçevird'e nasb olınup irsāl olındı. Ve hicretün dokuz yüz elli iki saferinde Çavuş-başı Süleymān Ağa, Ağrı-boz sancağı beği olup yerine Mudurlulı Ali Çelebi çavuş-başı oldı. Ve Hayreddīn Paşa-oğlı Hasan Beğ'e Cezāyir sancağı virilüp māh-ı rebī'ü'l-evvelinün ikisinde sultānü'l-İslām hazretleri yümn ü ikbālle Edrine'den İstanbul'a avdet eylediler. Ve māh-ı merkūmun yigirmi sekizinde mumā-ileyh Hayreddīn Paşa-oğlı yigirmi pāre kadurga ile Cezāyir'e müteveccih oldı. Ve mübārek şa'bānun yigirmi altısında Muhyiddin Efendi el-Fenārī fetvādan ferāgat idüp Rūmili kādı-askeri Hāce Efendi müfti'z-zamān olup anlarun yeri sābıkan kādı-askerlikden ma'zūl olan Çivi-zāde Efendi'ye verildi. Ve māh-ı şevvālün sekizinde Şām beğlerbeğisi Ramazān-oğlı Pīrī Beğ azl olınup anun yeri hāzin-i hānedān-ı sa'ādet-ārā Hazīnedār-başı Sinān Ağa beğlerbeği oldı. Ve hazīne-i āmire defterdārları Mahmūd Çelebi ve Lütfī Beğ ma'zūl olınup Haydar Çelebi baş-defterdār olup anun yerine Çivi-zāde Abdī Çelebi ve Lütfī Beğ **[238]** yerine Şām defterdārı Hasan Çelebi ve anun yerine Bayram Çelebi oldı.

Reften-i Pādişāh be-Şikār[3]

Ve andan sonra māh-ı zilhiccenün on sekizinde hazret-i hilāfet-penāh girü sayd u şikār içün Edrine cānibine azm idüp Defterdār Haydar Çelebi'ye Tire sancağı virilüp anun yerine Hasan Çelebi ve anun yerine Bayram Çelebi oldı. Ve hicretün dokuz yüz elli üçi saferinün yirgirmi dördinde İstanbul ihrāk olınup on bin **[İ 240a]** mikdār dükkān helāk olup müslimānlara ziyāde hasāret vākı' oldı. Ve māh-ı rebī'ü'l-evvelün yedisinde hudāvendgār gelüp İstanbul'da karār eyledi. Ve Rūmili beğlerbeğisi Ali Paşa'ya Sofya'ya varmak emr olınup mezbūr dahi rebī'ü'l-āhirün on dördinde İstanbul'dan çıkup Sofya cānibine müteveccih oldı.

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 cānibine Vi : - İ
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

Vefāt-ı Hayreddīn Paşa[1]

Ve māh-ı cemāzi'l-evvelün sekizinde mīr-i mīrān-ı cezāyir-i Deryā-yı Sefīd olan Hayreddīn Paşa-yı Gāzī dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıhlet eyledi. Ve andan sonra mübārek şa'bānun gurresinde şehzāde-i cevān-baht Sultān Bāyezīd tāle bekāhu hazretleri tefvīz olınan livā-yı sa'ādetleri Konya cānibine müteveccih olup gitdi. Ve anda māh-ı mesfūrun on sekizinde hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār hazretleri erkān-ı devletle kışlamak niyyetine Edrine cānibine azīmet eylediler. Ve māh-ı şevvālün yigirmisinde Peç elçisi olan envā'-i hedāyāyla pādişāh-ı sāhib-kırānun dest-būs-ı şerīfleri ile müstes'id oldı.

Ahvāl-i Basra

Sābıkan sāhib-kırān-ı karīn halīfetullāhi fi'l-arazīn hazretleri ki kızılbaş-ı nikbet-me'āş olan Tahmāsb Şāh olan bī-dīn[2] niyyetine diyār-ı Şark'a inān-ı azīmetlerin münsarıf kılup Tebrīz'e varup andan makarr-ı evliyāhullāh Bağdād-ı hilāfet-ābāda vusūl bulup müstes'id olduklarında sāhib-i hutbe vü sikke olan Diyār-ı Basra hākimi Mīr Rāşid ibn Megāmis dergāh-ı sa'ādet-dest-gāha elçi gönderüp itā'at eylemişdi. Andan sonra ba'de'z-zamān pādişāh-ı rūy-i zemīn hazretleri tavāyif-i **[239a]** müşrikīnden Karaboğdan nām bed-fi'ālün kal' u kam'ı niyyetine gazāya müteveccih olınmak sadedinde iken hākim-i mezkūr Mīr Rāşid ba'zı kılā' u husūnlarınun miftāhın oğlı Māfi' ve vezīri olan Muhammed kādı-askeri Ebu'l-fazl ile der-i devlete gönderüp gelüp mahrūse-i Edrine'de pādişāh-ı memleket-güşā hazretlerine teslīm idüp ubūdiyyetlerin **[İ 240b]** isbāt eylemişlerdi. Fe-li-zālik hazret-i pādişāh-ı deryā-yı kerem dahi ber-karār-ı sābık vilāyeti girü kendüye tefvīz olınup sancak-ı zafer-simāt ihsān ü irsāl buyrulmışdı. Emīr-i mezbūrun berk-i hayāt-ı bī-sebākı bād-ı hazān-ı mevtle solıcak yerine merkūm oğlı Māni' kā'im-makām olup ol dahi atebe-i ālem-penāha mütābe'at gösterüp āsūde-hāl iken devlete lāyık ve sa'ādete muvāfık olmayan ba'zı nā-pesendīde ahvāller ve ef'āller izhār itmeğin icmā'-ı vilāyet müşāveresiyle müşārün-ileyh bisāt-ı devletden hal' olınup ve[3] yerine benī a'māmından şecā'at ü şehāmetle mevsūf olan Şeyh Yahyā hākim olmışdı. Ve tavāyif-i Benī Müşa'şa'dan şīr-pīşe-i cenk ü āşūb ve hüner-i bezm-i kūhsār-ı gavgā vü hurūb Kal'a-ı Zekiyye hākimi olan Seyyid Āmir dahi revāfız-ı Benī Mü'şa'şā silsilesinden inkıtā' u infisāl idüp pādişāh-ı sa'ādet-āsārun zümre-i hüddām-ı süreyyā-ictimā'ına intisābı mādde-i hayāt-ı kāmrānī ve vesīle-i necāt-ı

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 olan bī-dīn İ : - Vi
3 ve İ : - Vi

cāvidānī mülāhazasıyla atebe-i gerdūn-iktidāra tarīk-i itāʿatle mütābeʿat idüp mezkūr Zekiyye Kalʿasın pādişāha virmişdi. Anlarun dahi deryā-yı ihsānları temevvüc idüp zikr olan Kalʿa-i Zekiyye'nün vilāyetini mūmā-ileyh Seyyid Āmir'e tefvīz idüp ve kalʿanun hıfz u hırāsetin Bagdād'da gönülliyān kethüdāsı olan Hürrem Beğ'e taʿyīn olınmışdı. Eyle olsa fermān-ı cihān-mutāʿ-ı hākānī muktezāsınca Hürrem el-mezbūr emīr-i mezkūrun livā-yı saʿādetini iletüp teslīm eyleyüp kendüsi ber-mūceb-i hükm[1]-i şerīf kalʿanun muhāfazasında olup hisār-ı üstüvār **[239b]** āfet-i zemīn ve mehāfet-i zamāneden emīn olmağıyçün bir iç-kalʿa dahi īcād idüp ve içine girüp oturıcak mūmā-ileyh Seyyid Āmir husūs-ı mezbūra muzdarib ve itāʿatına peşīmān olup iblīs-i pür-telbīsün iğvā vü idlāliyle **[İ 241a]** isyāna kadem basup bir niçe bin ādem cemʿ idüp ale'l-gafle hisār müstahfızlarınun üzerine şebhūn eyledi. Anlar dahi vākıf olıcak fi'l-hāl hisāra āteş urup şuʿle-i āteş āsumāna urūc itdükde ol bed-ahvāllere hāyil olup yanup durıcak merdān-ı saf-şiken ve dilāverān-ı mürd-efgen hemān adū-yı nikbet-āmāle tüfenk ve pırangı ve zenberek havāle idüp sabāha değin muhkem cenk olınup niçe bed-efʿāller helāk olıcak livā-yı cihān-güşā-yı hāver zuhūr ve ziyā-yı ālem-ārā pür-nūr olup miyān-ı āsumāna sudūd eyledüğinde müşārün-ileyh Hürrem Beğ hisārdan çıkup meydānda aʿdā ile merdāne tutışup tennūr-ı darbī ve āteş-i harbī bād-ı hücūmla germ olup ol fīl-ten ve gergeden-beden haşmetle neberd-i kār-zār idüp niçe başlar kesüp ve kanlar saçıcak Hazret-i Müfettihü'l-ebvāb ve müsebbibü'l-esbābun ināyetiyle ve pādişāh-ı ālem-penāhun yümn-i himmetiyle adū-yı nuhūset-ahvāle hizlān u inhizām müstevlī olup defʿ olınduğı der-i devlete iʿlām olınmağın pādişāh-ı saʿādet-intikām livā-yı mezkūr müşārün-ileyh Hürrem Beğ'e itdüği şecāʿat ü şehāmet mukābelesinde sadaka olınup livā-yı rifʿatün ucı evc-i semā-yı şarka irüp dururken adū-yı münhezim Seyyid Āmir kendü hālinde durmayup Müşaʿşaʿ vilāyetinün ümerā vü küberāsıyla ittifāk idüp ve Basra hākimi Yahyā'dan muʿāvenet ü muzāheret ecliyçün asker taleb idüp ol dahi āhir-i kāra ve ser-encām-ı rūzgāra nazar itmeyüp kendünün devleti hedmine ve mīh-i şevketi kalʿına mübāşeret idüp ālāt-ı harble yüz pāre gemi donadup vezīriyle muʿāvenetine irsāl idüp aʿdā-yı nikbet-intikāmun cemiʿyyetin Hürrem Beğ dahi görüp emīrü'l-ümerāyi'l-kirām Bağdād beğlerbeğisi Ayas Paşa-yı şīr-ikdāma vukūʿı **[240a]** üzere iʿlām idüp anlar dahi iki bin **[İ 241b]** yarar mükemmel ü müsellah dilāverleri Cevāzir Sancağı beği Ali Beğ'e koşup ale't-taʿcīl gönderüp ol dahi müteveccih olup mezbūr Hürrem Beğ'e irişmek esnāsında iken ol cānibde aʿdā-yı hezīmet-āsār gelüp Kalʿa-i Zekiyye'de Hürrem Beğ'i muhāsara

1 hükm İ : - Vi

idüp muhārebeye āgāz ve mukāraʿaya pervāz olduklarında Hürrem Beğ dahi dilāverān-ı cenk-sāz ve mübārizān-ı tüfenk-endāzla gayret-i İslām ve hamiyyet-i seyyidü'l-enām diyü cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle āgāz idüp neberd-i kār-zār itdüklerinde muʿāvenete irsāl olınan mezkūr Cevāzir beği dahi dilāverleriyle raʿd-ı nevbahār gibi irişüp hisār-ı üstüvārun ezhār-ı ganīmetine düşmen elin sundurmayup tīg-ı berk-āsār u şemşīr-i şihāb-iştihārla ru'ūs-bī-sūdların meydān-ı dār u gīrde katʿ idüp rūz-ı rūşenlerin ceşm-i bī-nūrlarına teng ü tār kıldılar. Adū-yı hezīmet-āsār dahi ol ahvāl-i musībet-āmāli müşāhede itdüklerinde durmağa tākat ve mukāvemete istitāʿat idemeyüp gāzīlerün haşyet ve şemşīr-i bürrānlarından ve heybet-i tīg ü sinānlarından serāsime ve hayrān olup dahi tīr-i maksūdları nişān-ı murādlarına irmeyüp bi-ināyetillāhi teʿālā makhūr ve asker-i İslām mansūr olup gitdüklerinden sonra tekrār cenk ü cidāle ikāmet olınup mūmā-ileyh Hürrem Beğ ve Ali Beğ'ün oğlı Süleymān Beğ merdān-ı dilāverān ile aʿdā-yı münhezimün ardınca çıkup koduklarında ol aʿdā-yı peleng-intikām hod yer yer pusular koyup kendüsi firār gösterüp hudʿa eylemiş imiş. Mezkūrlar hücūm eyledüklerinde adū-yı nikbet-āyīn dönüp ve pusular çıkup mezkūrları ortaya alup muhkem cenk ü harb ve katl ü darb olıcak lā rādde'l-kazāullāh muktezāsınca meydān-ı maʿrekede Hürrem Beğ'i ve Süleymān Beğ'i şehīd kıldılar. Ali Beğ kalʿanun içinde bulınmağın fethine **[İ 242a]** çāre idemedikleri ecilden me'yūs olup dönüp gitdiler. Eyle olıcak aʿdā-yı devletün bu makūle fesādātı der-i devlete arz olınup maʿlūm[1] olıcak müşārün-ileyh Basra hākimi Yahyā'nun muʿāvenet ü muzāheretine ve mübāşeret-i fesādātınun seyyi'ātına kalınmayup hükm-i **[240b]** şerīf-i ālī-şān gönderilüp āsitāne-i saʿādete daʿvet olınmışdı. Mesfūr Yahyā isyānında ve tugyānında musırr olup daʿvete icābet itmedüği sebebden anun defʿ ü refʿi farz-ı lāzımü'l-ahkāmın bulmağın emr-i vācibü'l-izʿān hazret-i pādişāh-ı İslām-ı ferhunde-āvān ile mezbūr halʿ içün her bir kūhsār-ı saf-derī ve şīr-pīşe-i kār-zār-ı şecā'at ü dil-āverī olan emīrü'l-ümerāi'l-kirām zü'l-kadri ve'l-ihtişām Bağdād beğlerbeğisi Ayas Paşa-yı şīr-ikdām ser-asker taʿyīn olınup ol diyārun ümerā-yı fevk-ı nücūm-intizāmları koşılup aʿdā-yı mezkūrun defʿine ve Basra'nun fethine emr-i şerīf-i vācibü'l-kabūl vārid olduğı ecilden paşa-yı ālī-mikdār dahi emr-i mezbūrun tedārükine şürūʿ idüp diyār-ı Irak'da ve nevāhī-yi Ekrād'da Hāmūn ve Tilāl ve Süheyl ve Semend yād-ı menālle meydān-ı kār-zārda āşūb u kıtāl idegelen Musul Sancağı beği Mahmūd Beğ[2] yüz yigirmi pāre donanma gemilerin ve raʿd-dem sāʿika-āvāz ve āteş-fem top-

1 maʿlūm İ : muʿallem Vi
2 Muhammed Beğ İ : - Vi

lar ve ef'ī-sūret ve mār-hey'et darbzenler ile müretteb ü müzeyyen idüp ve otuz iki pāre gemiyi dahi zahīre ile māl-ā-māl idüp mukaddemā sene-i mezkūr rebī'ü'l-evvelinün evāyilinde nehr-i bahr-misāl Āb-ı Şatt taşup etrāfı deryā-vār tutmışken fi'l-hāl irsāl olınup anlar dahi varup maksad-ı ma'hūde olan Zekiyye Kal'ası'na lenger-i ikāmetini bırakup altı ay mikdārı durup karār eylediler. Bu cānibde paşa-ü'l-mezbūrun hātırına şöyle hutūr eyledi ki giden donanma-yı hümāyūnun mürūr u ubūrlarında muhātara yerler olduğı ecilden **[İ 242b]** yanlarınca karadan mu'āvenet içün asker lāzımdur, diyü Zülkadr-oğlı Ali Beğ'i serdār idüp Emīr-i kubūr Şehsüvār Beğ'i ve Emīr-i Zekiyye Gazanfer Beğ'i ve Emīr-i arrāf Seyyid Selmān Beğ tevābi'leriyle ve gönülliyān kethüdāsı Pīrī Kethüdā dört yüz mikdārı gönüllüleriyle gönderilüp anlar dahi zikr olan Kal'a-i Zekiyye'ye müteveccih olduklarından sonra meslek-i cihād-ı sa'ādet-reşādun sāliki ve memālik-i gazā-yı sevāb-efrāzınun māliki olan müşārün-ileyh paşa-yı şīr-ikdām dahi tūs-savlet ve keykavus-şevket beğlerden **[241a]** emīr-i Malātıyye Ferhād Beğ'i ve emīr-i Zeng-ābād Ahmed Beğ'i ve emīr-i Kilīs Mustafa Beğ'i ve emīr-i Harput Behrām Beğ'i ve emīr-i Cessān ve Bedrā Kılıç Ahmed Beğ'i[1] ve Emīr Acūz İbrāhīm Beğ'i ve emīr-i Nusaybin Dervīş Beğ'i ve emīr-i Hille Yūnus Beğ'i ve emīr-i Simvāt Budak Beğ'i ve emīr-i Aşīret Bācevānlu Duymaz Beğ'i ve sābıkan Despol hākimi olan Alāüddevle Beğ'i ve Diyār-ı Bekr ağası Seydī Beğ'i dört yüz gönüllü ile ve Bagdād gönüllü ağası dahi altı yüz gönüllü ile ve ümerā-yı mezkūrun vülāt-ı vilāyetlerinde olan askerleriyle sene-i mezkūr ramazān-ı mübārekinün dördinde dārü's-selām Bağdād'dan nusret ü iclālle çıkup a'dā-yı hezīmet-şi'ār üzerine müteveccih olup dördinci menzilde halīfetü'r-Rahmān Muhammedü'l-Mehdī-yi sāhib-zamān hazretlerinün makām-ı şerīfi ve merkad-ı münīfleri olan Hille'ye varduklarında إذا تحيرتم في الأمور فاستعينوا بأهل القبور[2] kavlince bereket-i ziyāretlerinden müstefid olduklarından sonra girü teveccüh-i hümāyūn gösterüp ol birinci menzilde serhadd-i Bağdād olan Kal'a-i Hassā'ya vusūl bulduklarında Benī Da'īceden çöl hākimi olan Muhammed Seyyāle nām şeyh-i Arab ki sābıkan gelüp itā'at eylemeğin sancak virilmişdi, lākin düşmenle birlikde olup asker-i zafer-rehberün ardından bir zarar kasdına nāzır olduğı paşaya ma'lūm olıcak ol esnāda ıyd-i mübārek irişmeğin paşa dahi mezkūr Kal'a-i Hassāde'ye **[İ 243a]** zahīre tevzī' idüp ve ziyāfet-i ıyde şeyh-i Arabü'l-mezbūrı da'vet eyledi. Gelicek hemān emān virmeyüp başını

1 ve emīr-i Kilis Mustafa Beğ'i ve emīr-i Harput Behrām Beğ'i ve emīr-i Cessān ve Bedrā Kılıç Ahmed Beğ'i Vi : - İ

2 "İşlerinizde şaşırdığınız zaman kabir ehlinden yardım isteyiniz." "Ehl" yerine "ashāb" şekliyle *Resā'il-i İbn Kemāl*, I. cild, İstanbul, 1316, s. 62.

kesüp oğlını ve karındaşını habs eyledi ve sancağını bir gayri karındaşı dahi vardı Ebū Yezīd nām, ana virdi. Ve ol cānibde donanma-i hümāyūn asker-i zafer-makrūnla zikr olan Zekiyye'den Turna nām mahalle müteveccih olup Acle nām kal'aya vusūl bulduklarında kal'ada olan bed-fi'āller müdāfi' toplarla yolların kat' idüp ubūr u mürūrlarına māni' olıcak gemide ve karada olan asker-i zafer-rehber dahi muhāsara-i hisār **[241b]** ve muhārebe-i a'dā-yı bī-girdār husūsında ikdām-ı akdām ve ihtimām-ı tāmām ile cām-ı hüssām-ı hūn-āşāmı nūş itdürmeğe mübāşeret ve top-ı pür-āşūbla ol hisār-ı üstüvārun tahrībine mübāderet eyledüklerinde ol hisār-ı nāmdār nīze gibi baş indürmeyüp atılan top taşlarına bedenī başların tavkı virüp dahi muhkem olurdı, üzerine hücūm iden gāzīler gazā yolında başlarına her ne gelürse ihtiyār idüp karadan ve gemiden kal'a-i mezbūreye nerdübānlar urup kulle-i hisārda adūyla yüze yüz olup tīg-i maskūl ve seyf-i meslūl ile niçelerin şīr-pençe-i ācāle düşürüp ve niçelerin def'-i tepes idüp kal'ayı feth eylediler. İçinde olan dört yüz mikdārı adū-yı nikbet-eseri helāk idüp kal'aların ihrāk ve harāb eylediler. Ve andan sonra mürūr u ubūrlarında üç kal'ayı dahi hākle yeksān idüp girü yollarına müteveccih oldılar. Ve ol mahallde Mu'āviye neslinden Cezāyir'de vākı' olan Medīne hākimi Ulyan-oğlı Abdü'l-Hüseyin nām Arab beği bin mikdār atlu ve iki bin mikdār piyāde askerle gelüp donanma-yı hümāyūn yanınca giden asker-i nusret-rehbere mukābil olup harb u kıtāle ve cenk ü cidāle āgāz eyledüklerinde asker-i fursat-peyker dahi hücūm idüp düşmen-i dūzāh-temkīnden beş yüz mikdārını kılıcdan geçürüp mā'adāsı inhizāma yüz gösterdiler. **[İ 243b]** İttifāk ol mahalde Basra'dan hayli donanma gelüp donanma-yı hümāyūnun üzerine hücūm idüp tīr-i tīz-sāz u sayhā-āvāz topların atup gırīvlerinün mehābeti ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾[1] mefhūmın işʿār iderlerdi. Donanma-yı hümāyūn dahi üzerlerine bārānvār toplar ve darbzenlerin havāle idüp ve tīg-i ābdār ve şemşīr-i cān-şikārla neberd-i firāvān olup niçelerin şīr-i ācāle düşirüp ve niçelerin ankā-yı cān-şikār-ı mevte kapdurup helāk eylediler. Āhir düşmen-i bed-fi'ālün birkaç gemi topla urılup helāk olıcak[2] mā'adāsı münhezim olup firār eylediler. Ve donanma-yı hümāyūn **[242a]** Āb-ı Furāt ile Āb-ı Şatt müctemi' olduğı mahallde[3] olan Kurne nām kal'aya vardılar. Dahi paşanun gelmesine müntazır olup durdılar. Bu cānibde paşa dahi Hassāye-i mezkūrdan onuncı konakda Mas'ab nām mevzi'ye gelüp vusūl bulduklarında ol mahal ziyāde bataklar olup mezkūr Abdü'l-Hüseyin ibn Ulyan "Eyyām-ı fursatdur" diyü girü şeyātīn-ı rücūm gibi asker-i nikbet-melcūmıyla zikr

1 "Yer kendi zelzelesiyle iyice sarsıldığı zaman." Zilzāl 99/1.
2 birkaç gemi topla urılup helāk olıcak Vi : birkaç gemileri topla helāk olıcak İ
3 mahalde Vi : yerde İ

olan batakda paşanun üzerine hücūm idüp geldüklerinde asker-i dikkat-nümūn ve cünd-i zafer-füzūn dahi ā'lām-ı nusret-makrūnların āfrāşte idüp "Kerr-i devlet-i pādişāhī ve ferr-i savlet-i şehriyārīdür" diyü harb u kıtāl olınup muhkem neberd-i kār-zār oldukdan sonra refīk-i tevfīk-i tarīk-i tahkīk-i hakk ile mezbūr bataklardan halās olınup dahi gayret-i nāmūs-ı pādişāh içün ol adū-yı devletün üzerine hücūm olınup darbe vü harbe ikdām eyledüklerinde a'dā-yı makhūr mukāvemete tākat getürimeyüp fi'l-hāl karārı firāra tebdīl ve fursatı nikbete tahvīl idüp münhezim olduklarından etrāf-ı vilāyet ve eknāf-ı memleket nār-ı gāret ile ihrāk olınup yümn ü ikbālle teveccüh **[İ 244a]** olınup mezbūr Kurna nām mahalle varup donanma-yı hümāyūnla mülhakk oldılar ve anda bir gün ārām olınup yarındası karadan ve gemiden Basra Suyı'na azīmet gösterüp Deyr nām mahalle varduklarında Basra'nun karavulı gelüp paşanun karavulıyla buluşup gāh döğüşüp gāh kovuşdılar. Andan ikinci menzilde Basra Suyı'nun boğazı olan Sadr-ı Aşşāre nām mevzi'e varduklarında adū-yı bed-fi'āl tarīk-i mekr ü āle sülūk idüp leşker-i Süreyyā-intizāmun yolını sedd ü redd itmek içün mezkūr boğazdan Basra etrāfına su salup Basra'nun cevānibi bahr-i ummāna dönüp belā-yı zamān nāzil ve kazā-yı āsumān vāsıl olacak yer hemān üsti kalmışdı, mukaddemā donanma-yı inhizāmı münhezim olup varıcak mezbūr boğazı sedd idüp kendüsi asker-i nikbet-me'āliyle kemīn-i kīneye kerb ve kemān-ı intikāmı **[242b]** kurup eyyām-ı fursata nāzır olup durıcak bu cānibden tebāşīr-i subh u zafer zuhūr idüp sabā-yı safā-eser tenessüme geldüği hīnde donanma-yı hümāyūn fi'l-hāl boğazda duran gemiler üzere ve karadan dahi paşa askerle yüriyüp adū-yı bed-fi'ālün üç bin mikdār piyāde askeri Nehr-i Mühennā nām ile mezkūr Sadr-ı Aşşāre mābeyninde karşu ve mukābil gelüp neberd-i kār-zāra āgāz eyledüklerinde muhkem cenk ü harb olup gāzīlerün fursat-ı zafer-bahşları kalblerine ızdırāb ve haşyet ve inkılāb virmeğin inhizāmla gemileri üzerine vardılar. Asker-i adū-bend dahi akablerince hücūm idicek gemilerin dahi bırakup kaçup Basra Kal'ası'na girdiler. Donanma-yı hümāyūn varup gemilerin ihrāk idüp ve paşa varup makām-ı Hazret-i İmām[1] Ali'de oturıcak adū-yı münhezim ol gice kal'adan dahi çıkup dāmen-i mülki elden bırakup ve kaçup Lahza nām bir kal'asına gitdi. Eyle olıcak irtesi ki mübārek **[İ 244b]** şevvālün yigirmi biriydi, boğazdan gemiler dahi gelüp vusūl bulup ve Basra'nun içine girilüp pādişāh-ı İslām hazretlerinün sāye-i sa'ādetlerinde kabza-i teshīre girüp kulle-i gerdūn-hemtāsına a'lām-ı nusret-encām nasb olınup zabt olındı. Ve içinde olan cevāmi' ve mesācidde sāhib-kırān-ı zamān hazretlerinün nām-ı şerīfine hutbeler okınup ve sikke-i

1 İmām İ : - Vi

saltanat unvān-ı adālet-cereyānına izāfet olındı. Ve ahālī-yi vilāyet emn ü emān üzre olup pādişāh-ı adl-güsterün sāyesinde müreffehü'l-hāl olup oturdılar ve kal'anun içinde bulınan hazīne ve silāh ve ālāt-ı harbü fellāh kānūn-ı münīf-i sultānī mūcebince defter olınup zabt u hıfz olındı. Andan paşa-yı memleket-güşā mezkūr vilāyetün hıfz u hırāsetin müşārün-ileyh Bilāl Muhammed[1] Beğ'e tefvīz idüp kendüler dönüp mezbūr Kurna nām mevzi'e gelüp vusūl bulduklarında bu fütūh-ı nādirü'l-vukū'un beşāret-nāmesin inşā ve levāzım-ı ahvāllerin imlā idüp kethüdāsıyla der-i devlete irsāl eyledükde sene-i mezbūr zilhiccesinün gurresinde gelüp mahrūse-i Edrine'de pādişāh-ı **[243a]** sa'ādet-penāh hazretlerine vusūl bulup arz olındı. Eyle olıcak pādişāh-ı bahr-i ihsān dahi mezkūrlarun şecā'at ü şehāmetleri mukābelesinde Ayas Paşa-yı mezkūra iki yüz bin akça terakkī ve Bilāl Muhammed-i mezbūra Basra vilāyetinün on kerre yüz bin akça ile beğlerbeğliğin virüp hākim-i memleket nasb olındı. Ve andan sonra hazret-i sāhib-kırān-ı zāmān ve sultān-ı selātīn-i cihān gazā ve cihāda niyyet ve tasmīm-i ictihāda azīmet gösterüp etrāf-ı vilāyetde ve eknāf-ı memleketde olan tūs-ı savlet ve kāvūs-ı şevket beğlere emrler irsāl olındı ki "Hadem ü haşemleriyle **[İ 245a]** ve tuğ u tabl u alemleriyle hāzır-baş olalar ve donanma-i hümāyūn içün dahi kürekçi ve azeb ihrāc olınup mühimmāt-ı sefer-i deryā dahi ihzār olına." Ve andan sonra hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār māh-ı mezbūrun on altısında Edrine'den Yanbolı cānibine sayd u şikār içün müteveccih olınup ol gün mahrūse-i Mısır'da nāzır-ı emvāl olan Muhammed Çelebi'ye Anabulus Sancağı virilüp Budin defterdārlığından ma'zūl olan Ahmed Çelebi'ye nezāret-i emvāl virildi. Ve ikinci menzilde Anatolı kādı-askeri Muhyiddīn Efendi'yi Ali Kuşcı'ya yüz elli akça ile medrese virilüp yerine Mısır'dan ma'zūl olan Ma'lūl Efendi kādı-asker oldı. Ve hazret-i pādişāh-ı ekālim-penāha letāfet-i havā ve tarāvet-i fezāyla meşhūn olan sahra vü cibāli bir niçe gün sayd u şikār ve seyr-i deşt ü diyār eyledükden sonra dokuz yüz elli dört muharreminün evāhirinde yümn ü ikbāl ve sa'ādet ü iclālle Edrine'ye gelüp şeref virdüklerinde Bosna Sancağı'ndan ma'zūl olan neheng-i deryā-yı mehābet Ulama-i sāhib-firāsete Pojega Sancağı sadaka olınup Zagreb-zemīn cānibinde vākı' olan küffār-ı hasāret-āyīne gazā itmek emr olındı. Ve ol esnāda dārü'l-küfr-i kadīm serdārlarınun mukaddimlerinden hazāyin-i mevfūr-ı nā-mahsūr ile meşhūr Françe vilāyetine server olan Franceşko'nun elçisi arz-ı ubūdiyyet içün gelüp murassa' bir şādervān ve niçe dürlü akmişe-i **[243b]** a'lā ve tuhfe-i zībā getürüp dīvān-ı keyvān-makām ve āsitāne-i sa'ādet-feşānda pīşkeşlerin çeküp dest-būs-ı pādişāh-ı İslām ile müstes'id olup

1 Muhammed Vi : - İ

kānūn-ı şāhī ve āyīn-i pādişāhī üzere hil'at-ı fāhirle hil'atlenüp girü icāzet virildi. Ve ol esnāda Rūmili tīmārı defterdārı olan Şeyh Ferhād nā-ma'kūl ve nā-sezā evza' eylediği ecilden pādişāh-ı heybet-intibāh hışm idüp buyurdılar ki mezkūrun bir gözin çıkarup bir elin ve burnın kesdiler[1]. Ba'de'z-ān māh-ı mezkūrun[2] yigirmisinde gazanfer-i meydān-ı mehābet Gelibolı Sancağı beği olan Kapudan Muhammed Beğ'e **[İ 245b]** Cezāyir-i Garb'un[3] beğlerbeğliği virilüp merhūm Hayreddīn Paşa'nun yerine nasb olındı. Ve dahi hümā[4]-yı evc-i mu'allā-yı saltanat hazretleri şevket-nümūn-i sultānī ve azīmet-füzūn-ı hākānī üzre a'yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat ile māh-ı rebī'ü'l-evvelün yigirmisinde mahrūse-i Edrine'den sa'ādetle kalkduklarında Hind beğlerbeğisi azl olınup yeri Adilcevāz beği olan Ferhād Beğ'e virilüp ve anun yeri Trablus beğine virilüp ve Trablus erkānında baş-defterdār olan Hasan Çelebi'ye virilüp[5] ve baş-defterdār Abdī Çelebi olup üçinci defterdār Diyār-ı Bekr defterdārı olan Hayreddīn Beğ'e virildi. Ve andan sonra İstanbul'a müteveccih olınup tayy-ı menāzil ve kat'-ı merāhil ile āb u hevāsı dil-güşā ve eşcār u ezhārı cān-fezā olan Apardos Yaylası'na gelinüp anda dahi sayd ü şikāra meşgūl oldılar.

Haber-i Elkās Mīrzā Birāder-i Tahmāsb Şāh-ı Surh-Ser ki Āmed be-Kostantıniyye-i Mahmiyye

Diyār-ı şarkda serdār-ı Acem olan server-i a'zam, Dahhāk-i zamāne, Dārā-yı yegāne Efrasiyāb-ı rūzgār Tahmāsb Şāh-ı nām-dār mukteziyāt-ı nefs-i hod-gāmın takdīm idüp kūsen-i hātır-ı tīzgāmına irhā-yı inān itmekle evāmir-i ilāhī ve şerāyi'-i hazret-i risālet-penāhī mesāfesinün ser-haddinden tecāvüz idüp ki **[244a]** bundan sābık hicretün dokuz yüz kırk sekizinci yılında asker-i nikbet-me'āli olan fırka-i melāhide ile ruh-ı zamāneye hāl ve arūs-ı dehre halhāl olan Şirvān vilāyetine varup halkı ki sünen-i İslām'la mevsūf ve şerāyi'-i ehl-i īmāna ma'tūf iken tu'me-i şīr-i şemşīr ve hedef-i tīr-i tedmīr kılup vilāyet-i ma'mūreyi ve memleket-i meşhūreyi kabza-i teshīrine getürdükden **[İ 246a]** sonra karındaşı olan Elkās Mīrzā'ya virüp istiklālen vāli-i vilāyet ve hākim-i memleket idüp teslīm itdükden sonra mezheb-i şī'a üzre kādı nasb idüp ve sahābe-i güzīne şetāmet ve e'imme-i müc-

1 Ve ol esnāda Rūmili tīmārı defterdārı olan Şeyh Ferhād nā-ma'kūl ve nā-sezā evzā' eylediği ecilden pādişāh-ı heybet-intibāha hışm idüp buyurdılar ki mezkūrun bir gözin çıkarup bir elin ve burnın kesdiler Vi : Bu kısım İ nüshasında **Haber-i Elkas Mīrzā** başlığından hemen önce yer almaktadır.
2 mezkūrun Vi : mezbūrun İ
3 cezāyir-i Garbun Vi : cezāyir-i Arab'un İ
4 hümā Vi : hemān İ
5 Hasan Çelebi'ye virilüp Vi : - İ

tehidīne ihānet itmek içün bir niçe teberrāyīler vaz‘ idüp memālik-i mezbūrı mīrzā-yı mezkūra tevfīz idüp girü kendü vilāyetine koyup gitmişdi. Ammā gazanfer-i meydān-ı mehābet ve ejder-i vādī-yi şehāmet müşārün-ileyh mīrzā-yı pür-salābetün hadāyık-ı ahvāline nesemāt-ı avātıf-ı yezdānī mütenessim olmağın ﴿اُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ﴾[1] fehvāsınca fırka-i melāhide silsilesinden inkıtā‘ idüp şu‘le-i meş‘ale-i dav’-i mişkāt-i İslām olan sahābe-i kirām ve e’imme-i izām aleyhimü’s-salātü ve’s-selām mezhebine ittibā‘ idüp dest-i himmetle habl-i metīni muhkem tutup ol fermān-ı nefs-i bed-fercāmun emriyle duran teberrāylarun vücūd-ı mazarrat-ālūdelerin şemşīr-i āb-dār ile sahīfe-i rūzgārdan hakk ve şī‘a-i bī-aslıyye mezhebi üzre ta‘yīn olınan kādınun dahi ser-i bī-sūdını arsa-i rūzgārdan fekk idüp devha-i devleti gülsitān-ı haşmetde bülend ü bālā ve küllī sa‘ādeti bostān-ı şevketde mutarrā olup durdukdan sonra muhāfazāt-ı mesālih-i bilād ü ibād ve mürākabet-i hudūd-ı salāh u fesād ve bast-ı bisāt-ı dīn ü devlet ve mahv-ı rakam-ı eziyyet-i mefsedet içün ulemā-yı kirāmdan ve fuzelā-yı fihāmdan kādı nasb idüp umūr-ı memāliki ve mesālih-i vilāyeti şer‘-i mübīne tefvīz eyledi. Ol serdār-ı kavm-i Ād ve sipeh-sālār-ı [2]﴿وَفِرْعَوْنَ ذِى الْاَوْتَادِ﴾ şāh-ı bed-nihād mīrzā-yı sa‘ādet-encādun melāhide **[244b]** silsilesinden ibākat idüp şer‘-i şerīf-i nebeviyyeye itā‘at itdüğin istimā‘ idicek, ol haber-i āteş-şererün sūzı hırmen-i cānına āteş bırakup başını girdāb-ı hayrete saldı. Dahi **[İ 246b]** erre-i rūzgār gibi mīrzā-yı sa‘ādet-şi‘ārun kat‘-ı pūd u tārına dişin bileyüp lākin gayret ü hamiyyet yüzinden tahammül ve karār ve sükūn ve ıstıbār gösterüp keşf-i rāzın mekr ü hīle ile setr idüp bir mektūb īcād idüp mazmūnında bunı münderic kıldı ki “Her kimse ki esb-i devletden piyāde olmak dilemez, bizümle ināda durup terk-i mezheb itmez ve şol ki sa‘ādet tācın korur, bu āsitāne-i sa‘ādete yüz sürer, imdi gerekdür ki terk-i nef‘-i hilāf ve günāhuna i‘tirāf ve hatāna insāf idüp ādet-i me’lūf ve tarīk-i ma‘rūf üzre mezāhib-i şī‘aya girü zāhib olup seni bu tarīke idlāl ü iğvā idenleri kat‘ ü katl idesün” diyüp irsāl olınup īsāl olındukda mīrzā-yı rūşen-re’y mektūb-ı pür-dalāletün mefhūmın ma‘lūm idicek cevāb virüp eyitdi ki: “Rāyiha-i idrākünden şemmesi olan bu tarīke gitmez ve hilāf-ı emr-i şer‘ nā-hakk yere kimesneyi katl itmez” diyüp cevābı şāh-ı güm-rāha vusūl buldukda ez-pāy tā-be-fark ırk-ı gazāba gark olup tekrār korıcı-başısın gönderüp “Eğer Hakk hizmeti bilürsen ve şükr ni‘meti edā kılursan fermānuma itā‘at ve emrüme müsāra‘at idüp bu dürlü dahi itmeyesün” didükde mūmā-ileyh Elkās Mīrzā şāhun taleb-i bī-tāyilin ve ta‘ab-ı bī-hāsılın görüp gelen korucı-başına hil‘at

1 “İşte onlar Allah’ın hidāyete erdirdiği kimselerin ta kendileridir. Öyleyse sen de onların hidāyetine uy!” En‘ām 6/90. āyetten nākıs iktibas.
2 “O kazıklar sahibi Fir‘avn’a.” Fecr 89/10.

giydirüp girü gönderdi. Yine şāh-ı bed-fiʿāl deryā-yı hayrete müstagrak olup ne tarīk ile çāre ideceğin bilmeyüp sāniyen baʿde uhrā müdārā tarīkiyle girü mektūb yazup envāʿ-i tehdīdāt ü tazyīkāt idüp ve eyitdi ki "Makām-ı itāʿatde kā'im ve itdüğin cerāyime nādim olup kadem-i azīmeti rikāb-ı semend-i devlete koyup Şīrvān'dan bu cānibe gelüp cenāb-ı izzet-me'āyimden hilʿat-i afv ve kerāmet-i saff ile ihtisās **[İ 247a]** bulasun. Ve illā eğer hayşūm-ı meyşūmun istişmām-ı **[245a]** fevāyih-i nasāyihden mahrūm olup kelām-ı cevāhir-i intizāmumı gūş idüp kabūl itmeyesün, āgāh olasun ki tīr-i şihāb ve kemān-ı helāk ve rücūm-ı nücūm-ı siper-i hāle ile şebhūn ve ol deşt ve hāmūnı cūy-ı hūnunla Ceyhūn kıluram" diyüp irsāl eyledükde vakti kim mīrzā-yı sahib-tedbīrün huzūrında meftūh olup mefhūmı maʿlūm olıcak taʿyīn bile ki ol kābil-i felāh ve mā'il-i salāh olmayan şāh-ı bedāyīn bīh-i dıraht-ı vücūdına erre-i adāveti urmayınca komaz. Hemān-dem fikr-i bikr-i maʿkūline şöyle sülūk eyledi ki memālik-i İslāmiyye'nün esāsı olan tahtnişīn-i hilāfet ve seccāde-güzīn-i mihrāb-ı şerʿiyyat hāfız-ı esās-ı kıbletü'l-İslām ve hāris-i hāne-i Beytü'l-Harām kāhirü'l-mülūk ve kahramanü'l-kudūm sultānü'l-Arab ve'l-Acem ve'r-Rūm olan hazret-i sultān ibn-i sultān Sultān Süleymān bin Selīm Hān'a istinād ve musādakat ve mütāyaʿat ve mühālasat idüp ve gerden-i itāʿati silsile-i inkıyāda çeküp arz-ı ubūdiyyet izhār itmekle istimdād taleb idüp dergāh-ı ālem-medāra ādem gönderdi. Diyār-ı Acem'den çıkup vilāyet-i Rūm'a müteveccih oldukda vilāyet-i Gürci'de giderken Künd nām Gürci beğlerinden bir beğ mezkūr kāsıdı nā-gāh tutup ve ahvāline vākıf olup fi'l-hāl şāh-ı bed-fiʿāle göndericek mīrzānun pādişāh-ı felek-tahta itāʿatini maʿlūm idinicek şevk-i şevketinden berg-i bī-dikeni lerzān ve sarsar-ı mehābetinden evrāk-ı hazān gibi lerzān olup dahi dār-ı müdārānun taʿmīri tedbīriyle hicāb-ı adāveti ve ayār-ı sıyāneti setr idüp ādem gönderüp vālidesiyle oğlı Sultān Ahmed[1] Mīrzā'yı daʿvet idüp getürtdi. Mülākāt olduklarında "Birāderüm mīrzāyla mābeynimüzde fi'l-cümle inʿikād u iştidād vākıʿ olmağla kahr u zecr ve galebe vü istilāsıyçün memālik-i Osmāniyye'nün māliki olan sultān-ı selātīni'l-İslām mālik-i memālik-i rikābi'l-enām hazretlerinün bend-i kemend-i itāʿatine **[İ 247b]** boyun virüp muhālefet ve daʿvā-yı saltanat ile inād rikābına gayret pāyını muhkem **[245b]** basmağa sebeb nedür?" diyicek, mīrzā-yı mezbūrun vālidesi cevāb virüp eyitdi ki "Ey şāh-ı Īrān u Tūran! Māder-i nefsüni bādiye-i hasretde ser-gerdān kılup meşreb-i afv u ihsāndan bī-behre kalma ki erbāb-ı tecribe ve ehl-i vukūf buyurmışlardur, kuvvet-i şāh-ı leşkere ve kerāmet-i zāhid-i salāha dāmen-i raʿiyyet-i pādişāha

1 Ahmed İ : - Vi

ve nizām-ı kār-ı mülūk sülūk-i tarīk-i adledür. Delā'il-i aklī vü naklī birle rūşen ü mu'ayyendür ki dünyā ve mā-fī-hānun ol kadar vücūdı yokdur ki anun vāsıtasıyla mābeyninüzde sūret-i nizā' vü cidāl ve hilāf ü kıtāl vākı' olup sipāh ve ra'iyyete ve kişver-i memlekete zahmet irişe. Sezāvār olan oldur ki eyyām-ı devletinüzde ve hengām-ı savletinüzde halāyık emn ü emānda fārigü'l-bāl ve müreffehü'l-hāl olalar. Reng-i küdūreti ve jeng-i adāveti saykal-i musālahat ve cilā-yı müsādakat birle āyīne-i dilden silüp ahd-i sābık üzere karār idüp ve inda'llāh sevābun sabr-ı cemīl ile müsāb olasız. Bākī fermān şāhundur" diyüp hāmūş olıcak fikr-i şāh-ı bed-āmāl muhtell u mu'attal olup dūr-bīnlik ve ākıbet-endīşlik cihetinden tevakkuf idüp eyitdi ki "Cemī'-i kelimātun ma'kūl. Be-ser ü çeşmem. Lākin üç nesneye ahd ü eymān idüp gılāz u şidād eylen. Evvelā memleketüme tama' eylemeye. Ve ikinci hufyeten zerhle helāküme kasd eylemeye ve üçinci Rūm pādişāhıyla ittihād idüp birlik itmeye beni inandırsun. Andan niçe ki evvelden sāhib-i hutbe vü sikkedür, girü anun üzerine memleketidür, mübādil olsun" diyicek vālideleri vech-i mezkūr üzere ıslāh itmesine iltizām gösterüp mīrzā-yı mezbūrun oğlı Sultān Ahmed Mīrzā'yı alıkoyup vālide-i mīrzā kendüsi Şāh-ı gümrāhun **[İ 248a]** a'yān-ı bī-bāhire ve erkān-ı bī-tāhiresinden şāh-kulı halīfe ve korucı-başı ve Bedrak Hān ve Mansūr Beğ nām yarar kimesnelerle şehr-i Nahcivān'dan kalkup andan şāhdan ayrılup min-ba'd mābeyninde adāvet ü muhālefet ve da'vā-yı saltanat olmamasına Kelām-ı Kadīm'e yemīn idüp dahi mezkūrlarla azm-i Şīrvān idüp müteveccih oldı. Gelüp Mīrzā'ya vusūl buldukda tarīk-i meşrūhı zikr idüp **[246a]** ve şerāyit-i merkūmı tafsīl idicek, mīrza-yı rūşen-re'y sūret-i ākıbete nazar idüp eyitdi ki "Ey vālide-i güzīn, tahkīkun kıyāsı ve tasdīkun mikyāsı budur ki ol fitne-i devr ve nokta-i dā'ire-i şūr ü şerr gāyetde hūn-rīz ve fitne-engīzdür. Anun tīg-ı bī-ahdi vehminden pehlevān-ı sipihrün hançeri elinden düşmişdür. Tīr-i efsūnı sehminden sultān-ı mihrün a'zāları ditremişdür. Kemān-ı ıslāhınuzı kolayınuza çeküp çeviresiz. Her ne zillet ana müterassıd olursa kendü gurūr-ı gafletindendür. Zīrā kalem-i elem ile rakam-ı ilhādı sāhife-i nāsıyesine çeküp mezheb-i şī'aya irtihāl ve ahvāl-i memlekete infi'āl ve a'māl-i saltanata ihtilāl virüp tarīk-i Hakk'ı koyup fırka-ı tugyāna sapmışdur" didükde vālideleri cevāb[1] eyitdi ki "Sahīh, mīrzā-yı rūşen-re'yden sādır olandur. Lākin adāvetün āhiri pür-hatardur. Şol ki ehl-i nazardur, sāhib-hazerdür. Sezā-vār olan oldur ki şāhun hakk-güzārlık makāmında sābit-kadem olup murādı üzere olasız" diyicek, mīrzā-yı devlet-yār [2]الجنة تحت أقدام الأمهات muktezāsınca

1 cevāb Vi : - İ

2 "Cennet annelerin ayakları altındadır." Nesāī, Cihād, 6.; İbn Māce, Kitābu'l-Cihād, 24.

vālidesinün rızāsını müşāhede idüp Kelām-ı kadīm-i rabbanī ve furkān-ı azīm-i sübhānīye tevekkül ve Seyyid-i kā'inātun mu'cizāt-ı bāhirü'l-āsārına tevessül idüp murādları üzere eymān-ı gılāz ile yemīn-billāh idüp vech-i meşrūh üzre **[İ 248b]** mābeynleri ıslāh olup tarafeynden bisāt-ı inbisāt-ı arsa-i adāvetden sāde kılup emn ü emānda dururlarken ittifāk ol esnāda şāh-ı bed-nihād Nahcivān'dan Gürci tarafına asker-i hezīmet-eseriyle müteveccih olup gidicek bu cānibde Elkās Mīrzā işidüp ol dahi gazāya niyyet ve tasmīm-i ictihāda azīmet gösterüp ammā ihtiyāten harem-i hāssın ve hadem-i ihtisāsın kullesi duhān-ı inān-ı keşīde gibi tevsen-i bī-sütūna hem-ser ve kellesi sehāb-ı müşgīn-tınāb serā-perde-i gerdūna berāber olan Şemākıyye Kal'asın gülistānda koyup andan tavāyif-i müşrikīnden Çerākis vilāyetinün serdārı ve sipeh-sālārı olan Kabartay nām bed-fi'ālün üzerine [**246b**] asker-i a'dā-şikārıyla nüzūl idüp varıcak tāife-i tāgıyye ve kefere-i bāgıyye pīrāmen-i gülşen-i vilāyetlerine yağı ayağın basdurmamak ve kılā'-i üstüvārlarınun ezhār-ı ganīmetine düşmen elin sundurmamak kasdıyla āheng-i cenge musırr olup durıcak mīrzā-yı nām-dār dahi hemān asker-i āteş-şerārıyla neberd-i kār-zārda şürū' idüp pūlāda gark olan kefere-i kalīle ve fecere-i zelīleye mukābil olup meydān-ı āsumān hūn-ı şafak ile gül-gūn olıncaya değin döne döne savaş idüp ve gereği gibi uğraş eylediler. Mābeynlerinde niçe dürlü ahvāller ve cenk ü cidāller oldukdan sonra āhirü'l-emr mīrzā-yı pür-salābete ahter-i hidāyet tāli' ve gevher-i ināyet lāmi' olup a'dā-yı küffārı hevā-yı fenāya savurup münhezim eyledükde ol cānibde şāh-ı bed-i güm-rāh mīrzā-yı mezbūrun hāline vākıf olıcak hemān-dem naks-ı ahd idüp ve bed-ahdlük sıfatıyla muttasıf olup dahi "Fursatdur" diyüp fi'l-hāl Gürci'den kanlarına teşne olan melāhide-i evbāş-ı nikbet-inti'āşlarıyla sarsar-ı hücūm-ı rücūm gibi şehr-i Şemākıyye'ye varup Şirvān vilāyetin kabza-i teshīrine getürüp dahi Elkās Mīrzā'nun akabince bir niçe bin **[İ 249a]** ādemi Şāhvirdi ve Gökçe Hüseyin Cān nām beğleriyle gönderüp deryā-yı hūn-ı helāke gark-ı şu'le-i hançer-i āb-dārla hark kılmak içün ol bed-fi'āller dahi alā-tarīki'l-isti'cāl müteveccih olduklarında mūmā-ileyh mīrzā ahvāle vākıf olup التأخير آفة[1] diyüp ol Kabartay cenginden avdet idüp elsine-i enāmda Demir-kapu dimekle ma'rūf şehr-i Bender'den ve Devvān'dan ve Āb-ı Ceyhūn cereyānlarında hayrān olan Āb-ı Semmūr'ı mürūr ve Çatal Suyı nām ābı ubūr idicek itdüği gibi şāh-ı bed-fi'ālün leşker-i hezīmet-eseri gelüp irişüp gördi ki kılıç, balçak şu'lesinden gökdeki güneş tutılmuş ve atları ayağı mīhından dağ ve taş pāre pāre olmış, hemān-dem mīrzā-yı nusret-encām dahi leşker-i zafer-rehberiyle bād-ı sarsar gibi cūşa gelüp ve fırka-ı

1 "Ertelemek āfettir."

melāhide leşkeri sehāb-ı muzlim gibi hurūşa gelüp tarafeynden **[247a]** nīze-i hūnfeşān bayraklardan rūy-ı zemīn lāle-zāra müşābih olup dahi meyān-ı meydān-ı dār u gīrde dilāverler merdāne cenkler idüp mevc-i āşūb u belā evc-i feleke çıkıcak mīrzā-yı sāhib-şemşīrün yolında cān u baş oynamağa sebkat eyleyen ümerāsından dīvāna Kayıtmas ve Saru Kayıtmas nām bī-vefālar durmayup [1] أَين المفرّ diyüp hemān-dem kaçdılar. Eyle olıcak mīrzā-yı rūşen-re'y ol tūfān-ı belā gibi nāzil ve telātum-ı emvāc-ı deryā gibi vāsıl olan leşker-i hezīmet-eser ile mukābele vü muhārebe itmek hadd-i imtināʿda idügin bilüp hemān fikr-i sābıkı üzre yār-ı sādıklarından vezīri olan Seyyid Mīr Azīzullāh[2] ve bende-i fā'iklerinden Ay-toğmış ve Uğurlu Beğ ve Sultān Murād Şāh-virdi Beğ nām yarar ādemleriyle ahd ü güft idüp "Dest-i lem-yezel rūz-ı ezelde alınmaz. Safhasında her ne yazdıysa görelüm" diyüp dahi yüreklerinde cāzibe-i hazret-i pādişāh-ı gerdūn-iktidār cūşa gelüp fi'l-hāl bī-ihmāl dār u gīrden keştī-yi vücūdların **[İ 249b]** girdāb-ı helāketden kenār-ı selāmete çıkarmak ümmīziyle bir ān dahi ārām itmeyüp inān-ı azīmetlerin Kırım-ı Şemhāl tarafına ve andan sāhil-i būm-ı Rūm tarafına munsarıf u munʿatıf kılup tezāhum-ı eşcār-ı bī-bār ve terāküm-i şāh-sār-ı pür-hārdan mürūmār-ı tākat-güzār ve bād-ı sebük-bāra mecāl-i reftār müyesser olmayan sahrā vü cibālden sürʿatle āb-ı revān gibi menzil-be-mezil nār-ı sūzān-vār gürīzān olup katʿ-i menāzil ve tayy-i merāhil ile Deşt-i Kıpçak-ı meşhūr-ı āfāk serhaddinde vākıʿ olan Kalʿa-yı Azak'a ve andan mahrūse-i Kefe'ye gelüp nüzūl eylediler. Öte cānibde şāh-ı gümrāha mīrzā-yı kūh-vakar meydān-ı dār u gīrde durımayup necāt tarafına müteveccih olup ele girmedüğin istimāʿ idicek etrāf-ı vilāyete ve eknāf-ı memlekete asker-i nikbet-eserinden yedi-sekiz bin mikdār melāhide irsāl idüp mīrzā-yı mezbūrı kūh-be-kūh deşt-be-deşt arayup hīç nām u nişānların maʿlūm idinemedikleri ecilden dönüp şāh-ı gümrāha iʿlām eylediler. Ol dahi engüşt-i nedāmeti dehān-ı hayrete salup [**247b**] ve tefekkür deryāsına dalup nāçār girü dönüp karār-gāhına azm eyledi. Bu cānibde mīrzā-yı nām-dār, mahrūse-i Kefe'den himmet merkebine süvār olup hareket-i rūzgār ile dārü's-saltana Kostantıniyye'nün boğaz hisārlarına gelüp lenger-i ikāmetin bırakup ve bād-bān-ı istirāhatın indürüp durıcak kıdvetü'l-eʿāzım ve'l-ekārim yeniçeri ağası olan Pertev Ağa dāme şecāʿatuhu mezkūrun şeref-i nüzūl haberin dergāh-ı felek-iştibāha iʿlām idüp zikr olan Apardos Yaylası'nda huzūr-ı saltanata arz olındukda pādişāh-ı pür-ihsānun kerem-i bī-girānları deryāsı temevvüc idüp bī-hadd inʿām ü ihsānla zerrīn ve murassa-kutāz ile tezyīn bir se-

1 "Kaçacak yer neresi?"
2 Azīzullāh Vi : - İ

mend-i bād-reftār in'ām buyurup dahi merāsim-i istikbāli ve levāzım-ı ihtirāmı mūmā-ileyh **[İ 250a]** yeniçeri ağasına ve Cezāyir-i mağrib-zemīn beğlerbeğisi Muhammed Paşa'ya emr olınup müşārün-ileyhimā dahi gerdūn-peyker kamu lenger-i sehāb-ı nikāb-ı heybet-şitāb bir kadurga donadup zikr olan boğaz hisārına gönderdüklerinde mīrzāyü'l-mezbūr hemān-dem rākib olup bi-hidāyeti sāhibi'l-civāri'l-münşe'āt [1]﴿فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ﴾ gelüp iskeleye nüzūl idicek[2] esb-i bād-reftāra süvār olup ve tevābi'i dahi hem-cünbān birer ata binüp kafasında üstüvār olup şāh-ı cihānun bir niçe güzīde serverleri önine düşüp igrāz ü ihtirāmla māh-ı rebī'ü'l-āhirün altısında Hazret-i Şeyh Vefā kurbında ihzār olınan Ca'fer Çelebi evlerine getürüp kondurdılar. Ve pādişāh-ı rūy-i zemīn ve sāhib-kırān-ı tāc-nigīn hezar-şevket ü tezyīn ile Apardos sahrāsından göçüp māh-ı mezbūrun on ikisinde a'yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat ile gelüp ol gün ahālī-i şehr nehr-i revān gibi karşu akup pādişāh-ı felek-tahtun ve şehinşāh-ı sa'ādet-bahtun önine düşüp sarāy-ı āmireye nüzūl eylediler. İrtesi mīrzā-yı izzet-me'āb devlet-i i'āb cenāb-ı rükn-i ālīşān ve sadr-ı āsaf-nişān nāmūs-ı [**248a**] esrār-ı saltanat-ı kāhire ve kāmus-ı bihār-ı ma'delet-i zāhire müşīr-i efham ve vezīr-i a'zam Rüstem Paşa yessera'llāhu mā-yeşā hazretlerinün sa'ādet-hānelerine varup mülākāt olup ve vezīr-i sāhib-re'y dahi āyīn-i sadāret ve kānūn-ı vezāret üzre ri'āyet idüp subh-ı ümmīzi matla'-ı murāddan tebessüme ve andelīb-i dili gülşen-i şādānīde terennüme āgāz idüp[3] gurre-i kadri bedre irişdükden sonra girü menzil-gāhına revāne oldı. Ba'dehū sultān-ı selātīnü'l-İslām, mālik-i rikābü'l-enām hazretlerinün girü ihsān-ı bī-nihāyeleri hurūş idüp bir murassa' şemşīr-i āb-dār ve murassa' hançer-i zebān-mār ve bir murassa' zerrīn-i zeyn-i üstüvār ve murassa' kutāz ve kemer-i devvār ile bād-ı cevelān ve āb-ı cereyān **[İ 250b]** bir esb-i bād-ı sarsar ve üç tavīle dahi zībā atlar ve bir niçe boğça dībā ve ser-ā-ser hil'atler ve iki yüz kıt'a envā' u esnāf akmişeler ve niçe evānī-i zer ü nukreler ve on kīse memlū akçalar in'ām ü ihsān idüp dergāh-ı felek-taht ağalarından emīr-i āhūr-ı kebīr Ahmed Ağa dāme izzuhū ile mīrzā-yı müşārün-ileyhe irsāl buyurup ve dest-būs-ı şerīfleriyle müstes'id olınmasını fermān buyurdılar. İmtisālen li'l-emri'l-ālī mīrzāyü'l-mezbūr māh-ı mezkūrun on altısında tevābi'iyle esblerine süvār olup bād-ı sa'ādet-me'āb ağaları bā-cem'ihim taht-ı yedlerinde olan pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretlerinün dilāver kullarıyla istikbāle varduklarında fi'l-hāl dīvān-ı sa'ādet-āşiyāna revāne olınup hezar i'zāzla

1 "Denizde uzun dağlar gibi..." er-Rahmān 55/24. āyetten nākıs iktibas.
2 nüzūl idicek Vi : nüzūl olup İ
3 subh-ı ümmīzi matla'-ı murāddan tebessüme ve andelīb-i dili gülşen-i şādānīde terennüme āgāz idüp Vi : - İ

ve ihtirāmla getürdüklerinde vüzerā-yı devlet-i dīn ve müşīrān-ı pādişāh-ı rūy-ı zemīn dahi iç kapudan istikbāl eyledüklerinde mīrzā-yı nām-dār atından inüp hizmet-i pādişāhīye yüz sürmeğe azm idüp huzūr-ı hazret-i saltanat-penāha irdükde ubūdiyyet çehresin yere ve devlet-i āsitenini yüzine sürüp dahi kemāl-i teşrīfle müşerref oldukdan sonra girü ta'zīm ü tekrīmle karār-gāhına iletdiler. Andan sonra māh-ı mezkūrun yigirmi yedisinde vezīr-i a'zam-ı sāhib-re'y ve müşīr-i müfahham-i **[248b]** ukde-güşā hazretleri mīrzā-yı nāmdārı ve şāh-zāde-i sa'ādet-şi'ārı ziyāfet içün sa'ādet-hānelerine da'vet idüp getürüp envā'-i tezyīnātla müzeyyen dīvān-hāne-i dil-güşālarında tesaddür itdürüp yemīn ü yesār erkān-ı devlet-i kāhire ve a'yān-ı saltanat-ı bāhire karār itdüklerinden sonra sükker-hāy-ı gūn-a-gūn ve hulviyyāt-ı būkalemūn ile ārāste olup ve akabince sofra-i halīlü'r-rahmān ve ni'am-ı firāvān **[İ 251a]** çekilüp ve diller meşāmı misk ü anber ile mu'attar u mutarra olup germiyyet-i ziyāfet ve cem'iyyet-i işret esnāsında dilāverān-ı cenk-cūy ve mübārizān-ı sā'ika-hūy lu'bet-bāzlardan gürz-girān ve nīze-i cān-sitān ve tīr-i tīz-nişān ve debbūs-ı şemşīr-i hūn-feşān kerr ü ferr ile dürlü dürlü hünerler arz idüp ziyāfet ehline bir vechle inşirāh-ı hātır oldı ki beşāşetden felekler raksa girüp sāz-ı pür-sūzlara mihrle māh ellerinde dā'ire tutarlardı. Ve'l-hāsıl paşa-yı rūşen-re'y mīrzā-yı memleket-ārāyı gereği gibi ziyāfet idüp ve hil'at-i fāhir ile kendülerin ve tevābi'in hil'atleyüp envā'-i pīşkeşler ve esnāf-ı yādigārlarıyla bir niçe müzeyyen ü müretteb, müsellah u mükemmel atlar çeküp livā-yı ri'āyeti ve levāzım-ı hürmeti evc-i semā-yı şerefe irişdürüp[1] girü makāmına gönderdiler. Andan sonra māh-ı cemāzi'l-evvelün on altısında hazret-i ekālim-penāh-felek-i dest-gāh-ı sürūr-ı serīr-i sa'ādet-süvār-ı semend-i saltanat es'adü'l-hāl ve eymenü'l-fāl birle seyr-i şehr içün erkān-ı devlet ve a'yān-ı hazret ile süvār olup Elkās Mīrzā'yı dahi bu cem'iyyete şem' idüp hālinden ve ol pīşvā-yı melāhide ahvālinden istifsār idüp ol dahi āyine-i māzīde hikāyet-i hāl ve istikbāl-i vāridāt-ı mā fi'l-bāl içün rikāb-ı hümāyūnlarında senā dürcin açup ve tabak-ı dehānla du'ā cevāhirin saçup şāh-ı gümrāhun dāll ü mudill ve muhtell-i muhīl olduğın ve bī-ahdlikle memleketinden sürdüğin ve cemī'-i ahvāl-i nā-pesendīdelerin bir bir hikāyetler[2] ve rivāyetler itdükden sonra eyitdi ki "Ve'l-hāsıl anun **[249a]** kal'ı vü kam'ı ve def'i vü ref'i hazret-i pādişāh-ı rub'-ı meskūnun hümā-yı himmetlerine farz u vācibdür, bizden nişānla haber ve pādişāh-ı sāhib-kırāndan dil ü cānla sefer itmek ināyeti ümmīz olınur. Bākī fermān sa'ādetlü pādişāhundur" diyicek vālī ve livāü's-sa'ādet-i fi'l-āfāk mālikü's-serī-

1 irişdürüp Vi : irişüp İ
2 hikāyetler Vi : hikāyet İ

ri'l-hilāfeti bi'l-istihkāk **[İ 251b]** hazretleri dahi hūş-ı cānla gūş idüp buyurdılar ki المُقَدَّر كائن[1] İnşāallah istīlā-yı gayret-i İslām ve ihyā-yı sünnet-i hayrü'l-enām içün leşkerān-ı encüm-misāl ve mübārizān-ı āşūb-kıtāl ile ol zümre-i ecnād-ı erbāb-ı dalīl ü ifsād ashāb-ı fīlün vücūd-ı mazarrat-ālūdelerin āteş-i kahrla kal' ve tīg-i berk-i iştihārla kam' itmek üzerimüze vācib olsun" diyüp dahi niçe mevā'id-i kerem-nümālar itdüklerinden sonra fermān-ı vācibü'l-kabūlleri şöyle vārid oldı ki mīrzā-yı mezbūrun meskenleri harāret-i hevā ve lihyān-ı germāya mukābil olduğı ecilden tebdīl olınup letāfet-i hevā ve kesāfet-i fezā ile meşhūn olan sarāy ki elsine-i enāmda kā'im-makām-ı hüsrev-i sāhib-kırān ve leşker-keş-i Süleymān-ı zamān İbrāhīm Paşa Sarāyı dimekle ma'rūfdur, ana varup sākin olalar. Pādişāh-ı bahr ü berr devlet ü sa'ādetle dönüp sarāy-ı dil-güşālarına avdet itdüklerinde imtisālen-li'l emri'l-mezkūr mīrzā-yı kavī-re'y dahi zikr olan sarāy-ı hürrem-fezāya hadem ü haşemiyle varup karār eyledi. Ve sene-i mezbūre şa'bānının gurresinde Anatolı kādı-askeri olan Ma'lūl Efendi sāhib-firāş olup dīvān-ı ālīye varmaduğı ecilden azl olınup yeri İstanbul kādısı Bostān Efendi'ye ve İstanbul kādılığı Edrine efendisi Sinān Çelebi'ye ve Edrine kādılığı Saçlu Emīr Efendi'ye virildi. Ve māh-ı mezkūrun on ikisinde Rūmili kādı-askeri olan Çivi-zāde Efendi ikindü dīvānın iderken nā-gāh bir nesne ārız olup[2] nutka kādir olmaduğı ecilden fi'l-hāl kaldurup halvetine koyduklarında eğlenmeyüp yatsu vaktinde dār-ı dünyāyı terk idüp sarāy-ı āhirete intikāl eyledi, rahmetullāhi aleyhi rahmeten vāsi'aten Bināen **[249b]** alāhāzā Rūmili kādı-askerliği Bostān Efendi'ye **[İ 252a]** ve Anatolı kādı-askerliği Sinān Çelebi Efendi'ye ve İstanbul kādılığı Saçlu Emīr Efendi'ye ve Edrine kādılığı Abdurrahmān Çelebi[3] Efendi'ye virildi. Ve māh-ı mezbūrun on dördinde pādişāh-ı ālem-penāh hazretleri erkān-ı devlet ve a'yān-ı saltanat ile süvār olup Elkās Mīrzā ile müsāhabet ü mükālemet ecliyçün şehr içinden çıkup Elkās Mīrzā ile envā'-i müsāhabet ve esnāf-ı mülāyemet olınup ve Tahmāsb-ı şāh-ı gümrāhun üzerine sefer-i hümāyūn içün envā'-i tedārükler olındukdan sonra dolaşup girü şehre girüp sarāy-ı āmireye nüzūl eylediler. Ol esnāda Süleymān Paşa'nun vefātı haberi gelüp devlet-hānesinde olan mā-meleki zabt olınup bī-hadd hazīne ve bī-add kemer ve melbūsāt ve sāir esbābhā-yı acāyibāt bulınup hazīne-i āmireye zabt eylediler. Ve māh-ı mezbūrun yigirmi üçinde diyār-ı Şark'dan Tahmāsb Şāh'un tevābi'inden iki yarar beğ gelüp pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretlerine itā'at ü inkıyād gösterüp dīvān-ı ālīde şeref-i dest-būs-ı şerīfleriyle müşerref oldılar. Ve Defterdār Bay-

1 "Takdir edilen gerçekleşecektir."
2 olup İ : - Vi
3 çelebi Vi : - İ

ram Çelebi'nün māl-i mīrī husūsında hıyāneti zāhir olduğı ecilden sene-i mezbūr ramazānınun gurresinde azl olınup Abdī Çelebi baş-defterdār ve ikinci Hayreddīn Beğ ve üçünci Arab ve Acem defterdārı olan İskender Beğ olup ve Sultān Muhammed mütevellīsi Behrām Beğ Arab ve Acem defterdārı oldı. Ve māh-ı mezbūrun üçinde Rūmili beğlerbeğisi Ali Paşa Sofya'dan avdet idüp gelüp İstanbul'da karār eyledi. Ve sene-i mezkūr şevvālinün on ikisinde

Reften-i Pādişāh be-Şikār[1]

Pādişāh-ı memleket-ārā hazretleri şikār içün yümn ü ikbālle Gümülcine cānibine müteveccih olup ol etrāfları sayd ü şikār idüp māh-ı zilka'denün dokuzında devlet ü sa'ādetle gelüp karār eylediler ve māh-ı mezbūrun on dokuzında Budin paşası Muhammed Paşa azl olınup yerleri Kāsım Beğ'e **[İ 252b]** virildi ve ol esnāda Kapu Ağası Haydar **[250a]** Ağa hazretlerine vezāret virilüp māh-ı merkūmun yigirmi ikisinde envā'-i ta'zīmle içerüden çıkup merhūm Süleymān Paşa evlerine gelüp sākin oldı. Ba'dehū hicretün dokuz yüz elli beş muharreminün yigirmi beşinde vilāyet-i Çerākis'den *****[2] nām Beğ gelüp sābıkan Elkās Mīrzā Şirvān'dan Rūm'a müteveccih olup Çerākis içinden geçmek murād idindükde bir murassa' kemer kuşağın ba'zı esbāb ile rehn-i tarīkle alıkomışdı, emīr-i mezkūr mezbūr esbābları getürüp pādişāh hazretlerinün dest-būs-ı şerīfiyle müşerref olup dahi Elkās Mīrzā'ya ba'zı hıyānet isnād eyledi.

Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Şark be-Kasd-ı Tahmāsb Şāh-ı Kızılbaş Def'aten Sāniyeten

Çünki hazret-i pādişāh-ı a'dā-şikār [3]﴿فَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ﴾ fehvāsını dāyim güş-ı hūşlarında tutup ve irtifā'-i rāyāt-ı şerāyi'-i hazret-i seyyidü'l-mürselīn aleyhi's-salātü rabbi'l-ālemīn içün azīmet-i hümāyūn-ı zafer-makrūnlarından gazā vü cihāda masrūf u ma'tūf idegelmişlerdür, lā-cerem diyār-ı Şark'da zümre-i melāhidīnden olan kızılbaş-ı evbāş ki niçe def'a tarīk-i Hakk'a da'vet olınup şānında kābiliyyet olmayup habāset ü şakāveti cibillī olup [4]﴿وَاَطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ﴾ emrine mütābe'at itmeyüp muhālefet eyledüği ecilden bir-iki def'a asākir-i İslām-ı pelenk-intikām ile üzerine varılup memleketin harāb u yebāb ve tevābi'inün ekseri şīr-i şemşīrle türāb olınup kendisünün başına ālem teng ü tār ve dağdan dağa

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 Her iki nüshada da bu kısım boş bırakılmış.
3 "Allah mallarıyla ve canlarıyla savaşanları oturanlar üzerine derece bakımından üstün kılmıştır." Nisā 4/95. āyetten nākıs iktibas.
4 "Allah'a ve resūlüne itaat edin." Enfāl 8/1. āyetten nākıs iktibas.

düşüp āhū-vār firār itmekle cān-ı azīzin halās itmişdi. Müslimīn-i muvahhidīnden gayri kendünün ta'allukātına dahi adāveti ve adem-i istikāmeti olmağla birāder olan Elkās Mīrzā hakk-ı uhuvveti terk ve kalbine ilhām-ı hakkı berk ve āyīn-i **[İ 253a]** bātılalarından rücū' ve fırka-ı müslimīne huzū' idüp pādişāh-ı müşkil-güşā hazretlerine gelüp tābi'-i mutlak olduğı ecilden sābıku'z-zikr olan in'ām u ihsānlarına müstağrak olmışdı. Fe-li-hāzā pādişāh-ı ālem-ārā hazretleri merraten **[250b]** ba'de uhrā ve sāniyen ba'de ūlā "Mezbūrun vücūd-ı habāsetin sahīfe-i rūzgārdan hakk olınmasını lāzım bil, vācibdür" diyüp etrāf-ı memālike ve esnāf-ı mesālike ahkām-ı şerīf-i vācibü't-teşrīfler[1] īrād idüp dilīrān-ı saff-şiken ve mübārizān-ı merd-efken gāzīlere tenbih ve i'lām olındı ki şāh-ı gümrāhun üzerine teveccüh-i hümāyūn olınması ehemm-i mühimmātdan olduğın iş'ār idüp levāzım tedārüki husūsında ihmāl olınmayup bel ikdām olınması emr olınıcak imtisālen li'l-emri'l-ālī guzāt-ı müslimīn ve mücāhidān-ı muvahhidīn dahi cān u dille mesālihlerine şürū' eylediler. Ve emr-i vācibü'l-kabūl dahi vārid oldı ki umūmen re'āyādan avārız cem' olına. Ve şehzāde-i cevān-baht Sultān Selīm hazretleri makarr-ı hilāfet-i mahrūse-i Edrine'de kā'im-makām olup memālik-i mahmiyyenün kabz u bastı anlara tefvīz olındı ve vezīr-i rābi' İbrāhīm Paşa mahrūse-i İstanbul'un hıfzına ve baş-defterdār olan Çivi-zāde Abdī Çelebi'yi māl-ı mīrīnün cem'ine ta'yīn idüp re'āyānun ahvāli ve beytü'l-mālun husūsı anlara sipāriş olındı[2]. Dahi Elkās Mīrzā'ya on iki kīse nukūd ve sāk ve iki kıt'a otağ-ı gerdūn-nitāk ve sāir esbāb u ālāt ve bār u bengāh ve tecemmülat in'ām olınup ol dahi levāzım-ı umūr-ı saltanat ve nizām-ı enām-ı memleket içün tedārükin görmeğe emr olıcak anlar dahi levāzım ve mühimmātın görüp ve tevābi' ve levāhıkı ahvālin düzüp pādişāh-ı dīn-penāhun emrine muntazır olup durdılar. Eyle olsa zıllullāhi fi'l-arazīn hazretleri işbu sene-i mezbūr saferinün dördinde emr-i vācibü'l-imtisāl eyledükleri ecilden Rūmili beğlerbeğisi Ali Paşa dahi[3] İstanbul'dan **[İ 253b]** çıkup Biga sahrāsında Rūmili beğleriyle Dernek'e müteveccih oldı. Ve māh-ı mezkūrun altısında emr olındı ki Elkās Mīrzā'nun tevābi'inden *****[4] Beğ sābıkan gelen Çerkes beğiyle vilāyet-i Çerākise'den Şirvān'a gidüp ve Tatar hānına dahi ahkām-ı şerīf irsāl olındı **[251a]** ki mezkūrlara mu'āvenet ü müzāheret idüp bile Şirvān'a varup adū-yı nikbet-eserün māverāsın alup hāzır-baş durup tekrār emrinün üzerine cārī olursa anunla āmil olalar. Ba'dehū māh-ı saferün[5] on üçinde Peç kıralı Frençesko'nun elçisi ge-

1 teşrīfler Vi : teşrīf İ
2 olındı Vi : - İ
3 dahi İ : - Vi
4 Bu kısım her iki nüshada da boş bırakılmış.
5 māh-ı saferün Vi : māh-ı mesfūrun İ

lüp ve harācın getürüp bend-i itāʿati gerdenlerine tavk idinüp mutīʿ ü münkād haberin getürüp pādişāh-ı gerdūn-vakārun dest-būs-ı şerīfiyle müşerref oldı ve rūz-ı mezkūrda Elkās Mīrzā'ya Tebrīz ve Şirvān'un sancağı virilüp zer ü ser ve alem-peyker sancak çıkup envāʿ-i taʿzīmāt ve esnāf-ı tezyīnāt ile erkān-ı devlet ve aʿyān-ı saltanat saʿādet-hānesine iletüp lā-cerem Acem pādişāhı oldı. Ol ecilden irtesi dīvān-ı saʿādet-keyvāna varup şeref-i dest-būs-ı pādişāh-ı heft-kişverle müstesʿid olup dahi hilʿat-i fāhirleriyle hilʿatlenüp ve murassaʿ ālāt ile atlar gönderilüp birāder-i bī-vefāsı üzerine müteveccih olınmasına icāzet virilüp Ulama Paşa ve bölük ağalarından gurebā-yı yesār ağası bölüği halkıyla koşılup hemān çıkmalarına emr olındı. Ol esnāda pādişāh-ı ālem-ārā hazretleri dünyā-yı denīnün bekāsı olmayup fenā bulduğı ve bir eser lāzım olup kıyāmete değin yād ve zikr-i hayr ile şād olınmak lā-büdd olduğın maʿlūm idinüp pādişāhān-ı selef-i dīndārān tarīki üzre bunlar dahi zāt-ı şerīfleri içün bir cāmiʿ-i şerīf ve imāret-i latīf ki adīmü'l-misāl ola, binā olınmasına emr idüp hallinde şā'ibe şübhe olınmayan **[İ 254a]** zer-i hālis ve evānī-ī sāfīlerinden yüz elli bin sikke altun meskūk olınup levāzım u mühimmātı tedārük ve ihzār olınmasına ümenā-yı muʿtemedīne teslīm olındı. Ve māh-ı mezbūrun on beşinde vilāyet-i Acem'e şāh olan Elkās-ı sāhib-cāh cihād kılıcın beline kuşanup ve gazā atına süvār olup ve pādişāh-ı dīn-penāhun altun başlu sancağın çözüp ve tabl ü nekkārelerin döğüp mesrūrü'l-hāl ve müreffehü'l-bāl **[251b]** Acem diyārına azm eyledi. Andan sonra māh-ı mezbūrun on sekizinde ki ol gün şeref-i āfitāb idi, saʿādetlü pādişāh hazretleri ki dīn-i İslām māh-tāb idi, çep ü rāst yemīn ü yesār cān u baş oynayan gāzīler ve dilāverlerle kalʿı vü kamʿı lāzım ü lā-büdd olan Tahmāsb Şāh nām kızılbaşun üzerine azm itmelerini fī-sebīlillāh gazā niyyet idüp dahi esb-i bād-reftārlara süvār olınup yedi kıtʿa zer-i ser ve zafer-rehber alemler ki her biri yedi başlu ejderhā gibi başların kaldurup ve tabl ü nekkāreler çalınup ve sūrnā vü nefīrler üfürilüp ālem zelzele vü velvele ile māl-a-māl olup şevket ü azamet ile teveccüh-i hümāyūn gösterilüp iskeleye nüzūl eyledüklerinde anda hāzır u müheyyā olan bād-pā ve yelken-güşā kadurgalara süvār olınup yümn ü ikbālle ve saʿādet ü iclālle Üsküdar yakasına ubūr eylediler. Üç gün anda ārām olınup andan teveccüh-i hümāyūn gösterüp kona göçe şehr-i İznik'e irdüklerinde vilāyet-i Yemen'den ulaklar gelüp nāmeler getürüp pādişāh-ı ālem-penāha[1] teslīm eylediler. Sene-i mezbūr rebīʿü'l-evvelinün evāyilinde elsine-i enāmda Kerā dimekle maʿrūf olan yahūdī avrete hidāyetullāh mukārin olmağla küfrden rücūʿ idüp İslām'a geldi.

1 pādişāh-ı ālem-penāha Vi : pādişāha İ

Ahvāl-i Yemen

Hazret-i pādişāh-ı rūy-i zemīn halīfetullāhi fi'l-arazīn ki vilāyet-i Yemen beğlerbeğliğin emīrü'l-ümerāi'l-kirām Veys Paşa-yı şīr-ikdāma sene dokuz yüz elli üç rebī'ü'l-evvelinde tefvīz idüp irsāl olındukda mūmā-ileyh paşa dahi müteveccih olup mürūr-ı eyyāmla mahrūse-i Mısır'a irüp bir mikdār yeniçeri yazup ve bir mikdār **[İ 254b]** Mısır nevbetçilerinden alup mükemmel ü müsellah olup dahi vilāyet-i mezbūreye azm idüp Süveys İskelesi'ne vusūl buldukda anda olan hāssa gemilerden dört kıt'a kadurga ve bir kıt'a kalita ra'd-dem ve āteş-fem toplar ve ef'ī-sūret ve mār-**[252a]** hey'et darbzenleriyle müretteb ü müzeyyen oldukda paşa-yı memleket-güşā dilīrān-ı kahr-a'dā ve mübārizān-ı cenk-āsā ile içlerine girüp Hakk Te'ālā'ya tevekkül ve Hazret-i risālete tevessül idüp müteveccih olıcak bir niçe gün gitdükden sonra Cidde-i ma'mūreye ve andan Kamrān nām adaya ve andan Zebīd İskelesi olan Buk'a nām mevzi'e irişdüklerinde Zebīd ki kadīmü'l-eyyāmdan emīrü'l-ümerālara taht olagelmişdi, ol ecilden cemī'-i ekābir ü asāgırı paşaya istikbāl idüp envā'-i ri'āyetler ile getürüp ziyāfetler itmişlerdi. Eyle oldukdan sonra paşa-yı sāhib-re'y etrāf u eknāfun hıfz u hırāsetinde ve adl ü dādında olup re'āyā vü berāyā dahi pādişāh-ı adl-güsterün eyyām-ı sa'ādetinde emn ü emān üzre olup devām-ı sa'ādetleri senāsına meşgūl ve muvāzabet olmağla āsūde-hāl olmışlardı lākin çehār-mezhebden hāric Zeydī-mezheb olan İmām nām bed-encām vilāyet-i mezbūreye varan ümerāya sadākat yüzinden dostluk idüp ammā eğlenmeyüp hilāf va'deler itmekle hīle vü hıyāneti zāhir olurdı. Paşa-yı mezbūr İmām-ı mezkūrun nā-şāyeste ahvāline ve hilāf-ı akvāline muttali' olıcak yanında olan ümerā vü küberā ile müşāvere idüp dahi re'y-i savāb gördüklerinden sonra nāme tesvīd olınup hil'at-i fāhirle irsāl eylediler. Nāmenün içinde böyle didiler ki "Sen ki San'ān pādişāhısın. Bilgil ve āgāh olgıl ki rūy-ı zemīnde da'vā-yı saltanat ve zabt-ı memleket āl-i Osmān pādişāhımuz Sultān Süleymān e'azzallāhu ensārahū **[İ 255a]** hazretlerine lāyıkdur. Eğer memleketünde ber-karār-ı sābık olmak mülāhazasın idersen hutbe vü sikkeyi pādişāh-ı memleket-güşā hazretlerinün nām-ı şerīfine okıdup pādişāh-ı sa'ādet-āsārun zümre-i huddām ictimā'ına intisābı mādde-i hayāt-ı kām-rānī, vesīle-i necāt-ı cāvidānī mülāhazasıyla atebe-i gerdūn-iktidāra tavk-ı itā'atle mütābe'at idüp āsūde-hāl olasun ve illā gurūr-ı Fir'avnī ve pindār-ı Nemrūdī cibillet ü şekāvet menziletünden zā'il **[252b]** olmayup rāh-ı inād u fesāda zāhib olursan inşāallāhu'l-e'azz dilāverān-ı saff-şiken ve mübārizān-ı merd-efgen asker-i ra'd-dem ve sā'ika-āvāz ve āteş-fem, seng-dil ve āhen-heyākil, su'bān-sıfat ve şīr-salābet, kal'a-şikār ve kal'-ı kār, zemzeme-āyīn ve velvele-tefhīm toplarla

üzerüne vardum. Vaktüne hāzır olasun." İmāmü'l-mezbūre nāme-i mezkūrun mefhūmı ma'lūm ve hāme-i merkūmun meşrūhı mefhūm olıncak āhir-i kāra ve ser-encām-ı rūzgāra nazar itmeyüp kendünün devleti hedmine ve mīh-i şevketi kal'ına mübāşeret ü mübāderet idüp eyitdi ki "Kadīmü'l-eyyāmdan biz dahi pādişāhlık idegelüp dururuz. Hiçbir pādişāh hutbe ve sikkesini ihtiyārıyla kimesneye virmemişdür, biz dahi virmezüz. Lākin şimdiye değin Rūm pādişāhınun ümerāsıyla adāvetimüz olmayup birbirimize zarar dokınmayup mābeynde adāvet ü husūmet olmayup kāfileler varup gelürdi. Şimdi dahi pādişāhun yüzi suyına mābeynde adāvet ü husūmet olmayup kāfileler varup gelüp min-ba'd hıyānet olmasun" diyü eymān-ı gılāz eyleyicek yanında olan evlādından büyük oğlı olan Tula Beğ'i Mutahhar ve Sa'de Beğ'i İzzüddīn ve Leysān Beğ'i Şemsüddīn ve Dımarmav Beğ'i Seyyidī Ali ve Şemsüddīn-oğlı Salāh cem' olup babasına eyitdiler ki "Sen pīr oldun. Osmān-oğlı Rūm sultānınun gelen ümerāsına mukābele vü mücādele itmeğe **[İ 255b]** iktidārun yokdur. Pādişāhlığun birimize tevcīh eyle. Cümlemüz ana tābi' olup gelen paşa ile muhārebe vü mukātele idüp hakkından gelelüm" diyü envā'-i lāf ü güzāf olınup Mutahharü'l-mezbūr "Elbette saltanatı bana vir!" diyü ilhāh eyleyicek babaları eğerçi pīr idi lākin ziyāde ākıl ü dānā ve ālim ü tevānā idi, eyitdi ki "Sen pādişāhlık hakkından gelemezsin. Benden sonra pādişāhlığa meğer ki Seyyidī Ali lāyık ola" didükde bākī birāderler "Ma'kūl" diyüp fi'l-hāl kalkup Seyyidī Ali'ye dest-būs eylediler. Ammā Mutahhar rızā göstermeyüp ol mahalde hemān çıkup gidüp hasīn ü metīn olan Tula nām kal'asına varup Veys Paşa'ya nāme gönderüp eyitdi ki "Ne durursun! Müddet-i medīdden berü intizām sizleredür. Ben Osmān-oğlınun hālis ü muhlis **[253a]** bendesiyem. Bir lahza ārām itmeyüp öte cānibden siz ve berü cānibden biz bunları ortaya alup tu'me-i şīr-i şemşīr idüp safha-i rūzgārdan cümlesin hakk idüp memleketi zabt idelüm." Paşa-yı sāhib-re'ye bu haber ma'lūm olıcak i'timād u i'tikād idüp imāmun dahi cevāb-ı mezkūrı vusūl buldukdan sonra yanında olan ümerādan Hāmūn ve Tellāl ve Süheyl-i Semender bād-ı menālle meydān-ı ma'rekede āşūb u kıtāl idegelen tūs-savlet ve keykāvus-şevket beğlerden Özdemür Beğ'e ve nāzır-ı emvāl Abdülmecīd Beğ'e ve Pehlevān Hasan Beğ'e ve Mūsā Beğ'e ve Ca'fer Beğ'e ve cemī'-i ağalara ve bi'l-cümle sıgār u kibāra i'lām eyledi ki "İşbu mübārek bayram irtesi azīm seferüm vardur. Gāfil bulınmayup tedārükünüz idüp hāzır u müheyyā olasız." Eyle oldukda cemī' beğler ve ağalar mesrūr u ferhān olup tedārüklerinde mücidd ü sāyi' oldılar. Teb'a-i mezkūrda Selmān zamānından **[İ 256a]** kalmış sengīn toplar vardı, ümerādan kimesne anları hareket itdürmeğe ve kullanmağa kādir olmamışlardı. Fi'l-hāl

paşa-yı ālī-himmet emr idüp ol topları çıkarmasına Mūsā Beğ'i havāle idüp top-çı-başın tevābi'iyle koşup altmış çift öküzle niçe bin Arab gönderüp ol sengīn topları kūh-mānend yerlerinden koparup çeküp Zebīd Kal'ası'nun mukābelesine getürdiler. Dahi cemī'-i sefer mühimmātı görilüp toplara ve darbzenlere ger-dūn-misāl arabalar düzilüp cümle ālāt-ı cenk ü harb mübārek ramazān içinde ih-zār olınup bayram irtesi olıcak paşa-yı sāhib-re'y cemī'-i ümerā vü küberā ve mü-bārizān-ı saf-ārāyla ol adū-yı nikbet-me'āl Zeydī-mezheb İmām-ı bed-fi'ālün kal'ı vü kam'ı niyyetine tasmīm idüp dahi esb-i bād-reftārlara süvār olınup ol sengīn toplara kırkar çift öküz koşup ve beşer yüz ādem ta'yīn idüp andan alemler yer yer baş kaldurup ve tabl ü nekkāreler kūşe kūşe urılup ve sūrnā vü nefīrler çok çok çalınup nusret ü iclālle mahrūse-i Zebīd'den çıkılup a'dā-yı hezīmet-şi'ār üzerine revāne olındılar. Mahall-i mezbūrdan Heys nām kasaba ki bir konak yerdi, **[253b]** ol kūh-vakār toplarun sengīnliğinden ve yolun su'ūbetinden dört günde gelüp vusūl buldılar. A'dā-yı zelīlü'l-kadrün beğlerbeğisi karār-gāhı olan Şehr-i Ta's cāni-bine azm olınması yanında müşāvere olınup tetebbu' olındukda, iki yol olup biri-si tarīk-i āsān olduğı ecilden ol cānibe müteveccih olınmak niyyet olındukda cā-nib-i a'dā-yı hezīmet-āsārdan bir mikdār asker gelüp leşker-i Süreyyā-intizāmun yolını sedd ü redd idüp mürūr u ubūrına aslā kābiliyyet komadukları ecilden nā-çār ol sa'bü'l-mürūr olan tarīke sülūk olınup müteveccih olındı. Üç gün gidilüp Mevze **[İ 256b]** nām kasabaya vusūl bulıcak üç gün anda ārām olınup dahi Tarīk-i Hicre Salāh dimekle ma'rūf rāha müteveccih oldılar. Beşinci gün Şeyh Ahmed ibn Elvān hazretlerinün türbe-i şerīf ve merkad-ı münīfine vusūl bulınup karār olın-dukda a'dā-yı nigūnsār cānibinden gürūh[1]-ı şeyātīn-rücūm gibi bir mikdār asker-i nikbet-melcūm gelüp asākir-i a'dā-şikārı görüp ve ahvāllerin tecessüs itmek iste-düklerinde paşa-yı saf-ārā āheng-i kıtāle ikbāl ve cenk ü harbe ihtimāl virüp fi'l-hāl alaylar bağlayup ve top ve darbzenleri ihzār idüp hāzır-baş olduklarında asker-i bed-fi'āl türbe-i merkūmun mukābelesine konup fikr-i fāsid ve hayāl-i kāsıdların-da iken asākir-i zafer-peyker mukābeleden yetişmesi hadd-i imtinā'da olan ra'd-ı gırīv toplar ve darbzenler bir bir armağan gönderilüp ve ejder-dehānından āteş-efşān misāl tüfenkler serilüp bir vechle gulgule vü velvele olıcak düşmen-i dū-zah-temkīnün bir niçesi düşüp mā'adāsı ters yüzlerine dönüp dahi firār eylediler. İrtesi olıcak ol aradan dahi göçilüp bir derbend-i sa'bü'l-ubūra irişilüp öte cānibi-ne nüzūl olındukda İmām beğlerinden Ali bin Handān nām bir bed-gümān bir mikdār askerle gelüp mukābeleden köpek savaşını itmeğe mübāşeret eyledükde

1 gürūh Vi : girü İ

dilīrān-ı dikkāt-nümūn ve mübārizān-ı zafer-makrūn tüfenkler ve darbzenler serpüp bir mikdār neberd-i kār-zār olınup birkaç baş kesilüp ve niçe dil alınıcak asker-i nikbet-me'āl pāy-dār olmayup **[254a]** dahi tārumār oldılar. Ol aradan dahi ubūr olınup Şehr-i Ta's'un berü cānibinde vākı' olan Cebel-i Sabūr'a vusūl bulınup üzerinde vākı' olan Kal'a-i Urūs arūs-vār müşāhede olınıcak asākir-i zafer-rehberden **[İ 257a]** bir mikdār kal'anun etrāf u eknāfına gāret ü hasāret içün seğirtdüklerinde ahālī-i kal'a çıkup mukābele vü muhārebe olup[1] asākir-i mansūrdan birkaç kimesne düşüp ve birkaçını tutup alup gidüp kal'anun üzerinde arkurı kazığa urdılar.

Ahvāl[2]

Mezkūr paşa-yı mesfūra ma'lūm olıcak gazab esbine süvār olup fi'l-hāl bī-ihmāl göçüp ol gün Ak-baş nām bir mergzār vādiye nüzūl eylediler. Üç gün anda ārām olınup paşa-yı devlet-şi'ār tebdīl ü tagyīr idüp tüfenkçiyān ağasına gönüllüyān ağalığın ve yeniçeriyān ağasına tüfenkçiyān ağalığın ve dāmādı olan azebler ağasına yeniçeri ağalığın ve Dāvūd Ağa'ya azebler ağalığın tevcīh eyledi. İrtesi ki mübārek zilhiccenün gurresiydi, göçilüp şehr-i Ta's'un mukābelesine konılup gördiler ki bir kal'a-ı ālī arkasın Cebel-i Sabūr'a virüp göğsin gerip durur, divār-ı üstüvārı ihkāmda sedd-i İskender ve kulleleri çūh-ı ahzara hem-ser avākıd-ı tahte's-serāya nüzūl ve me'ākıd-ı evc-i Süreyyā'ya vusūl bulup kulle-i kahriyesi dahi eflāke urūc idüp üzerine nigeh-bān u pās-bān olup durur. Hemān-dem muhāsaraya āgāz ve mukāra'aya pervāz olınup ol ra'd-āvāz ve sā'ika-perdāz top u darbzenler hisār-ı üstüvārı mukābelesine cā-be-cā dizilüp ve metrisler kurılup dahi her kūşe ümerādan birine ta'yīn olınup cenk ü cidāle ve harb u kıtāle mübāşeret olınup hisār-ı üstüvārını top-ı pür-āşūbla döğmeğe āgāz eylediler. Kal'a içinde a'dā-yı nikbet-āsār dahi yer yer mancınıklar kurup ve kūşe kūşe ālāt-ı cenk ü harbi dizüp anlar dahi vaktlerine hāzır u nāzır olup taşradan gelen kazā-yı āsumānīnün ve belā-yı nā-gehānīnün def'inde mücidd ü sāyi' oldılar ve bu cānibde Pehlevān Hasan Beğ'e emr olındı ki kal'anun cānib-i yemīninde vākı' **[İ 257b]** olan Kal'a-i Tākir ki **[254b]** üç kal'adur, kadīmü'l-eyyāmdan baş çeküp üç başlu ejderhā gibi baş kaldurup dururdı, varup cānib-i mezkūrun hıfz u hırāsetinde olup a'dā-yı nikbet-intikāmdan yana nāzır olup ol cānibe kimse firār iderse gaflet olınmayup hāzır-baş ola. Eyle oldukdan sonra bu cānibde asākir-i zafer-rehber meydān-ı dār u gīrde merdān-vār cevelān idüp tennūr-ı harbi āteş-i darb-ı bād-ı hücūm ile germ

1 olup Vi : olınup İ
2 Vi nüshasında başlık olarak gösterilmiş.

idüp ol fīl-ten ve gergeden-bedenler ile neberd-i kār-ı firāvān idüp niçelerin şīr-i pençe-i ācāle ve niçelerin minkār-i ankāya kapdurup helāk iderlerdi. Yedi gün ārām olınmayup mübārizān-ı zafer-encām ol ejderhā-yı āteş-fem toplarla ol kal'a-i metīni döğüp çenyād-ı pūlād-nihādını delük delük eyleyüp gülşen-i fethi temāşā eylemek içün revzenler açdılar. Lākin içerüden Arab tāifesi dahi burūc ü kulelden darb ü harb ü neberdi havāle idüp hisārlarınun fethine el sundurmayup mukāvemet ü mumāne'at idüp murg-ı rūh-ı bī-fütūhların çengāl-i şāhin-i ecel-i perdāzdan halās içün miyān-ı meydānda bāzār-ı kār-zār kuruldukda niçe dilāverler baş virüp cān aldılar ve niçe muhannesler firār idicek yer bulımadılar. İttifāk ol esnāda asākir-i fursat-cūya azık[1] muzāyakasından bir mikdār za'f müstevlī olup paşa dahi fi'l-hāl alā-sebīli'l-isti'cāl Zebīd'e azık içün ādemler irsāl eyledi. Lākin ol gice kal'adan bir iki yüz mikdārı Arab kaçup gelüp itā'at eyleyicek, paşa ri'āyetler idüp şüyūhına hil'at-i fāhirler giydürdükden sonra kal'a içinden ahvāli istifsār eyleyüp tefahhus eyledükde cevāb virüp eyitdiler ki: "İçerüsinün hāli harāb toplar ve göz yakmaduk yıkmaduk yer komayup halkı zebūn ve hālleri **[İ 258a]** dīger-gūn olmışdur." Cevābları istimā' olındukda asākir-i fursat-cūya hayli kuvvet-i kalb hāsıl olup paşa azık gelmesine sabr itmeyüp yanında hāzır bulınan azıkdan bir mikdār leşkere tevzī' idüp dahi mübārizān-ı nusret-karīn girü cenkde mücidd ü musırr olup ol sā'ika-perdāz topları **[255a]** kal'a-i üstüvāra urmakda sāyi' oldılar. Māh-ı mezbūrun onıncı güni oldukda ki mübārek ıyd-i adhāya vākı' olmışdı, livā-yı cihān-güşā hāver-zuhūr ve ziyā-yı ālem-ārā pür-nūr olup miyān-ı āsumāna sudūr eyleyicek, askerün ekseri yemeğe ve içmeğe māyil olduklarından cenk ü harb bir mikdār tahfīf olındı. Ahālī-i kal'a dahi mezbūrlarun perākendeliğin müşāhede eyledüklerinde anlar dahi āyīnlerince kahve-hānelere kahve nūş itmeğe azm eylediler. Eyle olıcak kal'a gedikleri fi'l-cümle hālī kalup mahall-i fursat olıcak metrislerde hāzır bulınan dilāverān-ı fursat-nümūn şecā'at ü şehāmetlerle tekbīr ü tehlīli ayyuka çıkup[2] hisār gediklerinden hemān yürüyiş eylediler. Leşkerün perākende olanlarına dahi ma'lūm olup paşaya ve ümerāya bakılmayup seğirdüp anlar dahi yetişdükde fi'l-hāl burclar üzerine azm olınduklarında ehl-i kal'a kahve-hānelerde bunlarun ahvālin müşāhede eyledüklerinde içdükleri kahve içlerine zehr-i kātil ve semm-i helāhil olup dahi feryād u figānla seğirdişüp dilāverlere tüfenk ü yeraklar havāle idüp bir mikdār dayanmak istediler. Ol arada dahi tīg-ı āb-dār ve şemşīr-i cān-şikārla hayli neberd-i kār-zār olındukdan sonra Hazret[3]-i Müfettihü'l-ebvāb

1 azık İ : - Vi
2 çıkup Vi : çıkarup İ
3 hazret Vi : - İ

ve Müsebbibü'l-esbābun ināyetiyle ve pādişāh-ı ālem-penāh hazretlerinün yümn-i himmetiyle aʿdā-yı nuhūset-ahvāle hizlān u inhizām müstevlī olup defʿine iktidārları olmayıcak asākir-i mansūr mecāl virmeyüp cebren ve kahran feth itdiler. Akablerince paşa at boynına düşüp gelüp irişdükde **[İ 258b]** kendüsüz feth olındığına muzdarib olup gazab esbine süvār olup ol arada iki yeniçerinün boynın urup ve bir sipāhī salb eyledi. Andan sonra paşa dahi kalʿa içine giricek, aʿdā-yı nuhūset-āmālün ümerā-yı kalīle ve küberā-yı zelīlesinden Ali Beğ bin Handān ve Emīr Hasan nām beğleri sengīn burc-ı saʿbı olan kulle-i kahriyyeye girüp emīrü'l-ümerāsı olan Fakīh Nusayrī nām bed-fercām asker-i nikbet-melcūmıyla bir cānibden firār idüp Cebel-i Sabūr'da **[255b]** Kalʿa-ı Urus'a azm eyledi. Eyle oldukda hemān Paşa-yı pelenk-intikām ol iki büyük tīr-i tīz-sāz ve sayha-āvāz topı çekdürüp Burc-ı Kahriyye'ye havāle olan Cebel-i Sabūr'un bir mikdār eteğine çıkup Kulle-i Kahriyye'yi kahr itmeğe muʿādil oldukda girü muhārebeye āgāz ve mukāraʿaya pervāz olınup ol ifrīt topları urup ve darb u harb u neberdi āsumāna irişdürüp bir niçe gün döğilüp cezvī gedikler olındukda dilīrān-ı cenk-sāz ve mübārizān-ı tüfenk-endāz hemān-dem yürüyiş eylediler. Ammā çendān fāyide idemediler. Lākin bunlarun ikdām-ı ihtimāmından içerüde beğlere ve Arab tāifesine hayli havf müstevlī olup rūz-ı rūşenleri çeşm-i bī-nūrlarına teng ü tār olduğı taşrada Özdemür Beğ'e maʿlūm[1] oldukda haber gönderüp eyitdi ki: "Cebrle alınmakdansa eyülikle virün. Paşadan emān-nāme alıvirüp sizi halās ideyim[2] ve illā bin cānınuz varsa biri dahi halās olmaya" didükde içerüdeki beğler dahi fikr idüp paşanun ikdāmını ve asākir-i nusret-fercāmun ihtimāmını müşāhade itdüklerinden sonra muhassal yigirmi beş gün dayanup āhirü'l-emr haşyet-i şemşīr-i bürrān ve heybet-i tīg-i sinān eser idüp ruʿb ü hirās müstevlī olıcak nā-çār istihlāslarına **[İ 259a]** istidʿā-yı emān taleb eyleyüp Kulle-i Kahriyye'yi dahi teslīm eyledüklerinde Pādişāh-ı İslām nassarallāhu ilā yevmi'l-kıyāme hazretlerinün sāye-i saʿādetlerinde kabza-ı teshīre girüp kulle-i gerdūn-hemtāsına iʿlām-ı nusret-encām ve burūc u urūcları üzerine bayrak-ı fursat-fercām nasb olınup kūs-i harbīler çalınup şenlik ve şādlıklar olınup zabt olındı. Ve içinde olan cevāmiʿ ü mesācidde sāhib-kırān-ı zamān hazretlerinün nām-ı şerīfine hutbeler okınup ve sikke-i saltanat unvān-ı adālet-cereyānına izāfet olınup ahālī-i vilāyet emn ü emān üzre olup pādişāh-ı adālet-şiʿārun sāye-i saʿādetinde müreffehü'l-hāl oldılar. Andan sonra paşa-yı ālī-mikdār Kalʿa-ı Taʿs'da oturup şīr-pīşe-i cenk ü āşūb ve hüner-ber-i kūhsār-ı gavgā vü hurūb olan Özdemür

1 maʿlūm İ : muʿallem Vi
2 ideyim Vi : idelüm İ

Beğ'e bir mikdār **[256a]** asker koşup Nukayl sahrāsı nām derbendü'l-mezbūr cānibine irsāl idüp İmām cānibinden asker-i nikbet-āyīn gelmek ihtimāl virilüp hıfz u hırāseti ve def' ü men'i içün müteveccih olup revāne olındı. Ve yeniçeri ağası olan Süleymān Ağa'yı tevābi'iyle sābıku'z-zikr olan Tākir Kal'ası üzerine gönderilüp ki müddet-i medīdden berü kimseyi yanına uğratmayup üç başlu ejderhā-misāl serkeş olup dururdı, mūmā-ileyh Süleymān Ağa kal'a-i mezbūra varup vusūl buldukda ejder-dehān ve āteş-efşān toplarla muhāsara idüp bir ay mikdārı gice ve gündüz döğüp bi-ināyetillāh pādişāh devletinde kabza-ı teshīre getürüp feth itdiler. Ve öte cānibde Özdemür Beğ dahi varup derbend-i mezbūrı mürūr idüp Nedārī nām şeyhü'l-Arab'un kal'ası olan İp nām kal'anun kurbına nüzūl olınup ve azık alınup girü revāne oldılar. Nukayl-i Sāmarre nām derbend-i dīgere dahi irişüp[1] şeyhü'l-Arabī **[İ 259b]** olan tavā'if-i muhtelifesiyle mukābil gelüp yol virmemek istedüklerinde behādırān-ı tüfenk-endāz ve mübārizān-ı sā'ika-sāz, asker-i nikbet-melcūme gulüvv idüp tüfenk serpdüklerinde fi'l-hāl ol adū-yı bed-āmāl durmayup firār idüp kal'alarına girdiler. Özdemür Beğ dilāverleriyle varup kal'a-ı mezbūrı muhāsara ve a'dā-yı bī-girdāra muhārebe husūsında ikdām-ı tām ve ihtimām-ı tamām idüp göz açdurmayup feth itdiler. Andan sonra derbend-i mezbūrı dahi aşup ol aradan Dumār nām kal'a ki iki menzil yer idi, hemān ılgar olınup varup kal'a-ı mezkūrı basduklarında içinde olan beğleri ve re'āyāsı durmayup anlar dahi tārumār olup gitdüklerinden sonra kal'a-i mesfūr dahi bi-ināyetillāh meftūh ve müsehhar oldı. Eyle olıcak Özdemür Beğ ol aradan paşaya haber gönderüp zikr olan kılā'un fütūhı haberlerin bildürdükden sonra icāzet taleb eyledi ki İmām'un San'ān nām tahtı üzerine revāne ola. Paşa-yı sāhibü'l-umūra ma'lūm[2] olıcak mezbūr fütūhātda emri olmamağın Özdemür Beğ'e bir mikdār bī-huzūr olup ba'zı ta'n- **[256b]** āmīz haberler gönderüp ve "Biz dahi varmak üzreyüz sabr eyle" diyü cevāb gönderdi. Ve paşanun yanında olan askere ulūfe virmede ve pādişāh-ı ālempenāh hazretlerinden terakkīler içün emr-i ālī gelüp terakkīlerin dahi virmede tekāsül olmamağın leşkerle paşa beyninde hayli burūdet hāsıl olup ve Pehlevān Hasan Beğ'ün dahi tama'ı yüzleri gālib olup ve zāt-ı kabīhinde dahi şekāvet-i asliyyesi olduğı ecilden anun dahi paşayla mābeyninde küdūret vākı' olmışdı. Eyle olmağın ol mahalde paşa emr idüp kulun ulūfesi virilüp lākin terakkīleri virilmedi. Ve Özdemür Beğ'le olan kullarun dahi ulūfeleri gönderilüp vusūl buldukda **[İ 260a]** terakkīleri gelmedüği ecilden Özdemür Beğ'ün üzerine gulüvv idüp çā-

1 irişüp Vi : irişilüp İ
2 ma'lūm İ : mu'allem Vi

derin taşladılar. İki-üç gün kaçup niçe nā-sezā fi'ller işledüklerinden sonra Özdemür Beğ nā-çār olup tüfenkçiyān kethüdāsı paşaya irsāl idüp ahvāli i'lām eyleyicek, paşa dahi kula ādem gönderüp envā'-i nüvāzişler ve hoş haberler irsāl idüp "Bī-huzūr olmanuz. İnşāallāh an-karīb varıldukda cemī'-i terakkīlerinüz dahi edā olınur" diyü cevāb virdükden sonra emr idüp toplarun ve darbzenlerün meremmātı olup ve levāzımı görilüp dahi zikr olan şehr-i San'ān üzerine gidilmesine azm ü cezm olınup Özdemür Beğ'den yana revāne oldılar. Ol gün gidilüp Cennet-ābād nām mevzi'e vusūl bulduklarında üç gün ārām olınup andan göçilüp Nedārī şeyhü'l-Arab'un cebeli kurbında dolaşup bir niçe gün gidildükden sonra Vādi-i Hūbān nām mahalle varılup nüzūl eylediler ki ol aradan Özdemür Beğ'e bir menzil yer idi, paşa ādem irsāl idüp Özdemür Beğ'le olan kulun ahvāl ü akvālin tecessüs ve tafahhus ide. Ve kendünün yanında olan Pehlevān Hasan Beğ'ün ki vesāvis-i şeytāniyye ve hesāyis-i nefsāniyye dimāğına eser idüp fikr-i fāsidi ve hayāl-i kāsıdı[1] yevmen-fe-yevmen mütezāyid olmışdı, ol mahalde fi'l-hāl tevābi'inden bir niçe müfsidi cem' idüp ve müşāvere idüp eyitdi ki

Āsī-Şoden-i Pehlevān Hasan[2]

"Paşanun bize hayr niyyeti yokdur. Şimden girü başımuz tedārükin itmek gereküz. Bu husūsda siz ne fikr idersiz?" **[257a]** didükde ehibbāsı olan müfsidīn eyitdiler "Cānımuz ve başımuz yoluna fedā. Emrüne mutī' u münkāduz. Her ne buyurursanuz fermān sizündür" didüklerinde Hasan Beğ eyitdi "Neden ma'lūm kavlinüzde sādık ve fi'linüzde muvāfık idüğünüz? Varun Özdemür Beğ'le olan gönüllü ağası Şāh Velī Ağa ve Aden ağası **[İ 260b]** Mīrzā Ağa'nun başların kesün. Fursat olursa Özdemür'ün dahi başın kesün ki size i'timād u i'tikād eyleyem" diyicek mezbūrīn "ale'r-re'si ve'l-ayn" diyüp dahi ol şer işün peyki olan müfsidler hemān ol aradan kalkup Özdemür Beğ'den yana revāne olındılar. İrişdüklerinde fi'l-hāl bīvakt zikr olan Şāh Veli Ağa'nun çāderine varup gāfil yaturken basup katl eylediler. Etrāfda olan pādişāh kulları ahvāle vākıf olduklarında bu fesādı iden müfsidleri kendülerden zann idüp bunlar dahi varup anlara lāhık olup bir alay olıcak paşanun anda bir za'īmi vardı, varup anı dahi katl eylediler. Ba'dehū Mīrzā Ağa'nun çāderine azm olıncak[3], Mīrzā Ağa mācerāya muttali' olup rūh-ı azīzini halās itmek içün fi'l-hāl Özdemür Beğ'e kaçup istimdād taleb eyledi. Müfsidīn-i mezkūrīn vardukda Mīrzā Ağa'yı çāderinde bulmayıcak cemī'-i mā-melekini yağma idüp ve

1 ve hayāl-i kāsıdı Vi : - İ
2 āsī şoden-i Pehlevān Hasan Vi : - İ
3 olıncak Vi : olıcak İ

ardınca Özdemür Beğ'den yana varup mezbūrı taleb eyledüklerinde Özdemür Beğ mukābele gelüp tazarru' idüp "Kanını bana bağışlan" diyicek, ba'zıları ferāgat idüp ve ba'zıları Özdemür Beğ'e dahi kasd eylediler. Āhirü'l-emr cem'iyyet-i şeyātīn perākende olup fi'l-cümle gavga basılup ferāgat eylediler. Ammā Hasan Beğ'den gelen müfsidler bu fesādı idüp dahi girü Hasan Beğ'den yana revāne olduklarında hemān Özdemür Beğ, paşaya ādem gönderüp hādiseyi i'lām eyledükden sonra "Sizler dahi zinhār gaflet üzre olmayasız" didükde paşa mütefekkir ve müte'abbir olup kethüdāsını çağırdup eyitdi ki: "Ey bed-baht! Senün nā-ma'kūl ef'āllerün āhir benüm başum gitmesine sebeb olur." Zīrā paşaya nā-ma'kūl nesneleri ekserī kethüdā ilkā iderdi. Ol ecilden paşa gazab ile envā'-i dil-āzārlıklar **[257b] [İ 261a]** eyledükden sonra emr eyledi ki meş'aleler yanup gece ile dīvān eyleye. Kethüdā girü eyitdi "Bī-vakt dīvān olmağın aslı yokdur. Paşa bizden havf idüp bu asıl vaktinde dīvān eyledi. Dīvān, envā'-i kīl ü kāl eylerler. Bu re'y-i savāb değüldür" diyüp māni' olıcak nā-çār sabāha te'hīr olındı. Ammā Hasan Beğ, bed-endīşini izdiyād, fikr-i fāsidini imtidād idüp dahi cebe vü cevşenin giyüp gice içinde kendüye tābi' bir niçe müfsidler çāderin ve esbābın yerinde koyup çıkup bir cānibde vaktine hāzır ve[1] ol müfsidlere nāzır olup durdılar. Ol şerr u şūrda mücidd olan bī-temīzler ittifāk ol gice gelüp yetişüp ol arada Hasan Beğ'e mülākī olduklarında itdükleri ahvāl-i kabīhalarınun mukābelesinde Hasan Beğ denen re'īsü'l-müfsidīn tahsīnler idüp "Yüzünüz ak olsun, sadākatınuz ma'lūm oldı. İmdi fursatdur, hemān paşayı dahi tamām itmek gereksiz" diyicek, bunlar dahi "Fermān sizündür" didüklerinde ol bā'is-i fesād eyitdi "Varup paşaya gulüvv eyleyüp çāderin basun. Eğer ser-i bī-sūdını sahīfe-i rūzgārdan kat' idebilürseniz nūrun alā nūr ve illā elünüzden halās olup firār iderse bu cānibden at salup üzerine varam. Dostluk yüzinden nedür aslı, nireye gidersiz didüğümde lā-büdd bana mukayyed olsa gerekdür. Ol arada Şābite ile ben anun işini tamām iderüm" diyüp ol dāll ü mudill bunlara idlāl ü iğvā virüp ale't-ta'cīl göndericek paşa dahi çāderinde sabāh namāzın edā idüp evrādına meşgūl olmışdı ki ol bed-ahterler gelüp paşanun çāderi havlısını kılıç ile iki şakk idüp dahi "Allāh Allāh" diyüp içerüye girdüklerinde sadā-yı pür-āşūb paşanun gūş-ı hūşına irişicek **[İ 261b]** cān başına sıçrayup kalkup çāder kapusına gelüp gördi ki bir alay atlu[2] havlıdan içerü girmişler, önlerince Kara Mustafa nām bir pelīd. Paşa bunları gördükde eyitdi "Bre Kara Mustafa! Niçün bu asıl bī-edeblik idüp benüm haremüme girüp küstāhlık eylersün?" Andan tarīk-i müdārāya sülūk idüp eyitdi

1 ve Vi : - İ
2 atlu Vi : atlular İ

ki: "Fikrüm bu idi ki **[258a]** seni ilerü getürem, ādem eyleyem. Sen bu asıl ef'āl-i kabīha ve ahvāl-i fazīhaya mübāşeret eyledün." Kara Mustafa eyitdi "Çünki şimdiye değin ādem olmaduk. İmden girü çāre yokdur, olacak oldı" didi. Dahi paşanun üzerine kılıç havāle idüp başına bir kılıç çaldı. Dülbendine rāst gelüp zarar idemeyicek paşa yanında olan kullarına "Bre ok yay!" diyüp eline kılıç virdiler. Kılıcı alup Kara Mustafa'yı bir iki yerde çalup kulların zahm-nāk idemeyicek, Çalık Ali Bālī nām bir pelīd dahi bir sünü urup etrāfdan sünü üşürdiler.

Katl-i Veys Paşa[1]

Çün[2] paşayı ol arada helāk eylediler, kethüdā olan Hayr-i bī-temīz çāderinde henüz yaturdı. Gavga ve galebeyi duyıcak etrāfında olan pādişāh kullarına feryād idüp "Ne durursuz? Paşa'yı helāk eylemişler" diyicek kul tāifesi seğirdişüp gelüp "Şimdi-değin bizi tahfīf ü tahkīr iderdün. Şimdi bizden meded mi taleb eylersün?" diyüp dahi üzerine gulüvv eylediler. Kethüdā cānından nevmīz olup nā-çār ser-i müfsidīn olan Hasan Beğ'ün çāderine kaçup ol dahi henüz çāderine gelmişdi, kethüdāyı bunlarun elinden alup dilek eyledi. Andan kalkup hazīne üzerine varup "Yoldaşlar! Hazīne sizün. Ulūfenüz içindedür. El uzatmak cāiz değüldür" diyü hazīneyi hıfz eyledi. Ammā paşanun külliyā hazīne[3] ve tecemmülātın yağma eylediler. Ahşam oldukda sancak **[İ 262a]** mutasarrıfı olan Ca'fer Beğ'i Hasan Beğ çāderine da'vet idüp eyitdi ki "Korkarum sana dahi bir hatā ideler. Kerem eyle cemī'-i esbābunla gelüp bu gice bizümle ol, tā ki sana bir vaz' olınmaya." Ca'fer Beğ işitdükde "Ma'kūl" diyüp cümle tecemmülātın getürüp Hasan Beğ'ün çāderinde karār eyledi. Nısfü'l-leyl zamānı olıcak Hasan Beğ girü eyitdi ki "Ey Ca'fer Beğ! Ziyāde havf iderüm ki sana mazarrat ola. Sana Ta's beğliğin virdüm. Bir lahza karār itmeyüp hufyeten hemān çıkup sancağa[4] revāne ol. Ola ki kimesne vākıf olmaya. Esbābunı ardunca gönderem" diyicek Ca'fer Beğ mütefekkir **[258b]** ve mütegayyir oldı. Lākin çār nā-çār "Hoş" diyüp gitmesine rızā viricek atını ihzār eylediler. Ve bindürüp iki-üç hidmetkārıyla Ta's cānibine revāne eylediler ve üç-dört harām-zādeyi bile koşup gönderdiler. Bir mikdār yer gitdüklerinden sonra ol bile koşılan bed-asıllar eyitdiler "Beğ hazretleri! Yeter gittüğünüz. Atundan in ki gitmenüz bu arada nihāyet buldı." Ca'fer Beğ derd-mend bunlarun sözlerin gūş eyledüklerinde neye uğraduğın bilüp nā-çār atından inüp tazarru' eyledi ki "Sabr

1 katl-i Veys Paşa Vi : -İ
2 çün Vi : - İ
3 hazīne Vi : hazānesin İ
4 hemān çıkup sancağa Vi : hemān sancağa çıkup İ

eylen iki rek‘at namāz kılayın.” Fi’l-cümle ārām eylediler. Ol miskīn namāza iktidār eyledi lākin havfdan kuvvet ü kudreti kalmayup namāzı edā idemeyüp eyitdi “Gelün murādunuz ne ise eylen” diyicek ol zālimler ol müslimānı ol arada helāk eylediler. Hasan Beğ denen hāinün bu murādı dahi hāsıl olıcak saltanat hevāsı dimāğından mütezāyid olup pādişāhına āsī olmasını ki mukarrer itmişdi, cemī‘ ağaları da‘vet idüp dīvān eyledi. Aden’de ve Zebīd’de olan ağalara hükmler irsāl idüp eyitdi ki “Bilün ki paşamuz pādişāhına āsī olup hıyāneti zāhir olduğı ecilden başını kesdüm. Cemī‘-i pādişāh kullarına biner para bahşīş ve bir para terakkī virdüm. Sizler dahi **[İ 262b]** yanınuzda olan kula bu minvāl üzre idesiz ve Özdemür Beğ’e dahi bi-aynihī hükm gönderüp paşanun hıyāneti eclinden böyle oldı. An-karīb mülākī olduğımuzda anda olanlarun dahi bahşīşlerin ve terakkīlerin virürem” didi. Özdemür Beğ’e kazıyye ma‘lūm[1] olıcak sāhib-re’y-i müşkil-güşā kimesne idi, re’y-i tedbīre mübāşeret idüp ammā yanında olan pādişāh kullarına çendān i‘timādı olmaduğı ecilden anları imtihān içün atına binüp bir kenāra çıkup pādişāh kulların çağırup eyitdi ki “Yoldaşlar! Çünki Hasan Beğ bu asıl nāhakk yere kanlar eyledi. Beni ve niçeleri dahi kesmeyince komasa gerekdür. İmdi ölmekden dirlik yeğ. Ben Zebīd’e giderem. Sizler niçe idersiz? Benümle bile gider misiz? Ve illā fikrinüz nedür?” diyicek cemī‘isi eyitdiler ki “Siz kande isenüz biz dahi andayuz[2]. **[259a]** Hemān bizi mahall-i zarūretde pāy-māl itmeyesiz. Başımuz ve cānımuz yoluna fedādur” didüklerinde Özdemür Beğ bunlarun murādların ma‘lūm idinmekdi, cevābları böyle sādır olıcak eyitdi ki “Gāyet a‘lā ve sezā fikr. Ammā Zebīd’e ki varavuz anda olanlar bize su’āl idüp “Paşayı n’eyledünüz? Bir müfside helāk itdürüp anun hakkından gelmeyüp bu cānibe kaçasız. Pādişāhun böyle mi kullarısız?” didüklerinde ne cevāb virürüz? Ta‘n taşıyla anda her gün ölmekdense bunda kılıç altında pādişāh yolına bir kerre ölmek yeğdür” diyicek eyitdiler “Rāst buyurursuz. Ve’l-hāsıl emr ü tedārük hazretinüzündür. Emrüne mutī’ ve fermānuna munkāduz” diyü cevāb virdüklerinde Özdemür Beğ eyitdi “Ber-hor-dār olun. Size dahi lāyık olan budur. Pādişāhun ekmeği size helāl olsun. İmdi mādem ki siz benüm sözüm esleyesiz, sizün bir kılınuza hatā getürmeyem. Hasan Beğ denen hāin kimdür? Ha’ini sanman ki ber-hor-dār ola. **[İ 263a]** Yā kesile başı yā ber-dār ola. Sizün himmetinüz ile ve Hakk Te‘ālā’nun ināyetiyle ol zālimün hakkından gelevüz” diyüp dahi etrāfında olan kabā’il şeyhlerine hüsn-i va‘delerle nāmeler perākende idüp ol müfsidün vücūd-ı habīsini safha-ı rūzgārdan izāle vü

1 ma‘lūm İ : mu‘allem Vi
2 siz kande isenüz biz dahi andayuz İ : siz kande isenüz ben dahi andayam Vi

hakk itmesi bābında mü'āvenet taleb eyledi. Eyle oldukdan sonra bu cānibde Hasan Beğ mekr ü hīle ve re'y-i pür-ilel idüp sābıkan Yemen emīrü'l-haccı olan Murād Ağa'yı Özdemür Beğ'e tavşan uyhusın virmek içün irsāl idüp gelüp vusūl bulıcak Özdemür Beğ'e eyitdi "Ben gelmedüm, illā sizün mābeyninüzi ıslāh itmesine geldüm. Devletlü pādişāhun eyyām-ı sa'ādetinde vilāyeti içinde fitne vü fesādlar olup müslimānlar pāy-māl olmasunlar" didi. Dahi koynından bir Kelām-ı kadīm-i vācibü't-tekrīm çıkarup eyitdi ki "Hasan Beğ bu kelām-ı vācibü'l-ikrāma eymān-ı gılāz ile yemīn eylemişlerdür ki min-ba'd mābeyninde habt u hatā vākı' olmaya. Sizler dahi yemīn eylen, mābeyninüzde adāvet olmayup fitne vü fesād kat' ola" didükde Özdemür Beğ eyitdi "Anlar yemīn itdiyse biz itmezüz. Sebeb nedür ki sa'ādetlü pādişāh hazretlerinün emīrü'l-ümerāsını **[259b]** katl itdürüp ve Ca'fer Beğ'i helāk itdüre. Anlardan ne günāh sādır oldı ki katle müstehak oldılar?" Cevāb virüp eyitdi ki "Paşadan hıyānet zāhir olup pādişāh-ı ālem-penāha āk u āsī olduğı ecilden katl olındı. Ammā Ca'fer Beğ'ün husūsında Hasan Beğ'ün alākası yokdur. Ana zarar olmak fehm olınmağın nefsi virüp irsāl eyledükde birkaç müfsidler āgāh olup ardına düşüp helāk eylemişler" diyicek Özdemür Beğ eyitdi "Siz gerçek dirsiz. Ammā pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāh kulları eydürler ki paşanun ve Ca'fer Beğ'ün katli husūsı cümle Hasan Beğ'ün başı altındandur. Zīrā Defterdār **[İ 263b]** Ahmed Çelebi'yi ve Kāsım Beğ'i ve nevbetçiler ağasını dahi habs eylemişdür. Çünki ol fesādlarda alākası yokdur, yā bunları habs itmeğe bā'is nedür?" diyicek Murād Ağa mezkūrlarun habsi husūsını inkār idüp "Hāşā ki bunlar habs ola!" diyü yemīn idüp "Aslā ol cānibde fitne vü fesād ihtimāli yokdur ve olmaya. Dahi min-ba'd benüm boynuma" diyicek Özdemür Beğ eyitdi "Mādem ki ol cānibde hıyānet zāhir olmaya, bizden dahi sādır olmaya" diyü yemīn eyledi. Ammā kul tāifesi eyitdiler "Zikr olan Ahmed Çelebi'yi ve gayrileri bu cānibe gönderün ve kimesneye māni' olmasun. Mābeynde varup gelsünler. Andan sonra Hasan Beğ dahi gelüp[1] aslā kimesneye çün ü çerā dimeyüp kīl u kāl olmaya didüklerinde Murād Ağa "Hoş ola" diyüp "İnşāallah ben varduğumda anları göndereyüm" diyü ahd u mu'āhede olınup "İmdi icāzetünüzle giderem illā Hasan Beğ'ün sizlere mektūbı vardur" didi. Dahi çıkarup virdükde okuyup gördiler. Eyitmiş ki "Ey hudāvendgār kulları! Bilün ki Mısır'da niçe Ahmed Paşa hıyānet idüp pādişāha āsī olduğından āhiri hayr olmayup helāk oldı. Hāliyā Veys Paşa dahi bi-aynihī isyānı zuhūr bulup pādişāh devletinde baş kesilüp katl olındı. İmdi birkaç gün sabr eylen, tā ki size pīşkeşler ve terakkīler irsāl olınup her birinüz ri'āyetler olasız" diyü gūş-māl eyle-

1 gelüp Vi : - İ

miş. Kul tāifesi **[260a]** istimāʿ eyledükde iʿtimād u iʿtikād eyledükleri ecilden eyitdiler "Pādişāha hāin olanlar dāyimā ser-nigūn olsunlar" diyüp Murād Ağa'yı gönderdiler. Ammā ol hāinün hīle vü mekrini mülāhaza itmeyüp ancak bahşīş ve terakkī didüğine mukayyed oldılar. Özdemür Beğ nüktedān ve ukde-şinās olmağın cemīʿ-i ekābir ü asāgiri **[İ 264a]** daʿvet idüp dīvān eyledi. Eyitdi[1] "Beğler! Bu yoldaşlar Murād Ağa'nun gelmesinden ne anladınuz?" Eyitdiler "Hīç nesne anlamaduk illā bize bahşīş ve terakkī vaʿde eylemiş. Ne ise gerek pādişāhun eyyām-ı saʿādetinde Hakk Teʿālā pādişāha zevāl virmesün" diyüp duʿālar eyledüklerinden sonra Özdemür Beğ eyitdi "Ben bir ednā iken pādişāhun sancağın çeküp sāir ümerāsından maʿdūd oldum. Hālis ü muhlis bir kemter kuluyum. Kā'il değülüm ki bed-nāmla helāk olam. Ol hāin sizi hīle ile aldamak istedüği bahşīşe ve terakkīye ne ol kādir ne ben kādirüm. Hīle vü telbīsiyle beni dahi helāk eylemek ister. Anun elünde helāk olmakdansa sizün elinüzde katl olmak yeğdür. Er olan kişi rāst söylemek gerekdür. Ammā bu günden sonra cümlenüze bir para terakkī olsun, devletlü pādişāhun saʿādetlü başı[y]çün" diyü yemīn eyleyicek kul tāifesi bu kavle rāzı olup Özdemür Beğ'e tābiʿ-i mutlak olup durdılar. İrtesi olıcak öte cānibden Ahmed Çelebi ve Kāsım Beğ ve nevbetçiler ağası çıkagelüp birkaç gün geçicek Hasan Beğ denen müfsid dahi tevābiʿiyle gelüp mülākāt olmak üzere olıcak Özdemür Beğ ve sāir sıgār u kibār istikbāle çıkup envāʿ-i riʿāyetler ile karşulayup mülākī olduklarında Özdemür Beğ ve sāir beğler ve ağalar Hasan Beğ'le merhābā idüp dahi cümle hudāvendgār kullarıyla önine düşüp iʿzāz u ihtirāmla getürüp kondurdılar. Öyle olıcak ol Hasan Beğ denen müfsid hemān Özdemür Beğ'ün helākine kasd u mübāşeret idüp yetmiş-seksen mikdār bed-bahtlar ile ahd ü muʿāhedeler idüp şöyle ilkā eyledi ki yarın dīvān olup cemīʿ-i erkān gelüp ve sımāt çekilüp her kişi yerli yerinde karār idüp **[260b]** yemek yemeğe şürūʿ eyledüklerinde hemān gulüvv eyleyüp ol arada Özdemür Beğ'i katl ideler. Andan sonra münādiler Allāhu yensuru **[İ 264b]** Sultān Hasan[2] diyeler. Re'y-i sābıkın şerh-i meşrūh üzre mukarrer idüp dahi dīvān tedārükin görüp cemīʿ-i erkānı dīvāna daʿvet eylediler. Zıllullāhi fi'l-arzun himmetiyle ve Bārī Teʿālā'nun ināyetiyle ol münāfıkun hātırına lāyıh olan lāyihāt cümlesi Özdemür Beğ'e ve sāir beğlere keşf olup yarındası sabāh olıcak dīvāna cemʿ olmağa şürūʿ olınup etrāfından kul tāifesi gelüp ol bed-bahtun çāderi önünde iki kol olmağa başladuklarında Özdemür Beğ dahi beğlerün ve ağalarun gelmesine intizārdı ki geldüklerinde anlar dahi dīvāna varalar, ol mahalde

1 eyitdi Vi : - İ
2 "Allah, Sultan Hasan'a yardım etsin."

beğler ve ağalar gelüp Özdemür Beğ dahi atına binmek isteyicek eyitdiler ki "Hey beğ hazretleri! Müfsidün fesādından āgāh mısun ve illā mekr ü hīlesinden gāfil misün? Eyitdi ki "Siz beni hāb-ı gafletde uyur mı sanursuz? Hakk Te'ālā'nun celle zikruhū ināyetiyle cemī'-i ahvāle muttali'üz. Ne i'tibār ol asıl hāinün fikr-i fāsidine, benüm andan aslā havfum yokdur. Belki havfum ancak sizdendür. Pādişāh-ı rūy-i zemīnün sādık kulı mısız yohsa Sultān Hasan kulı mısız? Bana sahīh cevab virün!" diyicek cemī'-i hāzır olan sagīr ü kebīr ahdler ve yemīnler idüp "Pādişāhun nān-ı azīzine hāin değülüz. Hālis ü muhlis emrüne rām ve fermānuna ikdāmuz ve emrünüz nenün üzerine cārī olursa fermānıyız" diyü eymān-ı gılāz eyledüklerinden sonra Özdemür Beğ'ün hātırında aslā kederden eser kalmayup i'tikādı sahīh olup eyitdi ki "İmdi hemān atumı getürün." Getürüp bindürdiler. Eyitdi "Sancağumı dahi getürün. Ve hem nidā eylen ki her kim pādişāhına hāin olmayup sādık kulıdur, sancak dibine gelsün" didükde mukābelede Hasan Beğ pelīdün çāderi karīb olmağın cānib-i Özdemür Beğ'ün cem'iyyetine ve ahvāline **[İ 265a]** vākıf olup çāderi kapusından nazar idüp mecma'ı müşāhede eyleyicek deryā-yı havfa müstağrak **[261a]** olup dahi hemān tevābi'ine hitāb idüp "Şerefü'l-hayl[1] nām atumı getürün!" diyicek fi'l-hāl ihzār eylediler. Özdemür Beğ'ün yanında tarīk-i meşrūh üzre müdānīler nidā eyleyicek cemī'-i etrāfdan hudāvendgār-ı zevi'l-iktidār e'azallāhu ensārahū ilā yevmi'l-karār kulları işitdükde Özdemür Beğ'ün sancağı dibine fevrī azm eylediler. Ol hāinün yanında mukaddemā cem' olanlar müşāhede itdiler ki kendülerün yanında kimse gelmeyüp öte cānibe varurlar, anlar dahi hemān bir bir öte cānibe revāne oldılar. Eyle olıcak Özdemür Beğ hemān eyitdi ki "Ey pādişāh-ı ālem-penāh kulları! Halīfe-i rūy-i zemīnün eğer sādık kulıysanuz şol hāinün hakkından gelmek gereksiz. Vaktidür hemān koman!" diyicek Allāhu ekber, cemī'-i sıgār u kibār ol mel'ūnun üzerine hücūm idüp gulüvv eyledüklerinde mukābeleden ol tarīk-i hakkı koyup sebīl-i tugyāna azm iden bed-gümān tāli'-i bed-ahteri āsumān-ı nuhūset-güsteri ufkından tulū' idüp zillet ü nikbet irişdüğin ma'lūm idindükde dahi ārāma mecāl kalmayup Murād Ağa ve gönülliyān ağası Deli Hüseyin ve Çalık Ali Bālī ve Çerkes Ali nām müfsid tevābi'leriyle fi'l-hāl atlarına süvār olup dahi karārı firāra tebdīl ve fursatı nikbete tahvīl eylediler. Özdemür Beğ dilāverlerle ardlarına düşüp bir mikdār kovduklarından sonra kul tāifesi Özdemür Beğ'e eyitdiler "Ne lāzım bu kadar asker birkaç kaçkunun ardınca düşmek. Arab tāifesi gelüp çāderlerimüzi ve esbāblarımuzı gāret ü hasāret eylerler. Hazretinüz devletle dönün. Bir mikdār ādem varup ol hā'ini tutalum" didüklerinde Özde-

1 Şerefü'l-hayl Vi : Şarkü'l-hayl İ

mür Beğ dahi ma'kūl görüp **[İ 265b]** sābıkan gönüllüyan ağalığından ma'zūl olan Mīrzā Ağa'yı ve yeniçeri kethüdāsı Uzun Ahmed'i bir mikdār leşkerle ol erbāb-ı fesādun ardınca gönderüp kendüsi dönüp ārām-gāhlarına vusūl bulduklarında cemī'-i sıgār u kibār ki anda hāzır idi, Özdemür Beğ eyitdi "Ey pādişāh-ı rūy-i zemīn kulları! **[261b]** Merhūm Veys Paşa gitdi. Pādişāhımuz olan halīfetullāhi fi'l-arazīn hazretleri sağ olsun. Himmetinüzle ol müfsidün dahi ne[1] olacağı ma'lūm. İmdi hudāvendgārdan bir emīrü'l-ümerā gelince kā'im-makām gerek tā her husūsında ana mürāca'at olınup emrinden kimesne mütecāviz olmayup ana tābi'-i mutlak olavuz." Cemī'-i hāzır olanlar "Ma'kūl" diyüp "Paşa yerine kā'im-makām olmağa kim lāyıksa nasb eylen" diyü cevāb virdüklerinde nefs-i Aden Sancağın mutasarrıf olan Kāsım Beğ ki anda hāzır idi, Özdemür Beğ eyitdi "Münāsib budur ki bunlar paşaya nā'ib-i menāb ola. Zīrā pādişāhun kadīmü'l-eyyāmdan zer-ser ü alem-peyker sancağını çekegelüp cemī'-i ahvāle vākıf, sāhib-i tedbīr oldukları ecilden bunlar evlā vü āhrādur[2]" diyüp dahi mezbūr Kāsım Beğ'e teklīf idüp "Sizler kā'im-makām paşa olmak gereksiz" diyicek Kāsım Beğ el-mezbūr eyitdi "Re'y u tedbīrinüz ma'kūl. Sizlere muhālefet cāiz değüldür. Lākin ben pīr oldum. Ol evāmir-i pādişāhī ve levāzım-ı şehinşāhī tedbīrinde bende ol kadar kuvvet ü kudret yokdur. Münāsib budur ki paşa yerine Özdemür Beğ nasb olup cemī'-i umūrda anlara mürāca'at olınup kimse emrine muhālefet itmeye. Zīrā bu vilāyetün ehl-i vukūflarıdur. Anlardan münāsib kimse olmaz" diyüp Özdemür Beğ'e "Elbette sizler olmak gereksiz" didüklerinde Özdemür Beğ'den **[İ 266a]** böyle cevāb sādır oldı ki "İmdi husūs-ı mezkūrda beni elyakk görüp çün bana teklīf idersiz, her emrde emrüme rām olup dostuma dost ve düşmenüme düşmen olup hīç mütecāviz olınmayup bana tābi'-i mutlak olmak gereksiz" diyicek cümlesi "Ale'r-resi ve'l-ayn" didiler. Dahi Özdemür Beğ'i çāderine indürüp beğler ve ağalar ve sāir kullar Özdemür Beğ'e dest-būs eylediler. Öte cānibde ol hā'in-i dalālet-āmālün ardına düşüp ki komışlardı, merhūm Ca'fer Beğ'i kesen Çerkes[3] Ali nām müfside irişilüp pāre pāre eylediler. Mā'adāsı cān **[262a]** acısıyla pūyān u şitābān kaçup Leysan Boğazı'na varup girdüklerinde ol etrāfun kabā'il şeyhleri gelüp sayyād elinden şikār alur gibi Mīrzā Ağa'nun elinden ol bed-bahtları almak istedüklerinde ol müfsidler anlara dahi el virmeyüp hayli cenk olup niçe kimesneler düşdükden sonra Arab tāifesi gulüvv idüp Hasan Beğ denen hā'ini düşürüp ser-i bā-nikbetin ten-i bī-devletinden dūr u mehcūr eylediler. Ve Murād Ağa'yı dahi mecrūh idüp

1 ne Vi : - Vi
2 bunlar evlā vü āhrādur Vi : bunlar evlādur İ
3 Çerkes İ : - Vi

kayd-ı bend eylediler. Mā'adāsını tārumār eyledüklerinden sonra bezm-i leşkeri dahi sapan kayasına tutup girüye tüskürdiler. Zīrā anlarun cengi ekserī sapan kayasıyla idi.

Katl-i Pehlevān Hasan Beğ[1]

Eyle oldukdan sonra zikr olan Arab tāifesi maktūl-i mahzūlün başını kesüp İmām'a gönderdiler ve bir kolunı kesüp Özdemür Beğ'e irsāl eylediler. Sultān Hasan'un başı İmām'a vardukda anlar dahi mesrūr olup bir cıdaya dikdirüp "Pādişāhına āsī olan hā'inün cezāsı budur!" diyü şehr-i San'ān'ı gezdirdiler. Kolı dahi Özdemür Beğ'e vusūl bulıcak "Getüren a'rāba bahşīşler ve hil'atler virüp devletlü pādişāhun eyyām-ı sa'ādetinde hā'inlerün hāli dāyimā böyle olsun!" diyüp emr eyledi ki **[İ 266b]** toplar ve darbzenler atılup şenlikler ve şādlıklar eylediler. Husūs-ı mezbūr mezkūr Demār Ovası'nda vākı' oldukdan sonra ittifāk muhkem yağmurlar olup akabince bir dolu yağdı ki devr-i Ādem'den berü bir vilāyetde görülmemişdi. Meselā sahrāda vuhūş u tuyūrdan helāk olmadık bir cānavar kalmayup askerde niçe atları başıra urup öldürüp ve hayli ādemün muhālif yerine dokınup helāk oldılar. Eyle olsa ol maktūl-ı makhūr olan Hasan Beğ denen hā'in ki sābıka Aden'de ve Zebīd'de olan ağalara hükmler gönderüp "Yanınuzda olan pādişāh **[262b]** kullarına biner pāre bahşīş ve birer pāre terakkī viresiz" dimişdi, zikr olan ahkāmlar vusūl buldukda anda olan kul tāifesi ağalarından bahşīşlerin ve terakkīlerin taleb eyleyicek, ağalar eyitdiler "Sabr eylen. An-karīb Hasan Beğ gelür, cemī'inüzi ri'āyet idüp bahşīşinüzi ve terakkīnüzi edā ider" didiler. Kul tāifesi rāzı olmayup ağaları üzerine gulüvv eylediler. Ağalar dahi başları korkusından kal'adan taşra kaçarlar[2]. İttifāk Aden'ün hāricindeki Ali bin Süleymān nām bir bī-asl ve bed-fercām şeyhü'l-Arab vardı, niçe zamāndan berü Aden'e fursat gözedüp ehl-i Aden ile dāyim işi cenk ü harbdi, Aden'de bu asıl fitne olup fursat olıcak fi'l-hāl Aden'ün içine girüp zabt eyledi ve Zebīd'de dahi kā'im-makām paşa olan Mustafa Ağa ve nāzır-ı emvāl olan Abdülmecīd Beğ ki hıfz u hırāset içün kalmışlardı, anlarun içinde dahi bahşīş ve terakkī eclinden fitne bā'is olup feterāt olıcak Zebīd'e karīb küçük beyt-i fakīh kāşifi olan Haydar Kāşif nām bir pelīd bir niçe müfsidün tahrīkiyle zamān-ı fetretde bir gice fursat bulup ale'l-gafle **[İ 267a]** Zebīd'e giricek, zikr olan Mustafa Ağa ve Abdülmecīd Beğ bin dürlü belāyla cān-ı azīzlerin halās eylediler. Bu ahvāller dahi ol müfsid hā'inün ahkām-ı bed-kāmı sebebinden vākı' olup re'y-i hıyāneti mefātīh-i müşkilāt ve tab'-ı vakkādī mesābih-i

1 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
2 kaçarlar Vi : kaçdılar İ

mufassalāt olan Özdemür Beğ'e ma'lūm olıcak ol hāber-i āteş-şererün sūzı, hırmen-i cānına āteş bırakup başını girdāb-ı hayrete saldı. Lākin gayret ü hamiyyet yüzinden tahammül ve karār u sükūn ve ıstıbār gösterüp keşf-i rāzın setr eyledi. Zīrā yanında olan hudāvendgār kullarınun içinde fitne hīç kat' olınmayup müfsidīn-i dalālet-āyīnden niçe kimesneler kendüyi katl itmek husūsında eyyām-ı fursat gözetdükleri **[263a]** kendüye dahi ma'lūm olıcak bir gün atına binüp hoş ve hürrem bir sahrāya çıkup cemī'-i erkānı cem' idüp dīvān eyledi ve eyitdi ki "Ey sa'ādetlü pādişāhun kulları! Bu kadar zahmetler ve sergüzeştler çekilüp ki memālik-i a'dāya dāhil olduk, ırz-ı saltanata nev'ā inkisār müteretteb olmışdur. Münāsib budur ki zıllullāhi fi'l-arazīnün nām-ı şerīfine vākı' olan jeng-i küdūreti mehmā emken saykal-ı müsādekātla mücellā idüp āhir-i kārda ve her encām-ı rūzgār-ı zūr-kārda cān u baş oynamağla yüz aklığın tahsīl idevüz. Ammā istimā' olınur ki sizlerden fitne inkıtā' olmayup bir niçe müfsidīn idlāl ü iğvā itmekle sizlere nāma'kūl ve nā-meşrū' nesneler ilkā iderlermiş. Eğer pādişāhun külliyā nām-ı latīfini sındurmak istemezsinüz, bu asıl fitneye bā'is olan münāfıklarun hakkından gelmek gereksiz" diyicek, cemī'-i ümerā vü küberā ve sugrā vü şürefā cevāb virüp eyitdiler ki "Hāşā bizüm bu asıl bed-endīşden haberimüz ola. Sizün bir kılınuz gitdüği yerde bizüm başımuz gitsün. Ehl-i fesāda **[İ 267b]** aslā meyl ü muhābemüz yokdur" diyü sadākatlar ve mahabbetler arz eyledüklerinden sonra Özdemür Beğ eyitdi "Ey beğler ve ağalar! İmdi yoldaşlarınuzı yoklayup kimün atı yoksa[1] at virün ve kimün ki kılıcı yokdur[2] kılıc virün ve[3] bi'l-cümle her kimün ki kusūrı var, harclıkdan ve esbābdan tekmīl idün" diyü tenbīhler ve te'kīdler[4] eyleyüp cemī'-i leşkeri ahlāk-ı hamīde ile mütesellī eyledükden sonra dönüp çāderlerine gelüp nüzūl eylediler. Eyle olıcak İmām'un büyük oğlı olan Mutahhar Beğ ki San'ān beğiydi, merhūm Veys Paşa sahnında Özdemür Beğ'e bir niçe def'a nāme gönderüp rūy-i tazarru'ın hāk-i mezellete koyup eyitmiş idi ki "Bizi paşa ile mābeynimüzi ıslāh eyle. Cemi' kula biner para bahşīş ve paşaya iki yüz at ve niçe kīseler virelüm. Nakīl-i Semmāre nām derbend sınur olup öte cānibi sizün ve berü cānibi bizüm olup aslā kimesne mütecāviz olmaya. Mābeynde müslimānlar dahi pāymāl olmayup yevm-i āhiretde sizler ve bizler mes'ūl olmayavuz" diyü tevakkīler iderdi. Çünki paşa dünyā-yı denīyi terk **[263b]** idüp sarāy-ı bākīye irtihāl eyledi, ittifāk ol mahalde girü Özdemür Beğ'e nāme gönderüp eyitmiş ki "Eğer mābey-

1 yoksa İ : yok Vi
2 yokdur İ : yok Vi
3 ve İ : - Vi
4 tenbīhler ve te'kīdler Vi : tenbīhād ü te'kīdāt İ

nimüz ıslāh olmak murād idinürsenüz Nakīl-i Semmāre sınur olup öte cānibi sizün ve berü cānibi bizüm ola. Hīç āferīde tecāvüz itmeyüp varup gidesiz ve illā rāzı olmazsanuz elünüzden ne gelürse dirīg itmeyesiz" diyü niçe herze vü hezeyān söylemiş. Özdemür Beğ'e şerh-i meşrūh üzre[1] ma'lūm u mefhūm olıcak dīvān idüp Mutahhar'un ahvāl ü akvālini ferden ferdā şerh eyledükden sonra cümle hāzırūn eyitdiler ki "Çünki buraya geldük, şehr-i San'ān'ı koyup gitmezüz. Dest-i Lem-yezel rūz-ı ezelde alınmaz. Safhasında her ne **[İ 268a]** yazdıysa pādişāh-ı ālem-penāh uğrına görüp birbirimüz üzerine kırılmağa rāzıyuz. Hemān emrinüz ve tedārükinüz nedür?" didüklerinde Özdemür Beğ eyitdi "Lāyık olan dahi budur, bu fenā dünyāya gelen lābüdd bekā-yı āhirete gitse gerekdür[2]. Bu asıl yerde pādişāh uğrına ölmeyüp yakında ölsek gerekdür. İmdi siz kande isenüz biz dahi andayuz" didiler[3]. "Ammā çünki San'ān üzre gitmeği mukarrer eyledünüz, sizünle Kelām-ı kadīme yemīn eyleyem ki ne sizden bize bir fi'l-i nā-sezā ve ne bizden size bir nā-hakk yere hatā sādır ola" diyicek, cümle erkān "Ma'kūl" diyüp Özdemür Beğ Kelām-ı kadīm getürdüp[4] evvel kendüsi yemīn idüp anda bir çavuşun eline virüp cemī'-i sıgār u kibār mukābeleden Kelām-ı vācibü'l-ikrāma yemīnler eylediler ki min-ba'd vechen mine'l-vücūh mābeynde nā-savāb bir fi'l vākı' olmaya. Andan sonra Özdemür Beğ hemān emr eyledi ki merhūm Veys Paşa vefāt itdüği yerde ki toplar kalmışdı, yeniçeri kethüdāsı olan Uzun Ahmed üç yüz mikdār ādemle dönüp ol topları varup getüre. Anlar dahi alā-sebīli't-ta'cīl varup ol üç topun birin ziyāde yağmurlar yağup muhkem balçıklar olduğı ecilden çıkaramayup ammā ikisin hezār belā ile alup getürdüklerinde hemān San'ān'un üzerine gitmeği muhakkak idüp dahi levāzımāt görilüp bir sā'at-i şerīfde azm olınup müteveccih oldılar. Ol gün gidilüp irtesi bir derbend-i asīrü'l-ubūrda nüzūl olıncak ol arada Arab tāifesinden bir kabīle gelüp asākir-i zafer-me'āsirün ardından **[264a]** cebehāneye dest-dırāzlık idüp bir mikdār hasāret ve birkaç kimesneyi helāk eylediler. Özdemür Beğ'e ma'lūm oldukda ahşam olup cemī'-i halk ilk uyhuda iken hemān atına binüp cemī'-i leşker hāba **[İ 268b]** varmışlar iken üzerlerine varup "Durun ne yatursız! Doyumlıkdan safānuz yok mıdur? Sonra peşīmān olursuz" diyü çavuşlara dahi bakmayup kendü bi-nefsihī nidā eyleyicek etrāfdan niçe kimesneler işidüp kalkup gelüp üç-dört yüz mikdār ādem cem' olındukda meş'aleler yakup dahi fi'l-hāl ol fesād iden müfsidleri cüst ü cū itmek içün revāne oldılar.

1 üzre İ : - Vi
2 gerekdür İ : gerek İ
3 didiler İ : didi Vi
4 getürdüp Vi : getürüp İ

Mezkūr müfsidīn mezbūr[1] fesādı idüp dahi karyelerine varmağa havf itdükleri ecilden bir sa'b vādide nüzūl eylemişlerdi, Hakk Te'ālā'nun avn u ināyetiyle eliyle komış gibi Özdemür Beğ üzerlerine gelüp ale'l-gafle basup ekserin şemşīr-i bürrāndan geçürüp ve niçelerin tutup bend idüp cemī' sığırların ve koyunların sürüp ve mā-meleklerin yağma eyledüklerinden sonra bir niçe başları ol mukayyed olan Arablarun boğazlarına asup ve bir niçe başları sırıklara düzüp Rūm'da Arnavud kāfiri omuzlarında sırıkla mum satar gibi başlu sırıkları bir niçe Arabun omuzlarına urup dahi gelüp ordu içinde gezdirdiler. İrtesi ol derbendi geçüp bir derbend-i sa'bü'l-mürūr dahi geçildükden sonra Kubbeteyn Ovāsı nām bir mevzi'a irişilüp nüzūl eylediler. Yarındası San'ān Ovası'na duhūl olınıcak pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāh kullarından Çalık Süleymān nām birkaç kimesneler ile ki mukaddemā bu cānibden firār idüp varup İmām'a tābi' olmışlardı, anlardan dahi rücū' idüp ol mahalde gelüp asākir-i mansūreye mülākī olıcak Özdemür Beğ tamām ri'āyetler idüp ulūfe-i sābıkaların girü mukarrer idüp a'dā-yı bed-re'y cānibinden ahvāli tafahhus eyleyicek böyle cevāb virdiler ki sultān olan Mutahhar ve birāderi Şemseddīn **[İ 269a]** ve vezīr-i a'zamı Fakīh Nusayrī mübālağa Arab leşkerleriyle kal'adan çıkup bir mahfī yerde pinhān olmışlardur tā ki sizi ale'l-gafle şebhūn eyleyeler. Ve kal'a içinde Seyyidī Ali ve Şemseddīn oğlı Seyyidī Salāh **[264b]** ve vüzerādan Ali bin Handān Arab tāifesinün hod nihāyeti yok. Gaflet üzre olmayup vaktinüze hāzır olasız. Ammā ehl-i kal'a muttasıl esbābların kaçırup Kal'a-i Kevkebān'a ve Kal'a-i Tevke'ye iledürler" didüklerinde dilīrān-ı saff-şiken ve mübārizān-ı merd-efkenlerün yürekleri cūş idüp dahi sabra iktidārları kalmayup bir niçe yüz atına ve kendüye inanur dilāverler ilerüsine ılgar idüp varup şehr-i San'ān'un kapuların kılıçlayup ve rāst geldüklerinden niçe başlar kesüp ve çalup çarpup girü askere mürāca'at eyledüklerinde asākir-i nusret-rehber dahi varup San'ān müşāhede olınur yerde nüzūl eylediler. Ahşam olup rūy-ı ālemi zulmet kapladukda Özdemür Beğ birkaç ādemle süvār olup hufyeten şehr-i San'ān'un dā'iresini görmeğe gidüp nerelerden dökülmeğe kābil ve nerelerden alınması mümkindür, cüst ü cū eylemek içün vardukda cemī'-i cevānibin gezüp gördiler ki bir kal'a-i güzīn selātīn-i māziye ve esātīn-i sālifeden berü ma'mūr olup devr-i kusūrı kusūrdan dūr ve devr-i sūrı bī-kusūr ve bi-lā kesūr burūc-ı müşeyyedesi sipihr yerine mu'ādil ve bārū-yı refī'i evc-i ayyūka müşākil menāhic ü mesāliki sınāyi'-i mühendisān ile ma'kūd ve müdāhil ve me'ākılı bedāyi'-i tasarrufāt mukarnasānla mesdūd olup ve iç-kal'ası olan mansūriyyesi ki mekān-ı agsān-ı saltan-

1 mezbūr Vi : mekzūr İ

at u adālet ve makarr-ı fürū‘-ı asālet ü celālet içün bir kasr-ı ālī olup etrāfında anāsır-ı erba‘a gibi dört kapusı olup cānib-i şarkīsini **[İ 269b]** Cebel-i Mukīm nām bir cebel-i azīme virüp durur ve cānib-i garbīsinde Cevvāf dimekle ma‘rūf olan yaylakları ki envā‘-i bāg u bağçeler içlerinde müretteb ü müzeyyen sarāy ve köşkler ve her bağçede dürlü dürlü eşcār, her birinde gūn-ā-gūn meyveler olup cennet-misāl āraste vü pīrāste. Özdemür Beğ cümlesini müşāhede eyledükden sonra gelüp çāderinde karār eyledi. Çünki ol nigār-hāne-i gaybın nakşbendi zerrīn-i āfitāb bir şemse-i sīm-gūn āsumānun **[265a]** levhası üzre nakş eyledi, kārgāh-ı kazā vü kader mühendisi dahi hūrşīdün āyīne-i cām-ı cihān-nümāsını gerdūn-ı bī-sütūnun evc-i burcı üzre dikdi. Cemī‘-i ümerā vü küberā dilīrān-ı saf-ārā ve mübārizān-ı cenk-āsā at arkasına gelüp zer-serv-i alem-peyker sancaklar çözilüp ve alaylar bağlanup tabl u nekkāreler çalınup ve sūrnā vü nefīrler üfürilüp dahi revāne olınup kal‘aya karīb irdüklerinde bāb-ı Yemīn ile bāb-ı Cerrāf mābeyninde konmak tedārük olındukda nā-gāh ādemler gelüp “A‘dā-yı hezīmet-āsār gelüp irişdi” diyü haberler irişdükde vākı‘ā mukaddemā Çalık Süleymān gelüp haber virdüği minvāl üzre Mutahhar bī-hadd askerle gelüp ol mahallde mukābeleden irişicek, şecā‘at meydānının dilāveri olan Özdemür Beğ eyitdi “Ey pādişāh-ı memālik-güşā hazretlerinün yolına cān u baş terkin urup bu[1] diyārlara gelen merdāneler! Bir niçe günden berü yol zahmetlerin ve rūzgār şiddetlerin çeküp bi-hamdillāh ki bu araya gelüp vusūl bulduk. Hāliyā a‘dā-yı nikbet-ārā dahi önümüzde hāzır. İmdi sa‘ādetlü pādişahun uğrına cān virüp baş alalum. İnşāallāh virmek Allāh’undur” didi. Dahi emr eyledi ki “Çāderler kurıla!” Ammā çavuşlara tenbīh olındı ki alaylar bozılmayup hāzır-baş olup duralar. Dahi **[İ 270a]** ümerādan Mūsā Beğ’e emr olındı ki bir mikdār asker ile bāb-ı Yemīn cānibin gözedüp hıfz u hırāset eyleye[2] ve “Yeniçeri kethüdāsı Uzun Ahmed tevābi‘iyle bāb-ı Cerrāf tarafın gözedüp ol cānibün tedārükinde olup bekleye[3].” Özdemür Beğ ve Kāsım Beğ askerin kalbinde durup ve birkaç darbzeni alaylar önine getürüp cenge ve harbe müntazır olup durduklarında fi’l-hāl a‘dā-yı nikbet-āmāl şerh-i meşrūh üzre zāhir olup ol dahi alayların bağlayup ve sancakların kaldurup tabl ü nekkārelerin döğüp dahi asākir-i mansūrun üzerine yürüdiler. Eyle olıcak hemān bu cānibden üç-dört yüz mikdār merdān-ı merdüm-şikār pehlevānlar at salup ve çarhaya girüp uruşup dürişüp cān u baş oynamağa başlayıcak asākir-i nusret-makrūn deryā-misāl kaynayup gürleyüp yürümek isteyicek **[265b]** Özdemür Beğ māni‘ olup “Sabr eylen,

1 bu İ : - Vi
2 hıfz u hırāset eyleye Vi : hıfz u hırāsetinde durup İ
3 tedārükinde olup bekleye Vi : tedārükinde ola İ

vakti değüldür. Vaktinüze hāzır olun" didükden sonra çarhacılar bī-nihāye başlar kesüp kanlar revāne eyleyicek, kal'anun bāb-ı Yemīn'i açılup içinde Seyyidī Salāh dahi bir niçe bin Arabla çıkup asākir-i zafer-me'āsirün bir cānibinden dahi hücūm idüp cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle başlayıcak zemzeme-i merdān-ı adū-keş ve düşmen-şiken ve velvele-i tüfenk ve top u darbzen-i hūş-efken a'dā-yı bed-re'yi serāsime idüp niçelerinün nokta-i vücūd-ı mazarrat-ālūdelerin safha-i rūzgār-ı zūr-kārdan izāle vü hakk itdükden sonra merdānlarun birisi tüfenk ile Seyyidī Salāh'un atını urup yıkıldukda üzerine hücūm olıncak kafasında Arab bī-nihāye olmağın fi'l-hāl at çekdiler. Bindürüp kapudan içerü alup gitdiler. Ol gün ahşam olıcak cenk ü harb olup cānibeynden hayli ādemler düşdükden sonra tabl-ı āsāyiş çalınup Mutahhar askeriyle çekilüp mukābele müşāhede olınur **[İ 270b]** bir yüksek yerde karār idüp asākir-i cerrār dahi menzillerine nüzūl eylediler. Gice olıcak ol ejder-gırīv top u darbzenlere ot virilüp şehr-i San'ān'un üzerine armağan gönderilüp a'dā-yı bed-āmāle bir vaz' itdiler ki ālem zelzele vü velveleye düşüp Arab tāifesi deryā-yı havfa müstağrak oldılar. İrtesi oldukda Mutahhar'dan cenk eseri zāhir olmayıcak Özdemür Beğ emr idüp topları ve darbzenleri bāb-ı Yemīn ile bāb-ı Cerrāfe beynine dizilüp ve cā-be-cā metrisler kurulup ve her cānibün ālāt-i harble ārāste eyledüklerinden sonra sadā-yı tekbīr ü tehlīli āsumāna irişdürüp dahi ol tīr-i tīz-sāz ve sayha-āvāz toplar ile San'ān'un hisār-ı üstüvārını döğmeğe başladılar. İki gün a'dā cānibinden eser zāhir olmayup üçünci gün olıcak asākir-i nusret-makrūndan bir mikdār Cerrāfe'ye perākende olup meyve zamānı olmağın meyvesine ve temāşāsına mukayyed olduklarında a'dā-yı hezīmet-āsār fursat gözedürmiş, askerün perākendeliğin müşāhede itdüklerinde hufyeten bir mikdār ādem[1] gönderüp tolaşup Cerrāfe ardından perākende olan askerün üzerine gulüvv idüp ürkülük **[266a]** eyledi. Asākir-i zafer-rehber muttali' olup ol cānibe azm itmek istedüklerinde Özdemür Beğ, "Hīledür, zinhār perākende olman!" diyü māni' oldukda vākı'ā hemān gördiler ki Mutahhar asker-i nikbet-āsārla alayların bağlayup ve tablların çalup yürüyüp gelür. Fi'l-hāl bu cānibde dahi alaylar bağlanup ve kūs-i harbīler çalınup erenler meydānında merdān-vār durduklarından sonra zübdetü'l-akrān Kāsım Beğ'i bir mikdār askerle toplarda konılup ārām olınmayup muttasıl döğmeği sipāriş eylediler. Ve Mūsā Beğ'ün, Defterdār Ahmed Çelebi ile bāb-ı Yemīn'de konılup Ahmed Beğ tevābi'iyle bāb-ı Cerrāfe'nün **[İ 271a]** hıfz u hırāsetine kodılar. Dahi iki asker deryā-misāl temevvüc idüp birbirine karşu gelüp çarhacılar uruşup kovuşmağa başladılar. Ve kal'a kapuları dahi

1 ādem Vi : Arab İ

açılup içinden bī-hadd Arab leşkeri çıkup asākir-i zafer-rehberün bir cānibinden anlar dahi yüriyüp dilāverler orta yerde kalup iki cānibi aʿdā ihāta eyleyicek, merdānlarun derūnları cūş u hurūş idüp ve muhanneslerün bağrı pür-hūn olup dahi cān u dille bir mertebede tīg-i āb-dār ve şemşīr-i cān-şikār urdılar ki devr-i Ādem'den berü vākıʿ olmış değüldi. İki cānibden dahi muhkem cenk ü cidāl ve harb ü kıtāl olup niçelerin tīg-i ācāle ve niçelerin mahleb-i Ankā'ya kapdurdılar. Lākin Özdemür Beğ alayları bozdırmayup askeri çendān ilerüye koyurmayup "Sabr eylen dahi mahalli gelmedi" diyü menʿ iderdi. İkindü zamānı karīb olıcak asākir-i mansūre ile olan Saʿde sultānı Şerīf Nāsır tevābiʿinden Şerīf Muhammed nām şeyhü'l-Arab ki Özdemür Beğ'ün cānib-i şimālinde dururdı, Özdemür Beğ hemān mezbūr Şerīf Muhammed'e nazar idüp dahi "aleyhim" diyü hitāb idüp "Yaʿnī hemān sizler dahi yürümek gereksiz" diyicek, fi'l-hāl Şerīf Muhammed "Merhabā yā Emīr!" didi. Dahi tevābiʿiyle at salup adū-yı düşmen-temkīnün üzerine hücūm eylediler. Andan Özdemür Beğ cānib-i Yemīn'e nazar idüp eyitdi ki "Ey pādişāh-ı ālem-penāh kulları! Vakt oldı, imdi fursat demidür. Cān u baş ile çalışup **[266b]** nīk-nāmlar tahsīl eylemek gereksiz" diyicek zemzeme-i tekbīri ayyūka irişdürdiler. Dahi bir yerden at salup kendüleri aʿdāya urup aʿdā dahi iki cānibden iki başlu ejderhā ağız açmış gibi asākir-i zafer-makrūnun üzerine şerār-ı cenk ü harbī havāle idüp darb ü harb ve tīg u neberd āsumāna irişüp çok kimesneler hāke düşicek **[İ 271b]** hūn-ı aʿdāyla basīt-i zemīn lāle-zār ve kalʿada olanlarun dahi nasībi enīn ü nāle vü zār oldukda şehr-i Sanʿān'un içinden cemīʿ er ve avret burclar üzerine çıkup ve temāşā idüp mülāhaza iderlerdi ki "Hakk Teʿālā'nun celle ve alā avn ü ināyeti ve kemāl-i himmeti kangı cānibe müyesser ola?" Ahşam mahalli irişicek nā-gāh aʿdā-yı dalālet-āmāl ve şerār-ı nuhūset-ahvāle hizlān u inhizām müstevlī olup merdānun darb ü harbine tahammül olmadukları ecilden ters yüzlerine dönüp zahm-i tīg-i āb-dārla leşker-i gaddār tārumār ve zebān-ı intikām-ı hūn-āşām şerm-sār olup ve cemīʿ-i tecemmülātların bırakup hasīn ü metīn olan Tayyibe nām kalʿalarına müteveccih olup firār eylediler. Eyle olıcak asākir-i zafer-encāmun baʿzısı hazāyin ve mā-meleklerin nehb ü gāret itmeğe mukayyed olup ve baʿzısı ardlarına düşüp adū-yı münhezimi bir mertebede kırdılar ki kābil-i taʿbīr değül. Mutahhar ve Şemseddīn ve Fakīh Nusayrī cān-ı azīzlerin zikr olan Tayyibe'ye yetiştiremeyüp bir saʿb-ı sengīn cebele irişdüklerinde atların ve yerakların bırakup ol sengīnliğe ankebūt-vār tırmaşup cānların halās eylediler. Asker-i nuhūset-ahvāl meydān-ı dār u gīrde pāy-māl ve tārumār olup bī-vakt olmağın asākir-i nusret-fercām dönüp karār-gāhlarına gelüp nüzūl eylediler. Öte

cānibde Mutahhar ve Şemseddīn ve Fakīh Nusayrī ol sa'blıkda durumayup pūyān ü şitābān Tayyibe'ye varup havflarından anda dahi karār idemedikleri ecilden Mutahhar Kal'a-i Tūla'ya ve Şemseddīn, Fakīh Nusayrī ile Kal'a-ı Kevkebān'a varup mahsūr oldılar. Bu cānibde Özdemür Beğ ol gice emr idüp a'dā-yı hezīmet-āsārun bir niçe bin başların cem' itdürüp kal'anun mukābelesine dizdirüp başla **[267a]** etrāf-ı kal'ayı **[İ 272a]** zīnet idüp ale's-seher içerüden ehl-i San'ān müşāhede eyledüklerinde havfları dahi ziyāde olup ne tarīke mübāşeret ideceklerinde hayrān u ser-gerdān oldılar. Özdemür Beğ ol gün dīvān idüp eyitdi ki "Merdān u dilāverān! Bu ahvāl niçe olmak gerek? Üç-dört gündür ki top-ı pür-āşūbla kal'anun esās-ı üstüvārı döğülüp aslā bir gedik olmağa kābiliyyet yok. Āhir-i kār neye irişse gerekdür?" Sagīri vü kebīri her birisi bir tedbīr eyleyicek Özdemür Beğ eyitdi "Bundan gayri çāre yokdur ki bir niçe nerdübānlar ihzār olınup hisār-ı üstüvāra dayanıla. Dahi bahādurān-ı sipāh ve dilīrān-ı fursat-nigāh nerdübānlardan yürüyiş eyleyeler ve illā gayriye mümkin değüldür" didükde ma'kūl görilüp dahi Cerrāfe'nün bāğ u bağçelerinden nerdübānlık tedārük itmesine meşgūl oldılar. Ahşam olup ālem karanu olıcak Özdemür Beğ atına süvār olup birkaç kimesne ile kal'a dibine varup içerüye nidā idüp eyitdi ki "Ey ehl-i San'ān!" İçerüden cevāb geldi ki: "Ente men?" Özdemür Beğ eyitdi "Ene Özdemür." Eyitdiler "Kavītüm yā emīr, kavītüm yā emīr!" ya'nī "Merhābā yā Emīr" didiler. Özdemür Beğ eyitdi "Niçün geldüm bilir misiz?" Eyitdiler "Buyur yā emīr!" Eyitdi "Sultānınuz olan Mutahhar'un ahvālini gördünüz mi niçe oldı? Cemī' yararlarınun başı karşunuzda müşāhede ideyorsuz fikr ü re'yinüz nedür? Şimden girü niçeye dek sabr eylesenüz gerekdür. Anlarun ahvāli böyle olıcak Seyyidī Salāh'a ve Seyyidī Ali'ye ve gayrilere ne i'tibār? Asākir-i merdüm-şikār kal'ayı ihāta idüp cebren ve kahren alındukdan sonra birinüz dahi halās olmayup hākle galtān olursuz. İmdi aklınuz başınuza **[İ 272b]** cem' idüp bir fikr-i bikr eylen ki bir kimesnenize zarar olmayup ehl ü ıyālinüz dahi pāy-māl olmaya" didükde eyitdiler "Bu gice meşveret idüp yarın hazretinüze cevāb virelüm yā Emīr!" didiler[1]. Eyle olıcak Özdemür Beğ dönüp menziline nüzūl eyledi. Yarındası olıcak cevāb-ı mezkūra intizār olınur iken ittifāk kal'adan bir pīr kaçup ol gice gelüp leşker içine düşüp Özdemür Beğ'e irişicek, eyitdi ki **[267b] "**Yā Emīr! Elhamdülillāh ki mübārek kudūmün niçe bin tutsakun kayd u bendden halās olmasına sebeb oldı. Hāliyā ben fakīr ki yigirmi yıldan ziyādedür ki mukayyed ve müselsel mahbūs idüm. Şimdiki hālde himmetinüzle mecāl bulup hāk-i pāyüne yüzüm sürmeğe geldüm" didükde Özdemür ehl-i kal'adan su'āl idüp

1 didiler İ : - Vi

ahvāl ü akvāllerin tafahhus eyledükde cevāb virüp eyitdi ki "Hazretinüzün kelimātı beğlere ma'lūm olıcak cem'iyyet olup müşāvere eyledüklerinde Seyyidī Salāh eyitdi "Ey ehl-i San'ān! Re'y ü tedbīrinüz nedür? Türkle kelimāt idüp hüsn-i va'delerine aldanup ne tarīk üzre ahd ü mu'āhede eyledünüz? Selmān'dan mukaddem İskender Beğ zamānında bilür misiz ki Türk size neler eylemişdür? Avret ve oğlan göz komayup niçe ahvāl-i kabīhalar eylemişlerdür. Girü murādınuz eyle mi olmakdur?" didi. Dahi emr eyledi iki ulu hācenün boynın urdılar. Böyle olıcak ehl-i San'ān eyitdiler ki "Hāşā ve kellā bizüm Türkle mu'āmelemüz olup müvāza'a eyleyevüz. Cemī'-i emrüni icrā ve yolına cān u başımuzı fedā eyleyüp her nereyi ki topla yıkalar, evlerümüzün taş ve ağacıyla yapalum ve anlardan gelen belā vü kazāya sadrımuz ve zahmımuz siper idüp yoluna cān u baş oynayalum" diyü ahd ü mu'āhedelerin **[İ 273a]** bir cevāb viricek Özdemür Beğ fikr idüp "Āsānlığa nesne hāsıl olmaz. Hemān kuvveti bāzūya getirmek gerekdür" diyüp dahi kal'anun dört cānibini tevzī' idüp toplar döğdüği tarafı mukarrer yeniçeriye virüp ve bāb-ı Yemīn'i azebiyle tüfenkçilere ve dağ cānibin gönüllüyānla azeb tāifesine ve Cerrāf cānibin Mısır nevbetçilerine ta'yīn ve ihzār olınan nerdübānları dahi her cānibe taksīm idüp eyitdi ki "Hāzır u nāzır olasız. İnşāallāh ale's-seher cenk ü harbīler çalınup toplar atıldukda hemān Allāh Allāh[1] diyüp nerdübānlardan yürüyiş eyleyesiz, ola ki pādişāh-ı ālem-penāh devletinde ol Fettāh-ı lā-yezūl u lā-yezāl hazretleri bu kal'anun fethini işbu āsī bendelerine müyesser eyleye. Virmek ol Bārī Te'ālā'nundur" diyicek cemī'-i havass u avāmm cān u dil ve safā-yı hātırla **[268a]** hāzır u müheyyā olup sabāh oldukda kavl-i meşrūh üzre dört cānibden kal'aya nerdübānlar dayanup ta'yīn olan gāziyān ve bahādurān kollı kolında envā'-i şecā'at ü şehāmetler eyleyüp hemān toplar atılıcak zemzeme vü velvele ile tekbīr ü tehlīli āsumāna irişdürüp dahi nerdübānlardan kal'a üzerine azm eylediler. Kal'a içinde a'dā-yı bed-rāy dilāverlerün bahādurlığın müşāhede eyledüklerinde gırīvlerin ayyūka çıkarup dahi bunlarun üzerine tüfenk ve darbzenleri bārān-veş yağdurup ve tulumbaları āteş-efşān-vār saçup ve sapan kayasını eyle urdılar ki çār [u] nā-çār dilāverleri tüskürüp girüsine döndürdiler. Bir niçe def'a hücūm olınup lākin fethine el sundurmayup men' u def' olıcak Özdemür Beğ her cānibe seğirdüp cuyūş-ı mansūre-i zafer-temkīn ve mücāhidān-ı gazā-āyīne yürüyiş emr idüp **[İ 273b]** "Her kūşenün müvekkillerine dirdi ki "Ne durursız! Öte cāniblerde olan dilāverler içerüye girdiler. Siz dahi n'eylersiz? Gayret ü hamiyyetinüz kanda gitdi!" Ve öte cāniblerde dahi bi-aynihī bu cevābı idüp asākir-i muzafferi kandururdı.

1 Allāh Vi : - İ

Eyle olıcak nevbetçiler cānibinde merdānlar merdān-vār ve nerdübānlardan yürüyiş idüp gulüvv eyleyicek, Hakk Te'ālā'nun avn u ināyetiyle iki kulle feth olınup üzerine urūc olındukda şu'le-i şemşīr-i düşmen-i gīrānla şem'-i neberd fürūzān ve nīze-i cānsitān lem'a-i āteş gibi meydānda dırahşān olup ol arada hayli kimesneler hākle yeksān oldukdan[1] sonra nevbetçi, yeniçerilere baş olan Pīrī bölük başıyı dahi helāk idüp ve bu kullenün üzerine çıkan bahādurları girü aşağasına tüskürdiler. Özdemür Beğ dolaşup cemī'-i etrāfun dilāverlerin temāşā idüp nevbetçi yoldaşlarun ahvālin müşāhede eyleyicek girü eyitdi "Ey dilāverler! Cümle cevānib içerüye girdiler. Siz dahi bir çāre eylen" diyicek bahādurān pīl-efken ve mübāzırān-ı saff-şiken tekrār hücūm olınup ikdām-ı tāmm eyledüklerinde ol arada zamān-ı sābıkadan kalmış bir su-yolı kapusı bulınup ki ağzı taşla örilmüş, ol kapuya rāst gelindükde dilāverler üşüp ağzından taşı bir bir koparup yürümeğe kābil bir kapu **[268b]** açılıcak cān u baş oynayan merdānlar hemān bir yerden hücūm idüp gulüvv eyledüklerinde içerüden Arab tāifesi mezkūrlarun ahvāline muttali' olup ve cānlarından nev-mīz olınup dahi ol delüğe seğirdişüp mümāna'asına ve müdāfa'asına tüfenkler ve tulumbalar havāle eyledüklerinde öte cānibler fi'l-cümle hālī kalmağın taşralarında olan leşker-i cenk-cūy ve cevşen-pūş **[İ 274a]** her tarafdan cūş u hurūş idüp nerdübānlardan çıkup fi'l-hāl içerüsine azm eylediler. Ve her cānibden Arab tāifesine bir vechle neberd-i kār-zār oldı ki kābil-i ta'bīr değül. Eyle oldukda ehl-i kal'a bu hāl-i pür-āşūba tākatleri bī-tāk olup gāziyān-ı zafer-peykeri def' ü men' itmesine kādir olınmayup nā-çār hemān iç-kal'aları olan Mansūriyye'ye firār eylediler. Asākir-i fursat-nümūn hemān evc-i burūca urūc idüp feth sancakların ve nusret bayrakların diküp nehb ü gārete şürū' eyledüklerinde Seyyidī Salāh ve Seyyidī Ali ve Ali bin Handān ki Mansūriyye'ye girmişlerdi, havflarından durımayup cānib-i cebelde Uğrı Kapusı vardı, fursat bulup Seyyidī Salāh ve Seyyidī Ali hufyeten çıkup Kal'a[2]-i Kevkebān'a firār eylediler. Ammā Ali bin Handān cenge ziyāde mukayyed olup mezbūrlarun kaçduğın duymayup sonradan ma'lūm idinicek ol dahi firāra niyyet idüp lākin her kangı cānibe ki[3] müteveccih oldı, bahādurān-ı sipāh ve mübārizān-ı fursat-nigāh hıfz idüp kaçmağa imkān olmayıcak nā-çār kendüyi bir mahfī yerde hıfz idüp aslā ahvāline kimesne muttali' olmadı. Seyyidī Salāh ve Seyyidī Ali'nün kaçduğı asākir-i cerrār-ı a'dā-şikāra ma'lūm olıcak ba'zılar ardlarına düşüp ve ba'zılar Mansūriyye'ye yürü-

1 oldukdan Vi : olduklarından İ
2 kal'a İ : - Vi
3 ki İ : - Vi

yüp Hazret-i Müfettihü'l-ebvābun ināyetiyle ve devletlü pādişāh-ı ālem-penāhun[1] himmetiyle sene dokuz yüz elli dört recebinün evāhirinde vākı' oldı[2].

Feth-i Kal'a-i San'ān[3]

Çün kabza-yı teshīre gelüp feth olındukda burūc u urūcları üzerine i'lām-ı zafer-a'lām ve elviye-i nusret-peyām nasb olınup kal'a-i mezbūr dahi memālik-i Osmāniyyeye mülhak ve munzamm oldı. İçinde olan cevāmi' ve menābirde zıllullāhi fi'l-arzun **[269a]** nām-ı latīfine hutbeler **[İ 274b]** okınup sikke-i saltanat dahi unvān-ı adālet-cereyānına izāfet olındı. Andan sonra Ali bin Handān ki kaçamayup kendüyi hıfz itmişdi, Özdemür Beğ'e ma'lūm olur emr idüp şehrün cemī'-i cevānibi cüst ü cū olınup ararlar ammā kābil olup bulımazlar. İki-üç günden sonra bir Arab gelüp cevāb virdi ki fülān gün Ali bin Handān kendüyi meyyit gibi bir tābūta koydurup önince mü'ezzinler tekbīr ü tehlīl idüp cenāze üslūbıyla şehrün kapusından çıkup cān-ı azīzin halās eyledi. Özdemür Beğ istimā' eyledükde hayli bī-huzūr olup ve cemī' kapulara varup bi-nefsihī tenbīh eyledi ki min-ba'd ki meyyit gele, kapucılar indürüp er midür, avret midür görüp andan taşraya koyıvireler. Eyle oldukdan sonra cemī'-i ehl-i San'ān emn ü emān üzre olup pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāhun izdiyād-ı azameti senāsına muvāzabet eyleyüp müreffehü'l-hāl oldılar. İttifāk ol mahallde sābıkan yeniçeri ağası olup ma'zūl olan Süleymān Ağa ki bir tācirün evinde mihmān idi, tācirün mālına tama' idüp katl eylemiş. Tācirün tevābi'i gelüp Özdemür Beğ'e şekvā idüp i'lām eyledüklerinde Özdemür Beğ nā-hakk yere kimesne katl olınmağa rāzı olmaduğına bināen mezkūr Süleymān Ağa'yı getürdüp habs eyledi. Nā-gāh ol esnāda İmām'un oğlı Şemseddīn'den kāsıd gelüp Özdemür Beğ'e nāme getürüp teslīm olındukda nāmeye nazar olınup gördiler ki Şemseddīn rūy-i tazarru'ı hāl-i inkisāra koyup eyitmiş ki "Elhamdülillāh cümle müslimānlar niçe gündür ki müslimānlar birbirine düşüp kıtāller ve nā-hakk yere kanlar revān olup size ve bize istirāhat olmayup vilāyet pāy-māl oluyorlar. Yarın kıyāmet güni olup huzūr-ı hazrete vardukda bu husūsun cevābı kimlerden su'āl olınur. İmdi mezā-mā-mezā bizüm murādımuz **[İ 275a]** budur ki şimden girü mābeynimüz ıslāh olup kıtāl ü cidāl def' olınup cemī'-i re'āyā vü berāyā āsūde-hāl olalar ve[4] sizler ve bizler dahi huzūrda olavuz." Nāmenün cevābı Özdemür Beğ'e ma'lūm olıcak ma'kūl görüp es-sulhu **[269b]** hayrdur, gelen kāsıda şöyle cevāb

1 ālem penāhun Vi : - İ
2 vākı' oldı Vi : - İ
3 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.
4 āsūde-hāl olalar ve İ : āsūde-hāl ola Vi

virdi ki "Biz dahi istemezüz ki müslimānlar nā-hakk yere helāk olup bize dahi vebāl hāsıl ola. Ma'kūle rāzıyuz" diyü cevāb irsāl eyledükde Şemseddīn gāyet mesrūr olup dahi kāsıdı tekrār gönderüp "İcāzetleriyle hāliyā yerlerine varalum" diyü destūr taleb eyledi. Özdemür Beğ'ün buyursınlar diyü cevāb gönderdükden sonra atına süvār olup Kāsım Beğ'i bir mikdār ādemle bile alup Şemseddīn'e istikbāl içün şehrden çıkup Kal'a-i Kevkebān cānibine revān oldılar. Muttasıl gidilüp ahşam karīb olup Şemseddīn'den eser zāhir olmayıcak bir yerde nüzūl olınup yüz mikdār ādem alıkonılup mā'adāsı dönüp şehre gitdiler. Özdemür Beğ Şemseddīn'ün gelmedüğine nev'ā bī-huzūr olup yeniçeri ağası olan Uzun Ahmed'i Şemseddīn'e gönderüp "Ahdünüze hilāf idüp gelmemenüze sebeb ne oldı?" diyü istifsār içün Kal'a-i Kevkebān'a irsāl olınup īsāl olındukda Şemseddīn eyitdi "Billāhi'l-azīm ve tallāhi'l-kerīm va'dümde hilāf yokdur lākin babam māni' olup varmağa icāzet virmedi. Eğerçi Özdemür Beğ'den sana zarar müretteb olmaz ve illā pādişāh kullarından lābüdd sana bir hatā vākı' olur. Zinhār varma" didi. İmdi lutf idüp ma'zūr buyursınlar, çünki buraya gelmediler. Küstahlığımuza kalmayup kadem-rencīde kılsunlar ve hem bababun gönline itmi'nān içün bir yarar kimesne gönderüp ben dahi **[İ 275b]** oğlumı göndereyüm hemān" diyicek mezbūr Ahmed Ağa "Ma'kūl" diyüp Şemseddīn'ün oğlını alup Özdemür Beğ'e getirüp akvāl-i ma'kūlın i'lām eyledükde Özdemür Beğ dahi tüfenkçiyān ağası Ahmed Ağa'yı gönderüp kendüsi dahi irtesi Kevkebān cānibine revāne olup derbend ağzına vusūl bulduklarında ol arada Özdemür Beğ yanında olanlardan[1] beş nefer ādem alup mā'adāsını Kāsım Beğ ile anda koyup kendüsi gidüp Kevkebān'a karīb olduklarında Şemseddīn ol mahalde iki-üç yüz mikdār piyāde Arabla Kevkebān'un üzerinden inüp mukābele gelicek, mābeyninde bir ok atım yer kaldukda Özdemür Beğ hemān Şemseddīn'ün üzerine at salar **[270a]** Şemseddīn görüp havf idüp piyādeleri önince gelürken dönüp içlerine girdi. Özdemür Beğ irişdükde atından inüp "Niçün kaçarsın? Lā-tehaf yā Emīr!" diyüp dahi muhkem kucaklaşup öpişdiler. Andan ol arada ikisi oturup müsāhabete āgāz olınup Şemseddīn eyitdi ki[2] "Yā Emīr! Āl-i Osmān pādişāhınuz Sultān Süleymān hazretlerinün niçe du'ā-gū bendeleri vardur. Biz dahi bu vilāyetde anlardan ma'dūd olup berī olalum. Devām-ı devletlerine du'ā vü sebāt, rif'atlerine senā idüp etrāf u eknāfda re'āyā vü berāyā dahi hoş-hāl ve mesrūrü'l-bāl olalar. Mābeynimüzden fitne ve fesād def' olınup kimesneye zarar müteretteb olmaya" diyicek Özdemür Beğ dahi kelimātın evlā

1 yanında olanlardan Vi : yanında olan ādemlerden İ
2 ki İ : - Vi

görüp iki cānibde emn ü emān olmak üzere eymān-ı gılāz olındukdan sonra Özdemür Beğ hil'at ve kılıç getürmişdi, Şemseddīn'e hil'atini giydürüp ve kılıcı kuşadup eyitdi ki "Yā Emīr! Bu hil'at pādişāh-ı rub'-ı **[İ 276a]** meskūnun sana devlet ü sa'ādet hil'atidür. Şimden girü emn ü emānla ve izzet ü rif'atde olup aslā kimesneden havf itmeyesün. Ve bu kılıç dahi pādişāhun seyf-i tavīlidür. Mādem ki yolunda sadākat üzre olasun, cemī'-i a'dānun üzerine gālib olup bu kılıçla cümle ser-keşleri inkitā' idesün ve illā ki sadākatünden rücū' idüp hıyānete sülūk eyleyesün, bu kılıç lābüdd senün boynuna uğrar" diyüp cevāb oldukdan sonra Şemseddīn "Ne'am yā Emīr" didi. Dahi işāret eyledi, tevābi'i ta'ām getürdiler. Yediler ve içdiler. Dahi kalkup Şemseddīn Kal'a-i Kevkebān'a gidüp ve Özdemür Beğ gelüp Kāsım Beğ'e mülākī olup şehr-i San'ān'a azm eylediler. Ammā bunlar bu cānibe gidüp ki San'ān hālī kalmışdı, sābıku'z-zikr mahbūs olan Süleymān Ağa'nun tevābi'inden birkaç müfsid Süleymān Ağa'nun halāsına niyyet idüp Özdemür Beğ sa'ādet-hānesine müteveccih olınduklarında şehrün za'īmi vākıf olur, varup mezbūrları def' ü men' idüp tārumār oldukları Özdemür Beğ'e ma'lūm olur. Gelüp şehre nüzūl eyledüklerinde dīvān olup ümerā ve küberā cem' oldukda Özdemür Beğ eyitdi "Yoldaşlar! Ol bed-bahtlar ki fitne ihdās idüp ulūfenüz içün zabt olınan hazīnenün üzerine varup fesāda āgāz itmişler, bu husūslarında sizün rızānuz var mıdur ve ma'kūl görür misiz?" **[270b]** didükde cümle San'ān küberā ve sugarā eyitdiler "Hāşā biz bu asıl ef'āle rāzı değülüz. Fesāda bā'is olanlarun hakkından gelinmek gerekdür" didüklerinde Özdemür Beğ mezkūr Süleymān Ağa'yı habsden getürdüp ana tābi' olan müfsidler ile çöğürüp boynın urdılar. Bunlar dahi oldukdan sonra Özdemür Beğ beğlere ve[1] ağalara eyitdi "Ey beğler ve ey yoldaşlar! Yüzünüz **[İ 276b]** ak olsun! Her umūrda pādişāh hazretlerinün ırz-ı şerīfine ri'āyet idüp nīk-nāmlar tahsīl itdinüz. Lākin Aden ve Zebīd niçe olmak gerek ki ol bed-ahterler gelüp müstevlī olmışlardur. Lābüdd bunlara dahi çāre gerekdür" diyicek sancağa mutasarrıf olan Mūsā Beğ eyitdi "Revā görüsenüz ben Zebīd'e varayın. İnşāallāh pādişāh devletinde ol Sultān Haydar olan bed-asl hā'inün hakkından gelüp Şehr-i Zebīd'i müfsidler elinden halās ideyin, sizün himmetinüz ile" diyicek, cemī'-i erkān ma'kūl görüp dahi bir mikdār asker koşılup irsāl olındukda bir niçe gün gidilüp Zebīd'e karīb varduklarında Zebīd'de Sultān Haydar olan bed-bahta haber irişür ki Mūsā Beğ bir niçe bin leşkeriyle gelüp irişdi. Fi'l-hāl ol dahi anda muhāfaza içün ki hayli hudāvendgār kulları vardı, anlara bahşīşler ve terakkīler ve in'ām u ihsānlar idüp hüsn-i va'deler ile istimāletler eyledükden son-

1 ve İ : - Vi

ra Mūsā Beğ'e mukābele vü mukātele içün Zebīd'den taşra çıkup Huneyr nām kasabaya irişdüklerinde ol mahalde Mūsā Beğ dahi gelüp irişüp mukābele vü muhārebe mukarrer olup dahi iki cānibden alaylar bağlanup ve kūs-i harbīler çalınup cenge şürū' olınmak sadedinde iken mukābeleden Mūsā Beğ ol bed-fi'āle eyitdi ki "Niçün pādişāh-ı rūy-i zemīne hā'in olup fitne ihdās eyledün? Özdemür Beğ size sancak arz itmişdi. Sebeb nedür ki kendünüze taksīrāt idüp devletinüzi hedm idesiz? İmdi münāsib budur ki fikr-i fāsidden rücū' idüp tarīk-i sābıkınuza sülūk idesiz. İnşāallāh devletinüz ve sa'ādetinüz irtifā'ına sebeb ola" diyü kelimāt oluyorken hā'in-i mesfūrun tevābi'inden tüfenkçiyan kethüdāsı olan Yūsuf ki Sarı Yavan dimekle ma'rūfdur, bunlar **[İ 277a]** kelimātda iken birkaç kendü gibi bed-rālar ile "Fursatdur" diyü Mūsā **[271a]** Beğ'ün sancağından yana azm idüp bir fesād itmek istedüklerinde Mūsā Beğ'ün kafādārlarına ma'lūm olur dahi artuk ārāma mecālleri kalmayup ol hā'inün üzerine hemān hücūm eylediler. Bir mikdār darb u harb ve tīg u neberd oldukdan sonra müfsid-i mezbūrlar karār idemeyüp hemān firār cānibin tutup Hassa nām kāşifliğe düşicek dilāverler[1] yetişüp sultān-ı kāzibi ve Sarı Yavan'ı bir niçe baş müfsidler ile tutup bend idüp boğazına yular geçürüp pādişāhun seg-i bī-temīzleri gibi yede yede getirüp şehr-i Zebīd'ün içinde "Pādişāhına āk olan[2] āsīnün cezāsı budur" diyüp dahi cümlesinün boynını urdılar. Andan sonra ehl-i Zebīd ber-karār-ı sābık emn ü emān üzre olup müreffehü'l-hāl oldukdan sonra Özdemür Beğ'e ahvāl-i mezbūrun i'lāmı irsāl olınup īsāl olındukda[3] Özdemür Beğ, "Elhamdülillāh! Pādişāh devletinde hā'inler dāyimā ser-nigūn olsunlar" didi. Emr eyledi ki vākı' olan fūtūhātun ve havādisātun haberi nāmeleri tesvīd olınup pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāh cānibine revāne olına. Pādişāh kullarından dört yarar çāpük-süvār ādem ta'yīn olınup ve nāmeler tahrīr olınup teslīm olındukdan sonra Sa'de beğlerinden olan Şerīf Nāsır'a elli nefer ādem virilüp emr eylediler ki mezbūr kāsıdları Basra mukābelesinden ve vilāyet-i Cūfe'den Arab'a teslīm eyleyeler. Şerīf Nāsır dahi "ale'r-re'si ve'l-ayn" diyüp zikr olan kāsıdları alup bir-iki gün gitdüklerinden sonra İmām-oğıllarından İzzeddīn ki Özdemür Beğ San'ān'ı muhāsara itdükde mezbūr İzzeddīn varup[4] Cezzān'ı muhāsara idüp top-ı pür-āşūbla bir-iki ay mikdārı döğüp nesne başarımayup San'ān feth olınduğın **[İ 277b]** istimā' eyleyicek kuyruk göte kısup çavmışdı, eğerçi ki Şemseddīn ile

1 dilāverler Vi : dilāver İ
2 āk olan İ : - Vi
3 olındukda Vi : olındukdan sonra İ
4 İmām-oğıllarından İzzeddīn ki Özdemür Beğ San'ān'ı muhāsara itdükde mezbūr İzzeddīn varup Vi : Bu kısım İ'de atlanmış ve daha sonra mavi mürekkepli bir kalemle sayfanın altına eklenmiştir.

bi-hasebi'z-zāhir bu asıl ahdler olındı ammā İzzeddīn vaktüne hāzır ve fursata nāzır olup asākir-i mansūr cānibin gözleyüp bir şikestlik itmesine müterakkıb idi[1]. Zikr olan Şerīf Nāsır'un kāsıdlarıyla revāne olınduğın ma'lūm idinicek fi'l-hāl asākir-i nikbet-melcūmıyla gelüp yolların kat' itmek istedüğinde mezkūr Şerīf Nāsır'a haber irişür. Şerīf Nāsır dahi alā-tarīki'l-isti'cāl Özdemür Beğ'e ādem gönderüp ahvāli[2] i'lām idicek, Özdemür Beğ **[271b]** fi'l-hāl Mīrzā Ağa'yla Ahmed Ağa'yı üç yüz mikdār tüfenklü yarar dilāverler ile birkaç darbzen gönderüp gelüp vusūl bulduklarında İzzeddīn dahi gelüp irişüp yolların kat' ve men' eyleyicek, zikr olan dilāverler dahi darbzenleri önlerine getürüp bir niçe bin a'rāb-ı bī-ādābun üzerlerine hücūm eylediler. İki cānibden dahi harbe vü darba āgāz olınup[3] muhkem cenk ü cidāl ve harb ü kıtāl olup[4] ol gün ahşam olınca hayli ādemler helāk oldukdan sonra birbirinden ayrılup mukābele vü müşāhede inüp nüzūl eylediler. İrtesi olıcak girü alaylar bağlanup merdānlar meydānda merdān-vār girü cevelānlar idüp darb ü harbi āsumāna irişdürüp gāh bunlar anlarun üzerlerine gālib olup ve gāh anlar bunları sıyurlardı. Nā-gāh ol Müfettihü'l-ebvāb ināyet idüp İzzeddīn'ün üzerine cān u dille hücūm olınıcak a'dā-yı bed-re'yün ārāma mecālleri kalmayup cemī'-i tecemmülātların bırakup ters yüzlerine dönüp azm-i sahrā eylediler. Gāziyān-ı fursat-makrūn cemī'-i mā-meleklerin yağma idüp dahi artlarına düşicek İzzeddīn'ün ol arada üç kal'ası vardı ki üçi dahi bir yerde vākı' olup birine **[İ 278a]** Ta's-i Cedīd birine Deffār ve birine *****[5] nām dinilüp birbirine nigeh-bān olmışlardı. İzzeddīn firārla varup Deffār Kal'ası'na giricek ardlarından[6] kovan dilāverler varup fursat bulup Ta's-ı Cedīd'e girdiler dahi Özdemür Beğ'e haber irsāl idüp ahvālden āgāh olındukda Özdemür Beğ hemān San'ān'dan kalkup gelüp mezbūrlara irişdükde fi'l-hāl İzzeddīn'i muhāsara idüp darbe vü harbe mübāşeret eyleyicek, İzzeddīn mukātele vü mücādeleye mütesaddī olmayup kal'adan çıkup Özdemür Beğ'e gelicek Özdemür Beğ kayd-ı bend idüp dahi kāsıdları pādişāha irsāl idüp gitdiler. İzzeddīn'i alup San'ān'a azm eyldiler. Gelüp irişdüklerinde İzzeddīn'ün kal'ası olan Sa'de'yi Şerīf Nāsır'a virüp bir mikdār er hudāvendgār kullarıyla gönderüp varup Sa'de'nün içine girüp zabt eylediler. Öte cānibde kāsıdlar ol aradan revāne olup bir tīh içine ve andan Basra mukābelesine ve andan Arab içinden Cezzān'a geldüklerinde anda gemiye girüp gelüp **[272a]** Cidde-i Ma'mūre'ye

1 müterakkab idi Vi : - İ
2 ahvāli İ : - Vi
3 olınup Vi : olındı İ
4 olup Vi : olınup İ
5 Metinde boş bırakılmış.
6 ardlarından İ : - Vi

çıkdılar. Dahi[1] Mısır'a gelinüp Dāvūd Paşa'ya mülākī olduklarında anlar dahi "Zikr olan fütūhātda sa'y-i belīğler zāhir olmışdur" diyü arzlar idüp sene dokuz yüz elli beş rebī'ü'l-evvelinün evāhiriydi ki şehr-i İznik'de hudāvendgār-ı gerdūn-iktidār hazretlerine vusūl bulup fütūhāt-nāmelerin teslīm eylediler. Ammā Kal'a-i Aden'e ki Ali bin Süleymān nām müfsid müstevlī olmışdı, ol ahvāl-i bedef'āl emīrü'l-ümerāyi'l-kirām zü'l-kadri ve'l-ihtişām Mısır beğlerbeğisi Dāvūd Paşa-yı şīr-ikdāma ma'lūm olıcak fi'l-hāl bī-ihmāl emr idüp Süveys'de olan hāssa gemilerden alā-sebīli'l-isti'cāl altmış pāre gemi ihzār olınup içlerine üç yüz nefer Mısır yeniçerisi kethüdālarıyla koyulup Mısır kapudānı olan zübdetü'l-akrān Pīrī Beğ **[İ 278b]** baş ta'yīn olınup irsāl olınıcak anlardan mukaddem donanma-i hümāyūn ile asākir-i mansūre geldi diyü sıyt u sadā içün müşārün-ileyh Dāvud Paşa, Hüseyin Kapucı-başını bir mikdār hudāvendgār-ı zevil-iktidār er kulları ile üç pāre gemi donanup sene erba'un ve hamsīne ve tis'a mi'e ramazānının on beşinci güninde Süveys'den bād-bān-ı nusret-resān açup vilāyet-i Zebīd kurbında Maha İskelesi'ne vusūl bulduklarında anda olan emīrü'l-ümerāi'l-kirām Ferhād Paşa-yı pelenk-intikāma geldüklerin i'lām eyledüklerinde mūmā-ileyh paşa dahi bir kıt'a baştarda ve dört kıt'a kayık ihzār idüp ve Murād Kāşif nām kimesneyi bir mikdār asker ile içlerine koyup mezbūrlara mu'āvenet içün irsāl eyleyüp gelüp vusūl bulduklarında cümlesi ma'iyyet ile Kal'a-i Aden'ün üzerine müteveccih olup sene-i mezbūre zilka'desinün on yedinci güninde kal'a-i mezbūrun mukābelesinde Seyre nām mevzi'e irişdüklerinde a'dā-yı bed-re'ye arz-ı cür'et içün her geminün baş topların atdırup hayli şevket ü azamet gösterdiklerinden sonra lenger-i ikāmeti bırakup karār eylediler. Yarındası ale's-sabāh olıcak ittifāk deryāda üç pāre gemi zāhir olup mukābeleden gelüp donanma-yı hümāyūn gemilerin müşāhede eyledüklerinde hemān dönüp Bender-i Zeyla' cānibine firār eyledüklerinde donanma-i hümāyūn mezkūr gemileri göricek fi'l-hāl yelkenlerin açup ta'kīb **[272b]** eyledüklerinde mürāfakat-i imdād-ı te'yīd-i Rabbānī ve müvāfakat-ı meyāmin-ināyet-i Sübhānī birle irişüp pādişāh-ı ālem-penāh devletinde üç pāresi dahi alınup içleri zād u zevāde ile māl-a-māl ve her birinde kırkar mikdār ādem bulınıcak zikr olan zevādeyi asākir-i zafer-rehbere tevzī' idüp ve ādemīlerin donanma-i hümāyūna **[İ 279a]** kürekçi ta'yīn idüp gemileri kal'a mukābelesinde āteş-i intikām ile ihrāk eylediler. Bunlardan sābık öte cānibde her bir kūhsār-ı saf-derī ve şīr-pīşe-i kār u zār-ı şecā'at ü dilāverī olan Özdemür Beğ hod sābıkan Aden beği olan Kāsım Beğ'i bir mikdār asker-i merdüm-şikār ile kal'a-i mezbūre muhāsarasıyçün irsāl

1 dahi İ : - Vi

eyleyüp vusūl bulmak sadedinde iken merkūm kalʿaya müstevlī olan müfsid-i mezbūr Kāsım Beğ-i mezkūrun asākir-i kalīle ile geldüğin istimāʿ idüp mukātele vü mücādele niyyetine üç bin mikdār ādem ile kalʿadan taşra çıkup mukābele olıcak Kāsım Beğ dahi yanında olan pādişāh kullarıyla yek-dil ve yek-cihet olup raʿd-ı nev-behār gibi irüp şebhūn eyleyüp tīg-i berk-āsār ve şemşīr-i şihāb-iştihār ile Ali bin Süleymān'un ser-i bā-nikbetin ten-i bī-devletinden dūr u mehcūr idüp ve baş baş niçe müfsidlerün ru'ūs-ı bī-sūdları meydān-ı dār u gīrde katʿ olınup ve ekserinün rūz-ı rūşenleri çeşm-i bī-nūrlarına teng ü tār olup bi'z-zarūrī kalʿalarına firār eyledüklerinden sonra maktūl-ı makhūrun yerine Muhammed nām oğlı hākim nasb olınup küffār-ı Portukal-ı bed-fiʿāl hazzelehumullāhu ilā yevmi's-su'āl haber irsāl eylemişlerdi ki "Kalʿa-i Aden'i sizlere teslīm idelüm. İstiʿcāl üzre gemiler ile birkaç topçı gönderesiz." Küffār-ı hāksāra vusūl buldukda iki kıtʿa kayık donanup içine birkaç nefer topçı koyup irsāl olınup gelüp irişdüklerinde kalʿaya dāhil olup mahzūl-i bed-gīrdārla küffār-ı füccār muhkem kavl ü karār idüp bilād-ı nikbet-ābādlarından azīm donanma getürmek içün girü revāne olmışlardı, mezbūr Hüseyin Kapucıbaşı mahall-i mezkūrda varıcak zikr olan Muhammed'e emān-nāme yazup vesāvis-i şeytāniyyeden rücūʿ idüp kalʿayı pādişāh-ı **[İ 279b]** saʿādet-dest-gāh kullarına teslīm idüp "İsti'mān ü istiğfār idersenüz devlet ü saʿādet sizün. Şimdiye değin vākıʿ [**273a**] olan nā-maʿkūl ahvālinüze ve nā-meşrūʿ akvālinüze muʿārız olınmayup mekārim-i aliyye-i pādişāhān ve merāhim-i celiyye-i mülūkānīye mazhar vākıʿ olasız. Eğer tavk-ı itāʿatden baş çeküp muhālefet idersenüz asākir-i nusret-makrūn altmış kıtʿa donanma-i hümāyūn ile Mısır kapudānı Pīrī Beğ gelüp irişmek üzeredür. İnşāallāh vusūl bulduklarında cebren ve kahren kalʿa elinüzden alınup cümlenüz helāk olmak mukarrerdür" diyü bir niçe defʿa mektūb gönderilüp tahvīf olınup nasīhat olındukda aslā kabūl eylemediler ve sābıku'z-zikr olan emīrü'l-ümerā Ferhād Paşa ol vilāyetün ümerāsından Mūsā Beğ'i ve Muhammed Beğ'i ve agavātdan gönüllü ağası Hüseyin Ağa ve yeniçeri ağası Ahmed Ağa'yı ve azeb ağası Sinān Ağa'yı hayli askerle defʿaten sāniyeten asākir-i mansūreye muʿāvenet içün kalʿa-i mezbūra muhāsara içün irsāl idüp māh-ı mezbūrun yigirmi altıncı güni gelüp kalʿa mehāzīsinde karār eyledüklerinde mūmā-ileyh Hüseyin Kapucı-başı varup mülākat idüp keyfiyyet-i ahvāl ne minvāl üzere olduğın takrīr ve kalʿanun fethine tedbīr olınurken hudāvendgār kullarından birisi ilerü gelüp "Kalʿa-i mezbūrda Hazrā Kalʿası dimekle maʿrūf kalʿanun yanında bir yol vardur, inşāallāh müfsidīn-i münāzi'īnün haberleri yoğken asākir-i zafer-rehber ile mahall-i mezbūreden kalʿaya dāhil olınmak mümkindür" diyü kelimāt itdükde

ma'kūl görilüp donanma-yı hümāyūnla varan mübārizlerden bir mikdār tüfenk-endāz ve cenk-cū-yı arbede-sāz-ı dilāver ifrāz olınup ve cānib-i berüden gelen askerden bir mikdār asākir-i cerrār-ı nām-dār ihrāc **[İ 280a]** olınup[1] dahi mezbūr kulavuz ile irsāl olınup giderken gice ile nā-gāh yol azup sabah olduğı mahallde müfsidīn-i bed-hāh bu hālden āgāh olup kal'adan zikr olan dilāverlerün üzerlerine kumbara ve top ve sāir ālāt-ı cenk ü āşūb atup bu cānibden dahi hayli tīr ü tüfenk atılup muhkem kıtāl ü cidāl olınup cānibeynden niçe kimesneler helāk olıcak bi'z-zarūrī girü konağa avdet olındı. Eyle oldukdan sonra Mescid nām karye benderinde birkaç celbeler azık ile māl-a-māl olup içlerinde hayli ādem ile kal'aya yardım **[273b]** içün gelmek üzre idüği rūz-ı ıyd-i adhāda vakt-i duhā-yı kübrāda istimā' olınıcak mezkūr Hüseyin Kapucı-başı fi'l-hāl birkaç gemiyle irsāl olınup avn-ı ināyet-i ilāhī karīn-i hāl ve yümn-i himmet-i pādişāhī rehīn-i āmāl olup hāzır u müheyyā on kıt'a celbe ve sanbuk gemilere rāst gelüp altı-yedi yüz mikdār müretteb ü mükemmel ādemīsi taşrada bulınup husūs-ı nusret-mahsūsa mezkūr müfsidler vākıf olup gemilerin etrāf u eknāfdan korımak kasdına mukābeleye geldüklerinde donanma-yı hümāyūndan ol sayha-āvāz toplar ve sā'ika-sāz darbzenler atılup mezbūrlar bi'z-zarūrī perākende olıcak pādişāh-ı nusret-nigāh kulları dahi ālāt-ı harb ü kıtāl ve mühimmāt-ı cenk ü cidāl ile sandallara girüp zikr olan celbelere varduklarında müfsidīn-i mezkūrīn kesret-i a'dāt-ı bī-bünyādlarına i'timād idüp asākir-i zafer-peyker ile ziyāde cenk idüp mübārizān-ı nusret-makrūn ve dilāverān-ı fursat-nümūn cān u dille hücūm eyledüklerinde a'dā-yı meyşūmun ba'zı makhūr ve mün'adim ve ba'zı meksūr u münhezim olup külliyen ma'mūre-i cem'iyyetleri perīşān ve maksūre-i niyyetleri hākle **[İ 280b]** yeksān oldukda mezkūr on kıt'a gemileri āteş-i kahr ile ihrāk olınup sefāyin-i nusret-karīn sālimīn u gānimīn girü Kal'a-i Aden'e gelüp Cebel-i Şemsān limanına girüp karār olınup mezkūr gemilerde bulınan ganīm ü ganāyim ve sāir zād ü zevāde asākir-i nusret-şi'āra taksīm olındukdan sonra sene-i mezbūre zilhiccesinün on dokızıncı güni olıcak donanma-yı ālī ile Mısır kapudānı Pīrī Beğ dahi gelüp irişüp direkleri aşağa koyup rūzgāra karşu çekdirüp bāb-ı Yemen cānibine gelüp taşraya asker döküp bāb-ı mezkūre havāle olan cebele toplar dizüp ve metrisler kurup üç gün gice ve gündüz top-ı pür-āşūbla kal'ayı pey-ā-pey döğüp dördinci gün oldukda cebel-i mezbūre karīb ki bir ālī dağ dahi vardı, ol dağ üzerinden a'dā-yı hezīmet-āsārdan hayli ādem gelüp asker-i zafer-rehber ile mukābele idüp muhārebe vü mukātele

1 ve cānib-i berüden gelen askerden bir mikdār asākir-i cerrār-ı nām-dār ihrāc olınup İ : - Vi

olındukda[1] asākir-i pādişāhī gālib olup mezbūrları mahall-i mezkūrdan sürüp mesfūr havāle olan cebelün **[274a]** üzerine dahi toplar ve darbzenler çıkarup on sekiz gün muttasıl döğüp yürüyiş olınmağa kābil gedik açılup hemān yürüyişe niyyet olınıcak ol mahallde kalʿadan iki nefer esīr kaçup gelüp eyitdi ki "Zinhār yürüyişden hazer eylen ki bu mahallde içerüden lağım ihzār olınup toplar dizmişlerdür ki yürüyiş eylediğünüzde lağıma ve toplara ot virüp sizi helāk eyleyeler" diyicek, "Irz-ı saltanata nevʿā zarar müteretteb ola" diyü mahall-i merkūmun yürüyişinden ferāgat olınup āhir yer tedārük olınıcak bundan evvel Kalʿa-i Aden hudāvendgār-ı zevil-iktidār kullarınun taht-ı tasarruflarında iken Şemsān Kullesi muhāfazasında **[İ 281a]** olanlardan bir kimesne gelüp Cebel-i Kıfl'dan kalʿaya girecek bir mahall vardur" diyü cevāb idicek, tafahhus olınup fi'l-hakīka kalʿa-i mezbūreye havāle olan Kıfl nām cebel-i muʿallā ki kullesinün burūcı evc-i āsumāna urūc idüp cā-be-cā tilāli burūc-ı müşeyyede ile ārāste olup cānib-i merkūmdan kalʿaya vuhūş u tuyūrlar mürūr u ubūr itmek muhāl fehm olınup ol tarafa sūr binā olınmamağın işbu sene dokuz yüz elli beş muharremü'l-harāmun on dördinci gicesinde cemīʿ-i ümerā vü küberā mezkūrı delīl idinüp asākir-i mansūre ile maʿan dağa çıkup ikdām-ı tām olınup bi-ināyetillāh üzerinde olan burūc feth olınup kalʿa-i mezbūre ahālīsinün taht-ı tasarruflarında olan darbzenler darbı girü üzerlerine atıldukda müfsidīn-i mazarrat-güzīn cemʿ olup taraf taraf, saf saf alaylar bağlayup cānib-i kūha teveccüh eyledüklerinde bu cānibden dahi sancaklar çözilüp ve tabl u nekkāreler urılup dilīrān-ı tīz-āheng ve mübārizān-ı şīr-i cenk bī-tavakkuf ve bī-mehābā gürūh-ı aʿdā üzerine hücūm eyleyüp muhkem cenk ü cidāl ve harb ü kıtāl olınup ve hadeng-i tīr ü tüfenk hisār içine bārān-veş yağup pey-ā-pey peykān-ı şihām-ı ahālī kalʿayı bir mertebede perīşān ve ser-gerdān idüp tulūʿ-ı şaʿşa-ı tīg-i āfitāb-ı ālem-tābdan zuhūr-ı zalām-ı niyām hengām-ı şāma değin tarafeynden kıtāl-i azīm olup aʿdā-yı bed-rānun baʿzı tuʿme-i şīr-i şemşīr ve baʿzı hedef-i tīr-i tedmīr olup avn-ı ināyet-i nā-mütenāhī kuvvet-i devlet-i kāhire-i pādişāhīye mukārin ü muʿāvin **[274b]** olmağın müfsidīn-i münāziʿīn münhezim ü makhūr ve asākir-i zafer-me'āsir muzaffer ü mansūr olup hisār bedenlerine nusret sancakları ve kalʿa burūcına fursat bayrakları dikilüp feth eylediler. Taht-ı **[İ 281b]** süyūfdan halās olanlar dahi mecrūh ve bī-mecāl cibāl ü tilāle perākende olup kalʿa-i mezbūr ol gice sabāh-ı felāh-esere değin hıfz u hırāset ve hısn ü himāyet olınup yarındası ki cum'a güniydi, asākir-i nusret-āyīn aʿyān-ı vilāyet ile cumʿa namāzına cemʿ olup

1 olındukda Vi : olındukdan sonra İ

hutbe-i aliyyeyi pādişāh-ı gerdūn-iktidār eʿazzallāhu ensārahū ilā yevmi'l-karār hazretlerinün nām-ı şerīf-i saʿādet-encāmlarına okınup āmme-i ulemā vü sulehā ve kāffe-i reʿāyā vü berāyā dahi ber-mūceb-i sābık devām-ı devlet-i pādişāhī ve izdiyād-ı rifʿat-i şehenşāhī edʿıyyesine iştigāl gösterüp ve der-gāh-ı Kādı'l-hācāta yüz tudup sipās-ı bī-kıyās eylediler. Eyle oldukdan sonra fütūh-ı mezkūrun dahi beşāret-nāmesi inşā vü imlā olınup pādişāh-ı saʿādet-dest-gāha irsāl olınup gelüp halīfetullāhi fi'l-arz hazretlerine ulaklar nāmelerin teslīm eylediler. Gazā huzūr-ı hazrete mefhūmı maʿlūm olıcak ümerā-yı mezkūrun şecāʿat ü şehāmetleri mukābelesinde terakkīler ve ihsānlar buyurup her birin merātibince riʿāyet eylediler. Baʿdehū pādişāh-ı memleket-güşā bu fütūhāt-ı pür-beşārātün haberin işitdükden sonra saʿādetle kalkup yine Şāh Tahmāsb cānibine azm eylediler. Bir niçe eyyām gitdüklerinden sonra Acem tahtı olan şehr-i Tebrīz'e vusūl buldılar ve lākin hīç şāh-ı bī-rāhdan ne nām peydā ve ne nişān hüveydā olup Mīrzā Elkās ki önce ilerü giderdi, şāh-ı gümrāh hīç kimesnenün önine gelmeyüp rūbāh-vār dağdan dağa firār idüp cān gezdürürdi ve memālik-i Osmāniyye'nün baʿzı hālī yerlerin gāret ü hasāret itmeğe fikr idüp pādişāh-ı saʿādet-encāmdan baʿīd yerlere fesād itmeğe mübāşeret iderdi ve lākin her cānibde vākıʿ olan ümerā-yı Osmāniyān mehmā-emken menʿ ü refʿ iderlerdi. Böyle oldukdan sonra **[İ 282a]** pādişāh hazretleri şāhun ol huşūnetle mevsūf olan Kalʿa-i Vān'un üzerine varup muhāsara eylediler. Birkaç gün top-ı pür-āşūbla döğüp darb u harble feth eylediler. Kapu defterdārı olan İskender Beğ'e **[275a]** mezbūr Vān'un beğlerbeğliğin on kerre yüz bin akça ile virilüp ol vilāyetleri ana sipāriş eylediler. Baʿdehū evān-ı şitā gelüp ol vilāyetlerde karār mümkin olmayıcak mahrūse-i Haleb'de kışlanmak[1] emr olınup pādişāh-ı dil-güşā hazretleri dönüp gelüp Haleb'e[2] karār eylediler. Andan Elkās Mīrzā'ya emr olındı ki bir niçe bin ādemle yazup şāh-ı güm-rāhdan intikāmın almak içün cān u baş oynaya. Ber-mūceb-i emr-i şerīf ol dahi on binden ziyāde ādem yazup vilāyet-i Bağdād'dan ilgar ile Māydāş vilāyetine ve Cām-ı Cuylen vilāyetine ve Kütvār Kalʿası'na ve Serāve Kalʿası'na ve andan Hemedān'a varup zikr olan vilāyetlerün avret ve oğlanın kılıcdan geçürüp māl ü menāllerin talan eyledükden sonra Der-güzīn şehrin urup ve andan Kūm-ı Keşān[3] hisārın ve Sava Kalʿasın ve andan Keşān Kalʿasın ki şāhun cümle hazāyini anda mahfūzdı, cümlesi gāret olınup andan Rey vilāyetine ve Isfahān'a ve Peterī-hās Kalʿası'na ve Sulh Hisārı'na varılup pādişāh devletinde cümlesi müsahhar

1 mahrūse-i Haleb'de kışlanmak İ : mahrūse-i Haleb'e kışlamak Vi
2 dönüp Haleb'e gelüp İ : dönüp gelüp Haleb'e Vi
3 Kūm-ı Keşān Vi : Kūm İ

olup ba‘dehū Şirāz cānibi muhkem kış olmağla ol cānibe gidilmesi asīr olmağın dönüp Mūristān vilāyetine ve andan Tūs-pīl ve Şuşter vilāyetlerine duhūl olınup

[275b][1]

[276a] asīru'l-ubūr Rāveç Suya uğranılup hayli zahmetle anlar ubūr olındukda māl-i ganāyimden anda bī-hadd nesne suya düşüp zāyi‘ oldı. Dahi ol arada Bayar Kal‘ası'na ve Mendelli vilāyetine gelüp Dokuz-ölüm'i anda geçüp andan Karye-i Çemen'e ve Tavuk ve Gerger kal‘alarına gelüp zikr olan memālikün kılā‘ fütūhı haberlerin bī-hadd pīşkeşler ile **[İ 282b]** pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretlerine irsāl idüp kendüsi şāh cānibine nāzır olup ve pādişāhun emrine muntazır olup durdı. Ol esnāda vilāyet-i Mısır'dan ulaklar gelüp Mısır'un emīrü'l-ümerāsı olan Dāvūd Paşa'nun vefātı haberin getürdiler. Eyle olıcak pādişāh-ı sa‘ādet-āsār Rūmili beğlerbeğisi olan Ali Paşa'ya Mısır'ı virüp fi'l-hāl irsāl buyurdılar. Ba‘dehū Elkās Mīrzā pādişāh hazretlerine karındaşı Tahmāsb'un izālesi husūsında ki mültezim olmışdı lākin takdīrullāh gaflet idüp sa‘y-i bī-fāyideler ile ele getiremeyüp ve asākir-i zafer me'āsirün hayli zahmet çekdükleri kendüsine ma‘lūm olındukda vehm tārī olup gelüp pādişāhun dest-būs-ı şerīfleriyle müstes‘id olmadı. Ve'l-hāsıl da‘vāya ma‘nī idemedüği ecilden pādişāh-ı gerdūn-sipāhdan havf u nefret idüp Ekrād beğlerinden Beke nām bir beğün yanına varup firār eyledi. Kazıyye-i mezkūr pādişāh hazretlerine ma‘lūm olınıcak "Mezbūr Elkās'un mezkūr husūsı zāhiren Muhammed Paşa sebebiyle vākı‘ oldı" diyü zikr olan Muhammed Paşa'yı azl itdiler. Sonra pādişāh-ı a‘dā-şikār yine şāh-ı bī-**[276b]**[2] rāhdan yana müteveccih olup ve Ahmed Paşa'yı bir mikdār leşker ile Gürci vilāyeti urulması içün irsāl buyurdılar. Varduklarında hudāvendgār devletinde kal‘a-i merkūm ve kal‘a-ı Akça feth olınup ve altı[3] mikdār kal‘a dahi kimi darb ü harb ile ve kimi itā‘at tarīkiyle kabza-ı teshīre gelüp andan paşa-yı mezkūr sālim ü gānim avdet idüp gelüp pādişāha vusūl buldılar. Böyle oldukdan sonra şāh-ı bī-ārun ele gelmesi asīr görilüp ve mesālih-i memālik-i İslām iki yıla karīb mu‘attal olup **[İ 283a]** hazret-i hudāvendār-ı gerdūn-iktidār taht-ı saltanatına teşrīf buyurması lāzım ü lābüdd olmağın yümn ü ikbālle dönüp hicretün dokuz yüz elli altısı evāhirinde İstanbul'a gelüp karār eylediler. Ba‘dehū hicretün dokuz yüz elli sekiz şevvāli evāyilinde hudāvendgār-ı zevi'l-iktidār haz-

1 Bu sayfa boş bırakılmış.

2 [**Derkenar:** Bu esnāda Kapudān olan Sinān Paşa donanma-i hümāyūn ile deryāya çıkup Turgutca nām gāzīnün ki der-i devlete da‘vet olınmışdı, Kızıl Hisār nām mahal kurbında mülākī olınup andan Malta nām cezīreye azm eylediler. Varduklarında fi'l-hāl muhāsara olınup lākin su‘ūbetinden fethi müyesser olmayup dönilüp Mağrib Trablusı'na varılup birkaç gün içinde anı feth eylediler. Dahi sālim ü gānim dönüp İstanbul'a gelüp vusūl buldılar.] Her iki nüshada da mevcut.

3 Bu rakam İ nüshasında sehven olsa gerek "elli" olarak yazılmış.

retleri sa'ādet ü iclālle İstanbul'dan çıkup Edrine'ye şikār içün revāne olındılar ve bundan akdem kapudān olan Sinān Paşa Turgutca nām beğ ile yine donanmayı ihrāc idüp deryāya müteveccih olup varup İspanya Anaboli'sine düşilüp lākin fethine müddet-i medīd lāzım olduğı ecilden ferāgat olınup ammā etrāfında muhkem doyumlıklar oldukdan sonra deryā yüzinden Andrie Tori dinen mel'ūna rāst gelüp hayli cenkler olınup küffār-ı hāksārdan bī-hadd melā'īn tīg-i āb-dārdan geçüp dahi kāfirün yedi pāre kadurgasın aldılar. Andan muğtenim yine İstanbul'a rücu' eylediler. [**277a**] Ve[1] hicretün dokuz yüz elli dokuzı dāhil oldukda vezīr-i sānī Ahmed Paşa'yı bir mikdār asākir-i a'dā-şikārla ki sekbān-başıyla iki bin yeniçeri ve azebān ve ulufeciyāndan bir bölük koşılup küffār-ı hāksār memleketinden Temeşvar nām kal'anun üzerine gönderdiler. Dahi pādişāh Yanbolı cānibine şikār içün revāne olduklarından diyār-ı Şark ser-haddinde olan Ayas Paşa'dan ve İskender Paşa'dan ulaklar gelüp şāh-ı güm-rāhun hareket ve ba'zı ef'āl-i kabāyıhın i'lām eylediler[2]. Pādişāh dahi bir mikdār avlayup şikār itdüklerinden sonra dönüp İstanbul'a avdet eylediler. Sene-i mezbūr şa'bānı evāyilinde Rüstem Paşa'ya, yeniçeri ağası āmmeten yeniçeriyle ve sipāhī-oğlanları ağasıyla ve ulūfeci ve azebāndan birer bölük koşılup [**İ 283b**] ve cānib-i Şarka irsāl olınup kızılbaş-ı nikbet-inti'āşun şerr u şūrın def' itmek içün gönderdiler. Mürūr-ı eyyāmla paşa-yı mezkūr asākir-i mansūr ile Engüri'ye geldüklerinde Sultān Mustafa cānibinden nev'an vehm olınup dahi çavuş-başı[nı] İstanbul'a pādişāh hazretlerine irsāl idüp eyitdiler ki "Leşkerden ba'zı[sı] Sultān Mustafa cānibine meyl eyleyüp dağılmak fehm olınur." Böyle[3] olıcak emr-i şerīf vārid oldı ki "Elbette varup şāh-ı bed-ef'ālün yolına sedd idüp ve kabāyihun def' eyleyesün." Paşa-yı mezbūr dahi Engüri'den kalkup Aksarāy cānibine varup lākin ol mahallde kar yağup kış olıcak yeniçeri tāifesi paşa üzerine gulüvv eylediler. "Eğer düşmen var ise üzerine varalum ve illā icāzet vir dönüp İstanbul'a [**277b**] gidelüm" didüklerinde paşa-yı müşārün-ileyh cevāb virdi ki "Pādişāhdan izinsiz ben[4] size icāzet virmeğe kādir değülüm. Arz idelüm, emr nenün üzre cārī olursa eyle olsun. Ve hem fi'l-cümle şitānun dahi şiddeti geçsün. Varun Konya'dan oturun, ben āheste Haleb'e varup andan size ārām eyleyem" didi. Dahi yüriyüp Ereğli[5] nām kasaba kurbında olan Pınar-başı nām mevzi'e geldüklerinde paşa evvelen sipāhī-oğlanları ağasına dahi icāzet virdi ki bölüği halkıyla kasaba-i

1 ve Vi : - İ
2 eylemişler Vi : eylemişler İ
3 böyle İ : - Vi
4 ben İ : - Vi
5 Ereğlil Vi : Eskili İ

Niğde'ye varup anda kışlayalar. Bir yıl oldukdan zikr olan ağa tevābi'iyle Niğde'ye vardukda ağa-yı mezkūr hufyeten İstanbul cānibine müteveccih olup pādişāh hazretlerine azm eyledi ki paşa-yı müşārün-ileyh ahvālini i'lām itmek içün hudāvendgār hazretlerine göndermişdi ki leşker mābeyninde çendān zindegānī olmayup Sultān Mustafa cānibin özlerler diyü bildürmişdi. **[İ 284a]** Ağa-yı mezkūr gidicek paşa-yı mezbūr dahi dönüp Konya cānibine müteveccih olup gelüp Konya'dan birkaç gün ārām idüp sene-i mezbūr hācılar bayramını Konya'da idüp ol esnāda sipāhī-oğlanları ağası dahi İstanbul'dan gelüp leşkerün dönmesine icāzet getürdi ve İskender Paşa cānibinden iki dil ve başlar gelüp Rüstem Paşa anları alup ve dönüp İstanbul'a revāne oldılar[1]. Sābıkan ki Ahmed Paşa küffār vilāyetine irsāl olınmışdı, vardukda hayli dilāverlikler idüp ve niçe yerleri tārāc u talan ve harāb u yebāb eyledükden sonra sālim ü gānim ol dahi dönüp gelüp İstanbul'a dāhil olıcak mahallde bu cānibden Rüstem **[278a]** Paşa dahi varup ikisi dahi İstanbul'a girüp karār eylediler.

Teveccüh-i Sultān Süleymān def'aten be-Diyār-ı Şark

Hazret-i pādişāh-ı bahr u berr min-ba'd evvelen ve sāniyen ve ba'de uhrā diyār-ı şarkda Acem pādişāhı olan şāh-ı bī-rāh ve Tahmāsb-ı gümrāhun zıll-i vücūdı rūy-i arzdan hakk olınması lāzım u lābüdd olmağın sene-i sittīn ve tis'a mi'e ramazānun on sekizinci güni mahrūse-i İstanbul'dan vilāyet-i Acem'e müteveccih olup bād ve yelken-güşā gemiler ile bahr-ı Mālic'i ubūr idüp kızılbaş-ı nikbet-inti'āşun üzerine teveccüh-i hümāyūn gösterdiler. Bundan akdem donanma-i hümāyūn ihrāc olınup Turgudca ile deryāya gönderilmişdi. Niçe gün gidüp ve Körfös'den geçüp İspanya'ya tābi' Betise nām kal'aya irdüklerinde muhāsara olınup altı gün muttasıl döğülüp darb ü harb ile feth olınup içinden bī-hadd esīr çıkarılup azīm doyumlıklar oldukdan sonra dönülüp deryādan bir niçe gün gezilüp geldiler. Andrie Tori'ye buluşmak ihtimāli virildi ve lākin müyesser olmayıcak dönüp Beruz'a geldiler. **[İ 284b]** Anda gemileri bağladılar. Dahi sālim ü gānim yine İstanbul'a avdet eylediler. Öte cānibden pādişāh-ı felek-iştibāh mürūr-ı eyyāmla Ereğli nām kasabaya vusūl buldukda mukaddemā ki nūr-ı dīdeleri olan Sultān Mustāfa dest-būs-i şerīf-i pādişāh içün āsitāne-i sa'ādete da'vet olınmışdı, sene-i mezbūr şevvālinün on sekizinci güni cevānbaht-ı bī-baht atalarınun du'āları talebiyle ve dīdār-ı şerīfleri **[278b]** müşāhedesi mülāhazasıyla kasaba-ı mezkūra geldükde asākir-i zafer-me'āsir ve cümle vüzerā vü ümerā istikbāl idüp getürüp otağ-ı gerdūn-nitāka indürdiler. Emr-i Yez-

1 revāne oldılar Vi : döndiler İ

dān ve hükm-i Sübhān eyle cārī oldı ki muvāsalat mufārakate tebdīl olına. Fi'l-hāl peyk-i ecel gelüp irmeğin kimesnelere boyun virmeyen şehzādenün gerdānına kirişler takılup rūh-ı pür-fütūhun Cenāb-ı Hakk celle ve alā cānibine pervāz itdürdiler ki ﴿فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ﴾[2] ﴿وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَاءَ اَجَلُهَا﴾[1] gālibā ol pādişāh-ı bī-zevāl ve hazret-i zü'l-celāl merhūm ve mağfūrun dünyā-yı fenāda birkaç gün şāh olınması sehl olınmağın āhiret-i bekāda pādişāh olması elyakk görülmeğin fenādan bekāya irtihāl ü intikāl itdürdiler. Bu kazıyye vākı' oldukdan sonra merhūmun meyyiti arabaya konılup mahrūse-i Burusa'ya irsāl buyurdılar. Andan hazāyin ü emvāli zabt olınup ve merhūmun vālidesini ve oğlancuğını Burusa'ya gönderilüp[3] anda oturmaların emr eylediler. İşbu takdīr-i İlāhī ve hükm-i şehenşāhī bi-hasebi'z-zāhir Rüstem Paşa'nun fitne vü keydiyle vücūd bulup sāir vüzerānun bu husūsda rızāları olmamağın husūsan Haydar Paşa, sāhib-i sa'ādetinün ol serv-i nihāl-güstere mütezeccir ü mütehayyir olup mezkūr Rüstem Paşa ile kīl u kāl idüp muhāsama vü mücādele eyleyicek, pādişāh-ı pelenk-intikām hazretleri ikisin dahi vezāretden azl idüp karār-gāhlarına **[İ 285a]** irsāl eyledi. Andan sonra **[279a]** Ahmed Paşa vezīr-i a'zam olup İbrāhīm Paşa vezīr-i sānī ve mahrūse-i Mısır vālisi olan Ali Paşa da'vet olınup vezīr-i sālis ve Rūmili beğlerbeğisi Muhammed Paşa[4] vezīr-i rābi' olup Pertev Ağa yeniçeri ağalığından Rūmili beğlerbeğisi ve Kapucı-başı Ferhād Ağa[5] yeniçeri ağası oldı. Bundan sonra Haleb'de vāli-i vilāyet olan Dukakin-zāde Muhammed Paşa'ya vilāyet-i Mısır virilüp fi'l-hāl irsāl olındı. Ve zikr olan Mısır'un defterdārı Ahmed Beğ dahi azl olınup andan olan mütekā'id beğlerden Bāyezīd Beğ'e Mısır defterdārlığı virildi. Ba'dehū merhūm u magfūrun birāderi olan Şehzāde Cihāngīr karındaşına bu hāl vākı' oldukda iftirāka ve ihtirāka mütehammil olınmamağla mizāc-ı latīflerine şikestlik ārız olup mevzi'-i mezbūrdan göçilüp mahruse-i Haleb'e azm olınup dāhil olduklarında bi-emrillāh şehzāde-i merkūm dahi atasın terk idüp birāderi cānibine irtihāl eyledi. ﴿اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾[6] Böyle olıcak merhūmun namāzı Haleb'de kılınup dahi meyyiti araba ile dārü's-saltana İstanbul'a irsāl olındı. Bundan sonra vezīr-i sālis olan İbrāhīm Paşa'ya İstanbul'un hıfz u hırāseti sipāriş olınup mu'accelen irsāl olındı. Paşa-yı mūmā-ileyh

1 "Allah eceli geldiği vakt hiçbir nefsi geciktirecek değildir." Münāfikūn 63/11. āyetten nākıs iktibas.
2 "Hüküm, yüce ve çok büyük olan Allah'a aittir." Mü'min 40/12. āyetten nākıs iktibas.
3 gönderilüp Vi : getürilüp İ
4 Muhammed Paşa İ : - Vi
5 Ağa İ : - Vi
6 "Şüphesiz biz Allah'a āitiz ve biz ancak O'na dönücüleriz." Bakara 2/156. āyetten nākıs iktibas.

hemān müteveccih olup gelüp Burusa'ya uğrayup merhūm u magfūr, sa'īd ü şehīd Sultān Mustafa'nun oğlancuğı ki vālidesiyle anda idi, ol oğlancuğı dahi boğup **[279b]** ol dahi şühedā zümresine lāhık olup atasına vāsıl oldı. Andan paşa-yı mezbūr varup İstanbul'a dāhil oldı. Ba'dehū Haleb'de pādişāh hazretleri **[İ 285b]** ziyāret-i Kudüs-i şerīf ve İbrāhīm-i Halīl arzū idüp dahi Haleb'den çıkup sayd u şikār itmekle zikr olan mevāzı'-i şerīflere revāne olındılar. Bir niçe gün gitdüklerinden sonra şāh-ı nikbet-tebāh cāsūslar tutılup ba'zı ihtimāller virilicek, hudāvendgār hazretleri yine avdet idüp sayd u şikār ile gelüp yine vusūl buldılar. Bunlar oldukdan sonra pādişāh-ı memālik-güşā hazretleri evān-ı şitāyı Haleb'de geçirüp sene ihdā ve sittīne ve tis'a mi'e cemāzi'l-evvelinün on dokızıncı güninde a'dā-yı dīn ve fırka-ı mülhidīn olan kızılbaş-ı evbāşun ser-i bī-sūdı tırājī niyyetine tasmīm olınup şevket ü azamet ile mahrūse-i mezbūrdan Şirāz cānibine revāne olındılar. Bu esnāda İstanbul'dan ulaklar gelüp kapudān olan Sinān Paşa'nun vefātı haberin getürdiler. Böyle vākı' oldukda kapudānlık kapucı-başılarından Piyāle Paşa'ya virilüp irsāl olındı. Ve dahi Yemen beğlerbeğisi Özdemür Paşa azl olınup vilāyet-i Mısır'da[1] emīrü'l-hacc olagelen Mustafa Beğ'e virildi. Andan pādişāh-ı felek-iştibāh hazretleri niçe gün gidüp vilāyet-i Acem'den kām-rānlıkar idüp şāh-ı bī-rāhı kūşe kūşe arayup şāh-ı bī-ār dahi bucak bucak kaçup cān-ı azīzi halāsına **[280a]** dürişirdi. Velākin firārun nihāyeti yok mı, niçe bir kaça. Nā-gāh kalbine ilhām-ı Hakk böyle cārī oldı ki pādişāh-ı İslām'un emrine rām ve fermānına fercām ola. Andan bir ağır elçiyi vaz' idüp dahi rūy-i nedāmeti hāk-i mezellete koyup azīm pīşkeler ile der-i devlete irsāl eyledi. Ve nāmesinde yazdı ki şer'-i şerīfe mutī' ve münkād, mābeyninde husūmet ü adāvet getürilüp aslā fitne vü fesād **[İ 286a]** olınmamasına eymān-ı gılāz-ı şedāyid idüp bu tarīk ile sulh u salāh olınması içün elçi geldükde muhkem ziyāfetler ve ri'āyetler olınup dahi hil'at-i fāhirler giydürülüp yine irsāl buyurdılar. Böyle olıcak pādişāh-ı heft-kişver hazretleri yümn ü ikbālle avdet eyleyüp kona göçe gelüp İstanbul'a vusūl buldılar. Bundan akdem hazret-i hudāvendgār dahi sefer-i hümāyūn üzerinde iken vilāyet-i Yemen beğlerbeğliğinden ma'zūl olan Özdemür Paşa[2] gelüp pādişāh-ı ālem-ārānun dest-būs-ı şerīfiyle müşerref oldukda vilāyet-i Habeş beğlerbeğliği virilüp ve kapu yeniçerilerinden dahi bir mikdār ādem koşılup irsāl buyrıldı. Ba'dehū vezīr-i sānī olan İbrāhīm Paşa pīr olduğı ecilden tekā'üd virilüp Pertev Paşa vezīr-i rābi' oldı. Ve Rūmili

1 Mısır'da İ : - Vi
2 paşa Vi : beğ İ

beğlerbeğiliği Kızıl Ahmed oğlanlarından olan Mustafa Ağa'ya ve Ali Bālī dimekle ma'rūf olana mīr āhūrlık virildi. Bundan akdem Françe beği pādişāh hazretlerinden **[280b]** mu'āvenet içün gemiler taleb eylemişdi. Bināen alā-hāzā dokuz yüz altmış iki recebünde kapudān olan Piyāle Paşa ve Turgudca ki Karlı-ili beğiydi, altmış pāre kadurga ile irsāl olınup deryāya müteveccih oldılar. Mürūr-ı eyyāmla İçkalura'ya varduklarında lenger-i ikāmet bırakdılar. Dahi guzāt-ı müslimīn gemilerden çıkup ol etrāflara yayılup niçe kal'aları harāb ve hālī yerleri yebāb idüp niçe ganāyim hāsıl eyledüklerinden sonra İspanya kal'alarından Nise nām bir kal'aya varılup ehl-i İslām kal'a-i mezbūrı fi'l-hāl muhāsara idüp ve ol mahalle karīb Françe kal'alarından Sene nām kal'aya ki Lançe nām kāfir niçe bin kefere vü fecere ile varup muhāsara eylemişler imiş, hayli müddet döğüp fethine çāre idemedikleri **[İ 286b]** ecilden kal'a-i mezbūrı koyup gelürken Penine kurbından asākir-i İslām'a rāst gelüp muhārebe vü mukātele olınup cenk-i azīm oldukdan sonra küffār-ı füccār hadden bīrūn olup meydān-ı kār u zārda yeniçeriye baş olan Dilāver'e şehādet müyesser olıcak ehl-i İslām gemilere mürāca'at eylediler. Andan sonra ol arada göçilüp İlya nām kal'aya vardılar. Ehl-i İslām anı dahi muhāsara eyleyüp ammā anda dahi nesne hayr eylemediler. Andan[1] sonra Kalibye nām bir kal'aya dahi varduklarında ol mahalde Françe kadurgaları gelüp irişüp bundan esbak Françe gemileri kal'a-i mezkūrı muhāsara idüp etrāfında metrisler kazup ve ālāt-ı harbi ihzār itmişlerdi **[281a]** donanma-i hümāyūnla biriküp zikr olan kal'ayı yigirmi gün mikdārı döğüp iki-üç gün yürüyiş itdiler. Lākin fethi müyesser olmayup ve Françe gemilerinden hıyānet sūretlerin anladukları ecilden kal'adan ferāgat olınup asākir-i İslām gemilerine girdiler. Andan sonra deryā-yı a'zamı dolaşup a'dādan kimesneye rāst gelinmeyicek sıhhat ü selāmetle avdet olınup sene-i mezbūr āhirinden İstanbul'a gelüp duhūl eylediler. Bu esnāda Vezīr-i a'zam Ahmed Paşa'dan ba'zı muhālif nesne sādır olınmağın katl olınup Rüstem Paşa yine vezīr-i a'zam oldı ve altmış üç senesi dāhil oldukdan sonra Mısır paşası Dukakin-zāde Muhammed Paşa azl olınup Mar'aş paşası olan İskender Paşa'ya Mısır virildi ve vilāyet-i Yemen'den Mustafa Paşa vefātı haberi gelüp Gazze beği olan Mustafa Beğ'e Yemen virildi. Mukaddemā ki Özdemür Paşa vilāyet-i Habeş emīrü'l-ümerāsı olup irsāl olınmışdı, mahrūse-i Mısır'a vardukda Mısır yeniçerilerinden dahi ādem alup ve cemī'-i mesālihin görüp leşkerün ba'zısı **[İ 287a]** karadan ve ba'zısı Nīl-i mübārekden gidüp vilāyet-i Sa'īd ser-haddinden Şelāle nām bir mevzi'e varduklarında kul mābeyninde ih-

1 andan Vi : bundan İ

tilāl olup paşa-yı mezbūra nev‘an muhālefet eyledükleri ecilden ol sefer müyesser olmayup yine avdet olınup Mısır’a gelinüp andan paşa-yı mezbūr der-i devlete revāne olup gelüp vusūl buldı. Sene-i merkūm recebi oldukda emr-i hümāyūn mūcebince kırk pāre gemiyle Ali Pörtek Sālih Beğ içün **[281b]** Cezāyir’e irsāl olındı. Ol diyārlara vusūl bulduklarında Sālih Beğ vefāt eylemiş bulındı. Böyle olıcak bunlar şöyle fikr eylediler ki “Varup Sedde Boğazı’ndan İspanya’ya tābi‘ Kal‘a-i Verhān üzerine varalar.” Eyle olsa Cezāyir leşkerine Sālih Beğ kāim-i makām olan Kayd Hasan’ı baş ta‘yīn idüp karadan Verhān üzerine irsāl eylediler. Kendüler donanma-i hümāyūnla deryādan gidüp kal‘a-i mezbūr üzerine müteveccih oldılar. Yedi gün gitdüklerinden sonra Merseziyān nām limāna varılup andan gemiler firār idüp topları guzāt-ı müslimīn çıkarup Kal‘a-i Verhān üzerine çeküp gitdiler. Varduklarında kal‘a-i mezbūrı muhāsara idüp üç gün top-ı pür-āşūbla döğüp fethi ümmīz olıyorken, der-i devletden Uluç Ali nām re’īs bir kadurga ile gelüp irişüp donanmanun dönmesi içün hükm-i şerīf getürdükde imtisālen-li’l-emr-i ālī kal‘a-i mezbūrdan ferāgat olınup toplar yine gemilere koyup sıhhat ü selāmetle avdet eylediler. Bundan akdem ki Özdemür Paşa ki Habeş seferin idemeyüp der-i devlete gelmişdi, Sevākin beğlerbeğliği virilüp ol cānibden vilāyet-i Habeş’ün açılması tefvīz olınup irsāl olındı. Sene-i mezbūr āhirinden pādişāh hazretleri erkān-ı sa‘ādetle Edrine’ye revāne **[İ 287b]** oldılar. Ol kışı anda sayd u şikār idüp altmış dört recebinden yümn ü ikbālle yine İstanbul’a avdet eylediler. Dahi donanma-i hümāyūn emr olınup kapudān olan Piyāle Paşa yine **[282a]** deryāya revāne olındı. Sene-i mezbūr şa‘bānı evāhirinde vilāyet-i Acem şāhı Tahmāsb Şāh’dan elçi gelüp pādişāhun cāmi‘-i şerīfi itmāmına mübārek-bād diyüp harīr kaliçeler ile bī-hadd pīşkeşler getürdükde envā‘-i ri‘āyetler olınup yine irsāl olındı. Ve sene-i merkūm şevvāli evāyilinde iki kādı-asker azl olınup İstanbul kādısı Hāmid Efendi Rūmili ve Burusa kādısı Abdülkerīm-oğlı Muhammed Çelebi’ye Anatolı kādı-askerlikleri virildi ve bu esnāda pādişāh-ı hayr-hāh ve sa‘ādet-dest-gāh hazretlerinün mahrūse-i Kostantıniyye’de binā eyledükleri cāmi‘-i şerīf ki rūy-i zemīnde bī-misl ü bī-nazīr olup hayr ile itmāma irişmeğin sene-i mesfūr zilhicce evāhirinde vākı‘ olan yevm-i cum‘ada ni‘am-ı firāvān ve sadaka-ı bī-pāyān sarf olınup dahi pādişāh-ı felek-iktidār hazretleri erkān-ı devlet ve a‘yān-ı saltanat ile süvār olup cemī‘-i ulemā vü sulehā ve fukāra vü şürefā varup cum‘a namazın kıldılar. Ba‘dehū eğlenmeyüp yine Edrine’ye müteveccih oldılar. Sa‘ādet ile varduklarında av u şikāra meşgūl oldılar lākin ol nāşiretü’l-hayrāt ve hulāsatü’l-mestūrāt iştihār ile meşhūre olan Hāseki Sultān hazretlerinün mīzāc-ı şerīflerine za‘f ārız

olup vücūd-ı latīfleri hasta olmağla hudāvendgār hazretleri Edrine'de çendān hazz itmeyüp sene dokuz yüz altmış beş cemāzi'l-āhiri evāyilinde yine İstanbul'a teveccüh eylediler. Gelüp duhūl **[282b]** eyledüklerinde şehr-i mezkūr evāhiri **[İ 288a]** olıcak ol muhsine ve müşfika sāhibetü'l-hayrāt ve'l-hasenāt ki anun ihsānı ve tasaddukātı sarf u bezl olınmaduk bir mevzi'-i şerīf kalmamışdı, māl u menālinden gayri ömr-i girān-māyesin dahi isrāfla sarf idüp düketicek sarāy-ı fānīden bekā-yı āhirete irtihāl eylediler, rahmetullāhi aleyhā rahmeten vāsi'aten. Eyle olıcak pādişāh hazretlerinün cāmi'-i cedīdlerinde mihrāb öninde defn olınup niçe gün ulemā ve fukarāya et'ime-i firāvān ve tasaddukāt-ı bī-pāyān bezl ü sarf olınup üzerine türbe-i ālī binā eylediler. Ba'dehū bundan sābık yeniçeri ağalığından azl olınup Kastamonı Sancağı virilen Ferhād Ağa'ya vezāret virilüp ve merhūm Şehzāde Sultān Muhammed'ün ki kerīmesi kalmışdı, anlara virilüp İstanbul'a vezīr-i hāmis olup vezāret sadrına geçdi. Bundan sābık ki donanma-i hümāyūn deryāya revāne olmışdı, bir niçe eyyām gidildükden sonra İspanya'ya tābi' Kayran Kal'ası ki kāfir Gelibolısı kurbındadur, anun üzerine varılup fi'l-hāl muhāsara eylediler. Üç gün gice ve gündüz ārām olınmayup ol āşūb toplar ile döğüp niçe yerlerin yıkup darb u harble feth eylediler. Hayli doyumlıklar vākı' oldukdan sonra donanma-yı ālī deryā-yı bī-girānun niçe kūşelerin seyr idüp andan sālim ü gānim girü rücū' olınup gelüp İstanbul'a vusūl buldılar. Ve sene-i mezkūr cemāzi'l-āhirinden yine donanma-i hümāyūn ihrāc olınmasına emr olınup kapudān olan Piyāle Paşa ve Kara **[283a]** Mustafa nām ki sābıkda levend olup ba'dehū āsitāne-i sa'ādete yüzler süriyü-geldükden sonra[1] Midillü Sancağı sadaka olınmışdı, zikr olan donanmaya anı kılavuz ta'yīn eyleyüp dahi deryāya irsāl eylediler. Ba'de'l-eyyām Mesina Boğazı'na varduklarında ittifāk küffār-ı hāksārdan bir niçe bin kefere-i fecere[2] Mesina Boğazı'ndan esblerine süvār olup **[İ 288b]** deryā kenārın gezüp bunları gördüklerinde ba'zı şecā'at ve şehāmet gösterdüklerinde donanma-yı hümāyūndan ba'zı toplara ot virilüp mezkūr küffārun üzerine bārān-veş yağdurduklarında ekseri top-ı pür-āşūbla helāk olup mā'adāsı tārumār oldılar. Andan ol aradan donanma-yı ālī mürūr idüp sene-i mezbūr recebi evāhirinde küffār anabolisi mukābilinde olan Şarnaka nām kal'aya varılup guzāt-ı müslimīn gemilere çıkup zikr olan kal'ayı gāret ü hasāret idüp bī-hadd ü bī-add esīr ü ganāyim hāsıl eyledüklerinden sonra donanma-i hümāyūn yine ubūr idüp niçe gün gidüp Elbe nām cezīreye geldüklerinde kāfir cānibinden bir fırka gelür. Pādişāh-ı ālī-mikdār hazretlerinden

1 sonra Vi : - İ
2 Mesina Boğazı'na varduklarında ittifāk küffār-ı hāksārdan bir niçe bin kefere-i fecere İ : - Vi

hükm-i şerīf īcād itdiler ki "Biz hazret-i gerdūn-iktidārla barışıkuz." Eyle olıcak donanmaya dahi ol mahallden gidüp Korsika nām bir cezīreye vusūl buldılar. Anda savlanup dahi Sardunya nām cezīreye geldiler. Birkaç gün anda ārām olınup şöyle re'y itdiler ki Françe tahtı olan Marçilya nām kal'anun üzerine vardılar. Lākin rūzgār el virmeyüp havā muhālif olıcak ol hevādan geçilüp dört gün gice ve gündüz gidilüp Mayorka nām bir cezīreye geldiler. Anun içinde **[283b]** Sevilya nām bir kal'a vardı, Türkçe "gözi[1] çok" dimekdür, fi'l-hāl guzātü'l-müslimīn gemilerden çıkup ve top-ı belā-engīzleri çıkarup hisār-ı üstüvārı muhāsara eylediler. Dört gün leyl ü nehār döğüp beşinci gün subh-ı sādıkda yürüyiş olup üç gün hücūm olınup fethine ikdām olınıcak fethi müyesser olmadı. İki gün dahi döğilüp üçünci gün bi-ināyetillāh kulūb-ı küffāra ziyāde havf tārī olup ve kal'anun ekserī yerleri yıkılup **[İ 289a]** gedikler olıcak ehl-i İslām gulüvv idüp fi'l-hāl kal'ayı feth eylediler. Ve bī-hadd üsārā çıkup bī-add doyumluklar eylediler. Andan yine gemilere süvār olınup Marçilya nām kal'anun önine uğrayup andan dahi Talum üzerine azm olındı. Beş gün gidilüp yevm-i Arafe idi ki Talum'a vāsıl olındı, anda Santa Margarika nām mevzi'e gelinüp ol mahalde bayram oldı[2]. Ve yigirmi beş gün anda ārām olındı. Françe Beğ'i ol mahalle asker getirüp pādişāh gemileriyle Nise'nün üzerine gidildi. Yigrimi beş gün anda ikāmet olınup gelicek Françe'nün kelimātına mukayyed olınmayup dönüp yine Ceneviz cānibine müteveccih oldılar. Beş gün gitdükden sonra Savene nām kal'aya irdüklerinde deryā yüzinde a'dā gemileri görindi ki Andrie Tori nām mel'ūnmuş, Ceneviz'de imiş, fi'l-hāl İslām gemileri ardına düşüp kovdılar. Zikr olan mel'ūn ehl-i İslām'ı göricek kuskuna kuvvet diyüp dahi hemān üzdi kösteği. Donanma-yı hümāyūn küffār-ı hāksārun kārārın göricek yine yolına müteveccih olup sene-i mezkūr zilka'desi dāhil oldukda İslām yakasına geçüp **[284a]** Hācılar Bayramı Kızıl-hisār kurbında kara adalarda olınup sonra avdet olınup sıhhat ü selāmetle İstanbul'a gelüp karār eylediler. Bundan sābık pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretlerine küffār-ı füccār cānibinden elçiler gelüp mābeyn sulh olınmasına hayli ikdām-ı tām itmişlerdi ammā küffār-ı bed-girdārdan sadākat anlanmayup ahdlerine muhālif evzā'lar müşāhede olındukda hudāvendgār-ı gerdūn-vakār hazretleri yine gazāya niyyet eyleyüp ümerā-yı etrāfa ve asākir-i encüm-sipāha tenbīh ü te'kīd olınup levāzım-ı sefer ve mühimmāt-ı gazā ihzārına emrler irsāl itdiler. Ol ecilden şehzādeleri hareket itdürüp Sultān Selīm hazretlerine **[İ 289b]** Karaman ve Sultān Bāyezīd hazretlerine Amāsiyye ta'yīn olınup ol

1 gözi çok Vi : gözli çok İ
2 Anda Santa Margarika nām mevzi'e gelinüp ol mahalde bayram oldı İ : - Vi

cāniblerün hıfz u hırāsetin anlara tefvīz eylediler. Andan pādişāh-ı zıllullāh hazretleri Edrine'ye gitmelerine niyyet eyleyüp ve andan gazāya müteveccih-i hümāyūn göstermelerine tasmīm eylediler. Hattā cemī' tavar gelüp hemān çıkmak sadedinde iken vilāyet-i Anatolı'da zikr olan şehzādeler mābeyninde nev'ā burūdet vākı' olup ve ba'zı husūslar olmağla ikisinün ortasında adāvet hāsıl oldı. Böyle olıcak mezkūr ta'yīn olınan sancaklarına gitmemek istedüklerinde niçe kerre emrler irsāl olınup "Sancaklu sancağınuza gidün" diyü tenbīh ü te'kīdler olınup istimā' eyledükleri ecilden Muhammed Paşa, Sultān Selīm'e ve Pertev Paşa Sultān Bāyezid'e ta'yīn ve irsāl olınup nasīhat **[284b]** itmek içün ve sancaklarına iletmek içün varduklarında bunlarun kelimātları hīç müfīd olmayup ve şehzādeler dahi bunlarun sözlerine iltifāt itmeyüp mābeynleri ıslāha mümkin olmayup lākin her şehzāde gelen paşayı i'zāz u ikrām ile ziyāfetler eyleyüp hil'atler giydükden sonra mezkūr paşalar avdet idüp İstanbul'a azm eylediler. Ve şehzādeler dahi sancaklarına müteveccih oldılar. Ammā günden güne iki şehzāde mābeyninde buğz u adāvāt ziyāde olup birininün katline kasd u niyyet eyledüklerinden pādişāh cānibinden niçe def'a nasīhat-nāmeler ve va'de-i kerīmeler irsāl olınup "Beni āhir vaktümde incitmen ve benüm bed-du'ām alman!" diyü envā'-i kelimātlar olındukdan sonra Sultān Bāyezīd hazretleri sūret-i ākıbetüne nazar itmeyüp ve atasınun kelimātını işitmeyüp takdīrullāha kāil olmayup kendü murādı üzre tedbīrler eyleyüp cenk ü cidāle ve harb ü kıtāle niyyet eylediler. Ba'dehū vilāyet-i Mısır'da İskender Paşa'dan ba'zı **[İ 290a]** ef'āl-i kabīhalar vākı' olmağla azl olınup Tımışvar beğlerbeğisi olan Ali Paşa'ya Mısır beğlerbeğliği virilüp alā-sebīli'l-isti'cāl gelmesine emrler īrād olınup sene dokuz yüz altmış altı cemāzi'l-āhirinün on sekizinde gelüp İstanbul'a pādişāh-ı ālem-penāh hazretlerinün dest-būs-ı şerīfiyle müşerref olup dahi cemī'-i levāzımın gördükden sonra bir niçe kadurgalar ki ihzār olınmışdı, süvār olup cānib-i Mısır'a müteveccih oldılar. Mübārek receb evāhirinde İskenderiyye'ye vusūl **[285a]** bulduklarında Mısır'da dahi azl olan[1] İskender Paşa cemī' kara yerağın görüp İstanbul'a karadan gitmesine cümle levāzımun ihzār idüp kal'adan çıkup otağ ile taşrada kondukdan sonra Ali Paşa gemilerden çıkup İskender Paşa gemilere girüp deryādan İstanbul'a gitmesi içün emr olındığı ecilden ol emri i'lām ve irsāl eyleyicek imtisālen li'l-emr-i ālī İskender Paşa cemī' kara tedārikün tārumār idüp atlardan ve develerden ve sāir eskālin ekserin satup ve ba'zıların koyup gidüp andan cerīmlere girüp İskenderiyye'ye gelüp dahi kadırgalara binüp İstanbul'a revāne olındı. Ve şa'bān-ı şerīf evāyilinde Ali Paşa Mısır'a irüp vusūl bulıcak adl ü

1 olan Vi : olınan İ

dāda ve ta'mīr-i bilāda āgāz idüp ve asākir-i Mısır'a ve sāir āyende vü revendeye sancaklar açup envā'-i atālar ve esnāf-ı ihsānlar eyleyüp ehl-i Mısır'a bir mertebede in'ām u ihsān eyledi ki devr-i Ādem'den berü ancılayın bir sāhib-i sa'ādet dahi itmemişdi. Ba'dehū çünki iki şehzāde mābeyninde böyle ihtilāf vākı' olup ıslāhları mümkin olmayıcak pādişāh hazretleri Edrine'ye gitmekden ferāgat eyleyüp şehzādeler cānibine mültefit oldılar. Ve öte cānibden Sultān Bāyezīd niçe eyyāmdan asker idüp ve cenk yerağın görüp **[İ 290b]** karındaş[ı] üzerine hücūm eyledi. Ammā karındaşına ol zamāna değin icāzet yoğ idi ki birāderiyle muhārebe vü mukātele eyleye. Sultān Bāyezīd yerinden kalkup üzerine müteveccih olıcak bi'z-zarūrī lāzım gelüp ol dahi icāzet taleb eyleyüp emr-i pādişāhīye müterakkıb olıcak pādişāh hazretleri şöyle [**285b**] re'y gördiler ki "Bi'z-zāt kendüler Anatolı cānibine geçeler. Andan sonra münādiler nidā eyleyeler ki leşker-i zafer-peyker hāzır olup Gürci üzerine gazā-yı azīmdür" diyüp dahi Rūmili beğlerbeğisine emrler īrād olındı ki "Cemī'-i tevābi'iyle Gelibolı'dan diyüp dahi Rūmili beğlerbeğisine[1] geçüp Mihālic Ovası'nda dirneğe cem' olalar." Sene dokuz yüz altmış altı şa'bānının yigirmi sekizinci güni zıllullāhi fi'l-ard hazretleri fi'l-hāl hāzır olan kapu halkıyla Üsküdar yakasına geçüp otağ-ı gerdūn-nitāk ile oturdı. Şehzādeler cānibine nazar idüp ve ahvāl-i rūzgāra muntazır olup durdı ve Sultān Selīm hazretlerine emrler irsāl olınmuşdı ki "Hāzır-baş olup ve etrāfdan olan ümerā vü küberā mezkūr şehzādenün emrine rām ve fermānına fer-cām olalar." Böyle olıcak Sultān Bāyezid ki cümle leşkerin cemī'-i levāzımın müretteb ü müheyyā eylemişdi, hemān Amāsiye'den kalkup birāderi Sultān Selīm üzerine revāne olındı. Bu cānibde Sultān Selīm dahi ki hāzır-baş idi, emr-i pādişāhī vārid olıcak etrāfından Karaman paşası ve Anatolı paşası ve Mar'aş paşası ve Ramazān-oğlı kırk mikdār sancak-beğleriyle gelüp Konya'nun öninde cem'iyyet idüp oturmışlardı, mübārek şa'bānun evāhiri oldukda Sultān Bāyezid karındaşı üzerine yaklaşup tevābi'inden Aksak Seyfeddīn nām kimesneye bir mikdār ādem koşup tecessüs içün ilerü gönderdiler. İttifāk **[İ 291a]** ol mahallde pādişāh hazretleri cānibinden altmış mikdārı dört cebehāne ve sāir ālāt-ı cenk ü harb Sultān Selīm içün irsāl olınup geliyorken yanlarından **[286a]** Kara Sıddīk-oğlı Haydar Beğ nām ki sābıkda Karaman alay beğisiydi, yeniçeriden ve sipāhīden bir niçe yüz ādemle bile gelürlerdi. Zikr olan Aksak Seyfeddīn mezkūr cebehāneyi basup ale'l-gafle bunlara kılıc koyup çok kimesne helāk itdüklerinden sonra cemī'-i esbābı alup Sultān Bāyezīd'e getürdiler. Eyle olıcak Sultān Bāyezīd Aksak Seyfeddīn'e tamām istihsānlar idüp ve ri'āyetler idüp yine

1 diyüp dahi Rūmili beğlerbeğisine İ : - Vi

ilerü gönderdiler. Öte cānibde Sultān Selīm dahi ki karındaşınun gelmesine muntazır olup oturdı. Keser-oğlı[1] dimekle ma'rūf olan ki Karaman'a tābi' beğ idi, mezkūr Malkoç-oğlı Bālī Beğ'i Kurd Beğ'i ve Karaman paşasınun güyegüsini dahi koşup ilerüye Sultān Bāyezīd'den haber almak içün gönderdiler. Birkaç gün gitdüklerinden sonra Mübārek ramazāndan mukaddem ki şekk-bek günleriydi, bunlar[2] nā-gāh Sultān Bāyezīd cānibinden gelen Aksak Seyfeddīn'e dūş olup iki cānibden iki asker mukābil olup cenk-i azīm oldukdan sonra Keser Īsā-oğlı dönüp Sultān Selīm'e gelüp ahvāli i'lām eyledükde şehzāde hazretleri hod Konya öninden Sultān Cem Bağçesi'nde mukaddemā zikr olan paşalar ve beğler ile şekk-i bek iderlerdi, hemān kalkup cenk tedārükine āgāz eylediler. Muhkem tedārük üzre oldılar. Berü cānibden Sultān Bāyezīd dirler ki on binden ziyāde ādem ile ekserī yevmlü olup yüriyügelüp ve bir niçe su sığırı arabaların azık ile yükledüp yanlarınca bile sürürlerdi. **[İ 291b]** Her araba üzerine bir-iki bayrak ve her öküz başına birer bayrak[3] diküp hayli karaltı eyleyüp gelürlerdi. Mübārek ramazānun yedisi oldukda **[286b]** Sultān Bāyezīd işbu heybetiyle gelüp irişüp sancakların çevirüp ve tabl-hānelerin döğüp Sultān Cem Bağçesi mukābelesi sahrāda çāderlerin fi'l-hāl kurup dahi hemān alayların bağlayup leşkerin üç bölük eyledi. Her bölükde bir sancak koyup ve her sancak öninde bir mikdār yeniçeriyle birkaç solaklar ve peykler koyup kendüsi kangı bölükde olduğı ma'lūm olınmadı. Mukābelesinde Sultān Selīm dahi alayların bağlayup sağ kola Anatolı beğlerbeğisi Mar'aş beğlerbeğisiyle ve sol kola Karaman beğlerbeğisin[4] Ramazān-oğlı'yla koyup kendüler kalbde durup arkaların Sultān Cem Bağçesi'ne ve Hāce Fakīr[5] Türbesi'ne virüp durdılar. Böyle olıcak Sultān Bāyezīd'ün ki sol cānibde olan bölüğinden bir mikdār ādem çıkup Sultān Selīm askerine azm eyledi ki Ehlüddīn-oğlı Er-toğdı Beğ dirlerdi sābıkda Konya'da alay-beği olup Sultān Bāyezīd yanına alup "baba"[6] dirdi, mezbūr yüz elli mikdār ādemīsiyle varup Sultān Selīm'e mütābe'at eyledi. Andan hemān cenge āgāz olınup Sultān Bāyezīd cānibinden Delü Mahmūd nām bir Rūmili beğiydi, gelüp meydāna girüp başından dülbendin ve sırtından kaplan derisini ve kalkanını götürüp atup elinde gönderiyle meydānda durup er diledi. Böyle olıcak ümerādan Güz-oğlı Muhammed Beğ oğullarından Mustafa Beğ nām bir yiğit ilerü varup ol dīvāne ile mukābil olup bir niçe kerre urışdılar ve kovuşdılar. Āhir

1 Keser-oğlı Vi : Keser Īsā-oğlı İ
2 bunlar Vi : - İ
3 ve her öküz başına birer bayrak İ : - Vi
4 ve sol kola Karaman beğlerbeğisin İ : - Vi
5 Fakīr Vi : Fakīh İ
6 sābıkda Konya'da alay-beği olup Sultān Bāyezīd yanına alup baba İ : - Vi

Rūmili delüsi mezbūr Mustafa Beğ'i bir darbla atundan yıkup ve başını kesüp alup Sultān Bāyezīd'e iletdi, andan yine meydāna geldi. **[İ 292a]** Maktūl-ı mezbūrun **[287a]** bir karındaşı vardı Bekir Beğ dirlerdi, ol geldi, Dīvāne anı dahi aldı ve bunlarun Veli Beğ nām bir karındaşları dahi vardı, ol dahi meydāna girdi. Dīvāne anı dahi aldukdan sonra dört yarar yiğit dahi helāk eyledi. Böyle olıcak Sultān Selīm cānibinden yigirmi-otuz mikdār yarar yiğitler at salup Dīvāne'yi ortaya aldılar ve atından yıkup ve boğazın bir ip dakup keşān-ber-keşān Sultān Selīm'e iletdiler. Ve başını kesüp dünyā belāsından kurtardılar. Andan Sultān Bāyezīd cānibinden bir yiğit dahi meydāna girüp durdı. Mukābelesine geleni aldı. Birkaç kimesneyi helāk eyledükden sonra bunı dahi katl itdiler[1]. Bundan sonra şekli gibi kalbi siyāh bir Arab ki Rūmili'nde kuttā'-ı tarīk imiş, ol bed-asl meğer Sultān Bāyezīd yanına gelmişdi, bu mahalde hemān at sürüp meydāna girdi. Birkaç yarar yiğidi helāk eyledi. Bu esnāda iki leşkerden sağlu sollu dilāverler ikişer ikişer olup devlet yarışdırup cenk iderlerdi. Sultān Bāyezīd'ün sağ kolından Aksak Seyfeddīn Karaman beğlerbeğisine mukābil olup cenk iderken Aksak Seyfeddīn hīle idüp ve kaçar gibi olup üç bin mikdār ādemīsiyle Karaman paşasını ve Ramazān-oğlı'nı çeküp alaydan taşra çıkardukdan sonra dönüp bunlara hayli ikdām idüp ol mahallde çok kimesne helāk olup[2] hattā ümerādan birkaç beğ düşicek zikr olan emīrü'l-ümerā tevābi'iyle dönüp Sultān Selīm üzerine gelüp düşdiler. Böyle oldukda[3] Aksak Seyfeddīn sol cānibe geçüp Anatolı paşasınun mukābelesine gelüp anda dahi muhkem cenk olup ve çok kimesneler kılıçdan geçdükden sonra Anatolı paşası gelüp Mar'aş paşası üzerine düşdi. Lākin ol dahi dayanamayup ikisi **[287b]** dahi gelüp Sultān[4] Selīm üzerine **[İ 292b]** düşdiler. Böyle oldukda gelüp ahşam irişmeğin ve iki leşkerden dahi tākat kalmaduğı ecilden tabl-ı āsāyiş çalınup Sultān Bāyezīd girüye çekilüp top irişen yerde ki çāderleri mukaddemā kurılmışdı, inüp nüzūl eylediler. Bu cānibden Sultān Selīm alayların bozmayup at arkasında sabaha değin durdılar. Çünki sabāh oldı güneş ki baş kaldurdı, Sultān Bāyezīd leşkeriyle yine at arkasına gelüp iki karındaş yine muhārebeye āgāz ve mukāteleye pervāz idüp dünyā-yı dūn içün baş kesüp kanlar dökişdiler ve dilāverler meydān-ı kār-zārda baş virüp cān alışdılar. Ve nāmdār beğler birbirine rāst gelüp muhkem urışdılar ve döğüşdiler. Ve dilāverler bu mābeynde Aksak Seyfeddīn Kara Sıddīk-oğlı Haydar Beğ'e rāst gelüp urışup sırıklar kırışdılar ve lākin birbirine zafer idemediler.

1 bunı dahi katl itdiler İ : - Vi
2 çok kimesne helāk olup Vi : çok kimesneyi helāk idüp İ
3 böyle oldukda Vi : böyle oldukdan sonra İ
4 Sultān Vi : - İ

Andan Kara Sıddīk-oğlı Aksak Seyfeddīn'e kılıç havāle idüp çalup alımadı. Aksak Seyfeddīn dahi kılıç havāle eyleyicek Kara Sıddīk-oğlı duramayup gidicek, Aksak Seyfeddīn tīr-keşinden bir ok çıkarup ardından atup atını urup Kara Sıddīk-oğlı atından yıkılup Sultān Selīm alayından yigirmi-otuz mikdār ādem çıkup Aksak Seyfeddīn üzerine gulüvv eylediler ve atından yıkdılar. Rivāyet böyledür ki Aksak Seyfeddīn üzerine[1] bir niçe sırık havāle olup hod pāyān kalmışdı. Elinde kılıç olup cān acısıyla çalışılırdı. Dirler ki kılıçla niçe sırıkları ikişer pāre eyleyüp ve üzerine galebe idenlerün birini atından yere urup dahi kendüsi binüp kaçup Sultān **[288a]** Bāyezīd leşkerine gitdi. Böyle oldukdan sonra Karaman paşası Ferhād Paşa duramayup **[İ 293a]** bi'z-zāt kendüsi at depüp meydāna girüp her kim ki önine geldiyse helāk eyledi. Bu husūs Sultān Bāyezīd'e ma'lūm olıcak kasd eyledi ki kendüsi varup mukābil ola. Aksak Seyfeddīn durmayup kendü varup Ferhād Paşa'ya mukābil oldı. Niçe kerre birbirine darblar ururlar ve Ferhād Paşa'nun tevābi'i Aksak Seyfeddīn üzerine gulüvv eylediler. Ve iki leşker dahi birbirine hücūm idüp muhkem cenk ü cidāl ve harb u kıtāl olup iki cānibden çok kimesneler toprağa düşdi. Ve Sultān Selīm cānibinden Sultān Bāyezīd'ün[2] yolı üzre toplar gömmüşlerdi, anlara dahi ot virdiler. Hikmetullāh böyle cārī oldı ki atasına āk olup karındaşına ihānet eyleyen kimesnenün āhiri hayr olmaya. Ol esnāda Hazret-i Mevlānā hudāvendgārun üzerinden bir toz peydā olup çıkup āsumāna urūc eyledi. Bir niçe kerre dolaşup andan Sultān Bāyezīd'ün üzerine inüp leşkerinün üzerine çökdi. Böyle olıcak Sultān Bāyezīd'ün leşkeri işbu tozdan müte'ellim olup ve ol gömilen toplara ki od virilmişdi anlar dahi asker üzerine saçıldukda tārumār olup ve birbirlerin görmeyüp ve ahvālleri dahi niçe olduğın bilmeyüp ve durmağa dahi tākatleri kalmayup andan karārların firāra tebdīl eylediler. Atlu olanlar kaçup kurtılup yaya olanlar kaçamayup yerlerinde kalıcak Sultān Selīm askeri bunları cümleten kılıcdan geçirüp helāk eylediler. Öte cānibde Sultān Bāyezīd yanında bulınanlar ile hemān **[288b]** azm-i Amāsiyye idüp lākin oğlı Orhan Beğ'i zāyi' idüp bir niçe gün kendüden ayru oldığına hayli bī-huzūr olmışdı, yine mülākāt müyesser olup dahi bir niçe günde Amāsiyye'ye dāhil oldılar. Böyle olıcak Sultān Selīm emr idüp **[İ 293b]** meydān-ı kār-zārda helāk olanları mümkin oldukça defn itdürüp ammā niçeler defne kābil olımayup kaldı. Ba'dehū bir niçe günden sonra gömilicek leş kokusından Konya'nun içinde halk durmayup sahrāda bağçelere dağıldılar. Andan sonra zikr olan kazıyyenün ahvālini Sultān Selīm, pādişāh-ı ālem-ārāya i'lām idüp

1 gulüvv eylediler ve atından yıkdılar. Rivāyet böyledür ki Aksak Seyfeddīn üzerine İ
2 Sultān Bāyezid'ün İ : - Vi

kendüler Aksarāy'a varup emr-i pādişāhīye müterakkıb olup durdılar. Pādişāh-ı gerdūn-iktidār hazretleri hod bundan akdem Muhammed Paşa'yı ser-asker ta'yīn idüp iki bin yeniçeri ve āmmeten sol bölük ulūfecisi ve gurebānun sol bölüği ağalarıyla silāhdār ve sol bölük ulūfecisi ve azebānun sol bölük ağalarıyla gönderilmiş ammā zikr olan muhārebeye yetişilmeyüp ve Rūmili beğlerbeğisi dahi ki ol dahi irsāl olınmışdı, cümlesi varup Sultān Selīm yanına cem' oldılar. Emr-i hudāvendgār bu idi ki Sultān Selīm cümleye ser-asker olup zikr olan asākir-i zafer-me'āsire tābi' olup Sultān Bāyezīd'ün ardınca varılup bi-eyyi-tarīkin kāne ele getüreler. Böyle olıcak zikr olan Muhammed Paşa Sultān Bāyezid'e mektūb gönderüp eyitdi ki: "Babanuz pādişāh e'azzallāhu ensārahū hazretlerinün emr-i şerīfi böyledür ki sizi tutup huzūr-ı şerīflerine iletevüz." Şehzāde-i mezkūr işitdükde böyle cevāb yazdılar ki "Siz benüm lalalarumsuz. Benden size ne zarar müteretteb oldı ki bana bu asıl kasd**[289a]**unuz vardur? Benüm sizlere ve babama adāvetüm ve nā-ma'kūl kasdum yokdur. Ancak iki karındaşuz, mābeynimüzde bu asıl husūmet ü küdūret vākı' oldı. Her nemüz var ise, ikimüz mābeynindendür ve illā sizünle benüm işüm yokdur. Varun işinüze! Ne sizden bana zarār ve ne benden size vākı' olsun" didi. Andan karındaşı Sultān Selīm'e dahi **[İ 294a]** mektūb gönderüp didi ki "Asker-i İslām'ı bana niçün kırdırursun? Eğer meydān-ı kār-zārda merdānelük da'vāsın idersen leşker dursunlar, ikimiz meydāna girelüm dürüşelüm ve uruşalum. Hakk celle ve alā hazreti devleti kangımuza virürse hükm ve mülk anun olsun" didi, dahi sükūt eyledi. Öte cānibden Muhammed Paşa'ya gelen haberi pādişāh-ı ālem-penāha i'lām eyledi. Hazret-i peleng-intikām tarīk-i āhara sülūk idüp Sultān Bāyezīd'e mektūblar tesvīd olınup mazmūn-ı şerīfinde buyurdılar ki "Her kim atasına āk ola, lā-büdd anun katli helāl olur. İmdi bi'l-fi'l senün katlün helāldür" diyüp ulemādan fetvā dahi alup bile gönderdiler. Sultān Bāyezīd'e vusūl bulup mefhūmı ma'lūm oldukda ol dahi etrāfında olan ulemāyı cem' idüp içlerinden Amāsiyye müftisi olan Mevlānā Cürcān Efendi ve Vā'iz Mevlānā Hayreddīn Halīfe'yi pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāh hazretlerine mābeyn ıslāhı içün gönderdiler. Ba'del-eyyām gelüp Üsküdar'a vusūl bulduklarında emr vārid oldı ki "İstanbul'a geçüp varalar." Ber-mūceb-i emr-i ālī anlar dahi İstanbul'a geçirülüp Beynī-zāde dimekle ma'rūf olan kimesnenün evinde kondurdılar. Habs sūretinde olup üzerlerine müvekkeller kodılar **[289b]** ve bundan akdem Sultān Bāyezīd'e yine mektūblar göndermişlerdi. Sūret-i medār tutılup tarīk-i mahabbet üzre kelimātlar olmışdı. Ve Sultān Selīm'e dahi nāmeler gönderilüp dinildi ki "Karındaşınun Bāyezīd'e ba'zı haberler gönderilüp kelimāt-ı tayyibe ile fi'l-cümle hātırı bu cānibe ümmīz-vār olmağla nev'an

gaflet üzredür. İmdi vakt-i fursatdur. Yanında olan ümerā vü küberā ile hemān ılgar idüp yetişüp Bāyezīd'ün başını yā leşini getürmek ardınca olasun!" denildi. Mektūb-ı mezbūrı ulaklar alup Sultān Selīm'e giderken nā-gāh yolda Sultān Bāyezīd'ün tevābi'ine rāst gelinüp mezkūr ulakları tutup Sultān Bāyezīd'e getürdiler. Ve ulaklarun mektūbların bulup içinde olan ahvāllere **[İ 294b]** muttali' oldılar. Andan mektūbların yine ulak virüp yollarına gönderdiler. Eyle olıcak Sultān Bāyezīd sahīh[1] bildi ki ataları olan izzet-penāh hazretleri kendülerün günāhın afv itmeyüp ve anlara hayr niyyetleri olmaduğın ma'lūm itdüklerinden sonra bi'z-zarūrī terk-i diyār ihtiyār olınup andan yanında olan yolında cān ü baş terkin uran dilāverleriyle şöyle kavl ü karār eylediler ki vilāyet-i Osmāniyyeden çıkup gidüp bir āhar memlekete varalar. Bu ahd üzre mukarrer olup sene-i mezbūr ramazānında ıyd-i şerīf gelüp irişmişdi, mübārek bayramun namāzın kıldılar. Dahi Amāsiye'nün cemī'-i ekābirün getürüp ve vedā'laşup "Bizi hayr du'ādan ferāmūş eylemen" didi. Dahi havāss ve ehl-i beytin alup ve kerīmelerin üç yüz mikdār ādemle Amāsiyye Kal'ası'nda kodı. Andan esb-i bād-reftāra süvār olup asker-i zafer-rehberiyle **[290a]**[2] Şark cānibine müteveccih olup Tokad'a andan Koylu Hisār'a andan Erzurūm'a azm eyledi. Öte cānibde Sultān Selīm hazretlerine emr-i şerīf irsāl olınup karındaşı ardınca varılması iş'ār olınmuşdı, emr-i vācibü't-ta'zīm üzre cemī'-i tedārükin ve mühimmātun görüp fi'l-hāl Konya'dan kalkup Aksarāy'a andan Hācı Bektaş Sultān'a ve andan Karşad kurbına vardukda ıyd-i mübāreki anda idüp andan Rūmili beğlerbeğisin doğru yoldan ılgar ile Sivas'a gönderüp kendüler Hüseyin-ābād'dan müteveccih olup varduklarında Amāsiyye'den haber geldi ki "Sultān Bāyezīd ıyd-i şerīfi idüp dahi çıkup Şark cānibine müteveccih olup gitdi" Böyle oldukda Sultān Selīm Amāsiyye cānibine giderken dönüp şark cānibine azm idüp Tokad'a ve andan Sivas'a andan Erzingān'a ve andan Tercān'a andan Erzurūm'a

1 sahīh İ : - Vi

2 **[Der-kenār]:** Bu esnāda yine donanma-yı hümāyūn emr olınup Piyāle Paşa Kara Mustafa ile yine deryā-yı bī-pāyāna müteveccih oldılar. Bundan akdem ki küffār-ı bed-girdār donanma-yı bed-reftārıyla Cerbe üzerine düşmüşdi, zikr olınan Piyāle Paşa pādişāh-ı ālem-ārā gemileriyle Cerbe cānibine revāne olup bir niçe günden sonra gelüp irişüp Cerbe'nün üzerindeki küffārun gemileri dururlardı, Piyāle Paşa İslām gemileriyle küffār-ı füccār üzerine gulüvv eylediler. Top-ı pür-āşūbı her cānibden havāle idüp bārān-veş üzerlerine yağdurdılar. Küffār hazzelehumullāhu te'ālā gemileri mukābele gelüp durmağa dahi kādir olımadılar. Hemān fi'l-hāl ters yüzlerine dönüp kaçmağa yüz tutdılar. Pādişāh-ı sa'ādet-dest-gāh gemileri pāylarını düşüp küffār-ı füccārdan otuz üç pāre kadurga ve yigirmi mikdārı parça aldılar ki içlerinde niçe kalyonlar vardı, husūsen üç pāresin gāyet azīm kalyonlar idi, bir katırca oldukda top-ı pür-āşūb ile seksen beş gün döğdiler. Dört-beş kerre küffār-ı hāksār kal'a içinden çıkup ehl-i İslām'la cenk ü harb iderlerdi. İslām leşkeri gālib olup küffār mağlūb olup yine kal'a içine kaçarlardı. Āhir bi-avnillāh darb ü harble Cerbe'yi feth eylediler. İçinde bulınan kefere-i fecereyi gemilere koyup İstanbul'a alup getirdiler ve Cerbe'nün beği olan kelbi gemilerde iki kapudānı ile alup İstanbul'a getirüp Yeni Hisār'da habs eylediler. (Her iki nüshada da mevcuttur.)

azm eyledi. Ve Mar'aş paşası ve Hadım Sinān Paşa ki bi'l-fi'l **[İ 295a]** Silisre beğidür, Amāsiyye'ye gönderilüp Sultān Bāyezīd'ün haremin hıfz u hırāset ve hazīnesin zabt u rabt eylemek içün gönderildükde müşārün-ileyhim varduklarında Sultān Bāyezīd'ün haremin ve mā-melekin Amāsiyye'de hıfz idüp mezkūr Sinān Paşa bunlarun üzerine müvekkel olup Mar'aş paşası dönüp Sivas'a gelüp Sultān Selīm'e mülākāt oldı. Ba'dehū Sultān Selīm Erzingān'a vusūl buldukda şöyle haber aldılar ki on günden ziyādedür ki Sultān Bāyezīd varup Çoban Köprüsi'ne dāhil oldı. Eyle olsa mukaddemā hod pādişāh hazretlerinden ser-hadde olan emīrü'l-ümerālara emrler irsāl olmışdı, "Her birinüz olduğınuz yerleri muhkem hıfz u hırāset idüp hiçbir kimesne geçürt-[**290b**]meyüp belki kuş uçurtmayup zabt idesiz!" dinilmişdi. Bu asıl haber olıcak Sultān Selīm çavuş-başısını Celālī[1] nām çavuş ile Kara-Āmid beğlerbeğisi İskender Paşa'ya ve Erzurūm beğlerbeğisi Ayas Paşa'ya irsāl idüp "Pādişāh-ı sa'ādet-āsārdan sizlere emr vārid olmadı mı ki ol cānibleri muhkem sedd idüp kimesne geçürtmeyesiz. Husūsan Sultān Bāyezīd'e yol virmeyüp ele getüresiz dinilmedi mi? Niçün yol virüp kaçurdunuz? Bilmiş olasız ki azille kurtulamayup envā'-i itāb u ıkāba uğrarsız. Şöyle ki ardınca varup ele getürmeyesiz, başınuz gitmesine sebebdür, şöyle bilesiz" diyü haberler varıcak anlar dahi fi'l-hāl kalkup alā-sebīli'l-isti'cāl Sultān Bāyezīd'ün ardına düşüp Çoban Köprüsi'nden yana azm eylediler. Öte cānibde Sultān Bāyezīd Çoban Köprüsi'nde oturmışdı. Māverāsın tetebbu' iderken zikr olan paşalarun geldüğin işitdükde hemān Çoban Köprüsin geçüp şark sınurı olan Kagırman nām mevzi'e varduklarında İskender Paşa ardlarından gelüp irdüği Sultān Bāyezīd'e ma'lūm oldı[2]. Ol dahi hemān sipāhī-oğlanları ağasını **[İ 295b]** ve Kuduz Ferhād nām kimesneyi birkaç bin ādemle girüsine bunlara gönderdi. Gelüp İskender Paşa ve Ayas Paşa ile mukābil olup muhkem cenk ü harb olup iki cānibden dahi çok kimesneler düşüp Kuduz Ferhād mecrūh olup ve sipāhī-oğlanları ağası tutuldı. Sultān Bāyezīd'ün askeri sınup gitdüklerinden sonra ser-hadde olan kızılbaş **[291a]** beğlerinden ba'zı beğler İskender Paşa'ya ve Ayas Paşa'ya haber gönderüp eyitdiler ki "Pādişāhınuz Sultān Süleymān hazretleri, şāhımuz Tahmāsb ile mābeynleri bi'l-fi'l ıslāh üzre aradan olup adāvet ü husūmet yoğ iken pādişāhınuz oğlı vilāyetimüze gelüp girmekle siz askerinüz ile gelüp vilāyetimüz içine girüp bu asıl nā-sezā vasflar itmenün sebebi nedür? Bunun aslı ma'lūm olınmak gerekdür" diyü haberler gelicek İskender Paşa ve Ayas Paşa cem'iyyet idüp ve müşāvere eyleyüp dahi hemān dönüp

1 Celālī Vi : Kilālī İ
2 oldı Vi : olıcak İ

Pasin Ovası'na geldiler. Zikr olan beğler ve Rūmili beğlerbeğisi anda dernek idüp Sultān Bāyezīd'den tutulan sipāhī-oğlanları ağasını Erzurūm'da çeri-başı olan Firdevs Ağa'yla āsitāne-i sa'ādete irsāl eylediler. Böyle oldukdan sonra Sultān Selīm ümerādan Sinān Beğ'i ve emīr-i āhūrı olan Turak Çelebi'yi Tahmāsb Şāh'a elçi gönderüp Sultān Bāyezīd'i taleb eylediler. Bundan esbak ki Sultān Bāyezīd Kagırman'a ki dāhil olmışdı, fi'l-hāl azm-i Tebrīz eyleyüp vusūl buldukda Tebrīz'de hākim olan cemī'-i hāss u āmm Sultān Bāyezīd'e istikbāl eyleyüp ve envā'-i ri'āyetler ile getürüp Tebrīz'de kondurdılar. Şāh Kazvīn'de idi, i'lām eylediler. Şāh dahi ādemler gönderüp eyitdi ki "Safā geldiler, kadem getürdiler! Lutf itdüp bu cānibi dahi teşrīf buyursınlar" diyü haber geldükde Sultān Bāyezīd Tebrīz'den kalkup Kazvīn'e müteveccih oldı. Karīb oldukda askerini tezyīn idüp ve alayın bağlayup **[İ 296a]** sancağın çözüp **[291b]** ve tabl u nekkārelerin döğüp şevket ü azamet ile şehr-i Kazvīn'e duhūl eylediler. Mukaddemā Sultān Selīm cānibinden Sinān Beğ ve Turak Çelebi ki varmışlardı, Sultān Bāyezīd'ün Kazvīn'e duhūlin temāşā eylemişlerdi, andan Sultān Bāyezīd şāha pīşkeş vaz' idüp niçe atlar ve develer ve katırlar ve altun gümüş sahanlar ve yigirmi beş kīse akça pīşkeş çekdi. Şāh dahi mukābelesinde murassa' eğerlü atlar ve katırlar ve develer ve niçe dürlü kumāşlar ve envā'-i yādigārlar çeküp hadden bīrūn ri'āyetler eyledi. Andan Sultān Bāyezīd ile musāhabet eyleyüp cemī'-i ahvālini gūş ve cümle ahvāline muttali' olup andan cemī'-i murādātını tahsīl idivirmeğe mültezim oldı. Ve her husūsla şehzādeyi mütesellī eyledi. Andan sonra Sultān Selīm'den gelen elçiye dahi bī-hadd ri'āyetler eyleyüp ve ziyāfetler oldukda kendülere ve tevābi'lerine altlu ve üstlü hil'atler giydürdiler. Dahi gitmesine icāzet virdiler. Andan pādişāh hazretlerine ve Sultān Selīm hizmetlerine nāmeler yazılup şāh tazarru'lar eyleyüp Sultān Bāyezīd'ün günāhı afv taleb eyledi. Ba'dehū elçiler Kazvīn'den çıkup Sultān Selīm cānibine müteveccih oldılar. Bundan sābık Sultān Selīm ki Erzurūm'dan dönüp Kara Āmid'e gelüp andan kırk gün oturmışdı, leşkerden bir mikdārı sol bölük ulūfeci ağasıyla Bagdād'a gönderüp kendüler Haleb'e müteveccih olup geldüklerinde andan dahi kırk gün mikdār ikāmet eylediler. Muhammed Paşa'yı silāhdārlar zümresiyle ve sağ bölük azebānıyla dahi sekban-başını yençeriyle mahrūse-i Haleb'de koyup **[292a]** kendüler Konya'ya azm eylediler. Öte cānibden Sinān Beğ ve Turak Çelebi ki şāh cānibinden çıkup vilāyet-i Osmāniyyeye azm eylemişlerdi, ser-hadden çıkduklarından sonra Sinān Beğ pādişāh cānibinden, Turak Çelebi, Sultān Selīm müteveccih oldılar. Sultān Selīm Konya'ya gelüp duhūl idicek bu esnāda Turak Çelebi dahi **[İ 296b]** gelüp Konya'da mülākī oldılar. Andan geçen mā-va-

ka'ayı şāhla ve Sultān Bāyezīd'ün dahi cümle ahvālin Sultān Selīm'e bir bir i'lām eyledi. Ve Sinān Beğ dahi ki der-i devlete gitmişdi, ol dahi varup pādişāh hazretlerine mülākī olup husūs-ı mezkūrları ayakları türābına ayān ü beyān eyledi. Ba'dehū vilāyet-i Acem'de Sultān Bāyezīd, Şāh ile dün ü gün musāhabetler eyleyüp ve vilāyet-i şarkı kūşe kūşe temāşā eylerdi ve lākin ataları pādişāh-ı ālem-penāh hazretleri cānibinden kalbleri mecrūh olmağla bī-huzūrlardı. Ol ecilden şāh elçi tedārük eyleyüp envā'-i tuhaf ü hedāyā ile pīşkeşler düzüp pādişāh hazretlerine gönderdi. Ve bir elçi dahi hem-cünbān Sultān Selīm'e gönderdi. Ve birer nāme gönderüp nāmelerinde envā'-i tazarru' ve niyāzla "Sultān Bāyezīd'ün günāhını bana bağışlan ve suçunı afv eylen" diyü dürlü dürlü temelluklar eyledi. Elçiler gidüp mürūr-ı eyyāmla vilāyet-i Osmāniyyeye dāhil olup sene dokuz yüz altmış yedi cemāzi'l-āhirinün on yedisinde pādişāha gelen[1] elçi İstanbul'a vāsıl oldukda pādişāh hazretleri ol esnāda Çatalca'da av ü şikāra meşgūldı, elçi-yi mezbūrun geldüğin işitdüklerinde İstanbul'a müteveccih oldılar. Ol gün İstanbul'dan **[292b]** cemī'-i havāss u avāmm ve pīr ü cevān ve kāfir [ü] müslimān ve bi'l-cümle asākir-i İslām cümleten pādişāh-ı nusret-encām hazretlerine istikbāle çıkup gelen elçiyi dahi Ali Paşa Cāmi' kurbında pādişāhun güzer-gāhı bir evden seyr itdürüp pādişāh-ı heft-kişveri sa'ādetle gelüp sarāy-ı sürūrlarına gitdüklerin seyr itdiler. Bundan sonra dīvān-ı ālī olup zikr olan elçi dīvāna gelüp pādişāhun dest-i şerīfin būs itmekle müstes'id oldukdan sonra nāmesin arz eyleyüp ve ağız haberlerin teslīm eyledi. Böyle oldukdan sonra elçi-yi mūmā-ileyhe ziyāfetler ve ri'āyetler olınup Rüstem Paşa ve Ali Paşa dahi elçiye başka başka ziyāfetler eyleyüp ve hil'at-i **[İ 297a]** fāhireler giydürüp ve envā'-i tezyīnātla atlar ve pīşkeşler gelüp[2] muhkem ri'āyetler olındukdan sonra şāhun nāmesine cevāblar yazılup dahi elçiye teslīm olınup ve gitmesine icāzet virildi. Sene-i mezbūre[3] recebinün on yedisi oldukda elçi-yi mezbūr İstanbul'dan çıkup vilāyet-i Şarka azm eyledi. Öte cānibden Sultān Selīm'e gelen elçi dahi gelüp şehzāde cevānibince vusūl bulup anlar dahi elçiye bī-hadd ri'āyetler ve ba'de ziyāfetler eyleyüp ve şāhun cemī'-i murādın ma'lūm eyledüklerinden sonra hil'at-i fāhireler giydürilüp dahi icāzet virilüp gönderildi. Ol esnāda Şām'da emīrü'l-ümerā olan Kızıl Ahmed oğlanlarından Ahmed Paşa'ya Sivas beğlerbeğliği virilüp Hıdır Paşa'ya Şām virildi. **[293a]** Ba'dehū Yemen paşası Kara Mustafa Beğ dahi azl olınup yerine Mısır'dan mütekā'id beğlerinden sābıkdan merhūm Dāvūd Paşa kethüdāsı olan Mahmūd Beğ'e Yemen beğlerbeğliği virildi. Bundan sonra

1 gelen Vi : gönderilen İ
2 gelüp Vi : çekilüp İ
3 mezbūre Vi : mezkūre İ

sene dokuz yüz altmış sekiz saferinün altıncı gicesinde mahrūse-i Mısır'dan Hadım Ali Paşa şikeste-hāl iken dār-ı bekāya irtihāl eyledi, rahmetullāhi aleyh[1]. Mısır'da itdüği adālet ve sehāveti bir paşa dahi itmemişdür. Mısır'un defterdārı olan İbrāhīm Beğ ve Mısır'da kādı olan Hasan Beğ Efendi ile mahrūse-i Mısır'ı hıfz u hırāset idüp müteveffā-yı mezbūrı āsitāne-i sa'ādete i'lām eyledüklerinden sonra Yemen'den gelüp Mısır'a dāhil olan mezkūr Kara Mustafa Paşa'ya Mısır tefvīz olınup sene-i mezbūre rebī'ü'l-evvelinün yigirmi altısında hükm-i cihān-mutā' gelüp irmeğin Mısır'a emīrü'l-ümerā oldılar. Ve dahi sene dokuz yüz altmış sekiz cemāzi'l-evvelinün gurresinde pādişāh hazretleri Mar'aş paşası olan Ali Paşa'yı der-i devlete da'vet idüp kapucı-başları Hasan Ağa'yla ve bölükden niçe yarar yiğitler ile koşılup **[İ 297b]** akmişe ve yādigārlardan niçe dürlü pīşkeşler ile şāh-ı Acem olan Tahmāsb Şāh'a irsāl olındı. Ve Şehzāde Sultān Selīm cānibinden dahi mīr-āhūr başları olan Turak Çelebi'yi kendü cāniblerinden bile irsāl eylediler. Bundan sonra Şām kādısı Müftī-**[293b]**zāde azl olınup yeri Hāce-zāde Kara Çelebi'ye virildi. Ve anlarun yeri Kāmī Çelebi'ye virildi. Ve ba'dehū Edrine kādılığı virildi. Ve sene-i mezkūr şa'bānı evāyilinde donanma-i hümāyūn içün emr olınup kapudān olan Uluc Ali bir niçe gemiler ile deryā-yı bī-girāna revāne olındılar. Bir niçe eyyām deryāyı gezüp adalarun mābeynini tetebbu' idüp ve her kūşeleri tefahhus eyleyüp küffār-ı füccārdan hīç gemiye rāst gelmeyüp ba'dehū Preveze'ye gelüp lāhık oldılar. Andan dahi birkaç gün oturup ve etrāfun her cānibinden tecessüs eyleyüp a'dādan ve küffārdan hīç nesne zāhir olmayıcak ol aradan kalkup donanma-i hümāyūn ile sālim ü gānim İstanbul'a avdet eylediler. Bundan sonra Cezāyir'de olan Hayreddīn Paşa-oğlı azl olınup yeri kapucı-başlarından olan Ahmed Ağa'ya virildi. Ve sene-i mezbūrede Basra beğlerbeğisi azl olınup yeri birine[2] virildi. Ve sene-i mezkūr şevvāli yigirmi sekizinde Rüstem Paşa fevt olup yeni Sultān Muhammed Cāmi'inde defn eylediler. Merhūm Şehzāde Sultān Muhammed'ün türbesi kurbında üzerine türbe binā eylediler. Yerine Ali Paşa vezīr-i a'zam olup Muhammed Paşa'yı vezīr-i sānī ve Pertev Paşa'[yı] vezīr-i sālis ve Ferhād Paşa'[yı] vezīr-i rābi' karār eylediler.[3]

Temmeti't-tārīhü'l-mülūk bi-avni'l-Meliki'l-Alīm[4]

Fī sene dokuz yüz seksen[5].

---

1 rahmetullāhi aleyh Vi : rahmetullāhi aleyhi rahmeten vāsi'aten İ
2 birine Vi : İ. Bu kısım İ'de boş bırakılmış.
3 karār eylediler İ : - Vi
4 temmeti't-tārīhü'l-mülūk bi-avni'l-Meliki'l-Alīm İ : -Vi
5 fī sene dokuz yüz seksen Vi : - İ [m. 1572/1573]

EKLER

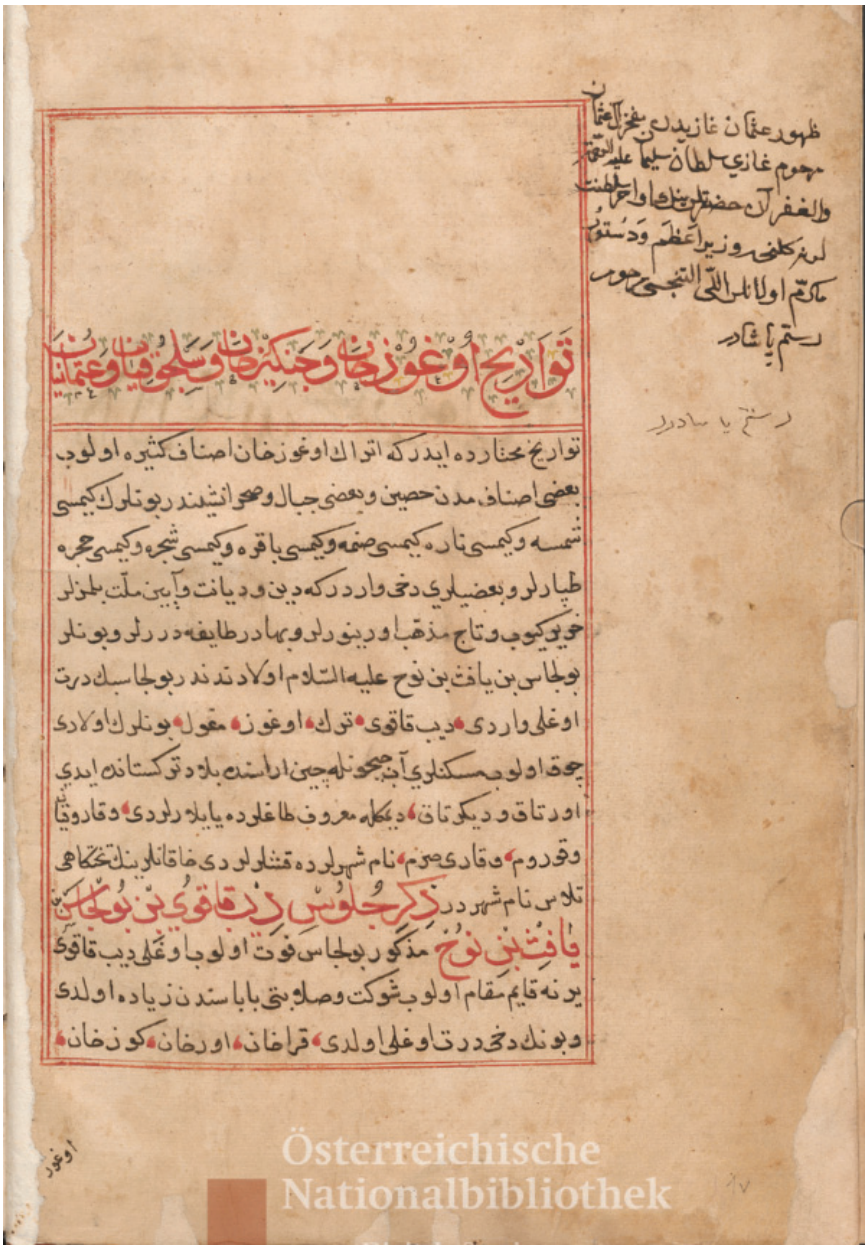

EK 1

Tārīh-i Āl-i Osmān, Avusturya Milli Kütüphanesi

Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlı nüshanın 1b yüzü.

EK 2

Viyana nüshasının zahriye kısmı. Buradaki "*Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān, te'līf-i Rüstem Paşa*" notu, eserin Rüstem Paşa tarafından yazıldığı yanılgısının yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

هذا كتاب تواريخ آل عثمان

تواريخ مختاره ايدركه اتراك اوغوزخان اصنافى كنيز اولوب بعضى اصنافى مدن حصين
وبعضى جبال وصحرا نشيندر بونلرك كيمى شمسه وكيمى نان وكيمى صنمه وكيمى باقره
وكيمى شجره وكيمى حجره طيارلردى وبعضيلرى دخى واردركه دين ديانت وآيين ملت
بلمزلر حرير كيوب وتاج مذهب اورينورلر وبهادر طايفه دوررلر وبونلر بولجاس بن يافث
بن نوح عليه السلام اولادندندر بولجاسك دورت اوغلى واردى ديب قاقوى ترك اوغوز
مغول بونلرك اولادى چوق اولوب مسكنلرى آب جيحونله چين اراسنده بلاد تركستاندر ايدى
اورتاق وديكرتان ديمكله معروف طاغلرده ياپلارلردى وقاروقيان وقوروم وقارى
صوم نام شهرلرده قشلرلردى خاقانيلرك تختكاهى تلاس نام شهردر ذكر جلوس ديب قاقوى
بن بولجاس بن يافث بن نوح عليه السلام مذكور بولجاس فوت اولوب اوغلى ديب قاقوى يرنه
قايم مقام اولوب شوكت وصلابتى باباسندن زياده اولدى وبونك دخى درت اوغلى
واردى قرخان اورخان كوزخان اوغوزخان صدرا قبالده صولت ودولتى
وشوكت سلطنتى يوزيكرمى ييل استظهار بولدقدن صكره دار الفنادن دار البقايه رحلت
ايلدى جلوس قراخان بن ديب قاقوى بن بولجاس اوغلى قراخان باباسى يرنه پادشاه
اولوب تركستاندن بلاد شرقه وشماله متوجه اولدى وهم زياده جبار قويدى انوك
دخى اوغوزآدلو براوغلى اولدى حق تعالينك كمال قدرتندن انى توحيده ارشاد
ايدوب اصنافى اتراكدن اولا كلمه توحيدى اول كتورب لا اله الا الله دين اولدروقتاكه
عالم رجوليته ايرشدى عمولرى قزلرندن برقين تزويج ايلدى جميل ومهيب وكريم

EK 3
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY2438 numaradaki yazmanın 1b yüzü.

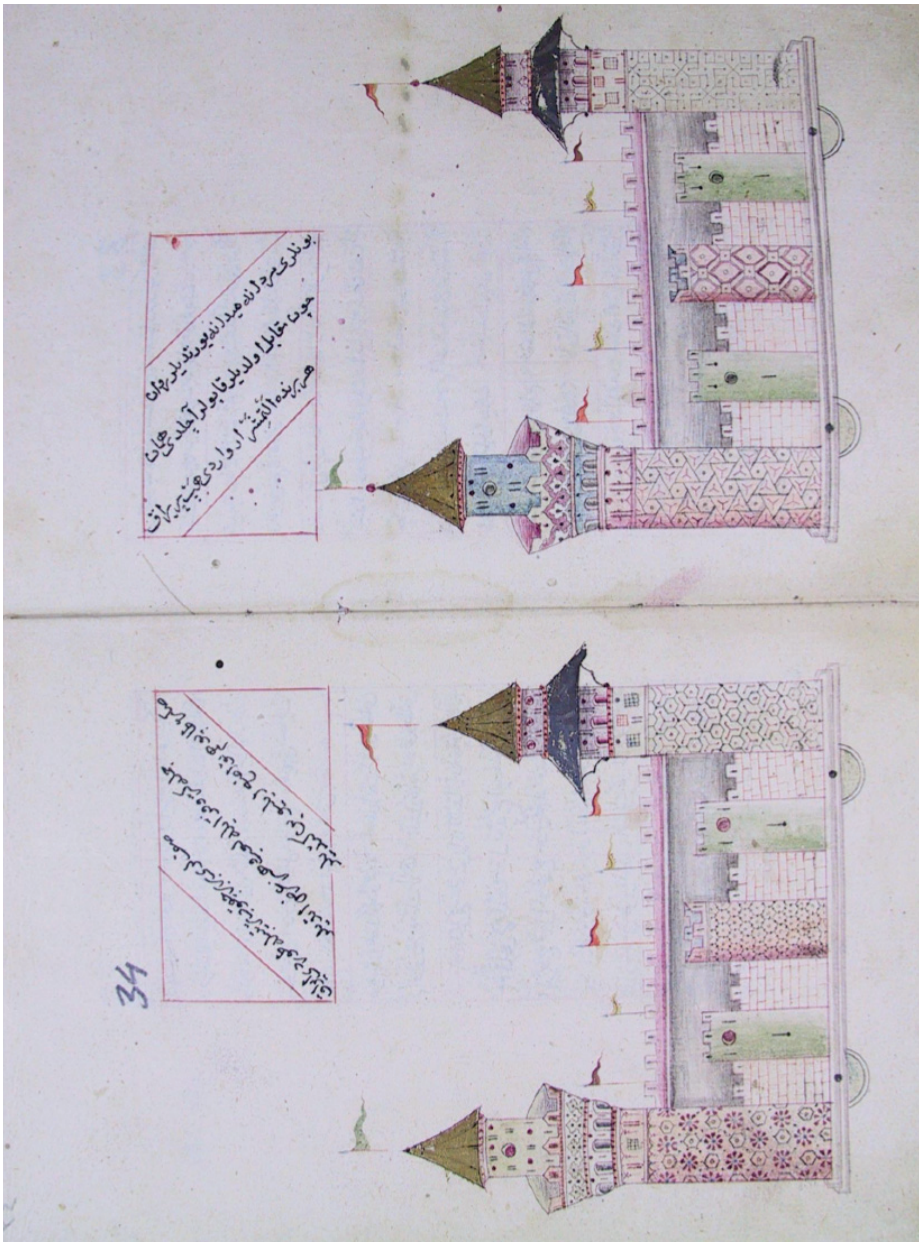

EK 4

Matrakçı Nasuh'un Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2206'da kayıtlı *Tuhfetü'l-Guzāt* adlı eserindeki "İki Hisār-ı Kerr ü Ferr" adlı oyunun çizimi. Nasuh bu gösteriyi Kanuni şehzadelerinin sünnet düğününde sergilemiştir.

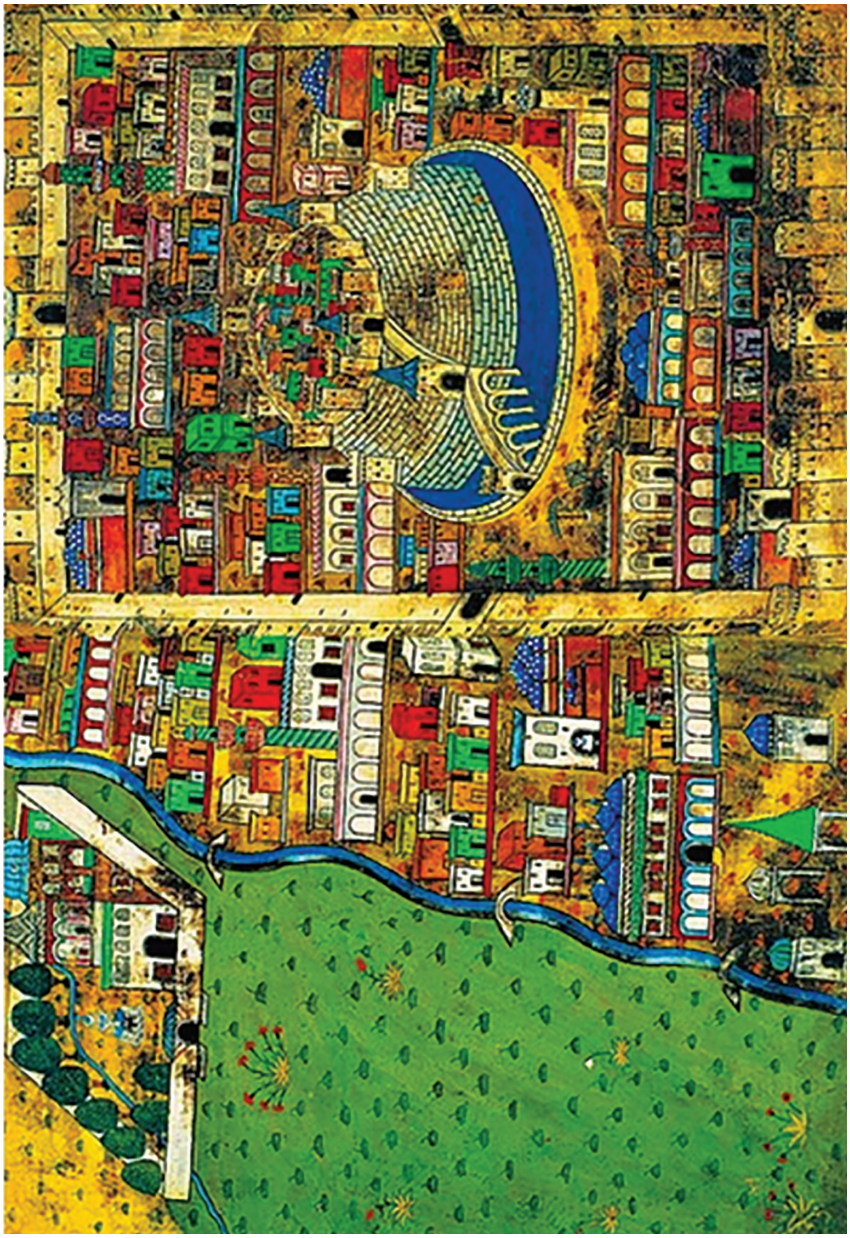

EK 5

1533-1535 tarihleri arasında düzenlenen Irakeyn Seferi'ndeki menzillerin anlatıldığı *Mecmū'-ı Menāzil* adlı eserde Halep şehri ayrıntısı. Çizim Matrakçı Nasuh'a aittir.

EK 6
Matrakçı Nasuh'un *Süleyman-nāme*'sinde Fransa-Nice'teki kale-kenti minyatürü.

قلعة نليسه

EK 7

Matrakçı Nasuh'un çizimiyle XVI. asırda İstanbul suriçi ve Galata.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan. *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.

_____. "Rüstem Paşa'nın Veziriazamlıktan Önceki Yılları", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, KTB Yayınları, İstanbul 2013, s. 180-187.

Akbayar, Nuri. *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

Atik, Kayhan. *Lütfi Paşa ve Tevārih-i Āl-i Osman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, Matbaa-i Āmire, İstanbul 1342.

Çukuryurt, Sinan. *Matrakçı Nasuh Süleyman-nāme (1a-95b)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

E. Blochet, *Catalogue des manuscrits Turcs*, Bibliotheque Nationale, Paris 1933.

Erkan, Davut. Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 37, s. 181-197, İstanbul 2011.

_____. *Matrakçı Nasūh'un Süleyman-nāmesi (1520-1537)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Forrer, Ludwig. *Osmanische Chronik Des Rustem Pascha*, Leipzig 1923.

Guboğlu, Mihail. "Kanuni Sultan Süleyman'ın Boğdan Seferi ve Zaferi (1538 M. 945 H.)", *Belleten*, L, S. 198, s. 727-805.

İnan, Göker. *Rüstem Paşa Tarihi (H.699-968/M.1299-1561): İnceleme-Metin, vr. 120b-vr. 293b*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Karazeybek, Mustafa. *Tārih-i Āl-i Osmān*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

_____. "Kānūnī Döneminde Yazılmış Bir Tārih-i Āl-i Osmān", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 4, s. 183-198, İzmir 2000.

Kaya, Ümran. *Matrakçı Nasūh ve Eseri Tuhfetü'l-Guzāt*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2013.

Matrakçı Nasuh. *Fetih-nāme-i Karaboğdan*, TSMK Revan 1284/2.

_____. *Cemālü'l-Küttāb ve Kemālü'l-Hüssāb*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2719.

_____. *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Mixt. 339. Viyana.

_____. *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2438.

_____. *Tuhfetü'l-Guzāt*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi No. 2206.

Mehmed Neşri. *Cihānnümā*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmānī,* I-IV, İstanbul 1308-1315.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006.

Sinan Çavuş, *Tārih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul 1987.

Stefanos Yerasimos, *Kostantiniyye ve Ayasofya Efsaneleri*, çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Söylemez, Faruk. *Anonim Tevārīh-i Āl-i Osman (1481-1512)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.

Tekindağ, Şehabeddin. "Selīm-nāmeler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 1, s. 197-230, İstanbul 1970.

Toklucu, Ahmet. *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nāmesi (96a-185b),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

Özergin, Kemal. *Sultan Kanunī Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971.

Yılmaz, Dilek. *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi. *Matrakçı Nasuh*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1963.

_____. "Matrakçı Nasuh", *DİA (TDV İslam Ansiklopedisi)*, XXVIII, s. 143-145.

_____. "Matrakçı Nasūh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, XXIX, s. 114, s. 329-354, Ankara 1965.

_____. Nasūhu's-Silāhī (Matrakçı), *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultān Süleyman Han*, Ankara 1976.

DİZİN

A

Abaka Hān 109, 110, 126
Abdülkādir-i Geylānī 366
Abdülmelik-i Attāş 85
Acem 72, 112, 113, 114, 179, 187, 215, 222, 241, 248, 254, 277, 280, 285, 292, 294, 311, 322, 331, 346, 361, 371, 372, 393, 395, 419, 430, 465, 468, 484
Adana 289, 317, 365
Aden 365, 394, 438, 441, 446, 458
Adilcevāz 361, 373
Agnadyos 248, 255
Ağrıboz 262, 273, 274, 403, 411
Ahlāt 107, 114, 361, 372, 373
Ahmed Celāyir 173
Akçakoca 130, 132, 135
Akdeniz 240, 343, 375, 380
Akhisār 129, 210, 230
Akkirman 288, 350
Aksak Seyfeddīn 476, 479
Aksarāy 105, 170, 200, 275, 467, 480, 481
Aksungur 82, 93, 147
Aktimur 121, 128, 131
Akyazı 130, 132
Alaca Hisār 225, 231
Alāeddīn Paşa 134
Alaman 106, 241, 347, 356, 357, 393, 399, 400, 404
Alamūt 85
Alāüddevle 95, 99, 289, 315, 323, 338, 395, 415
Ali Kuşçı 284
Alp Arslan 80, 81, 82, 83, 105, 213, 222
Amāsiyye 106, 114, 170, 177, 179, 181, 188, 198, 206, 212, 222, 235, 237, 284, 297, 308, 314, 474, 481
Āmid 107, 117, 364, 374, 482
Andrie Tori 359, 374, 380, 382, 467, 468
Engüri 105, 112, 115, 143, 177, 194, 197, 200, 201, 205, 206, 208, 229, 308, 467
Antākıyye 82, 105
Arabgīr 315
Arnavud 158, 165, 220, 228, 234, 272, 286, 376, 449
Arslan Beğ 275, 322, 392
Aslankoman 348
Āşık Paşa 138
At Meydānı 246, 295
Atsız 86
Avlonya 340, 376
Aya Nikola 119
Ayaslug 168, 205, 220
Ayas Paşa 338, 345, 374, 383, 395, 413, 467, 482
Aydıncık 140, 145, 240, 257
Aydos 132, 135, 156, 272
Azak 424
Āzerbāycān 76, 80, 86, 89, 93, 96, 99, 108, 265, 311, 361, 372

B

Bābü'z-Züveyle 330
Bağdād 73, 79, 81, 83, 85, 89, 93, 95, 99, 108, 112, 113, 173, 312, 363, 366, 393, 395, 412, 465
Bağdat 5
Bahr-i Muhīt 82
Balta Limanı 299
Basra 366, 412, 459, 485
Bayburd 150, 278, 314
Bāyezīd Paşa 187, 200, 207, 208, 213, 214, 216
Bāzārlu Doğan 155
Beğşehr 147, 171, 230
Behrām Beğ 415, 428
Belgrad 228, 231, 234, 260, 261, 314, 334, 335, 337, 348, 353, 356, 358, 387, 390, 392, 394, 395, 403, 407, 408
Belh 87, 112, 113, 114
Benī Ümeyye 73
Bereket Hān 109, 350
Bergama 138
Berkyaruk 83, 85, 86, 100, 107
Betise 468

Bıyıklu Muhammed 314, 322, 380
Biga 134, 145, 215, 217, 429
Bilecik 111, 116, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 134, 137, 146
Birecik 364
Bistām 98
Bodrum 343
Boğaz-kesen 238, 283, 299
Boğdan 282, 289, 365, 387
Bolayır 141, 143
Bosna 154, 165, 168, 225, 241, 244, 259, 262, 268, 270, 292, 348, 387, 394, 399, 401, 418
Bozaba 90, 95
Böğürdelen Kalʿası 335, 396
Börklüce Mustafa 214
Budin 353, 356, 365, 385, 386, 387, 388, 391, 393, 395, 399, 401, 404, 407, 408, 418, 428
Buhārā 74, 76
Bulcās 71, 113
Burak Reīs 292
Burgoz 144
Burusa 125, 128, 131, 134, 135, 138, 143, 145, 168, 171, 172, 178, 179, 189, 190, 191, 193, 195, 197, 200, 202, 203, 204, 207, 209, 212, 214, 216, 218, 219, 224, 227, 233, 236, 237, 262, 263, 286, 290, 309, 320, 383, 409, 469

C

Caʿber Kalʿası 114
Kalʿa-i Caʿber 114
Canberdi Gazzāli 327
Canik 107, 171, 211, 213, 277, 383
Celālüddīn Hārezmşāh 108
Cem 193, 284, 285, 286, 287, 342, 346, 453, 477
Ceneviz 217, 410, 474
Cengīz Hān 71, 109, 113, 114
Ceyhūn 71, 77, 81, 82, 88, 195, 421
Cezāyir 360, 375, 390, 411, 416, 425, 472, 485
Cidde 365, 386, 394, 409, 431, 460
Cimini Hisār 140
Cimri 110
Cündī Kemāl 296
Cüneyd-i Bağdādī 367
Cürcān 76, 78, 480

Ç

Çağrı Beğ 79, 81, 82, 88
Çakırpınar 123
Çaldıran Sahrāsı 312
Çatalca 148, 484
Çeh 158, 165, 234, 241, 244, 352, 399, 401
Çemişgezek 315
Çirmen 274, 316
Çivi-zāde 411, 427, 429
Çorak Beğ 225
Çorlu 218
Çubuk Ovası 296

D

Dāvūd-ı Kayserī 138
Dāvūd-ı Tāī 367
Dāvūd Paşa 279, 286, 287, 289, 291, 309, 352, 386, 461, 466, 484
Delü Balabān 149
Delvina 376
Depedelen 291, 376
Dergüzīn 362, 372
Derme 149
Dervāz 188
Deylem 72, 346
Dımaşk 73, 105, 176
Dib-kakoy 71, 73, 113
Dicle 94, 195, 363, 367
Divriği 173, 321
Diyār-ı Bekr 105, 312, 322, 330, 341, 365, 368, 371, 372, 409, 415
Dobravenik 406
Dobruca 155, 380, 381
Drakula 227, 228
Drama 157
Drava 350, 356, 388, 395
Dukāk 74, 76, 80, 105
Dündār 115, 119, 123
Düzme Mustafa 216, 218

E

Ebher 80, 97, 362
Ece Beğ 140
Ece Ovası 142
Edebālī 119, 126, 127, 128, 131, 133, 138
Edrine 144, 168, 171, 192, 202, 207, 212, 215, 216, 224, 226, 228, 231, 235, 237, 238, 259, 261, 262, 263, 266, 284, 287, 288, 289, 291, 293, 299, 310, 320, 332, 345, 348, 375, 380, 384, 385, 393, 408, 410, 411, 412, 427, 429, 467, 472, 485
Eflak 155, 165, 168, 172, 201, 210, 212, 214, 218, 219, 227, 230, 241, 266, 267, 268, 281, 288, 348, 365, 387, 411
Eflatūn 400
Eğrigöz 146, 309
Elbistān 107, 235, 320, 365
Elkās 372, 419, 428, 429, 465, 466
Emīr Süleymān 171, 177, 179, 191, 197, 199, 200, 201, 202, 209, 225, 346
Enez 144, 258
Engürüs 158, 165, 171, 178, 212, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 234, 241, 244, 261, 267, 270, 282, 288, 289, 291, 294, 314, 334, 335, 343, 346, 356, 400, 404, 406
Erciş 361
Erdebīl 361
Erdel 356, 385, 387, 388
Ergene 224, 236
Ergene Köprüsi 224
Ermenāk 109
Ermenek 271, 276
Ertuğrul 111, 113, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 168, 175, 179, 350
Erzingān 481
Erzurūm 384, 385, 409, 481
Eskişehir 117, 118, 121
Evrenos 131, 143, 144, 145, 165, 168, 172, 199, 200, 202, 207, 216, 220, 227, 237, 259, 283

F

Ferāmürz 112, 116, 117
Ferhād Paşa 331, 334, 338, 345, 384, 461, 479, 485
Fīl Çayırı 320
Filibe 144, 175, 207, 214, 266, 348, 385, 393, 394
Firdevs Ağa 483
Fīrūz Beğ 151, 218
Françe 294, 347, 358, 376, 387, 391, 405, 409, 411, 418, 471
Frençeşko 429
Furāt 114, 115, 315, 320, 330, 367, 374, 416

G

Gāzī Abdurrahmān 130, 132
Gazzālī 324, 329, 334, 366
Gazze 324, 325, 373, 471
Gedik Ahmed Paşa 277, 279, 280, 283, 287
Gekbuze 136, 218
Gelibolı 106, 141, 142, 143, 145, 171, 193, 214, 216, 224, 228, 232, 238, 264, 267, 270, 274, 276, 310, 338, 348, 383, 387, 419, 476
Germ 363
Gevele 271, 273
Geyiklü Baba 140
Geylān 362
Geyve 129, 135, 210
Gıyāseddīn Keyhüsrev 107
Gökdere Suyı 143
Göynük 122, 138
Güğercinlik 140, 173, 225, 226, 232, 261
Gümülcine 145, 275, 411, 428
Gürboğa 83
Gürcistān 318, 365
Gürgān 80, 84, 97, 102

H

Habeş 72, 76, 248, 330, 470
Hācı Bektaş 135, 481
Hācı İlbeği 144
Hācı İvaz Paşa 209, 215, 216, 219
Hadım Süleymān 282

Haleb 82, 105, 112, 114, 176, 289, 316, 320, 330, 345, 346, 360, 374, 465, 467, 469, 483
Halkalu 386
Hallāc-ı Mansūr 367
Hamza Beğ 207, 213, 221, 232, 234, 265, 267, 276, 312
Hārezm 86, 102, 105, 111, 113
Harmankaya 118, 122
Hasankeyf 364
Hāsbeğ 91, 92, 95
Hasen-i Belhī 367
Haydar Beğ 223, 476
Haydar Çelebi 386, 411
Haydar Paşa 296, 469
Hayr Beğ 317, 323, 330
Hayreddīn 120, 137, 143, 145, 149, 360, 374, 376, 380, 382, 384, 387, 390, 395, 405, 410, 411, 412, 419, 428, 480, 485
Hemedān 80, 82, 83, 85, 89, 90, 92, 95, 96, 98, 99, 104, 312, 362, 368, 465
Hicāz 72, 82, 158, 287
Hind 76, 78, 248, 384, 386, 419
Hindistān 72, 78, 241, 380, 384
Horāsān 5, 72, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 85, 86, 89, 92, 93, 94, 112, 113, 114
Hoten 74, 82, 241
Humus 322
Hülāgū 108, 111
Hüsrev Paşa 354, 364, 370, 378, 385, 398, 404, 408, 410

I

Irāk 72, 73, 79, 82, 84, 86, 89, 94, 98, 109, 173, 229, 318, 364, 371, 372
Īrān 79, 91, 108, 109, 363, 421
Īsā Beğ 166, 179, 190, 191, 193, 194, 195, 220, 226, 228, 233, 237, 259, 324
Isfahān 82, 83, 85, 86, 90, 92, 93, 95, 96, 98, 243, 371, 465

İ

İbrāhīm 72, 75, 396
Hazret-i İbrāhīm 73, 75, 80, 113, 148, 149, 204, 216, 217, 219, 220, 222, 225, 226, 230, 234, 237, 243, 270, 271, 273, 276, 279, 337, 343, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 353, 355, 358, 360, 361, 362, 364, 367, 370, 371, 374, 393, 396, 398, 401, 405, 410, 415, 427, 429, 469, 470, 485
İlya 256, 471
İmām-ı A'zam 364, 395
İnal-oğlı 184, 202
İnebahtı 292, 293, 410
İnegöl 119, 120, 122, 125, 127, 139, 140, 265
İpsala 144, 145, 169, 175, 220, 258, 384
İskender Beğ 229, 234, 270, 272, 289, 290, 313, 428, 454, 465
İskender Paşa 291, 315, 330, 467, 471, 482
İskete 149
İspanya 347, 357, 374, 375, 380, 387, 390, 393, 404, 405, 410, 467, 468
İspir 314
İstanbul 487
İstol-Belgrad 394, 404
İvaz Paşa 209, 215, 216, 219, 225
İzladi Derbendi 231
İzmir 196, 205, 207, 215, 216, 217, 220
İzmir-oğlı 196, 205, 208, 215, 217, 220
İznik 126, 128, 130, 137, 138, 143
İznikmid 132, 135, 138, 214
İzvornik 270, 349, 394

K

Kadr Hān 75, 76
Kāim bi-Emrillāh 79
Kal'a-i Selāsil 143, 189, 194, 197, 200
Kalakonya 142
Kaldırık Deresi 123
Kalender Şāh 355
Komaç 84, 87, 88
Kangırı 213
Kansu Gavrī 315, 320
Karaboğdan 241, 281, 283, 288, 350, 377, 395, 412
Karaca Beğ 203, 220, 232, 260
Karacahisār 116, 120, 121, 127, 129, 138
Karadeniz 137, 241, 263, 280, 288, 303

Karaferye 173
Karagöz Paşa 296
Kara Hān 71, 73, 75, 113, 318
Karahisār 111, 116, 126, 151, 170, 171, 185, 189, 213, 271, 277, 280
Karaman 76, 110, 113, 114, 145, 152, 168, 174, 179, 191, 195, 196, 200, 201, 209, 212, 218, 220, 226, 230, 231, 232, 234, 237, 248, 264, 266, 270, 272, 273, 274, 275, 277, 284, 286, 287, 288, 289, 296, 304, 308, 338, 354, 365, 384, 409, 474, 477
Kara Mukbil 155, 166, 203
Kara Rüstem 145, 174
Kara Sıddīk-oğlı 476
Karesi 138, 141, 313
Karasungur 89
Kara Timurtaş 148, 168, 172, 219
Kara Yahyā 180, 188, 309
Kara Yūsuf 173, 176, 213, 225, 229
Kara Yülük 222, 225, 229
Kastamonı 111, 151, 169, 171, 177, 194, 195, 211, 213, 219, 264, 473
Kavurd 80, 82
Kayı Hān 73, 350
Kaz Ovası 184
Kazvīn 86, 96, 98
Kemāh 277, 280, 315, 365
Kemāl Reīs 292
Kestel 128
Keşīş Dağı 139
Kıpçak 72, 100, 108, 241, 338, 350, 365, 377, 424
Kırım 109, 111, 171, 365, 378, 399, 424
Kırşehri 179, 200
Kızıl-ağaç Yenicesi 217
Kızıl Ahmed 264, 266, 271, 277, 355, 471, 484
Kızıl Arslan 98
Kiçi Morava 159
Kili 108, 288, 350, 379
Kir Luka 239
Kirmān 80, 82, 94, 96
Komaran 402, 404, 406
Konuralp 130
Konur Hisārı 142, 143
Konya 105, 110, 113, 114, 116, 117, 126, 153, 169, 211, 226, 230, 271, 273, 276, 310, 347, 412, 467, 476, 477, 481
Korkud 284, 286, 296, 298, 304, 306, 309
Koron 293, 294, 359, 361
Korsika 474
Kosova 155, 164, 189, 234, 235, 260, 346
Koyunhisārı 128, 135
Köpek-oğlı 186, 202
Köprihisārı 123
Kör Zeynel 279
Köse Mihāl 118, 122, 123, 129, 131, 218
Kötürüm Bāyezīd 111, 169, 171
Kula 149, 230
Kutlu Boğa 350
Kutluca 155
Kücücek Mustafa 218
Kütāhiyye 116, 146, 230, 296

L

Lala Şāhin 145
Lārende 111, 151, 170, 230, 273
Lefke 129
Leh 234, 241, 291, 352, 399, 401, 404
Lülüfer 120, 125
Lütfī Paşa 375, 376, 383, 384, 385

M

Māhān 112, 113
Mahmūd Paşa 259, 261, 263, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 276, 277, 280, 317
Malātıyye 107, 111, 173, 257, 308, 320, 364, 415
Malgara 148, 384
Māl Hātun 118, 134
Ma'lūl Efendi 418, 427
Mar'aş 321, 365, 384, 471, 482
Marçilya 474
Mardin 319, 330
Margarika 474
Marmara 128, 248
Ma'rūf-ı Kerhī 367
Māverāünnehr 72, 74, 76, 81, 83, 86

Mayorka 375, 391, 474
Māzenderān 78, 93, 97, 98
Mekke 73, 86, 220, 228, 236, 330, 386
Melikşāh 75, 81, 82, 83, 85, 86, 89, 90, 92, 95, 105
Mengübers 90
Menteşe 111, 146, 168, 171, 175, 196, 202, 216, 221, 237, 338, 398
Merīc 144, 146
Merv 79, 84, 86
Merzvān Ovası 223
Mesīh Paşa 283, 340
Mısır 72, 73, 76, 109, 110, 146, 170, 173, 176, 216, 225, 229, 233, 243, 246, 287, 288, 289, 290, 294, 297, 298, 315, 320, 325, 338, 345, 346, 364, 370, 380, 386, 410, 418, 431, 442, 454, 461, 466, 469, 470, 484
Midillü 267, 269, 270, 294, 306, 360, 473
Moğol 71, 82, 108, 109, 113, 241, 350
Mora 173, 229, 261, 269, 270, 292, 293, 313, 359, 360, 389, 398
Morava 159, 208
Moton 293
Mudurnı 122, 132, 138, 190
Muhyiddīn-i Arabī 323
Muktedī Billāh 82, 83
Mūsā Çelebi 189, 190, 192, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 214
Mūsā Kāzım 366
Mūsā Yabgu 80
Musul 81, 82, 94, 95, 98, 364, 414
Mutahhar 432, 447
Muzaffer Hān 362
Müsterşid Billāh 89
Müşaʿşaʿ 395, 413

N

Nemçe 352, 357, 393, 399, 404
Nigebolı 155, 169, 172, 395
Niğde 105, 313, 468
Niksār 107, 182, 355
Nīl 166, 328, 341, 365, 370, 471
Nişābūr 77, 79, 88
Nizāmülmülk 82, 83, 85
Nūh aleyhisselām 71, 253

O

Oğuz Hān 71, 72, 73, 113, 117
Okluk Hisārı 211
Osmāncuk 171, 223

Ö

Ösek 155, 358, 388, 397
Özdemür Beğ 432, 436, 438, 441, 446, 456
Özkend 82

P

Pasin Ovası 483
Paşa Yiğit 155, 168, 207
Peç 356, 384, 389, 393, 401, 412, 429
Peçuy 397
Pehlevān Hasan 432, 434, 438, 446
Pertev Paşa 470, 485
Pervāne 109, 110, 126, 373
Peşte 353, 392, 407
Petervaradin 348, 357, 408
Pīr Ahmed 271, 272, 274, 275, 277, 279
Pīrī Paşa 314, 332, 335, 339
Piyāle Paşa 470, 481
Pojega 394, 395, 418
Portukal 380, 386, 391, 409, 462
Pravadi 155
Preveze 381, 382
Prut 378
Pulya 283, 340, 376, 406, 410

R

Remle 324, 325
Rey 80, 83, 84, 85, 87, 90, 96, 98, 465
Ridāniyye 326
Rodos 252, 255, 283, 287, 332, 337, 338, 359
Rūha 364
Rūm Muhammed Paşa 272, 273, 274
Rüstem Paşa 71, 383, 384, 398, 401, 409, 410, 425, 467, 469, 484

S

Saçlu Emīr 427
Salur Hān 73
Sāmānīler 74
Samsa Çavuş 122, 129
Samsun 171, 213, 350
Santa Margarika 474
Saruca Paşa 152, 165, 234, 236
Sarugörez 298, 299, 334
Saru Saltuk 350, 377
Saruyatı 117, 121
Sasmanoz 155
Sava 228, 260, 261, 335, 348, 356, 358, 388, 396, 465
Sebüktegin 77, 79, 86, 114
Segsār 394, 397, 399
Selānik 155, 171, 214, 216, 225, 226
Selçuk 74, 76, 78, 79, 81, 90, 95, 105, 112, 113
Selmān-ı Fārisī 367
Semendire 173, 227, 228, 229, 231, 259, 262, 268, 289, 300, 315, 352, 359, 396
Semerkand 75, 76, 82, 86, 179, 241, 284
Sencer 75, 84, 85, 86, 89, 90, 92, 94, 101
Sevilya 474
Seyyid Gāzī 258
Silifke 271, 275
Silisre 155, 173, 219, 313, 372, 395, 403, 482
Sinān Paşa 143, 286, 311, 312, 320, 325, 466, 467, 470, 482
Sinān Re'īs 410
Sinop 107, 111, 219
Siroz 149, 168, 214, 216, 261
Sīstān 77, 80, 86, 114
Sivas 107, 111, 113, 114, 117, 170, 176, 178, 187, 229, 271, 276, 277, 311, 338, 481
Sivrihisār 151, 179, 193, 200, 209
Sofya 159, 207, 217, 234, 262, 286, 287, 291, 329, 348, 392, 394, 408, 410, 411, 428
Soğdak 108
Söğüt 116, 117, 118, 350
Sultānöyüği 115, 117, 118, 135
Sülemiş 122
Süleymān Paşa 126, 134, 135, 138, 140, 142, 143, 144, 345, 370, 380, 384, 385, 386, 389, 398, 401, 409, 410, 427, 428
Süveys 386, 431, 461

Ş

Şābūr 87
Şāh İsmā'īl 297, 310, 311, 318, 346
Şāhruh 213, 225, 229
Şām 72, 80, 82, 107, 109, 111, 115, 173, 176, 222, 225, 229, 243, 256, 289, 320, 330, 334, 338, 345, 346, 362, 411, 484
Şehsüvār-oğlı Ali Beğ 313, 322, 329, 334, 338
Şems-i Harābātī 246
Şeyh Haydar 360
Şeytān-hisārı 342
Şikloş 394, 395, 406
Şīrvān 383, 421

T

Taberek Kal'ası 97, 98
Tāberistān 76
Taharten 174, 175, 177
Tahmāsb 360, 419, 428, 430, 465
Tahtalu 261, 342
Tāif 86
Talas 71
Taraklu-borlı 219
Taraklu Yenicesi 122, 138, 173
Tarsūs 106, 273, 289, 317, 365
Tata 356, 402, 404
Tebrīz 89, 279, 292, 297, 313, 318, 332, 361, 368, 370, 372, 412, 430, 465, 483
Teke 111, 169, 171, 177, 196, 202, 295, 298, 309, 324, 340, 396, 404
Tekvur Çayırı 284
Tekvurdağı 142
Terken Hātun 83, 87
Tırnovi 155, 172
Timurtaş Paşa 152
Tirmid 84, 87

Tokad 107, 110, 171, 180, 188, 192, 194, 195, 200, 206, 212, 216, 220, 229, 231, 232, 277, 297, 355, 481
Tomanbay 322, 326
Trabuzon 263, 266, 268, 297, 365, 383
Tuğrul Beğ 78, 79
Tulom 474
Tuna 155, 169, 172, 212, 230, 245, 260, 267, 282, 288, 346, 377, 388, 392, 400, 406, 408
Tūnus 361, 374, 390, 405
Turak Çelebi 483
Turgud Alp 125, 127, 131, 139
Turgudca 468
Tursun Beğ 138
Tūs 79
Türkistān 71, 72, 73, 77, 241
Türkman 74, 150, 175, 184, 203, 208, 213, 222, 235, 278, 279, 338

U

Uğurlu Muhammed 279, 290, 424
Ulama 361, 368, 370, 372, 382, 387, 392, 394, 395, 399, 401, 403, 406, 418, 430
Ulubat 128, 138
Ulu Beğ 155, 322, 326
Uluç Ali 472
Ustacalu-oğlı 312, 318
Ustorgon 399, 400, 403, 404, 408
Uzun Hasan 265, 271, 272, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 290, 292

V

Valpo 396
Vān 361, 368, 465
Vardar Yenicesi 216, 225
Varna 156, 220, 232, 346
Varsak 109, 150, 170, 274, 287, 289
Venedik 294, 376, 381, 383, 384, 406
Vılk-oğlı 165, 173, 208, 217, 220, 224, 226, 227, 228, 231, 232, 234, 259
Vidin 168, 226, 228, 234
Vişegrad 401, 408
Vize 207, 218, 289

Y

Yāfes 71, 113
Yahşi Beğ 111, 159, 166, 220
Yahyā Paşa-oğlı Muhammed Beğ 378, 385, 392, 395, 399, 402
Ya'kūb Beğ 190, 192, 197, 201, 206, 220, 224, 355
Yalakova 135
Yalvac 113, 148
Yanbolı 157, 210, 384, 418, 467
Yanko Madyan 241, 244
Yarhisār 124, 125, 127, 265
Yemen 72, 73, 76, 86, 114, 330, 365, 380, 394, 430, 431, 442, 463, 470, 484
Yenice 138, 238
Yenişehr 126, 127, 128, 135, 146, 171, 192, 199, 219, 261, 265
Yörgüç Paşa 222
Yund-oğlı Dimitri 158
Yūnus Paşa 307, 322, 327
Yūşa' 366

Z

Zagra 144
Zağanos Paşa 234
Zağra Ovası 207
Zahīrüddīn 100, 107
Zebīd 365, 394, 431, 435, 441, 446, 458
Zebūr 243
Zeynel Paşa 322
Zeytūn 223